Kodolányi János

Julianus barát

Első rész

Három kisfiú ült a nyári verőfényben egy bokor alatt. Nézegették, hogy a domb lábján elhúzó úton hogy ballagnak az ökrösszekerek a Zengő hegyoldala felé, s hogy tűnnek el egy mély völgyben, csalitok, bozót között. A nap délutánra hajlott, a hőség engedett, ezüstfehér bárányfelhők legelésztek az égen. A fűben hersegtek a kabócák, egy magas nyárfa csúcsán tengelic ült, mint valami kis fekete légy, de vékonyan csilingelő hangja idáig elhallatszott. Jobbról, a lapályos legelőn, a klastrom gulyája legelészett.

- Mondják, hogy a velág szélén véghetetlen tengörök vagynak - beszélt nyálazó szájjal a legnagyobb fiú, s álmosan pislogott gyulladt, vörös szemhéjával a napsütésben. Akkora feje volt ennek a fiúnak, mint egy kisebbfajta puffadt tömlő. S olyan lomhán ült, olyan mozdulatlanul, mint egy jóllakott gödény.

- A velág szélén nincs sömmi - intette le egy kis zömök zsurmó fiú, s hevesen legyintett. Kis fekete szeme nevetősen villogott homlokába hulló sötétbarna haja alól.

- Tengörök vagynak, s a tengörökben sárkányok és röttentő kélgyók sürögnek. Én tudom. Apám mondá.

- Hát ű meg honnan tudhatnája? Vala tám ott?

A nagyfejűben valami halvány indulat támadhatott, mert lustán a kis zömök felé fordult, s a nyál kifreccsent vastag ajkai közül, ahogy mondta:

- Az én apám a klastrumban segél a brátoknak, s tűlük tudhatja. A brátok megmondhatják, űk mindent tudnak.

- No, ha a brátok mondták, akkor igaz es - hagyta rá megbékélve a kis zömök. - De ha csak te mondod...

- Mér, nem szoktam én hazudni - méltatlankodott Busa.

- Elébb töröld meg a szád, orrod, te taknyos. Osztán nem is hazudni szoktál te, hanem tukma vagy.

- Te meg gyisznó vagy. Kutya vagy.

Lomhán emelte nagy, piszkos kezét, sűrűn pislogott, s az orrát szívta, mint a mérges hörcsög.

A kis zömök csak nevetett, s ügyes mozdulattal odábbfordult a fűben. Tudta, hogy ez a nagyfejű nehezen mozdul, akár a bivalyborjú, de ha dühbe gurul s odacsap, meglátszik a helye sokáig.

A harmadik fiú - cingár, sovány, gyenge emberke - mintha oda sem hederített volna a veszekedőkre. Egy fűszálat rágicsált, zöldesbarna szeme az égboltozatra meredt, térdén átvetett mezítelen lábát lóbálgatta, s halkan dúdolt magában valamit.

- Hát te mit szólasz hozzá, Györki?

A cingár, mintha felrázták volna révültségéből, összerezzent.

- Igön nagy tengörök vagynak - felelt élénken Györk. - Ha megnövök, elmék oda s megnézöm.

Az élénk, fekete szemű kis zsurmó ezen hangosan hahotázott.

- Vaj ki tudna oda elmönnie? - kiabálta. - Nem járt még embörfia a velág végén. Nem löhet oda elmönni. Mer közbül vagynak a nagy kénkües tavak meg a langalló högyek. Ott lakoznak az ördöngök.

- Én csak kresztöt vetök majd, meg elmondom a Miatyánkot meg az Avét, osztán szétnyílnak a langalló högyek, legyappannak a tüzek, meghívülnek a kénküek. Osztán úgy megyök által rajtuk sértetlen - magyarázta lelkesen György, s kigyúlt a szeme, kihevült vékony arca, hosszú ujjai szaporán gyűrték a fűszálat, mezítelen lába türelmetlenül beletúrt a fűbe, mint a nyugtalan csikóé.

- Majd igennyöst te - nyámmogta lustán Busa.

- Nem ereszt apád - tódította Vajka.

- Nem kérdöm én tűle, hanem egyször csak kapom magam s elmék - felelt elkomorodva György.

- Még ki se érsz az erdőbül, máris utánad ered, hazavisz, osztán megrak - fitymálkodott Busa.

- Nem lel meg az erdőben.

- Hon vót, hon nem vót, vót egyszer egy embör - kezdte Vajka, s a szavak ütemére lassan ide-oda ringatta a derekát. - Annak oly igön sok gyermöke vala, mint rétön a fűszál, de még eggyel több es.

- Ez nem bizonyos - vágott közbe hevesen György. - Hanem az bizonyos, hogy élt vala innen távul egy szép fejér ló. Annak a lónak vala egy fia. Igön-igön szép, délcög, dörék fiú vala, úgy hívták, hogy Fejérlófia.

- Ezt honnét tudod? - fordult felé kíváncsian Vajka.

- Nem hallád-e, hogy Majs mesélé, a táttós, azki odafönn lakozik a Zengőn, a Réka patakja mellett? - magyarázta György.

- Majs hazudik, s ördöngökvel szövetközik. Mindenki tudja, hogy Majsnak ördönge vagyon. Apám mondá - bizonykodott Busa.

- Én valék Majs apánál, s nem látám, hogy ördönge vagyon.

- Kedég ördönge vagyon, mindönki tudja.

Vajka nem tudott megülni békén. Izgatottságában felugrott, tenyerével az ülepét csapkodta, s kiabálva beszélt:

- Én is azt mondom, gyerökök, Majsnak ördönge vagyon. Nagyanyám mondá, csak ír egy kört a fődön, beleáll, osztán hívja az ördöngöt. Amikor kedég megjelönik, megmondja neki, mit tegyön, azt míveli.

- Meg fekete tíkja is vagyon - tette hozzá álmosan Busa, mint aki nem tartja érdemesnek, hogy feleseljen.

- Ezt mondja mindönki - folytatta György. - De én valék nála, s nem látám.

- Az ördöngöt nem is löhet látani, csak ű láti - kiabált egyre hevesebben Vajka, s kavicsokat rugdosott izgalmában. - De igazhitű kresztyén nem megyen Majs apához, mert elkárhozik. És te nem es vagy igazhitű kresztyén. Nem es valál nála. Csak mondod.

Most már György is alig fért a bőrében. Felállt ő is, hogy szavainak nagyobb nyomatéka legyen, s jól megfontolva, mit mond, teljes méltósággal kijelentette:

- Valék Majs apánál, s ű es vala nálunk, azmikor mostohámnak megtevé valaki, s ráküldte Hízit, hogy kénozza. Kénozá es, úgy tekeré-gyötré a derekát, hogy nem mehetött egy nyommá se. Akkor vala nálunk Majs apa, s megmondá, mi baja a mostohámnak. Akkor osztán én es elmenék hozzá, s bent es valék a kunyhójában. És akkor mondá, hogy vala egy Fejérlófia. De ördöngöt nem láték nála.

- Fekete tíkot sem? - kérdezte unottan a nagy tökfejű.

- Fekete tíkot... hát azt láték, no...

- Nohát!

- Az a fekete tík mível neki mindönt, azmit csak kéván - bizonykodott Vajka. - Mert azt a fekete tíkot ű maga költé a hóna alatt, osztán most azt mível neki, azmit csak akar. Mindönt mível. Még a likon es bémegyen.

Most elszánta magát Busa is, hogy bővebben szóljon erről a dologról. Nekifohászkodott, kezefejével végigtörölte orrát-száját, s nyögve, mint aki restelli a fáradságot még a beszédre is, mert minden erejét az evésre tartogatja, hozzáfogott:

- Az a fekete tík olyan, hogy ha azt mondod neki: hozz vizet a tengörbül, hát egy szempillantás alatt meghozja. Ha meg azt, hogy szedje öszve az egész országból a tojásokat, hát még a verébtojást is öszvehordja. Mondod neki, hogy menjön bé a kerál hálóházába, s öntsön a kupájába téntát, azt es megteszi. Ha mondod, hogy szántson, hát szánt. Ha mondod, hogy vessön, arasson, hát vet, meg arat. Osztán örökkön csak jár-kel a ház körül meg a házban, billögeti a fejét, s csak azt kérdi: mit-mit-mit? Mer mindég tenni kell neki valamit.

Busa nagyot sóhajtott, s elhallgatott. Nyilván régóta nem mondott ennyit egy szuszra.

Vajka legyintett:

- Ez sömmi. Fekete tíkja mindönkinek löhet. Az én bácsám es szerzött egyet, a másik bácsám küldé neki. Az es csak azt kérdözgette egész nap, hogy mit-mit-mit? Egyször aztán a neném igön megharaguvék rá, s azt kajáttá neki: „Mit? Lóganyét!” Hát reggölre telehordá az egész házat lóganyéval. A neném sírt mérgében, mikor meglátá. Így osztán visszaküldé megint a másik bácsámhoz.

- Most es ott vagyon? - kérdezte Busa.

- Már nincs ott. Mer a másik bácsám es meguná, meg félt es tűle, így osztán elküldé a tíkot, hogy hozzon vizet szitában a Balatonról. Ezt nem tudá végbevinni, így osztán szégyönében velággá ment.

- Korpát sem tud hozni kötéllel - jegyezte meg Busa.

- Se humokot - fogott hozzá megint Györk a maga mondókájához. - De azért Majs apának mégsincs ördönge. Tíkja löhet, de ördönge nincsen. A Fejérlófia kedig csakugyan vót, az igaz, mindenki tudja.

Vajka ismét visszaült a fűbe.

- Mondd hát csak tovább, hogyan vala.

Györk is leült a helyére, s áhítatosan mesélt:

- Azmikor a fejér ló közeledni érzé halálát, monda a fiának: eredj, fiam, mássz föl annak a magas nyírfának a tetejébe, s húzd le a kérgét tüvig. Fejérlófia föl is mászа, de nem tudá lehúzni a kérget tüvig, csak úgy feléig. No, akkor még nem halok meg, monda a fejér ló, s meg

éle vagy száz esztendőkig. Azkor megint monda a fiának: eredj, fiam, húzd le a nyírfa kérgét tüig. Fejérlófia föl is mászа, de nem tudá lehúzni tüig, valami híjja még vala.

- Hát osztán lehúzá végezetül, avagy nem? - sürgette Vajka.

- Végezetül csak lehúzá, úgy száz esztendő múltán. Akkor azt monda neki a fejér ló: én most meghalok, fiam, te kedég eredj velággá. Eredj mindég csak Nyugatnak. Isten áldjon meg. Azzal meghala...

- No, csakhogy meghala - sóhajtott Busa, s köpött. - Apám mondá, hogy nem szabad hallgatni az ilyen meséket, mert elkárhozik az embör.

- Te bihal! - kiabált rá dühösen Vajka. - Mindönki tudja, hogy csakugyan vala egy fejér ló, s annak vala egy fia, azkit Fejérlófiának hívának. Majs apa löhet ördöngös meg varázsló meg táttós meg mindön, de azér ű es mond igazat.

Györk nem sokat hederített rájuk, hanem tovább mesélt:

- Akkor elindula Fejérlófia Nyugat felé, s mene, mendegéle csak Nyugatnak. Hát egyször csak elétalál ám egy embört, aki csak üle a földön, osztán két szernyő nagy kűdarabot morzsolgata. Kérdé tűle Fejérlófia: ki vagy, atyámfia? Hát én vagyok a Kűmorzsoló. No, ha az vagy, gyere, birkózzunk meg. Hát birokra is menének, elébb az egyik vágá földhöz a másikat, osztán megint a másik emezt, végre Fejérlófia úgy vágá földhöz Kűmorzsolót, hogy alig tuda föltápászkodnia. No, erre azt mondá Fejérlófia: látod, hogy én vagyok az erősebb, gyere, menjünk együtt. Hát úgy es leve. Menének osztán együtt, csak Nyugatra.

- Akkor osztán kivel találkozék?

- Azt még nem tudom, mert Majs apa még nem mondá.

- Én tudom. Fanyűvővel.

- Az ki vala?

- Nem tudom, csak hallám.

- Majs apa azért mond igazat es, bátor a klastromban mindegyre csak szidják, pocskolják.

- Majs apa hazudik.

- Bihal vagy.

- Kinek mondád? - ugrott fel megdühödve Busa, s végigkente orrát a keze fejével.

- Neköd.

- Ki vagy te?

- Én vagyok Fanyűvő - kacagott Vajka s megugrott.

Busa nagy lomhán utánavetette magát, de nem tudta beérni.

Amikor bealkonyodott, a fiúk megunták a heverészést, veszekedést, birkózást, mesét, a klastrom vén falai alatt a gyíkok és kígyók keresését, aztán meg is éheztek erősen, elszéledtek a falu felé. A paticsfalú kis házak ott gunnyasztottak a domb alján a klastrom körül, s már szelíd kék füstöt eregettek, mert közelgett a pihenés ideje. A klastrom földjeiről is hazafelé szállingóztak a parasztok, kapájuk a vállukon. Mindenfelé hangos csaholást csaptak a kutyák örömükben, hogy a gazda hazaérkezett. A völgyben levő kút felé hosszú libasorban ballagtak a lányok, asszonyok, tereferéjük mint libagágogás hangzott a szelíd alkonyati csendben.

György rosszkedvűen indult haza. Mezítelen lába vontatottan poroszkált a gyalogút porában. Mindig szomorú volt, ha haza kellett mennie. Reggel vidáman szökött ki a házból, s eredt neki a világnak, este azonban elszomorodott, s mintha valami húzta volna, a Zengő felé vágyakozott. Legszívesebben ott ténfergett volna egész nap, egész éven át a rengeteg erdőben, a roppant tölgyek, az embermagas páprádok, az áthatolhatatlan bozót között, a Réka patak partján, ahol fürge békák ugrálnak az átlátszó vízbe, csíkbogarak és csiborok meg vízipókok cikáznak, ujjnyi halacskák surrannak ijedten a legkisebb zajra, lomha szürke rákok tanyáznak a kövek alatt, a parton pedig, egy kis kerek tisztáson, ahol ezüstfehér nyírfák bólogatnak, ott gubbaszt Majs apa kunyhója, ott hever kis fekete, bozontos kutyája, sétál fekete kandúrmacskája meg az a bizonyos fekete tyúk is más tyúkok és kakasok társaságában. Itt, távol a falutól, a klastromtól és templomtól, az őserdő sötét mélyén szeretett lenni leginkább a kis György.

De hát este volt, és György gyomrát csikarta az éhség. Már messziről érezte a köleskása meg a hagyma illatát. Így aztán mégiscsak elszánta magát, hogy hazaballag.

György apja sovány, horgas orrú, nagy bajuszú, hallgatag ember volt. Mint a barátok erdőőre, büszke volt hivatalára. Íjjal, tegezzel járta az erdőt, így gyakran néhány napig nem volt otthon. Ezek a napok a szabadság napjai voltak Györknek. De nemcsak György, hanem mostohaanyja, sőt a kis pólyás öcsike is szabadabban lélegzett ilyenkor. A mostoha szabadabban nevetett, az öcsike szabadabban sírt. Nem volt éppen rossz ember Farkas. De túlon-túl méltóságos. Sohasem nevetett, legfeljebb mosolygott. Ezért az asszony, a csinos, fiatal Hajnal meg a kis öcs: Istefán, hamar megtanulta, hogy itt örökké komolynak kell lenni. Az asszony nehezen tanulta meg. Nem tudott belenyugodni, hogy az ő életében már vége minden vidámságnak, bohóságnak. Azért az arcán elkeseredettség, sértődöttség borongott. A kicsiny Istefán meg nyomban elnémult, ha Farkas apa rámordult, csodálkozva meresztette barna szemét, száját összecsücsörítette, homlokát összeráncolta, s még akkor sem mert sírni, ha vizes volt a pólyája vagy szopni szeretett volna.

És sehogy sem nyugodott bele ebbe a kedvetlen életbe György. Mindennap tett valamit, amit nem lett volna szabad tennie. Így összecsődítette cimboráit, s apja vadászkopóit a tyúkokra uszította. Ugyanaz volt ez is, mint amit az apja művelt a vadakkal, elvégre nekik is kellett néhanapján vadászatot tartaniok, a kopók pedig, a vénülő Duna, a bolondos, fiatal Szellő meg a szelíd szuka, Duna testvére s egyben felesége: Rika, ugyancsak értettek a vadászathoz. Csak annyit kellett mondani nekik: „fogd meg azt a fejéret”, mind arra a fehér tyúkra rohantak, s ügyesen kiválasztva a többi közül, úgy elhozták, hogy egy tolla sem hullott. Kis íjukkal-nyilukkal, dzsidájukkal a fiúk gyakran nagy kárt tettek a baromfiakban. De Farkas fel is bőszült ezen. Nem mintha túlságosan sajnálta volna a tyúkokat, lenézte őket, hiszen a baromfiak az asszony gondjaira tartoztak, de a kutyák miatt... Mert amikor ő ment velük az erdőre, a három derék kopó nem a komoly munkára, hanem a játékra gondolt. Összevissza rohanásztak mindenfelé, s el-eltűntek nyomtalanul. Akkor azután fütyülhetett, vagy akár kürtölhetett Farkas, rá sem hederítettek. Vadásztak a maguk esze szerint. Ha lövésre került valami vad, nem állták meg szépen, ahogy kell, hanem beugrottak, s Farkas még ki sem feszítette íját, már árontottak a vadra. Gyakran összevesztek az elejtett vadon: melyikük hozza el. Az összeveszés vége az lett, hogy a vadat megkopasztották, bőrét szétmarcangolták, majd egymásnak estek, s dühösen marakodtak. Meg a vén Duna is elveszítette már a komolyságát, elfelejtette kölyökkora nehéz iskoláját, mert ha nagy ordítozásra visszatért is gazdájához, nyomban a nyaka közé ugrott, s nyalta a képét vidám örvendezéssel, ahol érte. Hát így volt a kutyákkal. György tehát veréseket kapott Farkastól a kutyák miatt.

De értettek ők ahhoz is, miként kell hajítófával a barátok gyümölcsösében almát, körtét fákról lecsoholni. A szelíd perjel, az öreg, totyogó, köhögős Bernáld atya gyakran sóhajtozott gyümölcsfái között, s fejcsóválva mondogatta a kertésznek: „Te, Vaska atyafi, mely gonosz, malefaktor lelkek verék le esmég azt a négy szép sárga körtvélyt arról a kis fáról?" Vaska elkeseredetten vakargatta a tarkóját, köpött egy nagyot, s dühösen felelt: „Igenyöst Farkas úr lendéje meg az ű hada, de immár kerítök egy jó eböt, s az majd megőrzi... Neköm hiába vagyon rajta a szemöm éjjel-nappal, kifognak rajtam." A perjel ugyan nem engedte, hogy Vaska holmi mérges kutyát kerítsen, hiszen tudván tudta, hogy Jézus úr szerint a gyermekeké a Mennyek országa, s kutyát csak nem szabad a gyermekre engedni, a csíny újra meg újra Farkas fülébe jutott, mert azt nem lehetett megtiltani, hogy Vaska panaszkodjék. A panasz vége ismét verés lett.

György a verést hősileg tűrte, meg sem mukkant. Lassanként úgy megszokta a vesszősuhogást, akár a szélfújást. Átvéve a kirótt ütlegeket, peckes, nyugodt lépésekkel, de komor ábrázattal ballagott tovább, csak akkor vakargatván az ülepét, amikor az apja már nem látta. Egyszer-másszor megesett, hogy igazságosan kivették részüket a büntetésből valamennyien. Vajka mindég megkísérelte az eliramodást, bízva elképesztően gyors lábaiban, kitartó inaiban, de ha nem sikerült, úgy forgatta fenekét a lezúduló ütlegek alatt, hogy a vessző ne laposan essék rá. És azután elfutott, megbújt egy bokor mögött, ott várta be ünnepi érzéssel s vidám szívvel Busa ordításait. Mert Busa, még arra is lusta lévén, hogy megkísérelje a szökést, országra szóló ordítással hagyta, hogy verjék, bár az ő tohonya bivalybőre meg sem érezte a vesszőt. Bőgött már akkor, amikor Farkas rátette a kezét, bőgött, mintha nyúzták volna. A bőgés akkor is folytatódott, amikor Farkas, megrémülve a nagy hangtól, néhány suhintás után szélnek eresztette a fickót. Mikor azután ott baktattak együtt megint mind a hárman a klastrom magas, vaskos, megvénhedt falai tövén, a bürök, lósóska, kökény-bozót meg muhar között, úgy abbamaradt a bőgés, mintha elvágták volna. És Busa álmos, közönyös volt megint, mint rendesen.

De bár György állta a szidalmakat, a verést és apja nagy méltóságát, szíve mélyén mégis igen el volt keseredve. Gyakran töprengett olyasmin, hogy el kellene szökni innen, messze, ahol még a madár sem jár. Ahol azt tehet, amit akar. Különösen tetszett neki a vén Majs élete. Nem lehet semmi panasza. Van egy szép, jó kis háza fából, van egy kutyája, néhány tyúkja, van macskája. Majs apának tehát semmi gondja-baja a világon. Igaz, hogy a papok szüntelen szidják, s mindenki beszéli, hogy ördöge van, de azért a nép csak hozzá fordul, ha baj éri, mert nagy tudós. Ismer minden betegséget, rontást. Így lenne jó élni, mint Majs. De nem itt. Valahol messze. Olyan tudósnak lenni, mint Majs, ismerni a Rosszakat, uralkodni a betegségeken - s egyedül lenni a vadonban...

Csak egy kis lányt vinne magával György. Opor lányát, Vajka öccsét, a kis barna Cseperkét. Azt az egyet. Ott élnének szépen kettecskén, mint a vadgalambok az erdőben. Körülöttük vén fák, éneklő madarak. A házat is maguk építenék, hogy ne tudja senki, hol laknak...

György belépett a házba. Nagyobb, szebb ház volt ez, mint a parasztok vesszőből-agyagból vert kicsiny házai. Egészen fából épült, jó vastag, nehéz gerendákból rótták össze, s két szoba volt benne, nem egy, mint a többiben. Igazi úri ház volt. Héját szépen faragott és festett oszlopok tartották, a cucája pedig, mely a Rosszak távoltartására szolgál, olyan ékes volt, mint egy kopja. Éppen hogy a lófarok hiányzott róla. Az ajtó szemöldökfája fölött a füstlikon kesernyés füst szállongott vidáman, mert György mostohája az estebédet készítette. Ott guggolt a hőkű mellett a ház közepén, s homlokából el-elsimítva gesztenyebarna haját, s meg-megigazítva fehér lenkendőjét, a kölest rázogatta. A lángok körülnyaldosták a fazekat, hús és hagyma illata szállt. S megvilágították az alkonyatban Hajnal szelíd, szomorú és sértődött arcát, kissé hosszú orrát, sötét szemét. Villogó fényt hintettek a hosszú padra, a nehéz tölgyasztalra, a görbe

székekre, a bozontos farkas- meg medvebőrökre, a falon szép rendben függő fegyverekre, a hatalmas szarvkürtre, melyen sárgán csillogott az aranyveret - s végezetül a földön fekvő bölcsőre, amelyből a kis Istefán kapkodó kezecskéi nyúladoztak, s gőgicsélő hangja hallatszott.

Farkas nem volt a házban. Föl kellett mennie a klastromba. De Hajnal már erősen várta, mert amikor György belépett, ijedten fordította arcát az ajtó felé.

- Azt hivém, apád - mondta megkönnyebbülten. - Osztán még nem készüle el az estebéd. Kemény ez a hús, nehezen fő. Hozhatnál egy kis venyigét, a ház sarkánál találsz a házhéj alatt, az nem ilyen szívós.

György szó nélkül kifordult, ügyelve, hogy meg ne érintse a küszöböt, s hátraballagott a házhéj alá. Válogatott egy öl venyigét, még jól meg is nézte, megtördelte, vajon elég száraz-e. Szívesen tett mindent a mostohájának.

- Jó fiú vagy, köszönöm - mondta hálásan Hajnal, amikor ledobta a venyigét. - Evvel majd jobban fő... Ehös vagy, fiam? Üres a gyomrod, he?

- No, kibírnám még vagy három napig - mondta férfiasan György. S hosszú, nehéz léptekkel, mint apja szokta, az egyik medvebőrrel leterített széles koporsóhoz ment, mely ágyul is szolgált, s letelepedve, öregesen térdére nyugtatta a karját. Köpött egyet, s a tűzbe bámult.

- No, azért csak jólesik a húsos kása - mosolygott az asszony.

- Nem mondom, hogy nem.

Elnézte a mostoháját, amint a tűz mellett guggolt, s megfordította, meg-megrázogatta a rotyogó fazekat. Amikor Hajnal ránézett, s elmosolyodott, elfordította a fejét, mintha észre se venné, s erősen köszörülte a torkát. Mert arra gondolt, hogy Cseperke is ilyen derék, szelíd s kedves asszony lesz, ha felnő, így guggol majd a hőkű mellett, így játszik a tűz fénye az arcán, ha majd együtt lakoznak abban a bizonyos vadonban, abban a bizonyos házban. És Cseperke is így mosolyog majd rá, mint a mostohája, így kel fel, így lép hozzá, így simogatja meg a fejét...

Hajnal fölemelkedett. Györkhöz lépett, megsimogatta vállára hulló, zsírral gondosan megkent, szépen befonott haját, lehajolt, s melegen megcsókolta. György elpirult, s elfordította a fejét.

- Mi baj, kisfiam? - aggódott Hajnal. Mert úgy aggódott Györkért, mintha édesfia lett volna.

- Sömmi - kelletlenkedett György.

- Hát akkor?

- Nem szeretöm, ha majszolnak.

- Ó, te öreg mogorva. Olyan vagy, mint apád.

- Nem vagyok olyan.

- Úgy kelletlenködsz.

- Kelletlenködik a Híz.

- Nem szeretöd, ha simogatlak, megapollak.

- Ott vagyon neköd a másik, akit simogass, apolgass - biccentett György mogorván a bölcső felé.

- Azért tégöd es simogathatlak, apolgathatlak - nevetett Hajnal, s visszaguggolt a tűz mellé.

György hümmögött, torkát köszörülgette, s olyan méltósággal köpött megint, mint a nagyok. Nem szerette az ilyen asszonyi beszédeket. Az asszonyok örökké csak simogatnának, csókol-

gatnának. Ez is itt. Pedig nem is anyja. Az ő anyja régen meghalt. Eltűnt. Nem is emlékszik már rá, olyan régen volt. Talán nem is a papok adták össze az apjával. (Farkas erről sohasem beszél.) Ott van az öccse, azaz féltestvére, érje be azzal a mostohája. Úgyis csak azért szülte e világra, hogy legyen, aki kitúrja őt, Györköt. Azelőtt az apja sem verte meg annyiszor. Sőt néha-néha a térdére vette, mesélt neki. De mióta megvan az öccse, nem törődik vele. Hát érjék be csak Istefánnal. (Még a neve is dicsőséges, nem olyan goromba, mint az övé: György. Ennek tudtak szép nevet adni!)

Így töprengett a fiú, bámulta a tüzet, s hallgatta a kása egyhangú, kedves rotyogását, mintha valami jóllakott disznó görcögött volna álmában. És a kis Istefán gügyögését, rikkantásait. Meg a venyige pattogását, a szél suhogását odakint, és a kutyaugatást. Cseperkére gondolt. Csillogó, hosszú hajfonataira, gömbölyded, mezítelen lábára, nevető, hamis arcára, bogárként villogó szemére. Látta, amint felugrik egy magas ló hátára, s vágtat, hogy csak úgy repdesnek a hajfonatai, csak úgy leng a fehér lenvászon szoknyája. Édes izgalom bizsergett át György szívén... Igen, mihamar eljön az ideje, hogy itthagyja ezt a házat, ahol mindent csak őellene tesznek, hadd uralkodjék immár Istefán, szeressék csak, simogassák, apolgassák... Ő nem vágyik vissza soha.

Egyszer csak sötét árny jelent meg az ajtóban: Farkas érkezett haza.

- Van-e mit önni? - kérdezte csendes, dörmögő hangon, s körülnézett. A tűz fényében olyan volt, mintha fából faragták volna ki fürtös fejét, erős orrát, széles arccsontjait, lecsüngő bajuszát. S mintha rövid csizmái meg feketébb fából lettek volna faragva. Csak az inge, bő, zsírban pácolt vászonnadrágja volt fényes a félhomályban.

- Vagyon - mondta Hajnal gyorsan, s fölugrott.

Sietve kapott le a kalátafáról egy csörjét, a tűzbe mártogatta, s visszadugta megint. A házat libegő fény árasztotta el. Egyszeribe úgy kezdtek csillogni a falra aggatott fegyverek, arannyal-ezüsttel vert ivó- meg sótartótülkök, mintha megelevenedtek volna.

Farkas az ajtónál álló vizespadkához lépett, merített egy korty vizet, s kimosta a száját. Bográcshoz ültek, és eszegetni kezdtek fakanalaikkal a húsos kását.

- Mi történe ma? - kérdezte az asszony, nem tudva elviselni a csendet.

- Sömmi - dünnyögte Farkas elégedetten. - Ha az embör öszik, hallgasson.

Hallgattak hát, míg az evés tartott. Csak Hajnal arca lett sértődöttebb. György fejét lesunyva evett, s gondolataiba merült. Végre elkészültek, s Farkas végigtörölte bajuszát a kezefejével.

- A kicsi szopott? - kérdezte.

Első gondja a kicsi - ötlött eszébe Györknek, s nyelt egyet.

- Szopott az aranyoska.

- Nem rétt?

- Nem.

- Hát te? - fordult most az apa Györkhöz. - Merre kódorgál, merre hurcolának a Rosszak?

György nem felelt azonnal.

- Nem hurcolának a Rosszak - mondta aztán mogorván.

- Nem csoholátok megént az atyák gyimilcsét?

- Nem csoholánk.

- Hát mit mívelétek, he?

- Sömmit. Hallod-e, apa.

- Hallom.

- Igaz-e, hogy élt vala egyször egy fejér ló, s vala egy fia, azkit Fejérlófiának nevezének?

- Igaz.

- Hol élt vala az a ló?

- Hát valahun messze, Keletön. Ahun valamikor eleink éltek vala.

- S hová leve osztán az a Fejérlófia?

- Mit tudom én már. Vala, osztán nincs. Meghala.

- Hát Kűmorzsolóbul mi leve?

- Nyilván ű es meghala, s eltemetteték.

- Hát osztán végezetül mért ment vala Fejérlófia Nyugatnak? S hová érközött vala? Mit mívelt vala?

- Fejérlófia leméne az alvelágba, s megveré az alvelág kisistenét, majd megént feljöve, s kerál leve. Míg meg nem hala. De lám, mért fúrja az oldaladat, he?

Farkas összecsípett szemmel nézett Györkre.

- Csak tunni akarom.

- Ostoba szó ez.

- Mért, tán nem igaz?

- Igaz, igaz, de nem kell örökkön kíváncsiskodni. Hamar megvénülsz. Hallám egyébként, hogy járál aznál az ördöngös táttósnál.

Györk megszeppent, s firtatva nézett apjára. Letagadja?

- Járék - mondta aztán makacsul.

- Meg ne halljam többé. - Azzal kifelé indult, hogy megnézze a lovát, s ellássa éjszakára. Három kutyája a küszöbön leskelődött, s várta az estebédről maradt csontokat.

- Feküdj le, kegyösöm - biztatta Györköt a mostohája, miközben a kicsit bontogatta ki és tette tisztába. - Lásd, hosszú vala a nap, sokat fickándozál, s megfáradál.

Györk azonban nem volt fáradt, nem volt álmos. De nem akart pörbe szállni senkivel, különösképpen az apjával, így hát vackába bújt, magára terítette a farkasbőrt, s hallgatott. Később bejött az apja, lehúzta csizmáit, nyögött, vakarózott, majd lefeküdt ő is. Csak Hajnal piszmogott még, ki- s bejárt a házban, a kicsi is nyűgösködött. Végezetül azonban ő is a meleg farkasbőr alá bújt az ura mellé, s a ház elcsendesedett.

Ez volt az álmodozás ideje. Amikor a csörje már nem égett, csak a tűz parázslott még szelíden, s hintette egyre fátyolosabb fényét a falakra. A szobában csak az alvók csendes szuszogása hallatszott, meg odakint a házat kerülgető kutyák csaholása. A gerendákon futkosó sárga fény csodálatos alakokat festett. Lovas vágtatott nesztelenül a mennyezeten, fák lombjai hajladoztak, felhők gomolyogtak parázsragyogással, sárkány kelt ki a sötétből, madarak repültek nesztelen, aranyhajú királyleány hajladozott, s bontogatta hosszú fonatait, libbentgette sárga fátyola redőit... Végezetül nem tudta már Györk, mi az igaz és mi a varázslat. Bár minden

erejét összeszedte, hogy el ne aludjék, s gyönyörködhessék még a kialvó tűz játékában, s abban az érzésben, hogy olyan világot eszelhet ki magának az egyedüllét mély tengerében, amilyet akar, szeme elnehezedett, mintha homokot szórtak volna bele. S mire ismét föleszűdött, a Nap már besütött a nyitott ajtón, Hajnal ott ült a koporsó szélén - ölében a kicsi -, fehér, telt emlőjét ujja közé fogta, hogy a csecsemő jobban szívhassa, s halk éneket dúcikálva hozzá.

*

Györk első gondolata az volt, hogy nyomban elmegy a Zengőre, Majs atyához. Azután eszébe jutott a tilalom. Ha elmegy, olyan verést kap, hogy késő vénségéig megemlegeti. De azt is érezte, hogy el kell mennie, ha összetörik is minden csontját. Mert Fejérlófia nem hagyta nyugodni. Fejérlófia is világgá ment. Igaz, ő nem tudja lehúzni a nyárfa háncsát tövig, de mit tesz az? Majd lehúzza. Egy kicsit máris le tudja húzni. Megkísérelte két nappal ezelőtt. Jó darabot lenyúzott, pedig nem is volt az ág olyan nagyon gyenge...

De a klastromban azt mondják, Majsnak ördöge van, annak a hatalmával tevékenykedik, s ha eljön a halála órája, ott áll az ördög a fekvőhelye mellett, lesvén elröppenő lelkét. Szörnyű halála lesz Majsnak. A táttósok igen nehezen halnak meg, ha nincs mellettük valaki, aki parazsat tegyen a lábukra.

Fölcihelődött, vizet vett a szájába, s kiment a ház elé mosakodni. A Nap olyan égő pompával emelkedett föl a sűrű fák között, mintha sáraranyból öntötték volna. A rigók is aranyból voltak, s olyan lármát csaptak, hogy zengett bele az egész környék. A házhéj alatt fecskefészek volt, a fecskepár ficseregve suhant elő, s villant el megint. Egy vén körtefához kötözve tehén bámult szelíden a kilépő Györkre, s nyakát kinyújtva hízelkedőn elbődült. A tyúkok káráltak, a kakas egy tuskón berzenkedett s hősileg kukorékolt. Aranyból volt az ő tolla is. De aranyból valók voltak a vékony falevelek, melyeken a napfény átsütött, s az érő gyümölcsök is. Csak az égbolt tárult ki a magasságban sötétkéken, egyetlen felhő sem úszott rajta.

Györk nagyot szippantott az illatos levegőből. Most nyomban Vajkához megy, elhívja játszani őt is meg Cseperkét is a patakhoz, mely a papok legelőjén rohan keresztül, kőről kőre sustorogva.

Igenám, de az udvar nyomaiból meglátta, hogy az apja lóháton ment el, s a kutyák sem voltak sehol.

Bement a házba megint. A kisded már a bölcsőben feküdt, s ökleit feje mellé emelve aludt. Kis szája csücskén tejcsöpp csillogott. Györk kedvetlenül elfordult, s leült a koporsóra. Hajnal egy bögre tejet meg egy darab köleslepényt nyújtott felé.

- Egyél hát.

Elvette, lassan kortyolta a tejet, rágcsálta, görzölgette a lepényt s különös izgalom futkosott a gerincén. Szeme apja fegyvereire esett. A legerősebb íj, a legnagyobb tegez hiányzott, valamint a kürt is meg a sótartó tülök.

- Messze útra mene? - kérdezte, a fegyverek felé biccentve.

- Hát odalesz vagy három-négy nap.

Györk szíve nagyot dobbant. Olyat, hogy a torkában érezte.

Elindult hát Vajkát megkeresni. De a domboldalon fölfelé haladva nem jobbra tért, amerre Vajkáék háza állott, hanem gyorsan lekanyarodott balra, a mély hegyútra. Eleinte vontatottan ment, de amint beért a sűrű bozót közé, mely kétfelől szinte barlangot formált az út fölött, futóra engedte lábait. S mennél beljebb ment, annál sebesebben futott.

Csakhamar elért a kapaszkodóhoz, s itt már nem lehetett futnia. Szusszantott hát egyet, s kényelmesebben lépkedett. A falu zaja elhalt mögötte, csak igen-igen halkan hallatszott egy tehén bőgése, egy kutya ugatása, egy magányos, elnyújtott kiáltás vagy egy-egy kakas kürtszava. Az erdőben már ez sem hallatszott. Körülvette sejtelmes homályával, különös ragyogásával, mély titokzatosságával, fecsegő madaraival, kopogó harkályaival s láthatatlanul vijjogó sasaival a rengeteg.

Jól fennjárt a Nap, s Györk ugyancsak megizzadt, mire elérkezett a Réka partjára. Ennek a mellékén ment most már egyre följebb, mezítelen lábát az átlátszó hűvös vízben locsolgatva. Gondtalanul ballagott a vízben, vígan dúcikált, s meg-megcsodált egy piros fejű harkályt. Egy sima, gyöpös helyen annyi volt a nefelejcs, hogy kék volt tőle a föld.

A tisztáson éppen egy öregasszony sunnyogott át, amikor Györk kilépett a fák közül. Nem láthatta, ki volt. Bizonyosan orvosságért jött. Vagy szeretők dolgában járt. Olyan egykettőre eltűnt a sötét erdőben, mint valami árnyék.

Alig tűnt el a vénasszony, a házból kibújt Majs apa. Azonnal megpillantotta Györköt, és integetett neki. Ősz hajfonatai lengtek a reggeli szélben.

-Hej, hej!...

- Hej, hej!... - kiáltott vissza harsányan Györk, s futásnak eredt az öregember felé.

Az kinyújtotta a kezét, s Györk kis ujjait ugyancsak megszorongatta. Kedves, dörmögő hangján örvendezett neki, mint nagy kutya a kis kutyakölyöknek.

- Már azt hívém, elveszél.

- Messze vagy, Majs apa. És tiltják, hogy idejárjak.

- Ez a velág csak tilt, csak tilt - hümmögött az öreg, s meghúzogatta hosszú, lecsüngő bajuszát. - No, kerülj beljebb. Ehös vagy-e? Vagyon egy kis sült nyulam, tegnap este sütém a nyárson, igön jó. Meg hajmám is vagyon, új hajma, még egészen tejes. Meg búzalepényöm.

Majs apának mindene volt. Hordtak neki bőven messze környékről az ügyesbajosok. A kenyeret nyilván az a vénasszony hagyta itt, aki az imént elment. Mert egészen puha és ropogós volt.

Györk sehol nem evett olyan jóízűt, mint Majs apánál. A nyúlpecsenye otthon kelletlen volt, a kölesnek mintha nem lett volna sava. Itt meg a hagyma is édes volt, mint a méz, illatos, hogy összefutott tőle az ember nyála, a fehér búzalepény meg a király asztalán is megtette volna. Le is ült nyomban egy tuskóra, elővette övéből a kését, szelt a nyúlból, metszett a kenyérből, a hagymát gondosan megirdalta, és sóval meghintette, azután olyan mohón evett, hogy a szeme is könnybe lábadt belé. Az öregember is a tuskóra telepedett, kényelmesen szelt a pecsenyéből, s leharapott egy fej hagymát. Úgy őrölte, ropogtatta, mint ló az abrakot. Fehérrel kevert barna szakállával vígan játszott a szél.

- Hát osztán mi kell, hogy eljövél? - kérdezte Györköt.

- Fejérlófiát akarom hallani. Hogy merre ment vala azután, kivel találkozott vala, s mit mívelt vala esmég.

- Hahää, Fejérlófia! Az vala ám a hős! - göcögött az öreg, és szeme körül összefutottak a ráncok. Lassan eszegetett, inkább csak azért, hogy Györk ne egyék magában. S elmerengett. Sötét, kicsiny szeme, melyet akkora szőrcsomók árnyékoltak, mint a házeresz, az eget vizsgálta. - Fejérlófia, az vala ám a hős... Mert amikor tovább menének, előtalálának egy embört...

- Fanyűvőt - vágott közbe mohón Györk.

- Fanyűvőt ám, te fiú. Hát már tudod, mi? Ez az embör azt mívelé, hogy tüestűl húzogatá ki a nagy terebély fákat, akár az asszonyok a kendört. Kérdé tűle Fejérlófia: Ki vagy te s mit mívelsz? Felelé az embör: Én vagyok Fanyűvő. Hát te ki volnál? No, mondá neki Fejérlófia, hogy ki lönne ű. Mindjárást tudák, hogy meg kell birkózniok. Meg es birkózának.

- Osztán Fejérlófia győze.

- Hát addig vagdosák egymást a fődhön, míg végezetre Fejérlófia győze. Neki kelle győznie.

- Mer ű vala Fejérlófia.

- Csakis. Hát erre osztán Fejérlófia kezet nyújta, mer ű mindég kezet ada ám annak, azkit meggyőze. S így menének azután immár tovább, egyre csak Napnyugatnak. Amint menének, ballagának szép egyetértésbe, egyször csak látának egy embört, azki egy akkora ménkű nagy vasat gyúra, akár én magam vagyok la. Ez vala Vasgyúró. Úgy meggyúrá a vasat, mint az asszonyok a kenyértésztát. Gyúrá, dagasztá, de még a verejtéke sem csordula. Ettül es megkérdé hát Fejérlófia, ki fia-borja lönne. No, osztán megbirkózának, s Fejérlófia istenösen meggyőzé űtet es. Megént cimboraságot fogadának, s menének osztán tovább, egyre csak Nyugat felé.

- Mér menének mindég csak Nyugatnak?

- Hát mer Fejérlófia csak olyan apátlan-anyátlan árva vala, s hazát kelle keresnie. Nem kódoroghata mindég csak úgy vaktába, a velágba, nem igaz?

- De möhetött lönne Északnak es.

- Hát az már isteni sugallat vala, hogy Nyugatnak menjön.

- S miért győzé meg birokban mind a háromat?

- Mert ű vala a legokosabb. Nála vala az ész. Hahaaa, az ám, az ész űnála vala... Mert azok háromman olyan tukmák valának, hogy az egyik csak örökkön morzsolá a sziklaküet haszontalanul, a másik csak nyűvé ki a szép, nagy fákat válogatatlanul, a harmadik kedég csak gyúrá a vasat oktalan, csak gyúrá éjjel-nappal, de sömmit nem mívele belőle.

- Mi történék azután?

- Ezután egy nagy vadonba érének s rájuk estüdött. Megehözének. Azt mondá Fejérlófia: mink most elmegyünk egy kissé az erdőbe széjjelnézni, van-e errefelé valami vad. Kűmorzsoló, te csak maradj itt a tisztáson, mert itt jó szállásunk leszen. Főzz köleskását, mire meggyüvünk. Hát úgy es leve, űk elmenének, Kűmorzsoló meg tüzet vete, kölest önte a bográcsba, vizet rá, s elkezde főzni. Hanem azután, amikor megjövének, vala-e kása?

- Vala.

- Nem vala! - kiáltott fel Majs olyan harsányan, hogy egy harkály megrettenve hagyta abba szorgalmas ácsmunkáját, s piros sapkáját a fejébe csapva, ijedten menekült az erdő mélyébe. Majs a térdére csapott nagy, bütykös, szőrös kezével, s diadalmasan nézte Györköt.

Györk elbámult, még a falat is rágatlan maradt a szájában.

- Hát mér nem vala?

- Azt mast nem mondom meg - dörmögte elégedetten, és szakálla között vidám mosoly bujkált. - Majd megmondom, ha esmég erre jársz Majs apánál.

Hallgattak egy kicsit. Györk szerette volna tudni, hogy történt azután, de tudta, nem lehet Majsot unszolni. Nagy tisztelettel tekintett rá, gondolatai a mesén jártak. Elképzelte Fanyűvőt, amint bóklászva jár a világban, s egyre-másra vonogatja ki a fákat gyökerestül. Meg Vasgyúrót, amint rettentő ülepén ül, karjain kidagadnak az erek, s gyúrja, egyre gyúrja a nagy vaskoloncot. Meg a vadont, amilyen ez az erdő, melyben most ülnek, s hallgatják a szél zúgását a lombok között, a madarak füttyét, pittyegését, cincogását, kopácsolását, cserregését és vijjogását.

- Miön töprengesz, he? - kérdezte kíváncsian Majs apa.

- Csak azon az egyön, hogy el kéne menni oda, ahon Fejérlófia élt vala.

- Ó, te bohó, régön vala ám az. Fejérlófia azűte tán meg es hala már.

- Még a te gyermökkorodban vala?

- Hajjaj, annál es régebben vala.

- Apádében?

- Még annál es régebben.

- Nagyapádében? Dédapádében? Szépapádében? Üködében?

- Valamikor akkortájt vala. Neköm es öregapám mondá, meg neki es az öregapja. Meg annak es az öregapja.

Györk legboldogabb órái azok voltak, amikor Majs mesélt neki. Arról is sokat tudott az öreg, hogy milyen világ volt az ő gyermekkorában. Akkor még Vak Béla uralkodott, „és örökkön-örökké háborúztak az embörök" - mint Majs mondta.

- Bizony, fiam, Vak Béla... - sóhajtozott Majs. - Amikor ű meghala, én még kicsiny gyermökcse valék. De apám látá. Itt vala bézárva, szegény, a klastromba. Abba a toronyba a nagy kűfal sarkán. Tudod.

- Tudom.

- Jó kerál vala, mondák az én gyermökségemben az öregök, hogy bár vak vala, az országot nyitott szömvel kormányozá. Kegyös jó kerál vala, mindönki tisztölé. Kedég igön-igön szomorú, nyomorult embör vala. Röttentő ám az, fiam, ha az embör vak... No, de vala neki egy kedves jó felesége, az mindönt megteve neki... Jó tanácsokat ada. Nem hagyá magára soha. Éjjel-nappal mellette vala. Kegyös asszony vala.

Nagyot sóhajtott.

- Mondd, Majs apa, pogány vagy-e te? - kérdezte hirtelen Györk.

- Hogy kérdözhetsz ilyen ostobaságot, fiam - rökönyödött meg Majs. - Jézus Urunk hite az igaz hit, s azon vagyok én es.

- Akkor mér vagy táttós?

- Apámrúl maradt a tudományom, meg öregapámrúl. A tudomány nem pogányság.

- De lásd, a papok...

- Hát, a papok... - legyintett rosszkedvűen Majs, és elfordította a fejét. - Ők nem mindég tudják, miben mily erő lakozik. Mert lám - folytatta elgondolkozva -, ha Béla urunkat nézé valaki, azt hiheté, hogy sömmi jó űbenne nem vala. Mert nyomorék vala, vak es vala. Keserűségét borba fojtá, mert hiában vala neki áldott jó felesége, csak telve vala az ű jó szíve

keserűséggel. Ezért a bor éjjel-nappal ott álla az asztalán. Még aludni sem tuda szegény feje, mondják, hogy csak forgolódék ágyán, sóhajtozék, fölkele, járkála, meg esmég lefeküvék, de szüntelen csak a bort hajtogatá. És lásd, ott vala az ő elődje, Istefán úr, mely igön nagy, dörék embör vala ű, mely kemény s harcias embör, mely sok harcokat víva, s mégis mit ére? Sömmit. Azmit a vak, nyomorult Béla úr mívele, jó ma es. Azmit Istefán úr, nem ér egy hajítófát. Így vagyon ez, fiam.

Tétlenül üldögéltek a göcsön, hallgatták az erdő hangjait, bámulták a bodrosan vonuló bárányfelhőket a fakoronák fölött, meg a patakra inni leszálló madarak tollászkodását, szökdelését, szerelmeskedő berzenkedését. Nem volt semmi dolguk. Majs nem szántott, nem vetett, és nem aratott. Csak éldegélt. Neki mindegy volt, reggel van-e vagy este. Esik-e, vagy a Nap süt. Tél van-e, avagy nyár.

A beszélgetést elunván, Majs fölcihelődött a tuskóról.

- No, jere vadméhet nézni. Van ám egy új odú, tegnap lelém. Szép nagy család sürög-forog benne.

Előreballagott a fűben, Györk utána.

Jól bent az erdőben, egy sziklás szakadék szélén állott egy mennykő ütötte tölgyfa. Annak az oldalán sürrt-forrt a vadméh, már messziről látni lehetett a lombok között betűző napsugárban. Mint valami zengő aranypor, olyan volt a méhcsalád.

- Majd kifüstöljük, ha eljön az ideje - dünnyögte elégedetten Majs. - Jó nagy odú, lesz benne méz, ne félj. Még a faluba is levihetök belőle, annyi mézem lesz az ősszel.

- Erre meg róka jár - mutatott a fűbe a bokrok közé. - Itt a csapája. Jól kiválasztá, hová járjon inni. De majd megcsípöm a komát, nehogy ű csípje meg a tíkjaimat.

Amikor a Nap delelőre hágott, visszatértek a házikóhoz. Majs kódorgás közben megnézte a tőröket is. De üres volt mindegyik. Majs nevetett.

- Megösmerék immár tőreimet a lelkesök - dörmögte. - Egy madár elszabadula, s megmondá a többieknek. Ezután máshova kell tennöm a tőreimet.

Egy rigót mégis sikerült fogni, azt magukkal vitték. Kettejüknek ugyan igen kevés volt, még egyiküknek is. De azért megkopasztották, kibelezték, megsózták, és nyársra szúrták. A tűz vígan lobogott egy kövön a ház előtt, kék füstje hosszú fátyolként terjengett a fák között. Jó cserparázs lett a tűzből, fölé állították a nyársat, s nézték, mint pirul a kövér kis rigó húsa.

Evés után hevertek egyet az árnyékon. Elnézték, mint erőlködik egy harkály a kukacok kivonszolásán, mint lépeget fölfelé a fa törzsén, piros fejével bólogatva, mintha a saját munkáját igenelné. Ez a hallgatás ideje volt. Mikor a meleg engedett, föltápászkodtak, s Majs előszedte rákfogó hálóját, előhozta egy cserépfazékban tartogatott csalétkeit, az orrfacsaró büdös májat. Leballagtak a Réka egyik laposabb helyére, s a májas hálót a kövek közé eresztették. Csakhamar elősürögtek a lomha, pocsolyaszínű rákok, nehéz ollóikat cipelve, mint lovagok az öklelő dárdát. Volt itt miben válogatni. A kisebbeket visszahajigálták a vízbe, s csak a nagy véneket tették a csalánnal tömött szükőbe. Ezalatt Majs kis fekete kutyája pilléket kergetett, s a vízre szálló madarakat ugatta.

Majs a rákok természetéről beszélt, s oktatta Györköt, hogyan kell megfogni őket. Bár Györköt nemigen kellett oktatni. Értett ő az ilyesmihez. Mégis örömmel hallgatta a vénember dünnyögő szavait, mert ha Majs apa olyasmit mondott is, amit Györk már tudott, mégis egészen új volt.

Bent a kunyhóban volt a sok különös, titkos táttósi szerszám. Ezekre György némi borzongással s tisztelettel tekintett. A lóbőrrel bevont, nagy, vén dob, melyre Majs valamelyik őse ákombákomokat, emberi és állati alakokat firkált, s melyet fekete vonalak osztottak hét szeletre. A szarvascsontból készült, ugyancsak igen régi, egészen sárga dobverőket, az ütött-kopott vén bográcsokat, melyekben Majs az áldozati húst főzi, a falra akasztott, hét sor apró csengővel díszített táttósködmönt, melyet akkor vesz fel, ha táncol, a régi-régi, arany veretes sótartó és ivótülköt, a díszes hüvelyű görbe késeket, egy különös íjat, mely valami fekete, hosszú, vaskemény szarvból készült, s húrja piros selyemmel volt becsavarva. György sohasem látta, csak hallotta, hogy veri a dobot Majs, hogy kering a földre vont körben, s hogy esik révületbe. Mondják, ilyenkor megigézi a Rosszakat, s minden titkot kitud tőlük. Szerette volna egyszer meglesni Majs apát, de attól félt, tudományával kideríti, s megbünteti érte. Meg aztán hiába jött el a kunyhóhoz, sohasem mutatkozott Majs másnak.

Voltak a táttósnak mindenféle kis szilkéi is, ezekben viaszkot öntött, ha beteghez hívták, vagy ha valakinek „megtette" a haragosa, rákűldvén Hízt, Mirigyet, Vahort. Mint például Hangics néni esetében. Már szinte egészen elsorvadt Hangics néni, sárga volt, mint a rothadt körte, nem ehetett, nem ihatott, nem is alhatott, utóbb már csak úgy lézengett, mint a kísértet. Majs apa öntötte ki, honnét szakadt rá a rontás, „ki tette meg" neki, s ő szabadította meg azután Híztől. Vagy amikor Cseperke megbetegedett. Csak emésztette a kórság, rázta a hideg, már azt hitte mindenki, meghal. Anselmus fráter is elment már hozzá, s megkente szent olajjal, hogy Szent Péter beeressze a Mennyek kapuján szegénykét. Az anyja végül elfutott Majs apához, ő azután megöntötte. Cseperke meggyógyult, épebb, mint valaha volt. Így hát György Majs apának köszönhette, hogy szíve szerelme életben maradt.

Számtalan kicsiny zacskóban volt még Majsnak mindenféle orvossága. Száraz füvek és virágok, porrá tört magvak, mindenféle vizek, gyökerek, fehér, zöld sók. Ezekkel párolta, fürdette, kente, itatta és etette a betegeket.

Élelmét egy kis házikóban tartotta Majs. Ennek a házikónak négy magas cölöplába volt, hogy a vad el ne érje, ki ne rabolja. Ott őrizte a mézet, húst, sajtot, túrót. Mindene volt Majsnak, mindennap hoztak neki valami ajándékot.

Az öreg egy kölyűben valami magot törögetett nagy kényelmesen, György pedig szemközt ült vele a földön, s bámulta szakállát, bajuszát, hosszú zsíros csimbókjait, keze lassú járását, bocskorát, melynek orra peckesen fölkunkorodott, szőrös lábszárát. S hallgatta takarékos szavait.

- Úgy ám - dünnyögte Majs -, ott vagyon ám az erdőn a nagy bálvány, azért is nevezik azt a helyet Bálványusnak. Az embörök elhagyák régön, de azért még van ereje. Félig a földön hever immár, s orcája is alig látszik, kezébül es kitöré valamelyik brát Jézus Urunk nevében a szilkét, amelybe a kölest öntögették egykoron, de azért igön nagy ereje vagyon még. Én tudom. Ű a nagy Kajár, az alsó velág fejödelme. Ha valaha ott vinne el az utad - tette hozzá, bütykös mutatóujját figyelmeztetőleg fölemelte, bozontos szemöldökét fölvonta -, kerüld el messze, édzös fiam.

- De immár kiűzé belőle a lelköt a régi atya, azki ezör esztendőnek előtte arra jára, s igön bátor vala.

- Ezör esztendő! - kiáltott föl Majs, és nevetett. - Sokkal régöbben vala az immár, még Istefán úr előtt, azmikor ezön a vidékön még Baján úr üle népével. De az a szegény brát es megjárá, mert a bálvány reádőle, s ott helyben agyonüté. Azután esmég fölállíták, mert igön tisztölék, rettögék messze környékön, de immár megdőle megént. De ereje azért vagyon. Vagyon ám...

S mondják, sohasem fogy el mellőle a köles, de meg gyakorta új vért es látnak rajta, valaki megkenyé. Hogy kicsuda, nem löhet tudnunk...

Így mesélt Majs, közben tett-vett az orvosságaival.

- Majs apa, hallod-e? - mondta György hosszú hallgatás után.

- Hallom.

- Én el akarok menni oda, azhol Fejérlófia éle.

- No, hát eredj, ha megnősz.

- De nem tudom ám, merre kell mennöm.

- Majd megtudod, mire megnősz.

- De itt kell hagynom Cseperkét, Opor lányát.

- Ne hagyd itt.

- Igön, de oda nem vihetöm velem.

- Oda csak magad möhetsz. Ha el akarsz mönni, csak magad möhetsz.

- Ez a baj. Mondd, Majs apa, elmegyök-e valaha?

- Ülj ide mellém, s lám a mancsodat.

György dobogó szívvel Majs mellé guggolt. Az széles barna kezébe fektette a kis vékony kezet, s összevont szemöldöke alól firtatta a tenyér hajszálnyi vonalait. Majd a másikat is kinyitogatta, gyengéden megtapogatta, megforgatta, megvizsgálta. Bólintott.

- Elmégy, fiadom.

- Istennek hála - kiáltotta György boldogan, s elöntötte a forróság.

- Nagy útra mégy, amerre Fejérlófia éle, s anyja meghala - folytatta Majs komolyan, s elmerengett. - Sok fáradalmad leszen, éhségöt, szomjúságot, kórságot szenvedsz, feleid elhullanak melletted, de te csak mégy igenyöst, míg oda nem érsz. Isten veled leszen, fiadom. Nagy úr indít el, s nagy úr vár vissza. No, érd be ennyivel.

- Elmegyök! Elmegyök! - kiabálta boldogan György, s elkezdett fél lábon ugrálni. - Mikor osztán esmég visszajövök, építök egy házat az erdőben, s oda megyünk lakozni Cseperkével. Úgy élünk vígan, mint két gerle, míg csak meg nem halunk. S nekünk es lesz Györkink, Vajkánk, Cseperkénk, de még Anicsunk meg Oporunk es...

Majs a bajuszát rágicsálta, s hallgatott. Keze egyenletes ütemben emelgette a törőt.

- Úgy-e, Majs apa? - kiáltotta túláradó örömmel György.

- Mindön úgy lészen, amint Isten atyánk akarja - dörmögte rosszkedvűen az öreg. - De most már indulj haza, mert megpall apád.

György a Napra nézett. Észre sem vette, hogy jócskán leereszkedett az erdő mögé, csak a Zengő csúcsát ragyogta be az alkonyati fény vörösaranya. Elbúcsúzott hát Majstól. Az hosszasan szorongatta a kezét, s fürkészve nézett az arcába. Majd az égre emelte tekintetét, s szája hangtalanul mozgott.

- No, hát eredj békével, fiadom - mondta végül s elbocsátotta.

György szíve teli volt boldogsággal. Amint beért az erdőbe, harsányan dalolni kezdett. Majd meg fütyült, mint egy feketerigó. Vidámságától visszhangot vert a rengeteg. Fürgén törtetett a bokrok között, s ha egy-egy pillanatra megállt s elhallgatott, hallotta a szarvasbogarak zúgó dongását.

Könnyű szívvel ment haza.

Amikor a házba belépett, most is ott találta a mostoháját a hőkű mellett a tűznél, amint a kölest kavargatta. A kicsi a medvebőrön hentergett, kövér tagjai mint a hurkák dagadoztak. György vígan jó estét kívánt, a medvebőrre ült, s csiklandozni kezdte a kisfiút. Az visítva kacagott, kezecskéit György felé nyújtogatta, majd megragadva a saját lábát, mindenáron a szájába akarta tömni. Hajnal álmélkodva nézte őket, s összecsapta a kezét.

- Lám, hát mégiscsak szeretöd azt az ártatlant!

György nem szólt, tovább játszott a kisgyermekkel. Közben a bográcsra pislogott, elkészült-e már a kása. Éhes volt nagyon. Amikor ettek, megszólalt György:

- Elmegyek oda, ahol Fejérlófia éle.

- Messze vagyon ám az, nem érhet el oda embörfia - nevetett Hajnal.

- Én odaérök.

- Jaj, fiacskám, nem tudhatjuk, hova érünk, mire megnövünk - sóhajtott az asszony.

- Én odaérök. Megmondá valaki, azki tudja.

Két nap múlva hazaérkezett Farkas nagy fáradtan, sárosan, mogorván. Hajnal tüzet vetett a fürdőházban, Farkas jól megmosdott, meggőzölte s gallyal csapkodta magát. Ezután kelletlenül evett, s amint bedugta kését az övébe, nyomban Györkbe kötött:

- Hát te mit míveltél, s merre kódorogtál, te fiú?

György óvatosan hallgatott.

- Esmég hajtott a Híz - folytatta az apa szigorúan. - Hallám, arra látának esmég az erdőn, amerre a vén Majs lakozik. De majd adok én neköd Majsot, te lődörgő. Nem mondám-e, hogy arra többé ne járj?

Olyan horgasan nézett a lapító Györkre, mintha föl akarná szúrni. Aztán tovább pörölt, mintegy magának:

- Az kell csak, hogy a jámbor fráterek meg a perjel atya szömömre vessék, hogy fiam a táttóssal cimborál. Hogy ott tanulja a varázslatokat. Még tám ördöngöt is igéznek. Csak az kell. Hogy halljam, igaz kresztyén létömre fiam még táttós leszen. A klastrom erdejét őrzöm, vadját ügyelöm, fáját hordatom, fiam meg Majssal sugdolózik. Csak az kell.

Dühösen húzogatta a bajuszát, szemöldökét összevonta, s olyan hosszan bámulta Györköt, hogy ez már szinte megizzadt.

György tudta, hogy ilyenkor mukkannia sem szabad, mert apja dühe elszabadul, s következik a verés.

- Azt hivém - vágta egyre a maga fáját az apja -, hogy fiam becsületes férjfiú leszen, mint én vagy néhai apám, öregapám volt. Jó kresztyén, a klastrom hív szolgája. De immár látom, sömmi sem lesz belőle. Hiába vertelek, oktattalak annyit. Mi leszen belőled, mi? - kérdezte nagy aggodalommal, s nyomban meg is felelt rá: - Filetlen Pál leszöl, lemetszik majd a hóhérok a filedet, mint ama Szatyorvágónak. Útálló leszöl, mint Ördöng Andorás, éjjelbátor, éjjel-

kórász, éjjelfutó. Nyájhagyó leszöl, mint Szilaj Bese, vagy ökörálló, mint ama Nagyfogú Karcsa. De jonkább táttós leszöl, mint Majs, meg mindön lendéje. Ugrabugrálsz, veröd a dobot, igézöd Hízt, Mirígyöt, Vahort, Dobrocot. Pokolegyházában leszöl te perjel. Sömmi sem leszöl.

A fiú már nehezen fojtotta vissza véleményét ezekről a beszédekről. Apja szavai felháborították. Rosszabbak voltak ezek a szavak, mintha megverte volna. Olyanok voltak, mint a köpés. Hogy belőle lesz Ördöng Andorás. Belőle lesz Filetlen Pál, ő lesz Szatyorvágó. Útálló, éjjelkórász, éjjelfutó. Nyájhagyó, ökörálló. Pokolegyháza papja.

- Tudd meg, elmegyök oda, azhol Fejérlófia éle - mondta csendesen, s a szeme villogott, arca égett.

- Hova mégy? Sehova sem mégy! - kiáltott Farkas megvetően. - Házrul házra mégy te, s Jézus Úr nevében kását kérögetsz.

- Megmondá valaki, hogy elmegyök, s oda es érök - suttogta a fiú.

- Hallgass! Béfogd a szád! - förmedt rá az apa, s mint aki megunta a hiábavaló beszédet, nagy lomhán az ágyához ment s lefeküdt. - Ne szült volna anyád erre a világra.

Riadt csend volt a házban. Hajnal ijedten járt ki s be, a kicsi megszeppenve hallgatott bölcsőjében a nagy hangra, még a csörje lángja is félénken libegett.

- Feküdj - mordult még egyet Farkas, aztán nagyot sóhajtott, mint akinek nehéz kő nyomja a szívét.

György a helyére kotródott, s bebújt a farkasbőr alá. Torkát könnyek fojtogatták, de férfi volt, nem engedte, hogy a szemébe gyűljenek. Szíve hevesen dobogott. Szeretett volna fölugrani s világgá menni az éjszakában, de meg sem moccant.

Hát mért nem hiszi az apja, hogy nem lesz belőle sem éjjeljáró, sem Filetlen Pál, sem táttós? Mért nem hiszi, hogy igenis elmegy oda, ahol Fejérlófia élt, s ahol a fehér lovat eltemették? Mért nem hisz róla az apja semmi jót? Mit ér az élet, ha örökké azt kell hallania az apja szájából, hogy nem lesz belőle semmi?

Lassanként lecsitult, s forró vágyakozás lepte meg, mint valami édesbús fájdalom. Szinte megdermedt belé. Titkos hatalom húzta, húzta láthatatlanul a messzeségbe, nem tudta: hová, nem tudta: merre s miért. Mintha valahol, a világ végén, patak partján, daloló madarak közt várná valaki, aki szereti őt, megsimogatja, megcsókolgatja álmában, azután semmivé foszlik. Ez a valaki talán itt járt-kelt egyszer ebben a házban. S azután eltűnt örökre. De azért hívja, várja őt, mert éppen olyan boldogtalan ő is, mint György.

A szomorúság lassan-lassan ringatni kezdte s álomba merítette.

*

De a nappal elhessegette s elfeledtette az éjszaka vágyódásait. Mihelyt György kiszaladt a „vár" alá - így nevezték a klastromot vastag, vén falai és zömök saroktornya meg nehéz fölvonóhídja miatt -, s ott kóborgott pajtásaival a sűrű bokrok között, ott játszott vadászatot kis íjával és nyilaival, táttóst egy elhajított fazékkal, Kűmorzsolót, Fanyűvőt és Vasgyúrót - bár ezt nem tudta folytatni, mert nem hallotta meg a végét -, a szomorúság nagy madara elröppent. Gyakran velük játszott Cseperke is, ilyenkor György volt Fejérlófia, Cseperke meg az elvarázsolt királyleány, akit meg kellett menteni az óriások - Vajka meg Busa - kegyetlen uralma alól. A megmentés jutalma könnyen adott csók volt a bürökbozótban. Cseperkének kemény, hűvös szája volt, megérte a hős fáradalmait s élete kockáztatását.

Gyakran játszottak azután misét is. Ilyenkor Györk volt a pap, egy nagy kő előtt tárogatta karját, énekelte a dominusokat, térdet hajtott, jött, ment, térült-fordult, meghajolt, Vajka meg Busa buzgón ministrált neki, csengőt rázott, és madárnyelven karattyolt, Cseperke pedig ájtatosan énekelt. Így hol táttós volt Györk, bottal kört húzott a földön, verte a fazekat, táncolt és habrigyált, ahogy a táttóst elképzelte - meg-megborzongva a gondolatra, hogy hátha megjelenik az ördöng vagy akár csak Híz, Dobroc, Mirígy, Vahor, az alvilág fejedelme, a rettenetes Kaján -, hol meg jámbor barát, aki ugyanolyan érthetetlen szavakat hadar, térdet hajt, kifordul, befordul az oltárnak képzelt nagy kő előtt, fölmutat egy lapos kődarabot, s nagy méltósággal fogadja a ministránsok szolgálatait. Akár ez, akár amaz volt, némi tiszteletet keltett pajtásaiban, sőt maga is szentül hitte, hogy másvilági hatalom szállja meg.

Később, amikor Majs elmesélte Fejérlófia történetét, Györk mást nem is igen játszott. Ráragadt a név: „Fejérlófia", amit csakhamar „Lófiának" rövidítettek. Cseperke volt Fanyűvő, Vajka Kűmorzsoló, s a nagy darab, lusta harmadik, Busa, Vasgyúró. Jobb híján azonban Cseperkének kellett eljátszania Hétszűnyűkaponyányimonyók szerepét is, és hol Vajka, hol Busa hasáról „megenni a kását". Amikor azután arra került sor, hogy Fejérlófia legyőzi s egy fához kötözi az alvilági kisistent, megkapta a játék jutalmat. Birkózhatott Cseperkével s odakötözhette egy fához a toporzékoló kislányt, azaz manót.

A falu sok csudával kedveskedett Györknek mindennap. Kisebb-nagyobb csoportokban, bokrokban álltak a házak a dimbes-dombos vidéken, többnyire ahhoz a mély vízmosáshoz igazodva, amely a Zengőről vezetett le a klastrom alatt, s nyári záporok meg tavaszi olvadás idején tele volt sárga, tajtékosan rohanó vízzel, így nyáron azonban csak afféle tiszta kis csermely csörgedezett benne a sűrű bokrok közt. A klastrom fölött padszerű magaslaton, a falu fölé nyújtva zömök tornyát, az egyház emelkedett. Kanyargós út vezetett oda, ezen jártak a szekerek az erdőre meg a barátok szőlőjébe. A falu egyik részét Takarószegnek hívták, mert ott laktak a kolostor szőlőmívelői, a másik kis házcsoportot Ökrösszegnek, mert ott meg a parasztok csoportosultak ökreikkel, a harmadikat Kerülőszegnek, itt lakott Farkas is az erdőkerülőkkel, erdő- és vadőrökkel. Volt még Csizmadiaszeg is csupa csizmadiával meg Kovácsvég, ahol kovácsok verték csengő üllőjükön a vasat. Ezeken a szegeken és végeken sok izgalmas dolgot lehetett látni egész nap. Az Ökrösszeg szép időben csendes volt, lakói kint dolgoztak a földjükön, csak az öregek csellengtek a házak körül, meg a gyermekek visítoztak, hancúroztak az ugató kutyákkal. Ez a szeg volt a legnagyobb. A csizmadiák között bűzlött a levegő a bőröktől, bocskorok, csizmák lógtak és henteregtek százszámra, de volt ott még nyerges, még szíjgyártó is. Napszám el lehetett nézni, hogy hasogatják, varrják s verik a bőrt, hogy fonják az ostort, korbácsot, varrják s cifrázzák a nyerget, lószerszámot. A kovácsoknál pedig kormos fickók rángatták a fújtatót, vörös tűz lobogott a műhelyek mélyén, a házak környéke tele volt ekevasakkal, kengyelekkel, ásókkal, kapákkal, gereblyékkel, fejszékkel és fokosokkal. A legények ütemre verték az izzó vasat, harsányan daloltak a kalapácszengés pufogására s néha az üllő szélén aprózták a dal fordulóját, hogy csak úgy csilingelt. A dúcokhoz patkolásra váró lovakat kötöttek, s mindig akadt egy-két jókedvű férfi, aki a maga lovát égig magasztalta, a másét meg legyalázta, s ez olyan mulatságos volt.

Este azonban az Ökrösszeg volt érdekesebb. Még a többi szegről-végről is ideszállingóztak a falu öregei, fiataljai, hogy dolguk végeztével mulassák az időt estebédig, lepihenésig. Mert voltak a parasztok között igen vén emberek, akik különös énekeket tudtak. Ölyved apa például, a leghíresebb, már olyan vén volt, hogy két bottal lépegetett, haja, szakálla, szemöldöke megfehéredett, s ha leült, segítség nélkül nemigen tudott föltápászkodni. De ha alkonyatkor odaült a tűz mellé s elkezdett énekelni, mindenki tátott szájjal hallgatta. Ott szorongott férfi és asszony, öreg és gyermek, kovács és szíjgyártó, amikor Ölyved apa beballagott valamelyik ház udvarába, s leült a puha gyöpre a nagy vadkörte- vagy tölgyfa alatt.

Elnémult a pisszenés is. Ölyved apa fogatlan száját kitátotta, szemét behunyta, s derekát jobbra-balra himbálva, rekedt, megcsukló hangon énekelt. Lassan azután hallgatói is elkezdték himbálgatni a derekukat, s halkan az öreggel dünnyögték a dalt.

Ezt szerette hallgatni György.

Mert mit dalolt Ölyved apa?

Hát fejedelemről dalolt, aki nagy sereggel bejárta a földet, s hírt, nevet szerzett magának. Leginkább Bulcsú fejedelem szavait szerette mondani. De sor került Botondra is, akinek nemzetsége Branát és Somügyöt megszállta. Mint valami vén keselyű, mogorván guggolt szíjas bokáin Ölyved, s kezét a térdére fektette.

- No, kezdd el immár, Ölyved - kiabáltak az emberek kíváncsian.

- Nem mondom, hagyjatok - dörmögött mérgesen az öreg, s megrázta hófehér, zsíros csimbókjait.

- Mit is monda Bulcsú úr?

- Nem, nem, tudjátok, az atyák s brátok nem szeretik, ha Bulcsú úr szól.

- Ne félj, Ölyved apa, most odahaza vagynak a brátok.

Végre, hosszas noszogatás után, megköszörülte a torkát, köpött egyet-kettőt, s előbb csak szótlanul ringva s merengve, mintha sugallatot várna, maga elé bámult, azután behunyta a szemét, s rozsdás, borzongató hangon megszólalt:

Minő neves fejdelömnek
nevezitök én nevemet,
minő hírös fejdelömnek
hírölitök én hírömet...

Így kezdődött Vérbulcsú meg Botond éneke. A fejedelmek megszólaltak a síron túlról, s Ölyved apa abban a pillanatban mintha eltűnt volna. Mindenki behunyta a szemét, s csak a kiáltó éneket hallotta. Ölyvedet nem nézte senki.

Balrul Duna habja harsog,
hordja híröm messzi Délnek,
jobbrul dörgő Dráva harsog,
hordja híröm Napkeletnek.
Hét országon, hét határon
hírölik a híröm messze,
hat országban, hat határban
hatalmamrul zöng a szó,
haj rege, rejtöm!...

Az emberek utánasuttogták:

Haj rege, rejtöm...

Az öreg hangja fölüvöltött, hogy megborzongott bele mindenki. Ez Vérbulcsú apa félelmes szava volt:

Hét országban, hét határban,
hegyen-völgyön, vadon fődön
uralják az én uralmam,
hordozzák az én hatalmam,
haj rege, rejtöm!...
Tengörparton, folyóparton
hat határban, új mezőkön
legelnek a lovaim,
bolyongnak a barmaim.
Hét határban, hat országban
nyargalnak én népeim,
vágtatnak én feleim.
Falas város fala között,
köves város köve között
lobognak én tüzeim,
ropognak én lángjaim,
haj rege, rejtöm!...

Vérbulcsú szavai elmondták a világraszóló csatákat, városok, falvak égését, a férfiak hősiességét, garmadában álló kincsek ragyogását, elhajtott barmok sokaságát, rabszíjra fűzött rabok vonulását.

Minő neves fejdelömnek
nevezitök én nevemet,
minő hírös fejdelömnek
hírölitök én hírömet?
Haj rege, rejtöm!...

Csúnya dolgot mívelt Vérbulcsú úr, a papok arca kigyúl a felháborodástól, ha hallják, de csak nagy hős volt, Isten nyugosztalja. És igen szépen el tudja énekelni tetteit s borzasztó halálát.

Teutonok hitvány népe,
köti kezem kötelekvel,
szorongatja szíjhurokkal,
megvasalja rabvasakval,
férfikezem veri vasba,
piros színöm pöki szömbe,
párducbőröm vonja porba,
görbe kardom veti sárba,
haj rege, rejtöm!...
Teutonok tetves népe
vitéz voltom megcsúfolja,
aranynyergön osztakozik,
vaskengyelön viaskodik,
haj rege, rejtöm!...

A hallgatókból fájdalmas düh szakadt föl, a férfiak ökölbe szorították kezüket, az asszonyok szipogtak. Most következett a legrettenetesebb: hogy végezték ki a teutonok Vérbulcsú apát, a nagy fejedelmet. Belesápadtak, amikor Ölyved, egy kis szünetet tartva, rekedten fölkiáltott:

Áll a tetőn akasztófa,
akasztófán hóhár hurok,
körülötte kurafiak,
tetves hitvány teutonok...
Haj rege, rejtöm!...

Ölyved apa hangja elcsuklott, mint a megszakadt húr szava, hallgatott egy pillanatig, aztán nagy lélegzetet vett, s arcán legördültek a könnyek.

Halljad, népöm, erős népöm,
szálló szavam riadását,
vedd fejedbe, férjfinépöm,
férjfinépöm, asszonynépöm,
te is gyönge gyermöknépöm,
szálló szavam riadását,
haj rege, rejtöm!...
Kötél torkom megszakasztja,
szívem kötél megakasztja,
megakasztja, szavam szegi,
teutonok tetves népe
elvesztömet úgy röhögi,
haj rege, rejtöm!...
Bosszú, bosszú, vérös bosszú,
lobogj fennyen, langgal égő,
langod hasson fellegekbe,
fellegekbe Ég Atyához,
füstöd fusson messze földre,
messze földre, városokba,
teutonok téreire,
kőre rakott köveire,
onnét szálljon Ég Urához,
aranyháza aranyára,
ezüstháza ezüstjére,
Kisistenök elejébe,
Bódogasszony szép színére,
haj rege, rejtöm!...

Így énekelt Ölyved apa este a tűz mellett azoknak, akik összegyűltek, hogy hallják Bulcsú apa szavait.

Néha azonban mást is énekelt, nemcsak a régi hősök meg fejedelmek példás tetteit. Olyat is tudott Ölyved apa, amiért elkárhozás jár. Ezt már csak némely esztelen, csökönyös férfiember merte végighallgatni, annak is inkább az öregebbje, a fiatalok közül meg a duhajok, szilajok, faragatlanok. De az asszonynép elfutott, ha Ölyved, hosszas nógatásra, ajándékok ígéretére nagy hangon rázendített. Tudták ezt a jó fráterek is, de mit tehettek Ölyved apával? Az ő ősz fejével, oktalan elméjével? Hiszen már az egyházba sem igen ment el, hogy jól megmoshatták

volna a fejét. Legfeljebb a többi jóravaló lelket, a többi ájtatos kresztyént óvhatnák tőle, őt magát Isten irgalmába s megbocsátó szeretetébe ajánlva. Hiszen nem tudta szegény, mit cselekszik...

Ez az ének Vászoly fejedelemről szólt, akit István, szent királyunk megvakíttatott, mert nem vette föl a keresztyénséget, s ősi jogon a trónusra is áhítozott. Mérhetetlen romlásba döntötte volna Vászoly apa a népet, visszavezetve ördög uralma alá, a pogányság sötétségébe. Ölyved azonban erre nem sokat hederített, hanem énekelte Vászoly apa szavait úgy, ahogy a régi öregek énekelték, ahogy Vászoly maga elmondja a késő ivadékoknak... Elvégre ő is fejedelem volt.

Amikor elkullogott, aki félt ettől az énektől, és sűrű keresztvetéssel fohászkodván Ölyved meg a hallgatói lelkéért, jó távol került már a tűztől, az öregember rákezdte reszkető hangon:

Duna habján halászgató,
Tisza habján hálót vonó,
Dráva partján dúdolgató,
Maros partján kuttyogató,
éneköld az énekömet,
dalolgasd a dalaimat,
szóval mondd a szavaimat,
hirdesd hírös halálomat,
fejdelömnek elvesztömet,
haj rege, rejtöm...
Szép szömömnek kihunyását,
nagy szűvemnek szakadását,
pispököknek pokolmívét,
fondorkodók fondorlását,
férjfi felem fene töttét,
fene töttét, szernyő vétkét...
Haj rege, rejtöm...
Ne fuss, ne juss, Estfán kerál,
nem vagyok én ördöngfiú,
férjfi vagyok, ézös feled,
egy méh szülte szöléd feled,
fejödelöm Vászoly vagyok.
Pillants bele vak szömömbe,
fejödelöm, Vászoly vagyok,
tekénts vak tekéntetömbe,
ézös feled, Vászoly vagyok,
haj rege, rejtöm...
Hős fiaim elhíröljék,
ivadékim éneköljék,
maradékim mondogassák,
férjfi voltom ne feledjék,
Vászoly vesztét éneköljék...

Csak ekkor vágott belé a történetbe. Hangja fölcsapott, mint repeső szárnyú madár röpülése. És jobbra-balra ringatta a derekát. Hallgatói egyre növekvő borzongással figyelték.

Nyírfa mellett, nyárfa mellett
hevergeték hírös férfi,
haj rege, rejtöm!
Kerál kürtje fölrivalgott,
fölrivalgott, rikótozott,
messzi szállott, messzi szólott,
kerál kürtje fölrivalgott,
haj rege, rejtöm!...
Ki vagy, ki vagy, Estfán kerál,
mért jössz, mért jössz vértesökvel,
vértes-vasas férjfiakkal,
piros ruhás pispekekvel?
Haj rege, rejtöm, rejtöm...

Elmondta Vászoly úr, hogy ő édes fele Istefánnak, nagy fejedelem, az Ég atyjának hív tisztelője. De a vasasok megragadták, a palotába hurcolták, és tömlöcbe vetették.

Minőt atyám sohsem látott,
dobnak tömlöc belsejébe,
minőt atyám sohsem ére,
vetnek kutyák fekhelyére,
tetves tömlöc fenekére,
haj rege, rejtöm...

Azután sok nap múlt el, Vászoly csak ült, és kesergett a tömlöc sötétjében. Végre nyílt a megvasalt ajtó, s belépett a püspök. Ölyved, Vászoly szavaival, így énekelt:

Pispekfejét, piliseset,
aláhajtja alázatval,
aranykresztöt nyom kezembe,
veti rám a sűrű kresztöt,
haj rege, rejtöm...

Ő azonban az aranykeresztet a püspök elé dobta. Mire a püspök elment, s belépett a helyébe Sebös ispán, a király embere:

Sebös espán fene embör,
apja kutya, anyja szuka,
fia-lánya fene fattyú,
Sebös espán sönkifia,
haj rege, rejtöm...

Sebös a király elé hurcolta Vászolyt. Estefán fenn ült magas aranyveretes trónusán, mellette Gizla meg a püspökök. A király is aranykeresztet nyújtott felé, hogy csókolja meg.

Négyszögletű aranykresztöt
kerál elé odadobom,
kerál uram, nézz szömömbe,
tekénts bé tekéntetömbe,
fényességös szép szömömbe,
feled vagyok, fejedelöm,
Vászoly vagyok, hírös férjfi,
szömöm a te fényös szömöd,
színöm a te fényös színöd,
szüvem a te igaz szüved,
ősöm a te erős ősöd,
csak istenöm nem istenöd,
haj rege, rejtöm, rejtöm!...

Rettenetes szavakkal suttogta el szinte alig hallhatóan az öregember, hogy vakította meg azután Vászolyt Sebös ispán. A hallgatók eltakarták tekintetüket, és sűrűn köhécseltek. Dermedten hallgatták a megölt fejedelem síron túli panaszát:

Madárlelköm fönn rikótoz,
nem pihenhet, nem nyugodhat,
engesztelő áldozatval,
kancatejjel, új kölessel,
harmadfű ló húsjavával,
engesztelő áldozattal
nem sietnek, nem szaladnak,
férjfinépöm, asszonynépöm,
gyönge gyermök unokáim,
bálvány elé nem borulnak.
Vérös orcám visszafordul,
visszafordul, nem nyugodhat,
nem nyugodhat, nem pihenhet,
Isten atyánk ezör napján,
Isten atyánk ezör napján,
haj rege, rejtöm...

Így szólt az ének, amelyet nem volt szabad énekelni, de amit mégis meg-meghallgattak titkon, bizalmas körben. És dermedten lógatták a fejüket sokáig, amikor Ölyved apa szavai csendesen s rekedten elhaltak.

- Énekszó, bolondság - mondta ilyenkor valaki, hogy bűnösnek ne tekintse Isten.

Szóltak azután énekek a szarvasról is, mely pázsitos patak partján legelész, szarván gyertyák ragyognak, oldalán a Nap meg a Hold világít. Ezt mind-mind nagy áhítattal s magafeledkezéssel hallgatta György, noha Busa ugyancsak fenyegette, hogy elkárhozik. Ő tudja, hiszen apja belső ember a klastromban. De hát ellent tudott volna-e állani, amikor Ölyved apa régi nagy magyarokról, fejedelmekről, csodaszarvasról énekelt? Hát még ha nála volt a damborája is! Vén ujjaival olyan boszorkányosan gyorsan, zengőn tudta pöngetni, az éneket kísérve, hogy György nem vehette le róla a szemét.

*

Amikor György először lépett be a faragott ívű kapun, mely méltóságos szent urak alakjaival volt díszítve, mélyen megdöbbent. A zömök oszlopok szédítő boltíveket tartottak, s minden aranytól és ezüsttől ragyogott. Piros, kék, fehér zászlók csüngtek hosszú rudakon, az ablakon pedig szivárványfényben ömlött be a napfény. Mély csend volt az egyházban. Egy fráter fehér ingben térült-fordult, hajladozott az egyik kisebb oltár előtt, a homályban munkába menő férfiak, nők térdeltek, kapájukat, sarlójukat, fejszéiket odakint a falhoz támogatva. Halvány csillagfényként libegtek a gyertyalángok. Néha hallani lehetett, amint az áhítatos csendben a pap érthetetlen szavakat dünnyög, akár Majs apa vagy az öreg Ölyved. De ezek egészen más szavak voltak, első hallásra is tudhatta az ember.

A bejárattal szemközt, a nagy oltár fölött, hatalmas kép díszelgett, föl egészen a bolthajtásig. Ilyet György álmában sem tudott elképzelni. Nem fért a fejébe, hogy írták rá a falra az óriási szentet. Az egyház is, a kép is igen régi volt, mint mondták, még első királyunk, Istefán idejében épült. Ő alapította a klastromot, ő rendelt számára földeket, erdőket, halásztanyákat s valami negyven falut mindenestül. (Az apát úr erősen őrzi a szent király levelét a klastromban, egy megvasalt tölgyládában.) György hápogott, megdörzsölte a szemét, tekergette a nyakát, s nagy félénken újra meg újra fölnézett az aranyos díszekre, zászlókra, gyertyákra meg a mérhetetlen, csudálatos képre. Az a szent ott az oltár fölött úgy tárta ki a kezét, úgy tekintett alá, mintha nyomban leszállna a földre, megfogná György kezét s megszólalna. Bár szelíd volt a szent, erre a gondolatra György mégis megrémült. Hát még ha az angyalok körülröpködnék az oszlopokat surrogó szárnyakkal... Bizonyosan le is szállnak éjjel, amikor senki sincs az egyházban, és a kapus fráter becsukja a kaput. Leszállnak, beszélgetnek azon a nyelven, amelyen a barátok szólnak. Nevetnek, csengetnek, s röpködnek egy kicsit. A szent meg közöttük lépeget, és társalkodik velük.

Még valami volt ott, ami Györköt még álmában is fölriasztotta. Egy nagy, nehéz kőkereszt. A kereszten sovány, mezítelen férfi átszögezett kézzel, lábbal, félrehajló fejjel, szomorúan alátekintő, halotti arccal. György nyomban tudta, ki ez a férfi. Ez Jézus úr, akit megfeszítettek, ő az Isten fia, ő váltotta meg a bűnösöket. Erről beszélt már neki egyet s mást a mostohája, elmondván az egész szomorú történetet. Látta szemtől szembe. Ott függ a kőkereszten, és meg se moccan. György megborzongott. Az a halott férfi úgy csüngött ott, mintha nem is lenne halott, mintha bordái emelkednének és süllyednének a lélegzéstől.

De hát miért nem temetik el?

S hogyan lehet, hogy nem romlik meg a teste?

György csak bámult és tátogott. Szeretett volna kifutni az egyházból, de nem mert. S mintha meggyökerezett volna a lába, megfogta a különös hely és ijesztő látvány varázslata.

Este megkérdezte Hajnaltól, mért nem temetik el Jézus urat. És ha Jézus úr föltámadt s a Mennybe szállt, hogy lehet mégis a holtteste ott az egyházban? Hiszen azt mondják, fent ül az Atyaisten jobbja felől... És ha valóságos ember volt, hogyan nem romlik meg a teste a kőkereszten?

Akkor azután még nagyobbat ámult, amikor megtudta, hogy az nem igazi Jézus úr, nem kell eltemetni, mert csak faragott kép. Kőből van az egész. És Jézus úr csakugyan az Atyaisten jobbján ül a Mennyekben, de majd az utolsó napon eljön és ítél. A kereszt azért van az egyházban, hogy az emberek mindig lássák, miképp halt kínhalált érettük.

Amikor aztán fölbátorodott és azt kérdezte, ha Isten fia volt, mért engedte, hogy megfeszítsék, Hajnal megbotránkozva kiáltotta:

- Úgy szólasz, fiadom, akár a zsidók, mikor megfeszíték Jézus urunkat! Ők is azt mondták neki: ha Isten fia vagy, szállj le onnét. De ő nem szálla le, mert meg akará váltani az emböröket kemény vétkeiktől.

- Ha Isten vala, mért nem váltá meg másképp? Mért kellött neki azért kénlódnia kresztön? - kérdezte György.

- Jaj, fiam, így akará ű saját akaratából. Mert annyira szereté az emböröket, hogy életét adá érettük.

- Azkor esmég miért ételi űket örök kárhozatra az utolsó napon?

- Hát azkik bűnösek. Nem térnek meg.

- Nem érettük hala-e meg?

- De érettük, mindnyájunkért.

- Akkor meg mért kergeti űket pokolra?

Hajnal türelme megszakadt. Ráripakodott a fiúra:

- Eredj immár, ne dembölődj itt a lábam körül. Ha megnősz, az atyák megmagyarázják neköd, mi miért vagyon.

Azokban a napokban, amikor György először járt az egyházban, s ezek a dolgok fúrták az oldalát, igen hallgatag és méltóságos viseletű volt. Töprengett. Sehogy sem fért a fejébe, amit látott, hallott. A játszadozásban azután lassanként megnyugodott, különösen hogy misét kezdtek játszani, s ő volt a pap. Ugyanúgy hajladozott, térdepelt, kifordult-befordult, tárta szét a karját, mormogott érthetetlen szavakat, mint a fráter, cimborái csengettek, vizet töltöttek egy dióhéjba - az volt a kehely -, Cseperke pedig énekelt.

A falubeli fiúk között legbüszkébbek a vitézek fiai voltak. Félig-meddig vitézi számba ment Farkas is, hiszen lovon, fegyverrel őrizte az erdőt, s gyakran szembe kellett szállania úton-állókkal, zsiványokkal, éjjelfutókkal. Így joggal lehetett büszke György az apjára. Akart is lenni. És itt volt az ideje, hogy lovagolni, nyilazni, dzsidát vetni, kardot meg buzogányt forgatni megtanuljon. Az apja be is fogta, de hamar elvesztette a türelmét. Minthogy György örökké kérdezősködött s vitázott, Farkas hamar dühbe gurult, ráripakodott Györkre, s kijelentette, hogy sohasem lesz belőle semmi, hiába is erőlködik. Az íjat sem tudta jól megfeszíteni, a lóról gyakran leesett, a buzogány, kard nehéz volt még a kezének. György véznább, gyengébb volt a korabeli fiúknál. Odrián fia, Kurd, bár annyi idős volt, mint György - majdnem egy napon születtek -, úgy lovagolt, mint az ördög, úgy vetette a dzsidát, úgy nyilazott, mint apja. Tege fia meg, a páncélosé, akinek a király levélben engedte meg, hogy páncélt viselhessen, már talán az apját is legyőzte volna. Farkas szégyellte György gyengeségét, csak sóhajtott, ha arra gondolt, mi lesz belőle, ha megnő, hiszen semmire sem való. Eleinte hagyta, lézengjen a maga kedve szerint, hátha nekierősödik, de mert így kényelmesebb volt, végképp abbahagyta a tanítását. Néha magával vitte útjaira, de hamar megunta, s csak kesergett, bosszankodott, miért van neki ilyen haszontalan, reménytelen fia. Minden bizalmát a kis Istefánba vetette, így vigasztalódott.

György azonban, ha egyedül volt, titkon fölmászott egy kisebbfajta nyírfára, s mint Fejérlófia, ő is megkísérelte lehúzni a kérget. Sehogy sem sikerült. Eleinte nem tudta, hogy fogjon hozzá. Görbe késével, amit az övében hordott, megmetszette a fa sudarát, azután körmével belekapaszkodott, s fejtette-nyúzta teljes erejéből. Körme beszakadt, tenyeréről lefente a bőrt. Az ág, amelyen ült, letörött alatta, s ő ágról ágra esve a földre huppant. Még a lélegzete is

elállt. Azt hitte, kiszakad a belseje. Azután körülnézett, s elkeseredetten gondolt rá, hogy apjának igaza van. Nem lesz belőle semmi. Nem tud elmenni oda, ahol Fejérlófia élt valaha.

De amikor sebei begyógyultak, s elfelejtette a nagy zuhanást, megint csak fölmászott, s újrakezdte. Körme, tenyere ismét megbánta a dolgot, de most jobban vigyázott, s nem esett le. Sikerült is egy darabon lehúznia a fa kérgét.

Egyszer azonban éppen ebben fáradozott, s már-már valóságos Fejérlófiának képzelte magát, amikor a fa tetejéről megpillantotta Tegét lóháton, talpig vasban, két nagy fia társaságában, meg Odriánt Kurddal, s Farkast, az apját. Ők is lóháton voltak, de könnyű fegyverzetben. Tege egy nagy, tohonya nehézlovon ült, vasai csillogtak, tolla lengett, nehéz kardja csörömpölt. Fiai kényesen táncoltatták lovukat, violaszín mentéjük, viola takarójuk szépen virított a zöld fák között. Odrián csak amúgy egyszerűen volt öltözve, ahogy az erdőt járta, lova fáradtan lépkedett, csüdje sáros volt. Fia azonban ott hetykélkedett a másik két nagy fiú között s ugyancsak szorongatta, döfködte a lovát, hogy az is olyan fickándozva lépjen, mint pajtásaié. Pécs felől jöttek, Tegének nyilván dolga volt a száznagynál.

György szívét bánat szorongatta. A magasból alátekintve olyan szépeknek, büszkéknek s vidámaknak látta őket, hogy szívesen lemondott volna Fejérlófia dicsőségéről, csak velük lehessen.

Szerencsétlenségére ott haladtak el, ahol a nyírfa állott. És nyomban észrevették őt, amint ott gubbaszt, és csendben szemléli a vitézi csapatot. Visszafogták lovukat, s nevetve, mókázva fölkiabáltak hozzá:

- Ni csak, mely különös madár - így Tege vastag hangon.

- Nincs ott verébmony, te - tódította Odrián fia Kurd, szinte visítva a kaján örömtől.

- Hát te mit mívelsz ott? - bődült el Farkas öblös apai hangja is. - Gyere csak le onnét!

György nagy nehezen, mintha csontjai kijártak volna a helyükből, lemászott, s lesütött szemmel állott a lovasok előtt.

- Mutasd a kezed.

Megmutatta a kezét. Olyan volt, mint a pecsenye. Odrián nevetett, Tege bölcsen mondta Farkasnak:

- Így leszen vékony helyébe vastag. Jó, ha levedli a bőrit.

- Fordulj meg - parancsolt az apja.

György lassan s némi méltósággal megfordult. A méltóságos viselkedés azonban nem takarhatta el a hosszú hasadást, mely György ingén a nyakától az övéig ért, és pontosan kettéosztotta hátán a ruhát.

Ez már gyalázat volt. Mindenki harsányan kacagott, csak Farkas rágta a bajuszát szótlanul.

- Amék gyermök nem tépi az üngét, nem tépi az ellenségét sem - jegyezte meg ismét bölcsen Tege.

- Neki már nem a fán kéne szaggatnia az üngét - dörmögte szégyenkezve Farkas. - De mi a Híz hajtá ezt a fára? Se gyimölcs rajta, se madárfészek, még csak macskaméz sincsen - töprengett, erősen vizsgálva a nyírfát. Az, hogy nyírfán bajmolódott György, szöget ütött a fejébe. - Nem valami varázslatot tanulgatsz te itt? - firtatta összevont szemöldökkel. - Nem valami táttósi dolgot mívelsz, te?

György úgy tett, mintha nevetne, mezítelen lábát váltogatta, s aggodalmasan pillantott a fára. Csak nem mondhatja meg, hogy mit gyakorol titokban? Farkas azonban nem azért járta egész életében az erdőt, hogy észre ne vette volna a háncs lekobzását. Agyába világosság nyilallt. Hát íme, csakugyan valami varázsműveletet végez György, az a pokolra való Majs tanogatja titkon. Abban a helyben lefordult lováról, s elkapta Györköt, jó néhányat a fenekére vert.

- Ne félj, nagyobbakat is kapsz, ha megnősz - bölcselkedett ismét Tege a magas lóról, miközben György fenekén csattogott a súlyos apai tenyér.

- Majd adok én neköd nyírfát - kiabált Farkas. - Majd adok én neköd varázslatot. Majd kresztyént nevelök én belőled.

György nem sírt, hanem szokása szerint összeszorította fogait, s ökölbe fogta a kezét. De most égett a képe, szeme pedig dühösen meredt Farkas sötét tekintetébe. A szégyen elviselhetetlen volt. Itt a vitézek előtt, vele egyívású társa előtt verte meg az apja. S miért? Semmi rosszat nem mívelt. Hol azt kívánja az apja, hogy erős legyen, hol megveri, ha erős akar lenni. S megveri mások szeme láttára...

- Nézd csak - húzta el a szót Farkas, amikor a fiú horgas, lázasan égő szemét meglátta. - Még tán vissza akarnál ütni?

- Nem vagy te apa - kiáltotta vérvörösen a fiú, s háta mögött összekulcsolva a kezét, peckesen állt, mint a két lábra emelkedett hörcsög.

A vitézek nevettek, Farkas elbődült.

- Micsoda? Nem vagyok apa? Na megállj...

- Nem vagy te apa - ismételte komoran György.

- Takarodj a színöm elül - ripakodott rá Farkas.

Erre a fiú sarkon fordult, és lassú, kevély lépésekkel elment.

Farkast azonban megdöbbentette a dolog. Elmondta Hajnalnak. Az asszony megijedt, s kérlelni kezdte, ne nyúljon hozzá többet. De Farkas becsületét mélyen megszántották György szavai, nem tudta elfelejteni kihívó, horgas tekintetét sem, úgy érezte, oda jutott Györkkel, ahol a part szakad. A partot tehát meg kell támogatni, ne szakadjon. De tanácstalan volt a teendők felől.

Egyelőre nem nyúlt hozzá, csak mogorván nézte. Nem szólt. Most nagy haragot tartottak mind a ketten. Mert György is szótlanul ült a bográcsmellett, nem nézett senkire, ábrázata sötét volt. Alig evett néhány falatot, az is nehezen csúszott le a torkán.

Másnap azonban, ráérő ideje lévén, Farkas fölkészült, hogy a klastromba menjen a fiú dolgában.

- Jösszte velem - vetette oda Györknek reggel, amikor megitták a tejet, megették a lepényt meg a húst. - Adj rá tisztát, asszony.

György nem ellenkezett. Hajnal aggodalmaskodó képpel sürgött-forgott, s tiszta inget, nadrágot, kötőt adott Györkre.

- Csizmát is húzz - mondta az apa.

György hát ellenkezés nélkül csizmát is húzott. A nyári melegben szétterült lábát belekényszerítette a kínzószerszámba.

Azzal szó nélkül elindultak. Nem szóltak semmit a klastrom felé vezető úton sem. Úgy baktattak egymás mellett fölfelé a dombon, mint akik kölcsönösen félnek egymástól.

Ezúttal járt Györk első ízben a klastromban. Belépve a vasalt tölgykapun - melyen a kapus fráter egy kisebb ajtót nyitott meg előttük -, tágas négyszögletű udvarra jutottak. A lakóházak ablakai sűrűn nyíltak erre az udvarra, s háromfelől árkádos, oszlopos kerengő szegte. Néhány eget verő fenyő, három vén, óriási hárs meg egy évszázados diófa vetett árnyékot az udvarra. A fák álmatagon suttogtak, a madarak vidáman csicseregtek. Györk ráismert Vaskára, a kertészre. Ott tett-vett a virágágyások között. Annyi volt itt a virág, hogy káprázott tőle a szem. Piros, kék, fehér, sárga virágok tarka csoportjai virítottak mindenfelé, csak az utakat hagyva szabadon.

Az utakon pedig barátok sétáltak kettesével-hármasával, csöndes beszélgetésbe merülve.

Hát ez szép hely volt, szép élet. Az ölnyi széles bástyák, melyeken kellő biztonsággal lehetett akár csoportosan is járni, körülölelték, megvédelmezték a klastromot, első királyunk alapítását. Innen, a tágas udvarból semmit sem lehetett látni, csak az árkádos kerengőt, a zömök, kerek tornyot, melyben egykor Vak Béla urunk senyvedett, meg a nagy fákat, virágágyásokat. A Zengő csúcsa is éppen hogy idelátszott, mint valami nagy, bolyhos, zöld süveg.

Györk bámészkodott, apja pedig néhány szót váltott az egyik fiatal, sovány baráttal. Majd ez a barát előrement, ők meg utána, be az egyik házba.

Széles kőlépcsőkön mentek föl, nagy szárnyú, vassal cifrázott ajtón be, bolthajtásos folyosókon jobbra, balra, előre, vissza, lépcsőn föl, lépcsőn le. A kőkockák halkan pengtek kopogó csizmájuk alatt az áhítatos csendben. Távolról a vastag falak mögül méhzümmögéshez hasonló énekszó simogatta a fülüket. A folyosók fordulóinál egy-egy nagy barna fakereszt meredt elébük. A barát minden keresztnél térdet hajtott, s megbiccentette a fejét, Györk meg csak bámult.

Azután beléptek egy tágas terembe, amelynek a falait bámulatos képek díszítették, olyanok, mint az egyházban az oltárkép. Szent urak és szent asszonyok álltak, térdeltek, lépkedtek bő ruhákban, fejük körül aranyos tányérral, vagy bámultak az ég felé, ahonnét hosszú, egyenes sugarak kévéje ömlött rájuk. Lólábas, pókhasú, disznóképű, kecskeszarvú ördögök settenkedtek a szentek körül.

Farkas ugyan gyakran megfordult itt, mégis kellő tisztelettel s áhítattal álldogált a terem közepén, Györknek meg a torkát is elszorította a félelem. Hátha valami baja történik itt? Azután lassan-lassan eloszlott az aggodalma, és csodálkozva nézegette a nehéz, faragott székeket, melyekről medve-, farkas- meg tigrisbőrök csüngtek, a vaskos asztalokat, a feszületet s előtte a piros posztóval bevont térdeplőt, az írópolcot, melyen valami hártyakönyv hevert, mellette téntatartó s beleütött hollótoll.

Nyílt az ajtó, s nyájas mosollyal bedöcögött rajta az öreg perjel. Bernáld atya nehezen lépegetett köszvényes lábával, szőrös kezét összefonta a hasán, fogatlan szája elhúzódott, ősz szemöldökét a homlokára vonta.

- Dücsérjük mi urunkat, Jézust - mondta harsányan, de nyomban krákogni, köhögni kezdett, s leült a legközelebbi székre. - Farkas... Hát mi járatban vagy, atyámfia? Ez meg a fiad, mi?

- Köszöntsd a tisztelendő atyát - súgta Farkas a fiának. És ő maga is meghajolt, illőn homlokára emelve jobb kezét. - Köszöntelek, atya. Igenyöst az én rossz fiam lönne ez a fiú.

Györk is homlokához emelte ujjait, s zavarodottan, némán meghajolt.

- Hát íme, ez a fiad. No lám csak. Jöjj közelébb, nem harapom le az orrodat. Nem valál még a klastromban?

Györk nekividámodva a barát elé lépett, s beletekintett fáradt, dió-barna, vörös héjú szemébe.

- Nem valék, atya.

- Mondd, hogy tisztelendő atya - korholta Farkas.

- Hagyd - legyintett a perjel. - Jézus úrnak nem mondá sönki, hogy tisztölendő. Kedég Isten fia vala. Igaz-e, fiam?

Mosolyogva nézett rá, egészen közelről, hogy még a bibircset is látni lehetett kövérkés, ráncos képén. Két térde közé állította Györköt, megfogta kétfelől a karját, s hosszan vizsgálta félrehajtott arccal, ahogy a kánya vizsgálja a földön heverő csillogó üveget. Amikor ez Györknek eszébe jutott, megijedt. Mégsem lenne szabad a klastrom fejedelmét kányához hasonlítani...

- Hogy hívnak? - kérdezte a perjel.

- Györknek.

- Szép név - bólintott az atya elégedetten. - Hát te vagy az a Györk, aki lecsoholád pajtásaiddal egyben legszöbb gyimölcseimet?

- Én - felelt a fiú bátran, nem törődve azzal, hogy mi lesz ebből. De nem lett semmi. Mert az atya göcögve nevetett.

- Hát úgy-é nincs olyan jó körtvély, mint aminőt nálunk teröm a fa? Olyan ézös, nagy, sárga, leves körtvély, mi?

- Nincs.

A perjel most Farkashoz fordult:

- Mi járatban vagy, Farkas atyámfia?

Erre Farkas, nagy tisztelettel nekifohászkodva s méltósággal beszélve, előadta panaszát, tanácstalanságát. Hogy Isten nagy művet bízott rá: embert kell faragnia ebből a fiúból. Nem tudja, hogy intézze ezt a faragást. Ördöng, aki ott áll a fiú balja felől, belerondít fáradozásainak eredményébe. Tudván tudja ő, hogy aki szereti a gyermekét, ne kímélje tőle a vesszőt, de így sem jut messzebb. Mert mit lehet kezdeni az olyan gyermekkel, aki a büntetést nem fogadja illő alázattal, sőt könny nélkül tűri? Ami pedig mindent fölülmúl, szabad-e egy gyermeknek apja szemére vetnie, hogy nem jó apa? Íme, ő Istentől tálentomokat kapott, s azokat gyümölcsöztetni akarja. Így tanulta apjától s a jámbor fráterektől. De Isten nemcsak tálentomot bízott reá, hanem hatalmat is. Hogy merészel egy gyermek ezzel a hatalommal szembeszegülni? Eddig csak tűrt, nyesegette Györkben a rossz hajtásokat. Most immár azonban tehetetlen. Ördöng hatalma erősebbnek látszik az ő fáradozásainál. Attól fél, gyermeke elvész az örök üdvösség számára. Mert tilalom ellenére kijár a Zengőre Majshoz, az ördönggel cimboráló táttóshoz, s tegnap éppen azon kapta, hogy egy nyírfa kérgével varázslatos míveleteket végzett. Mély sóhajjal s megrendüléssel fejezte be panaszát: mi lesz, ha az ő fiát, Farkasét, doboló, táncoló, vajákoskodó, ördönggel, Hízzel, Miríggyel, Dobroccal cimboráló táttósnak tudja mindenki, ha az ő becsületes kresztyén nevét így bemocskolja a tulajdon fia? Ha az ő fiának is parazsat kell tenni a talpára, hogy könnyebb halála legyen, ördöng ácsingózik elröppenő lelkére, sírján pedig rossz lelkek tartanak gyülekezetet éjfélkor?

Két öreg könnycsepp gördült le Farkas szakállán. Elfordult, hogy az atya ne lássa elérzékenyedését.

Györk megrendülve hallgatta apja szavait. Torkát könnyek fojtogatták, amikor a legördülő kövér könnyeket látta. Mintha meglökte volna valaki: eredj, csókold meg a kezét, öleld át a térdét, s kérd, engedjen meg... Mondd, nem vagy varázsló s nem is leszel... Csak Fejérlófiát

akarod követni, olyan erős akarsz lenni, amilyen ő volt, s el akarsz menni hazájába, ahol anyját, a fejér lovat eltemették.

De csak állt, állt mozdulatlanul, s komoran bámulta a kőkockát.

A perjel nagy türelemmel, kíváncsisággal s hol elsötétülő, hol kiderülő képpel hallgatta Farkas keserű szavait. Amikor befejezte, maga elé nézett, s hallgatott egy kicsinyég. Végre fölemelte fürkésző tekintetét, s hosszan pihentette Györk arcán. Györk állta a nézést, sőt mosolygott is. Mintha napfény öntött volna el körülötte mindent, amikor az öreg fráter ránézett.

- Tévedsz, atyámfia - csóválta a fejét Bernáld atya. - Nem olyan ez a fiú, amilyennek mondád.

- Adja Isten, hogy igazat szólj s bennem legyön a hiba - dörmögte Farkas.

- Mért jársz apád tilalma ellenére Majshoz? - kérdezte szelíden Györköt a perjel.

- Mert hallani akarám Fejérlófia végét.

- Micsoda?

- Fejérlófiáét, ki a fejér lónak fia vala, s elindult Nyugat felé. Azki meggyőzé Kűmorzsolót, Fanyűvőt és Vasgyúrót. S azután leszálla egy nagy likon az alvelágba, s meggyőzé Hétszűnyűkaponyányimonyókot. Ennek a végét akarám tudni.

Bernáld atya Farkasra nézett.

- No, hát mit szólasz ehhez?

- Odahaza es mindég azt a Lófiát emlögeti, már attul tarték, megzavaroda.

- Mért akarád tudni, mi lőn a vége, mi?

- Mert ha megnövök, el akarok menni oda, azhol a fejér ló éle s azhol eltemették.

A pap kitátotta a szemét.

- Azhol a mese lova éle? Nem löhet ám oda elmönni, fiam.

- Ezt mondá más is, de azért én el akarok oda menni. Megkésértöm.

- No, jól vagyon. Hát a nyírfa hegyében mit keresél? Tudod-e, hogy a nyírfa ügyfa a régi pogányok szerént. Majs mondá, hogy mívelj valamit?

- Le akarám nyúzni a háncsát, mint Fejérlófia, hogy lássam, erős vagyok-e immár.

Bernáld atya jóízű nevetésre fakadt. Egész teste rázkódott a nevetéstől. Vörös héjú szemét elfátyolozta a könny. Széles arca kipirult, homloka redőkbe szaladt. Azután fullasztó köhögés rohanta meg, egészen előredőlt, kezefejével törölgette kicsurranó könnyeit és verejtékét.

Végre csillapodott, s rekedt hangon mondta:

- Mely jámbor tévelygés az, mit mondál, Farkas atyámfia. Nem akar ez a fiú varázsló lenni. Semmi ördöngösséget nem mívele a nyírfán. Eredj békével s vigyázz reája, mert ű nem arra született, hogy a te nyomdokaidba lépvén kerülje a klastrom erdeit, vigyázza vadjait, őrizze fáját s ártalmas útonállókat, éjjelbátrakat űzzön. Többre s nagyobbra hívta el őt az Úr, ha gyönge elmém s vénülő szömöm nem csal.

Farkas csak ámuldozott.

- De lásd, atya, följár a Zengőre, s Majssal súg-búg... Még megrontja gyönge elméjét az a vén varázsló...

- Nem járt tenálad soha az a Majs? - kérdezte a barát, s összecsípett szemmel nézett föl rá ültéből.

Farkas a torkát köszörülte.

- Jára, jára... egyször... azmikor feleségöm igön beteg vala, s vonszolá derekát... Valami füve vagyon Majsnak, azzal meggőzölé. De ha a betegség nem lött volna...

- No, hát látod.

- Tudom, vétközénk mind a ketten... - hümmögött Farkas vörösre gyúlt arccal. - De hát a kórság... Es ha már mink vétközénk, nem hagyhatom tétlenül, hogy ű es vétközzék...

- Magunk bíneiből ösmerjük meg mások bíneit, úgy-é? - mosolygott az atya. Aztán megint Györkhöz fordult: - No, hát látom, apád aggodalmai immár eloszolhatnak. Nem akarsz te táttós lenni, igaz-e? Csak hát az a mese, az a mese... De lásd, mese vót, talám igaz sem vót. Mert az a fehér ló sohasem éle, az a fiú sohasem vala, az a Kűmorzsoló, Fanyűvő, Vasgyúró küvet nem morzsola, fát nem nyűve, vasat sem gyúra. Tehát oda sem mehetsz, azhol ű éle. Mert nem éle.

- Így hát Majs apa hazudék - suttogta György, s hitetlenül rázta a fejét.

- Nem hazudság az, fiadom, csak mese. No de nem akarnál egy körtvélyt? Mert vagyon ám, ha ti lecsoholátok is. Ha velem jössz, adok. Nem kell lecsoholnod.

Fölcihelődött, s kézen fogta Györköt.

- Te kedég eredj békével dolgodra, Farkas atyámfia. György majd hazatalál maga es - mondta mosolyogva, s bólintott.

Farkas mélyen meghajolt, s kezét a homlokához emelte. Azután kiment a másik ajtón, csizmái kemény kopogása elhalt a folyosó kockakövein.

György pedig megilletődve követte a perjelt. Nem mintha a barát parancsolt volna rá megilletődést, nem. Úgy érezte, mintha mindig ismerte volna, mintha mindig együtt lettek volna. De a roppant épület új meg új csodái, a vastag oszlopok, a lépten-nyomon előbukkanó félelmes feszületek, a falakon virító képek, a nehéz, faragott bútorok, a hosszú, boltíves termek csodálkozásra ragadták. A perjel minduntalan megállt, öreg lábai nehezen döcögtek. Köhögött is folyton, s le kellett ülnie. Ilyenkor megmagyarázta Györknek, mit ábrázolnak a képek. Melyik szent ez és melyik amaz, mit míveltek, mily csodákat cselekedtek. György tátott szemmel-füllel hallgatta. Mindez még csodálatosabb volt, mint Fejérlófia története.

Olyan folyosón is jártak, amelyre több ajtó nyílt. Némely ajtó nyitva volt, be lehetett látni a cellába. Kicsiny, fehérre meszelt cellák voltak, egyszerű pokróccal takart ággyal, asztallal, székkel, írópolccal, térdeplővel s a térdeplő fölött a Megfeszítettel. Tenyérnyi ablakon sütött be a nyári nap. Egyik-másik cellában bent ült a barát, mint sonkolyosban a méh, s halk éneket zümmögve foglalatoskodott köntösével, sarujával, vagy forgatta egy nagy hártyakönyv lapjait, az Isten iránt való rajongás mézével töltve meg celláját és szívét. Más barátok suhogó csuhában siettek valamelyik terembe, közös munkára. Fejüket mélyen meghajtva, nyájasan köszöntötték őket.

Aztán beléptek egy éppen olyan szűk, fehér s egyszerű kis cellába, amilyet a folyosón látott György.

- No, itt az én cellám - mondta a perjel, s nehéz szusszantással leült az ágyra. - Hát nézzed csak, ott vagyon az asztalon a körtvély.

A téntával foltozott asztalon szép sorjában mosolyogtak a híres sárga körték, mint megannyi aranyrög.

- Válassz hát magadnak. No - unszolta barát.

Györk óvatosan elvette a legszélsőt, s beleharapott. Fogai kéjesen vájtak a gyümölcs édes, vajpuha húsába. Szívta a levét, mint borjú az anyja tőgyét.

- Adj hát neköm is egyet - mutatott a körtére a barát.

A fiú gyorsan kiválasztotta a legszebbet, s úgy adta oda, mintha az övé lenne a termés. Az öreg megforgatta, lassan megtörölgette, s gyönyörködve szemlélte a körtét. Két ujjával kicsiny keresztet vetett rá. Suttogott magában valamit. Majd óvatosan beleharapott.

- Vethettél volna te es kresztöt a körtvédre - figyelmeztette Györköt, s kevés fogával őrölgette a falatot. - Mert nem tudhatjuk ám, miben lakozik az ördöng. Legfőképpen abban, azmit szeretünk. Azmit kívánunk. Példának okáért a körtvélyben. De a húsban, könyérben es. Mennál jonkább kévánunk valamit, aznál bizonyosabb, hogy ördöng lakozik benne.

Györk ezen igen elgondolkozott. Hiszen akkor abban is ördöng lakozik, hogy ő el akar menni, ahol Fejérlófia anyja meghalt. Nem is lehetetlen. Megmondta az apát, hogy ez csak mese. Akkor pedig csakugyan lakozhat benne ördöng. No de Cseperke? Azt is igen kívánja, hogy Cseperke a felesége legyen. Ez is ördöng sugallata volna? Meg a kis ház az erdőben, meg az ő szép életük, mint két vadgalambé? Meg hogy nekik is legyen Vajkájuk, Cseperkéjük meg még a többi? Nagyon elszomorodott.

Az öreg barát csendesen majszolgatta a körtét, s hosszan elnézegette a kisfiút. Amikor a körte elfogyott, levett a polcról egy vaskos hártyakönyvet.

- No, hát ilyet látál-e már? - kérdezte kíváncsian, s megint összecsípett szemmel, ferdén nézett rá, mint a kánya.

- Ez az a könyv, amelyet az oltáron szoktak forgatni?

- Ezt nem. Mert ez a könyv a magyarok mívelködetiről szól.

Térdére fektette a könyvet, s maga mellé vonván a fiút, mutogatni kezdte a szép cinóberpiros, kobaltkék meg okkersárga iniciálékat s bennük a kicsiny képeket.

- Ez a könyv a magyarok nagy története. Benne írva vagyon, honnét jövének a magyarok, merre vándorlának, s kik valának fejödelmeik és gyuláik. S írva vagyon, mit mívelének ama hunok, kik előttünk itt járának Pannóniában. S miként jelönté álom ősanyánknak, Emesünek, hogy fia születik, s nagy nemzetség anyja leszen. És írva vagyon esmég, miként jövének eleink e földre Árpád úr vezérletével, s miként győzék meg erős harcban az itt uralkodó fejedelmöket s népöket. És benne vagynak mindön fejödelmek és törzsek meg nemzetségek név szerént, melyik mit mívele, s mely földre szálla. - Kikeresett egy helyet a könyvben, s görcsös ujjával rábökött: - Lásd, itt vagynak példának okáért azok, azkik Branát, mi földünket megszállák, s kiknek nemzetsége ma es itt él s uralkodik. Lásd, Botond úr meg Bogád úr, Kán úr, kinek nagy nemzetsége vagyon, s kerál jobbágyai kerülének ki belőle. De valának itt besenyők meg kabarok, meg régi avarok es, még Baján úr idejébül... Az ám.

Elégedetten bólintott.

- Az is írva vagyon e könyvben, mit mívelének osztán a fejödelmök, Botond úr, Vérbulcsú úr, Lél úr messzi idegönben, mily pogány módra dúlák idegönök országát, s ejték rettögésbe a népeket. De itt vagyon ám Gyeücsa úr, mü szent kerálunk atyja es. Meg ama Gyula, kinek leánya, Saraldu, ő felesége vala. Meg ama Csanád úr, ki meggyőzé Alton urat, meg ama Tonúz

apa es, kit szent kerálunk lovon temettetött el elevenen, mert nem akara kresztyén lönni, s lovon kévánkoza temetköznie, mint elei. Ű vala Tomaj nembéliek őse, ama besenyőké.

György ámulva hallgatott. Az említett nevek közül nem egyet ismert Ölyved apa énekeiből meg szóbeszédből, de az egész valami gomolygó ködbe burkolózott előtte. Kavargó lovasokat, hujjázó hadakat látott, s a könyv egy-egy képéről zordonan rátekintett egy arc szakállasan, hosszú hajjal, piros vagy zöld betű kacskaringói közé fogva. Hát ebben a nagy könyvben benne van minden, ami történt, amiről pihenő idejükben a férfiak beszélgetni, a vének énekelni szoktak.

- Ezökrül énekel Ölyved apa is - mondta.

- Ne hallgasd Ölyvedit - emelte fel az ujját figyelmeztetően a barát. - Azmit ű mond, csacska beszéd, paraszti fecsegés. Az ű csacsogó énekeik nem úgy mondják, ahogy vala, s gyakran pogány szűv dagadoz bennök. A tudomány a könyvben vagyon. De a könyvet olvasni es kell ám tudni, kedvesöm.

- Én nem tudok olvasni - suttogta György.

- Nem tudsz hát, nem tudsz, de ki tud? Vajmi kevesen, fiam. Mondd, akarsz-e olvasni? Mi?

Hosszan fürkészte György arcát, lesütött szemét.

- Hogyan löhetne az?

- Úgy, hogy megtanulod. Megtanulnád?

- Én osztán meg, hamarost - vetette fel a szemét lelkesen György. - De hát vaj emböri nyelvön vagynak-e ezök az írások?

- Emböri nyelven hát - nevetett Bernáld atya.

- Én es érteném?

- Nem, te nem értenéd. Mert deákul vagyon.

- Azkor hát úgy, ahogy a szent urak meg asszonyok meg az angyelok meg Jézus úr és az Isten szól.

Az atya úgy nevetett, hogy kicsurrantak a könnyei. Majd rátört a köhögés, homloka kivörösödött, kezét a mellére nyomta, s nyögött. Amikor a görcs engedett, megtörölgette szemét és arcát a csuhája ujjával, s fáradtan, de megelégedetten nézte Györköt.

- Hát deákul szólanak a szentök meg Jézus Úr meg az Isten? Jól vagyon, látom immár, okos fiú vagy.

Fölemelt az asztalról egy kis ezüstcsengőt s megrázta. Kevés idő múlva mély alázattal belépett egy hosszú, fekete hajú, kiálló arccsontú barát, s kezeit csuhája ujjába dugva várakozóan megállt a küszöbön. Deákul kérdezett valamit. Elkezdtek hosszasan társalogni a szentek s az Isten nyelvén. György ámulva-bámulva hallgatta. Nem hitte volna, hogy az égiek nyelvén emberi lények ilyen folyamatosan s könnyen beszélhetnek. Most amit ők mondanak, azt nemcsak az égből alátekintő szentek és angyalok serege érti, hanem Jézus Úr meg az Isten is. És ha akarnak, egyenest hozzájuk szólhatnak ezek a tudós barátok. A mennyei népek is megmondhatják nekik az egyházban, mit akarnak. Csak leszólnak a képekről s ők megértik. Egyszerre világosság gyúlt benne: Majs apa valóban nem szólhat máshoz, csak ördöghöz meg a Rosszakhoz, hiszen azok a szavak, melyeket György egyszer-másszor véletlenül hallott Majstól, amikor rátévedt a nyelve, mások, nem érti őket semmiféle barát. Mélyen elszomorodott, amikor így meggyőződött róla, hogy szegény jó Majs apa csakugyan az ördöggel cimborál.

A barátok befejezték a társalgást, és megint emberi nyelvre fordították a szót.

- Olvasni szeretnél hát? - kérdezte Györköt a hosszú fekete pap.

- Azt.

- Bernáld atya reám bízza, hogy tanogassalak.

Györk szíve nagyot dobbant. Egészen elsápadt.

- Naponként kora délelőtt jöjj el, és keresd Pelbárt frátert. A kapus fráter majd útba igazít.

- Bene - bólintott az öreg.

A fekete pap megint meghajolt, s kihátrált a cellából. Bernáld atya pedig megsimogatta Györk fejét, megveregette arcát s mosolygott.

- No, immár válassz még egy körtvélyt és eredj békével.

Györk hosszas mérlegelés után fölkapott egy szép sárga körtét, s szó nélkül kiszökött az ajtón. A folyosón futni kezdett. Dobogó szívvel, pirosra gyúlt képpel futott, s a nagy feszületek a falmélyedésekben szomorúan lehajtott fejjel néztek utána.

*

Otthon Hajnal álmélkodva hallgatta Györk elbeszélését. Összecsapta a kezét, s meg sem hallotta a kis Istefánt, pedig harsányan bömbölt a háncskosárban a fa alatt. Azután megrázta a fejét:

- Nem, ez nem löhet igaz... Mókázol. Játszol.

- Olyan igaz, mint ahogy apám megvere - erősítgette Györk.

- Tanogatnak a klastromban?

- Tanogatnak hát. Bécsöngetött az atya egy nagy magos brátot, s mennyei nyelvön szóla hozzá. S meghagyá erősen, hogy tanogasson.

- És te délelőtt a klastromba jársz tanulni?

- Hát a fenébe járnék - büszkélkedett Györk, s kifeszítette a mellét. - Vagy tám a legelőn tanogatják az embört mennyei szóra?

- Nohát, nohát!... - csodálkozott Hajnal. - Így hát fráter leszen belőled?

- Hogy az leszök-e, még nem tudom. De láták a papok, nem a gólya költött engöm, s erővel meg akarnak tanítani mennyei nyelvre. Azmin a szent urak meg asszonyok meg angyelok szólanak. Meg Jézus úr. Meg az Isten. Tudod, ha megtanulom, én es szólhatok velük. Úgy szólhatok a mennyei néppel, mint akár veled. Vagy apával. Abbezony.

Farkasnak is megállt a kanál a kezében, amikor Hajnal nagy izgatottan rákezdte, nem tudván bevárni az evés végét:

- A klastromban deák szóra tanogatják a fráterök Györkit. A perjel elröndölé, hogy egy fráter tanogassa.

A férfit eléggé megzavarták azok a figyelmeztetések, amelyeket Bernáld atya szájából hallott, de erre még jobban megzavarodott.

- No - hörkent meg, s úgy bámult Hajnalra, mintha kísértetet látna. - Ki mondá?

- Ez a fiú, ni.

- Nem hazudsz, te fiú? - pislogott gyanakodva Farkas.

- Én osztán nem - vágta ki büszkén György.

- Csak tán nem akarnak belüled barátot csinálni, he?

- Löhet - vetette oda könnyedén György s elpirult.

- Höjnye...

Ennél többet nem is szólt. Hang nélkül evett, azután lefeküdt, s ezúttal azt sem mondta Györknek, kotródjék a helyére. Istefánka ismét bőgött, mintha érezte volna, hogy a keménység engedett, de az apa őrá sem hederített. Nagyon fúrhatta a fejét a dolog.

György reggel nekieredt a falunak, s elnyargalt az összes szegekre és végekre. Ahány fiúval, lánnyal találkozott, mindnek odavetette nagy közömbösen:

- Eztán nem érök rá délelőtt a patakra mönni. Nem érök rá a legelőre mönni. Nem mehetök az erdőre. A klastromba megyök, tanulok.

Újra és újra élvezte az álmélkodó arcok, tátva maradt szájak gyönyörű látványát.

- Mit tanulsz, he? Kerti munkát? Nem vagy te kertész.

- Deákot tanulok. Könyvet olvasok.

- Deákot...

- No, igenyöst, ahogy a Mennyekben szólanak a szent népök.

Egy kovácsinas tüzes patkóval forgolódott, s beleütközött Györkbe. Emiatt a patkót majdnem a lábára ejtette.

- Szakadjon rád egy kisisten - ordított az inas. - Mit keverögsz itt, te lüke?

Azzal megfogva György nadrágját az ülepén, odább hajította, hogy csak úgy hempergett.

György fölugrott, és sértett méltósággal kiabálta:

- Híz kenögessön, Vahor csókolgasson, Mirígy ölelgessön, ronda szurokkolonc.

- Micsoda? - nyújtotta el vészjóslón a szót a szurokkolonc, és lassú léptekkel oldalgott György felé. - Majd megtörlöm az orrod.

- Nyalod a gyöpöt, ahol a ludak jártak - kiabált György.

- Taknyos, ezért megmártalak a porban.

- Engöm márthatsz, de ha megtudja a perjel, kipergyikál az egyházban...

- Ha-ha!

- Mert engöm a klastromban deákra tanogatnak.

Erre az inas is megállt, végigmérte Györköt, s még néhányszor meglendítette a karját. De azután köpött egyet, s visszament a műhelyhez.

Délelőtt nagy izgalommal sietett György a várba. A kapus fráter kézen fogta, s bevezette az épület egy másik részébe.

A folyosóról mindjárt egy kisebb terembe nyitottak. Ott négy kisebb-nagyobb fiú ült alacsony zsámolyszéken, nehéz, bő csuhába burkolt tagjaik szinte elvesztek a redők között. Térdükön írótáblát, hártyát, kezükben lúdtollat tartottak. Mellettük nagy kalamárisok álltak a földön. A hosszú fekete barát le s föl járkált a teremben, hol egyik, hol másik fiúhoz lépett, s kimért,

takarékos szavakkal oktatta. Maga is fölvett egy-egy írótáblát, s odakanyarítva a betűt, visszaadta: „Így kell.” Az ólomkeretes ablakok máriaüvegén becsillogott a Nap. Egy szent térdelt a falra festett nagy képen, égi fény ömlött rá a magasból, mellette állt a lova megnyergelve, fegyverekkel rakva, s a szent felé fordította a fejét.

- Itt vagyon az új fiú - mondta a kapus fráter, s otthagyta Györköt az ajtóban.

- No, ha belépsz, köszönj szépen - fordult felé Pelbárt fráter figyelmeztetőleg, de nem gorombán.

Györk homlokához emelte kezét, s mélyen meghajolt.

- Adjon Isten jó napot - suttogta.

- Jól vagyon, de azt kell mondanod elébb: „Laudetur Jesus Christus.” No, mondd hát.

Györk szégyenkezve elmakogta, s megnőtt a büszkesége, mert sikerült. Így köszöntik egymást a Mennyekben is.

- In aeternum amen - bólintott a fráter.

A négy fiú egyszerre mondta az ineternumot, s kíváncsian nézegette a jövevényt.

Györk is kíváncsisággal vegyes aggodalommal állott a helyén. Nem tudta, mit míveljen. Ujjaival bő nadrágját csipegette, s váltogatta a lábát. Most nem érezte magát olyan biztosnak, mint az öreg perjel társaságában. Szerette volna, ha itt lett volna. Egy kicsit félt ettől a hosszú, kiálló arccsontú fekete baráttól meg a négy, bőcsuhás fiútól. Érezte, könnyebben megtanulná a mennyeiek nyelvét, ha a perjel tanogatná rá.

- No, hát végy egy zsámolyt, és ülj le te es - szólt rá a barát.

Györk ügyetlenül elővett egy kisszéket, s leült, meglehetősen távol a többiektől.

- Írótáblát is végy, meg hártyát, tollut - figyelmeztette a barát.

Györk szégyenkezve ugrott föl. Elvett az asztalról egy táblát, hártyát, tollat s visszaült. Szíve tele volt izgalommal. A toll remegett a kezében.

A barát a fiúk elé állt s így szólt:

- Íme, kedves fiaim, jöve közénk egy fiú, Farkas atyánkfia gyermöke, Györk. Apát urunk meghagyá, támogassuk őt Isten dicsőségére az igaz tudományokban, melyek Jézus Úr igéiből származnak, miként bőségös virágzás az elhintött magbul. Apát urunk úgy látá, e fiúnak alkalmas elméje vagyon a tudomány béfogadására. Fogadjuk őt közénk kresztyéni szeretetvel, mint kresztyén felünket, s legyünk segítségére. Hadd lám már most, miképp fogod a tollut, tartod a táblát - folytatta Györk mellé lépve. - Így kell fognod. Így kell tartanod. Mártsd bé a téntába, úgy ni. No, most egészen könnyűdeden tedd a hártyára. Könyöködvel támaszd meg a kezed.

Györk nyelve hegyét fogai közé szorítva, kínos igyekezettel iparkodott úgy cselekedni, ahogy a barát mondta, s ahogy a fiúk is tették. Görcsösen szorongatta a lúdtollat. Remegett. Mintha nagy árkot kellene átugornia, amelybe bármely pillanatban belézuhanhat. Bánatosan látta, hogy a többi fiú hosszú sorokat írt már a hártyára, szép hegyes, fekete betűk sorakoztak a kezük alatt. Mennyit tudnak már ők... Talán az égiek nyelvét is értik már.

És ő még nem tud semmit. Talán nem is fog tudni.

Akkor pedig kicsúfolják, talán meg is verik. És kikergetik ebből a hatalmas épületből, melyet szent királyunk rakatott. Kihajtják a piros, kék, sárga, zöld képek közül, a szentek és angyalok közül, az Isten lakóhelyéről. És szégyellheti magát.

Pajtásai kinevetik. Milyen nagy garral-gőggel hirdette, hogy ezután tanulni fog, s az Isten nyelvén szól.

Mintha az apja szavát hallotta volna: „Nem lesz belüled sömmi... Nem viszöd sömmire..."

A teremben nagy csend volt, a barát magyarázott, mutogatott nyugodt, egyhangú szavakkal, pillanatra sem billenve ki biztos komolyságából. Mindnyájan tátott szemmel meredtek rá.

Amikor az asztalon álló homokóra lepergett, Pelbárt fráter így szólt:

- Most eredjetek ki egy küssé, járjatok, s nyújtózzatok egyet, s végezzétök el szükségötöket es, hogy el ne vonja elmétöket a tudománytól hasatok feszössége.

Mindnyájan letették az írószerszámot, s szép rendben kimentek az udvarra. György egyedül kullogott utánuk.

Az udvaron is egyedül ácsorgott, nézegetve a virágágyásokat és terebélyes nagy fákat. A magas, sötéten suhogó fenyőkön ezer veréb tanyázott, s lármázott fülsiketítően. György esze azon járt, milyen szépen közéjök lehetne hadarintani egy hajítófát, legalább nyolc-tíz veréb hullana.

- Hát te mit bámuldozol? - kérdezte tőle az egyik csuhás fiú.

Nagy, tagbaszakadt fiú volt, zsíros barna haja a vállára borult, orra egyenesen nyúlt előre, ajka keskeny és szoros, álla előremeredő volt, mintha úszna, s a hullámok közül kimeresztené.

- Nézöm a madarakat.

- Osztán mit nézöd?

- Hát hogy közibük löhetne zuhintani egy hajítófát.

A nagy fiú megfontoltan méregette a verébhadat meg a távolságot.

- Esne vagy húsz - mondta.

- Tíznál több nem.

- Ha én közibük suvasztanék, esne húsz.

- Nem hinném.

- Egyször húszat suvaszték le.

- Azkor te jól tudsz hajítani - ismerte el bólintva György.

- Kedég az még akkoriban vala, mikor odaki valék a velágban - folytatta a fiú különös fakó hangon, mintha hurutos lenne a torka. - Nem most vala.

- Kedég tudok én es hajítani valamennyire - jelentette ki közönyösen György. - De tíznál többet nem tudnék.

- Nem es tudsz te akkor hajítani.

- Ki mondja ezt?

- Én, Szongor fia Johannes.

- Én meg, Farkas fia György, azmondó vagyok, hogy ez dagályos beszéd - vetette oda pirulva György.

- Tám úgy értöd, hogy hazudok?

- Úgy értöm, ahogy te értöd.

Szembefordultak egymással, s féloldalvást nézték egymást, mint a lassan fölfortyanó kakasok. Szongor fia Johannes, a nagy kakas, meg Farkas fia György, a kicsi.

- Úgy látom - suttogta fojtott hangon a fiú -, hogy te nem értöd úgy, ahogy én értöm. De majd megértetöm veled.

- Vagynak, azkik *ekkora* halat es fogának immár a Rékában - vágott vissza György, mutatva a karhosszúságú halat.

Ekkor már nem oldalvást, hanem szembe nézték egymást. A két barna, égő szempár hosszan s mélyen fúródott egymásba. György leste a pillanatot, mikor lendül meg a csuhás fiú ökle s készenlétben tartotta a magáét. De erősen szorongott: mi lesz, ha ezen a szent helyen, melyet István királyunk építtetett, verekedés támad? Úgy kirúgják, hogy lába sem éri a földet. S vége a tanulásnak. Hisz ez a csuhás nagyobb is, bennfentes is, meg három cimborája is van. Ruhája, akár a barátoké. Nem hagyják, hogy csúfság essék rajta. Hát még ha beviszik egy olyan kis cellába, s jól elverik az öreg barátok is?

De nem hátrálhatott meg, nem volt hátsó lyuk sehol, mint a róka barlangjában.

Mire mindezt végiggondolta, a csuhás fiú nehéz ökle már rá is zuhant. Úgy vágta mellen, hogy elakadt a lélegzete, s megtántorodott. Most hát nem volt mit tenni. Ökle lesújtott, egyenest a csuhás fejére. Azután nagy kavarodás támadt, mind a ketten a porban henteregtek, s verték, dögönyözték egymást, ahol érték. György erősen elszánta magát, inkább meghal, de megmutatja, nem a gólya költötte.

A nagy kavargásban megsiketültek, megvakultak mind a ketten. Csak akkor eszméltek magukra, amikor a többi csuhás fiú rájuk rohant, s szétcibálta őket.

- Hej, hej! - ordították a fiúk. - Mit míveltök, bestyék!

- Rárogyasztok egy kisistent - átkozódott György.

- Kése es vagyon - kiabáltak a fiúk.

- Hagyjatok, hadd törlöm orrát a porba - parancsolgatott Johannes.

De már nem törölhette György orrát a porba, mert a többiek szétválasztották őket. Ideje is volt, mert a fekete barát loholva talpalt feléjük széles saruiban.

- Mi ez itt? - mennydörögte olyan harsányan, hogy a magas bástyákon is áthallatszott faluszerte. - Istentelen gaz pogányai, Jézus Urunk szomorejtói, gyalázatos kölykök! Mentök el egymástól?

Lehorgasztott fejjel álltak valamennyien.

- Pönitenciát szabok rád - harsogta tovább a barát. - Szongor fia Johannes, elmondasz ötven Ávét, nem kapsz húst egy héten át, s a puszta földön alszol. Majd megtanejtlak én pogánykodni. Te kedég, György, egy hétön át térdelve írod a leckét, s ugyancsak elmondasz ötven Ávét. Takarodjatok előlem.

Leforrázva somfordáltak be a terembe. Györk a szíve mélyén ujjongott. Hát mégsem dobják ki. Térdelnie kell, az az egész. Az ötven Ave nem esett nehezére: nem tudta az Avét, azt sem sejtette, mi lehet... Viszont a becsületét megmentette. Őneki nem lehet csak úgy a fülébe pöngetni, hogy húsz verebet üt valaki egy hajításra.

Nagyon megkönnyebbült a verekedéssel járó izgalomban. Mintha a vaskos falak, faragott oszlopok, magas boltívek, csodálatos képek nem lettek volna többé olyan nyomasztóan méltóságteljesek és félelmetesek.

*

Eljött az ősz, eljött a szomorú, egyhangú esők és mély sarak ideje. Györk lassanként beleszokott a tanulásba, és szinte észre sem vette, hogy ragad rá az igaz tudomány. Lassanként kiszakadt régi pajtásai közül, az otthoniak is beleszoktak, hogy a klastromba jár, noha a mostohája igen tisztelte ezért. De már Farkas ismét mondogatta, hogy nem lesz belőle semmi, a fráterek kiteszik a szűrét. Olyankor mondogatta ezt, ha Györk rossz fát tett a tűzre. De azért titkon csodálta a fiút, hogy tud írni, olvasni. Ez nem fért a fejébe. Hogy is csinálják a dolgot? Mindenféle kacskaringókat eresztenek a hártyára, s hangokká, szavakká formálják. És milyen szavakká... Nem érti őket senki... De ámulatát elrejtette, nem akarta, hogy lássák, hátrább kerül a fiánál, s kudarcot vallanak a jóslatai.

Lófia Györknek megváltozott a mellékneve is. Deák Györknek nevezték. S a parasztok félig dicsekedve, félig csúfolódva mondogatták:

- Hej, ha a mi Györkink megnő, s íródeák leszen kerál udvorában... Hej, be jó dolgunk leszen akkor. Csak megírja az adományleveleket a kerál nevében, s mi várakat meg szolgákat kapunk. Azám. Keráli vitézökké teszen, páncélban lovagolunk, tollas sisakot viselünk!

Bár abban a ruházatban járt, amiben azelőtt, mégis meglátszott rajta, hogy Deák György lett belőle. Laudeturral köszönt, kenyérre, húsra, tejre keresztet vetett, mielőtt megette, azokhoz a házakhoz sem járt el, ahol esténként a fiatalság játszott, fonogatott harsány énekszó, pajkos kötekedések, ölelgetőzések és csókolózások között. Nem hallgatta Ölyved apa énekeit sem. Szerzett a klastromból írótáblát, hártyát, tollat-téntát, s odahaza, míg be nem sötétedett, betűk százait írta nagy szorgalommal. Nem játszott Vajkával, Busával meg Cseperkével Fejérlófiát, még misét sem. Hanem leültette őket sorban, s ő volt Pelbárt fráter, azok meg a tanítványai. Nagy komolysággal iparkodott őket betűvetésre, deák szóra tanogatni, s minduntalan fölháborodott, mert hamar megunva a tudományt, elszéledtek a maguk útjaira.

Cseperkében mégis bízott. Nagy tervei voltak.

- Megtanítalak írni, olvasni meg gyákul - mondta neki lelkesen, amikor egyedül voltak Györkéknél, s a pattogó tűz mellett ülve a kis Istefánra vigyáztak, míg anyja haza nem jön. - De igazán, nem játékból. Akarod?

- Minek az neköm? - csodálkozott a kislány, s értetlenül rázta két ágba font haját.

- Hát hogy tudós légy, mint én. Ha majd ott lakunk kerál udvorában, gyönyörűséges írott képek, oszlopos falak között, te es olyan tudományos légy, mint én. Hej, a többi asszonyok hogy irégyölnek, mert ők nem tudnak sömmit...

- Minek az neköm? - ismételte Cseperke szomorúan. - Nem akarok én kerál udvorába menni. Itt akarok én lönni, apámnál, anyámnál, öregapámnál, feleimnél.

- De ha én ott leszök gyák!

- Osztán az erdőn akarok én lakni abban a kis házban, amit mink rakunk fából. Mint két vadgalamb.

- De ha én meg ott leszök az udvorban, nagyurak, vitézök, tudós papok között.

- Nem akarok én odamönni - kesergett a kislány.

- Pispekök, érsökök, zászlós urak között...

- Hát nem építünk házat az erdőn?

György hallgatott, s nem nézett Cseperkére. Az a földön ülve egyenletesen ringatta Istefán bölcsőjét.

- Hát nem élünk, mint két vadgalamb? Nem leszen kis Györkink, Cseperkénk, Vajkánk, Oporunk? He?

- Tudod, az embör nem azért jár a klastromba, tanul gyákot meg írást, olvasást, hogy osztán megülhessön az erdőn, egy kis faházban.

- Hát nem? Nem? - kérdezte kétszer is a kislány, egyre halkabb s elcsuklóbb hangon. Azután lehajtotta a fejét, s keserves sírásra fakadt. - Györki, Györki, hűtelen levél hozzám... Nem vagy igaz szeretőm...

A fiú tanácstalanul nézte. Majd megszakadt a szíve. Hogy ő hűtlen. Nem igaz szerető... De ha visszagondolt régi tervezgetéseikre, az erdőre, faházra, mesének látszott az egész. Talán sohasem volt igaz... Milyen ostobák a lányok. Azt hiszik, itthon ülhet a férfi, akit maga a perjel választott ki tanulásra, akit maguk az atyák tanítanak. Aki olyan nyelven fog szólani, amelyen senki sem ért, csak az Úr s az ő szolgái közül néhányan. S aki hártyára ír majd hollótollal, s levelére nagy pecsétet tesznek selyemszálon.

- Buta vagy - mondta engesztelőleg.

- Buta vagyok immár, de ezelőtt nem valék buta - tört ki a keserűség Cseperkéből. Arcát kezébe temette, ráborult a medvebőrrel takart koporsóra, válla meg-megrándult. - Buta vagyok, bátor eddig nem valék buta... Mikor elmondád, erdőn lakozunk, kis házat építünk, mint két vadgalamb.

- Kedvesöm, de csak ott vagyon ám az igazi élet, kerál udvorában, - hol nagy vitézök országolnak. Ott leszöl te az én egyetlen Cseperkém. Megtanogatlak mindönre, társom leszel, csak ketten tudjuk...

- Nem akarok gyákul szólani! - kiáltott a kislány, s hevesen rázta a fejét. - Nem értöm én azt! Nem akarok innen elmönni kerál udvorába. Félök én a keráltul. Nem akarok olvasni sem. Írni sem akarok. Én a kis házat akarom, akit égérél.

- A kis házat... - motyogta tehetetlenül György.

- Azt. A kis házat.

- Hallgass rám - kezdte megint György, s megfogta a lányka vállát, arcát az arcához hajtotta.

- Eredj - pattant föl Cseperke, s toppantott a csizmájával. - Hűtlen vagy, nem vagy igaz szeretőm!

György meg akarta simogatni, csókolgatni az arcát. Könnyei kibuggyantak, sajnálta Cseperkét. De az eltaszította magától, ruhája ujjával letörölte könnyeit, s el-elcsukló, de egyre szilárdabb hangon mondta:

- Immár ösmerlek. Hitegetél, csalogatál, osztán cserbenhagysz. Klastrom, gyeákszó, hollótoll kell neköd, nem az én igaz szüvem. Keráli udvar, nem a kis ház az erdőben. Most immár tudom. Keress olyan lányt, azki majd olvas es, ír es, meg gyákul es szól. Én buta vagyok hozzád. Mert én csak hű szeretőd valék, s a kis házat akarám...

Azzal lassan vonszolva lábát, kiment a házból. Lépései elhaltak a cuppogó sárban.

Györk várt még, hátha visszajön, ráborul, ránevet. Nem hitte, hogy igaz, ami történt. Cseperke nem szeretője többé... hát hogy lehet ez? Nem értette. De az eső olyan egyhangúan csurgott, suhogott odakint, mintha valaki keservesen sírna, s a házhéjról csöpögő víz hangja olyan volt, mint az el-elcsukló zokogás.

Most egyedül volt. Ott kuporgott a tűz mellett, állát öregesen a tenyerébe támasztotta, s nézte az aranyosan sajgó parazsat, a kék, sárga, vörös lángocskák kígyózását, a tűzben senyvedő nedves hasáb könnyezését. Hitte volna, hogy elveszti Cseperkét, igaz szeretőjét, gyermekeinek kiszemelt anyját? Visszaemlékezett, hogy játszottak, barangoltak, énekeltek, és táncoltak együtt esztendőkön át a napsütötte réteken, susogó bokrok között, gyümölccsel rakott fák alatt. Mintha egyetlen nyár lett volna az egész életük, mindig sütött a nap, mindig fütyültek a rigók, mindig édesek voltak a gyümölcsök, sűrűek a bozótok, virágosak a rétek. Az ég mindig kék volt. Visszaemlékezett azokra a délutánokra, amikor kettesben ültek a várhegy oldalán, előttük a völgy, a lenyugvó Nap a magas nyárfák között, mögöttük a magas barna bástyák. S egymást átkarolva tervezgették életüket, a kis házat az erdőben. A kislány Györk vállára tette fonatos fejét, s odanyújtotta hűvös, kemény kis száját.

De hol az erdő, hol a kis ház, hol van Cseperke?

Bizony, nem kellene többé fölmenni a klastromba, beülni a kis székre a fiúk közé s forgatni a lúdtollat.

Nem is megy többé.

Könnyei lassan legördültek arcán.

*

Másnap nem ment el a klastromba. Elődöngött a Kovácsszegre, s meghúzódva egy szín alatt, ahol esős időben a lovak álltak, bámulta, hogy sürögnek-forognak nagy vígan a legények a kalapácsokkal, fogókkal, tüzes vasakkal. Szívta a pörkölt lópaták nehéz szagát. Hallgatta a parasztok kötekedését meg az időjárásról való véleményeit. De hamar megunta, s odább oldalgott a víztől csöpögő lombtalan fák alatt. Az Ökrösszegre ment, ahol aratás és hordás óta szorgalmasan folyt a cséplés. Egy nagy csűrben körben álltak az öregebb-fiatalabb, szakállas férfiak, s ütemre pufolták a megágyazott gabonát. Az asszonyok széles ágyazóvillával egyengették, forgatták. A szürke, álmos őszben még álmosítóbb volt a cséphadarók ütemes, kimért pufogása.

- A munkát nem nézni, hanem tönni kell - szólt rá egy öreg bácsi. - Bezony, Deák Györki uram.

Deák Györk... Most ott kellene ülnie a kisszéken, s az ólomkeretes máriaüvegek ezüstösen hulló fényében róni a betűket, hallgatni a tollak csikorgását, Pelbárt fráter nyugodt, komoly magyarázatait. Vajon mit gondol Pelbárt fráter? Meg a fiúk, immár jó pajtásai mind, élükön Johannesszel? Bizonyosan azt hiszik, hogy beteg, vagy az apja nem engedi a klastromba. Nem, ezt nem hiszik... Talán inkább azt, hogy beteg valaki a családban. A fráter elmegy, körülnéz. Hajnal csodálkozva mondja: „Nem tudom, hová mene Györki... Hát nincs a klastromban?”

A szent urak és asszonyok töprengve emelik tekintetüket a magasba. Tudják ők, hogy miért nem megy György. Cseperke után, az erdő, a kis ház után fáj a szíve. És ami után legjobban kívánkozik az ember, abban lakozik legbizonyosabban az ördöng.

Elment a cséplők közül is. De hát mi a fenét csináljon? Menjen ki Majshoz a Zengőre ebben az esőben, lucsokban? Hallgassa a meséit? Nézze, hogy törögeti az orvosságmagvakat meg sókat?

Lézengett egy darabig, azután elindult a hegy felé. Amint az útra kiért, Cseperkét pillantotta meg, amint fejére borított nagy lenkendőbe burkolózva szaporán lépkedett Busa társaságában a házuk felé. György szíve hevesen megdobbant, ahogy a kislány könnyű járását, kicsiny csizmáit meglátta. Úgy érezte, fejbe kell kólintania Busát, jól meghempergetni a sárban az új bőrködmönét, lehúzni süvegét s az árokba dobni. Egykettőre utolérte őket.

- Hova mentök? - kérdezte, vidámságot erőltetve.

- Magunk útján, egyre csak előre - válaszolt lustán, kedvetlenül Busa, s kezefejével megtörölte csöpögő orrát.

- Szólni akarnék veled, Cseperke - fordult a kislány felé zavartan György.

- Én meg nem akarok szólani veled - vágta oda hetykén a lányka, s elfordult, megszaporázta lépéseit, a nagykendőt szorosabban fogva össze az álla alatt.

Elmentek, Cseperke szaporán, Busa lomhán a cuppogó sárban. György ottmaradt.

Szívét keserűség rágta. Egy pillanatig ott állt még az úton, reménykedve, hátha visszatekint Cseperke, s ránevet vagy int neki, hogy menjen vele. De nem tekintett vissza, nem nevetett, nem intett. Eltűntek a sötétszürke fák között.

Elindult hát a vár felé. Amikor a kopogtató félénk hangjára a kapus fráter kinyitotta a kisajtót, megkönnyebbülten lépett be az udvarra.

- Laudetur Jesus Christus.

- In aeternum - felelt vidáman a fiatal barát. - No, mégis megjövél? Mi baj vala?

- Sömmi.

- Pelbárt atya jelönté Bernáld atyának, hogy ma nem jövél. És ű elküldé hozzátok Vaska atyafit. Nem látád?

- Nem valék otthon.

- No, csak eredj, örvendöznek majd, ha meglátnak.

György fölment a lépcsőn. A kerengőn a perjel lépkedett vele szemközt, fázósan burkolózva csuhájába.

- Nézd csak, Györki fiam - kiáltott örömtől ragyogó arccal. De nyomban elővette a görcsös köhögés, a kerengő oszlopához támaszkodott, és sokáig nem jutott szóhoz. Majd megtörölgetve homlokát a csuha ujjával, rekedten folytatta: - Immár aggódánk, hogy bajod vagyon. Mért nem jövél, he?

A fiú szomorúan állt, s nem felelt.

- Mért nem szólasz?

György könnyezett.

- Ejnye, ejnye - csóválta a fejét meghökkenve az öreg páter. - Tám valami baj vagyon? Beteg vagy? Apád beteg? Avagy anyád, öcséd? - S amikor a fiú minden kérdésre csak rázta a fejét, kézen fogta, és szelíden vezetni kezdte befelé a folyosóra.

Jobbra mentek, balra mentek, lépcsőkön föl, lépcsőkön le, egyik teremből a másikba. A falfülkékben álló feszületekről Jézus szomorúan tekintett utánok. Végre ott voltak ismét, ahol azóta sem járt György, mióta először volt a klastromban.

A barát nehéz nyögéssel leült az ágyra, s kimerülten pihent. De vörös héjú barna szeme vizsgálódón tekintett a fiúra. Azután a térde közé állította, megsimogatta a fejét, és mosolygott.

- No. Hát immár szólj.

György dadogva, nyögve, magával küszködve nyelte-köpte a szavakat:

- Nem akarék többé eljönnöm a klastromba... Nem akarék immár tanólnom... Írnom, olvasnom, gyákul szólanom...

- Miért? Bánta valaki? Mást gondolál?

- Azt gondolám, ha én tudományos embör leszök, s elkerülök kerál udvorába, országnagyok, vitézlő urak, pispekek közibe, nem élhetök az erdőn, kis faházban. Kedég Cseperkével magunk akaránk faházat rakni, s ott élni, mint két vadgalamb...

- Értöm, fiadom - bólintott komolyan a páter.

- Mert Cseperke nem tanól írni, olvasni s gyákul szólani. És nem akarja elhagyni szüleit s feleit. Ő csak az erdőn akarna lönni velem, a kis házban. És hogy ott legyön nekünk Cseperkénk, Györkink, Vajkánk, Oporunk, s még azkik születnek. Cseperke nem akar kerál udvorában, vitézlő urak, bárók, pispekek között élni...

- Értöm.

- És ű most elhagyott, s Busával jár.

A perjel komolyan nézte Györköt, de egy leheletnyi mosoly azért átcsillant a tekintetén.

- Ösmeröm ezt a késértést, fiam, mindönki ösmeri, ki az isteni, igaz tudományra adá fejét. Egyszörre üzenetöt küld az erdő, a kis ház, a család... Másnak a fegyverök izennek, a szép görbe kardok, kemény íjak, ragyogó vértök, tollas sisakok, piros lobogók. Esmég másnak a kürtök, sípok, hegedők és damborák. Másnak esmég a vígan lebbenő szokmányok, aranyas karkötők, gyűrűk s fejékök... Másnak kedég puha asszonyi karok és suttogó ajkak... Ha az izenetre hajlasz, fiam, eredj békével. Ott kint es élhetsz Istennek tetsző életöt, a velágban. Inkább élj, mintsem égj. No, de ki akará, hogy belőled keráli udvar lakója legyön?

- Én - suttogta György.

- És ki akarja, hogy brát légy, fiam?

Erre György nem felelt. Valóban, arra sohasem gondolt, hogy barát legyen. Tudós férfiú, aki írni, olvasni, deákul szólani tud, az igen. Királyi kancellária íródeákja, az igen. Tanult ember az ország nagyjai között. Ez akarna ő lenni. De barát? Erre nem gondolt soha.

- Valamit itt látsz, fiam - beszélt tovább a perjel, s nehezen, fújtatva lélegzett -, hogy e hatalmas épület, e bástyák, a torony, a vastag oszlopok, boltok, e gyönyörűségbe írott képek a falakon, a nagy könyvek s bennük az emböri sors és isteni szándék igaz ábrázolásai s törvényei, e szépen ragyogó máriaüveges, képes ablakok s e kicsiny fehér cellácskák mind-mind Jézus Úr igéjéből támadának. És szerte a szélös velágban az eget verő egyházak, rakvák arannyal,

ezüsttel, bársonnyal Isten dücsőségére, városok palotái, szömkápráztató szépségei, mind az isteni tudományon épülének. Százféle nép és százféle nyelv dicsőíti Istent s Jézus Urat, megváltónkat. Mind egy akol ez, egy pásztor őrizete alatt. S eljő az üdő, hogy a velág valamennyi népe az Okeánoszig, Tartarosz högyeiig, kénkües tavaiig, mind-mind ez egy akol bárányai lesznek, egy pásztor, Jézus Úr helytartója alatt. Ezt kell munkálnunk, s erre való az igaz tudomány. Hát nem kévánod ezt munkálnod? Akár mint szerzetös, akár mint velági férfiú?

Györk a felét sem értette annak, amit a perjel mondott, inkább érezte. Képzelete megnyílt, s fölragyogtak benne a klastromhoz hasonló klastromok cellái, mind-mind tele oszlopokkal, képekkel, könyvekkel, templomok, melyek tornyukkal az eget súrolják, rakvák arannyal-ezüsttel, zászlókkal, képekkel. Égi zene hangjai áradnak belőlük. És más paloták, mind szépek, ragyogóak, magasak, erősek és díszesek. Mindenütt azon a mennyei deák nyelven szólanak. Egy akol ez, egy óriási akol, melynek közepén ott áll Jézus Úr helytartója talpig fehérben, nagy arany pásztorbottal. S várja, hogy e csodás akolba mikor térnek be azok a népek, melyek nyomorult pogányságban fetrengve - mint Pelbárt fráter beszélte -, piszkosan, betegen, szegényen tengődnek, s várják a megváltást vagy pusztulásukat. Ha az aklon kívül fetrengő pogányokra gondolt Györk, a rabszolgák jutottak eszébe, akiket tavasszal erre hajtott keresztül hosszú, megláncolt sorokban egy izmaelita kereskedő a szolgáival, mint a barmokat. Ha meg az igaz tudományra épült akol lakóira gondolt, a krónika szép, színes képein látható nagy magyar fejedelmek jelentek meg előtte.

- Jól vagyon, immár nem szólunk erről most - fejezte be a beszélgetést a perjel. - Most eredj, s tanólj szépen, s majd ha elméd megérik, szólunk a többiről. Ha osztán úgy véled, hogy közénk akarsz jönni, megjelöntöd. Jézus Úr házának kapui tárvák előtted, ezt ne feledd.

Azzal elbocsátotta Györköt.

*

Ahogy haladt a tudományban, egyre jobban elámult. A betűk és szavak értelme megnyílt előtte, s végtelen messzeségekbe látott. Az égi nyelvet csakugyan tudnia kellett az egész világnak. Hiszen igaz, azt is megértik az emberek, ha valaki egy botra rovásokat vág, s elküldi akármilyen távol vidékre. Vagy ha ilyen botot kap az ember. Györk apja nem egyszer kapott. A száznagy is efféle rovott botok kíséretében kapta a hetesektől a gabonát, prémet, halat, mindent, ami nem pénz. Rovásokat csináltak a pásztorok is baromról, lóról, disznóról. De e rovást már a szaracénok közül sem értette mindenki, az izmaeliták közül is csak a besenyők, a zsidók meg éppen nem tudták eltanulni. S ha más országba küldte volna valaki a botokat, már senki sem értette volna meg. De a deák tudományt megértik, valahol csak emberek vannak. A perjel megír egy levelet, elküldi a legfőbb pásztornak, pápa úr űszentségének, s az úgy olvassa, mintha könyv nélkül mondaná, akár a Pater nostert. Ha egy karantániai püspök ír a perjelnek, az csak fölteszi nagy szemüvegét, s hangosan mondja, s akik körülötte állanak, megértik, s bólogatnak. Csudálatos ez.

Györk napról napra jobban csodálta.

Egyszer Farkas is megkérdezte:

- Hát osztán olvasol-e immár, he?

- Az is valami? - hetykélkedett Györk.

- Lám csak, olvass valamit.

- De mit? Nincs könyv.

- Hát hozzál a klastromból valami írást.

György vitt is haza egy teleírt hártyát, és este, evés után a csörje világánál nekiült az olvasásnak. Úgy tartotta az írást, mint Pelbárt fráter szokta: egy kissé távol a szemétől. Karját megmerevítette. Azután lassan, akadozva, majd egyre folyamatosabban olvasott. Az apja is, Hajnal is mély csendben hallgatta. Amikor olvasott már egy darabot, Farkas elvette a hártyát, megnézte elől-hátul, megtapogatta, mintha kutatná, vajon nincs-e benne valami hamisság. Azután hümmögött, bólintott, s visszaadta.

- Csakugyan deáki írás ez, igazi hártyán, láték sok ilyet a klastromban.

- Vaj mi lönne egyéb?

Hajnal is elvette, s félénken megcsudálta az írást.

- Hogy igazodsz el ezön a sok vékony kacskaringón? - ámuldozott. - Hogy győzöd fejedben tartanod ezt a nagy tudományt? Lám csak, mutasd, melyik az a szó, hogy pater. Hallám, mondád ezt es.

György ujjával odabökött egy összevissza ráncigált fekete maszatra, melynek élén egy nagy fejű betű tántorgott.

- Itt vagyon-e. Azt mondja: Pa-te-rr...

Hajnal csak a fejét rázta, mint mikor a tyúknak fölébe kiabálnak.

- Csoda ám ez, halljátok...

- Nincs ebben semmi csuda - állapította meg gőgösen a fiú, s gondosan összehajtogatta, és egy vászonba takargatta a hártyát.

Hiába, György tudományos fiú lett!

De nem bújhatott ki az Ávék alól. Mert amikor kisült, hogy nem tudja az Ávét, Pelbárt fráter igen elképedt, azután ráparancsolt, hogy egy hét alatt megtanulja. A fiúknak pedig meghagyta, hogy addig nyaggassák Györköt, míg a fejébe nem verik. Így aztán pihenő időben az udvar sarkába vezették, ahova nem vert az eső, nem fújt a szél, s ütemesen énekelve az imádság szavait, elharsogták egymásután húszszor is. Maguk találtak a szavakhoz dallamot, maguk szorították az ütemek kalodájába, de így könnyebb volt megtanulni. Tudta is György hamarosan. Akkor azután el kellett mennie az egyházba, s az oltár lépcsőjére térdelve elmondani a pönitenciát.

Vasárnap, ünnepnap sohasem maradt el György a miséről, hétközi napon is csak akkor, ha kirázta a hidegláz, vagy annyira köhögött, hogy farkasüvöltésnek is beillett volna.

A vasárnapi nagymisék illatosak, pompázatosak, lenyűgözők voltak. A várból átvonult a dombon álló nagy egyházba a klastrom énekkara, s úgy énekelt, mintha angyalok szólanának. Az oltár előtt nehéz, édes tömjénillat szállongott, s lassan betöltötte a templomot, a ministránsok csengője halkan csilingelt, a szentség előtt leborult tömeg soraiból elragadtatott sóhajtások és ájtatos nyögések hallatszottak. György lelkét is megszállta az áhítat. Mélyen leborult a kőpadlóra, s úgy érezte, Isten, Jézus Úr, Mária anyánk s a szentek és angyalok minden seregei alátekintenek a magasból, látják őt, az igaz tudományokban szorgoskodó Györköt, s tetszik nekik az alázata, iparkodása és sikeres fáradozása. Megjegyzik maguknak a nevét, segítségére lesznek, ha kell. Miháel arkangyal az Isten elé tartja a deákul írott hatalmas égi könyvet, s az Úr bólint: „Igen, Farkasfia György. Ő az én kedves fiam, akiben jó kedvem telik...” Mint egykor mondta a magasságból, a Jordán vize fölött.

Karácsony előtt a kora hajnali miséken már ministrált is György. Úgy tudta a deák szót, hogy álmából fölserkentve is azonnal elmondta volna. Megragadt fülében az első hallásra. Még akkor is hadarta magában, amikor a faluban jött-ment vagy a ház körül segített. Gyakran rajtakapták, hogy magában suttog. Az oltár előtt, a hajnali sötétben, amikor csak a gyertyák libegő fénye világította meg a szenteket, angyalokat, feszületeket és zászlókat, csengő hangon felelgetett a miséző frátereknek, térdet hajtott, kiment, behozta a bort meg a vizet a kicsiny arany ámpolnákban, térdet hajtott, kiment, bejött, térdet hajtott, felelt, megrázta a csengőt, egyszer, kétszer, majd meg háromszor, ahogy kellett. S mikor mise után a fiúkkal dideregve baktatott az ólomszínű hajnalban a kihalt házacskák, suhogó fák között a vár felé, s Johannes ki akarta inni az ámpolnákban maradt bort, felháborodva összeszidta. Ez nem olyan bor, mint a többi. Ez a klastromé. Holnap Jézus vére válhat belőle...

Lassanként csitult a szíve fájdalma is, ha Cseperkére gondolt. Cseperkét nem neki szánta Isten. Cseperke nem való hozzá. Nem érti őt. Legyen boldog Busával, azzal a tohonya bivaly-borjúval, akinek örökkön taknyos az orra. Majd elérkezik az idő, amikor György mint tudós deák érkezik vissza Váradra a királyi udvarból, papokkal társalog s övében díszes tokban hollótollakat, kalamárist és hártyatekercset hordoz. Akkor fáj majd a szíve Cseperkének - de már akkor késő lesz.

Ritkán látta a kislányt, hozzájuk most nem járt el, s ő is kerülte Oporék házát. Egyébként rájött, hogy Opor apja, az öreg Gyilán bácsi, förtelmes ember. Mindig részeg. Gyakran kell sört főzni Oporéknál, mert Gyilán bácsi hamar bevedeli, hiába szidják. Amikor azután teleszívja magát, nekiered a falunak, támolyogva bejárja az összes végeket és szegeket, s ordítva magyarázza, hogy ma már senki sem ért semmihez. A parasztok kezében nem úgy áll a csép, mint az ő kezében állott fiatal korában, az asszonyok lusták és szájasak, a lányok csúnyák, mint az ördögök, ha levetnék a bocskort, kisülne, lópata. A kovácsoknak azt magyarázta, tönkreteszik a környék valamennyi lovát. A szíjgyártóknak, hogy hitvány bőrt használnak, csalnak. Mindenkibe belekötött, mindenkit szidott, csalónak, tolvajnak, hitványnak, lézengőnek s mindenekfölött ostobának nevezett. Szakállát megfogta dühében, s cibálta, mintha ki akarná nyűni.

- Nem vagyok méltó ősz szakállamra - kiabálta -, mert közöttetök élök, terhe a földnek!

Az emberek nevettek, némelyik korholta. Végül az öreg belefeküdt valami puha, kényelmes árokba, s elaludt. Akkor a jó emberek fölcibálták, hazavitték, s Opor nagy szégyenkezése, felesége jajgatása közben medvebőrös ágyára tették. Ott aludt, mint akit agyonvertek. Amikor fölébredt, pityergett, Istenhez fohászkodott, s mogorván ült a sutban. Míg csak megint el nem szánta magát az ivásra.

Hát az öreg Gyilánt nagyon megvetette György, mióta látta, milyen megtartóztatott életet élnek a barátok. Közöttük bizony senki sem volt részeg még ünnepnapon sem.

*

Húsvétkor a méhek, pillangók kibújtak rejtekükből, s az ibolya is illatozott már a vén fák alatt. A falut vidám zsongás töltötte be, mindenfelől énekszó hallatszott meg hegyes, kacskaringós fütty, mint valami ujjongás. Az Ökrösszegen erősen készülődtek a tavaszi munkára. A lovak nyerítettek, a tehenek egymás hátára ugráltak, az ökrök föltartott nyakkal bőgtek.

Az ünnepi szertartások mélyen megrendítették Györköt. Jézus sírja előtt sírva fakadt, a csonkamisén elszoruló torokkal mondta a gyászruhás papnak a deák szavakat, s megborzongva hallgatta a Jézus urunk szenvedéseiről meg Mária „epeségéről" szóló siralmas énekeket. Annyira átadta magát a bánatnak, hogy a kék tavaszi égbolt szinte feketének látszott előtte. Az ájtatos nép jajgatását, nyögését és sóhajtozását hallva, olyan kétségbeesés szállta meg György

lelkét, mintha a fekete halál tiport volna végig a világon. A böjt, imádkozás és szomorú tépelődés fátylai szétterültek a falun, s gyászba vonták a tavaszi ragyogást.

Hanem amikor elérkezett a föltámadás ünnepe, s az éneklő nép a fráterek díszes ornátusba öltözött seregével bejárta a falut, egyszerre újjászületett az egész világ. A nép ujjongott. Zengett az ének. A szentségtartó aranya, a zászlók kékje, pirosa, zöldje, a lányok virágkoszorúja ragyogott a napsütésben. És a házacskák füstlyukán vígan szállongott a füst, sütötték a bárányhúst ünnepi ebédre. Feledhetetlen nap volt ez.

Boldog-boldogtalan összecsókolózott. „Föltámada Jézus Úr" - rivalgott a nép. Messze vidékről összegyűltek kicsinyek és nagyok, fiatalok és vének. Még a hegységen túlról is özönlöttek a besenyők fekete-fehér kendőikben, ingükben, szőtteseikben.

Györk vidáman futott haza. Úgy érezte, valami része neki is van abban, hogy a nagy gyász vígságra fordult - Jézus úrnak sikerült a föltámadás. Ha ő nem segédkezett volna, tán föl sem támad...

Éhesen, tele pofával falta az illatos bárányhúst, ropogtatta a madársalátát, s tömte magába a köleskását. A hosszú böjt, a szomorú napok után kétszerte jobb íze volt még a víznek is.

Az általános kibéküléskor Györknek össze kellett csókolóznia a templomban Cseperkével is. Amikor egymás előtt álltak, egy kissé meghökkentek mind a ketten. Györk szíve megdobbant. Egészen közelről látta ismét a kislány kerek barna képét, két ágban vállára hulló haját, hófehér ingvállát és ami a legnagyobb hatást tette Györkre: szép barna, meleg fényű szemét. Cseperke mosolygott, s odanyújtotta arcát Györknek. Erre ő leküzdötte izgalmát, s könnyedén arcul csókolta. A másik pillanatban Cseperke már távol volt tőle, s egy öregasszony hajolt le hozzá, hogy cuppanós csókot nyomjon hűvös, nevető arcára. Györk szíve elszorult, amikor annyi idő után ismét ajkán érezte a sima, gömbölyű arcot. Karja megmozdult, hogy magához ölelje Cseperkét. Az is megütötte a szívét, hogy a kislány igen megnőtt, megszépült, s fehér, vékony ingvállát két kis domb feszítette. De elmúlt ez is, csak a csók helye égett egy kicsit az arcán, ahol Cseperke ajka érintette...

Délután az egész falu fiatalsága összegyűlt a játszóhelyen, hogy az első tavaszi táncot eljárja. Ott ődöngött a kavargó, nevetgélő, csintalankodó tömegben Györk is. Amikor hosszú menetben mind összeálltak, hogy Híz csúnya képmását, egy rongyokba bugyolált fabábut, rettentő rivalgással, tánclépésben, ujjongva a patakhoz vigyék s a vízbe vessék, kiszemelt magának egy igen szép, fekete hajú, kissé erős orrú, magas, karcsú lányt, aki a besenyők feketével átszőtt fehér ruhájában volt, s kicsiny lábán vadonatúj piros csizmát viselt. Néhány kényes, gőgös besenyő lány között lépegetett, s maga is igen kényes volt. Ezek a hegyháti besenyők olyanok voltak, mintha örökké ünnepelnének. Ruhájuk vakító fehér, beleszőve kutyák, madarak, virágok összefonódó alakjai feketével. Kedves díszük a kutya képmása volt mindenféle alakban. (A magyarok azt híresztelték róluk, hogy kutya volt az ősapjuk.) Csizmájuk is olyan, mint a király bárói. Piros, mint a vér.

Gazdagok és szabadok.

- Mit keresöl itt? - kérdezte Györköt fölbiggyesztett szájjal a lány.

- Tán csak nem vagy az öreganyám, hogy eltilts? - vágott vissza Györk.

- Fiú vagy-e vagy lány? - csúfolódott a szép kis besenyő.

- Azban apám uramhoz hasonlítok, hogy én es farkas vagyok, mint ő.

A lány kifeszítette duzzadó mellét, s tetőtől talpig végigmérte Györköt. Azután elfordult, és egy hetyke legényhez bújt, akinek feketén pelyhedzett a bajusza, s igen hegyesen nézegette az embereket. György elkeseredve tovább somfordált, és némán szemlélte az elvonuló tömeget. Magányosan bokázva vagy kart karba öltve ugrált a népség a vár alatt elterülő völgy felé, ütemesen harsogva:

Most visszük ki a Hízit,
behozzuk a sódart...

Ezt ismételték újra meg újra nagy örömmel. Elöl, a menet élén, ünneplőbe öltözött szép lányok emelték magasra Híz otromba képmását. Meg-meglóbálták, hadd szédelegjen. A patak ibolyavirágos partjára érve Hízt a földre dobták, s dühös káromkodások közben lepökdösték, megrugdosták.

- Kötelet a nyakába - ordították.

Egy legény előlépett a kötéllel, s a megcsúfolt bábu nyakába kötötte. Örömrivalgás harsant. A lányok hosszú sorban a kötélbe kapaszkodtak, s futni kezdtek, mint a megvadult lovak. Nyerítettek, sikítoztak. Káromolták Hízt. Elmondták büdösnek, gyalázatosnak, ördöngtől fogamzottnak, kérték az istennyilát, üssön bélé. A nagy hercehurca, hancúrozás után szegény Híz olyan volt, mint a halálraítélt, akit lófarkára kötöttek. Végezetül belehajították a patakba, utána pökdöstek, s fölrivalgó örömmel nézték, mint hintáztatja, forgatja, buktatja a kavargó víz. Rongyait elkapdosták a suttogó habok. Csakhamar messze úszott, majd eltűnt a patak kanyarulatánál, a sötét rügyező bokrok között.

Ezzel Hízt elintézvén, még nagyobb vigassággal rohantak vissza a játszóhelyre. Megzendült a dambora pattogó hangja. Mindenki megtalálta a párját.

Csak György ődöngött magányosan a játszótér szélén. A legmaflább fiúnak is volt játszótársa. Busa Cseperkével ropta nagy lustán. A csinos kis besenyő a nyurga, hetyke legénnyel. Kemény melle megrezzent, amikor György bámész, szomjas tekintete előtt közömbösen eltáncolt.

György nyelte a nyálát. Szomorú volt. Nagyon magányosnak érezte magát. Azon töprengett, mit míveljen. Itt lézengjen késő éjszakáig? Lassan elballagott, maga sem tudta, hová.

Amikor a kolostor kapuját megzörgette a kopogtatóval, a kapus fráter csodálkozva bámult rá az ajtórésből.

- Hát te mi járatban vagy, he?

- Én csak azban volnék, hogy szólhatnék-e a perjel úrral?

- No, ha sietsz, még meglelöd, mert osztán ájtatosságra megyen.

György futóra vette a dolgot. Jól ismerte már a klastrom rejtekeit, nem tévedt el a folyosókon. A feszületek előtt gyors keresztet vetett. A kapitulomház felé lépkedő barátok csodálkozva mondták köszöntésére az ineternumot.

A perjel cellája előtt kifújta magát György, egy kicsit habozott, azután gyöngéden megkopogtatta az ajtót. Belépett, ujjait homlokához emelte, s mélyen meghajolt.

- Nézd csak, György fiam - fordult felé székén az öreg barát. Asztalánál ült, és egy nagy könyvvel foglalatoskodott. - Mi baj? Miért jövél? Innep vagyon, a fiatalság a játszótéren pogánykodik.

- Éppen igenyöst ezért jövék - felelt György. - Hogy végy föl engöm a brátok közibe, mint Johannest, Anselmust meg a másikakat. Én es brát akarok lönni.

- Miért jutál ily gyors elhatározásra, he?

- Éppen azért, mert a fiatalság, de még a vénség es a játszótéren pogánykodik. Vízbe hagyítá Hízit, béhozá nagy diadalommal a szentölt húst meg a tojást meg a lepényöket s pogánykodik.

- Játszódni es kell az embörnek, fiadom.

- De ily pogány szerrel?

- Nem vélik ám pogány szernek, noha mink tudjuk, hogy az. De hát jól vagyon, egyiknek így jelönti meg Isten az igaz utat, másiknak úgy. Neköd így jelönté meg. De hát a dolog nem olyan egyszerű, fiam. Mit szól atyád? Anyád?

Györk elkedvetlenedett. Arra nem is gondot, hogy apja beleegyezése nélkül nem léphet a klastromba. Olyan gyorsan vált benne valóra a titkos szándék, hogy ez eszébe sem jutott. Hiszen ha valami jót akar az ember, csak nem kérhet engedelmet másoktól.

- Vajon, amit Isten parancsol, megronthatja-e más? - kérdezte.

- Pro primo: megronthatja. Mindnyájunknak szabad akaratunk vagyon. Pro secundo: az es isteni parancs, hogy a gyermök engödelmesködjék atyjának s anyjának. Csak ha nyilvánvalóan gonoszságra akarnának bírni, nem kellene nekik engednöd. De apád nem ilyen férfiú, ahogy én ösméröm.

Györk zavartan topogott.

- Valami az én ügyem-bajom, az az enyém - suttogta bosszúsan.

- S valami az enyém, az meg az enyém. Az enyém kedég az, hogy atyád, anyád engödelme nélkül nem veszlek bé a klastromba.

- Hát akkor majd bégyün apám s megmondja.

- Így akarom.

- Anyámnak nincs szava, mert nem édösanyám, hanem mostohám.

A perjel rosszallólag rázta a fejét, s tikácsolva köhögött.

- Mely makacsság s gög vagyon benned... Szólj csak neki es, mondd, hogy én az ű szavát es hallani kívánom.

Nem volt mit tenni. Pedig azt hitte, amikor dobogó szívvel szaladt fölfelé az úton, hogy már haza sem megy. Itt marad örökre, barátnak. Nyomban felölti a bő csuhát, s olyan lesz, mint a többi négy fiú. Bosszúsan pillantott a mosolygó öreg barátra, s kelletlenül csipkedte körmével bő, hófehér ünneplőruháját.

A perjel hosszan nézte, mint a varjú, s csak egyre mosolygott. Azután megcsóválta a fejét:

- Fiadom - korholta rekedt, dünnyögő hangon -, űzd ki szüvedből a keserőség ördögét, látom, igen bujtogat ellenem.

A fiú szégyenkezve hajtotta le a fejét.

- Amíg megcseleködhetjük a jót mások ellenközése nélkül, úgy kell cseleködnünk. Csak ha el akarnak téríteni erővel, szálljunk szömbe vélük. Ám erre még ráérünk, fiam. - Mosolygott. - Atyád örvendöz majd, ha hallja, hogy Isten szolgálatára szánod magad. Mostohád kedég ugyancsak jámbor, együgyű lélök. De hát tudod-e, mely nehéz útra akarsz lépni?

- Tudom - vágta ki határozottan Györk.

- Nem tudod - legyintett a barát, és sóhajtott. - A keskény út ez, telve élös küvekkel, szakadékokkal, kélgyókkal, leselkedő vadállatokkal, tőrökkel. De mindezt még elkerülhetöd. Ám az út mentén édös gyimelcsök kelletik magokat, a mezőn mezejtelen asszonyállatok dalolnak, hívnak gyenyerűségre. Csobogó tavak csalogatnak feredőre a Nap hévségében, kellemetös házacskák pihenőre a téli hidegben. Ezöket osztán nehéz ám elkerölnünk, fiadom... Haj, haj, sokan végigjárták volna az utat, ha csak fáradalmas, gyetrelmes, inat szakasztó lött volna... Sokan megbírtak volna véle. De hányszor kellett korbácshoz nyúlnunk, hogy, akár a rossz gebét, továbbkényszörétsük nyavalyás testünköt a nehéz úton. Hányszor kell kivájnunk szömeinköt, hogy ne lássák a nehéz út partján szépségnek kényösségét, szerelömnek ézösségét, gyimelcsök különb-különb csalogatásait, mosolygását. Mert csengő barack ám a barack, szóló szőlő ám a szőlő, mosolygó ám az alma, akár ézös orcájú leányka ábrázatja. Akkor kedég szenvedünk, fiam. Csattog az ostor a hátunkon... Tudod-e?

Györk tudta, hogy a barátok igen kemény életet élnek, hallotta, hogy még korbácsolják is magukat meg egymást, de nem sokat hederített rá. Azt is tudta, hogy aki klastromi életre adja a fejét, asszonyra többé nem nézhet, kincset nem gyűjthet, étellel-borral gyönyörűségére nem lakozhat... Le kell mondania mindenről, ami a világi ember számára szép és jó. Minden gyönyörűségét Istennel, Jézussal, a szentekkel való szüntelen társalkodásban kell megtalálni. A fráter szemében ördög kísértete sok minden, ami a világi ember boldogságát teszi. És lám, a barátok mégis szelídek, vidámak, kedvesek, jók, békességben élnek, türelmesek, megbocsátók. Megtanulván a szentek nyelvét, elmerülnek a velük való társalkodásban. Ők tanult, okos férfiak, s tudják Isten legfőbb parancsolatait. Vajon nincs-e igazuk? De bizony, igazuk van.

Tovább töprengve Györk Cseperkére gondolt. Mire neki immár az asszonyi állat, ha Cseperke elhagyta, s máshoz pártolt? Cseperke nincs, meghalt az ő számára. Nem az ő felesége lesz Cseperke. Mire vannak hát akkor ez asszonyi állatok, ha Cseperke nincs többé?

Györk szíve elszorult, fejét lehajtotta. Mondhatatlan keserűség fojtogatta.

- Én immár mindönt tudok, azmit tudnom kell - mondta halkan, de nagy szilárdsággal. - Mégis bé akarok öltözni, tisztelendő fráter.

- Hát jó, megértem - bólintott az atya komolyan. - Eredj csak haza, mondd el apádnak, anyádnak, s ha űk es akarják, s helyben hagyják, aludj rá még egyet-kettőt. Azután meglássuk.

S megáldotta, s elbocsátotta Györköt.

*

A fiú úgy lépegetett hazafelé, mintha egy fejjel megnőtt volna. Érezte, szándéka erős és tántoríthatatlan. Beöltözik barátnak, beköltözik a klastromba, isteni tudományra adja magát, végigmegy a nehéz úton, a világ semmi csábítása nem tudja eltéríteni. Az embereket, házakat, fákat, az egész tavaszi szépségben fürdő falut úgy nézte, mintha idegen világba pottyant volna. Hegyes léptekkel haladt, mint a kakas, mellét kidüllesztette, szemét magasan hordozta. Egy-két nap, s barátcsuha lesz rajta, aztán hamarosan novícius lesz, bölcsessége, tudománya, szelídsége, jósága és vidámsága úgy ragyog ki majd a kolostor magas falai közül, mint a szép nyári holdfény. Büszke lesz rá a klastrom. A barátok mutogatni fognak rá: itt megyen a legnagyobb tudományú fráter, csak rá kell nézni, hogy megtisztuljon az ember szíve... Különb lesz még a király udvarában leveleket író deáknál is. Püspök lesz. Érsek. Pápa úr fővárosába megy, s az égiek nyelvén társalog a szent atyával, az egy akol aranybotú pásztorával.

A magas kőházak között megfordulnak utána a világ minden tájáról összegyűlt papok, s összesúgnak: amott megyen a magyar barát... Senki nem vetélkedhet véle az igaz tudományban...

Cseperke kint él az erdőn, a kis házban Busával, s ő messze lesz tőle, hírét sem hallja. Csak akkor fakad sírva, ha a faluban emlegetik. Isten áldja meg őt...

Óvatosan átlépve a küszöböt, a házba toppant.

Úgy lépett be, teljes ornátusban, mint egy püspök. (Még nem látott püspököt, de elképzelte, olyan lehet, mint a húsvéti nagymisén az apátúr.)

Farkas elcsodálkozott, azután csúfolódni kezdett:

- Mi az, te, tám medvét öltél?

Györk gőgösen elhallgatott. Evés után akart csak előhozakodni nagy szándékával.

Akkor azután elmondta, hogy beszélt az apáttal, s megegyeztek, hogy beöltözik ő is, mint négy pajtása - pedig nagy urak fiai -, ha apja, mostohája beléegyezik.

Szavai nagy ámulatot keltettek. Farkas sokáig ült mozdulatlanul, azután a bajuszát kezdte rágicsálni, s hümmögött. Végül fölkelt, szorosabbra vonta övét, s kiballagott a lovához. Ha nagy gondban volt, mindig kiment a lovához.

- Hát végképp elszánád magad, Györki? - suttogta Hajnal meghatottan.

- Ha én elszánom magam, azkor végbe is viszöm. Ösmerhettök - düllesztette ki a mellét Györk, s közönyösen legyintett.

- Hát csak pap leszöl, he?

- Szólottam.

- Istenöm, mely dücsőség, mely nagy ékösség száll erre a házra... - fohászkodott Hajnal.

- Nem azért teszöm, mert velági dücsőség s ékösség - korholta Györk összevont homlokkal. - Hanem mert a nehéz útra adom magamat, Isten dücsőségére.

- Értöm, fiacskám, értöm. De azért mégis nagy dücsőség s ékösség. Imádsz érettünk, Isten jorgalmába ajánlasz engöm es, szegény asszonyi állatot s apád nagy bűneit. Meg a kis öcsédet, Istefánkát es. Meg néhai anyád lelkét.

Györk erre nem felelt.

Nagy sokára bejött Farkas. Komoly képpel lépett be, még komolyabbal, mint rendesen. Ezúttal nem ment a fekvőhelyére, hanem leguggolt a tűz mellé, hosszan belebámult s töprengett. Végezetül csak ennyit mondott:

- Úgysem való vagy te sömmire. Nem bánom. Mint brát, Isten dicsőségét szolgálod. Löhet belőled jó pap.

Ezzel hát ráütötte Györk szándékára a nagy pecsétet. Az út megnyílott. Csak rá kellett lépni.

- Azkor holnap elmegyünk-e hát az apát úrhoz? - kérdezte, mintha csak arról lenne szó, hogy szedjenek-e rőzsét. De szíve olyan vadul vert, hogy vissza kellett nyelnie.

- El.

- Jól vagyon.

Azzal figyelmeztetés nélkül a fekvőhelyére ment, s lefeküdt. Apja még sokáig ült a tűz mellett, szótlanul bámulta a parázs játékát s elgondolkozott. Nagy csend volt az egész világon.

Györk még akkor is ébren volt, amikor az első kakasszó megzendült. De tudta, hogy apja, mostohája sem alszik. Csak a kis Istefán aludt békésen bölcsőjében.

*

Úgy érezte, nekifutott egy nagy szakadéknak, hogy átugorja, a parton embertömeg áll némán, nem bíztatja, csak lesi, sikerül-e. Ha nem sikerül: kitöri a nyakát, az árok mélyéről nem hozza föl senki. De mert nekifutott, ugornia kell. Nem akarta senki, hogy ugorjék. Maga hirdette ki világgá, hogy lássák csak, ugorni akar. Most hát nekifutott, s az árok egyre közeledett.

Nem tudott aludni, enni, tanulni ezeken a napokon. A klastrom magas barna falait látta akkor is, ha nem gondolt rá. A falakon belül a faragott oszlopokat, a virító képeket, a folyosók boltíveit, a feszületek kitárt ágait. A csillogó ablakokon besugárzó különös fényt, gyertyák lobogását. Hallotta a nagy épületet állandóan betöltő halk zümmögést, mint valami óriási méhkas éneklő zúgását. Érezte az illatokat, amelyek tömjén, hervadó virágok s a konyhából fölszálló gőz szagából keveredtek. Képzeletben ott járt-kelt a klastromban, a barátokkal evett, imádkozott, társalgott, tanult. Izgalmában nem találta a helyét.

Hajnal tiszta ruhát készített neki, párolás előtt áhítatosan fölsóhajtva: „Mint a hó, olyan fehér légy." György nadrágja korcába még egy kis kenyérdarabkát is varrt titkon, hogy szerencsét hozzon viselőjének.

Farkas úgy viselkedett, mintha semmiféle nagy esemény nem történnék a családjában. De György azért észrevette, hogy hosszan s elgondolkozva nézi őt, s fölsóhajt. Az jutott-e eszébe, hogy lám, mégis lesz a fiából valami? S titkon örül jóslatai csődjének? Még kevesebbet szólt, mint rendesen, de nem volt olyan szigorú. Istefánkát többször az ölébe vette, s megcsiklandozta. Nem vetett olyan szigorú, rendreutasító pillantásokat Györkre, sőt Hajnalra sem. S két nappal György bevonulása előtt az erdőre sem ment ki, hanem elballagott Oporhoz, s megbeszélte vele a tennivalót. Amikor hazajött, szelíden vetette oda Györknek:

- Opor sok szöröncsét kíván. Cseperke kedég tisztöltet általam.

- Köszönöm - szólt fölmagasztosultan György, de szívére szomorúság ereszkedett, s magában hozzátette: „Majd megfordítanád még te az én lábnyomomat..."

Megint az ijedtség borzongása futott végig a hátán: hát most már ugorni kell, itt a szakadék. Aztán arra gondolt, hogy Isten és minden szentek látják őt a magasból, s elégedetten bólogatnak.

A klastrom ott állott a falu fölött, mindenki láthatta mindennap, akár be is mehetett, ha akart. Maga Farkas gyakran megfordult benne. Ismerte a frátereket jól. György is odajárt mindennap, szinte otthon volt már a klastromban. Mégis, azon a reggelen, amikor indulniok kellett, Farkas a szokottnál korábban kelt, az ajtó előtt hosszasan fohászkodott, majd szótlanul s nagy gonddal öltözött ünneplőbe. Vadonatúj csizmáját húzta föl, a szegről leakasztotta s gondosan magára csatolta azt a régi övet, melyet nagyapjától örökölt, haját megfésülte, újra bezsírozta s befonta. Györkkel hasonlóképpen cselekedett Hajnal. Mintha ölbéli kisfiú lenne, minden ellenkezést elhárítva magához vonta, leguggolt, megigazgatta övét, megfésülgette, bekente, s szépen befonta barna haját. Györköt bosszantotta a becézésnek beillő gondoskodás, nyűgösködött, dörmögött, hisz nem kisgyermek már ő, föl tud készülni maga is. De Hajnal csak sajnálkozó büszkeséggel s könnyes meghatottsággal nézte s nem törődött a huzakodásával. Végezetül még meg is csókolta, amit György már dühös ellenkezéssel fogadott. Azonban hiába mutatta magát erősnek, torkát meghatottság szorongatta.

A reggel teljes tavaszi pompájában ragyogott, a fák, a kis házak a virító zöldben sohasem voltak olyan szépek, mint ma. Virágillat hömpölygött édesen, lepkék csapongtak, méhek zümmögtek, legyek táncoltak a napsugárban. György körülnézett, és mélyen magába szívta a tavaszt. Az égbolt magasan, magasan tárult ki fölötte, s oly kék volt, mint a szép arcú szent asszonyok palástja.

Hajnal megölelte, megcsókolta Györköt, s még egyszer a fülébe súgta:

- Imádj érettünk, bűnösökért, fiacskám... Engedj meg, ha mi rosszat tevék... Légy közbenjárónk Isten Atyánknál, Jézus Úrnál, Mária Anyánknál...

- No, hisz csak ide megyök a klastromba - mosolygott György, hogy titkolja zavarát s megrendülését.

Amikor elindultak, Hajnal szitát dobott utánuk. És szerencsét hozó szavakat mormolt.

Farkas ezúttal nagyobb figyelemre méltatta a jelentős jeleket. Üres edényt vivő emberrel nem találkoztak. Öregasszony nem jött velük szemben. Fekete kutyát, macskát sem láttak. Péntek sem volt, hanem vasárnap, méghozzá Újhold utáni harmadik vasárnap. Ragyogó tavasz, tele illattal, madárcsicsergéssel, fecskék vidám cikázásával. Minden a legszebb rendben volt, minden nagy szerencsét mutatott. A jelek szinte ránevettek Györkre meg az őket komolyan fontolgató Farkasra. Jobb kezdést kívánni sem lehetett volna.

Szótlanul ballagtak a dombon fölfelé, ezúttal nem úgy, mint régen. György szerette volna megfogni apja kezét, de nem merte. Farkas azonban érezte György szándékát, mert megállt, megköszörülte a torkát s így szólt:

- Mégis Isten ujja vala, hogy elhozálak perjel atyánkhoz akkor...

S megint továbbindult.

A kopogtató ünnepi döngéssel törte meg a vasárnap csendjét, a kisajtó mély tisztelettel köszöntést nyikorgott rájuk, a kapus fráter mosolygott, s biztatóan György friss zsírtól fényes hajára tette a kezét. Megérkeztek.

Ugyanakkor Opor, a ház előtt ülve és sütkérezve, kitekintett a vár felé vezető útra s így szólt:

- Amott megyen Farkas meg Györki. Most mönnek a klastromba.

A házból kilépett Biola, Opor felesége, s kezét szeme elé tartva, hosszan nézte a két lassan ballagó, ünneplő fehérbe öltözött alakot.

- Most megyen brátnak - állapította meg. - Bódog embör Farkas, hogy ily jámbor családja vagyon. Isten Atyánk szöröncsét áraszt reá.

Biola nem volt már fiatal asszony, sok gondja-baja volt gyermekeivel, de még több a vén Gyilánnal. A sok korholás már egészen a természetévé vált. Most is, hogy Györköt ilyen dicső pillanatban látta az apjával ünnepiesen lépegetni a porban, elkurjantotta magát:

- Lásd, Vajka! Hol vagy hát? Ott megyen a pajtásod, Isten dücsőségére száná magát. Te kedég naponta kifogod a verést.

Vajka előcammogott egy darab köleslepényt majszolva. Közönyösen nézte régi cimboráját, semmi csodálat vagy irigység nem látszott rajta.

- Annyi ragya legyen a képemön, ahány pap bémegyen a Mönnyek országába - dünnyögte.

Biola könnyedén szájon csapta Vajkát, s befordult megint az ajtón. Nagy gyakorlata volt ebben a mozdulatban. Bal kézzel, visszájáról szokott legyinteni, s mindig talált. Pedig Vajka ismerte a keze járását, s résen volt. Igaz, hogy az ütés nem fájt. Most is kacagva ugrott odább, mint a csikó, kinyargalt az útra.

A farkasnéző lyukon a házból hosszan, izgatottan leselkedett ki Cseperke. Ezúttal csakugyan farkast mutatott a lyuk, Farkast meg a fiát. Ott mentek nesztelen mozgással a szürke úton, bokrok, fák takarták el őket egy-egy pillanatra, hogy azután annál ragyogóbb fehérséggel

villanjanak elő ismét a napfényre. Igen, ott ment Györki a klastrom felé lassan, meggondoltan, barna haja ezüstösen csillogott.

Cseperke ingben volt, a fal mellett álló alacsony koporsón térdelt, hogy jobban lásson, haja az arcába csüngött, barna szeme csillogott. Hát igen, kiadta az útját Györknek. Az erdei ház kellett neki... Meg Busa. Most ott megy, hogy barátnak öltözzék. Bezárkózik a klastromba, örökre elhagyja a világot... Talán csakugyan Esztrigánba kerül majd, a király udvarába. Fényes urak, tudós püspökök közé. Egyszer püspök lesz ő is.

Látta Györköt mint püspököt, bíborpiros palástban, magas, aranyos süveg a fején, nagy arany-kereszt a mellén, előtte fehér inges papok sora, utána a nép. Aranyfejű bot volt Györk kezében, arca méltóságos nyugalommal emelkedett a sokaság fölé, barna szeme elnézett az égre.

Hát nem lesz kis ház az erdőben, igazán nem lesz...

Nem élnek, mint két vadgalamb.

Nem lesz kis Györki, kis Vajka, Opor, Cseperke meg még a többi, akit Isten ád. Hiszen Busával csak nem raknak házat az erdőben?

Cseperke sírt.

Azután gondolt egyet. Inge csücskében megtörölte könnyes arcát. Leugrott a koporsóról, s mintha csak úgy ődöngene, kiballagott az útra, ahol előbb Farkasék mentek. Leguggolt, hosszan vizsgálta a földet. Végre fölfedezte a nyomokat. Egy nagy meg egy kicsiny csizma könnyű nyomát. Gondosan összekaparta a földet Györk lábnyomán, s visszafutott vele. Hátul a héj alatt az árnyékon, ahol nem láthatta senki, egy kis kőmélyedésben szájába vett vízzel sarat csinált a földből. A sárból emberi alakot gyúrt. Szemet is bökött bele. Gallyacskával szájat formált neki. Azután gondosan eldugta a házvég gerendája alá.

Egész nap futkosott, játszott, nevetett.

Este pedig kisurrant, leült egy tuskóra, melyen az öreg Gyilán apa szokott sütkérezni, s izgatott, reszkető kézzel egy csonttűt szurkált a sáremberkébe. Suttogott hozzá:

- Ne tudj nyugonni soha... Fájjon mindön tagod, mindön porcikád... Kórság gyeterjön, míg vissza nem jössz... Fájjon a kezed... - s kéjjel beleszúrta a tűt az alak karjába -, fájjon a lábod - a lábába szúrt -, fájjon a fejed... Fájjon a szömöd... Fájjon a szüved...

A szívébe szúrta legmélyebben.

A Hold szelíden siklott az ezüstfehér felhők között, s a faágak árnyékából fekete csipkéket szórt a földre. Könnyű szél támadt, a levelek susogtak. Cseperke ijedten surrant a ház végébe, az összeszurkált szobrocskát a gerenda alá dugta, s magában csöndesen dúdolgatva bement a sötét házba. Ledobta magát a farkasbőrre, arcát a simogató prémekbe temette, lélekzetét visszafojtotta, azután folyni, folyni kezdtek a könnyei, mint a patak. Melegen omlottak a kezére, mellére...

Süket csend volt körös-körül. A farkasbőr alatt Gyilán apa horkolását sem lehetett hallani.

*

Györk szemére is nehezen szállt álom. A roppant falak körülfogták, magukba zárták, mint vízicsigát a kemény héjteknők. És mégis mintha állandó zörgelődés, suttogás, sóhajtozás, libbenő járás-kelés neszezett volna a roppant házban. Györk igen fáradt volt, a dormitórium hűvös és csendes, mégsem tudott elaludni. Szeme majdnem leragadt már, de új és új képek kavarogtak előtte.

Talán most vetik a véniákat a bűnbánó, aludni nem tudó fráterek? Talán most korbácsolják magukat és egymást? Most nyögnek és sóhajtoznak a fájdalom és bűnbánat gyötrelmében? Talán vér csurog a padlóra, és mezítelen lábak reszketnek a gyertyafényben a szorosan zárt, vastag cellaajtók mögött?

Fölült, és feszülten hallgatott. De csak társai egyenletes, békés lélegzését hallotta. Valamelyik, talán Anselmus, beszélt álmában, nem lehetett érteni, mit. Újra lefeküdt, magára vonta a pokrócot, s behunyta a szemét.

A szentek bizonyosan most szállanak le a falakról, az angyalok most röpködnek keresztülkasul a házban suhogó szárnyakkal. Most társalkodnak deák nyelven...

A falak némák voltak s mégis tele hanggal, mozgalommal, élettel.

Ördöng is ilyenkor settenkedik elő, hogy megkísértse Isten szolgáit, ha ébren nem tudja, hát álmukban. Talán az ő patáik koccannak halkan, az ő szárnyuk zendül halk surranással, az ő csábító szavaik susognak.

Ott áll a fák alatt a kis ház, nagyobb, szebb, mint a többi. A nagy körtefához kötve tehén kérődzik. A ló megbékózva legel a harmatos fűben. Három kutya futkos szorgalmasan a ház körül. Duna, Szellő meg Rika. A fák lombjai között tyúkok alszanak szárnyuk alá dugott fejjel. Csendes fekete surranással röpdösnek a bőregerek.

Ott áll egy ház a kis fák alatt, benne mély csend és sötétség. Az egyik vackon Opor alszik Biolával, a másikon Vajka a bátyjával, a harmadikon Gyilán bácsi horkol. És az egyik sutban vastag farkasprémen Cseperke. Milyen messze került tőle. Ölnyi vastag fal, nehéz tölgykapu, mély árok választja el őket. Még a nyáron együtt ültek az ölnyi fal, a mély árok mellett, és csókolóztak, mint két vadgalamb. Kis házat akartak építeni az erdőn. Milyen régen volt. Akkor őt még Farkasfia Györknek hívták.

Fehér ingben, bő fehér gatyában s mezítláb járt. Most nehéz csuhája van és saruja. A kis ház messze eltűnt, mint az álom.

És van egy kis ház fönn a Zengőn, a Réka patakja mellett. Óriási tölgyek s fenyők veszik körül. Kis koromfekete kutya őrzi. A házban ütött-kopott, különös alakokkal s betűkkel beírt vén dob hever, szarvascsont dobverőkkel. Zacskókban orvosságos füvek, szárított gyökerek, porrá tört magvak csüngenek. A falon rézzel, ezüsttel vert íjak, tegzek. Aranyos kard. Sótartó meg ivótülkök. És egy csengőkkel díszített sallangos köntös. A sutban nyírkéreg bocskorok.

Fejérlófia is elmaradt messze az erdőben. Mintha álom lett volna.

Második rész

Amit az ember új helyén első éjszaka álmodik, valóra fog válni. Györk azonban különös álmot látott az első éjszaka. Lassan-lassan lágy, sötét, kavargó s ringató mélységbe süllyedt, a ringás szelíden-könnyedén hintáztatta. Azután mintha valaki énekelt volna, de Györk nem tudta, mit. Csak annyit tudott, hogy az ének csodálatosan szép, tiszta és kedves, mintha csak az égből, angyalok ajkáról jönne alá. Ő dalolhatott ilyen lágyan, édesen, tisztán, mint ezüst húr, Betlehemben, amikor a jászolból kiemelte, ölébe fektette s megszoptatta kisfiát.

Györk kéjes gyönyörűséggel hallgatta a dalt, s tűrte a ringatást. Majd hirtelen eszébe villant: ki dalol, s ki ringatja? Mert nem látott senkit. Gyorsan fölült, s körülnézett. Szerette volna látni a nő arcát, aki ily csodálatos módon ringatta, anélkül hogy szavait érteni lehetett volna. De nem látta, s ha láthatta is volna a kezét, ruháját - mert ha nagyon akarta, hát láthatta volna -, de nem az arcát, mert arca nem volt neki.

Mi teljesülhet be egy ilyen ostoba, zagyva álomból?

Az álom elmondja a titkokat, melyeket Isten nem nyilvánít ki egyenesen s érthetően. De mit akar mondani ezzel? Ki az az asszony, aki ringatta kéz nélkül, énekelt neki szó nélkül, rámosolygott arc nélkül?

És olyan édes és egyben fájdalmas volt ez az álom.

Györk arra gondolt, el kellene mondania valakinek. Talán meg tudnák fejteni. De végül mégsem szólt senkinek.

Élete erősen megváltozott. Eddig azt hitte, ismeri a klastromot s a barátok életét, de most látta, mennyire más innen belülről, mint onnét kívülről. Még nem is pitymallott, már talpon volt az egész klastrom. A fiatalabb fráterek, akik az öt fiúval a dormitóriumban aludtak, Jézus nevét hangosan dicsérve ugrottak ki ágyaikból. A kápolnában gyorsan gyülekezett az egész klastrom reggeli ájtatosságra. Zúgó szóval harsant föl a zsolozsma. Ki vékonyabb, ki vastagabb hangon, teljes szívből, mély áhítattal adott hálát Istennek, hogy új napra virrasztotta, megóvta a kísértéstől. Erőt kért a mai nap föladatainak betöltéséhez. Mindnyájan a földre borulva imádkoztak, volt, akinek könny öntötte el az arcát. A nagy zúgásból csengőn vált ki a fiúk hangja.

Azután visszamentek a klastrom különböző részeibe, hogy a szükséges hajnali munkát elvégezzék. Amikor ez is megvolt, következett a mise. Majd megint kisorjáztak a kápolnából, s a refektóriumba mentek reggelizni. A hetes fráterek behozták az ételt nagy gőzölgő kondérokban, mindenki a helyére sietett, az apát pedig belefogott a hangos imádkozásba. Alig mondta ki az első szót, mindenki csatlakozott hozzá, a vékonyabb-vastagabb hangok ájtatos zúgása most a refektórium tágas boltíveit töltötte be. Majd a fölolvasó barát lassan elhelyezkedett a pulpituson, kitette maga elé a hártyakönyvet, s egyhangú, lassú szóval olvasni kezdte valamelyik szent cselekedeteit vagy a tanításokat, melyek arra a napra alkalmasak voltak. Közben mindenki némán ült, szemét óntányérjára függesztve s lassan törögetve a kenyeret. A hetes fráterek lábujjhegyen sürögtek az asztalok körül, s öblös merőkanállal osztogatták a tejet.

A mívelőházban azok gyűltek össze, akik valamely közös munkán fáradoztak, például egy fiatal keselyűképű barát éles hangon, melynek minden rezzenése messze hallatszott, egy könyvből olvasott fennhangon, négy másik barát pedig, magas írópolcok előtt ülve, szorgalmasan írta egy-egy üres hártyára. A csendben nem hallatszott más, mint a tollak halk nyikorgása. Ezekből a könyvekből misekönyvek lettek.

Azok, akiknek el kellett indulniok a klastromon kívül, ilyenkor készültek föl az útra.

A csuhák javításával vagy varrásával foglalkozók elővették a posztót és a varróeszközöket. Alacsony székekre ülve, békés csevegés közben dolgozgattak. Volt, aki vidámságában psalmust énekelt.

A kolostor s a hozzá tartozó több mint negyven falu, a szántóföldek, legelők, halásztanyák számtalan ügyét-baját a perjel cellájában ilyenkor intézték ő és segédei. Számadásokat vezettek, a befolyó javak jegyzékeit ellenőrizték, számon tartottak halált és születést, hová mikor kell menni temetni, keresztelni. Mert a falusi plébánosok nem győztek mindent maguk a Hegyhát rengetegeiben megbújt kis falvak és szállások között. Ott volt azután a levelezés a püspöki, érseki kúriával, a rend egyes fejedelmeivel, külföldi atyákkal és rendházakkal. Bizony, a perjel elővehette bölcsességét és tudományát, hogy ennyi föladatnak pontosan megfeleljen. De hát volt is neki mit elővennie.

Kamrákban, konyhán ugyancsak nagy volt a vidám sürgés-forgás ilyenkor. A hetes fráterek a paraszt szolgákkal együtt számba vették a község szükségleteit, elrakták a behordott élelmet. A konyhán széles tűzhelyeken ropogott a tűz, az asztalokon halak tátogtak, húsok piroslottak, hagymák illatoztak, zsír meg vaj dagadozott. Vidám terefere töltötte be a füstös-kormos alacsony helyiséget, melynek mennyezete hatalmas kürtőbe nyílt. A hetes fráterek fölgyűrt kámzsaujjal, kötél-övükbe kendőt dugva dolgoztak a tűz körül.

A ruhakamrában a ruhás barát tevékenykedett, kiválogatva a javításra szoruló köntösöket, kikeresve a szükséges, megfelelő újat, szigorúan megvizsgálva a csizmadia műveit.

A cellák elvonult, magános lakói ilyenkor ültek be, hogy napfénynél lássanak tudós munkájukhoz. A térdeplőn hosszasan fohászkodva Isten segítségéért, fölültek magas székükre, kiteregették hártyáikat, gondosan megvizsgálták s megfaragták tollukat, meglötyögtették a kalamárist, a festékes tégelykéket, nyelvük hegyén próbálták ki a vékony ecseteket, s munkához láttak.

Némely cellában idegen nyelvű barát járt nagy léptekkel föl s alá, hangosan tanulta a deák - magyar szójegyzékből a kimondhatatlan szavakat. Három ilyen fráter is volt, egyik Veneciából érkezett, a másik szlovén földről, a harmadik meg tót volt.

A kertben Vaska, a kertész szorgoskodott ásójával, ollójával. És a virágok körül a szelíd méhecskék kerültek-fordultak, hordták a mézet, virágport.

A fiúk meg Pelbárt fráter vezetésével hüvelyezgették az isteni tudomány kemény, csodálatos magvait.

Délebéd, majd ismét ájtatosság, munka. Azután este mind összegyűltek a kapitulomházban lobogó gyertyák mellett, hogy a fejedelem vezetésével nyilvános bűnvallást tartsanak. Itt azután megcsodálhatta György a véniákat, a vad őszinteséggel elrebegett vallomásokat, ki miben cselekedett társai ellen, a megrendült ajkakat, könnytől ázott szemeket, szégyentől piros arcokat és a perjel jóságát, szelídségét, csöndesen korholó szavait, kedves mosolyát. A vallástétel után maga a fejedelem is leszállt székéről, nehézkesen földre vetette magát, s köhögős, rekedtes hangon ő is megvallotta, mit tett rosszul, mit mulasztott el, kérve a község bocsánatát.

Újra kápolna, új zsolozsmák, énekek. Hálaadás, segítségkérés az éjszakai kísértetek ellen. Vacsora. A fölolvasó barát ismét kiteríti könyvét, közelebb állítja gyenge szeméhez a lobogó gyertyát, s éneklő hangon, lassan szótagolva olvas.

Egyik nap olyan, mint a másik.

*

Aztán kezd megszokottá válni ez az élet, és György szívét honvágy gyötri.

Amikor a dombon álló egyház felé mennek, vágyakozó szemmel tekinget a jól ismert házacskák felé. Fülének édesen cseng a Kovácsszeg üllőinek csilingelése. Egy paraszt két ökröt hajt el mellette, lassú szóval rászól a lustán, csorgó nyállal ballagó állatokra, s ez a szó szíven üti Györköt. Vajka üget el nagy porfelhőt verve egy vénülő fakón. Olyan büszke, úgy lobog a haja, gatyája, mintha győzelmes harcba száguldana. Rá sem néz Györkre, meg sem ismeri bő, meleg s nehéz kámzsájában. Lóhalálában rohan a patakra. A patak... ott nagy lóúsztatás, fürdőzés, kötekedés folyik ilyenkor...

György szeme eltévelyeg a napsütötte tájon, fel a Zengő bozontos csúcsáig, és mélyet szippant az üde levegőből.

Aztán visszamennek ismét szép rendben a klastromba, hogy a napnak arra az órájára megszabott föladatot elvégezzék.

Vasárnap délutánonként, amikor a barátok elvégezték a létániát, nem mehetnek munkájuk mellé, s ott sétálgatnak kettesével-hármasával a kertben, az illatozó virágágyások között, gyümölcsfák alatt, csendesen gyönyörködvén Isten alkotásainak pompáján: György szorongva várja a kapu kopogtató buzogányának döngését. Ténfereg és tereferél ő is pajtásaival, de füle a kapu felé tátog. S amikor megdöndül a buzogány, megdördül György szíve is, mintha nem a kapura, hanem arra ütöttek volna. Milyen üres a világ, ha nem Farkas vagy Hajnal lép be, hanem valami ügyesbajos, aki hétközi napon nem ér rá, vagy paraszt atyafi, aki egy-két csirkét, ludat vagy egy bárányt hoz a kolostornak a jó fráterek iránti szeretete jeléül.

De vagy Farkas, vagy Hajnal meg szokott érkezni. Abban a pillanatban, amint belépnek a kapun, György megmerevíti a gerincét, arca elkomolyodik, szemét lesüti, kezeit kámzsája bő ujjába dugja, s hosszú, öreges, barátos lépésekkel ballag eléjük. Keveset szól, nem kérdez semmit. Inkább lesi, mikor térül a szó olyasmire, ami igen fúrja az oldalát. Mint éhes cinke télen a dióbelet, kapta föl a kicsiny híreket. Örvendezett, mikor hallotta, kik üdvözlik. Mindenki üdvözölte, mindenki büszke volt rá, sokat várt tőle, irigyelte Farkasékat. Majdnem mindenki gondolt rá. Majdnem...

Vagy Farkas jött be, vagy Hajnal. Ketten együtt sohasem jöttek. Farkas olyan ember volt, hogy sehová sem ment együtt a feleségével, a fiához sem. Ha az apa érkezett meg, többnyire szótlanul ültek a kerengő párkányán.

- Eső kéne - jelentette ki végül Farkas.

- Erzsók férjhöz megyen - mondta tovább.

Nyilván nem mert mást mondani, nehogy szégyenben maradjon tudós fiával szemben. Igen rátarti volt.

Hajnal azonban mindent elmondott, ami csak eszébe jutott. Hány csirkéje döglött meg, a tehénnel baj van, megrontotta valaki, a tejét már fejték karó tövében is, mégsem használt. Szellő verebet fogott, Istefán kezébe adták s a kis butus a szájába akarta venni a fejét. Összebeszélt Hajnal fűt-fát. György nagy komolysággal hallgatta, mint illik egy már félig-meddig baráthoz, néha el is mosolyodott. Most már végképp nem engedte, hogy megcsókolja a mostohája. Barát arcát nem érheti asszonyi ajak.

Mégis, arról az egyről, akire György annyira kíváncsi lett volna, Hajnal nem szólott. Mért is szólott volna? Legföljebb amúgy véletlenül. Szót szóba öltve. Hiszen Györknek immár semmi köze sem volt hozzá. Ha kíváncsi is volt rá, úgy volt kíváncsi, mint mindenki másra.

Néha behozta Hajnal a kisfiát is. Szépen megült a karján, pufók képe könnyen állt nevetésre, de ijedt sírásra is, ha virágot adtak a kezecskéjébe, nyomban a szájába gyömöszölte, s hosszú ideig el tudott énekelgetni, azt az egyet hirdetve a nagy világnak, hogy: ááá... Olykor-olykor fölrikkantott, nem tudható, miért. Nyilván eszébe jutott valami, amin eddig hiába törte a fejét komoran összeráncolt homlokkal. Ha meg valamelyik fráter a kerengőn végigmenve odalépett az anyához, s elvette tőle a kicsit, nyomban nyögni és töprengeni kezdett, míg ki nem sütötte, hogy hálálhatná meg a gügyögő, jó fráter szeretetét. A kámzsán ilyenkor mindig csurgott valami.

György kedvtelen szelídséggel nézte Istefánt, a kényes pillanatokban nevetett is, de jobban szerette, ha nem hozta be Hajnal a klastromba. György szégyenére.

Olykor fölment a toronyba, ahol egykor Vak Béla királyt őrizték. A szűk kerek szobában mindig félhomály derengett, mert nem sütött bele a nap. Alacsony, nehéz bútorok, könyvespolcok s a falak mentén megvasalt ládák álltak itt. György messze ellátott a vasrácsos ablakból a vidékre. Dombok, völgyek, kertek, tág szántóföldek úgy úsztak el a messzibe, mintha a melegen reszkető levegő emelné s hintáztatná. Esténként kékes köd lebegett a táj fölött, s jobb felől, Pécs irányában, vörösen hanyatlott le a Nap. György hosszú ideig álldogált a csöndes toronyszobában, s eltöprengett: vajon hová süllyed a Nap? Mi van a végtelen tányér alatt? Az Okeánosz mögött, ott, ahol a tüzes hegyek, kén-köves tavak világa kezdődik?

Majd meg elgondolkozott Vak Béla úr sorsán. Elképzelte, hogyan ragadták meg kegyetlenül, hogy tolták ki a szemét, hiába jajgatott, könyörgött, és kesergett. Hogy szenvedhetett, hogy tapasztotta kezét véres arcára. Hogy hívta segítségül Istent és Jézus urat. Hogy ült azután az örök sötétségben reménytelenül. S ha egyet-egyet lépett a szobában, hogy nyújtotta előre tapogató kezét, hogy tétovázott, s forgott biztos támaszték után... És Isten, aki ezt a szörnyű megpróbáltatást rámérte, hogy adott mellé hű társat, Ilonát.

Pelbárt frátert gyakran kérdezgette minderről. És amikor Pelbárt mesélt, Ölyved apa éneke jutott eszébe Vászoly fejedelemről, s a megvakított hős szavait suttogta magában.

Arról is gyakran kérdezgette Pelbártot, mi van a Föld szélén. Pelbárt igen tudós fráter volt, ismerte a könyveket, melyek a régi idők ostoba, kitalált meséit s hiedelmeit megcáfolták, s a tiszta valóságot adták az emberiség tudtára.

- Azt helyösen s igenyösen hirdeték a régiek - magyarázta a fráter fel s alá járva a teremben, mint szokott, s kezeit a bő csuhaujjba dugva -, hogy a Nap, Hód s csillagok velág teremtése óta szüntelen forgásval keringenek a Föld körül. Így rendölé ezt Isten akarata, s tartja fönn törvénye. Írva vagyon ez, s nincs mit kételködnünk benne. Mert tudjátok, hogy ama Jósua megállítá a Napot útjában, azmikor a csata folyt. Vajon megállétható-é, ha nem kering? No, hát ez írva vagyon. Mindaddig így es lesz, még csak Isten bé nem rekeszti ez velág forgását, s ki nem hirdeti angyelaival rivalgó kürtszóval az utolsó ítéletöt. Akkor osztán a Nap elsötétül és lehull, a Hód és a csillagok lefutnak, az ég meghasad, a földnek mélyéből kedég előjönnek a megholtak, hogy az ítélő Isten színe elé járuljanak. Ez es írva vagyon.

- Valami kedég meg vagyon írva, azaz Isten igéje által kinyilatkoztatva, bizonyos, és vizsgálatot nem kéván. Vagynak azonban dolgok, melyeket Isten ki nem nyilatkoztatott, hanem végös emböri elménkre bízá, vizsgáljuk meg. Ama régi római meg hellászi népek kedég nem vizsgálhaták meg, csak mindönféle hírből, mendemondából, alantas pogány népök fecsegéseiből tákolták öszve tudományukat. Nem lévén kresztyénök, nem es ösmerhették a színtiszta igazságot. Ma már azonban Jézus Urunk tanejtása megnyitá az elméket, s így kezünkben a kólcs, mellyel a titkok lakatját megnyithassuk. Így osztán bizonyok lehetünk azban, mit tudós kresztyén férjfiak a Föld állapotáról s népeiről írának.

- Ott tahát, azhol eleink több évszázadnak előtte járának s pogány sötétségben tévelygének nagyszámú barmaikval, fegyverös népeikvel, mostanság es pogány népök kóborlanak. De vagynak közöttük, azkik erős városokat es emelének. Nagy fives térségök, legelők s pusztaságok vagynak ott s hatalmas folyók, melyek egyik partjától átal sem lehet látani a túlsó partjára. Vad népök kóborlanak ott, legeltetik barmaikat, pogányság éjszakájában tévelyögve ölik egymást, s imádják ronda bálványaikat. A fives térségök mellett vagynak osztán rengeteg erdők, bennük igön vad embörök, azkik mocskosak, mint a gyisznók, kegyetlenök, mint a vérnyaló farkas, ravaszok s megbújók, mint a ravasz, italukat nem tülökkel vagy csanakval merítik, hanem emböri koponyával, s úgy bújnak meg rengetegeik mélyén, mint fűben a hangyák.

- S mi vagyon azokon túl? - kérdezte György.

- Majd azok es elkövetköznek sorjában. Azokon túl vagyon még egy akkora hegység, hogy annak sem éjszak, sem dél felé vége nincsen, tetejét örök hó s jég borejtja, hová fölmenni nem löhet s hol még a szárnyaló sas es megszédül s visszahull. Áthatolhatatlan erdőség borejtja e högyek oldalát, s rettentő sziklák védelmezik mindönfelül. E högyek alatt, termékeny völgyekben, folyók mentén vagyon Magna Hungaria, azaz ama ország, hol tőlünk elszakadott magyarok élnek nagy erőben s hatalomban, mint valamikor eleink éltek vala, s várják Isten Igéjének eljövetelét s a Jó Hír meghirdetését. Ők kedég nagy biztonságban vagynak ott, mert sömmi ellenségük hozzájuk nem férhet.

- E szernyő nagy hegyekön túl kedég Johannes presbiter uralkodik hatalomban, dücsőségben, fékön tartva a kresztyéngyűlölő müszülmén türköket. Nagy ország az üvé, sok milliom lakosa áll fegyverben, s csak az alkalmas pillanatot várja, hogy elbánjon Jézus Urunk ellenségeivel. Akkor osztán egyesül a pápa úr űszentsége hatalmával, s örök időkre megveti a velág békességének s amaz egy akolnak alapját. S akkor hozzájuk csatlakoznak mindön népök, fönnhangon dicsérvén s áldván Isten nevét s Jézus Úr megváltó mívét.

- Vagynak még más népök es, példának okáért a nagy erdőktől észak felé, holott is több a tél, mint a nyár, s éjszakánként vörösen lobogó égi tűz gyújtja meg az erdőt. Latin könyvek szerént bizonyos fennusok élnének ottan, de ez nem igaz. Mert nem élhetnek emböri lényök oly földön, hol is égi láng égeti az erdőket. Hacsak nem valami ördöngi állatok űk. Ámde abban a tartományban, mely a most mondott földek s Tartaros birodalma között vagyon, különb-különb emböri fajták vagynak. Így az Egylábúak nemzete. Ezöknek csak egy lábuk vagyon, ugrálva haladnak, mint a veréb, ám talpjuk oly igön nagy, hogy ha heves a Nap tűzése, lefekszenek, s lábukat ernyőként maguk fölé emelik. Vagynak továbbá még Egyszöműek es. De szömük nem a fejeken vagyon, mert fejük nékik nincsen, hanem mellük közepén, s ugyancsak mellükön vagyon az orruk meg szájuk es. Esmég más tartományban lakoznak a Lólábúak, s esmét másba a Farkasembörök. Ezöknek oly farkuk vagyon, miként a farkasnak. A Nagyorrúak orra kedég a térgyöket veri, s fogni es tudnak véle, még egy tűt es fölemelhetnek a földről. Esmég más nemzetök tetőtül talpig szőrrel vagynak burkolva, csupán arcuk csupasz. Űk nem emböri nyelvön szólanak, csupán ugatnak, miként ebök, s nyers hallal élnek. S vagynak még a pusztaságban olyak es, azkiknek hosszú nyakuk vagyon, akár a gémnek, s rajta nagy madárfejük...

Pelbárt fráter tudományát tátott szemmel-füllel itták a fiúk. Mennyi csudálatos könyvet kellett megtanulnia, hogy mindezt tudja. Hát még ha oda ment volna, ahol mindez látható.

György azon töprengett, miközben nagy gyönyörűséggel, szomjúsággal hallgatta a fráter szavait, hogy föl kéne kerekedni két-három bátor, ügyes embernek, bejárni mindezeket a tartományokat egészen a Tartaros tüzet hányó hegyéig, a kénköves tavakig, s mind megnézni

színről színre. Mert milyen csudálatos lehet az olyan ember, akinek nincs feje, hanem szemét, száját, orrát a mellén viseli! Akinek csak fél lába van, s az is akkora, hogy ernyőként használhatja. S akinek hosszú, lombos farka van, azzal veri el a legyet.

De mindenekfölött Magna Hungaria.

Ahogy először hallott róla György, megtelepedett a szívében, s nem tudott másra gondolni.

A parasztok is beszéltek néha arról, hogy eleink a Duna-Tisza felé való elindulásukkor két részre szakadtak. Ez akkor volt, amikor a besenyők rajtuk ütöttek, lerombolták, fölégették, kirabolták szállásukat, úgyhogy az egész országot betöltötte keserű panaszuk, dühös ordításuk, átkozódásuk. Akkor a kendék nagy tanácsot tartottak, s elhatározták, hogy elvonulnak onnét, mert olyan gyöngék voltak, hogy nem tudtak volna a besenyőkkel megint szembeszállni. A magyarok egy része azonban, a Jenő, Kurt, Jermatu törzs több nemzetsége Keletnek akart menni. A többiek meg Nyugatnak akartak. Ezen nem tudtak megegyezni. A kazárok is szövetséget ajánlottak. Így azután elváltak egymástól békességben. Mi ide jöttünk, ahol Isten igaz vallásában élünk. Ők meg elvonultak az égig érő hegyek közé. Most is ott élnek nagy biztonságban, erőben s gazdagságban, de pogány sötétségben.

Ahogy a szürke, lombtalan, hosszú őszi napok beköszöntöttek, György egyre többet álmodott Magna Hungariáról. Elvégezte ájtatosságait, lemorzsolva a tanulás idejét, így szólt magában: „Most elmegyek Magna Hungariába...” S gondolatban bejárta a magas hegyek országát, látta a rohanó folyókat, zúgó erdőket, a legelőn szétszórt gulyákat, méneseket és nyájakat, a csoportban megülő sátrakat, hallotta a kutyák ugatását. És szörnyű nagy bálványokat is látott, olyanokat, amilyen itt is áll Bálványoson, s mint mondják, nagy feje, széles lába van, a képe vérrel bekenve, kezében szilkét tart az áldozati hús és köles számára. Ez megrémítette. Még a félig ledőlt bálványosi képnek is nagy ereje van, hát akkor azoknak ott, amelyek erejét még nem rontotta le Jézus úr... Amelyeket nem csúfoltak meg a papok... Hogy is élhetnek együtt velük azok az igaz magyarok? Édes feleink. Sok Majs apa lehet ott, nem mint nálunk ez az egy, s ez sem igazi táttós. Verik a dobokat, kiáltanak nagy fennszóval, forognak, rázzák a köntösükre varrott csengőket. Idézik a Rosszakat. Parancsolnak nekik, társalkodnak velük. Kihívják a forró szélben keringélő Szépasszony haragját s leigázzák. Hízit küldik ellenségük megrontására. Ördönggel cimborálnak, s megszomorítják a szelíd Boldogasszonyt meg Jézus urat. Látta az áldozati tüzek kanyargó füstjét. S mint náluk az egyházban, úgy képzelte el, amint a nép leborul, s fohászkodik az Égi Atyához.

Hogy élhetnek ilyen borzasztó sötétségben? Egymást ölik? Rabolják, dúlják? Fertőben fetrengenek, van nyolc-tíz feleségük, ágyasuk, mint a kunokról s más pogányokról mondják?

Igen, néha beszéltek róluk a vénebb parasztok, főképp Ölyved apa meg Majs is a Réka mellett. Ám erre azt mondta Pelbárt fráter, hogy csak hiú fecsegés. Az igazság a nagy Gestában írva vagyon. Majd ha György annyira tökéletesedik a deák tudományban, hogy mindent elolvashat, forgathatja az eleink tetteiről följegyzett történetet.

Addig is sok magvat szórt el Pelbárt fráter a magyarok cselekedeteiről.

Lassanként összegyűjtötte György a kicsiny magvakat, s azok kikeltek, kiterebélyesedtek benne, szinte észre sem vette, hogyan. Pelbárt látta, milyen égő kíváncsisággal fordul a történet felé, maga is úgy intézte, hogy itt is, ott is figyelmeztesse a régi eseményekre, emlékeztesse fejedelmek dolgaira, rámutasson a történet hullámzásában a mindenható Isten törvényeire, akaratára, távolabbi szándékaira. Mint szikkadt homok a májusi esőt, úgy szívta be György mohón a fráter véletlenül vagy látszólag véletlenül elejtett szavait s bölcs tanításait.

A fráter közölte megfigyeléseit a perjellel is. Amikor a fiúk haladásáról, jó meg rossz tulajdonságairól beszámolt, Györkre kerítve a sort nyomatékosan kijelentette, milyen erősen érdeklődik a régmúlt dolgok iránt.

- Jó feje vagyon, emléközik, azmit csak úgy elejték négy-öt hónapnak előtte. Ha Isten segél, atyánk, a te jóságos, bölcs tekéntetöd esmég meglele egy drágaküvet, melyből egyházunk ragyogó dísze válhat.

A perjel elégedetten bólogatott, de elhárította a dicséretet.

- Ha így vagyon, Isten sugallása vala.

- Amint eléggé halad a deáki tudományban, el kellene küldeni, hogy velágot lásson, s elméjét tovább mívelhesse.

- Csak érjön meg küssé, elküldjük. Csupán aztól tartok, fráter, hogy a gyermökben túlságosan forr a szűv, ám gyönge az akarat.

- Hát a regulákhoz bizony nehezen tartja magát - hümmögött a fráter -, de majd kiforr Isten segedelmével.

A perjel kicsit elgondolkozott, arca feszült figyelmet mutatott.

- Bátor különb-különb emböri lelkök vagynak, s Isten végtelen bölcsessége kinek-kinek szabad akaratjára bízá, hogy maga válassza ki a Hozzá vezető utat, s az utakat es ki tudná vajon megszámlálnia, mégis amondó vagyok, egy küssé több akarat s kevesebb érzés, az ű jó elméjével egyben, többre biztatna.

- Érzés szüli az akaratot, atya - mondott ellent Pelbárt fráter.

A perjel a fejét ingatta, s mosolygott.

- Az érzés megöli, elposhasztja az akaratot - mondta. - Az érzés szüli ördöngöt. Valaki könnyű prédája érzéseinek, könnyű prédája ördöngnek es. Ennek okáért nyesögetni kell ama fiúban az érzésöket, ne adja magát olyan könnyűszerrel nekik. És jonkább nevelni a belátást, bölcsességöt, hogy akaratát irányítsa.

Valóban, Györk mindenbe az érzéseivel kapaszkodott, mint madár a fa ágába a karmaival. Gyakran úgy érezte, nagyon ingatag ágon ül. Megrohanta a magány, sivárnak, keménynek, hidegnek érezte a klastromot, a barátokat, a pajtásait. Szeretett volna fára mászni, madárfészket szedni, lovat úsztatni, erdőt járni, rákászni. Szeretett volna torkaszakadtából kiáltozni, nevetni, futni. Büröksípot faragni, dalolni. Úgy érezte, lassan-lassan kötelek fonódnak rá, s megkötözik eltéphetetlenül. Voltak órák, amikor azon töprengett, mi történnék, ha kinyújtaná titkon a nyelvét. A gondolat megborzongatta, mintha szakadékba nézett volna. Elképzelte, Isten haragja mint sújtana le rá nyomban mennykő képében, mint vetne lángot az égi harag, mint bújna elő a földből vihogva az ördög, s ragadná el vidáman, hogy kanyarogna nyomában a sárga, nehéz kénköves füst. Mint ama baráttal történt, aki nem állhatta tovább éhségét, s teli gyomorral vette magához az Úr testét. Majd meg álmatlan éjszakán, amikor vigasztalan eső verte a dormitórium ablakainak máriaüvegét, s a szél suhogva szárnyalt a klastrom magas falai között, vágy támadt benne, hogy kisurranjon a házból, végigfusson a bástyákon, mint valami kísértet, s lemásszon a mélybe. (Egyszer kívülről akart bemászni a falon, egy menedékes támpillér kiálló kövein, vetélkedésből. Elég magasra jutott, de aztán megijedt, hogy lezuhan.) És elmenjen a házukhoz, megsimogassa a kutyákat, hallgassa az alvók lélegzését, majd megint továbbálljon. S elsurranjon egy másik házhoz is, bedugja fejét az ajtón, s figyelje valakinek gyanútlan álmát. Azután elmenjen örökre, eltűnjék, mint egy szökött rabszolga, a Mecsek

rengetegeiben, sziklás szakadékok fenekén. Hajtotta valami keserű lelkesedés, hogy kitörjön, fusson, barangoljon, távol az emberek szemétől.

Ilyenkor a féllábú emberekre, a fejetlenekre, szőrösökre gondolt meg azokra, akiknek hosszú nyakuk s madárfejük van. Amikor mindezt a tartományt bejárta, végezetül Magna Hungariába érkezett, a legelőkön végtelen csordákat látott, emberek jöttek elé, megölelték, magyarul köszöntötték, s mesélt, mesélt nekik Magyarországról, a faluról, klastromról, Vak Béla királyról, a könyvekről és képekről, s ők ámuldozva hallgatták.

Ott szebb és jobb az élet, mint itt. Szabadon lehet lovagolni, fürödni, kiabálni, énekelni...

De hát miért jött akkor ide? Hiszen kint is maradhatott volna. Ott, ahol szüntelen emlegették: nem lesz belőled semmi... hitvány vagy... semmi ember... S ahol az a kislány sírva ment ki a házból. Ahol pajtásai vitéz módra lovagolnak, s kicsúfolják őt. Ahol Hízit vízbe dobják tavaszkor, s a besenyő lányok gúnyosan nézik végig őt tetőtől talpig.

Ilyen ingatag ágon ült György.

A kerengőről ki lehetett látni a Zengő felhőben úszó oldalára, füstölő csúcsára. Ilyen lehet az az égbe nyúló hegy, melynek biztos szakadékaiban, tisztásain a magyarok tanyáznak. Az ott Magna Hungaria... Látjátok, feleim? Nagy dolog ez, Anselmus testvér, Johannes testvér, Paulus testvér... Ott állanak a bálványok, arccal Keletnek. Szilkéjükben új köles, friss hús. Képük friss vérrel bekenve. Ott állanak a sátrak. Mellettük kikötve a ló. Előrohannak az ugató kutyák. Egy táttós ballag nagy méltósággal, mintha nem az ördög cimborája volna, Majsnak hívják, hiszen magyar ő is, akár az itteni Majs.

A fiúk odabámultak a hegyre, képzeletük megmozdult, szinte maguk is látták mindazt, amit György lelkesen villogó szemmel elmondott.

- Tám azok a magyeriak immár nincsenek es - legyintett végül Johannes.

- A könyvekben írva vagyon, hogy vagynak - erősítette hevesen György.

- Tám csak valának, de immár mind meghalának.

- Mü sem halánk meg.

- Osztán ki látá űköt, he? - firtatta Paulus.

- Láták azok, azkik elmondák, hogy vagynak, s miként vagynak.

- Még ha idejönnének - mondta Johannes -, de hát arra nincs eszük.

- Hátha egyször méges jönnek? - merengett el György.

- No, Isten hozja űköt.

György azonban nem érte be azzal, hogy várjon, míg tökéletesen nem érti a deákot, s akkor olvashatja a nagy Gestát. Egyre sűrűbben szökött Vak Béla tornyába, s a polcokon álló könyvek között böngészett. Sorra vizsgálgatta őket.

Többnyire régi, használatból kiment misekönyvek, prédikációk, imádsággyűjtemények, példázatok voltak, új másolatok készültek róluk, ezeket pedig kegyeletesen őrizgették még. De volt közöttük egy sárga, sarkain kirongyolt, vastag fakéregbe kötött könyv, melynek egy negyedét magyarra írta az azóta már megholt barát. György szeme elkapott egy magyar szót, amely jobban kiviláglott a többi, szinte olvashatatlanul rótt szó közül: „generewsegush". Erre a könyvet az ölébe vette, leült egy alacsony, vastag székre, s mohón jártatta szemét a sorok termékeny barázdái között. Ujját a hártyára bökve s eszét megerőltetve minden vonást különválasztott, hogy a szögletes vonások értelmét kiássa. Igen régi lehetett az írás, mert

Györk alig tudta összerakosgatni, mit jelenthet. Végül ráakadt egy sorra, mely úgy hangzott, ahogy Györk is beszélt: „*Menenec kuetuc kelet rea s mondanac hiruth mogheriac rola s mogheriak fogadac urume vele ewcuth...*” Tehát: „Menének küvetök Keletre, s mondának hírt magyeriakról, s magyeriak fogadák örömvel űket.”

Györk szíve úgy vert, mintha vad futás után hirtelen falba ütközött volna. Lebocsátotta a könyvet, s messze kibámult a rácsos ablakon. Arca piros volt, teste megizzadt. Ujjai bénán hevertek a lapokon. Lám csak, mi ez - gondolta -, törjük csak végig a csapást. Magyeriakról van itten szó, akik követségben jártak Keleten, s ott ugyancsak magyeriak örvendeztek nekik. Lám csak, mikor írták ezt a könyvet... Száz évnek előtte? Kétszáznak? Még többnek? Amikor még Lél úr meg Vérbulcsú úr is élt? A könyv igen régi. De a betűk szólanak.

Most telt meg Györk szíve titokzatos hálával és csodálattal a saját sorsa iránt.

A nagy bénaság után nem tudott nyugton maradni. Letette a könyvet az asztalra, s vadul járkált a szobában. Itt, ahol Vak Béla urunk szenvedésének emlékei vették körül, titokzatos jelentőséggel meredt rá minden. Majd az ablakhoz lépett, s kibámult az őszi köd és eső bágyadt szürkeségében úszó tájra.

Követeket küldtek a keletre, s a magyeriak örömmel fogadták őket...

Visszaült, s mohón ragadta föl megint a könyvet. Most hozzáfogott, hogy betűről betűre haladva végig kihüvelyezze az egész szakaszt. Megizzadt bele. A vonásokat a néhai barát itt-ott egybehúzta, egybeolvasztotta, hosszú, díszes szárakat kanyarított némelyik fölé, ámbár az egész írás kemény, merev és egyszerű volt. A ténta megvörösödött a vastag hártyán. Györknek káprázott a szeme a homályban, amint az írással bajlódott. De forró izgalma egyre fűtötte, s nem hagyott nyugtot.

Nagy erőlködéssel annyira vitte, hogy még néhány mondatot ki tudott hámozni, s a szavak értelmesen sorakoztak a fejében. Így szóltak, bár töredékesen: „*Az idew twle kezduen kedegh tewb ser menenec kuetuc hezzaioc s uc naghi generewsegh wele fogadac, s megh vendughulec ewcuth s adanac nekic aiandococath... erteshe rhea adac eletuc foliasath minth egi mehe benen fekuduthec... egi mash neki hiruth uiwenec...*”

Immár nem lehetett semmi kétség. Az írás azokról szól, akik ott maradtak Keleten, s akikhez követek jártak még hosszú időn át, mint egy méhben feküdött testvérekhez, ajándékokat vittek nekik, s elmondták életük folyását. A parasztok nem fecsegnek. Pelbárt tudománya is igaz tudomány. Íme itt az írás. Igaz.

Györk mindaddig a könyvvel bíbelődött, míg a klastrom csengője más dologra nem szólította. Akkor a könyvet szépen, nagy vigyázattal visszatette a helyére, s elhatározta, addig nem nyugszik, míg ki nem hüvelyezi az egész írást. Nem szól róla senkinek. Ez az ő titka marad.

Loholva rohant le a lépcsőkön, bár a regulák tiltották mint ildomtalant. De nem bírt izgalmával, boldogságával. Futnia kellett, mint tavasszal a lónak.

*

Egy havas, de enyhe napon, amikor az ereszek bőven ontották az olvadó hó levét, Pelbárt így szólt Györknek:

- Eredj perjel atya cellájába.

Györk a fiúk csodálkozó tekintete között kisietett a teremből.

A perjel az ágya szélén ült, térdére borult, s fuldoklón köhögött. Csak fél kezével intett Györknek, hogy várjon türelemmel, míg a görcs nem enged. A fiú sajnálattal szemlélte a jó öreg barát szenvedését, meggypirosra vált arca, kopasz koponyája vergődését, s elszorult a szíve a félelemtől: hátha megfullad?

De nem fulladt meg, mert a köhögés egy idő múlva engedett. Az atya sóhajtással egyenesedett föl megint, csorgó verejtékét, kisajtolt könnyeit kámzsája ujjába törölgette, s úgy tett, mintha mosolyogna. De amilyen kicsattanó vörös volt az imént, most olyan taplószerűen sápadt lett. A hangja is olyan volt, mintha tapló lett volna a torkában.

- Hát fiadom - kezdte nehézkesen, ujjaival dörzsölgetve homlokát. - Lásd, életöm végére érök lassan... - sóhajtott. - Megfojt, megnyuvaszt az eb, mely bennem ugat. Halál ebe ez... Ne szólj, fiacskám, ne vigassz, nem kell - intett, amikor Györk elszoruló szívvel közbe akart szólani, hogy tiltakozzék szavai ellen. - Mit érne az igaz hit és tudomány, ha a halált nem tönné könnyűden elviselhetővé? Lázadozni, rémüldözni s kézzel-lábbal kapálózni nemcsak a pagány, de a tudatlan barom is tud. No, csak mondom, mert látád, mint markolássza torkom a halál.

Ismét vidoran, alulról pislantott föl Györkre, mint a varjú.

- De nem erről vagyon szó. Hanem arról, hogy Fejérvárából levelet kapék egy tisztelendő fráter útján, azki nálunk vagyon vendégségben. Az ottani klastrom fejödelme, Aloisius atya, nagy tudományú, igaz férjfiú, szép idvezletöket küld szegény községünknek, s kér, válasszak ki valakit közületök, ifjú növendékek közül, azki hozzája mönne, s tanulását ott folytatnája. Mert ű azokat, azkik méltók reá, úgy elméjük rátermöttsége, mint szívük tisztasága miatt, osztán Bononiába küldi magasabb tanulmányokra az univerzitásra. Kérdi tűlem a fejödelöm atya, tudnék-e olyan ifjút, azkit reá méltóltatna. Mert fiadom, ű neköm régi jó felem s közelöm. S az én szegény tanálcsom nélkül nem dönt.

Hallgattak egy szempillantást. A fráter továbbra is vidáman, de élesen vizsgálgatta Györköt.

Györk piros volt, s melege lett nagyon.

- No, hát én tanakodék Pelbárt fráterrel, s arra juték, hogy tégöd küldenélek Fejérvárába, Aloisius atyához, mint fiát.

- Engöm? - susogta Györk, s úgy érezte, magától megnyílik az út, melyről annyit álmodozott. Az út a királyi udvar felé, tudós papok közé.

- Tégöd. No, hát mint véleködöl, he?

A fiú tétován állt. Nem tudta, mit mondjon. Íme, most mehet, mehet messze, más városba, a magas bástyák megnyílnak előtte. De abban a pillanatban, ahogy belényilallott az öröm, lecsapott rá a szorongás is. A klastrom jól ismert lakóival, termeivel, oszlopaival és képeivel egyszerre igen kedvessé s dédelgetővé vált. És a Zengő, a falu, ahol minden zugot ismer... A kis paticsházak a benne lakókkal... Egy ház, egy kicsi ház, ahol meg akarta volna lesni valakinek a lélegzését... A patakok, ligetek, fák...

Térdre vetette magát a fráter előtt, s lehajtotta a fejét.

A perjel ujjai beletúrtak Györk dióbarna, hosszan omló hajába, simogatták a fejét.

- Így es kell, fiadom... - dünnyögte helyeslően. - Kresztyéni alázatval kell sorsunk elébe mönnünk, azmire Isten kijelölt. Reá kell bíznunk magunkot. Látom, te így cselekszöl. Most kelj föl, s ügyelj atyád szavaira. Utolsók ezök az életben, s kell, hogy szüvödbe véssed űköt.

Györk megrendülve fölállt, s lehajtotta a fejét.

- Hát immár fölkészülsz az útra, hogy a vendég fráter kíséretében Fejérvárába utazz. Elhagyod a fészket, hol neveködél, hol az igaz hit és tudomány tápláló magvaival eteténk, mint madár a fiókáját. Más klastromba, más embörök közé lépsz, de csak azba a kresztyén községbe, csak azba az akolba. Mégis, mink immár nem látjuk egymást. Útravalóul azt tanácsolom, fiadom, neveld elmédet, de ne bízz benne. Neveld akaratodat, hogy a megösmert igazság útján mindég megmaradhass. És tartsd kordában érzéseidet, szüvedet, mert ez ördöng legtágasabb kapuja. Isten iránti szerelmedön kül más szerelöm ne tüzelje. Mert egy gyöngéd van, fiam, a szüved. Arra vigyázz.

Györk jól kinyitotta a fülét, hogy a barát szavai mélyen hatoljanak belé. Meghökkent. Mintha a varjúmód pillantó, fáradt, vörös héjú szem a szíve gyökeréig látott volna. Oda, ahol egy lány iránt való titkos szerelme bújt meg. Ahonnét vágyakozó emlékezései fölrajzanak, s ahonnét a bujtogatás suttog, mikor arra gondol, ki kellene szöknie a klastromból, lemásznia a magas bástya oldalán, s eltűnnie az erdőségben. Mint akit rajtakaptak, rebegő tekintettel nézett a perjelre.

De az nem akarta kifürkészni titkait s emlékeit, melyek a gyónásra tartoznak. Hanem elérzékenyülését rejtegetve, mosolygó képpel szólott tovább:

- Nem akarlak itt most terhelni ezör meg ezör tanálccsal, fiam, valamit tudnod kell, tudod úgyis, valamit kedég nem tudsz, elméd megnyitja a maga kólcsaival, s csak így es nyílik meg az igazán. No, jer közelebb, s térdelj le esmég.

Györk közelébb lépett, s ismét letérdelt. A perjel pedig fejére tette összekulcsolt kezét, megáldotta, s keresztet vetett reá.

- Fiam, Julianus, eredj békével az Úr által számodra kijelölt úton, légy dísze keresztyén hitünknek s magyeri országnak. Járj és munkálj csöndben, alázatval, vidám szűvvel, békével, szegényen, miként illik. Valahová bélépsz, tudják mindönök, hogy veled Jézus úr lépe be. S néha esténként, dolgod végeztével, ha végigtekéntesz utaidon, jussak eszödbe én es. Mondj érettem egy-egy Ávét, s kérd Isten Atyánkat, ne ítéljön keményen fölöttem, bűnös fölött. Jorgalma pálcáját ne törje el. Most kelj föl s eredj.

Györk halk köszönetet suttogva kihátrált a cellából.

Visszatérve Pelbárt fráterhez s a fiúkhoz, helyére ült, s írótáblája fölé hajolt. Pelbárt magyarázó szavai egyhangúan hullottak a csendben. Ő hát tudta, mit akar a perjel. Pajtásai azonban csak a pihenőn tudták meg. Johannes hidegen fogadta a hírt, de látszott rajta, hogy a gőg ördöge dagasztja. Hiszen a legkiválóbbnak tartotta magát. Idősebb is volt Györknél, előbb is kezdte a tanulást. Atyja ispán volt, nagy úr. S mégis ezt a nemrég jöttet, ezt a cingár kölyköt választotta az apát. Paulus azonban örvendezett. Anselmus meg elszomorodott. Eusebiusban föltámadt a lelkesedés, hadaró szóval, ahogy mindig beszélt, s fél vállát néha fölrántva magyarázta, hogy ha őt választja egyszer a perjel, mit fog mívelni. Mekkora tudós lesz ő. Egyébként butácska, de áldott jó, szelíd fiú volt, zömök és hájas, mindig nevető.

Györk úgy állott közöttük kámzsája ujjába dugott kézzel a kerengő hűvös szelében, mint egy öreg barát. Szemöldökét összevonta, s iparkodott elnyomni kevélységét. A házhéjról csurgó hólé csörgedezése zene volt a fülének. Csudálatos dallamok bujkáltak benne, mintha angyalok ezüstcsengőkkel csilingelnének. Nem szólt semmit. Ajkát összeszorítva küzdött büszkeségével s a bánattal, hogy el kell hagynia ezt a helyet, ezt a vidéket. A Zengő úgy ragyogott a bágyadt téli napfényben, mintha aranyat öntöttek volna reá. Foszlott sötétkék felhők úsztak el a csúcsa előtt, mint hegyfokot megkerülő könnyűded vitorlák.

*

Még aznap este megismertette Pelbárt fráter a vendéggel, leendő útitársával. Nagy testű, táblás arcú, lomha férfiú volt a barát, halántéka mellett már deresedett a haj, kopasz pilisén kis fekete sapkát viselt a hideg ellen. Georgiusnak hívták. Öblös hangon beszélt, kitörő örömmel üdvözölte Györköt s nagy szőrös kezét a vállára nyugtatta, mintha még ezt sem akarná maga tartani.

- No, hát te vagy ama Julianus, mi? Hát te jössz vélem Fejérvárába? De hát nem félsz-e a hosszú úttól? Mert messze megyünk ám.

Választ sem várva otthagyta Györköt, s a fráterekkel az asztalhoz ballagott. A vendég tiszteletére a hetes fráter kitett magáért, olyan vadpecsenyét sütött, olyan barna levet habart, hogy illata nyálat csordítóan áradt el az egész klastromban. Puha kenyér is volt új lisztből. És csípősre savanyított tehéntej. Georgius lapos, hegyével előreálló orrát a tálak felé fordítva nagyot szippantott az illatból, s elégedetten dörmögött.

- Nemcsak ama fiút viszöm én el, immár látom, atyák - mondta vígan -, hanem a szakácsotokat es. A müénk nem süt őzet anélkül, hogy oda ne pörzsölné, attul osztán megkeserödik az egész. A barna lébe kedég annyi mézet tösz, hogy megfordul tűle az embör gyomra.

Nevettek Georgius vidám fecsegésén. A szokásos keménység engedett, a perjel fölfüggesztette a szilenciumot is. Még a legmegtartóztatottabb életű fráter, a folyton böjtölő, magát zsolozsmákkal, imádságokkal s magányos ájtatossággal regulázó sovány, sápadt Gerhardus is mosolygott, s odatartotta óntányérját a hetesnek, amikor a nevezetes pecsenyéből s barna léből osztott.

Györk a fiúk asztalánál ülve fél szemmel a vendéget ügyelgette. Georgius atya kimért ütemmel evett, a hús pillanatok alatt eltűnt a gyomrában, ami nem is csoda, hiszen két darabban kapta be azt, ami a többieknek öt-hat falás volt. Késével ügyesen elnyisszantva a húst, két mozdulattal el is tüntette. Talán nem is rágott, csak nyelt, mint a gém. Mert szünet nélkül beszélt. A fejérvári klastrom állapotát vázolgatta, szólott a fejedelemről, annak egészségi állapotáról, ügyes-bajos dolgairól is. Közben föl-fölemelte tányérját, s a hetes fráter örömmel ugrott, hogy megtöltse, Georgius nagy darab kenyereket helyezett el a lében, kése hegyére tűzve megcsúsztatta őket, s mikor a hús elfogyott, nagy élvezettel bekapkodta. Hosszú cinpohár állott előtte, színig töltve savanyú tejjel. Georgius magába öntötte az egészet egy kortyra, nem is nyelt. Ez a fiúknak módfölött tetszett. Anselmus meg is kísérelte, de vad köhögés tört rá, a tejet kibukta Paulus csuhájára, s úgy köhögött, mint a perjel legrosszabb óráiban.

Georgius azonban annyi tejet öntött magába, mintha hordó lett volna a gyomra. Volt is neki hasa elegendő nagy.

Az indulást két nap múlva, mise utáni időre tűzték ki. Ez éppen szombatra esett, s Újhold utáni nap is volt. A vasárnapot Pécsett akarták tölteni, hogy misét hallgassanak, s a megszentelt napot ne szegjék meg utazással. Meg azután sem a zsidó, sem a szerecseny vásárosok, sóházbérlők, pénzverők, rabszolgakereskedők nem utaznak szombaton, így a környékbeli rablóktól is kevesebb okuk van félni. (Ámbár utazó barátokat nemigen bántottak.)

Pécstől át Tolnába, a hadiúton akartak menni, abban bízva, hogy vitézekhez csatlakozhatnak, s megint biztonságban lehetnek. Onnét meg a Duna mentén ugyancsak a hadiúton tovább. A Fejérvárra menő hadiutat elérve, azon akartak egy kisé visszafelé utazni a végcélig.

A parasztnak, akire a szekerezés sora esett, üzentek, készüljön föl a kocsi útra.

Ők maguk is készülődtek. A ruhás hetes kiválogatta Györk számára az új ruhát, sarut. Még arra is gondja volt, hogy se túl nagy, se túl kicsi ne legyen, noha azért valamivel nagyobb a kelleténél, mert, mint mondta, a fiúcskák gyorsan nőnek, de a ruha nem nő velük. Az

éléskamra őre nagy körültekintéssel fontolgatta a pincében, melyik borból húzzon egy kis átalaggal az útra.

Az egész klastromon ünnepélyes várakozás zászlói lengtek. Mintha nem valakinek az elutazását, hanem érkezését várták volna.

Közben a vendég, Georgius fráter, mindent bejárt, mindent megnézett, megkérdezett. Az előírt ájtatosságokon, misehallgatáson kívül örökké beszélt is. Magyarázott. Mindent jobban tudott másnál. Ezt nem mívelte erőszakosan s fölényeskedve, hanem mintegy azért, hogy hitványabbnak ne tartsák másnál. Amikor meghallgatta a fiúk tanulásait, s Pelbárt atya azt fejtegette, miképp képzeljük el az angyalokat, akiknek lelkük van ugyan, de testük nincsen, Georgius nyomban fölkapta a magyarázat fonalát, tovább forgatta, bogozgatta megállás nélkül. Pelbárt mosolyogva elhallgatott, s akkor sem szólt közbe, amikor rosszul citált egy egyházatyát. Paulust hosszan korholta rossz írásáért, szegény úgy szégyellte magát, hogy elbújt volna egy egérlikba. Mindnyájan holtra fáradtak a sok beszéd miatt. Isten bűnükül ne vegye, de arra is gondoltak, bár ülne szekérre már.

A perjel hamiskás mosollyal figyelte Georgiust. Nyilván a fejérvári fejedelem rendelkezésén mosolygott, miért küldte éppen Georgiust. Alighanem ő is megunta néha a magyarázatait.

Közben ismerkedett Györkkel is.

- No, Julianus fiam - mondta neki harsányan, s nehéz kezét a vállára nyomta, cipelje már ő is egy kicsit -, hát van-e ezben a klastromban szakállszárító?

- Mink a bástyát hívjuk annak.

- Gyere, mutasd meg.

Györk fölvezette a barátot a bástyának arra a kiszélesedő sarkára, ahol nyaranként nézegetni szokták a csendes alkonyatot s a Pécs felé vezető út nagy eseményeit: egy-egy lovast, ökrös szekeret, gyalogosan poroszkáló utasembert. Most nem nagyon lehetett itt ácsorogni télvíz idején, s a táj is szomorú volt. A síkságon köd terjengett. Georgius körültekintett, mint ahogy eladó marhát néz a szerecseny.

- No, szakállszárítónak nem valami kényelmes.

- De nyáron... - vetette ellen Györk.

- A miénk télön-nyáron különb. Itt télön megfagysz, megázol, nyáron megsülsz.

Nyomban fejtegetni kezdte ott a suhogó szélben, a vár fokán, milyennek kell lennie a jó szakállszárítónak. Szélesnek, hogy medvebőrrel takart lócákat vagy karosszékeket lehessen beleállítani, ereszesnek, hogy ne verjen be az eső, ne tűzzön be a Nap, nem szabad Északra néznie, ahonnét a rossz szelek támadnak, magasan kell lennie, hogy a szem szabadon járhassa a tájat. Ilyen az igazi szakállszárító. De hát nem lehet mindenik jó magasan, mert Fejérvárott példának okáért nincsenek hegyek. Mindamellett a városra ki lehet látni a szakállszárítóról.

Ha már ilyen mindentudó férfiú volt Georgius, Györk megkérdezte tőle, mint vélekedik az égig érő hegyek között maradt magyarokról.

- Ahá, igenyöst Magna Hungariáról szólasz, fiam - csapott le rá Georgius, és egész hosszában fölvetette magát ágyára, mert már a cellájában voltak. Hanyatt feküdt, lerúgta saruit, kámzsája alá nyúlva termetes hasát vakarászta, s komoly képet vágott. - Hallék róla, sőt olvasék es, ám igazi tudós embör nem hederít efféle haszontalan fecsegésökre.

Györk elképedt, s idegenkedve nézte a barátot.

- Mind itthon, mind külországokban emlögették azt a Magna Hungariát, tudom, mind tudom én valamennyit. Mü históriáink es szólnak róla, ám ha vala, igön régön vala. Megengedöm, hogy akár a besenyő üdőkben, akár korábbat elszakadozhattak vala tűlünk magyeriak, gondolván, jobb leszen ott, távul a nyugati népektül, ám ha így vala, hadd legyön. Ne törődj vélük. Immár tám nincsenek es. Ha olyan ostobák valának, hogy nem tartának velünk, ám lássák. Így akará Isten.

- De írva vagyon egy könyvben - ellenkezett György makacsul -, hogy még küvetöket es küldénk hozzájuk s ajándokokat, s űk örvendözének.

- Nincs írván - jelentette ki a barát. - Fecsegés.

- De én magam látám, s olvasám.

- Mit tudod te, mi az, mit látál, s olvasál. Ha én mondom, nincs, nincs.

- De azt mondja az írás, menének küetök Keletre, s mondának hírt magyeriakról, s magyeriak fogadák örömvel űket...

- Hol vagyon írván? - kérdezte félig fölemelkedve fektéből Georgius, és kékes, színtelen, kidülledő szemét Györkre meresztette.

- Egy régi könyvben, régi hártyára, régi téntával.

A barát lustán visszafeküdt.

- Azt mondod? Tudom, tudom. Én es tudom, én es olvasám, vélhetöd. No jó. Hát valaha így lehetött. De hol vagynak már amaz üdők? Nyilván pogányság fertőjében fetrengtünk mink es meg űk es, sőt ma es, ha ugyan vagynak. De mink megösmerénk Jézus Úr tanejtásának fényét, űk kedég nem. Valamely nép nem ösmeri meg Jézus tanejtását, elvész. Hát űk elveszének.

György szája megkeseredett, szívében indulat dagadozott. Mért is szólt ennek a barátnak? Hisz ennek a szemében Magna Hungaria magyarjai idegenek. Ha elvesztek is pogányság miatt, sajnálni kell őket, s imádni lelkükért Isten kegyelméhez. Ha meg mégsem vesztek volna el, oda kellene menni, megnézni őket, s hirdetni nekik az életet adó üdvösséget. Elkedvetlenedett, s kelletlenül hallgatta Georgius magyarázatait a régi hiedelmek haszontalanságáról. Hogy lám, azt is följegyezték, hogy a magyeriak fejedelmei turulmadártól származnak, meg hogy az a kard, melyet még István szent királyunk is viselt, s melyet Aba Sámuel elajándékozott, Attila kardja lett volna. Meg hogy Csoba az égboltozaton tért vissza segíteni feleit a harcban, noha nem is élt soha. György fél füllel figyelt csak, de így is eleget hallott, hogy feldühödjön Georgius ellen.

- Az a valóság - hangoztatta lelkesen a barát, s megint fél könyökére emelkedett -, hogy kresztyénség kögyelme nélkül münk es elvesztünk volna, miként ama magyeriak, kik odakívül maradának, ha ugyan maradának. Ha nem jöttek volna Nyugatról kresztyén urak kerál úr támogatására Jézus nevében, sohult sem lönnénk. Én eleim es, ama Jákok, azkik Jákmonostorát épéték Isten dücsőségére, s kiknek nemzetsége bírja Jákfalvát s Trescsényfalvát meg a többit, ezben fáradozának. Én es ezben fáradoznék, mint láthatod, ahogy véges erőim engedik.

Úgy mondta a „véges erőt”, hogy éppen az ellenkezőjét kellett érteni.

Györknek azonban eszébe villant Ölyved apa éneke: „Teutonok tetves népe”. Végignézett Georgius hatalmas, nehéz, elnyúlt testén, hájas pocakján, táblás képén, egyenesen előreálló orrhegyén, kidülledő, kékes, táskás szemén, s Vérbulcsú énekét görzölgette magában. Azután nagy szégyen öntötte el, amint rajtakapta magát bűnös érzésein. Nyomban megfogadta, hogy

meggyónja, sőt naponként egy Ávét szán Georgiusért, hogy Isten lássa, kresztyéni módon szereti mint felebarátját.

Meg is gyónt, meg is áldozott Györk, s nagy áhítattal, megrendülten vette magához az Úr testét. Nem először áldozott, de ilyen igazi áhítattal még soha. Mintha csak ebben a megszokott klastromban lett volna igazán Jézus teste a kenyér, máshol nem. S mintha most már nem is részesülne többé ebben az életben az igazi jézusi testből és vérből.

Így múlt el két nap, s reggeli mise meg falatozás után Györk sorra elköszönt a klastrom lakóitól. Torkát könny szorongatta. Keze az átalvető bugyrán volt, mintha attól félt volna, elveszi tőle valaki az otthoni sütetű köleslepényt meg füstölt húst, amit Hajnal hozott be vasárnap nagy könnyhullatások között útravalónak. Akkor Györk nem akarta elvenni, hiszen van itt nemcsak köleslepény, de búzakenyér is, hús, de még bort is adnak az útra, most azonban mégis ez a kis hazai eledel vigasztalta, s melengette.

A perjel előtt ismét letérdelt, és áldását vette. Az öreg fráter erősen köhögött, emiatt a könnyeit is törölgetnie kellett, de mosolygott, s vidáman megcsókolta Györköt.

- Hát utadra bocsátlak, fiadom - mondta rekedten. - Járj békével. S imádj érettem, szegény bűnös atyádért, azki nemsokára az Úr előtt állok.

- Mindég imádok éretted - suttogta Györk hősileg megkeményítve arcvonásait.

Valamennyien megölelték s megcsókolták. S kikísérték a kerengőre. Ott azután Farkas állott a fia elé.

- No, hát elmégy? - kérdezte, mintha nem tudta volna. - Hát ne feledj bennünköt, s imádj érettünk. Osztán iparkodj, hogy *mégis* legyön belüled valami.

Lehajolt, homlokon csókolta a fiát, mélyen meghajolt, köszöntötte a barátok seregét, majd egyenes, merev lépésekkel lement a lépcsőn, összehúzva vállán farkasbőrét. Lépései, amint a lucskos havat taposták, egyenletesebbek, kimértebbek voltak, mint máskor.

A soros paraszt, Kánya nevezetű, féloldalvást ült a szalmával degeszre tömött szekér oldalán, ujjait báránybőr süvegéhez emelve köszöntötte a barátokat, s ostorával simogatón rá-rálegyintett két sovány, kormos nyakú ökrére. A szekér végében ott dagadozott az útravaló, a Fejérvárra szánt ajándék meg a kis átalag bor. Georgius nyögve kapaszkodott föl, s hosszan fészkelődött a szalmában, mind tojni akaró tyúk. Györk melléje pattant. A kerengőről szerencsekívánságok rivalyogtak. S vetették utánuk az ottmaradók a keresztet.

- No, Bimbó, no Kormos - biztatta ökreit a paraszt atyafi mély hangon.

Az ökrök lustán belefeküdtek a járomba, s a szekér nyikorogva, vastag kerekein zötyögve kiindult az udvarból. Az indulás szerencsésnek mutatkozott, mert az ökrök nem léptek rá a keresztre, melyet a paraszt ostora nyelével húzott elébük a hóba. A nagy híd döngött alattuk.

Aki az út közelében lakott, mind kicsődült a nagy esemény látására. Most viszik Györköt, a falu fiát a távoli kolostorba, hogy elméjét művelje, s nagy tudós váljék belőle. Most indul Györk, a falu fia, hogy meg se álljon a királyi udvarig, püspökök, bárók, nagy hatalmú jobbágyok világáig. Ott írja majd az adományozó leveleket, melyeket a király aranypecsétjével szentesít.

Egy kis ház előtt, bent a ritkás fák között, egy asszony állt meg egy férfi csizmásan, bekötött szárú gatyában, vállán birkabőr bundával. Mellette ácsorgott Vajka is. Más nem volt ott.

Farkas háza előtt ott állott Hajnal kendőbe burkolt kisfiával meg Farkas. Hajnal integetett. A három kutya közül is ott csellengett kettő.

A Kovácsszeg felől vidáman csilingelt az üllők zenéje. Kifelé haladtak a faluból. Az ökrök lassú, ütemes lépésekkel törtek előre a mély sárban, szarvuk jobbra-balra ringott, mint a bölcső faragott sarka. Kánya atyafi meg-meglegyintette őket, vetett nekik egy biztató szót, s hosszúakat köpött az útra. Jobbról a sárga árral megtelt patak rohant a köveken. Az égen szürke felhők szálltak egymást űzve, a Nap halvány tányérja hol kibukkant, hol betakarózott. A könnyű szélben vacogva verődtek össze az ágak, mint fázó öregasszonyok gémberedett ujjai.

*

Nem mondható, hogy túlságosan gyorsan haladtak. De ráértek, s elgyönyörködtek a táj szépségében. Olykor lovas ügetett el mellettük, tisztelettel emelve ujját a süvegéhez s bő sugárban fröccsentve a sarat. A földek fölött lomha varjak libegtek, mint lesodort fekete falevelek. György csendes szomorkodással, de kíváncsian szemlélte az út változásait, Georgius pedig szünet nélkül magyarázott.

Mint vitéz népek ivadéka, azon kezdte, hogy melyik nemzetségnek milyen színű a dolmánya. Azután hevesen fejtegette a különbséget a nehéz páncélos vitéz meg a könnyű nyilas között. Georgiusnak módfölött tetszettek a páncélosok hatalmas, megtermett lovukkal, tornyosodó, csörömpölő vasöltözetükkel, tollas sisakjukkal, nehéz dárdájukkal, teknő nagyságú pajzsukkal. Ha egy ilyen csapat megveti a lábát valahol, áll, mint a földbe ágyazott kő. A könnyű nyilasok azonban mit is érnek. A világ túljutott rajtuk. Miért győzhette le szent királyunk, István is az ellene lázadókat? Mert bölcs ember volt, körülvette magát derék, a hadhoz nála jobban értő páncélos német lovagokkal, s szegény Koppány meg Alton meg a többiek csak dongtak körülötte, mint a darazsak. Mondhatjuk, hogy német páncélosok nélkül nem lehetett volna István a kresztyénség apostola, pogányok eltaposója, Magyarország nagyura, sőt nem lenne Magyarország sem. A németek megszánták Magyarországot, nem gázolták le, mint garázda pogány rablófészket, hanem segítségére siettek, vitézeik legjava jött ide, s küzdött Jézusért s a magyarok megmaradásáért. Mindez írva vagyon a könyvekben. Ő jó, igazi magyar - tudniillik Georgius -, minden lendéje az, de büszke rá, hogy az ősei teljesítették kresztyéni kötelességüket, s megmentették a németek ellenségének, a pogány magyarságnak a lelkét. Ezt Isten örök érdemükül rója föl.

György arra gondolt, hogy az is írva vagyon, miképpen verette szét az országra támadt németeket a szent király Sebös ispánnal, s hogy hiába volt akkor nehéz ló, páncél, dárda és pajzs, futottak, mint a patkányok. De nem szólt, hagyta, hadd magyarázzon a barát, hiszen idősebb is, útitársa is, szerzetes is, meg tanulni is lehetett tőle. Csak nagyokat nyelt, s attól félt, Kánya atyafi egyszer csak odasújt ostorával, vagy kiborítja utasait a sárba mérgében.

Kánya azonban egykedvűen ült a szekér oldalán, oda-odaszólt ökreinek, s békésen köpködött.

Majd meg a keresztes hadjáratokra fordult a szó. A pogány törökökkel, szerecsenyekkel vívott hősi harcokra, Jézus sírjának fölszabadítására. György szívvel-lélekkel rajongott a keresztesekért, s most föltámadt benne a vágy, hogy ő is harcoljon a Szentföldön. Ezt meg is mondta. Georgius megdicsérte, s biztosította, ha megnő, részt vehet a hadban.

- Magam es elmöntem volna - mondta büszkén -, ha nem nehezödött volna el oly igön ez a hitvány test, nem romlott meg volna a tüdőm. Meg a szüvem es beteg. Így hát több hasznomat látják itthon, a klastromban, mint ott.

Telt-múlt az idő, maroknyi falvacskák bukkantak föl s maradtak el ismét a csendes völgyekben. Egyszer csak Georgius rákiáltott a parasztra:

- Hé, állj csak meg, atyámfia. Immár a gyomor es megkívánja a magáét.

Kánya visszanézett rá, nagy bús bajusza megmozdult.

- Mért álljak meg?

- Itt vagyon az evés üdeje - kiabált Georgius, mert azt hitte, süket a paraszt.

- Hát osztán mikor érünk azkor Pécsre, he?

- Nógasd az ökreidet, s küssé hamarabb haladunk azután.

- Nógassa Híz - böffentett Kánya, és simogatón rálegyintett ökreire. - Bérendölt apát urunk, hogy vigyelek Pécsre, te brát, kedég szabadalmunk vagyon, hogy csak a szomszéd faluig kell vinnünk a klastrom papjait. Én meg szó nélkül eléállék, s béviszlek Pécsre. Apát urunk kedvéért meg a magam érdöméért.

- Hát osztán mit mondasz ezvel?

- Csak azt mondom, amit mondék. Hiii, Bimbó, hiii... Ukkon segödelmével.

Georgius megharagudott.

- Nem akarsz megállani, hogy elverjük éhünket, kedég szükségömre is mehetnék. De még Ukkont es emlögeted, pogány prosztja.

A paraszt rá sem hederített tovább. Ismét ökrei szarvahegyét bámulta, s békésen köpködött. Georgiust azonban elöntötte a méreg. Mégis pimaszság, amit ez az atyafi művel. Itt ül a szekéren egy fiatal fiú is, annak is ennie kellene már. Őt magát a szükség szorongatja. Lábai is megmacskásodtak az ülésben. Ez meg csak megy tovább.

- Tán leszállhatnál menet közben es, tisztölendő atya - tanácsolta György. - A szekér oly lassan halad, hogy leszállhatnál. Járhatnál egy küssé. Önni kedég a haladó szekerön es tudunk.

A fráter azonban nem szállhatott le a mozgó szekérről, hisz akkor sem volt számára játék, amikor a szekér állott. Enni lehetett így is, de maga alá csak nem rondíthatott. És a lábai is elsenyvedtek a szalmában. Ám leginkább a paraszt viselkedése dühítette. Csakugyan gaz pogány ez, ki sem látszott belőle. Hozzáfogott, hogy még jobban megmagyarázza, miért kell megállani. Újfönt hivatkozott Györkre, annak gyenge fiatalságára. Majd kifakadt:

- De te sem öhetsz, pimasz proszt. Isten bűnömül ne tekéntse, mert nem adok egy falást sem. Noha hús, puha kenyér, egy kis átalag bor vagyon a szekér farában.

- Ögyétök jó étvággyal - felelt Kánya. - Neköm es megvan a magamé. Pogány kedég nem vagyok, hallod-e, pap.

Átalvetőjébe nyúlt, kihalászott egy darab száraz köleslepényt meg egy fej jó kövérkés vöröshagymát. Övéből elővette hosszú kétélű kését, hozzáfente bekötött gatyájához. Kicsiny szarutukót helyezett az ölébe, só volt benne. A hagymát lassan, nagy gonddal meghámozta, megmetszegette, kése hegyével megsózta, a tukót eltette. Azután hozzáfogott az evéshez. Lassan őrlő fogai alatt, mint az abrak, ropogott a hagyma. Tört hozzá a lepényből, jó mélyen hátradugta a szájába. Őrölt, Őrölt, mintha kérődzött volna. Orrát megtörölte kezefejével, mert a hagymától megcsordult a könnye.

György szájában összefutott a nyál. Georgius pedig még mérgesebb lett. Kiabált, majd ordítozott. Hangja harsogva verte föl az elhagyott táj csendjét. Ennek csak annyi foganatja volt, hogy az ökrök hátrafelé fordították fülüket, majd látván, hogy a kiáltozáshoz semmi közük, megbocsátóan meglebbentették. György elfordult, hogy titkolja nevetését. Igen szégyellte, s megrótta magát ezért. De nem tudta legyőzni kárörömét.

Georgiusnak azonban nem volt mit tennie, mint szépen belenyugodnia állapotába. Ezt meg is kísérelte.

- No, Isten kegyügyön bűnös fejednek, te gaz proszt - mondta nagyot sóhajtva. - Kresztyén vagyok s hozzá szerzetös, megengedök néköd. Viselem bűneidért a kresztöt. Ha bajom esik, lelködön szárad. Most kedég nézzük, mit adának az útra.

Előkotorták a szekér farából az iszákokat. A barátot megvigasztalta, amit bennük talált, Györköt azonban elszomorította, amikor Hajnal köleslepénye, a füstölt hús meg az öt szép sárga alma került a kezébe. Könnyeivel győzködve rágicsálta a lepényt meg a húst, mintha attól félne, elfogy. Az almához nem nyúlt. S elboruló szemmel bámulgatta az ismert, kedves, szomorú tájat.

Georgius térdére teregette az elemózsiát, s fölrikkantott, látva, hogy a klastrom szakácsa milyen pirosra sütött egy őzcombot. Az újkenyeret megropogtatta, hogy élvezze héja tapintását, sőt meg is szagolgatta, s igen jó illatúnak találta.

- Ilyenök lehetnek ama Persia leggazdagabb ligetei - mondta, s bólintott.

Előkotorta kését, nagy darabokat kanyarított a húsból. Keresztet vetve a kenyérre, megszegte, s újfent megszagolgatta. Háromszögletű cikkelyeket vágott belőle, bekapta. Csak ekkor szólt oda Györknek:

- Jó hús, jó kenyér, áldja meg az Isten a szakács fráter kezét. No, egyél te es.

De Györk szomorúan megmaradt a maga szerény útravalója mellett.

A barát nem kínálta kétszer, hanem hozzálátott. Holnapután kapnak újat úgyis. A szálláson lesz vacsora. Nem is takarékoskodott. Keze gyors fordulásokkal járt a hús, a kenyér meg a szája között. Az étel rohamosan fogyott.

- No, ezt elteszöm későbbre - mondta végül. - Nem szabad az embörnek annyira telifalnia magát. Főképp szörzetösnek. No, nem kévánod most sem?

- Nem.

- Hát akkor eltegyük, csak még ezt a kis csücskét kanyarejtom le, ne dísztelenködjék rajta. No. Így e. - A csücsök eltűnt a szájában. - De hát itt a csont körül ne maradjon rajta ez sem, ez a java. Tudod, hogy a hús java a csont körül vagyon? Ha nem tudnád, jól jegyözd meg. Haj, de megadá savát-borsát a tisztölendő fráter...

Bekapta a csont körül kinálgatózó javát is. Azután forgatni kezdte a csontot, s így töprengett kidülledő, vizenyős szemét a pecsenyére szögezve:

- Vajon érdemös-e eltönni ekkora darabot? Csak romlik, poshad az átalvetőben. Kedég igön kár lönne érette. Ha már az embör ennyit megevött, ne hagyjon belőle. Utasnak önnie kell, igaz-e? Mert az út nagy fáradalomval jár. Én biz nem hurcolom, még baja esik.

Lefaragta a végét is, aztán elkezdte a kés hegyével tisztogatni a csontot. Kaparta, bökdöste, faragta, minden kis morzsáját benyalta. Szorgos munkája nyomán olyan száraz lett az őzcsont, mintha kifőzték, napon megszárították volna. Georgius elégedetten nézte, majd elhajította.

- No, a többin lakjanak jól a kutyák.

Még a kését is meg kellett törölgetnie, mégpedig kenyérbélben. Így a cipó a késen maradt ízzel megsimítva elvégződött Georgius gyomrában. Jó nagyokat böfögött, s figyelmeztette Györköt:

- Ha elérnéd az átalagot, szomjunkat es elóthatnánk.

György elérte. Kivették a dugóját. Georgius keresztet vetett rá a benne tanyázó ördögök miatt, s szájához emelte. Így maradt sokáig ég felé fordított fejjel, ájtatos képpel, s torkán nyelés nélkül görögtek le a kortyok. György egészen közelről csodálhatta a fráter tehetségét. Olyan ügyesen vedelt, hogy egy csepp sem csurrant ki a szája mellett.

- Lásd, atyámfia, adnék most neköd es, ha megállottál volna. De még jóvá tehetöd, ha vagyon lelked, mert hasam feszössége most osztán megrepeszti kámzsámat.

Beszélhetett. Az ökrök csorgó nyállal lépegettek, Kánya atyafi meg bámuldozott a világba. A borra rá sem kacsintott.

Falvak következtek, falvak maradoztak, erdőbe értek, erdőből kijutottak, az idő lassacskán haladt. Igen lassacskán, főképp Georgiusnak. Mert evés után elővette ugyan Breviáriumát, s el is szenderedett, nagy feje mint tök lógván nyaka szárán s nehézkesen himbálózva a szekér dülöngélésére, de nem volt sokáig nyugta. Testi szüksége egyre hangosabban követelőzött. Különösen, hogy borral is megöntözte a belsejét. A fürge György leugrott, s könnyített magán, de Georgius sápadtan méregette a felhős, részvétlen égboltot s a sáros út mentén kínálgatózó gyöpösebb, szikkadtabb helyeket. Ismét kérlelni kezdte a parasztot. Elsenyvedt lábait kínosan rángatta, fordítgatta erre-arra. Homloka megizzadt. De a paraszt oda sem billentett, ült rendületlenül a szekéroldalon, mintha ránőtt volna.

Ekkor Georgius ismét ordítozáshoz folyamodott. Nem használt.

Most már fenyegetőzött Georgius. Hogy majd bepanaszolja az apátnál, mihelyst érkezése lesz levélírásra. Majd gondja lesz rá, hogy a száznagy legközelebbi látogatásakor huszonötöt vágasson a farára. Erre a paraszt leszállt a kocsiról, s megnyújtóztatva fásult derekát, kényelmesen ballagott az ökrei mellett, úgy lépegetvén pontosan, ahogy azok.

Georgius kínszenvedése, dühe tetőfokra hágott. Óriási ökleit az égre rázogatva követelte, jöjjön közelebb az atyafi ökrei mellől, ne bújjon beléjük, ne oldalogjon el gyáván, hanem tartsa oda konok fejét, hadd verje be. Amikor semmi sem használt, rátámadt Györkre, miért kuncog a kínján. De György éppen most nem kuncogott már, hanem félt. Kérlelni kezdte Kányát, álljon meg, segítse le a papot, hadd könnyítsen szenvedésein. De az annyit hederített reá, akár Georgiusra. Csak odaszólt:

- Nyughass.

A fráter most az ökröknek ordítozott, hátha több eszük van, mint gazdájuknak. Nem volt azoknak. Ekkor pokoli gondolata támadt Georgiusnak. Elnyúlva a szalmában és sápadtan nyögdösve kisütötte, hogy itt nem is egy Kánya nevezetű pimasz paraszttal van neki baja, hanem az ördöggel, aki Kánya képébe bújt. Szegény Kánya talán nem is tud semmit arról, amit művel. Jóravaló, jámbor kresztyén ember ő, de belebújt az ördög. Maga esik kétségbe, ha hallja, mit művelt Isten szegény szolgájával Várad és Pécs között. Jajgat majd, mellét veri, s pönitenciát tart. Megifjodva ettől a gondolattól, fölegyenesedett, s hányni-vetni kezdte a kereszteket Kánya felé, hangosan kiabálva az ördögűző imádságot. Latin szavai a szél szárnyán messze repültek a csendben. György úgy megrémült, mintha torkon ragadták volna. Georgius megőrjült... De mért nem bocsát maga alá a szerencsétlen?... Keresztet vetett ő is, és Isten irgalmához fohászkodott, könyörüljön Georgiuson, irgalmazzon az ő szegény fejének is. Ne hagyja elveszni egy tébolyodott ember karmai között.

Csak az atyafi meg a két ökör ballagott rendíthetetlen nyugalommal Pécs felé. Az alkonyatban már föltünedeztek a magasabb tornyok. Itt volt a megmentő város, itt, szinte elérhették a kezükkel. Az úton is egyre többen jártak, ki gyalog, ki lóháton. Nagy ökrös szekerek is recsegtek el mellettük rakva liszttel, tojással, hússal. Egy ketreces kocsin disznók visítoztak

panaszosan. A nagy város szíve lüktetését már lépten-nyomon érezni lehetett, a nagy városét, Quinqueecclesiáét, ahol püspök lakik, s ahonnét a száznagy ki szokott szállni kísérétével a falvakba, hogy elszámoljon az adóval. Györk szíve vadul vert, most látja majd a híres várost. De közben egyre rimánkodott, csak érjenek oda szerencsésen.

Milyen lassan, milyen leragadó csülökkel ballagtak az ökrök...

Georgius abbahagyta a haszontalan ördögűzést, már látta, nem ördöggel van itt dolga, hanem egy Kánya nevezetű váradi paraszttal. A város láttára szemében fölcsillant a remény. Nagy szőrös kezeit a hasára nyomva, sápadozva és verejtékezve fészkelődött a helyén, most csakugyan úgy, mint a tojóskodó tyúk. Némán ült, csak elkékült vastag ajka remegett.

Beértek az első utcába. Gyér, alacsony, téglából épült házak sorakoztak az út mellett. Egy csapat vitéz ügetett el mellettük horkoló, vidám lovakon. Könnyű vitézek, nem vértesek voltak. A papnak tisztességgel köszöntek. De a pap nem válaszolt. Csak ült mereven, mint a bálvány.

*

Elérkezvén a kapuzárás ideje, mindenki sietett, hogy a falakon belül kerüljön éjszakára. Így folyvást mentek az emberek gyalog, lóháton, szekérrel, teherrel vagy anélkül, mindenféle öltözékben. Erősen beesteledett, s megszólaltak a kürtök, jelezvén a kapuzárás idejét. Ők már kívül rekedtek.

Így az út mellett fekvő kolostorba fordultak be. A fejedelem, alacsony, tömzsi, fürge ember, nagy üdvrivalgással fogadta őket, nyomban intézkedett, hogy a vendégek szállást, vacsorát, az ökrök ólat kapjanak. Örvendezése ijedtségre vált, amikor közelebbről megszemlélte Georgius frátert. Szegény alig pihegett, a hasát szorongatta, alig tudták kiemelni a szalmából. Megsenyvedt lábai tántorogtak. Nyomban a szükséghelyre vezettette magát, noha egy kissé későn. Majd másik kámzsát kért. Amint átöltözött, elfoglalta helyét a refektóriumban a hosszú asztal mellett, nyögve megkérdezte, mit adnak enni, s a hetes fráterrel kevertetett magának egy kupa forralt bort tojással. Mohón kortyolgatta aztán, s kissé fölüdült.

Györknek adtak egy tányér hagymás köleskását meg egy kupa tejet, s nyomban bedugták egy cellába, aludja ki magát.

Györk azonban nem tudott aludni. Korán is volt még, a hely is szokatlan volt, izgalma sem hagyta nyugodni. Elővette átalvetőjét, rágicsált egy darabkát a füstölt húsból, megevett egy almát - még a magját sem hagyta ott -, s közben hazagondolt. Végigfekve ágyán elsorjáztatta maga előtt az eseményeket. Igen szomorú volt. Kivetették a nagyvilágba, szelek viszik, mint pitypang bóbitás magvát, most ám lássa, hova száll, hol ér földet, hogy ver gyökeret. A vastag falú cellában mély csend volt, nem hallhatta többé a dormitóriumban pajtásai jól ismert lélegzését, álmukban motyogott szavait. Csak igen-igen messziről, a refektóriumból szűrődött néhol hozzá némi zaj.

Végre elnyomta az álom.

Egyszer csak dobogó léptek s dühösen pörlekedő férfihangok lármájára eszmélt. Megijedt, fölült, hallgatózott. Robaj támadt, mintha földűlt volna valami. Azután pufogás, mintha buzogánnyal döngették volna a kaput. Bizonyos volt, hogy a klastromot rablók támadták meg.

Kiugrott a pokróc alól, s az ajtóhoz tapogatózott. Amint kinyitotta, bősz kiáltást hallott:

- Érsök urunk es így akarja!

Vad zúgás, ordítozás kavarodott föl erre a kiáltásra. Györk semmit sem értett az egészből. Ezek nem rablók. De mit művelnek?

Kilépett a cellából, s a folyosón végighaladva, a feszületek előtt gyorsan keresztet vetve s Isten segítségéhez fohászkodva a lárma irányába sietett. A folyosót a fal sarkán foklatartóba dugott csörje világította meg.

A refektórium vastag ajtaja mögül torlódott ki a zsivaj. Mintha egy sereg rabló összeveszett volna a zsákmányolt kincsen s egymást marná. A dobogásból, ordítozásból, zúgásból ismét kiharsant az éles hang. Györk most megismerte, hogy a kis zömök perjelé:

- Mondom, hogy érsök urunk es így akarja, ti barmok!

- Rosszul akarja - bőgött egy hang, melyben Györk Georgiusét ismerte föl.

Ezek ölik egymást. Vajon nem álmodik?

Kinyitotta az ajtót s benézett. A refektóriumban nagy élet folyt. A terem közepén, Szent Erzsébet szépen írott nagy képe előtt, ott állott szétvetett lábakkal, fejjel kimagasodva a többiek közül Georgius fráter, s vadul hadonászott, mint a cséphadaró. Ökle le-lesújtott az asztalra, s ilyenkor billegtek a kupák. Ordított, ahogy a torkán kifért. Csuhája zilált volt, lucskosra öntözve borral. Piliséről elvesztette a kis fekete sapkát, s borotvált koponyája vörös volt, mint a leáldozó Hold.

A többiek bömbölő szájjal körülkavarogták, akár a csikaszok, szemük forgott és villogott, öklük szintúgy hadonászott. Egy igen vén barát a sarokban ült egy alacsony széken, rágicsált valamit, s időről időre beleordított a társaságba éles, sipító hangon, fogatlan szájjal. A perjelt első pillantásra nem látta Györk, de azután kitűnt, hogy éppen Georgiusszal szemközt ágált, csak a nagy termetű löbödör fráter eltakarta. Egyre az érsek urat kiabálta.

Néhány feldöntött szék hevert a kövezeten vagy öt-hat lesodort kupa társaságában. Vékony patakban folydogált a bor. Émelyítő savanyú szag terjengett a levegőben, a gyertyák jócskán leégtek, hamvukat nem vette el senki, füstjük keserűen keveredett a büdös borszagba.

Györk meggyökerezett lábbal állt az ajtónyílásban, ijedten bámulta a sohasem látott képet, s kissé visszahúzódott, nehogy a földühödöttek észrevegyék s megverjék.

- Mennél több idegen él az országban, aznál hatalmasabb az ország! - üvöltött Georgius, s lecsapott a karja.

- Hazudsz! - sipította a fogatlan vén, s többen utánabőgték: - Hazudsz!

- Lókötő vagy, nem pap.

- Ördöng ivadéka.

- Gebedj meg.

- Ki kell rúgni.

Szakállak kavarogtak a kormos levegőben. Kerek pilisek villogtak. Kámzsák örvénylettek s kavarogtak.

- Érsök urunk es így akarja - rikácsolta a kis zömök perjel, s ott hadonászott a hatalmas termetű Georgius előtt.

Az félretolta az útból, s tovább bömbölt:

- Ebök vagytok mindahányan, nem szerzetösök! Nem lehet kiirtani azokat, azkik kresztyénség támaszai. Ország gazdagságának kútfői.

- Igyatok, a hasatok keservét - kiáltozta egy fiatal, fekete szakállú barát, s fölkapott egy hatalmas kancsót.

György eleget látott, de keveset értett. Mi lelte ezeket? Isznak, mint a gödény, ölik egymást, megszállotta őket ördöng. Csakugyan olyanok voltak, mint a tébolyodottak. Otthon Váradon suttogtak róla, hogy Pécsett igen rossz erkölcsű papok vannak, részegeskednek, ágyasokat tartanak, sőt a templomi edényeket is ellopják. De azt hitte, ez csak szóbeszéd. Hogy részegeskedhet, lopkodhat egy szerzetes, aki klastromban lakik, deákul beszél, s fogadalmat tett Jézus szolgálására?

Még elbámuldozott rajtuk egy-két pillantásig, azután látva, hogy a sarokban kuporgó vén atya ugyancsak meresztgeti gyenge, szúrós szemét az ajtóra, csöndesen visszahúzódott, s elindult a cellája felé. A súlyos ajtó mögül áradozva zúdultak utána a torlódó rivallások hullámai.

Már azt hitte, szerencsésen visszajut cellájába, amikor a folyosó másik végében megnyílt egy kis vasalt ajtó, s a lépcsőn szép, magas, barna szakállú barát merült föl, mintha a föld alól támadna elő. György megijedt, ám a barát nem volt ijesztő, mert arcát szomorúan lesütötte, figyelt, majd keresztet vetett. Ekkor észrevette Györköt, s intett, hogy álljon meg. György megállt.

- Hallod? - kérdezte fájdalmasan eltorzult arccal, fojtott hangon a barát, s ujjával a refektórium felé bökött. - És Isten nem szakasztja rájuk a házhéjat.

- Én es erre serkenék.

- Melyik a te cellád?

- Az amott, ahol nyitva az ajtó.

- Menjünk tán bé.

Bementek. A barát leült az ágy szélére, s búsan lelógatta a fejét. György egy székre telepedett. Így hallgattak sokáig.

- No, hát mit szólasz? - kérdezte végül a barát felütve a fejét s keserűen mosolyogva. Vékony, szép rajzú ajka s okosan ragyogó barna szeme volt. Erős ujjai a szakállában futkostak.

- Azt hivém, rablók törének a klastromra.

- Rosszabbak. De ez még sömmi. Azt es megtevék a gyalázatosok, Jézus Urunk szomorejtói, hogy céda, cemönde asszonyi állatokat hozának bé, azkik vendégfogadók körül, vitézök szállásain hentörögnek, s vélük ivának, dorbézolának, rúgák a port. Eleénte volt, aki szót emelt. Azokat más klastromba küldék. S azt mondák, ha pispök urunk nyilván élhet ágyasával, ajándokozhat néki ékszerszámot, falut, földet, s még pápa úr dorgáló szavait es file mögé hányja, mért ne vidulhatnának űk es egy küssé? De osztán a fertelmes dajnákat mégis kiszórák, mert azmi sok, az sok. De isznak s ortályoznak tovább. Azt mondják, Noé atyánk is megivá a bort, sőt meg es részegüle tőle. De most nagyobb dologról vagyon szó.

György kíváncsian nézte a beszélőt. Az halkabbra fogta a szót:

- Ezben igazuk es vagyon sokaknak, bátor bor nélkül jonkább igazuk löhetne. Mert arról vagyon szó, hogy nádrespán urunk meg több espánok s papok, közöttük Johannes érsök úr es, úgy vélik, elég vala immár idegönök dúlásából magyeriak földjén. Kerál urunk felesége, ama Gertrudis, ország nyakára hozja mindön pereputtyát. Hivatalba maga lendéjét ülteti. Mindön sókamra, vám, pénzverő a markukban vagyon. Szipják az országot, miként a nadályok. Müszülmén jöttmentek szabadon járnak Aleppóba, Szmirnába, hogy oskolán míveljék pagány elméjüköt. Hazajövén kedég itthon terjesztik pokol büdös tanait. Kresztyén nőket vesznek,

többet es, és azokat müszülménné teszik. Kerál űnagysága, Andorás úr kedég csak nézi ölbe tett kézvel, s hálákat ád Istennek, hogy kerállá tevé, s néki nyugalmas, biztos életöt ada. Prédál, fűnek-fának javakat osztogat, sömmije sincs soha. Bezzög az a Gertrudis asszony mindön dénárt fogához ver, s belétömi pereputtyába. Hát ezt sokallá meg immár maga nádrespán urunk meg más neves espánok, sőt papok és Johannes érsök úr űnagysága es. Értöd?

- Értöm - bólintott György. Bár nem látta tisztán, mit magyaráz a barát. Azt meg végképp nem értette, miért meséli mindezt éppen neki.

- Látom, okos fiú vagy - bólintott elismerőleg a fráter. - Szörzetösnek indulál, hát üsmerd meg az effajta szörzetösöket es, mint itt vagynak. Hát, mondom, Johannes érsök urunknak igaza vagyon azban, hogy Umbertus érsök urat nem szívelheti, azt a németöt gyisznót, azki csak magyeriak ellen tör, sutba vetvén Jézus Urunk igenyös tanejtásait, kresztyénség parancsait. A többieknek es igazuk vagyon, nem hagyhassuk ebök harmincadjára jutni országunkat s nemzetünköt. De egyet mégis kérdök tűled, te fiú. Lám, mit mondasz reá. Ha kitakarejtják a németöt, s tetejébe még letöszik Andorás urat a trónusáról, mi küetközik? Az, hogy ezök a részög gyisznók, ezök az ortályozó csikaszok, ezök a Jézus tervényeit, ország szabadságait megcsúfoló, magyeri szegénységöt megnyergelő s nyomorúságból es vizet fakasztó, sőt bort vedelő elrugaszkodottak kerülnek följül. No, hát most osztán elgondolhatod, özös ücsém, mi leszön itten.

Fejét megint lehorgasztotta, s mogorván hallgatott.

A falakon bőgve tört át az ortályozás zaja.

- A te mentorod, Georgius fráter, jónak látá, hogy ellenük szegüljön - folytatta a barát. - Igön csudálnám, ha helyben nem hagynák. Nem es ártana néki, igaz-e? No, megmondok még vagy egy zsolozsmát e moslékban turkáló kanok üdvösségéért. Te kedég aludj. Ha netán hallanád, amint mentorod ordejt, s a többiek püfölnék, fordulj békével a másik ódaladra.

Azzal fölállt, nagyot sóhajtott s kiment.

György pedig lefeküdt, fejére borította a pokrócot, s megkísérelte az alvást. De mindaz, amit a barát elpanaszolt, nem hagyta nyugodni. Folyton a beszűrődő lármára ügyelt. Az hol alászállt, hol megdagadt, s kicsapott a refektóriumból. De tán csak abbahagyják már? Késő éjszaka volt. Hogy szolgálják holnap Istent, ha ma így dorbézolnak?

Elszunnyadt, de megint fölriadt. A lárma, melyet szunnyadása közben is mintegy fél füllel hallott, ijesztő volt. Dobogás, dübörgés, rikoltozás kavargott a vastag falak között. Bizonyosan most verték Georgiust.

György bizony nem fogadta meg a tanácsot, nem fordult a másik oldalára, hanem kiugrott az ágyból, s megint végigsuhant a folyosón. Óvatosan kinyitotta az ajtót.

A refektórium közepén kettesével-hármasával összefogózkodva ugyancsak járták az ugrást, guggolást, ugyancsak verték sarujukkal a kövezetet. Néhányan az asztalra borulva horkoltak. A fogatlan vén barát azonban eleven volt, mint a csík, egy nagy kupa állott mellette a földön, s tenyerével a kövön verte ki a tánc ütemét. Vékony, elragadtatott hangon a táncdalt üvöltözte. Ebben egyébként elöljárt Georgius meg a perjel. Egymást átölelve ugrabugráltak, ami elég nehéz volt Georgius löbödör nagysága meg a perjel kicsinysége miatt. A szeretet azonban eloszlatja a különbségeket, kiegyenlíti a mértékeket. Lám, a perjel kihirdette ország-világ s az egész klastrom előtt, hogy Georgius igazi, istenadta cimbora, ha hülye is. De inni tud. Georgius cuppanós csókot nyomott a kis perjelre, s elordította, hogy mindnyájan jó magyeriak vagyunk, aki mást mond, ki kell verni az országból. Miután a perjel igazat adott Georgiusnak abban,

hogy az ország ereje az idegenekben van, Georgius meg a perjelnek, hogy aki nem akar jó magyeri lenni, húzzák karóba, kössék lófarkához, nem verték meg.

György bámulva szemlélte, milyen fürge az ő útitársa, noha a termete nem könnyű, a hasa is nehéz, a tüdejére meg a szívére is panaszkodott. Mint valami csuhába bújtatott medve, járta a kettőst, s bokázott nagy vígan. Kurjantásai megremegtették a házat. Ennyiből is látták mindnyájan, hogy jó magyeri. A kis perjel meg úgy pörgött, mint az orsó, kezét negédesen a feje fölé emelte, s a bolthajtásra mutogatott.

Ennyi elég volt Györknek. Visszament cellájába, s a pokróc alá bújt. Lelke mélyén mintha nesztelenül, könnytelenül zokogott volna valaki. Keresztet vetett, s imádkozott. Magáért, az otthon maradtakért, a jó váradi apátért, végezetül minden szerzetesekért s a dorbézolókért. Kérte Istent, fordítsa el szemét a gyalázat színhelyéről, ne lássa hitvány szolgái csúfkodását. Így azután harmadszor is elaludt. És aludt reggelig.

Hajnali csengetéskor fölkelt, s elmondott egy könyörgést. Feje nehéz volt, mint a só, szíve nyugtalan. Aggodalommal tekintett a nap elé. Attól félt, talán el sem jut ezzel a Georgiusszal Fejérvárra. Az éjszakára úgy emlékezett, mint pokoli álomra, ördögök diadalünnepére. Rendbe hozta ruháját, kiment, hogy a reggeli misén részt vegyen s lássa, mi lesz ezután.

A folyosón nehéz fejű, bágyadt, igen alázatos barátok lépegettek mogorva szótlansággal a kápolna felé. A tompa hajnali szürkületben sárgán lobogtak az új gyertyák. A kápolna oltárától szemrehányó bánattal tekintett alá a Megfeszített a kövezeten térdeplő csapatra. György a miséző barátban ráismert éjszakai vendégére, s ez megnyugtatta. A szent test és vér még sincs méltatlan kezekben. Ájtatosan leborult, s forró szívvel mondta könyörgéseit.

Aztán körültekintett. Tőle nem messze Georgius térdelt, duzzadt ajka motyogott, vörös héjú, színtelen szemét be-behunyta, táblás képe sápadt és taplós volt. Igen ájtatosnak látszott. Bizonyosan most bánja meg bűneit, így nem elveszett ember. A többiek is nagyon ájtatosak voltak, szemüket inkább behunyva tartották, fejük mélyen lekonyult, ajkuk zümmögve imádkozott. Mély bánat rezgett az egész kápolnában.

Hasonlóképpen bánkódott reggelinél is. A perjel, noha vendége volt, szilenciumot tartott, a hetes fráter mogorva képpel töltögette a tejet, a barátok ízetlenül ettek, alig ment le falat a torkukon. Mindnyájan sápadtak s igen ájtatosak voltak. György látta ismerősét az asztal másik végén, szép barna arca szomorú volt, szemét üres tányérjára sütötte, nem evett semmit. Nyilván egész napi böjtöt tartott bűnös társai üdvösségéért. Pedig ma vasárnap volt.

A fölolvasó fráter tompa, hadaró hangon szótagolta az igaz szerzetesi „jószágokról” szóló regulákat.

Reggeli végeztével úgy határoztak, hogy a vendégek ott maradnak a klastromban, legföllebb bemennek a városba, s meglátogatják a kanonok urakat. Amikor azonban erre sor került volna, Georgius nyomtalanul eltűnt. Így György, látva, hogy vele nem sokat gondol senki, zsebébe tett egy almát, s kiballagott a klastrom kapuján.

A város felé ballagva megcsodálta a vár hatalmas falait, melyekhez képest a váradi falak kicsiny madárfészek pereméhez hasonlítottak. Irtóztató falak voltak ezek, a kapu fölött vaskos, mellvédes, lőrésekkel csipkézett bástyával. Vajon hányan s meddig építhették? S elnyúltak talán a város fölött emelkedő hegyekig is. A kapu tölgyfából készült, keresztül-kasul meg volt vasalva s nagy fejű szögekkel kiverve. Vitézek tanyáztak előtte vidám terefere, nevetgélés közt. Volt ott vagy tíz páncélos is, ezek voltak az igazi kapuőrzők, a többi könnyű dolmányban, bárányprém süvegben, rövid csizmában, lebegő farkasbőrrel csak afféle segítség volt. És a kapu nagy boltíves nyílása alatt folyvást jöttek-mentek a járókelők. Különösen sokan siettek

befelé a környékről, hogy a vasárnapi misén részt vegyenek. Olyasfajta parasztokat is látott Györk, amilyenek otthon élnek Váradon, de besenyőket is, a nők piros, fekete meg fehér szőttesekben, piros csizmában, a férfiak farkasbundásan, fejszével a kezükben, magas hasított süveggel a fejükön. Györk szíve megdobbant, amikor a hazaiakhoz hasonló népet látta, hátha ismerősök. A besenyő lányok között meg azt az egyet kereste, aki úgy kicsúfolta a húsvéti játékban.

Így lődörgött, míg végre nekibátorodott, s bement a kapun. A városnak ez a része még nem volt olyan nagyszerű, csodálatraméltó, de távolról tisztán ragyogott a bágyadt reggeli fényben az aranyos tetejű templom, zömöken emelkedett ki a székesegyház tornya, s itt is, ott is más hatalmas épületek ejtették ámulatba. Egy nagy kőház például olyan volt, mintha két egyforma házat raktak volna egymás fölé. Volt legalább tíz lantornás ablaka két sorban. A fölső részén kiugró volt, oda még ki is lehetett állni. Györk alája ment, s megbámulta. Kerek lyukat látott a kiugrón, s éppen azon töprengett, vajon mire szolgálhat az a lyuk, amikor odafönt hirtelen megjelent valami asszonyféle, s egy rakás rondaságot lökött ki a lyukon. Györk elugrott. Hát ezek a városiak valóban okos emberek, hogy ezt is kitalálták. Így a házban nincs semmi szemét. Mindent kihajigálnak az utcára. Nagy tisztaság jele ez. A házak mellett azonban nem volt tanácsos járni. Györk rákanyarodott az útközépre, ahol a többi járókelők, lovasok is haladtak. Nem lehetett tudni, melyik házból hajítanak ki egy lapát szemetet. Melyik kiugróról zúdul az ember nyakába valami.

Meredek utcán haladt fölfelé, s más nagy házakat is látott. Először azt hitte, abban az elsőben lakhat a száznagy, de később úgy vélte, egy még nagyobban. Hát a püspök? A kanonoki sereg? Ez bizonyosan a székesegyház körül lakik magas, fényes palotában.

Látni is kell azt a palotát.

Az arannyal borított templom egy téren állt. Megcsodálta, azt hitte, ez a székesegyház. De aztán mégis úgy vélte, annak sokkal nagyobbnak, tekintélyesebbnek kell lennie. Így tovább kódorgott bal felé, egy igen keskeny utcán. Nem sokat haladt, amikor fölbukkant előtte a nagy, szürke, négy csonka toronnyal büszkélkedő egyház. Faragott kapuja éppen szemközt nézett Györkkel. Nyomban érezte, most áll a székesegyház előtt. A roppant épület komoran hirdette ezt. Igen-igen vénnek látszott.

Györk megrendülten állott előtte.

Azután fölballagott a meneteles téren, s fejét mélyen meghajtva belépett. Halálos csend vette körül, a faragott, arannyal díszített oszlopok, a csodálatos képek, a magas mennyezet méretei lenyűgözték. Térdet hajtva s egy zsolozsmát rebegve megállt az egyik oszlop lábánál, s bámult. Kereste a koporsót, mely Péter király hamvait rejti. Tudta, hogy ez a nyomorult velencei, aki olyan kegyetlenül bánt a magyarokkal, idegeneket ültetett a nyakukra, az országot pedig „eladta” a németeknek, itt van eltemetve, ebben a templomban. De nem látta sehol. Pedig hogy szeretett volna királysírt látni, igazi királyi koporsót. Azét a gyalázatosét, akit Vata úr kergetett ki az árnyékvilágból. Akinek úgy tolták ki a szemét, mint az ő kedvéért Vászoly úrét, Ölyved apa énekének hőséét.

De nem tudta, hol keresse.

Az egyik kisebb oltár előtt csendesen misézett egy pap. Györk áhítattal letérdelt és meghallgatta a misét. Rajta kívül csak kevesen voltak a templomban, többnyire fehér vászonba öltözött, kendőkbe burkolt asszonyok. Meg egy szakállas öregember, aki szinte süketen térdelt, majdnem a földig borult, s félig hangosan mondta imádságait. A nagy néptömeg a későbbi énekes misére jön bizonyosan, hiszen vasárnap van.

Mise végeztével még elbámulgatta a fényes oltárokat, képeket, oszlopokat, azután kifelé indult. Már nagy sajnálkozással lemondott róla, hogy Péter úr sírját lássa. Ám amikor ismét kint volt a szürke, kedvetlen, nyirkos téli ég alatt, a templom egy másik bejáratát pillantotta meg. Ez nem volt olyan nagy és díszes, mint a főkapu, erősen megvasalt vastag tölgyajtó nyílott rajta. Talán ott a bejárat a temetkező helyre? Megindult a kiskapu felé.

Ismét a templom főhajójában találta magát, de szorosan a főoltár mellett. S tőle jobbra lépcsők látszottak a homályban. Tétovázva megindult lefelé, a föld alá. Egy kissé aggódott, hátha nem szabad lemennie senkinek, aztán megnyugodva gondolt arra, hogy hiszen ő kolostori ember, csuha van rajta, a lábán saru. Nem szidhatja meg tehát senki.

De nem is találkozott senkivel.

Szűk, igen sötét pinceszerű helyiségbe jutott. A helyiség közepén magas, faragott kőkockákon súlyos, vén, díszesen faragott kőkoporsó nyugodott. Az alacsony, boltíves mennyezetről egy szál láncon olajlámpás függött, s olyan kicsiny lángocska libegett benne, mint egy légy szárnya.

A koporsó födelén kőből faragott szakállas férfiképmás feküdt hanyatt, mellén összekulcsolt kézzel, fején koronával. Györk óvatosan közeledett hozzá, mint az alvóhoz.

Mereven, süketen és vakon pihent a kőalak a homályban.

Györk a lélekzetét is visszafojtotta, mintha attól félne, fölébreszti.

Aztán csöndesen kiment. Gondolataiba merülve lépkedett az utcán. Ott járt abban a régi időben, amikor a király, a kőkoporsó örök alvója, ereje teljességében hatalmaskodott, dúlt, kegyetlenkedett a magyarokon.

*

Egész nap a városban csavargott, bámulta görbe, meredek utcáit, magas házait, a sürgő-forgó népet. Elfeledkezett ételről-italról, fáradtságról, klastromról. Végül a város iránti csodálata csökkent, s fölülkerekedett benne az unalom és nyugtalanság érzése. Mégiscsak az az igazi élet ott Váradon. A fák közé bújt kis paticsházakban, a csendben és békében, ahol mindenki ismeri egymást, s ahol az emberek mind rokonai egymásnak. Ebben a nagy hangyabolyban mindenki idegen volt. Összevissza beszéltek, mint Bábel lakói a nagy zavarodáskor. Györk fülét olyan szavak ütötték meg, amelyeket nem értett. A gyéren fölbukkanó besenyőket megismerte ruhájukról, alakjukról, arcukról, nyelvük sem volt egészen ismeretlen, ha nem értette is, de voltak olyan városi ruhás járókelők, akiknek a szavát most hallotta először. A legfurcsább, legkülönbözőbb ruhákat látta. Némely nő a téli nyirkosság ellenére is olyan szoknyát viselt, amely kétfelől szabadon hagyta mezítelen combját, csak elől-hátul takarta. Voltak hosszú, bő, földig érő ruhák s olyan rövidek, hogy a térd is kilátszott. Voltak hosszú, díszes fátyolok, lebegve úsztak a hölgy után, s voltak hajadonfővel kényeskedők, akár otthon, Váradon. Látott azután olyan nőalakot is, akinek az arcát sűrű fátyol födte, csak a szemnyíláson át villogtak ki a sötét szemek.

A férfiak hasonlóképpen tarkabarka bábeli népség voltak. Széles karimájú, tollas kalapok és karimátlanok, tollatlanok meg szűkek, köpönyegek meg dolmányok, bocskorok meg csizmák, aranysujtás meg rongy, hetyke vitéz meg lomha, ökörtekintetű rabszolga sürgött-forgott Györk körül. Eleinte kíváncsian nézte őket, iparkodott megérteni, ki kicsoda, miféle, de azután beleunt, s úgy lökdöstette magát, mint az alvajáró. Csakhamar forró honvágy ragadta torkon, menekülni szeretett volna, vissza Váradra, a kedves faluba, ahol mint egy család élnek a jól ismert kedves barátok. Elgondolta, mit mívelnek most. És szeme égett a könnyektől.

Olyan idegen s hazátlan volt, mint az angyalok, akiket lehajítottak az égből.

Déltájban leült a téren az aranykupolás templom lépcsőjére, elővette a köleslepényt, füstölt húst, s elszoruló torokkal nyelte. Amikor kipihente magát, ismét fölkerekedett, s a hegy felé ballagott. Az utcák a várfal közelében egyre szűkebbek, tekervényesebbek és piszkosabbak, a házak egyre alacsonyabbak lettek. Szolganépség lakhatott erre zsúfolt odúkban, rokkant sárputrikban, a nagy zajjal, rikoltozással játszó, kergetőző gyermekek piszkosak s rongyosak voltak. Igen, ha ostromra kerülne sor, ezek itt a falak közelében hadd szenvedjék a lezúduló kövek, a behulló üszök, forró szurok s a megbontott falakon betörő ellenség fegyvereinek első dühét. Ha meg erősítés kell, őket hajtják elsősorban a falakra, árkokba dolgozni.

György egyre komorabb és szomorúbb lett. A rongyos alakok, himlőhelyes arcok, csurgó szemek, kivetemedett kezek-lábak látványa lesújtotta. Visszamenekült a város belsejébe, s lábait alig vonszolva ballagott a déli kapu felé.

Már estüdött, amikor a kapu környékén tanyázó katonák hangos, részeg csapatába keveredett. A vitézek körben álltak, egyikük damborát vert, a többi meg üvöltözve, rikkantva biztatott valakit, aki a kör közepén táncolt. György is odasodródott néhány röhögő polgárral. Nő táncolt ott olyan szoknyában, mely szabadon hagyta mezítelen combjait, kezét csípőre tette, fejét hátravetve esztelenül nevetett, s érthetetlen nyelven rikoltozott. Lába szaporán billegett, néha a levegőbe dobta, s megfordult maga körül, mint a forgószél. Ilyenkor szétnyíltak vászon-szoknyái, combja teljesen kiszabadult s fehér kört írt a levegőben. A vitézek farkasordításban törtek ki.

Boszorkány - gondolta György irtózva. A forgószélre gondolt, melyben a Szépasszony táncol, s melybe nem tanácsos belelépni, mert megbetegszik az ember. Majs apa sokszor gyógyított olyanokat, akik a Szépasszony forgószelébe léptek. Ettől megrémülve hátrább vonult, s messziről szemlélte a mulatozókat, a vadul táncoló, lihegő nőszemélyt. Amikor az asszonyi állat kifáradt, belerepült egy vitéz karjába, mire mind összevesztek rajta, tépték, cibálták, szidták és csiklandozták, elannyira, hogy a nő ingválla leszakadt, s nagy, kerek, fehér keble kibuggyant a ruhájából. Egy vödör bor állott a fal mellett, egymás kezébe adták, nagyokat húztak belőle, majd a nőt is alaposan megitatták.

György kiment a kapun, s megindult a széles úton a klastrom felé. Eleget látott immár a városból. Gondolta, elmondja tapasztalatait a barna szakállas barátnak, s megkérdi, mért nem prédikálnak szerteszét az utcákon, mért nem intik jóra a népeket, mért nem segítenek a nyomorultakon és betegeken a távoli utcákban, mért tűrik, hogy a vitézek ország-világ szeme láttára egy asszonyi állattal csúfkodjanak, egész város szégyenére.

Erre azonban nem került sor. A klastromban senki sem hederített Györkre, s ő behúzódott szomorú cellájába. Az este ráborult a világra, neki sem gyertyája, sem egy hitvány kis csörjéje nem volt, sötétben üldögélt szomorúan, kókadtan, mint a megdermedt varjú. Mért is esett éppen őrá a perjel választása? Mért kell neki itt ülnie ebben a romlott klastromban, idegenben, egyedül? Ahol nem törődik vele senki? Nem nevezi édes fiának, felének? Nem kérdi, éhes-e, szomjas-e?

Letérdelt a feszület előtt, és imádságaiba merült.

Elvégezvén zsolozsmáit, végigfeküdt ágyán, s hallgatta a beszűrődő neszt. Vajon hol, merre jár Georgius fráter? Mért nem jön be hozzá? Mért nem törődik vele? No, ugyan jó szerzetes ő is. Vajon ma is dorbézolnak majd? Talán verekszenek is.

Könnyezve gondolt Váradra. Aztán elnyomta a fáradtság. Egész nap a nyirkos, hűvös levegőn csatangolt, hát elfáradt.

Amikor fölriadt, ismét hallotta a rivalgást, dobogást, lótást-futást, ajtóvagdalást, de most nem hederített rá. Imádkozott, bocsássa meg Isten a bűnösök bűneit, s fejére húzta a pokrócot. Így aztán csak akkor riadt föl, amikor már reggel volt, s ágya mellett ott állt Georgius sápadt képpel, rosszkedvűen, fáradtan.

- No, föl hát, Julianus - mondta Georgius rekedt hangon, s nagy krákogásba kezdett. - Én immár talpon vagyok, előálla a kocsi es. Cihelődj.

Györk kiugrott a takaró alól.

- Nyomban, csak megmondom röggeli zsolozsmámat.

- Hagyd most, fiú - legyintett Georgius. - Megmondhatod a szekerön es. Tudod, mit mond az Írás: ha kedég imádkozol, menj bé a te szobád legbelsőbb rejtökébe, ahol sönki sem lát, s ott mondjad meg a te imádságodat. Hát akkor megmondhatod a szekerön es.

- De sömmibe sem foghassunk, még nem imádánk - szabódott Györk.

- Nem es kell. Amint a szekérre ülünk, nyomban imádunk. Így osztán nem fogunk utazásba imádás nélkül. Egyébként ne oktass te engöm, öreg csont vagyok én már.

Olyan mély, rozsdás hangon mondta a kelletlen szavakat, mintha kicserélték volna a torkát. Nagyokat harákolt, köpdösött. Táblás képén fonnyadtan csüngött a hús. Szemhéja bedagadt, ajka ferde volt. Miközben kifelé ment, dörmögve magyarázta:

- Megcsapá torkomat a szél az úton. Mindez ama gyalázatos paraszt miatt vagyon. Isten bűnéül ne vegye. Egy öreg szerzetössel úgy bánni, miként ű bána vélem, az már gyalázat. De égni es fog pokol mélységes fenekén.

A refektóriumban némán folyt le a reggeli, a barátok arca éppen olyan petyhüdt, sápadt, rongyszerű volt, mint Georgiusé, a hangjuk is olyan reszelős, rozsdás. Az ő torkukat is megcsapá a szél. Kelletlenül turkáltak az ételben, kásájukat hosszasan rágták, mintha vén marha inát rágták volna. Azután a zömök kis perjel fölállt, s bizonytalan léptekkel kikísérte Georgiust meg Györköt a házból. Georgius a küszöbön megállt, kiterjesztett kézzel, áhítatos arccal áldást mondott az egész gyülekezetre, s megköszönte a vendéglátást.

- Istennek öröme telik bennetök, jámbor atyák - mondta. - Fáradozzatok tovább Isten igéjének bétöltésére, s jutalmatokat elvöszitök a túlvelágon.

Mindnyájan lehajtott fejjel vették az áldást, nagyokat sóhajtottak, azután rögtön visszaültek a helyükre, a fölolvasó barát ismét recitálni kezdte a szent könyv szavait, ők meg tovább turkáltak az ételben. A barna arcú szép fiatal fráter nem volt köztük.

Ezúttal nem ökrös, hanem lovas szekéren indultak útnak. Két sötétpej, csontos, magas ló volt a szekérbe fogva díszes, csótáros szerszámmal. Az atyafi, aki Tolnáig viszi őket, fiatal, hetyke legény volt, süvegét fél szemére vágta, s nagy lenézéssel tekingetett a háta mögött veszkődő barátokra. Georgius nagy keservesen fölcihelődött Györk mellé, gondosan megtapogatta az átalvetőt, vajon van-e benne útravaló, megkotyogtatta a borostömlőt is, majd meggyőződött róla, hogy a váradi klastrom ajándékaiban sincs hiány. Amikor mindez végbement, kiadta a parancsot az indulásra.

- Ha osztán a tisztölendő atya le akarna szállani útközben - intette nyomatékosan a perjel a legényt -, megállj ám, osztán segélj néki leszállnia, nehogy valami baj legyön, s maga alá bocsásson.

A legény komoly pofával bólintott. Így elindulhattak.

Alig értek ki a város határából, Georgius elővette Breviáriumát, s mély ájtatosságba merült. Ebből csak a szekér egy-egy nagyobb zökkenése billentette ki. A lovak gyorsan ügettek, vidáman fújva a párát. Patájukkal nagy sárkoloncokat hajigáltak Georgiusra meg Györkre.

A falvacskák gyorsan maradoztak. Déltájban Abaliget környékén jártak. A lovak lassú lépésben kapaszkodtak fölfelé a hegyi úton. Körös-körül néma erdőség borította a hegyoldalakat. Jobb felől mély völgy nyílt, messze hegygerincek kéklettek a ködben, a távolban veszve el, mint továbbadott üzenet. A legény visszafogta lovait, megálltak.

- Most immár tanyázzunk egy küssé - mondta. - Etessünk.

- Lásd, fiam, te okos férfiú vagy - dicsérte Georgius, a hosszas, buzgó ájtatoskodástól fölfrissülve. - Hová valósi vagy?

- Én tolnai. Éppen itt valék a klastromban egy terő gabonával, s így nem térök haza üresen.

- No, Isten éltesse a tolnaiakat. Mindnyája ilyen jóravaló embör, he?

- Az mindnyája.

A legény a szekér farából szénát vett elő, s a lovak elé vetette. Könnyített rajtuk, lecsatolva a zablát. Ő maga is elővette útravaló szalonnáját, hagymáját. Georgius azonban olyan adakozó kedvében volt, hogy megkínálta a magukéból. Ezúttal sült ludat adott a szakács fráter az útra, de Georgius bosszúsan megállapította, hogy silányan készítették el, nyomába sem léphet a váradi őzpecsenyének. Pedig ő szereti a ludat, különösen ilyenkor, amikor már jó kövérkés.

Javában eszegettek, amikor az út kanyarodójánál, a szomorú bokrok mögül, vagy tíz-tizenkét lovas bukkant föl. Lassú ügetéssel közeledtek. Nem voltak katonák, nyomban látni lehetett rajtuk. Ingbe-gatyába, csizmába, szorosan összekötött farkasbőrbe voltak öltözve, fejükön magas, oldalt hasított bárányból süveg feketéllt. Íj, tegez, a nyeregkápán fejsze, derekukon hosszú pányva volt fegyverzetük.

Sem a legény, sem Georgius nem sokat hederített a közeledőkre. Azok egykedvű képpel ügettek feléjük, mintha ott sem lennének az útfélen, de amikor egészen közel értek, hirtelen kört formáltak, s megálltak. Georgius csodálkozva pillantott föl a lúdpecsenyéről, György megijedt, a kocsis meg csak homlokához emelte ujját s vigyorgott.

- Hát ezök lennének - szólalt meg vizsgálódó tekintettel méregetve a papi társaságot az egyik férfi, s könnyedén lóbálgatta fejszéjét. Azután rettentőt rikoltott, akkorát, hogy a szénát ropogtató lovak ijedten fölkapták fejüket, s lesunyták fülüket. - Elé a kéncsökvel, héj!

Georgius kiejtette szájából a falatot.

- He-pe-pe-pe... - dadogta holtra válva.

- No, elő a kéncsökvel - sürgette fenyegetően a fejszét lóbáló ember. S valamennyien oly sötéten meredtek Georgiusra, mintha a szemükkel akarnák fölnyársalni.

De a fráter moccanni sem tudott. Hiába nyitotta szóra ajkát, hebegésnél egyéb nem jött ki. Vörös héjú szeme kétségbeesett könyörgéssel röpdösött hol György, hol a kocsis arcán. De mit tehetett itt György? Ezeknek a fickóknak igen gyors a kezük. A legény meg, úgy látszott, nem kívánja beleütni orrát a más dolgába.

- Kresztyén atyámfiai - nyögte Georgius, s megkísérelt ájtatos képet vágni.

- Tudjuk immár, hogy papolsz - reccsentett rá a vállas, ijesztő szemű férfi, s előrehajolt nyergében. - De most én papolok. Elő a kéncsökvel.

- Mondd már neki, Julianus fiam - könyörgött Georgius -, hogy jámbor szerzetösök vagyunk... S a rajtunk valón kül sömmink sincsen... szegény gudúcok vagyunk... Isten jorgalmára...

A marcona férfi egyik társához fordult. Ekkor látszott, hogy hiányzik a füle. Csak amolyan kis bütyökszerű porc maradt a helyén meg egy hold alakú piros forradás, ahol ügyesen lekanyarították. Györknek nyomban eszébe jutott: ez Filetlen Pál, az útonálló, éjjelbátor, a sokszor emlegetett zsivány. Lám, a hóhér jegye ott van a füle helyén. A marcona pedig, odafordulván társához, egy forradásos képű, nagy bajuszú emberhez, megparancsolta, forgassa ki a szekeret, mi van benne.

- A pap nyavalygása mutatja - mondta -, hogy nem utazik üres kézvel.

Georgius abajgatott, de Filetlen Pál mérges pillantására benne rekedt a hang. A szekeret kiforgatták. Előkerült a borostömlő meg a fejérvári barátoknak szánt ajándék. Egy szép aranykereszt drágakövekkel kirakva, egy serleg meg egy könyv. A könyv táblája is igen becses volt aranyveretei meg drágakő díszei miatt. Filetlen elvigyorodott, megtekintette a talált kincseket, majd rántott egyet sovány fakó lova kantárán, s megfordult.

- Pokol fenekére jutsz, gyalázatos bitang, éjjelbátor - kiabált Georgius elkeseredve.

Erre az dühösen meggondolta magát, lova vékonyát megszorongatta a csizmasarkával, s egészen Georgius orra elé rúgtatott.

- Micsoda? - ordított elvörösödve. - Legázollak, gyisznó pap, Jézus megszomorítója, részög borostömlő! Ösmerlek bennetöket, gyisznók! - Lekapta ostorát, s ügyes lendülettel végigvágott Georgiuson, hogy csakúgy porzott a kámzsája. - Majd megtanétlak én! Képmutatók, alávalók!

Georgius olyan kicsire húzta magát össze, mint egy sündisznó. Kezét védekezően arca elé tartotta. Filetlen Pál azonban beérte azzal az egy ütéssel, s nem bántotta tovább. Csak ordítozott, s annyira fölháborodott Georgiusnak már a látásán is, hogy folyton szorongatta a lova vékonyát. Ettől ez éppen olyan izgatott lett, mint a gazdája. Nagy prédikációt tartott Filetlen Pál, az éjjelbátor, a legény hallgatta is, ahogy a fülén befért, s látszott rajta, hogy nagyon épül.

Filetlen Pál hol Georgiushoz, hol Györkhöz, hol meg társaihoz intézte szavait. Szólott pedig arról, hogy ő Isten nevében cselekszik, amikor ezeket a kolostorról kolostorra szekerező papokat megfosztja egy kissé, mint a libákat, hiszen írva vagyon, hogy két köntösöd ne legyen. Az is írva vagyon, hogy jaj a botránkoztatónak, márpedig kik azok, akik a jámbor népet botránkoztatják? A papok...

- Nem szégyönlöd magad, gyalázatos - feddette emelt szóval Georgiust -, úgy élsz, mint valami pagány? Sült hús, bor a szekeredön, magadnak akkora hasad vagyon, mint egy hasas tehénnek? Jól bélaktok ti ott a klastrumban, gyisznók. Hadarjátok a Szentírást, s azonközben tömitök a pofátokat kétfelül. Sőt borval, aranykupával támadtok egymásra, főbe veritök egymást, ki es raboljátok, de ez mind nem ölég. Beolvasztjátok az egyházi edényöket, s hamis pénzt vertök belőle! Rosszabbak, alávalóbbak vagytok ti zsidóknál, szerecsönyöknél, mert ők csak kifacsarják a népöt, béhajtsák a vámot, de ti hamis pénzt üttök, gyisznók. Undorodom tűletök. - Kiköpött. - No és te nevendék gyisznó, te, hát te nem átallod ily ifjan bűnös életre adnod ártatlan fejedet? - fordult hirtelen Györkhöz.

- Én az Urat akarom szolgálni teljes erőmből - felelt bátran Györk. Ha már agyonütik, legalább mentse meg a lelkét, túlvilági üdvösségét.

- No, jó helyre menél, mondhatom - gúnyolódott Filetlen Pál. - Amondó vagyok, ha csakugyan az Urat akarod szolgálnod, úgy jöjj közénk, s hagyd ezt a hájas disznót ördöng gondjaira, mert csak azért nem vivék el még, mert egy nem bír véle, kettőt meg nem küldhetnek.

- Hallod-e, Filetlen - rikoltott a forradásos képű, nagy bajuszú zsivány -, kössenek a legelső fára, ha ez a tisztelendő atya nem némöt.

Filetlen Pál összehúzott szemmel, hosszan vizsgálgatta Georgiust.

- Mintha igazat szólnál - bólintott. - No, tán jobb lönne akkor közelebb húzni őt az Istenhöz, mi?

- Mért ne segéljünk nádrespán urunknak? - helyeselt egy harmadik.

- Bízd csak rám, majd emelök én rajta. Amott vagyon az a szép vadkörtvélyfa, éppen olyan alkalmatos, igenyös ága vagyon.

Georgius nem akart hinni a fülének. Aztán úgy vélte, gúnyolódnak, ijesztgetik. De amikor látta a hozzáértő pillantásokat, melyekkel őt is, a vadkörtefát is méregették, megfagyott benne a vér. Egész testében reszketni kezdett, sűrűn hányta a keresztet, hebegett, vinnyogott, szűkölt. A szekeres legény olyan vidoran röhögött rajta, hogy a könnye is kicsordult. De kicsordult Györké is, bár nem a jókedvtől, hanem a félelemtől. Csak nem akasztják föl szegény barátot a körtefára? Hát így kell végződnie nyomorult, bűnös életének? S azután bizonyosan reá kerül a sor... Már érezte nyakán a kötél kegyeletes szorítását, s megállt a szíve az irtózattól.

De Filetlen Pál legyintett:

- Hadd a fenébe, ücsém. Kössétök meg Isten nevében, osztán hadd imádjon itt békén. Hadd szálljon magába. Tám még megjavul az a rothadt lelke. A fiút meg magunkkal vigyük. Ne fertéztesse tovább a lelkét valami klastromban. Még utóbb hamispénzverő leszen belőle es.

Ketten nyomban leugrottak lovukról, s hosszú pányvakötelekkel ugyancsak összekötözték, összecsavarták Georgiust. A kocsis buzgón segített nekik. Látszott rajta, hogy a művelet nagyon a kedvére való. Oly gyorsan s ügyesen dolgoztak, úgy forgatták, hengergették s befonták a barátot, mint pókok a legyet. Georgius csak nyögött, vinnyogott, fohászkodott, de ellenkezni nem mert.

- Ha valaha böcsületös embörök közé jutnál, fiam - könyörgött Györknek -, mondd meg, gonosz kezek elvevék életömet, s hogy Isten akaratában megnyugodva, mint igaz kresztyénhöz s jó szörzetöshöz illő, ajkamon az Úr nevével halék meg. S imádj érettem néha...

Így rendelkezett, miközben a kötelek rácsavarodtak.

- Te kedég, gaz pogány - intézte szavait a kocsishoz -, ki elhozál ide, zsiványok karmai közé, s nem védelmezöd az Úr szolgáját, sőt segélsz azoknak, kik gyönge tagjait megtörik, s őt mártíromságra hurcolják, térj meg, bánd bűneidet, s imádj buzgón, hogy adjon az Isten neköd könnyű halált.

Mikor megvolt, odalökték egy bokor tövébe, mint valami tömött zsákot. A legénynek intettek, kotródjék, amerre a szeme lát, de mennél hamarabb. Györköt felparancsolták egy vezetéklóra, melyen a zsákmánynak való átalvetők voltak. Mindaddig, míg a szekér jó előre nem ment, vártak, akkor elindultak ők is. Békésen kocogtak, s rá sem hederítettek Georgius üvöltő könyörgéseire. Csak Györk tekingetett vissza, törve a fejét, hogy szabadíthatná meg szenvedéseitől. De a nagy bajuszú úgy oldalba lökte dzsidája nyelével, hogy a nyelvét is majd elharapta, így nem törődhetett tovább Georgiusszal. Egyébként bizonyos volt, hogy Isten az éjszakai dorbézolásokért bocsátotta rá a büntetést. Megelégelte Georgius vidám csapongásait.

De már most mi lesz Györkkel? Hová hurcolják? Megölik vajon? Mikor jut el Fejérvárra, eljut-e valaha? Látja-e még a faluját is?

Most egyszerre megrohanták a kétségbeejtő kérdések, s szorongatták a torkát görcsösen.

A szekérzörgés elhalt a távolban. Ugyancsak elnémult Georgius haszontalan üvöltözése is. Mély csend és béke borult a hegyek vidékére. Csak egy-egy éhes varjú károgott lomha röptében.

A kis csapat egy darabig az úton baktatott, azután csakhamar lecsapott az erdő felé egy keskeny ösvényre, mely sűrű bokrok között kanyargott. Libasorban haladtak, s egyikük sem szólt.

*

Amikor a barlangba beléptek, s Györköt odalökték a tűzhöz, Filetlen Pál szigorúan figyelmeztette:

- Nem kötünk meg, de szömvel tartunk, te fiú. Olyan böcsületes ábrázatod vagyon, az Isten is jó útonállónak teremtött. De ha meg akarnál szökni, hallod-e, úgy agyoncsapunk, mint egy legyet. Értöd?

- Értöm - bólintott szepegve s kámzsája ujjával a könnyét törölgetve Györk.

- Jótévőd vagyok, te kölyök - folytatta a kioktatást Filetlen Pál. - Nem vitt rá a lélök, hogy ama gyalázatos papi személy kezén hagyjalak. Majd segélsz nekünk ezt-azt, hogy ingyön ne élj. A klastrom után egyet se búsulj. Vannak ám helyre asszonyállatok máshol es, nemcsak a klastromokban. Pénzverésön se törd a fejedet, szörzünk mink igazit. Mindön gazságot, gyalázatosságot hagyj immár békén a papokra. Belőled böcsületös férfiút akarok faragni. Hogy híjnak, he?

- Ju... Julianus... - szepegett Györk.

- Majd adok én neköd Julianust, te tökfej! - kiáltott Filetlen Pál. - Más böcsületös neved nem vala?

- Gyö... Györk... szolgálatodra...

- Az már más. No, jól vagyon. Az lesz a dolgod, hogy kitakarítod a csizmánkat, rőzsét gyűjtesz, vigyázol a tűzre, gondod lesz a nyársra, vadak megnyúzására meg azmi adódik. Lovat es vakarhatsz, legalább megtanulod, mely nagy gondot kéván a ló.

Eközben ledobálták farkasbőreiket a nagy vörös lánggal lobogó tűzrakás körül, lovukat vigyázattal fölvezették a barlangba, s beállították egy teremszerű üregbe. Volt ott széna meg zab elegendő. A finom, puha homokon régi lótrágya mutatta, hogy állandó rejteke a zsiványoknak ez a barlang.

Sürögtek-forogtak, s közben Györk megnyugodott egy kissé. Bámuldozni kezdte a csudálatos helyet, ahová került. Hát ez maga volt a Pokol. Ama Belzebub fejedelem palotája.

Szíve elszorult a rettegéstől.

A tűz fénye akkora termet világított meg, hogy a mennyezetét látni nem, csak sejteni lehetett. Mindenfelé koromsötét folyosók nyíltak a teremből mélyen be, a föld gyomrába. Ha valaki megszólalt, kongott s visszhangzott a hang, mintha pokolbeli dobok felelnének rá. S micsoda ijesztő megdermedt kőzuhatagok omlottak le felülről, micsoda megmeredt kutak szöktek föl alulról! Elvarázsolt világ volt ez, csillogott a sok tekeredett oszlop, a lecsüngő sziklafürt,

mintha az ördöng megütötte volna vesszőjével s megparancsolta volna, hogy minden, ami csurgott, ömlött, fölbuzgott, örök időkre váljon kővé, soha meg ne moccanjon kötöttségéből.

A zsiványok otthonosan érezték magukat ebben a pokoli nagy lyukban. Sürögtek-forogtak, egyikük húst húzott nyársra, s odaült a parázs mellé, másikuk Filetlen Pállal az átalvetőkből és tarisznyákból az összerablott kincseket szedte elő s rakta halomba, egy-egy súlyosabb, drágakövekkel díszített remekmívű kelyhet, tányért hosszan latolgatva s gyönyörködve az ötvös művészetében. Szép kis rakást hordtak össze. Egy másik zsivány a lovak körül tett-vett, a barlang mélységes fenekéről valami láthatatlan tóból vizet hozott vödrében, s megitatta őket. Ismét másik a parázs fényében ült, és a csizmáját javította. Ketten a puha farkasbőrre heverve kockát vettek elő, s játszani kezdtek.

György meg szorongó szívvel, keseredett kedvvel ácsorgott, s rettegve nézte hol őket, hol a mennyezetről lecsüngő ijesztő, mázsás kőfürtöket, hol a terembe ásító éjsötét üregnyílásokat. Várta, hogy rettentő bömböléssel előrohan a sárkány, hét fején hét hosszú taraj, szeméből tűz villog, szájából kénköves lángot fúj. S elviszi valamennyiüket le a Pokol mélységes gyomrába.

- Mit bámuldozol, he? - állott elébe Filetlen Pál, s jóindulatúan vigyorgott. Hosszú, sovány ember volt, bizonyosan besenyő, orra hajlott, szeme kicsiny, ferde és szúrós. Most nem volt süveg a fején, s ijesztő volt, hogy hiányzott a füle. - Tám félsz, he? Haza akarnál menni a klastromba? A vén gyisznók közé?

- Ne nevezd őköt vén gyisznóknak, Isten ártatlan, jámbor szolgáit - könyörgött a fiú kipirult arccal, villogó szemmel, nem bánva, ha a gazember nyomban agyoncsapja is.

De nem csapta agyon, hanem egyetlen mozdulattal leült. Lábszárai úgy csukódtak össze, mint az olló.

Alulról nézte Györköt, nagyot köpött, s igen vidámnak látszott.

- Hát osztán honnét gyüsz?

György kelletlenül eldadogta, honnét jöttek s hová mentek. Filetlen Pál ismerős vala Váradon, sőt György apjával is találkozott már, ennek emlékét egy nyíl ütötte seb őrizte mindörökké a bal állkapcsa alatt. Kicsiny hija, hogy Farkas a gyilkosa nem lett. Mindazonáltal Filetlen Pál nem volt haragtartó - igaz kresztyén megbocsát - mondta -, sőt elismerőleg szólott a váradi fráterekről is. Azok nem olyan nagy bűnösök, mint a pécsiek. De nem csuda, mert a pécsiek közelébb vannak ahhoz a minden hájjal megkent, híres kurafi püspökhöz, aki még a pápa urat is becsapta mézes-mázos leveleivel.

- Én meg osztán nem tudom elviselnöm az igazságtalanságot! - kiáltott föl harsányan Filetlen Pál, s a nagy odúk mennydörögve harsogták, görgették a hangját le egészen a Pokol gyomráig meg vissza. - Ha Isten leteként a magasságos Mennybül, hát a legnagyobb, legtüzetesebb ménkövet keresi, hogy lezúdítsa rájuk. Mért vész el az igaz kresztyén hit, apáink hite? Mert Isten szolgái alávaló gazembörök, bitangjában tekergő kurafiak, telhetetlen hordók, kéncsöket, földi javakat halmoznak. Nem, én meghalok az igaz hitért, Jézus Úr igazáért! És meghasadok a dühtül, ha látom, mint vetik ebök harmincadjára az Evangéliumot, mint botránkoztatják a jámbor lelköket.

- Igaz, úgy vagyon biz a - bólogattak dörmögve a többiek s mély medvehangjukat vissza-dörmögte a félelmes likak torka.

Egy ló nyerített, s ez olyan ijesztően hangzott, hogy György elsápadt, vére lefutott az ülepébe, tagjai elhaltak, szíve megállott. Ez a sárkány! De az egyik zsivány rákiabált a nyerítő paripára, mire György is megnyugodott.

Filetlen Pál tovább magyarázott, s nagyokat köpködött mellé, mert a pecsenye illata kezdte megtölteni a tanyát. Elmondta, hogy most már Györknek le kell számolnia a klastromi bűnös élettel, s igaz életre kell adnia a fejét. Annak vége, hogy zsolozsmázzon, csoszogjon a folyosókon, hajladozzék a szentek előtt, böngéssze a könyveket, s eközben igyék, mint a gödény, faljon, mint a disznó, dorbézoljon, mint ellenséges városba tört pogány, kamatyoljon a jóféle katonaszukákkal, csurgassa a nyálát mindenféle hívságos kincs után, szóval, a szent ember ábrázata alatt szolgálja a gonoszt. Mert ez viszi pusztulásba az országot. Tekintse csak azt a gaz papot is, akit összekötözve hagytak az útfélen, meg nem érdemelt kresztyéni irgalomból. Tekintse és undorodjék.

Hát csak nem laknak itt éjjel-nappal ebben a félelmes kőlikban? - töprengett György. - Innét valóban nem lehet elillanni. De akkor inkább verjék agyon most, helyben.

Ijedten, mukkanás, szó nélkül hallgatta Filetlen Pál magyarázatait.

Aztán ettek, ittak, majd a nagy bajuszú elővett egy damborát, s fürgén verni kezdte. Némi találgatás után fölzendült az ének, de olyan bősz harsányan, olyan mennydörögve, hogy aki lent a völgyben hallotta, nyaka közé szedte a lábát, s futott esze nélkül, gondolván, az ördögök egész egyházi kara dicséri Belzebubot. A zsiványok igen elégedettek voltak s gyönyörűséggel daloltak.

Közben György elmélkedhetett azon, hogy mi lesz, ha a vitézek rajta ütnek a társaságon, s vele együtt őt is fára húzzák. És mit csinál most az a szerencsétlen Georgius? Nem azért járt-e rosszul, mert ő rosszat kívánt neki? Ha dicséri is a németet, meg kellett volna bocsátani bűneit.

Kánya bácsi pedig nyilván nyakára küldte Hízt. Mégis nagy pogány az a Kánya. Jól gyanította Georgius.

Így töprengett a pislákoló tűz fényénél gunnyasztva, s elnehezült szíve súlyánál csak a szeme súlya volt nagyobb.

*

Töprengéseire másnap feleletet kapott.

Filetlenék ugyanis jókor hajnalban fölkerekedtek, megterhelték a vezetéklovakat, fölnyergelték a hátasokat, a tüzet szétrúgták, aztán egyenként leszállingóztak a meredek hegyoldalon, az iszamos avaron a völgybe. György sem hitte volna, hogy elevenen kerül ki a pokol tornácából, a mélységes kőlyukból.

Aztán lóra ültek, s baktatni kezdtek az erdőségen át, mezítelen fák, roppant tölgyek között a hegy gerince felé. György abban bizakodott, hogy érintik a Tolna felé vezető utat s az otthagyott Georgiust. Filetlenék azonban csak akkor vonultak az úton, ha dolguk akadt rajta, azaz, ha rabolni akartak. Egyébként szívesebben választották a vízmosásokat, erdőszéleket, ritkás tölgyeseket. Nemigen kívánkoztak a nagy világ sokadalma elé.

Ugyancsak elkerülték a falvakat is. Füstnek a színét sem lehetett látni. Ügyesen kanyarogtak, átváltottak, keresztülvágtak a hegyeken, erdőkön, szakadékokon, anélkül, hogy emberlakta vidékre léptek volna. A Hegyhát süket csendjében csak a gallyak ropogtak, csak a lovak ziháltak, csak a kengyelvasak s fegyverek csörögtek. Meg egy-egy varjú károgott, amint elszárnyalt a fejük fölött a völgy felé, emberi lakóhelyek irányába. Fátyolszerű könnyűséggel szállt a köd és szitált az eső.

- Amoda balra vagyon Báta, ott es klastrom vagyon, a klastromban apát - intett a kéklő hegyek felé Filetlen. - Ott es szép velág vagyon. Meg kéne űket tanejtani imádniok. Isten érdömünkül róná föl a másvelágon.

György Filetlen Pál meg a nagy bajuszú, becsületes nevén Ökörálltó Pétör között lovagolt. Egykedvűen ült lován, esze megállott. Menekülés nem volt semerre. S még azt sem mondhatta, hogy bántották. Adtak neki enni is eleget. Csak azt nem tudta, hiába törte a fejét, mi az ördögnek cipelik magukkal, mit akarnak vele. Csak nem ölik meg, nem eszik meg?

- Hallod-e, kölyök? - mordult rá végül bosszúsan Filetlen Pál. - Immár megunám sanyaró pofádat, cifrázza ki a ragya. Ujjat se emelénk rád, mégis vonogatod az orrod? Mi lel? Has-csikarásod vagyon? Majd rágatok véled egy kis füet, hogy elmúljék. Te nevendék papgyisznó.

György megrémült. Elmakogta, hogy azért oly szomorú, mert nem tudja, hová viszik, s miért hurcolják magukkal. Ha meg akarják ölni, inkább most nyomban üssék agyon, ne gyönyörködjenek kínjaiban... És sírva fakadt.

Azok jóízűen nevettek. Filetlen Pál vigasztalni kezdte:

- Hülye vagy, tukma, akár a kácsa. Te baromállat, te kolostori moslékon nevelt kis gyisznó. Mondám, embört akarok faragni belüled, no. Inaskodol egy kicsinyég, osztán olyan jóravaló, igaz kresztyén leszöl, hogy valahány pap meglát, eszébe jut az édösanyja Istene, hányi a kresztöt s imád, ne félj.

- Ne nyaggasd, Filetlen - dorgálta egy ősz hajú vénember a sor végén, bizonyos nevezetű Szatyorvágó Tiván bácsi. - Engedd a fenébe, hadd menjön, amerre a szöme lát.

De Pál nem felelt, csak nevetett. György most már kétségtelennek látta, hogy vagy megkínozzák, s megölik a tanyájukon, gyönyörködvén kínjaiban, s mulatván vele az estét, vagy eladják rabszolgának valahová görög vagy kun földre. Forró fohászokat küldött Istenhez, de nem nagyon vigasztalódva ettől.

Jó darabot mentek, akkor egy tisztáson letanyáztak enni. Tüzet nem vetettek, nehogy az erdőjáró vitézek figyelmét magukra vonják. A lovak fejére zabos tarisznyát kötöttek, ők maguk farkasbőreikre telepedtek. Jól befalatoztak. Aztán tovább mentek megint. Útközben arról tereferéltek, vajon sikerül-e nádrespán uram terve, ki tudja-e verni a piszkos idegeneket, akik megeszik az országot a magyeriak elől. Ezen összekaptak. A vén Tiván ugyanis azt erősítgette, hogy csak a németeket, olaszokat kell kitakarítani, a zsidókat, szerecsenyeket nem.

- A német, a latin csak pöffeszkedik, uraskodik, a készből él, falja a nép adóját, maga meg nem tesz semmit. És ellepi az egész országot. Ha így megy tovább, minden tisztségben csak német meg latin ül. A magyar meg nem lesz sehol. Csak ahol a part szakad...

Nem értettek valamennyien egyet, sőt a fejszét is elővették ketten, Filetlen káromkodva csillapította őket, mondván, majd ő kettéhasítja mind a kettőjük fejét, ha éppen ez a vágyuk. De abban egyetértettek mindnyájan, hogy a nádor terve nagy terv, ha sikerül, annyi, mint egy új honfoglalás. György most ismét hallotta, mint a pécsi klastromban, miféle terveket főz a nádor.

Este egy vízmosta szakadékba vonultak, tüzet raktak, szárítgatták, melengették ruháikat, sütkéreztek, ettek, veszekedtek. Két atyafit kiállítottak őrnek. Éjnek évadján éktelen csörtetésre riadtak. Az őrök kiabáltak: „Lóra! Lóra!" Nekiestek a lovaknak, rávetették magukat, s becsörtettek az erdőbe. Nagy nehezen kerülgették a vastag tölgyeket, szaggatták a fonnyadt iszalagot. Végre kiderült, hogy kár volt megijedniök. Vaddisznót hallottak. Erre visszatértek megint a szállásra, s hozzáláttak, hogy folytassák az alvást. De már nem volt hozzá kedvük.

Hajnalban továbbügettek.

Aznap este megérkeztek Mohács fölött a Dunához, a rekettyés, nádas ingoványokhoz.

*

Borongós volt az idő, borongós volt a táj. Györk előtt ott hömpölygött a Duna, szélesen és hatalmasan, a partjain didergő fűzfák ködbe vesztek. Hóval vegyes eső fátyola lengett a szürke vidéken. Györk tudta, hogy a Duna az ország legnagyobb folyama, de hogy ekkora, azt nem sejtette. Hiszen alig lehetett átlátni a túlsó partjára. Mindenfelé vadvizek, mocsári tölgyesek s füzesek, reménytelen, sivár nádasok terültek el, valóságos vízi útvesztő. S ezeken túl a folyó nyílt tükre szürkéllt, komoran, mintha ólomból öntötték volna.

Jobb felől, kissé lejjebb, bozótos, erdős föld látszott.

Ökörálltó Pétör előrelovagolt körülnézni, a többiek lóról szálltak, s a fák alatt várakoztak. Senki sem szólt. Csakhamar visszatért Pétör, s jelentette, hogy minden rendben van, a hajó az innenső parton vár. Erre lebotorkáltak a meneteles, elvadult parton, s kavicsos öbölbe értek. Csakugyan ott hevert, kissé a szárazra húzva, egy derék, testes, jó nagy hajó. Szakállas atyafi ácsorgott előtte, s éppen a köteleket csavargatta össze.

- No, hát akkor szálljunk bé Isten nevében - mondta Filetlen Pál, s keresztet vetett. Végignézte, míg valamennyien beszállnak a hajóba; ő maga a szakállassal utoljára ugrott be, amikor a hajót vízre tolták. A lovak kötőféken lubickoltak a hideg vízben.

Négyen nekiestek az evezőknek, s húzták kegyetlenül. A szakállas a hajó farán ült s kormányzott. A lovak mellettük úsztak, csak a fejük látszott ki a kavargó hullámokból. Hozzászokhattak az úszkáláshoz, mert nem nyugtalankodtak, még csak nem is horkoltak, ahogy a lovak félelmükben teszik. Mindegyik a maga helyén úszott. Szép nagy raj volt Filetlen Pál csapata, úgy vonult a vízen, mint egy fészekalj vadkácsa.

Mindez nagyon új s izgalmas dolog volt Györknek. Még arról is elfeledkezett, hogy a tanyán majd agyonverik, s röhögnek szenvedésein. Vagy eladják rabszolgának.

Jócskán haladtak, végre megközelítették a bozótos, erdős szigetet, s a felső csücskén révbe értek. Még homokra sem siklott a hajó, máris kiugráltak belőle, s partra segítették a csapzott lovakat. Aztán rá sem hederítve a szakállas, báránysüveges, farkasbőrös atyafira, megindultak csak úgy gyalogosan a föld belseje felé. Kanyargós, kitaposott ösvényen mentek, vén, kopasz, rettentő vastag tölgyek között. A vidék oly néma s kihalt volt, hogy az ágak között suhogó gyenge szellőt is hallani lehetett.

Nagy, kerek tisztásra értek. Itt földbe épített, csúcsos tetejű kunyhók álltak, s egy kis fekete kócos kutya rohant feléjük vidám csaholással.

- No, Isten segítségével itthon volnánk - fohászkodott ismét Filetlen Pál, megsimogatta a lelkendező kiskutyát, majd keresztet vetett.

Egész kis falu volt ez. A föld alól asszonynép bújt elő piros csíkos csalánvászonba burkolózva, olyan is volt, aki lánymódra viselte a haját két ágban. Egy ajtó mögül két maszatos, csodálkozó kisgyerek bámészkodott. Nagy sürgés-forgás támadt a tanyán. A fehérnép a lovak elé futott, segített lenyergelni, az átalvetőket leszedni. Eközben úgy fecsegtek, mint a rigók, olyan nyelven, amit Györk nem értett, csak annyit sejtett, hogy besenyő lehet.

- Hát te ki fia-borja vagy? - kérdezte egy fekete szemöldökű, barna arcú, csinos asszony Györktől, amint ott ácsorgott, s tétován nézte a társaságot.

- Ez brát - nevetett vígan Filetlen Pál, s nyögve emelte földre a kincsekkel teli átalvetőt. - Valami bolond németöt szerzetös hurcolá az úton. A papot kényelömbe tevénk, ezt a kölyköt kedég elhozánk. Hadd segéljön a ház körül.

- Hagytátok volna a fenébe - dühösködött a csinos barna asszony. - Mintha nem lönnénk elegen. Vigyétök csak vissza a túlsó partra, s menjön Isten hírével.

- Papnak is kell lönnie, hallod-e - mókázott Filetlen.

- Kell a Híznek!

Az asszony sebesen pergő nyelven pörölt, csak úgy köpködte mérgében a sok csek-mek-lek végű besenyő szót. György igen szégyellte, hogy őrajta vesznek össze. Félt is. Most már örökre búcsút mondhat békességes szép életének. Ezek úgy bánnak majd vele, mint a kutyával. Csak legalább vinnék vissza a túlsó partra, s eresztenék szélnek, majd eltalálna valami lakott helyre s végezetül Fejérvárra is. Istenhez fohászkodott, világosítsa meg a főzsivány elméjét.

De mind a főzsivány, mind a többi csak nevette az asszony pörlekedését, s megállás nélkül sürgött-forgott a lovak körül.

Azután ki-ki bebújt egy odúba. Filetlen meg György a fiatal asszonnyal tartott. A kunyhó belülről olyan volt, akár Váradon a paticsházak. Csak éppen félig a föld alá vájták, lépcsőn kellett lemenni, s a padok, fekvőhelyek sem gerendából, hanem földből valók voltak. De azért vastagon terítve puha medve- meg farkasbőrökkel. A ház közepén hőkű volt, s azon tűz lángolt, szelíd meleggel s fénnyel szórva be a sötét házat. A falakon fegyverek függtek.

György kereste a kincseket, de nem találta. Mindössze néhány szép, aranyos hüvelyű kardot meg ivótülköt látott.

Az asszony húst, köleskását meg bort tett elébük. A tűz mellé ültek s ettek. György igen éhes volt. Átalvetőjében még őrizgetett két almát, most nem merte elővenni. Majd sírva fakadt, mikor az almára gondolt. Pedig sem Filetlen Pál, sem az asszony nem hederített rá. A nő szünet nélkül fecsegett, veszekedett besenyőül, az ember meg csak faragta a húst, majszolta a kását, röffent egyet-egyet, de csak hagyta, mint a vízesés duruzsolását.

Később besettenkedett a két maszatos kisgyerek. Ebben a csípős nyirkos időben is meztéláb voltak, sáros, szakadozott vászonban, hajadonfővel. Az egyik fiú volt, a másik leány, ezt nyomban látni lehetett, mert egy szál ingen kívül más nem takarta őket, s az ing is csak néhol. Leguggoltak a tűz mellé s fűtőztek. Az asszony egy-egy darab húst, egy-egy fej vöröshagymát meg fakanalat nyomott a kezükbe. Szótlanul majszolták az ételt. Közben fürkészve nézegették Györköt.

Egyszer aztán a kisfiú nem állta tovább szó nélkül. György csuhájára bökött, s besenyőül kérdezett valamit. György a fejét rázta. Erre a kislány magyarul szólalt meg:

- Minő ruhád vagyon, he?

- Kámzsa ez.

- Hol vevéd?

- Klastromban.

- Te mi vagy?

- Gyerök.

- De mért nem viselsz olyan ruhát, mint más?

- Mert én szerzetös akarok lönni.

Ezen igen elcsodálkoztak. Nyilván most hallották ezt a szót először. Szemüket kerekre nyitva, szájukat eltátva bámulták Györköt, mint valami ritka állatot.

- Mi a neved? - kíváncsiskodott a kislány.

- Julianus.

- Co ki, Julianus! - kiáltotta Filetlen Pál, aki a fekvőhelyén heverészett, s az út és jól végzett munka fáradalmait pihente ki. - Agyoncsaplak, te nevendék disznó! Györk vagy te, mint más böcsületös férjfiú. Majd adok én neköd!

Györk megijedt, behúzta a nyakát. A gyerekek pedig előcibálták átalvetőjét s turkáltak benne. Meg is lelték a két maradék almát.

- Ez kié? - firtatta nyomban a szemfüles lányka.

- A tiétök - suttogta Györk vérző szívvel. De amint látta örömtől ragyogó arcukat, égő szemüket, mérhetetlen boldogságukat, megbékélt. Sajnálta őket. Szerette volna, ha a többi almáját sem eszi meg, most eloszthatta volna közöttük.

Az alma megtette a magáét. A kölykök odahúzódtak mellé, csakhamar már a kezüket is a térdére merték tenni, összebeszéltek tücsköt-bogarat halászatról, madarakról, kutyáról, kísértetekről, ördögökről, akik itt szoktak táncolni a szigeten, aranykincsekről, egy pincéről, amely tele van dénárral, forgatni kell, mint a gabonát, hogy meg ne dohosodjék. Szavaik közé besenyő szavakat kevertek, nagyokat kacagtak, s megígérték, hogy megtanítják Györköt vadmézet szedni, vadludat fogni.

Györköt csak az bántotta, hogy olyan szemérmetlenek. A klastromi életben meglehetősen elszokott már a szabad élettől. Most minduntalan elpirult, ahogy a kislány izgett-mozgott körülötte, s úgy guggolt, hogy mindene látszott. A kisfiú is ártatlanul szemtelenkedett. És a barna képű asszony nem szólt rájuk.

Mindamellett megnyugodott Györk, mert látta, mégsem verik agyon, nem eszik meg, talán rabszolgának sem adják el. Hogy az asszony haragudott rá, a kenyérpusztítóra, azon nem csodálkozott. Viszont Filetlen Pál megvédte, s nem törődött az asszonnyal. Talán felesége? Ezek meg a gyermekei?

Vacsora után kapott egy zugot a sarokban meg egy régi farkasbőrt. Így álomra vackolt, s Istennek ajánlván lelkét, az öreg perjelt, a családot, még a megkötözött Georgiust is, álomba merült. S úgy aludt, hogy reggelig meg sem moccant.

Az életük nagy tétlenségben folyt.

Már másnap kiderült, hogy az asszony nem felesége a főzsiványnak, a gyermekek nem gyermekei. Valahol erővel szedték össze őket, hogy legyen, aki a férfinép gondját viseli. Hogy pedig ne sírjon a gyermekei után, mint tehén a borja után, hát fölnyalábolták a két kicsit is.

Még vagy öt asszony volt a tanyán. Közöttük egy vén vasorrú boszorkány. Hosszú, sovány, mogorva, örökké vizsláto, gyanakodó, veszekedő irigy személy, hajnaltól késő estig kódorgott, házalt, battyogott s veszekedett. Meg egy erős, gömbölyded, szép begyes-faras, almaképű leány, aki két ágban viselte a haját, szoknyája kétoldalt nyitott volt a csípőjéig, ha gyorsabban fordult, kilátszottak vaskos, hófehér combjai. Igen kacér leányzó volt, a zsiványok örökké hajkurászták, fogdosták, csiklandozták s ugratták, ő meg csak packázott velük, kinevette őket, s gyönyörködött benne, hogy úszik a nyáluk utána. A vénasszonnyal azonban több baja volt, mint ezekkel a sokat látott tekergőkkel. Az folyton szidta, boszorkánynak nevezte, s fenyegette, hogy megégetik egyszer. A férfiak néhanapján összevesztek a lány miatt, fejszét ragadtak, s egymásnak estek, Filetlen Pálnak futvást kellett odarohannia, s a maga fejszéjével rendet csinálnia. A lány meg ezen is nevetett.

A lányt Gelának, a vén banyát Balzsamnak hívták. Filetlen Pál szolgálóját meg Hangicsnak. Az öt nő közül négyet apránként raboltak a környékbeli falvakból, csak Balzsamot vették pénzen mint rabszolgálót. A vén Szatyorvágó Tiván vette egy rossz pillanatában, amikor lent járt az

Al-Dunánál, s állítólag még becsületes szabad ember volt. Filetlen azzal bosszantotta az öreget, hogy a neve miatt vette meg. Ökörálltó úgy vélte, nem is pénzen vette Tiván bácsi, hanem az asszony megétette, magába bolondította. Akár így, akár úgy volt is a dolog, az egész tanya haragudott a szép nevű Balzsamra, különösen Gela. Ez csípőjére tűzött szoknyával gyakran szemérmetlenül kiállt a tisztás közepére, s kiabálva szólongatta a férfiakat, dobják a Dunába ezt a vén csonthalmazt, ezt az epetömlőt, ezt a vadmacskából varázsolt asszonyalakot, vagy ültessék tüskére, hurcolják körül a szigeten, s égessék meg. A tábor másik felén meg Balzsam állott, sápítozva fohászkodott Istenhez, tekintsen alá erre a büdös szukára, verje meg büntető kezével, vigye kárhozatra, disznó boszorkány ez, nem egyéb, gombócba főzte minden férfi szőrét, s megétette velük a magáéval együtt. Gela megfordult, fölkapta szoknyáját, s megmutatta a vénasszonynak az alfelét. Mire Balzsam fölháborodva a tiszteletlenségen, szintén megfordult, ugyancsak megemelte szoknyáját, s biztatta Gelát, ott csókolja meg, ahol most a tenyerével veregeti magát. A többiek körben álltak, röhögtek, biztatták Gelát, hogy forduljon feléjük is, nagy visítozás, mókázás volt. Míg Ökörálltó Pétör, a forradásos képű, nagy bajuszú legény el nem kapta, hajánál fogvást meg nem tépdeste s el nem döngette Gelát, belódítva a kunyhóba. Gela ezzel sem sokat törődött.

Különben ezek a férfiak nem jártak örökké rablásban, emberölésben, fosztogatásban. A vén Szatyorvágó például tőröket állítgatott a vadludaknak, ez volt a legkedvesebb foglalatossága. Emellett értette a horgászást is, hosszú fenekest rakott le a Dunába, s miközben csónakján piszmogott s a horgokra keresztet vetett, mint jó keresztyén (de meg is pökdöste őket), áhítatos egyházi éneket dúdolgatott. Ökörálltó Pétör vadmacskákat fogdosott szenvedélyesen. Hogy miként kerültek a szigetre vadmacskák, senki sem tudta. Való, hogy a nagy erdőségben voltak szép számmal. Ökörálltó az erdőben tekergett, s fáradozásait nem egyszer koronázta siker. Élt-halt a vadmacskabőrért. Ördöng Tege, egy igen mogorva, szótlan, kajla lábú férfiú pedig éppen abban lelte legfőbb gyönyörűségét, hogy semmit sem mívelt, csak ült a suton vagy a Duna-parton, s maga elé bámult.

Kik ők, honnét s mi módon verődtek össze? Bizonyosat sohasem tudhat meg róluk György. Az még a legbizonyosabb, hogy tán valamennyien besenyők. S még aki nem is az - mint éppen az öreg Szatyorvágó -, éppoly jól tud besenyő nyelven, akár a született besenyők. A vén Tiván egyébként valószínűleg kun. A kettő között nincs olyan nagy különbség... Legföljebb annyi, hogy a besenyő szívesebben rabol, s ha kell, öl, a kun meg inkább lop. Így ragadt rá Tiván bácsira is a Szatyorvágó név.

Filetlen Pálnak igen hányt-vetett élete lehetett, ezt mutatja levágott füle. Valamikor elcsípték, s kegyetlenül megbüntette a hóhér. Csimbókba font haja közül mint két kis piros félhold virított a metszés helye. Úgy látszik, a büntetés, ha nem térítette is el foglalkozásától, de megfontolásra indította. Tántoríthatatlan híve volt az igazságnak. Ezt gyakran hangoztatta. Sőt a papokat is azért rabolta ki legszívesebben, mert fölháborodott erkölcstelen életükön. A pécsi püspököt nem győzte szidni. Mit várhat a kresztyénség az ilyen püspöktől? Rossz példát mutat valamennyi papnak. Hiszen nemcsak kincseket, de falvakat adományozott az ágyasának! Amíg a papok csak azért rendelkeztek földdel, falvakkal, nagy kőházakkal s klastromokkal, hogy a népet tanítsák, a betegeket gyógyítsák, a hajléktalanokat befogadják, szóval, hogy Krisztus Evangéliumát betöltsék, joggal megillették őket a javak. De mióta ágyasokat tartanak, isznak, dorbézolnak, verekszenek, lopnak, hamis pénzt vernek, ördög szolgálatára fordítják vagyonukat, jobb, ha elveszi tőlük az ember, amit lehet.

A papok mellett szívesen könnyített utazó zsidókon és szerecsenyeken is.

Volt a csapatban egy zömök, kerek képű, örökké nevetgélő, csúfolódó, kötekedő fürge fickó, erről azt beszélték, hogy „vásott gyerek”. Elcserélték a Rosszak. Születése után nem fektették mindjárt az anyja mellé, s így a Rosszak hozzáférhettek. Ő maga nem tudta, ki volt az apja, anyja. Szopós korában történt vele a dolog. Most már dicsekedett vele.

Így verődtek össze véletlenül az ország minden részéből, egymáshoz ragadtak, mint a vándormadarak. A legelső közülük Filetlen Pál volt. Hozzá csatlakozott elsőbben a vén Tiván a Duna alsó folyásától, majd Ökörálltó Pétör s így tovább. Összeszoktak, békén éltek. Bevették magukat a szigetbe, melynek útvesztő bozótjait, lápi tölgyeseit, mocsarait úgy ismerték, mint a tenyerüket. Innét szálltak ki portyázásaikra. Branába, Tolnába, túlfelől Bácsba. Lovat, marhát elhajtottak a Kő monostoráig is, ott a balkáni kereskedőknek, görögöknek, kunoknak, szerecsenyeknek eladták. Az arany- meg ezüstholmit Csanádba vitték, ha összegyűlt, ott a klastrombeli barátok beolvasztották, s pénzt vertek belőle. A pénzt a zsidóknak adták, azok meg tömték a királyt, Andorás urat, akinek sohasem volt pénze, s derűre-borúra adogatta bérbe a zsidóknak, müszülméneknek a vámokat, sóházakat, pénzverőket. Filetlen Pálék nem erőltették meg magukat, többet henyéltek, mint portyáztak, kerülték az emberölést, ha lehetett, de volt dénárjuk elegendő. A pénzt üstbe rakták, s megjelölt helyen, egy-egy fa alatt elásták.

Arra nagyon vigyáztak, hogy senki közülük el ne kódorogjon. Mert nagy baj lett volna belőle, ha elárulja őket valaki. Főképp az asszonynépet tartották szemmel. Mert az asszonyi állat hiába tesz fogadalmat akár a keresztre, akár a kutya dögire, gondol egyet, megszökik, s elárulja a szövetséget. Ennek azután kötél a vége. Elég az asszonynak egy görbe tekintet, egy pofon - vagy éppen ellenkezőleg, elég szépen ránézni vagy megsimogatni -, hogy mindent kiadjon, ami a begyében van. Bár ezek a nők megszokták már az életüket, mégsem bíztak bennük. Most azután Györköt is szemmel kellett tartani, nehogy megszökjék, s elárulja őket. Erősen megtiltották, hogy a part közelébe menjen, figyelmeztették, ha meglátják a parton, nyomban nyilat eresztenek belé.

Néha esténként fölbukkant a tanyán egy-egy idegen. Behúzódva Filetlen Pál kunyhójába, erősen tanakodtak, majd az idegen eltűnt. Ilyen látogatás és tanakodás után fölkerekedtek, beszálltak az ismerős hajóba s elvonultak. Gyakran három-négy nap múlva tértek vissza újabb zsákmánnyal megrakodva.

Amikor a rablott holmi összegyűlt, Tiván bácsi jámbor parasztnak öltözött, s elment Csanádra, a klastromba. Odavolt tíz-tizenkét napig. Amikor hazatért, átalvetőjéből csengő dénárokat öntött ki. A zsákmányon sohasem vesztek össze. Először becsületesen kiszámolták annak az atyafinak a részét, aki a sikeres aratást besúgta. A többit üstbe tették s elásták. A pénz közös volt. Ha valaki akart belőle, Filetlen Pál adott neki. Tervük az volt, hogy békésen elrabolgatnak néhány esztendőkig, akkor igazságosan megosztoznak s elszélednek. Egész életükre nyugton élhetnek azután.

*

Ha azt nézzük, hogy Györknek megvolt az ennivalója, fekvőhelye, meg hogy nem ütötték-rúgták, azt mondhatjuk, semmi baja sem volt. S ha nem bánkódott volna Várad után, füstbe ment klastromi élete, deáki pályája s a becsületes emberek világa után, még vígan is lehetett volna. Dolga mindig akadt. Hol rőzsét szedett, tűzrevalót vágott, hol őzet, nyulat nyúzott, hol a lovakat vakarta, etette. A tanyán nem volt szomorú az élet. A zsiványok vidám, könnyelmű emberek voltak, különösen Filetlen Pál. Noha könnyen dühbe gurult s káromkodott, Ukkon, Híz, Dobroc, Mirigy, mindenféle kisisten, Vahor, Kajár forgott a nyelvén, dühét nyomban meg is magyarázta: él-hal az igazságért, nem tudja elviselni a hamisságot. Az asszonynép meg úgy élt itt, mint valami faluban. Lejárt a folyóra mosni, főzött, még font is. A zsiványok rendesen

gondoskodtak lenről. Szövőszék is volt az egyik kunyhóban, ott fölváltva szőttek az asszonyok. Munka közben gyakran daloltak. Gela, a szép lány, mindig nevetett, mókázott, kötekedett. Csak a vén Balzsam volt kedvetlen, mogorva s éles nyelvű. De azzal senki sem törődött.

A két gyerek a tábor gyermeke volt. Hol itt, hol ott ettek, aludtak, hol az egyik, hol a másik asszony javította ki szegényes ruhájukat vagy varrt nekik újat. Az összes férfiakat apának szólították. Egyaránt megrángatták mindegyiknek a bajuszát, egyaránt csúfot űztek mindegyikből. Az öreg Szatyorvágó Tiván szorgalmasan faragott nekik brúgót, dorombot, készített íjat, nyilakat, madártőröket, azzal játszottak. Most, hogy György személyében pajtásra kaptak, életük még vidámabb lett. Csakhamar beavatták játékaikba, s igen megszerették. Segítettek is munkájában. Köszönetül Györknek mesélnie kellett a klastromról, a városról, a nagy templomokról, keresztekről és képekről meg a régi könyvekről. Arra is rávették, hogy mondjon valamit deákul, az égiek nyelvén. Ők meg besenyőül tanították, szüntelen mutogatva, mi ez, mi az besenyő szóval. S minthogy Györkre úgy ragadt az idegen nyelv, mint a bogáncs, hamarosan jócskán tudott besenyőül.

Még valami tisztességre is tett szert a zsiványok között. Filetlen Pál egy esős este, amikor alulfölül csurgott a víz, s olyan sötét volt, hogy fejszét lehetett volna rá akasztani, megvizsgáztatta Györköt a tűz mellett Szatyorvágó meg Ökörálltó jelenlétében.

Először olyasmit akart tőle hallani latinul, ami a mindennapi életükhöz tartozott. Például ezt: „Leszedénk egy disznó pap szalonnáját." György azonban fölháborodott. Ő nem mondja az égiek nyelvén ezt a profán, sőt bűnös kijelentést. Ha már elkövették, mondják csak besenyőül. Ő nem vonja magára Isten s minden szentjei haragját. Még megtörténhet, hogy beléjük vág az Isten nyila.

A figyelmeztetést mindnyájan a szívükre vették, s Filetlen Pál elállott a kívánságától. Ráhagyta Györkre, mondja deákul, amit akar. Ő aztán megragadta a jó alkalmat, keresztet vetett, s buzgó, áhítatos imádságot mondott a bűnösökért. Úgy a zsiványok, mint Hangics, az asszony meg a gyermekek megilletődve hallgatták. Hangics még keresztet is vetett s könnyezett. György érezte, hogy cselekedete nem volt hiábavaló.

- No, látom immár, tudsz gyákul. Nem a gólya költött - dicsérte Filetlen, s a másik kettő is elismerően bólintott. - Ha fölhagysz a papsággal, löhet belőled valami.

Ettől kezdve György tekintélye egyre nőtt. Kímélték, csak azt tette, amit akart, sőt az asszony arra is ügyelt, hogy meg ne ártson valami gyenge egészségének. Mert György cingár, sovány fiú volt, szüntelen féltette kehétől, taknyosságtól. Pedig mily kár lenne érte, hiszen oly szépen tud imádni... Kiválasztott számára egy vadonatúj, puhán kidolgozott farkasbőrt, s kérte, húzza jól magára, nehogy megártson a nedves, hideg téli szél.

Esténként azután fölszólította Filetlen Pál, mondjon valamit a világ folyásáról, s arról, ami a régi könyvekben van. György eleinte akadozva, szégyenkezve mesélt a félszemű, féllábú, fejetlen emberekről, a madárfejűekről, akiknek farkuk van, meg a világ peremén tüzet okádó hegyekről, kénköves tavakról s Tartarosz ördögi népéről. A csendesen lobogó tűz mellett szótlanul hallgatták szavait. A gyermekek csillogó szemmel figyeltek, míg el nem nyomta őket az álom anyjuk ölében. Maga Filetlen Pál nagy méltósággal ült a főhelyen, mellette legjobb társai: Szatyorvágó Tiván meg Ökörálltó Pétör hevert a farkasbőrön, s hallgatta Györköt. Filetlen néha egy-egy kérdést vetett közbe, amiből kiderült, hogy ő sem afféle tudatlan tekergő. Megkérdezte például, mit mível mostanában Johannes presbiter, mikor vonul a törökök ellen a Szent Föld végleges meghódítására, pogányok hatalmának megtörésére. György elmondta, amit Johannes presbiterről a klastromban hallott, mire Filetlen megnyugodott. Ő meghal az

igazságért, nem lenne nyugta, ha tudná, hogy annyi jó vitéz hiába veszett oda, ahol Jézus úr élt, szenvedett a bűnösökért. De ha Johannes presbiter csak az alkalmas időt várja, hogy a pápa segítségére siessen, akkor minden jó rendben van.

Majd sor került az égig érő hegyekben lakó magyarokra is. György arca kipirult, szeme kigyúlt, szavai tolongva törtek ajkára. Néha meglendítette a kezét, hogy hallgatói jobban elképzelhessék, mekkora hegyek azok, s milyen széles folyók hömpölyögnek. Ottan elmesélte, mint verték szét a magyarok táborát a besenyők a Vízközben, mint tanakodtak a törzsek fejei, mint váltak szét aztán, s mentek Nyugatnak, Keletnek. Ő olvasta egy régi-régi könyvben, hogy követek is jártak tőlünk az égig érő hegyek magyarjainál, s azok igen megörültek, s magyar nyelven köszöntötték őket.

Filetlen Pál elámult, s nagyot csapott a térdére.

- Hát mért hagyják ott amaz igaz magyeriakat, véreinköt, távol az országtól? Mért nem vonulnak oda a papok, hogy kivezessék űket pogányság feneketlen gyalázatából? Mért adának kerálaink földet, falvakat, kéncsöket, halászó tanyákat nekik, ha csak itthon ülnek a kész mellett, telifalják magokat, dorbézolnak, garázdálkodnak, megcsúfolják Jézus Úr tanejtásait, terjesztik a büdösségöt, noha ott, a nagy högyek között magyeriak élnek, s tám várják űköt? Én életömet adom az igazságért, ti tudjátok. Meghasadok a bosszúságtól, ha látom a lézöngőket, bátor volna mit mívelniök Isten s magyeri nemzet dücsőségére!

György hiába is tagadta volna, ez a zsivány, messze földön híres Filetlen Pál azt mondta, amit ő is érzett. És akármilyen híres zsivány volt is, akármennyi gaztett terhelte is a lelkét, hálával tekintett rá, s noha bűn volt, megszerette.

Filetlen Pál egyre zabolátlanabbul nyargalt bele a dühbe és lelkesedésbe.

- Azok ottan nyilván böcsületösebb velágot teremtének, mint a mi gyalázatos uraink, kelekótya kerálunk, németöt meg latin bitangjaink, zsidó meg szerecsöny rablóink. Én életömet adom az igazságért, ki es mondom ország-velág előtt: gaz papok, hitvány urak, alávaló idegönök, képmutató keráli népök vakítának el, s ha Isten eltöröl e velág színéről, jól tészi, igazán tészi! Vesd eszödbe, te fiú, soha el ne feledd, mit mond Filetlen Pál, az igazság emböre: korbáccsal kéne odahajtani mind azt a lebzselő, bendőjét tömögető, puffaszkodó egyházi népöt az égig érő högyek alá, hogy teljesítsék Jézus Úr parancsolatját, hirdetvén az Evangéliumot pogányoknak és zsidóknak egyaránt. Ha kedég te es mindönt el nem követsz, hogy így legyék, jobb, ha már ma fölakasztalak arra a szép tölgyfára, aki Tiván apa kunyhója előtt kínálgatja ágát a nyakadnak.

- Igön vallásos férjfiú vagy - bólintott Tiván bácsi elismerőleg Filetlen felé.

- Néköd csak az igazság, mindég az igazság harsonája zöng - tódította igazi besenyő cikornyával Pétör.

- Most láthatjátok mindahányan - kiabált fölhevülve s öklével a térdét verve Filetlen -, hogy igazságom vagyon, azmikor a papokon könnyítök. Nem jár nékik ögyéb! Mért csoszognak, tölteköznek, henyélnek, kamatyolnak, csavarognak s gazdagodnak itt, magyeriak hatalmas országában, azmikor ott, távol, szegény pogány magyeriak vesznek segédség híján? Kénkües tüzet a nyakukba, Isten nyilát a kaponyájukba, pokol tüzét a faruk alá az ilyen hitvány, Jézustagadó papoknak! Meghasadok a bosszúságtól, ha rágondolok, minő mélyre süllyedénk!

Györknek szóról szóra el kellett mondania, mit olvasott a régi krónikákban. Szépen, elérzékenyült hangon el is mondta. Mint kutatott a váradi klastrom toronyszobájában, ahol egykor Vak Béla urunk raboskodott, mint forgatta a régi könyveket, mint akadt meg szeme egy magyar szón, mint szállta meg a boldog ijedelem, s mint böngészte azután a régi írást

fáradságosan tovább. S jól összeszedve emlékezetét, szóról szóra ismételte ama régi, elfeledett szavakat. Nem hagyott ki egyet sem.

- Hány esztendős löhet amaz írás? - firtatta Filetlen Pál.

- Tám még akkor írák, azmikor Bulcsú apánk s Lél apánk éle.

- S te megértéd?

- Majdhogy úgy nem írák, azmint ma es szólunk.

- Hát így ama högybéli elszakadott magyeriak értenék, ha odamönne valaki tőlünk?

- Igenyöst értenék - helyeselt György.

- De hát mén nem mönnek? Mért nem indul sönki? Hogy a ragya csipkézze ki a rongy embörök képét, kik csak a készet élik, s mindönt veszendőbe hagynak! - üvöltött Filetlen Pál. - Meghasadok a bosszúságtól!

- Tám nem tudja sönki, hogy vagynak - védelmezte a hanyagokat György.

- No, de ha írva vagyon! Ha olvashatják! Tám nem azért ülnek a klastromokban, hogy olvassanak? - dühöngött Filetlen. - Ha én csuhába öltöznék, klastromban laknék, egész napon által a bendőmet tömném, imádnék, hajlonganék, bizony, hogy olvasnék es. Ha én szörzetös lönnék, majd megmutatnám én!

- Bizony, szörzetösnek kellött volna mennöd - hagyta rá Tiván bácsi.

- De hát ma már a klastromokban öszvegyűjtenek mindön gyüttmöntet, azki nem oda való - toldotta meg Pétör.

Magna Hungaria dolga gyakran előkerült a hosszú, sötét téli estéken. Amikor pedig György kifogyott már a krónikából s tudományból, törni kezdte a fejét, hogyan is lehetött, miként élnek ott a magyeriak. Szót szóba fűzött, s olyan elevenen képzelte el őket, hogy végezetül maga is elhitte. A hallgatói meg bezzeg elhitték.

Esett a hó. Karácsony, azaz újév ünnepe közeledett. Ezekben a napokban a zsiványok nem jártak portyázni, otthon lézengtek, lószerszámot javítottak, vesszőkosarakat fontak, csizmát varrtak, bocskort kötöttek az asszonynépnek, vagy egyszerűen henyéltek a bundán, s bámulták a tüzet. Egy hosszú, sovány, szótlan besenyő, Kurd, igen szépen verte a damborát. Félnapokig elhallgatták, s bánatos, vonító dalokat énekeltek hozzá.

A sziget egyszerre megszépült, ezüstbe öltözött. Puha, selymes hótakaró födte a fekete földet, a fák ágait vastagon bepólyázta, a bokrok között feszülő pókhálók gyöngyös csipkékké váltak. Halotti csönd volt körös-körül, mint a temetőben, csak a gyermekek kacagása visszhangzott a vastag tölgyfák oszlopos törzseiről. Minden hang messze csengett, mint a csengő. Az emberek vidámabbak lettek, olykor még az asszonyokkal is összeálltak havazódni. A sebhelyes Pétör megkergette Gelát a fák körül, s amikor elfogta, beledöntötte a hóba s meghempergette. Gela visított, karmolt és rúgott. Pétör harsányan röhögött. Balzsam sápítozva szidta, a tanya népsége biztatta őket. A gyermekek sikítoztak, mintha csiklandozták volna. Igazi napsugaras, havas téli nap volt. György is vidulhatott volna, ha ugyan lett volna hozzá kedve, mióta elhurcolták.

Mert György, ha látszólag bele is nyugodott állapotába, s csendesen, békésen tűrte sorsát, egyre azon töprengett, hogyan szabadulhatna innét. Eleinte álmatlan, keserves éjszakákon, félelemtől könnyezve, később munka közben, ha nem gondolt is rá. Gondolatban úgy élt most is, mint a klastromban. Hajnalban elmondta imádságait, zsolozsmáit, eldúdolta énekeit, azután szótlanul evett, mintha a refektóriumban ülne a barátok között, s nem lenne szabad megtörnie a

szilenciumot. Behunyta a szemét, s hallotta, amint a fölolvasó barát éneklő hangon szótagolja az aznapi részt hártyakönyvéből. Elképzelte az öreg, jóságos perjelt, s elszorult a torka a gondolatra, talán nem is él már. Majd úgy érezte, bent ül a szépen festett oszlopos teremben a kisszéken, térdén írótábla, ujjai között lúdtoll. Pelbárt fráter le s föl jár egyenletes, hosszú lépteivel s magyaráz. Sóvárgott egy könyv, egy kalamáris, egy toll után. Gyakran elővett egy gallyat, s a puha hóba deák szavakat írt.

Oly mélyen elmerült magába, hogy nem is hallotta a körülötte lévők hangját. Ha szóltak hozzá, ijedten fölriadt. Evés után ismét dolgozott a ház körül, s ha ott nem akadt munka, elment a többi kunyhóhoz, segített, amit tudott. Csak azt nem engedték meg, hogy vizet hordjon a Dunáról. Igen féltek, hátha megszökik. Papi embernek akkor sem hittek, ha akkora, mint egy babszem. Mert a papi ember - mint Filetlen Pál magyarázta - lesüti a szemét, motyog magában, s nem lehet tudni, mit forral, mikor a legszelídebb, legbéketűrőbb is.

Az este korán beköszöntött, hosszú, szelíd alkonyat borult a havas lakra, s a csend még nagyobb lett. A kunyhók füstlyukán vastagon bodorodott ki a kék füst, az ajtónyíláson kireszketett a hóra a vörös tűzfény. A kis fekete kutya megkezdte csaholó őrjáratait a tanya körül. Az ólakban horkoltak s dobogtak a türelmetlen lovak. És a zsiványok összebújtak egy-egy kunyhóban, ezüstös damboraszó pengett ki vékonyan innen is, onnan is, egy-egy vastagabb férfihang dalba kezdett. Hangics a gyerekeivel pörölt, azok visítva kacarásztak. Megkondult Filetlen Pál mérges hangja: „Meghasadok a bosszúságtól!...” Györk magánosan lépkedett a puha hóban, saruja zaját elnyelte a halkan ropogó hószőnyeg. Imádkozott, énekeket dúdolgatott. S megkísérelte elképzelni, mit mívelnek most a klastromban, mi történhetett Georgiusszal, sikerült-e megmenekülnie s eljutnia Fejérvárra. S vajon mit gondol a fejérvári klastrom fejedelme? Nyilván éjjel-nappal imádkozik az ő lelkéért.

Maga előtt látta ilyenkor, e csendes estéken Várad házikóit is, hallotta a Kovácsszeg üllőinek csengését, Farkas három kutyájának ugatását, a kis Istefán sírását s gőgicsélését. Látta azt a másik házat, ahol Vajka és húgocskája él s nem is gondol őrá... És Majs apa? Hogy él most a kis faházban, varázseszközei között, a hóval borított erdőségben?

Lázadozott, de úgy érezte, Isten jóságosan letekint rá a sötét égből, s rajta nyugtatja erős kezét. S ettől megnyugodott. Hiszen ha dolgozgat is a zsiványok háza táján, azért nem mível rosszat. Sőt iparkodik jó példát mutatni nekik. Hátha kicsírázik bennük az igaz élet vágya? Az igaz keresztyénség, Jézus szeretete. S jó útra térnek. Igaza van Filetlen Pálnak. A jó keresztyén feladata, hogy a bűnösök, pogányok között terjessze az Örömhírt, Jézus szelíd parancsait, az igaz, istenes életet. És nem is mindnyájan zsiványok ezek. Itt vannak az asszonyok, őket is úgy rabolták, rabságban tartották, mint magát Györköt. Itt van Hangics két kis gyermeke. Ártatlan lelkek. Talán azért nem válnak egykor gonoszakká, mert Isten ide vezérelte őt akarata ellenére, hogy az igaz úton megtartsa őket. Isten szándékai kifürkészhetetlenek.

Így lassanként mindig lecsillapodott, megnyugodott, békén vállalta sorsát, s boldog örömmel hajtotta nyakát Isten igájába.

De azért folyton résen volt, hogy, amint tud, szökjék innét. Nem akart mindenáron szökni. Csak az alkalmat leste. Hiszen az ő útja a klastromba vezetett, ott kell neki tovább tanulnia, majd Bononiába mennie az Univerzitásra, ahogy a fejedelem kívánta. Azután onnét is tovább, a királyi udvarba, írástudó diákok, püspökök s hatalmas jobbágyok közé.

Közben, mint a tűz, falta a besenyő nyelvet. Ha nem akarta is, tanulta. Amint egy szót meghallott s kimondott, többé el nem felejtette. Nyelve, füle híven engedelmeskedett. Olyan szépen, tisztán ejtette ki a besenyő hangokat, hogy Hangics nem egyszer ámulva csapta össze a kezét, s nem győzte eléggé dicsérni. Már szinte folyamatosan beszélt besenyőül s olyan

hibátlanul, mintha valamikor jól tudott, de közben elfelejtett volna. S most csak az emlékezetét kellett volna kissé megforgatnia, hogy az alul került réteg fölszínre jusson. Ha már itt kell lennie ezen az elvadult szigeten, legalább megtanul besenyőül, gondolta.

Csak az elhagyatottság volt kínzó, sőt néha kétségbeejtő is. Kisfiú volt György, akármilyen büszkén s keményen viselte is sorsát. De szívét megerősítette a tanításokkal s intelmekkel, melyeket a klastromból hozott magával, s az imádságokkal, melyeket Váradon tanult. Szüntelen arra gondolt, amit a perjel mondott búcsúzáskor: „Ne engedj érzéseidnek, erősítsd akaratodat." Hátha az Isten gondviselő szándéka éppen így neveli az akaratát s erősíti, hogy ne engedjen érzéseinek? Így némította el keserű bánatát, lázadozásait s kétségbeesését, így fojtotta vissza forró könnyeit, így erőltette magára a viselkedést, mely hasonlatos volt az öreg fráterek meggondolt, bölcs, rendíthetetlen nyugalmához. Még azt is eltitkolta, hogy fázik sarujában, kámzsájában.

*

Hogy karácsony - azaz újév - ádventjében vannak, azt Filetlen Pál szavaiból tudta meg.

- No, most immár eljő a kalandosok üdeje - folytatta Filetlen Pál a bőrön heverészve, s egykedvűen tűrte, hogy a két csintalan gyermek a hasán henteregjen, s bajuszát cibálja. - Valahány ördöng vagyon ez környékön, mindnyája idesereglik, hogy a mennykű csapjon beléjük.

Ebből György nem sokat értett. Csak tán nem jelennek meg az ördögök valami nagy tanácskozásra? S kik azok a kalandosok?

Most hallott róluk először. Nyilván a környékbeli ördögök szövetsége lesz ez a népség.

Sokat töprengett ezen. Végre kezdett megvilágosodni az elméje. Hát hogyne sereglenének ide, a csendes, vad szigetre, amikor most hajnali miséket mondanak minden egyházban, s Jézus születésének napja közeleg! Meg sem maradhatnak az emberek közelében. Hiszen mindenütt buzgó nép tölti meg az Isten házát, s ájtatos imádságot morzsol nemcsak a misén, hanem odahaza is. És böjttel vezekel bűneiért. Hát az egyházak környéke, a buzgó falvak sokadalma valóban mindennél büdösebb hely most az ördögöknek. Farkukat behúzva dühösen menekülnek olyan helyekre, ahol nem háborgatja őket sem imádkozó, böjtölő ember, sem hívőkkel teli egyház. Jézus születésének ünnepe illatozik mindenfelé szelíd illattal, a napkeleti három királyok is készítik immár az aranyat, tömjént és mirhát, hogy megajándékozzák a jászolban fekvőt, pásztorok lesik a csillagot, angyalok, ökrök és bárányok a pillanatot, hogy zengő szóval hírt adjanak a Megváltó születéséről. Valahány ördög vagy egyéb Gonosz lézeng, kujtorog és setteng az emberek körül, most szűkölve menekül. Így hát teli lesz velük a sziget. Annál inkább, mert hiszen ez a földbe vájt kunyhókból álló tanya, amelynek sem falunagya, sem egyháza, sem papja nincsen, rablók, zsiványok tábora, zsákmányolt kincsek rejteke, gonosztettek kohója. Bizony, nem mehetnek az ördögök tanakodni, szövetkezni máshová...

- Nem féltök, nem irtóztok az ördöngöktől? - kérdezte György tétovázva, hátha megsérti Filetlen Pált.

Az nevetett.

- Fél a fene. Vagyon íjunk, nyilunk elegendő, fejszénk es meg pányvánk. Meg osztán nem es olyan igön bátrak űk. Csak amolyan kalandos ördöngök.

Hát ez megint érthetetlen volt. Mintha bizony fogna az ördögön a nyíl, a fejsze, mintha meg lehetne őket kötözni pányvával. Miféle ördöngök ezek, ha csak amolyan „kalandos" ördöngök?

Törte a fejét, de nem tudta kisütni. Elhatározta, hogy az Ávék számát megkétszerezi, böjtöt tart, s buzgó imádságokkal teszi ártalmatlanná a szigetre gyülekező ördöngöket. Tudta ő, hogy egyetlen igaz hatalom a pokolbéli hatalommal szemben a kereszt, Jézus neve.

Mindamellett félt egy kissé, ahogy karácsony estéje közeledett.

Azt hitte, ezek a gazemberek, akiknek kezére nem egy békés ember vére tapad, s akik bűnös buzgalommal elsősorban utazó frátereket, egyházakat fosztottak ki, káromlással, Isten szidalmazásával, dorbézolással s hetyke gőgösködéssel ülik meg a szentestét, avagy inkább meg sem ülik. Mennyire elképedt, amikor hosszú sétája után, melyet a csendes fák alatt tett s buzgó imádsággal töltött, a láthatatlan angyalok puha szárnysuhogását figyelve s a csillagos égboltot lesve, fülét áhítatos egyházi ének hangjai ütötték meg. Figyelt. Tiván bácsi kunyhójából szállt az ének, a Jézus születésén örvendező dal. Rekedt medvehangon fújta Szatyorvágó Tiván s reszkető, hamis hangon a vén Balzsam. Györknek földbe gyökerezett a lába, azt hitte, valóban ördöng játszik vele.

Filetlen Pál kunyhójába visszatérve új meglepetés érte. Csudálkozva látta, hogy a főzsivány a tűz mellett áll, s hangosan mérgelődik a gyermekekkel:

- Én életömet adom az igazságért! - kiabálta, nagyokat ütve döngő mellére. - Meghasadok a bosszúságtól, ha látom, hogy valaki lábbal tapodja az igaz kresztyénségöt! Jézus Úr születését idnapoljuk ezön az estén. Ha nem imádtok ájtatosan s nem éneköltök, agyoncsaplak mindnyájatokat, mint a legyet!

Ez mégiscsak rút istenkáromlás - gondolta sápadtan Györk, s nyomban elszánta magát, hogy szembeszáll a fületlen zsivánnyal, s kioktatja, ha megöli is.

- Ne gúnyold Jézus Urunkot - szólt reszkető hangon, kipirult orcával s izzó tekintettel a rablóra, s megállt előtte szétvetett lábbal, úgy nézve föl a magas férfiúra, mintha rá akarna ugrani. - Nem rettegsz-é, hogy Isten haragja lesújt, mint a férget?

- Ne te, ne - bámult rá Filetlen. - Megveszél-e?

- Megveszél magad, mert oly igön bínös vagy, hogy nem átallod kigúnyolni Jézus Urunk születését - folytatta Györk egyre nagyobb fölháborodással, s amilyen piros volt az imént, olyannyira elfehéredett most. - Mert ű meghala a latrokért es.

- Meghasadok, meghasadok! - kiállott Filetlen s toporzékolt. - Hát immár kételködni mersz igaz kresztyéni szüvemben, te nevendék gyisznó! - Aztán ráripakodott a gyermekekre:

- Fújjátok, de szépön, a keservetöket! Majd adok én nektök. Nosza! Kezdjétök.

A két gyermek megszeppenve, bánatos, reszketeg hangon fújni kezdett egy vidám karácsonyi éneket. Hangjuk alig zümmögött, akár a légy szárnya. Filetlen Pál behunyta félelmetes szemét, s ujját fölemelve figyelt. Fejét hevesen rázta, toppantott, hogy hangosabban, bátrabban. A félénk hangocskák följebb szálltak, a két kis maszatos arcon nagy igyekezet pírja égett. Most már Filetlen is elégedettebb képet vágott. Halkan dünnyögte az éneket maga is. Csatlakozott hozzá Hangics asszony.

- Hó! Megállj! Mért vagyon nékünk klastromi embörünk? Nosza, Györk, zöndéts rá!

Györk egyet sem kérette magát, hanem rázendített. Négyen énekeltek most egyre nagyobb lelkesedéssel s áhítattal Jézus születéséről, a pásztorok ijedelméről s a csillag ragyogásáról. Ötödiknek Filetlen Pál dünnyögött az énekbe, de kissé hamisan, mert mióta elvesztette a füle karéját, a dal hangjait nem hallotta jól.

Hiszen innét már csak egy lépés az igaz életre való megtérés - gondolta György meghatottan. - Lám, őt, a kis növendéket választotta ki Isten, hogy kertész legyen ezzel a gyommal, bogáncccsal, mindenféle tüsökkel fölvert kertben... Pásztor a vad csikaszokból összeverődött nyájban...

Egyre vígabban énekeltek, míg a főzsivány lassan vissza nem telepedett fekvőhelyére, homlokát tenyerébe támasztotta, s mérgesen fölmordult:

- Ölég. Hagyjátok immár. Mit abajgattok?

Nyomban csend lett. Filetlen pedig maga elé bámult, s nagyot sóhajlott:

- Meg kell adni Istennek es, azmi Istené...

Egész este igen rossz kedve volt, mogorván hallgatott, s a legkisebb zajongásért görbe tekintetet vetett a gyermekekre. Bizonyosan emlékei támadtak, neki is lehetett anyja, aki karácsonyi énekre tanította, testvérei, akik együtt énekeltek vele, egy kis faház, melyet betöltött a karácsonyest különös illata. Vigyáztak is, hogy ne háborgassák fájdalmas emlékezéseiben.

A kislány - Játék - kifelé somfordált a kunyhóból. Az ajtóban megállt, s fázósan beburkolózva kendőjébe, ujjával csalogatta Györköt. A fiú utánament.

Kint megálltak, vártak. Csakhamar a kislány öccse, Karcsa is kisettenkedett utánuk.

- Gyere, fussunk - lihegte Játék izgatottan, s futni kezdett kifelé a táborból. Karcsa, mint a bakkecske, utánavetette magát, s György is nehézkes futásnak indult bő csuhájában.

Kiszaladtak a tanyáról, a taposott hó elfogyott lábuk alól. Belevágtattak a mély hóba, a nagy, évszázados fák közé.

- Mit akarsz? - lihegte György s megállt.

- A kalandos ördöngök - suttogta Játék kipirulva, csillogó szemmel. Kerek barna arca forrón ragyogott ki piros szélű fehér kendője redőiből. - Most gyüleköznek a kalandosok...

- Hijj, annyi ördöngöt sohasem láttál! - toporzékolt a türelmetlen Karcsa.

A Hold bágyadtan gurult foszladozó felhők között. Kék fény derengett a fehérbe öltözött fák alatt. A nagy csendben hallani lehetett a röpködő angyalok szárnyának suhogását. Vagy ördöngszárnyak suhogtak? György mindenesetre keresztet vetett, s elmondott egy fohászt.

- Hol vagynak? - kérdezte aztán, ő is suttogóra fogva hangját, mint a pajtásai.

- Lent az alsó szigetön ilyenkor érköznek hajókkal - hadarta a kislány szaporán. - Elbújunk s meglessük űköt. Vagyon ott egy nagy kerek tisztás, mindég ott gyüleköznek öszve. Huj, de rondák! Én már látám űköt.

Semmi baj nem történhet, ha az ember a kereszt jeléhez folyamodik, s elmondja az imádságokat, amiket kísértés idejére ír elő az egyház. György ebben bizakodott s megint futóra egyengette lábát. Nagyon fúrta a kíváncsiság. Igazi, eleven ördögöt sohasem látott. Hát még egész csődületet egyszerre!

Nesztelenül futottak a puha hóban.

Végre Játék, aki legelöl szaladt, meglassította futását. Most már idegen tájon jártak. A vén tölgyek közül ki lehetett látni a holdfényes tisztásra.

Meghúzódtak egy öreg fa mély odvában, onnét pislogtak kifelé. Három fej, mint három bagolyé egy nagy fészekben.

A tisztáson nem volt senki. Néma fák között suttogott a szél. Olykor-olykor hócsomó hullott egy ágról halk zizzenéssel. Majd távolról tompán puffogó dobszó hallatszott.

- Jönnek - suttogta Játék. - Vigyázz, meg ne tudják, hogy itt vagyunk, mert agyonütnek...

A puffogás egyre erősödött, azután zagyva kolompzörgés feleselő hangjai vegyültek közé. Egyre hangosabb lett a lárma. Bőgés támadt vékony, vastag hangon, mintha baromcsorda közeledett volna. „Baú-úú! Baúúú! Baúúú!" - üvöltött a bőgés. Eddig Györk azt hitte, az ördög vinnyog, visít és röfög, mint a disznó, ámbár lólába és kecskeszarva vagyon. De akik ezt mondták, nyilván nem hallottak még saját fülükkel ördögüvöltést. Mert íme, ezek itt bőgtek, baúgattak s nem visítottak.

Nagy tömeggel lehettek, mert a dobolás, kolompolás, baúgatás és bőgés fölverte az egész vidéket. Amint közeledtek, hejehujázó sípszó is sikongott a zenebonába. Az ördögök igen vígan voltak.

Most már talán jobb lett volna tágulni innét. De nem lehetett. Észrevették volna. Mert íme, a tisztásra kikanyarodott az ördögök menete. Valóban szörnyűek voltak ezek az alvilági alakok. Györk ámult, és sűrűn hányta a keresztet. De közben figyelt, el ne szalasszon az ördögök közül egyet sem.

Milyen torzpofák voltak! Vörös volt a képük, mint a vér - bizonyosan vérrel kenték be. Fülig tátott szájukból hosszú fekete agyarak meredeztek. Rémítő, halálos vigyorgás volt ez. Fejüket, fölső testüket sűrű szürke vagy fekete bunda borította, mintha báránybőrt vontak volna magukra. Meleg, gyapjas szőrük volt tehát, amin Györk annál jobban csodálkozott, mert az egyházatyák közül senki sem említette - tudomása szerint -, hogy a Pokolban hideg lenne.

Hogy lólábuk avagy hasított csülkük van-e, nem lehetett látni, mert térdükön összekötött gatyájuk rövidszárú csizmában végződött, s annak emberi lábhoz hasonlatos alakja volt. Messze kimagasodott azonban e vörös pofájú, vicsorgó fogú, szőrbundás sereg közül egy különös ördög, aki tán afféle fejedelem vagy Belzebub közeli rokona lehetett. Ennek ökörszarva volt s bozontos homloka. Körben toporzékolt, csizmája hegyével a havat rúgta, s vadul döfködött jobbra-balra. A tisztelet nem ördögnek való erény, így nem is tisztelték e fejedelmi ökröt, hanem baúgattak rá, futkostak előtte, a farukat verték, ráöltögették a nyelvüket, bottal húztak végig rajta, szóval úgy viselkedtek, ahogy pokolbéli népségnek a fejedelme előtt viselkednie kell.

Györk eleinte nem tudta elgondolni, mi az a hosszú, ökörszarvhoz hasonlatos valami, amit némely ördöng a vállán hurcolt, némelyek meg kettesével-hármasával vittek, oly hosszú s nyilván nehéz is volt. Amikor azonban az egész ördögi sereg a tisztás közepére ért, az ökörszarvú fejedelem belebújt a leghosszabba, s ekkor kiderült, hogy kürt. Bizonyosan afféle háncstülök volt, amilyeneket a hegyháti pásztorok meg az ormánközi mocsarak népe is használ, de pokolbéli háncsból készült, mert hangja hátborzongatóan bőgött, s olyan rekedt volt, mint egy megsebzett vaddisznó hörgő röfögése.

A kolompot mindnyájan övükön viselték, s vad bakugrások közben rázták. Néhány vén ördög a dobokat verte részeg buzgalommal, s méltóságosan járta hozzá a körtáncot, apró lépésekkel udvarolgatván az ökörfejűt és a kürtösöket. Az öveken zörgő kolompok, a hosszú háncstülkök s varázsdobok hangja örvénylő lármát csapott a néma vadonban. Hát még az üvöltő baúgatások, a dudák sipítása. Mert három dudás ördög ugyancsak nyekgette, billegette a dudát. (Bizonyosan elkárhozott asszonyok bőréből készült a duda, olyan emberi alakja s panaszos hangja volt.)

- Nézd csak, nézd csak - suttogta a kis Karcsa fiú sápadtan az izgalomtól s rettegéstől -, az ott a főördöng... A szarva aranyból vagyon...

A kislány nem szólt, csak vadul szorongatta György hüvelykujját, belekapaszkodva a kolostori emberbe mentségül.

Hát most szemtől szemben látta György az ördögöket. Egész sereget, méghozzá jókedvében, kolompolva, dobolva, dudálva, sípolva s bőgve. Vajon minek örvendeztek? Hiszen Jézus úr születése az ő birodalmuk romlását jelentette. Mért nem tanácskoztak? Nem, erre nem volt semmi hajlandóságuk. Úgy látszik, a bölcsesség sem ördögi erény, nem is folyamodtak hát hozzá.

Egyre vadabb keringélésben járták pokoli táncukat. Amint György hosszasabban nézte őket, kiderült, hogy férfi- meg asszonyördögök voltak, sőt gyermekek is. Mert a férfiördögöknek kacskaringós kosszarvuk volt s fekete bundájuk, de az asszonyi ördögök szarvatlanok s fehér szőrűek voltak. Ezenfelül az asszonyördögök nem kolompot, hanem csengőt viseltek övükön. A kölyökördögök a nagyok közé elvegyülve ugrabugráltak, s csak akkor lehetett észrevenni őket, amikor a tömeg megbomlott, s a kölykök előficánkoltak a nagyok közül.

No, az a tánc, ugrabugra, kavargás, amit Georgiusék míveltek a pécsi klastromban, semmi sem volt ehhez képest, ami itt a havas tisztáson, a kék fényű, szelíd holdvilágban támadt. Az a zenebona, ordítozás, mely akkor éjjel majd fölvette a klastromot, zsolozsmázás volt ehhez az ördögi zsivajhoz, ortályozáshoz képest. Eleinte lassú, méltóságos lejtéssel forogtak körben, éktelenül rázva a kolompokat, verve a dobokat, fújva a hosszú tülköket s baúgatva, mint kegyetlen fagyban a farkasok, majd egyre gyorsabban forogtak, egyre nagyobbakat szöktek. S közben fogdosták, csipkedték az asszonyördögöket. Azok visítottak, mint a csiklandós malacok.

A különös ortályozás egyre vadabb lett. A faodúba bújt gyermekek féltek. Hátha észreveszik s a Pokolra viszik őket? De azért nem bánták, hogy idejöttek. Különösen György. Papi embernek jó szemtől szembe megismerkednie az ördöggel. Hát még ilyen válogatott sereggel! Egyik keresztet a másik után vetette, és suttogó ajka pillanatra sem hagyta abba az imádságot. Így nem is érte őket semmi baj. Noha az ökörszarvú főördög néha egészen közel firgett-forgott, öklelőzött az odvas tölgyhöz, s fújta a gőzt a hidegben, nem vette őket észre.

Amikor az ördögi csapat belefáradt a táncba, üvöltözésbe, pajzánkodásba, két vicsorgó ördög nagy hahotával hatalmas kecsketömlőket cipelt elő a fák közül. Hozzáláttak az iváshoz.

- No, hát kortyoljatok! - kiáltotta hibátlan magyeri szóval, harsány férfihangon az ökörfejű, s letelepedett a hóra.

Elsőnek ő tartotta kupáját a tömlő alá, s egy keveset a földre öntve, a kupát magasra emelve köszöntőt mondott:

- Eleink nyugalmára, Ukkonra s mindnyájunk egészségére!

A többiek sem kímélték a bort. Nagy tereferélés folyt, az ijesztő vérvörös pofák mozdulatlanul meredtek egymásra vicsorgó szájjal, ferde orral, kimeredő fogakkal. Szemük villogott. Összevissza fecsegtek férfi-, nő- meg gyermekhangon, hangosan röhögtek, vihogtak, visítottak. A fiatal ördögök vidáman hemperegtek a hóban. Némelyek hóval kezdték hajigálni egymást, ebből nagy kergetőzés támadt. Villogva suhantak a hócsöngék a holdfényben. Egészen úgy viselkedtek, mint a játszótéren mulatozó váradi fiatalok. Ha nem lett volna fehér meg fekete szőrük, vörös képük, vicsorgó szájuk, övükön kolompjuk, olyanok lettek volna, mint a vasárnapi falusiak. És ha nem trónolt volna köztük a nagy szarvú fejedelem.

György igen ügyelt, vajon mit beszélnek összevissza, hátha megtud valami fontosat a pokol életéről, ügyeiről, az ördögi birodalom terveiről, szándékairól. De nyilván nem úgy értették a szavakat, ahogy emberi ésszel érteni kell, mert összefecsegtek mindenféle ostobaságot, szóltak egy Kárász nevű ember házasságáról valami Tükör nevű leánnyal, egy Anna nevű asszony most született gyermekéről, medvéről, melyet az ősszel egy szerencsés vadász késsel szúrt le. Szóltak a télről és nagy hóról, vihogtak víg mókákon, zörögve dörzsölték egymáshoz förtelmes képüket, mint akik csókolóznak, sőt ketten mindenáron föl akarták hajtani egy röhögve szabadkozó, rúgkapáló, karmoló asszony-ördög szoknyáját. S éppen úgy ittak, mint a közönséges emberek.

- Éjfélkor eltakarodnak - súgta Játék, s egyre topogott az odúban, mert fázni kezdett a lába.

György sem bánta volna, ha már kotródnak. Eleget látott. Ám az ördöngök nagy kiáltozással, baúgatással fölkerekedtek, mert a távolból újabb baúgatás hallatszott. A fák közül kirajzott egy újabb ördögi sereg, élén egy tagbaszakadt, nehéz járású, lomha ördöggel, akinek akkora szarvai voltak, hogy ökörnek, bikának nem is lehettek akkorák. Ijesztő ábrázata megdermesztette a vért abban, akire ránézett. Ha ez az ördögfejedelem megjelent egy haldokló fejénél, a szegény lélek dideregve adta meg magát sorsának, az örök kínnak. Ez az ördög nagyobb úr lehetett a másiknál, mert az elébe futott, messziről kezet nyújtott, s örvendező hangon az egészsége és a családja felől kérdezősködött. Aztán nagy diadallal a tisztásra vezette, maga mellé ültette s borral kínálta meg.

A többi ördög szintúgy örvendezett egymásnak, sűrűn hajtogatta a boros kupát, s harsány köszöntőt mondott.

A dobok, kolompok, csengők és tülkök új erővel s lelkesedéssel megszólaltak. A kavargó sereg ismét vad táncba fogott. Még hangosabban, még féktelenebbül tombolt a tánc és üvöltözés. Hát még mi lesz akkor, ha ismét érkezik egy sereg új ördög, valami még nagyobb fejedelem vezetésével?! Ennek a fele sem játék.

- Jó lenne immár szöknünk - súgta György. - Igön sokan vagynak immár.

- Éjfélkor eltakarodnak - ismételte a kislány csitítólag. - Nyughass, mert észrevösznek, s akkor jaj minékünk...

Javában állt a pokolbéli mulatság, amikor újabb baúgatás zendült, újabb sereg érkezett. Most már tengersokan voltak, és zsúfolásig megtöltötték a tisztást. Az újonjöttek is hoztak egy bikaszarvú ördögöt, de ez alacsony, tömzsi, igen fürge ördöng volt, elképesztően magas hangon baúgatott, s nagy ökölcsapásokkal verte hátba a nőszemélyeket. A kölyök ördöngök meg sűrű karéjban körülállták a pokol előkelőit s felnőttjeit, s egymással összefogózva táncoltak, fülsiketítő hangon üvöltözve a „baúúú, baúúú" kiáltást.

A zűrzavar, ortályozás akkora volt, hogy György végezetül mégis kibújt az odúból, s óvatosan tovasettenkedve a fák között, beért a sűrűbe. Két pajtása reszketve követte. Akkor aztán megint futóra vették a dolgot, s rohantak, amerre láttak. Végre megnyugodva fújtak egyet. Az ördöngök lármája halkabban verődött hozzájuk, szavaik értelme elveszett a kolompok, dobok, tülkök zajában. Itt már nem vehetik őket észre.

- Én már esztendeje es látám űköt - dicsekedett suttogó hangon Játék. - Azkor még többen valának. S megvárám az éjfélt, míg el nem takarodának onnét. Oly igön részögök valának, hogy csakúgy dűlének, akár a tuskók.

- Nem es bort isznak, hanem tűzlángot - magyarázta a kisfiú.

- De hát mely ördöngök löhetnek, hogy magyeri nyelvön szólanak? - töprengett György.

- Ezök a busó-ördöngök - fecsegett igen komolyan a kislány, örülve, hogy ő is taníthatja egyszer a nagy tudományú klastromi fiút, akit még Filetlen Pál is tisztel. - Annyi vagyon belőlük mindönfelé, hogy mindön igaz kresztyénre jut belőlük egy. Olyikra kettő es, azki igön gonosz. Ezök a busó-ördöngök azt a hitöt követik, azkit a régi atyák. Pagányok. De műte Jézus Úr évenként újra megszületik, csak titkon gyűlnek öszve karácsony éjjelén. Osztán kitanácskozzák, kimulatozzák magukat. Űk a busó-ördöngök. Avagy kalandosok.

- De mért szólanak magyeri nyelven?

- Hogy szóljanak, te gyimó, ha egyször magyeri ördöngök?

Lassanként egészen maguk mögött hagyták a pokoli látvány színhelyét, s közeledtek a tanyához. A Hold elbújt az egyre sűrűbb felhők között, s borongó, félelmes árnyék terült a hallgató erdőre. Ott álltak mind a hárman a hóban, mellettük a kis fekete kutya figyelt, s hallgatták a sziget alsó részéből ideverődő halk pufogást, csimpolyaszót, kacagást.

*

Néhány napig azon töprengett, vajon mért nem száll ki a pécsi püspök a szigetre, s fényes papi segédlettel, énekszóval, bőséges imádsággal, szenteltvízzel mért nem űzi el innét az ördöngöket mindörökre. Hiszen a sziget a pécsi püspöké, Moháccsal s a környékbeli falvakkal, halászóhelyekkel s erdőségekkel együtt. Hát hogy tűrheti, hogy a maga birtokán, melyet még első királyunk adományozott neki, éppen Karácsony - azaz Újév - éjszakáján a környék valamennyi ördönge összegyűljön, gyalázatos lármát, kolompolást, dobolást, tülkölést csapjon, paráználkodjék, táncoljon, tanakodjék s részegeskedjék? Hogy éppen a püspöki szigeten főzze ki messze környék ördöge, miként rontsa meg a megváltás művét, s döntse romlásba a jámbor kresztyén lelkeket?

Játék sokat tudott a busó avagy kalandos ördöngökről, s büszke volt rá, hogy taníthatja Györköt, aki egyházi férfiú létére sem tudja az ördöngi dolgok nyitját. Mert igaz, hogy Györk nagy könyvekből, tudósoktól tanulta az ördöng praktikáinak ismeretét, de hát Filetlen szerint a papok gazemberek, a könyvek pedig eltörpülnek ott, ahol az ember a saját szemével lát, saját fülével hall. Elmondta, hogy a püspök egyszer vitézeket rendelt a szigetre karácsony éjjelén. Azok elbújtak a fák között, s amikor az ördöngök serege a bikafejűvel megjelent, s táncolni, üvöltözni kezdett, körülvették s nyíllal árasztották el. Közben Jézus nevét kiáltozták, s hangosan mondták az ördögűző imádságot. A pokolbéli sereg egy része ott is veszett, vérében fetrengve, a többi azonban elfutott, ladikra kapott s eltűnt. Néhány faluban ugyanakkor nyom nélkül elveszett több férfiú, asszony meg gyermek. Mert az ördöngök csak látszat szerint, testben haltak meg, lelkük azonban bosszút állt, s elragadott ugyanannyit az emberek közül, ahány ördöng a halálát lelte. Minden ördöngférfiúért egy férfiú, asszonyért egy asszony, gyermekért egy gyermek veszett oda. Holttestüket meg is találták a tisztáson reggel, amikor megbátorodtak, s bejárták a pokolbéli mulatság helyét. A halottakon bárányбőrbunda volt, arcukon nyírfakéregből készült, vörösre festett, agyarakkal éktelenített álarc, bőröv, az övön kolomp, csengő, kezük ügyében varázsdob volt. Így csúfolták meg Belzebub alattvalói a püspök vitézeit. Ők maguk vígan garázdálkodtak tovább.

Azt is tudta a kislány, hogy a püspök nagy papi dísszel bejárta és szenteltvízzel meghintette a sziget alsó részét, a tisztást, rettentő átkot mondva Belzebubra s minden népére, ha még egyszer összeverődik a karácsony éjszaka megcsúfolására. Nagy hajón érkezett a püspök, aranyos ruhában, fején magas süveggel, kezében aranyfejű bottal. Egész csapat pap szállt ki vele a hajóból fehér ingben. Füstölőket, nagy imádságos könyveket hoztak magukkal. A varázslatot mégsem tudták megtörni. Filetlen Pál meg is mondta, miért. Mert a püspök maga is

gonosz volt, gonosz valamennyi papja. Isten nem engedi, hogy a pokolbéli gonoszt papi gonosszal űzhessék ki a világból. Hiszen egy fészekalj csibéi ők...

Így hiábavaló volt minden. Néhány ártatlan, jámbor ember meghalt, csúfosan veszve a tisztáson, melyre sohasem tette a lábát, gyalázatos báránybundában, szörnyű álarcban, vicsorgó fogakkal, undok kolompokkal és csengőkkel, ronda dobokkal. Az ördöngök meg csak összegyűlnek minden évben Karácsony éjszakáján messze környékről, s megtartják istentelen ünnepüket. Jézus urunk születése előzi őket az ájtatos emberek közül. Ez az éj az ő nagy dorbézolásuk és tanakodásuk éjjele.

György egyik ámulatból, egyik meglepetésből a másikba esett. Most nyílt meg elméje előtt Isten csodálatos szándékainak titka. Fekvőhelyére térdelve hálaimádságot mondott, mert idehozta őt a szigetre, s megmutatta neki a Pokol hatalmát. Színről színre fölvonultatta Belzebub népét. Két ártatlan gyermeket választott ki, hogy vezesse a teremtés titkainak útján. Hiszen ha Georgiusszal eljut Fejérvárra, a klastromba, sohasem találkozott volna a bikaszarvú ördögi fejedelmekkel, a vörös arcú sátáni néppel. Vajon kik álltak szemtől szemben az ördönggel, s ha álltak is, ennyivel? Ekkora sereggel? És Isten nemcsak megmutatta a gonosz népet, de szerencsésen meg is őrizte őt rettentő erejétől.

Most már azonban elérkezettnek látta az időt, hogy valamiképpen szabaduljon erről az átkozott helyről.

Az ünnepek alatt Filetlen Pál ismét tanácskozott valami idegennel a kunyhó mélyén. Azután kiadta a parancsot, hogy mindenki készüljön. Fölnyergelték a lovakat, elkészítették az útra való eledelt, az átalvetőket. Szatyorvágó Tiván ezúttal otthon maradt házat őrizni. Ők meg késő este fölkerekedtek s elmentek.

Néhány csöndes, álmos, borult nap múlt el a megszokott módon. Egyszer azután a kiskutya vadul csaholni kezdett. A zsiványcsapat megérkezett. Az asszonynép, mint rendesen, kíváncsi örvendezéssel, csárogással bújt ki a kunyhókból, s rohant a zsiványok fogadására. Filetlen Pál azonban már messziről káromkodott, Ukkont, Boldogasszonyt, a kisisteneket szidta, s rogyasztotta az eget az egész világra.

Az asszonynép megszeppent, a férfiak mind komorak s hallgatagok voltak.

A kajla Ördöng Tege hiányzott a csapatból.

- Mi lelé Tegét? - kérdezte Tiván bácsi Filetlen Páltól.

Ez újabb rettentő káromkodásáradatot zúdított mennyre és földre, de legkivált arra a gyalázatos gazfickóra, aki álnokul tőrbe csalta őket.

- Még szöröncse - magyarázta dühtől fojtott hangon Pál -, hogy valamennyien ott nem hagyánk a fogunkat. Bátor valami csekély emléköt azért hozánk. De hagyánk es. Hogy az a magasságos Ukkon szakassza rájuk mindön mennyküvét...

S zúdította a szidalmat ellenségeire, minden pereputtyukra, másvilágon kódorgó őseikre, megszületendő ivadékaikra. Amikor ezekből kifogyott, az összes égi és földi, régi és új hatalmasságokra, jó és rossz lelkekre kerített sort.

Jobb karjából vér szivárgott, nyílhegy törött bele, most is benne volt. Ökörálltó nem tudta mozgatni karját, mert fejszével csapták meg a vállát. A lovak is véreztek, két vezetékló hiányzott. Szegény Ördöng Tege pedig valahol a mánfai kőlyuknál aludta örök álmát, egy szakadék mélyén.

Miközben mindez nagy nehezen kiderült, kimosták a lovak sebeit, bekötötték őket az ólba, s ellátták eleséggel. Zsákmány nem volt. Csak ezután láttak hozzá, hogy magukkal is törődjenek. Annyian tolongtak Pál kunyhójában, hogy majd fölvetették. Tiván bácsi elővette kését, jól megtörölgette, majd egy pillanatra a parázsba dugta, aztán nekifogott, hogy kivegye Pál karjából a nyílhegyet. A seb már gyulladt volt, nyilván nem értek rá vele vesződni. Tiván bácsi óvatosan fölvágta a sebet a nyílhegy kiálló törött szára mellett, jó mélyen, majdnem a csontig. Odáig hatolt a fene vas. Azután ügyesen s igen gyorsan kirántotta. Filetlen Pál oda sem hederített, mozdulatlanul tartotta karját, több gondja volt a sebnél arra a gyalázatra, amit elkövettek rajta.

- Bides prosztja, papok gyisznó szolgája - pörölt dühösen. - Oly kegyös pofával jöve, ígért fűtfát, ki a fene alíthatta volna? Mi, Szatyorvágó? Hát nem vala kegyös pofája a gaznak, he?

Tiván bácsi dörmögve bólintott, s fölmutatta a nyílhegyet.

- Jól beléméne, hallod-e? Most osztán mosogasd farkascsönge levével.

- Neköm nem vala ínyömre - folytatta Pál a sebet szorongatva s a rossz vért csöpögtetve a földre -, hogy igön szokatlan keresködők valának azok a zsidók, már ahogyan távolról látám. Mondám es Pétörnek, te Pétör, olyan bárányok ezök, azkiknek kélgyófoguk vagyon. Ű es látá, szeker híján jövének, csak úgy lóháton. No, immár jövének s mi nem futhatánk, mégse csapa bé az a kegyös proszt? Csak osztán, azmikor közelébb jövének, hijj, a keserves istenét, zúdul ám reánk a nyíl, mint a darázsraj. No, valamit tudánk, mink es megtevénk, igaz-e... De a valóság méges annyi, hogy tőrbe ejtének. Most aztán lapulhatunk.

Ökörálltó Péter lehúzta ingét, s a vállsebét tapogatta. Tiván bácsi megszemlélte azt is. Csont nem törött, de a kar szinte béna volt. Megfogta a legény könyökét, s mozgatni kezdte a karját.

- Hijnye, a ragya cifrázzon, Tiván apa! - kiáltott Pétör.

- No, ebcsont béforr - vigasztalta az öreg.

A többiek - közöttük a gyermekek - tátott szemmel bámulták őket. Eddig azt hitték, Filetlen Pál csapatát nem érheti semmi baj. Mindenki megtartotta a parancsolatokat, s vigyázott a jó meg a rossz jelekre. Küszöbre nem lépett, tűzbe nem köpött, ha az úton nyúl futott keresztül, vagy madár repült át, visszafordult, kedden, pénteken semmibe sem fogott. Filetlen Pál csapatának minden tagja kínos gonddal vigyázott magára. Mégis, a Rosszak idehoztak egy parasztot, s nem láttak át kegyes ábrázatán, alávaló színlelésén. A dolog végződhetett volna rosszabbul is. Mindnyájan fűbe haraphattak volna, vagy a vitézek foglyai lehettek volna. S ez még a halálnál is rosszabb. Megkínzatás, kötél lett volna a vége. Így még hálát adhattak Istennek, hogy csak Ördöng Tege veszett oda, s maguk néhány seb, két ló meg egy-két egyházi kehely, tányér, kereszt árán - amit mellesleg szedtek össze, egészen véletlenül - szabadulhattak.

Ők mégsem hálálkodtak Istennek, hanem szidták, átkozták teljes szívükből.

A tábor csak sokára s igen nehezen csillapodott le. Végre ettek, ittak s megbékéltek. A fáradtság elhatalmasodott rajtuk. Lefeküdtek.

Csak Hangics, a barna asszony nem káromkodott, nem szitkozódott. Bánatos képpel hallgatta a lármát, segített a seb kimosásánál, bekötésénél, olykor-olykor dühösen ripakodva a lábatlankodó gyermekekre.

Györk megint szorosnak érezte a saruját. Talpa viszketett. Mégiscsak menni kellene már innét. Első sejtelme sötét fenyegetéssel merült föl elméjében: rajtuk ütnek a vitézek, s a csapattal együtt fölkötik őt is. Most már sajnálta a zsiványokat, ha akasztásukra kerülne a sor, de a

maga sorsán végképp elrémült. Ha magyarázná is, hogy őt magát is rabolták, ki hinné el? Szakadozott csuháját kémruhának néznék. S ha elhinnék is végül, hogy ártatlan, mint a tavaszi bárány, mennyi tortúrát kellene elszenvednie! Kínpadot, vallatást!

Talán abba is belehalna, föl sem kellene akasztaniok.

Ahogy a sötétben a vackán feküdt, és nehéz sorsán töprengett, észrevette, hogy Hangics asszony nem alszik. Mit mível vajon? Sír... Halk hüppögéssel, szepegéssel sír...

Aztán kis idő múlva óvatosan fölkel, s kisurran a házból. Lassan nyitja-csukja az ajtót, nehogy a nyikorgás fölriassza az alvókat.

György szíve nagyot dobbant. Hátha ez az asszony is összejátszik azokkal, akik Pálékat ki akarják irtani? A kegyes ábrázatú paraszttal s tán a Filetleneket hajkurászó vitézekkel is? Nem, nem... Hangics nem képmutató. De hiszen a parasztot sem gondolta annak senki.

Még tán utóbb aggodalmaskodik, hogy Hangics elárulja Filetlent, aki őt gyermekestől elrabolta!

Elszégyellte magát. Óvatosan kibújt a farkasbőr alól, s kisurrant a házból. Igen melege volt, nem tudott aludni. S izgatta, vajon miben sántikál az asszony.

Amint a hóra kilépett, nyomban megpillantotta Hangicsot. Egy tuskón ült, arcát kezébe temette, s keservesen sírt. Annyira elmerült keserűségébe, hogy észre sem vette Györköt. Csak akkor ugrott föl riadtan, mintha nagy bűnön kapták volna, amikor a fiú csendesen a fejére tette a kezét.

- Áh, te vagy, Julianus - dadogta sápadtan. A halványan derengő sejtelmes holdfényben olyan fehér volt az arca, mint a kísérteté. - Jaj, be megrémülék... - Kezét keblére nyomta, s visszarogyott a tuskóra. - Jaj, Julianus fiam - suttogta, egyre a klastromi nevén szólongatva a fiút -, mért nem vesz magához az a jorgalmas igaz Isten!

György mellé ült.

- Mi bajod, ézös néném? - suttogta sajnálkozva.

- Bizony, szökni kellenék, fiam - nyögött az asszony s didergett, talán a hidegtől, talán a félelemtől. - Hányszor hánytorgék ágyamon, s kenyergék Istenhöz, velágosejtson meg. Jézus Úrhoz, szabadejtson meg e gaz rablók, zsiványok, éjjelbátrak hatalmából. Szabadejtsa meg kedves gyermökeimet, szegénykéket. De hát... nem tudom, mit míveljek...

Kétfelől a hajába markolt, s tépte, borzolta kócos fonatait. És zokogott, hangtalanul, könnytelenül.

- Így kell vesznie fiatal esztendeimnek, kedves gyermököcskéimnek - jajgatott tovább fojtott hangon. - Haj, te fiú, be sokat szenvedék, be sok éjszakát vergődék átal...

- Nyugodj meg - vigasztalta György. - Majd megsegél Isten. Csak bízzál benne.

- Immár beletörődék úgy-ahogy - suttogta szaporán Hangics, nagyot sóhajtva. - Gondolám, így akará Isten, hogy e gaz útonálló rabja legyek. Uramat, kedves uramat már-már elfelejtém. Mert tudod, élnöm csak kell, itt vagyon két kis gyermököm es. Osztán az a gaz Filetlen nem es bántott. Eleénte megvert, de hát azt nem hányom föl nékie, még az én kedves uramtúl es megkapám, noha szeretetből. De osztán nem bánta többé. Mikor osztán idehoza tégöd es, fiam, föltámada bennem a kresztyén. Nem vala nyugságom többé. Látám klastromi ruhádat, hallám szép gyeáki szavadat, imádságidat, csöndes éneklésödet... És esmég furdalni kezde a kévánság... hogy mönjek el immár, szabaduljak életöm árán es. De hát két gyermököm vagyon... Szöknöm nem löhet. Tudod, az a gyalázatos révész, azki űket hordja-viszi átal a

Dunán, Filetlenék emböre... Más meg nem jár itt, hacsak Karácsonykor a busók... De lásd, vélük sem szökhetök... Ők azt sem tudják, mely gaz zsiványok lakoznak itt a szigetön... S ha megszökhetnék es, vajon nem gyűjteném fejemre az égő parazsat?

Györk csak hallgatott.

- Jobb lönne immár végképp belétörődnöm sorsomba - szipogta tovább Hangics. - Itt élnöm, itt vesznöm. Akár úgy, mint mások, azkik élnek, munkálnak valamely férfiú oldalán s nevelik gyermökeiket, akár úgy, hogy pispek atyánk vitézi egyször ránk törnek, s válogatás nélkül fölkoncolnak mindnyájunkat, a zsiványokkal egybe.

- Én es ilyesmin töröm fejemet - suttogta Györk. S arra gondolt, most már mindegy, ha képmutató is ez az asszony, súgja be, mit mondott, s ám öljék meg. De nem lehet képmutató, érezte a hangján, látta kétségbeesett sápadt arcán, könnytelenül izzó szemén.

- Te es? Ó, hogy a jóságos Isten sugalmazjon valamely okos szándékot! Mert én immár megveszök, mint forgolódó birka, avagy űzött kutya. Mért es jövél ide, Isten emböre, Julianus? Kedves fiam! Mért emléközék megént régi életömre, a falura, az egyházra, hová vásárnap járék, uramra, mindön feleimre... Házam tájára, hol békességben élék, kutyánkra, macskánkra, fejér tehenünkre... Bizony, Isten külde tégöd, hogy megszabadéjts egy emberi lelket ördöng hatalmából.

Ó, ha csakugyan így van, Isten nem hiába hozta erre a szigetre, nem hiába vetette rabságra! De most nem szabad elérzékenyedni. Akarat és ész kell ide. Hogy is mondta a jó öreg perjel? Ne engedjen érzéseinek, erősítse akaratát. Hátha valóban megszabadíthat egy anyát két ártatlan gyermekével a romlásból?

- Csak te magad vagy így? - kérdezte.

- Ki is lönne még?

- Hát a többi asszonyok, Gela, Balzsam, Katics... Avagy Tiván bácsi.

Hangics legyintett.

- Sönki, ézös fiam, sönki! Jól vagyon ezöknek úgy, ahogy vagyon. Testük a zsiványoké, lelkük ördöngé. De neköm... ha testöm a zsiványé es... lelköm... lelköm ne legyen ördöngé... - Megint arcára csapta a kezét, s keserves sírásra fakadt. - Félig-meddig gyermök vagy még, fiam - susogta megszakadó lélegzettel -, nem tudod, mi az, hogy testünk... az ördöngé... azaz a zsiványé... a gyermökünkért... S napról napra látjuk, érözzük, mint sillyed lelkünk es egyre alább, Pokol mélysége felé... Tám én sem látám s érzém már annyira, mint annak üdején, elejénte, mikor ide hurcolának... Megtörődék, belényugvék. De mely rettenetös keserőség gyötre, azmikor te, Egyház emböre, ide kerülél, s imádál, s énekléd amaz ézös psalmusokat... melyeket otthon hallék... a falunkban... Otthon, Etén... Jaj, ézös fiam, ézös fiam! Isten külde, hogy rám hozd a lelköm miatt való nagy keserőségöt s aggódást!

- Most immár ne keserögj - biztatta Györk büszkén, mert az asszony Egyház emberének, Isten emberének, lelke megmentőjének nevezte. S elszánta magát, hogy minden áron, még élete árán is megszabadítja bűneiből, ördöng karmaiból, ártatlan gyermekeivel együtt. - Békélj meg, imádj buzgón, s kérd Istent, nyújtsa ki szabadéjtó kezét felénk. Én es gondolkodom.

- Neköd es van anyád, fiam...

- Anyám? Anyám nincs, néném.

- No de csak el tudod gondolni, hogy szenvedne anyád, ha neki kellene tűrnie ezt a zsivány hordát esztendőkön átal, testén-lelkén gyermökével egyben?

Ezt György el tudta gondolni. S keze ökölbe szorult, tüdejét teleszívta az elszántság mély lélekzetével. Amíg csak magát akarta megmenteni, halogathatta a tettet. De most egy anyát s két gyermekét kell kivezetnie a romlásból. Isten letekint rá s biztatja: ne tágíts, ne félj, csak higgy. Te, a gyenge fiú, a fegyvertelen növendék, a szerzetesi kámzsában didergő Julianus fogod csúffá tenni a kemény, vad, fegyveres férfiakat, Filetlen Pál zsiványcsapatát. Itt a nyírfaháncs, húzd le!

- Most eredj, még baj ér - fejezte be a beszélgetést, s biztatón megfogta az asszony kezét. - Holnap es nap lészen, és Isten tanácsot ad majd. De ha Filetlen kijön, s münket itt ér nagy társalkodásban, még csontunk es törhet.

*

Másnap este Filetlen Pál tanácsot tartott kunyhójában.

- Isten megveré e szép életöt - mondta komoran. - Bátor sömmi gonoszt nem mívelénk, ti tudjátok, sőt azon valánk éjjel-nappal, hogy bétöltsük az igazság parancsolatjait, az a gaz pispek ránk bocsátá vadászó ebeit. Tevé ű ezt régebben es, de osztán alábbhagya a hajtóvadászat. Vitéz uraimék bélátták, hogy én meghalok az igazságért. Szegényt sohasem rablánk ki, fosztánk meg, csak gazdagot. Magyerit ritkábban, mint zsidót, szerecsönyt. De leggyakortább papot. Hát pispek atyának ez nem örvendetös. Meghiszöm azt! Ott, ahol ű maga es rabló, nem szívesen lát más rablót, különösképpen igazságos rablót, jobban megmondván: visszarablót. No. Száz szónak es egy a vége: rossz napra verradánk. Amondó vagyok, bocsájsuk el Tiván apát Csanádba, ama gyalázatos klastromba, azhol egyház kéncseiből pénzt vernek, küldjük el, amink vagyon, s végezetül osztozzunk meg a nyert dénárokon. Osztán köszönjünk el egymástól békén, megtartván egymást jó emléközetben.

Mindnyájan a torkukat köszörülgették.

- Hátha más vidékre telepödnénk? - vette föl a gondolatot Pétör.

- Arról nem es szólván, hogy ráérünk szanaszét mönni, ha már küldenek - állapította meg mulatságosan komoly képet vágva a mindig vidám, kerek képű Váltott Andorás.

- No, s gondolod, Filetlen, hogy békén túrhatod a földet, s nem ösmér föl sönki? - folytatta Ökörálltó.

- Hát azzal a nyevolyás, szegény Tegével mi leszen? - firtatta Andorás. - Ű ott fekszik a mélységben, s lelke hontalan kódorog égön-födön avagy föd alatta...

- De tám meg kéne csiklandozni a torkát ama gyisznó prosztnak es, azki ránk hozá a békétlenségöt - tanácsolta Tiván bácsi. - Mert ha mégoly vallásos férjfiú vagy es, Pál, s mégúgy meghalsz es a békességért, igaz kresztyénök nyugodalmáért, azt a tekergő gazembört nem kéne elengednöd. Ha már viszket a nyaka, vakarjuk meg egy küssé.

- Egész Mánfát föl kéne gyújtani, ez az igazság - csapott a mellére dühösen Pál. - Én kedég meghalok az igazságért! Nem es feledök, azmi csúfság, bántalom ére, megfizetöm. De nemcsak a magamét, másét es. Azkiket igazában csúfolának meg. Megfizetök szegény Ördöng Tegéérte, megfizetök ártatlan lovainkérte, meg a kéncsökérte, azmelyeket elvevének, miként megfizeték böcsületvel Jézus hitének, Evángéliom igazának meggyalázásáérte a gyisznó papokon.

Fölugrott, s néhány lépést fordult a szűk kis hajlékban. Mindnyájan csodálattal és tisztelettel néztek föl rá. Csak Hangics hajtotta le a fejét, s izgatottan gyúrta a szoknyája szélét.

- Amondó vagyok - folytatta azután Pál kissé megcsillapodva, s egyetlen mozdulattal visszatelepedve a tűz mellé -, cseréljük bé, azmink vagyon, ama gaz, alávaló csanádi papoknál, s a dénárokat osszuk meg igazsággal. Osztán vegyünk búcsút egymástól. Tiván bátya, tán esmég proszttá válhatnál s elutazhatnál Csanádra.

- Miért ne, ha kell? - egyezett belé Tiván bácsi.

- Hát osztán vélünk mi lesz, hogy lesz? - kérdezte csöndesen, izgalmát elfojtva Hangics.

- Ne félj, asszony, te es meglelöd a helyed, elég nagy a velág - nyugtatta meg Pál. - Majd gondunk leszen rád es meg a kölykeidre es.

Hangics Györkre pillantott, mintha mondta volna: még utóbb megölnek mindnyájunkat, hogy el ne járjon a szánk... Aztán lesütötte a szemét, s nagyot sóhajtott. György azt is látta, hogy mellére kis keresztet rajzol a hüvelykujjával.

Még sokáig tanakodtak. Hogy elméjüket jobban megmozdítsák, s elverjék aggodalmaikat, a vigyorgó Váltott Andorást borért küldték a verembe. A falról leakasztott aranyos ivótülköket hajtogatták azután olyan szorgalmasan, hogy elfeledték a világ baját-gondját, röhögtek, ugratták egymást, végezetül összeölelkezve danoltak, hogy csakúgy zengett a kunyhó. A nagy vigalomra többen beállítottak a zsiványok közül, előkerült Gela is. Lárma, tolongás remegtette meg a kunyhót.

György is, Hangics meg a gyermekek is csak tűrték a hangos dorbézolást, egy-egy kicsit szundítva a sarokban. György meg a gyermekek még szundíthattak olykor, Hangicsnak azonban alig hagytak békét, hol húst, hol kását követeltek tőle, majd meg erőltették, hogy igyék. A bortól aztán ő is megszédült, énekelt, tántorgott, bizonytalanul nevetett, s nagyokat sikított, ha valamelyik zsivány megölelgette. György olykor valami ködön át látta őket, s nyomban behunyta a szemét, hogy semmit se lásson. Íme, Hangics megint az ördög kezében volt.

Amikor hajnal felé fölkelt, hogy elvégezze szokásos imádságait, Pál az öreg Tivánnal, a sebhelyes Ökörálltóval meg Váltott Andorással hevert egy rakáson, s tátott szájjal horkolt, Gela Ökörálltót átölelve aludt. Hangics a gyermekei vackán horkolt. Olyanok voltak mindnyájan, mintha elátkozták volna őket. Moccanni sem tudtak. György visszaemlékezett a szomorú beszélgetésre, az asszony panaszaira, s elnehezült a szíve. Vajon lesz-e hozzá ereje, hogy megszökjék, s kitépje magát ebből a bűnös életből? Nem lenne-é jobb, ha ő, György, csak magával törődnék, s a maga feje szerint menne világgá, itthagyva ezt a keservesen panaszkodó, majd meg kacagva részegeskedő asszonyt porontyaival együtt?

A nagy vigasság után mogorva dörmögés következett. A tábor lakói fanyar képpel lődörögtek, henyéltek, a nők pörlekedtek Hangiccsal - mert hiszen ők nem voltak Filetlen Pálnál. Senki sem tudta, mit hoz a holnap, de érezte, hogy a csendes, békességes rablások ideje a vége felé közeledik. Szidták a püspököt, hogy gyalázatos ember létére nem átalja vitézeit Filetlen Pál szegény, becsületes, tisztességes csapatára uszítani, jóllehet maga esztendők óta botránkoztatja az egész országot.

György az ugyancsak mogorva Tiván bácsihoz csatlakozott, s megkísérelte kitudni, mi lesz s hogy lesz. Tiván bácsi a kunyhójában ült, térdére nyugtatta kezét, s egykedvűen bámult maga elé. Balzsam görbe tekinteteket vetett Györkre is, Tivánra is, és magában motyogott.

- Ha immár Filetlen azt mondja, oszoljunk szét - dünnyögte Tiván s legyintett -, magam es amondó vagyok, oszoljunk szét. Isten nevébenne. Szépen megvalánk, böcsületvel mívelködénk, szegényt nem bántánk, mert azmi igaz, igaz. Filetlen Pál mindég az igazság emböre vala. Csak onnét vevénk, azhol vala. Hát nem hányhatunk egymás szömére sömmit. Igaz-e?

- Igaz - hagyta rá György.

- Valakik itt vagynak a szigetön, Pál úr keze alatt - folytatta az öreg némi búbánatos-büszkeséggel -, megkapák azmi igazság szörént jára nékiek. Nem panaszkodhatnak. Igaz-e, te Balzsam? Te károgó varjú?

- Igaz, no, vájják ki a szömödet - hörrent rá a vénasszony félvállról, visszafordulva, mintha nem felelni, hanem pökni akarna.

Tiván egyet sem hederített a feleletre, hanem tovább beszélt:

- Így hát böcsületvel élvén, böcsületvel megválhassunk egymástól. No. De hát eznek az az útja, hogy azmi egyházi kupa, kröszt, tányér, miegymás még vagyon, dénárra cserélődjék s megosztódjék. Ennek ez a röndje. Így hát holnap röggel fölöltözöm proszti gúnyámat, lóra ülök, s elkocogok Csanádba a gyalázatos papocskákhoz. Egy hét múltán itt leszök. Megosztozunk, s Ukkon áldjon, szép szigetöm!

- Hát vélem osztán mi lesz? - vetette fel sorsa nagy kérdését György. - Mert lásd, Tiván apa, engöm Fejérvárott Aloisius fejedelöm igön vára, s immár tám lelköm idvösségéért es misét monda. Egyházi embörnek indulék, s az es akarnék lönnöm.

- Hm... - törte a fejét Tiván. - Megvallom - mondta halkan s meggondoltan -, Pálnak nem lönne ínyére, ha valakik rajtunk kül elhagynák ezt a szép, csöndes helyet, azhol oly békességesön löhet aludni. Értöd?

Szúrósan nézett Györkre kicsiny, sötét, ferde metszésű bogárszemével.

György háta megborzongott.

- De hát Filetlen Pál úr... az igazság emböre... - dadogta.

- Az hát - bólintott a vénember. - Láthatád. De mondok én neköd valamit. Bújj közelébb.

A fiú közelébb hajolt, hogy megértse Tiván alig lehelt szavait.

- Miért ne gyühetnél te es vélem Csanádba? He? Legalább velágot látsz. Javadra válik. Aki fiatal, tanuljon... Ha úgy intézném, hogy velem gyühess, elgyünnél, he?

György gyanakodott, hogy talán éppen most akarják tőrbe csalni. De nem tehetett jobbat, bólintott.

- Nohát akkor. Holnap röggel, jókor, légy a parton, a hajónál. Ne szólj sönkinek sömmit. A többi az én dógom. Ha én azt mondom a révésznek, te es gyüssz, átvisz tégöd es. Ha meg már odaát vagy, lármázhat a Filetlen. No.

- De neköd vissza kell gyünnöd, s tégöd vesz elé Filetlen - suttogta György.

- Hát azt hiszed, visszajövök? - mosolygott Tiván lelógó bajusza alatt, mint valami vén, ravasz kutya. - Fenét. Ukkon nevében arra indulok, amerre az orrom áll.

- Hát a kéncsök? A dénárok?

- Ó, hogy a nyevolya törje ki azt a káka bélödet! Még tám az egyházi edényök meg a dénárok fájnak neköd! Hanem hallod-e. Én se szoktam köntörfalazni. Vagy ott leszöl röggel a hajónál, vagy bévégzöd azt a szép virágzó fiatal életödet. Mert ha immár szólék, s jóindulatval valék erántad, nem szeretném a bűrömet miattad fölszabatni... hallod-e!

- És Hangics asszony? Meg a két gyermök? - szorongott György.

- Mi vagyok én? Öregapjuk? Köszönd annak a jó bolond szűvemnek, hogy megesék rajtad, egyházi embörön. Mert hogy olyan nyevolyás vagy. Meg olyan szépön szólasz gyákul. Meg olyan böcsületvel megmondod zsolozsmáidat, énekeidet, imádságaidat érettünk, bűnösökért. Hadd legyék neköm es valami érdömöm Istennál, Mönnyekbenne... De könnyen megeshetik, taknyos, hogy megént megkeményül a szüvem, s úgy elnémítlak, nehogy rám küldd pispek atyánk vitézeit, hogy meg se mukkansz. Hát értöd-e immár, te lüke?

György értette. Ijedten elhallgatott, s csak óvatosan fürkészte Tiván ábrázatát, nem bujkál-e a sűrű ráncok, a sok kusza szőr között valami fenyegető indulat. De ez a sötétbarna, mély árkokkal barázdált, őszülő szemöldök, lecsüngő bajusz, fonott üstök szőrcsomóival benőtt arc egykedvű volt, mintha fából faragták volna.

*

Másnap kora hajnalban - még sötét volt, s a kunyhó lakói egyenletes horkolással ringtak az álom mély hullámaiban - György óvatosan fölkelt, összekapkodta holmiját, s mint az egér, kisurrant az ajtón. Az égbolt valamennyi csillaga kinn tündökölt a sötétkék égen. A hó halványan derengett, a magas, sötét fák dermedten hallgattak. Keményen fagyott. A hideg levegő belecsípett György forró arcába, bebújt a kámzsája alá.

Gyorsan elindult a fák néma sorai között a kitaposott, vasforgácsként recsegő havon. A kis fekete kutya odafutott hozzá, vidáman prüszkölt, s farát tekergetve rohanászott körülötte.

György, a fák közé érve, szinte futott.

Közben a lelkiismerete kínozta: szólni kellett volna Hangicsnak, a gyermekeknek... Rá kellett volna beszélnie Tiván bácsit, hogy őket is vigyék magukkal. Ki tudja, milyen sors vár rájuk. Hátha megölik őket s valamennyi asszonyt? S ha megszöknének, vajon nem lenne-é annál bizonyosabb a többi pusztulása? Nem állanának-é bosszút annál bizonyosabban a többin?

De ha kívül lesz, talán sikerül valamiképpen segítenie rajtuk...

Csakhamar leért a partra. A víz szélét hártyaszerű jégkéreg borította, de a hajó betörte a jeget, s ott a víz feketén lotyogott a kavicsok között. Távolabb a nyílt folyam ezüstösen csillogott. Úgy álltak a parton végig a nagy tölgyfák, mint óriások fekete csontvázai.

Egy vén, csimbókos, süveges paraszt állott a parton lovával bíbelődve, meg a révész a lomha hajó orránál. A paraszt Tiván bácsi volt.

- No, itt a fiú - szólt bosszúsan. - Még űrá es legyön gondom... Hogy a nyevolya törné ki. De hát Pálnak mindég van valami bogara.

Bosszankodva dünnyögött, miközben lova hosszúra eresztett kantárát a csónak karikájához kötötte, s mérges pillantásokat vetett Györkre.

- De hát te mondád... - szabadkozott György.

- Hallgass! - ripakodott rá Tiván akkora dühvel, hogy a fiú azt hitte, nyomban ráront és megöklözi. - Én mondám! Hát igenyöst én mondán, de löhet azzal a filetlen tukmával okosan szólani? Mondám hát, hogy ne akasszon rám ilyen taknyos kölyköt, nem vagyok dajka. Mintha bizony nem lönne ölég bajom-gondom magamnak es. Csak engöm hajkurásznak a hosszú útra, mert neköm vagyon a legböcsületesebb ábrázatom. Most osztán rám varrják még ezt a csuhás taknyost es. Hogy soha ki ne bújtál lönne anyádbul.

- Hadd, ne szidd - csitította a révész csöndes szóval.

- Még csak ne es szidjam - dohogott tovább az öreg a fiú mély bámulatára. - Nyakamba varrják, s még csak ne es szidjam. De nemcsak szidom, hanem agyon es csapom, csak legyünk a túlsó parton. Agyon is. A vakarcsot. Mit bámulsz mi, akár a bálvány? Megfagyál? Emeld a papi saruidat, egyházi barom, s lépj a hajóba. Ha már itt vagy.

György ijedten a hajóba ugrott, s összekuporodott a padon. Tán még visszafuthatna a bizonyos halál elől. Ez a vén rabló nyilván megkergült. Ő hívta, s most Pálra tolja a jövetelét. S csak azt várja, legyenek odaát a túlsó parton.

De nem töprenghetett, nem ugorhatott ki, s nem futhatott vissza. Mert az öregember a szakállas révésszel vízre tolta a hajót, mind a ketten beugrottak, s nekiestek az evezőknek. A ló hortyogva lubickolt a jéghideg vízben. A parti jégtakaró recsegett és tört, mint a máriaüveg.

Aztán úszni kezdtek a közelről téntafekete, távolról ezüstfehér vizen. A ló feje mellettük szuszogott.

Milyen szép lett volna ez a szinte még éjszakai hajókázás, ha György nem vacogott volna, inkább a félelemtől, mint a hidegtől. Csillagok szikráztak a végtelen égbolton, s a víz fodrain kísérteties fények kígyóztak. Távolabbról nézve olyanok voltak a parti fák és bokrok, mintha színezüstből és vasból verték volna. A száraz nád rozsdavörös pásztákban övezte a fehér jéggel szegett fekete partvonalat. Mély csend volt, a víz bugyborékolt és csörgött, mintha diót öntöttek volna a földre, az evezők nyele csikorgott. S igyekvő szuszogással lubickolt a derék, okos paripa a hajó pereme mellett, orrát éppen György mellett emelgetve a vízből.

Mintha ég és föld között ringtak volna egy nagy bölcsőben.

Megkerülve a sziget csúcsát, most nem arra hajóztak, amerről azon emlékezetes napon idejöttek, hanem az ellenkező part felé. A folyam túlsó ága még nagyobb, félelmesebb volt, mint az, amelyet György már látott. Itt-ott jégdarabok úsztak benne, összekoccanva, a hajó oldalához ütődve, fehér ezüstlapok a fekete téntahullámokon.

- Kemény telünk lesz - szólt a révész igen mély hangon, csak úgy a szakállába, melyet hideg szellő borzolt.

- Mire visszajövünk, lóháton gyühetünk által - hagyta rá Tiván bácsi.

- Az baj lesz.

- Mér, he?

- Tudják ám ezt a pispek úr vitézei es.

- Ha tudják, hadd tudják. Vitézi népnek tudnia kell.

- Nem es azért mondom. Csak mondom.

- Én es csak úgy mondom.

Hosszú ideig megint csak az evezők csikorgása, a víz bugyborékolása és csörgése hallatszott.

- No, de ha beáll a jég, lehet halászni - vetette oda Tiván.

- Lehet.

György szorongva hallgatta őket. Szemét le nem vette a révész szakállas arcáról. Olyan különös volt a hangja. Mintha valahol máshol, egy másik világban találkozott volna vele. Nem a túlsó parton, amikor idejöttek, s amikor alig szólt egy-két szót, nem is most... Hanem valami nagy sokadalomban, ahol... Mi is volt ott? Kik voltak ott?

Egyszerre elsápadt. Rámeredt a révészre. Annak bárányból süvege helyett bozontos sörénye és kosszarva támadt, szakállas arca helyén vérvörös, vicsorgó pofája, farkasbőre s inge, bekötött gatyája helyett fekete, göndör szőrű bundája...

Ez a révész busó-ördöng!

Tiván elcsalta Györköt s agyonveri.

Az evezőt pedig egy busó-ördöng húzza vele szemközt. Egykedvűen ül a padon, lassú, erős mozdulatokkal feszíti s emeli meg a lapátot, kis égő szeme a túlsó partra szegeződik.

Viszi őt egyenesen a pokolba.

Első pillanatban bele akart ugrani a vízbe, mint egy megrémült béka, hogy esze nélkül partra ússzék - de úszni nem tudott. Azután uralkodott magán. Megkeményítette a szívét, titkon keresztet vetett, s forró áhítattal suttogta az ördögűző imádságot. Ez megnyugtatta. Érezte, Isten kezében van, s ha akkor nem érte baj, amikor a faodúból leste az ördögi táncot, most sem érheti. Igaz, Tiván bácsi sötét szándékai ellen az ördögűzés mit sem használt, de Isten kegyelme megfordíthatta a vén rabló gondolatát. Talán mégsem kell ifjú fővel meghalnia egy kun tolvaj és gyilkos kezétől...

Soha még Györköt annyiféle érzés, gondolat nem gyötörte ilyen rövid idő alatt, mint most. Remény és kétségbeesés, megnyugvás és rémület, mindenre való fölkészülés meg tehetetlenség, forróság meg vacogtató didergés váltakozott benne. Milyen sokáig tartott, mire kiértek a túlsó partra!

Amikor a csónak ráfutott a park jégkérgére, s recsegve, csikorogva törte darabokra, Tiván kiugrott, s lovát kihúzta a vízből. Az megrázkódott, mint a kutya. Vastag téli bundájáról valóságos esőt zúdított maga körül.

- No, gyűjj ki hát, te kölyök - mordult Györkre dühösen a vén rabló - Mit gubbasztasz ott a hajó farában? Nem állhatok itt a lovammal, mert megkehösödik.

- Hát a fiú tám gyalog megyen? - csodálkozott a busó-ördöng.

- Mit, tám a hátamon vigyem? Avagy hintót állétsak elé?

- Legalább lovat adhatott lönne Filetlen Pál úr.

- Menjön csak gyalog, legalább nem fázik meg.

A hajós vállat vont, azután visszalépett a hajóba, s elővette az evezőt. Csakhamar ott ringott az ezüstös víz hátán a ködös homályban.

Ők meg itt maradtak ketten a homokos, lapos parton. A zaj elveszett az éjszakát játszó hajnalba. Körös-körül sivár magány és a tél szorongató hidege. Lélekzetük fehéren gomolygott a dermesztő levegőben.

Most eljön értem a halál - gondolta elszoruló torokkal Györk. - Bár ne hittem volna ennek a pokolravaló gazembörnek...

- No, fiam - szólalt meg reszelős hangon az álparaszt Tiván -, most búcsúzzunk.

Györk térdre esett.

- Jorgalmazz ifjú fejemnek - rimánkodott elfúló hangon, s fölemelte könyörgő kezét a szétvetett lábbal álló hosszú öregember felé. - Nem véték sönkinek, neköd sem. Papi embör akarék lönni, segélni a szegényöket, árvákat, gyógyétani a betegöket, imádni a bínesökért... Tekénts fiatal esztendőimre...

- Tám megőrjültél!? - kiáltott föl csodálkozva avagy csodálkozást tettetve Tiván.

- Gondold meg - hadarta torlódó szavakkal György, s megcsuklott a hangja -, mit érsz véle, ha megölsz? Hagytatok lönne utamra. Kinek árték közületök? Azt akarátok, hogy szolgáljak néktök s én szolgálék... Legyön a béröm, hogy visszaadod életömet!!

- Állj föl! - kiáltott dühösen Tiván.

György tétovázva föltápászkodott.

- Pater noster, qui es in coelo... - dadogta.

- Hallgass!

A rebbenő imádság szavai elhallgattak. Csak a hideg szellő suttogott.

- Hogy meg ne fázz - dörmögte akadozva, bosszús hangon a vénember -, itt ez a farkasbűr. Vedd a nyakadba.

Lekanyarította farkasbőrét, s György vállára hajította.

- Lovat nem hozhaték. De ha iparkodol, s nem állasz meg, bárminő álmos légy es, hamar eléröd a falut. Csak eredj mindég a Duna mentén. De vigyázz, meg ne állj, le ne ülj, ha leragad es a szömöd. No, indulj, kölyök! Ukkon nevében.

Azzal fölvetette magát lovára, s nekifordítva fejét a síkságnak, ügetni kezdett.

- Tiván apa! Tiván apa! - kiáltott utána György, csodálkozva s gyámoltalanul meredvén a lovas alakja után.

- Járj békével - kurjantott vissza Tiván meg se lassítva lovát, vissza sem tekintve Györkre. Lova dobogása hamar elhalt a puha hóban.

Harmadik rész

Nagy, tohonya pocakos fráter ballagott lustán a klastrom szakállszárítója felé. Az oszlopos tornácon, mely délnyugat felé nézett, nehézkesen fölvetette magát egy heverő lócára, oldalára fordult, s nagyot sóhajtott. A nyáralkonyati napfény melegen sugárzott rá, belepte könnyű fényfátyolával, s ő elégedetten behunyta kidülledő vizenyős szemét. Pecsenyés arca ernyedten élvezte a meleget.

Vaskos ujjai ráfonódtak a Breviáriumra. De nem olvasott belőle. Ehelyett a könyöklőn kibámuló fiatal, barna arcú, sasorrú fráternek magyarázott tekintélyt parancsoló hangon.

- Az igenyöst Isten ellen való, országpusztejtó vétök, hogy Andorás úr kicsikará pápa úr űszentsége engödelmét zsidók és szerecsönyök regnálására. Mert ha úgy vala es mindég, már régi nagy kerálaink üdejében, hogy vámot, sókamorát, pénzaverő kamorát zsidók meg szerecsönyök tarthatának, s magyeriak meg más rátermött nációk alig, legalább védeközének ellenük. Tervényöket hozának, kezeiket megkötözék, kresztyén feleinket megvédelmezék. De ez az Andorás úr! Kerál ez? Nem kerál. Hogy bínteté meg ama gazokat es, azkik Bánk nádrespán úr, Pétör espán úr meg a többi gyehennára való urak biztogatására fölzendülének, s megölék Gertrudis nagyasszonyunkot? Hát bíntetés vala az? Fejeknek kellött volna hullaniok... s alig hulla néhány úr birtoka. Szabadon futának, mint a nyulak. Kerál ez? Mondd, igaz lelködre.

De azért nem nyitotta ki a szemét, hogy szavainak nyomatékot adjon. Így éreztette, hogy erről a hitvány világról semmit sem akar tudni.

A fiatal fráter halkan, óvatosan formázta szavait, s nagy tisztelettel szólt:

- Fölzúdulsz, ézös felem, az ellen, hogy Andorás úr levelet, szabadságot csikara ki zsidók, szerecsönyök számára, s kihajtanád űköt ez világból. Ám mért fogja el szüvedet keserőség Bánk úr s a többi espánok cseleködetén? Mért kévánod, hogy kerál úr álljon rajtuk kemény bosszút? Vajon Gertrudis nagyasszony s egész rokonsága nem szipolyozá-e magyeriak vérét?

A halk, tisztelletteljes kérdések fölbőszítették Georgiust. (Mert ő hevert a lócán.) Még a szemét is kinyitotta, s rámeresztette Ottó fráterre.

- Ügyelj, fráter, mert a dialektika könnyen válhat ördöng eszközévé! - emelte föl a szavát komoran Georgius. - Ha nem csupán úgy tészel különbségöt embör s embör közötte, hogy pagány-e, avagy kresztyén, de még kresztyénöket es elkülönözöl...

- Vajon nem gyimelcsekről esméritök-e meg a fákat? - vágott közbe tisztelletteljes suttogással, de finom mosollyal Ottó fráter. - S vajon amék fa rossz gyimelcsöket terem, nem vágattatik-e ki, s nem vettetik-e tűzre?

- De vajon nincs-é írván: ne ítélj, hogy ne ítéltess? - kurjantott Georgius egészen kivetkőzve béketűréséből s fölemelkedve a lócáról.

Napról napra izgékonyabb, bogarasabb, sértődöttebb lett Georgius. Amikor emlékezetes útjáról hazavetődött, s a fejedelem, Aloisius fráter keményen megdorgálta Julianus cserben-hagyása miatt, s ő hiába hivatkozott őszülő hajára, élemedett korára, bölcsességére és szavahihetőségére, olyan volt, mint a kagyló, melynek lefejtették a héját. Legszívesebben a cellájában heverészett, vagy napsütésben a szakállszárítón, Breviáriumába temetkezve, lehunyt szemmel, gondolataiba merült nehéz fejjel. De különösen nem szívelhette ezt az Ottó frátert. Hűvös szerénységét, kellemes mosolyát, halk szavát, elevenbe vágó kérdéseit. Fiatalosan izmos alakja, csöndesen suhanó léptei fölforralták a vérét. Gyakran magával cipelte a szakállszárítóra,

s bőségesen magyarázott neki, számtalan tapasztalatára hivatkozva. Mintha remélte volna, hogy kihúzza klastromi életének ezt a csípősen csiklandozó tüskéjét De a legtöbb beszélgetés azzal végződött, hogy Georgius felbőszült, gorombaságokat vágott a hűvösen mosolygó fráter fejéhez, s elkergette magától.

Ottó számára titok volt Georgius viselkedése, hozzá való vonzódása, ellene támadó hirtelen gyűlölete. Eleinte töprengett a titkon, azután belenyugodott. A klastromi élet hamar megtanította rá, hogy szerzetes társait úgy kell elfogadni, ahogy kínálják magukat, s mosolyognia kell furcsaságaikon. Nemrégen került ide Fejérvárra, de jó iskolája volt. Három esztendőt töltött a párizsi Univerzitáson.

Lehet, hogy a vén Georgiust ez is bosszantotta: ilyen fiatal ember, s már megjárta Párizst! Lehet, hogy halk szavaiban, nyugodt mosolyában, csendes járásában, tiszteletteljes kérdéseiben fönnhéjázást látott. Mintha éreztetni akarta volna vele szüntelenül: én Párizsban tanultam, te meg csak afféle parlagi szerzetes vagy...

És talán azért állt vele össze vitázni a nap minden üres órájában, hogy végtére bebizonyítsa ennek a sárga csőrűnek, ő is valaki, sőt különb, ha nem is járt olyan messze a tudományok világhíres ligeteiben.

Ottó azonban nem töprengett az okon. Elfogadta Georgiust olyannak, amilyen volt, s ha az volt a kívánsága, hogy összevesszen vele, hadd teljék benne kedve.

- Dialektika! Dialektika! - tört ki Georgius s elvörösödött. - Mért nem tanólod meg immár, hogy gőg és puffaszkodás a szerzetös legrútabb tulajdonsága? Ifjú férjfiú létödre szünös-szüntelen belékötsz öregibb feleidbe?

- El ne borétsa szüvedet a harag - felelt szelíden Ottó. - Ha gőg és puffaszkodás bínében találtatnék es, ördöng míve lönne, ha meg nem bocsájtanád, s haragod le nem csillapodnék.

Georgius azonban, ha fölindult, vagy nem hallotta, vagy nem akarta hallani a csitítást. Most is tovább hadarta a magáét, úgy vélvén, hogy a korholó szavak halmozásával a maga nagyságát s tekintélyét növeli.

- Maholnap - fújta keserűen - fejedelöm atyánk nyakra-főre küldözgeti az ifjú frátereket, novíciusokat külországba, Univerzitásra, kit Párisba, kit Bononiába, hogy hazajövén, a magamfajta öreg, sokat látott, sokat tapasztalt szerzetösöket megcsúfolják, kikacagják, s emelt fővel puffaszkodjanak a klastromokban. Ezért romlik Jézus Urunk hitének vára mindönfelé. Hol vagy immár szent együgyűség, jámborság - kiáltott föl latinul -, mely egykoron ékössége valál Jézus Úr tanejtványinak es?

- Nem akarálak megháborejtanom - kérte a fráter. - Jonkább elmegyök, s mívelök valami Istennek tetsző munkát.

- Megmondván, hogy a zsidót, szerecsönyt immár a klastromokban nem szabad hibáztatnunk - dohogott Georgius -, elmégy, s magadban azt mondod: e vén szamár nem jára sem Párisba, sem Bononiába, hasonlatos az esztelenökhöz...

- Tégöd fölindít, kedves atya, hogy Bánk úrék ama meráni csőcseléköt kardélre hányák - kísérelte meg a kérdés tisztázását Ottó, megállva a tornác küszöbén, s elkomolyodva. - Ha zsidók meg szerecsönyök löttek volna Gertrudis asszony hívei s nem olaszok s némötök, sömmit sem vetnél ellene. De mert némötök s olaszok valának...

- Elég! - kiáltott föl pirosan Georgius. - Azt akarod-é mondani, hogy különbséget tészök embör s embör közötte, Isten teremtött állatai közötte?

- Magad mondád, hogy különbség vagyon.

- Nem mindön a dialektika! Nem mindön a Párisi Univerzitáson tanult dialektika! Szűv es vagyon s a szűvben isteni parancsolat!

Ottó nem felelt, hanem bánatos mosollyal kiment a szakállszárítóból Georgius még utána-kiabált dühében, azután visszafeküdt a lócára, magában dörmögve méltatlankodott. Kisemmizettnek érezte magát, mióta Bánk nádorispán végrehajtotta szörnyű művét. A szerzetesek nagy része vagy nyíltan, vagy legalább titkon örvendezett a merániak kitakarításának, s legföljebb azon sajnálkozott, hogy nem minden németet s „latint" ért el a bosszú. Georgius azonban fölháborodott. A keresztyéni szeretetet emlegette, az Evangéliumot tárta az örvendezők elé, szidta a királyt, mert nem torolta meg elég kíméletlenül felesége s rokonsága halálát - íme, Bánk úr szabadon jár -, s ahelyett, hogy végre leszámolna a zsidókkal, szerecsenyekkel, müszülménekkel, kresztyén németeket s latinokat enged romlásba. Mért nem őellenök kell föl a nádor? De Andorás úr még levelet is csikart ki a pápától, melyben a szentatya az ország rossz pénzügyi helyzete miatt egyelőre megengedi, hogy a zsidók, szerecsenyek, mindenféle jöttment müszülmének az eddiginél is nagyobb mértékben vegyék ki a részüket a vámokból, sószállításból, pénzverésből. Az bezzeg nem jutna eszébe, hogy kiűzze a csorvasz hadat, olyan németeknek, latinoknak adja ezeket a kiváltságokat, akik törődnének velük, értenének is hozzájuk. Igaz kresztyén embereknek... Ha már a magyarok nem tudnak maguk rendet csinálni a pénzügyeikben!

Hiába, Georgiusban minduntalan föltámadt a német Ják-vér. S mióta a világraszóló öldöklés történt, el sem tudott csitulni. Néha már-már arra gondolt, jobb lenne az országot hűbérül adni a német császárnak, legalább véget vetne az utálatos pogánykodásnak, amiről a régi pogány nemzetségek akkor sem tudnak leszokni, ha már kétszáz éve fölvették a szent keresztséget.

- Barbárok vagyunk, s azok es maradunk - sóhajtotta elkeseredve. - Kresztyénség szégyöne, velág terhe. Lám, itt ez az Ottó fráter. Parisban vala az Univerzitáson, tanolá a mívészetöket, méges örvendöz Bánk úr gyalázatos töttén... Haj, haj...

Bele akar merülni a Breviáriumba, hogy megvigasztalódjék, de nem tud. Mintha csiklandozó bogarak futkosnának a bőrén, forog, sóhajtoz, mérgelődik. Igen kényelmetlenül érzi magát. Mióta megjött Váradról, nem leli helyét a klastromban. Aloisius, a fejedelem, még gorombább, mint régen, pedig azelőtt sem ment a szomszédba egy kis kiabálásért, szidalomért. A fráterek mintha kerülnék a vele - Georgiusszal - való hosszabb társalgást. Majdhogy mártíromságra nem jutott Abaligetnél, s mégis messze útra akarták küldeni már két ízben is. Valósággal kinézik maguk közül, nyíltan szidalmazzák a német vendégeket, noha első szent királyunk hívta be őket elsőül, s nekik köszönheti ez az ország, hogy kresztyén, s még fönnáll, hogy nem verték ki a jámbor népek családjából, nem űzték vissza, ahonnét jött, ama borzasztó hunokkal s avarokkal, testvéreivel együtt. Ha szóval nem is, de gyanúsítással, gúnyolódó hanghordozással, kacsintással, példázatokkal a nap minden órájában éreztetik vele, hogy német. Teuton - mondják, hogy ezzel is sértsék érzelmeit. Tán megtagadja nemzetségét? Szégyellje a nagy Jákokat, akik klastromot építettek, egyházat emeltek, s hű támaszai voltak Jézus Úr hitének s királyainknak? Gyűlölje a fajtáját, mert ezek itt foglaló nemzetségek ivadékai?

Majdnem sírva fakadt, olyan megalázottnak s magányosnak érezte magát.

Bizony, Istenöm, Atyám - gondolta megcsillanó könnyekkel kidűlő, világos szeméből, s megszorongatta a Breviáriumát - jobb lött lönne, ha eleim nem hajtottak lönne kerálunk szavára, s maradtak lönne ott, ihol mendön felei s közelei éltek vala. Ha nem töttek lönne éjt nappallá e garázda, kemény s pogány nemzetért. Íme, így hálálja meg, hogy megösmerhette Jézus Evángéliomát, az utat, igazságot s életöt...

*

Valóban, mióta a szörnyű eset történt - a király éppen úton volt Halics felé -, forrtak a nemzetségek, forrtak a klastromok is. Johannes érsek úr, szemben állva a német Umbertus érsekkel, az idegengyűlölet csóváját bevitte a szerzetesek közé is. Az országban lángoló idegengyűlölet fölcsapott a klastromok falaira is. Mindenütt kérdezősködések, szimatolások indultak, vizsla tekintetek villogtak: ki német, ki olasz, ki magyar... A magyarok közé sorolták a besenyőket, kunokat is. Pontosabban szólva: nem sorolták őket sem a németek, sem az olaszok közé.

Georgius egyre dúltabban, sértődöttebben viselkedett. Hegyesen, laposan álló orrát magasra emelve, társait lehetőség szerint elkerülve járt-kelt, vagy többnyire a cellájában vagy a szakállszárítón heverészett, sóhajtozott, nyögött, vakarózott. Amikor Ottó fráter hazatért Parisból, őt szemelte ki, hogy magányát s keserűségeit vele megossza, a többiek, az egész klastrom helyett vele vitatkozzék s megkísérelje meggyőzni a maga kiválóságáról. Neki panaszolta el, mennyire feledésbe merült a nagy katolikus eszmény, a nemzetek, nyelvek fölött álló krisztusi szeretet eszménye, az egy akol - egy pásztor elve. Bizonyítgatta, ez nem más, mint a kresztyénség süllyedése, fölbomlása, halála. S közben naponként újabb mellőzetésekben részesült. A perjel ravaszul kiszámította, hogyan törje le önérzetét. Bizonyosan ő adott parancsot a hetes fráternek, hogy étkezéskor neki, egyedül csak neki kevesebb húst, keményebb kenyeret, ünnepen kevesebb sört adjon. Még tejjel sem töltötték meg a kupáját úgy, ahogy a többiét. Jó két ujjnyi hija volt... Az estéli bűnvallásnál több pönitenciát szabott ki rá, mint másra. Georgius tűrt és nyelt. Mogorva lett, sandán tekingetett maga körül, a kapitulomházban keveset szólt, azt is csípős nyelvvel. Amikor azután Ottó fráterrel vitázott, fölszakadt benne az indulatok zsilipje, s árasztotta a panaszt, szidalmat, elégedetlenséget. Ottó halk szavai, hűvös mosolygása, nesztelen mozdulatai pedig még jobban fölbőszítették. De holmi különös önkínzással abban reménykedett, hogy ha sikerül Ottót végképp meggyőznie valamiről (maga sem tudta világosan: miről), meggyőzi az egész klastromot, az egész világot.

- Én mindég ott valék, azhol Jézus Urunk hitéért helyt kelle állni! - kiáltotta gyakran kivörösödve, kezét hátul összefonta, elfordult, s kibámult a vidékre, szaporán rágcsálva ajkát odvasodó fogával. - Elmöntem volna a Szentföldre es, harcolni Jézus Urunk sírjáért. De nem möheték, mert tüdőm rossz, szüvem gyönge... De máshol ott valék mendönütt s helytállék. Miként eleim es, ama Jákok, azkiket manapság némötnek mondanak a sönkik, a nagyszájúak, habzószavúak... Mén, hát tám nem vagyok különb ezör másnál?

Ottó szelíd mosollyal, egy kis sajnálkozással nézte, s megkísérelte vigasztalni.

- Vajon mért állétod, ézös fráter, hogy bárakárki es lekicsinyölne?

- Olyan üdőket élünk - folytatta Georgius túláradó keserűséggel, s nagy lépésekkel mérte végig a szakállszárítót -, azmikor nem számít sönki nemzetségének nemessége, kresztyénségének kresztyénsége, szüvének bátorsága s hitének mélysége. Olyan üdők ezek, fráter, azmikor csak egyet tekéntenek a csaholók: kiknek vagyon az ősei közötte németöt, latin, mint ti mondjátok: idegön. Mert bátor Pál apostol írja, hogy elmúlnak az országok és megyék, a nemzetök és nyelvek, de megmarad a szeretet, manapság a szerzetösök es fülük mögé hányják Pál apostol igazságát, s azt nézik, firtatják, tapogatják, keresik s vakarják, ki németöt s ki latin.

Szétvetett lábbal peckesen megállt Ottó fráter előtt, hasát kidüllesztette, s magasról pillantott alá a nála fél fejjel alacsonyabb barátra.

- Tudod te azt, fráter, hogy perjel urunk esmég meghagyá a szakács fráternek, bárki legyön es a konyhán, hogy ne süssön többé őzcombot? És tudod te azt, hogy megparancsolá, égesse oda a libát, s az égött darabot helyhezzék tányéromra? Hát immár halljad! Idejutánk, fiam...

Egy kis szünetet tartott, s csúcsba futó szemöldökét fölrántva, keserű diadallal nézte a csodálkozó frátert. Aztán hirtelen lecsapott rá:

- Mi vagy te? Magyeri vagy te?

- Besenyő vagyok - felelte Ottó egy kis büszkeséggel s lenézéssel a hangjában.

Ez a büszkeség, ez a megvillanó lenézés tövist bökött Georgius szívébe.

- Tehát nem vagy magyeri?

- Magyeri volnék - mosolygott Ottó.

- No, hát magyeri volnál... Jól mondod, volnál. Besenyő vagy, s magyeri volnál. De hát mért vagy te különb nálam, azkinek elei ama Jákok valának, Istefán urunk üdején, s segélének magyeri földbe plántálni a kresztyénségöt? Megmönteni a magyeri nemzetöt. Mért vagy te különb méges énnálam?

- Atya - könyörgött a fráter, s Georgius vállára tette a kezét. - Nem vagyok különb, jobb, igazabb s erősebb, mint te. Békélj meg.

- Nem békélök! - kiáltott föl rozsdás hangon, s mellére csapott. - Én es vagyok annyi, mint más! Nem engedöm magam kirekeszteni az igaz kresztyénök seregéből! Mert ama pogány Bor nembéli Bánk úr s gyalázatos hada mészárola, igaz kresztyénöket dúla, csak mert némötök s latinok valának, én nem engedöm magam kívül vettetni szörzet verágos kertjéből. Én es ott valék, azhol helyt kelle állani! Én es kresztyén férjfiú vagyok! Engöm es számon tartanak, valahol magyeri kresztyénség diadalmáról esik szó. Engöm, Ják nembéli Georgiust!

Leült a lócára, hatalmas szőrös kezeit összefonta, s maga elé bámult. Táblás képén rángtak az izmok. Vizenyős szeme teli volt bánattal s méltatlankodással.

- Azki besenyő, az jó? Azki kun, az jó? Jó még a zsidó es, a szerecsöny es? Csak a németöt nem jó? Latin nem jó? Hát mert eleid végigrablák a fél velágot, fölgyújták az egyházakat, porban vonszolák a gyermököket, s megtaposák az asszonyi állatokat, jobb vagy te, mint én, kinek elei szent kerálunk oldalán harcolának, klastromot, egyházat emelének s a kreszt igazságát hirdeték? Micsoda igazság ez? De meglásd, alászáll egykoron Isten haragjának tüze, s megemészti e gyalázatos klastromokat, hol elvetemödött szerzetösök örvendöznek Bor nembéli Bánk úr gyalázatos mívén, s aszerint tekéntik feleiket, vajon magyeriak, kunok, besenyők, szíkölök-e avagy némötök, latinok. Féljétök Isten bosszúját!

Így folyt ez napról napra. S mert Georgius volt ebben a klastromban az egyetlen szerzetes, aki német ősöktől származott, életét már-már alig tudta elviselni.

Ottót mint Párizsból, az Univerzitásról hazatért művelt szerzetest a klastrom iskolájába rendelte az olvasó kanonok, hogy tanítsa a nagyszámú ifjúságot. Mert sokan voltak nagyon, három csoportot kellett belőlük alakítani. Az elsőben a legkisebbek tanulták az imádságot, betűvetést, a másodikban már némi matematikát, Phaedrust, Avianust is tanultak, a harmadikban a nagy fiúk vesződtek a hit alapvető igazságainak fejtegetésével, dialektikával, asztronómiával, zenével.

Ottó a nagyobbakat tanította. Vagy húsz fiú ült a földön, egymástól annyira távol, hogy ne érinthesse egymást. Maga a fráter magas emelvényen trónolt, s a vesszőt, mely nélkül a makrancos gyermeki lelket nem lehet megösmertetni a tudománnyal s erényekkel, maga elé tette az asztalra. A terem faláról Jézus tekintett alá bánatosan, megfeszített karjait kitárva, körös-körül pedig piros, kék meg fehér ruhás szentek, kitárt szárnyú angyalok örvendeztek a mennyei üdvösségnek. Ottó vén hártyakönyvet tartott a kezében, s halk szóval, hűvösen

mosolyogva, kissé ferde metszésű fekete szemével egyszerre tekintve a könyvbe is, a fiúkra is meg valahová a távolba is, szótagolva mondta a feleleteket a fiúk kérdéseire. A csillogó máriaüvegeken átsütött a nap, távolról behallatszott a klastrom más részéből szivárgó álmos énekszó. A fiúk csak nehezen tudták nyitva tartani szemüket, ezer bolha mászkált még a bőrük alatt is, de uralkodtak magukon, s iparkodtak megérteni a fogas latin szavakat.

- Állj csak föl, Paulus fiam - intett egy kócos, dagadt szemű, lusta, tömzsi fiúnak a fráter. - És felelj arra, amit kérdezek. Érted, mit mondék?

- Értem - biccentett a fiú.

- Ne magyeri nyelvön szólj, hanem gyákul. Mit műveltél ma?

Paulus szigorúan összevonta sűrű szemöldökét, a mennyezetre tekintett, s nyögve, nehéz kámzsája redőit gyúrva felelt:

- Sokat. Éjjel, amikor hallám a jeladást, fölkelék ágyamból, eléneklém a testvérekkel a nocturnát. Azután énekelénk minden szentekről, s eléneklénk a reggeli dicséretet. Majd a primát s a hét psalmust a litániával s az első misét. Aztán a tertiát és az első nappali misét. Aztán eléneklénk a sextát. És evénk, ivánk s aluvánk. Majd megint felkelénk nonát énekelni, és most itt vagyunk nálad, hogy meghallgassuk, mit fogsz nekünk mondani.

Mindezt lassan, nyögve, szótagolva, bizonytalan szavak után kutatva s olyan döcögősen mondta el a fiú, ahogy nehéz kerekű ökrösszekér ballag a köves úton. De sikerült, s Ottó elégedetten bólintott. A többi fiú feszült kíváncsisággal figyelte Paulust, ámbár ha gyorsan megkérdezte volna őket a fráter, miről van szó, egy sem tudta volna, a feszült kíváncsiság csak az álmosság ellen való hasztalan küzdés kifejezése volt.

- Mikor énekelitek el a vesperaet és a completoriumot? - kérdezte tovább.

- Ha megjön az ideje - válaszolta minden erejét megfeszítve a tömzsi fiú.

- Fuisti hodie verberatus? - emelte föl a hangját s vele együtt a vesszőt a fráter. - Kaptál ma verést?

- Ne... nem...

Ottó intett, hogy leülhet.

A tanulás álmosan folyt tovább. Ottó érezte, mint csúsznak ki a fiúk a keze közül. Látta arcukon az álmosságot takaró feszült kíváncsiság kifejezését. Nem csodálkozott rajta. A szigor mit sem ért, elhatározta, hogy kiviszi őket a szabadba, és séta közben folytatja a tanítást.

- Lusták, henyék vagytok - kezdte halk, keményen megnyomott szóval. - Végigpüföljem a hátatokat? Nem vagytok lovak, sem ökrök, s még az oktalan barommal sem tenném. Hanem szedelőzködjetek, s megyünk a Sóstó felé. Ott szabadabban jár a levegő, s tán megmozdítja kérges agyatok.

Az arcok egyszeriben földerültek. A fiúk talpra ugrottak s a pulpitus körül csoportosultak. Ottó fráter vette mogyoróvesszőjét, s az ajtó felé indult.

Ebben a pillanatban belépett a perjel. A zsibongás elült.

Aloisius atya nem egyedül lépett be. Súlyos, vaskos kezét vékony, cingár, megnyúlt, erősen barna arcú siheder vállára tette, mintha attól tartana, megszökik. A sihederen agyonfoltozott, szánalmas saru, szakadozott, itt-ott megfércelt, naptól kifakult, esőtől vert, sártól mocskolt s erősen kinőtt kámzsa volt, vállán rongyolt, üresnek látszó átalvetőt tartott. Nyugodtan, egyenesen, kissé dacosan nézett körül.

- Íme, ez a nevendék azt mondja, hogy Julianus lönne, kit váradi klastrom tisztölendő fejedelmétül, jóságos öreg felemtül kérék, hogy tanóljon nálam. Én nem tudom, valóban Julianus-e ő, valóban őt választá-e a tisztölendő perjel. Nem tudom, vajon nem csavargó-e csupán. De még így es bé kell fogadnunk, Isten nevébe. Fusson valaki, s hívja Georgius frátert, ű esméri, véle indula útnak Váradról, ott vala, amikor ama rablók elszakejták űköt egymástól.

Egyszerre öten is ugrottak, hogy Georgiusért fussanak. Aloisius fráter puszta pillantása is kemény parancs volt. De nem is csoda. A nem magas, de annál vállasabb, zömökebb, nehéz lépésű, vasoszlopként álló perjel minden porcikája erőt, keménységet, hajthatatlan akaratot sugárzott. Mellkasa olyan volt, hogy szinte megrepedt rajta a kámzsa, ha erős indulatában mély lélekzetet vett. Nyaka rövid és vastag, feje egészen kerek, mint a folyómederben simára csiszolódott kő. Kicsiny szeme feketén villogott ki alacsonyan vonuló s minduntalan összeránduló szemöldöke alól. Arccsontjai erősen kiütköztek, bőre sötétbarna volt, orra egyenes és rövid. A járása pedig lassú, de olyan döngő, hogy megrezzentek a refektórium kupái és tányérjai, ha végigment a termen.

- Várj, várj! - rikoltotta olyan éles hangon, hogy kihallatszott a vastag falak közül a harmadik folyosóra is.

A rohanó csapat megfagyott lendületében.

- Te eredj - mutatott Paulusra.

A tömzsi, lassú fiú fölragyogó arccal kiugrott az ajtón.

Most feszült csend támadt. A perjel leült a pulpitus lépcsőjére, az idegen, rongyos fiú pedig nyugodt vidámsággal nézte sorra az őt bámuló sereget.

- Járál immár oskolába? - kérdezte a rongyost Ottó fráter.

- Járék - bólintott tisztességtudóan, de nem alázatosan a fiú.

- Tudsz olvasni? Írni?

- Tudok.

- Latinul es?

- Latinul es.

- Ki vala mestöröd?

- Pelbárt fráter.

- Nem esméröm.

- Én esméröm - vetette közbe a perjel, s nyomban fölállt. - Hol tappog ilyen soká az a kölyök? - rikoltotta ismét az előbbi indulatos, éles, parancsoló hangon.

De már nagy sebbel-lobbal benyitott Georgius s mögötte Paulus.

- Ösméröd ezt a fiút? - fordította felé a jövevényt Aloisius. - Nézd meg jól.

Georgius vizslatva jártatta szemét a sovány, vele egyenest szembenéző fiún, arca tétovázást és ijedelmet mutatott.

- Nyilván... mintha... hiszen ű - dünnyögte.

- Julianus vagyok. Laudetur Jesus Christus, illustrissime domine - mosolygott rá a fiú, s mélyen meghajtotta a fejét, ujjait a homlokához emelte.

- Né... nézd csak... - örvendezett kényszerű örömmel Georgius, s kinyújtotta puha, óriási tenyerét, megragadta s szorongatta a fiú kezét, miközben másik kezével vállon csapkodta, hogy majdnem összerogyott. - Hogyne ösmernélek, ó, jaj, Istenöm atyám... Minő bódogság! Minő szöröncse! Minő kegyös jorgalma Istennek! Hát megvagy? Élsz? Nem halál meg? Nem veszél el?

- No, ha így vagyon, vegyülj a többiek közé, s Ottó fráter vesszeje alá fog. Majd kisül, mit tudsz. Osztán ha csakugyan olyan jó fejed vagyon, ahogy szegény néhai felem s közelöm, a váradi klastrom fejödelme mondá levelében... Haj, de régön vala... Azkor még életben vala...

- Hát meghala? - kérdezte megkövülten Julianus, s hitetlenül bámult a perjel arcába.

- Requiescat in pace... - dünnyögte ellágyulva Aloisius fráter, s keresztet vetett.

Majd kemény, lassú s nehéz lépésekkel kiment.

Julianus dermedten, lesújtottan állt még egy pillanatig, azután engedelmet kért Ottó frátertől, hogy atyai mestere, jótevője lelki üdvösségéért imádkozhassék. Nyomban a feszület elé térdelt, fejét öklére hajtotta, s mélyen elmerült ájtatosságába. A többiek nesztelenül állták körül.

Hát végre megtalálta otthonát, a biztos, erős, meleg, olyannyira kedves kolostort, ahová előbbi otthonából küldték. S az első, ami fogadja, a szelíd váradi perjel halálhíre. Egyszerre megjelent előtte köhögéstől kipirult képe, alulról rápislantó tekintete, fáradt, görnyedt alakja, kedves mosolya. Hallotta rekedtes, el-elfúló hangját. Fején érezte keze súlyát, simogatását. És íme, aki a lelke mélyébe látott, megértette és szerette őt, s aki megjelölte útját, halott. Mereven, hidegen fekszik koporsójában, talán már szét is omlott sokat fáradt teste, besüppedt, pislogó szeme, mosolygó szája. Azt sem tudja, mikor halt meg. Legyen neki könnyű a föld, adassék meg neki az igazak koronája.

Fáradt és éhes volt. Ottó fráter elvezette a dormitóriumba, s kijelölte a helyét, majd a ruhás kamrába, ahol egy nagy orrú, szótlan, mogorva barát új kámzsát, sarut s alsóruhát adott neki. A fiúk tolongva kísérték folyosóról folyosóra, bámulták, kérdezgették. Julianus örült nekik, de keveset beszélt. Mindössze annyit mondott, hogy egy szigeten rablók közölt élt, egy jóságos vén rabló segítségével megszökött, majd végig a Duna mentén koldulással s apró-cseprő munkával tartotta fönn magát. Amikor kiderült, hogy valamicskét besenyőül is tanult, Ottó fráter nyomban ezen a nyelven intézett hozzá néhány kérdést. Boldogan veregette Julianus vállát a feleletek hallatára.

- Én Aloptolma nembéli Tas vagyok, innét, Alapról - mondta. - Ha már fölcsipegettél egy kis besenyő tudományt, ne vesszék kárba. Tanítani foglak. Ki tudja, mikor veszed hasznát. És én sem felejtem el őseim nyelvét.

A fiúk aznap már nem tanultak semmit. Megünnepelték új társuk érkezését. Vígan csiripelve, nevetgélve, Julianust díszmenetben kísérve mentek vacsorázni.

Georgius ott csellengett Julianus körül, de csak az örvénylés partjáról tekingetett felé. Amikor azután a fiú egy pillanatra magára maradt, hogy elmondja imádságait, Georgius intett, kövesse. Julianus örömmel követte.

Kimentek a szakállszárítóra. A nyári nap már alkonyodóra hajlott, hosszú árnyékok feküdtek a mezőségen, a Vértes olyan kék volt, mint szűz Mária köntösének öve. A klastrom falain kívül zsibongott a külváros zaja. Olasz és magyar szavak csobogtak az alkonyat csendjében. A szakállszárítóra odalátszott szent István székesegyházának vaskos, zömök szürke tornya s egész sereg más torony. S a külvárost - a Szigetet - a belső várostól elválasztó várfal egy része

a csipkés mellvéddel. A távolban, a síkságon, víz csillogott, a fűzfaligetek körül rajzott pihenésre készülő madarak hangos serege.

- Ülj le, fiam - nyögte Georgius, s ő maga egyetlen mozdulattal fölvetette nehéz testét a lócára. - Hát végtére méges megőrze Isten jorgalma. Mint engöm es. Emlékszöl-é, mely gyalázatos állapotban hagya ott az útfélön ama gaz zsivány? Kicsi híjja vala, hogy meg nem halék.

- Imádék éretted mendön napon - nyugtatta meg Julianus a küszöbre telepedve.

- No, hát azmi vala, elmúla. Isten megkönyörüle szegény szolgája szenvedésein, s nem engedé elpusztulnia ebök s vadállatok harmincadjára. Haj, mennyit es kénlódék, fiam... Az én rossz tüdőm, az én gyönge szüvem... Nem es lészen immár belőlem többé erős férjfiú... Végem, végem. Már akkoriban es csak elig-elig pihögék, te tudod... Minő beteg valék az úton es Pécs felé... Elig emelhetének le a kocsiról. De azóta! - lemondóan legyintett nagy, puha kezével, s mélységeset sóhajtott. - Nemsok vagyon immár hátra... No, de nem baj. Hívjon vissza az Úr e siralom völgyébül. Mert nincs immár kresztyénség, nincs igaz szeretet a velágban, még klastromban sincs...

Julianus nagy türelemmel hallgatta. Megtanulta, hogy mindenkit meg kell hallgatni, legföljebb másra gondol az ember, s olykor-olykor bólint, sóhajt vagy fölkiált, mintha szívvel-lélekkel figyelmezne. Így hallgatta Georgiust.

Látva a megfeszített figyelem jeleit a fiú ábrázatán, Georgius még panaszosabbra fogta hangját, s újfent legyintett. Elnyögte, milyen rútul bánnak vele, mint vétkeznek az Evangélium ellen, s mint üldözik, abban a hitben, hogy német ősei miatt a németekhez húz. Erre jutott vénségére, annyi fáradozás, Jézusért való harc és türelem után. Erre jutott, noha a Szentföldre is el akart menni, el is ment volna, ha nem lenne rossz tüdeje s gyönge szíve. És mégis lépten-nyomon megalázzák, elkeserítik, úgyszólván kiközösítik. Miért? Mert ő az egyetlen német nemzetiségű szerzetes a klastromban, Aloisius fráter valóságos hun, csak rá kell nézni, de vannak besenyők, sőt kunok is, akiknek ükapját szent László királyunk kereszteltette meg. S azokat mégis magyaroknak, nála különbeknek tartják. Ez az Ottó fráter is, a tanító, akinek a keze alá kerül Julián, besenyő. S mégis lenézi, megveti őt...

Julianus a besenyő falvak, földek egész során, valóságos besenyő birodalmakon csavargott át, megszokta őket, így nem rendült meg amiatt, amit Georgius elkeseredve s fölháborodva magyarázott.

- Hanem, hallod-e, fiam - fogta halkabbra a hangját a fráter, s nagy nehezen föltámogatta nehéz fejét a könyökére -, nem kell ám fecsegnöd azról, mit az úton látánk... te meg én... tudod? A bínös pap es pap, a bínös szerzetös es szerzetös... Hogy egynémely klastromban vagynak szilajabb fráterek es? Lelkük rajta. Nem igaz?

- Igaz, igaz - bólogatott hevesen Julianus.

- No meg hogy én oly igön beteg valék az úton Várad s Pécs között... Ne es emlögesd. Még azt hinnék ezök a gyűlölködő fráterek, érdömül hányom föl... Hogy mennyit szenvedék... Hát ne emlögesd, fiam. Valamik történének, Isten akaratjából történének, valóban nem kell érdömöket koholnunk belőlük... Nem igaz?

- Igaz, igaz...

- No, ha ezök tudnák, mennyit kelle tűrnöm a fertelmes klastromban Pécsött, bort vedelő fráterek között, azkik valának mintördöngök! Hogy kelle innom, bátor beteg valék, s alig mozoghaték! Hogy kelle elviselnöm az álmatlanságot, noha egész napi utazás után s betegön

csakúgy dőlék, akár a tuskó! Te tudod, fiam. Környülvevének amaz ordétó farkasok, s kényszerítének, ordétsak velük én es. Haj, haj... Azt hivém, nem éröm meg a röggelt.

Várt egy darabig, de Julianus nem felelt, csak nézett rá feszült figyelemmel s mosolygott. Így hát folytatta, bár megzavarodott egy kissé:

- Hát még az a sok fertelmes abajgatás, kajabálás, mocskolódás, gyűlölködés! Mind hallgatnom kellött. De hát én Istenre hagyom a bínök bíntetését avagy bocsánatát, ne híröljük szerte rossz hírüket, nem igaz? Ne rondétsunk magunk fészkébe. Adjunk hálákat Istennek, hogy esmég együtt löhetünk, egy födél alatta, jámbor lelkek lakóhelyén... S hallgassunk mások gyalázatos bíneiről. Ha te es így vélöd, jó egyetértésben, szeretetben élünk. Te meg én. Igaz?

Julianus megfogadta, senkinek sem említi a pécsi dolgokat. Egyébként is olyan régen történtek, úgyszólván el is felejtette őket.

*

Lassan-lassan megismerkedett a fráterekkel, a tanulókkal. Igen sok fiú tanult ebben a klastromban. Nemcsak a nagy város polgárai adták be sokan fiaikat, hogy betűvetést, olvasást, éneklést tanuljanak s afféle klerikusok legyenek, ha fölszentelt papok nem lesznek is, hanem messze környékről az előkelő urak. Alba Regalis ragyogó múltja, a számtalan emlék, mely első szent királyunk buzgó tevékenységét, keresztyén hite, elméje, hatalma nagyságát s erejét hirdette, messze földre sugárzott. A várfalakon belül ott állott a roppant székesegyház, melyet a szent Szűz tiszteletére építtetett a nagy király. Benne pihentek hamvai több király, herceg földi maradványaival együtt. Falait csatákban elvett ellenséges zászlók, pajzsok, lándzsák díszítették, közöttük a Vértes hegységben tönkrevert németek elhányt zászlói s pajzsai közül a legszebbek. Minden oszlopa díszesen faragva. Belseje csillogott az aranytól. Falfestmények, kőszobrok ejtették áhítatba a hívőt. Ablakai remekbe metszett ragyogó máriaüvegek. Méltó egyház volt a nagy királyhoz. Sírboltjai és kápolnái az idők folyamán egyre szaporodtak. Maga volt a magyeri történelem.

S mellette a váron belül és kívül kisebb-nagyobb, egyszerűbb és díszesebb egyházak egész sora. A szent Péter tiszteletére emelt templom, ahol királyaink a lovagokat avatták, s mellette a cintériom, ahol számtalan előkelő vitéz, báró és királyi jobbágy meg püspök holtteste pihent. Szent Imre egyháza, szent Miklósé - ez már a várfalakon kívül -, továbbá az István Szigeten épült egyház, melyet a keresztes lovagok a nagy király tiszteletére emeltek. Azután Palota felé a Mártély esztrigáni érsek által alapított keresztes kolostor kisebb egyháza. Az is volt már vagy százéves. És a templomosoké. Azután számos nagy kolostor. Még a zsidóknak is volt jesiva-iskolájuk az Újvárosban, komor, alacsony, az utca felé egyetlen ablakot sem nyitó falakkal, magas kőkerítéssel s belül tágas udvarral, ahonnét éjjel-nappal méhzümmögéshez hasonló egyhangú zúgás áradt.

Julianus azt hitte, nagyobb város, mint Pécs, talán nem is lehetséges. És íme, csodálkozva látta, hogy Alba Regalis még nagyobb, fényesebb, még jobban árad belőle az erő, hatalom és keresztyéni jámborság fénye. Mindenfelől körülvéve patakokkal és mocsarakkal, olyan erősség volt, amelyet sohasem lehetett bevenni. Külső városrészei - a Sziget utca, a Szent Erzsébet utca, a Keresztesek utcája, Sütő utca, Szent király utcája, Szent Miklós utca - vadvizek között épültek, némelyik valóságos szigeten. Ehhez a fényes, tekintélyes, messze földön híres város-hoz képest például Pest, ahol Julianus csavargásai közben szintén megfordult, szegényes tetűfészek volt.

*

Aloisius atya rettentő fegyelmet tartott a klastromban. A váradi kolostort szelídséggel, mosollyal, gyengéd korholással kormányozták, ezt azonban keménységgel, szigorral, harsány parancsokkal, könyörtelen tekintettel s irgalmatlan disciplinákkal. Aloisius fráter éjjel-nappal járta döngő lépteivel a termeket, folyosókat, cellákat, konyhákat és kamarákat, még a pincéket is. Fölcsattanó éles hangját félelmesen visszhangozták a súlyos boltívek. Iszkolt előle mindenki, ha meghallotta sarui kopogását. Szeme villogott, szemöldöke alászállt, keskeny ajka összeszorult, arca kipirult a legcsekélyebb rendetlenség láttán.

Váradon csak elvétve került sor a mogyoróvesszőre, ámbátor ott is tudták, hogy a jó tanítónak nem szabad kímélnie a botot növendékétől. (És növendékét a bottól.) Itt azonban sűrűn suhogott. Nem is számolták nagyon, hogy a szabályokban előírt két-öt botütés ki van-e már, ráadást is mértek. Éjszakai vigiliára a legkisebb növendéknek is talpra kellett ugrania, s a fráterekkel az egyházba vonulnia. Elérkezvén a hajnali dicséret ideje, pillanatok alatt az egyházba kellett ismét kotródniok. Aki álmosabb természetű volt, arra ébredt, hogy mestere a hátán veri el az ébresztőt. Ezután tanulás következett, s a bot ismét sűrűn csattant, ha a fiú elvétette a betűt, vagy nehéz kezével túlságosan görbén rótta a viasztáblára. A nagyobbak helytelen fordításért, grammatikai tévedésért kapták meg nyomban a két-három vesszőcsapást, aszerint, mekkora volt a tévedés. Majd a kapitulomházban gyűltek össze mise után, s a perjel megkezdte a nagy tömeg fiú gyóntatását. Riadt csendben, áhítatosan lehajtott, bűnbánó arccal vártak sorukra, s pusmogták el mélyen megrendült hangon vétkeiket. A kihágásokért Aloisius fráter megint kiszabta a virgácsokat. Kit-kit a mestere tángált el suhogós mogyoróvesszővel vagy hajlós nyírfavirgáccsal. De gyakran a nagyobbaknak kellett disciplinálniok a kisebbeket.

Julianus eleddig csak az apjától kapott verést. Váradon sohasem vesszőzték meg. Pelbárt fráter nagy tudományú férfiú volt, de nem méltatta kellő figyelemre bölcs Salamon király intelmeit s az egyházatyák tanácsait. Botot sohasem ragadott, türelmét sohasem veszítette el annyira, hogy kezet emelt volna növendékeire. Igaz, ott nem voltak ennyien. A kis falu kolostorában szinte véletlenül verődött össze öt-hat tanuló, s ezt a kis csapatot könnyű volt kordában tartani verés nélkül is.

Amikor Ottó fráter először húzott a hátára egy elhibázott latin szóért, föl akart ugrani, hogy pörbe szálljon mesterével. Arca szégyentől égett. Akkora földet bejárt, annyi helyen megfordult, annyiszor volt a maga erejére hagyva, annyiszor húzta ki magát veszedelmekből, hogy ez a könnyű botütés fölkavarta a gőgjét. De látva Ottó finom mosolyát, nyugodt arcát, jóindulatú tekintetét, hallva biztató hangját, elmosolyodott, s eszébe jutott az alázatosság parancsa. Vére nyomban lehűlt, fejbólintással köszönte meg az ütést, és nyugodtan mondta a kijavított szöveget.

A többi fiú is - akár kicsi volt, akár nagy - közömbösen fogadta a verést. Mert bárhogy féltek is a fejedelem keménységétől, a klastrom helyeselte, s önként elfogadta. Abban a megdöbbentő züllöttségben, amely a magyar papság életét rágta, s amely nemcsak égre, hanem már Rómára is kiáltott, s nem egyszer kihívta a pápa súlyosan büntető intézkedését, csak keménységgel, puritán szigorral, a hit, a szeretet parancsainak következetes megtartásával lehetett helyes irányban vezetni a könnyelmű lelkeket. Aloisius irtózott a gondolattól, hogy az ő klastromát is úgy emlegethetik, mint például a csanádit, hogy az ő nyája is olyan bakugrások között csatangoljon, mint a pécsi papoké. Gyakran kevesellte a szigort, melyet a pápa alkalmazott. Elégedetlen volt leveleivel, melyeket a királynak, érsekeknek vagy nemrégiben a pécsi püspöknek írt. Helytelenítette, hogy bár egyházi átokkal fenyegetőzött, Andorás úr könyörgéseire, fogadkozásaira a fenyegetést nem váltotta be, szíve megenyhült, az ígéreteknek hitt - megbocsátott. Ha ő lenne a pápa - mondogatta néha vecsernye után, amikor az öregebb s tekintélyesebb fráterekkel együtt üldögélt a refektóriumban, s napi munka végeztével a világ

soráról tereferéltek -, majd megmutatná ő. Majd kordába szorítaná Andorás urat meg országrontó jobbágyait.

Aloisius természetesen nem tűrte, hogy a klastrom tagjai különbséget tegyenek egymás között. Hogy Georgius a német Ják nemzetség ivadéka, az ő szemében nem jelentelt semmit. Nem feledkezett meg szent Pálnak a galateabeliekhez írott leveléről, melyben ezt mondja: „Mindnyájan Isten fiai vagytok a Krisztus Jézusban való hit által. Mert akik Krisztusban megkereszteltettek, mindnyájan Krisztust öltötték föl. Nincs is többé zsidó, sem görög, nincs szolga, sem szabad, nincs férfiú, sem asszony, mert ti mindnyájan egyek vagytok Jézus Krisztusban." De a gyűlölködésnek ebben a korszakában magasan lobogott az idegenek ellen való fenekedés, a bosszúálló kard a király házába is benyomult, s nem kímélte magát a nagyasszonyt és rokonait sem, minduntalan kitört a németek s olaszok, de emellett a zsidók és szerecsenek ellen izzó düh. Aloisius tudta, hogy a parázs az ő klastromában is csak hamu alatt lappang. Ha ennek bármi csekély jelét látta, rettenetes haragra lobbant, szidalmazó hangja visszhangzott a folyosókon, s Isten büntetésével fenyegetőzött, mint valami lángoló pallosú arkangyal. Ő maga Szákh nemzetségéből származott, s színmagyar volt. Miért tört ki belőle a düh, ha észrevette, hogy fráterei némi kárörömmel sajnálkoznak az idegenek sorsán? Talán önmagára haragudott?

Georgiusszal úgy bántak, mint a hímes tojással. De éppen ez a nagyobb gyengédség, ez a vigyázat forgatta ki Georgiust nyugalmából. Éppen ez sértette vérig. S ezért vonta ki magát, ha csak lehetett, a körükből, ezért hordta magasabban hegyesen előreálló lapos orrát, düllesztette ki vastag pocakját, zárkózott cellájába vagy hevert le kinn a szakállszárítón.

Most, hogy Julianus előkerült, s elfoglalta helyét a klastromban, úgy érezte, társat lelt a nagy társtalanságban. A többi növendék lenézte, tekintélyét lefitymálta, vélekedéseit a fülén áteresztette, járását, hangját, mozdulatait csúfolódva utánozta, rendetlen kámzsáján nevetett. Ellenben ez az új fiú, akit nem rontottak még meg pimasz társai, talán tiszteli majd őt - gondolta. Szomjazott a szeretetre, megbecsülésre.

Meg talán azt is feledtetni szerette volna Julianusszal, hogy egy téleleji napon mily csúful járt a paraszttal, s mint keverték szégyenbe a pécsi fráterek. Szüntelen a betegségét emlegette, és szidta a papokat, akik fülük mögé hányják az igaz élet parancsolatait.

Visszavonulván a tömegtől, mely nem értette meg őt, minduntalan valami nagy munkába fogott. Egyszer például bizalmasan közölte Julianusszal, hogy lefordítja Máté evangéliumát magyeri nyelvre, le is írja az egészet ékes betűkkel hártyára, maga festi hozzá az iniciálékat, maga köti bőrbe s látja el ezüstveretekkel és csattal. A munkához már jó ideje hozzá is fogott. El is készült másfél fejezettel. A fordítást egy délután, amikor pihenő volt, megmutatta a fiúnak. Behívta cellájába, az ajtót gondosan betette, odaült írópolcához a magas székre, áhítatosan keresztet vetett, s lelkes, szavaló hangon, nagy indulatbeli háborgással olvasott.

Amikor befejezte, túlzott szerénységgel pislantott Julianusra, s fölvonta háromszög alakú szemöldökét.

- No? Hát minőnek találod, he?

- Jónak, igön jónak - bólintott Julianus. Ámbár egy-két helyen más szót ajánlott volna a szövegben, s túlságosan patetikusnak találta a hangot.

- S még engöm vetnek útfélre, azkik sömmit sem mívelnek kresztyénség uralmáért! - méltatlankodott Georgius. - Vajon ki tudná ezt jobban s igazabban megmagyarázni?

Ahogy aztán múltak a napok, hetek, s Julianus szívvel-lélekkel belévetette magát tanulmányaiba s a sok tekintetben új kolostori életbe, Georgius egyre ritkábban hozakodott elő Máté-fordításával. Az írópulpituson ott hevert a hatalmas Evangélium, mellette a teleirkált hártyák, tisztázásra várva, de a téntatartóból kiszáradt a ténta, s legyek ütöttek benne tanyát, a hollótollak leestek, gazdájuk ráhágott, így kerültek vissza ferdült orral a helyükre. Senki sem faragta meg újra őket. A hajecsetek is hiába várták, hogy megfürödjenek míniumban.

- Mennyire jutál a magyarázatban? - érdeklődött eleinte Julianus.

- A magyarázat? Hja, fiam, azmikor a lélek nyughatatlan s lépten-nyomon méltatlanságok s tövisek érik... mellőztetésben vagyon része... De majd, várj csak. Majd hozzáfogok esmég.

Fölvetette magát ágyára, heverészett, mint bivaly a jó langyos pocsétában, s marta magát amiatt, hogy a kupájába kevesebb tejet öntöttek, mint szomszédjáéba, a kenyérnek is végét adták, mert tudják, hogy fogai romlanak már. S marta magát azért is, mert a nagy mű félbemaradt, s a hártyák üresen bámulnak rá, vádolva tétlenségét.

*

Julianus minden erejét megfeszítve dolgozott. Őszre meglepő haladást tett, s mestere elégedetten jelentette, hogy a váradi apát jól választott, ez a fiú minden várakozásnak megfelel, messze megelőzi társait, bár nincs meg benne az a konok szorgalom, ami Paulusban. De első hallásra könnyedén megjegyez mindent. Az is örvendezéssel töltötte el Ottó frátert, hogy a besenyő nyelvben csodával határosan tökéletesedik. Ezt csak afféle mulatságból tanulta Julianus, úgyszólván véletlenül, mert már a rablók között s később csavargásai során beleharapott. De Ottó azt mondta, a Gondviselés útjai kiszámíthatatlanok, hátha szüksége lesz egyszer reá? Hátha így kell egyszer elhintenie Jézus hitének magvait? A szerzetesnek tökéletességre kell törekednie, minden fegyvert bizton kell forgatnia.

Latinban természetesen régen túljutott Donatuson és Priscianuson, már a klasszikusokat forgatta, Vergiliust, Horatiust, Ovidius Metamorphoseonját és Tristium librijét faggatta, birkózott velük, s elöntötte az öröm, ha a birokban ő kerekedett fölül. A keresztyén auktorok közül Juveneust, Seduliust, de különösen Prudentiust forgatta, a kommentárok közül Vergilius Servius-féle magyarázatait alaposan megismerte, s míg társai nyögve s minduntalan virgácsot kapva győzködtek a szó szerinti fordítással, ő már latin parafrázisokat fújt.

Ottó fráter szívesen kivezette növendékeit a szabadba. Ha a szelíd késő őszi nap meleg bánattal csókolgatta a földet, a levegőben ökörnyál úszott, végigvonultak a zajos utcákon, ahol magyar meg olasz polgárok vitáztak gondjaikon, alkudoztak, nevetgéltek a piaci árusok, nehéz kerekű szekerek csikorogtak, lovasok verték föl a port. Kijutva a városból, valamely dombra telepedtek. A fák hervadó koronái sárgák, vörösek s barnák voltak, a berkenyefákról mint eleven szívek csüngtek a piros fürtök, a világoskék égen ezüstös felhők úsztak, s a távoli mocsarak fölött lármázva keringtek a madarak. Itt telepedtek le a fűben, s forgatták elméjükben a tudományt.

A nagyobbak a kisebbeket oktatták, a tudatlanabbak az okosabbakat kérdezgették. Ottó fráterhez akkor fordultak, ha valamit nem sikerült megmagyarázniok, vagy ha többféle magyarázat is adódott. Mindnyájan az anyaföldön ültek Ottóval együtt, a kérdések cikázva keresztezték egymást, nem egyszer hosszú vitát támasztva. Szép délutánok voltak ezek. Alattuk, nem nagyon mélyen, terült el a város templomaival s magas kőfalaival, kolostorainak s palotáinak magas kerítéseivel s kertjeivel. Lelkes psalmus énekléssel vonultak aztán haza alkonyatkor, tiszteletet s áhítatot keltve a tereferélő emberek szívében.

Kemény élet volt ez, igen. Bár Aloisius szigorúan ügyelt, hogy a növendékek megkapják a mindennapi húst, ami testi erejüket növelte, s megtartották a pihenés és játék óráit is, vasfegyelem alatt állottak, gyorsan kellett talpra ugraniok éjjeli vigiliára, fáradtság nélkül kellett elvégezniök a napi négyórai ájtatosságot, mert különben suhogott a virgács és hullott a pönitencia.

- Majd megmutatom én - kiáltott néha a perjel pirosan a haragtól, amikor valamelyikük rossz fát tett a tűzre -, hogy példaképül szolgáltok ti ország papjainak! Itt nem ver gyökeret a jóra való restség, az én falaim között nem ólálkodik ördöng! Henyék, dorbézolók, tolvajok, paráznák, hamispénzverők nem lésztek, fiaim! Mert valamennyi vesző megteröm Fejérvára környékén, mind szétveröm a hátatokon enkezeimvel, ha úgy kell lennie!

Pihenés, játék idején a fiúk körülvették Julianust, s unszolták, mesélne kóborlásairól. És Julianus mesélt. Szép rajzú ajkán mosoly játszott, sima homloka komolyan barnállott hosszú befont haja közül, kezeit csuhája ujjába dugta, s rövid, eleven szavakkal festette élményeit a szigeten, majd meg a Duna mentén töltött időkből. Számtalan falvat járt be, sokféle embert ismert meg, kivette részét a munka minden fajtájából, néha futással mentette bőrét, néha szép szóval, verte eső, hó és jég, tépte szél, kábította nyári forróság. Melengette házőrző kutya, vitte ló, szamár és még többször a maga két lába. Volt magyeriak s besenyők között, megfordult még Pesten is. Erről nem szívesen szólott. Magyeri van benne legkevesebb. De annál több német, olasz, még bulgár is, igaz, valóságos müszülmén. Mert ez az igazi müszülmén - mondta. - Imámjaik is vannak, akik Aleppóban, Szmirnában járták ki a medreszét, s utcájukban este harsányan üvöltözik Allah dicséretét. Buda annál csudálatosabb - mesélte. - Sok nagy és szép temploma vagyon, s ott ékeskedik a király palotája is, szemközt a Nyulak szigetével. Régi római castrum maradványai is láthatók ott szent Gellért hegye mellett. Ott vetették le a szikláról a szent püspököt Leventa meg Vata úr pogányai, amikor velencés Pétör úr ellen törtek.

Így Julianusnak napról napra nőtt a tekintélye. Társai megszerették, mert nem kérkedett, sőt inkább segített nekik, részt vett a játékban, vidám volt, őszintén szólott, s mindig nyugodt pillantással szemlélte a világot.

Az volt azután a nagy nap, amikor a szent király egyházában énekeltek. A hatalmas, aranytól, színes zászlóktól, égő gyertyáktól ragyogó egyházban fölvonult a kolostor egész kórusa s az éneklő kanonok, Bonifacius atya vezetésével úgy énekelt, mintha égi zengzet szólalt volna meg. A kövezeten leborulva imádkozó ájtatos tömeg tátott szájjal hallgatta a csodálatos hangokat. Bonifacius atya nem engedte át az éneklés tanítását senkinek. Maga járt klastromról klastromra, s hetenként háromszor leckét tartott. Sehol olyan zengő, megrendítő s hatalmas énekkar nem énekelt, mint a székesegyházban, egy-egy vasárnapi vagy ünnepi misén. Messze környékről tolongott a sokaság, hogy hallgassa az édes zengzeteket. A hangok mintha égi grádicsokon emelkedtek volna föl magasra, egyre magasabbra, hogy elragadtatott ájulással hulljanak ismét alá a földre. Ha kitört a kórus, megrezzentek a máriaüveges ablakok, s szinte meglendültek a színes egyházi s a vén hadizászlók, a magas mennyezet visszaverte a hangok hullámait.

*

A nagy álmot Julianus lassanként mintha elfeledte volna. A könyvtárban csak olyan könyvek kerültek a kezébe, amelyek tanulmányaihoz tartoztak. S bár titkos izgalom hajtotta, hogy például a besenyő nyelvet úgy elsajátítsa, mintha anyanyelve lett volna, nem vágyódott a Tanaiszon túl elterülő tartományokba, ahol félszemű, fejetlen vagy féllábú emberek élnek, s ahol Tartarosz szörnyei kavarják a kénköves tavak forró katlanjait.

Ha társai azt firtatták, milyen munkára készül, csak a vállát vonogatta:

- Ahová az Úr akarata állét. Szeretnék kerál udvarába kerülni, gyáknak. Leveleket írni. Tudós papok, jobbágyok között forogni. Osztán kerál űnagyságával elmennöm a Szent Földre, hogy harcoljak Jézus Urunk sírjáért terekek meg szerecsenyök ellene...

Minden este leborult a dormitórumban fekvőhelye mellett, a feszület alatt, s megmondva imádságait és zsolozsmáit, sorra vette azokat, akikért külön könyörgést szokott mondani. Apját, Hajnalt, Istefánt, a váradi barátokat s elsősorban a szegény elköltözött perjelt, a bűnösöket, élükön Majs meg Ölyved apával, a rablókat, külön nyomatékkal Tiván bácsit, majd Georgiust s a rossz életű pécsi papokat. Ilyenkor átfutott emlékein a régi napok fénye, a várhegyen töltött csendes idők, a patakok s a Zengő képe, a kis ház az erdőn... És a toronyszoba, ahol Vak Béla urunk szenvedett, s ahol egyszer egy régi krónikát talált s benne a nagyszerű hírt az égig érő hegyek elhagyott magyarjairól. Ilyenkor, visszafeküdve ágyára, elmerengett régi tervein. De most mindez olyan messze volt! Úgy gondolt rá, mintha az akkori kicsi Julianus - Györk - nem is ő lett volna. Úgy gondolt magára, mint gyermekre.

Esténként, amíg nem jött álom a szemére, eszébe jutottak a bástya tövében váltott csókok. Ajkán érezte a kemény, duzzadt, hűvös ajkat. Orrában a kislány hajának s ruhájának szagát. Hallotta gyors fecsegését. Testét forró vágy nyújtóztatta, fejét beléfúrta kemény szőrvánkosába, és Istenhez fohászkodott a kísértések ellen. Mert ezekben a csendes, magános pillanatokban, amikor fáradtan feküdt az ágyán, s a dormitóriumban az alvók egyenletes lélekzése, az álmukban beszélők dadogása hullámzott körülötte, mint a Duna hullámainak locsogása, gyakran megfordult fejében a bűnös gondolat: miért ment klastromba, mért nem maradt otthon Cseperke mellett, Vajka és Busa társaságában, mért nem hallgatja a Kovácsszeg üllőinek csilingelését, az Ökrösszeg parasztjainak tereferéjét, az esti tűz mellett Ölyved apa énekét?

De mindez olyan messze volt már, mint a halott perjel is, aki egykor megsimogatta a fejét, fiadomnak nevezte, s intette, ne merüljön el érzéseibe az Isten iránt való szerelmen kívül, hanem nevelje akaratát és értelmét. Ha a csókokra nem gondolt volna, tán végképp el is feledte volna már Váradot, a Zengőt s régi életét. Hiszen úgy maradt el tőle, akár a régi ruhája s a régi neve. Most már Julianus - és csak Julianus -, itt már az előbbi nevét nem is tudja senki.

Nappal azonban még a csókokra sem gondolt.

*

Paulus néhány esztendővel idősebb volt Julianusnál, hogy hánnyal, azt ő maga sem tartotta számon, hiszen alig akadt valaki, aki tudta volna, mikor született, s hány tavaszt látott. De a testi mivolta elárulta, hogy idősebb. Hallgatag, töprengő, első pillantásra mogorvának látszó ifjú volt, minden idejét könyvei, írótáblája s kalamárisa mellett töltötte, gyakran a pihenési időben is tanult, a játékban pedig csak Ottó unszolására, kelletlenül vett részt. Ha kérdezték, hosszan gondolkozott, s igen szűkszavúan válaszolt. Egy-egy szöveg fölött is hosszasan kotolt, míg kiköltötte az értelmét, de akkor megragadta, s el nem eresztette többé. Emlékezőtehetsége elképesztő volt - pedig ugyancsak kellett a jó emlékezés akkoriban. Ő volt az a lassú víz, mely mélyen alámosta a partot, s ha vad örvénylések nem voltak is benne, mélysége volt és ellenállhatatlan sodra.

Ottó szüntelen hajkurászta, mint az ökröt. Hátán sűrűn puffant a virgács. Ilyenkor meglódult egy kissé, de nyomban visszazökkent eredeti lassúságába. Ez volt a természete. Nem tudott sem sietni, sem izgulni, még iparkodni sem. Szorgalma is olyan volt, mint az ökröé: magától értetődő, természetes.

Julianus már az első napokban megszerette, s később ez a szeretet csak nőtt. Amikor először álltak szemben egymással, ez olyan volt, mintha medvebocs méregette volna a vadászkutyát. Mert Paulus nehézkessége, önkéntelen, ártatlan vidámsága hasonlított a medvebocséhoz, míg Julianusban volt valami a vadászkutya okosságából, vizsláto figyelméből, idegességéből és szigorú fegyelméből.

A többi növendék nagy örvényléssel tolongott Paulus alakja körül. A kicsinyek csiripelő serege mint verébhad zsivajgott a nagy épületben, az udvarokon, a kertben. A nagyobbak között már kivált néhány jeles ifjú. Így egy horvát származású növendék, aki Agrab környékéről került a koronázó városba, s akinek félelmetes domborodású mellkasa csak úgy feszítette a kámzsát. Zömök, csontos fickó volt, széles homlokára fekete haj borult, szeme vidáman tüzelt, s ha a felügyelő fráter nem volt a közelben, puszta játékból mint macskakölyköket verte földhöz a fiúkat. Ezért, noha Franciscus volt a neve, Kaplyonnak, azaz Tigrisnek hívták. E csúfnévért iszonyú dühös volt, megfeledkezett a szerzetesi erkölcsökről is, ha valaki a szemébe mondta. Ezen az egyen kívül semmi sem tudta kivetni a sodrából. Egy másik, valószínűtlenül nyurga, sovány, szőke fiút éppen soványsága s hosszúsága miatt Göbének csúfoltak. Becsületes neve Desiderius volt, s Kapuvár környékéről származott valami német nemzetségből. A büszke, hallgatag, mindig sajnálkozón mosolygó, igen nagyeszű, sőt mindent jobban tudó Győr nembéli Gerhardusnak nem volt csúfneve. Őt nagy tisztelettel övezték, hozzá fordultak, ha a latin grammatika kifogott rajtuk. Arca mindig sugárzott, mindig nyugodt volt, s mindenkit szeretett. A legnagyobbak pedig selymes szakállukkal, méltóságteljes viselkedésükkel úgy keveredtek el közöttük, mint a valóságos, kész szerzetesek. Ők már letették a kis fogadalmat. Sokan közülük Párizsba, Bononiába készültek az Univerzitásra. Könyveikbe elmerülve sétálgattak a fák alatt, nagy kérdéseken vitáztak, vagy a művelőházban írták a kódexeket, festették az iniciálékat. A nehezebb munkáknál is ők fogták meg a dolog végét. Ha például a parasztok beszállították a kolostor járandóságát, ők emelgették a borostömlőket, a gabonásvékákat, a hasábfát, a mázsás halakat, a nagy sóköveket. Tanulás idején pedig őket kérdezték a kisebbek. Különösen ketten vonták magukra a növendékek bámulatát: Szalók nembéli Johannes félelmetes testi erejével és Gerecse nembéli Paulus rendkívüli szónoki képességével, gyönyörű latinságával, tökéletes görög tudásával s gyermeki szelídségével. Johannes játszva emelt föl egy borjút, szörnyű ökle csapásával kettéhasította a legnagyobb sódarabokat, fogával könnyedén meggörbítette a dénárt, mutató- és hüvelykujjával a lópatkót. Gerecse Pál meg olyan tűzzel, könnyedséggel prédikált latinul, hogy a klastrom legöregebb atyái könnyes szemmel hallgatták. Majd meg átváltott görögre, s e szép nyelv hangjai úgy patakzottak szép, vaskos ajkairól, mint a gyöngyszemek. Termete, arca is szép volt, barna képű, barna szakállú, barna szemű, nagy homlokú. Szalók Johannes meg egy kissé ragyavert volt, de ez illett néki a szörnyű erejéhez, mert mintha tölgyfából faragták volna az arcát.

Julianus pajtásai elkülönítették magukat a kicsinyektől, a nagyok meg őtőlük. A kicsik mindenütt ott lábatlankodtak, ahol nem kellett volna. Nagy szabadság adatott nékik, merthogy ők még gyermekek voltak. Annyi húst ehettek böjtnapon is, amennyi beléjük fért, még bort is kaptak mindennap. Mint tavaszi csikók vágtattak folyosókon, lépcsőfokon, hátba verték egymást, ordítoztak, fölverték a házat. Szüntelen suhogott hátukon a virgács, de nem vették komolyan. Kis suhintásokat kaptak, inkább figyelmeztetésül, meg mert a Biblia ajánlja a vesszőt. Szokniok is csak kellett a fegyelemhez, a szerzetesi élet keménységéhez. A nagyobbak, minden szerzetesi parancs ellenére, szívük mélyén egy kissé lenézték s megvetették őket örökös ugrálásuk, hancúrozásuk, visítozásuk, pityergésük s tudatlanságuk miatt. Ők meg, mihelyt nem volt a közelükben senki, ugyanazt művelték, ha egy kissé legényesebben is. Kaplyon például söpörni kezdte maga körül a fiúkat, bömbölve körben járt, azt hajtogatta, hogy ő a pusztai oroszlán, most körüljár, s ordít, lesvén, kit faljon föl. A nyurga Göbe hosszú

lábával, mint valami kaszáspók, belecsánkázott s elbuktatta. A többiek pedig egymást döntötték Kaplyon hegyébe. Ha jó napjuk volt, s nehezebben fértek a bőrükbe, Julianus is a hancúrozók közé keveredett. A szigorú Ottó fráter szégyenszemre őt is előhúzta, s kiosztotta rá az öt virgácsütést.

Nappal olyan vidám, kedves és szelíd volt az élet, valóban beleszívódott a szívükbe a kolostor, az alma mater igaz szeretete. Ez volt az otthonuk, munkájuk, töprengésük, vidámságuk színhelye, a szerzetesek társasága volt a családjuk, ítélő bírájuk, bűneikből föloldozójuk, kétségeikben megnyugtatójuk. A kolostor adta kezükbe a kenyeret, ha megéheztek, ajkukra az italt, ha szomjaztak, takarta be csöndes békességbe, amikor fáradtan ágyukra dőltek.

De amikor leszállt az est, és Julianus, elvégezve külön ájtatosságait is, pihenni tért, sokáig hallgatta az alvók lélekzését. Megszállta szívét a vágy, hogy szabadon fusson, mint valaha, folyóra, hegyre, erdőbe, madártojást szedjen, nyilazzon, lovagoljon... csókolózzék egy nagy bástya tövében, bokrok alján, a nyári délután napsütésében. A nyugtalanság, amit annyiszor érzett Váradon is, újra meg újra meglepte. Szorongatta a vágy, hogy kiszökjék a klastromból, s menjen, menjen, amerre a szeme lát. Mintha valahol messze valaki várná, s neki előbb-utóbb mennie kellene, hogy örök időkre találkozzanak.

Egyre buzgóbban, egyre sóvárgóbban imádkozott. Önkéntes böjtöt szabott ki magára. Gyakran tapasztalhatták, hogy üresen marad Julianus tányérja. Hiába unszolta Aloisius perjel recsegő szóval, hogy egyék, hiszen még növekednie, erősödnie kell, csak a fejét rázta és mosolygott. Hiszen éppen erősödni akar! Vajon nem ők prédikálják-e, hogy nem hústól és bortól erősödik a test, hanem a lélek erejétől? S nem intette-e a váradi öreg perjel szerető apai szóval, hogy az akaratát kell növelnie?

Volt a szerzetesek között egy vén fráter, Stelanus nevezetű. Sovány, görnyedt, fehér hajú, fehér szakállú férfiú, senki sem tudta, hány esztendős, honnét jött s milyen nemzetségből való. Ő maga sohasem szólott erről. Egyébként is csak vasárnap meg ünnepeken beszélt, hétközi napon hallgatott. Ez a vén szerzetes nem viselt új kámzsát, új sarut, ha már elrongyolódott, hogy sem megjavítani, sem rongyosan viselnie nem lehetett többé, az eldobott, elhordott holmi közül válogatott magának másikat. Sohasem mosdott, büdös volt, s a tetvek úgy mászkáltak rajta, mint valami hangyaboly sürgő-forgó lakói. Mindamellett sohasem volt mogorva. Sohasem haragudott. De nem is kacagott. Gyermekes, szelíd, megbocsátó mosoly ragyogott az arcán. Lassú, öregesen csoszogó lépéseivel úgy imbolygott a klastromban, mintha sírjából kikelt vidám, alázatos kísértet lett volna, valamelyik régi Árpád-ivadék korából.

Julianus mindig megbámulta az öreget, ha összeakadt vele. Mindenki tisztelte, mindenki kitért az útjából, előreengedte a küszöbön, teljesítette kívánságát, ami az arcára volt írva, de Julianus ezenfölül még a természetfölötti erővel megáldott embert is látta benne. Mintha Stefanus jobban beleláthatott volna az Isten titkaiba legjámborabb szerzetes társainál. Mintha jóstehetséggel is megáldotta volna a Teremtő hosszú élete érdemeiért. S mintha az ő tudatlanságában mélyebb bölcsesség rejlett volna a perjel lángoló elméjénél, Ottó könnyed okosságánál s párizsi tanultságánál. Különben az sem volt lehetetlen, hogy Stefanus kitanulta a párizsi meg bononiai Univerzitás összes fakultásait, hogy doktora volt a tudományoknak, s tán még a római, páviai és ravennai jogtudósok tanításaiban is megfürdött. Bizonyos, hogy a perjel nem egyszer nagy alázattal kérte, adna tanácsot. Bement a cellájába, hosszasan s igen csendesen tanakodott vele. E tanakodás alatt a perjel bőven magyarázott, kérdezősködött, a vén atya pedig szelíden duruzsolva dünnyögött egy-egy szót.

Olyan keménynek, nyugodtnak, szótalannak s vidámnak kell lennie, amilyen Stefanus - gondolta gyakran Julianus, amint elnézte a mívelőházban, refektóriumban vagy az egyházban, ájtatosság idején. - Olyan mély alázattal kell a földre borulva imádkozni, olyan buzgón énekelni, olyan szorgalmasan dolgozni, ernyedetlenül tanulni, ahogy Stefanus teszi. Olyan könyörtelenül kell úrrá lenni a testen.

Tudta, hogy Stefanus fráter szöges ciliciumot visel a csuhája alatt, noha vén és törődött.

Különösen olyankor jutott eszébe a vén férfiú, amikor a késő esti órákban csendesen feküdt ágyán, s rajzó gondolatai nem hagyták aludni. Elmondott öt Pater nostert, öt Avét, majd ismét ötöt, szemét behunyta, s várta az álom ringató kábulatát. De egyszer csak észrevette, hogy nem álmos, képzeletben illatos réten jár, mezítelen lábát hűvös fű csapkodja, méhek dongnak körülötte, s a Zengő fölött fehéren úsznak a felhők. Még egy pillanat, s ott fog ülni ismét a bástyák alatt Cseperkével, keze a derekán, szája az ajkán. Oldalára fordult, összekuporodott, s megint belefogott az imádságok ájtatos suttogásába. A szavak megnyugtatták, megbékéltették - míg rajta nem kapta magát, hogy titkon töpreng: miként mehetne ki a klastrom kapuján, hogyan juthatna ki a városból, merre indulna a mocsarak és szigetek között. Valahová le, Dél felé... Megfogadta, hogy böjtjét szigorítani fogja. Olyan kemény lesz önmagához, mint Stefanus fráter.

Az álombeli asszony, aki annyiszor ringatta s énekelt neki, s aki már régóta nem bukkant föl álmaiban, ismét megjelent. Arcát nem látta most sem. De a hangja fájdalmasabb és szebb volt, mint régen. Szorongva riadt föl, arca könnyben úszott, szívét kimondhatatlan szomorúság töltötte el. Reménytelenség sivár érzése gyötörte. Nem tudta, miért.

Végül meglátogatta ördöng.

Akkor éjjel mélyen, álomtalanul aludt, mintha feneketlen mélységbe merült volna, akár az örvénybe vetett kő. Hirtelen riadt föl. Részegítő édesség áradt el egész testében, szíve vadul vert, halántéka lüktetett, fülében dobolt a vér. Még érezte, hogy elsuhan tőle valaki nesztelen, könnyű suhanással, ha gyorsan utánakapna, elfoghatná a köntöse szélét. Rémület ragadta torkon. Azonnal tudta, hogy valami ismeretlen, érthetetlen, soha nem is sejtett, szörnyű bűnbe esett, része van benne testtel-lélekkel, noha nem akarta elkövetni. Álmában kísértette meg ördöng, megérintette, a fülébe duruzsolt, simogatta, becézgette, csókolgatta, ringatta, szállt vele, mint égő csóva, úszott vele, mintha tenger hullámain lebegett volna, hatalmába kerítette erőszak nélkül, magához ragadta s eltaszította, kigyújtotta és megdermesztette.

Sokáig ült ágya szélén, káprázó szemmel meredt a sötétbe. Milyen jó volt, hogy hallotta a dormitórium lakóinak egyenletes lélekzését!

Arca szégyentől égett, szívében rémület sikongott.

- Mit tettem, mit tettem, mit tettem - ismételgette suttogva, miközben teste lassan zsibbadozott, s a szíve nyugodtabban vert.

Nem tett semmit, s mégis tett. Nem tudott semmiről, s mégis tudta: ördöng hatalmába esett.

Meg kell gyónnia töredelmesen, súlyos pönitenciát kell kérnie, egynapi böjtöt kell tartania, s talán most már korbácsolnia is kell magát. Nyilván ilyenkor vesznek kemény disciplinát a szerzetesek. S ezért viselnek ciliciumot is, hogy ördöng ne ölelhesse őket.

Ekkor egyszerre nagyon büszke lett.

Íme, a Kísértő meglátogatta már őt is, bűnbe sodorta álmában, az történt vele, amiről a szerzetesek gyakran szólnak. Íme, neki is diszciplinálnia kell magát, neki is ciliciumot kell kérnie.

Nincs messze az idő, hogy olyan szerzetes legyen, mint a többi.

Amikor a vigiliára szólító csengő megkondult, Julianus még ébren ült ágyán. Rögtön a kápolna felé sietett. A többiek titkolt lomhasággal tolongtak a folyosón. Julianus elfordította arcát, úgy érezte, valami különöset, szégyenleteset látnak rajta. Minduntalan végignézett magán. Izgatottan rendezgette kámzsáját. Kezeit összedugta, iparkodott nagyon nyugodtnak, hűvösnek látszani, hosszú léptekkel ment, mint a férfiak, s arcát megkeményítette. De a gyertyákkal megvilágított kápolnában remegve borult a kőpadlóra, s rettegett, hogy Isten, Jézus Úr, szűz Mária, az ég minden szentjei a szívébe látnak, elolvassák rejtett gondolatait, látják, ami álmában történt, s valahol messze, az ég alatt, ahol a világmindenség hegyláncai vonulnak, egy kaján fekete ördög disznópofáját kárörvendő vigyorgásra vonva, hegyes füleit megbillentve, patájával szőrös lábszárát vakargatva les rá, hogy fölszítsa a tüzet, melyre Isten a bűnéért veti. Kétségbeesetten vádolta és szégyellte magát. Könyörgött, mint a halálraítélt. Szánta-bánta vétkeit, verte a mellét.

Vigilia után ismét alhattak hajnali dicséretig, de Julianus nem aludt. Indulatai forgatták, hogy kábult belé. Egyik pillanatban a szívdagasztó büszkeség, hogy a kísértés őt is úgy környékezi már, mint a többi szerzetest, hogy férfiú s nem gyermek többé, szélvészben áll, s meg kell állnia, a másikban a rettenet amiatt, amit álmában érzett, s amire homályosan s mégis szívdermesztően emlékezett. Mintha szédítő mélység fölött állott volna, melyet sötétbe takar az éjszaka, de azért minden porcikájában érzi: csak egy lépés, egy mozdulat s belézuhan.

A tanulás órái alatt egyik hibát a másik után követte el. Ottó fráter először csodálkozott, azután két virgácsütést mért a hátára, majd a harmadik hibánál, Tacitus egy elég könnyű parafrázisánál, hosszan a szemébe nézett, nagy megértéssel és sajnálkozással mosolygott, s halkan mondta:

- Gyónj meg törödelmesen, fiam, s bízzál Jézus Úr szeretetében...

Julianust megdöbbentették ezek a szavak, de még inkább a fürkésző, mindent látó tekintet, mely a szívébe fúródott. Arcát elöntötte a pirosság, homlokán verejték gyöngyözött. Akaratlanul végigpillantott magán, nincs-e rajta valami ordító áruló jel, mely bűnét hirdetné. Megbélyegezettnek érezte magát. Sötét kétségbeesés zuhant rá. Megint süppedősnek, szakadékosnak látszott a talaj, térdei megrogytak. Isten haragjának a jelei voltak ezek minden bizonnyal.

Lesütötte szemét, s visszatelepedett a helyére, maga alá szedve a lábát, vakon rámeredve az írótáblára s hártyakönyvre.

Tanítási idő után, amikor a szokásos gyónásra került sor, szinte odarogyott a perjel széke elé. Suttogó szavai dadogva törtek ki ajkán. Apránként, meg-meghökkenve, el-elrémülve nyögte el, mi történt vele az éjszaka. Aloisius atya összevonta erős sötétbarna szemöldökét, kis fekete szemét állhatatosan Julianus arcára függesztette, nagy, kopaszodó homloka előredudorodott, mint a csiszolt kő. Mindig volt benne valami félelmetes, lenyűgöző, egész környezetének akaratát megbénító hatalom, de most szinte reszketett előtte Julianus. Torka összeszorult, szemét elöntötte a könny.

Végre mindent elmondott, s valami retteneteset várt.

Várta, hogy a perjel fölugorjon, mindenek füle hallatára s láttára megszidja, megverje, megszégyenítse.

De a perjel éppen olyan mozdulatlan nyugalommal ült, mint máskor, ha gyóntatott. Csak arca volt elgondolkozóbb, keményebb. Némi töprengés után kirótta a pönitenciát: ötven Pater nostert, ötven Avét, ötven psalmust és kétszer tíz vesszőcsapást Franciscus - csúfnevén

Kaplyon - kezéből. De nyomatékosan meghagyta, hogy Franciscus ütései Isten nevében s az ő irgalmáért kemények legyenek.

Nagy fellélekzéssel állt föl térdeltéből. Mintha sziklák szakadtak volna le róla! Mintha üde patakban fürdött volna! És mintha valaki megsimogatta s megcsókolta volna.

Este Ottó fráter cellájába ment Franciscusszal, hogy elszenvedje a disciplinát. Élete első disciplinája volt ez. Büszke volt rá, noha mély alázat töltötte el. Szótlanul mentek a folyosón, kezükben a gyertyával. A sötét cellában vad árnyak kergetőztek a fehér falakon. Jézus a keresztről szomorúan tekintett rájuk. Ők sokáig álltak egymással szemközt.

- No, hát vond le a kámzsádat s üngödet derékig - szólt végül Franciscus. - Hadd rántom le rajtad a pönitenciát.

Széles arca vidáman vigyorgott.

Julianus félt.

- Ne reszkess, vénasszony - mordult rá fitymáló hangon a Tigris. - Nem ízleltél tám virgácsot? Ne félj, megfogadom Aloisius fráter szavát. Akkorákat vágok rád, amekkorákat csak bírok. Úgy dől rád Isten jorgalma, kögyelme, akár a májusi zápor. Tartsd a hátad!

Ezt már rikkantva mondta. Julianus térdre bocsátkozott, keresztet vetett, buzgó imádságba kezdett, fogát összeszorította, mint kisfiú korában, amikor apja ütlegelte. Torkában csiklandozott a fájdalomtól való félelem.

A virgács megszisszent, s Julianus nyilalló, éles fájdalmat, utána nyomban édes bizsergést érzett. Azután már nem érzett semmit, csak a virgács sziszegését hallotta, s hátához, vállához mintha darázs csapódott volna.

Franciscus pontosan kiszámolta latinul a tíz ütleget - a másik tízet akkor kellett Julianusnak megkapnia, amikor a disciplina nyomai már elmúltak -, azután Julianus megköszönte a fenyítést.

- Azt hiszöm, nincsen sömmi panaszod - mondta Kaplyon büszkén mosolyogva. Örült, hogy őrá esett a perjel választása, mert ebben ereje elismerését látta.

Julianusnak valóban nem is lehetett semmi panasza. A Tigris alaposan megfelelt a parancsnak. Ezt csak akkor tudta meg igazán, amikor este lefeküdt, s nem találta helyét az égő fájdalom miatt, amely vállát és hátát hasogatta. De letudva a büntetést s elvégezve az ájtatosságot, tiszta szívvel merült álomba, s úgy aludt, hogy nem is tudott magáról.

*

Most jó ideig nem volt semmi baj. Vidámsága visszatért, munkakedve magasan lobogott, feje jól fogott. Ottó fráter megbízta, hogy a kisebbeket tanítsa, s most, hogy a kis buták a legelképesztőbb kérdéseket intézték hozzá, látta, mennyi mézet hordott össze agya kaptárába az igaz tudományok tág mezeiről.

Mint legjobb viseletű növendéket, a többiek őt választották „apáttá", s december tizenharmadikán két „káplánja" kíséretében ő ment az egyház ajtaja elé, a Te Deumot énekelve. A főoltárig tartott vad versenyfutásban viszont a Göbének csúfolt Desiderius, a hosszú szőke német győzött, mert senki sem tudott olyan hosszúakat szökni, mint ő. (Ezért ebédnél reá, illetve atyjára hárult az egész növendékseregnek kijáró bor költsége, s ő ajándékozta meg almával, körtével, kaláccsal a növendékeket.) A játékban Julianus nagy örömmel vett részt, mintha odahaza lett volna Váradon, s régi cimboráival játszott volna a Várhegy oldalán.

Szakadatlan ünnep, sok játék következett azután a komor, felhős, sáros, téli napokon. Apró-szentek napján megint nagy lagzi volt, s Julianus, a növendékek „apátja”, káplánjaival az asztalra állva, a kar kíséretével latin énekeket énekelt. Ezzel fejeződött be apáti méltósága, de ezután is valóságos apátnak képzelte magát.

Elmúlt a karácsony - azaz újév - ünnepe, elmúltak az azt követő babonás ünnepek, amikor az ostoba paraszti nép a jövő esztendőre jósolgat, magas hó borította a klastrom udvarát, a vén dió- és hársfák fehér bundába burkolóztak, s befagytak a várost környező mocsarak és patakok is. Pihenés idején vadul hajigálóztak hólabdával, még Ottó frátert is megdobálták, mintha véletlenül történne. Amikor pedig Georgius nagy mogorván, rendetlen kámzsájában, kezét a farán összefonva végigbaktatott az udvaron, mint valami fáradt, vén keselyű, egy csintalan kisfiú, Albertus, olyan ügyesen találta meghajítani, hogy a hócsönge éppen a fráter feje búbján pattant szét. A másik pillanatban futottak a gyermekek, mint a csirkék a ragadozó madár előtt. Csak Albertus maradt a helyén földbe gyökerezett lábbal s kelletlenül vigyorogva, mintha ő maga csodálkoznék legjobban az eseten.

*

Georgius rettenetes üvöltésre fakadt, megfordult, s Albertusra vetette magát. Sűrűn zúdultak ütlegei az összegörnyedő kisfiúra. Minden keserűsége kifakadt, hiszen tekintélyén jóvátehetetlen csorba esett, s úgy érezte, a szertefutott növendékek, a kerengőn ácsorgó fráterek, sőt maga a perjel is őrajta nevetnek. Amikor pedig Albertus baját alaposan ellátta, s otthagyta a síró gyereket az udvar közepén, dohogva folytatta útját a lépcső felé.

Ott előtalálta Julianust. Megszégyellte talán magát, avagy vigasztalásra áhítozott ebben a vadmagyar meg vadbesenyő klastromban, ahol a németeket mindig szidták, gúnyolták a perjel tilalma ellenére, elég az, hogy intett neki, s magával vitte cellájába. Ott egyetlen mozdulattal az ágyra fordult, mellén összekulcsolta hatalmas szőrös kezeit, nagyot sóhajtott, s petyhüdt ajkait lebiggyesztette.

- Régóta nem szólék veled - mondta keserűen. - Engöm elkerül mindönki. Csak tám nem mondád el, mely igön beteg valék az úton? S minő bínös erőszakval sodrának belé, beteg embört, abba a rút pörleködésbe a pécsi papok?

Julianus hevesen rázta a fejét. Dehogy szólt egy szót is! Hiszen tudja, hogy embertársaink gyengéit nem szabad mások nyelvére adnunk.

- Embörtársaink gyöngéjét? - hördült fel a fráter, mint akit mellbe csaptak. Fél könyökére támaszkodott, s vizenyős, kidülledő szemével mereven bámulta Julianust. Ajka reszketett. - Hát te es csak olyan képmutató vagy, miként a többi? Te es úgy vélöd, az én gyöngém vala, azmi csupán testöm gyöngéje vala? Hát nem tudod-e, hogy beteg vagyok, s még inkább az valék?

- De tudom, atya, s így es értém - szabadkozott Julianus.

- De ha testöm gyönge s beteg es, azért lelköm s kaponyám veleje még erős - bizonykodott tovább, s megborzolta ujjaival őszülő haját. - Mert nem hiában valék első harcosa kresztyénségnek egész életömbenne. Mindég ott állék, valahol legnagyobb szükség vala férjfiúra s kresztyénre. Ezt Isten Atyám el nem feledi soha. Ha ti, nyevolyás ifjak nem tisztölitök es őszülő fejemet s a tudományokban s fáradalmakban való jártasságomat, Isten számon tartja. De hát tiktöket oly férjfiú tanéjt, s oly férjfiúra bízák épüléstöket, kinek legfőbb gondja mindönki szapulása, fitymálása, kigúnyolása s kivigyorgása, noha nem születék tiszta színmagyeri nemzetségből.

Fújt egyet, s vetett magán, hogy jobban megfészkelődjék a pokrócon. Aztán folytatta:

- Bezzög engöm nem kérd perjel fráter, klastrom fejödelme, vajon tanejtanék-e. Nyilván úgy véli, ne tanejtsa a nevendéköket afféle teuton kutya, amilyen én vagyok. Kedég, özös fiam, az én tudományom is ér annyit, mint azoké, azkik megjárák Párist vagy Bononiát, s haszontalan tudományokval, jogi doktorok fecsegésével tömék teli kaponyájukat. Vajon juta-é eszébe ama párisi Ottó fráternek megösmértetni bennetöket a nagy Johannes Saresberiensis Metalogicusával s könyveivel? S lám, tudod-é, hogy a grammatika s logika úgy kapcsolódik összve, miként egyetlen lánc szemei?

A győztes puffaszkodó diadalmával tekintett Julianusra.

- Haec autem est illa dulcis et fructuosa coniugatio rationis et verbi - vágta ki túlzott szerénységgel, de büszkeségtől pirulva Julianus az említett könyvből vett idézetet.

Georgius fölhúzta háromszögletű szemöldökét magas, meredek homlokára s elámult.

- Emitt-amott összve lehet szedni mendönféle citátumokat - mondta aztán legyintve. - De tudnod kellene ám a dolgok gyökerét es...

- Sive raticinandi vias doceat, sive omnium sermonum regulam prabat, profecte discipiunt, qui eam dicunt esse inutilem - folytatta Julianus még büszkébben s még nagyobb szerénységgel.

A szalonnás, lomha ábrázat megélénkült csodálkozással bámult rá, mintha rosszul hallana. De nem, ez valóban a nagy Johannes műve első könyvének kvintesszenciája volt: *A logika nemcsak okoskodásra, hanem szólásra is megtanítja az embert.* Egyike azoknak az igazságoknak, amelyeket Georgius a legnagyobbaknak tartott, s amely fölött magányában, ágyán heverészve hosszasan szokott elmélkedni.

Elismerőleg bólintott, bár bosszantotta, hogy fölsült a kísérlettel s Julianus is tudja azt, amit ő.

- No, de vajon kinek jutna eszébe tanejtania bennetöket szent Hildegard asszony csodálatos tudományára s könyveire a természet megismeréséről? Holott e szent életű apáca a legnagyobb vala mindamaz elmék között, melyek a természet rejtett titkait kutatták s leírták. Mennyivel nagyobb Pliniusnál! De hát vagynak barbár elmék, melyek nem veszik bé, mert bé sem vehetik, s még azt sem tudják, minő műve vagyon.

- Hallánk róla Ottó frátertől - felelte Julianus egy kissé érdes hangon, mert bosszantotta Georgius kevélysége s az a megvetés, mellyel a nagy tudományú Ottó fráterre célozgatott.

- Ugyan-ugyé - gúnyolódott a barát. - Hallátok róla. Némi kevéskét méges hallátok róla. Némi keveset a teremtött velág legtudósabb elméjéről, már azmi a természet megesmerését illeti. De bezzög annyit már nem hallátok, hogy tudnád, mi hozja létre a haszontalan, mi a hasznos növevényöket...

- A haszontalan növevényöket a földnek izzadsága, azaz a *sudor* hozja létre, a hasznosakat kedég a földnek nedvessége, azaz a *humor*, a szőlőt s gyimelcsfákat kedég a földnek leve, azaz a *succus* - felelt meg Julianus bátran, s most már érezte, valami különös bajvívás alakult ki közöttük, melyben a fráter mindenáron le akarja bírni őt, s mert nem sikerül, egyre inkább elönti a düh s érthetetlen gyűlölet. Most már elkészült minden kérdésre, keményen megfogadta magában, tapodtat sem enged, ha összeveri is dühében Georgius, mint azt a kisfiút az udvaron, aki hóval dobta meg. - Menden növevény, eleven állat avagy élettelen kő vagy meleg, vagy hideg - folytatta gyorsan, s keményen állta a rámeredő vizenyős szemeket. - Eznél fogvást vagy egyezik, vagy ellenközik az emberi naturával.

- Mi az, te még ezt es tudod? - hökkent föl a fráter, s egészen fölült az ágyon.

- Tudom.

Georgius úgy nézett rá, mint a kísértetre.

- Honnejt tudod?

- Olvasám.

- S ki magyarázá?

- Valamit nem érték, mindig Ottó fráter magyarázá.

- No... No... - nyögött a fráter, s cuppantott egyet, mintha mézet szopogatna, de igen keserű képet vágott hozzá. - No...

Egészen rosszkedvű lett, visszadőlt ágyára ismét, mintha betegség lepte volna meg, s belebámult a levegőbe. Sokáig csendben maradtak. Julianus magában örvendezett, hogy a fráter nem tudott kifogni rajta. Aztán elszégyellte magát, mert hiszen igaz kresztyénnek s papi embernek különösen nem szabad örvendeznie azon, ha valakit maga alá gyűrt.

- Mindazonáltal mit ér a tudás - dünnyögte Georgius - a szűv tisztasága s együgyűsége nélkül. Ezt nem neköd mondom, mert a te tudásod még nem tudás. Hanem azoknak, azkik elhiteték veled, hogy immár tudsz, és szüvedbe csöpögtették kevélység kélgyómérgét, mely elpusztítá Ádámot s Évát, s kiűzeté űket Paradisumnak házából. Mert te, ézös fiam, messze vagy ám még a tudásnak küszöbétől es. Hogy ezt-azt hallád, olvasád s megértéd, még sömmi. De vajon kezedbe adják-e mestereid a legnagyobbakat, az egyházatyákat? Vajon mit tudsz Origenésről avagy a nagy Vazulról? Forgatád-é már az Ifjakhoz intézett nevezetös és nagy hírű beszédét? Naziani Gregorius míveit, valamint alexandriai Klementiust és nyssai Gregoriust? És a nagyok között és nagyot, az ézös szavú, kegyös szent Joannest, az Aranyszájút?

E neveket úgy ejtette ki, mintha jó cimboráit emlegette volna. S amikor látta, hogy Julianus hallgat, lesüti szemét, mintha bűneit olvasná a fejére, diadalmasan elmosolyodott.

- Ebben még járatlan vagyok - suttogta Julianus.

- Ahá! Ahá! Beösméröd! - kiáltott föl Georgius. - Nohát. Azmikor én ekkora növendék valék, miként te most, mestöröm az egyházatyákat firtatá napról napra, s megadá a magamét virgácsával, ha tévedék. Isten áldja őt haló porában es. Mert ő vésé szüvembe, hogy a régi egyházatyák míveinek ösmerete nélkül az apologétika vára homokra épül, s elfújja az első kételködés szele, miként a fövenyt. De hát manapság... - tette hozzá fitymálóan s legyintett -, manapság... egészen másként véleködnek a magisterek, kik Párisban s Bononiában járának... S fene nagy tudományuk bábeli tornyából csak lenézni tudják a magamfajta férjfiút, ki sömmit sem teve, sömmi nagyot, csak ott álla talpig elméje fegyverében, valahol a kresztyénségöt szorongatták. S azki szent földre es elmönt volna, ha rossz tüdeje s gyönge szüve meg nem gátolta volna.

Most hát csakugyan kisült, hogy miért vizsgáztatta Georgius Julianust. Íme, egy csapásra győzedelmeskedni akart nemcsak rajta, hanem Ottó fráteren, továbbá mindenkin, aki külországbeli Univerzitáson tanult, sőt ezenfelül azokon is, akik a németek ellen fenekedtek. Meg azt is el akarta feledtetni Julianusszal, ami azon az úton történt Várad meg Pécs között, s a klastromban töltött éjszaka emlékét is. Julianus átlátott rajta s mosolygott.

De hát ma már csak azt nézik - fejezte be a társalkodást Georgius bánatos gőggel -, ki németöt, ki latin, ki magyeri. Hogy kinek mekkora tudományt adott Isten, s mely szolgálatra hívá el, sönki sem nézi. A mái szerzetösök okosabbak, miként a régiek valának...

Megint legyintett, nyögve igazított magán és sóhajtott.

- Mennyére haladál Máté Evángéliomának magyarázatában, atya? - kérdezte Julianus, hogy kedveskedjék neki.

- Sömmire. Sömmire sem haladék - fakadt ki a fráter mogorván. - Ezök az üdők nem kedveznek a tudománynak. Mendön fölkavar. Szüvem es nyugtalan. Nem alhatok. Majd a nyáron. A nyáron, odakint a szakállszárítón. Avagy más klastromba bocsáttatom magam. Ahol még nem feledék el mívelködetimet, s tudják, mendönütt ott valék, valahol harcolni kelle kresztyénség diadalmáérte.

Ennek a beszélgetésnek az volt a következménye, hogy Julianus bement a könyvesházba, s előkereste Origenést meg Aranyszájú szent Jánost. Azután megkérte Ottó frátert, engedné meg, hogy cellájába vonuljon s ott tanulgasson. Ottó megnézte a könyveket, s Origenést nyomban elvette. Julianus elkeseredett. Arra gondolt, ha tulajdon mestere megakadályozza a tanulásban, nem lenne-e jobb abbahagynia a többit is? Vagy szegje meg az engedelmesség parancsát? Végül úgy döntött, hogy megszegi. S míg Ottó fráter csendes, elhagyott cellájában Aranyszájút olvasta, nehezen birkózva a fogas szöveggel, Origenést kilopva a könyvesházból, a kertész, Bence bátya kis házába húzódott, s ott tanulgatott, folyton attól félve, rajtakapják. A könyvet is ott dugta el, mondván a kertész atyafinak, hogy nem turkálhat utána mindég újra meg újra. A derék, csöndes csimbókos atyafi, akinek felesége s nagyszámú családja kint lakott a városban, nem firtatta a tudós növendék igazát.

Ott a hideg, kerti szerszámokkal tömött kis házban, a tenyérnyi lantornás ablak előtt szorongva s vacogva gunnyasztott Julianus egy kis széken, térdén a testes Origenésszel.

Szép, csöndes, gyorsan röppenő órák voltak ezek. Úgy merült el az egyházatya írásában, hogy mindenről megfeledkezett, ami körülötte volt. Nem is ebben a késői században élt, hanem Origenés idejében. S a hittudomány titkai fölemelték s magasra röpítették, olyan magasra, ahová csak az áhítatos imádság és énekszó emelhet.

De hát ezt a „bűnt" meg is kellett gyónnia. Sok töprengés után úgy döntött, hogy előbb Stefanus fráternek mondja el, s csak azután gyónja meg, ha a vén atya is így tanácsolja. Ostobaság volt ez, de így gondolta gyerekfejjel.

Egy délután, pihenő idején, nagy szorongással s tisztelettel bekopogott Stefanus ajtaján. Az öreg szerzetes a térdeplőn imádkozott. Julianus csendesen leült az ajtó mellett egy székre és várt. Stefanus azonban észre sem vette, hogy ott van. Halk, fájdalmas, szemrehányó duruzsolással mondta imádságát, nagyokat sóhajtott, fejét hol lehajtotta, hol elragadtatva fölemelte, szemét behunyta. Ősz haja, szakálla reszketett. A tetvek lassan cammogtak rongyos, mocskos kámzsáján.

Végre egészen leborult a földre, homlokát többször a kövezethez kocogtatta, elannyira, hogy Julianus attól tartott, meghibban a veleje. Azután, mint aki mély álomból réved, rábámult Julianusra.

- Mit kévánsz, fiam? - kérdezte halkan, s úgy mosolygott, hogy fény öntötte el cserzett bőrű, ráncos, szőrös arcát. Kis, fekete szeme kedvesen villogott, mint a juhászkutyáé.

- Tanálcsot kérök - mondta Julianus, s nagy tisztelettel fölállt a székről.

- Hogy vélöd? - ámuldozott a fráter, ágyához csoszogott, s leült a szélére. Olyan volt az ágya is, mint a disznók fekhelye. - Te jössz hozzám, gyermök, a vénhöz? Vajon mikor áll immár talpára a velág? - Az atya olyan vígan nevetett, hogy haja, szakálla vadul reszketett tőle. - Mióta bölcsek az atyák? Vajon az atyák bölcsessége nyitja-é meg Mennyeknek uruságát a gyermekcsék előtt? Nohát, feje tetejére álla a velág, ézös fiadom!

- Méges tanálcsot szeretnék tőled, atya - makacskodott Julianus.

- Hát csak kívül vagy ifjú, bévül vén vagy? Ábrázatod gyermöki, de szüved kérges, és nem érzi immár az igazság csókját?

- Nem tudom, atyám.

- No, csakugyan oly ostoba vagy-é, azmenőnek magad mutatod? Ülj le.

Julianus leült s várt. Az öreg pedig mosolyogva vizsgálgatta, oda sem hederítve néhány kövér, sápadt tetűnek, mely széles, boltozatos, négy karéjra osztott barna homlokán mászott.

- Mi a bötű? - kérdezte latinul.

- A történet megőrzője - felelt habozás nélkül Julianus.

- S mi a szó?

- A lélök elárulója.

- Bene - bólintott a vénember elégedetten, s elömlött arcán a mosoly. - Ki nemzi a szót?

- A nyelv.

- Mi az ember? - vetette oda gyorsan, s görnyedt válla előrehajolt, amint fürkészve várta újabb kérdésére a feleletet.

- Halál rabja, utazó vándor, mindenütt vendég.

- Milyen az állapota?

- Mint mécsvilágé a szélben.

- No, hát bölcs vagy te, s mégis tőlem kérsz tanálcsot? - csapott le fejcsóválva, vidám, kedvesen korholó hangon. - Ej, ej, fiam... Hát hiszen én möhetnék lönne hozzád tanácsérte. Halljam mégis, miben vélöd nagyobbnak ostobaságomat a te bölcsességödnél.

- Titkon, Ottó fráter parancsolatja ellenére tanólom Origenést. Bence atyámfia házában rejtém el, s odajárok pihenő idején s tanólok. Vajon meggyónjam-e, avagy titokban tarthatom?

- Az embernek a szabad akarat, vagyis a jó és rossz közt való választás képessége megadatott ugyan, de mert inkább a bűnre hajlik, Isten kegyelme nélkül képtelen magát a jóra elhatározni, írja Augustinus - mondta a fráter.

- Bűn tehát, hogy Ottó fráter tilalma ellenére Origenést olvasom?

- Hallád, mit mond Augustinus atyánk.

- Megveted a tudományt, avagy szükségesnek véled?

- Megvetem, de szükségesnek vélem.

- Tanóljam hát, valamit szükségesnek vélek?

- Tanóld, s vesd meg.

- Hiszen ezt is a tudománytól tanólád! - kiáltott föl Julianus.

- Úgy van, a tudomány adá értésemre, hogy vessem meg a tudományt.

- Bűn-e, hogy megszegém Ottó fráter tilalmát?

- Bűnnek érzed?

- Engedelmesség ellen véték.

- Úgy hát gyónd meg.

- De szívem parancsolja, tanóljam Origenést.

- Úgy hát ne gyónd meg.

- Úgy szólasz, mint a szofisták - kedvetlenedett el ismét Julianus.

- Lásd, miért jövél hozzám, vén emberhez? - nevetett rá megint hamiskásan, fejét korholón csóválva Stefanus fráter. - Mért nem folyamodol tanácsért a magad szívéhez? Nem tudod-e, hogy valaki nem leszen olyan, mint e gyermekek közül egy, nem mehet bé Mennyeknek országába?

Julianus alázattal megköszönte a tanácsot, mélyen meghajolt Stefanus előtt, s kihátrált a cellából. Sokáig eltöprengett a beszélgetésen. Lassú latin szavai, ahogy selypítve kicsúsztak fogatlan ínye közül, a fülében sisteregtek. Nem tudott eligazodni mindig vidám, mosolygó arcán, kissé csúfondáros, de gyermekien kedves, kutyáéhoz hasonlatos fekete szemén. Megveti a tudományt, de szükségesnek véli. Hogy vetheti meg akkor, ha szükséges?

Belemerült Aranyszájú János könyvébe s a tudományról a következőket olvasta: *„A tudományok művelése jellemességet követel, a jellemességnek viszont nincsen szüksége tanultságra. Önmérsékletet tanultság nélkül is lehet gyakorolnunk, a tudomány hatalmára ellenben erkölcsös jellem nélkül senki sem tehet szert, mert idejét gonoszságra és förtelmekre pazarolja...”* Azután tovább ezt: *„Az igazi bölcsesség s az igazi műveltség semmi más, mint Isten félelme.”*

Mélyen magába pillantott, s fölvetette a kérdést: megvan-e bennem Isten félelme?

S úgy érezte, ezen a kérdésen vitázni sem lehet.

Tehát nem követett el bűnt, amikor megszegte Ottó fráter tilalmát.

Ebben megállapodott, s pihenőidőben nyugodtan osont a kertészházba, hogy a kisszékre telepedjék s törögesse Origenés igazságainak kemény dióhéját.

Néhány nap múlva azonban mégis meggyónta titkát, amikor a perjel ráfüggesztette éles tekintetét s megkérdezte: más bűnöd nincs?

- De vagyon, bátor úgy vélöm, nem bín - felelte bátran, s szavai mutatták, hogy semmi megbánást nem érez. - Ottó fráter tilalma ellen elvevém a könyvesházból Origenést, s titkon olvasom s tanólom a kertészházban.

- Mondd meg Ottó fráternek - intett a perjel.

- Megmondom.

- S kérd, oldja föl a tilalmat.

- Megkéröm.

- Azmit kedég nem érthetsz, kérdezd tőle mint mestörödtűl.

Kirótta a penitenciát, elsuttogta a föloldozó igéket, keresztet vetett rá, s odanyújtotta stóláját, hogy megcsókolja.

Ottó fráter mosolyogva hallgatta kérelmét.

- Úgy, hát méges tanólod Origenést - bólintott. - S mire haladál benne?

Most hát kimondhatatlanul boldog volt. A kertészházból visszahozta a könyvet, s nyíltan olvasta, mindenki szeme láttára. Kétfelől fülére tapasztotta a tenyerét, s félig hangosan mormolta a görög szavakat. Sok mindent nem értett, de szívós töprengéssel, a már olvasottak

segítségével többnyire megfejtette a szöveg értelmét. Ami kifogott rajta, megkérdezte Gerhardustól. Ezután ketten sétálgattak a hosszú folyosókon s a hideg kerengőn, ha enyhébb volt a csalogató kora tavaszi nap, kint az udvaron, s hosszú órákat töltöttek csendes társalgásban, a görög szövegeket fejtegetve s magyarázgatva.

Szép és boldog órák voltak ezek. A világból semmi sem jutott be a kolostorba a magas falakon át, béke volt idebent s béke Julianus szívében. A kolostor: igazi s egyetlen otthon. Az a másik, a régi, egészen elsüllyedt a múltban. Julianus nem tekintett emlékei mélyébe, előrenézett s vidám volt. Érezte, mint nőnek, duzzadnak erői, mint nyílnak meg számára évezredes latin s görög szövegek, hogy átadják mézüket, s mint lesz egyre gazdagabb. Nagyszerű vitatkozó volt, élvezte a gondolatok, érvek, ellenérvek, tételek s következtetések csillogó váltakozását, belehatolt minden résbe, s szétfeszítette érveivel. Gerhardusszal mint két szimmetrikus mértani idom egészítették ki egymást, sarkaik, szögeik, egyeneseik s hajlásaik pontosan megfeleltek egymásak. Majd meg Ottó fráterrel sétálgattak a kongó folyosón, s gyakorolták a besenyő nyelvet, keresve a szavakat, amelyek finom logikai fogalmak éreztetésére is alkalmasak lennének. Az éneklő kanonok - öregedő, piros képű, izgatott kövér világi pap - a zene legmagasabb régióiba vezette őt, föltárta előtte a harmóniák és szimfóniák égi világát. Megtanult orgonálni, néha ő ült az orgona mellé a székesegyházban is, vékony, könnyű ujjai alatt zengtek, zúgtak, harsogtak a sípok. A mindennapi testi munka oly édes volt, mint a játék, énekelve láttak hozzá. Öröm csiklandozott benne, érezve valamennyiük mozdulatának, szándékának s kedvének összehangzó ütemét. Az idő enyhülésével a kertben is munkához láttak Bence atya vezetésével, a perjel harsány parancsait hallgatva nyomták az ásót az elomló zsíros földbe, vetették el a konyhakerti veteményeket, palántákat öntöztek, vakondtúrásokat forgattak ki, gazt égettek, a gyümölcsfákról letördelték a hernyófészkeket. Kábító tavaszi szél zúgott a síkságon, az égen rohanó felhők eltakarták, kitakarták a Napot, s a kertészházban kosarakban ültek a csirregő, mérges kotlók.

Már régen elmúltak a századok, amikor a klastromok jámbor lakói maguk szántottak, maguk vonszolták a betakarított terméssel rakott kocsikat, akár az ökrök, maguk vonultak fejszéikkel az erdőségbe, maguk ásták a csatornákat a mocsarakon át. Hiszen nem is bírtak volna azzal a sok földdel, legelővel, mocsárral, nyájjal, csordával és ménessel, azzal a rengeteg erdővel, halásztanyával, ami a klastromhoz tartozott. Mindezt elvégezték a falvak lakói, beszolgáltatva a maguk bő aratásának egy kis részét gabonából, szénából, halból, sajtból, prémből, fából. Hoztak bort, sört, mézet, csirkét, tojást és juhot, hoztak babot, lencsét és borsót, diót, mogyorót, málnát, gombát, hoztak vásznat és posztót, hoztak fonott meg fakéregből készült kosarat, tekenőt, csanakot, hordót és sajtárt, hoztak mindent, ami e nagy méhkas lakói számára szükséges lehetett. De volt azért testi munka is elegendő, kivette belőle részét ifjú és öreg, erős és gyenge, még a gyermekek is megfogták a dolog végét, s együtt szorgoskodtak a felnőtt férfiakkal.

Bent a klastromban az iskola, a vendégház, a kórház, a szegények és vének menedékháza foglalta le sokuk idejét s erejét. Kívül pedig a klastrom nagy belső épületéhez - melyet magas fal kerített el a külvilágtól - külső udvarok meg a házi gazdaság épületei csatlakoztak. Voltak ott hosszú, tágas ólak lovak, szarvasmarhák, kecskék, juhok és disznók számára, s ha nem kellett is a barátoknak legeltetniök, almolniok, és trágyát hordaniok, a felügyelet fárasztó volt. Maga Aloisius perjel kora hajnaltól késő estig járt-kelt egyik udvarból, egyik épületből a másikba, s recsegő, éles, könyörtelen parancsai hol innen, hol onnan hangzottak messze környékre. Lovászok, tehenesek, juhászok, kanászok ugrottak, ha meglátták zömök alacsony alakját, amint kimérten, földet döngető lépésekkel feléjük tartott. A tágas, kormos konyhán négy-öt szakácsfráter is dolgozott a paraszt atyafiak segítségével. A kemencében naponként

több száz kenyér pirult, nem szólván a köleslepények tömegéről. Zsongott, csattogott, dalolt a munka mindenfelé, az „ora et labora” parancsa szerint.

De mindezen kívül még nyergesek és szíjgyártók, kádárok, ácsok, csizmadiák és vargák, tímárok, ötvösök, képfaragók, kovácsok, kallósok házai csoportosultak a klastrom nagy méhkasa körül. Egész kis ország volt ez - s más klastromok körül más hasonló kis országok virultak a munka és imádság vidám békéjében.

Julianus többnyire együtt dolgozott Gerhardusszal. Együtt jártak a betegházba, szorgosan gondozták, mosták, kötözték a betegeket az orvos fráter társaságában. Rettentő betegségeket, szörnyű sebeket, égre kiáltó nyomorúságot láttak itt. Az élet feneke volt ez, kínnal, jajgatással, bűzzel, vérrel, gennyel, mocsokkal tele.

Majd meg a vendégházban szorgoskodtak, ha rájuk került a sor mint hetesekre. Az ország s a külföld minden tájáról megfordultak itt jövő-menő idegenek. Bábeli zagyvaságban kerepelt a sokféle nyelv. Latinnal kevert olasz, illír, horvát, francia, a német többféle vegyüléke hápogó karantániaitól abajgató svábig, kellemeteskedő normannig. Szólottak franciául. Karattyoltak tótul, csehül és lengyelül. Kemény kun meg besenyő szavak keveredtek lágy orosszal. Az udvaron por és sár vegyült alomszalmával és szénával, akár a ki-be sürgő emberek szavai. Hátaslovak nyihogtak s rugdalták egymást cölöpökhöz kötve, lovászok szitkozódtak a világ minden nyelvén, százféleképpen emlegetve ugyanazt az Istent. Szekerek csikorogtak súlyos kerekeiken. Asszonyok sipítoztak s kacagtak, gyermekek rohangáltak s ordítoztak mindenfelé. Kereskedők tanakodtak a posztó áráról. Hetyke magyar legények legyeskedtek korán kivirult olasz lányok körül, öregek üldögéltek a kőlépcsőkön, melengetve fáradt tagjaikat a fösvény napfényben.

Vajon a munkának, fáradozásnak, tanulásnak és imádságnak ebben a körforgásában hozzá tudott-e férkőzni ördöng Julianushoz, hogy megkísértse? És a többi szerzeteshez? Julianus mindig csodálkozott rajta, hogy neki éppen úgy van mit meggyónnia mindennap, mint a többieknek, s a pönitencia adóját mindig van miért lerónia, ha vesszőzésre azóta nem került is sor.

*

És ördöng mégis közel férkőzött hozzá, megrontotta békességét, munkakedvét, tanulása örömeit, vidám társalkodását, nyugodt álmát.

Húsvétkor a lamentációkat mondták. Mindnyájukra rátelepedett a Megváltó halálának sötét hangulata. Mintha fekete lett volna a kék tavaszi égbolt, s mérget leheltek volna a klastrom udvarán nyíló virágok.

Az illatozó tavasznak s a tömjénszagú bánatnak ebben a szívet szorongató idejében ismét arra ébredt Julianus, hogy a Kísértő ott volt mellette az ágyban, elsuhanó köpenye meglegyinti arcát, mint láthatatlan madár hűvös szárnylebbenése. Vadul dobogó szívvel ült föl, s belebámult a dormitórium homályába. Vörös meg zöld tűzcsóvák keringtek előtte, mintha a távoli Pokol ablakán pillantott volna be. Halántéka lüktetett, fülében dobolt a vér. Egész testén zsibbadt reszketés, mézédes bágyadtság ömlött el.

- Mit tevék, mit tevék? - suttogta ismét, úgy kapaszkodva ebbe a két szóba, mint két evezőbe. De bárhogy erőlködött is, nem tudott partot érni, nem tudta, mit mívelt voltaképpen.

Összeszedte magát. Tudnia kellett, mifajta kísértő ez, milyen alakban lopakodott hozzá, milyen úton-módon vitte ismét bűnre. Agya vadul dolgozott, mint a malom. Kérdések-feleletek örvénylettek benne.

- Látni akarlak, ösmérni akarlak! - kiáltotta hangtalanul, s öklével ütögette homlokát.

Tán az az asszony lenne, aki vissza-visszatért álmaiban kicsiny gyermekkora óta? Az asszony, aki oly sokszor ringatta ölében, tisztán zengő énekeket dalolva neki? Az asszony, akinek nincs arca?

Nyomban föltámadt benne a tiltakozás, érezte, ez lehetetlen.

Cseperke térne vissza s vinné bűnbe?

Nem, Cseperkét már szinte elfelejtette. És az is őt. Múlnak az évek, múlik a gyermekkor. Ott van Váradon Busa vagy ha az nem, hát Tege. Vagy más. A kislányból nagy lány lesz, maholnap anyányi. És többé nem is gondol Györkre, aki már nem Györk többé, hanem végképpen Julianus.

Megrémült a gondolattól, ami most eszébe jutott: *incuba* volt a kísértő, láthatatlan lélek, aki úgy jelenik meg a szerzetesek álmaiban, mint valóságos nőszemély, megérinti, és testi gyönyörűségbe ejti őket, anélkül, hogy látnák, vagy akarnák. Apácáknak az *incubusok* jelennek meg, a hím kísértők. Megsimogatják, megérintgetik őket s mámorba ejtik. Ördöng különös alakjai ők, gonosz lelkek, teli testi vággyal, sötét kárörömmel, kéjes rontással.

Békessége, vidámsága, munkakedve odavolt. Aloisius fráter meggyóntatta Julianust. A fiú földúlt szívvel vallott. Feje a térdeplőre csuklott, sírt. Válla, egész teste megrázkódott a mély, kétségbeesett zokogástól. Mint a fuldokló vergődött és kapkodott segítség után. Megmegcsukló suttogással könyörgött, ne hagyja Pokol örvényébe hullni.

- Ez az a harc - mondta Aloisius, s lehajtotta csiszolt kőhöz hasonlatos homlokát, de erős szemöldöke alól sötéten villogott ki a szeme -, amelyet magadnak kell megvívnod, fiam. Fegyvered Isten kegyelme, Jézus Úr szeretete, a szüntelen imádság, munka s az akarat. Tudod, mit ír Augustinus atya: a lélek maga az akarat. Forgasd Augustinus atya Confessióit. Nála én mérhetetlenül kisebb vagyok. Ha valamit nem értenél, jöjj hozzám. Ego te absolvo in nomine Domini... - suttogta, azután fölemelt ujjával keresztet vetett Julianus lehajtott fejére.

A pönitencia húsz botütés, száz Pater noster, száz Ave volt, s meghagyta, öltsön szőrciliciumot. Mert a testet zabolázni kell. Hadd érezze az a gyalázatos test, hogy van úr fölötte: a lélek, az akarat. Böjtjeit folytassa rendületlenül.

Julianus ismét megkönnyebbült. Hiszen mások is megküzdöttek immár Sátán praktikáival és csalafintaságaival. A szentek története tele van ilyen példákkal. Mért esne hát kétségbe?

Jókedvűen látott megint munkához, tanult, tanította a kicsinyeket, dolgozott a kertben, a mívelőházban, szorgalmasan végezte ájtatosságait. De csakhamar kitűnt, hogy jókedve, nyugalma nem igazi. Mint vízbe dobott csipetnyi só, valami megrontotta az ő életét is. A megtisztulásnak az az üdítő könnyedsége nem adott szárnyat lelkének, amit akkor érzett, amikor Franciscus vesszejétől először szenvedte el a disciplinát. Most is Franciscus disciplinálta, talán még keményebben, mint akkor, és a sajgó, égő fájdalom még hosszasabban kínozta, a szőrövet is derekára kötötte, mégsem nyugodott meg.

A szentek képein testük vonalait kereste, s ijedten sütötte le szemét, amikor ennek a szörnyű bűnnek tudatára ébredt. A vendégházban is szembekerült a kísértővel, de most igazi földi alakban, egy szép, fiatal, koromfekete hajú, szénsötét szemű olasz lány alakjában. A lány a kútról jött, s lassú léptekkel ballagott át az udvaron. Mezítláb, ingvállban volt. Vállán vizesedényt tartott, ahogy az olasz nők szokták: mezítelen barna karját fölemelve, mintha ő maga is karcsú víztartó edény lenne. Hóna alól fényes fekete haj csillant ki a forró nyári napra. Homloka alacsony s egyenes volt, orra kissé hajlott, ajka kicsiny, piros, szokatlanul duzzadt.

Mezítelen lábikrái térdig látszottak, s olyan gömbölyűek voltak, mintha esztergályozták és csiszolták volna. Szembekerülve Julianusszal, hosszan, egykedvűen pillantott rá, majd lehajtotta fejét, s olaszul köszönt. Hangja mélyebb volt, mint amilyenre Julianus számított.

Vére a fejébe lódult, szíve megdobbant, szeme megrebbent. Testét zsibbadás öntötte el. Meg akart fordulni, hogy a lány után nézzen, de meggondolta magát, s bár a kívánság erővel vonta, nem tekintett vissza. Hanem a kép, a vizet hordó lány alakjának képe úgy égett benne, mintha a lelkébe sütötték volna.

Úgy érezte, mint akit nyíl talál torkon.

Visszatérve a klastromba, a kápolnába sietett, földre vetette magát az oltár előtt, homlokát a hideg kövezetre nyomta, s vad könyörgéssel imádkozni kezdett. Hosszas ájtatoskodás után úgy érezte, megnyugodott. Munkája a kertbe szólította, előkereste ásóját a kertészházban s kiment. A napfény forrón csurgott izzadó homlokára, s katlanná változtatta vastag kámzsáját. De nem törődött vele - kutya test, disznó test, szenvedj! - mondta, s belenyomta a szerszámot a földbe. Ropogva, kéjesen csúszott az ásó a porhanyó, zsírosan fényes földbe, mintha eleven húsba hasított volna. Gyorsan dolgozott, de hirtelen eldobta az ásót, tenyereit arcára csapta, leült a fűbe, s tehetetlenül dadogta:

- Hiába... hiába minden...

Így ült ott sokáig. Végre föltekintett, s az égbolt olyan volt, mint Nagypénteken, mintha fekete posztóval vonták volna be. A levegő reszketett.

A logika törvényei szerint gondolkodni - gondolta hidegen. - Miért menék a klastromba? Miért maradék benne? Miért hagyám el végezetül falumat, rokonaimat s mindön feleimet? Miért hagyám el azt a kisleányt, aki feleségöm löhetött lönne, s aki eljött lönne velöm az erdőre, egy kis faházba? Miért tiltám el magamtól annyi embör bódog életét?

Löhettem lönne vidám legény, szerelmetös férjfiú, miként Isten röndöli, s megmönthettem lönne lelkömet annyi bíntől. És most vagyok nyomorultak nyomorultja, furkóval űzöm magamból a naturát, s mindön hórában visszatér. Almom bín, mások látása bín, még szentök írott képe es bínre indét. Sőt bín a munkám es, íme...

Szomjúhozom az életöt, s iszom a halált. Avagy oly gyönge vagyok, hogy meg kell szegnöm szerzetösi élet tervényeit és szörzéseit? Kétszeres leszen így a bínöm. Ha nem léptem lönne klastromba, nem lönne bínöm az, ami most kétszerös bínöm.

Vajon ne mönjek-é ki a kapun, s ne induljak-é velággá?

Így töprengett, vergődött, vívódott, s egészen belefáradt a gondolkodásba. Nem tudta, sokáig vagy csak rövid ideig ült-e ott. Arra riadt, hogy odabent a keresztfolyosón megszólalt a csengő: be kellett mennie tanulni.

Ottó fráter egyre különösebb dolgokat tapasztalt Julianusnál. Egykedvűen, sápadtan ült a helyén, mintha nem ezen a világon volna, tekintete a falra írott hatalmas képekre meredt. Ha szóltak hozzá, összerezzent, elpirult, s nem tudta, mit akarnak tőle. A legegyszerűbb latin szöveget sem értette. Amikor Ottó fráter ráhúzott vagy hármat a virgáccsal, arca földerült, szeme hálásan tapadt a fráter hűvösen mosolygó arcára, mintha kérné: üsse még, még. A refektóriumban mereven ült, s nem evett, pihenő idején magányosan sétálgatott az udvar távol eső sarkában, kezeit kámzsája ujjába merítette, arcát leszegte, szemét a földre sütötte. A kápolnában pedig egészen a földre borulva imádkozott, s ha arcát keresztre emelte, vad áhítatot árult el.

Azután keserű makacssággal végképp beszüntette a tanulást, és csak testi munkával akart foglalkozni. Ha kérdezték, mereven a kérdező szeme közé nézett, s nem felelt. Nem írt. A könyvet kezében tartva maga elé bámult, ajkát összeszorította s hallgatott. Hátán porzott a virgács - ö lehajtotta a fejét s hallgatott. Azt várta talán, hogy jó, forró sírás szakad föl benne, s kiöntheti kétségbeesését, vívódásait? Hogy a könnyek vizében egészen megtisztul, s megtalálja azt, amit elvesztett? De mit is vesztett el tulajdonképpen? Miért érzi magát oly üresnek, hiábavalónak? Miért áll úgy, kezében a könyvvel, mint a gyermek, akit eleresztett a szülője keze, s otthagyott a pusztaság közepén?

A disciplinákat Aloisius parancsára most Ottó fráternek, mesterének kellett végeznie, s a fráter szomorúan sújtott le mezítelen, sovány vállára virgácsával. A fiú csontjai kikönyököltek ütésektől szabdalt, kék-zöld csíkokkal szántott bőre alól. A verést szisszenés nélkül, nagy alázattal, buzgó imádságba merülve tűrte, s hálásan megköszönte, de vigasztalódás nem látszott arcán.

Hallgatag volt, nem nevetett, nem játszott. Gerhardusszal ritkán sétált együtt, mint azelőtt, a vidám vitatkozások óráiban, s ha odament is hozzá, hogy valamit kérdezzen, mintha szégyellte volna magát. Kérdései semmit sem jelentettek. Ilyeneket mondott:

- Mondd, ézös felem, mi az álom?

- A halál képe - felelte szelíden mosolyogva az okos Gerhardus, s megbocsátó szeretettel nézett rá.

- És mi az embör szabadsága?

- Az ártatlanság - mondta nyomatékosan a novícius.

Julianus meghökkent, lehajtotta a fejét, és szomorúan elment.

Máskor ezt kérdezte:

- Mi a hit, ézös felem?

- A hit nem más, mint ösméretlen és csudálatos dolgok bizonyossága.

Julianus hosszasan elgondolkozott, s így suttogott:

- Akkor hát bennem nincsen hit, mert én bizonyosságra vágyakozom.

- Ha meglelöd es, a bizonyosság nem ád hitöt.

- Tudom.

Egyszer meg odalépett Gerhardushoz, amint éppen egy véka húst vitt ki a konyhára, megállította, s ujjával gyöngéden megérintve kámzsáját, kérdezte:

- Mondd csak, felem, mi a barátság?

Gerhardus csodálkozva nézett rá, kezével a vállán tartott vékát egyensúlyozgatva. Olyan volt a keze tartása, mint azé az olasz lányé, aki vizet vitt a vállán.

- A barátság a lelkek egyenlősége.

Azután fejcsóválva nézett utána, amint kedvetlenül botorkált végig az udvaron, úgy vonszolva lábát, mintha sarui súlyos vasból s nem könnyű bőrből lettek volna.

Már nagy aggodalommal szemlélte viselkedését nemcsak Ottó fráter, hanem a kemény, parancsoláshoz s nem érzelmeskedéshez szokott perjel is. Mind a ketten figyelmeztették Julianust, ha nem érez magában elég erőt a szerzetesi életre, inkább menjen ki a világba, ne

tegyen fogadalmat. Ott is szükség van tanult, írni-olvasni tudó férfiakra, jó kresztyénekre. Inkább legyen becsületes világi ember, mint kedvetlen, fanyar szerzetes. Isten utálattal szemléli az olyan szolgálatot, melyet nem vidám szívvel, daloló ajakkal, serény szorgoskodással végzünk. De Julianus csak a fejét rázta, s hevesen tiltakozott: nem megy ki, szerzetes akar lenni.

- Levonom a háncsot a nyírfáról - mondta, s ökölbe szorította a kezét, szemöldökét összevonta, s szúrón maga elé nézett.

- Csak egyszer... csak egyetlenegyszer... - suttogta, amikor végigfeküdt ágyán, s kezeibe temette arcát. - Csak egyszer... Ösmérni akarom, tudni akarom!

- Nem, nem, távozz, Sátán! - rikácsolta hangtalanul.

- Csak egyszer!

Mezítelenre vetkőzött leányt látott, szemérmetlenül kitárt gömbölyű emlővel, sima hassal, hosszúkás, kerek fehér combokkal, arcába hulló haja alól kihívóan s kéjesen nevető szemmel. Soha, soha nem illethet asszonyt! Soha őhozzá nem bújhat nő, nem ölelheti magához, nem suttoghatja boldogan: szeretlek. Soha őrá nem fonódhatnak sima fehér karok, nem csókolhatják forró ajkak. Cseperke, a gyermek volt az első és utolsó ebben az életben. Hogy milyen az asszony, szent könyvekből tudja.

Úgy érezte, könnyebben viselné el a tilalmat, ha csak egyszer, egyetlenegyszer is megízlelte volna az asszonyi test gyönyörét. Nem kísértené álmában és ébren, nem kacagná ki gúnyosan a disciplináit és szúrós szőrövét.

*

Egy fülledt nyári vasárnap a székesegyházban énekeltek. Odafent tolongtak valamennyien a karban, a kanonok a szokottnál is pirosabban, verejtéktől gyöngyöző homlokkal állt előttük, s fölemelte karját, hogy az orgona intonálására belevágjanak az énekbe. Julianus a második sorban állott, s lepillantott az egyház mély öblébe. A faragott oszlopok között hatalmasan ívelő boltozatról hosszú láncon gyertyatartó csillár ereszkedett alá, vertvas abroncsán gyertyák libegtek. S odalent a mélyben, kőkockákon térdelve, áhítatos imádságba merülve sűrűsödött a tömeg.

S akkor egy lányt látott az egyik vaskos oszlop tövénél, amint lehajtott fejjel térdelt, hosszú, vastag fekete hajfonata mint kígyó tekergett végig fehér vászonból varrott ruháján.

Csak ennyi volt, amit látott, sem több, sem kevesebb. És a lány barna nyakából egy tenyérnyi darabka. De nem látta az arcát, a termetét, a karjait. Ez a hajfonat azonban éppen olyan fekete volt, mint azé az olasz lányé a vendégház udvarán, vászonruhája éppen olyan fehér, a nyaka éppen olyan barna. És ahogy a fejét lehajtotta, az is olyan volt, mint amikor a leány köszönt neki, fejet hajtva előtte.

Ekkor ismét érezte Julianus, hogy elveszett. A nyíl a torkába csapott.

Vad elszántság szállta meg. Minden áron, minden módon látnia kell ezt a lányt, szembe kell vele néznie, egyenesen szembe, ha elkárhozik is.

Az ének megzendült, s a tág boltívek visszhangzottak. Az oltár előtt kéken, nehéz, mézes illattal terjengett a tömjénfüst. A térdelő ministráns megcsendítette az ezüstcsengőket. Mindenki mélyen leborult, a sokszínű dolmányok, csekmenek és menték vitéz viselői csakúgy, akár a vászonruhás parasztok, köpönyeges polgárok. A színes pártákkal ékeskedő lányok, fejékes, fátyolos asszonyok csakúgy, mint a félig mezítelen rabszolgák.

Az a fekete hajfonatú leány is mélyebben hajtotta le fejét, barna nyakából most nagyobb darabocskát lehetett látni. És bár csak ennyi volt látható, Julianus csodálatosképpen nem tudott szabadulni a lány arcától, alakjától, domború keble domborodásától. Mert mindez benne volt abban a fekete hajfonatban, abban a hajló nyakban, abban a kis darab meleg, aranyszínű barnaságban.

Az ének diadalmasan szállt, a kisfiúk angyali hangja könnyedén, ezüstösen zengett, a basszusok mély dübörgése mint kőgörgeteg zúdult alá a mélységbe. Julianus szívét kimondhatatlan fájdalom öntötte el. Szeretett volna mellet verve hangosan sírni. De ebben a fájdalomban édesség is volt. És rettenetes félelem.

Az arca kerek, barna s kissé piros, mint az alma - gondolta, s nyomban látta is azt az arcot, oly bizonyossággal, hogy megsimogathatta volna. - Homloka alacsony és egyenes, szemöldöke sötét, szeme dióbarna. És az ajka kicsiny, duzzadt és piros. Arccsontjai szépen, könnyedén kiütköznek, nem úgy, mint írott képeken a sápadt szenteké. Nincs az arcában semmi túlvilági... nagyon is evilági arc, földi arc! Szelíd, mint a kísértés, könnyű, mint az álom, édes és kegyetlen, mint az álomban akaratlanul elkövetett bűn.

Nyaka gömbölyű, vaskos, barna és sima.

Kebléről azt mondja az Énekek Éneke: olyanok, mint két gödölye.

Julianus testén remegés futott végig, mint a lant húrján, szemét behunyta, homlokát forró szél legyintette meg. Torkán úgy törtek ki az ének hangjai, mint boldog jajkiáltás.

Sohasem énekelt ilyen buzgón, szárnyalón, ilyen túláradó szívvel. A crescendóknál szabadon eresztette hangját, úgy érezte, maga is száll a magasság felé.

Amikor a misének vége volt, s a tömeg szép rendben kifelé tódult az egyházból, ők is elindultak a karból lefelé, a kanyargós, keskeny lépcsőkön. Julianus elmaradt, szívével alig bírt, úgy dobogott. Előre engedte társait, nagyon is szerény volt. De tudta, hogy azt a fekete hajfonatú lányt akarja látni. Vajon csakugyan olyan-e, amilyennek elképzelte?

De a növendékek s novíciusok már kívül kerültek a díszesen faragott kapun, az egyház előtti téren hullámzott a népség, duruzsolt a beszélgetés, neki is sietnie kellett. Lehajtott fejjel ment, mint klastromi emberhez illik, de szeme éhesen, mohón kutatott mindenfelé. A leányt azonban nem látta sehol.

A refektóriumban mély csend volt, az ételhordó hetes fráterek halk lépésekkel hordták a tálakat, kondérokat. A gyermekek sem zörögtek késeikkel, kanalaikkal. Aloisius fráter méltóságosan helyet foglalt az asztal végén, kemény tekintetet vetett a várakozókra, szemöldöke bosszúsan összerándult. Majd amikor elcsitult a mozgolódás, parancsot adott az imádkozásra, s valamennyien nagy robajjal letérdeltek. Julianus akaratlanul mormolta az imádság szavait, fejét lehajtotta, de esze azon a térdeplő leányon járt, akinek hajfonata mint fekete kígyó tekergett a fehér ruhán.

Tűrhetetlen volt a meleg. A fölolvasó fráter kibírhatatlanul nyújtotta a szavakat. Orrát valami baj érhette, mert mintha mindig taknyos lett volna, cikákolt, harákolt, fújt, krákogott. Mért olvas az ilyen ember? Csak csúffá teszi szent Polikárp történetét. És az asztalok körül olyan rettenetes szürcsölés, csámcsogás volt, mint valami disznóólban. Ó, ha meg lehetne innét szökni! Elvonulni egy barlangba, ahogy Stefanus fráter cselekedte hosszú éveken át. Ott meg lehetne találni az igaz szerzeteshez méltó életet. Ott csak erdőt, madarakat s vadakat lehetne látni, egy kis csöndes barlangban, fent a távoli hegyek között, melyek idelátszanak a klastrom kerengőjére.

Alig várta, hogy befejezzék az ebédet. Imádság után a rend megbomlott, a szilencium megszűnt, a gyermekek tolongva, mestereik korholása közben kizúdultak a teremből, a fráterek kis csoportokba verődve halkan tereferéltek. Julianus Gerhardus és a tömzsi Paulus mellett állt.

- Vajon mi leve szegény Julius frátervel? - kérdezte Aloisius frátertől egy mindig szomorú, mindig siránkozó hangon beszélő kis görnyedt fráter.

Aloisius is vasárnapot tartott, azaz békésen csevegett egy hiúzbőrrel takart öblös székben. Rendkívüli mellkasát kidüllesztve, hátát a falnak támasztotta s rövid, vaskos ujjait összefonta a hasán.

- Tám jobb útra tére immár - mondta mosolyogva.

- Imádságainkat hallgassa meg Isten - folytatta a fráter kegyes hangon, s fejet hajtott. - Igen nagy képességű, jóeszű férjfiú vala. S mit mívele szegényvel egy asszonyi állat!

- Ne csudáld, ézös felem - nevetett Aloisius. - Tekénts szerte az országban, s láthatod, mit míveltek s mívelnek az asszonyi állatok mindönfelé. Klastromban s klastromon kül. Vajon Andorás urat nem tartá-é markában egy asszonyi állat? S vajon a megölt helyébe nem vesz-e másikat, azki majd esmég markában tartja?

- Most klastrombéli férjfiúról vagyon szó s nem kerál űnagyságáról - vetette közbe reszkető ajakkal az ott ácsorgó, kezét a farán összefonva tartó Georgius.

- Ha magyeri lött volna, nem jutott volna kardélre - jegyezte meg Ottó fráter hűvös mosollyal.

- Magyeri, nem magyeri - kiáltott föl Georgius -, egyre megyen! Az asszonyi állatnak nincsen nemzetsége. Ahová a férjfiú viszi, ott vagyon a nemzetsége.

Julianus otthagyta a vitatkozókat, s kiballagott a keresztfolyosóra. Amit Julius fráterről hallott, szöget ütött a fejébe. Egy darabig tétován bolyongott le s föl a folyosón, majd bekopogott Stefanus cellájába.

Stefanus is vasárnapot tartott, azaz hanyatt feküdt ágyán, s a fejét vakargatta.

- No? Hát tégöd mely szél sodor hozzám? - kérdezte, s juhászkutya szeme hamiskásan mosolygott rá. - Ülj le nálam. Ne vidd el az álmomat.

- Azt akarom tudni, atyám - kezdte Julianus rosszul titkolt izgalommal -, ki vala Julius fráter, azki csúfot vallott egy asszonyi állatval?

- Ohó, Julius fráter! - kiáltott föl Stefanus, s arca elkomorodott. - Ű ama tékozló fiú, aki odahagyá atyja hajlékát, s elkótyavetyélé mennyei örökségét. De bízzunk, fiadom, hogy visszajő, s megtisztulva szánja-bánja bínét.

- Hogy történe, atya?

- Tanulságos története vagyon, halljad csak. Julius fráter vagy három esztendőnek előtte eltűnék. Csak úgy kiméne a kapun, sömmi nem vala nála, még egy bot sem. Azt hivénk, meghasonla magával, avagy remetének mene. De nem. Később hírét hozák, hogy háza, földje, felesége vagyon. S ugyan ki a felesége? Nem is felesége, hanem ágyasa. Hát egy igön szép fejér képű asszonyi állat, azkit a kar rácsán át megláta az egyházban, s többé nem feledhete. Így ragadozá el ördöng. Hanem szép férjfiú vala, sudár, jó csontú, dörék férjfiú, szép arcú, szép barna szakállú, barna szömü, igazi szép magyeri fi. Munkában, tudományban, énöklésben, ájtatosságban első. Elejénte csak vergődék szegény, disciplinálá magát, verraszta, sóhajtoza, zsolozsmáza, de osztán, mondom, útnak vevé magát... S eltűnék.

- Vajon bódog-e? - kérdezte suttogva Julianus.

- Nem löhet bódog - rázta a fejét hevesen Stefanus.

A fiú elgondolkozott. Nem róla szólott a vén atya? Nem Julianusnak hívják igazán azt a szerzetest? Julius... Julianus...

Az is mise alatt, a kar rácsán keresztül látá meg a leányt. Az is disciplinálta magát, imádkozott, gyónt, szánta-bánta vétkeit.

Egyszerre úgy érezte, lejtőre jutott, csúszik, siklik lefelé. Itt az intő jel. Isten figyelmezteti: Julianus, lásd Julius példáját! Ne fuss a boldogtalanságba, bűnbe, kétségbeesésbe!

- Jobb es már most, félig-meddig gyermöki korodban megfontolnod, fiadom - duruzsolta lassú szóval Stefanus fráter, s fölemelkedve fektéből, mélyen Julianus szemébe nézett -, hogy mint jámbor szörzetös akarod-e szolgálni Istent, avagy egy asszonyi állat karjai közötte kergetnöd a boldogság csalóka álmait. Haj, mert nincs ám veszödelmesebb, szöbb, ézösebb késértés az asszonyi állatnál! Én tudom, nagy üdőt értem. Sokat láttam, hallottam. De hogy valamely asszony valóságra váltotta volna a bódogság amaz álmait, amelyeket fölrebbentött, még sohasem láttam. Osztán elegendő ám az asszonynak csak a kisujját, csak a kondor haját látni, hogy elvessz. Ereszd a tetűt a lábodra, hamarosan vakarhatod a fejed - tette hozzá, megvakargatva a fejebúbját.

Julianus tudta jól, miként vélekednek az egyházatyák s a szerzet regulái az asszonyokról. Amikor vergődéseit töredelmesen meggyónta, a perjel kemény intelmei között az volt a legkeményebb, hogy az asszony ördöng eszköze, fusson tőle, verje ki bottal, imádsággal, böjttel. Tapassza bé fülét, szúrja ki szemét, vágja le kezét, bénítsa meg lábát Isten szerelmének hatalmával. Mert ha csak egyszer lesz is gyönge, könnyen elveszhet. Julius fráter esete azonban jobban megrendítette minden intelmeknél, egyházatyáknál és prédikációknál.

Julius a tékozló fiú. Elhagyta a kolostort, eltűnt, csak kósza hírek mondják róla, hogy háza, földje, felesége van. Talán ökreit hajtva szántogat, s békén éli napjait. Nem, a békessége odavan. Szakadékok között jár, kétségbeesve küzd önlelkével, imádságai lehullanak, lecsapódnak, mint Káin áldozatának füstje. Paráználkodik ágyasával, s rettegve várja a Pokol tüzét.

Aznap szörnyű álma volt. Azzal kezdődött, hogy lóháton ügetett vidám, könnyű szívvel, szép tavaszi tájon, virágos réteken át. Egyszer csak hídra ért. Mire észrevette magát, a ló patái már ott dübörögtek a pallón. Torkát megmarkolta a szorongás. Letekintett: a palló alatt hajmeresztő mélység tátongott. Sziklákon habzó folyó zuhogott a szakadékban. A ló ijedten ügetett tovább, hiába húzta a kantárt, hiába feszítette a zabolát. A palló egyre keskenyedett. Már csak olyan széles volt, hogy a ló éppen elfért rajta. Azután ilyen széles sem volt. Lovának óvatosan egymás elé kellett tennie a lábait. Fölhorkantott, két lábra ágaskodott, megrázta magát. Visszafordulnia nem lehetett. A palló pedig egyre keskenyedett, már olyan volt, mint egy gerenda...

Izzadva tápászkodott ki a gyötrő álom szorításából, fuldokolva kapkodott levegő után. Amikor valamennyire megnyugodott, gondolkozni kezdett az álmon. Ó, értette jól ezt az álmot! Vajon nem a bűn szakadéka akarta-e elnyelni? Nem a szenvedély paripáján ült-e? De miért, miért, hiszen itt akart maradni a klastromban, szerzetes akart lenni, tudós ember, aki a király udvarában leveleket ír! És tudja, hogy hiába az ördög minden incselkedése, itt is marad, szerzetes lesz, a király udvarába is elkerül!

Meggyónt, elviselte a kemény disciplinát, s folytatta munkáját és tanulmányait.

Ottó fráter megint megdicsérte. Az élet ismét könnyebb, vidámabb lett, majdnem olyan, amilyen kezdetben volt.

Akkor aztán azt álmodta, hogy a székesegyház faragott kőrózsáin mászkál, szédítő magasban, a tér olyan volt alatta, mint valami feneketlen kút, az emberek akkorák, mint a hangyák. Körmével kapaszkodott, könyökével támaszkodott, lábujja hegyével csimpeszkedett, hogy elérje a párkányt s lejuthasson a kapu fölé. De letekintett a mélybe, s haja égnek állt a borzalomtól. Érezte, ujjai gyengék. Egyetlen mozdulat s lezuhan. Moccanni sem mert. Így lebegett ég és föld között, lélekzete kifulladt, homlokát verejték öntötte el. Minden tagja fájt.

Ismét vad szorongással, fuldokolva ébredt. Nyomban értette ezt az álmot is. Volt azonban valami titok minden álom legmélyén. S éppen ez a titok volt rettenetes.

Töredelmesen gyónt, pönitenciázott, viselte a ciliciumot, tűrte a verést, végezte a munkát.

S egyre kétségbeesettebb lett.

Érezte, nem tehet mást: ki kell mennie a klastromból, nekivágnia a város körüli beláthatatlan mocsaraknak, világgá menni. Mindegy, hová, merre s hogyan. Mindegy, mi lesz vele azután. Isten kezében van, ha elkárhozik, nem tehet róla. Erői gyengék. De akármi lesz is, egyszer, csak egyetlenegyszer látnia kell a fekete hajfonatú, barna arcú leányt. Le kell elébe borulnia, el kell mondania szenvedéseit, meg kell ölelnie, meg kell ízlelnie teste gyönyörűségeit.

Ezt is meggyónta.

Amikor pedig megkapta a föloldozást, elsápadt: hiszen ő nem is szánja-bánja bűneit! Hiszen most is azon töpreng, hogy este kimegy a klastromból, még egy botot sem visz magával!

És este meg-megroggyanó térddel, sápadt, de közönyösséget tettető arccal bandukolt át a belső udvaron, hogy beteljesítse sorsát, az ördög akaratát. Fülledt este volt, az ég alján sötétkék felhőrongyok hevertek, s minduntalan fölvillant a nesztelen villámok vörös fénye. A világ mintha szét akart volna pukkanni, mint valami óriási hólyag. A fenyegető csendben csak az udvar közepén álló faragott kút vize csobogott.

Ekkor a kapun félénken kopogtatott valaki a buzogánnyal. A kapus fráter csak másodszorra hallotta, amikor Julianus már ott volt, s bekiáltott a kuckójába, hogy jöjjön a kulcsokkal.

- A perjelt keresem - mondta latinul, csendesen egy magas, barna, rendkívül sovány, meztélábas, köpönyeges ember. Haja kontyba volt tűzve a tarkóján.

- Mit akarsz a perjellel?

- Gyónni akarok.

- Hátha más is meggyóntathatna? A perjel ilyenkor a számadásokat nézi át - magyarázta a kapus fráter szelíden, s tetőtől talpig többször végignézte a jövevényt.

Julianus ott állott mellettük, s érezte, ez a jövevény nem olyan, mint a többi. Ennek valami köze van a kolostorhoz s hozzá is.

- Én is számot akarok vetni - mondta a jövevény akadozó hangon, s alázattal lehajtotta a fejét.

- Hát jöjj csak be, atyámfia, s a többit majd meglátod odabent.

A kapu döngve becsapódott mögötte.

- Vezesd az idegönt - szólt a kapus fráter Julianusnak. - Nem tudja a járást.

- Tudom, bizony tudom a járást - sóhajtotta keserű mosollyal az idegen, s kezét Julianus fejére tette. - De azért csak vezess, fiam.

Megindultak át az udvaron. A kút vize csobogott. A jövevény meg-megállt, mint akinek nehezére esik a járás, vagy mint aki súlyos terhet cipel s minduntalan le kell tennie. Sóhajtva nézett körül. A homályos, forró estében vörösen, sárgán villogott falakon, oszlopokon, ablakokon a hangtalan villámok fénye.

- Mendön úgy vagyon, miként azkor vala - dünnyögte a sovány, meztélábas ember.

- Nem Julius fráter vagy-e? - kérdezte Julianus akaratlanul, mintha a villám ragyogása megvilágította volna benne ezt a nevet.

A jövevény megállt, rámeredt Julianusra. Arca a különös fényben s homályban ijesztően sápadt volt. Ajka reszketett. Kezét a szívére nyomta. Aztán megcsuklott, lehanyatlott a feje, és keserves, görcsös zokogásra fakadt.

Julianus most mindent tudott. Szótlanul állt a jövevény előtt.

*

Ki tudná elfelejteni azt a kitörő örömet, amely a klastromban zúgott azon az estén?. A perjel lecsapta íróvesszőjét és viasztábláját, lesöpörte számadásait, s nagy, döngő lépésekkel, mintha háborgó düh szállta volna meg, a bejárathoz sietett. Julius a folyosón állott furcsa köpönyegében s hajadonfővel, tarkójára tűzött kontyával. Fejét lehajtotta, válla meg-megrándult. Aloisius fráter tárt karokkal rohant felé, széles, boltozatos mellére ölelte, megcsókolta jobbról-balról, s megveregette a hátát. A jövevény zokogott. Azután bámulatos hamar kinyíltak a cellák ajtai, s a szerzetesek kitódultak a folyosóra. Elősereglettek a novíciusok, végül a gyermekek is. Nagy tömeg tolongott a keresztfolyosó képei, faragott oszlopai, bánatos feszületei között a lobogó gyertyafényben.

Amikor a perjel eleresztette Juliust, a többiek kapták közre. Egyik ölelésből a másikba sodródott. Csókok cuppantak szakállas barna arcán. Könny áztatta ezt a sovány, fáradt s keserű arcot, a bánat és öröm könnyei. Végezetül Julius lehajlott a gyermekekhez, megsimogatta fejüket, megveregette arcukat, de szólni nem tudott, csak remegő ajkát harapdálta.

A perjel összeverte a tenyerét.

- Menjünk a kapitulomházba - rikoltotta nyers, parancsoló hangon, s maga elől indult, nehéz, kemény lépéseivel, mintha hadba indulna.

A kapitulomházban sietve gyújtogatta a gyertyákat egy fiatal fráter a hosszú nyélre erősített viasztekerccsel. Az egész klastrom ott szorongott, kíváncsian lesve a perjelt. Mikor a csend helyreállott, Aloisius fráter, a könnyező Julius vállát átölelve, nagy hangon, minden szót megfontolva, latin nyelven így szólt:

- Íme, a mi testvérünk visszatért a bűnös útról. Lássátok a jelet! És örvendezzetek, s adjatok hálát Istennek, mert Julius testvérünk lelkén nem tudott hatalmat venni a kísértő. Nagy ünnep ez, testvéreim.

Aztán mindnyájan leborultak, hangosan imádkoztak, és zsoltárokat énekeltek. Szívük megtelt vigassággal, mert hiszen Isten is jobban örül egy megtért bűnösnek, mint kilencvenkilenc igaznak.

Majd megparancsolta a perjel, hozzanak Julius számára új kámzsát és sarut. A mogorva, szótlan barát, a ruhás kamara felügyelője, nagy sebbel-lobbal eliramodott, és hamarosan visszatért az új kámzsával, saruval. Aloisius atya a maga kezével vette le s dobta félre a köpönyeget, húzta Juliusra a kámzsát, övezte rá a kötelet, majd letérdelt, s mezítelen lábára vonta a sarut. Mindenki örömujjongásban tört ki, s allelujját kiáltott.

Julius az egész ünneplést sírdogálva, kipirulva, boldogan szabadkozva tűrte. De végezetül szólnia kellett. Dadogó, recsegve kongó, el-elfátyolosodó hangon mondott köszönetet társai szeretetéért, s Isten irgalmát-kegyelmét, áldását kérte rájuk.

- Esztendőkön át a megbánás és önvád keselyűi tépték szívemet - mondta ékes latinsággal, s mindnyájan elismerően bólintottak: ez igen, ez a régi Julius, a csodálatos tudós, a latin nyelv ékes szavú mestere. - A ti szerelmetek, testvéreim, utánam nyúlt sok mérföldeken át, és biztatott, térjek vissza az édesanya, a klastrom szívére. De gőgös voltam, és szégyelltem megalázkodni előttetek. Ágyam tövisből volt vetve, italom epe volt, ételem korpa. Végezetül láttam, a boldogság, amit kergettem, egyre távolabb fut előlem, s csak az a boldogság maradandó, amit közöttetek ismertem meg. Most itt állok, mint a koldus, kifosztva álmaimból, de gazdagon bűnbánattal és könnyekkel. Fogadjatok vissza magatok közé!

Ekkor leborult a község előtt. A perjel hozzálépett, fölemelte, megcsókolta kétfelől, s harsányan kihirdette, hogy íme, győzött a szeretet, egy lélek megmenekült a bűn posványából. Ha nem szerették volna annyira, elveszett volna. Mert a bűn édessége talán nagyobb lett volna a klastrom édességénél.

Vacsorára a perjel húst, sört és bort engedélyezett, és fölfüggesztette a szilenciumot. Odakint dörgött, csattogott az ég, a nyári jégeső lohogva verte az ablakokat, s úgy sivított a vihar, mintha az ördögök ríttak volna afölötti bánatukban, hogy elvesztettek egy lelket, noha már a markukban volt. A klastrom lakói vidám társalkodás közt ünnepeltek. Szeretettel, csodálattal, szánalommal, büszkeséggel nézték Julius frátert, aki ismét kámzsában ült köztük, arca ragyogott, szemében csillogott a könny. Néha megrándult az arca, mintha fájdalom nyilallott volna a veséjébe. De ezt talán csak Julianus látta, mert pillanatra sem vette le szemét a megtért barátról.

A nagy örvendezésben és társalkodásban csupán Georgius maradt csendes. Sértődötten vonult félre, farán összekulcsolt kezeit szorongatta, s lebiggyedt ajkát rágta. Mintha fájt volna neki, hogy megint ünnepelnek valakit s az nem ő. Szeretnek, körülrajonganak, dicsérnek, sajnálnak valakit s az nem ő. Ételekkel, italokkal vendégelnek valakit s nem őt. Ő megint inas húst kapott, kupáját nem töltötték tele, s amikor még egy korty bort akart inni, hogy az étel sós ízét lemossa, a hetes fráter úgy tett, mintha nem venné észre: a nagy kancsóval másfelé loholt.

Amikor Julius fráter hozzálépett, s örvendezve érdeklődött hogyléte felől, mogorván felelt, s kelletlenül sóhajtozott:

- Heej, bizony, öregszem, rokkanok. Meg aztán nem is nekem való ez a mai világ. - Magyarul tette hozzá: - Azmikor csak azt firtatják, kinek magyeri, besenyő vagy uramfia: kun a nemzetsége. Akié meg nem az, hát levágják, fölkoncolják, ebök harmincadjára vetik. Még ha kerálné es.

Julius kelletlenül hümmögött, s a tarkóját vakarászta.

Másnap már ismét a régi életét élte a tékozló fiú. Fejebúbját megnyírták, ünnepélyesen meggyónt, azután munkához látott. Egyelőre csak testi munkát bízott rá a perjel, hogy jobban megbékéljen önmagával. Kemény böjtöt is rótt ki reá.

Julianus azonban tovább is nagy kíváncsisággal figyelte a „tékozlót”. A bátorság láthatatlan cserkoszorúja díszelgett Julius homlokán. Volt mersze elmenni a klastromból, olyan életet kezdeni, amilyenre vágyott, s megint volt mersze visszatérni, bűnbánattal telve. Érezte, Juliust ugyanolyan szenvedések, kívánságok, álmok kínozták, mint őt. Vonzódott hozzá, de félt is tőle. Kerülte, de messziről folyton figyelte. Ha találkoztak, megzavarodott, lesütötte szemét, gyorsan kitért előle, ha kérdezett valamit: zavartan hebegett.

- Mióta vagy itt? - kérdezte egy alkalommal a kertben Julius fráter, amikor együtt gyomláltak a buzogányszárú hagyma között. Kámzsája ujjával megtörölte izzadó homlokát, s kiegyenesedve messze elnézett a Vértes kék gerince felé.

Julianus zavartan felelt.

- S hogy ízlik a szörzetösi élet? - mosolygott rá a fráter.

Julianus a gyalogútra vetette a gazcsomót.

- Igön szeretök itt lenni - mondta elpirulva.

A fráter mélyen a szemébe nézett, s megint mosolygott. Különös, megbocsátó mosolya volt.

- Hazudsz - mondta csendesen.

Julianus elsápadt. Olyan hirtelen váltott színt az arca, hogy látni lehetett a pelyhedző barna szakáll alatt lefutó vér hullámát.

- Mért mondod ezt?

- Látom a szömödből. Hallom a hangodból.

- Nincs más hely számomra, csak a klastrom! - kiáltott föl hevesen bizonykodva a fiú.

- Nincs, valóban nincs - bólintott a fráter. - Ezt ne is feledd. Ámde látom, mely izgalom fűt, valahányszor reám nézel, avagy találkozol vélem. S a te esztendőidben különösen erős a késértés, hogy engedj vágyaidnak. De én mondom neköd, fiam, sose feledd: egy otthonod vagyon, a klastrom, egy békességöd, a klastrom békessége.

Elgondolkozva sóhajtott, s egy fűszálat morzsolt szét ujjai között.

- Én megkésértém, hogy odakívül éljek a velágban, miként más velági embörök. Nem élet az, fiam. Szüvemet fölveré az asszonyi szerelöm lángja, mi marada utána? Pörnye. Tanólni s tanítani, ez vala csak végezetül egyetlen vágyam. Mily üresség ásítoza reám, valahányszor kibontakozék az asszonyi ölelésből.

- Mondd, fráter, szeretéd azt... azt az asszonyi állatot? - kérdezte félénken Julianus.

- Haj, bizony szeretém... - sóhajtott megint a barát s elmerengett. Ismét a Vértest bámulta merev tekintettel, mintha a távolból át akarná fúrni pillantásával, hogy lássa, mi van azon túl. - Ördöng belém ojtá mérgét. Ancsa ábrázata fejér vala, s mily szépen elpirula szerelöm hórájában. Szöme barna vala, de feketét játsza, s mély vala, miként az örvény. Ha félig lehunyá, vérem forra tőle. Haja kedég sötétbarna vala, s puhán engede ujjaimnak, ha benne játszának... Szép asszonyi állat vala, ördöng rápazarola mindön szépségöt s kellemetösségöt. Teste illatos, lágy s mégis erős. Ha megölele, elálla lélekzetöm... S úgy suttoga... úgy suttoga filembe: te, te, te...

Megborzongott, s hozzálátott a gyomláláshoz.

Amit a fráter Ancsáról mondott, újra föllobbantotta vágyait. Most már tudta, hogy nézne rá a szerelem órájában a fekete hajú, barna arcú leány s mit suttogna a fülébe. Egy lépéssel közelebb került az ismeretlen leányhoz, s a közelségtől megrémült. De még közelebb akart kerülni hozzá. Ha kiment a klastromból, minden női ruha lebbenésében az ő ruháját látta, minden arcban az ő arcát, melyet még sohasem látott. A vendéglátó házban mindenfajta nő megfordult, közöttük csinos leányok is. Leste a mozdulatukat, füle sóvárgott minden hangjukra. Forróság öntötte el, ha leánynevetést hallott. És reszketett a térde, ha mindig résen levő pillantása elfogta egy szépen hajló lábszár, egy duzzadó mell képét. Álmai ismét nyugtalanok, gyónásai vergődők s kétségbeesettek voltak.

A klastromban mindenki magába zárta titkait, Julianus mégis megtudta, hogy a növendékek majdnem mind így szenvednek. De nemcsak ők, hanem a fráterek is. A cellákból esténként ostorcsattogást, félig hangosan mormolt könyörgést, szívből szakadó sóhajtozást hallott, ha a folyosón arra vitt az útja. Lassanként azt is megtudta, melyik fráter visel szőrből vagy vasból készült ciliciumot, sőt nagy meglepetéssel hallotta egy fiútól, hogy a mogorva, sápadt, mindig rosszkedvű Bernardus, aki a ruháskamarát tartotta rendben, s alig szólt öt szót napjában, szöges ciliciumot visel. Mindez némileg megvigasztalta. Nincs hát egyedül, mindenki szenved a test kívánságaitól. És mindenki állja a szenvedést. Ő sem elveszett lélek!

Egy este - borús, hűvös este volt, a környékbeli mocsarak békái oly hangosan harsogták kardalukat, hogy behallatszott a dormitóriumba - mély, álomtalan álomból ébredt. Olyan pihentnek érezte magát, mintha egy álló napig aludt volna. Szíve könnyű és vidám volt. Nyomban fölkelt, szorosabbra húzta derekán a kötelet, lábára csatolta saruját s óvatosan kiment a dormitóriumból. Az ágyakon mindenki aludt, fújtató, horkoló vagy gyermekien szuszogó lélekzetek zenéje töltötte be a nagy, boltozatos termet. A füstölve libegő gyertyafényben szinte elevenen lüktetett a keresztre feszített Jézus mezítelen teste.

Julianus sietett. Amikor a folyosóra ért, nagyot dobbant a szíve. Azt hitte, összerogy. De egy pillanatnyi álldogálás után megint sietni kezdett. A sötét keresztfolyosó sarkán mécsvilág reszketett a remekbe faragott feszület előtt. Fölpillantott rá, gyorsan keresztet vetett, s mintha kergetnék, lábujjhegyen végigfutott a folyosón, a lépcső felé. A festett szentek és angyalok mintha valamennyien őt nézték volna. Szent Kristóf szakállas arca olyan csodálkozó volt, hogy Julianus meghökkent tőle. Az alacsony boltívek szinte ránehezedtek.

Csakhamar kint volt az udvaron. Sötét volt, a Hold nem világított, az égen fekete felhők nyújtózkodtak. Hűvös szél szénaillatot csapott az arcába. S a harsogó békazene betöltötte a világot.

Julianus tétovázott. A kapu felé nem kerülhet, mert fel kellene ébresztenie a kapus frátert. Az megkérdezné, hová iparkodik. Miért megy? Ki küldte? S nem hazudhat.

A konyhakert felé ment hát, ott afféle hágcsó volt, azon át be lehetett lépni a kertbe. Átlépett az alacsony hágcsón, de kámzsája fönnakadt egy karóban. Ettől annyira megrémült, hogy majd összeesett. Keresztet vetett, kezét a szívére nyomta, lihegett. Végre megint megnyugodott, s most már egyenletes lépésekkel ment végig a gyalogúton. Hallotta, ahogy itt-ott tompa puffanással egy érett gyümölcs lehullott a fáról.

A kert végében kőfal húzódott, de a durva terméskövekeen föl lehetett mászni s a túlsó oldalon leugrani. Sűrű mogyoróbokrok voltak itt. Ahogy óvatosan közéjük tört, alvó madarakat riasztott föl fészkükről.

Egykettőre fönt volt a széles falon s leugrott.

Most hát szabad volt. A sötét éjszakában messze terült a szabad táj, a klastromhoz tartozó kaszáló és legelő. Illatos szénarendek hevertek itt puha csomókban, ahogy a sarló egy-egy öleléssel lefektette őket. A torzs harsogott saruja alatt. Távolabb a fekete látóhatárra fekete nyárfák rajzolódtak. S balra koromfeketén húzódott a belső város hatalmas bástyája, a templomok zömök tornyai feketén emelkedtek ki fölötte. Fény nem csillogott sehol.

A vidék oly sivár, sötét s elhagyatott volt, hogy Julianus minduntalan az ördög szárnycsapását vélte hallani.

Most már itt volt, s nem fordulhatott vissza. Oly gyorsan és akadálytalanul sikerült minden, mintha álmában cselekedett volna. De hát csakugyan nem álom mindez? Miért szökött ki, hová akar menni? Mit fog ezután művelni?

- Uram, Istenöm, Jézus Úr, szentségös Szűzanya, segélj! - suttogta, s keresztet vetett.

A gyalogút befelé vezetett a sással, náddal, zsombékkal, fűvel benőtt mocsárba. Gömbölyded fűzfák, omló, ritkás nyírfák sötétlettek a zizegő, susogó, brekegő síkság fölött. Távolabb azonban egy sor nyárfa árnyai feketélltek, mutatva a hajlást, ahol a mocsáron átkanyargó gyalogút a Budára vezető római hadiútra vezet. Julianus ismerte errefelé a járást, hiszen tavasszal itt mentek libasorban a veszedelmes mocsarakon át a Csúcsos-hegy felé, hogy a virgács ünnepét megüljék, s frissen vágott vesszőnyalábokkal énekelve térjenek vissza a klastromba. Ha a sötétben el nem téved, s halálát nem leli a vizenyős berkekben, ha bele sem süpped a mocsárba, hajnalra a Csúcsos-hegynél lehet. S attól kissé Keletre vonul a hadiút. Meg sem áll Budáig.

Miközben az útitervet kigondolta, lábai szorgalmasan vitték a puha, süppedékes, keskeny gyalogúton. Lépései neszére vízipatkányok surrantak a sás közé, békák ugráltak odább lomhán. Távolabb vízityúkok pittyegtek. Olyan terhes volt a levegő a föld, víz, növények illatától, hogy szinte harapni lehetett volna. Milyen régen nem érezte Julianus ezt a nehéz illatot!

De ha fölmegy Budára, mit keres ott? Mihez kezd? Miért vágott neki a világnak olyan váratlanul, hogy ő maga is meglepődött rajta?

Homályos, szorongó érzései voltak arról, hogy egy fekete hajú, fehér ruhás, barna arcú leányt kell megkeresnie, noha nem is tudja, hol lakik, hogy hívják s mi köze hozzá. Azután legyen, aminek lennie kell.

Közben az Ave gloriosa, ave Virgo... kezdetű motettát dúdolgatta. A klastromban most kelnek Vigiliára. És őt nem lelik. Kiáltozzák a nevét, nem felel senki...

Megállt, hallgatózott. De a békák ütemes brekegésén, a vízityúkok pittyegésén, a nád és sás zizegésén kívül mást nem hallott. Gyorsan továbbindult. Tudta, mindég északnak kell mennie, hogy leghamarább kijusson a mocsárból a dombosabb vidékre, s elérje a Csúcsos-hegyet, ahol Istefán királyunk is tartotta hajdanában törvénynapjait.

Gyorsan ment, összevissza kanyargott, ment vaktában, amerre a gyalogút szalagja vezette. Egy csatornánál, mely olyan széles volt, hogy csónakkal lehetett benne járni, megtorpant. Talán eltévesztette a járást? Hiszen Fejérvár vidéke úgy tele van láppal, nyílt vízzel, hogy csak azok ismerik, akik itt születtek. Tehetetlenül leült a nedves fűbe, fejét lehajtotta, szemét behunyta. Vissza kellene fordulnia a rossz útról, meg kellene vallania, hogy engedett ördöng incselkedésének! Miért is tette az egészet?

Aztán fölülkerekedett benne a makacsság. Fölkelt, óvatosan kimérte a csatornát, nekifutott s átugrotta. Saruja nyomán fölfakadt a víz, de mégis a túlsó parton volt. Itt az ösvény háromfelé ágazott. Egy kis tétovázás után nekivágott annak, amely jobb felé bújt a nád közé. Talán azért, mert az igazak a jobb utat választják?

Fűzfabokrok közé keveredett, az utat elvesztette. Lábával óvatosan tapogatva a talajt tovább törtetett, amerre keményebb volt. A vesszők arcába csapódtak. Madarakat riasztott föl. Kiérve egy laponyagos tisztásra, zsombékról zsombékra kellett ugrálnia. Egy ilyen zsombékról ártatlanul alvó vadrucákat riasztott föl. Vad hápogással vergődtek szerteszét, majd szárnyra kelve kétségbeesetten repültek el a sötétben. Most már csakugyan nem fordulhatott vissza.

Az éjszaka kétségbeejtően, érthetetlenül hosszú volt. Végre keskeny, sárga csík tűnt föl Kelet felé az ég alján, s lassan-lassan elvált a nehéz felhőktől. Virradt. Hideg volt, de Julianus homlokáról csurgott a veríték.

Amint az ólomszürke hajnal elterjedt a vidéken, fölkapaszkodott egy korhadt fűzfára s körülnézett. Messze, nagyon messze látott egy magasabb dombot, nyilván az volt a Csúcsos-hegy. A város felé tekintve tejfehér ködöt látott, melyből kiütköztek a tornyok.

Amint ott nézelődött a fa bunkóján, elfelejtette minden vívódását, szomorúságát, elhagyatottságát. Mert egyik pillanatról a másikra a város fölött terjengő köd, mint tejfehér kendő terült a vidékre, eltakarva a földet. Csak a magasabb fák nyúltak ki belőle meg a távoli dombok s a látóhatár egyre világosodó szélén a Vértes hosszú, hullámos kék gerince. Olyan meglepő, olyan csodálatosan különös volt ez a látvány, hogy Julianus elragadtatva bámulta. Leült a kivénült fűzfa bunkós végébe, s mozdulatlanul gyönyörködött benne. A klastromban most végzik a hajnali ájtatosságot. Szinte hallotta a kápolnában összegyűlt, földre borult község duruzsolását. Keresztet vetett, s nagy áhítattal elsuttogta ő is az imádságokat egytől egyig, ahogy mindennap szokta.

Most már csak egy tennivalója van - gondolta -, lemászni a fáról s megkeresni az utat visszafelé. Talán nem is ördöng, hanem Isten akarta, hogy kiszökjék a klastromból, megkísértse a világba vezető utat, s ennek a korhatag vén fának a csúcsán megtalálja szíve békéjét és nyugalmát. Mintha csak azért jött volna erre az ismeretlen helyre, hogy egy lombtalan fűzfáról lássa az alatta elterülő síkságot, a kelő Nap halványszürke világosságában sötéten zöldellő lápot, a gyorsan ráterülő tejfehér ködfátyolt s a benne úszó templomtornyokat. Most semmi vágyat nem érzett a titokzatos leány iránt. Mi lenne, ha hirtelen találkozna vele? - kérdezte, s nyomban tudta: semmi sem lenne. Talán nem is köszöntenék egymást. A fa csúcsának magasából szótlanul hagyná, hogy elmenjen alatta. Vagy elkísérné a városig, átsegítené a csatornán, s utána sem nézne, amikor a legközelebbi utcában eltűnik.

Gyönyörködött a magányban, a csendben, a ködben, a lassan szétszivárgó reggeli fényben. A levegő olyan nedves volt, hogy kámzsája egészen megszivakodott a víztől. Szél támadt, a fehér köd rongyokra szakadt, s a mélyedések meg fák között úszkált, gomolygott, kicsillantva a láp zöldjét, a végtelen nádas buzogánytengerét s a szabad vizeket. Egész alacsonyan öreg gém szárnyalt, s eltűnt a nádban. Majd meg réti sas tűnt fel, hosszan, mozdulatlan szárnnyal keringett egy nyílt víztükör fölött, s vijjogott néhányat. A mocsárvilág föltámadt, a békák egyszerre elnémultak. Nádiverebek csirregtek s zúgtak el nagy seregben, vadrucák hápogtak, ludak gágogtak mindenfelé. Néhány gólya is vadászatra indult. S a vastag felhők megszakadoztak, hosszú, nehéz rétegekben szétváltak, átmosolygott rajtuk a világoskék égbolt.

Végezetül, mint forgó óriásgömb, előbukkant a Nap, vörösen, sárgán, lángolva, mint irtózatos máglya s pirosra festve a felhőket. Fényküllői magasra nyilalltak az égbolt közepéig. Julianus arcán szelíd simogatással piroslott a fölkelő Nap első langyos sugara.

Majdnem sírva fakadt a boldogságtól. - Hatalmas, örök Isten! - suttogta megdöbbenve. - A te akaratod teremté s tartja fönn ezt a mérhetetlen csodát! A te akaratod kényszeríti, hogy föltámadjon az alvilágból s megkerülje a földet. S te kényszeríted mindennap, hogy ismét az alvilágba térjen...

Ismét keresztet vetett, s hálát adott Istennek, hogy megmutatta neki ezt a csodát. Hányszor volt már benne része. S mégis úgy érezte, most látja először.

Nyugodtan leszállt a fáról, s hangosan énekelve egy zsoltárt, visszafelé indult a lápon át. Szíve könnyű volt, kedve vidám. Nem félt, hogy eltéved. Nem is nagyon vigyázta az ösvényt. A fűzbokros ligeten úgy ment át, mintha táncolna. A csatornát meg sem mérte, neki sem futott, csak ugrott, s már biztos talajon volt. Rátalált a kanyargó gyalogútra is. A Nap egyre melegebben sütött, az égboltról lassan-lassan letakarodtak a felhők, meleg volt, világos volt, az egész vidék megtelt a mocsári világ vidám lármájával. És ő ment és énekelt.

A kolostor környékén vidáman zajlott a mindennapi munka. Dolgukra sietők emberek kiabálása, tereferéje vette körül, lányok mentek a kútra, asszonyok kosarakat cipeltek, szekerek döcögtek, lovak nyerítettek, ökrök bőgtek. Julianus vidám nyugodtsággal ment el közöttük, s egyenest a főkapuhoz került.

Bátran kocogtatott a buzogánnyal. A kapus fráter kipislogott a kémlelőlyukon, s tátva maradt a szája.

- Tu es, Julianus? - dadogta csodálkozva.

Kitárta a kisajtót, beeresztette.

Julianus úgy köszöntötte, mintha az imént lépett volna ki a perjel parancsára, s dolgát elvégezve, már sietne is vissza. De a fráter háromszor is végignézte, s összecsapta a kezét.

- Csupa sár, csupa víz vagy, te szöröncsétlen! - kiáltotta magyarul.

De Julianus csak mosolygott.

- Föllármáztuk az egész házat, az egész környéköt - sápítozott tovább a kapus fráter. - No, eredj csak bé, majd meglátod, mit szól a fejedelöm atya.

Aloisius éppen kifelé jött a klastromból, hogy reggeli körútját megkezdje. Komoran, lehajtott fejjel lépdelt. A kúthoz érve föltekintett a jövevényre s megállt. Arcát harag pirossága futotta el. Akkorát kiáltott, hogy a kút körül mulatozó verebek fölrebbentek.

- Hát te hol valál, mi?

S mert Julianus alázatosan lehajtott fejjel csak állt és hallgatott, keményen hozzátette:

- No, eredj csak, röggelit nem kapsz, osztán majd szólunk még, ha visszajövék.

Nehéz, himbáló járással elment.

Odabent örömmel, haraggal, csodálkozással és számtalan kérdéssel fogadták Julianust. Ottó fráter nem mosolygott, hűvösen nézett rá, s fejét csóválva fölmutatta a virgácsot. A növendékek bámultak. - Milyen sáros! - kiáltotta egy kisfiú megdöbbenve.

Georgius nagy sarucsattogással közeledett a folyosó végéről, s már messziről kiabált:

- Nézd csak, hisz ez meg Julianus! Mi története veled, he?

Amikor mindnyájan összegyűltek délelőtti kapitulumra, minden szem Julianusra szegeződött. Aloisius fráter komoran jött, látszott rajta, alig tudja türtőztetni magát, hogy nyomban le ne csapjon. Megragadta Julianus vállát, s istentelenül megrázta.

- Most szólj! - kiáltotta a szokottnál is harsányabban.

A fiú különösképpen nem volt zavarban. Szelíden mosolygott, s egyenest a perjel szemébe nézett. Hangja, mely néha egészen gyermekes volt, néha meg kibicsaklott s dörmögővé vált, mint a fiatal medvebocsé, nyugodtan hangzott a várakozó csendben:

- Ördöng fölriaszta éjjel s kiűze, hogy velággá menjek. De egy korhadt fűzfa tetejében meglátám a Napot, s megnyugova az én szüvem. Így jövék vissza, s kérlek, engedjetök meg. Kérlek, atya, szabd ki bíntetésömet.

Fejét lehajtotta s várt. A tömegben sugdolózás, vitatkozás támadt. Csodálkozó fölkiáltások is keltek.

- Ördöng? Ördöng késérte? - kérdezte alább eresztett hangon a perjel.

- Tudom, engödetlen valék - folytatta még nyugodtabban a fiú -, kész vagyok elszenvednöm a bíntetést. Hogy ördöng mit akara vélem, majd meggyónom törödelmes szűvvel. Azmi reátok tartozik, atyák, annyi, hogy véték a szörzés ellene, s kérlek, bintessetök meg érte.

Mindnyájan megértették, hogy erről többet nem szólhat. Ördöng hatalma, ravaszsága, fondorlatossága végtelen. Ördöng sohasem alszik. Tudták ezt mindnyájan, állandó pörben álltak vele. Ismerték.

- Igaz, hogy Julianus abban az időben vagyon, mikor ördöng csalárdsága a legnagyobb - emelt szót a mosolygó Ottó fráter. - Félig még gyermök, félig immár férjfiú. Úgy éröz, miként férjfiú, s úgy gondolkodik, miként gyermök. Örvendözzünk, hogy nem esék prédául ez ifjú társunk. Hogy íme, maga mondja, meglelé Istent, így ördöng fondorkodása az ű csalódását hozá.

- Engödetlenségödért, fiam, megkapod Ottó fráter kezéből a kétszer tíz vesszőt - döntött a perjel -, ma böjtölsz, s alázatos szűvvel hálaadást tészel Istennek, elmondván ötven Avét s ötven Pater nostert. A többi nem a község elébe való.

- Köszönöm, atya - mondta Julianus vidáman.

- Örvendözz, hogy ennyivel beérik - figyelmeztette Georgius fráter, amikor szétoszlott a kapitulum, s a fiúk a tanulóterembe vonultak, ő meg a szakállszárítóra ballagott, hogy elmélkedjék a kresztyénség pusztulásáról.

*

Julius igazat mondott, a matematika és geometria a két legnagyobb aranylépcső Isten felé. Amit Julianus eddig tanult, csak az aranylépcsők kőalapozása volt. Ezen hamar túljutottak, éppen csak annyira érintve, amennyire a magasabb fokozatok megértése miatt szükség volt. Azután nyomban ráléptek az aranylépcsőre. Julius fráter cellájában minden délelőtt s délután pihenő idején összeültek a fráter ágyán, viasztáblát, írövesszőt ragadtak, s megkezdődött az igazi erőfeszítés, az igazi tanulás.

A növendékek tanultak ugyan némi számtant - főképp az arab matematikusok, így elsősorban Mohammed ben Musa Alkvarizmi alapján - s geometriát is, ez azonban csak arra volt elegendő, hogy a szükséges összeadási, kivonási, szorzási és osztási műveleteket, a négyszögek és háromszögek kerületének, területének kiszámítását megtanulják. Gerbert régi tankönyvét használták, s Ottó fráter megelégedett annyival, hogy körmönfont számtani példákat megoldjanak s használni tudják a körzőt, vonalzót, szögmérőt, mérővesszőt, s az abacuson - a finom fövennyel behintett táblán - diagrammákat tudjanak szerkeszteni. Euklidest már csak az Univerzitáson tanították.

Julius fráter azonban bámulatosan ismerte mind az algebra, mind az euklidesi geometria csodálatos titkait. S amikor az alapismeretekből kiindulva, Julianust mintegy kézen fogva, vezetni kezdte a nagy labirintusban, a fiú szinte szédült.

Ismét föltámadtak a csendes órák a cella békés homályában vagy a kert árnyékos zugában, az illatos szénán, egy vén, sátorszerű diófa alatt. Ha belefáradtak, elnézegették az ezüstfényű bodor felhőket, a fűben szaladgáló hangyákat, az aranyröghöz hasonló sárgarigókat, egy lassan kerengő gólya körözését, a távoli vizek fölött libegő halászsas mozdulatlan pontocskáját, mintha pókhálón függne. A város zaja lomhán morajlott, s még mélyebbé tette a csendet. Ilyenkor Julius fráter elmesélt egyet-mást az életéből. Elmondta, milyen volt a háza - fából épült, tornácos ház, lantornás ablakokkal, benne sok szép medvebőr, sőt hiúzbőr is -, beszélt négy ökréről, két lováról, kutyáiról. Csak az asszonyról nem szólott többet semmit. Amikor mindezt elsorolta, hallgatott, szája keserűen lebiggyedt, szeme a távolba meredt. Majd fölsóhajtott, legyintett, s megint hozzálátott a matematika magyarázatához.

Julianus eleinte nagyon szerette volna tudni, hogy s mint élt az asszonnyal Julius fráter, de attól a hajnali órától fogva, amikor a napkeltében gyönyörködött, nem kíváncsiskodott többet. Érezte, Julius fráter szívét nagy keserűség rágja, az ő titka, hogyan s miért vétkezett, mi csábította el, miért jött ismét vissza.

Semmi fölrónivaló nem volt hát Julianus részén, szorgalmas volt, tanulásban, munkában első, mindig vidám, mindig áhítatos. Disciplinát sohasem kapott, figyelmeztetést is ritkán. Buzgón böjtölt, szépen énekelt. Ottó fráter meg is mondta a növendékeknek, vegyenek példát róla, Julianusból jó tanító válik egykoron. Mert bár vézna a teste, sohasem fárad, nem rest, nem panaszkodik, nem kelletlen, kötelességét jó kedvvel végzi, testi munkában is fáradhatatlan. Állíthatja majd őt a szerzet parancsa akárhová, nem fog csúfot vallani.

Csak a vén Georgius fráter haragudott meg rá nagyon. Ez akkor történt, amikor Julianus kilépve a szakállszárítóra, az alkonyat napfényében ott látta őt heverni a lócán, s megkérdezte tőle, mennyire haladt Máté evangélista magyarázatában. Georgius először kelletlenül hallgatott, majd ráhorkant:

- Mi közöd hozzá, taknyos?

Julianus meghökkent.

- Szűnjék a bosszúságod, atya - mondta mosolyogva -, nem akarálak háborgatni elmélyedésödben. De kitüntetél s megmutatád munkádat.

- Megbánám - dörmögte Georgius. - Az embör ne mutogasson sönkinek sömmit. Úgysem érti sönki. Csak bosszúságot okoz. - De némi hallgatás után azért nagy mérgesen kibökte: - Sömmire sem juték magyarázatomval, no, ha éppen tudni akarod! Sömmire!

- De hiszen mondád, majd nyáron, a szakállszárítón... - csodálkozott Julianus.

- Mondám! - kiáltott föl a vén, s mérgesen dobott egyet magán fektében. - De lehet-é itt dolgoznom? Nem lehet. Majd a télön. Odabé, a csöndes cellában. Majd ott. Mert itt mindég háborgatnak.

Hallgatott egy sort, majd fájdalmas hangon panaszolta:

- Béhívata perjel atya magához. Kérdé, mennyire vagyok Máté Evángéliomával. Hogy hát mért nem magyarázom, szükség lönne reá. Le kéne írni s elküldeni más klastromokba es. Hogy, azt mondja, a híveknek abbul lehetne fölolvasni, hogy értsék. Úgy-e, Georgius, a rothadt némöt, Ják nembéli vérszívó, méges csak jó néha? Hát osztán lehorda csúnyán. Lusta, azt mondja, lusta, röst embör vagy, nem es vagy férjfiú... nem es vagy igaz szerzetös... Neköm mondá! Neköm! Ják nembéli Georgiusnak! Azki mindég ott valék, valahol helyt kelle állani kresztyénség igazáért! Hát jó, majd megmagyarázom én Mátét. Megégérém neki, hogy majd a télön. Most nem tudok. Nincs békességöm hozzá. Fölzaklatának lelkem mélyéig. Szüvem fenekéig. Pillantásnyi nyugságom sincsen.

Igen, Georgiusnak csúnya találkozása volt Aloisiusszal. A perjel szavai messze kihallatszottak a keresztfolyosóra, mindenki hallhatta, ha nem is akarta. Aloisius hangja a szokottnál is harsányabb volt. Valóban lustának, jóra való restség rabjának, rossz szerzetesnek nevezte Georgiust. Ez ellenvetésekkel élt, tiltakozott, s ugyancsak dühbe gurult. Aloisiust azonban nem tudta túlkiabálni, sem meggyőzni. Végezetül valamivel csendesebb szóval, ám annál nyomatékosabban kijelentette Aloisius, hogy még tavaszig békén tűr és vár. De ha húsvét ünnepére be nem fejezi Máté evangéliumának magyarázatát, s a nyáron hozzá nem fog a másoláshoz, vége szakad baromi türelmének, s megmutatja, ki ő.

Georgius sápadtan, reszkető szájjal, lesütött szemmel zúdult ki a cella ajtaján, sértett méltósággal ügetett végig a folyosón, berontott cellájába, s bevágta az ajtót. Ez csöppet sem volt szerzeteshez méltó viselkedés. Mondta is mindenki, még a kis növendékek is. Az meg végképp nem volt méltó, hogy napokig nem bújt ki cellájából, még a refektóriumban sem jelent meg. A kápolnában végzett közös áhítaton részt vett, de nem nézett senkire, nem szólt senkihez, hanem visszabújt cellájába, s nem is került elő a következő közös ájtatosságig. Kemény böjtöt tarthatott - bár mindenki tudta, nem a böjt kedvéért tartóztatja meg magát az étkezéstől, hanem sértett gőgből.

A délelőtti kapitulumon hallgatott, ajkát rágta, kezeit összekulcsolta a farán, s mérges tekinteteket szórt maga körül. A perjel jól látta, mit érez s mit gondol, de nem törődött vele. Hagyta, hadd főjön egy kissé bűnös mérgében, majd előkerül, majd megbánja, majd meggyónja.

A gyónás is inkább sértett önérzetének panasza lehetett, mint bűnének töredelmes megvallása. Mert senki sem látta, hogy arcát elöntötte volna a megtisztulás vidámsága, hogy szava kedves, tekintete jóságos lelt volna gyónás után, mint mindenkié, aki töredelmesen vallja meg bűneit.

Néhány napon keresztül az egész község azt figyelte, suttogta, mit mível Georgius, hogy viselkedik, milyen képet vág, milyen a tekintete. Azt találgatta, meddig bírja ki a zárkózást meg a hiúságból vállalt böjtöt. Csak Julianus nem törődött vele. Ő matézisébe meg geometriájába bújt, s égi gyönyörűség ragyogta be lelkét.

A különös harc tehát egyre jobban elmérgesedett Georgius meg a község között. Julianus elszomorodott, hiszen a perjellel ujjat húzni nemcsak nem szabad, de nem is lehet. Ki olyan bolond, hogy magára vonja haragját? Hogy kihívja harsány szidalmait, nyilalló tekintetét, összeráncolt homlokának borúját?

Georgius.

Jobb lenne akkor nyomban más klastromba mennie - vélekedett Julianus. - Ha ugyan elengedi a perjel, míg jól meg nem törte.

Ám Georgius nem tört meg. Minden porcikájában úgy érezte, neki van igaza. Mióta Gertrudis nagyasszonyt és rokonait egy sereg idegennel együtt megölték a lázadók, s nekik alig történt súlyosabb bajuk, bizonyos volt, hogy üldözik. Nem volt a napnak olyan órája, amelyben ne mellőzték, gúnyolták, kínozták volna. Erre azzal felelt, hogy büszkébb, puffaszkodóbb, kényesebb lett, mint valaha volt. Ő mindig ott állt a helyén, ha a kresztyénség igazáért harcolni kellett. Még a Szentföldre is elment volna, ha a nyomorult test meg nem akadályozza. Az ő elei mentették meg nemcsak Magyarországot a kresztyén világ jogos bosszújától, de a magyar nép lelki üdvösségét is, amikor ezeknek a jámbor barbároknak az elei még művelt városokat gyújtogattak, ártatlanokat öldöstek és asszonyokat raboltak.

De hát nem látta be Georgius fráter, hogy viselkedésével megcsúfolja a szerzést? Hiszen úgy számon tartotta mások hibáit. Úgy föl tudott háborodni, ha valaki megtörte a szilenciumot, szögletes szemöldöke úgy összehúzódott, ha észrevette, hogy valaki mohón lesi az ételt osztó fráter kanalának járását, s hetekig emlegette, ha a nagymisén félrecsúszott a karban valakinek a hangja. A gyermekeket pedig folyton oktatni a helyes viselkedésre. Most meg napról napra jobban elrugaszkodott a klastrom példás rendjétől, az igazi szerzetesi egyetértéstől. De hát vajon egyet tudott volna-e érteni azzal a gyűlölködéssel, amely az idegenek ellen izzott a lelkekben?

Neki azonban senki sem adott igazat!

Ottó fráter, emlékezve rá, hogy Georgius fráter milyen szívesen pörlekedett vele, fölkereste a szakállszárítón. Gondolta, egy kis vitatkozás helyreállítja Georgius lelki békéjét.

Ott feküdt most is a lócán. Valósággal kisajátította ezt a heverőhelyet, ha ő ott volt, senki sem lábatlankodott a szellős tornácon. Csodálkozva nézte Ottó frátert, de színlelt szívességgel elmosolyodott, s előkelő mozdulattal hellyel kínálta meg.

- Ülj hát le, ézös felem - mondta s nyögött. - Oly igön fáradt vagyok, jólesik egy küssé pihentetnöm tagjaimot.

- Vajon milyen nehéz munkában fáradtál el? - kérdezte hűvös mosollyal, nem minden gúny nélkül Ottó fráter.

- Ha sömmit nem töttem volna - válaszolt gőgösen Georgius -, akkor es töttem annyit, hogy pihenhessek. De most igön gondolkozom szent Máté evangéliumának egy passzusán.

- Örvendözök, fráter, hogy esmég halad a magyarázat - dicsérte Ottó.

- Most immár majd halad.

- Tehát méges igazat adál perjel urunknak.

Erre Georgius fölkapta a fejét, fél karjára emelkedett, s kitört belőle a harag.

- Vajon szükségöm vagyon-e feddéseire? Hát vajon nem valék-e ott, valahol helyt kelle állani Jézus Úr igazáért? Vajon nem akarék-e elmönnöm Szentföldre, hogy harcoljak az Úr sírjáért, terekök, szerecsenyök ellen? És ha e hitvány test ellene nem áll, el es möntem volna. Hát engöm ne oktasson sönki. Tudom én a kötelességeimet!

Fújt, mint a kutya, ha kimászik a vízből.

- Perjel atyánk intelmeit fogadjuk kresztyéni alázattal - mosolygott kedves elnézéssel Ottó fráter. - S tanóljunk még a lelkes állatoktól es. Hát még ézös feleinktől, fráterektől!

- Ne oktass engöm! - kiáltott Georgius, s egészen fölült a heverőn. - Hát amaz első parancsolatot sem esmérik ma már a fráterek, hogy az üdősebbnek tisztölet adassék?

- Bizony, löhet, hogy a mái fráterök nem esmérik a parancsolatot - mondta szelíden.

- Valamikor nem így vala - nyögött Georgius keserűen, s megint visszahullatta fejét a lócára. - Valamikor az olyan ifjú, dörék fráterek, mint te vagy, nem ülének klastromban, nem ténfergének kapitulomházban, refektóriumban, konyhán, vendégházban, kertben. Valamikor, hallod-e, fráter, elmenének, hogy térítsenek mendön nemzetöket, pogányokat. S jó példával járának elül a tévelygőknek az igaz életben. Munkálkodának, erdőt irtának, szántának s vetének, s életöket es kockáztaták vad népek közötte. De ma már! - legyintett nagy, puha lapátkezével, száját lebiggyesztette, s nagyot sóhajtott. - Én még el akarék mennöm Szentföldre, hogy harcoljak s meghaljak, s ha nincs oly rossz tüdőm s gyönge szüvem, el es möntem volna. De ti! Gyalázat. Itt ültök, mint kotló a fészkön, s mit kiköltötök, nem egyéb ördöng záptojásinál.

- Jó, hogy említöd, fráter - kapott a szón Ottó. - Immár esztendők óta tanólok s készülök, hogy meglátogassam magyeri eleinköt, azkik a högyekben maradának...

Még be sem fejezte, Georgius máris harsány kacagásra fakadt.

- Hát hiszöd a mesét? - kiáltotta gúnyosan. - Gyermek! Elhiszöd, hogy vagynak még magyeriak e földön kül, ama bizonyos eget verő nagy högyekben? Csipjetök meg, nem alszom-e!

Ottó megvárta, míg jól kikacagja magát, s akkor nyugodtan folytatta:

- Mert mért ne löhetne megtérítenünk ama jó magyeriakat, kik pagányok? S mért ne hozhatnánk haza űköt?

- Mi? Mi? - hebegte Georgius. - Idehozni? Betelepíteni? Hogy mondád?

- Mondám, ahogy mondád. El akarok mönni, Isten igéjét akarom nékiek hirdetni, s végezetül bé akarom űköt hozni, miként eltévelyedött gyermököt anyja kebelére.

Georgius hosszan bámulta Ottót, úgy kidőlt a szeme, mint a ráké.

- Nem, nem, nem hihetöm - dünnyögte a fejét rázva.

- S osztán miért nem?

- Még ha kunokat akarnál téríteni, érteném - magyarázta fölfújva magát, olyan boldogan, mintha kiküldték volna valamelyik híres Univerzitásra, hogy prelegáljon. - Erre vagynak példák. Nagy kerálaink s közöttük szent László es mívelék kunok térítését. Ma es folyik a munka szakadatlan. De rajtuk túl, nagy erdőségökön és sivatagokon túl már csak szernyő, lelketlen állatok vagynak, egylábúak, egyszöműek, fejetlenök. Isten teremtményei, de lelketlenök. S azokon túl Tartarosz kénkües tavai s langalló högyei.

- Írva vagyon a régi krónikákban... - kezdte Ottó fráter.

De Georgius nyomban közbevágott, mint aki nem tűrheti, hogy igazát kétségbe vonják, tanulságát kicsinyeljék.

- Tudom, tudom én jól, mik vagynak írva. Én es ösméröm a krónikákat, a régieket csakúgy, miként az újabbakat. Ne akarj okosabb lönni az üdősebbeknél. Kevélység ez, ézös felem. De ha írva vagyon es, hány esztendeje már annak? Hajjaj, de hány esztendeje! Elvegyülének űk kunok, ruszok közibe. Térítgesd a ruszokat, fráter, noha Jézus Úr hite nem ösmeretlen közöttük. De még osztán ide es akarod hoznod ama elszakadt magyeriakat!

Nagyot legyintett.

- Tám bizony nem akarnád, fráter, hogy idehozzuk űköt?

- Nem! Hát nem! - kiáltott föl Georgius hirtelen elvörösödve. - Jól mondád. Nem akarom. Nincsenek es, ha hoznátok valakiket, azok immár nem lönnének magyeriak, hanem vad pagány csorda, rablók, barantázók, városégetők, dulakodók, gyilkosok hada. Ezbül kedég vagyon idebé es elegendő. Meg osztán tudom én jól, mi lappang szavaid mögött - tette hozzá halkabban s mintegy küszködve indulataival.

- Vajon mi?

- Megmondom. Ne félj, megmondom, bárha ettül még jobban magamra hagytok mint gyalázatos némötöt - vágta oda keserű nevetéssel. - Bizonyozni akarjátok ország-velág előtt, hogy itt immár sömmi helye sincsen régi kresztyén nemzetségöknek, Jézus hite béhozóinak, Evángéliom hirdetőinek s azok unokáinak. Magatok nem akarjátok mü vérünkvel mocskolni kezetöket. Rettegve félitök Isten bosszuló haragját s az utósó ítéletöt, mikor es Jézus Úr eljő teljes dücsőségében, s a jókat jobb felől, a gonoszakat bal felől állítja. Ti jót akartok mívelni, béhozván kresztyénség átkát, mondván, véreinköt s feleinköt hozzátok bé, de osztán reájuk akarjátok bízni mendenök fölkoncolását, valakik nem első fejödelmünkvel jüvének bé. Így vagyon!

Nagyot nyelt, s dúltan tekintett Ottó fráterre. Ez elképedve hallgatta. Néhányszor közbe akart szólni, de nem tudott. Georgius olyan folyamatos erőszakkal beszélt, hogy nem lehetett megállítani. Végre, amikor szóhoz jutott, hűvös mosolyt erőltetett arcára, de nem sikerült úgy, ahogy szokott. Most első ízben lódult ki a béketűrésből.

- Nem szégyönlöd magad? - kérdezte halkan.

Több se kellett Georgiusnak. Gyors mozdulattal, amit rengeteg hasától senki sem várt volna, fölült, ujját az ajtó felé nyújtotta, s rekedten szólt:

- Eredj! Eredj! Sima szavú, hamis férjfiú! Ne lássalak. Vigyorgásod ördöng puffaszkodása képedön! Eredj! - Aztán egészen fölállt, melle zihált. - Nem tévesztesz meg, atyámfia - hadarta fájdalmasan eltorzult képpel, s arcának minden ránca reszketett, minden izma vonaglott. - Tudom, te vagy e klastrom megrontója... Bé nem kötöd a szömömet, nem hintesz belé port. Ösmerlek, ne félj. Isten megvelágosejtá elmémet, tudom, ki tüzeli ellenem a klastromot, ki szurkálja a töviskö jámbor fráterek szívébe. Rothadt gyimelcs vagy, megrontod az épet es, valami a szent kosárban vagyon. Univerzitáson növelt gőgödet, kélgyó tudományodat arra fordejtod, hogy fölborétsd a békét. El a szömömbül.

Úgy állt ott a szakállszárító közepén, mint amaz arkangyal állott a Paradicsom kapujában, amikor elűzte a bűnös Ádámot lángpallosával.

Ottó elszomorodott, szólani akart, de aztán jobbnak látta kihátrálni. A küszöbön mélyen meghajolt Georgius előtt.

Fölzaklatva, fölháborodva, szégyentől égve lépkedett végig a kerengőn, s bement a keresztfolyosóra. Ott Julius fráterrel meg Julianusszal akadt össze. Majdhogy nekik nem ment.

- Nézd csak! - kiáltott föl Julius fráter nevetve. - Még eltiporsz.

De látva a fráter lesújtott, piros arcát, elkomolyodott.

- Mi története, ézös felem? - kérdezte aggodalmasan.

- E szegény felünk, Georgius fráter... - suttogta Ottó - immár meghibbana.

S kissé lecsillapodva elmondta csúfosan befejeződött beszélgetésüket.

Míg Julius meg Ottó fráter sápódva, sajnálkozva, aggodalmasan találgatta Georgius szavainak, viselkedésének okát, Julianus megdobbanó szívvel kapta föl Ottó szavait az elszakadt magyarok megtérítésének, visszatelepítésének nagy tervéről. Egyszerre fölbukkant előtte a váradi klastrom, a sötét toronyszoba, látta magát, amint a kis széken ül, ölében a vén könyvet tartja, s izgatottan böngészi a szögletes írást, a nehezen érthető szavakat.

Esztendők múltak azóta, s majdnem elfelejtette, hogy a váradi könyvesházban hogy ragyogott előtte egy váratlan szó a kódex lapjain: „gyönyörűségös”.

Akkor azt hitte, ez az ő titka. Csak Georgiusnak említette, de Georgius leintette őt. Azóta kifüstölgött a fejéből az egész.

És lám, ez az Ottó fráter ugyanazt a gondolatot melengeti, ami akkor az ő agyába is belenyilamlott: megtéríteni és hazahozni őket.

Megvárta, míg Ottó fráter elpanaszolja tapasztalatait Georgiusszal, azután hozzálépett, s végigkísérte a folyosón.

- Monddsza, ézös fráter - kérdezte -, vagyon itt a könyvesházban olyan krónika, mely az égig érő nagy högyek magyeri népét megemlögetné?

- Vagyon hát - mondta Ottó fráter.

- S én azt láthatnám?

- Jöjj, s megmutatom - mosolygott szíves képpel a fráter, örülvén, hogy tanítványa érdeklődik az ő szívbéli ügye iránt.

Bementek a könyvházba. Két öreg barát ült csak ott egy-egy magas írópolc előtt, magas széken, előttük vén könyvek, hártyák, kezükben hollótoll. Igen elmerültek tudós tanulmányaikban.

Ottó fráter lábujjhegyen az egyik polchoz ment, hágcsóra állott, s leemelt egy vastag, bőrbe kötött könyvet. Intett Julianusnak, hogy menjenek egy sarokba. Ott leültette a fiút, s ölébe tette a könyvet.

Julianus izgatottan kinyitotta. Első pillantásra látta, ez ugyanaz a könyv, ami Váradon is a kezébe került, bár az írása nem hasonlít amazéhoz, mert sokkal világosabb, olvashatóbb.

Ezt a könyvet később másolhatták, mint amazt. Gyors ujjakkal lapozgatott benne, meg sem állt a szép iniciálék bámulására, hanem oda forgatott, ahol az emlékezetes híradást sejtette. És íme, a szöveg ismét fénybe borult s megszólalt: „Menének küetök Keletre, s mondának hírt magyeriak felől, s magyeriak örömvel fogadták űköt." Csak egy szó különbség volt a két mondata között, s két szót cserélt föl a másoló a jobb hangzás miatt.

- Ez ugyanaz... - suttogta Julianus elámulva. - Csak olvashatóbb.

- Ne te ne! - örvendezett a fráter. - Hát ugyan hol látád ezt az írást?

- Láték egy másikat Váradon, klastrom könyvesházában s elolvasám. De hát ez ugyanaz az írás!

- Ha látád, ugyanaz.

- És igaz.

- Igaz hát.

- Két könyv is mondja ugyanazt, hát igaz!

- Igaz, mondom, hogy igaz.

- De ézös fráter - hadarta sebesen, halkan a fiú, s látszott rajta, kiabálni, ugrálni szeretne -, mért nem megyen sönki amaz égig érő högyek közibe? Mért nem hirdeti magyeri véreinknek az Evángéliumot? Mért nem vezéreli osztán haza őköt?

- Ezt mondom én es - suttogta a fráter, elvette, s visszadugta a könyvet, azután kifelé indult, mert az egyik vén atya dorgáló tekintettel nézett rájuk.

Odakint végre gátat szakíthatott Julianus öröme s izgalma. Ottó csak nézte, hogy átalakult a tanítványa arca, hogy örvendez, hogy ragyog, hogy ég a szeme. De Julianus is ezt látta a mindig mosolygó, hűvös, zárkózott Ottó fráter arcán.

Bementek Ottó fráter cellájába, s az ágyra ültek.

- Most szólj - biztatta a fráter Julianust. - Hadd lám, mit tudsz a dologról.

A fráter csendben hallgatta, a kevés szavú, hűvös, szótlanul elmélkedő s örvendező emberek módján. Julianus pedig egyre jobban belehevült - szinte már nyomban elindult volna a nagy útra. Boldog volt, hogy kiderült: valóban vannak a távoli hegyek között magyarok.

- El akarsz hozzájok menni? - kérdezte végül a fráter.

- El.

- S nem félsz, hogy ama szörnyetegek elpusztítanak?

- Nézd, Julianus - szólt a fráter mosolyogva, s ujja hegyével megérintette a fiú térdét, előrehajolt, s a szemébe nézett. - Én nem hiszöm, hogy ott ama szörnyetegök élnek.

- De hát ezt hirdetik a tudósok.

- Tudósok? - legyintett Ottó fráter. - Hát nézd.

Asztalfiókjából előhúzott egy nagy papírtekercset, s óvatosan kiteregette az ágyra. A sárga, vastag papíron csodálatos ábrák díszlettek. Tekervényesen nőtt fához hasonlított az ábra, vastag, az egész papíron keresztülfestett törzséből vékonyabb ágak, azokból még vékonyabbak nyúltak ki, az ágak hóna alatt templomok, várak, paloták voltak láthatók ékes színekben. S ugyancsak ékes betűkkel folyó- meg városnevek voltak írva a faágakra, templomok s várak mellé. A fa törzse mellett a Duna neve volt olvasható: Danubius. Néhány más ág mellett Saavus, Dravus, Tise. Egy szép templom mellett: Sabaria, egy másik, öt tornyot ábrázoló cifra képecske mellett: Quinqueecclesiae.

De a nagy fát s a cifra templom-, vár- meg palotagyümölcsöket az ágakon egy sereg rémalak sereglette körül. Jobbra, az orosz síkságon túl, kövér, ádáz emberevők ültek, s emberi karokat, lábakat zabáltak, mint a répát. Távolabb óriási szörnyetegek ácsorogtak vagy ültek, fejük mint a tyúktojás, farkuk mint a sárkányé. Puffadt testüket pikkely födte. Valamivel lejjebb nyúlszerű lények ugrándoztak, de szarvuk is volt, följebb meg szőrbundás, emberhez hasonló állatok társalogtak, bojtos farkukat a vállukon tartva. Lengyelországot kutyafejű emberek lepték el. Lent, ahol a Nílus ágai tekeregtek, olyan embereket látott Julianus, akiknek rettenetes alsóajka napernyőül szolgált. Fölös számban voltak még mindenféle fejetlenek, akik egyetlen szemüket a mellük közepén viselték, egylábúak, akik a földön hanyatt fekve roppant talpukkal védekeztek a vigyorgó Nap nyilai ellen, míg a többiek hosszú bakugrásokkal keringtek a sivatagban, egy másik alak lába meg lombos fa volt, ő a saját lombjai alatt ült és hűsölt. Látható volt továbbá a hegycsúcs, melyen Noé bárkája fennakadt, a hely, ahol Lót felesége sóbálvánnyá meredt - ott volt a sóbálvány is - meg a sziget, ahol a Minotaurus lakott, bőgve tekintvén ki a sűrűből. A térkép legszélén ijesztően füstölögtek s lángoltak a pokolbéli hegyek, gőzölögtek Tartarosz kénköves tavai. A tavakban elkallódott emberek ültek nyakig a forró mocsárban, s ordítva főttek. János presbiter országa nem volt a képen, az nyilván olyan messze volt, hogy nem fért már el. Valamint a törökök és szerecsenek sem, akik a Szentföldön Jézus urunk sírját birtokolják.

- Íme, a világ képe - mondta Ottó fráter, ujját végigvonva a nagy papíron, mely egészen befödte az ágyat.

Julianus bámult. Eddig csak hallott arról a sok csodáról, ami a világ kerekségén van, de most látta saját szemével is.

- Ha ez lönne velág képe, hol vagynak a magyeriak? - kérdezte aggódva.

- Űk nincsenek rajta. Sem a högyeik, sem a vizeik, sem űk magok.

- Hogyan tudhatod hát, ézös fráter, hogy valóban vagynak-e? Ha e velágképön nincsenek rajta?

Szorongva tekintett a fráterre.

- Nézd, Julianus - kezdte megint Ottó fráter, mint imént, s gúnyos mosollyal nézte a képet. - Én nem hiszöm, hogy mindezök a rusnya dögök s vadállatok meg szörnyetegök a velágon vagynak. Nem hiszöm én.

- Nem? - ámult el Julianus.

- Nem. Azt hiszöm én, ézös fiam, hogy az emböri tudomány, mely a képön begyesködik, puffaszkodik s ágaskodik, miként ama kevély kélgyó a Paradisum kertjében, nem ér egy hajítófát. Nagy fejű, nagy pápaszömü tudósok összedugták tuskó fejüket, s kisüték a

hazugságot, otromba tukmaságot, bénépesejtvén a velágot ezökvel a jámbor lelketlen állatokval. De voltak űk ott? Látták űk a maguk szömével?

- Nem tudom.

- Hát én meg tudom. Valék Párisban, az Univerzitáson. Ott a kerek velág mindön tudósa, lángesze öszvegyűl, s oktatja a velág mindön nemzetét. Vala közöttük egy roppant nagy tudós, kit az egész univerzitás csudála, s majdhogy négykézláb nem csúsza előtte. Ű engöm ügön szeretött. Ű adá ezt a velágképöt es. Igön ritka kép, csak keveset írának belőle. No, hát osztán mikor megkérdém őt: Uram, vajon járál-é ott s látád-é e rusnya állatokat, bestiákat, nem, felele.

- De hát hogyan töszik papírra s könyvbe mind e csudákat?

- Űk maguk sem tudják. Csak reátöszik. Én, fiam, pökök a tudományukra. Magam megyek oda, magam kezével tapasztalom, fülével hallom, orrával szimatolom meg e csudákat. Oda megyök enlábamon. S ha osztán látom, hallom, érzöm, miként ama Tamás apostol Jézus Urunk sebeit, el es hiszöm. Addig nem.

Julianus úgy fölélénkült, mint a csíkbogár, ha hosszú idő múltán vízbe vetik.

- Magam es úgy gondolom, hogy elmegyök oda, megkeresöm amaz égig érő nagy högyeket s a magyeriakat. A szernyetegöktől nem irtózék - kiáltotta vígan.

- Lásd, hogy magyeriak vagynak, az bizonyos. Keletön, honnét magunk es jövénk. A velágképön meg sömmi sincsen róluk. Félszömű állatokról meg sohasem hoza hírt sönki, holott azok meg itt vagynak a képön. Ez hát a tudomány. Láthatod, mely hiú otrombaság.

- Pelbárt atya kedég nagy tudományú férjfiú vala...

- Pelbárt atya! - nevetett hangtalanul a fráter, összegöngyölte, gondosan eltette a nagy papirost, majd visszaült megint az ágyra. - Ama jó Pelbárt atya! Hát ű vajon járt-é ott? Nem járt bizony, de olvasá mindazt a bárgyúságot, azmit emböri elme kifundálhatott vala, s hirdet fennen az Univerzitáson. Meg osztán megír cifra képön, nehéz könyvben. Hiszöm, fiam, hogy mindez nem ér egy hajítófát. Az egész velág efféle tudománya csak szemét. Cifra rongy. De meg ne mondd sönkinek, hogy így véleködöm, mert bolondnak néznek engöm es, tégöd es. Most ide nézz.

Megint az asztalhoz lépett, kihúzta a fiókot, s testes hártyakönyvet vett elő.

- No, e könyvben benne vagyon az egész kun nyelv. S mindön szava mellett ott vagyon a deáki szó. Ezt tanólom, sőt immár meg es tanólám. Nem vala nehéz, Aloptolma nembéli Tas vagyok, besenyő vér, apámtól tanólám a besenyő szót. Anyámtól meg a magyerit. A besenyő kedég ézös fele a kunnak. Egy tű hajtásai. Hát ha úgy vagyon, miként mondád, hogy el akarnál menni ama nagy högyek közé s meg akarnád lelni ottrekedt magyeri véreinköt, forgasd ezt a könyvet. Osztán vágj neki bátran.

Julianus kíváncsian forgatta a kódex lapjait. Csakugyan, szép rendbe benne voltak a latin meg kun szavak, csak el kellett olvasni, mit jelent ez s mit amaz.

De a kódex másik felében fordított rendben is megvolt minden: kun meg latin.

- Tanólsz logikát, aritmetikát, geometriát, etikát, esztétikát, musikát - folytatta Ottó fráter -, s mondád, szüvedben melengetöd magyeri feleink látogatásának plánumát es. Szép plánum, nagy plánum, méltó magyeri szűvhez! El ne kótyavetyéld e velág vásárán! Növeld nagyra, ápolgasd. Osztán, ha jó erőben, épségben férjfiúvá serdülsz, vágj neki bátran Keletnek, egyre csak arrafelé, ahonnét eleink jövének. Krónikáinkban pontosan írva vagyon mündön. Besenyő szóra

immár szépen hajlik a nyelved. Egy lépés, eléröd a kunt es. Akkor osztán neki! Előre! Ne törődj sömmi gondoktól, ne rettögj sömmi szernyő állatoktól s bestiáktól, vess kresztöt, fohászkodj Jézus Úr segödelméérte s eredj. E könyvet meglelöd nálam, s ha mit nem értesz, szólj csak.

Íme, Julianust egyik öröm a másik után érte. Talán belélátott a szívébe ez a fráter? Hogy olyan nyíltan föltárta előtte szándékait. Hiszen eddig senki sem szólt róluk. Nyilván ő sem emlegette senkinek. Csak neki! S még könyvet is ad, ritka könyvet!

- Mikor indulsz, kedves fráter? - kérdezte.

- Még nem tudom - felelt elgondolkozva Ottó fráter, s lassú léptekkel járkált a szűk cellában, majd megállt a feszület előtt, s hosszan, elgondolkozva nézte, mintha tőle várt volna választ. - Még nem vagyok kész - folytatta megfordulva s leülve Julianus mellé. - Haj, nem bizony. Mert ösmeröm ugyan a nagy Gestát, s ösmeröm Paulus magister Gesta Hungarorumját es tövéről hegyére, de igön nehezen haladok az arabus tudományban...

- Arabus tudományban? - kiáltott föl Julianus csodálkozva. - Hát azban miért?

- Nézd, fiam - magyarázta Ottó fráter -, tudnod kell, hogy ama pagány arabusok, azaz szerecsenyök, kiket csak úgy emlétenek mifelénk mint disznó gyalázatos népöket, aminő hamisak az Evángéliom igaz tudományában, oly hatalmasok a geográfiában. Mert már ősidők óta utazgatnak, jönnek-mennek távoli tartományokban, s leírják, valamit látnak s hallanak. Bizonyos Dzsajháni nevezetű tudós arabus több évszázadnak előtte járt ama tartományban, hol eleink laktak, s a hunok hazája es vala. Ott vagyon osztán Ibn Rusztah es meg Gardézi s továbbadá Abu Bekr. Űk mind följegyzék, mert maguk szömével láták, fülével hallák, hol lakoztanak eleink s a besenyők meg kunok meg kozárok s egyéb népek. Az arabus könyvek olvasása kedég nehéz, igön nehéz. Jobb felül halad balra, s gyakran egy pontocska teszi igaz értelmét, mely alul vagy felül vagyon. Vala egy mesterem Párisban, itt azonban, e klastromban sönki sincsen, s magam vesződök véle. Pagányok térítésére készülni kell, fiam, akár a háborúra. Az elme fegyverei kellenek oda, fiam.

- Sohasem gondolám, hogy ennyi fegyver kelletik - csudálkozott Julianus. Úgy tekintett föl a mellette ülő sovány, egyenes, szép derék, barna arcú, barna szemű fráterre, mintha most látná életében először. Csakugyan most is látta. Eddig csak a tanulóházban találkozott vele, érezte vesszőjét, hallgatta oktatásait. Semmiben sem volt más, mint a többi fráter. És íme, eszme tüzeli, félredobta a tudomány minden bestiáját és szörnyetegét, kineveti a világ képét, legyint az univerzitások tudósaira, ellenben megtanult már kunul, s éjszakai csendjében bizonyára az arab szövegek kacskaringóit s pontjait fürkészi.

Módfölött elszégyellte magát. Mert arra gondolt, hogy ő meg ezalatt ismeretlen leány után sóvárgott, majd kiszökött a klastromból, s ördög kísértete elől korhatag fűzfára menekült. Holott ő is olvasta a krónikában távoli magyar vérei hírét, s megértette, hogy követeinket örömmel fogadták. És ő is elszánta magát már régen, hogy elmegy a nagy hegyek közé, túl a Tanais, a Meotis, a nagy Etil és Jaik vizein, akár vannak ott szörnyetegek, akár nincsenek, megtéríti s hazavezeti a kintrekedteket.

- Meg osztán nemcsak az hátráltat - folytatta lassan, igen komolyan a fráter, s most nem mosolygott, nem volt hűvös és zárkózott, ellenkezőleg, különös tűz ragyogott barna szeméből, s átformálta mindig kemény arcát is -, de sok ezen kül. A mái velág nem kedvez a térítésöknek. Még a kunokat csak térítgetik valamennyire, mert itt vagynak a közelben, Havaselvén, jó lóval egy ugrás ide. Űk maguk kérék, küldjenek hozzájuk papokat. Érsök urunk maga megyen hozzájuk, mint tudod. De ki gondol a többivel? Ézös fiam, a klastromok környül vagynak öntve földekvel, erdőkvel, gazdag falvakval, kéncsökvel s javakval. A mái szerzetös, látod,

nagy palotában lakozik, fényös házban él, hosszú asztalnál öszik, iszik, kamorája rakva arannyal, ezüstvel, rubintval. A nép kedég fárad, s béhordja mindönbül a tizedöt. Ha a mái szerzetös csak ülne a szakállszárítón egész napon átal s egyik hüvelykét a másik környül forgatná, méges meglönne mindöne.

Nyelve egyre jobban megoldódott, látszott rajta, hosszú évek visszafojtott indulatait önti szavakba.

- Mert jába az olyan perjelek, miként e mü Aloisius urunk! - kiállott föl keserűen. (Julianus nem hitte, hogy ez a hűvös férfiú valaha is kiáltana.) - Egyik klastrom jobb, a másik rosszabb, csak ennyiben különböznek. De a régi nagy hősök meghalának. Újra kellék alkotni mindönt! Új épületöt emelni a régi alapokra, a nagy sziklára. Ha támadának esmég nagyok, kik szent életük példájával utat mutatnának. Igön-igön nagyok, szentök, bódogok. De a mái üdők a kicsiny lelkek napjai. Az egyik pispök leve, noha nevét sem tudja leírni, s hitünk igazságaiból sömmihez sem konyít, hát még tudósihoz, doktorihoz, atyáihoz! Érsökök egymás szömét kívánják. Más nagy papok rakvák ékszerszámokkal, udvorukban vitézök ágálnak, asztalukon folyik a bor. Esmég mások falvakat, földeket adományoznak ágyasuknak. És esmég mások bínök bocsánatát viszik áruba, miként vásáron prosztok a csirkét.

Julianus csak ült és hallgatott.

-Példát kell hát mutatnunk, fiam - fogta ismét csendesebbre, nyugodtabbra a hangját Ottó fráter. - Eredj, s térétsd magyeri feleinket, azkik messze esének tőlünk. S hozjad haza űköt. Jöjjenek, söpörjenek, építsenek új hajlékot.

*

Julianus ettől a naptól fogva másként érezte a klastromot s annak lakóit. Két részre osztotta őket: azokra, akik csak benne ültek a szerzetességben, mint egy dézsa meleg vízben, s azokra, akiket nyughatatlan lélek hajtott, kerestek valamit, tanultak, vitatkoztak, mestereiket s a nagyobb növendékeket kérdéseikkel zaklatták. A két csoport között külön állott a vén Stefanus. Már csak a kora miatt is. Ő vagy a cellájában, vagy a kápolnában a kövekre borulva imádkozott, vagy a refektóriumban az asztalnál ült, és száraz kenyerét törögette egy kupa meleg vízbe, de a többiek közé csak akkor keveredett, amikor lassú, csoszogó lépésekkel, derekát meghajlítva, kezeit rongyos, tetves csuhája ujjába dugva végigment a keresztfolyosón a kápolna felé.

Az elsők közé sorozta Julianus a szerzetesek nagyobb részét, élükön Georgiusszal. Ezek tűrték a szabályokat, eleget tettek minden parancsnak, teljesítették imádságaikat, zsolozsmáikat és böjtjeiket, lesütött szemmel jártak, szépeket mondtak, vagy mogorván hallgattak, szerzetesi mivoltuknak hajszál híja sem volt - mégis hiányzott belőlük valami, ami nélkül Isten szolgája megszűnik Isten szolgája lenni, hanem a szerzet, az emberi törvények szolgájává lesz.

A kisebb-nagyobb növendékek közül is sokan tartoztak ebbe a csoportba. Így a novíciusok közül Franciscus, akit Kaplyonnak csúfoltak, s aki olyan becsületesen disciplinálta Julianust, Szalók nembéli Johannes, a rettenetes erejű, tagbaszakadt fickó, Paulus, a tömzsi, aki fogát összeszorítva rendkívüli erőfeszítéssel ügyelt minden regula pontos megtartására, ha egyszer figyelmeztették valamire, soha el nem feledte többé, de a regulán túl gondolni sem mert semmire. Őt nagyon szerette Julianus éppen hűséges, a kutyáéhoz hasonló jelleméért. Ott volt még a hosszú, sovány, szőke Desiderius, mint csúfolták: Göbe, ez is példaképe volt a szorgalomnak és kitartásnak, de minden szívessége mellett sem oly hűséges, szilárd és megbízható, mint Paulus. Részt vett a játékokban, de módfölött elkeseredett, ha lemaradt valamiben. Megunta az életét is, ha Kaplyon a játék vidám hevében földhöz teremtette. Ám

titkolta ezt. Úgy tett, mintha nevetne. Amikor azonban nem néztek rá, arca elkomorult, s világoskék szeme haragosan járt körül.

A másik, jóval kisebb csoportba tartozott Julianus szerint elsősorban Ottó fráter. Benne valóságos hőst látott. Bizonyos volt, hogy Ottó fráter még valami nagy tettet hajt végre, elmegy az elszakadt magyeriak közé, megtéríti őket, s egyszer megjelenik a vereckei gyepűnél, véreink élén, kezében kereszttel. Őt bátornak, biztosnak, zárkózottnak s mint az acél, keménynek tartotta Julianus. Hasonlított hozzá Gerecse nembéli Paulus, bár őt senki sem nézte különbnek a többinél. De Julianus tudta, hogy nappal a könyvesházban, éjjel a nagy orrú, mogorva Eusebius fráter cellájában tanul, kisujjában van a zene, s ha néhanapján orgonához ül, lelke elszárnyal a magasságokba, ahol angyalok szimfóniái zengenek. S milyen tűzzel, milyen szárnyalón szólott latinul! Ez is zene volt.

Győr nembéli Gerhardus kedves mosolyában, szolgálatkészségében, szívéből sugárzó szeretetében és nagy tudományában is azt az égi jelet látta Julianus, amit másokban hiába keresett. Ha a görög egyházatyákról szólott, képzelete elragadta, s oly csudálatosan magyarázott, hogy Julianus éjjel-nappal elhallgatta volna.

És annak ellenére, hogy bűnös volt, szerette - talán éppen azért szerette - a visszatért tékozlót, Julius frátert is. Olyan szelíd, olyan megbocsátó férfiú volt Julius! Soha meg nem ítélt senkit, még egy homlokráncolással sem. De ha arca elborult, s ajka mellett keserű önváddal megjelent a két mély ránc, egészen megváltozott. Mint mikor követ hajítunk a szelíden csillogó sima tó tükrébe, s a hullámok keresztül-kasul kavarognak benne, Julius arca elsötétült, szemében mintha összezavarodott volna a szép csillogó tükörkép, homloka redői összegyűrődtek, ajka összeszorult, keze ökölbe facsarodott. Különösen amikor a kertben dolgozott. Ilyenkor megállt, messze elbámult, majd lehajtotta fejét, kezét ásója nyelére kulcsolta, mintha föl akarná emelni, hogy leüssön valakit. Külvilágbeli életére emlékezik ilyenkor? Egy asszonyra, aki távol innen egy kis ház előtt áll, tenyerét szeme elé emeli, messze elnéz a távolba, s vár valakit, vár rendületlenül?

De ha vidám volt s belemerült az aritmetikába, geometriába, hozzá fogható égi zengzeteket senki sem tudott kicsalni a tudományból. Kézen fogva vezette Julianust az aranylépcsőkön egyre följebb, egyre közelebb az Éghez. Julius Istene matematikai oszlopok fölött trónolt, s körülötte háromszögekben, négyszögekben, körökben forgott s muzsikált a csodálatos világ.

Julius fráterről suttogták, hogy szöges vasövet visel, éjszakánként korbácsoltatja magát, hogy kiűzze testéből az ördögöt. De viseltek ilyen kemény ciliciumot mások is. Bár mindenki megtartotta a maga titkait, a klastromban mégis tudtak mindent. Hogy elcsodálkozott Julianus, amikor megtudta, hogy a perjel is szöges övet visel, sőt éjszakára még sündisznóbőrből készült takarót is köt mezítelen derekára, abba csavarja magát. Vigilia után pedig nem fekszik vissza aludni, mint a többiek, hanem két súlyos vasdarabot markol föl, s azokat emelgeti, míg bele nem fárad. Akkor aztán nekiindul, hogy döngő, lassú lépteivel bejárja a klastromot és környékét, ellenőrizve, meglátva mindent, még ha egérlyukba bújnék is a rendetlenség. A vén Stefanus bőrébe pedig úgy beleette már magát a szöges vasöv, hogy le sem lehetne venni. A csavarok, melyekkel sok-sok évtizeddel ezelőtt magára erősítette, megrozsdásodtak.

A novíciusoknál szokásos durva szőröv helyett vasövet viselt még Gerhardus is, noha nem látszott rajta, oly vidám, kedves, mozgékony volt mindig. De ki hitte volna, hogy még az ő szelíd lelkét, mindig zavartalan nyugalmát is fölveri ördög incselkedése? Gerecse nembéli Pál is vasövet hordott. Nála mindenki természetesnek tartotta, hiszen honnét, honnét nem, mindenki tudta, hogy a legnagyobb érdemeket akarja elnyerni Istennél. Mellettük Julianus restellte, hogy

csak szőröve van. De most nem látta szükségét teste különösebb sanyargatásának, hiszen a szokásos életmód is távoltartotta tőle az ördögöt.

És vajon melyik csoportba tartozott ő?

Gyakran kérdezte magától, az éjszaka csendességében. És nem tudott felelni. Csak azt tudta, valami nagy művet kell végrehajtania, valami nagy szolgálatot Jézus hitéért s a magyeri népért. Csak azt tudta, hogy tikkasztó szomjúság gyötri a tudomány tiszta vizéért, s a könyvesház kincsei mindennél jobban vonzzák. Ha engedetlen, gondatlan volt, csak azért történt, mert nem tudta idejében becsukni a könyvet, letenni a viasztáblát és íróvesszőt s otthagyni a könyvesház édes csendjét. Csak azt tudta, hogy egy hajtásra, egy nap alatt szeretné kiinni a trivium és quadrivium minden poharát, görög meg latin doktorokat és atyákat, a zenét, aritmetikát és geometriát, s ezenfelül úgy szólani besenyő meg kun nyelven is, mintha apja besenyő, anyja kun lett volna. A grammatika különösen vonzotta, bár nehezen tudott különbséget tenni egyik vagy másik tudomány rovására. A nyelv titkai egyre új meg új titkokat csillogtattak meg előtte. Így jutott el, szinte önkéntelenül, lépésről lépésre a magyar nyelv vizsgálatához.

Magyar grammatikája, természetesen, nem volt. De volt latin, a jó öreg Doctrinale, Alexander Gallus műve. Ez versbe szedve adta elő a latin nyelv szabályait. És bár Julianus régen túl volt már az első ismereteken, logikát és retorikát tanulgatott, a grammatikának ezektől az első elemekről nem tudott megválni. Újra meg újra visszatért hozzájuk. Nem is azért, hogy a deák szó magvát kihüvelyezze, hanem, hogy közelebb férkőzzék a magyarhoz. Eleinte nem tudott mit kezdetni a két nyelv különbségeivel. Azután e különbségek egyre jobban megvilágították anyanyelve szépségeit, ritka egyedülvalóságát. Egy-egy szó mellől lehántva a rátapadt tagokat, eljutott a puszta fogalomig s azon túl a lélek halkan megszólaló, sejtelmes zenéjéig. Egyre szenvedélyesebben folytatta ezt a műveletet. Ráébredt a nagy csodára: a szavak, melyeket már megszokott és gondolkodás nélkül használt, valami ősrégi lelkiállapotra vezették vissza, a nyelvnek olyan alakjára, amely sok ezer év homályában alakult ki, tán Levédiában, tán még azon is túl, Isten tudja, hol, milyen térségein Ázsiának. Voltak szavak, amelyekből besenyő vagy éppen kun értelem kacsingatott ki, s napokon át törte a fejét, miként lehet ez. Aztán elővette a Gesta Hungarorumot, s újra meg újra elolvasta a fejezetet, mely fölsorolja, mily törzsek, nemzetségek jöttek be Árpád fejedelemmel Pannóniába. Tán csak nem az ő besenyő vagy kun bajtársaik nyelvéből tartottuk meg e különös szavakat?

Aztán fölmerült benne egy szívet dobogtató gondolat: a változások, alakulások, rátapadt régiségek alól kellene kiásni, kihüvelyezni az eredeti nyelvet, amit az ősök beszéltek, amikor még sem besenyő, sem kun szavakat nem fogadtak be - hát még teuton vagy latin és szláv szavakat! Milyen nyelv lehetett az? Hogy hangzott vajon?

Az est leszállt, a klastrom elpihent. Ő pedig, Aloisius fráter engedelmével, Ottó fráter cellájában ült az ágyon a lobogó, füstölgő gyertya fényében, s tanult, álmodozott, megfeledkezve a fráterről is, aki a feszület előtt végtelen zsolozsmáit mondta, vagy kun kódexe fölött virrasztott. Az asztalon álló homokóra finom szemecskéi nesztelen pörgéssel hullottak a felső tölcsérből az alsóba, a klastrom súlyos falait alig hallható suttogás, kopogás, sóhajtozás itatta át, kint fújt a szél, zúgtak a fák, a csónakázó Hold ezüst fénye felhintette a kis máriaüvegeket, távol kutya ugatott, kakas kürtölt... ők egymásról mit sem tudva könyvük fölé hajoltak, s lelkük egészen más világban kóborgott.

A távol, ismeretlen földön élő nép lassanként kézzel fogható alakot öltött. Hogy milyen a ruházata, külseje, tudta, hiszen látott besenyőt is, kunt is eleget hányódásai során. A magyar sem lehet más. Lovat, barmot legeltet, szánt-vet is, halászik. De mindezen kívül van még valami olyan tulajdonsága, ami itt az országban nincs. Hogy ez mi, nem tudta volna

megmondani, csak érezte. Érezte, amikor rágondolt - elszorult a torka, gyönyörű izgalom hullámzott föl benne, szemébe könny szökött, s föl kellett sóhajtania, hogy ki ne törjön belőle a hangos zokogás. Érzései megint erősebbek voltak értelménél - s ez hiba volt a jó öreg váradi perjel szerint. Küzdött is ellene, de hiába. Erdőket látott, sötétzöld, illatos, néma erdőket, magas hófödte hegycsúcsokat, a csúcsok fölött lassan keringő sasokat. És réteket látott, elborítva kék, sárga és fehér virágokkal, patakot nefelejcs prémjével szegve s a patak partján fehér teheneket. Álmodozó kolompszót hallott s távoli, különös kiáltásokat, melyek úgy csendültek meg a tiszta levegőben, mint az üvegpengés. Minden szavát értette a kiáltásoknak, bár nem olyan nyelven szóltak, mint ő. S mégis az ő szavai voltak. Több száz esztendő távolságából zengtek felé, s mégis itt voltak mellette. És embereket látott fehér vászonban, rövid csizmában, vállukon farkasbőrrel, fejükön kucsmával, hosszú fonott hajuk a vállukat verte. Asszonyokat, lányokat látott pirossal szőtt fehérben, hajukban virágkoszorúval. Minden olyan tiszta, világos, átlátszó volt, mintha a felhőkből szállott volna alá az aranyszínű Napban, s mégis olyan, mint az álom: egy mozdulat, egy pillantás és eltűnik.

Magna Hungaria, Nagy Magyarország. Úgy ismeri, mintha ott nőtt volna föl.

Vajon Ottó fráter is így látta-e, nem tudta. Ottó fráterrel besenyőül beszélt, kun szavak értelmét, helyes kiejtését, Paulus mester krónikájának vagy a nagy Gestának egy-egy fejezetét, homályosabb kifejezését firtatta, de magáról Magna Hungariáról nem szólt vele. Nem is kellett szólnia. Mind a ketten tudták, hogy gondolnak rá, ha nem is mondják.

*

Hogy Ottó fráter elindulhasson, ahhoz sokféle engedelem volt szükséges. A perjel, a tartományi fejedelem, talán a pápa engedelme is. De mert ő nem csupán térítgetni akart, hanem az elszakadt népet vissza is akarta vezetni, a király, András úr beleegyezése is kellett. Ottó fráter egy ízben elmondta Julianusnak, milyen régóta kíván már szólani a királlyal, hiába. Endre úrnak ezer más gondja-baja meg dolga volt. Az ország tele zűrzavarral, a király tele bajjal.

Esténként, pihenő idején gyakran beszélgettek a fráterek arról, hogy a királynak soha sincs pénze. Egy peták nem sok, de annyi sincs. Pedig Magyarország hatalmas, gazdag ország, földje, vize, legelője, kincses hegye van elegendő. S vannak fölös számmal gazdag tartományai is. Nyugaton az Adriai-tengerre, délen a szerb földre, Bulgáriára, Havas-elvére, északon Halicsra rúgnak határai. Városai nagyok és népesek, hemzseg bennük a kereskedő meg kézmíves. Sóházai tele vannak erdélyi sóval, Dunán, Tiszán, Maroson kerephajók úsznak szüntelenül, rakva a bányák ajándékaival. Mindenfelé csodálatos egyházak, paloták, várak épülnek. A falvak népe szaporodik, a szántóföldek kölest, gabonát, a rétek szénát adnak. Roppant legelői ellepvék nyájakkal, ménesekkel, csordákkal, erdeiben bölény, szarvas, disznó, hiúz, vadmacska, nyuszt, medve kínálja húsát, prémjét. Mindezek tetejébe még évenként ki is cserélik a dénárt, s hitványabbat vernek, de még azt is körülnyírják, hogy a hasznuk több legyen. Urak, papok rogyásig rakva ékszerekkel, drágakövekkel. A vitézek hol északra vonulnak, hol délre, mert Endre úr meg tudja mutatni a világnak fegyverei hatalmát. Bár a fegyverek s katonák egyre fogynak.

És még sincs pénz soha.

Nyakra-főre kölcsönt vesz interesre, tartozik még a papoknak is, aztán egyiknek sem fizet, hiába írja a pápa dorgáló leveleit, hiába fenyegetőzik még interdiktummal is.

És még sincs soha pénze.

Feje szüntelen gondban fő, hogy híveit megtartsa, ajándékoz falut, földet, várat, halászóhelyet, ugyanazt kettőnek-háromnak is. A szerencsétlen sorsú Gertrudis asszony fogához verte a dénárt, olyan takarékos volt, amilyen magyar asszony sohasem lehet. Teleszítta magát birtokokkal, ékszerekkel is. Csak neki nincsen soha pénze.

Ha szóltak róla, csak legyintettek. Volt, aki kinevette, volt, aki fitymálta vagy szidta. Egyedül olyan nem volt, aki szerette, tisztelte, különösen pedig csodálta volna. Elismerték, hogy jószándéku, de vajon a Pokol útját nem jószándékkal kövezték-e ki? Most meg újra házasodott, világra szóló fénnyel.

Hát nem lehet csodálni, hogy Ottó fráter nem juthatott Esztrigánba, Endre úr meg nem jött mostanában Fejérvárra. De még Esztrigánban is csak elvétve ült a király. Ha meg ott ült, hogy tudta volna Ottó meggyőzni nagy tervéről? Voltak neki nagy tervei dögivel, csak tudta volna végbevinni őket. Igaz, Ottó fráternek oda kellett volna utaznia, szólania a kancellárral, de a királyi udvar főpapjai mással voltak elfoglalva, hogysem a távoli bizonytalanban éldegélő magyarok sorsával törődhetnének. Sokkal nagyobb gondot okozott nekik, hogyan vethetnék egészen uralmuk alá a királyt, hogyan facsarhatnának ki belőle ők is mennél többet, hogy áztathatnák el egymást, hogy növelhetnék a parasztnép terheit a maguk javára - s végezetül, ami a legfőbb gondjuk, hogy üthetnék nyélbe a keresztes hadjáratot úgy, hogy ők maguk ne legyenek benne. De mind e gondjaik közepette nem feledkeztek meg arról, hogy pénzüket fiaztassák.

Emellett változatlanul dúlt a harc Johannes érsek meg Robertus között. Az érseknek sikerült bekennie Robertus püspököt a pápa előtt, kemény levelekben tárván föl a gyalázatosságokat, amiket mível, de Robertus Rómába készült, hogy személyesen fordítsa visszájára a pápa haragját. S amilyen ravasz hízelgő, ez sikerül is majd. A klastomban mindenki nagyon jól ismerte Robertus beszpörémi püspököt, hiszen hosszú időn át Fejérvárott volt prépost. Sok borsot tört a szerzetesek orra alá, mondták is, gyűlöli a szerzeteseket.

- Nem tartozik az ugatni nem tudó néma ebök közé - mondta egyszer a perjel a kapitulomházban, amikor a nap csendesebb óráiban az öregebb fráterekkel a veszprémi püspökről beszélgetett. És hozzátette: - Sőt várjunk, még harap es.

A pápa tehát keresztes hadjáratot hirdetett, és elrendelte, hogy a papság minden jövedelmének egyhuszadát három éven át a hadjárat költségeire kell fordítani. A király - mindenki tudta - ódzkodott a Szentföldre való indulástól. Hiszen annyi baja-gondja volt, pénze meg éppen mostanában olyan kevés, ellensége viszont annál több, hogy szívesebben maradt volna itthon. Méghozzá a főpapság sem nagyon sietett támogatására. A régóta többször megígért hadjáratot azonban előbb-utóbb meg kellett indítani, mert a pápa interdiktummal fenyegette Endre urat. Eddig el tudta kerülni a büntetést, de most nem kerüli el, ha meg nem indul. Pedig fiatal felesége volt, a szép Jolánta. Hamar eltemette meggyilkolt Gertrudisa emlékét. Mindenhez jobban értett, mint az emlékek dédelgetéséhez, a siratáshoz. Tudta, hogy kell átlépni az élet szomorú szakaszain, keze könnyen nyúlt az öröm pohara után. Pétör ispánt kivégeztette, Bánkot s társait futni hagyta, most meg már új házas volt. Talán még örült is titkon, hogy a meráni vérszopóktól megszabadult? Maga is unta már, hogy örökké tömnie kellett őket adományokkal, ajándékokkal, magas tisztségekkel? (Holott milyen szívesen adakozott boldognak-boldogtalannak, milyen könnyelműen csonkította birtokait ezzel együtt jövedelmeit és katonaságát.) Maga is undorodott a sok előkelő, naplopó, mulatozó idegentől? Maga is restellte, hogy felesége öccsét, Bertholdot, noha az egyházi tudományok elemeit sem ismerte, alig huszonnégy éves korában kalocsai érsekké kellett választania s ölbe tett kézzel néznie, mint akar végül fölébe kerekedni Joannes esztrigáni érseknek? Talán maga is csak fogcsikorgatva tette meg azután ezt a romlott főpapi fiókot Gertrudis unszolására horvát

bánná, erdélyi vajdává? Bizonyos, hogy alig néhány évvel szeretett Gertudisa rút halála után úgy legénykedett, mintha mi sem történt volna, szerelmesebb volt, mint valaha, ifjú legényke korában.

- No, majd a kisebbik kerál, Béla úr - mondták a fráterek, ha szóba került Endre.

Bélát szépnek, okosnak, jámbornak, bátor szívűnek mondták, bár még szinte gyermek volt. Ő majd méltó lesz az „öreg" Béla trónusára. Majd rendbe hozza az ország zilált állapotait, lesújt a bűnösökre, tolvajokra, rablókra és gyújtogatókra, a nép sanyargatóira, a megnőtt szarvú nagyurakra, a királyi javak szélhúzóira. De hátha addig tönkremegy az ország?

Ilyesfélékről társalkodtak a fráterek, és Julianus az elhullott szavakból lassan-lassan összerakta magának azt a világot, amelyet sohasem látott, ahová gyermekkorában annyit kívánkozott.

Kívánságai nem csillapodtak, csak megváltoztak. Most is vágyott rá, hogy a király udvarában legyen nagyurak, hatalmas főpapok között, de végeérhetetlen vitákat folytatott velük gondolatban, hosszú, szenvedélyes szónoklatokat tartott, kegyetlenül megmondva az igazat királynak, egyházi embernek, világi úrnak egyaránt. Jobbjában a keresztet emelve, balját a szívére téve szólott hozzájuk, s ők hol sápadtan, hol pirulva hallgatták, fejüket bűnbánóan lehajtották, szemük égett, de visszavágni nem mertek. S azután legyőzve kullogtak el, hogy visszaadják harácsolt javaikat, lóra ültessék vitézeiket, összehívják és az adó elengedéséről értesítsék parasztjaikat, letérdeljenek, s mellüket verve, bűneiket bánva imádkozzanak, s kiterjesszék a béke, igazság és vidám szeretet uralmát a magyarok földjén.

Gyakran úgy belemerült ezekbe a vitatkozásokba és szónoklatokba, hogy mindenről megfeledkezve azt hitte, valóban az esztrigáni fényes palotában van, aranyos urak, remekbe faragott oszlopok, ragyogó ablakok, színekben pompázó falfestmények környezik a klastrom megszokott falai s a fráterek piszkos, lomha fekete csuhái helyett.

Ekkor emlegették, hogy a pápa nem tűrheti tovább Robertus veszprémi püspök garázdálkodásait, s egyházi átok alá veti. De nemcsak őt, hanem a hatalmas Ambrus fia Fábián urat is, mert nyílt rablóhadjáratokat vezet a szerencsétlen pannonhalmi apátság ellen, falvait, földjeit dúlja, javait elhurcolja, parasztjait sanyargatja, sőt, ha elkeseredésükben ellenállnak s cséphadaróra, fütykösre, fejszére kapnak, meg is öli.

Az egész klastrom fölháborodva zúgott. A vén Stefanus cellájába vonulva komoran imádkozott, megszaggatta amúgy is rongyos kámzsáját, szigorította amúgy is szigorú böjtjeit. Éjjelnappal keserves óbégatás és nyüszítés hangzott ki tőle a folyosóra, amint a bűnösök megtéréséért fohászkodott. Rekedt, reszketeg hangján olyan fájdalmasan énekelt, hogy lelke mélyéig megrendült mindenki, aki hallotta. A perjel még keményebb, még könyörtelenebb lett, még korábban elindult hajnali körútjára, még inkább meglátta a hibákat, mulasztásokat és rendetlenségeket. Hangja, mint a korbács, csattant a roppant épület valamelyik sarkából, meghallották messze kint a lápon bujkáló pákászok is. És nyakukat behúzva pislogtak az égre. Gyakran mély bánattal, keserű tépelődéssel hányta föl más klastromok: az ispotályosok, johanniták bűneit. Ezek ugyancsak kivették részüket a romlásból. Napról napra rút események zajlottak le náluk, olyanok, hogy Aloisius kegyes fráterei csak szörnyűködve, sápadozva és suttogva emlegették. Adósaikat, akiknek pénzt adtak kölcsön, maguk elé rendelték, fenyegették, sőt meg is verték. Maguk bíráskodása szerint végrehajtották, marháikat elvették. Márpedig volt a szegény adósoknak elég gondjuk. Valami rontás fogta meg országszerte a barmokat, sőt baromfiakat is, hullottak, mint ősszel a legyek. Julianus maga is nemegyszer látott az utcán járomba fogott, alig lézengő ökröket, amint szédelegve, ziháló, horpadt bordákkal, kilógó nyelvvel és csurgó nyállal vonszolták magukat, a paraszt meg sírva ballagott mellettük, hol rontást oldó imádságokat jajgatva, hol fütykössel döngetve őket keserűségében.

A vásártéren nemegyszer rakáson hevertek az elhullott állatok puffadt hullái, legyek millióit csalva lakomára. A klastrom tyúkjai sorra fölfordultak. Reggel még vígan röppentek le a fákról s mentek kaparászni, délben már elnyúlt dögeikkel találkozott a kétségbeesett udvaros. Isten büntetése egyre erősebben sújtott a bűnös világra.

De lehet-e mindezen csodálkozni, amikor az egyik klastromban hamis pénzt vertek, a másikban kamatra üzérkedtek, a harmadikban fajtalankodtak, részegeskedtek, a negyedikben össze-esküvést szőttek főpapok ellen?...

Napról napra könyörgő parasztok jöttek a klastromba, hónuk alatt egy-egy árva csirkével, egy kosár tojással, egy vézna malackával, könnyek közt rimánkodva a perjelnek, imádkozzon esőért. Mert az ég hetek óta világos és felhőtlen volt, mint a tükör, s ha néha-néha föltolultak is a fellegek, nem áldott eső hullott belőlük, hanem jég. Jég korbácsolta a vetést, szaggatta a fák koronáját, szélvész döntötte ki a gyümölcsfát, forgatta ki a szőlőtőkét. Jég, villámcsapás, szélvihar... És utána tikkasztó forróság, amitől megrepedezett a föld s ember, állat nyelve. A kutak kiapadtak, megbüdösödtek, vizükből döghalál nyújtogatta sárkánykarmait, a mocsarak s lápok poshadt vizében döglött halak bűzölögtek, s megálltak a patakok. A sás elsárgult.

- Imádj, atyánk! - kérlelte egy könnyét hullató vén paraszt Aloisius frátert, s térdelve emelte felé szegényes ajándékát.

- Imádj Szűz Anyánkhoz! - jajgattak az asszonyok.

- Imádj Jézus Úrhoz!

- Mondj létániát, kérj esőt!

Egy alkalommal Georgius fráter nagy hasát kidüllesztve, kezeit a farán összekulcsolva éppen akkor csoszogott át a tornácon, amikor egy csimbókos hajú vénember fogatlan száját kitátva szinte az égre kiáltott keserűségében:

- Hát mit ér az olyan Isten - rikoltotta -, azki nem ád esőt, jába áldozzunk néki kakast? Még ennyi hatalma sincsen Kajár fölött, hogy el ne pusztejtson münket? Mért épétének eleink annyi egyházat, mért állíták bennük föl istenök képét? Nyomorultul kell vesznünk állatainkval egyben, Isten tétlenül nézi szenvedéseinköt... Nem segél rajtunk...

Orrát szívta, keze fejével megtörölte reszkető száját, s magasra emelte a hóna alatt hozott fekete kakast.

Georgius fráter megállt, fölvonta szögletes szemöldökeit, színtelen szemét erősen kidüllesztette, lefittyedő ajka megrándult.

- Hát hitvány prosztja! - kiáltott harsányan az elkeseredett kis öregre. - Mit vélsz? Klastromunk fejödelme tám gaz táttós, he? Fekete kakast hozol, miként táttósnak szokás? Tám esőcsináló varázsló a fejödelöm atya?

A paraszt meglepődve bámult rá könnyben úszó kis bogárszemével, s még a szája is tátva maradt csodálkozásában. Aloisius fráter meg Georgiushoz fordult, s kemény hangon szólt:

- Az ű hite megtartja űtet!

- Tűröd, fráter, hogy miként valamely esőcsinálónak, fekete kakast hozjanak, s áldozzanak Istennek, akár amaz otromba Büdös keremetjeiknek?

- Jó szűvvel hoztam - makogta a kis száraz paraszt.

- Jól vagyon, imádok, eredj békével - bocsátotta el a perjel, s elvette tőle a kakast, noha egyébként vissza szokta adni.

Mikor azután maguk maradtak, a keresztfolyosó végig visszhangzott a perjel fölcsattanó hangjától.

- Mely gyalázatos mívelködet - kiabálta a perjel -, hogy megfosztod a szegény vénet hitétől?

- Mely mívelködet - bömbölte türelmét végképp elvesztve Georgius, s úgy elsápadt, mintha viaszból öntötték volna -, hogy kakast, tíkot, tikmonyát, káposztát, retköt, mindönféle ajándékokat engedsz bé a klastromba, akár valamely nyevolyás táttós?

A perjellel sohasem merészelt szembeszállani senki. Amilyen sápadt volt Georgius, olyan piros volt ö az indulattól.

- Vajon a szegény atyánkfia nem bízik-e Istenben, azmikor kakast hoz néki?

- Nem szidalmazá-e Istent? Nem káromlá-e, mondván, kisebb Kajárnál?

- Hallgass! Szűnj meg! Ne rombold nyomorult vének bizakodásit!

- E tetves proszt sömmivel sem jobb pagány, mint a többi! Ösméröm űket jól. Még a tekéntetükből es rontás villog.

Szakadozottan beszélt, mert összeszorult a torka a merész szavak izgalmától. Ajka egyre jobban rángatózott, hátradugott, kezeit gyúrta s topogott. A keresztfolyosó sarkán fejek bukkantak elő a nagy lármára. Aloisius restellte, hogy egy öreg szerzetest a község füle hallatára szidalmazzon, de nem tudott uralkodni indulatán. Nagytermészetű férfiú volt, irtóztató düh öntötte el, valahányszor ellene mondtak, vagy csak vélte, hogy ellene mondanak. Hangját nem tudta fékezni. Haragja a fejébe szállt, vére megbúsult. Egy-egy félelmesebb dühkitörése után cellájába vonult, leült, s pihegve nyomta rettenetes öklét vergődő szívére. De bárhogy megbánta is később haragját, csak kitört újra. Ennyire dühös azonban régen volt, mint most. Ölni tudott volna.

De Georgiusból is kitört a régóta féken tartott düh. Mindent egyszerre szeretett volna kiönteni. Nyála frecsegett, szeme szikrázott, ajka reszketett. Fölváltva volt fehér meg piros. Topogott, mintha taposott volna valakin. Belekiabált a perjel szavaiba, hangjuk összevegyült, birkózott egymással. Míg a perjel, elvesztve fejét, ráordított Georgiusra:

- Pusztulj a szömömbül, nyomorult Ják!

Georgius elnémult, rámeredt Aloisiusra, mint aki rosszul hall. Megrázta fejét, mint a ló, ha darázs zúg a füle körül. Aztán fölhorkant:

- Ahá! Ezt mondád! No, jól vagyon.

Azzal váratlanul sarkon fordult, s hosszú, peckes lépésekkel elment. Cellája nehéz ajtaja nagyot dörrent, ahogy bevágta maga mögött a visszhangzó folyosón.

Az eset fölkavarta az egész klastromot. A növendékek megszeppenve húzódtak a tanulóházba, a vén, tudós fráterek visszabújtak könyveik mellé a könyvesházba, a többiek meg elszéledtek dolgukra. Julianus rémülten figyelte a történteket. Lesújtva kullogott a folyosón. Ottó fráter vállára tette a kezét.

- No, hát csakugyan itt vagyon immár az üdeje, hogy e földrűl egyszöműek, fejetlenök, embörevők s egylábúak földjére menjek.

Mosolygott, de mosolya inkább síráshoz hasonlított.

Julianus bekopogott Juliushoz, hogy bánatában aritmetikába merüljön.

A fráter épp le s föl járkált cellájában. Asztalán hártya, ténta, hollótoll hevert, látszott, hogy munkájából zavarta ki a hangos pörlekedés. Szép arcán most ismét nagy keserűség, tépelődés vonaglott, ajka mellett mélyen sötétlettek az árkok, homlokán összegyűrődtek a redők.

- Tanólhatnánk-e? - kérdezte halkan Julianus.

- Nem bánom - felelte tétován Julius fráter, s nagyot sóhajtott. - Szedd elő a könyvet, írótáblát, vesszőt.

Julianus előszedte a falmélyedésből a tanuláshoz szükséges tárgyakat, s leült az asztalhoz. Julius fráter azonban tovább folytatta sétáját, mint aki annyira elmerült gondolataiba, hogy nem is tudja, hol van, kivel áll szemben. Végre leült az ágyra s elmerengett. Most megint a távolba nézett, szeme átfúrta a vastag falakat, arca álmodozó s egyben végtelenül fájdalmas volt.

- Hát lásd - mondta végül összerezzenve. - Szolgáld Istent vidáman, ájtatosan. Vonulj el a külső világtul, s fordejtsd el tekéntetödet világ hívságitul s bíneitül.

- Igenyöst - bólintott Julianus.

- Merülj belé tudományok mélységös tengörébe, s idd az életöt adó italt - folytatta különös szavait a fráter. - Vonulj klastromba, hol társid mind ézös feleid, alázatval viselik sorsukat, s egymás terhén könnyétenek szeretetük által. Vonulj klastromba, hol is azok lakoznak, kik tanóltak, hogy tanejthassanak. Hirdetik bínös felebrátiknak az igazságot, intik űket szépre, elüljárnak jó példájukval, s Jézus Úr szerelmében hirdetik az Evángéliumot. Eredj hát, vonulj klastromba.

- Igenyöst - bólintott megint Julianus, várva, hogy hozzáfogjanak végre a tanuláshoz.

- No, itt vagy hát te es, ézös felem, az aritmetika grádicsain akarsz följárulni Isten trónusához. De lásd, én... én nem tudok immár föllépni a lépcsőre...

Fásultan tekintett Julianusra, mint aki olyan fáradt, hogy moccanni sem tud.

*

Aznap este eltűnt Julius fráter.

Amikor mind összegyűltek a refektóriumban, hogy elköltsék vacsorájukat, a fráter helye üresen maradt. A perjel csodálkozva nézett körül.

- Tám böjtöt fogada Julius fráter? - kérdezte igen csöndesen s oly szelíden, mintha nem a vaskemény perjel, hanem gyönge galamb lett volna.

Az asztaloknál mindenki lesütött szemmel ült, s várta a fölolvasó fráter szavait, ki már elhelyezkedett a pulpituson, s kámzsája szélében megtörölgette hatalmas szemüvegét.

Senki sem felelt.

- Eredj, Desiderius fiam, nézz utána. Ha imád, ne háborgasd.

Desiderius fölkelt, de a vén Istefanus intett, hogy maradjon. Mindnyájan várakozón tekintettek rá. Ő még beletördelte meleg vizes kupájába a kemény kenyérdarabokat, megvizsgálta, jól áznak-e, azután nyugodt hangon mondta:

- Julius fráter elméne.

- Micsoda? - hörkent a perjel.

- Hallád.

- Hova méne? Mikor?

- Elkiméne, a velágba.

- Ho... hogy?

- Hallád, no. Amint visszajöve, úgy visszaméne.

- Honnét tudod?

- Látám.

- Mondá?

- Szóval nem mondá. De mondá járásával, keze, feje tartásával. Kiméne, s nem jön vissza.

Ujja hegyével megkavarta, megnyomkodta a kupa tartalmát, azután belenyúlt, s kezdte fogatlan szájába tömködni a kenyérdarabokat, minden falatra külön kis keresztet vetve az ördögök ellen. Oda sem hederített a többiekre. Azok nem tudták, hova legyenek a hírre.

A perjel megrendülve fölállt, s mégis elküldte Desideriust Julius után. Míg a novícius vissza nem tért, nem ült le, hanem keresztet vetett, s magában csendesen imádkozott. Egész valóján megrendültség látszott.

Desiderius nagy sokára visszatért, s ábrándos szőkén kimagasodva az asztalok körül szorongó fekete, kopasz fejű tömegből, elmondta, hogy Julius fráter estefelé kiment a kapun, a kapus fráternek azt mondván, a betegházba megy a sárga arcú öregasszony vigasztalására, ám ott nem látták, hanem a posztócsapók utcáján látta egy posztóverő, amint kifelé ment a városból, csak úgy átalvető, süveg meg bot nélkül. A Királykút felé tartott, mint aki nem szándékozik belül kerülni a várfalakon, sőt inkább kifelé megy, a római út irányába.

A perjel erre szó nélkül leült, homlokát föltámasztott öklére hajtotta. Így maradt igen-igen sokáig. A refektóriumban csend volt, a fölolvasó fráter belebámult könyvébe, de hallgatott. Most mindenki Julius fráterre gondolt. Vajon visszahódította a fehér arcú asszonyi állat, aki egy ház tornácán szokott állani esténként, szeme elé tartott tenyérrel a messzibe bámulva, nem jön-e a csuhás barát, hajadonfővel, átalvető s bot nélkül, hogy végképp rabjává legyen? Vajon merre űzi meghasonlása? Hol keresi az otthont, melyet nem tud megtalálni sem a klastromban, sem a tornácos házban? Vagy remeteségre adja magát? Meghúzódik valamely barlangban, alamizsnából él, a falvakat járja, s prédikál a tudatlan parasztoknak? Avagy visszatér megint, talán hamarabb, mint először, homlokát a kövezetre hajtva, s arcán a hazatalált tékozló könnyei folynak?

Julianust izgalom fogta el. Megint érezte a különös, hideg elszántságot, amit akkor éjszaka érzett, amikor fölkelt ágyából, kiszökött a szabadba, s a nádasban csatangolt egész éjjel. Arcát megint megcsapta a nehéz szénaillat, a víz és nád szaga, megint hallotta a békák zengését, a vízityúkok pittyegését, a megzavart rucák hápogását. Most Julius fráter bujkál a keskeny ösvényen, de a láp rothadt és büdös körülötte, a csatornában kiszikkadt a víz, döglött halak hevernek a sárban s kiégett mezők várják a lápon túl, a Csúcsos-hegy körül.

És mégis félelemmel vegyes tiszteletet érzett Julius iránt. Emlékezett szavaira, ahogy intette, ne higgyen az asszonyi állatnak, ne fusson fehér arca, puha karja, ölelése után, hiszen üresség, sivár csalódottság marad a lélekben a szerelem után. És nincs asszony, aki valóra váltaná az álmokat, melyeket fölrebbent. És hogy Istent kell szolgálni, elvonulva a külső világtól, bűnöktől, hívságoktól. Hogy le kell merülni a tudományok tengerébe, inni kell az életet adó italt, Jézus Evangéliumát kell hirdetni, példával kell elöl járni, klastromba kell vonulni... Hisz csak az imént mondta mindezt, s már nincs is közöttük, messze jár átalvető, süveg és bot nélkül, makacsul törtetve a kis ház felé, ahol egy asszony várja a tornácon, szeme elé tartott kézzel.

Igen, félt, és egyben tisztelte Juliust. A tékozló fiú másodszor is elhagyta apja hajlékát, másodszor is nekiment a világnak, hogy eltékozolja kincseit.

Aloisius megváltozott, szinte rekedt hangon imádkozást parancsolt Juliusért. Mind letérdeltek nyomban s hosszasan, hangosan imádkoztak. Azután a perjel megrendült szavakkal szólott arról, hogy nyilván ők a hibásak Julius futásában. Ha e klastrom valóban meleg, védő fészke lenne az igaz lelkeknek, ha ők, a szerzetesek, valóban igaz felei lennének egymásnak, egymás gondját-baját, tépelődéseit, bánatát s örömét valóban megosztanák, amint illik, levennék egymás válláról a terhet s támogatnák azokat, akik gyöngék az Úrhoz vezető tövises úton, nem lenne bűnös közöttük, nem lenne senki szökevény. Ördög mindig résen van, és sohasem alszik. Láncot kell fonni ellene összekulcsolt kezekből, egymásért dobogó szívekből - mint ahogy az együgyű parasztnép vasárnapi játékában összefont kézzel védi a körben álló bárányt a kívül ólálkodó farkastól. De valahol a karok gyengék, a kezek fogása lazább, a farkas nyomban betör, s a bárányt elragadozza.

Miközben lassan, meggondoltan ejtegette a szavakat, s apró szeme sötét pillantását hol vádolón fölvetette, hol bűnbánóan lesütötte, Georgius merev arca bámult rá, s a vizenyős, kidülledő szemek szinte keresztülszögezték.

Még meghagyta a perjel, hogy naponta kétszer, reggel és este imádkozzanak Julius fráter lelki üdvösségéért, szerencsés megtéréséért, azután elrendelte, hogy osszák ki az ételt, de ő maga nem evett. Homlokát eltakarva mély gondolatokba merült, s úgy látszott, lelke elröppent a refektóriumból, társai köréből, s ugyancsak a szökevényt követi kanyargó útjain.

A közös bűnvallásnál elsőnek a perjel szállt le székéről, s borult a község elé. Soha ilyen mély megrendüléssel nem álltak még a kapitulomházban, nem néztek egymásra ilyen szorongva, arcuk nem volt ilyen komor. És soha ilyennek nem látták még Aloisius frátert. Lassan a kör közepére ment, véniába vetette magát, karjait elnyújtotta a mozaikos padlaton, s rekedt, akadozó szóval, melyből kiérzett, milyen nehezére esik legyőznie büszkeségét, kemény gőgjét s makacsságát, magára vette Julius bűnét.

- Lássátok, testvéreim - mondta latinul -, én, ki első vagyok közöttetek, utolsó lettem. Mert reám van bízva a nyáj, s én mégis beengedtem körünkbe a farkast. Ha ez a kolostor nem védelmez titeket, mire vagyok én itt első? Ha én vagyok a leggyöngébb, haragban, mindenféle gyalázatos indulatban leghitványabb, miért mondotok fejedelmeteknek?

Így vádolta magát, egyre halmozva korholó szavai végtelen sorát. A fráterek megrendülve, tiltakozó zúgással, de egyben nagy belső elismeréssel hallgatták, mert Aloisius fráter messze földön nevezetes szónok volt, példaképül Cicero bőven hömpölygő, méltóságos, mégis szenvedélyes stílusát választotta, s ez annyira vérében volt, hogy még a maga a keserűségét is retorikai remekművé tette. Mikor a töredelmes vallást befejezve térdeire emelkedett, s Georgius felé fordulva megkövette haragos szavaiért, a fráterek majdhogy elragadtatott kiáltásokban nem törtek ki.

De nem kevésbé érezte a boldog elragadtatottság s meghatottság forró indulatát Georgius fráter is. Most egyszerre a község érdeklődésének középpontjába került, s méghozzá valóság-gal fölemelték Aloisius szavai a többiek fölé. Elérzékenyülten pislogott, torkát köszörülgette, fejét lehajtotta, iparkodott olyan szerénynek látszani, amilyen csak lehetett, kezével néha rövid elhárító, szabadkozó mozdulatot téve.

- Kérlek, atyámfia - kiáltott föl végezetül a perjel szenvedélyesen -, szabj ki rám kemény disciplinát, s Jézus érdeméért feledd el bűneimet!

- Nem, nem - szólt közbe halkan Georgius, gyorsan a térdeplőhöz ment, fölemelte, s regula szerint megcsókolta az orcáját kétfelől, bocsánata jeléül.

Majd nehézkesen letérdelt melléje, leborult a földre, s ő is kiáltozni kezdett, mily kevélyen viselkedett, mint rágta szívét a gyűlölet férge, mint vakult el az ördög unszolására támadt dühtől. S ő is disciplinát kért a perjeltől.

Végre megegyeztek abban, hogy húsz botütést mér Georgius Aloisiusra, Aloisius meg Georgiusra, s a község föllélekzett a lelkek e csodálatos megtisztulásának láttán. A mindig mogorva, hallgatag, hosszú orrú fráter, aki többnyire a konyhán foglalatoskodott, most szívből fakadó alleluját kiáltott.

Mintha üdítő nyári zápor mosta volna meg valamennyiüket, nyári zápor, mely ragyogó napsütésben vonul végig a tájon, a fráterek sokkal tisztábbaknak, vidámabbaknak, könnyebbeknek érezték magukat. Amikor szétoszlottak, mondta is Gerecse nembéli Paulus a novíciusoknak:

- Isten kegyelmének esője megmosá e bínös község mindön fiának lelkét!

Georgius nagy, nekilendülő léptekkel sietett cellájába, bezárkózott, írópulpitusa elé ült, s tollat ragadva hozzálátott Máté evangéliumának magyarázatához. Most úgy érezte, rövidesen elkészíti. Több mint két esztendeje piszmogott rajta, nagy nekibuzdulással kezdte, aztán abbahagyta, mert éppen tél volt, s kedvét elsötétítette az örökké hulló hó, a süvöltő szél meg esőtől kopogó ablak szomorúsága. Gyulladt szeme a gyertyafényt sem állhatta. Nyárra halasztotta tehát a munkát, amikor kinn a szakállszárítón könnyebben szállhat a lelke. Igen, de nyáron meg rettenetes hőség volt, s az ő tüdeje, szíve nem állta a hőséget. Nehezen lélekzett, erősen izzadt. Kora reggel meg alkonyatkor pedig a környék mocsaraiból fölszálló millió szúnyog kínozta. Mégis jobbnak vélte hát őszre halasztani a munkát. Ősszel viszont a hervadó táj borongása sújtotta le, mint láthatatlan énekkar nagypénteki lamentációja, rengett a pusztulás kórusa, ő pedig nem tudta elviselni ezt a bánatot. Megbénult, elkeseredett, kétségbeesett. Ilyen természetet adott neki Isten. Hiszen nem volt már mai legény, s ott volt mindenütt, ahol harcolni kellett... Mindenki tudja, a Szentföldre is elment volna, ha a hitvány test ellene nem mond!

Jött megint a tél, a szomorú, sötét napok borongó bánata, s a megkezdett kézirat ott sárgult az írópolcon. Georgiust eldöntetlen fogas kérdések is kínozták. Egy-egy görög kifejezésre nem illett a magyar szó. Ilyen isteni szöveget pedig nem lehet csak úgy vaktában magyarázni. Nagy felelősséget visel Egyházzal, Istennel szemben, aki magyarázatára vállalkozik. Georgiusnak pedig mindig erősen résen állt a lelkiismerete. Hát megint a nyárra hagyta az egészet. Aztán lesújtó események is történtek. A borzalmas gyilkosság, melynek a királyné áldozatul esett, fölforgatta egész valóját. Tehetetlensége nőtt. Hát érdemes ennek a látszólag kresztyén, valójában pogány népnek tenni valamit? Hiszen most már minden magasabb tisztségből kiforgatják a németeket, latinokat. Hiába hangoztatták, hogy őt ujjal sem bántja senki, régen betelepült ősei magyarrá váltak, ő tudta... ő mégis tudta! Hosszú éveken át szenvedte a töviseket és tűrt. Az is csoda, hogy egyáltalán hozzá tudott fogni a munkához, s haladt valamit. Az is csoda, hogy amit megcsinált, remekbe készült!

De most. Most elégtételt kapott az egész község szeme láttára, füle hallatára a gőgös perjeltől. Így még jóra is fordult a bűn, amit Julius szökésével elkövetett. Amit ördöng nyert a réven, elveszíti a vámon. Most nyomban hozzálát művéhez, s addig nem pihen, míg be nem fejezi.

Hosszan elgondolkodott, miközben a hollótoll végével arcát birizgálta. Majd föltette pápaszemét, s a görög szövegbe pillantott. Lám, ahol abbahagyta, éppen valami fogas kérdés merült föl. Hogy is gondolta akkor? Hiába, nem emlékezett rá. Tudta azonban, hogy az agy jobban dolgozik, ha az ember végigfekszik az ágyon. A lélek repül, ha a test nyugszik. Ezért nagy vígan az ágyra feküdt, maga elé tartotta az Evangéliumot, s elégedetten törni kezdte a fejét.

*

Julianus elvesztette jó mesterét, aki az aritmetika, geometria aranylépcsőin kalauzolta Isten trónusa felé. Olyan szomorúságot érzett, mintha meghalt volna valakije. Nem hiába mondta a vén Stelanus: élni annyi, mint mindennap meghalni. Ha Julianus végigtekintett élete során, látnia kellett, hogy minden fordulón elhagyott valakit, tehát meghalt valakije.

Mint amikor vadlúd száll a sötét éjszakai égen, s magános kiáltásai belesodródnak a szélbe, a környék valamennyi vadlúdja lármázni kezd, fölborzolja tollát, kinyújtja nyakát a láthatatlan vándor felé, és nehézkesen szárnyra kel, ő is forgatta fejét a láthatatlan Julius felé, füleit elmaradó hangjára, lelkét izgalom borzongatta, gondolatai távoli vidékek felé sóvárogtak. Munkája megint üressé vált, imádságait vágy töltötte meg, gyakran gondolt arra a nőre, aki valahol a világ végén várja. Minden szabad idejét a könyvesházban töltötte, forgatta s böngészte a krónikákat, de elálmodozott a kicsipegetett mondatok fölött, s képzelete elébe hozta a nagy hegyeket s a közöttük békésen élő távoli magyarokat.

Nyugtalansága egyre nőtt. Elkeseredett minden kicsiségért. Szótlanul bandukolt, tett-vett a nagy klastromban, járta a kertet, udvarokat, vendégházat, konyhát, betegházat anélkül, hogy odagondolt volna, pontosan végezte évek óta megszokott műveleteit, kápolnába ment, székesegyházban énekelt, kapitulomházban a méltóságosan hömpölygő latin társalkodást hallgatta, Vergiliust olvasta, de minduntalan rajtakapta magát azon, hogy lelke messze jár innét, nem ver gyökeret sehol, szabadon leng, száll, mint a láncfű szelekre bízott bóbitája.

Gyakran kétségbe esett, s tehetetlenül verte a fejét öklével. Derekán szorosabbra vonta a szúrós szőrövet, mintha erősebben akarta volna magát a klastromhoz s kötelességeihez kötözni. Őszintén s nagy bánattal gyónt, megkönnyebbülten viselte el a pönitenciát, hangtalanul fogadta Ottó fráter vagy Paulus kezéből a vesszőt is. Mindez nem segített rajta.

Nyugtalansága, kétségbeesése akkor hágott tetőfokra, amikor egy éjjel ismét azt álmodta, hogy a láthatatlan, arc nélküli asszony az ölébe veszi, mint kisfiú korában, fájdalmasan édes dalt énekel fölötte, s ringatja, mint csecsemőt a bölcső, madarat a szél himbálta fészek. Álmából könnyek között ébredt, s még sokáig feküdt mozdulatlanul a meleg pokróc alatt, hogy a varázslatos érzés el ne illanjon. De most már tudta, hogy a kísértések ismét körülötte ólálkodnak, ördöng kivetette rá könnyű selyemből font hálóját. És csakugyan, álmaiban ismét a székesegyház roppant homlokzatának párkányán függött, körmeivel kapaszkodva, hogy a mélységbe ne zuhanjon, ismét ingatag állványokon botorkált - ilyen állványokat látott a vár egyik tornyának mellvédjén -, ismét keskeny hídon lovagolt, s alatta tátongott a sárgán torlódó víz, ismét a Dunában úszott, kétségbeesve tátogott, kapkodott levegő után, s kiabált segítségért. Ismét verejtékezve ébredt, gyámoltalannak, elhagyottnak érezte magát, el nem követett bűnök fekete árnyai fenyegették, nyugtalan düh noszogatta: fusson világgá.

Gyötrelmes napok voltak. Megkísérelte, hogy elnyomja érzéseit, hideg fejjel nézzen szembe állapotával. Önismeretre, önvizsgálatra, magával szemben keménységre, könyörtelen ítéletre nevelték, most hát kemény, hideg, könyörtelen akart lenni. Megvizsgálta Julius fráter különös, sorsszerű megjelenésének s eltűnésének okait. Arra gondolt, Julius fráter maga az ördöng, szerzetes képében. Nem is lehet más. Okos, tanult, mint ördöng, matematikában szédítő tudománnyal rendelkezik, akár ördöng. Járatos a teológiában, apologetikában, logikában s

retorikában, mint ördöng, ha jámbor papi lelkeket, igaz tudósokat akar hálójába keríteni. Útjának nincs eleje s nincs vége - avagy mondta-e Julius fráter valakinek, honnét jön, milyen nemzetségből származik? Hiszen maga sem tudja! Csak annyit említett, hogy apját, anyját nem ismerte, eredeti neve Tas volt, egyéb semmi, akár a nemtelen embereké. S hol végződik az útja? Eltűnt süveg, bot és átalvető nélkül, nyoma sincs többé... Ezenfelül nem volt-e buja, miként ördöng? Most megértette Julianus a merengő tekintetet, mellyel szinte átfúrta a hegyet, a falakat, az ajka csücskébe vésődött keserű, mély árkot, mely hirtelen jelent meg arcán a legbékésebb pillanatokban is.

Isten nyilván ezzel a Juliusszal akarta megkísérteni. Julius csalogatja őt: törjön ki ájtatos börtönéből, vágjon neki a világnak, ahol barna hajú, sötét szemű, karcsú lányok várják.

Állandó önvizsgálat s mások örökös, kínos figyelése: ez volt most Julianus élete. Beleszédült s belefáradt. Arca a szokottnál soványabb s egészen halavány lett, keze kifinomodott - mert akaratlanul is kevesebb testi munkát végzett -, járása kedvetlen, vontatott volt, válla kissé meghajlott, szemét alázatosan s bánatosan lesütötte, hangja elvesztette érces zengését. A folytonos álmatlanság, félelem és vívódás olyanná tette, mint aki mindig menekül, maga sem tudja: hová s miért.

Eléggé magas, csontos, bár vékony legényke volt egyébként. Teste látszatra gyenge, valójában szívós és kemény. Böjtöt, munkát, mindenféle fáradalmat jobban tűrt, mint a hozzá hasonló növendékek, s csak a nála idősebb, erősebb Paulus meg Gerhardus múlta felül. Szótlanul engedelmeskedett, azonban érezni lehetett, hogy csak kötelességből s nem szabadon enged. Indulatai gyorsan lángoltak föl, arcát nemegyszer öntötte el düh pirossága, megbúsult vére a fejébe tódult, szeme szikrázott, mint a késpenge, de gyorsan elernyedt, mint az elpattantott íj, legyintett, s kissé fanyarul mosolygott. Egyébként eszét igen nagyra tartották, éles vitatkozó volt, hajszálnyi megkülönböztetéseket s definíciókat tett, belehatolt a gondolatok réseibe, gyengeségüket nyomban átlátta, logikája következetes és hideg volt - de gyakran fölülkerekedtek érzései, ok nélkül visszavonult, nyilvánvaló tévedéseket nem igazított ki, engedte, hogy legyőzzék.

Szépen szólott latinul, Ottó szerint hibátlanul használta a besenyő nyelvet, a kun is úgy ragadt rá, mint a bojtorján, magyarul pedig tisztán, láttatóan, lendületesen beszélt, olyan elsodró erőt sugároztatva, ami azonnal fölkeltette hallgatói ellenállását vagy engedékenységét.

Nem volt szép fiú. Arccsontjai jobban kiütköztek sovány képéből, mint társaié, kivéve Ottó frátert. Hasonlított egy kissé a ragadozó állatokhoz, ha oldalvást nézte az ember. A szeme vágása így szűkebb, élesebb volt. Szemközt nézve azonban inkább szelíd, álmodozó vonásai voltak. Mintha kétféle arcból forrasztották volna össze, oldalt tekintve kíméletlen, vizsgálódó, éles és bátor, szemközt viszont szelíd, ábrándozásra hajló, kissé nyersen őszinte és gyermekes rajongó.

Alexander fráter, egy fiatal, csodálatosan könnyű kezű, ecsetet forgató, festékeket keverő, vidám szerzetes nem győzte csodálni, mennyire ért a remekbe ötvözött kupákhoz, láncokhoz, keresztekhez, foklatartókhoz, mennyire meg tudja különböztetni a nemes formákat az üresen hivalkodó cifraságoktól, lelketlen cikornyáktól. Ebben az időben gyakran kerültek arany meg ezüst ajándékok a klastromba, sokan afölötti örömükben, hogy a királyi javakat két kézzel szóró András úr megajándékozta őket egy-egy faluval, birtokkal, az adománylevél beiktatásakor megajándékozták a klastromot. E könnyen jött ajándékok között természetesen voltak remekművek csakúgy, mint silányabb darabok. A pozsonyi, budai magyar meg régi német ötvösök keze alól bámulatos kincsek kerültek ki, de az újabban beszivárgott bajor meg karantán - s főképp viennai - ötvösök agyonteremtették, édeskés cifraságokkal borították

műveiket. Ezeket Alexander fráternek szokták bemutatni, ő azután összecsípett szemmel, magától kissé távol tartva s kezében lassan megforgatva a tárgyat, megítélte, vajon igazi kincsről vagy csak súlyra értékes fémről van-e szó. A munka formáit szinte a nyelvével ízlelgette, mint hozzáértő a nemes bort, még cuppantott is, ha igazi érték került a kezébe. Ő azután gyakran odahívta Julianust is, és megmutatta neki, véleményét kérve. S Julianus csakolyan csalhatatlan volt, mint ő. Néha vitába szálltak egy-egy virágdísz, inda vagy csillag mineműségén, s a fráter igaz gyönyörűséggel sorakoztatta példáit s érveit, nemegyszer izgatottan lerohanva a kincsesházba s ott föltúrva a hasonló vagy ellentétes darabokat. Ezen annál inkább csodálkozott, mert hiszen Julianus szegény apa gyermeke volt, s a kis faluban aligha látott sok efféle kincset.

Mostanában a perjel kijelentette, hogy Julianus meg néhány nagyobb társa már nem sokat tanulhat a fejérvári klastromban.

- Itt az üdeje, hogy Bononiába menjetök - kiáltotta szinte bosszúsan, mert mindig bosszús volt, ha a kolostor fészkéből a megnőtt madarak egyikét-másikát szárnyra kellett bocsátania. - Őszre az Univerzitáson a helyetök.

Így rohan az idő - gondolta Julianus hevesen megdobbanó szívvel, s kissé megrémült. Csak most jutott eszébe, hogy jobban végignézzen magán. A klastromban nem találkozott tükörrel, de volt fényes aranytál, melyben a miséhez szükséges fehér kenyeret tartották. E tál fenekének tiszta lapján megnézte magát. A sárga tükrön homályosan látszott az arca. Vonásai elmosódtak a pelyhesen kiütköző barna szakáll foglalatában, csak a szeme csillogott élesen. Elcsodálkozott. Hát ilyen régen odahagyta családját, ennyi idő múlt el azóta, hogy Váradról elindult, egyenesen Fejérvárra. Akkor azt hitte, sohasem kerül ide. Hogy kétségbe esett, amikor Filetlen Pál elrabolta, s a szigetre hurcolta! És íme, most mégis hallja, hogy Bononiába kell indulnia! Itt is kitanulta, amit lehetett, tavasz, nyár, ősz és tél, karácsony, húsvét és pünkösd múlt el fölötte sorban, új esztendőre új esztendő következett... Itt is lejárt a homokóra.

A könyvesházba vonult. Elővette a Nagy Gestát, félreült egy alacsony székre, ölébe fektette a könyvet, mint először a váradi toronyszobában, s állát öklére támasztva elgondolkozott. Az írópulpitusok előtt magas székeiken kuporgó, könyveikben bolhászkodó tudós barátok halkan nyikorogtatták hollótollukat, s bele-beleköhentettek a csendbe. A máriaüveges ablakokon átkozott forró délelőtti napfény villogott. Julianus nagyon-nagyon szomorú volt. Büszkén gondolt ugyan rá, hogy hamarosan az Univerzitás hallgatója lesz, leteszi a kis-fogadalmat is, és mint novícius halad az egyházi fokozaton egyre följebb, talán egészen a királyi udvar előkelői közé, de ennek sem tudott igazán örülni. Holnap novícius, holnapután nagyfogadalmas szerzetes, fölszentelt pap, azután elismert, tisztelt írástudó, aki okiratokat ír vagy írat, országos ügyekben intézkedik, térítőket indít Keletre, Északra és Délre idegen népek közé, maga is elmegy ide-oda, hogy ellenőrizze munkájukat... De hát csakugyan ezt akarta-e? Két vágy hajtotta gyermekkorában a klastrom s a jó perjel karjai közé: a királyi udvar fénye s a távoli mesebeli tartományok sok titka. Ezért nem elégedett meg a kis faházzal az erdő mélyén, patak partján, ahol úgy éltek volna Cseperkével, mint két galamb. A kis háznak már nyoma sem maradt. A két vágy közül is, úgy érezte, az első egyre halványul. De a másik, az mindennél erősebb ma is...

Búslakodva küszködött gondolataival. Julius fráter képében vajon nem az ördög csiklandozza, csalogatja-e, hogy vágjon neki a világnak, teljesítse be gyermekkori vágyait, ámbár ugyancsak ördöng incselkedetei lehettek? Talán nem is azok a távoli tartományok lebegnek a szeme előtt, hanem bűnös vágyai, melyek elé korlátot szab a kemény kolostori élet, a regulák varázsa?

Belepillantott a könyvbe, lapozgatott benne. És a Gestához fűzött régi írás szavai egyszerre ismét megragadták a szemét, mint akkor a toronyszobában. Mohón olvasta: „Küldének hozzájuk küetöket, s magyeriak nagy örömvel fogadák űket...” Ebben a pillanatban forrón érezte, hogy az ő útja mégis oda vezet, ahol azok a magyarok örömmel fogadták a követeket. Hiszen hozzájuk vágyódik Ottó fráter is. Ottó csak nem bűnös terveit kívánja megvalósítani?

Nekidőlt a sárga lapoknak, s kitartóan olvasta a szögletes betűket. Lassanként elfeledve, hol van, kik vannak körülötte, s mit mívelnek, csak azt látta, hallotta s érezte, amit a szöveg mondott. Könyv nélkül tudta már, mégis mohón olvasott. Hogy vonultak a magyeri törzsek Etelközbe, hogy szövetkeztek a kazárokkal, hogy szakadt el tőlük egy rész s ment délnek, hogy ütöttek a többieken a besenyők, s miként fordult néhány csapat megint vissza a régi hazába. S hogy Pannóniából mint indultak hozzájuk időnként követek, mint örvendeztek egymásnak, mint küldtek ők is ajándékokat s követeket a nagy nyugati országba. Ott vannak, ott kell lenniök, pogányság sötétjében, várva azóta is újabb követeket, a naggyá nőtt magyar birodalom rokoni szeretetét.

E gondolatok mindent elsöpörtek: kételkedést, bűntől való rettegést, asszony iránt föltámadt vágyat, testnek-léleknek minden hiúságát. Bizonyos volt, mire tette föl életét. Ezért ment a váradi klastromba, ezért tanult, ezért hagyta ott faluját, családját, ezért szakadt el Cseperkétől is már gyermekfejjel.

Soha ilyen biztos még nem volt önmagában. És soha ilyen távol nem volt a klastromtól, annak mindenféle természetű lakóitól, pörlekedéseitől, irigységeitől, minden gyarlóságától. Soha ilyen igazán meg nem bocsátotta a szerzetesek bűneit csakúgy, mint a klastromi élet sok hazugságát. Most világosan érezte: egész életére szolgája lett Isten akaratának, igazi szerzetes lett, biztosan áll mind a klastrom, mind a világi élet kavargásában.

Keresztet vetett, s fejét mélyen lehajtva, hálatelt szívvel mondott köszönetet Istennek a régi írásért, mely életét a sírig megvilágította.

Negyedik rész

Amikor a király végre - hosszas töprengés, vitatkozás, tétovázás után - engedve a pápa fenyegetésének is, hogy ha el nem indul már az annyiszor megígért és elhalasztott keresztes hadjáratra, interdiktum alá veti - elbúcsúzott ifjú feleségétől, Jolántától, és serege egy részével útnak indult a dalmát tengerpart felé, a fejérvári novíciusok és fiatal szerzetesek is fölcihelődtek bolognai útjukra. A király serege mögött szekereztek, át a horvát hegyeken, erdőségeken, amerre a régi római Hadiút, az „öttevény" - azaz öntött úttest - haladt, és szerencsésen elérték a tengert.

A sok új látvány izgalmát, az út kellemetlenségeit és fáradalmait egyszerre elsöpörte a tenger látása. Már a Balaton is csodálatot keltett Julianusban bájával, hervadó színeivel, kékbe, zöldbe, szürkébe játszó tükrével, a könnyű ködbe burkolózó távoli partok csúcsos hegyeivel, de a tenger, a tenger megdöbbentette, fölemelte és lesújtotta egyszerre. Amikor a sziklás hegyoromról először pillantott végig a mélyben kitáguló végtelenségre, mely összeolvadt az égbolt gyöngyszínével, lélekzete elállt, szíve a torkába szökött, kezét lehullatta, szeme káprázott. A tenger! - suttogta, de csak az ajka mozdult. És többet nem szólhatott, ennél nagyobbat nem tudott mondani.

Társai is szótlanul álltak körülötte, mögöttük az öszvéres kordék rongyos, fekete képű, parázs tekintetű gazdái álltak, s tisztelettel hallgattak, látván, hogy a fiatal papok imádkoznak. Pedig nem imádkoznak, csak bámultak telhetetlenül.

Mennyit olvasott, hallott Julianus a tengerről. A szent iratok telve vannak a tenger emlegetésével, tenger mellett élt Isten választott népe, tengeren hajózott Pál apostol, a szigetvilág nyughatatlan térítője, tengerről szólottak a klasszikus görög és latin írók. És mennyit emlegették azok a fráterek, akik találkoztak már a tengerrel. Julianus tudta, milyen a tenger, ismerte nagyságát, hullámainak görgését, partot csapkodó erejét, kékségét és feketeségét. Álmában is nemegyszer látta. De most egyszerre kiderült, hogy a tengerről sejtelme sem volt.

Mert a messzeség, a végtelen víztükör kéksége, hullámainak szikrázó játéka, a parti sziklákat zuhogva elborító nyújtózkodása mind olyan volt, amilyennek képzelte - s mégis egészen más. A Nyugatra hajló Nap aranya elöntötte a messzeséget, halványpiros meg sötétkék felhők úsztak hosszan a fölnyilalló fénysugarak előtt, a tekintet végigrohant a végtelen távolságon, s egyenest fölfutott az égre, a másik tengerre. Itt minden nyitott volt, az ember világa eltűnt, partjai a végtelenben lebegtek. Nehéz illatokkal terhes szellő fújt, s megborzongatta hűvös leheletével, de meg is simogatta becézőn. De ez a becézés olyan volt, mint a vadállat szelíd kurrogása, játékos simogatása. És az illatok! A víz mindent átható nyers szaga keveredett vérlázító halszaggal, ecetfák, narancs- és citromligetek illanó illatával, mézes édességével. Olyan volt ez az illat, mint a nehéz bor: nyelte, nyelte az ember részegen, s egyre többet kívánt belőle. Mély lélekzettel szívta. A világ lassan-lassan forogni kezdett, mintha nesztelenül rohanna Nyugat felé, a torlódó hullámok ütemesen megújuló zuhogása fölcsapott rá, habját magasra freccsentette, s a part, a mélyben elszórt sziklák tuskósora futott, rohant, úszott szüntelen. Az égbolton pedig a Nyugat felől szálló felhők hullámai vonultak Julianus feje fölött, megtörve a színeket s eltakarva a Nap nyilalló sugárkévéit.

Nemcsak Julianus, de társai is tehetetlenül szívták és itták ezt a látványt. Azok is sóhajtoztak és hallgattak. A végtelen csendet az ő szavuk sem törte meg. Csak az öszvérek ropogtatták a füvet egykedvűen, s rántottak néha a csikorgó kerekű kordékon.

Az alkonyati fényben ragyogó légyrajok táncoltak, hosszan sürögtek egy helyben, majd hirtelen tovasodródtak, mint valami szivárványszínű kísértet.

Rikácsoló sirályok csapongtak a víz fölött.

Jobbra-balra vörös sziklák ragyogtak, és sötétzöld fák reszkettek a nagy kékségben.

Mindez nekik maguknak is különös volt. Nem sokat hederítettek a természet szépségeire, minden szépséget elhomályosított a teremtés koronája, az ember. Az ember állott mindennek a közepén. Az ember e Siralom Völgyében lábával a földön áll, azt túrja arca verejtékével, abból csikarja ki eledelét, házát, ruháját, oda tér vissza, maga is földből lévén. Az ember tekintete a Mennyek Országát vizsgálja, kutatja és várja, nem a föld szépségeit. Szép a föld, ha megadja a mindennapi kenyeret, de nem szép, mert vágyakat is ád. Szép a föld, ha Jézus lépdel át rajta, elmerengvén a mezők liliomainak, az égi madaraknak báján, de nem szép, ha rabságba hajt, hatalomra ösztökél, s mások szabadságának megfosztását követeli. Szép a víz, ha a Tanítványok hálója kivonszolja belőle a hitvány halat, szép, ha vihar korbácsolja, s a hullámok majdnem elnyelik a sajkát, szép, ha Jézus int, s lecsillapodnak a sörényes hullámok - de nem szép, ha bronzorrú gályák evezői alatt csattog, rabszolgák üvöltését visszhangozza, s fegyveres hadakat hord a hátán egymás ellen. A föld arra való, hogy arcod verejtékével munkáld, sziklákat hasíts belőle, s templomot építs rá, a tenger arra, hogy kifogd mélyéből mindennapi szerény haladat, hajóra szállj, s vidd Isten igéjét távoli pogány népek közé, s hogy emlékeztessen, Jézus intése megfékezheti legborzasztóbb dühét is. Sem Julianus, sem társai, sem a hívek tömege, akik között életük útja kanyargott, nem látta a földet, a tengert szépnek. Látta a Siralom Völgyét, a benne bukdácsoló embert s fölötte a végtelen Mennyet, hová a bűnös lélek forrón sóvárog.

Ezt a szépséget, mely a dalmát partokon egyetlen pillanatban az Isten lábaihoz emelte őket, még sohasem érezték. S amikor azután Zára kanyargós, meredek, szűk utcáit járták, fáradtan kopogva saruikkal az otromba köveken, a fecskefészekhez hasonló szürke kis házak, régi római épületek, vaskos egyházak, csörgedező kutak között, a magas, zömök, roppant tornyokkal, mellvédekkel, kémlelőlyukakkal tarkázott várfalak, boltozatos kapuk tömkelegében csatangoltak, hallgatták a tolongó nép hadaró fecsegését, rikoltó kacagását, pörlekedését és édes dalait, botorkáltak halárusok, gyümölcsös kofák, vízhordó, cifra katonák, fátyolos, selyempalástos nők, mezítelen gyermekek, bánatos szamarak, egykedvű öszvérek, kordék, fölhalmozott puttonyok és tömlők között, bámulták a kikötőben horgonyzó gályák cifrán faragott, festett, bronzveretekkel díszített seregét, az első pillanat áhítatától akkor sem tudtak megszabadulni. Mindez a lárma, tolongás, tarkaság, kavargás és zűrzavar a Siralom Völgyének hangos vására volt - de a tenger, ahogy először pillantották meg a magas partról, maga a mélybe leszállott, az egész világot átölelő égboltozat.

Zára szinte forrott a Szentföldre induló hadak s mindenféle tekergők tömegétől. Mozdulni is alig lehetett benne. A fallal erősen körülvett szűk város szinte megpukkadt a beletömött embertömegtől. Pedig a sereg tulajdonképpen a sokkal délebben fekvő Spalatóban gyülekezett, oda gyűltek a világ minden részéből összeverődött keresztesek. Zára afféle átmeneti pihenő volt, s a szélhámosok, akik a keresztesek mozgalmához csatlakoztak, de eszük ágában sem volt a Szentföldön kikötni, itt rakták le batyujukat, hogy gyanús üzelmeikből hasznot csikarjanak. Tolvajok, betörők, útonállók, zsebvágók és tarisznyametszők szép számmal voltak közöttük. De lotyók is, akik a katonák s tolvajok könnyű pénzére pályáztak, s ha a város tanácsa megbotoztatta s az egyik kapun kidobatta őket, még a botozás nyomainak eltűnése előtt besündörögtek a másik kapun.

Normann, frank, német, karantán, olasz, magyar keresztesek düllesztették gőgös mellüket, csörgették tiszteletet keltő vasaikat, s mutogatták a mellükre varrott cifra keresztet. A fráterek rémülten húzódtak félre előlük, s fejcsóválva töprengtek, hogy szerzik vissza a pogányoktól Jézus urunk szenvedéseinek színhelyét éppen ezek a pimasz, pogánynál pogányabb hadfiak, hiszen semmi hajlandóságot sem mutatnak rá, hogy Spalatóba siessenek s hajóra szálljanak, olyan jól érzik magukat a jámbor polgárok között a pecsenyéstál, jóféle bor meg fekete szemű dajnák társaságában. Paulus fráter komoran mondogatta:

- Gyalázatba sillyedt a világ, s miként aranykupában a bides pocsolya, olyan e városban az élet...

Néhány napi tartózkodás után hajóra szálltak, hogy átvágjanak az Adriai-tengeren, s Ravennában szálljanak partra.

A gályán más nemzetbéli, főképp dalmát meg olasz kereskedők is voltak. Amikor a gálya megtelt, a cókmókot elhelyezték, s az izzadó, mezítelen mellű rabszolgák az árukat is berakták, a kapitány sípjába fújt. A köteleket eloldozták, a vasmacskákat fölhúzták, a fedélközön dolgozó rabszolgák nekifeküdtek az evezőknek. A gálya bronzorra nekifordult a keskeny csatorna északi kijáratának, lassú vonulással haladva a zöld, piros sziklás szigetek között a nyílt tenger felé.

Kora reggel volt, a hegyeket könnyű köd borította, s a Nap még nem emelte forró arcát a sziklás gerincek fölé. De az égen hosszú barázdákban ezüstfehér és halványpiros bodorfelhők hevertek, mintha valami régi görög isten szántott volna végig könnyedén, s vidáman az égi mezőkön. Hűvös, illatos szél fújt a város felől, egy kerek saroktornyon az Árpádok vérvörös zászlóját lengette, mintha nagy pillangó szállott volna a barna fokra, ijedten lebegtetve összecsukott szárnyát, hogy a legkisebb zajra elröppenjen. Más pillangók - sárgák, fehérek - a vízre szálltak, s lassan vonulva ittak. Hajók, vitorlás csónakok voltak.

Julianus a hajó orrában állott, mellette féltve őrzött könyvei duzzadoztak egy zsákban. Csuháját nyakán összevonva bámulta a közeli partokat, füstszerű ködbe burkolózó hegyeket, rőtszínű sziklákat, a kagylókkal s elképesztő cifra tengeri növényekkel - vagy állatokkal? - borított sziklákat, melyek csupaszok maradtak a reggeli apály beálltával, s az egyre jobban elmaradó várost, a hajókkal tömött kikötőt. A partokon cölöpökre akasztott végtelen hálók függtek, hasukkal fölfelé fordított kivénült csónakok henteregtek, mint kivonszolt, döglött, félig föloszlott halak, félmeztelen halászok, egészen mezítelen kölykök, boszorkányképű vén-asszonyok ácsorogtak a gálya felé bámuldozva. A víz föltorlódott a hajó vaskos orra előtt, és forrva sustorgott, távolabb széles barázda csillogott a szokatlanul sötét tükrön.

Nem tudott betelni a látvánnyal. Társaitól félrevonulva állt, állt, és szeme mohón itta a lassan eléje forduló képeket. Végre fölbukkant a Nap, a köd eltűnt, s a sziklák úgy ragyogtak, mintha üvegből lettek volna.

A hajón hangosan tereferéltek az utasok. Úgy pergették a gyors olasz meg szláv szavakat, mint a madarak. Szenvedélyesen vitatkoztak, hadonásztak, Julianus folyton attól félt, összeverekednek, s kést mártanak egymásba. Ezt az olasz beszédet nem lehetett megérteni annak, aki eddig csak Fejérvár utcáin hallotta a betelepült olasz polgárok ajkáról. Egyszer-egyszer boldogan kapott el egy szót, de reménytelenül ejtette el ismét. Bábeli nyelvzavarodás volt ez, nem olasz nyelv.

Amikor a levegő megmelegedett, Julianus árnyékot keresett. Így jutott le egy nyaktörő lajtorján a fedélközbe. A látvány ördögi volt. Hosszú padokon, lánccal vastag karikákhoz kötözve két sorban sötét alakok ültek itt derékig mezítelenül, s ütemes kurjantásra húzták a roppant evezőket. Julianus szemére vigasztalan sötétség borult, amikor az eltorzult, szőrös

arcok egyenletesen himbálózó, hol leszegett, hol fölmeredő tömegét látta, a barna mellek izzadó húsrengetegének csípős szagát érezte, a végtelen bánattal s vadsággal fölbődülő kiáltásokat hallotta. A vastag padok megláncolt rabszolgáinak pattanásig feszült törzse, kinyújtott, behúzott karja úgy vonaglott, mint egy halom irtóztató nagyságú féreg, melyre egy láthatatlan láb tapos. Minden padon a legszélső rabszolga kiáltott, hogy valamennyi mozdulat egyszerre történjék a főfelügyelők s a kormányos akarata szerint. Ez a kiáltás vontatott üvöltéssel kezdődött, s ugatáshoz hasonló kurjantással végződött. Az evezők olyanok voltak, mint az árboc. Mázsás súlyukat egy sor rabszolga is alig bírta el. Odakint, a hajó párkányán túl a hatalmas evezőtollak egyszerre csaptak a vízbe, egyszerre túrták föl, a hasas gályát egyszerre nyomták előre, egyetlen pillanatban emelkedtek ismét ki a vízből, s a hosszú, vonító üvöltés hangjára egyszerre suhantak előre, hogy az ugató kurjantás fölbődülésére egyszerre csapjanak le ismét. Mint óriási bogár lábai, emelkedtek s csapódtak az evezősorok, a nagy bogár pedig lassan, óvatosan mászott kifelé a partok között a nyílt vízre.

Julianus a pokolra gondolt, ahogy ott állott a lajtorja tövében, s a rabszolgákat nézte. Ezek a szakállas, eltorzult arcok, gennyes szemek, vörösbarna, szőrös testek, görcsösen markoló ujjak, vonító s üvöltve kurjantó szájak, a minden mozdulatnál harsogva zörgő láncok elrémítették. A fedélköznek abban a részében, ahol állt, két felügyelő járt-kelt hegyes orrú saruban, szűk nadrágban, vastag ingben, ólomgombos korbácsot szorongatva, sastekintettel figyelve az embertelenné tett embereket. Szaporán pergő szavuk rekedten bömbölt a zörgésben, csikorgásban és üvöltésben. Néha káromkodva ugrottak valamelyik padhoz, és korbácsuk megcsattant a lankadó háton. Őrjítő volt a pontosság, a kegyetlen rend, mellyel a törzsek előredőltek, a fejek lehajoltak, az arcok eltűntek, a karok kinyúltak, s a vastag dorongok lehajlottak, őrjítő a lelketlen erő, mely a testeket görcsösen összehúzta, a karok behajlottak, a derekak hátradőltek, a ronggyal takart, magas gerendára támaszkodó lábszárak kiegyenesedtek, a vörös, szakállas, gennyes szemű arcok fölszegültek, s a dorongok visszahúzódtak. Vonítás, előrehajlás, kurjantás, hátrahajlás... Újra és újra ugyanaz, újra és újra ugyanúgy... A láncok csörgése, az evezők csikorgása, a tüdőkből kizúduló sóhajtás suhogása, a nyögések nyekkenése, a lecsapó evezősor harsanása olyan pontosan egybevágott, mintha nem emberi lények lettek volna itt, hanem egyetlen százkarú, százarcú, száztüdejű állat.

Úgy érezte, vissza kell fordulnia, el kell szöknie, a tengerbe kell ugrania.

Látott rabszolgát eleget, nyomorultakat, akik roppant köveket cipeltek, ástak, szántottak, gabonát, sót hordtak, de mi volt az ő szenvedésük ehhez az égre kiáltó pokolhoz képest! Azok megkapták a kásájukat, ruhát viseltek és télen farkasbőrt, együtt éltek feleségükkel és gyermekeikkel, pihenés idején énekeltek, damboráztak, sőt táncoltak is, nevettek és mókáztak, vasárnap, ünnepen templomba mentek, gyóntak és áldoztak, gazdájukhoz panaszra mehettek, s a törvény, engedve Jézus Evangéliomának, megszabta életük rendjét. Férfit felesége nélkül eladni, gyermeket elszakítani anyjától nem lehetett, sokat pedig fölszabadítottak uraik, gyakran még életükben, gyakran pedig haláluk óráján, végrendeletükben, kikötve bizonyos munkát az egyház számára lelkük üdvösségéért. Azok, ha rabszolgák is, de emberek voltak. Ezek már nem is emberek. Hanem részei a hajónak, akár a tönk, az árboc, a vitorlarudak, a hajóorr vagy kormány.

Honnét s hogyan kerültek ide? Kik fogdosták őket össze, kik adták-vették őket? Kik ezek a pokolba vetett szerencsétlenek? Van-e nevük? Egyiknek koromfekete, göndör haja, sötétbarna arca és szénhez hasonló szeme van, a másiknak vörös haja, vörös szakálla, még a szeme is vörös, mintha égne. Egyik magas, sovány és csontos, az orra horgas, ajka lebiggyedő, a másik zömök, széles vállú, domború mellű, combja, karja rövid és vaskos, izmai ökölnyi csomókban dudorodnak ki kormos bőre alól, orra lapos, haja rövid, sötét és kemény, mint a lószőr. Az

egyik szelíd és szenvedő, arcát úgy emeli az alacsony mennyezetre, mintha fájdalom nyilallna a torkába, a másik közönyös, élettelen, mintha fából faragták volna, tán szólni is elfelejtett már. Az egyik fiatal és csinos, a másiknak korán megőszült a haja, mocskos sárgás pásztákban vegyül a sötétebb kóc közé, arca barázdás, teste ványadt, patakokban csurog róla a verejték. Az egyik oldalt pillant vadállatian komor képű szomszédjára, ajka gúnyosan elvigyorodik, mond valamit, de hallani nem lehet, a másik meg kiköp, tehetetlen düh vonaglik a képén s káromkodik. Hol az apjuk, anyjuk, feleségük, gyermekük? Házuk, erdejük, kutyájuk, barmuk? Mi örömük van azon kívül, hogy napjában háromszor szárított halat s egy kupa vizet adnak nekik, és elvégezhetik testi szükségüket? Imádkoznak-e, dicsérik-e Istent, s ha dicsérik, miért dicsérik? Kérnek-e tőle egyebet, mint a hamaros halált? Mit álmodnak, ha lerogynak a büdös szalmára? Látnak-e papot, gyónnak-e, s mit gyónnak? Mi bűnük lehet, beleszorítva ebbe a pokolba, ami nem e pokol bűne?

Krisztusom, ezekért nem halál meg? - gondolta Julianus, s elszoruló torokkal fordult vissza, hogy fölmásszon a lajtorján s megkeresse társait.

Sokáig beszélgettek azután erről. Gerhardus, Paulus, Desiderius is kiment, s megnézte az evezőpadok rabjait. Összebújtak a hajó farában, nem hallották a tengert, nem látták a velencei meg római kereskedőket, nem hallották a víz locsogását, a szél dudorászó muzsikáját, az utasok hangos fecsegését, káromkodását, gyermekek visítását, asszonyok nevetését. Csak az ütemesen megfeszülő meg görcsbe ránduló testeket láttak, a vonító s kurjantó üvöltést hallották, az izzadság és húgy csípős szagát érezték. Mintha maguk is evezőpadon ülnének, megfeszültek, előredűltek, hátrahajoltak, s fogukat összeszorították, mint azok ott alattuk.

Julianus hevesen beszélt, a mindig vidám Gerhardus komoran hallgatott. Paulus meg le s föl járt a hajófar zugában, mellét vad indulatok duzzasztották, kezét ökölbe facsarta. A hajó kijutott a szorosból, balra fordult, egy nagyobbacska sziget mellett húzott el, majd nekivágott az Adriának. Északkeleti szél fújt, félmeztelen legények másztak az árbockötelekre, kiabálva kifeszítették a vitorlákat, a szellő beléjük kapott, megduzzasztotta, harsogva csapdosta. A fedélközben elnémult az ütemes üvöltés, az evezőket bevonták, parancsok csattantak odalent, a kormányos - meztelen képű, nyírott fejű, nagydarab férfi - nekidőlt a kormányrúdnak, s a gálya féloldalra feküdve hasította a hullámokat. Julianus és társai megkönnyebbültek. Isten meghallgatta forró könyörgésüket: kedvező szelet adott, a rabszolgák pihenhettek. Hátha ők is Istenre, Jézus irgalmára gondolnak, s hálát adnak a szélért? Lám, a Teremtő még a szellővel is lelkeket tud emelni a Pokolból a Mennybe...

Most hát nyugodtabban csodálhatták a tengert. Dagadó hullámokon siklottak, a víz kék volt, sirálycsapatok keringtek fölötte, s rikácsolva, kodácsolva lesték a hulladékot. A novíciusok, fölszabadulva kínzó érzéseik alól, nevetve figyelték őket.

- Olyan a hangjuk - mondta Gerhardus -, akár odahaza a tíkoké. Halljátok, hogy kodácsol az a nagy vén!

- Tám az a nagyanyjuk! - nevetett Julianus.

A hallgatag, komoly Paulus csak mosolygott. Azután kenyérdarabokat vett elő átalvetőjéből, s hajigálni kezdte. A sirályok veszekedve csaptak a zsákmányra, s röptükben kapkodták el. Majd a vízre ültek, s ringatták magukat a hullámokon. Az utasok közül néhány asszony meg egy csapat fekete, szurtos gyermek leste őket, s kacagott rajtuk. Főképp amikor vadul marakodtak.

Amint azután beljebb haladtak a tengerbe, a szél erősödött, a hullámok megnőttek. Julianus lett beteg először. Fájt a feje, gyomra háborgott, arca elfehéredett, homlokát kiverte az izzadság. Kihajolva a párkányon, visszaadta, amit reggel evett, támolyogva a padlatra ült, s keservesen nyögött. Csakhamar követte Gerhardus meg Paulus is. Mókával, kötekedéssel akarták elütni a

dolgot, de hamarosan elment a kedvük. Távolabb egy-két más utas is hasonlóképpen nyavalygott, csak a tengerjáró velenceiek meg dalmátok voltak makkegészségesek, mintha szárazon járnának, szétvetett lábakkal méregették a fedélzetet, s végtelen vitákat folytattak. A gyermekek sivítva estek neki hol egy kötélcsomónak, hol egy tőkének, de mindez nem zavarta őket sem a sirályok, sem a vitorlarudakon mászkáló legények bámulásában!

Egész nap semmit sem evett a négy fráter, de azért hánytak gyalázatosan. Elgyötörve hevertek a padlón, fejüket átalvetőjükön s féltve őrzött könyveiken nyugtatva. Julianus a szálló felhőkre meredt, gondolva, így tán könnyebben elviseli szenvedéseit. Gerhardus tanácsokat adott neki, hogy feküdjék, hogy tartsa a fejét, de a tanácsok rajta sem segítettek. Paulus rendületlenül olvasta Breviáriumát, időről időre föltápászkodott, mintha fejbe verték volna, a korlát fölé hajolt, s nagy kínnal öklendezett. Azután megint visszafeküdt, s folytatta az ájtatoskodást.

Azt hitték, sohasem látják meg a partot. Leszámoltak a bolognai Univerzitással s minden tervükkel.

Lent a hajó gyomrában konyha lehetett, mert orrfacsaró ételszag szállt föl. Két hajóslegény mezítláb tocsogott végig a síkos födélen, s merítőhálót húzott föl, benne ficánkoló halakkal. Úgy az asszonyok, mint a gyermekek nagy diadalkiáltással fogadták a hálót. Egy mogorva, szakállas öregember a párkányon ülve horgászott, s mikor sikerült kifognia egy félkar nagyságú halat, elégedetten leballagott vele a lajtorján a mélybe. A sült hal és olaj szaga olyan émelyítő volt, hogy Julianusék egész életükre megutálták az evést.

De végül ezen is túl voltak, Isten segítségével megszokták. Nagy akarattal, sok fohászkodással legyőzték a tenger csúfságait, sűrűbben szóltak, föl is tápászkodtak, s lassan-lassan megint gyönyörködni kezdtek a mindig más, mindig változó tenger szépségeiben. A víz megcsitult, a vitorlák lankadtak, soványan lógtak, s a fedélközben ismét fölhangzott a felügyelők parancsa. A láncok csörögni, az evezőkapcsok csikorogni, a rabszolgatorkok vonítani és kurjantani kezdtek. És ha eddig tengeri betegség kínozta Julianusékat, most a még rettenetesebb lelki undor, gyötrő felháborodás kínja kavarta föl gyomrukat.

- Le kellene mennöm - morogta visszafojtott dühvel Paulus, és szikrázott a szeme -, korbácsot kellene fognom s kivernöm e gyalázatos gazokat a hajóról... Belé kellene hánynom űköt a tengörbe... Jézus Úr példájára kellene bánnom ez aljas kutarokkal, emböri lelket megtipró pagányokval...

- Ha megkésértenéd - csillapította a nyugodtabb, szelídebb és béketűrőbb Desiderius -, tégöd korbácsolnának meg s vetnének tengörbe.

- És ha e kis csapatot megszabadejtanád es kínjaitól - fűzte hozzá Julianus, hogy megnyugtatást találjon lelkifurdalására, igazolást tétlenségére -, mint segélnél a többin? Valahány e szélös tengörön s más tengörökön kénlódik, megmarad láncaiban s a fertelömben, hová uraik veték.

- Jézus Úr nem kérdé, vajon a többi sánta, béna, csonka-bonka, vak nyomorult megmarad-é nyomorúságában, ha azokon segélt, kik hozzá menének - válaszolta feddőleg Paulus.

Ez ellen ki szólhatott volna? Helyeslőleg bólintottak. Akkor sem volt ellenvetésük, amikor Paulus, tovább töprengvén a dolgon, kijelentette: ő bizony lemegy a rabok közé, s prédikációt tart nekik.

- Tanólánk, hogy tanejtsunk - mondta szilárd elhatározással. - Vigaszt nyerénk, hogy vigasztaljunk, épségöt nyerénk, hogy megsegéljük a gyámoltalanokat. Én tehát szólok hozzájuk, amint Isten tudnom adá.

Desiderius az egész úton kissé visszahúzódott hármójuktól, most is egy távolabb hentergő kötélcsomón üldögélt, s a sustorgó vizet nézte. A tengeri kórság is jobban megviselte, mint társait, sovány, szőrtelen arca zöldes volt, homloka egészen sárga, világoskék szeme bágyadtan merengett a hullámok örök játékán, a hajót messze elkísérő sirályok rajzásán. Most azonban halkan közbeszólt:

- De mely nyelvön szólasz, ézös felem?

- Latinul - felelt Paulus olyan hangon, mint aki ezt csakugyan nem találja vitásnak.

- Egenám, de űk bizonyosan nem értenek latinul.

- Már mért ne értenének, he?

- Ezök a nyomorultak olaszul, dalmátul, rácul, szerecsönyül, türkül, mindönképpen szólanak, csak latinul nem. Hát azki kun, avagy besenyő rab, miként értse a latint? És azki szerecsöny? Vesd el szándokodat, ézös felem. Bízd Istenre űköt.

Olyan bánatosan gunnyasztott a kötélcsomón, s bámult a tengerbe, mintha valami nagy kincset ejtett volna bele.

Paulus csodálkozva nézett rá. Julianus meg Gerhardus viszont aggódva tekintett Paulusra: bizony, fogas kérdés ez, igaza van Desideriusnak. Ám Paulust szikrát sem zavarták társai szavai.

- Vajon Pétör apostol s más apostolok, kik szólának a néphöz, nem zsidóul tudának-e csupán? S nem adaték-e meg nékik a szólás teljessége?

Erről nem is mondott többet. Elővette könyvét, s belemerült olvasásába.

Julianus el is felejtette már a beszélgetést. Amikor az este leszállt, igen megéhezett, s elővette átalvetőjéből a kenyeret. Félrevonulva a hajó farába, az árboc tövébe ült, s lassan eszegetett. Az égbolton kigyúltak a csillagok, körös-körül sötét víz terült el a világ végéig, eltűntek a sirályok is. A hajó utasai levackoltak és elcsöndesedtek. A gyermekek anyjuk ölébe bújva elaludtak. A kereskedők abbahagyták hosszas vitáikat, kihajoltak a hajó párkányán, s a sötéten villogó vizet nézték. Néhány cifra ruhás, köpönyeges vitéz a lajtorján a hajó mélyébe ment, hogy a fölszálló ételszag csalogatására körülnézzen a konyhán. Föltámadt az esti szél, a legények kurjongatva másztak a vitorlarudakra, s kifeszítették a pattogó, recsegő vitorlákat. S a fedélközön ismét elcsitult a rabok egyforma vonítása és kiáltása.

A sötét tengerről emlékek ringtak elő, körülrajzották Julianust. Torka elszorult, szemébe könnyek gyűltek. Milyen messze volt az édes szülőföld! A hajó egyre messzebb vitte megállíthatatlanul. Mögötte elmosódott az ék alakú barázda.

Vajon nem lett volna jobb örökké ottmaradni a kis faluban, ahol minden embert s minden fát olyan jól ismert?

Rettenetes magány szakadt rá. Társai után vágyódva, mint nyájba az elcsavargott állat, elindult, hogy megkeresse őket. Amint a fedélköz nyílása mellett elhaladt, mintha Paulus zengő, harsány latin szava ütötte volna meg a fülét.

Gyorsan leszállott a lajtorján.

Himbálózó hajólámpák gyér fényében az evezőpadokon ülő, féloldalt heverő, a padok közé szórt büdös szalmán guggoló dermedt tömeg tátott szájjal, csodálkozó, kimeredt tekintettel bámult Paulusra. Ő a lajtorja tövében állott, s karját fölemelve beszélt. Arca piros volt, szeme égett, teste kinyúlt, hangja ércesen zengett, mint a megütött bronz. Soha ilyen hangon nem hallotta még szólani Julianus. De a többi sem, mert megfeledkezve mindenről, mind a három

szinte fölfalta tekintetével Paulust. Ott ültek a lajtorja lábánál átalvetőjükön, térdüket átkarolták, kezüket összekulcsolták, arcukat reáfektették, úgy néztek föl, mintha a Mennyek magasságába néznének. Itták, falták, nyelték Paulus csodálatos latin szavainak mézét.

A rabok fölügyelői szétvetett lábbal álltak a gerendás hodály mélyében, korbácsukat lelógatták, karjukat összefonták, fejüket leszegték.

És Paulus beszélt. A fekete vagy halovány arcok fényben égtek, s komoran rámeredtek. A sötét szemek mint parázs villogtak ki a szőrcsomók közül. A mezítelen derekak meghajoltak. Halálos, szinte rémült csend volt. Odafönt durrogtak a szélben feszülő vitorlák.

Julianus a legalsó létrafokra ült, megrendülve figyelt.

Arról szólott Paulus, hogy miként haltak meg az első keresztyén mártírok az amfiteátrumok porondján válogatott kínzások közepette. Szólott egy szolgálóleányról, aki keresztyén úrnőjét követte a fogságba, mosolyogva viselte el a kínzatást, akkor is imádkozott és énekelt, amikor bika szarvára kötözték, apja, anyja, testvérei szeme láttára meghurcoltatták, végezetül, félig már holtan, cölöphöz kötve szurokkal bekenték s meggyújtották. Szólott rabszolgákról, akik kereszten szenvedtek vértanúhalált Krisztusért, s akiket Jézus bevezetett a Mennyek országába, hogy elvegyék örök jutalmukat. És szólott az isteni Pásztorról, aki társalkodva jár a búzamezőkön, halászokat gyűjtött maga köré a tó partjára, ölébe ültette a gyermekeket, és a szenvedő szegények kenyerét s halait megszaporította. Majd átszellemült arccal a Hegyibeszéd tanítását fejtegette: kik a boldogok.

Olyan volt Paulus, amilyennek sohasem látták. Hiszen a klastromban mindig áhítattal hallgatták gyönyörűen pergő, gyöngyszemekként ragyogó latin szavait, a vízesésként zuhogó mondatokat, a dallamos hangsúlyok tökéletes elosztását, mindig csodálták, hogy suhant és ringatózott biztos lendülettel a szónoklás hullámain, mily gyorsan ragadta meg a kellő szót, s hogy adta meg mondanivalói súlyát keze intésével, karja lendítésével, ökle lehullásával, kitárt öleléssel, mint változott az arca a szavak tartalma szerint, hogy izzott át rajta harag, csodálkozás, mosoly, szelídség és komorság. Paulusra az egész klastrom úgy tekintett, mint a keresztény erkölcsök jövendő apostolára.

De mi volt az a Paulus ehhez képest, aki a gályarabok egymás hegyén-hátán hentergő, mocskos, sötét és vad tömege előtt állott teljes karcsúságában kimagasodva, öklét a magasba emelve, karját kitárva, majd összefonva, ujjával intve, megrendültségével küszködve, a hajópallóról szinte fölemelkedve s a mennyezet felé nyúlva, kámzsáját hol eleresztve, hangját ijesztően, fenyegetően megzendítve, majd simogatón elcsitítva! Mi volt a klastrom megszokott rendjében munkálkodó Paulus ehhez a szokatlan Paulushoz képest. Paulus megrázta magát, mint a mesebeli legény, s egyszerre százszor szebb, erősebb, hatalmasabb lett. Lerázta kötelékeit, most szabadon szárnyalt - Paulus meghalt, és Paulus megszületett. Lássátok csak, ugyanaz a csontos, karcsú, szikár termet, ugyanaz a kissé széles arccsontú ábrázat, keskeny, sötét fényű szem, domború, barna homlok, nyírott haj, ritkás, fiatalos szakáll és bajusz, ugyanaz a csontos, hosszú ujjú, erős és mégis gyöngéd kéz, ugyanazok a mozdulatok s ugyanaz a hang. És mégsem ismertek rá Paulusra. Annyi köze van csak a régihez, mint ragyogó pillangónak a bábhoz, melynek rovátkolt alakja mutatja a szárnyak rajzát, de magukat a szárnyakat nem.

Csuda történt - gondolta Julianus, de ezt gondolták a többiek is. Mert úgy bámulták, hallgatták Paulust, mintha életükben most látták volna először.

Az alacsony, sötét, széljárta s mégis büdös helyiséget feszülésig megtöltötte Paulus hangja, hallgatói rajongó képpel meredtek rá, görcsös ujjaik önfeledten babrálták szakállukat s rongyaikat, gennyes, szélmarta szemükből izzott az életre kapó lélek, itt-ott kövér könnyek is gördültek. Valaki rekedten nyögött, mint a megdöfött vaddisznó.

Kint locsogott a víz és suhogott a szél. A vitorlák harsogva csapongtak a szélben.

*

Julianus sohasem értette meg, hogy foghatták föl Paulus latin szavait a gályarabok. Maga Paulus ezen egyet sem törte a fejét. Elég volt, hogy szólott, Isten nyelvén szólott, Jézus tanítását hirdette, hogy megértették, abban nem talált semmi csodálnivalót. Gerhardus még mókázott is, mint mindig.

- Szöröncséd - mondta csendes mosollyal, mutatóujját feddőleg fölemelve -, hogy a korbácsos hajcsárok sem értének sömmit. Belérekkentöttek lönne a tengörbe. A nagy, tarajos kélgyó falta lönne testödet.

- Így nem esének gyilkosság bínébe - toldotta meg Desiderius.

Ez a kötekedés azonban csak bámulatukat s rajongásukat takarta. Most mind a hárman érezték: a világ végére is elmennének Paulusszal, még a római amfiteátrumba is. És eltűrnék a legborzasztóbb kínzásokat. Csak rátekintenének Paulusra, s megnyugodna a szívük.

Titkon rásandítottak, s fölfedezték arcán az isteni kegyelem különös bélyegét.

Ravennáig még gyakran volt alkalmuk, hogy a rabszolgákról és rabszolgaságról beszélgessenek. Tudták: a szolgaságot Isten rendelte, ám Isten rendelésével való gaz visszaélés volt az, amit a gályarabokkal műveltek. Hiszen rabok nélkül nem haladhatnának a gályák, nem épülnének hatalmas egyházak, mert az emberek semmit sem mívelnének, ha nem kényszerítenék őket. De összerogyásig hajszolni, lelketlen állattá aljasítani az embert: ez fölbőszítette keresztyénségüket. Mert az úr felel a szolgáért a legfelsőbb Úr előtt, s felelni fog ezekért a szerencsétlenekért is. Jézus Evangéliumához joga van minden emberi teremtménynek. Ezeknek is joguk van hozzá. Vajon szó nélkül lehet-e tűrni, hogy az Örömhírt mégsem hallhatják?

Julianus más véleményen volt. Ő azt mondta, a szolgaság nem Istentől, hanem Sátántól ered, minthogy a Sátán akarja szolgaságába hajtani az embert. Isten föl akarja szabadítani az örök életre. Például megemlítette, hogy Jézus mindig a szegények között járt, nekik hirdette Evangéliumát, a gazdagokról és urakról viszont rettenetes ítéletet mondott. A gazdagoknak tehát szét kell osztaniok mindenüket, föl kell szabadítaniok szolgáikat, hogy bejuthassanak a Mennyek országába. Így cselekedtek az első kresztyének is - bizonygatta.

- Igen, de akkor összeomlanék minden emberi község - mondták ők.

- Hát omoljék össze - kiáltott hevesen Julianus. - Nyilván ez Isten akarata. Bízzuk reá, mit épít a helyébe.

- Minden hatalom Istentől van, a hatalomnak alázatosan engedelmeskedni kell - erősítgette Desiderius. - A hatalom azért van, hogy fölmagasztalja a jókat s megbüntesse a gonoszokat. Jézus is azt akarta, adjuk meg a császárnak, ami a császáré.

- Születésünkben, halálunkban egyenlők vagyunk - állította erősen Julianus. - Ami ezt megrontja, a Sátán. Nem Istentől, hanem Sátántól való minden ilyen hatalom.

- Ez már eretnekség - vélte Desiderius aggodalmaskodva.

Gerhardus nem szólt bele a vitába, csak amikor már igen hevesen folytatták, vetett véget neki.

- Nyughassatok immár! - förmedt rájuk magyarul. - A velág úgy vagyon, ahogyan Isten megteremtővé. Munkálkodjunk hitünk szerént s igazság szerént, s a többit bízjuk Istenre. Ha a hatalom Sátántól vagyon, bizony öszvedől csúfosan. Ha kedég Istentül vagyon, megáll az ű nagyobb dücsőségére.

- Vagynak olyan népek es - fejtegette Paulus, elnyúlt a hajófödélen, s feje alá téve karját, a sötéten lebegő vitorlát, a szikrázó csillagok millióit bámulta -, azkik hirdetik, e velágon Sátán uralkodik, s űtet kell imádnunk. Valóban, ha e velág hatalmai Sátántól vagynak, úgy e velág Sátántól vagyon. Ámde ez eretnekség.

A hosszú tengeri út alkalmas volt efféle vitákra. Egyébként pontosan végezték ájtatosságaikat, éhségüket kenyérrel, fügével, szárított hallal verték el, csodálták a tenger színváltozásait - olyan kék, mint amilyen első nap volt, sohasem lett többé -, a felhőket, a hajóslegények kemény munkáját, az utasokat, majd meg a vízből fölcsapó delfinek játékát. A gályarabok egyforma üvöltései lassan-lassan megszokottá váltak. Paulus még lement egy este, hogy prédikáljon, de a felügyelők egyike sebesen pergő olasz szóval figyelmeztette, ha meg merészeli tenni, tengerbe dobatja. Paulus meg akarta győzni tévedéséről, s hivatkozott isteni megbízatására, a rabok emberi jogaira, az Evangélium parancsaira. A fickó azonban nem sokat teketóriázott, megragadta Paulus csuhájának gallérját, megrázta őt, s képébe ordította, amit az imént már mondott. Ez ellen tehát nem lehetett tenni egyebet, mint imádkozni, hogy Isten térítse más belátásra.

Egyszer egy szűk nadrágú, köpönyeges, széles kalapú veneziai kereskedő lépkedett el mellettük hegyes saruiban, s hallva magyar szavaikat, fölkiáltott:

- Csak tám nem magyeriak vagytok, tisztölendő fráterek?!

- De bizony azok - bólintott Julianus, csodálkozva az idegen tökéletes magyeri nyelvén.

- Hajjaj, hiszen azkor földik vagyunk!

- Mért, tám magyeri vagy te es, uram?

- Én az - felelt a velencei, s kényelmesen letelepedett melléjük egy tőkére, lábszárát negédesen elnyújtotta, ujja hegyével kényesen megvakarászta hegyesre nyírott szakálla végét.

Elmondta, hogy szarvasmarhákat szokott eladni Zárában a velenceieknek, a magyarországi hajcsárok hozzá hajtják a barmot, ő meg továbbítja. Most Ravennában vagyon dolga, onnét fölmegy Veneziába, összegyűjtött pénzén gályákat vásárol, s keresztes hadakat szállít Akkonba. Ez most igen jó üzlet. A baromvásárt nagyobbik fiára bízta. Így egyfelől húst ad el a kereszteseknek, másfelől szállítja is őket. Kár, hogy fegyvereket hoznak magukkal, így nem lehet még fegyverműhelyt is berendeznie.

- Immár attól tarték - magyarázta gyorsan pergő nyelvvel, mint aki már hozzászokott az olasz szóhoz, s akkor is hadar, ha magyarul beszél -, hogy végképp bedöglik a kresztös hadjárat. Kedég úgy kellött, akár a májusi eső. Ha nincs kresztös had, kiszikkad az élet. Mert mi az élet? Keresködés, nemde. Jól mondá pápa űszentsége: Istennek tetsző dolgot mível s bínbocsánatot nyer, azki fölveszi a kresztöt. Igaza es vagyon. Mert az egész velágra csak jó háramlik a hadjáratból.

S nagy hamar elsorolta az ujjain, mennyi jó háramlik a világra a hadjáratból. Íme:

- Nyernek a keresködő várasok, mert pénz folyik beléjük, a hadak esznek, isznak, mindönért fizetnek. Forog a dénár! Nyernek a hajósok, hiszen a hadak szállítása ugyancsak jó üzlet, nyernek a fegyverkovácsok, nyernek a kresztösök, tudniillik bűnbocsánatot, nyer az Egyház, mert növekszik a hit, terjed az Evangélium, de nyernek az otthon maradt népek is, mert mennyi

arany, ezüst, selyem, keleti szőnyeg s mindönféle kéncs, drága fűszerszám ömlik hozzájuk szinte ingyen, elragadozván ezeket az istentelen pogányoktól. Hát csakugyan Szentlélök sugallá űszentségének a hadjáratot. Imádok is buzgón, csak tartson mennál tovább.

Végtelen örömének így hangot adva, kikérdezgette a novíciusokat, honnét jönnek, hová mennek. Ő már régóta nem volt otthon. De nem is megy. Endre úr kormányzása sehogy sem tetszik neki. Otthon csak a lézengők, gazemberek, szélhámosok, hízelgők, mindenféle ritterek, azonfelül zsidók, izmaeliták virágzanak. Pedig hívta őt Endre úr egyenest esztrigáni udvarába, amikor megtudta, milyen tisztelendő férfiú ő, mennyi vagyona van, mekkora világot látott, mennyit tanult. De hát csak nem ül otthon, abban a tetves kis elmaradott országban? Itália, az igen. Venezia, az igen. Aki itt él, nyitva előtte a világ.

Egy hajóslegény botorkált el mellettük. Az idegen ékes velencei kiejtéssel kérdezett tőle valamit. Majd egy másiktól dalmata nyelven. Egy harmadik embertől - fekete szakállú, posztóköpönyeges idős férfiútól - horvátul tudakozódott, habrigyált rá valamit, bólogatott, s közönyös pofával bámult ki azután a tengerre.

- Sok nyelvön szólasz - csodálkozott Julianus.

- Hajjaj, valaki az egész világon jár-kél, kell hogy sok nyelvön szóljon. Tudok én, fráter, németöt, latin, francia, horvát, türk, sőt szerecsöny nyelvön. Otthon, Andorás úr udvarában, nem egyször mondák, be elkelne tolmácsnak az én nagy tudalmam. De hát olyan helyön én nem maradok. Mert amék kerál megfojtja a keresködést, megrontja a pénzát, dögrovásra jut előbb-utóbb.

Hosszasan elbeszélgettek a nagy tudású, gazdag tapasztalatú úrral. Történeteket hallottak tőle, amelyek mind Endre úr tehetetlenségét, ostobaságát, szélhámosságát, a tudományokban való járatlanságát, tékozlásait, hebehurgyaságait, állhatatlanságát, hitetlenségét, hiúságát, erkölcstelenségét, elképesztő hazudozásait bizonyították. Elbeszéléséből lassan olyan alak bontakozott ki, aki rogyadozott a bűnök és hibák mázsás súlya alatt. Az idegen mindezt egy vérbeli velencés könnyedségével sorolta el. Nagy fölénnyel ült a tuskón, hegyes szakállával játszadozott, s ajkáról kecsesen hullottak a legrútabb szidalmak. A novíciusok, zárt életet élvén a klastromban, csak elvétve hallották a külvilágból beszivárgó híreket. Most elrémülve figyeltek. Hiszen, ha ez az igazság, Magyarország királyostul, urastul-népestül megérett a pusztulásra. Fejüket lehorgasztva búslakodtak, de ellentmondani nem tudtak, nem értvén a világi dolgok csínja-bínjához.

Az idegen több ízben engedelmet kért, eltűnt, s kis idő múlva visszatért. Ilyenkor borszag érzett rajta. De hát tengeren nem ihat az ember vizet.

Mire a ravennai tornyok föltűntek a látóhatáron, s a hajót ellepték az olasz part rikácsoló, mohó sirályai, Julianusék fenékig belepillantottak hazájuk életének förtelmeibe, s kétségbeesve látták, mily rozoga ország fiai ők. Amikor az iszapos ravennai kikötő sárga hullámaiba tekintettek, mintha Magyarország iszapos vizébe tekintettek volna. De nem szégyent éreztek, inkább dühös keserűséget.

Késő alkonyat volt, amikor az itáliai szelíd, lankás partokhoz értek, Julianusnak az otthoni lankákat juttatták eszébe. Ha a fák és bokrok között imitt-amott kiemelkedő mélabús ciprusok nem feketélltek volna a sötétkék égre, otthon érezte volna magát. Meg ha az illat nem lett volna annyira idegen, ez a nehéz, víznek, narancs- és citromligeteknek, babérfáknak édes-erjedt kipárolgásából összetevődő illat. Most érezte, mennyire megvan minden országnak a maga különös szaga. Ezután álmában is megismerte volna Itália földjét a szagáról.

Maga a város jól bent volt a szárazföldön, mert az egyre iszaposodó tenger évről évre kijjebb építette a partokat. Mindezt a párkányra könyökölő tapasztalt idegen mondta el. És arra is fölhívta figyelmüket, hogy ha az iszaprakódás így halad, Ravenna egykor egészen szárazföldi város lesz, a hajók számára új kikötőről kell gondoskodni. Valóban, a tenger sárga volt a hordaléktól, a víz sűrű, mint a piszkos olaj.

A gálya utasai ide-oda rohanásztak a fedélzeten. A szurtos kölykök ismét visítani kezdtek, az anyák kiabáltak, a férfiak holmijukat keresték s hordták össze, a hajóslegények macskamód mászkáltak az árbocon, s begöngyölték a vitorlákat, a kormányos ordítozott, odalent az evezők ismét kinyúltak, fölemelkedtek, a vonító, kurjantó ütemes hangok fölharsantak. Lassan siklott a nagy hasú gálya a kikötő felé. Ott ismét fürge csónakok, árbocerdők, csüngő vitorlák tömegei, cölöpökre akasztott hálósorok s lézengő csoportok várták.

Elköszönve nagy tudományú útitársuktól, a novíciusok keresztet vetettek, buzgón fohászkodtak, s hálát adva Istennek a szerencsés megérkezésért, partra szálltak. Lábuk alatt most émelyítően ingott a szárazföld. Átalvetőjüket vállukra véve szaporán nekivágtak a hosszú útnak, mely a tengertől a városba vezetett.

Késő este volt, amikor hosszas gyaloglás, tévelygés, gyámoltalan kérdezősködés után megtalálták egy klastrom vendégházát, s a bronzbuzogánnyal bekopogtattak a megvasalt nehéz kapun.

*

A kis csapat pénze Paulusnál volt. Ő fizette a hajóút költségeit, vásárolta a szűkös élelmet, ő keresett szállást, és alkudott a bérre. A Fejérvárott lepöngetett dénárokat zacskóba kötve kebelében, a kámzsája alatt viselte, s gyakorta megtapogatta, nem hiányoznak-e. Bononiában már bátran fordulhattak a rektorhoz pénzért, ha szükségük volt rá.

Első éjszakájukat a városon kívül egy útszéli fogadóban töltötték. Keveset aludtak, szívük nyugtalanságát s bánatukat buzgó imádkozással, csöndes énekszóval és társalkodással töltötték. A nyitott színben szalmán kuporodtak össze, mint szegény ember malacai. Nagy lárma, ortályozás tombolt egész éjszaka. Katonák ittak, kockáztak, daloltak, táncoltak mindenféle sikítozó, fertelmes dajnák társaságában. Előkerült egy lézengő zenész is, violát nyaggatott nagy buzgón, s veszekedett, hogy adjanak pénzt a játékáért. A részeg katonák többször eldöngették, de nem sértődött meg. Kipanaszkodva s jól kikáromkodva magát, megint csak rángatni kezdte a vonót.

A fogadó udvarán szamaras meg öszvéres kordék álltak nagy összevisszaságban. És szüntelen jöttek-mentek a részeg emberek. Sebesen pergő olasz veszekedések harsogtak mindenfelől, néha még kés is villant, Julianusék rettegve várták, mikor lesz a sok dühös pörlekedésből emberölés.

Jól bebújtak a szalmába, fejükre húzták kámzsájukat, s Istennek ajánlották éjszakai pihenésüket. Ennek ellenére is csak keveset tudtak pihenni.

Másnap bementek a városba.

Vadul fújt a szél, kavarta a port. A járókelők a házak árkádjai alatt tolongtak. De úgy látszik, Bononia lakosait a bosszantó szél és por nem akadályozta abban, hogy egész napjukat az utcákon és tereken töltsék. A kolostor csendjéhez szokott novíciusok nyugtalanul tűrték a tolongást, lármát, hadonászást, mely körülvette őket. A város egyébként tele volt pappal, mindenféle szerzetessel, a világ minden tájáról gyülekeztek az Univerzitás hallgatói. A magyar szó sem volt ritkaság. A magyarokat különben messziről meg lehetett ösmerni, többnyire egyedül, de legfeljebb kettesével-hármasával jártak, nem hadonásztak, csendesen beszélgettek.

A németek viszont mindig csapatostul vonultak, mint a méhraj, a csapat élén egy öregebb barát lépkedett. Az olaszok, franciák meg összevissza rajzottak nagy zúgással, mint tavasszal a szárnyra kelt hangyák.

Julianusék egy jóravaló, jámbor kőfaragómesternél vettek szállást. Takaros házban lakott a mester, Giovanni Della Torre úr, feleségével, két fiával - akik szintén kőfaragók s apjuk segédei voltak - meg leányával. Harmadik fia is volt a mesternek, azonban katonának állott, s nem volt otthon. A ház nem volt öreg, díszeit, kapubálványait, ablakkereteit maga Della Torre mester faragta remekbe. A kapuboltozat hátul szűk udvarra nyílt, s az udvaron, néhány csenevész fügefa mellett, kőtömbök, félig kifaragott márványdarabok hevertek a kövek emeléséhez szükséges gerendákkal, csigákkal és kötelekkel. A mester és két fia ott munkálkodott kora reggeltől alkonyatig, szorgosan kalapálva, vésve és méricskélve a köveket. Olykor nehéz kordé dübörgött be a kapu alatt, s a nevetgélő, örökké fecsegő, veszekedő emberek nagy hűhóval, huzavonával márványhasábokat raktak le róla.

Julianusék az emeleten laktak. Keskeny, kanyargós kőlépcsőn kellett fölmenni. A lépcső fejénél a falba mélyesztett fülkében szépen faragott angyal állott, kezében gyertyatartót emelve. Szobájuk tágas volt, szép boltíves mennyezettel, mély ablakfülkékkel s lantornás ablakokkal. Ha kinyitotta az ember a szellőző fiókot, éppen Santo Augusto piazzájára, azaz a Szent Ágoston térre láthatott. Elég nagy, de rendetlen tér volt ez. Észak felé egészen nyitott a várfalig. A bástyák alatt patak bújt ki a városból, s a falak mentén folyt tovább, megtöltve a mély árkot lassú folyású vizével. Aposa volt a kis folyó neve.

Ez a térség egyébként tele volt fügebokrokkal, s néhány méltóságteljes, komor ciprus is suhogott benne az örökké fújó szélben.

A négy fiatal fráter tehát elfoglalta helyét Giovanni mester házában, s végre kipihenhette a hosszú út fáradalmait. Giovanni úr koravén, csúnya, ám annál beszédesebb és szívesebb felesége naponta többször is benyitott, vajon az ő kedves kis szerzetesei nem kívánnak-e valamit. Ők semmit sem kívántak, mindennel meg voltak elégedve. Nem voltak követelők és szemtelenek, akár az itáliai papok, ridegek, mint a kevély normannok, fecsegők, mint a franciák. És olyan alázatosak sem, mint a németek. Margherita asszony, Giovanni mester szapora szavú felesége el is hadarta nyomban megjegyzéseit a különböző nemzetek papjairól. Látott ő már eleget, mindig laktak nála szép számmal. Ezt a szobát úgyszólván azért építette a mester, hogy Univerzitásra járó papokat tartsanak benne. Ugye, Istennek tetsző cselekedet ez?

Julianusék alig értettek a szavából itt-ott egy szót, mosolyogva, magukat sorsuknak megadva hallgatták a szózuhatagot, s úgy tettek, mintha értenék. A franciákra igen bosszankodott az asszony, mert leánykáját, Margheritát, egy évvel ezelőtt elcsábította és rútul faképnél hagyta egy fiatal lyoni fráter. Azóta sem ő, sem kis Margheritája - röviden csak Ritának nevezte - nem állhatja a francia papokat. Náluk csak az olaszok rosszabbak - tette hozzá vélhetőleg az asszony. Ilyesféleképp kupálták ki hadaró s elharapott szavait azzal a latin tudománnyal és Fejérvárról hozott csekély olasz szókinccsel, amivel négyen együttvéve rendelkeztek.

Dobogó szívvel léptek be a világhírű Univerzitás egyik épületébe. Ez a vaskos, több részből álló palota különös méhkas volt. Szűk folyosóin, boltíves termeiben bábeli nyelvzavar kavargott, de valamennyi nyelvet, mint tarka mozaikot, keretbe foglalta a latin. A méltóságosan lépkedő német doktorok szép latinsággal szóltak, az olaszok viszont olyan kiejtéssel, amely inkább az olaszhoz, mint klasszikus latinhoz hasonlított. Még nehezebb volt megérteni a gyors beszédű franciákat, ők az *u*-t *ü*-nek ejtették, a szóvégi *e*-ket vagy *ö*-nek, vagy sehogy, hanem egyszerűen lenyelték. Volt egy öregebb ír szerzetes, nagy melegséggel szorongatta Paulus

mindkét kezét, s különös nyelven, mély hangon kérdezősködött, de szavaiból csak Pannóniát értették. Kérte is Paulus:

- Szólj latinul, kedves atya, mert ír nyelvedet nem értjük.

A szakállas barát olyan ártatlanul, mint egy óriási szőke gyermek, rettentően elbámult. Valami olyast makogott, hogy hiszen ő latinul szólott. Ezen mindnyájan nevettek.

Gerhardus, aki mindig jókedvű volt, utánozta is később a derék írt. Meg az olaszokat, franciákat. Sokat nevettek ezen. Paulus pedig levonta a konzekvenciát:

- Lássátok, ézös feleim, még azon az egyetlen nyelvön sem érthetjük meg egymást, melyet az Isten az egész velágra kiterjeszte, s melyen egyházatyáink s doktoraink szólanak.

Október első napjaiban megalakították a különféle testületeket. A magyarok az Ultramontánusok Univerzitását, a többiek a Citramontánusokét. Összesen éppen harminchárom nemzet volt, ebből tizenhat tartozott az ultramománusokhoz. A két Univerzitás azután két esztendőre megválasztotta a rektorát. Az ultramontánusok rektora egy javakorbeli aacheni német szerzetes lett, bizonyos Hilbertus, akit Wulfnak is neveztek. Ő már negyedik éve hallgatta Bononia tudósait, s remélte, az ötödik év végén megtarthatja előadását egy egész dekretalisról, s baccalaureatus lehet. Hallgatag, majdnem mogorva ember volt, rendkívüli pontosságáról és szigoráról híres, hazulról javadalmat kapott, s hatesztendei szabadsággal bocsátották Bononiába.

A rektor mellé tanácsosokat - consiliariusokat - választottak. Ezek közé bekerült egy magyar szerzetes is, bizonyos Adalbertus Pozsony-ból. Ezt csak hallották, őt magát még nem ismerték. A választások lezajlása után az aulában kitették a megválasztottak névsorát. Julianusék böngészték, vajon nem lelnek-e még más magyarokat is. De nem találtak.

Nemcsak világi meg szerzetes papok jártak az Univerzitásra, hanem előkelő urak fiai is. Különösen sokan jöttek Franciaországból. De voltak más nemzetbeliek is. Julianusék hamarosan tapasztalhatták, hogy a tudományok fennkölt csarnokában nem csupa áhítatos lélek szívja az igazságok mézét, hanem egy sereg izgága fickó is. Cifrán lengő köpenyegben, félrecsapott tollas kalappal sürögtek a folyosókon s előadótermekben, belekötöttek egymásba, ordítoztak, verekedtek, káromkodtak. De amennyire nem tűrhették egymást az épület falain belül, gyorsan fölbomló s újjáalakuló szövetségeket alakítva egymás ellen, annyira egyetértettek a város polgárainak megvetésében s utálatában. Alig múlt el néhány hét a testületek megalakulása után, alig kezdődtek meg az előadások, a bőrében nem férő diákság már városszerte hallatott magáról. Az újonnan jötteket a régiek szervezték, oktatták s vezették. Franciák, normannok, németek, provansziak, kik egyébként alig állhatták egymást, a polgárok ellen koholt nagyobb vállalkozásokban gyönyörűen egyetértettek. Csatlakozott hozzájuk néhány hetyke magyar úr is.

Csakhamar szörnyű lárma verte föl a várost, Julianusék azt hitték, ellenség támad a bástyákon. Fölkapkodták csuhájukat, sarujukat, s lerohantak a lépcsőn. Odalent Giovanni mesterrel találkoztak. Éjszakai ruházatban, kezében gyertyát tartva éppen a kaput vizsgálgatta, vajon nem feledte-é nyitva. Két fia az udvar mélyéből bukkant föl, kezében testes bunkót lóbálva.

- Corpo di Bacco! - dörmögte, dühösen rázva a fejét. - Kezdődik már!

Az utcán nagy lábdobogás, rohangálás, ordítozás folyt. Valahol kegyetlenül döngettek egy kaput. Végre elcsitult a lárma, az izgága társaság a város más részébe vonult.

- Azért tartunk papot - magyarázta később a fecsegő Margherita asszony -, mert a pap mégis békésebb természetű. Ámbár velük is megjártuk már. De remélem, ti nem vagytok olyan alávalók, mint az a lyoni ördögszerzetese volt.

A rendes előadásokat délelőtt, a rendkívülieket délután tartották. Paulus egyházjogot hallgatott, Gerhardus meg Julianus etikát, logikát, Desiderius aritmetikát, geometriát az etika és logika mellett. A professzorokat a hallgatók hívták meg, de jól kordában is tartották őket. Ha valamelyik el akart távozni a városból csak egy hétre is, biztosítékot kellett letennie, hogy visszatér, s nem old kereket mindörökre. Az órák megtartását keményen ellenőrizték, mindaddig prelegálni kellett a tudós professzornak, amíg a homokóra le nem járt.

Julianus és Gerhardus professzorai valóban tudományuk pazar kincseit szórták a hallgatók áhítatos serege elé. Clementius doktor, aki etikát adott elő, német volt, ragyogóan szólott latinul. Őszülő hajú, nagy szakállú, nyugodt képű, magas homlokú férfiú volt, szeme kék, de cseppet sem álmodozó, inkább acélosan kemény és hideg. Széles, vállas alakján mint szobron omlott a fekete kantus. Orrán nagy, vastag pápaszemet viselt. Az volt a szokása, hogy a szöveget nyugodt, kimért, jól beosztott hangon fölolvasta, majd rövid, velős, átlátszó formában punctumba foglalta, hozzácsatolta a questiókat, s áttért az ellentmondásokra. Ezeket nagyjából vázolva, fölszólította hallgatóit, soroljanak elő annyi ellentmondást, amennyit csak tudnak. Vetélkedve álltak elő, Clementius sorra megcáfolta őket.

A logika professzora a messze földön híres Joannes Parvus volt. Vén ember, sovány, mint a karó, foga csak kettő, elől. Ezért arca még soványabbnak látszott, mint amennyire illett volna elképesztő cingárságához. De ha sovány is, annál magasabb volt. Ha ültéből fölkelt, mintha behajtott körzőt nyitottak volna ki. Kopaszodó madárfején itt-ott rezgett néhány vörösszőke hajszál.

Megfontolva, szinte suttogva olvasta a kiszabott textust, ujját a könyvbe dugva a könyvet becsukta, kihúzta magát, behunyta a szemét, nagyot szippantott, s kezdte a punctum kifejtését. Áttérve az ellentmondásokra, óvatosan fogalmazta meg mondanivalóját, s a scolastica szigorú szellemének megfelelően bontotta részeire a fogalmakat. Közben-közben lehunyta szemét, hogy lássa, nem tükröződik-e hallgatói arcán ellentmondás. Amint ilyesmit érzett, rögvest lecsapott. Suttogó finomsága dühös szilajságnak adott helyet.

- Te talán másként vélekedsz, atyámfia? - kiáltott a kipécézett hallgatóra.

Akit így megszólított, gyakran élemedett korú, tisztes egyházi férfiú volt. Ő azonban nem törődött ezzel. Kegyetlen gúny ragyogott föl kiszikkadt, beesett képén, apró szeme szikrázott. És a szabadkozó férfiút csúfolódása bonckésével szedte darabokra.

Johannes Parvus mester a hallgatók réme volt.

Desiderius meg volt elégedve mesterével, aki aritmetikát s geometriát adott elő. Bölcs, hallgatag, csámcsogva beszélő öreg fráter volt a professzora, valahonnét görög földről származott, de inkább örménynek látszott. Haja, szakálla koromfekete s göndör volt, orra erősen hajlott, ajka élvetegen duzzadt. A számokat úgy forgatta szájában, mintha szopogatná. Paulus meg egy Párizsból idekerült kövér francia professzornál, Orphelinnél hallgatott római és egyházjogot. Délelőtti tárgyai ezek voltak: a Digestum vetus és a Codex, a délutániak: az Infortiatum, a Digestum novum és a Volumen. (Ebben foglaltatott a lombardiai Liber Feudorum, az Institutiók és Justinianus Novelláival egyetemben.) Paulus ezenkívül retorikát is tanult Johannes Saresberiensis-nél, a messze földön híres professzornál. Az ő mondását idézték világszerte: *„Si abstrahentem tuleris intellectum, liberalium artium officina peribit”* - azaz: „Ha elveszed az absztraháló gondolkodást, elpusztul a szabad művészetek műhelye.” Hát ő nem is vette el az absztrahálást. Értette a módját, miként kell a legegyszerűbb gyakorlati

kérdéseket a legmagasabb eszmei, sőt metafizikai magasságokba emelni s belőlük elvont, általános elveket leszűrni.

*

Julianusék négyen, egy klastromból, egy városból valók lévén, minden idejüket együtt töltötték. Napjukat a klastromi rend szerint osztották be, fölkeltek vigiliára, elvégezték reggeli ájtatosságukat a város belsejében a San Stefano templomban, együtt mentek az Univerzitásra, s együtt mentek haza. Ebéddel a fáradhatatlanul fecsegő, rút Margherita asszony látta el őket. Fogásai igen egyszerűek s egyhangúak voltak: olajban sült hal, olajbogyó, hagyma, bab, gyümölcs. Ősz elején inkább füge, ősz végén, a nagy narancsszüret után narancs. A város környékén nagy gesztenyeerdők voltak, így Julianusék jó előre tudták, elérkezik a gesztenyézés korszaka is. Szegényesen, elégedetten, mint szerzeteshez illő, elfogadták, amit csekély pénzükért az idegen föld adott.

Délután rendkívüli előadásokra mentek. Majd betértek a templomba délutáni könyörgésre. Ezután sétálni mentek a városon kívül. A déli bástyáktól nem messze kedves kis tó terült el, ciprusok, babérfák, olajligetek között. Ezt a csendes, illatos ligetet Giardini Margheritának nevezték, így magyarjaink magát a tavacskát is Margaréta-tónak keresztelték. (Üldözte őket ez a név.) Itt nem volt olyan kellemetlen az örökké kavargó szél, ami a városban fölverte a port. A sötét, dús koronájú fák egyhangú zúgása, a kis tó vizének csillogása és csobogása megbékéltette, gondolatokba ringatta Julianusékat. Szép volt az ősz, az égbolt kék, mint a bársony, az alkonyat fellegei vérvörösek s a fák szinte feketék. Különösen a ciprusok voltak szépek. Mintha keservesen gyászolnának, zokogó suttogással hajladoztak a szélben.

Amint a Nap lenyugodott, Julianusék a városba siettek. Nem volt tanácsos a tó környékén lézengeni ilyenkor. A sötétség odacsalta a paráznákat, akik nem találtak alkalmas helyet a városban ördögi gyönyöreik számára. Ezekre csatangoló szökött katonák s brávók leselkedtek, hogy megsarcolják őket. Nemegyszer véres verekedések zajlottak, s emberhalál is esett.

A környéket az Isten tudósok számára teremtette. Szelíd lankáin szántóföldek, szőlők, kertek, gyümölcsösök virullak, az olaj- és babérfák nehéz illatban fürdették a munkájukból hazatérő parasztokat, szamaras kordék nyikorogtak álmosan az aranyporban ragyogó úton, lányok, legények csoportokba verődve oly édesen énekeltek, hogy az már fájdalmas volt. Az ördög részegítő mézzel telítette Bologna földjének dalait, hogy biztosan kísértse meg az elkábult érzékeket.

Odahaza örökké visszhangzott az udvar Giovanni és fiai vésőjének, kalapácsának pufogásától. Ez a hang a váradi Kovácsszeg emlékét idézte vissza Julianusban. Könyve fölött elmélkedve fölemelte fejét, behunyta a szemét s elmerengett. A falu, a klastrom, a Zengő már elmerült a feledés lassan omló vizeiben. Apjáról, mostohájáról, kisöcséről nem tudott semmit. Hiszen oly régen volt mindez. Vajon mi lett Vajkából, Busából? És Cseperkéből? Asszony, gyermeke is van tán. Régen elfeledte őt, mint ahogy neki is csak Giovanni úr kalapácsa juttatta eszébe a gyermekkor szivárványos idejét.

A kísértések most új alakban környékezték.

Giovanni felesége a lyoni fráter gaztette óta úgy vigyázott leánykájára, mint a gyertyalángra. Nem is látták máskor, csak ha átfutott az udvaron fél csípőre tűzött szoknyában, mely alól kibukkant barna, telt lábszára. Meg vasárnap, ünnepnap, amikor a családdal templomba ment. Hosszú fátyola kéken lobogott a szélben, szemét lesütötte, barna arcán szende komolyság borongott. Kerek, húsos, kicsattanó arca, telt, vaskos ajka és éjfekete szeme volt Ritának s lassú, vonagló járása. Julianust különösen az ajka meg a járása kísértette. Mert ajkát egy kissé mindig nyitva tartotta, úgy, hogy hófehér, csipkés foga kivillant, mintha láz fűtené, járását meg

az tette vérforralóvá s egyben gyermekessé, hogy térdeit kissé összesúrolva lépett, ruhái suhogtak, csípője ütemesen vonaglott.

Bár Julianus minden erejével küzdött a földi szerelem kísértései ellen, apránként mégis megfigyelte Rität, akár akarta, akár nem. Ismét érezte azt a forró s egyben didergő rémületet, amit a fejérvári klastrom vendégházában érzett, amikor a vízhordó olasz leányt meglátta. És azt a sóvárgó kínt, ami a székesegyházban térdeplő leány hajfonatának láttán támadt benne. És tudta, ismét futnia kell, Isten tudja, hová, talán a világ végére; ahol egy asszony esztendők óta várja.

Töredelmesen gyónt, Paulust megkérve, vesszőzze meg, Paulus példákat sorolt elő szent Ágoston vallomásaiból, Gerhardus a maga módján, vidáman fitymálta ördöng korhatag hatalmát az igaz lelkek fölött, Desiderius pedig ámulva csodálkozott, mint aki semmit sem ért az egészből. Hiszen Rita semmivel sem szebb, különb, figyelemreméltóbb, mint az az ezer lány, aki Bononia utcáin s mezőin kavarog. Pedig azok sem olyanok, hogy megkísérthetnének egy igazi szerzetest. Bevallotta, ő még olyan nőt nem látott, akit megkívánt volna.

Ördöng azonban nem aludt, résen volt, tudta, hogy Julianus kerüli Rität, s készen várja a kísértést. Ám úgy intézte dolgát, hogy Julianus éppen akkor fordult be a kapun, amikor Rita kifelé indult, akkor ment át az udvaron, amikor a leány onnét jött, akkor lépett a lépcsőre, amikor ő, gyertyával a kezében kamarájába ment pihenni. Még az utcán is összesodorta őket. Julianusék beléptek a templomba, s íme, a leány is akkor lépett be lobogó kék fátyollal, bő, puha piros selyemben, fekete szemét lesütve s duzzadt ajkát kissé kinyitva, apja, anyja és testvérei kíséretében. Fejbólintással, mosollyal köszöntötték egymást, Rita is bólintott, ő is mosolygott, nem egyedül Julianusnak, hanem társainak is szánva az üdvözlést. Julianus azonban úgy érezte, a leány éppen reá mosolygott, éppen felé bólintott. És szívében újra meg újra föltámadt az ijesztő tűzvész. Utánanézett, bár minden erejét megfeszítette, hogy ne tegye. S látta a leány lassú, vonagló járását, amint térdeit kissé összesúrolva lépked a templom homályában.

Ki hinné, de még az is ördöng ügyét szolgálta, hogy Rita ama bizonyos lyoni fráter kedvese volt. Hogy nem szeplőtelen. Mert egész alakján elömlött a romlottság ragyogása, az pedig, hogy éppen egy fráterrel vétkezett, fölverte benne a kérdést: akkor talán velem is?

Mint akkoriban Julius fráterrel a matematikába, most Paulusszal merült bele a retorikába. Tanulmányai tárgya most a dictamen volt, azaz oly írásművek szerkesztése, amelyeket ő maga gondolt ki. Paulus nekiadta Petrus Blesensis régi könyvét, a Libellus de arte dictandit, nem egyszer maga szabta meg az írásmű tárgyát, de gyakran egészen Julianusra bízta. Hexametert meg disztichont kellett írnia. Julianus könnyedén, zengzetesen oldotta meg feladatait. De tudta, amit Paulus nem tudott, hogy érzékei remegéséből, édesen kínzó, bűnös vágyaiból mennyit fojtott bele a ritmusok lüktetésébe, a hangsúlyok ringó hullámzásába.

Az Univerzitáson pedig a dialektika és logika hajszálfinom törvényeibe ölte kívánságait. Elmerült az ellentétes fogalmak kérdésébe, bőven foglalkozott a szillogizmussal, s izgalommal követte a levezetések gyönyörű játékát, a tiszta, elvont gondolkodás kristályrendjét. A gondolkodás legmélyebb titkaiba a perihermeniák vezették, míg a látható világ jelenségeinek vizsgálatából a metafizika vezette a hit isteni magasságaiba.

És mégis, ha elkészült egy szépen gördülő, méltóságosan lejtő disztichonnal, rajtakapta magát a kívánságon: hátha elolvasná Rita? Ostobaság - tette hozzá nyomban, mint aki zagyva álomból ébred -, mit ért ez az egyszerű olasz leány a disztichonhoz? Mit tud a latin nyelvről? Olyan ő, mint egy kedves, lusta kis állat. Ami áhítat van benne, önkéntelenül támad, mint madár nyelvén a fütty.

S amikor a szónoklás művészetét tanulta, hányszor érezte: most Rität kívánja meggyőzni. Rität arról, hogy hány légió s hány század angyal van a Mennyben, mely arkangyalok a vezéreik. Rität arról, hogy mit jelent: „Kezdetben vala az Ige, az Ige Istennél vala, és Isten vala az ige." Ördöng oly istentelen volt, hogy Rität az isteni tudomány tanulásával kapcsolta össze.

Julianus Ég és Föld között hányódott, egyik órában az Éghez járt közel, a másik pillanatban lezuhant a földre, egy fiatal, gyermekes és bűnös leány mellé, aki lesütötte fekete, parázsként égő nagy szemét, duzzadt ajkát egy kissé kinyitotta, s lassú, vonagló lépéssel járt előtte a romlás felé vezető nyílegyenes úton.

*

Adalbertus, a Pozsonyból ideszármazott tanítvány, világi pap volt. Sokáig elkerülték egymást, Adalbertus másfelé volt elfoglalva, tisztsége is külön munkát rótt reá, amikor meg ő kereste Julianusékat, nem voltak szállásukon. Margherita asszony elhabrigyálta néhányszor, hogy bitangoló, franciának látszó papféle kereste őket, óvakodjanak tőle, mert szőke, kék szemű, alsó ajka lebiggyed s egyébként sem szerzetes. Gerhardus nevetett: vajon nem Desiderius jött-e haza egyedül? Hiszen szőke is, kék szemű is, meg mintha az ajka is lefittyedne egy kissé. De az asszony rémülten tiltakozott. Desiderius fráter igaz ungherese, megismeri ő a franciát húsz lépésről, annak tiszteletet gerjesztő szakálla van. S az ő küszöbét ne is merje átlépni.

Cifra, ám nem éppen tiszta ruháiban elsuhogott, még hosszan méltatlankodva s dörmögve a lépcsőn s hányva a keresztet. Álla hegyén kövér, barna bibircsók, három szál szőrrel.

Egy nap vigasztalanul esett a hűvös, ködszerű eső, a szél süvöltve fújt. Julianusék otthon ültek, tanulmányaikba merülve. A homályos lantornán peregve folyt le az esővíz. Giovanni mester is bevonult a fészer alá, onnét hallatszott a tompa pufogás.

Paulus le s föl járkált a szobában, suttogva variált egy parafrázist, hogyan lenne jobb, hatásosabb, megragadóbb, hogy keltene a legegyügyűbb hallgatóban is tiszta képet. Desiderius az ágyán ült, térdén abacust tartott, s háromszögeket rajzolt a finom porondra. Gerhardus meg az ágyán feküdt hanyatt, feje alá tette karjait, lábát lóbálta, s halkan dúdolt egy motettát. Julianus egy Planctus magyarázásával bíbelődött az asztalnál, de gondolatai messze jártak.

Kínzó honvágy gyötörte mostanában. Szeretett volna a földhöz vágni mindent s hazamenni. Nem mintha vonzotta, hanem inkább űzte volna valami. Ez az örökké fújó szél, mely átjárja a házat, a kámzsát, a csontokat és a lelket. Hiába várja, a hó csak nem akar lehullani. Odahaza már hull is talán. És zúgott a feje a torlódó, csicsergő olasz hangoktól, melyeket rázúdított Itália földje.

Az ajtó kinyílt, s nagy örvendezéssel egy alacsony, kövér, erősen szőke, érzelmes arcú, tiszteletet gerjesztő szakállú fiatal pap lépett be. Alsó ajka erősen lefittyedt.

- A magyeriak? - kérdezte szépen rezgő hangon.

- Azok - fordult felé Paulus.

- Végre! No végre! - kiáltott a jövevény, kitárt karral Paulusnak lódult, megölelte, megcsókolta, megveregette a vállát.

Majd ugyanezt mívelte a többivel is. Közben beszélt:

- Adalbertus vagyok, tudjátok, Emmerich pozsonyi böcsületös kűfaragó mívész fia. Fölszentölt pap. No, be szerettelek volna látni bennetöket! - Leült, körülnézett, elismerően bólintott. - Jó kis szállásotok vagyon. S négyen vagytok magyeriak! Immár szólani is elfelejtök, különös-

képpen magyeri nyelvön. Hát szóljatok, mi története otthon? Élnek-é, halnak-é? Bizony, két jó erős esztendeje rágom itt a könyveket, alig tudok hazulról sömmit.

Körülülték az asztalt, Paulus főtt gesztenyét, narancsot szedett elő a kuckóból. Adalbertus ezer kérdést vetett elébük, alig győztek felelni. S közben szelíd, érzelmes kék tekintetét hol egyikre, hol másikra fordította, megsimogatva őket a szemével. Fejét féloldalt hajtotta, mintha bánkódnék valamin. Mikor indultak, merre jöttek, hová valók, mit tanulnak, mi a szándékuk. De mohó kérdéseivel és mélabús tekintetével ellentétben volt vidám mosolya, játékos szava.

- No, hát Endre úrval mi vagyon, he? Hallánk, elméne Szentföldre processiózni.

- Hát elméne. Mondják, igön fél pápa úr fenyögetésétől.

- Osztán kit hagya odahaza maga képében?

- Joannes érsök úr űnagyságát - mondta Paulus.

- No, de most osztán nincs otthon a macska.

- Nemcsak az egerek, de a patkányok is cincognak.

- Márkedég Joannes érsök urunk nem tud a patkányokval bánni.

- Hát az országbíró kicsoda? A kéncstartó? Főlovászmestör? - firtatta a kíváncsi Adalbertus.

Ezt egyikük sem tudta.

- Hát nádrespán uram?

- Tám csak nem Kán nembéli Gyula úr? - találgatta Gerhardus.

- De bizony az - erősítette Paulus.

- Áh, nem ű. Apodfia Dénes úr - ellenkezett hevesen Desiderius.

- Az a zsivány? Hát nem ű a tárnokmestör?

- De bizony ű.

Végre mégis kisütötték, hogy Kán nembéli Gyula a nádorispán, Apodfia Dénes pedig a tárnokmester. Ezen Adalbertus igen elkeseredett.

- Hát mikor tanólja meg immár Endre úr, hogy ne bízzon kutyára hájat? No, szép kis ország, szép kis föld, szép urak! Hátszen amíg Endre úr odajár, Dénes úr megfosztja az egész birodalmat, akár a ludat!

Szótlanul rágcsálták a fügét, gesztenyét haraptak föl, s majszolták lisztes belét, homlokukat ráncolva, szemüket félig behunyva, mintha mérget ennének. Majd mind az öten csepülni kezdték Endre úr kormányzatát. Mért nem viszik nagy diadallal Béla kisebbik királyt Erdő-elvéből Fejérvárra vagy Esztrigánba, mért nem teszik fejére István király koronáját? Micsoda urak azok a magyeri urak?

- Én sem megyek vissza többé - mondta komoran Paulus. - Isten földjét tapodjuk mendönütt.

- Itália, ez osztán ország! - kiáltott lelkesen Gerhardus. - Ilyen városok, mint Bononia es, meg Ravenna, hát még Róma, sohult nincsenek. Ekkora tudomány! Ekkora hit!

- Vajon mink épétünk-e valaha oly épülelöt az igaz tudományoknak, miként Bononia? Mikor leszen nékünk Univerzitásunk? Hová a velág mendön szomjas elméje öszvegyűl? - tüzelt Desiderius.

Csak Julianus hallgatott. Ő arra gondolt, hogy egyszer úgyis nekivág Keletnek, megkeresi az ottmaradt magyarokat, hazatelepíti őket, s Ottó fráterrel egyszeriben megfordítja az ország sorsát.

- No, egyél még - kínálta Paulus a vendéget. - Nem kévánsz valami olajban sült pempőt? Mink már odavagyunk e sok bides olajtól.

Erre kitört a vihar. Adalbertus kezdte. Érzelmes képe kipirult, szeme égett. S a többiek tiszteletlenül a szavába estek, összevissza beszéltek, nekihevültek, az asztalt csapkodták. Igazán nem olyanok voltak, mint a szerzetesek.

- Csicsog bennem az olaj! Olajos hordó vagyok immár! Mécsös vagyok, nyelvem a bél, ha meggyújtanám, égne! - kiabált Adalbertus. - Odaakaszthatnának hosszú láncon az egyház boltjára, ott éghetnék az oltár előtt.

- Olajval ölnek! - fakadt ki dühösen Gerhardus.

- Szégyön-gyalázat, szörzetös létötökre így szidalmazzátok az étket, mit Isten ád - korholta őket Paulus. - Vajon gyomrotokval szolgáljátok-e Jézus Urat?

- Mért, tám kedvelöd az olajat?

- Bár sohase látnám.

- Nem lehet itt élni!

- Nem ország ez! Nem nép ez! Sömmi ez!

- Olajütő malom az egész tartomány!

- Ha én ezt tudtam volna, Párisba mentem volna! - dühöngött Adalbertus.

- Fene megötte az egészet. Mért nem löhet az embör otthon? Mért nincs Univerzitás otthon?

- Ha egyször lesz, azt nézze meg a velág, mit tud magyeriak nemzete!

- Az az igazi! A magyeri!

- A többi csak tekergő, széltoló gyüttment. Nem is nemzet.

Mind ott álltak a szoba közepén, egyszerre kiabáltak, lelkesedésük nem ismert határt. Még a falakon is túlcsapott, elannyira, hogy a csúf Margherita asszony sietve benyitott, nem ölik-e már a franciának vélt szőke papot. Mert ezt látni akarta.

Adalbertust Desiderius kikérdezte, miféle Emmerich az apja, mert valami köze neki is van Pozsonyhoz. Anyja ugyanis Wentzla von Kremps kőfaragó mester unokája, Anna. Öregapjának szőlője is van vagy volt Pozsonyban.

- Vajon nem Walckhof posztómángorló mestör szomszédja vala?

- Úgy tudom, az.

Erre Adalbertus nekiugrott Desideriusnak, összevissza ölelte, majd a belét fakasztotta ki. Csodálatosak Isten útjai!

Adalbertus elmondta, hogy apjának a Fudluken utcában háza van, hetedmagával dolgozik, ő rakta a Magyar Ellenség nevű tornyot s javította ki a Vargatornyot. A néhai öreg von Kremps mester ugyancsak emlékezetes kőfaragó volt, megvette szomszédjának, Walckhof posztó-mángorlónak a szőlejét. Felesége Margaret volt. A szőlővétel miatt adósságokba keveredett, tartozását újabb kölcsönnel fizette ki, azt mívelte tehát, hogy egyik gödröt azzal a földdel

tömte be, amit a másikkal kiásott. Mennyi év múlt el, s Emmerich mester még ma is tartozik Aserl zsidónak.

Így került sor Aserl zsidóra, majd a többi zsidókról: Muschról, Jakabról, Trötleinről, az egész Zsidó utcáról, végezetül magukra a zsidókra. Ebből pedig az sült ki, hogy megint mind az öten szidták Endre urat, a kincstartóját, a főpapokat, az egész országot. S újra elkeseredtek.

*

Adalbertus ezután naponként fölkereste Julianusékat. Együtt vitatták meg tanulmányaikat, a magisterek és doktorok természetét, együtt sétáltak a pihenés óráiban, bámulgatták a különös, ferde Torri Asinellit, melyet a három magyar csak illő távolból mert csodálni, attól félvén, egyszer csak ledől, és szörnyű pusztulást okoz. A kis tóhoz nem jártak, mióta a hűvös, esős, még az őszieknél is szelesebb téli napok beköszöntöttek.

Különösen Desiderius volt jó egyetértésben Adalbertusszal. Amikor megszállta őket a honvágy, Pozsonyról beszélgettek kimeríthetetlenül. Sorra vették az összes utcákat - az Ispotály utcát, Magyar utcát, Apáca utcát, Magas utat, Hosszú utcát -, emlegették a vár részeit - a Vargatornyot, Péktornyot, Óerődöt, Víztornyot -, hajba kaptak azon, hogy honnét hozzák a meszet, a tetőfedésre használt rezet. (Adalbertus kifejtette, hogy meszet Németóvárról, rezet Bisztricabányáról hoznak.) Emlegettek családokat, melyek Viennából, Bajorországból, Karantániából, Sváborszégból telepedtek be, s híressé tették a pozsonyi kőfaragó meg kőmívesi társaságot, az Oltáriszentségről elnevezett Szövetséget. Lelkesen dühös, mohó vitáikba Julianus is beleszólt, ismervén az arany, ezüst kupákat, kereszteket, láncokat és tálakat, melyeket a pozsonyi ötvösök alkottak. Ezekről a művekről igen rossz véleménye volt, meg is mondta, hogy az ötvösök szövetségében csak a magyar mesterek tudnak remekművet alkotni. Ez bántotta Adalbertus meg Desiderius büszkeségét - pedig mi köze volt már Desideriusnak Pozsonyhoz? Hiszen a köldökzsinór - Anna asszony élete -, mely családját valaha Pozsonyhoz fűzte, régen elszakadt.

Alig jelent meg Adalbertus másodszor Giovanni mester házában, máris föltámadt benne a kalapács és véső szerelme. Először csak a fészer ajtajában bámulta a három férfit, amint körzővel méregeti a szép fehér kődarabot, s nagyolgatja egy bánatos Krisztus-fej durva körvonalait, de csakhamar föltűrte egyházi köntöse ujját, vésőt ragadott, s nekitérdelt a síremlék faragásának. A mester, homlokára tolva pápaszemét s megvakarászva tarkóját, jóindulatú lenézéssel figyelte szorgoskodását, de elismerőleg hümmögött, amikor látta, hogy a magyar pap érti a dolgát. Adalbertus elmondta, hogy az ő apja is kőfaragó, méghozzá a javából. Nála inaskodott ifjúkorában, mielőtt papi életre adta fejét egy reménytelen, szomorú szerelem miatt. Erre mind a hárman bólogattak, s nagyobb tisztelettel néztek rá, mint ahogy papi férfiúra szoktak. Megnőtt a szemükben. Nemcsak egyházi ember, de félig-meddig kőfaragó is. Ez már igen!

Ha a fráterek nem voltak odahaza, Adalbertus néhány órát azzal töltött, hogy faragta, méricskélte a követ, vitázott a mesterség fogásai, a szobor stílusa fölött, ítéletet mondott, lelkesedett. Ugyancsak beleizzadt a jóleső munkába. Hüvelykujját elverte, tenyere hólyagos volt, köntöse kőporos.

- Isten a kőfaragóhoz áll legközelébb - mondogatta büszkén. - Agyagból formálta Ádámot, ahogy a jó kőfaragó formál emberi alakot. És lelket lehelt belé, ahogy a jó kőfaragó lelket lehel művébe.

Ettől a szép mondástól Margherita asszony könnyekre fakadt, s olyan bámulattal, szeretettel nézegette Adalbertust, mintha a tulajdon fia lett volna.

Mire Julianusék hazakerültek, Adalbertus már jól megizzadt, s mohó étvággyal fogyasztotta el Margherita asszony sokszor szidott olajos ételeit, melyekkel köszönet fejében megkínálta.

De nemcsak a mester, a legények meg a rút Margherita asszony csodálta Adalbertust, hanem Rita leányzó is. Beosonkodott a műhelybe, csendesen leült egy kődarabra, könyökét térdére, arcát tenyerébe támasztotta, s fekete szeme áhítatos csillogása ide-oda kísérgette a lelkesen munkálkodó fiatal magyar papot. Nem szalasztotta el egyetlen mozdulatát. Ha nekivetette vállát egy súlyos márványtömbnek, ő is visszafojtotta lélekzetét, szinte együtt emelt Adalbertusszal. Ha a véső kényes helyen járt, a kalapács óvatos, apró ütögetéssel kocogott, Rita kidugta piros nyelve hegyét kissé nyitva hagyott vaskos ajkai közül. És ha Adalbertus egy lépéssel hátrálva ragyogó arccal gyönyörködött a kőből kibontakozó szent életteljes szépségében, az ő arcát is elöntötte a gyönyörűség halvány pirossága és önfeledt mosolya.

Adalbertus immár észrevette a szép fiatal lány lelkes csodálatát, s még nagyobb lendülettel dolgozott.

- Mért nem ragadék kalapácsot, vésőt már elébb! - kiáltott föl, amikor fáradtan, de fölajzott szívvel belépett a fráterek szobájába, Desiderius ágyára dobta magát, nagyot fújt, s meztelen karját feje alá hajtotta. - Mennyével elébb megszoktam volna azt a sok olajat meg hitvány bogyót!

- Csak ügyelj, ézös felem, ördöng hozzád ne furakodjék Istennek tetsző munkád üdején - figyelmeztette Paulus.

- Ugyan hát miképpen furakodhatnék hozzám! - nevetett Adalbertus gyermeteg ártatlansággal. - Jézus Urunk képét faragom, Rotta úr leányának sírjára.

- Rotta sírjára, de Rita kedveérte - mosolygott Gerhardus.

- Gyalázatos, bínös magyeriak vagytok! - förmedt rájuk a kőfaragó pap. - Nem tudjátok-e, mi a parancsolat! *Ora et labora.* Én, mint pap, imádok, s mint kűfaragó: munkálkodom. Vajon miképpen férhetne hozzám ördöng?

Hogy valóban nem férhet hozzá, bizonyította az eretnekek ellen érzett rettentő gyűlölete. Kövér, gyermekes arca megnyúlt, szakálla prófétai haraggal reszketett, szeme kékje elborult, vésőt, kalapácsot simogató keze ökölbe facsarodott, vidám hangja rikoltóvá vált, ha az Egyházat fenyegető pokoli tanokra fordult szó. Ha az ágyon heverészett: nyomban fölugrott, rohanászni kezdett a szobában, ha asztalnál ült: fölrúgta székét.

- Ördöng nemzetségi! - ordította magából kikelten. - Patarénusok, albigensiek! Boszorkányokval fajtalankodó ördöngök! Bakszagú gyalázói Jézus Úr igazságainak, Evángéliom megcsúfolói! Én tudom, a patarénusok misét mondanak Belzebubnak, leborulva imádják. Hostiát sütnek gyermökök véréből. Kresztyén kisdedöket megölnek, megsütnek s azban esznek. Jézus Úr képét kötélre kötik, s kemény szidalmazások s pökdösések közötte sárban, rondaságban megvonsszák mendenök nagy örömére, Sátán gyenyerőségére. Franciában kedég várasak piacán, tűzben égetik meg a Bibliát. Olyan mondá neköm, azki maga szömével látá. De hát Honorius pápa űszentsége mazna férjfiú, s ha Isten műve, az egész Egyház vele dől is, maga alá temetvén mendön nemzetök üdvösségét, ű föl nem vétetné a kresztöt ellenük. Huzakodik, alkudozik Fredericus úrral, ama fortélyos kaiserral, közben meg eretnek uraimék mendön pereputtyukkal egyben falják e velágot, miként tűz az erdőt.

Ez a szelíd, mosolygó pap tüzet hányt, vért ivott, ezreket és ezreket gyilkolt, városokat, falvakat dúlt föl, hadakat vezetett, egész világ kerekségén prédikált, fenyegetőzött, poklot idézett, prófétált, egyszóval megszűnt Adalbertus lenni.

- Nincs már messze a nap - rikoltotta látnoki arccal -, hogy Szent Pétör utóda, velág kresztyéneinek fejödelme együtt zuhan bitangoló pispökeivel, érsökeivel, bíborba öltözött gaz ajtónállóival s trónusának oszlopaival egyben. Mert íme, mivé levének Jézus Úr szolgái, Evángéliom hirdetői? Farkasokká, azkik Jézus Úr karámjában garázdálkodnak, ölyükké, azkik ártatlan csirkéket hurcolnak el, s parázna kéjelgés közben ölik, rabolókká, azkik Szentföldre indulnak singnyi kresztökkel, csillogó fegyverökvel, s rabolják, dúlják, égetik jámbor kresztyénök falvait...! Bizony, elérköze Ántikrisztus ideje, föltámada Apokalipszis Veres Sárkánya s két Fenevadja.

- Ki ama Vörös Sárkány? - kérdezte Julianus.

- Tudhatják mendönök. Írva vagyon: „Vala egy nagy Veres Sárkány, azkinek hét feje vala és tíz szarva és az ű fejeiben hét korona. És az ű farka utána vonzá az ég csillagainak harmadát. És lőn az égben viaskodás: Mikhael és az ű angyalai viaskodnak vala Sárkánnyal, és a Sárkány is viaskodik vala és az ű angyelai...” De nem vöhetének diadalmat, és az ű helyek sem tanáltaték többé a mennyben.

Egyre tüzesebben harsogva a Jelenések Könyvét, idézte a Sárkányt és a Fenevadakat, valósággal elrémítve Desideriust meg Gerhardust. Desiderius úgy bámulta Adalbertust, mint egy prófétát, Gerhardus pedig elszomorodott, majdnem könnyezett.

- Ne szólj immár, ézös felem - kérlelte Adalbertust.

- De szólok, igenyöst - kiabált a pap, mint a megszállott, s megrázta szakállát. - Halljátok és emléközzetek. Ha pápa úr föl nem kél az eretnekség ellen, ha nem emeli föl a kresztöt, ha továbbad pispökök, érsökök paráznasága, kapzsisága, népek szöme láttára űzött fertelmes duhajkodása, hazudozása véget nem ér, elpusztul a velág. Jézus Urunk Egyháza máris recseg-ropog.

Aztán elsorolta a jeleket. A patarénusok Belzebubot imádják. A Szentföldre induló hadak nem Jézus sírját akarják visszafoglalni a pogányoktól, hanem harácsolnak. Vezéreik a maguk hatalmát nézik. A keresztyén városok meg vad mohósággal gyűjtik a kincseket, melyek Keletről feléjük áradnak roskadásig rakott gályákon. Mi ez, ha nem Sátán uralmának kezdete?

Julianus nagy izgalommal hallgatta a füsttel és korommal csapzott szavakat. Eszébe jutottak a pécsi szerzetesek, föltámadt benne a duhajkodó, ordítozó, részeg alakok kavargásának infernális képe. Azután nyomról nyomra haladva visszaemlékezett a homályos, félig már elfeledett összeesküvésre, melyet Johannes érsek is helyeselt, s melynek a királyné áldozatául esett. Azt hitte, csak Magyarország süllyedt bűnbe, csak ott paráználkodnak, kereskednek, hazudoznak a papok, csak ott vernek hamis pénzt, csak ott szövetkeznek érsekek egymás ellen. De úgy gondolta, ha Endre úr fölveszi a keresztet, jóra fordul minden. Hát íme, fölvette, el is ment a Szentföldre. És mindez nem segítene? A romlás olyan mélyre hatolt, ahogy ez az Adalbertus mondja? Olyan mélyre és olyan magasra? E világ minden részében paráznák, puffaszkodók, harácsolók a főpapok, mindenütt hazudnak, hadakoznak, lábbal tapossák az Evangéliumot? Hiszen akkor csakugyan nincs mentség. Isten szörnyű bosszúja nem egy népet büntet és javít, hanem elsöpri az egész emberiséget, pokolra teszi az egész világot! Hová tekintsen, forduljon a magyar nép, ha csakugyan olyan a világ, amilyennek Adalbertus mondja?

Tanulmányaiba merülve eddig úgyszólván semmit sem látott, ami a jámbor kőfaragó házán s az Univerzitás előadótermein kívül van. Most lassanként kinyíltak az ablakok, s itt is, ott is szörnyű látvány meredt elé.

Egyre többet vitatkoztak, egyre több hírt hallottak, a világ képe egyre fenyegetőbben bontakozott ki.

A karácsonyi ünnepek rövid időre ismét visszahozták a régi, otthoni békét, a gyermekkor édes, ringató hangulatait. Új remény, új öröm költözött szívükbe, Jézus születése megcsillogtatta a megváltás reményét. Hazulról semmi hírt nem hallottak, Endre úr nyilván a Szentföldön vitézkedett, hogy jóvátegye bűneit, otthon meg a mindenek által becsült Johannes érsek kormányzott Endre király képében, az ő megbízásából. Látták és átélték a bononiai polgárok és papok, az Univerzitás karácsonyi áhítatát is. A templomok megteltek buzgó néppel, a harangok zengtek-bongtak, a gyertyák lobogtak, az orgona búgott, az ének harsogott a boltívek alatt. De a magyarok híját érezték a karácsonynak - egyszersmind újévnek -, mert hiszen odahaza gyakran hó födte ilyenkor a földeket, a meztelen fák gallyai között szél dudorászott, varjak keringtek a sötét ég alatt, s az éjféli misére összegyűlt tömeg ujjongó éneket énekelt Jézus születésének örömére pásztorokról, bárányokról, szamárról, ökörről s az isteni Gyermeknek vitt egyszerű ajándékokról.

A karácsony azonban itt, távol idegenben is hozott nekik ajándékot, ami megvigasztalta s boldoggá tette őket.

Nagymise után a Piazza del Nettuno kavargó sokaságán törték magukat keresztül, hogy hazatérjenek, amikor nagy ujjongás támadt. A nép rohanvást indult egy irányba, mint a nekilódult nyáj. Különösen a koldusok, asszonyok és gyermekek törtettek ész nélkül. Julianus és társai ugyancsak a tömeggel tartottak, nem tudván megérteni, mért ujjong, rivallog és kacag a sokaság.

Amikor az első sorokba furakodtak, látták, hogy két szürke csuhás, mezítlábas, vígan kurjongató fráter áll a tömeg közepén, vállukon tarisznya, s abból ugyancsak osztogatnak valamit a szegényeknek. Assisi Franciscus „kisebb" fráterei voltak. Arcuk ragyogott a vidámságtól, nevetve tiltakoztak a rájuk törő tömeg taszigálódása ellen, s alig tudtak megállni a lábukon. Látva a négy frátert, a minoriták nagy szeretettel integettek nekik, menjenek közelébb. Paulus meg Julianus nagy nehezen hozzájuk furakodott.

- Segítsetek, atyafiak - mondta az öregebb olaszul. S nyomban egy marék aprópénzt nyomott Paulus tenyerébe. - Nesze, neked is - folytatta Julianushoz fordulva, s most az ő markába nyomott egy csomó pénzt. - Osszátok igazságosan.

Lassan lépkedve a téren, jobbra-balra osztogatták az aprópénzt a karácsony örömére.

Amikor mindenük elfogyott, hazafelé indultak a térről. Amerre jártak, az emberek nevetve, integetve üdvözölték, a gyermekek nyomukba szegődtek, futva kísérték őket, s keservesen kunyoráltak ajándékért. Az asszonyok meg elébük álltak, s kérték, áldanák meg karon ülő gyermeküket.

Klastromuk hitvány, szűk, alacsony kis ház volt, magas fallal körülvéve. Egyik oldalát kibontották, a földön tégla, homok és mész mutatta, hogy építkezésbe fogtak, de abbahagyták.

- Azért küldött a Pater Seraficus - mondta az idősebb fráter -, Hogy megakadályozzam az építést. Könnyebben éri el az ember Istent a kunyhóból, mint a palotából, mondta a szeráfi atya.

- Ha az építéssel föl nem hagynának - toldotta meg a másik fráter -, inkább menjenek innét valamennyien, s engedjék át a házat azoknak, kik jobban szeretik a fényt és pompát, mint Szegénység asszonyunkat.

Fény és pompa ebben a házban! Mennyivel különbek voltak otthon, Magyarországon a hatalmas kolostorok, milyen ragyogóak a faragott oszlopokon nyugvó, képekkel díszített termek, áhítatot gerjesztőek a boltívek, fejedelmiek a kapitulomház faragott, nehéz bútorai! Egy-egy kolostor valóságos kis város volt, épületek egész sorával, udvarokkal, ólakkal,

kórházzal, vendégfogadóval, magtárral, mindenféle kamrával, kertekkel, pincékkel. És e kis városokhoz csatlakoztak még a mesteremberek, halászok, pásztorok, szőlőművelők tanyái, majd a messze kiterjedő földek és erdők, a falvak sokasága, várak vitézekkel, a fényes templomok. Ezek a jó fráterek pedig már ennek a kopott, majdnem roskadozó, szűk, alacsony rendháznak a fényességét is restellik. Valamelyiküket mégis megszállta az elégedetlenség, hiú gőg és puffaszkodás, rábírta társait, hogy a köveket, homokot és meszet összekoldulva, tágítsák egy kissé hajlékukat. De már ezzel magukra vonták a Poverello dorgálásait.

Julianust megrendítette ez a földhöz ragadt szegénység, ez a valóságos koldustanya. Nem hiába ült eljegyzési ünnepet a Poverello Szegénység asszonnyal! Milyen romlott lépcsők, milyen roskatag ajtószárnyak, milyen dohos, nyomorúságos szobák. Sehol egy szépen faragott oszlop, sehol egy kép, sehol egy szobor. Egyetlen dísz a feszület. Az asztalok durva deszkából valók, meg sem simították őket, a székek éppen hogy megállanak, semmi kényelmet nem nyújtanak.

Öt fráter jött elébük a rokkant ház zugaiból koszlott, derekukon kötélen átkötött csuhában, mezítláb. Volt közöttük egy deresedő, nagy szakállú fráter, nyilván ő volt a perjel. Kitörő vidámsággal köszöntötték a látogatókat, keresztet vetettek rájuk, nevettek, megölelték, megcsókolták, majd nagy szívességgel befelé invitálták őket. A nap harmadik órája - a tertia - jócskán elmúlt már, a refektóriumban használt szűk, alacsony szobában a reggeli maradványai hevertek: néhány kenyérhéj, egy cserépből készült tejeskancsó meg három cserépbögre. Nyilván ebből a három bögréből reggeliztek valamennyien.

A társalgás hol latinul, hol olaszul folyt. Fra Egidio, aki a Neptun téren odahívta Julianusékat, egyenesen a Poverellótól jött, hogy megakadályozza a rendház kibővítését. Társa, Fra Jacopo, elkísérte az útra. Az öreg fráter, Bernaldo, hellyel kínálta vendégeit, s nyomban Magyarországról kérdezősködött. Vajon nem lehetne-é oda is minoritákat küldeni? A magyar nemzet dicsősége és büszkesége a keresztyénségnek. De hírlik, hogy az ördög vetése ott is kikelt, miként az egész világon mindenütt. Francesco kövenként koldulta össze Assisiban Szent Damianus roskadozó templomának újjáépítéséhez a köveket. Vajon nem lehetne-é így, kövenként összehordani a jótetteket, hogy a magyar Egyház hatalmas, ősi épületét régi fényében föltámasszák?

Julianus és társai ragyogó szemmel, áhítattal hallgatták a perjel szavait. Az asztal körül nevető arccal ültek a fráterek. Szemükből biztatás és szeretet sugárzott. Julianus akaratlanul összehasonlította őket azokkal a szerzetesekkel, akik között odahaza megfordult. Akadt ott Jézusnak igaz követője nem egy. A néhai váradi perjel, a jó Pelbárt fráter, Stefanus, aztán itt is ült három, kik közül különösen a szívéhez nőtt Paulus, de igen szerette Gerhardust is. Jézus Evangéliumát azonban hátha ezek a szegény, foszlott, ragyogó arcú fráterek fogják megmenteni a romlásba rohanó emberek számára?

Amilyen szomorúság szállta meg, hallván Adalbertus dühös kifakadásait az eretnekek, a hatalmas egyháznagyok gőgje és romlottsága ellen, amilyen reménytelen bánattal gondolt a hazai klastromok gyalázatos bűnfészkeire, a vetélkedő, gyűlölködő, összeesküvésekben forgó főpapokra, a király könnyelműségére, melyet mindenki kihasznált, hogy gazdagodjék belőle - olyan csapongó vidámság, föllobogó remény, biztos hit és bizalom töltötte el most, ezek közt a koldusfráterek közt ülvén.

De nemcsak ő - Paulus is föllelkesült. Mindnyájuk nevében szólva leírta az otthoni állapotokat, a bűnöket, bajokat, tennivalókat. Kérte a frátereket, imádkozzanak a magyarokért, s tegyenek meg mindent, hogy alkalmas férfiak induljanak Magyarországra, újrakezdvén a térítést, a lelkek gyógyítását.

Sextáig beszélgettek, akkor megölelték, megcsókolták a Poverello kedves fiait s hazaindultak. A fráterek kikísérték őket, keresztet vetettek rájuk, s míg el nem tűntek, váltig integettek és nevettek.

Julianus lépései könnyűek voltak. Paulus azt fejtegette, hogy íme, Isten megtalálta az utat, melyen a romlásba dőlt lelkek ismét elindulhatnak felé. Ez az út nem más, mint Jézus meg tanítványai útja: a teljes szegénység. Két köntösöd ne legyen! És ha van kettő, add oda az egyiket a nálad is szegényebbnek. Jézus ólban született, jászolban feküdt, szegényeket tanított, kunyhókban gyűjtötte híveit, apostolai halászok voltak. Ismét vissza kell térni tehát a Genezáreth tavának szegény halászaihoz. Ha van még mentség a világ számára, nem más, mint a legszegényebbek Evangéliuma.

Lelkes hangulatban értek haza, s észre sem vették a hideg, apró szemekkel hulló esőt, mely átáztatta kámzsájukat...

*

Innen a távolból egyre tisztábban látta magyeri népét Julianus is. És minél tisztábban látta, annál forróbban sajnálta és szerette.

Időről időre kínzó honvágy markolta meg a szívét, nem tudott aludni, tanulni, nem ment le falat a torkán, úgy érezte: halálosan beteg. Februárban már nyíltak a virágok, illatfellegek hömpölyögtek a tavaszi melegben úszó lankákon, s ő arra gondolt: vajon odahaza a medve kibújt-e barlangjából? Vagy dermedten alszik tovább, tudva, hogy vad hóviharok, süvöltő szelek, csikorgó hidegek következnek még? Vajon az áradások mentén pelyhesednek-e már a fűzfák barkái, mint a kislibák selymes tolla? Es ha a nyugati szélben rohanó ezüstös felhőket nézte, arra gondolt, ezek most átsuhannak a hegyláncok fölött, árnyékuk ott siklik a magyar szántóföldek és erdők fölött, a falvak népe föltekint, s nem tudja: ő üzen nekik szíve egész szeretetével és hiábavaló vágyával.

Ezekről az érzésekről nem szólott, de látta, Paulus, Gerhardus meg Desiderius is türelmetlenebb, csöndesebb, hanyagabb. Még Adalbertus is megváltozott. Kerek, gyermekes képe elkomorult, szelíd kék szeme tűnődőbb lett, nagyokat hallgatott, még nagyobbakat sóhajtott. Nem elégedett meg azzal, hogy messer Giovanni műhelyében egy-két órát dolgozott, nem, Adalbertus valóságos kőfaragó lett, még az Univerzitásról is elmaradozott, hogy a vésőt, kalapácsot forgassa. A mester is meg volt vele elégedve, vésője alól megható Krisztusok, méltóságos szent Péterek, elragadtatott angyalok, bánatos Szűzanyák, virágos oszlopfők kerültek ki. Mindez igen lelkesítette Giovanni mestert, s elragadta Rita leányzót és anyját. Valóban, ilyen ügyes egyházi férfiút még nem láttak. Ha dolgozott, magasan szálló hangon zsoltárokat énekelt, vésője alól pattogtak s frecsegtek a szilánkok. Fölgyűrt papi ruhája vastagon dudorodott a vállán, zömök, szőrös, mezítelen karizmai kígyóztak. Erősen domborodó homlokán verejték gyöngyözött.

Ha fölment társaihoz, hallgatott, homlokát komoran összeráncolta, fejét föltámasztotta, tenyerébe nyugtatta, s messze elbámult a Piazza del Santo Augusto rügyező, bimbózó bokraira, sátoros olajfáira a nyitott ablakon. A távolban vonuló barna várfalat olyan sóvárogva nézte, mintha innen az ablakból át kellene ugrania, de lábát megkötözték.

És nem győzte szidni Magyarországot.

- No - mondta egy nap fölháborodva -, itt vagyon esmég egész kresztyén velág szégyöne s gyalázata. Ravennában kikötött gályák hozták hírül, hogy Endre úr megyen immár hazafelé a Szentföldről. Megyen már! Néki elég vala. Ide vonula, oda vonula, megcsörgeté kardját,

megtáncoltatá kényös paripáját, meglengeté zászlóit s megyen. Most fogjon ki rajta pápa űszentsége! Most vesse interdictum alá. Hát nem vala ű Szentföldön? De bizony vala!

A fráterek elképedtek.

- Mi az, tám megvívá immár Jeruszálemöt? - kérdezte Paulus.

- Nem vívá ugyan, de halad visszafelé. Éppen üdeje is. Mert gaz uraink elkiűzék hazulról képének viselőjét, ország kormányzóját, Joannes érsököt.

Paulus fölugrott, Gerhardus hangosan nevetett, mint akivel mókáznak, Julianusban meg elhűlt a vér. Torka összeszorult, szeme előtt fekete pontocskák karikáztak. Hirtelen olyan érzés támadt rá, hogy Magyarország szakadékhoz érkezett, nincs, aki megállítsa, menthetetlenül belezuhan.

- Mit kacagsz? - kiáltott Paulus Gerhardusra. - Tám elvövé Isten az eszödet?

- Hogyne kacagnék, hiszen e kűfaragó meghibbana.

- Nem hiszitök? - bizonykodott Adalbertus, s olyan képet vágott, mintha tele lenne a szája. - Böcsületös kalmár hozá a hírt, maga es most jöve Ravennából. Vagyon néki itt egy öccse az Univerzitáson, azzal szóla. S mikor hallá, hogy én magyeri volnék, elmondá az egészet. Ott vala Akkonban. Endre úr fölszedé sátorfáját s megindula. De még valami menyasszonyt is viszen haza, görög leányzót dajkástul, fiának, Béla úrnak, a küsebbik kerálnak.

- Ne ezt mondd, hanem Joannes érsököt s urak lázadását - szakította félbe izgatottan Paulus, majd néhány lépést járt a szobában, meg megint megállt, szemközt Adalbertusszal.

- Úgy vagyon, ezt mondd - nyögte Julianus is egészen megsemmisülve.

Hát elmondta újra, sokkal részletesebben, bár maga sem tudott mindent. Azt nem tudta, mikor s hová kergették Joannes érseket Esztrigánból. Csak annyi bizonyos, hogy már jó ideje nincs otthon, az urak vérét vették volna. Most aztán csakugyan rabságra vetik a szabad telepeseket s a királyi földek népét, s e törekvésükben versengenek velük az egyház nagyjai. Azzal az ürüggyel, hogy Jézus egyházát mindenáron gazdagítani kell, mert csak így menekedhet az ország zavaros helyzetéből, húzzák-vonják a királyi vagyont, ahogy csak bírják. Joannes érsek ennek ellene szegült, ezért kellett takarodnia. A király meg bizonyára meghallotta a baj hírét odalent a Szentföldön, s mert úgysem buzgólkodott túlságosan a hadjáratban - ha interdictum-mal nem fenyegetik, el sem indult volna -, kapta magát, visszafordult. Vívott egy kisebbfajta ütközetet a Tábor hegye ellen, azt is eredmény nélkül. Azonban nem vágyik több dicsőségre. Vívja vissza a Szentföldet, aki akarja, akár Fredericus császár, neki mindegy. Ígéretét megtartotta, most siet haza rendet teremteni. Ha ugyan tud. Eddig sohasem tudott.

- Nem ország Magyarország - legyintett keserűen Adalbertus.

- Nem ország - tette hozzá csendesen Desiderius.

- Urak prédája - folytatta Adalbertus.

- Pispekek, klastromok vadászhelye.

- Osztán béfalják az idegönök.

- Hallgass, magad sem vagy magyeri nemzet - hörrent rá Gerhardus.

- Feleim, feleim - dorgálta őket Julianus fölemelt kézzel. - Még itt is faljuk-marjuk egymást? Gondoljunk inkább arra, vajon nem kellenék-e hazafelé mönnünk.

- Ha baj vagyon, haza kell mönnünk - helyeselt izgatottan Gerhardus.

Járkáltak, leültek, megint fölkeltek, töprengtek és vitatkoztak. Nagy fekete árnyék szállott reájuk Keletről, s elsötétítette kedvüket. Aztán Albertus dohogva elment, s ők ott maradtak tépelődéseikbe, keserűségükbe süllyedve.

Paulus kemény böjtöt rendelt, hogy megerősítsék Istenbe vetett bizalmukat. Ezután letérdeltek, s buzgó imádságba merültek. Amikor ezt elvégezték, Paulus még egyszer végiggondolta, hogyan is fogadták a rossz híreket. És megállapította, hogy szerzeteshez méltatlanul viselkedtek.

- Az engedelmesség parancsolatának nevében - mondta minden szót jól megnyomva és szinte tagolva - kérlek, feleim, vegyünk egymástól kemény bíntetést viselkedésünkért. Mert kicsinyhitűek vagyunk, s megrémülénk, vajon Isten nem hagy-é el mindnyájunkat, Magyeriországval egyben.

Ezt mindnyájan helyeselték. Levetették kámzsájukat, letérdeltek, s Paulus kezéből a vesszővel mind a hárman kemény disciplinát vettek. Majd Paulus térdelt le, mélyen a földre borult, s hangosan imádkozva, nagy alázattal fogadta a verést Gerhardustól.

*

Mindamellett békés munkájukat erősen megzavarták Adalbertus hírei. Az Univerzitáson is mind csak azt tudakolták, mi hírek érkeztek Akkonból. Amit hallottak, úgyis tudták. Hogy Venezia, igazi kalmárvároshoz híven, csak azt nézi, mi hasznot húzhat a keresztes hadjáratból, s hogy huzakodik a pápa a császárral. De Magyarországról nem tudtak meg semmi újabbat.

Lassanként visszazökkentek a rendes kerékvágásba, s hozzáláttak szorgos munkájukhoz.

Hogy ezt megtehették, abban részük volt a Poverello szegény kis fráterеinek. A „Kerekasztal szerény lovagjai" - mint Francesco nevezte fráterеit - annyi hitet öntöttek beléjük emlékezetes találkozásukkor, s úgy megszégyenítették őket vidámságukkal és koldusszegénységükkel, hogy nevetésük csengése egyre erősebben visszhangzott a szívükben, mezítlábas, koszlott alakjuk egyre dicsőségesebben ragyogott előttük. Megtudták, hogy fra Bernaldo, a perjel, ugyanaz a fráter, aki elsőnek csatlakozott Francescóhoz, eladván tekintélyes birtokait és vígan szétosztva a szegények között. Ő alapította ezt a szegényes bononiai rendházat. Bononiába érkezve, a piactérre ült, s két napig békésen tűrte az utcán tekergő kölykek csúfolódásait, bántalmazásait. Hajába homokot szórtak, kavicsokkal dobálták, gúnyáját húzták-vonták, taszigálták - ő csak mosolygott. Ezt látva a város tanácsának egyik tagja, hozzálépett, s fölajánlotta a házát. Bernaldo Jézus nevében elfogadta, s betelepítette Isten szegénykéit. Ő volt az, akit Isten angyala átvitt a folyón, amikor zarándokúton járt Santiagóban. Amikor Julianus mindezt megtudta, igen szégyenkezett. Lám, mi az ő indulatos háborgása ennek a krisztusi koldusnak a bölcsességéhez képest!

A magisterek és doctorok pedig méltóságosan méregették az Univerzitás hatalmas épületének folyosóit, fölültek a katedrára, s bölcsen prelegáltak a könyvekből, melyeket rég meghalt tudósok s egyházatyák írtak. Az igaz tudomány képében jártak-keltek a város utcáin, megkívánva a kavargó tömegtől, hogy mély áhítattal nyisson utat, mint Jeruzsálem népe a farizeusoknak és írástudóknak. Roppant bölcsességük tudatában lebegtették bő palástjukat, fejüket fennen hordták, az egyházban az első sorban ültek, suttogva beszéltek, ha pedig vitáztak, arcuk kigyúlt az első ellentmondásra. Julianus lassan-lassan elidegenedett tőlük, mióta Isten szegényeinek gyermeteg vidámságát, szánalmas rongyait s igaz bölcsességét látta. Tulajdonképpen csupa Georgius fráter volt ez a sok bononiai magister, baccalaureatus és doctor.

Nemegyszer látta, amint a város piacán visító gyermekhad nyargalja körül fra Bernaldót, fra Egidiót vagy fra Jacopót. A fráterek mosolyogva haladtak a csúfolódó, kacagó gyermekhad közepette, boldogan, hogy Jézus Úrért szenvedhetnek. Az volt igazi ünnepük, ha bántalmazták őket. Julianus és társai nemegyszer fölforrott epével ripakodtak a zsiványhadra, de fra Bernaldo szelíden legyintett, Egidio keresztet vetett rájuk, s megáldotta őket. Hiszen ők voltak ama kisdedek, akiket Jézus magához hívott s akiké a Mennyek országa.

Egyszer magányosan haladt Julianus a városból kifelé. Szelíd tavaszi alkonyat volt, az égen hosszú sötétkék felhők úsztak, a mezők bódultan ontották illatukat. Julianus kíváncsi volt a kis tóra, ahol eleinte minden este sétáltak s elmélkedtek Istenről. A bástyákon kívül fra Jacopo jött vele szemközt a kanyargó gyalogúton. A fráter lassan lépegetett, s tekintetét gyönyörködve legeltette a lankás tájon. Csuháját az örökké fújó szél pajkosan cibálta. Barna arcát elöntötte az esti pirosság, egyenes orra tágult az illatoktól.

Julianust meglátva már messziről integetett, s vetette rá a keresztet. Vidáman köszönt:

- Békesség legyen veled, Isten embere!

- Isten lelke szálljon reád, jó fráter!

- Mi járatban vagy?

- Gyönyörködöm az estében. Hát te?

- Én pedig haragomtól kívánok szabadulni - nevetett a minorita.

- A harag megöli a bölcsességet.

- Igazad van, fiacskám. De vajon lehet-é harag nélkül állani, amit az a jó Egidius mível? Vajon lehet-e?

Szelíd méltatlankodással, kedves mosollyal, itt-ott jóízű nevetéssel mondta el, hogy fra Egidio nem tud különbséget tenni az enyém és a tied között. Most is mit mívelt? Belépett egy bársonykereskedő kalmár házába, mert látta, mennyi arannyal átszőtt bársony van nála polcokra halmozva súlyos végekben. Istent dicsérve egyenest a polcokhoz ment, kiemelt egy véget a drága bársonyból, vállára vetette, s dalolva távozott. A Nettuno sarkán nyomban eladta az egészet egy bitangoló kalmárnak, aki szamaras kordéjával ott ácsorgott. Jó üzletet kötött, mert a jámbor fráternek sejtelme sincs róla, mennyit ér egy vég arannyal átszőtt keleti bársony, amit a Szentföldön zsákmányoltak, Akkonban tettek hajóra, s Velencéből továbbítottak Bononiába. Hány márka ezüstöt ér egy vég ilyen ritka kincs! Hiszen királyok, királynék viselik. Szultánok földjéről hozták! Fra Egidio tehát nyomban eladta néhány ezüstért, a pénzt pedig elvitte egy szegény asszonynak, aki a nyugati bástyákon kívül putriban lakik, hat gyermeke van, himlőben megbetegedett, orvost pedig nem tudott hívni.

- Hol van fra Egidio?

- Vajon hol lenne, édes fiacskám? Jézus Urunk parancsához híven a szegény asszonynál, gondozza gyermekeit, ápolja a beteget, orvost kerített, s veszekszik az orvossal. Ez mind úgy van jól, ahogy van. De meg kell rónom Egidio testvért a bársony elhurcolása miatt. Hallottad volna, hogy kiabált, átkozódott a jóravaló kalmár, amikor ma elmentem a háza előtt. Még most is a haragomat fújom ki.

Julianus átölelte fra Bernaldo vállát, fejét elfordította, mert két könnycsepp szökött a szemébe. A két könnycsepp szivárványba merítette az egész vidéket. Sokáig nem szólt, azután megállt, leborult a fráter előtt.

- Büntess meg, édes atyámfia - kérlelte a minorität. - Az engedelmesség parancsolata szerint kérve kérlek, büntess meg.

- Kelj föl - szabadkozott a perjel ijedten, lehajolt, s fölemelte Julianust. - Mi a bűnöd, fiacskám?

- Nekem az, hogy kishitű vagyok. Attól félek, Isten elveszi magyeri nemzetem országát, mert fejedelmünk könnyelmű, papjaink pártoskodók, kapzsik és uraink erőszakosak.

- És te szeretnéd ledönteni őket - mosolygott a perjel.

Julianus bólintott.

- Tehát úgy gondolkozol, mint ama Waldo, az eretnek, ki le akarja dönteni a pápát s az Egyház minden hatalmasságait. Bízd Istenre őket, te pedig végezd a magad kötelességét.

- Igazad van, atyámfia. De hát ez az én bűnöm.

- Jól van, hát megbüntetlek, mert az engedelmesség parancsolatja szerint kívántad. Gyónd meg bűnödet annak a papnak, akit a legkevélyebbnek tartasz. És lásd, hogy a legrosszabb szolga is Istent szolgálja. És nem az a szolga kötelessége, hogy a másik szolgát becsmérelje, mert a feleletre vonás egyedül az Úr dolga s nem a szolgáé.

Pedig nehéz volt feleletre nem vonni a szolgákat. Bármennyire is elzárkózott is Julianus a külvilág huzavonái, marakodásai elől, heves fiatalsága minduntalan bujtogatta: álljon ennek vagy annak az oldalára, s ítéljen, még ha ítéltetik is. Bononia lüktető, hangos életet élt, polgárai kalmárkodásuk révén kapcsolatban álltak az egész világgal, Firenzén s Genován át Dél-Franciaország eretnek mozgalmaival, Ravennán, Spalatón és Akkonon át Kelet müszülmén világáról, Román, Palermón át a szicíliai királyság istentelen új rendjéről, Venezián át Magyarországról kaptak egymást kergető híreket. Julianus benne állt a világ közepében, s a zavaros örvény a magányába is becsapott. Mohó kíváncsisággal nyitott utat neki, de újra meg újra megrémült s bezárkózott.

Messer Giovanni házát fölverte a vitatkozás. A magyarok szobájában mindennaposak voltak a végtelen szóharcok. Ezek a körül az igazság körül kavarogtak, amit maga a pápa jelentett ki: „Csekély bölcsességgel kormányozzák a világot." S abba a kérdésbe torkolltak: „Mit kellene tenni?" Adalbertus házigazdája, akinél a szász pappal lakott, selymekkel, keleti szövetekkel és szőnyegekkel kereskedő kalmár volt, gyakran megfordult Magyarországon, újabban pedig fia, Wilam forgolódott Endre meg Béla ifjabb király udvarában. Ő szórta el a hazai hírek magvait. Ki is keltek, s igen mérges gyümölcsöket termettek. E keserű gyümölcsöket falta Adalbertus, s adta társainak is. De nemcsak Magyarországról, hanem Konstantinápolyból, Akkonból, a jeruzsálemi királyság kicsiny maradékföldjéről, Egyiptomból, Szicíliából is busásan kerültek hírek, melyek felbőszíthettek minden igaz keresztyént. A lombardiai városok oly közel voltak, hogy a hírek egyik napról a másikra, még azon melegében eljutottak Bononiába. Nemcsak azt tudták Wilam kereskedő házában, minek mi az ára, honnét miféle áruk érkeznek s hová küldetnek, nemcsak azt, hogy egyik-másik nevesebb professzornak mennyi tiszteletdíjat kínálnak, hanem azt is, hogy az alávaló Fredericus milyen háremet rendezett be Luceriában, melyik ördögi tudományú müszülmén szerecsennel folytat levelezést matematikáról és asztrológiáról, miként nyilatkozott a gyámoltalan pápáról, minő regulákat rendelt el Szicíliában a lázadó normann városok ellen, miként törte le a normann urakat s romboltatja váraikat, mily kegyetlen törvényt hozott a gabona, só, vas, réz, selyem egyedárusítására, s hogyan akarja megvalósítani gonosz tervét a pápa ellen: Itália és Németország egyesítését. Még az is bosszantotta Adalbertust, hogy Fredericus, aki elszánt kereszteseivel oly rettentő mészárlást míveltetett a délfrancia albigensek tartományában, most inkább Lombardia ellen tartogatja fegyvereit, ahelyett, hogy a jól kezdett munkát folytatná.

E keresztül-kasul keringő hírekből zagyva, elszomorító kép alakult ki a világról. Julianus és társai előtt napnál világosabb volt, hogy az ördög végképp hatalmába hajtja a földet, szörnyű pusztulást hoz az emberiségre, s kétségbeejtő művét aligha lehet immár megakadályozni - hiszen Jézus helytartója maga is tehetetlen.

Különösen Julianus szorongott erősen. Az ő szíve mindig hajlott a szomorúságra. Talán mert csecsemőkorában elvesztette anyját, s azt sem tudta: miért, hogyan történt. Talán mert ez a titok rávetette árnyékát, s mennél jobban múltak az évek, annál jobban nőtt. Hirtelen lobbanó indulatában rögtön cselekedni akart, de ha nem cselekedhetett, rázuhant az árnyék, és szomorúságba borította. Ilyenkor elbújt, alig szólt, tanulmányaiba merült. Vagy mindent el akart végezni, vagy lemondott mindenről.

Gerhardus jókedvét semmi sem ronthatta el, bár látta a bajokat s az ördög műveleteinek aggasztó sikerét. Lesújtó véleményeit azonban vidáman mondta el, s kerek, piros, gyermekes arca úgy ragyogott, miközben sötét aggodalmait elsorolta, mintha virágénekeket mondott volna. Ő a romlásban is bizakodó volt. Ha Isten úgy akarja, hogy a világ belefulladjon önmaga gyalázatába, bűneibe, ördög rondaságába, nyilván helyesen akarja. Ha elkövetkeznék a világ vége, az sem lenne baj, mert eljönne Jézus az ég felhőiben, jobbjára állítaná a jókat s baljára a gonoszokat, ő pedig hiszi, ha nem bűntelen is, az örök kárhozatra mégsem vettetik.

- Mért aggodalmaskodtok pápa atyánk űszentségéért? - kérdezte csodálkozva. - Vajon nem Krisztus helytartója-e? No, ha kedég az, ne aggódjatok.

Paulus azonban aggódott. Aggódott az Egyházért, a pápáért, aggódott Itáliáért, Magyarországért, az egész világért. Csendes, mély aggodalom volt ez. Mert Paulus mindent számba vett, s mindent könnyűnek talált. De ő is bízott. Mégpedig két szent férfiúban: Francescóban és a tolosai Dominicóban. E két férfiú fogja visszaadni a meghasonlásba süllyedő világ hitét, mondotta.

A tolosai Dominico nevét hallották már. Az Univerzitáson emlegették, hogy Bononiába készül, prédikálni akar itt is a népeknek. Híveit magukat is prédikátoroknak nevezték, mert Dominico feladatukul tűzte ki, hogy menjenek szerte a világba, s tanítsanak minden nemzetet, megkeresztelvén őket az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek nevében. Életüket pedig koldulásból tartsák fönn, útjaikra még botot se vigyenek magukkal.

Ez a két férfiú lobbantotta napról napra magasabb lángra Paulus s rajta kívül még oly sok igaz férfiú bizodalmát.

Francesco frátereit már ismerték. Ott jártak-keltek a város lebujaiban, koldusai között, mezítláb baktattak hitvány csuhájukban, egész gyermekhadat vonszolva maguk után. A gyermekek ordítoztak, port és köveket dobáltak, s a szelíden mosolygó frátereket nekilökték a falnak. Öten-hatan voltak, olykor-olykor némelyik eltalpalt a spoletói völgybe a szeráfi atyához, s másik jött helyette. Kis család a régi, alacsony házban, de ott voltak mindenütt, ahol baj, nyomorúság, kétségbeesés, betegség, siralom támadt.

De nem ismerték a hírneves doctort és prédikátort, Dominicust, a tolosai atyát. Csak a hírét hallották. Igaz, a nagy tudományú professzorok óvatosan nyilatkoztak róla, megemlítették, hogy hír szerint tökéletesen járatos az isteni tudományban, de a csodákat, melyeket szájról szájra adtak, kételkedve emlegették. Járt Párizsban, megfordult Rómában, tanácskozott a pápával és kardinálisokkal, ez pedig tiszteletreméltó dolog. Ennél többet nem tudtak róla. Paulus azonban hitt benne. Minden hírt számon tartott, egymás mellé rakott, gondosan mérlegelt. Óvatos ember volt, de ha az igazságról meggyőződött, életét tette rá.

Így tudta volna életét lenni Francescóra és Dominicóra.

A pihenő óráiban kint sétálgatva a városon kívül a kis tónál s gyönyörködve a szelíd dombok, ernyős olajfák, sötétzöld babér- és fügefakertek, komor ciprusok látványában vagy otthon üldögélve szobájukban, beszélgetéseik főtárgya ez a két szent ember volt. Tele voltak irányukban várakozással. Hitték, mind a ketten Isten választottai, a sors küldöttei. Csak az volt a kérdés, melyik milyen módon tölti be hivatását. Milyen eszközöket választ az igaz hit, krisztusi alázat és szeretet hirdetésére. Mert Krisztust hirdetni és követni sokféleképpen lehet. Az utánzásnak is számtalan módja van. Minden szent és vértanú másképp és másképp valósította meg ugyanazt a krisztusi tanítást. Vajon Francesco vidám együgyűsége, koldus gondtalansága, gyermeteg költészete fogja-e jóra fordítani a vesztébe rohanó emberiség sorsát, avagy Dominico komoly tudománya, egyházatyák és doctorok bölcsességén táplálkozó, az értelmet érvekkel is megragadó igehirdetése? Egyikük olyan, mint a gyermek, érzésein át közelíti meg Istent, s alkotásaihoz olyan közel áll, hogy szinte azonosítja magát velük. Hallották, hogy prédikált Francesco a madaraknak, hogy kelt versenyre a fülemülével Isten dicséretében, hogy feddette meg a kora hajnalban fecsegő fecskéket, mert túllármázták imádságait, hogy hívta ujja hegyére a kabócát, kérve, ciripeljen Isten dicsőségére, s hogy intette meg a farkast, jámborabb életre utasítva őt. Ő az, akire Jézus figyelmeztetése vonatkozik: „Engedjétek hozzám jönni a gyermekeket, mert övék a Mennyeknek országa.” Gyermek ő, s gyermekek „kisebb” testvérei is. Dominicusról viszont hallották, mily nagy tudományban nevelkedett, mint hatolt a doctorok és egyházatyák nehéz műveinek leglelkébe, s mint prédikál a népnek a legmagasabb bölcsesség katedrájáról. Ő a szelíd, bölcs, tapasztalt és tanult atya, aki tudja, miként kell gyermekeit jó útra terelni s azon megtartani. Róla nem tudtak egyelőre többet. De hallották, hogy Dominicus Bononiába készül, s izgatottan várták megérkezését.

Türelmetlenségük egyre nőtt. Paulus meg is jegyezte, hogy ez a türelmetlenség már majdnem bűn, hiszen Istenbe vetett szilárd hittel nyugodtan kellene bevárniok az ő kifürkészhetetlen akaratának érvényesülését. A jelek valóban lesújtóak: mindenfelé eretnekségek tépik az Egyház testét, a tévelygők elleni harc szegény emberek ezreit veti pusztulásra, vér folyt és folyik mindenütt, látható eredmény nélkül. A keresztes hadjáratok silány üzleti vállalkozásokká süllyedtek, kalmárok számítása mozgatja őket. Akik kibontják a keresztes zászlót, a maguk pecsenyéjét akarják megsütni a lelkesedés tüzénél, Krisztus jászola uralkodók, rablók és kereskedők üzelmeinek tárgya. Most már csak az hiányzik, hogy az ifjú szicíliai király, Fredericus is hadba menjen, a Golgota visszafoglalásának ürügyén hatalma alá hajtsa az egész világot, elterjesztvén istentelen uralmát mindenütt s végezetül ledöntve pápát is trónusáról. A pápa pedig gyámoltalan, nem tud szembeszállni a romlással. Odahaza meg, Magyarországon, nagy és szent királyok utódaként könnyelmű, az élet élvezeteit kergető, ősi királyi javakat hízelgőknek osztogató, önerejét ostobán szétdaraboló király uralkodik, s vele a népet eltaposó, maga erejét minden módon gyarapító, kétszínű, erőszakos urak, Jézust megcsúfoló, kincseket gyűjtögető, világi dicsőségre mohón szomjazó főpapok serege.

Adalbertus lakótársa, a szász, kiszámította néhány város, püspök és uralkodó horoszkópját. E horoszkópok kevés jóval biztattak. A csillagok konstellációja fenyegető volt. És mert nemcsak Adalbertus szász papja készített horoszkópokat, hanem sok más csillagvizsgáló vagy aritmetikával foglalkozó tudós is, tudja Isten, honnét, miképpen, számtalan horoszkóp keringett közkézen, nemcsak fejedelmekről, püspökökről, hanem városokról, sőt országokról is. Ezek megerősítették Adalbertus papjának aggasztó jóslatait.

Egy nap Adalbertus valami finom hártyát hozott, melyre nagy gonddal írt körök, a körökben átlók, a körszeletekbe pedig bolygók és álló csillagok jelei voltak gondosan fölírva. Ebből egyikük sem értett semmit. Csak az volt világos, hogy a legbelső körben Béla kisebbik magyar király neve olvasható, születésének pontos helyével, évszámával napjával és órájával.

Adalbertus kitette a hártyát az asztal közepére, s mindnyájan körülállták, mohó kíváncsisággal rákönyökölve az asztalra.

Ezután Adalbertus nagy vígan magyarázni kezdte az ascendenseket és descendenseket, bátor ő sem értett semmit. De arcát fölpuffasztva mégis úgy adta elő, mintha kisujjában lenne az egész misztikus tudomány, Naburimannu és Kidinu, Nechepso, Petosisir és Hipparchos, Hermes Trismegistos és tanítványa: Claudius Ptolomeus, Pythagoras, Xenokrates, Herakleitos, Hypokrates, valamint Platon és Thales, de nemkülönben Lucius Tarucius Firmanus, aki Róma horoszkópját készítette, Marcus Manilius Astronomicája, nemkülönben a fénylő Firinicus Maternus, Nagy Konstantinus híres csillagásza, hogy ne is említsük a kisebbeket, akik Vespasianus, Nero s mások udvarában jósolgatták az eseményeket. Julianus most visszaemlékezett különös mesterére, Juliusra, aki átalvető és bot nélkül vágott neki a világnak, betöltve bűnös életének törvényeit. Valóban, a matematika, aritmetika és geometria a lépcsők, melyeken az értelem megközelítheti Isten trónusát. Miközben Adalbertus gyors és izgatott magyarázatát hallgatta, lelki szeme előtt megjelent a számokkal s ábrákkal teleírt abacus, s fölrajzottak benne a sokatmondó matematikai képletek.

Hogy lengett Julius fráter ég és föld között! Vajon merre jár, boldog-e vagy boldogtalan? Megállt-e a vad lengés, amikor a harang ütője megáll? És a harang elnémul örökre? Julius fráter meghasonlott lengedezésében látta most ezrek és százezrek meghasonlott lengését, akik Ég és Pokol között vergődnek, darócba öltözve mezítláb járják a városokat, elbújnak virágos völgyekbe, barlangban, kunyhóban laknak, s az ég madarainak prédikálnak. S akik fegyverrel hajóznak a Szentföldre, hogy rabokat, kincseket, drága szöveteket s betegségelhárító köveket harácsoljanak, meggazdagodjanak s jóllakassák magukban a kevélység, fösvénység, bujaság, torkosság ördögét. Az asztal közepére terített körökön, átlókon és jegyeken a félelmes emberi sors szele süvöltött, olyan volt, mint valami kerek lyuk, amit a világmindenség acélkemény boltozatán ütöttek, s most a vihar előszele zúg ki rajta.

- Az én papom, ama szász Hilbertus - mondta fölhevülve Adalbertus -, azt is mondá, mert ű előre lát a jövendőbe, hogy Kelet felől ösmeretlen nép támad, Isten ostorának nevezi magát e nép, s bíneinek miatta vérbe tiporja magyeriak földjét, földönfutóvá teszi kerálát, s követ kövön nem hagy. Így mondá.

Paulus felbőszült.

- Nem átallod, ézös felem, Adalbertus - kiáltotta kiegyenesedve s karját összefonva -, istentelen, hitükhagyott papokval öszvedugni ostoba fejedet, s fürkészni a sors útjait, melyek egyedül Istenre tartoznak? Nem átallod elvönnöd e jólelkek bizodalmát, s hitünk tanejtását Isten milosztjáról s akaratunk szabadságáról? Vajon nem állhatunk-e meg Isten kögyelméből bínnek útjain, s nem kerülhetjük-é el a szernyő bíntetést?

- Lásd, azok es megtérhettek volna, azkiket Isten özönvíznek áradatával pusztejta el, írmagnak csupán Noét hagyá állataival egyben, a magányos bárkában - vetette ellen Desiderius.

- Hallgassunk ama Francescóra s Damankosra - folytatta Paulus. - A többit kedég bízjuk a mi mennyei Atyánkra. Az ű akaratán kül egy verebecske sem hullhat el, s hajunk szála sem görbülhet.

- Ússzunk, s a többi a tengör dolga - nevetett Gerhardus.

Julianust mégis fölzaklatták Adalbertus szavai. Amikor elköszönt, kikísérte a lépcsőre, s megkérdezte, nem szólhatna-e a szász Hilbertusszal.

- Jöjj holnap estve, vesperae után - mondta gyorsan Adalbertus, és csattogó sarukkal lesietett a lépcsőn.

*

Rossz éjszaka után másnap Julianus elment Adalbertus szállására. A Palazzo Comunale közelében lakott egy kis sikátorban, melynek két oldalát elérhette az ember karjaival. A házak között kifeszített köteleken mosott ruhák lengtek. Fülsiketítő gyermekzsivaj zúgott utca hosszat, s a házak elé kidobált szemét szinte térdig ért. Julianus csak nehezen találta meg Wilam kereskedő emeletes, árkádos házát, mert noha nagyobb volt a többi magas, árkádos háznál, egészen elbújt a lengő ruhaneműk mögött.

Fölmászva a keskeny, kanyargó lépcsőn, boltíves, tágas szobába lépett. Itt már látszott, hogy a ház gazdája egyike nemcsak Bononia, de egész Észak-Itália leggazdagabb polgárainak. Mert remekbe faragott, rézveretes, súlyos bútorok díszelegtek a szobában, sőt az egyik ablakkal szemben, a sarokban arannyal átszőtt bársonytakaróval borított keleti szófa állott. A szófa fölött rézkalitkában csíz ugrabugrált.

Az asztalnál, vaskos könyvek mellett, vörös hajú, puffadt képű, tagbaszakadt világi pap üldögélt, s azzal bíbelődött, hogy hollótollal jegyzeteket kapart egy papírlap margójára.

Adalbertus a szófán üldögélt, s Breviáriumát olvasta. Úgy látszik, megkésett vele, mert vesperae már elmúlt.

Mind a ketten fölálltak, s a vendég elé mentek.

- Ez a magyeri szólani akar veled - mondta a nagy vörösnek Adalbertus, s rábökött Julianus mellére. - Novícius, ő az, aki Alba Regalis-ról jött három társával, s messer Giovanni házában lakik.

- Isten hozott - mondta olyan mélyen zúgó hangon, latinul a szász, mint valami öreg dongó. - Ülj le.

Julianus már akár vissza is fordult volna, de leült. Sokáig értelmetlenül bámulták egymást, s nem tudták, mit mondjanak.

- Sokan azt hiszik - szólalt meg végezetül a vörös nagy tohonya szász, s olyan képet vágott, mint aki mosolyog, de csak bronzvörös szakálla rezgett egy kissé -, hogy mindenki istentelen bűnös, aki a sorsot kutatja.

Julianus bólintott.

- Noha azt mondja fra Bernaldo is, hogy Isten útjait kutatni s azokban megnyugodni, méltó az igaz keresztyénhez. De van itt egy kisebb fráter, még egészen ifjú, Bertholdusnak hívják, Regensburgból jött ide, az maga is kiválóan készít horoszkópokat. Odahagyta az Univerzitást, és elgyalogolt a spoletói völgybe, hogy Franciscust hallgassa. Hát vajon Franciscus nem kergette volna már el, ha bűn lenne a jövő kutatása?

Föltekintett, s összeráncolta kidudorodó, alacsony homlokát. Vörös hajkoszorúja olyan volt, mint a gyapjú. Szemhéja széle is vörös volt, arcát s nagy kezeit sűrű szeplők lepték.

Még hosszasan magyarázta, hogy a sorsot már csak azért is ismernünk kell, hogy Isten akaratának megfelelően a rosszat hátráltatni, a jót segíteni tudjuk. Julianus ezzel már leszámolt és megbékélt, inkább holmi horoszkópot szeretett volna látni Endre úrról, talán Johannes meg Kobertus érsekről vagy más magyar úrról, sőt egész Magyarországról. Csontja velejében érezte, egyszer, előbb vagy utóbb, nagy összeroppanásnak, pusztulásnak, sírásnak és jajgatásnak kell bekövetkeznie, mert bűnös emberek bűnös építménye sokáig nem állhat meg. Márpedig Magyarországon bűnös ember volt elegendő s az egész ország bűnös építményhez hasonlított.

A vörös pap nagyon óvatosan szólott, s csak amikor látta, hogy Julianus tökéletesen nyugodt, tért át izgalmasabb dolgokra.

- Ne szólj senkinek - hajolt hozzá közelebb az asztalon át, vörös héjú szemét Julianus szemébe meresztette, s még jobban összevonta homloka redőit. (Így közelről olyan voltráncot vető homloka, mintha nem csontból, hanem csupa vastag húsból való volna.) - Ne szólj arról, amit én tudok, mert lesznek, akik istentelennek mondanak. Tudod, hogy a Föld nem kerek, hanem gömbölyű?

Julianus elképedt.

- Göm... bölyű... - hebegte csodálkozva s kissé rémülten.

- Az. Gömbölyű - bólintott Hilbertus. Adalbertus meg úgy nézett rá, mintha mondaná: látod, milyen nagy férfiú, milyen csudálatos tudós az én társam! Most kukkanj! - Gömbölyű, édes öcsém. Ámbátor nagy tudósaink azt tanítják, hogy kerek, miként a tányér, széleit tengerek mossák, s azokon túl vége a világnak, a Nap, Hold, a bolygók és más csillagok reggel fölkelnek, átsétálnak az égbolton, s éjszakára a Föld alá kerülnek, ahol semmi sincsen, csak ürességmeg feketeség. Én azt mondom, a Föld gömbölyű. Olyan, mint egy golyó. És a tengerek, amik a szárazföldet körülveszik, ott alant mindenütt elborítják a Földet, és sárkányok, kígyók, mindenféle szörnyetegek élnek ott, ámde rájuk is süt Isten Napja, rájuk is ragyog a Hold meg a csillagsereg.

Julianus a fejét rázta.

- Lehetetlen.

- Ezt mondják a tudósok - folytatta megvető hangon a szász. - De mit ír vajon erre nézvést Platon, a régi nagy görög doctor? Nem mást, mint hogy a Föld gömbölyű. És mit mutatnak a számítások? Ugyanezt.

- Állj meg csak - vágott közbe ragyogó ábrázattal Adalbertus. - A bolygókat mondd neki. Az ám csak a nagy tudomány!

- Meg sem érti - legyintett nagy, szőrös, szeplős kezével Hilbertus. - Magyar koponya, hun koponya, mit ért ebből?

Julianust elöntötte a harag pirossága, s egyszerre igen melege lett. De meggondolván a harag kárhozatosságát, magában Istenhez fohászkodott bocsánatért, s keresztet vetett. Hilbertus pedig, látva jámborságát, nagy méltósággal és nyájassággal, mintha előkelő úr lenne, folytatta előadását.

- A bolygók... Tudnod kell ám azt is, hogy a bolygók éppen olyan égitestek, mint a Föld vagy Hold, s azokon is élnek emberek. Azok is gömbölyűek.

- Emberek?!

- Emberek. De azt is tudnod kell, hogy azok az emberek nem olyanok, mint mink, földi teremtmények. Mert, példának okáért, s marsbéliek még a falon is átalmennek, mintha ott sem volna. A holdbéliek pedig vízben élnek, mint a tengeri kígyók. Venus emberei olyanok, mint a virágok. Fejük helyén nagy, illatos, piros, kék, sárga meg fehér szirmok vannak.

Palástjába burkolózott, képét fölpuffasztotta, hátát hátravetette, s igen magasról nézett le Julianusra.

- Hát ha kígyók meg virágok, akkor mégsem emberek - nyugodott meg Julianus. - Mert ha azt mondanád, hogy valóságos emberek azok, eretnekséget mondanál.

- Miért?

- Mert a világ teremtése írva vagyon Mózes könyvében.

- Az emberek sok olyat mondanak eretnekségnek, ami nem az - legyintett Hilbertus fitymálva. - Példának okáért istentelennek bélyegzik Fredericust, a szicíliai királyt is. Holott nem az. És miért mondják istentelennek? Mert nagy tudós. Levelez a keleti bölcsekkel. Olvassa könyveiket. Noha bennük van az igazi tudomány. Most is mit mívelt Fredericus? Elküldte Aristoteles latin fordítását a bononiai Univerzitásnak, s levelet írt mellé. A levélben ezt mondja: *„A tudománynak együtt kell haladnia a fegyverekkel és törvényekkel, hogy együtt indítsák vagy szabályozzák a szellemnek mozgalmát. Ifjúságunktól fogva szerettük a tudományt. Ma is, midőn a királyság gondja ránk van bízva, és az ügyek sokasága minden időnket lefoglalja, igyekezünk az állam ügyeitől szabadulni néhány pillanatra, s ezeket az olvasásnak szentelni, hogy a lélek ébersége erősödjék a tudomány által, mert e kincs nélkül az ember nem használhatná fel méltóan életét. E célból fordíttattuk le Aristoteles munkáit, de mert a szellemi kincs élvezete nem kisebbedik azáltal, hogy többen részesülnek benne, mert a tudomány megosztása annak nem kárára, hanem hasznára van, minél jobban el van terjedve, nem akarjuk fáradságink gyümölcsét elzárni, és azt gondoltuk, hogy csak akkor élvezhetjük igazán, ha másokat is részesítünk benne.”* - Megállt, kifújta magát, diadalmasan tekintve Julianusra meg Adalbertusra.

Adalbertus hallgatott, Julianus azonban Aranyszájú Szent Jánosra gondolt: *„A gonoszság, ha ékesszólásban való jártasság párosul vele, sokkal szörnyűbb veszedelmeket okoz, mint a tudatlanság... Az igazi bölcsesség és az igazi műveltség semmi más, mint az Isten félelme...”*

- És vajon mit mond Isidorus sevillai püspök? - mondta most már hangosan Julianus. - Ezt mondja: *„Vannak, kik a dagályos és ékes előadás miatt jobban szeretnek elmélkedni a pogány írók mondásain, mint a Szentíráson, melynek nyelve egyszerű. De mit használ a világi tudományokban előrehaladni s az isteniekben elmaradni?”*

- Azért jöttél-e hozzám - kérdezte sértődött hangon Hilbertus -, hogy az igaz tudományokról vitázz? Mert ha ezért, úgy kár volt fáradnod. Sárga csőrűekkel s holmi barbár országok tanulatlan fiaival nem vitázhatom.

Elfordult, ujjával könnyedén dobolt az asztalon, mint aki befejezte szavait, s roppant unja a nyűgösködő vendéget.

Julianusban rettenetes indulat dagadozott. Mély lélekzetet vett, kezeit a kámzsa ujjába dugta, s beharapta az alsó ajkát. Homlokán lüktettek az erek. Egy pillanatig úgy érezte, föl kell ugrania s öklével szétvernie ezt a vörös hajú, vörös szakállú, vörös képű tohonya alakot. De uralkodott magán, s még nagyobb alázattal szólt, mint eddig.

- Azért jöttem, hogy halljam, mit mutatnak a csillagok Magyarország sorsáról.

Hilbertus ismét felé fordult.

- Semmi jót, semmi jót, gondolhatod. Ámbátor pontosan nem tudjuk megállapítani, mikor jött létre a te barbár hazád, mert némelyek szerint ama förtelmes, gyalázatos, kutyapofájú Etzel király alapította, a ti első királyotok, mások szerint Baján, az ugyancsak kutyapofájú rablófejedelem, ismét mások szerint valami Arpadus nevezetű hitetlen pogány rabló, a csillagok konstellációja mind a három esetben rossz. Csúful omlott össze Etzel becstelen birodalma a tisztességes népek örömére, csúful Bajáné, s csúful fog összeomlani Arpadusé is. Idenézz.

Kiteregetett egy nagy hártyát, melyen cikkekre osztott hatalmas kör díszelgett, a cikkekbe írt csillagászati jelekkel és számokkal. A kör közepén, egy kisebb körben, ezt olvasta Julianus: Turkia. Előredőlt, mohón nézte az ábrát.

- Látod? - kiáltotta szinte diadalmas hangon Hilbertus. - A bolygók aspektusai rosszak. Vér és vas támad Keletről, s lerombolja s megemészti országotokat.

Julianus szorongva tekintett Adalbertusra.

- Te ezt elhiszed? - kérdezte magyarul.

- Tudja fene - vont vállat Adalbertus. - Isten akaratjára kell bíznunk.

- De hát azkor, azkor nyomban haza kell mönnünk! - suttogta Julianus s fölállt.

- Mért?

- Hogy segéljünk... Ellenálljunk... Hirdessük az igazságot, a bínbánatot! Hogy megfordétsuk a sorsot... Hogy Isten milosztjáért esedözzünk mindnyájan, azkik magyeriak vagyunk!

- De ha meg vagyon írva...

- Azkor is! Hogy vesszünk, ha vesznünk kell, valamennyien, mind egyben!

Adalbertus lassan ingatta a fejét.

- Nézd - mondta csöndesen, egy kis bánattal gyermeteg, gömbölyű képén. - Én immár nem akarok hazamennöm. Jó neköm itt. Megszokám ezt a sok olajat. Nem hiányzik az otthoni tehénhús, bürgepecsönye, szalánna meg bor. És főképp nem hiányzik a kancatej. Löhet, hogy lelépök az Univerzitásról is. Elmegyök messer Giovannihoz kűfaragónak...

Julianus úgy bámult rá, mint a bolondra.

- Hogy nem jössz haza, ha indulunk? Itt maradsz kűfaragónak? Mert megszokád az olajat? Hogy volna lelköd innen a távolból nézni, müként rohan pusztulásba magyeriak országa?

- Ne tekénts reám, mint a szigony - vonakodott kelletlenül Adalbertus. - Kerek ez velágon embörök s kresztyénök vagynak. Ahová Isten rendöl, ott kell élnünk. Magyeriak országát kedég sem te, sem én, sem valamennyien meg nem állétjuk, ha valóban rohan.

Julianus valami retteneteset akart mondani fölháborodásában. De nyelt egyet, keresztet vetett, s megint Hilbertushoz fordult.

- Az én horoszkópomat is föl tudnád állítani?

Hilbertus bosszankodva hallgatta a két férfi magyar szavait, s minduntalan elfordult, hogy sértődöttségét mutassa. Most nyersen vetette oda:

- Vagy tud az ember, vagy nem tud horoszkópot készíteni. Én tudok.

- Hát akkor készítsd el az enyémet is.

- Mikor születtél?

Ezt Julianus nem tudta. Hogy is tudta volna, nem származott ő olyan jeles úri családból, hogy születése napját számon tartották volna.

- Akkor mit akarsz? - legyintett Hilbertus, s unottan fölállt, a kalitka elé ment, s cuppogni kezdett a pálcikán ugráló rab csíznek, mintha ő ott sem lett volna.

Hosszú, kínos hallgatás következett. Adalbertus olyan képpel nézegette Julianust, mintha bocsánatért könyörögne, s egyben mondaná, nem tehet semmiről, sorsával szemben tehetetlen, azt a helyet kell a világban elfoglalnia, amit Isten a számára kijelöl. Julianus összevont szemöldökkel bámulta a horoszkóp köreit és titokzatos számait meg a mágikus jeleket, amelyekből egyet sem értett. Nem nézett Adalbertusra. A hatalmas termetű vörös Hilbertus meg hátán összefont kézzel állott a kalitka előtt, s elmerült a madárral folytatott játékba.

- No, végre is beláthattad már, hogy Isten maga sem tartja szükségesnek Turkia létezését - mondta, mint egy ítéletet, Hilbertus. - Hunok, avarok, turkok... Még örvendezzen a szívetek, hogy egy-két szentet adtatok a világnak rövid virulásotok idején. Ennyit sem igen várt tőletek senki.

- Ösmered ama Fredericus király horoszkópját is? - kérdezte Julianus.

- Ösmerem hát.

- No és mit mond?

- Jót is meg némi rosszat is. De az az igazi nagy ember, aki uralkodik csillagain, s nem hajol meg előttük.

- És a te néped? A te országod?

- Az én népem s az én országom nagy lesz! - kiállott föl szinte lázasan Hilbertus. - Mert egyesül a németség minden törzse s minden népe Itália népeivel s egyesül Karantániával s a ti inaszakadt Turkiátokkal is. Hatalmunk a frankok földjétől Kunföldig s Halicsig terjed majd. Sőt még azon is túl. Ez van írva a csillagokban, s ezt viszi véghez Fredericus, akit ti istentelennek mondotok.

Julianus egyszerre olyan nyugodt s hideg lett, mint a megdermedt vas. Végignézett a lelkesedésével s gőgjével nem bíró Hilbertuson, apróra vizsgálta vastag vörös haját, duzzadt képét, vörös szemhéját, világoskék szemét, egész vállas, roppant alakját.

- Úgy hát mindez írva van a csillagokban - mondta csöndesen.

- Írva van - bólintott kevélyen a szász, mintha a csillagokat azért teremtette volna Isten, hogy a németek nagyságát hirdessék.

- De lásd, az igazi nagyság uralkodik a csillagokon, s nem hajlik meg előttük.

- Ez így is van. Fredericus uralkodik, s nem hajlik meg.

- No, hát mi, nyomorult turkok sem hajlunk meg, hanem uralkodunk.

- Hol lesztek ti már akkor! Szétvert barbár horda lesztek ti.

- Az a szétvert horda az igaz Istenhez fog imádkozni - fejezte be Julianus. - Isten megáldjon.

Csak akkor jutott eszébe, hogy hazai módon köszönt - azaz ujjait homlokához emelte s meghajolt -, amikor már odalent járt az utcán.

*

Sokáig csak magában évődött azokon, amiket Hilbertustól hallott. Desideriusnak nem szólt, mert hiszen Desiderius is német eredetű volt. Bár bűnt követett is el, mégsem tudott megbízni a német eredetűekben. Gerhardus olyan vidám volt, hogy nem tudott ilyen keserves ügyben beszélni vele. Paulus előtt meg talán röstellte magát. Mert Paulus fölbőszült volna Hilbertus horoszkópjain, ördög művének nevezve azokat.

Igen, Paulus csodálatos férfiú volt, s mély elméje az asztrológiai jóslatok dolgában is megtalálta a maga ítéletét. Paulus azt mondta: *„A bolygók s mindenféle égitestek sugárzása hatással van ugyan minden létezőre, de nincs hatással az emberi lélekre, mert az isteni eredetű, s így a maga szabad akaratát megőrzi.”* Julianusnak, mint gyakran kételkedő ifjúnak, fölmerült ugyan az a gondolata, hogy minden isteni eredetű, s ha mindenre kényszerítő hatásuk van az égitesteknek, akkor az emberi lélekre is kell lenniök, de ezt nem mondta, rábízva tanulmányaira s az időre kételyei eloszlatását.

Eddig jóformán nem ismerte a hazavágyódás kínzó gyötrelmeit. Természetesnek tartotta, hogy Fejérvárról Bononiába kellett jönnie, s mindaddig itt kell maradnia, amíg az első tudományos fokozatot el nem éri. Bononiai élete majdnem úgy folyt, mint odahaza a klastromi: szigorú regula szerint, egymás iránti szelíd engedelmességben, szorgalmas munkában s tanulásban. Ami idegen volt: a város képe, az Univerzitás nyüzsgése, a nyelv, az ételek íze, voltaképpen semmit sem változtatott azon az érzésen, hogy bárhova szakad is, élete, sorsa összekapcsolódik szerzetestársai életével, sorsával, a közös hit és közös munkálkodás köldökzsinórja által. Ha itt él Bononiában, majdnem annyi, mintha ott élne Fejérvárott vagy Váradon vagy akár Sanct Gallenben. A vágy azonban, mely most megszállta, fölért egy súlyos betegséggel.

Éjszakáról éjszakára álmatlanul feküdt agyán, belebámulva a sötétségbe, s az utca zaját meg az alvók mély lélekzéseit hallgatta. Néhány órai nyugtalan álom után mintha hideg vízzel mosták volna meg a szemét, többé nem tudta behunyni. Kint gyakran megvadult tanulók rohangáltak s ordítoztak vagy egymással csatázva, vagy a bezárt kapukat döngetve s az alabárdos éjjeli őröket szalasztva, már ahogy többnyire szokták, amikor nem fértek a bőrükbe. Társait mindez már nem háborgatta. A sötétség megtelt az otthon fájóan éles képeivel. Sohasem látta Váradot, Farkast, Hajnalt s a falubélieket ilyen közelről, ilyen tisztán. Vagy Fejérvárt. Házak, utcák s tájak jelentek meg előtte, amelyeket akkor, amikor ott élt, meg sem látott. És hangokat hallott, melyek már régen elpengtek a felejtés messzeségében. Azután fölrémlettek benne elkövetett hibái, kisebb-nagyobb bűnei. Régen meggyónta s megbánta őket, és íme, mégis ott fúrtak benne, mint a szú, s egyszer csak a szíve gyökeréhez értek. Egy ízben utálattal nézte a kapus frátert, amikor két ujja közé fogva kifújta az orrát. Most ez a kis esemény, melyet régen elfelejtett, föltámadt, s rettenetesen gyötörte. Vagy a düh, amit érzett, mikor Georgius vérig sértve hangoztatta: neki rosszabb s kevesebb húst adtak, mint a többinek. Szikrázó fénnyel lobbant föl benne a vendégház udvarának képe, ahogy a barna arcú olasz lány áthalad rajta, szemét lesüti, s karját magasra emelve vizet visz a kútról. És a székesegyház magas, bordás mennyezete alatt a színes mozaikon térdeplő ismeretlen leány, akinek olyan vastag, fekete hajfonata volt s olyan gömbölyű, barna nyaka. Hogy várt a kapuban, vajon megláthatja-e. Ördöng ezer alakban bujkált körülötte, hogy eltérítse vállalt kötelességeitől. Hol a fejérvári klastrom refektóriuma bukkant föl, duruzsoló fráterekkel, a fölolvasó fráter reszelős, kehes hangjával, a máriaüveges ablakokon szikrázó nyári napfénnyel vagy a téli nap borongós, szelíd, bús hangulatával, hol a város körül elterülő végtelen mocsarak vidám madárhangja és az alkonyatban kékesen reszkető köde, a lenyugvó Nap máglyaként lángoló vörös lobogása. Majd meg a szigeten töltött idők emléke, Filetlen Pál s a többi éjjelbátor vidámsága s gondtalansága. Julianust még az is szorongatta, hogy valamikor Györknek hívták, Farkasfia Györknek, s élete akkor csupa napfény, gondtalanság és könnyűség volt. Mintha szárnyai lettek volna akkoriban, amikor még Magyarországon élt. Könnyebben járt, könnyebben szólt, tanult, könnyebben virrasztott s könnyebben aludt.

Sohasem hitte, hogy egy csapásra, ördöng mágiájának egyetlen szavára így megszépüljön, megédesedjék minden, ami odahaza maradt, így meghomályosodjék, megrútuljon minden, ami most körülvette. Ha csak elsuttogta: magyeriak országa, megelevenült az idegen ház, az idegen utca, az éjszaka sötétsége, s megtelt az otthoni világ ragyogó képeivel. Ha csak egy falatot

falhatott volna a köleskásából, melyet Hajnal főz Váradon, a ház közepén, mikor Farkast az erdőből hazavárja! Ha csak egy kortyot ihatott volna a vár alatt csordogáló patak vizéből! Ha csak egyet szippanthatott volna a Zengő levegőjéből a Réka mellett, ahol Majs apa kunyhója áll, ha csak egy hangot csíphetett volna el a tölgyes madarainak hangjából! Ha csak egyszer dőlhetett volna nyugovóra a fejérvári kolostor dormitóriumában, beburkolózva az avas illatú pokrócba, ha csak egyszer hallhatta volna a kápolna kis harangjának csengését, a székesegyház vén harangjának messze búgó zúgását, orgonájának sípszavát! Úgy érezte, mindjárt Istennek tetszőbb egyházi férfiú válnék belőle, tanulásban szorgosabb, fogósabb elméjű, imádságban, psalmusok éneklésében buzgóbb s vidámabb, társai iránt békességesebb és tűrőbb, szegénység, elesettség iránt résztvevőbb.

De még ebben is ördöng ravasz fondorkodása kerülgette. Mert hiszen az is megtörtént már, hogy Isten jámbor emberét ördöng a Megfeszített képében kísértette meg.

Az átkozott horoszkóp azonban szüntelen a szeme előtt forgott, mint valami szörnyű kerék, melynek nincs tengelye s nincs forgatója, de forog, forog időtlen időkig: Küllőin a magyarok sorsát pörgeti. Király bukdácsol rajta nádorispánnal, püspökökkel s érsekkel, vértes vitézek fölbukkanó s alázuhanó serege, urak és parasztok, rabszolgák és papok, hegyek, völgyek, síkságok, városok, templomok és klastromok, szőlővel beültetett lankák, sóval rakott hajók, ménesek, gulyák és falkák... Mégis haza kellene menni, szertejárni az országban, könyörögni a népnek, szegényeknek és gazdagoknak, gyengéknek és hatalmasoknak, hogy tartsanak bűnbánatot, fordítsák jóra minden erejüket, mert közeleg az isteni bosszú ideje. És hirdetni kellene azok előtt, akik a birodalom ügyeit intézik, hogy ilyen örökkön forgó kerék emeli magasra az istentelen Fredericust, a teutonok minden törzsét és országát, fejedelmeit és hadait, hogy vassarkú csizmájukat rátegyék a magyeriak földjére, s eltapossák minden nemzetségüket, melyek Árpáddal bejöttek, Istvánnal templomot emeltek Isten dicsőségére, szűz Mária gyönyörűségére.

A vágy, hogy itthagyjon Univerzitást, tudós professzorokat, Piazza del Nettunót, Giardini Margherität, messer Giovannit műhelyestül, fiastul-lányostul, Adalbertust, akár Desideriust, sőt Paulust is, itthagyja Emilia szőlődíszes, babérligetes, narancsfás, fügebokros lankáit, a sátoros olajfák csendes árnyait, a komor ciprusokat, a tikkasztó napfényben legelésző nyájakat, bölcs szamarakat, vasas lovakon ügyetlenül ügető vitézeket, a podesta és tanácstagjai méltóságosan puffaszkodó, prémes palástban tetszelgő alakjait, a piszkos, szűk, gyönyörű utcákat, a magas, vaskos várfalakat, a templomok harangszavát, mindent, mindent, ami Itáliát jelenti, olyan erős volt benne, hogy óvatosan megemlítette Paulus előtt is. Paulus erősen belemerült a tudományokba, különösen a retorikába, mert erősen készült első előadására. Kitanulta már a szavak varázslatának minden csínját-bínját. Nem hiába volt már odahaza is különösen ékesszóló, itt is az elsők közé emelkedett az Univerzitásra egybegyűlt mindenféle nemzetek között. Tudta, hogyan kell a prédikációt fölosztani, mit kell előre, mit középre s mit hátul tenni, miképpen kell szólani tanult emberekhez és szegény gyámoltalanokhoz, akik könyvet látásból sem ismernek, miképpen kell megrendíteni, elandalítani, rémületbe ejteni vagy lelkesedésre gyújtani a hallgatókat, hogy kell a szavakat hol kellemesen gördülő, hol keményen ropogó, hol meg édesen ringató sorba szedni, a hangsúlyt szépen elosztani, a konklúziót, mint az ostor csapóját, messze hangzóan kiereszteni, s a népet Istenhez emelni vagy lesújtani a bűnbánat porába. Előadását csiszolgatva órákat töltött a szobában vagy a Giardini Margheritánál csöndes elmélkedésben, gesztikulálásban s járkálásban. Amikor Julianus félénken kijelentette, hogy haza kellene menniök valamennyien, mert rossz horoszkópot látott, Fredericus csillaga emelkedőben van, s hatalma alá akarja hajtani az egész világot, eltörölvén Magyarországot az önálló birodalmak sorából, Paulus komoran nézett rá, mintha nem ismerné, majd fölcsattant:

- Mit féltök, kicsinyhitűek?

Jézus szavaira Julianus szégyenkezve, lehajtott fejjel hallgatott. Paulus megsajnálta, fejére tette kezét, s megszokott, szelíd hangján folytatta:

- Emléközzél, fiam, mely szernyő viheder hányá-veté az apastolok hajóját, s mely rémületvel könyörgének, szabadejtaná meg űköt a haláltól. S ő fölemelködék, s kezeit kiterjesztvén a háborgó vizek fölé, lecsitítá azokat s megmöneködének.

- Úgy, de Hilbertus horoszkópjában az vagyon, hogy a hullámok nem csillapodnak, sőt neveködnek, s magyeriak országa meg nem meneködik. Hilbertus gőgjében fölpuffaszkodék, s rámutat a csillagok állására - bizonykodott Julianus.

- A csillagok sömmik! - kiáltott Paulus izzó tekintettel, s fölvetette a fejét. - Isten szándoka vala, hogy magyeriak mendön nemzetségét letelepété a Duna s Tisza közén, ada nékik nagy fejedelmöket, kerálokat, s űk fölépéték Isten hajlokát. Szűz Mária anyánk leteként reánk s ügyel. Ha bíneink reánk vonsszák Isten bosszuló kezét, majd görnyedünk alatta, s megbánjuk bíneinket. Ha kedég meg nem bánjuk, nem vagyunk méltók az életre, s úgy vesszünk az ű bölcs akaratja szerént.

- De prédikálnunk kellenék odahaza a népöknek, szegényöknek s gazdagoknak, prosztoknak s uraknak, pispekeknek s legeltető pásztoroknak...

- Hogy kedég prédikálhassunk s tanéjthassunk - vágott közbe erős hangon Paulus -, tanólnunk kell. Azérte vagyunk itt. Tanólj tehát, s a többit bízjad Istenre.

Julianus némileg megnyugodott. Bizalmat öntött bele, hogy Paulus meg sem rettent, még csak a horoszkópot sem kérdezte. A csillagok járását Isten igazgatja. Vajon az a bolygó, mely eddig ugyanazt az utat lette meg, nem tér-e holnap más útra?

Gerhardus hallott valamit Julianus aggodalmaiból, de csak legyintett.

- Mi nékünk az az egynehány nyevolyás bolygó? - kérdezte nevetve. - Egy magyeri kiteszen öt teutont, számold hát, hány milliom magyeri vagyon eszerént a Kárpátok alatta.

- Így vagyon vagy tizenöt, ha több nem - nevetett Julianus is.

- No és Fredericus - folytatta ajkát biggyesztve Gerhardus. - Mindön csillaga fennen ragyog. Tud előre mindönt. Igazi teuton. De ha egy kis csillag, egy a legkisebbek közül, másfelé hajol, s néki fejére esik egy kű? Hányszor akarának fölfalni münket, s mindég fejükre esött egy kű. A Vértesben meg sok is. Hát én magyeri vagyok, s számot vetök azval a kis küecsegvel.

Így fölvidultak ismét, s magasan lobogott a bizakodásuk. Csak Desiderius lógatta a fejét. Ő nem tudta, mit mondjon. A csillagokkal nem lehet vitázni, kezdettől fogva a végítéletig forognak előre megírt útjukon. Az ő öregapja Karantániából költözött Pozsonyba. De mit tehet ő róla? Pozsonyban is kresztyének élnek, meg Esztrigánban, Budán, Fehérvárott is. Meg Karantániában, Bajorföldön s Itáliában is. A többivel ő nem törődik. Egy lelke van s az Istené. Ha ördöng nem győz fölötte, akármelyik király vagy császár uralma alatt is nyugodtan hajtja örök álomra fejét. Az igazság koronája a Mennyek országában adatik át s nem ezen a földön.

Adalbertus pedig egyre kevesebbet töprengett effélén. Majdnem naponta megjelent messer Giovanni műhelyében, estig mérte, véste, emelgette a követ, a rút vénasszony szinte fiának fogadta, Rita pedig nem győzte csodálni a műhely sarkából, ahol arcát tenyerébe hajtva lustán üldögélt, s nagy lomhán tápászkodott, ha az anyja rikácsolva hívta. Adalbertus úgy nevetett, mintha pecsenyével lenne tömve a szája, s annak zsírja csurogna kétfelől, amikor Julianus a horoszkópokat említette. Bánja is ő, mondta, legalább egy akol lesz és egy pásztor. Az északi

hideg tengerektől a kunok földjéig s le Szicília csücskéig egy ország lenne az egész világ. Lóra ülne az ember valahol Alba Juliában, német földön jutna el egészen a nyugati óceánig. Neki egyébként ez is mindegy. Ő itt marad, és kőfaragó lesz.

Paulus úgy nézte, mintha a veséjéig látna.

- Ügyelj, ördöng el ne térejtsen régi jó szándékodtól.

- Inkább leszek jó kűfaragó, mint rossz pap - mondta hevesen Adalbertus.

- Óvakodj az asszonyi állattól.

- Anyám is asszonyi állat - vágott vissza mérgesen.

- De te Isten szolgálatára szánád magadot.

- Atyám is Istent szolgálja. Megfaragá szent Sebastianust, amint cölöphöz kötözék s agyonnyilazták. Úgy megfaragá, hogy szinte vér csordul belőle.

Paulus nem vitázott tovább, de amikor Adalbertus elment, aggodalmasan nézett az ajtóra, mintha még egyre Adalbertust szemlélné.

- Erős késértésben vagyon - mondta csöndesen.

Egy este Julianus esti ájtatosságról tért haza a kápolnából. Amint benyitott a kapun, a sötétben két árnyék ugrott kétfelé. Az egyik árnyék lábujjhegyen elfutott a műhely irányában, a másik meg zavartan köszörülte a torkát. Julianus védekező állásba helyezkedett, mert azt hitte, valami szövetkezés van ellene, két vagy talán több berúgott fickó lesi, hogy elverje.

- Éppeg most akarék hazamennöm - szólalt meg a sötétben Adalbertus hangja. - Te vagy, Julianus?

- Te vagy, Adalbertus?

- Már attól tarték - nevetett Adalbertus -, valaki meg akar verni.

- Én es.

Mind a ketten nevettek.

- No, adjon Isten jó éjszakát.

- Neköd es.

Gyorsan kifordult a kapun.

*

Paulus előadása fényesen sikerült. Az Univerzitás nagy tudományú, híres professzorai elismerően bólogattak, amikor könyvüket a hónuk alatt szorongatva s palástjukat méltóságos redőkbe vonva elhagyták az aulát. A hallgatók lelkes hangulatban tódultak ki a szűk, homályos folyosóra. Paulust egész karéj vette körül.

Julianus meg Gerhardus lelkesedése olyan nagy volt, mintha csatát nyertek volna. Megölelgették, arcul csókolták Paulust, megsimogatták a csuháját, rajongva nézték szép barna arcát, okosan csillogó szemét, büszke, egyenes alakját.

- Paulus Pannonius! - kiáltotta Gerhardus, nem bírva magával s egyre Paulus vállát csapkodva, mintha a fia lenne.

- Mindég mondám! Mindég!

- Hagyjátok, Isten milosztja van vélem - szabadkozott kipirulva Paulus.

- Ez az éppeg! - kiabált Gerhardus boldogan. - Ó, bár rajtam, szegény fejemön lenne Isten milosztja!

- No, ha mindnyájan úgy megtesszük a magunkét, miként te, Paulus fráter, tám fordejt Isten azon a rossz horoszkópon - bizakodott Julianus is.

- Áldomást kéne tartanunk - lelkendezett tovább Gerhardus.

- Tám csak nem innád le magadot? - korholta a győztes.

- Tudod, ézös felem, áldomás nélkül nemsokat ér a diadalom.

- Áldomás leszen, hogy magunkhoz vösszük Jézus Urunk testét, kimegyünk a tóhoz, és psalmusokat énekölünk - ajánlotta Paulus.

- Engöm ki ne hagyjatok - kérlelte őket Desiderius egy kis szomorúsággal. - Tám csak nem soroztok ama Fredericus hívei közé?

Így is lett. Másnap ájtatosan megáldoztak, kimentek a tóhoz, s teli torokkal zengedezték Dávid zsoltárait. Könnyű, vidám szívvel énekeltek, mint a madarak. Szárnyuk is nőtt, úgy érezték, nagy magasságban szállnak, s látják messze-messze, a tengeren és hegyeken túl Magyari országot, benne Fejérvárat, abban is a klastromot, annak is a szakállszárítóján a rekkenő nyári melegben lustán hűsölő Georgius frátert. Kergetőzni tudtak volna, mint a gyermekek.

Amikor estefelé bevonultak a város déli kapuján, mint valami győztes had, nagy sípszót, dobpufogást hallottak. A népek apraja-nagyja pedig kanyarogva tódult a szűk utcákon a zenebona irányába.

- Ugyan mi történik? - kérdezte megállva Gerhardus. - Csak nem a mü dücsőségünkre zenélnek?

Egy utcasarkon két franciskánus szerzetest pillantottak meg. Ugyancsak törekedtek a tömeggel a sípszó felé. Fra Bernaldo meg fra Jacopo volt. Amikor meglátták Julianusékat, megálltak, s ragyogó ábrázattal integettek.

- Mi az, tán a despota leánya megy lagziba? - kérdezte Gerhardus fra Bernaldót.

- Isten dicsősége betelt a városon! - rikoltott a fráter, s nagy örömében szinte kibújt rongyos condrájából.

A komoly Bernaldo szakállában tollpihe volt, s ez egészen kiforgatta mivoltából. Ha csak rápillantott az ember, már csiklandozta szívét a földön túli boldogság. Mintha bortól lett volna részeg a két rongyos fráter.

- Beteltek az idők! - rebegte Bernaldo, s mellén összetette a kezét, mintha a szíve ki akarna szökni a melléből. - A sánták táncolnak, a bénák járnak, a vakok látnak, s a pogányoknak az Isten Igéje hirdettetik.

- Oda nézzetek - vette át a szót Jacopo. - Ott a bizonyság!

Két szolga egy rokkant férfiút cipelt hordágyon. A férfiú fél könyökére támaszkodott, rázta a szakállát, s szüntelen hányta a keresztet. Mellette loholt a családja: kék palástban öregedő felesége, pirosban a lánya, mezítláb az unokái, kardosan, tollas kalappal a fiai. Hogy hányan lehettek, Julianus nem tudta megszámlálni, akkora kavarodás volt a hordágy körül. Ujjongó, ordítozó, keresztet vető tömeg kavargott körülöttük. Majd egy vak asszonyt láttak, kutya vezette a ruhájánál fogva, kezei tapogatózva nyúltak előre. Őt is sokan örvénylették körül. Majd meg egy fiatal asszony bukkant elő, karján tartva sárga, fonnyatag gyermekét. Úgy lógott a feje szegénykének, mint a rothadt körte.

Megszólaltak a harangok. A tömeg nőtt, minden utca torkolatából újabb meg újabb emberáradat duzzasztotta. A rikoltozó sípok s pufogó dobok zengésébe kürtök harsogása vegyült.

Julianusék nem tudták, miért ez a váratlan fölfordulás. Vajon miként teltek be az idők? Miként telt be Isten dicsősége? Miért döntik föl a kofák kordéit és kosarait, miért kapaszkodnak a szamaraskordék tetejére, miért nyílnak meg az ablakok, miért lepi el a nép nemcsak az utcákat, de még az alacsonyabb házak tetejét is? Miért húzzák a harangokat, mintha fejedelem vonult volna a városba?

Jacopo fráter nem tudott szólni, torkát csak tagolatlan ujjongás hagyta el. Arca könnytől ázott. Csak azt nyögte egyre, hogy Isten dicsősége betelt. De Bernaldo összeszedte magát, kifésülte szakállából a pelyhet, s amennyire a mellét dagasztó öröm engedte, megmagyarázta a szokatlan események okát.

- Megérkezett fra Domenico Rómából - mondta pihegve.

- S mit mível?

- Prédikál a Piazza del Nettunón a népnek.

Erre már ők is gyors futásnak eresztették lábaikat, s majd agyonnyomva a törtető néptől, a Nettunó felé sodródtak.

Ott már tengerré nőtt a tömeg. Ember ember hátán szorongott. Prémköpönyeges, tollas urak, fátyolos hölgyek, rongyos csavargók, mezítelen mellű szolgák, festett dajnák, sivalkodó gyermekek, szakállas aggok, vasas vitézek, taláros doktorok, papok, szerzetesek, méltóságuk nyakláncát viselő tanácstagok, ökörhajcsárok, széles szalmakalapot hordó félmeztelen parasztok, koldusok, akik a földön csúsztak, kivénült ringyó, akinek lerothadt az orra s kihullottak a fogai, ész nélkül szökdécselő sánták, rikoltozó vakok, mind-mind a tér felé törtettek, egymást szinte legázolva, hogy egy alig látható alak közelébe juthassanak s ruháját érinthessék. Katonák lökdösték a népet, s megkísérelték hátrább szorítani, de sikertelenül.

A tér sarkán pedig széles, magas kövön, ahonnét a néphez szoktak szólani a tanács rendeletének kihirdetői, ott állott az a magas, elég vállas, szakállas, tonzúrás, szürke csuhás férfi, akit fra Domenicónak neveztek, s akinek érkeztére őrület szállta meg egész Bononiát. Julianus az emberek feje között kitekintve jól megnézte a nagy hírű férfiút. Első tekintetre igénytelen, megszokott szerzetesnek látszott, mint a többi száz vagy ezer, aki a kolostorokat szerte a világon lakja. Meghajolva állott a kövön, kezeit kinyújtva szólott valakihez, akit nem lehetett látni. Pilisén csillogott a leáldozó Nap piros fénye, mintha tűz hullott volna kopasz koponyájára. Fejét vörösesbarna hajkoszorú övezte, melyen dér csillogott. Csuhája szürke, majdnem fehér volt, azon kopott fekete skapulárét viselt. Arcát nem lehetett jól látni, csak a szélben lengedező szakálla bukkant elő a vállak közül.

Szerte az utcákon elszéledtek a síposok, dobosok és kürtösök, hogy mindenüvé hírét vigyék a fráter megérkezésének. Nem kellett annak hírét vinniök! Egyre áradt, tódult a nép minden irányból, s mind azon a kis helyen akart megférni, ahol a fráter állott. A püspököt, akinek palástos alakja a fráter mellett szintén fölbukkant, majdnem elsöpörték helyéről. Katonáknak kellett körülvenniök, hogy le ne tiporják.

S ez a sok ezer ember mind ordítozott, ugrált, tülekedett, fél lábon láncolt, kezét a magasba emelte, keresztet vetett, énekelt, imádságokat gajdolt. Istenhez kurjantott, szidta egymást, utat könyökölt magának és csodát várt.

- Meggyógyult! Jár! Lássátok, jár! - ordított a tömeg a fráter közelében. Mintha sziklát zuhintottak volna tengerbe, az ordítás hullámai gyorsan szétgyűrűztek mindenfelé: - Jár! Lássátok! Betelt az idő!

- Jár! - hörögte elragadtatva, vérpirosan fra Egidio Julianus mellett, s szaporán vetette a megszámlálhatatlan keresztet. - Isten! Jézus! Dicsőség!

- Nagy jeleket látunk, feleim - mondta megrendülten komor arccal Paulus. - A béna csakugyan jár...

A tömeg magasra emelt egy rongyos férfiút, aki keresztbe tette mellén a kezét, sovány arcát az égre emelte, szakállán könny csorgott, s olyannak látszott, mint aki sem lát, sem hall, nem tudja, hogy került a magasba.

Most egyszerre elcsitult a zsivaj, a nép visszafojtott lélekzettel figyelt. A fráter körül kavargás támadt, néhány halk szót sodort felőle a szél. S egyszerre fölcsattant a diadalordítás:

- Alleluja! Alleluja! Domenico! Domenico!

Mindenki térdre esett.

Domenico fölegyenesedett, arcán szelíd mosoly ragyogott. Most úgy érezte Julianus, magát Jézust látja, nem azt a szürke csuhás szerzetest. Magát Jézust, mennyei fényben ragyogó arccal, szelíden és vidáman, részvéttel teli nyugalommal, amint a háborgó vizek fölött áll, kiterjeszti kezét, mosolyog, s a hullámok lecsöndesednek. Néhány szófoszlányt hallott, de érteni nem lehetett. A térdeplő tömeg között pedig elindult egy kislány, eleinte félő, gyámoltalan léptekkel, arcába csapzott haját kisimította, megállt, mint aki attól fél: álmodik, s most, most fölébred s összeesik. De nem esett össze, nem ébredt föl, ismét elindult, egyre szaporábban lépkedett, majd ujjongva fölnevetett, és szaladni kezdett a szűk embersorok között.

- Jár! Jár! Lássátok! - bömbölt a tömeg olyan irtózatos erővel, mintha meg akarná hasítani a város falait hangjával.

A kislány erre megrémült, sírva fakadt, s odafutott egy asszonyhoz, aki ölébe emelte, s fölmutatta a népnek.

- Három év óta nem tudott járni - suttogta fra Bernaldo, s reszkető kézzel simogatta a szakállát. - Ismerem.

- Betelt Isten dicsősége mirajtunk! - hörögte fra Jacopo.

Valóban betelt... Ezt mindnyájan érezték. A levegő ritkább s könnyebb volt, mint máskor, a Nap sohasem sütött ilyen bíborfénnyel. A háztetők, az ablakok lantornái, máriaüvegei s üvegszemei lobogtak, mintha a Szentlélek tüzes nyelvei hintették volna be a várost. Lángnyelvek lobogtak a katonák sisakjain és alabárdjai hegyén. Tüzes sugarak izzottak föl az égbolt közepéig. Ilyet még nem látott a legöregebb bononiai sem. Az emberek mintha nem a földön álltak, térdeltek volna, hanem a föld felett, Julianus maga is olyan súlytalannak érezte magát, mintha a lelke elvált volna a testétől. Boldogság s elragadtatás szele suhogott a hatalmas tömeg fölött, minden arc megváltozott, mindenki kikelt magából, s összeolvadt a csodában. Jézus ott lebegett a város falai között, ájult örömmel töltögetve meg a szíveket.

Julianus a társait vizsgálgatta. Paulus arca komor fényben ragyogott, szeme olyan volt, mint az eleven szén. Tekintetével szinte átfúrta a távolságot s a tömeget, annak a szürke ruhás fráternek az alakján csüngött, aki a kövön állt, időről időre lehajolt, kiterjesztette kezeit, arcát a ragyogó égre emelte s mosolygott. Gerhardus mindig vidám arca vidámabb volt, mint valaha.

Száját elhúzva hangtalanul nevetett, néha apró rikkantásokat hallatott, s elragadtatásában legyintett egyet-egyet, mintha csodálatos pillangó után nyúlna. Desiderius arca áhítatos és szelíd volt, szeme rebegett, ajka hangtalan zsolozsmát morzsolt, finom kezével néha-néha keresztet vetett, s amikor a tömeg térdre borult, úgy zuhant a földre, hogy szinte összezúzta a térdkalácsát. Fra Jacopo egészen elvesztette az eszét, hadonászott, ugrált, mint az izgatott gyermek, keresztet vetett, sírt, nevetett, kiabált, fra Bernaldo pedig szinte összeomlott a csodálatos pillanat nyűge alatt.

Julianus szégyenkezett.

Íme, Isten kegyelméből megérhette az „idők betelését", szeme láttára történnek a csodák, mint valamikor, több mint ezer esztendővel ezelőtt, Jeruzsálem falai között, a Genezáret tava mellett, a Jordán partjain. És ő elvesztette bizodalmát, kétségbeesett egy rőt szakállú szász hitvány horoszkópjai miatt - pedig hamisak is lehettek -, megijedt egy istentelen földi király hatalmától, haza akart szökni, hogy népét a közelgő pusztulásra figyelmeztesse... Isten él, porba sújtja az emberek ezreit, megalázza a hatalmasokat s fölemeli a szegényeket, megcsúfolja a tudósok tudományát, az orvosok szereit, lábra állítja a bénát, útnak bocsátja a sántát, föltámasztja a félholtat... Éppen most furakodnak a hordágyat cipelő szolgák a fráter elé, béna urukat a földre teszik... A szürke fráter lehajlik, kezét kiterjesztve, szemét az égre függesztve mosolyog, imádkozik, megsimogatja a szakállas embert ott a hordágyon...

A tömeg rekedt ujjongással fölüvöltött, egyetlen lelket rázó zokogás rohant végig rajta, mintha földrengés támadt volna, ezer és ezer fej lehajlott, ezer és ezer száj sóhajtott, aztán elnémult minden... És az az ember ott a szürke fráter előtt lassan fölkelt, fél térdre tápászkodott, fölemelkedett, inogva megállt... lépett egyet... még egyet... Majd sírva összecsuklott, s vadul csókolta fra Domenico szürke csuháját...

És ő, Julianus, bűnt követett el. Titkon úgy érezte, Isten hatalma semmi annak az istentelen szicíliai királynak a hatalmához képest!

Melle elszorult, mintha óriási marok ragadta volna meg, akár macskakölyket a kíváncsi férfi keze, fölemelte a magasságban egy szintre arcával, betekintett vaksi, csipás, nyiladozó szemébe, ráfújt, majd - visszahelyezte ismét a földre: eredj, járj, gyenge kis féreg, aki azt hitted, te vagy a föld legerősebb ragadozója...

Megindultság hulláma áradt föl a szívében, tekintete előtt fénybe borult a világ, mintha szivárvány karikázott volna előtte.

*

A város égett. Mindenki az utcán volt. Ezrek hömpölyögtek a szűk sikátorokban s a széles tereken. A mesterember odahagyta műhelyét és szerszámait, a katona belökte alabárdját a kapufülkébe, s elhagyva őrhelyét, szanaszét lézengett a városban. A papok, szerzetesek, elvégezvén ájtatosságukat, kitódultak az utcára. A gyermekek elfelejtették játékaikat, s nem győztek betelni a különös események látásával, a forrongó tömeggel, lármával. A koldusok ujjongva vánszorogtak a porban, mert iszákjuk s kebelük tele volt alamizsnával. A kórház betegei gyógyultan ténferegtek, az Univerzitás sok ezer hallgatója, klerikusok, távoli országok gazdag, vitézlő fiai odacsapták a könyvet, kalamárist, eldobták a hollótollat. Terhes asszonyok roskadásig rótták a várost, hogy láthassák Isten emberét, szép fiat szüljenek... Megállt a város élete, hogy annál izzóbb életet éljen.

A piacokon ingyen hajigálták a tömeg közé gyümölcseiket és zöldségeiket a kofák.

Paulus mesélte, hogy a tömeg megtámadta a kalmárok, pénzváltók házait, a kapukat betörte, a bársonyt, aranyos szöveteket, drága prémeket és ötvösremekeket kiszórta, a pénzt seprővel

takarította ki, a bútorokat összetörte. Julianus maga is látta, amikor egy katona vezetésével néhány száz férfi meg nő megtámadott egy kereskedőházat. A derék kalmár kezét tördelte, rimánkodva állt a küszöbön, s vállig hangoztatta, hogy sohasem csalt, nem lopott, a megengedettnél nagyobb kamatot nem számított, adósait nem sanyargatta - de senki sem hederített rá. Különösen az asszonynép volt vad, akár a farkascsorda. Bőszen rikoltották:

- Elég, hogy kalmár vagy!

- Nincs törvényes kamat! Semmilyen kamat sincs!

- Pénzváltó! Pusztulj Isten templomából!

- A keresztesekből gazdagodtál meg!

Messer Giovanni vén felesége ott rikoltozott a csapatban. Képe vörös volt, szeme szent lángban égett, állán a kövér bibircsók parázsként izzott.

- A pénzváltók asztalait fölborogatta! A pénzváltók asztalait fölborogatta! - rikácsolta görcsösen százszor is ugyanazt, s a tömeg egy szívvel ordítozta a visszhangot.

Fra Domenico pedig némely püspökök és szerzetesek társaságában, akiket sem Julianus, sem társai nem ismertek, hol ebben, hol abban a templomban jelent meg, prédikált, gyóntatott, s a tömeg szinte szétfeszítette a falakat, de még a templom előtt is ott csúszott a porban, imádkozva, énekelve. Jártában-keltében ezrek vonultak utána, s aki a közelébe került, megérintette csuháját, hogy szerencsés legyen, s megbocsáttassanak vétkei. Amikor pedig a Nettuno téren prédikált, Bononia s a környék polgárai egymásból szorongatták ki a lélekzetet.

Julianusnak nem sikerült fra Domenico közelébe jutnia. Amikor a fráter az Univerzitáson beszélt, Julianus nem tudott bejutni a terembe, s azokkal az ezrekkel kesergett, akik vele együtt szintén kiszorultak. Nem volt szerencséje Gerhardusnak sem. Desiderius hallott valamit, mert sikerült jó előre helyet foglalnia egy keskeny, igen magas ablak párkányán, ahová körmei árán mászott föl, s akkor sem szállt le, amikor lábánál, csuhájánál fogva húzták. Paulus azonban ezúttal is Isten választottjának bizonyult. Mert meghallgathatta fra Domenicót, sőt ott állhatott mellette, olyan közel, hogy a kámzsája égi illatát is érezte. Amikor pedig a prédikációnak vége volt, s a tömeg térdre vetette magát, hogy a fráter áldását fogadja, Domenico hozzáfordult, s kedves, atyaian szelíd mosollyal megkérdezte, mely nemzetből való, hogy olyan idegen az ábrázata. Amikor Paulus megfelelt, Domenico fölkiáltott:

- Nagy nemzet fia vagy, országod ragyog Szűz Mária orcája előtt, apostoli királyaitok az igazsás koronáját viselik a Mennyek országában!

Paulus ezután Isten emberéhez csatlakozott, elkísérte a püspök házába, ahol szállása volt, s csodálattal hallgatta a fáradtságtól alig pihegő Domenicót, mint sugárzik szavaiból az egyszerű jóság, végtelen szeretet és isteni szelídség, mint jó atya társalkodván híveivel. Éjszakára sem tért haza Paulus, csak másnap délfelé. Nem evett, nem ivott, megfeledkezett a földi élet minden követeléséről, csak mosolygott ragyogó arccal, s beszélt, beszélt, újra elmondva Domenico szavait, újra leírva krisztusi alakjának fenségét és báját.

- Én leszök az - mondta Paulus, s nem bírva türelmetlenségével, le-föl járt a szobában, mint akinek ezer tennivalója van, de nem kaphat belé -, én vagyok, azki Damankos atyánk szörzését magyeriak országába ültetöm, nyesögetöm, öntözgetöm, s terebély fává nevelöm.

Mély tisztelettel néztek reá.

- Mert ha vagyon amaz országban bín, s kedég vagyon, továbbá ha vagyon hatalmaskodás, szegényök sanyargatása, árvák tiprása, gyámoltalanok megfosztása, kedég vagyon, s ha továbbad vagyon Jézus Úr igéinek megcsúfolása, papi ruha sárban való vonszolása, kedég vagyon, s ha vagyon még némely égre kajáttó dúlás, szipolyozás, ortályozás, kedég vagyon, hát Damankos atyánk prédikátor szörzése gyomlálja ki s teszi magyeriak földjét Isten szőlőjévé!

- Vágj neki! - zúdult közbe Gerhardus nagy vígan.

- Ha Damankos atyánk káptalanja elfogadja s helyösli - folytatta vad jártában megállva s komoly tekintetét társaira szögezve Paulus -, hogy szörzését fundáljam, vajon vélem tartanátok-é, özös feleim?

- Testöstül-lelköstül!

- Akár halálig!

Mindnyájan érezték, hogy nagy pillanat következett el életükben. Valami megszületett, nem a maguk, hanem Isten akaratából. Szemük szikrázott, arcuk kipirult, versengve szorongatták egymás kezét. Azután keresztet vetettek, mint munka előtt szokták. Paulus le s föl járt a szobában, Julianus leült, térdére könyökölt, s állát tenyerébe támasztva erősen gondolkozott. Gerhardus hanyatt vágta magát ágyán, s lelkesedésében fölrikkantott, Desiderius pedig, egészen ellágyulva, mellette ült az ágy szélén, olykor-olykor könnyet törölve ki szeméből.

Paulus egyre lelkesebben szólott. Elmondta, most végre megtalálta a helyet, ahová Isten rendelte. Sokáig töprengett, Franciscus hívéül szegődjék-e avagy Dominicuséul. A Poverello élete, szent szegénysége, bámulatos együgyűsége, jámborsága, a csodák, melyeket róla és frátereiről városszerte beszélnek, lelke mélyéig megragadta, akár édes feleit is. Már habozott, ne lépjen-e a kisebb testvérek közé. De meggondolta, hogy Magyarországon végzendő munkáját akadályozná a minoriták életrendje. Nálunk - mondta - teljes hatalmukkal uralkodó fényes urak s az urakat csodáló szegények élnek. Az urak megvetik a koldusmód élőket, a népek pedig varázslókat látnának a rongyos, vándorló szerzetesekben. Isten igéjének hirdetésénél számolni kell az országgal. Ő megmondta fra Bernaldónak is, ha Magyarországra kívánnak minoritákat küldeni, készüljenek rá, hogy a nép fütykössel kergeti vissza őket a határról. Dominicus társai mégsem koldusok, ha szegények is, ha kéregetésből tartják is fenn magukat. Dominicusban több az erő, a Poverellóban több a báj és gyermekes poézis. Magyarországon inkább kell az erő, mint a poézis. Így hát prédikátor rendbéli fráter kíván lenni, ezt a rendet kívánja Magyarországon elültetni. Misszióra van szükség, főképpen a kunok között, ha nem tudjuk tétlenül nézni, mint megy veszendőbe Szent István műve. De már István úr tudta, hogy kellő hatalom s erő nélkül Magyarországon a misszió hiábavaló. Nagy őseink erejét kívánja a nép még a szelíd Jézusban is. Így hát Dominicushoz csatlakozik, s igen boldog, hogy édes felei egy szívvel követik őt.

Majd Dominicusról beszélt, ő, aki nemcsak látta, de közelében is volt, sőt szólhatott vele, nem tudott betelni a szent életű atya dicséretével. Társai mély csendben, áhítattal hallgatták.

- Vagyon űbenne elmének igön nagy egyenlősége, csak könyörületre és jorgalmasságra szomorodik meg - mondta rendkívüli csodálat hangján, mint aki közelről látta, hogy szomorodott meg a nyomorúság és szenvedés alatt. - És mert a víg szűv megvigasztalja az orcát, orcájának vigasságával kívül megmutatja szüvét. És mikoron e szent atyának orcájában kifénylenék a vidámság, mendön embörök szerelmét meghódejtja. Mert legottan, hogy az embörök e szent atyára tekéntenek, az ű szerelmökbe bémegyen. Valahol e szent atya nyájaskodik avagy szól, akár társival, akár házban a gazdával és szolgákkal, akár nagy urak között, egyházi fejödelmek között, mendönkoron bővölködik épető szavakval és jó példákval.

Elmondta, hogy éjszakáit kesergéssel, imádkozással tölti, de reggel vígan kel, mert a vidámság a reggelé, a keserűség az éjszakáé. Az is jó szokása e szent atyának, hogy éjszakára bent marad az egyházban, annyira, hogy állandó nyugvóhelye nincs is. Amennyire testi erői engedik, ébren vigyáz, imádkozik és hangosan énekel. Amikor pedig elnyomja az álom, ott dől le az oltár előtt, s mint valaha Jákob, ő is kőre hajtja a fejét. Minden éjjel tulajdon kezével disciplinát veszen, egyet ő magáért, egyet a bűnösökért, egyet meg azokért, akik a Purgatóriumban szenvednek. E szent atya tud sírni a sírókkal és nevetni a nevetőkkel.

- Együgyű úton járván - mondta Paulus - soha senkit igével avagy mívelködettel, soha sönkit kettős beszéddel avagy csalárdsággal meg nem csal. E szent atya szegénységnek bizony szeretője, öltözvén hitvány ruhákval. Mondá némely Istefanus fráter, hogy e szent atya az egész nagyböjtben egyebet kenyérnél nem ött, egyebet víznél nem itt, sem ágyába bé nem mönt.

- Vajha én löhetnék ily bódog! - sóhajtott keservesen Gerhardus.

- Hát én még azt es hallám - folytatta Paulus -, miként bánt el ördögvel e szent atya. Némely éjvel az oltár előtte imádságban elterjeszködvén, akará űtet az imádságtól megvonni a pokolbéli ördöng. Ezért az egyháznak héjjazatjáról egy nagy küvet hagyíta alá, oly nagy zöngésvel, hogy mend a teljes egyház zöngött bele tűle. És oly közel került e kű Damankos atyánk fejéhez, hogy a kapuciumot es megilleté. Ámde ű az imádságban indulatlan marada. No, pokolbéli ördöng ordéta rettenetösön! De megszégyönülvén, elméne.

A fráterek ámulva figyeltek. Valóban rettenetes lehetett az a templomzengető nagy kő. S valóban rettenetes erő s hatalom lakozik Dominicus szívében, ha még ezen sem indult föl! Lám, még az oltár előtt, imádság közben sincs biztonságban az ember ördöng incselkedetei elől.

- Mikoron pokolbéli ördöng Damankos atyánkat meg nem ijeszthteté - folytatta Paulus olyan halálos csendben, hogy az ablak lantornáján zümmögő legyet is hallani lehetett -, késérté, hogy űtet megcsúfolja. Ennek okáért, mikoron Dominicus atya imádkozék kompléta után, mögjelönék neki pokolbéli ördöng némely oltár előtt imádkozó fráter képébenne. Dominicus atya kedég kézvel inte neki, hogy mönne immár nyugodnia. Ördöng fejet hajtván, elméne. No, de később e csalárd ördöng mégis visszajöve. Dominicus atya esmég elküldé nyugalmára. Immár a küs harangval harangoza a versicularius, de a pokolbéli esmég megjelönék, ama fráter képében. Tehát e szent atya hozzáméne és mondá: „Mennyi nagy engödetlenség vagyon ezben, hogy ennyiször megtiltálak tégödet, s immáron háromszor lelélek tégöd engödetlennek!” Nosza, hahotála erre az álnokságos ördöng s mondá: „Mastan a szilenciumot megszegetém veled!” Ám e szent atya megfelele, mondván: „Ne akarj vigadnod, nyevolyás, azban, mi neköd nem használ. Én vagyok a sáfár vagy fejödelöm a szilenciumon, és szólhatok, mikor alkalmasnak láttatik!” Így osztán szégyönben marada az ördöng. De lásjátok, esmég az egyházban, oltár előtt szorongatá, s késérté e szent atyát.

Az alkonyat leszállott, s a négy fráter, megfeledkezve a világ folyásáról s a maga dolgáról, mélyen elmerült Domenico fráternek az ördönggel folytatott vitáiba, s bár bizonyosak voltak benne, hogy e szent atya minden esetben győz a sátán fölött, mégis visszafojtott lélekzettel lesték, vajon nem fog-e ki rajta a pokolbéli kísértő. Hiszen annyi fortélya vagyon!

- Egykor kedég - mesélte tovább Paulus, mintha maga szemével látta volna a Pokolbélit különféle alakban a szent fráter körül csellengeni -, látá Damankos atya ördöngöt némely éjvel, olyha vasas kezekvel cédulát tartana, és a gyertya velágénál olvasna. Mikor kérdöznéje e szent atya, mit olvasna, felelé az ördöng: „A te frátereid bíneinek lajstromát olvasom.” Akkor megparancsolá ördöngnek, hogy adnája neki a cédulát, Krisztus nevében. És íme, látá a

lajstromban az ö fráterei némely vétkeit. Ezökért kedég megfeddé a frátereket, így ördöng esmég megfogatott az álnokságban. De ezt hallgassjátok! - kiáltott föl elragadtatva. - Ezből es okulhatunk! Mert ördöng, miképpen oroszlán, a klastromnak mendön helyeit megbujdosván, eljuta a dormitóriumba es. Monda kedég Dominicus atyánk a pokolbéli ördöngnek: „Mit nyersz a dormitóriumban?" Felele ördöng: „A szükségös álmot elveszöm, a nyugodalmot megbontom. És röstté teszöm frátereidet, tanálcsozom, maradjanak el az isteni szolgálattól. Ennek fölötte mikoron bébocsáttatom, testnek ösztönét és csalárdságát bocsátják bé." Ezután Dominicus atya ördöngöt a kórusban bévoná s kérdé: „Mit nyersz ilyen szent helyön?" Felelé ördöng: „Azt teszöm, hogy későn jöjjenek ide az isteni szolgálatra. És hamar kimönjenek, s magokat hamar elfeledjék." Ezután vivé a refektóriumba, és monda neki. „Mit nyersz itt?" Felele ördöng: „Én teszöm, hogy ki kevesebbet öszik, ki többet." No, viteték ördöng a locutoriumba: „Mit nyersz itt?" Felele kedég ördöng nagy hahotával: „E hely teljességgel enyém! Itt vagynak nevetésök, itt mondanak hírök, itt tétetnek hévságos beszélgetésök!" Ám mikoron Dominicus atyától vontatnék ördöng a kapitulomházba, kezde ördöng rettögve elfutnia, mondván: „E hely énneköm poklom, mert valamit egyébütt nyerök, azt e helyt mind elveszítöm! Mert a fráterek itt intenek jóra, itt gyónnak, itt verettetnek meg, itt oldoztatnak meg bűneikből. Ennek okáérte ez helyt rettegöm és utálom az egyéb helyeknél." Ekképpen kényszerétteték ördöng e szent atyától, hogy kimutatja csalárdságát.

Gerhardus harsányan nevetett. Desiderius mosolygott, Julianus lelkesen ütögette a térdét az öklével.

- Így kell elbánni ördöngvel! - kiabált győzedelmesen Gerhardus. - Bezzög megtanéjt Damankos fráter, hogyan ragadjuk meg ördöng szarvát, akár a garázda kosét!

- De hát azmikor veréb képében jelönék meg ördöng e szentségös atyának! - kiáltott föl Paulus is. - Ezt hallgasjátok, feleim. E meg Rómában történe, mikoron e szentségös atya ott prédikála az apácáknak szent Sixtus egyházában. Ördöng veréb képében az apácák fejére szálla, s ugrándoza csúfkodva, hogy ájtatosságikban háborgassa űköt. Dominicus fráter, látván, hogy az ördöng veréb képében igen háborgatja az apácákat, mondá egy szolgálónak, fognája meg a verebet s adnája át neki. Az meg es fogá, s át es adá. Atyánk vevé a verebet, s teljességgel megmejjezé, mondván: „Istennek ellensége, mire bántod Istennek igéit!" Mikoron ördöng keservesen ordétana a nagy fájdalomért, földre veté, mondván: „Menj el, Istennek ellensége, repölj mastan, ha tehetöd, nagy zendületöt téssz, de kárt nem töhetsz." Így ördöng nagy kénjában Bódogasszony lámpásának láncán fölmászа, a láncot nagy zajval öszvezörgeté, a lámpást megfordejtá, de csodák csodájára az üveg, noha elesék, nem töre meg, sem az olaj ki nem ömle.

Már egészen beesteledett, s Paulus még egyre mesélte, milyen úton-módon akarta megcsúfolni ördöng a szent férfiút, s hogy fogott ki rajta a fráter. Gerhardus ismét hangos nevetésre fakadt - noha Paulus gyakran megrótta érte -, hogy ördöng majom képében is kísértett, de a fráter megégette kezét a gyertya lángjával, majd mikor ördöng jajgatott, alaposan elverte istápjával s kikergette. Máskor meg egy szegény frátert kínzott az ördöng, ide-oda vonta a földön, míg Damankos atya el nem űzte. Végül kifogyva történeteiből, Paulus ismét azt fejtegette, mi különbség van Damankos meg Franciscus között.

- Azt azért nem javallom - mondta szelíd fejcsóválással -, azmit Assisiben mível Rufinus fráter. Mezejtelenre vetkőzék, békené testét olajval, s tolluban meghengergőzék, hogy a nép előtt megalázza magát.

- Amaz együgyű fráter Juniperus bizonyára Istennek tetsző életöt él - toldotta meg Gerhardus vidáman -, de ű es mezejtelenül tére haza a klastromba. S mikor a perjel megfeddé, azonmód visszaméne, ahonnét jöve, mezejtelenül.

- Ámde fra Egidio csak szent embör - szólt közbe meghatottan Desiderius. - Mert mondják, Rómában elvállalá egy diófa termésének leszödését, föl is mászа a fára, el es végezé, de a dió nem fére el másképp, csak levetött csuhájában, mint valami iszákban. Így cipelé a diót bé Rómába, s nyomban a szegényöknek elosztogatá.

- Aznak vagyon igazsága, azki szerént Francesco „tutto serafico in ardora", míg Damankos atya „splendere di cherubica luce" - vonta le a következtetést Paulus. - Szeráfi szeretet az egyikben, bölcsesség kerubi fénye a másikban. Én a másik mellett maradnék.

Most kitűnt, hogy a csodák első megrendítő hatása kissé múlván, Desiderius inkább a Poverellóhoz húzott. Különösen tetszett Desideriusnak, hogy úgy elgyönyörködött a szép tájban, hogy Vernia hegye, Spoleto völgye, Assisi virágai oly költői érzésekre indították. Hát még prédikációi, melyeket a madarakhoz intézett! És hogy hallgatták szavait a madarak! hogy köréje sereglettek, hajtogatták a fejüket, verdestek szárnyukkal! Végezetül a farkas történetére hivatkozott.

- Nemcsak az égi madarak engednek az ártatlan embörnek, de még földi fene bestyék es - szólott szelíden, fejét szokása szerint kissé félrehajtva s gyér szakállát simogatva Desiderius. Kék szeme majdnem könnybe lábadt a megindultságtól. - Így némely Gubbo nevű városban nemrégiben vala egy fene farkas, ki nemcsak barmot, de még embört es megmart és megevött, úgy hogy a városból sönki nem mere vala kimönni. Hallá ezt a bódogságos atya - szórul szóra így mondá el neköm fra Jacopo -, a mondott városba méne, s maga szömével látá s hallá a farkas mívelködeteit. És megmondá, hogy néki Isten s Jézus Úr nevében a fene farkas ellen kell mönnie. Nosza, meghallák a polgárok, s legottan hozzá csatlakozának, s mondák: „Fra Poverello, a városból ki ne menj, mert a gonosz farkas igen sok embört megmara, ha te kimégy, megöl." Ám a bódogságos atya, magát kresztnek jegyével megjelölvén, kiméne nagy bátorsággal az úton, hol a farkas félelme miatt sönki sem szokott járni. A város népe kedég fölfuta a falakra, hogy lássa a csudálatos dolgot, mit mível e szent atya a fene farkasval. És íme, mendenök láttára a rettenetes farkas futamék Franciscusra. Ő kedég a kreszt jegyét veté reá. És legottan a farkas feneségét mind ű magától, mind társától tiltván, megenyhíté, és Isten hatalmával futását megállétá, dühödt száját bérekeszté. És a farkas őtőle távol megálla. Monda neki Franciscus: „Krisztus nevében parancsolom, hogy se énneköm, se egyeböknek ne árts." Íme, lássjatok csodálatos dolgot! Legottan e kemény fene bestye nagy alázatosságval fejét lehajtván engede. És miképpen szöléd bárány, az atyának lába előtte magát földre bocsájtá. És monda neki Franciscus: „Fráter farkas, te a tartományban igön sok gonoszt s nagy kárt tevél, mert nemcsak oktalan barmokat, de ki még eznél es nagyobb, okos emböröket, kik nagyságos Istentől vagynak terömtve, az ő szömélyére, megszakgatál, megmardosál, megöldösél nagy kögyetlenül, mendön jorgalmasság nélkül. Azért méltó vagy mendön kénra, nagy szernyő halálra, miképpen tolvaj s gonosz gyilkos. Te gonoszságodért mendön embör reád kajátt, ellened zúgódik, morgolódik az eb is. E várasnak halálos ellensége vagy. De atyámfia, farkas, én tudom, hogy valami gonoszt tevél, mind éhségöd szükségéért tevéd. Azért én ím ma eljövék hozzád, hogy közted és ellenségeid között örök békességöt szerözzek, de úgy, hogy miattad sönki meg ne bántassék. És én fogadom neköd, hogy mit vétközél, teneköd mind megbocsájtják. Tégöd többé sem embörök, sem ebök nem háborgatnak." És a farkas testének mindön intésével, farkának csavargatásával, léppögetésével, fejének lehajtásával azt mutatá és fogadá, hogy valamit Franciscus kéván s mond, megtészi.

Gerhardus nem tudta tovább békén hallgatni a csodálatos történetet. Fölugrott az ágyról, harsányan nevetett, elannyira, hogy Paulus igen keményen tekintett rá. Így aztán Desiderius befejezhette történetét, melyet fra Jacopótól hallott. És elmondhatta, mint adott kezet a farkas Francescónak, hogy intelmei szerint él, mint jár házról házra ma is, akár valami kápsáló szerzetes, mint elégszik meg a kapott alamizsnával, s nemcsak az emberek, még a kutyák sem morgódnak többé vele. Jámbor, alázatos, istenfélő farkas vált belőle. Aki nem hiszi, járjon utána, menjen el Gubbóba, láthatja. Vén farkas pedig, ősz csomók is vannak bundájában. Mégis olyan szelíd, mint a ma született együgyű bárányka.

Napokon, heteken át Francescóról meg Domenicóról folyt a vita. Úgy hordták róluk a történeteket, mint méhek a mézet. Paulus terve napról napra világosabb, tisztább lett. Magányos töprengései során elgondolta, kiket venne még maga mellé. Azután megbeszélte társaival. Szóba került a fehérvári perjel: Aloisius, továbbá a fiatal Paulus, a vén Istefanus, valamint Ottó fráter, sőt még Georgius is. A váradi klastromból Pelbárt fráter meg a fiatal Johannes, aki valamivel idősebb volt Julianusnál, s valaha igen okos fiúnak látszott.

- Mely nagy kár Julius fráterért - búsult Julianus. - Mely remek elméje vala, s mint szeretött nagy utakat béjárni.

- Nyugtalan vala a véri - bólintott Paulus.

Desiderius ismét a „kisebb fráterek" mellett kardoskodott. Megint a madarakat meg a farkast emlegette, Paulus azonban keményen megállapította véleményét:

- Hogy lelkes állatokval, jámbor madarakval, bestye vadakval társalkodik ama Franciscus, még nem oly igön nagy csuda.

Megmagyarázta a lelkes állatok természetét, s hogy miben különböznek az embertől. Az állatnak is van józan esze, tudja, mi válik javára, kárára, mit míveljen, hogy ösztöne parancsát kövesse. Nézzük például a hangyát avagy méhet. Mily tökéletes lakást épít, tudja, miből építse. Hát még a kutya, macska, ló vagy a szamár. És a madarak mily csodálatos tudománnyal repülnek. Azért a náluk erősebb akarat előtt valóban meghajolnak. De az ember felismerte lelke méltóságát, isteni eredetét s azt a kapcsolatot, mely Istenhez köti. És az ember olyat is tud akarni, ami testének, sőt lelkének kárára van. Az állat nem hallgat ördöng incselkedésére, mert nem ismeri Istent. De az ember hallgat! És tudván akarja a rosszat. Mit mível ördöng? Azt, hogy állathoz hasonlóvá teszi az embert. Rábírhatja, hogy ösztönének engedjen, s a hideg állati ész szerint cselekedjék. Mert az ördöng: Lucifer, azaz: Fényhozó. Hozza a hideg ész fényét. Öld meg embertársadat, mondja, mint ahogy az állat megöli állattársát, ha éhes. Rabolj, mondja, mint ahogy az állat rabol. Örülj, mondja, de állat módjára örülj, ahogy ő elégíti meg étvágyát s párosodási vágyát. Már a Paradicsomban azzal kísértette Ádámot és Évát Lucifer, hogy tudni akarják, amit csak Isten tud. Fényt hozott nekik, de a hideg állati ész fényét. Az állat nem érzi a bűnt, mert nem érzi Istent. Az ember attól fogva érzi a bűnt, amikor engedett Lucifernek, s a megismert Isten akaratát megszegte.

- Azkor győzedelmesködik ördöng - mondta Paulus látnoki tűzzel -, mikor úrrá válik rajta Lucifer fénye, az állati ész fénye. Amikor e pokoli velág tűzsugara mellett öli, rabolja egymást, és ösztöne vágyát megelégéti. Azmikor fűben, fában, lelkes vagy lelketlen állatokban nem látja többé Isten szándokát, hanem a maga éhének, szomjának, kapzsiságának, hatalmának megelégítöjét. S azkor úgy jár, mint ama farkas, kit megragadván, hurokval a fára akasztattak, s mint tolvajt, rablót s gyilkost megölnek. De míg a gyilkos farkas nem vettetik bínei miatt örök kárhozatra, odavettetik az ember, ki enged ördöng csalárdságának, s rideg észvel rablóvá, tolvajjá, gyilkossá lesz. Mert míg az oktalan farkas csak a testet öli, addég az oktalan, állattá vált embör a lelket, Isten szándokait s önmaga üdvösségét öli.

Senki sem tudott olyan szépen s okosan szólani Istenről s ördöngről, mint Paulus. Még Desiderius is, jóllehet nem győzte csodálni Francesco társalkodását a madarakkal, kabócákkal és farkassal, belátta, hogy Magyarországon inkább van szükség a bölcsesség odaadó elszántságára, mint a szeráfi szeretet gyöngéd bájára. Mert például mire mégy a vad s okos kunok közt puszta szeretettel?

*

Paulus, amikor Domenico elment, elkísérte őt egy darabon, s a három ifjú fráter magára maradt. Úgy érezték, mintha elvesztették volna a perjelüket. Kis közösségük klastromhoz hasonlított, melynek fejedelme Paulus volt, anélkül, hogy megválasztották volna. Akaratának mindig zúgolódás nélkül alávetették magukat, s most, hogy elment, valósággal árváknak érezték magukat.

Julianus egy kissé el is feledkezett Magyarországról. Az események, melyek körülötte örvénylettek, a Domonkos és Ferenc egyre szélesedő működése nyomán támadt izgalmak, a csodák szájról szájra terjedő hírek az Egyház sorsára irányították figyelmét. Ezenfelül a pápa és Fredericus közötti vetélkedés, a ravasz és kíméletlen szicíliai király hatalomra törése is nyugtalan éjszakákat szerzett nemcsak neki és társainak, de a városnak is. Frigyes valóban el akart menni Keletre, de nyilván összejátszott a gyalázatos pogány szultánnal, mert nem a keresztes hadjárat célját, hanem a maga érdekét nézte. Fiát, Henriket, a pápa beleegyezése nélkül német királlyá tette, s Napnál világosabb volt, hogy egész Itália ura akar lenni, hogy azután a világ ura legyen. Szegény Honorius pápa ugyancsak sok keserűséget nyelhetett. Mert például Briennei János keresztes hadainak sikerült ugyan hosszas ostrom után elfoglalnia Egyiptom kulcsát, Damiettet, de csakhamar csúfos vereséget szenvedett a pogánytól, s az egyiptomi szultán ismét beleült Damiettbe. A pápa Frigyest okolta a bukásért, átokkal is fenyegette, de Frigyes ördögi csalárdsággal ismét lépre vitte. Addig ígérgetett, míg kétévi haladékot kapott a pápától a keresztes hadjáratra. Még arra is kötelezte magát, hogy feleségül veszi a jeruzsálemi király leányát. A szelíd, gyönge Honorius ebben megnyugodott, ám Fredericus egyszerre eldobta az alázat álarcát, s olyan követeléseket támasztott, hogy minden igaz, pápahű keresztyén fölháborodott. Például hadi szolgálatot követelt Spoletótól, noha Spoleto a pápa uralma alá tartozott. Honorius tiltakozott, kesergett, panaszkodott, hálátlannak nevezte Frigyest, ez azonban füle mögé hányta a pápa jajszavát, s most már Lombardia felé nyújtogatta karmait.

Bononia polgárai annyi időt töltöttek az utcákon és piacokon, amennyit csak lehetett. Ha Julianus végigment a városon, mindenfelé hevesen lármázó, hadonászó, az olasz szót szélsebesen pörgető csoportokat látott. Lelkesedésből, elragadtatásból dühbe, elkeseredésbe zuhantak. Hol ámulva dicsőítették Francescót s Domenicót, hirdetve, hogy Isten megújítja uralmát e földön, s megtöri ördöng gyalázatos hatalmát, hol kétségbe estek a pápa gyöngeségén s a király erőszakosságának sikerén. Hol a csodákat emlegették, melyek szerte a világban egyre sűrűbben történtek, hol az eretnekség újabb és újabb föllángolását és terjedését. Egyik nap ezrével vonultak az országúton, hogy zászlókkal s énekszóval fogadják Francesco valamelyik nagy hírű fráterét - aki azután elbújt előlük, s mellékutakon szökött be a városba, hogy fölmagasztaltatását elkerülje -, hol véres verekedéseket rögtönöztek a szicíliai király istentelensége vagy istenessége miatt.

Amikor megérkeztek a hírek Briennei János jeruzsálemi király hadának egyiptomi győzelméről, részegek voltak az emberek, táncoltak, énekeltek, processzióztak. Verték a vasat nagy fennhéjázással, hogy csak most, most ne engedjenek a szultán ígéreteinek. Hiszen csupán pénzben négyszázezer aranyat zsákmányoltak! A pogányok kétségbe estek romlásukon, érezték, itt a vég. Honorius második Jósuának nevezte a spanyol Pelagius pápai legátust, s ez a

név villámgyorsan elterjedt egész Itáliában. Igaza van Pelagius atyának! Most kell egész Egyiptomot elfoglalni, s a pogányok hatalmát örökre eltörölni a föld színéről!

De azután megnyúltak az orrok. Újabb hírek érkeztek az Akkonból Ravennába, Veneziába vitorlázó hajókon. A keresztesek öt hónapig kotlottak Damiettben, ahelyett, hogy melegében nekivágtak volna Kairónak. Ördöng bujtogatta őket egymás ellen, hogy azon fenekedjenek, ki mit bírjon az elfoglalt tartományból. Hiába tüzelt a „második Jósua", Pelagius, a pogány elleni harcra. A keresztesek tépázták egymást, a szultán szorgosan gyűjtögette seregét Kairó védelmére, s új erősséget épített, melyet Manzurahnak, azaz „Győzedelmesnek" nevezett el.

Azután kiáradt a Nílus, Damiett szigetté vált. A hadjárat sorsa megpecsételődött.

Mit tehet az igaz hívő ilyenkor, ha látja, hogy messze, ahová sóhaja, segítő keze nem, csak imádságai érnek el, veszendőbe megy a szent ügy? Toporzékolhat, hirdetheti, hogy ő ezt előre látta, meg is mondotta, szidhatja az emberek bűnös ostobaságát, sötét vakságát, ököllel verheti homlokát, sírhat, ha gyenge a természete, leborulhat az oltár elé, s könyöröghet az ügy sikeréért, adakozhat és alamizsnálkodhat azzal az érzéssel, hogy így hozzájárul azoknak az erejéhez, akik távol, a sivatag szélén, csüggedten gondolnak haza - vagy legyinthet, mondván: Isten cserbenhagyta bűnös szolgáit, jobb, ha az ember nem emészti magát értük.

Ezt az utóbbi véleményt Gerhardus hangoztatta. Desiderius emésztődött, Julianus meg lázadozott. Valóban „csekély bölcsességgel kormányozzák a világot" - mondta -, az emberek nem tudják fölfogni Isten szándékait, minduntalan engednek a rablás, a hatalom éhségének, s egymásnak esve elvesztik Isten útjait. Igaza van Paulus fráternek: ördöng állatokká teszi őket, hogy így megsemmisítse Isten művét.

Paulus meg Rómában járt, majd a „kisebbik fráterek" májusi nagykáptalanjára ment. A világ minden tájáról Assisibe, a völgyben lévő Santa Maria degli Angeli - Angyalos Boldogasszony - régi, meghatóan kopott, viharvert kápolnájához hívta Francesco gyűlésbe a minoritákat. Bononiából is többen oda iparkodtak, a minoriták kolostorának képében Bernaldo fráter gyalogolt el. A pápa ekkoriban Perugiában székelt, s ott volt Ugolino histiai bíboros püspök is. A bíboros mindig boldog volt, és épült, valahányszor szemeit e jámbor rend tagjain, különösen Francescón legeltethette. A nagykáptalan megkezdődvén, naponként átrándult Assisibe, misét celebrált, prédikált, s boldogan forgolódott a hatalmas tömeg között. Így most Paulus ott lehetett Dominicus meg Francesco közelségében, szemtanúja lehetett, amikor néhány gyengébb, öregebb fráter a kámzsája alatt hordott vasöv szorításától megbetegedett s Francesco több mint ötszáz ilyen vezeklőövet hordatott halomba, megtiltván azok viselését. Boldog napokat élt. Ez vigasztalta a Bononiában maradt három magyerit is. Keserű érzéseik és fájdalmas gondolataik elhalványodtak, ha eszükbe jutott Paulus, mindnyájuk forrón szeretett társa, édes fele. Naponta imákat szenteltek fáradozása sikeréért.

Adalbertus meg mintha kerülte volna őket. Pedig napról napra megjelent messer Giovanni udvarán, szorgos kőfaragóként fölgyűrte egyházi köntöse ujjait, s dolgozott, hogy csak úgy pergett róla a verejték. A négy férfi - Giovanni, a két legény meg Adalbertus - kalapácsa vígan csattogott, ajkukról harsány énekek zengtek. De míg azelőtt psalmusokat énekelt Adalbertus, mostanában egyre gyakrabban hallották a magyarok, hogy édes olasz dalokat zeng, melyekben ördöng méze csorog. E dalokat Julianusék illő irtózattal hallgatták. Nem így Rita leányzó! Házimunkában sürögve, minduntalan alkalmat lelt, hogy a dolgozó férfiak körül lebzseljen, és szokása szerint egy kőre - gyakran holmi kifaragott márvány angyalkára - ülve, arcát föltámasztott tenyerébe hajtva, duzzadt ajkát kissé nyitva felejtve s apró fogait kimutatva, órákig elgyönyörködjék a művészek munkájában. A zömök, kerek képű, gyermeteg tekintetű pap különös mesterember volt egyházi ruhájában, fölgyűrt ujjakkal, kezében vésővel-

kalapáccsal, ajkán hol psalmusok, hol meg érzelmes olasz virágénekek zengésével. Ha valaki jobban figyelte volna, láthatta, amint rejtett mosolygós pillantásokat vált a lustán bámuló Ritával. A leány duzzadt piros ajka ilyenkor egy hajszálnyival jobban megnyílt, s apró foga csipkéi között kibújt a nyelve hegye.

Desiderius annyira rajongott Adalbertusért, hogy mindenáron föl akarta venni azok közé, akik az első magyar dominikánus klastrom lakói lesznek majd. Gerhardus nevetve legyintett, Julianus kikelt a szándék ellen. Ha Adalbertusról esett szó, mindig nyersen szólott, bárhogy iparkodott is uralkodni magán. Eleget szégyenkezett ezért. De mióta Hilbertusnál volt, lappangó ellenszenve Adalbertus iránt nyílttá lett. Nemegyszer álmodott róla olyasmit, hogy kerek, vidám, gyermekes képét megüti, szidalmak özönét zúdítja rá, noha e szidalmakat mindig elfelejtette.

- Éppen elég gyakran halljuk kalapácsa zuhogását s ördöngi dalait - mondta most is haragosan -, hogy lássuk, elveszött ű immár a mü munkánk számára.

- Vagynak papok, sőt szerzetösök - tiltakozott fájdalmas szelídséggel Desiderius -, azkik küet faragnak, képet írnak, s méges jó szolgái Jézus Urunknak. Sőt ez a szolgálatuk.

- Verágéneköt ordéjtva? - kiáltott föl keserűen Julianus. - Soha!

- Azokat a verágéneköket tám nem is egészen érti. Lásd, olaszul dalol.

- Adalbertus úgy szól olaszul, mintha itt született volna.

- Azért az mégsem olyan, mintha magyeri nyelvön szólana s dalolna.

- De tudja ű, mi vagyon a dalokban. Leányi szépség, testi bínök, szerelmetös apolgatások, hódvelág, szellő, ézös érzés, ezök vagynak bennük.

- Psalmusokat es éneköl.

- Igenyöst közéjük keveri a bínös daloknak. Hallgassátok most es.

Az udvarról áhítatos ének hangzott. Adalbertus jól fölvitte a hangot, hosszan rezegtette. Dávid király egyik zsoltára volt. A szép énekszó közé a véső csengésének, a kalapács zuhogásának ütemes hangjai vegyültek. Julianus arca elkomorult. Szeme sötéten szikrázott. Mindkét kezét ökölbe szorítva előrelökte az asztalon, s mereven nézte. Majd elszégyellte magát, sóhajtott, keresztet vetett, s könyvét elővéve, hártyát, tollat húzott ki az asztalfiából. Már hosszabb ideje egy Planctus magyarra fordításán dolgozott üres óráiban. Immár negyedszer másolta le szépen kisimított hártyára az első három verset, különös gonddal írt kalligrafikus betűkkel. A munkával Paulusnak akart örömet szerezni. Úgy gondolta, a megalapítandó dominikánus klastromban ezt énekelhetik, sőt több példányban lemásolva más klastromoknak is elküldhetik majd.

Nekikészülődvén, bele akarta magát vetni a költői munkába. Ötször is elolvasta a letisztázott részt, mérlegelve a szavak hangzását. Nem ragaszkodott az eredeti latin szöveghez, inkább a maga érzéseit kívánta versbe önteni, de a latin alapján. Merengve nézte a betűket.

Volek syrolm thudolhlon fy
rolmol sepedyk, buol ozuk
epedek. Walasth vylagum
tul sydou syodumtul ezes
urumemtuul. O en eses urodum
eggen yg fiodum, syrou a
niath thekunched buabeleul
kyniuhhad.

Félig suttogva el is mondta újra meg újra:

Valék siralmtudatlan,
siralmmal sepedök,
búval aszok, epedök.

Választ világomtul,
zsidó fiadomtul,
ézös örömemtől...

Fejével bólingatott, ujjával az asztalon koppintgatott a szavak ütemére.

De az udvarról fölhangzott a munkálkodó férfiak szerszámainak csattogása, zuhogása, a kövek dobbanása, Adalbertus éneke, messer Giovanni dörmögő hangja, fiai tereferéje, Julianus feszülten figyelt. Valóban, csak az hiányzik, hogy az a lusta, szemérmetlen s mégis állatian ártatlannak látszó leány is daloljon. Együtt daloljon Adalbertusszal. Dalolva menjenek a bűn felé vezető nyílegyenes, virágokkal szegett úton.

De Rita nem dalolt, csak Adalbertus hangja harsogott ájtatosan, mintha oltár előtt dicsérné Istent Dávid szavaival.

Azért énekel - gondolta egy kis keserűséggel Julianus -, hogy a leány gyönyörködjék benne. Azért énekel, mert gyönyörködik a leányban. Latinul énekel, mintha bizony Rita megértené. Ez a lusta macska, kinek képében ördöng már elveszített egy francia szerzetest, s most egy magyar papot is el akar veszteni. S kinek képében, íme, őt is kísérti, akadályozza Istennek szánt munkájában. Ördöng, távozz, távozz a képpel, mely előttem lengedez - gondolta komoran. - Távozz szép, vaskos lábaddal, ringó derekaddal, széles csípőddel, lassan vonagló lépteiddel, az ing vásznát szemérmetlenül duzzasztó emlőiddel, duzzadt, kissé mindig nyitott ajkaddal, mintha folyton részeg lennél az öröm és vágy mézétől...

Ó, én ézös uradom,
eggyen-így fiadom,
síró anyád tekéntsed,
búvabelől kinyúhhad!

Gerhardus meg Desiderius még egyre azon vitázott, vajon Adalbertus megfelel-e majd a rend reguláinak, el lehet-e őt küldeni távol országokba, pogány népek térítésére.

- Te sokat remélsz Adalbertustól - mondta végezetül bosszúsan Gerhardus. - Miért? Mert mind a ketten Pozsonyból valók vagytok. Mind a kettőtök apái ugyanaztól a zsidótól vevének kölcsön, s tartozának idők végezetéig.

- Mintha bizony a te atyád, öregatyád tám nem kölcsönzött volna egy-két dénárt zsidótól! - vágott vissza Desiderius.

- Igenyöst, de nem aztól a zsidótól.

- Hallgassatok - szólt rájuk Julianus.

Erre megcsöndesedtek, látván, hogy Istennek tetsző munkájába merült.

A kalapácsok csattogtak, a vésők csengtek, a psalmus harsogott.

Szemem könnyvel árad,
én jonhom búval fárad,
te véröd hullatja
én jonhom eloltja.
Világ világa,
virágnak virága,
keserűen kénzatol,
vas szögekkel veretöl...

Végre elhallgatott az énekszó, a kalapácsok is elnémultak, s amikor ismét dolgozni kezdtek, egy kalapáccsal kevesebb szólt bele a zajba. Mindnyájan tudták, ilyenkor hagyja abba a munkát Adalbertus. Vajon följön-e? Vagy, mint mostanában szokta, egyenesen hazamegy?

Följött. Lépései a lépcsőn csoszogtak, s egykettőre benyitott ő maga. Arca piros, homloka izzadt, ruhája kőporos, keze foltos volt, kék szeme nevetett. Desiderius nagy örömmel fogadta, elébe ment, megölelte, vállon csókolta. Gerhardus nem volt oly szíves, Julianus meg éppen hogy biccentett, s tovább böngészte írásait.

Adalbertus nyugtalan volt, mihelyt Julianusékhoz betette a lábát. Ide-oda járt a szobában, megállt, és hallgatózott az ablak előtt, panaszkodott, milyen drágán s főképp rosszul dolgoznak a könyvmásolók, mit sem konyítanak a helyesíráshoz. Ő odaadott egy latin jegyzetcsomót, hogy írják le, kössék be, de uramfia, el sem lehet olvasni, bár a kötése gyönyörű. Már csakugyan tenni kéne valamit ellenük, Hilbertus is panaszkodik. Majd az időjárásról beszélt, a május szépségéről, a virágzó rétekről. Desiderius megbocsátó képpel hallgatta, Gerhardus mókás megjegyzéseket tett, Julianus bosszúsan töprengett a Planctus fölött. Végre Desiderius kibökte:

- Paulus fráter klastromot akar fundálni Dominicus regulái szerént.

- Hol? - kérdezte odavetőleg Adalbertus, s kinyitva az ablak szellőző fiókját, kitekintett a Szent Ágoston tér felé.

- Odahaza, magyeri földön.

- Bene. Kévánom tiszta szüvemből, sükerödjék néki.

- Mink valamennyien benne leszünk a községben.

- Isten áldása legyön rajtatok.

- Hát te nem akarnád?

- Én? - tűnődött el Adalbertus, beszopta puha szőke bajuszát s hosszan rágicsálta. - Én? Nem neköm való az.

-Mért?

- Hát... hát mert jonkább vagyok jámbor férjfiú Itáliában, mint...

Elhallgatott.

Julianus föltekintett Planctusából, melyből amúgy sem látott egy betűt sem, s komor képpel, de szelídre fordított szóval kérdezte:

- Hogy értöd a férjfiút, atyámfia?

- Hát... hát csak úgy - dadogta Adalbertus kelletlenül, s megint járkálni kezdett. - Mert látjátok, feleim, a velág nem úgy forog, ahogyan az embör gondolja. Itt vagyon ez a Fredericus. Én elismeröm, istentelen férjfiú is löhet, de Isten útjai titokban tartatnak. Hátha nem az? Osztán a pápa úr. Hátha nincs igaza? Elvégre Fredericus úr csak reáméne az eretnekökre, dúlá, égeté, irtá űköt, nem igaz? Meg osztán a Szentföldre es elmegyen. Mendön olyan zavart, háborodott manapság. Olyan zavart...

Elhallgatott, s a három fráter kíváncsian, csodálkozva, bosszúsan várta, mi lesz ebből. Mi köze mindennek ahhoz, hogy jámbor férjfiú kíván lenni Itália földjén.

Adalbertus hümmögött, vakargatta az állát, leült, fölkelt, járt, megállt, kitekintett, sóhajtott. Aztán gyorsan minden jót kívánva elment.

- Imádjatok érettem - szólt vissza a küszöbről, egy kissé fátyolos hangon.

- Utóbb es halálát érzi - jegyezte meg rosszkedvűen Gerhardus. - No, látjátok, nem akar ű maga sem klastromot fundálni.

*

Julianus álmában ismét nagy viaskodásban volt Adalbertusszal. Arcul verte a papot, szidta, dorgálta, de megint nem tudta, mily szavakkal. Amikor kora reggel mind a hárman a San Stefanóba mentek misére, a kapuban Ritával találkoztak. A leány kopott, dísztelen ruhában volt, fejét fekete fátyol takarta, kezében kis batyut tartott. Homlokáig elpirult, amint a három frátert meglátta, s mintha megijedt volna. Gyorsan biccentett, kifordult a kapun, meglepően gyors lépésekkel haladt a legközelebbi utca sarkáig, ott visszapillantott s eltűnt.

Mise után az Univerzitásra mentek s elvegyülvén a hallgatók zajosan kavargó tömegében, ki-ki a maga mesteréhez indult. Julianus egy ismerős olasz baccalaureatussal találkozott, aki csak úgy ragyogott a boldogságtól. Pergő szóval, heves hadonászással mondta el, hogy több mint ötezer minorita atyafi gyűlt össze a nagykáptalanon, ilyen jámbor gyülekezetet még nem látott a világ. Ugolino bíboros könnyekig meghatva nézte ez Istennek tetsző népet, amint százas vagy ötvenes csoportokban, ájtatos társalkodásba merülve, imádkozva, könnyezve, a szeretet cselekedeteit gyakorolva oly csöndben ülték körül Angyalos Boldogasszony templomát, hogy soraikból a legcsekélyebb lármát sem lehetett hallani. Ugolino bíboros csudálkozott e sokaságon, s elérzékenyülve kiáltott föl: „Valóban, ez az Isten leventéinek tábora és serege!”

Julianus emelkedett lélekkel hallgatta. Az olasz meg szünet nélkül beszélt, míg csak mindent el nem mondott, amit hallott. Sem könnyelmű mese, sem móka nem járta ebben az alázatos tömegben, ha néhány atyafi összeverődött, hát imádkoztak, psalmusokat énekeltek, a maguk vagy ellenségeik bűneit siratták, lelkük üdvösségéről tanakodtak. Tartományok szerint tanyáztak gyékény- meg zsúptetők alatt, el is nevezték ezt a káptalant gyékényes vagy zsúpos káptalannak. Ágyuk a puszta föld volt, vánkosul követ, fadarabot használtak. Hírük úgy elterjedt, mint a virágos tavaszi rét illata! A pápai udvarból, Perugiából meg a spoletói völgy sok más városából számtalan gróf, báró, lovag, nemesember, tömérdek paraszt, ezenfelül sok kardinális, püspök, apát és másféle pap zarándokolt az alázatos gyülekezethez. Főképp, hogy lássák a szentséges Poverellót, aki ily szép nyájat terelt össze Jézus Krisztusnak, a Pásztornak követésére.

Szólott még a gyönyörű prédikációkról, melyek ott elhangzottak s a csodálatos vendégelésről, melyben a sok fráternek része volt. Francesco ugyanis kijelentette a tömeg előtt: „A szent engedelmesség nevében parancsolom, hogy valahányan vagytok, egyikőtök sem törödjék azzal, mit esztek, mit isztok, mire van szüksége testeteknek. Imádkozzatok háborítatlanul, testi ellátástokat pedig bízzátok egészen a mennybéli Atyára, mert neki különös gondja van reátok!”

A tömeg vidáman fogadta a parancsot, csak Domenico csodálkozott módfölött, mondván: hebehurgyaság ekkora tömeget a legcsekélyebb gondoskodás híján rendben tartani. Ám nem volt igaza, mert Jézus megmutatta, mennyire szereti az ő szegényeit! Megihlette Perugia, Spoleto, Foligno, Spelle s a többi szomszédos helység lakóit, s íme, ki lovon, ki szamáron vagy öszvéren, ki meg gyalog, kenyeret, bort, babot, sajtot s más eleséget cipelt a gyülekezetnek, sőt még bögréket, kanalakat, korsókat is. Még a grófok, lovagok, püspökök is ájtatosan inaskodtak a fráterek körül. Be is látta Dominicus tévedését, letérdelt Francesco előtt, s kijelentette, átokkal fogja sújtani rendje tagjait, ha a szerzetben a legcsekélyebb tulajdonra is kívánkoznak.

Megemlítette a vezeklő övek és vasak esetét is, mint kobozta el azokat a Poverello.

Ezek az épületes hírek ismét fölvidították. Kellemetlen álma és nyugtalan érzése elmúlt, mintha kútba süllyedt volna. Fölül vidáman, tisztán csillogott a víz. A baccalaureatustól elválva azon örvendezett, hogy hamarosan megérkezik Paulus, együtt lesznek ismét, akik esztendőkön át, jóban-rosszban, szorgalmas tanulásban s ájtatosságban együtt voltak ezen az idegen földön. Mégsem lesznek olyan gazdátlanok. Sietett haza, hogy folytassa a Planctus leírását. Mennyire örül majd Paulus, ha megmutatja neki.

Egyedül volt otthon, társai még nem tértek haza. Nyomban elővette jegyzeteit, tollát, téntáját s a gonddal őrzött hártyát. Alig merült el azonban áhítatos munkájában, amikor az ajtó recsegve kinyílt, s a küszöbön Margherita asszony jelent meg. Julianus megdöbbenve pillantott föl.

Mert ilyennek csak akkor látta Margherita asszonyt, amikor a kavargó tömegben egy csapat rikácsoló asszony élén megostromolta a kalmár házát, s azt rikoltozta, hogy „a pénzváltók asztalait fölborogatta”. Most is úgy tört be, olyan vércse tekintettel, tátott szájjal, mintha föl akarná falni Julianust.

- Hol van az az Adalbertus? - rikácsolta s előremeredt, mintha Julianus dugta volna el Adalbertust, s nem akarná előadni. Cifra, de piszkos ruhája úgy csüngött rajta, mintha rádobálták volna, vagy mintha megtépte volna bánatában és dühében. Hegyes állán piros volt a bibircsók, a három szőrszál úgy meredezett, mint három fullánk.

- Bizonyosan az Univerzitáson van - felelt ámulva Julianus.

- Nincs ott! A szállásán sincs! Tudd meg, hitvány fráter, hogy Hilbertus sem látta!

- Tegnap még itt volt és dolgozott.

- Láttam, tört volna le a keze, amikor először vett kalapácsot, a lába, amikor először lépte át a küszöbömet! És én hittem neki! Az alávalónak, a gyalázatosnak, a hitvány tekergőnek, a disznó ungheresének, a hunivadéknak! Ó, én ostoba fejem! Hol van Adalbertus? - kiáltott ismét fenyegető tekintettel, s két lépést előreugrott, mint aki nyomban kikaparja Julianus szemét, letépi orrát és fülét, lehúzza arcáról a bőrt.

Mindebből egy szót sem értett Julianus. Megijedt, szívét szánalom szorongatta: nyilván ördöng szállta meg az asszonyt. Ez látni való volt. Fölemelkedett ültéből, gyorsan keresztet vetett rá, s néhány ördögűző szót mormolt, Jézushoz fohászkodván.

- Nyugodj meg, jóasszony - mondta csöndesen, s kezét rátette Margherita asszony vállára. - Én nem tudom, hol van Adalbertus.

Erre hosszú, kétségbeesett, könnyekkel, zokogással és káromkodással vegyes fülsiketítő szóáradat következett. Julianus csak annyit értett, hogy valaki eltűnt, nagy gyalázat szakadt a házra, Isten verése beteljesedett, milyen szégyen, meg hogy valakit elő kell keríteni, a piacon mezítelenül, tollba hengergetve szégyenfához kötözni, megkorbácsolni, továbbá valakik lovat

szereztek, s mindenfelé keresik Adalbertust, meg hogy a magyarok éppen olyan disznók, mint a franciák. És befejezésül: bár szakadna le a ház teteje, legfőképp ezé a szobáé, ahol eddig papok képében ördögök laktak, de kifüstölteti ő tömjénnel, hadd tekeregjenek kínjukban, mint a férgek.

Aztán lerogyott egy székre, arcát tenyerébe takarta, s vinnyogva bőgött, mint akit csakugyan az ördög őrülete ráz.

Julianus tehetetlenül várt, míg némileg megnyugszik, háta mögött állva sűrűn vetette rá a keresztet, s buzgó imádságot mormolt, vajha visszaadná neki Isten a lelkét. Mikor úgy vélte, hogy immár értelmesen szólhat, békés, szánakozó hangon kikérdezte. Az asszony sűrű csuklások között válaszolt. Így lassanként kiderült, hogy nem ördöng szállotta meg, ellenkezőleg, éppen a tisztesség dühe. Mert Rita leányzó kora reggel, amikor a fráterek misére mentek, összeszedett néhány ékszert, s mintha ide menne a szomszéd utcába - pedig sohasem járt az utcán egyedül -, elhagyta a házat. Ő nyomban sejtette, hogy Adalbertus ördögi, szőrös keze van a dologban, neki sohasem tetszett az a puffadt, vigyorgó, éneklő fickó, csak a márványt rontotta a műhelyben, régen észrevette, hogy rosszban sántikál, nem is pap, hanem ördöng unokája, egyenes ágon magáé Belzebubé... Hát ma reggel azt akarta megtudni Ritától, hová tette a sót. Kereste, hívta, nem találta. Messer Giovanni még ostobának is nevezte őt, mondván, majd megkerül. Nem is apa ő! És ezek a nagy fiúk, hát vér szerinti fiai ezek? Hogy csak nevetnek Rita eltűnését? No, végre mégis elkezdték keresni, szétfutottak a városban, az Univerzitásra maga Margherita asszony ment, személyesen. Dőlne össze az Univerzitás, a világ minden tájáról idegyűjtik a bitang gazokat, tekergőket, palástban lézengő naplopókat, pogány könyvek magolóit...

Rita nincs, Adalbertus nincs, jól sejtette ő, figyelmeztette az urát már régen, mert mindig utálta Adalbertust... De hiába. A férfiak ostobák és gazok. Mindben ott bujkál az ördöng.

Végre kiderült minden.

Messer Giovanni szamárra ült, a fiai lóra. Kinyargaltak a városból, más-más kapun. Ha meglelik a szökevényeket, Adalbertust nyomban agyon kell ütni. Ló farkára kötve kell a városba behurcolni. Pellengérre kell kötni. Karóba kell húzni. Ritát pedig klastromba adja. Sohasem hitte volna, hogy az ő lánya, az ő jó, édes kis Ritája ördöng szerelmére jut. S immár másodszor!

Ismét zokogott, tenger könnyet sírva a kőkockákra.

Julianus szánta is, meg utálkozott is. A Planctus meg a magyarul írt szép hártya ott feküdt az asztalon s hívta őt. De ugyancsak ott volt az asszony is, ráborulva az asztalra, s rá sem hederítve hártyára, tollra, tétára. Míg ismét föl nem állott, szoknyájába nem fújta orrát, s visszanyerve hideg dühét, vádolni nem kezdte Julianust meg valamennyi magyart, aki a világon van.

- Ne vétkezz, asszonyom - csitította Julianus, borzadva a bűnöktől, melyeket keserűségében szóval s gondolattal elkövet. - A harag megöli a békességet. Bízzál, leányod visszatér, mint tékozló fiú, a házhoz. És kedvesebb lesz mind neked, mind Istennek a réginél. Új alakban látod viszont, imádkozz érette.

De beszélhetett annak. Szikrázó szemmel hallgatta, anélkül, hogy egy szót is észbe vett volna, majd újra zokogásra fakadva s Rita meg Adalbertus nevét rikoltozva kiszaladt.

A békesség odavolt.

Délután előkerült Gerhardus meg Desiderius. Az utóbbi hallott már valamit Hilbertustól, aki elmondta, mily rettenetes nőszemély kapta elő, rajta keresve halálra Adalbertust. A ház üres volt, a műhely néma. Szanaszét hevertek a félbemaradt kövek, kalapácsok és vésők között. Margherita asszony hol hazarohant nagy sivalkodással, hol az ismerősöket, szomszédokat és rokonokat járta, hol meg az Univerzitáson csellengett, keresve Adalbertust, hátha mégis visszatér. A három magyar úgy ült szállásán, mintha halotti tort ülne. De mégis inkább böjtöt, mint tort ült. Mert Adalbertus bűneinek bocsánatáért, tévelygő lelke megtéréséért buzgón böjtöltek, imádkoztak és sóhajtoztak.

Különösen Desideriust sújtotta le nagyon a gyalázatos eset. Nehezen hitte, s amikor elhitte, akkor is mentségeket keresett Adalbertus számára. Gerhardus elvesztette szokott vidámságát, s ezt mondta:

- A jó papnak szüve Krisztus kertje. Mert benne plántálta verágoknak szépségét, mert szent alázatosság verágozik benne, mint kék viola, szeretetnek rózsája, tisztaságnak lilioma. De a te szüved, Adalbertus - kiáltott föl, mintha Adalbertus ott lenne közöttük -, teljes mérögvel és nagy álnokságval. Mert az engödetlenség és a gonosz vágyakozás tégöd mind elgyőzött, a kevélység meghatott, és ekképpen ördöng bír, ki immár viszön nagy kénra!

Julianus arca szégyentől égett.

- Íme, Adalbertus mindön magyeriak fejére nagy gyalázatot zúdíta - mondta keserű haraggal. - Ez asszony, Margherita asszony, hasonlatosnak nevez münket ama franciához! Mért hogy valahol külországban magyeriak vagynak, nem gondolnak nemzet dücsőségére, tisztösségére, böcsületére? Mért hogy társi orcájának kell égnie miatta?

- Nem es magyeri! - fakadt ki dühösen Gerhardus.

- Mért, azkor én sem vagyok tám magyeri? - fordult felé fájdalmas sértődöttséggel a szomorú Desiderius, s szakálla reszketett, szelíd kék szeme megtörten pislogott.

- Ne marjátok egymást, feleim - csitította őket Julianus. - Desiderius jóban-rosszban híven velünk vala, s tiszta szüvét nekünk ajándékozá Jézus Úr nevében. Ám Adalbertus nem magyeri, nem jó kresztyén. Bínös férfiú. Azok közéje tartozik, kik fejök megnyírettetésével és ruha viselésével esmertetnek Isten szolgáinak, de szüvük hazug. Kik ő testöket meg nem tartóztatják tisztátalan dolgoktól, kik undok bujaságval magokat fertéztették, s majdan ként szenvednek a Pokolban.

- De milyen ként! - tódította harsány dühét nem tudva fékezni Gerhardus. - Egy tó vagyon a Pokolban közép aránt, s e tó bé vagyon fagyva! Ez fagyon ül egy bestye, kinek két lába vagyon, két szárnya, hosszú nyaka, vas orra, vas körme, szájából olthatatlan láng jő ki. Ez bestye kedég lelköket eszik, kik az ű gyomrában kénnak miatta sömmivé lösznek, s esmég megszülik őket a jegön, ott ők megújulnak esmég a kénra. És a lelkök mind férfiaknak, mind asszonyállatoknak lelkei. A tóban alászállnak, meghasasulnak, s nagy nehezen várják a szülésnek üdejét. Belül mardostatnak mérges kélgyónak módjára azoktól, kiket szülniök kell. Ott élnek nagy nyevolyásul a hideg vízben. Hát ilyen lélök leszen Adalbertus es.

Hevesen rázta a fejét, mintha darazsak zúgnának körülötte, legyintett, néhány lépést járt a szobában nagy, döngő léptekkel, majd levágta magát ágyára, s komor képpel a boltozatra meredt. A házban csakugyan siket csend volt, mintha ravatal állott volna benne. Desiderius az asztalnál ült, tenyerébe hajtotta fejét és sóhajtott. Julianus a könyvei között turkált, arca sötét volt, mint akit a saruja szorít.

- Mikort az üdő elérközik, hogy szüljenek - folytatta kongó hangon Gerhardus, belémelegedve a kínok elképzelésébe, melyek a Pokolban az ilyen Adalbertus-féle papokat várják -, üvöltésökvel bétöltik a Pokol helyeit, és ezképpen kélgyókat szülnek. Nemcsak asszonyállatok, de még a férfiak es szülnek. És nemcsak tagjaiknak szülésre természet szerént való helyein, de mind karjokon, mind mejjökön, kijőnek mindön tagjaikon a bestyék, kiknek tüzes vas a fejök és hegyös az orruk, kikkel a tagokat, honnét kijőnek, szakgatják. Farkukon sok szömük vagyon, miként hátrahagyott horgok. Az bestyék kedég, mikoron farkukat ki nem vonhatják, vasas, tüzes orrukval vagdosják, míg azokat mind az inakig és a csontig meg nem emésztik...

Íme, erre a sorsra jut Adalbertus, mert engedett a duzzadt ajkú, lassú járású, fekete szemű leány képében kísértő ördöng incselkedésének, a bujaság lázának.

- Három fő ellensége vagyon az embörnek - suttogta lesújtva Desiderius -, kikkel éjjel-nappal vívnia kell mind holtáiglan. Kiket ha meggyőz, Mennyországot vészi, ha kedég tőlük meggyőzetik, Pokolban lesz helye. Első ellensége ez velág. Másod a test. Harmad az ördöng. Milyen jó, hogy engöm sem a velág, sem a test, sem ördöng nem késért.

Julianus szíve ijedten összeszorult. Mert bizony, ha a világ nem is, de a test erősen kísértette nemegyszer. Éppen Rita leányzó ébresztette föl benne a bujaság sóvárgását. Hiszen még arra is gondolt, ha a francia pappal bűnt követett el, mennyivel inkább elkövetné vele! És hányszor gyötörte álmaiban, hányszor nézte sóvárogva lassú, vonagló járását, duzzadó keblét, puha karjait, kissé nyitva felejtett vaskos ajkát és sötéten sütő szemét. Hányszor találkozott vele a kapuban, udvaron, utcán, még a templom küszöbén is. Hányszor gyónt töredelmesen bűnöket, melyeket gondolatban követett el. Most eszébe jutott a példabeli vitéz, ki minden idejét és kincsét a világi életre s paráznaságra költötte, s kinek megjelent egyszer egy égi szépségű asszonyállat s mondá: „Én vagyok az velág, kinek oly nagy buzgósággal szolgálsz!" És a vitéz fölkiáltott: „Immár nem bánom, hogy ilyen szépséges asszonyállatnak szolgáltam!" De akkor azt mondta neki a gyönyörűséges asszony: „Láttál engemet arcul, most már láss hátul is." Mikor pedig megfordult, a vitéz különb-különb kínoknak és förtelmeknek ijesztő nemeit látta rajta. És legott földre esett a vitéz s fölkiáltott: „Jaj, jaj, átkozott, mily sokakat csalsz te meg!" Mert megvilágosodott előtte, hogy a világszép asszony csak elöl mutatja magát szépnek. Ilyen asszonyállat volt most Julianus szemében Rita.

A térdeplőhöz ment, keresztet vetett, s mélyen leborulva buzgó hálaimádságot mondott, mert megszabadult a kísértéstől, s lelkét nem annyira a maga ereje, mint inkább Isten kegyelme megőrizte a tisztaság és örök üdvösség számára.

*

Néhány nap múlva hazaérkezett Paulus. Arca túlvilági fényben ragyogott, s úgy megszépült, mintha újjászületett volna. Bőven megfürdött az isteni malasztban, épületes szavakat hallott, szent férfiakat látott, lelkesítő események tanúja volt. Úgy lépkedett, mintha nem a földön, hanem egy arasszal a föld fölött járt volna, szeme ragyogott, ajka sejtelmesen mosolygott, fejét lehajtotta, mintha túlvilági álmok lebegnének fölötte, s azok ragyogásába nem tudna beletekinteni. Még a hangja is zengőbb, tisztább, légiesebb volt, noha azelőtt is gyönyörűen szólt, akár egy harang. Mozdulatai méltóságosabbak, kerekebbek lettek. A szeráfi környezet, melyben Assisiben volt, szeráfivá tette.

Társait nagy szeretettel megölelte, megcsókolta, s azok könnyes szemmel üdvözölték. Gerhardus nyomban elrohant, hogy kenyeret, sajtot meg gyümölcsöt szerezzen, Desiderius szüntelen azt hajtogatta: „Hála Istennek, hála Istennek!" - mintha most már minden bajnak vége lett volna. Julianus olyan boldog volt, hogy szinte táncra perdült, mint egy gyermek. Ezer kérdéssel halmozta el Paulust.

Amikor Gerhardus előkerült, mindnyájan asztalhoz ültek s ettek. Hasonlított ez az ebéd azokhoz, melyeket Jézus tanítványai tartottak a szeretet meleg családiasságában, nemcsak testüket táplálva az egyszerű ételekkel, de lelküket is jámbor, vidám beszélgetéssel. Ők is, miközben a kenyeret, sajtot, narancsot eszegették, nem győzték hallgatni Paulus szavait az Assisiben tartott csodálatos nagykáptalanról, a perugiai udvarról, a szentatya szelíd jóságáról és szomorú napjairól, melyeket csak a Poverello meg fra Domenico Istennek tetsző munkája vidított föl. Továbbá Róma nagyságáról és fényéről, ősi romjairól, lakóinak gazdagságáról és harciasságáról, de bűneiről is. Paulus nem rajongott Rómáért, noha nagysága megdöbbentette. Jobban tetszett neki Perugia, a kicsiny Assisi, melyet Betlehemhez hasonlított, továbbá a spoletói völgy májusi szépsége, illatozó bája, virágzó hegyoldalai és lankái, a kicsiny kolostorok, régi kopott templomok és kápolnák, s az útfélen álldogáló szelíd kőszentek annyira elragadták, hogy még ő is csak dadogva talált szavakat leírásukra.

Végre amikor túl voltak a szerény ebéden, s mindent elmondtak és meghallgattak, ami a szent dolgokat illeti, Paulus körbenézett s megkérdezte:

- Mért vagyon e házban oly igön nagy, síri csönd?

A három fráter lehajtott fejjel hallgatott. Egyik sem akart rosszat mondani. Paulus a régi, élesen firtató tekintettel vizsgálgatta őket, majd sorra fölszólította mindnyájukat név szerint, beszéljenek. De ekkor sem beszéltek.

- Azki a rövidebbet húzza, szól - mondta szigorúan Paulus.

Késével három szilánkot hasított az asztal széléből, markába fogta, elébük tartotta. Gerhardus húzta a rövidebbet. Ekkor elmondta, mi történt. Paulus megdöbbenve hallgatta.

- Megyünk haza, Magyerországra - mondta határozottan s fölállt. - Még három ízben prelegálok az Univerzitáson s megyünk. Úgy készüljetök, atyámfiai.

Mindnyájan megkönnyebbülve föllélegzettek.

Amikor messer Giovanni fáradtan, sárosan-porosan megérkezett, botorkáló szamarán úgy ülve, mint macska a sövényen, Paulus nyomban lement hozzá, s jelentette tervüket. Azt is hozzátette, hogy a történtek után bizonyára nyomban kivetnék a házból társaival együtt, de a kőfaragó művész csak legyintett, s mérgesen mondta:

- Corpo di Bacco! Dehogy kergetnélek én el titeket, jó fráter. Nem vagyok én asszony. Miért? Mert az a bolond atya megszöktette a lányomat? Lelke rajta. Ő bánja meg.

- Nem sikerült megtudnotok, merre szöktek?

- Nem. De bánja is az ördög. Ha a feleségem nem hajkurászna, egy lépést sem tennék utána. - Sóhajtva körülnézett az elhagyott műhelyben az elárvult szép darab márványokon, félig kifaragott szenteken és záróköveken. Köpött. - Hej, hogy az ördög vinné el, valahány asszony erre a gyönyörű világra született! Nézd, itt a munkám félbehagyva. A ház üres, a tűzhely hideg. Most is azért fordultam vissza, hogy lássam, nem túrták-e még széjjel műhelyemet az Univerzitás bitangoló gazemberei. Aztán indulok megint. Ahányan vagyunk, annyifelé. Mindez miért? Mert van egy lányom, aki megvész a papokért, s akiért főképp a papok vesznek meg. Mondtam a feleségemnek, nézd, te dühödt boszorkány, hadd őket, első a márvány meg a véső, de beszélhetsz annak. Hogy ilyen gyalázat, olyan gyalázat... Hogy az ördöng vinné el, valahány asszony van a világon!

Paulus kelletlenül hallgatta ezt a pogány káromkodást, tiltólag emelte föl a kezét, hogy ne vitessen el senkit az ördönggel, főképp ne a tulajdon lányát meg feleségét. De a mester nem törődött vele, hanem az ördögöt hosszan idézgetve így fejezte be mondókáját:

- Ha a te feleséged meg lányod lenne ez a két Margherita, majd másként beszélnél. De hát te a jobbik részt választottad. Hogy mi lesz Adalbertus sorsa a másvilágon, nem tudjuk. De hogy ezen a világon mi lesz, azt tudom. Mert az én feleségem szakasztott olyan leány volt, mint Rita, amikor még ő is csak tizenhét tavaszt látott.

Rendbe tette a műhelyt, evett valamit, mindent bezárt, még egyszer megnyugtatta Paulust, éljenek csak nyugodtan Isten nevében, mint eddig, s ne törődjenek Margherita asszony szidalmaival. Azután elügetett az északi kapu irányába.

Julianus nem sokat törődött mindazzal, ami a házban történt. De nemcsak ő, társai sem. Naponta elmondták imádságukat a bűnbe esett Adalbertusért, de lelküket az a nagy izgalom töltötte be, amelyet Paulus szavai keltettek: „Megyünk haza!" Haza...

És otthon új föladatok várják őket.

Gerhardus egész nap énekelt, mókázott, még olyanféle mozdulatokat is tett néha, amikből valami rosszindulatú szemlélő kisüthette volna, hogy táncol. Gyakran fölkiáltott:

- Majd megmutatjuk mink a nagyuraknak, kunoknak, mendönféle pagányoknak!

Desideriust az eddiginél is nagyobb szelídség szállotta meg. Alig szólt, áhítatosan jött-ment, igen szelíd volt, még a beteg legyet is kieresztette az ablakfiókon: menjen békével, Isten dicsőségére.

Julianus alig bírt magával. Néha lesújtotta valami, maga sem tudta: mi. Ha a városon kívül sétálva elmélkedett, vagy az utcákat róva a szép árkádos épületeket nézegette, az Univerzitáson a folyosókat, keskeny lépcsőket járta, elszomorodott. A vidék képe összefolyt a magyar vidékek képével, az épületekben a pécsi, fejérvári székesegyházat, a Budai palotákat látta, az Univerzitás lépcsőin úgy lépkedett, mintha a hazai klastrom lépcsőit taposná. Itália is, Magyarország is volt ez egyszerre. Néha a sebesen hadaró olasz beszédből magyar szavakat hallott ki. Egy szamarát hajtó paraszt mozdulataiban otthoni parasztot látott. Ellentétes érzések voltak ezek s oly kínzóak, hogy alig tudta elviselni. Itália - gondolta, s fájt a szíve. Magyarország - gondolta, s a szíve összefacsarodott.

Emellett alig várta már, hogy készüljenek, induljanak, mint a toporzékoló paripa, amely hallja már, hogy a lovász csörgeti a szerszámot, készíti a kengyelt, zablát. Minden, amit valaha elgondolt, megrohanta. Paulus új klastromot alapít, Domonkos rendje szerint. Azután munkához látnak. Domonkos egyszer álmot látott: az Egyház hatalmas épülete düledezett, Domonkos odafutott, s vállával megtámasztotta az épületet. Így kell cselekedniök nekik is. Olyan rendre van szükség, amely látja, hogy Magyarország épülete düledezik, patkányok lepték el. Emberekre, akik odafutamodnak, s vállukkal támasztják meg az épületet. Mert, ha összedől, az istentelen Fridericus ráteszi csizmáit, s többé nem lesz föltámadás.

És vannak más feladatok is.

A kunokat, akiket Robertus érsek megkeresztelt, s a Tiszán túl letelepített, sürgősen meg kell ismertetni Jézus Evangéliumával, mert a puszta keresztvíz senkit sem tesz igaz keresztyénné. Márpedig ha még ők is duzzasztják a pogányok tömegét, ki mentheti meg az országot, ha vér és vas megpróbáltatása szakad reá?

S van még más feladat is.

Elérkezett az ideje, hogy a Magna Hungariában maradt magyarokat megtérítsék, s hazavezéreljék, mint eltévedt juhot a nyájba.

Ezt csak ő, Julianus viheti végbe.

Vajon mi ennek a módja? Társakat kell-e keresnie, vagy egyedül hajtsa végre kötelességét? Utazzék Esztrigánba, a királyhoz, boruljon előtte térdre, győzze meg a gondolat nagyságáról, hasznáról, Istennek tetsző voltáról? Mondja neki: „Nagyúr, elmentél a Szentföldre, de eredmény nélkül tértél haza. Mennyivel nagyobb eredményt érnél el, ha megnyitnád az Evangélium forrását távoli véreink számára, az ország kapuit kitárnád előttük, s a magad számára is nyitott kaput biztosítanál Mennyek országába?" Vagy ne szóljon semmit senkinek, ne menjen sehová, hanem induljon missziós útjára mezítláb, bot és tarisznya nélkül, ahogy Dominicus parancsolja, s mindaddig vándorolva, míg Magna Hungariába nem ér, álljon élükre, mint darucsapatnak a vén daru vonulás idején? Ha így cselekszik, gyönge erői beletörhetnek. Ha amúgy: meghiúsulhat a szándéka...

Tele volt tettvággyal, izgalommal, bánattal és örömmel.

Társainak egyelőre nem szólt. Előbb amúgy is a klastrom ügyét kell sikerre vinniök. És ha a klastrom már áll, benne a válogatott atyafiak szigorú regulák szerint jézusi szeretetben együtt vannak, akkor kerülhet sor a missziók megbeszélésére.

Vajon Ottó fráter mit mível? Él-e, hal-e? Ha él, egészséges-e? Nem esett-e jóra való restségbe? Ellene állott-e a nehéz élet kísértéseinek? S ha ellene állott, melengeti-e még szívében a nagy gondolatot, melyről annyit beszélt Julianusszal?

Repült volna már Julianus, hogy Ottó frátert lássa, s bizonyosat tudjon terveiről.

Így hányódva hol a szorongató szomorúság, hol a tüzelő, csiklandozó nyugtalanság érzései között, minden reggel számolva, mennyivel jutottak közelebb az indulás idejéhez, minden este fölsóhajtva, hogy Itália földjét, Bononia szépséges városát, az Univerzitást, Francesco s Domenico tevékenységének viruló kertjét el kell hagynia, lassan-lassan elközelgett a forró nyár. Paulus közben még tartott néhány előadást mind a tudósok, mind a hallgatók nagy elragadtatására, de hozzálátott, hogy bononiai tartózkodásuk befejeződvén, rendbe tegye ügyeit. Különösen nehéz feladat volt ez magával a házigazdával. Mert bizonyos idő múltán messer Giovanni végképp hazatért, a sok hasztalan lótás-futás közben viszont elveszítette rendelőit, elszalasztotta munkaalkalmait. Amikor azután a fiai is előkerültek, mindennapos volt a veszekedés. Margherita asszony nem tudott belenyugodni, hogy a leányszöktető bitang pap büntetés nélkül ússza meg tettét, hogy pedig megúszta, Giovanni úr s két fia bűne volt. Más apa mozgósította volna az egész atyafiságot, bosszút esküdött volna, nem nyugodva, míg a bosszú be nem telt. Más apa, más testvér talpig fegyverben járta volna egész Itáliát, sőt még a távoli országokat akár élete fogytáig, csak hogy előkerítse a gyalázatos papot. De hát a Della Torre-ivadékokat nem ilyen fából faragták. Nem is fából, egészen másból.

A bosszútól lihegő nőszemély csapás volt Giovannin és fiain. Csapás az egész rokonságon, a város tanácstagjain, a katonaság vezérein, a kapuőrségek kapitányain, sőt az Univerzitáson is, mert Hilbertust hiába ölvén Adalbertus holléte miatt, valamennyi hatóságot végigszaladozta és nyakgatta. Tenger könnyet ontott a folyosókon, tenger mérget zúdított a tudós férfiakra.

Julianusékat naponként ki akarta dobni a házból. Éles rikácsolása hol az udvarról hangzott föl, megcsúfolva a vastag falakat, hol a lépcsőről, hol meg ott vijjogott a szobában. Paulus megértette társaival, hogy az asszony képében Isten a türelmüket teszi próbára. Így azután békén hallgatták szidalmait, fenyegetéseit, szörnyű káromkodásait, ördögidézéseit, tűrték zokogását és könnyeit. Újra meg újra előkeresték a legszebb, legkeresztyénibb vigasztaló szavakat, citálták az Evangéliumot, az Egyház bölcseinek igazságait, aranymondásait - hasztalan. Ilyenformán fél lábukkal kívül kerülve, fél lábukkal a megszokott kedves otthonukban várták az időt, amikor végképp Istenre bízhatják a bibircsókos asszonyt.

Desiderius bánatos képpel tűrte a békétlenséget, ájtatosan imádkozott Adalbertusért, Ritáért s a kőfaragó családjáért, Gerhardus ellenben alig tudta visszafojtani haragját. Ha már nagyon kikívánkozott belőle, egy-egy szelíd mókát eresztett meg. Paulus azonban, ha hallotta, szigorúan megrótta. Figyelmeztette, hogy Dominicus példája szerint tudnunk kell a nevetőkkel nevetni és a sírókkal sírni. Margherita asszony sír, tehát részt kell vennünk szomorúságában.

Hazulról pedig nem hallottak semmi hírt. Mióta Adalbertus kereket oldott, Hilbertus szállásáról, Wilam kalmár házából semmi sem szivárgott ki. Hilbertus emelt fővel, összeráncolt homlokkal, hosszú lépésekkel suhant végig az Univerzitás néptelenedő folyosóin, s ha valakivel szóba ereszkedett, az nem magyar volt. Paulusnak akadt ugyan dolga nála, tőle vette át a Fejérvárról küldött pénzt, de Hilbertus rideg zárkózottságot mutatott, s ezt még Paulus rendkívül előkelő, nemes viselkedése, szelíd magatartása sem tudta megtörni.

*

Abban az izgatott állapotban, amelyben Julianus élt, ördöng sem maradt nyugton. Julianus mindig eleget bajlódott a testi kísértésekkel. Tudta, hogy nemcsak ő szenved. Klastromi társai között nem egy vergődött kétségbeesetten ördöng karmai között, imádsággal, ostorral, ciliciummal védekezve, gyakran hiába. És a szeme láttára bukott el a kísértővel vívott harcban a nagy elméjű Julius fráter meg a vidám, gyermekien fecsegő, márványért-kalapácsért lelkesedő Adalbertus. Julianus megkísértetésében azonban hullámok voltak. Néha hosszú időn át oly nyugodtan, vidáman végezte dolgait, ájtatosságait, mintha ördöng beléunva a hasztalan fáradozásba, végképp lemondott volna lelkéről. De nemhiába mondja a közmondás, hogy az ördög sohasem alszik, majd amikor úgy vélte, hogy Julianus elbizakodott, nyomban ismét megrohanta a csalárdság ezer fortélyával.

Amíg Rita itthon volt, s korcába tűzött szoknyájában, vastag lábszárát mutogatva, lassú, vonagló járással vitte a vizet a kútról, vagy ünneplőbe öltözve suhogó selymei virulásában, lengő fátyollal a templomba ment, úgy kísértette, hogy lépten-nyomon elébe hozta. Ezért nemcsak ébren, gondolatban, de álmában is nemegyszer vétkezett. És csudálatosak az ördög furfangjai: most, hogy Rität Adalbertus elszöktette, Julianus gyakran rajtakapta magát, hogy nem arra figyel, amit olvas, amit mond, hanem gondolatban a szökevényeket kíséri. Látta idegen városok szűk utcáin lépegetni őket, Adalbertuson polgári ruha, a lányon az az egyszerű munkaöltözet, amiben elment, fejét még fátyol sem díszíti, de járása kéjes, ajka kissé nyitva, s nyelve hegye kipiroslik ragyogó csipkés fogsora közül. Látta, amint az úton gyalogolnak, fáradtan leülnek az olajfák árnyékába, sarujuk poros, arcuk izzadt, de egymást nézik és nevetnek. Ördöng még más képeket is lebegtetett elé. Olyanokat, melyektől elpirult s megrémült. És látta a vágtató lovasokat is, messer Giovanni fiait és az apát, mogorván, fáradtan s unottan. Hol járhatnak az ördög bájolásától megszédült szerelmesek? Hol van szállásuk, ágyuk, ételük? Bemennek-e akár az útféli vén kis kápolnákba, hogy bűneikért bocsánatot esedezzenek?

Julianus úgy érezte, a méreg lassan-lassan a csontjaiba szivakodik, s átjárja testét-lelkét pokoli tüzével. Rettegve csodálta Adalbertust, mint annak idején Juliust is. Ők megízlelték a részegítő mézet. Jaj, neki is meg kellene ízlelnie, csak egyszer, egyszer ebben a rövid életben! Hogy tudná, mi az asszonyi test!

Nyomban imádságaiba menekült, hosszan térdepelt a feszület előtt, míg csak el nem fásult a csontja, s fáradt testében el nem csitult az ördög bujtogatása.

Most már tudta, miért nem szerette soha Adalbertust. Miért álmodta annyiszor, hogy arcul veri, szidalmakkal illeti. Ördög uszítása volt ez, hogy hárítsa el Adalbertust, ne álljon közé és Rita közé, ne akadályozza meg saját üdvössége árán is kettejük egyesülését. Ördög most

hahotázna: „Julianus, Julianus, markomban vagy! Hurcollak az öröktűzre!” Így hahotáz Adalbertus mellett is. De Isten kegyelme volt Julianuson, s ördög beérte a másikkal, a gyöngébbel és veszendőbbel. Elfogadta tőle a márványt, kalapácsot és vésőt, abban a hiszemben: Isten dicsőségére dolgozik. Holott a maga kárhozatán dolgozott...

Elment a Santo Stefanóba, hogy gyónjék. Amikor a templom furcsán egymás mellé rakott épületcsoportja elé ért, eszébe jutott, hogy itt látta egyszer Ritát piros selyemben, fején kék fátyollal, amint arcát szemérmesen lesütve anyja-apja között a templomba ment. Járása kéjesen lusta s vonagló volt, dereka kígyózott. Amikor a kapun belépett a homályos, hűvös templomhajóba, arra gondolt, itt találkoztak a kapuban, a leány megbiccentette fejét s elmosolyodott, mintha őt üdvözölné.

Mindennek vége, Istennek hála adassék! Rita lábnyomai elvesztek a port kavaró tikkasztó szélben, képe elenyészett. Ördög dühösen lába közé kapta a farkát, s úgy tesz, mintha eloldalogna. De csak azért, hogy másfelől közelítse meg. Mert íme, látja a leányt és a férfit, amint mennek, pihenés nélkül egyre mennek az úton, majd leülnek az árnyékba, egymásra tekintenek és nevetnek. S ha jól a szíve mélyére néz, be kell vallania: sóvárogva irigykedik rájuk.

Töredelmesen, hosszan gyónt egy táskás szemű, igen piros arcú, ősz hajú papnak, alázatosan meghallgatta dorgáló szavait, tudomásul vette a pönitenciát, s bizakodva fogadta: többé nem vétkezik, a bűnre vezető alkalmat elkerüli.

Ismét érezte a megkönnyebbülést, amit csak a töredelmes, áhítatos gyónás adhat. Fölszabadult, szárnyai nőttek, szíve vidám volt, szinte muzsikált. Isten láthatatlan keze ismét lenyúlt a magasból, megsimogatta, mint jó atya a fiát, s hangtalanul biztatta: „Ne félj, csak higgy!” A templom bordás kupolája kitágult, aranyozása, festése ragyogott a félhomályban, a hatalmas, kerek, rózsa alakú ablak ólomkereteiben szikrázott a színes üveg, s az örökmécses lánca úgy villogott, mintha arany csorogna a Mennyből. Amint kifelé ment a hűvös templomból, lábai könnyedén mozogtak, saruja nem kopogott a kövön, de mintha tánc ütemére csengett volna. Diadalérzés feszítette Julianus mellét, ajka mosolygott, szeme a magasba tekintett. Oly bátran lépett ki a kapun, mintha sérthetetlen vasingbe öltözött volna, vasingbe, melyet látni nem, csak érezni lehet. Vasingbe, mely könnyű, mint a pehely.

Amint az egyház hűvös homályából a küszöbre lépett, s szemébe belevágott az izzó napsütés, hirtelen, mintha nem az utcáról, hanem az égből suhant volna alá, csodálatos nőalak ragyogott föl előtte. Első pillantásra is megdöbbenve látta, hogy nem közönséges földi teremtmény, hanem földi alakot öltött égi lény. Ahogy Lótnak ifjú férfi alakjában jelent meg az angyal, ahogy ugyancsak szép férfi képét öltötte fra Bernado előtt a folyóparton, úgy öltötte most Julianus előtt egy szépséges nő alakját.

Mintha égi tűz nyilallott volna alá a kék, vakítóan fényes égből, úgy állt meg Julianus kőbe gyökerezett lábbal. Lélekzete elakadt, ajka megnyílt, szeme kitágult, keze lehullott. A nő olyan magas volt, mint ő, tán néhány ujjnyival alacsonyabb. Hajlékony teste vonalai földön túli zengéssel zengtek. Talpig eltakarta az égszínkék selyempalást, fején magas fejéket s derekáig omló, lágy redőkben lengedező vékony, selymesen fénylő, ugyancsak égszínkék fátyolt viselt. Derekán bíborpiros selyemöv feszült, palástja alól kibukkant ugyancsak bíborpiros, arannyal hímzett saruja. Elefántcsonthoz hasonló, puhán hajló bal kezével ruhája redőit fogta össze, jobbjában drágakövekkel ékesített, bőrkötéses imádságoskönyvet tartott. Amikor Julianus megállt, ő is megállott s rátekintett.

Csak ekkor mert Julianus a nő arcába pillantani. Hosszú, tojásdad arc világított rá a napfényben, oly fehér, mint a tej, s oly leheletpiros, mint a tejben úszó vadrózsaszirom. Orra egyenes volt s nem túl rövid, szeme pedig a szempillák sugaras sötétjéből szelíden, mégis sötéten ragyogott. S ami a legcsodálatosabb, a fejék és fátyol alól dús hullámokban aranyszőke hajfürtök buggyantak elő, aranyszínűek, amilyeneket Julianus még sohasem látott. Váratlan volt ez a csillogó, lenge szőkeség itt Bononiában. Ennyi idegenség nem lehetett itáliai nőben, sőt földi nőben sem. S milyen meghökkentő volt a szőke hajfürtökkel ellentétes fekete szem! A szempillák hosszú, fekete sugárzása!

Hogy mennyi ideig állott Julianus a templom küszöbén, szemközt a vakítva omló napfény sárga ragyogásával s a tetőtől talpig égszínkék nővel, nem tudta. Eszébe sem jutott, hogy szerzetesnek nem illő ily elragadtatással állni nővel szemben, bámulni rá rajongó csodálattal, betelni nem tudón. Nem jutott eszébe, mert első pillantásra látta, nem asszonyi állat ez a csodálatos jelenés, nem ér föl hozzá testi kívánság. Komoly, nyugodt, áhítatos fehér arcán nem a bujaság hamiskás ördöge mosolyog, szemében nem a kísértés parazsa ég. Távol van minden vágytól, s távol attól, hogy vágyat keltsen. Hűvösen ragyogó mosollyal lépdel a földi téreken, átnézve mindenkin, de az égi szépség glóriáját sugározva maga körül. Ki lehet vajon? Szent Katherina? Avagy a három szépséges szűz egyike, akit a pogányok a császár elé hurcoltak, kemény próbára téve Jézusért lángoló szerelmüket? Agapes, Zionia avagy Irene? Tán angyal ő, egyike az égi légiókban Istent énekszóval dicsőítőknek? Az angyal, aki Julianus jobbja felől halad, s óvja ördöng csalárdságától?

Bizonyos, hogy azért jelent meg, mert már-már a bűn szakadékához érkezett Rita csábítása miatt. Megjelent, hogy szemtől szembe lássa, ki az, aki láthatatlanul kíséri élete fogytáig, s ki volt az, aki Adalbertusszal világgá ment. Hogy nyilván lássa, ki után vágyódott, s kit veszíthetett volna könnyelműen. Ó, ha ezt a kék leányzót láthatná Adalbertus! Hogy térdre borulna, hogy verné a mellét, hogy sírna, hogy könyörögne az elvesztett üdvösségért! Hogy rimánkodnék megtestesült jó angyalához, emelje föl a porból, mentse ki a pokolból, ahová a bujaság taszította!

Mire Julianus észbe kapott, a nőalak nesztelenül besuhant a kapun, s eltűnt a templom sötétjében. Nyomban utána egy fekete ruhás öregasszony lépett be nagy alázatosan, ahogy a földi leányokat kísérik öreg dajkák. Julianus pedig ottmaradt a küszöbön, izzón omlott rá a napfény, előtte kavargott a nagy város utcája, zsivajgott lüktető lármája.

Hirtelen megfordult, hogy csak egy pillanatra lássa még a kék leányt. Belépett a templomba. Mohón körülnézett. Elhatározta, megvárja, míg leborulva imádkozik, azután elkíséri, megszólítja, nevét kérdezi, s megkéri, szóljon Istennél, Jézus Úrnál, szűz Mária anyánknál az ő esendő lelkéért. Feledjék el bűnös vágyakozását az olasz leány után, sőt azt a régi-régi olasz leányt is feledjék, aki a vendégház udvarán vízzel telt korsóval jött vele szembe s azt a harmadikat is, aki a székes-egyházban imádkozott. Megkérdi jövendő sorsát is. Nyissa meg előtte elefántcsont kezével a homályban rejtőző esztendőket, biztassa csak egyetlen mosollyal. Csak bólintson, amikor megkérdi, fennmarad-e magyeriak országa, csak mosolyodjék el, amikor az égig érő hegyek közt maradt testvérekről szól. Ez is elég. És lássa még egy pillanatig halk zengéssel suhogó égszínkék ruháját, lebegő fátyolát, bíborpiros övét és aranyos saruját. Csak egy pillanatra tekintsen még éjsötét szemébe, aranyosan szikrázó hajára, vadrózsaszirom arcára, hűvösen komoly ajkára...

Remegett az izgalomtól.

A sötét hajóban néhány csöndesen imádkozó asszony, egy-két férfi térdepelt, a Boldogasszony oltára előtt a kövön elterülve ájtatoskodott egy rongyos franciskánus fráter, a nap ragyogott a

rózsa alakú ablak színes üvegein, s az arany hangtalanul csurgott az öröklámpa láncán. De a kék leányt nem látta sehol.

Lábujjhegyen végigsietett az oszlopok között, hátha valamelyik zugban imádkozik.

De a zugokban sem lelte.

Benézett a kápolnába. Ott sem volt.

Eltűnt nyomtalanul.

Az oszlopok faragott kőlevelei, az aranyozás cirádái, a falfestmények ragyogó színei hűvösen virágoztak. És csend volt, csak az ájtatoskodók sóhajtásai, fájdalmas, bűnbánó nyögései neszeztek. Semmi sem mozdult. Nem bukkant elő a homályból a kék köntös, nem libbent a kék fátyol, nem koppant az arannyal hímzett saru.

Hiszen ez magától értetődött, csakhogy Julianus nem tudott belenyugodni. Isten kegyesen megengedte, hogy lássa az égi lelkek egyikét földi nő alakjában - talán éppen jó angyalát. És ő nem borult le előtte, nem kérdezett semmit, nem kérte segítségét. Ránézni is alig mert, szinte vakította túlvilági szépsége, mennyei ragyogása. Megdöbbentette a kék palást, melyet nem földi kezek szőttek, a bíborpiros öv és saru, melyet nem földi asszonyok hímeztek. A zengő test betakart s mégis nyilván sugárzó gyengéd tagjai, melyeket nem földi anyaméh termett. És mégis látta, ahogy Isten kiválasztottjai látták már az egek lakóit. Miért keresi mégis, miért gondolja, hogy ott kell lennie az oltár előtt, imádságba merülve, drágaköves könyvét forgatva, mögötte a fekete ruhás dajkával? Hiszen az a dajka sem földi dajka. Talán maga szent Örzsébet...

Vontatott lépésekkel ment ki ismét a templomból, s mint holdkóros, aki magas paloták peremén is biztos nyugalommal lépked, ment az utcákon. Álomvilág vette körül. A napsütés úgy lángolt, hogy többször be kellett hunynia a szemét. Elözönlötte, körüllobogta a sugárzás, mintha égi fényben lépkedett volna. Az utcák zsivajából, árusok kiabálásából, járókelők taszigálásából semmit sem vett észre. Mindez úgy hatott el hozzá, mintha magas hegyen járna, alatta a világ, fölötte a fényt árasztó, megnyílt égbolt. Egy lovas katona majdnem eltiporta. Julianus riadtan ugrott félre, a katona ordítozott, az emberek kacagtak. De Julianus csak mosolygott. Valaki hozzáért, megsimította kámzsája ujját - Julianus rátekintett s mosolygott. Mosolyogva haladt végig a városon, mintha hullámokon járna. Magasan kiemelkedett az emberek feje fölül, túl a házakon és tornyokon is. Amikor a Torri Asinelli mellett elhaladt, fölpillantott, újra mosolygott. Eszébe jutott, milyen idegenkedve nézték eleinte ők, magyarok, ezt a megdőlt épületet. Attól féltek, rájuk szakad. Most úgy érezte, ha akarná, ki tudná egyenesíteni. Vagy ha csakugyan rádőlne, sértetlenül maradna. Az Asinelli mellett álló másik, magasabb, karcsúbb torony, a Garisenda egyenes volt, csúcsán a körcsipkék fogazata élesen rajzolódott a sötétkék égre. Ha akarta volna Julianus, ha nagyon akarta volna, ez a torony is elferdült volna, mint kisebb, zömökebb testvére. Ilyen ferde torony volt ő eddig, így kellett félnie, hogy leomlik. S ilyen szálegyenesen, régi voltánál magasabb, büszkébb, égre törőbb most, hogy a kék asszonyt látta.

Kiballagott a Porte Maggiore óriási, széles boltíve alatt, s ment, ment könnyedén, szinte testetlenül a szabad tájban. Egy vén pínia mint széles ernyő állott az útfélen, madarak százai röpdösték körül. Ha most szólana a madaraknak, bizonyosan elcsitulnának, s veszteg hallgatnák szavait. Mosolygott, könnyek szöktek a szemébe. Boldog volt, olyan boldog, mintha valaki, valaki, akit eddig nem ismert, nem látott soha, szerető ölébe emelte, lágyan ringatta volna. Fújt a szél, de halk zene zengett a szélben.

*

Attól a naptól fogva annyira megváltozott, hogy társai csodálkozva bámulták. Járása nyugodtabb lett, mozdulatai takarékosabbak, szelídebbek. Míg azelőtt a harag föllobbanása, a kedvetlenség fanyalgása, a vidámság kitörő kuszasága torz vonásokat rajzolt nem szép, de kedves arcára, most egyszerre kisimultak, megszelídültek, tisztákká váltak a vonásai. Mintha varázslatos kendővel törölték volna meg, a régi arc átalakult, s előbukkant Julianus igazi ábrázata, amit eddig a lelke mélyén hordozott, amire rárakódott a zavaros indulatok kérge.

Hangja tele volt sok szeretettel, melegséggel, nyugalommal. Gyakran énekelt. A psalmusok elragadták társait, némán ültek a szobában, vagy csöndesen ballagtak mellette a városon kívül, s hallgatták, hallgatták, itták az énekét, mint a csillogva buggyanó forrásvizet.

Paulus erősen figyelte, attól félt, ez a természetével ellenkező változás ördög műve. Talán testi szerelembe esett, s hosszú, titkos küzdelem után megadta magát. Hiszen gyakran azok viselkednek így, akik a szerelemben Isten jóságát vélik föltalálni. Mily szörnyű tévedés! Nem veszik észre, hogy érzéseik, vágyaik alján a Pokol mélysége tátong! Megnyugtatta némileg, hogy Julianus oly buzgón ájtatoskodik, s oly sokat és szépen énekel. De azért egy nap, amikor kettesben voltak odahaza, mégis megkérdezte:

- Mondd, ézös felem, mely csuda történék veled, hogy úgy megváltozál? Ezelőtt hibáid közé tartozék, hogy könnyen haraguvál, nehezen féközéd indulataidat, de csakoly könnyen lelkesödél és vidulál es, bátor egy pillanatról a másikra le es lohadál. Szüvedben gyakorta vicsorga Istennek nem tetsző bánat s komorság. Mi történék veled?

Julianus szelíd mosollyal, ragyogó szemmel nézett Paulus éles szemébe.

- Valóban csuda történék velem, atyámfia - mondta. És elmesélte, mint jött ki megkönnyebbült szívvel, szinte súlytalanul a gyónás után az egyházból, mint dobta le egy kínzó vágy terhét Isten lábai elé, s mint jelent meg előtte ragyogó fényben, feje körül sugárkoszorúval a jó angyala, kék köntösbe öltözött, kék fátyolos gyönyörű leány képében. Paulus az első szavakat összevont szemöldökkel, aggodalmas képpel hallgatta, s arra gondolt, mégis jó nyomon tapogatózik, de csakhamar földerült, ábrázata ragyogni kezdett, szája ámulatot fejezett ki.

- Bódog vagy, bizony, ezörször bódog vagy! - kiáltott föl s keresztet vetett. - Mert a jelek csakugyan azt mutatják, hogy nem földi asszonyállatot látál, hanem égi jelönést, asszony képébenne!

- Most immár mindég vidám és bizakodó leszek - fogadkozott Julianus szilárdan. - Mert ama pillanattól fogvást, hogy amaz égi asszonyt látám, mindég magam mellett tudom. Fogja a kezemet, kísér jártomban-keltömben, emel, hogy lábamat meg ne üssem, megsózja ételömet, megézöséjti italomat, kezébe vöszi s Istennek nyújtja gondolataimat, miként gyönge mada-rakat, mosolyog reám, s tekéntetével biztat... Ha kedég magányosan járkálok s elmélködöm, csudálatos zenével gyenyerködtet.

- Bódog vagy, bódog vagy - tört ki ismét a lelkesedés Paulusból. - Mert ily látomása csak aznak vagyon, akit Isten különös munkára kiválaszta, s kire nagy terhet kíván rónia. Lásd, neköm csupán ördöng jelönék meg egyször, amikor magányosan imádék az egyházban, s igen fáradt valék. Úgy jelenék meg, miként furfangos gyermek, s homokot szóra szömömbe. Hogy ördöng vala, azból es látám, mert fekete vala.

Majd elmondta, mint jelent meg egyszer imádkozás közben Dominicus atyának is az égiek egész serege, párosával szállva alá a nyitott Mennyekből, nagy fényességben, énekszóval, vakító ruhában, drágakövekkel, aranykoronával ékesen. Maga Dominicus mondta el a jelenést Assisiben, fráterei unszolására. Hogy Julianus nem dicsekedett látomásával, mutatja, jó úton jár. Mert Dominicust is hosszan kellett unszolni, hogy elmondja.

Paulus azonban nem tartotta véka alatt Julianus esetét az angyallal. Amint valamennyien együtt voltak, megköszörülte torkát, méltóságteljes arcot öltött, szakállát gonddal megsimogatta, s halk, megrendült hangon szólt:

- Tudjátok meg, atyámfiai, hogy ézös felünknek, Julianus fráternek látomása vala. Mindnyájan csudálánk a változást, azmi végbemene űbenne. Arca megszépüle, ragyog rajta a szölédség, jóság, engödelmesség s megbékélés fénye, példát mutat ájtatosságával, s gyönyörködtet psalmusaival, mert íme, még a hangja es zengőbb, tisztább lött. Isten különös milosztban részelteté. De az ű milosztja müreánk es kiáradt, mert Julianus a mi ézös felünk, atyánkfia Istenben, Jézus szeretetében. Azért szeressük őt még jobban, mint eddig. S kérjük, ha esmég jelönése lönne, s jó angyela földi alakot öltözne, szóljon néki érettünk vagy egy jó szót, tolmácsolná Istennek...

Gerhardus, Desiderius elámulva hallgatta ezeket a nagy megfontolással kimondott szavakat. Úgy néztek Julianusra, mintha nem az a sovány, csontos, barna hajú, gyér szakállú, kissé hajlott orrú, könnyen indulatoskodó, könnyen lelkesedő, gyakran tépelődő, órák hosszat könyvei és írásai fölött görnyedő fiatal fráter volna, akit egy nap Aloisius atya bevezetett a klastrom tanulóházába mint rongyos, sáros, sovány, koldusnak látszó fiút. Mintha nem egy dormitóriumban aludtak volna esztendőkig, nem egy asztalnál ettek volna a refektóriumban, nem együtt csodálták volna a vén Stefanus fráter tiszteletreméltó terveit, rongyait, nem együtt rettegtek volna a perjel harsányan fölcsattanó hangjától, nem együtt dolgoztak s tanultak volna a fejérvári klastrom képekkel írt, faragott oszlopokkal díszes termeiben. Mintha nem együtt énekeltek volna a négytornyú, hatalmas székesegyház kórusán, csodálva az arannyal, onixszal, pazar mozaikkal és a németektől elvett zászlókkal díszített templomhajót. Valóban ugyanaz a Julianus volna ez? Lám, így röppen ki a gubóból a lepke, magasan szállván a napfényben!

Először Gerhardus ocsúdott föl bámulatából. Fölugrott, Julianushoz lépett, megölelte, megcsókolta, hevesen veregette a vállát, s elragadtatva kiáltott:

- Ézös felem! Ézös felem! Most immár csak menjünk haza, s fundáljuk azt a klastromot, azután majd meglátják némöt uraimék, mire mönnek amaz istentelen Fridericusukval!

Desiderius ugyancsak megölelte, s kétfelől megcsókolta Julianust. Halkan kérte:

- Imádj érettem is, bínösért, ézös fráter. Ha kedég azt akarod, hogy szolgáljak néköd, csak mondd. El nem hagylak, segétlek, Isten dücsőségére.

- Ó, mely igön szégyönközöm, feleim! - tiltakozott vérpiros arccal Julianus, megölelgetve s arcul csókolva társait, miközben szemébe könnyek szöktek, s szíve megtelt a szeretet áradásával. - Nem tevék sömmit. Isten kezében vagyunk, ű akará, hogy lássam, ki hagyna el engöm, ha engednék véröm bujtogatásinak. Kiválaszta bizonnyal, noha gyönge vagyok. Tudom es, mire választa ki. Ámde én azt mondom, vagyon közöttünk nagyobb es, hivatottabb es, kinek szavát kövessük. Mégkedég Paulus fráter. Én űalá rendelöm magamat.

- Én meg alád! - kiáltotta lelkesen Paulus.

- Nem, nem, atyámfiai - tiltakozott hevesen Julianus. - Miként jó bátyánk, úgy törőde mivélünk jóban-rosszban, gondunkat viselé, bölcsessége óvott idegen földön. S ő szóla Dominicus atyával, Franciscus fráterrel s pápa urunkval es. Az ű kemény kezének kell fölépítenie az új rendházat s az új szerzetöt. A szent engödelmesség nevében csak kövessük őt.

Így tiltakoztak, szabadkoztak nagy hevesen, s ha valaki hallgatta volna őket, hát azt hitte volna, pörlekednek. Bizonyára Istennek tetsző pörlekedés volt, mert arcuk egyre jobban megszépült, szemök egyre fényesebben ragyogott, lelkesedésük túlcsapott minden határon, s végezetül annyira átérezték a pillanat ritka nagyságát, hogy elnémultak, egymás vállát

átkarolva nyeldesték könnyeiket, majd meg Paulus tanácsára fennszóval zengeni kezdték a Te Deum laudamust.

A nagy lelkesedésben és szeretetben szinte eggyé forrtak, egy test, egy lélek tagjaivá váltak.

Amikor az éneket befejezték, imádkoztak, s jó szívvel hozzáláttak vacsorájukhoz. Kenyeret, sajtot, olajbogyót ettek, a korsóból vizet ittak rá, ismét imádkoztak, és szanaszét ülve, heverve szállásukon, tökéletesen elfelejtették, hogy még Itáliában vannak. Paulus elmondta, mi lesz a teendőjük, ha hazamennek. Ő fog elmenni a királyhoz, s előadja, hogy Dominicus atyával s a pápával meg Ugolino kardinálissal egyetértésben új szerzet szőlővesszejét akarja ültetni a magyar földbe, új klastromot fundálni Dominicus regulái szerint. Kéri majd a királyt, érseket, az udvarban lévő hatalmas püspököket és urakat, támogassák tervét. Az ő dolguk meg az lesz, hogy hirdessék az új rend törvényeit, s lelkeket halásszanak. Azután fölépítik a klastromot akár kövenként. Ha nem nyernek segítséget, összekoldulják a követ, homokot, márványt, gerendát és zsindelyt. Maguk kezével faragják a köveket, rakják a falakat, mint ama régi szerzetesek, akiket Istefán úr hívott be külföldről. Ha azután minden megvan, első dolguk lesz a kunok közé menni. Bent az országban is vannak egész vidékek, ahol régi vad pogányságukban élnek, rabolnak, isznak, verekednek és öldösnek.

Így beszélgettek, míg csak egészen be nem sötétedett, s el nem érkezett az esti ájtatosság ideje. Úgy érezték, minden ragyogó világosságban áll előttük. Útjuk tiszta és egyenes. Alapjaiban újítják meg Magyarországot. Isten előtt bizonyságot tesznek: a magyeri nép Isten népe, méltó a kegyelemre és megmaradásra...

Vajon van-e hatalom a földön, mely elsöpörje a népet, ha Istennel tart szoros kapcsolatot? Ha Isten akaratát nyilván fölismeri, s annak aláveti magát? Ha része Isten Országának?

Ötödik rész

Itt voltak tehát ismét Fejérvárott, ahonnét esztendőkkel előbb idegenbe mentek. Milyen ismerős és mégis milyen idegen volt most minden! A város mintha összezsugorodott volna. S mily szánalmasak voltak a néhány kőházat és templomot körülvevő alacsony, hitvány, szegényes faházak és vert falú paticskunyhók. Mint jégverte, tolluk fosztott, földhöz lapuló éhes madarak.

Julianus Bononiához szokott szeme ijedten rebbent meg, amikor az éveken át megszokott hatalmas falakat, árkádos kőházakat kereste. Anélkül, hogy tudta volna, mély változás ment végbe benne. Csak most látta Magyarországot a maga valóságában, csak most szomorodott el igazán - csak most érezte a lelke mélyéig, mily forrón s fájdalmasan szereti.

Valóban, mindent elölről kellett kezdeni, mint István király idején. De most István székén Endre ült.

A régi klastromban is nagyot változott a világ. Aloisius fráter most is az a tagbaszakadt, vasgyúró öklű férfiú volt, de haja megderesedett, hangja megtompult, nagy természete megcsitult, s ez látszott a klastromon is. Már nem rebbentek föl a növendékek és fráterek, a kertben, ólak körül s udvarokon dolgozó parasztok, mint régen, amikor kürtszóra emlékeztető rikkantása fölharsant a kerengőn, mert Aloisius fráter nem rikkantott, nem rohant egyik folyosóról a másikra, egyik udvarból, házból a másikba. Nyilván belátta, hogy a fráterekből sem lehet angyalokat teremteni, ha egyszer földi anya szülte őket, jobb, ha kisebb hibáikat elnézi, észre sem veszi. Vad szidalmai szelíd, keserű korholássá csitultak.

A kis növendékek megnőttek, novíciusok meg nagyfogadalmas fráterek lettek, az ifjú fráterek bejutottak a férfikor delébe. Amint sorra ölelgették, csókolgatták a megérkezetteket, Julianus bizony nem mindeniket ismerte meg első látásra.

A vén Istefanus fráter már nem volt a klastrom lakója. Aloisius elmesélte, hogy egy szép nap odahagyta celláját, elköszönt társaitól, s egy szál csuhában, mezítláb, semmit sem véve magához, kicsoszogott a távoli Vértes rengetegébe, valami barlangba. A barlang elé szilkét tett alamizsna számára, maga pedig Istennel társalkodott még egy nyáron meg egy télen át. Ott találták meg az odúban tavasszal holtan a puszta földön. Már a farkasok is kikezdték. Arcát összemardosták, fél kezét lerágták. Nyugodjék Isten nevében, et lux perpetua luceat ei...

Előcsoszogott a nagy lármára és örvendezésre Georgius fráter is. Természetesen a szakáll-szárítón tanyázott most is, ezen a szép, bánatos, aranyfényben fürdő őszön. A környék nádtengere már éretten hullámzott, a falevelek sárgák, vörösek s barnák voltak, a Vértes sötétkék s a felhők ezüstfehérek. A levegőben ökörnyál úszott. Ez volt az az évszak, amelyet Georgius Fráter különösen kedvelt, a gyümölcs, a bor, a kellemes meleg évszaka. Mert Georgius nehezebben tűrte a nyári forróságot, mint valaha. Pocakja meglepően megnőtt, orcája is elhájasodott. Szeme már alig tudott kidülledni a nagy táskák közül. Bizony, az ő haja is ősz volt már, s noha örömében nagy rivalgást csapott, s szakadozott csuhájával valóságos forgó-szelet verve sietett az idegenből hazaértek üdvözlésére, mégis rokkantnak, kivénültnek látszott. Julianust, Paulust, Desideriust s Gerhardust sorban megölelgette, közben a könnye kibuggyant örömében.

- Hát megjövétök! Megjövétök azból a távoli tartományból! - kiabálta. - No, lássalak! Bizony, igazi férjfiak vagytok. Hát tudományt töltöttek-é kemény fejetökbe? No, majd megnézzük, megnézzük... Látjátok, én meg hogy megvénülék! Miként amaz Anakreón mondja: „Fogaim megodvasodának, fejem őszbe csavaroda, oda már az ifjúság!"

Julianusnak nyomban eszébe jutott Máté evangéliuma. Vajon elkészült-e már a magyarázattal? De későbbre hagyta a kérdezősködést. Annál inkább, mert Georgius ezer kérdést zúdított rá, s a többiek is alig, győzték a faggatást.

És ott volt a fiatal fráterek között a medvebocshoz hasonló zömök kis Paulus. Meghatottan pislogott sötétbarna szemével. Ott volt Ottó fráter majdnem úgy, mint régen, alig változott. Most is hűvösen mosolygott, s amikor Julianus hozzálépett, besenyő nyelven mondta:

- Hát a régi tervek füstbe mentek-é, fiaim?

- Nem - rázta a fejét nevetve Julianus, mire Ottó fráter erősen megszorította a kezét.

Kiderült, hogy a növendékeken s néhány novíciuson kívül, akiket Julianus nem ismert, két meglett korú fráter is került azóta a klastromba. Mikhál fráter volt az egyik, Blasius a másik. Mikhálon nyomban látszott, hogy besenyő. Sovány, csontos, horgos orrú, széles arccsontú, fekete szemű, hallgatagon a háttérbe vonuló férfiú volt. Úgy is nevezték, hogy Besenyő Mikhál. A másik, mint Ottó fráter mondta, Kenderesről került ide, s ezért Kenderesi Balázsnak nevezték. Valószínűtlenül hosszú, póznaszerű ember volt ez a Balázs fráter, magas, előredűlő homloka alól egyenes, a tövénél erősen benyomott, kissé lapos orr meredt előre, szája oly széles volt, mintha szétrepesztették volna, s kámzsája nyílásából szinte ökölnyi ádámcsutka ugrott ki. Csontos, hosszú ujjai nyugtalanul babrálták az öv csomóit. Julianus észrevette, hogy gyanakodva, kelletlen képpel nézi őt, ám amikor felé fordult, egyszerre szíves mosoly áradt el hosszú, árkokkal szabdalt képén, s mélyen zengő, igen méltóságos hang tört elő a roppant szájból:

- Örülök... örülök, fráter... Sok szépet, jót szólának immár rólad...

Julianus, nem tudta, miért, de nyomban máshoz fordult. Kenderesi Balázs arca hirtelen eltorzult, mintha a gyomrát csikarta volna valami, szeme irigyen vizsgálta Julianust.

Paulus csakhamar összeült a perjellel, s közölte vele tervét. Hosszasan tartózkodott a cellában, s amikor kijött, arca piros volt. Látszott rajta, csak nehezen tud uralkodni magán. A tanácskozás másnap, harmadnap újra megismétlődött, de míg első alkalommal egyetlen hang sem hallatszott a cella vastag ajtaja mögül, a második, harmadik alkalommal egyre hevesebb szóváltás ingerült hangjai verődtek a folyosóra. És most már nemcsak Paulus, de Aloisius fráter arca is piros volt, ajka indulatosan reszketett, lépései pedig emlékeztettek a régi, döngve járó perjelre, akitől mindenki félt.

Paulus magához hívta a cellájába Julianust, Gerhardust meg Desideriust. Nyugodt, egy kissé sápadt volt. Amikor mindnyájan leültek, s várakozón tekintettek rá, szokása szerint megvakargatta szakálla tövét, megköszörülte torkát, s csak nehezen szánta rá magát a szólásra.

- Baj vagyon, feleim - mondta csöndesen. - Isten gátakat vete munkánk elejbe. Mert a nagy tudományú, jelös elméjű Aloisius atya nem akarja megösmerni kötelességét. Azt mondja, eleinket eme klastrombéli atyák tevék kresztyénné s nevelék nagyra. Hát ezután sem kell új regulákat hozni s azok szerént élni.

A három fráter elképedt. Mindenre elkészültek, csak arra nem, hogy éppen Aloisius akarja meggátolni az új rendház alapítását. Hiszen oly szigorú volt mindig, oly bámulatos akarattal tudta megtartani nyáját a helyes úton. Oly kemény szavakkal ostorozta a züllött klastromokat,

a papi ruhát megcsúfoló papokat, a hatalomért, kincsért, földért, falvakért sóvárgó főpapokat. S éppen ő kel ki az ellen, hogy Dominicus fráter szerzetét magyar földbe plántálják.

Szomorúan töprengtek, s nem tudták megmagyarázni Aloisius viselkedésének okát.

Amint így töprengtek, Balázs fráter lépett be nagy csöndesen a cellába.

- Min töritök fejetöket, fráterek? - kérdezte öblös, kimért hangon, mintha hordót kongatna.

A könnyen beszélő Gerhardus kifakadt. Hogyne törnék, amikor Aloisius fráterre számítottak legerősebben, s most éppen ő akarja nyakát szegni terveiknek. Balázs fráter bólogatva, szemét a beszélőre meresztve s gondolatait szinte kiolvasva figyelt, majd hevesen méltatlankodott.

- Én is kérni akarálak, fráterek, vegyetök az új szörzésbe magatok mellé - kiáltotta minden szót jól megnyomva, igen öblös hangon. Nagy ádámcsutkája bámulatosan futkosott le-föl a nyakán, elannyira, hogy Julianus alig győzte csodálni. - Hallám, ki az a Dominicus fráter meg a másik is, Franciscus. Magam is töprengék immár, miként lehetne klastromot fundálni akár egyik, akár másik szörzés szerént. De magam sem szólék, mert én ösmeröm Aloisius frátert. Kivénüle, nem csuda. Már elkelne egy új perjel. Mondám is, de sönki nem meré hangoztatni, csak én... Félnek tűle...

- Ne táplálj haragot a perjel atya eránt - korholta Paulus.

- Hogy táplálnék, ézös fráter! - kiáltotta ismét Balázs nagy méltatlankodással. - Sőt mondhatnám, úgy szeretöm, kedvelöm s böcsülöm, akár vér szerént való atyámat. Mert az ű érdömei nagyok az Úr előtt, ezben a gyalázatos velágban. Hogy én haragot táplálnék!

Ez megnyugtatta Paulust.

- Vajon nem segélhetnél te is, ézös atyámfia? - kéne Gerhardus Balázst.

- Segélhetnék hát! De mennyire! Éppen akarám mondani. Mert Aloisius fráter mindönben kéri tanálcsomat, tudja, én szömébe mondom az igazságot akárkinek, még neki is. Hát majd módját ejtöm, hogy szólhassak véle. Magam is tudom, ki az a Dominicus meg Franciscus fráter, a Poverello... Igaz? Így nevezik?

Ezután nyomban lelkesen dicsérte a két szent atyát, éreztetve, hogy tisztában van tanításukkal, s hallott a csodákról is, melyeket Isten az ő érdemükért mívelt. Balázs fráter okos, tanult, kemény, szívós, bátor férfiúnak látszott, arcáról elszántság sugárzott. Amikor kiment, Desiderius meghatottan mondta is, hogy ebből az emberből még mártír lesz. Julianusnak is tetszett tűzzel átfűtött kimért beszédmódja, a láz, mely látszólagos nyugalmán átsütött. Gerhardus hallgatott, nyilván azon törte a fejét, hogyan lehetne megnyerni az ügynek Aloisius atyát. Csak Julianusban csiklandozott valami kellemetlen érzés.

Azonban Istenre bízva az ügyet - meg Paulus bölcsességére - nem avatkozott semmibe, hanem bevette magát a könyvesházba, s hozzálátott, hogy most már a Bononiában szerzett tudomány segítségével utánanézzen a kintrekedt magyarok ügyének.

Világosan látta, hogy bizonyos rendszert kell követnie. Csak akkor áll előtte tisztán az egész kérdés, ha nyomról nyomra követi a magyarok történetét, vissza azokba az időkbe, ahová a krónikáknak csak egy-egy mondata vagy szava, öreg embereknek egy-egy homályos mendemondája, hagyománya mutat. Latin, görög, kun meg besenyő nyelvtudása, az Univerzitáson szerzett pragmatikus módszere, a logika körmönfont finomságaiban való jártassága talán lehetővé teszi, hogy a múltak homályából kiválogassa a fontos vonásokat, s összeállítsa belőlük azt a kanyargós utat, mely az Ugor hegyeken át a Duna-Tisza közére vezetett, s melynek másik vége ott van valahol, amaz égig érő nagy hegyek között.

Most azután Julianus elveszett a klastrom tereferélői számára. Napokon át ott ült a magas széken az írópulpitus előtt, hatalmas bőrbe kötött kódexekre meredt, keze ügyében papirost, tollat tartott, hogy nyomban jegyezhessen. Olykor-olykor fölállt, létrára mászott, s a falmélyedés öbléből innen is, onnan is újabb köteteket emelt ki. Először a görög forrásokat böngészte végig, mit tudnak eleinkről s azokról az időkről, amelyeket Etilköz meg Levédia síkságain töltöttek. Talált is nyomokat. De csakhamar belátta, hogy az arab nyelv ismerete nélkül ezt a munkát alig folytathatja, mert hiszen az arabok jártak már időtlen idők óta az Etel s a Kazár-tenger vidékén, hogy áruikat e nagy vizeken Északra szállítsák, s onnét új árukat vigyenek Perzsiába, Chorezmbe s más déli tartományokba. Nyilván így volt ez évszázadokkal ezelőtt is. Látnia kellett tehát, mit írtak ők a magyarokról s más, azon a tájon élő népekről.

Munkájából csak egy-egy órára zökkent ki, amikor ájtatosságait végezte, elköltötte ebédjét, vacsoráját vagy Georgius fráterrel társalkodott. Mert Georgius fráter hamarosan fölbukkant a könyvesház homályában, hogy lássa, mit mível az ő kedves, régi fiacskája. Hatalmas pocakját büszkén kidüllesztve s pufók kezeit a hátán összekulcsolva, hadaró szóval ki is fejtette nyomban, hogy a történet meddő dolog, kár az időt pazarolni rá, hiszen úgysem tudjuk, nem hazudott-e az író. Semmi különbség nincsen a krónikák meg a fecsegő parasztok mendemondái között - mondta lebiggyesztett ajakkal, s vizes szemét kidüllesztve arca párnái közül, ahogy csak lehetett. - Hiszen lám, ő is ott volt mindég, ahol a kresztyénségért meg kellett állni a sarat, de vajon fognak-e róla szólni a krónikák? Nem, holott nagy idők voltak azok, a mai fiatalok nem is értik. A mai fiatalok csak azt tudják, mint kell valakit érdemeitől megfosztani, mint kell ráhúzni, hogy „német", s ezzel örök időkre bezárul a tehetetlenség tömlöcébe. De Isten mindent lát. Ami itt történik e földi téreken, nem számít. Csak az számít, ami odaát történik, a másvilágon, márpedig ő büszkén s nyugodtan áll az Örök Ítélő elé, mert tudja, jó helyet készített számára az igazak között. Egyébként azt is megmondhatja Julianusnak, hogy atyjafia, Ják nembéli Ivánfia Nagy Márton immár elkészült az apátsági templom építtetésével, meg is nézheti akárki, francia kőfaragók dolgoztak rajta. Ő ugyan nem látta, de hallotta. Nem holmi fatemplom az, hanem hatalmas kőegyház, amilyet első királyunk, István úr sem sokat emeltetett. Kérte Julianust, ne hirdesse ezt a dicsőséget, ő sem kevélykedik vele, sőt nem is szól senkinek.

Mire mindezt elmondta, hatalmába kerítette a keserűség. Méltatlankodva rázta a fejét, bajuszát rágicsálta, s hátán összefogott ujjai izgatottan billegtek, amikor megfordult, hogy hosszú, csoszogó léptekkel kiballagjon a könyvesházból.

- Mennyire jutál az Evangélium magyarázatában? - vetette utána Julianus.

A fráter mérgesen megfordult.

- Most immár nem bánom, ha erőszakval hátráltatnak es, most immár megcsinálom! - kiáltott fojtott hangon. - Nem bánom, ha az egész klastrom öszvefog ellenem. Mert te... te nem tudod - suttogva gyorsan körülpillantva az üres teremben, s fölháborodásában reszketett az álla -, hogy mit mívelnek velem! Nem es tudhatod, csak most jövél haza. Hát tudd meg... tudd meg, hogy most már alig adnak ennöm. Vásárnap es csak mócsingot ada a hetes fráter. Tejet alig. Hogy azt mondja a gárgyán, jobb es, mert akkora háj vagyon hasamon, képedön... Akkora farom vagyon... Mintha ugyan nem böjtölnék! S ez nem es háj, hanem csont.

Fáradtan legyintett, hatalmas szőrös kezével, mint aki mindenről lemond, s igazát Istenre bízza. Szeme álmosan, bágyadtan pislogott:

- No, de azért sömmi, ézös öcsém. Az Evángéliom megleszen. Most még kifújom egy küssé magamat, mert az idei nyár oly forró vala... Sömmi eső nem vala... Gyakorta guta kerülgete, bizony... Egyször meg es szédülék. De nyomban hozzálátok, mihelyt enged a hőség. Mert

ilyenkor, ha tudományos mívelködetbe merül az embör, nagy vértódulás vagyon, fejünkben megbúsul a vér, s osztán nem segél az orvos fráter többé.

Míg Julianus új ember volt a klastromban, Georgius atya sűrűn kitüntette bizalmával. Fölkereste a könyvesházban, fél szemmel nézegette a jegyzeteit, majd elmondta a sérelmeket, melyek naponta érték. Nem is annyira a perjel furkált ellene, mint inkább az az új fráter, Blasius. Isten tudja, kik lépnek manapság a szerzetbe. Régente nem így volt. Jól megnézte a perjel az emberét. De Aloisius fráter gyönge férfiú lett, félnapokig ül cellájában, s tanakodik ezzel a Blasiusszal. Holott ő nem sok jót néz ki belőle, a kenderesiek híres hazugok.

Julianus krónikáiba merült, mint aki nem szívesen hallja a szidalmat. Mire Georgius megsértődött, elhallgatott s kiballagott.

Ottó fráter nyugodt, hűvös mosollyal kérte Julianust, mondaná el, mennyire jutott munkájában. Amikor elmondta, titokzatosan az asztalához ment, kihúzta a fiókot, s hatalmas nyaláb jegyzetet vonszolt elő. Odatette Julianus elé.

- Súlyra es szép, mi? - kérdezte büszkén. - S ez mind a régi magyeriakról szól. De rábukkanék az igazságra. Tudod, mi az igazság?

- Türelmetlen vagyok, ézös fráter!

- Az, hogy el kell temetnünk az álmokat - mondta csöndes szomorúsággal Ottó. - S azt kell néznünk s mívelnünk, azmi előttünk vagyon. Mert a régi magyeriak útját megtalálni immár nem lehet, s ha valának es egykor, elveszének régön. Beléfulladának más népek tengörébe. Annyi évszázada már! Vajon hol lelhetnénk meg őket, s ha meglelénk es, vajon magyeriak-e? Ezt a nevet már régön elfeledték. A mi dolgunk, fiam, az, hogy kresztyénöket faragjunk az ugyancsak kemény fából való kunokból, azokból es, azkik itt vagynak, s megöntözék fejöket kresztvízzel, azokból es, kik Kunországban, Erdőelvén túl mint pagányok bitangolnak.

Julianus mindig rendkívüli tisztelettel tekintett Ottó fráterre. Hogy most így beszélt, egészen megdöbbentette.

- Nem hihetöm, hogy azmiben hívék...

- Szép vala, mese vala - sóhajtott Ottó fráter. - De azért, nem mondom, ha a szent engödelmesség nevében elküldenek, én megyek. Ám hogy űk, a mü ézös feleink még volnának, én nem hiszöm.

*

Hosszú esztendőkön át úgy gondolt Julianus Magyarországra, mint valami távoli, álomban látott földre. Ahogy múltak az évek, úgy lengett egyre távolabb az álom, s úgy szépült, ragyogott s vonzotta őt. Most, hogy újra itthon volt, s az első boldog napok után egyre gorombább valóság lett az álomból, Itália földje vált álommá. Ahhoz hasonlítgatta önkéntelenül a hazáját, oda vágyott vissza, messer Giovanni házába, ahol minden kolostornál csöndesebb kolostorban voltak, s minden szerzetnél igazabb szeretetben éltek.

Julianust, mint társait is, alig érdekelte más, csak a regulák által megszabott élet s a föladat, amit vállalt. A külvilág hercehurcáit, torzsalkodásait, alacsony hiúságát megvetette, mert tudta, hogy „csak a cellában vagyon békesség, azon kül háborúság és hívság vagyon”. De akár akarta, akár nem, naponta új híreket hallott. S ha azt akarta, hogy nagy terve valóra váljék, számolnia kellett az emberekkel.

Még a klastromban sem volt békesség, hát akkor hogy lett volna kint, a kavargó világban! Ki gondolt volna arra, hogy Aloisius fráter minden erejével meg akarja akadályozni az új rendház alapítását. Ki hitte volna, hogy Georgius fráter is valósággal tüzet fúj, amikor meghallja a tervet. Ki sejthette volna, hogy még Isten szolgálatában is gyűlölködve vetélkednek azok, akik régóta ismerik egymást, s tudják, hogy szándékaik tiszták. Mert a tanakodások a perjel cellájában meg nem szűntek, sőt egyre gyakrabban hallatszottak ki a vastag ajtón haragos pörlekedések zajai. A fráterek egy része nagy alázattal járt négyszemközti beszélgetésre a perjelhez, a másik rész meg elkerülte még a látszatát is, hogy bele kíván avatkozni a dologba. Voltak azután olyanok, akik hízelegtek Paulusnak és híveinek, de vigyáztak a perjel jóindulatára is.

Balázs fráter naponként órákat töltött bizalmas kettesben a perjelnél. Az ő társalkodásukból azonban nem hallatszott ki semmi. Amikor Balázs fráter kilépett a cellából, mindig igen elégedettnek s kissé titokzatosnak látszott.

Georgius a csendes sértődöttség és neheztelés állapotában csoszogott ide-oda, úgy látszott, reménytelennek tartja érdemei elismertetését. De nem is akart érte nyíltan, erőszakosan küzdeni.

Majd egyszer nyilvánvaló lesz mindenek számára, mily nagy, erős oszlopa ő a kereszténységnek, s akkor is ott volt az első sorban, amikor mások még azt sem tudták, mi az Evangélium. Bele kell törődni, hogy a mai világban olyanok uraskodnak, akiknek semmi érdemük nincs.

Egyszer azonban elbődült benne a bika. Julianus napokon át figyelte, mily komoran, szótlanul jár-kel, a hozzá intézett kérdésekre alig válaszol, nem eszik, a járása pedig olyan, mintha kiszállott volna térdeiből a köszvény. De nem háborgatta. És csakugyan, Georgius nem bírta sokáig a némaságot. Intett Julianusnak, kövesse a cellájába.

Ott Georgius gondosan betette az ajtót, szembeállt Julianusszal, megragadta a vállát, s fojtott hangon kérdezte:

- Mondd, ücsém, mi igaz abból, hogy Paulus fráter új klastromot kéván fundálni, valamely új szörzés regulái szerént?

- Így vagyon - felelt Julianus, fölkészülve a legrosszabbra, mert Georgius kidülledő szeme különös merevséggel bámult az ő szemébe.

- Osztán mely szörzés lönne az, he?

- Damankos atya szörzése.

- Hallék már valamit amaz atyáról. Ott lakozik valahol olasz földön, valami Venia nevű hegyön.

- Az nem Damankos, hanem Franciscus atya.

- Ne oktass te engöm! - kiáltott föl sértődötten. - Nézd csak! Maholnap a verebek tanejtják a baglyot.

Julianus szerényen elhallgatott.

- No, hát osztán kivel akarná fundálni Paulus fráter azt a klastromot? Hallom, te es benne vagy a nagy fundálásban.

- Én benne.

- Hát neköm mért nem szóltok, he?

- Paulus fráter dolga ez, nem az enyém.

Georgius fújt, eleresztette Julianus vállát, az ablakocska elé állt, háttal Julianusnak, kezét összekulcsolta a hátán, ujjai szaporán billegtek. Saruja hegyével a kövezetet ütögette. Julianus ismerte ezt a szokását, tudta, akkor tesz így, ha nagy harc dúl a szívében. Azt is bizonyosra vette, hogy Georgius erősen rágja most a bajuszát. Sajnálta, de tehetetlen volt. Georgius maró hiúsága, úgy látszik, korával egyre nőtt.

Végre hosszas töprengés után megfordult az atya, s reszkető szájjal hadarta:

- Látom, egyre-másra jönnek új embörök, ezt mívelik, azt mívelik, csak az nem jut eszükbe, hogy él itt egy Ják nembéli Ulrik fia Georgius, azkit nem a gólya költött. Azkinek érdömei vagynak kresztyénség diadalmában. Azki ott álla mindég a helyén, ha Jézus Úr hitéről vala szó. Miérte? Meg tudnád mondani, miérte? Én nem vagyok hiúságtól elkapatott férjfiú - kiáltotta bőszülten, s úgy remegett az ajka, mintha valami csípné. - De azmi sok, sok! Az embör tűr, hallgat, remél, vár. Vár egy életön át. De végezetül meg kell mondania, azmi a szüvét nyomja.

Nekilendült, s két-három lépéssel végigméne a szűk cellát. Majd odacövekelte magát Julianus elé s folytatta:

- Ják nembéli Iván fia Nagy Márton kűegyházat rakatott, nem amolyan fatemplumot. Nagy egyházat, kűfaragó mestörökvel, képírókval, csudájára járhat az egész ország. Én magam Isten szolgálatára adám magam. Hogy mindég én húzom a rövidebbet, neköm lökik oda a legrágósabb húst, legszálkásabb halat, legszárazabb kenyeret, legégöttebb kását, legkevesebb tejet, legsavanyúbb bort, csak hagyján. Nem vagyok az az embör, aki a gyomrának él, miként némely falánk szerzetösök. De hogy kihagyjanak, valamikor Jézus Urunk igazáért kell mívelködni, méges sok. Sok!

- Nem akar kihagyni senki, ézös fráter - csitította Julianus.

- Ne szólj! Ne szólj te belé! Taknyos! - rikkantotta Georgius. - Látom! Mit vélsz, tám vak vagyok? Mert bédugtad orrod a bononiai Univerzitás épületébe? Szagoltad a tudományok poros pergámenjeit? Letevél néhány egzámент? Látál néhány nagyobbacska egyházat meg falat? Ha nem valék es Bononiában avagy Párisban, nem magolám a bötűt valamely nagyszájú professzor ujjmutatása szerént, tám tudok annyit, miként te. De mindegy. Nem bánom. Megmondhatod Paulus fráternek meg a többinek, azki összvebújva pusmog, s csak azt nézi, miképpen törtethet följebb, hogy Georgius fráter nem alkuszik. Georgius frater tudja, ki ű, s mit ér. Tudja, hogy Isten leteként a Mennyekből, s fölíratja szenvedésimet érdömül. Mert Ű nyilván látja, miért szenvedök. Azért, mert kimondták, hogy németöt vagyok! Nyomnak, szorejtanak, tipornak. Megcsúfolják Jézus Evángéliomát, első szent kerálunk, Istefán parancsolatjait. Romlott kor, böcstelen üdők! Tombolnak a hitványak, csak mert magyeriaknak neveztetnek, kénlódnak az igaziak, csak mert eleik ide településének magyeri kerálok hívására, hitnek védelmében. Hol lönnétek, he? Hol lönnétek a Jákok, Poznanok, Huntok, Geroltok, Haholtok, Rátoldok s a többi némötök nélkül? Az ű erős karjuk, hű szüvük nélkül? Elsöpört volna nagy nemzetök haragja, s pagány lelketökre Pokol torka ásejtana!

Julianus régebben nem tűrte volna düh nélkül ezeket a fennhéjázó szavakat, de Hilbertusra s horoszkópjaira gondolt s haragja elpárolgott. Ahogy elnézte a méltatlankodó, kiabáló Georgiust, csak ősz haját, szakállát kellett volna vörösre cserélni, csak a viselkedését gőgösebbre s hidegebbre egyengetni, szavait kordába szorítani, s olyan Hilbertus lett volna belőle, hogy az anyjuk sem tudná őket megkülönböztetni.

- Hát ha immár szólana es Paulus fráter vagy akárki, nem megyök - fejezte be nagyot fújva s magát ágyán hanyatt vágva Georgius. - Ezt megmondhatod. Eredjetök Isten hírével. Látani sem akarom az ilyen képmutató kresztyénöket. Vale!

Ez után a beszélgetés után Georgius ismét némaságba burkolózott, képét fölfújta, nagy, széles homlokát összeráncolva törtetett a folyosókon, hátán keresztbe tett kézzel bámult le a szakállszárítóról a sárga őszi színekben úszó vidékre, s ügyének igazságos elintézését végképp Istenre bízta.

Balázs fráter hordta a külvilágból rejtélyes úton-módon beszivárgó híreket, s hordódöngésű mély hangján fölháborodva magyarázta a pihenőre összegyűlt fráтereknek, milyen tehetetlen uralkodóval verte meg Isten a magyar nemzetet. Endre úr elprédálta Halicsot is - mondta Balázs fráter, minden szót megnyomva, miközben hosszú, csontos arca elkomorult, kis sötét szeme tüzelt, ádámcsutkája vadul futkosott le-föl a kámzsa nyakában. - A halicsi ruszok két esztendővel ezelőtt csúful elbántak Érmelléki Füle úrral, de meg is érdemelte. Mert Füle rátarti, pimasz ember volt. Szabad folyton hangoztatni, hogy „egy kő sok cserepet tör" meg „éles szablya, jó paripa, jöhet aztán az orosszal"? Mert Endre úr őt küldte, már azt hitte elkapatottságában, hogy az egész világot elfoglalhatná, a tengert kimeríthetné... Neki köszönheti Endre úr, hogy Kálmán királyfit meg hétesztendős feleségét, a kis Salomét fogságra vetették, hű embereivel: Dömötörrel, Mikolával, Lászlóval rútul elbántak, Abát, az Abafiak más néhányát, így János fia Tamást, Ottó fia Júdást, Vid fia Mátyust, Pézsa fia Majsot kegyetlenül fölkoncolták. Hát még a szép fényes sereg! Most azután le kellett mondania Halicsról, csak hogy visszakapja Kálmánkát és Salomét. Ladomérban sanyargatták őket, Aba fia Dömötörrel és sok derék magyarral talpig vasban másfél évig. Most végre hazajöttek. Íme, ide jutott magyeriak birodalma.

- Hát pápa urunk? - kérdezte öblös, kongó hangon Balázs fráter, s körülpillantott a bólogató fráterek csoportján. - Most föloldozá hite alól a kerált, hogy azt mondja, nem kell bétartania szavát, visszavöheti adományait, ha ország kárára tevé. No, de hitet teve, hogy nem követeli vissza. Már most követeli, avagy nem követeli? Meri, avagy nem meri? Kiküldi vármögyénként a négy bírót, nosza vegyétök vissza a várföldeket, gyűjtsétök összve a szertefutamodott várnépöket, mint kotló a csirkéket, tegyetök igazságot. Tudjátok, hogy a várjobbágyok, hadnagyok követelőznek is, bíró uramék igazságot tésznek, de bizony mondom, sömmi sükerre nem viszen. Most es mit hallunk? Solt fia Solt Békésben a méhesi várnépek s várjobbágyok élén erővel foglalá el Szilast. Tibor úr, Gyula úr, Illés úr meg Sándor úr, mind bíró urak, küldözik ám Solt fia Solt urat Váraddá tüzes vaspróbára. No, hogy megyen-é, más kérdés.

A pihenőkön többnyire Balázs fráter vitte a szót, ha mint fiatalabb férfiú, csöndesebb is lehetett volna. Ezt mindenki mondta, de a kíváncsiság úgy fúrta az oldalukat, hogy alig győzték hallgatni örökké dohogó kifakadásait. Csudálták Balázs frátert, ugyan honnét veszi értesüléseit. Azt is meg kellett hagyniok, nagy erkölcsi fölháborodással ostorozta a bűnöket, s mindig a szegénység ügyéért szállt síkra. Amikor azután kiöntötte mérgét, s még mérgesebb lett, közbeszólt Georgius fráter, aki összevont karral, a háttérben állva, mogorván figyelte a szóbeszédet:

- Végezetül kinek a javára uralkodik Endre úr? A zsidóéra meg az izmaelitáéra. A zsidó: zsidó. Azért zsidó, mert nem híve Jézus Urunknak, hanem megfeszejté s megtagadá. Az izmaelita meg űnála is rosszabb.

- Némöt, zsidó s izmaelita! - kiáltott döngő hangon Balázs fráter.

Erre Georgius vérvörös lett, szeme kidülledt, karját meglendítette:

- Zsidó meg izmaelita!

- Némöt, zsidó meg izmaelita! - hangoztatta nyomatékosan, bár az idősebbnek kijáró tisztelettel Balázs fráter.

A fráterek zúgtak.

- Úgy megeszik egymást, sömmi sem marad belőlük - szólt a vitatkozókra Gerhardus.

Amikor ehhez a kérdéshez érkeztek, a nyugalom, békesség fölborult. Idős fráterek, akik a nyugodtság példaképei voltak, ugyanúgy zabolátlanná váltak, akár a sihederek. Paulus komoran szemlélte őket, Gerhardus nagy vígan németgyalázó szavakat kiabált, Julianus megundorodott. Ilyenkor látszott meg igazán, mennyit süllyedtek a klastrom erkölcsei. Régen mukkanni sem mert volna senki. Most is előkerült a perjel, rájuk is ripakodott, egynapi szilenciummal és külön böjttel fenyegette meg őket, de a morgódás, zúgódás azért tovább örvénylett. Különösen Georgiusszal nem lehetett bírni. Ha már átszakadt benne a gát, mindaddig ömlöttek méltatlankodásai és szidalmai, míg csak bele nem fáradt. Akkor kapta magát, hátracsapta kezeit, s leszegett bús fejjel elrohant, hogy bezárkózzék magányába.

Igaz, Julianus is belátta, amikor Paulusszal, Gerhardusszal s Desideriusszal, a régi kenyeres bajtársakkal együtt volt, hogy Endre úr kormányzása ijesztően romlik. Elképedt, amikor hallotta, hogy maga a pápa is levélben kérte a királyt, ne engedje, hogy a szerecsenek keresztyén rabszolgát vagy akár szabadot tarthassanak, mert *„azok társaságában maguk is pogányságba süllyednek”*. Endre úr azonban tehetetlen volt ezen a ponton is, mert a legtöbb szerecsen alattvalója éppen a feleségének, Julis nagyasszonynak volt, s ő mindenképpen megakadályozta a pápa kérésének teljesítését.

A zsidók csöndesek voltak, az igazi vérszívók az izmaeliták meg szerecsenek. Még itt is elszaporodtak Fejérvárott. Ha Julianus kiment a városba, nemegyszer látta, amint egy-egy szerecsen gazdagon hímzett selyemkabátban, piros csizmában, arany fülbevalókkal díszítve feszített a sokadalomban, nyíltan leterítette imaszőnyegét, s Keletnek fordulva leborult, hogy imádságait elvégezze. Olyan is volt, aki Aleppóban, a medreszében végezte tanulmányait ugyanakkor, amikor a király a pogánysággal hadakozott, s az egész keresztény világ lélegzetfojtva várta a müszülmének elleni harcok kimenetelét. Ilyen orcátlanok voltak a szerecsenek. Andorás urat pedig nem nagyon ingerelték a nép bajai. Sokkal többet törődött a konstantinápolyi császársággal, mint a magyar királysággal. Eljegyzéseket bontott és kötött, s kétségbeesett viaskodást folytatott a pénztelenség ellen.

Mindenki abban bizakodott, hogy Béla ifjabb király, aki már tizenöt éves volt, s apja kívánsága szerint feleségül vette a görög Laszkarisz Máriát, egyszer csak átveszi a kormányzást, és rendet teremt a jobb sorsra méltó országban.

Paulus egy hetet töltött Esztrigánban, beszélt az érsekkel, s amikor hazatért, bejelentette, hogy klastromot épít.

Aloisius atya föladta a harcot. Tegyen Paulus fráter, amit jónak lát. Ha a fiatalok új regulák szerint akarják berendezni a világot, ha azt hiszik, jobban segít az új, mint a régi, menjenek az új úton. Ő tudja, nem a regulákban van a hiba, s nem bennük van a győzelem. Az emberekben egyedül, akik a régi regulák szerint is tudták Jézust híven követni, Isten Országának építésén tudtak törhetetlenül fáradozni, szentek lenni, példát mutatni... Az emberekben lesz a hiba, ha az újak szerint sem diadalmaskodnak.

Szegény Aloisius frátert sajnálni kellett. Ő most úgy érezte, nagy sérelem esett rajta. Mintha bizony hűtlenek lennének hozzá, s nem Jézus hitéhez hívek.

Egy nap Paulus, Julianus, Gerhardus, Desiderius, Ottó, Besenyő Mikhál, Kenderesi Balázs kámzsáján kívül semmit sem véve magához fölkerekedett, s kivonult a klastromból. A búcsú igen érzékeny volt. Sorra megölelgették, arcul csókolták egymást. Még a perjel is elérzékenyült, s Isten áldását kérte reájuk, erősen fogadva, hogy naponként imádkozik értük az egész község.

A város nyugati határában, egy a mocsárból kiemelkedő lapos dombon ütöttek tanyát. Nyomban hozzáfogtak, hogy nádból kis kerek kunyhókat építsenek, mert amíg a klastrom első cellácskáit föl nem építik, kunyhóban kell lakniok. Víg énekszóval, nagy serénységgel láttak munkához. Amikor az éneklésbe belefáradtak, mókás szavakkal vidították egymást. A városban zengtek a harangok, mintha az ő kezdeményüket ünnepelnék, az őszi ég sötétkéken, ezüstfelhőkkel díszesen tágult ki fölöttük, a halálos nagy csendben csak a szélben hullámzó nád zörgése, susogása, vízimadarak jajgatása, kurrogása és hápogása hallatszott. Mindnyájuk ereiben gyorsabban pezsgett a vér, késük szaporán dolgozott, s csakhamar nagy halom nádat gyűjtöttek össze.

Első nap Gerhardust küldte ki eleségért a városba Paulus fráter, mert ő volt a legvidámabb, neki adtak az emberek legszívesebben. A fráter nekivágott a nádtengernek, s csakhamar eltűnt benne. Csak rikkantó szava hallatszott a távolból:

- Hej, szoktassuk magunkot a pusztához!

- Pusztán éltek eleink - kiáltott vissza Mikhál.

Valóban úgy éltek most, mint eleink Levédiában vagy a beköltözés után egy-kétszáz esztendeig az új hazában is. Belevették magukat a nádrengetegbe, irtották, vágták, tisztogatták a dombhátat, s tekintetük elégedetten járt körül a széles látóhatáron. Madárhangok zenéje, nádasok halk sziszegése ölelte körül őket. A kunyhókat úgy alkották, ahogy a szegény nép szokta, s ahogy sok ezer év óta alkották őseink. Csúcsosra, kerekre. Sással fonták össze a nádcsomókat, s olyan ügyesen, szilárdan s csinosan fűzték, kötötték, hogy a legvénebb halász vagy pásztor is megirigyelhette volna. Csak Desiderius volt egy kissé ügyetlen, folyton igazgatniok kellett, de ennek is örültek, együtt nevettek vele a sutaságán.

Balázs fráter szüntelen magyarázott, rendelkezett, s közben sort kerített az ország állapotának bírálatára is. Mélyen döngő hangja most szabadon harsoghatott. Így beszélhetett Kleon Athén piacán a tömegnek. Minduntalan abbahagyva a munkát, késével hadonászott, arca, szeme égett, haja, vékony szakálla lengett. Nyilván nem is azt az öt frátert látta, aki csodálkozva bámult rá, hanem azt az ötszáz, ötezer pogányt, aki szerteszét a gyepűk mentén csak a kellő pillanatot lesi, hogy rárontson a keresztény magyarok falvaira. Csakhát Balázs fráter nem prédikált, hanem az állapotokat szidta. Paulus meg is jegyezte:

- Ha fölhagysz ország állapotának meddő szidalmazásával, s erődet az Evángéliom hirdetésére fordejtod, nagy sükert érhetsz, ézös atyámfia.

Este megérkezett kápsáló útjáról Gerhardus. Vállán tömött átalvetőt cipelt. Büszke ábrázatot vágott, erősen törölgette megizzadt homlokát, mintegy jelezve, milyen teher nyomta a vállát.

Kitörő örömmel fogadták, Paulus szétválogatta az adományokat, s kinek-kinek kiosztotta a részét igazságosan. Millió csillag ragyogott fölöttük, a Hold sápadtan emelkedett a város fölé, s körös-körül vad zenebonába kezdtek a békák.

Minden pompásan ment, másnapra elkészült a három takaros nádkunyhó.

Azután hozzáfogtak, hogy összekéregetett ásóval-kapával megássák a leendő klastrom alapjait. Szerény kis kolostort terveztek, de majd kiegészítik, ha fölviszi Isten a dolgukat. Naponként bement valamelyikük a városba, hogy ékes szóval meggyőzze az urakat, mesterembereket, mennyi érdemet szereznek a túlvilágon, ha segítik őket. Össze kellett koldulniok követ, téglát, gerendát, zsindelyt, homokot, meszet. És kocsit, lovat, ökröt is kérniök kellett. Nem volt semmijök. De Paulus büszkén mondta: lám, mindenük megvan, mert velük Isten segítsége.

Vígan dolgoztak, ájtatosan imádkoztak, s éjszakánként olyan mélyen aludtak a szellős kunyhókban, hogy ördöng fancsali pofával kullogott el a környékükről.

*

Télen már kőházban, zsindelytető alatt laktak szűk cellácskáikban, s volt kapitulomházuk meg refektóriumuk is. A kis klastromot palánkkal kerítették, kapuval látták el, a kapura kopogtató buzogányt is akasztottak - igazi klastromuk volt, semmiből. S volt egy kicsinyke kápolnájuk is, a kápolna bejárata fölé harangocskát is szerzett Gerhardus. Hajnalban, ebédidőben, matutiumkor ő maga csendítette meg, s olyan büszkén hallgatta a hangját, mintha Bononia legöregebb harangja szólt volna.

A szél besivított ugyan a bekötözött ablaktáblák résén, s nappal is gyertyavilág mellett vakoskodtak, mert ólomkeretes üvegablakot vagy akár lantornát egyelőre nem tudtak kimesterkedni. Ha a refektórium ajtaját kinyitották, a hó bezúdult, hiszen pitvaruk sem volt. Kegyetlenül hideg, szeles ház, de ház, s ők teremtették. Az is igaz, hogy sem kép, sem holmi faragás nem díszítette falait. Sőt kilátszottak a meztelen kövek és téglák, mert már bevakolni sem tudták. Nem sokkal volt nagyobb és szebb fra Bernaldo bononiai klastrománál. De az udvaron nádból eszkábált kis ólban hat tyúk meg egy kakas várta türelmetlenül a tavaszt, s egy fészer alatt gubancos szőrű csacsi ropogtatta türelmesen a sovány, sással kevert szénát. Rossz időben ezzel járt a soros fráter a városba alamizsnáért meg egy tömlő ivóvízért.

Bútoraikat ők maguk eszkábálták, vagy ajándékba kapták jámbor polgároktól. Még farkasbőröket is kaptak, hogy meg ne fagyjanak. Volt ezenkívül egy hatalmas medvebőrük, erről úgy rendelkezett Paulus, hogy mindennap más aludjék alatta.

Mostanában, ha Balázs fráter ment a városba, különös hírekkel tért haza. A kormos, sápadtan lobogó gyertyavilágnál nagy tűzzel, a kis házat szinte szétvető harsogással mesélte, miként szorították sarokba Andorás urat bárói, ország nagyjai és előkelő jobbágyai.

- Vajon kerál ez? - tört ki villogó szemmel, s erősen kiülő szemöldökét levonta, csontos kezét ökölbe fogta, hosszú termetét kihúzta, szinte fejével verte a boltozatot. - Nem kerál, ézös atyámfiai! Ország nyomorejtója, elveszejtője. Most immár torkán az urak marka. Kapkod fűhöz-fához, könyörög, rimánkodik, hogy trónusát megtarthassa. Tudjátok, miben fáradoznak? Hát azban, hogy ezután csak a nagyurak, a keráli jobbágyok parancsolhassanak, nagy papi fejödelmök tölteközhessenek, ű kedég, Andorás úr, belé se szólhasson ország dolgába. Sőt még kardot es vonhassanak ellene, ha akarják.

Ezt már egyikük sem hitte. Hogy fölkent királyát karddal támadhassa meg az ország, s még csak zendülés bűnébe se essék, hogy maga a király egyezzék belé hatalma megnyirbálásába, mégsem hitték. Zúgódva hallgatták Balázs fráter kijelentéseit, s olyan képet vágtak, mintha mondanák: a kenderesiek híres hazudozók... De Balázs fráter olyan dühösen erősködött, hogy végül is el kellett hinniök. Fejcsóválva, sóhajtozva hallgattak. Már csakugyan fejjel fordul lefelé az ország. Hiszen a király felel a népért!

Tavasz felé újabb hírrel állított haza Balázs fráter. Aggodalmas képpel dobta le a kápsáló átalvetőt, s nyomban megszólalt:

- Valóban el kell vesznie e nyevolyás nemzetnek. Úgy hírlik, tavasszal összehívják ország gyűlését Fejérvárába, s kihirdetik az írást, hogy Andorás úr hatalma immár füst és pára.

- Nem löhet az! Ne szólj badarságot! - zúgták összevissza a fráterek.

- Ézös fráter - fordult Balázs felé Paulus rendkívül komoly ábrázattal, s fölemelte figyelmeztető ujját -, ügyelj, hogy ördöng meg ne közelejtsön. Szavaidat tödd gondosan mérlegre.

Erre Balázs fráter hevesen tiltakozott, mintha ördöng csak meg is környékezte volna. Ország gyűlését csakugyan összehívják, s a király ünnepélyesen kihirdeti, arany bullájával megerősíti, hogy már ezután semmi szava sincs az országban, az történik, amit a nagyurak, egyházi fejedelmek akarnak. Vége Magyarországnak. Íme, ide jutottunk annyi dicső évszázad, annyi hatalmas, kegyes király uralkodása után. Most már csak az hiányzik, hogy sírjaikból kiemeljük s a szélbe szórjuk szent tetemeiket.

Paulus megsokallta a szüntelen károgást, s kemény szavakkal elnémította Balázst. Ez duzzogott, morgódott, de a szent engedelmesség parancsára mégis meghúzta magát. Azonban ő is gondolkodóba esett, csakúgy, mint társai. Julianust tehetetlen harag kínozta. Lassan halad az ügyük. Már újabb kolostort kellene alapítani, azután gyorsan, mennél gyorsabban a többit. Hátha szörnyű összeomlás lesz Endre uralkodásának a vége? Hátha csakugyan Fridericus hatalma alá kerül az ország, s akkor hiába minden?

Az általános zűrzavar, mely az országban uralkodott, nem állott meg az urak kapuinál, a város falainál, hanem szétáradt, mint mocskos, miazmás hullám, és áthatott a kis klastrom palánkjain is. Ők, akik szemüket az égre szögezték, s elfordultak a világi élet gondjaitól, mocskos harcaitól, kénytelen-kelletlen belekerültek a hullámverésbe, s nagy magányukban akkor is az ország jövőjén rágódtak, ha nem váltottak egymással egy szót sem. Buzgón imádkoztak, világosítsa meg Isten a király és urai elméjét, ne hagyja az országot ebek harmincadjára jutni, hiszen Magyarország ügye az Egyház s így Isten ügye is.

Amikor azonban elérkezett a virágillatos május, a vándormadarak hazajöttek, s fészket raktak, a nádas kizöldült, a város körül fehérben, halványpirosban pompáztak a gyümölcsök, és a földet meleg esők áztatták, a város forrni kezdett. Már nemcsak Balázs fráter vette észre, valamennyien látták, amikor kápsáló körútjaikon megfordultak a falakon belül. Valami nagy dolog készült. A mocsarak északi részén túl, a Királykút környékén, ahol dombosabb s így szárazabb, füvesebb a vidék, sátrak nőttek ki a földből, mint a gombák, s egyre szaporodtak. A kolostorok, káptalani házak, vendégfogadók megteltek az ország minden részéből szállingózó urakkal, papokkal. Lovas vitézek sürrtek-forrtak az alacsony fa- meg vályogházak között, esténként a síkságon őrtüzek lobogtak, mintha hadra kelt volna a nemzet. Piros, kék, meggyszín, zöld, violaszín bársonyruhákat, hölgyprémes kucsmákat, zászlós dzsidákat lehetett látni midenütt, csak úgy kavargott a sok cifraság. Arany, ezüst lószerszámok, tarsolyok, tegzek, kardok, csatok kápráztatták a bámészan sereglő polgárokat, s a nők szája tátva maradt az előkelőségek ilyen nagy tömegének láttára.

Beszélték, hogy csakugyan meglesz az országgyűlés, eljön Esztrigánból maga a király is fényes kíséretével. Eljön Joannes - akit már visszahoztak - esztrigáni, Ugrin kalocsai érsek, Desiderius csanádi, Robertus beszpörimi, Tamás egri, Istefán ágrámi, Alexander váradi, Bertalan pécsi, Kozma győri, Bereck váci püspök, nem szólva a kanonokok s más egyházi férfiak sokaságáról s fényes kíséretéről.

Balázs fráter diadalt ült. Hol azzal az ürüggyel, hogy vállalja a koldulást, hol azzal, hogy a klastrom bővítése érdekében kőfaragóval, áccsal, téglarakóval akar beszélni, beiramlott hosszú lábán a városba, estig kódorgott, s újabb hírekkel megrakodva tért haza. Hiába, megbetegedett volna, ha saját szemével nem látja az országgyűlés leendő színhelyét s a városba özönlő előkelőségek hadát. Így napról napra közölte társaival, ki érkezett aznap. Most ez a püspök, most az jött meg, ennyi meg ennyi vitézzel. A kanonokok házában szálltak meg. Az egri, csanádi meg váci püspök számára díszes sátort emeltek, cifra szőnyegekkel s bíborkárpitokkal. Ugrin érsek is megérkezett talpig fegyverben, száz vasas vitézzel, zászlókkal, rogyásig rakva arany meg ezüst ékszerekkel s drágakövekkel. Csak a nyakában függő kereszt megér egy

vármegyét, az ujjain díszelgő gyűrűk mindegyike öt-tíz falut. Olyan ez az Ugrin érsek, hogy a német, ha meglátná, már az ábrázatától hanyatt-homlok menekülne az óceánig.

Végre annyi vendég érkezett a városba, hogy a falak szinte megpukkadtak. Ember ember hátán tolongott, a paripák majdhogy le nem tiporták az asszonyokat s gyermekeket, a sátrak tömege ellepte a dombot, szekerek csikorogtak éjjel-nappal, szállítva a rengeteg húst, lisztet, halat, sót, szénát és zabot embernek-lónak. S még egyre jöttek, csapatosan vagy kettesével-hármasával, magyeriak, besenyők, székelyek, németek, itt-ott franciák s olaszok is, Amennyire ábrázatukról s címerükről látni lehetett. Még kunok is jöttek.

Most már Julianus sem maradhatott nyugton. Útja azon a területen át vezetett, amelyen egykor azon a bizonyos éjszakán járt, amikor világgá akart menni. Jól emlékezett most is, hogy ült a gémberedett fűzfa tetején s hogy bámulta a fölkelő Napot.

Hallgatag kunokat, hegyes tekintetű besenyőket, hetyke, cifra magyarokat, mindenféle szerzeteseket, papokat, városi bámész polgárokat kerülgetett, úgy járva-kelve a sokaságban, mint valami zúgó erdőben. Nem szerette a nagy tömegeket. Valami ördögit érzett benne. Tudta, az ilyen gyülekezet gyakrabban végez ördögnek, mint Istennek tetsző cselekedetet, dühe, jókedve távol van a keresztyéni szelídség és alázatosság erényeitől, mindig a legnagyobb szájú kolompos uszításainak enged, szívesebben pusztít, mint épít, s roppant ereje elnyom, legázol minden jó szándékot. A hetyke, kevély, dagályos és puffaszkodó urakról egyébként is lerítt, hogy most aztán megnyergelik a királyt, s örök időkre úgy rángatják a zabolát, ahogy nekik tetszik. Julianus ugyan nem értett országos dolgokhoz. Hogy a hatalmasok mit akarnak, inkább érezte, mint tudta. Nyugtalanul leste hát, mit hoz az országgyűlés, mi lesz abban az okiratban, amit a király ki akar hirdetni.

A templomok zsúfolásig megteltek. Szent István székesegyházában díszes nagymisék voltak naponként, s a klastromok énekkarai vetélkedtek az éneklésben. Szüntelenül zúgtak a harangok, mintha vége-hossza nem lenne a processziózásnak.

De nemcsak a templomok, a csapszékek is tömve voltak. Julianus elszomorodva látta, hogy tolonganak a sebtében fölütött félszerek környékén a dorbézoló vitézek, mint nyakalják a bort, falják a sült húst, ropják a táncot, mint fenekednek egymásra ki-kivonva kardjukat, csákányukkal hadonászva, mint terül el a sárban egy-egy befakasztott fejű férfi, mint forgolódnak a négy égtáj felől Fejérvárra rajzó szajhák. Korántsem volt épületes látvány, ahogy ezek a nőszemélyek farukat riszálták, szoknyájukat emelgették, ittak, daloltak és veszekedtek. Itt-ott fülön fogtak egyet, haját lenyírták, ruháját letépték, testét olajjal bekenték s tollban meghentergették, azután zsuppra ültették s kikocsikáztatták a kapuba, ott még alaposan megvesszőzve a sikoltozó nőszemélyt. Julianus undorral fordította el fejét ezektől a förtelmes képektől. Íme, az ország - gondolta, amint lehajtott fejjel bandukolt a tömegben. Aranyas-ezüstös urak és papok, részeg vitézek, rikácsoló dajnák, bámész olaszok, kéregető koldusok, csatangoló gyermekek, zúgó harangok és csöndesen meghúzódó szerzetesek. De hol a nép? Hol a földtúró paraszt, aki búza, hal, hús, prém, fa képében véres verejtékkel szállítja az adót, hol a kőfaragó, ács, kádár, kerékgyártó, fegyverkovács, hol a pásztor, a halász?

- Hát te mért lógatod az orrod, ézös atyámfia? - szólította meg egy reszelős férfihang.

Julianus fölpillantott. Különös alak állott előtte. Zömök, vállas, dús barna szakállú férfiú, csizmában, bőrzekében, de a zeke alól nem szokmány, nem is nadrág, hanem papi ruha csüngött nagy piszkosan, szakadozottan, félig eltakarva a csizmát. Haja is körül volt nyírva, feje búbján tar folt látszott, amikor lehajolt, hogy lova lábát kiszabadítsa a kantárból, mely rábonyolódott. Sötétpej, kosorrú, sovány paripája volt. Első pillantásra szegényebb katonának

látszott valamelyik vidéki úr csapatából, de mit keres rajta a papi ruha? Meg nyakában a vasból vert kereszt?

- Isten áldjon, atyámfia - köszönt neki Julianus zavartan.

- Bámulod, úgy-e, ezt a gyalázatos hadat? - folytatta a reszelős hangú ember. - No, de hát dicsérjük Jézus urat.

Vállára akasztva jófajta íjat, oldalán ezüstveretű tegezt viselt, s amikor fordult egyet, Julianus látta, hogy könnyű görbe kard is függ az övén.

- Mit csudálsz? - kérdezte az idegen. - Nem látál még papot?

- Papot láték, de olyat, azki bőrzekét visel meg íjat, tegezt, kardot, még nem láték. S azt csudálom.

- Nézd, ézös fráter, valamikor Ugrin érsök urunk űnagysága, avagy Bertalan pispek úr, avagy más pispekek lóra ülnek, hadba mönnek, tám a puszta csuhájuk vagyon rajtuk? Van bizony jó íjam, tegzöm, kardom, de még késöm es.

Azzal az övén fityegő rövid hüvelyből hosszú, hegyes kést húzott elő.

- Sőt még csákányom es vagyon - dicsekedett tovább, leakasztva a nyeregkápáról egy csákányt s meglóbálva annak rendje-módja szerint. - De szükségös es. Vajon hol valál eddig, hogy csudálkozol rajta?

Julianus elmondta, hogy Bononiában volt évekig, az Univerzitáson. A pap füttyentett.

- Az már töszi! Osztán mért nem maradál ott? Mégiscsak más.

Haza kellett jönnie, mert, amint látja, az aratnivaló sok, de az arató kevés.

Elindultak a városban. Kiderült, hogy a papot Eusebiusnak, azaz Özsébnek hívják, lent a Mezőségen terelgeti nyájait az üdvösség felé.

- De azok oly igön kutya népek - panaszolta -, hogy kard meg csákány nélkül nem bódogul vélük a pap sem. Tudod te, hányszor gyújtának föl a híveim? - Diadallal fölkiáltott repedt hangján, mely úgy zörgött, mint egy meghasadt tülök. - Nem es alejtod! Négyször! Mindönt! A faházat, ólakat, szénát, szómát, gabonát, mindönt. Négyször égék le én magam, kétször az egész falu. Templomostól!

Julianus elképedt.

- Vajon kresztyénök-e hát a híveid, atya?

- Mernéd csak mondani nékik, hogy nem kresztyénök. Majd béfakasztanák a koponyádat. Én es kiprédikálám pagányságukat, ez lött a vége. De a hívek még hagyján. Nagyobb baj, hogy a szomszéd parókia papja feneködik reám. Tavaly példának okáérte alig kaszála valami szénát. Megparancsolá tehát híveinek, vönnék el az én szénámat. Hát ezbül oly igön szernyő vereködés támada, hogy négyen maradának hóttak az hívei közüle, hárman meg az enyémek közüle. Egy sereg meg nehezen megsebösödött. Vala dolga a javosembörnek.

Ez még semmi. Azt is elmondta Özséb atya, hogy nemcsak a szomszéd kurafi pap, de ő is fegyverbe állította híveit, s elvette egy Ákos nevezetű besenyő disznó barmait. Kénytelen volt ezt mívelni, mert hívei egy véka búzát, egy marék kölest, egy fiabárányt, egy fickóhalat, egy egérprémet sem adtak neki. Étlen meg csak nem fordulhat föl. Ákos úr kresztyén ugyan, de titkon bálványt imád, ördönghöz fohászkodik. Azt mondják, lóhúst is eszik. Lelke rajta.

Julianus nagy hévvel fejtegette, ez egyenest a Pokol mélységébe visz. Vajon nem olvasta-e, mire jutnak az erőszakos, rideg, elvadult papok? Özséb nem olvasta. Legyintett.

- A misekönyvet elolvasom, mert fejembe veré mestöröm, de más írást olvasni én bizony nem tudok. Vagyon még pispek is, azki nem tud olvasni. Hát az a pécsi pispek, aki ellen még pápa urunk űnagysága es tiltakoza? Megmondák, hogy olvasni sem tuda. Mért lönnék én okosabb?

Harsányan nevetett.

Julianus elköszönt tőle, ő meg lovára vetette magát, s úgy elügetett, hogy csak úgy porzott. Fegyverei kackiásan csörögtek.

*

Nagyot dobbant Julianus szíve, amikor a püspöki palota kapuálló vitézétől megkérdezte, ugyan szólhatna-e Ugrin tisztelendő érsek úrral, s a nagy bajuszú mokány biccentett, s tisztelettel félreállt az útból.

Hosszú töprengés után szánta rá magát Julianus, hogy fölkeresi az érseket. Elérkezett az ideje, hogy nagy tervéről szóljon! Hallotta hírét nagy okosságának, igaz magyeri szívének, minden tudomány és művészet iránt való lelkesedésének. Bízott benne, hogy a nagy hírű, nagy hatalmú érsek fölkarolja ügyét, még tán a királynak is szól. Dobogó szívvel, izgatottan lépkedett föl a palota keskeny kőlépcsőjén, s megbámulva a faragott oszlopokat, belépett egy szemközt nyíló terembe.

Ez a fogadóterem volt. Körös-körül csodálatos falfestmények díszítették, indák, levelek s virágok közé foglalt szentek, továbbá Jézus mint halász, amint Péternek éppen mondja, hogy elküldi őt lelkeket halászni. Szemközt a falmélyedésben keskeny, ólomkeretes színes ablak bocsátotta be a megtört napfényt. Gyönyörűek voltak a bútorok is, nagy, nehéz, öblös székek, súlyos asztal. A székeken aranysárga, feketével pettyegtetett tigrisbőrök hevertek. Egy hatalmas széken, melybe nyilván a püspök szokott ülni, óriási tigris most is félelmet keltő bőre, a kisebb székeken afféle kölyöktigriseké. Vörös márvány volt a padlózat.

Csakhamar benézett egy szolga, s idegenes kiejtéssel mondta, hogy az érsek úr nyomban jön.

Csakugyan nyomban jött is.

Julianus most látta először a nagy hírű, országszerte tisztelt érseket. Valóban fejedelmi alak volt. Látszott rajta első pillantásra, hogy a délceg Magyeri törzs sarjadéka, nemhiába nevezik Ugrinnak. Csák nemzetsége büszke lehetett rá.

Már ahogy belépett, parancsoló volt. Magas termetű, széles vállú, boltozott mellkasú, nyugodt lépésű, feszülő tartású. Parancsoló volt erős, hajlott orra, égő fekete szeme. Lekonyuló fekete bajusza fenyegető lomhasággal vegyült sötét, dús szakállába. Orcája barnaságából, szakálla sötét fürtjeiből kivilágított ajka különös pirossága.

Julianus az első pillanat megilletődöttségében csak azt az erős, lenyűgöző sugárzást érezte, ami az érsekből felé áradt. Csak amikor meghajolt, köszönt, s megcsókolta a súlyos kezet díszítő halászgyűrűt, vette számba az érsek méltóságának egyéb díszeit is. Elsősorban a papi palástón ragyogó nagy aranykeresztet. Gyöngyök keretezték, középen szikrázó kristály villogtatta kék-zöld fényét. A súlyos aranyláncot, mely a keresztet tartotta. Mely régi, hírneves magyar ötvös készíttette ezeket a remekeket? Első pillantásra látszott, hogy igen régiek. Julianus gyakorlott szeme fölismerte rajtuk az ősi levélalakzatot, mely a két-háromszáz esztendős ékszereket különössé teszi.

Csák nembéli Ugrin nyomban látta, hogy Julianus szakértő módjára vizsgálgatja a nagy keresztet s láncot.

- Tám csudálod e kresztöt, atyámfia? - kérdezte szépen zengő hangon.

- Csudálom, tisztölendő atya.

- Értösz tám hozzá?

- Sokat láték s forgaték. Valamikor a klastromba ékszerszámok, kupák, tányérok s ezfélék kerülének, neköm adák, nézném meg.

- Kerek kétszáz esztendős - emelte föl a keresztet az érsek büszkén, megcsókolta, s meghatott szeretettel szemlélte. Arca most álmodozóvá vált. - Még ama Csák úré vala, azki fölvevé a kresztyénségöt. De már azkor megvala néki, noha nem vala kresztyén. Mert, mint tám tudod, pagányok is öntének néha ily kresztöket. Én láték egy tarsolydíszt, mely még Levédiában készüle, s azon is rajta vagyon már a kreszt.

Julianus kezébe adta a keresztet. Ő hosszan forgatta, csodálta, s elragadtatott cuppantásokat hallatott, mintha csemegét ízlelgetne.

- Ülj le, ézös atyámfia - kínálta székkel az érsek. Maga beleült a nagy tigrisbőrrel takart székbe, piros csizmás lábát előrenyújtotta, szemöldökét fölhúzta, s érdeklődve várta, mit mond Julianus.

- Örvendezök, atyám - mondta csöndesen -, hogy ily nagy hozzáértésvel forgatod ötvöseink mívét. Mert ezbül es reménylöm, szeretetvel s megértésvel hallgatod szavaimat. Én ki akarnék menni amaz égig érő nagy högyekbe, hol eleink egy része marada, s hitöm szerént ma es él sötét pagányságban s nagy árvaságban. El akarom vinni nékik Jézus Urunk velágosságát, meg akarom nyitni előttük az idvességre vezető utat... s haza akarom hívni űköt.

Félénken pillantott a hatalmas egyházfejedelemre. Az még jobban fölhúzta sűrű szemöldökét, erősen Julianusra tekintett, majd megint lebocsátotta szempillái függönyét, mint aki képekben akarja látni, amit hallott.

- Tahát el akarsz menni - ismételte lassan.

- Tudjuk - folytatta hevesebben Julianus -, hogy eleink egy-két törzse esmég Észak felé vonula s ottmarada. Nemcsak együgyű öregök, nagyatyáink, nagyanyáink szólnak errűl, hanem régi írások es. Nyoma vagyon még eleink levédiai dolgának görögöknél s arabusoknál es.

Ugrin érsek helybenhagyólag bólintott.

- Azmit tudék, megolvasék, megvizsgálék, meggondolék.

- Idegön nemzetök nyelvét es érteni kell ám - vágott felé az érsek.

- Értek kunul s besenyőül.

- Jól vagyon. S hát a többi tudomány?

- Bononiában valék. Jártas vagyok latinban, görögben, olaszban, némötben.

- Ez már töszi! - csapott a térdére elégedetten az érsek. - No és hát ti, ama Dominicus atya regulái szerént klastromot rakátok, s prédikálni akartok idegön nemzötök között?

- Így vagyon.

- Azt kévánod hát, hogy én donációkat tögyek s tétessek klastromotok számára, hogy új klastromokat rakhassatok szerte az országban s prédikálhassatok...

- S valakik alkalmatosak, útra övezhessék magukat, s fölkeressék feleinket ama távoli hegyek közötte.

- Nagy dolog, nagy dolog, Istennek tetsző dolog! - ismételgette Ugrin érsek merengve.

Julianus boldog volt. Kigyúlt arccal, ragyogó tekintettel nézett az érsek arcába. Tudta, nyert ügye van. Szíve oly gyorsan vert, hogy a kezét rá kellett nyomnia. Talán még ma kezébe veszi a dolgot az érsek. Nagy ember, okos ember. Mély tüzű szeme ellát egészen a magas hegyekig, ahol magyeriak várják már évszázadok óta a megmentő isteni küldötteket.

Hogy ne rabolja az érsek bizonyára drága idejét, fölállt. Ugrin is fölállt, egy fejjel magasodva Julianus fölé.

- Bízd ügyedet reám - mondta bátorítón, s roppant súlyú kezét a vállára nyugtatta. - Látom, igaz ügy, kresztyéni parancs, hogy feleinket megmöntsük, ha még vagynak. Bátor én úgy vélöm, nincsenek. Magunk vagyunk, s feneködnek reánk a gaz teutonok. No majd gondolkozom, mit töhetnék.

Julianus alig tudott lebotorkálni a keskeny lépcsőn. Amikor kiért a szabadba, nem látott semmit. Csak ment, ment mintegy álomban, alig bírva túláradó izgalmával. Most itt jár mellette láthatatlanul a kék asszony, a jó angyal, ki Bononiában megmutatkozott. Minden lépésére vigyáz, ügyeit jóra fordítja.

Rohanvást ment haza a klastromba. Amint belépett a kopár udvarba, nyomban Ottó fráterhez futott. Ottó a kora tavasszal ültetett csenevész kis gyümölcsfákat tisztogatta, vizsgálgatta, kapával a tövüket lazítgatta. Ajándékba kapott csemeték voltak, amiket az ispotályosok kertésze kidobott az útfélre. Desiderius azonban fölszedte, elkérte, alázatosan megköszönte s hazahozta. Ottóval ketten ültették el aztán.

A fráter szokott hűvös, zárkózott mosolyával hallgatta Julianus lelkes szavait az érsekről s a megígért segítségről.

- Nagy férjfiú, igön nagy férjfiú! - tüzelt elragadtatott hangon Julianus, s nem találva helyét, körültopogta a kis almafát, mellyel Ottó éppen bíbelődött. - Hallottad volna, mint szóla ötvösökről, kresztöktől, tarsolydíszről. Első pillantásra meglátszik, mely nagy elméjű, művészetöket tudó és szerető férjfiú. Már az alakja es...

- Ösmeröm, látám - hűtötte le Ottó fráter.

- No, úgy hát tudhatod magad es. Ézös fráter, érsök atyánk még ma utánajár ügyünknek. Hamarosan új klastromunk lesz, meg esmég új, teliépítjük az országot. S kimegyünk ézös feleinkhöz. Te es, én es. Utánunk a többiek. Egyre-másra mönnek mindaddig, míg ama távoli magyeriek kresztyénökké nem lösznek, s végezetül haza nem térnek.

- Ezből a kevésből, mit az érsök monda? Elegendő, ha csak a kunokat megtérítjük - sóhajtotta Ottó fráter egy kis lemondással a hangjában. - Meg azt a sok kresztvízbe mártott pogányt, azki idebé rontja az országot.

Julianus kedvét nem rontotta Ottó fráter kételkedő hűvössége. Nem bírt magával, nem látott mást, csak Ugrin érseket, nem hallott mást, csak az ő biztató szavait. Jó angyala, a kék ruhás égi asszony megsegíti. Hiszen most csődül össze az egész ország Fejérvárott. Mindazok a nagy hatalmú, gazdag urak, akik egyre-másra adományozzák a földet, falut, halászhelyet, kincset a klastromoknak, építik az egyházakat, itt gyülekeznek. Most kell kiválasztani s Jézus Úr ügyéről meggyőzni azokat, akik a kavargó, dorbézoló, verekedő, bűnös pogány tömegben igaz férfiak. S ez könnyű föladat, hiszen maga Ugrin, a jeles érsek támogatja az ügyet.

Mégsem állhatta meg, hogy vacsora után el ne mondja, hol járt, mit végzett. Ki kellett öntenie túláradó szívét, mint valami gyermeknek, aki csodálatos ajándékot kapott. A fráterek nem tudtak hová lenni örömükben. Paulus ugyan hümmögött: kár volt a maga szakállára beleavatkoznia a rend dolgába, hiszen ő már mindent elintézett az esztrigáni érsekkel. Igen, szólt közbe Julianus, de annak már egy esztendeje, s az új rend semmi adományban nem részesült.

- Vajon azért fundálánk-é a klastromot, hogy donációkat kapjunk? - feddte szigorúan Paulus.

Julianus elszégyellte magát. De Balázs fráter védelmére kelt:

- Jót akara s jót mívele.

Ez meglepte Julianust. Furdalta a lelkiismeret: lám, mindig gyanakodva nézte Balázst, óvakodott tőle, pedig vele is úgy van az ember, mint a vörös kutyával, vörös emberrel. Olyan jámbor lehet, mint a kezes bárány, de mert vörös, mindenki kerüli. S éppen ezért válik harapóssá.

Hogy hibáját jóvá tegye, bizalmasan elmondta, mint vélekedett az érsek a Keleten maradt magyarok megtérítéséről, hazahívásáról. Hogy, azt mondja, Istennek tetsző dolog. Nagy dolog. S ezt kétszer is mondta. Nem hiszi ugyan, hogy még megvolnának, de nagy dolog. Istennek tetsző dolog.

Balázs fráternek az volt a szokása, hogy a bal szemöldökét erősen rángatta, amikor izgalmas dolgot hallott. Most pillanatonként fölrántotta, meg megint lesüllyesztette, kis szeme szinte belefúródott Julianusába, dörmögő hangon helyeselt, s ádámcsutkája a szemöldökével egyszerre ficánkolt.

- El kell menni! El kell menni! - ismételgette minden szemöldök-rántáskor s ádámcsutka-ugráskor. Hevesen biccentgetett a fejével.

Julianus igen meg volt vele elégedve.

Könyveket a régi klastrom könyvesházából szoktak hozni. Amikor Julianus legközelebb átment könyvekért, Aloisius fráter azzal fogadta: no, mikor indul Keletre, azokhoz a bizonyos magyeriakhoz? S reméli, őt is elviszi magával. Nem bánná, mert ezeket az itteni magyeriakat egyre nehezebb elviselni...

A könyvesházban egy másolgatásba merült atyával, bizonyos Benedekkel találkozott. Ott ült az írópulpitus előtt, s hollótollával csikorogva szántotta a hártyát, tűhegyes ecsetjével szaporán írta a szép piros kezdőbetűket. Amikor Julianus belépett, az atya nyomban felé fordult, s nagy méltósággal mondta:

- No, te vagy az, akinek kicsi az ország? Jóllöhet még ezt a kicsit sem tudjátok röndbe tönni?

Akármilyen szerzetesi szeretettel s kedvességgel mondták is ezeket a szavakat, mégis volt bennük némi csípős gúny. Klastromi hangokhoz szokott füle megérezte a kenetteljes szavak mélyén ülepedő parányi aljat. De olyan boldog mámorban élt, hogy csöndes mosollyal megbocsátotta. Fölírja ezt a kék ruhás asszony, aki láthatatlanul ott áll a balján, mindent hall és tud.

Balázs frátert csak két dolog izgatta ezekben a napokban. Csak kettőről beszélt, elmellőzve Ottó fráter véleményeit a kunok megtérítéséről, Paulus komoly intelmeit a világ fenekedéseiben való részvételtől, Desiderius franciscusi történeteit a klastrom csacsijának eszességéről, Gerhardus mókáit, Mikhál csendes zsörtölődését a városbeliek gyalázatos istentelenségei s iszákossága miatt. Egyik az országgyűlés volt, a másik Julianus nagy terve. Kigyúlt orcával fejtegette az urak szándékait, a király helyzetének tarthatatlanságát, tudni vélte, mi van a már

megfogalmazott s ékes hártyára leírt, aranypecséttel megerősített levélben. Ha ez így folyik tovább, mondta keserű haraggal, meghúzhatják az ország fölött a harangot, szent István, László, Kálmán, az öreg Béla foroghat koporsójában. Amit a nagy ősök teremtettek, széthúzzák-vonják a patkány-utódok. Ugyancsak sokat beszélt a keleti magyarokról. Ő maga nem olvasta a krónikákat, nem ismerte a nagy Gestát, nem hatolt bele a honfoglalás előtti idők történetébe, de, mint mindenki, ő is eleget hallott gyermekkorában a levédiai szétválásról s az égig érő hegyek között élő törzsekről. Gyakran nem volt benne bizonyos, vajon kétfelé vagy háromfelé szakadtak a magyarok, összekeverte „Csoba magyarjait", a sabirokat az Észak felé vándoroltakkal, s a szétválást is úgy képzelte, hogy a besenyők nagy erővel rátámadtak eleinkre Levédiában, a férfiak kivételével mindenkit megöltek, s szétverték az egész szállást, szörnyű vérengzést, gyújtogatást míveltek, a barmokat egy lábig elhajtották, az egész népet koldussá tették. Julianus is, Ottó fráter is más véleményen volt, de Balázs frátertől nem is lehetett várni, hogy lépésről lépésre kísérgesse tanulmányaikat, amikor annyira elfoglalták az országos események. Szép volt tőle, hogy amit Julianustól, Ottó frátertől imitt-amott hallott, bevette, s úgy viselkedett, mintha maga is régóta tudta volna.

Végre egy nap azzal rontott Balázs fráter a klastromba, hogy megérkezett a király. Ő látta is színről színre. Gőgösen ült paripáján, rogyásig rakva arany- meg ezüstmarhával. Lova szerszámjából sem látszott egy ujjnyi szíj, az mind ezüstveret, aranydísz. Különben szép férjfiú Andorás úr, meg kell hagyni, jól ül a lovon, vidám ábrázatú, úgy külsőre igazi Árpád-vérnek látszik. Azért ha valaki király létére urai hűségét csak úgy tudja megtartani, hogy nyakra-főre adományokat szór közéjük, hasztalanul jár a Szentföldön, feleségét meggyilkolták, Halicsban csak csúfság érte, s végül az urak rátették markukat a torkára, szomorúbb, alázatosabb is lehetne. Ülhetne egyszerűbben szerszámozott lovon, viselhetne egyszerűbb ruhát, kevesebb ékszerszámot. A haja, szakálla is lehetne egy kicsit szürkébb. De olyan szép dióbarna most is, mint valami ifjú. Még a vason is fog a rozsda, csak őrajta nem az ország rengeteg könnye. Nem rokkantotta meg a csapások és kudarcok szörnyű súlya.

Andorás úr megérkezését abból is tudni lehetett volna, hogy a harangok szünet nélkül zúgtak. A város felöl állandó zsongást, zümmögést hozott a szél, mintha óriási darázsfészek forrt volna ott a falak között.

Paulus úgy intézkedett, hogy amíg a királynap tart, a készből élnek, a klastromban egy-egy napos marad házőrzőnek meg szakácsnak, a többiek bemennek a városba, hogy amint illik, a többi szerzet frátereivel s a világi papokkal együtt részt vegyenek az egyházi szertartásokban és ünnepekben. Ha már a király a városban van, ha már összegyűltek az egyház és ország nagyjai, ha már ünnepélyes nyilatkozat lesz az országgyűlésén, kell, hogy Isten áldását kérjék a gyarló emberi munkára.

A város belsejében mozogni sem lehetett. A tavasz különösen forró volt, az utcák szemetjét, porát forgószél kavarta, s szórta emberek, lovak szemébe. Növelte a port s piszkot még a vadul nyargalászó vitézek új meg új csapata, mert az mind táncoltatta a lovát, mind rohant, mind rúgtatott.

Szent István négytornyú vén székesegyházában óriási papi segédlettel misét celebrált Joannes esztrigáni érsek. A király széke a szentélyben állott. A templom hosszú, két oszlopsorral három hajóra osztott térségében egymást nyomták-szorongatták a hívek. Elöl a kíséret előkelői, hátrább a város nagyjai, egészen hátul a vitézek, polgárok. Még kint, a templom előtti térségen is ezrével tolongott, térdepelt, énekelt s imádkozott a nép, a nagyajtón kiharsogó énekszó, orgonazengés, zúgó imádság hangjai szerint igazodva. Sok asszony rosszul lett, egy öregember meghalt, néhány kisgyermek visított, mert legázolták.

A mise órák hosszat tartott. Julianus a karban állott, onnét láthatott-hallhatott mindent. Paulus állott mellette, a másik oldalon Gerhardus. Mindnyájuk torkát meghatottság szorongatta, Julianus alig bírt megküzdeni könnyeivel. A magasból alátekintve a székesegyház mélységébe, a hullámzó emberáradatra, mely elöntötte a templom minden talpalatnyi helyét, hallva a szárnyaló, tömött énekszó falrengető zúgását, mely mint tenger hullámverése dübörgött körös-körül, szinte megsemmisült. Az énekesek kopasz koponyái között látta a királyt, amint aranyabronccsal a fején, bíborpiros palásttal a vállán, egyenes, aranyveretű kardját a térde közé állítva s összekulcsolt kezét a markolatra nyugtatva komor arccal fordult a miséző érsek felé. Milyen kicsi volt innét a magasból Andorás úr! Milyen sajnálnivalóan kicsi. Szinte szánalomra méltó. Szép arcán megrendültség felhőzött, dióbarna haja a hölgyprémre omlott, dús, ápolt szakálla eltakarta a palást csatját. Olyan nagy volt a király, mint a mellette ülő Ugrin érsek, igazi Árpád-ivadék, az orra kissé hajlott, a keze nagy. S mégis milyen kicsi, milyen árva volt ebben a roppant tömegben, a templom mélyén.

Körös-körül lengtek az egyházi zászlók, komoran meglibbentek a kemény csatákon zsákmányolt teuton harci lobogók. Mintha évszázados álmaiból ébrednének ezen az országra szóló ünnepen, mintha megremegnének a gyűlölt magyarok ragyogásának, sokaságának láttán. A király egyszer tétován körültekintett, s a magasba fordította arcát. Talán ősi diadalmi jeleit nézte. Talán arra gondolt, hogy verte szét Konrád császárt István ispánja, Sebös, hogy fullasztotta a Fertő, a Rábaköz mocsaraiba a vasas népet, hogy futtatta a Vértes lankáin. Új zászló is volt a templomban, az a keresztes Árpád-zászló, mellyel Andorás úr a Szentföldre vonult. S néhány lófarkas, aranyfélholdas kopja is, új vastartóba szúrva, a táborhegyi ütközetből.

Johannes érsek, messze zengő szóval olvasva a szent leckét az elébe tartott hatalmas könyvből, megkerülte az oltárt, mely mögött a királlyal s a hívekkel szemközt misézett, előrejött, s belekezdett az ünnepi prédikációba. A tömeg mozgolódott, susogott, mint szélben az erdő, majd elcsöndesedett, mert Johannes érsek körülhordozta fennkölt, szigorú tekintetét, őszbe csavarodott szakállát megsimogatta, hajlott derekát kihúzta. A király is hátravetette derekát székén, jól megtámaszkodott, s elszánta magát, hogy ezen a nagy napon jól elméjébe vési az érsek szavait.

Johannes csöndesen kezdte szavait. A húsvéti ünnepekről szólott, amikor megújul a természet, föltámad álmából az erdő, illatoznak a virágok, hirdetve, hogy itt az újjászületés ideje. Példát kell vennünk a természetről, s nekünk, kresztyéneknek is meg kell újulnunk lélekben. A nagy tragédia lejátszódott, a Megváltó levétetett a keresztről, melyre a világ hatalmasai szegezték, sírba tétetett, de hiába volt a síron nehéz kő, íme az angyalok elhengerítették, s Jézus előjött dicsőségben és fényben, hogy lábbal tapossa a bűnt, fölszabadítsa a szenvedőt, fölmagasztalja a megalázottakat, letörölje a könnyeket, melyeket érette ontottak.

- Ó, kresztyéni lélek! Ó, bínös lélek! Ó, bódogtalan és szomorú lélek! Ó, balga, tisztátalan lélek! - kiáltott az érsek hatalmas, zengő szóval, kitárta karjait, s megremegtette az óriási templom falait, a hívek szívét. - Ösmérd meg magadot és a veszödelmeket körülted! Ó, kedves lélek, fordulj el most vétkeidtől. Íme, mindön vétködet megbocsájtom bínbánatodért. Ó, drága lélek, ne szánd magad a kárhozatra, íme, ízös szóval hívlak tégöd, félreteszöm a bosszút, jorgalmamba fogadlak, és égi dücsőségvel jutalmazlak!

Kifejtette, hogy Mária Magdalénához szólott így Jézus, de így szól mindnyájunkhoz e világ végezetéig, amíg csak bűnösök lesznek e Siralom Völgyében.

Ezen a tavaszon azonban még nagyobb nyomatékkal szól hozzánk Jézus, mint amikor Mária Magdalénához szólott. Mert a király, Andorás úr, ez ország fölkent nagyura, dicső őseinek ivadéka, értekezvén az ország és egyház uraival, bölcs belátásra jutott. Elhatározta, hogy kiemeli nemzetét bűneiből, a zavarokból és nyomorúságból, melybe az emberi természet hibájából s a nehéz esztendők miatt süllyedt. Hasonlatos magyeriak országa Mária Magdaléna állapotához. Mert ez az ország is befestette orcáját, mint a ringyók, hogy ne láttassanak a szörnyű nyavalyák sebhelyei, áruba bocsátotta szemérmét, magára aggatta cifraság jeleit, hogy hivalkodhassék a világ előtt, illatos olajjal keni magát, hogy bűnei bűzt ne árasszanak. Ortályozásba, kalmárkodásba, szegények bőrének lenyúzásába esett, mint szörnyű bestye.

Ezek már kemény szavak voltak. A fejek meghajoltak súlyuk alatt, itt is, ott is nyögés hallatszott. Pedig az érsek csak most vette még elő a keményebbeket. Jussa volt e szavakhoz. Jussa volt, mert mindenki tudta, igaz magyeri férfiú, szembeszállt a merániak puffaszkodásával és rablásaival, Endre király képét viselte, mialatt a Szentföldön járt, gátat vetett az urak harácsolásainak, el is űzték idegenbe, még jó, hogy fejét nem vették. Ki mert volna a szemébe nézni, amikor kezében az Evangéliummal az emberek fejére olvasta bűneiket? A király tisztelte, s félt tőle. Mindenki félt tőle, csak a háta mögött morgott, mint a megrugdalt kutya. Sokak reménysége volt Johannes érsek, s éppen az igaz magyaroké. Ha nem tekinthettek volna föl reá, mint aki az igazat a királynak is szemébe meri mondani, senki sem hitt volna többé az igazságban.

Az érsek a királyhoz fordult, mintha egyedül hozzá intézné szavait. Endre úr merev arccal hallgatta, amint megmagyarázta az érsek, hogy jó fejedelemnek miről kell számot adnia Istennél. Miként kell a nemzetet, ezt a szerencsétlen, nyomorult, szánalomra méltó Mária Magdalénát bűneiből fölemelnie, s Jézus lábai elé vezetnie. Miként kell a lelkek tavaszi megújulásáért munkálkodnia. „Igazságos király - kiáltotta -, légy ellensége a kapzsi foglalóknak, özvegyek, árvák kiforgatóinak, a zabolátlan, erkölcsöt s törvényt nem ismerő uraknak!” Majd a szent magyar királyokról szólott. István törvényt hozott, hogy senki ne törjön szomszédjára, ne tiporjon az özvegyeken és árvákon, s gondja volt a törvények megtartására. Kemény volt az ökle, éles a kardja, rettenetet nem ismerő a tekintete, amikor ellenségeivel került szembe, a kresztyénséget fitogtató teuton császárral, midőn meg akarta hódítani az Árpád által elfoglalt földet. Így cselekedett Szent László is.

- De, ó jaj - kiáltott üvöltő hangon, s szakállas arcát a színes berakásokkal díszített padmaly felé fordította -, a mai fejödelmek, bárók, sőt egyházi férjfiak könyörtelen szívűek, zsarolják a szegényöket, szeretik az ajándékokat, megkövetelik a bírságpénzát, elragadozzák egymás és az egyház javait. Bódog emléközetü László kerál bizony nem így cseleködött vala!

Zúgás, morgás, nyögés suhant végig a templomon. Endre úr lehajtotta fejét s elvörösödött. Julianus ismét nagyon megsajnálta. Olyan volt, mint egy gyámoltalan gyermek, akit erősen dorgál a nála erősebb, tudósabb, becsületesebb, hatalmasan felnőtt apa.

- Nem engedik - vagdalta tovább a szavak ostorával a hallgatóságát Johannes érsek, s szakálla reszketett, alsó ajkát előreduzzasztotta, szeme szikrázott -, hogy alattvalóik tetszésök szerént hagyakozjanak javaikról, azok hagyatékát, kik maradék nélkül halnak meg, maguknak ragadozzák, holott ez nyilvánvaló rablás... Időről időre fényös vadászatokat tartanak, s odakényszeröjtik a munkában fáradozó, megszakadó szegényöket, holott ki-ki rendöl magának vadászokat. Letapossák vetéseiket, szőlőiket, megtépik gyimelcsfáikat, s ha zúgódnak, meggyújtják kunyhóikat... Egyre súlyosabb adókat vetnek ki, eladják zsidónak, izmaelitának, s rábízzák, hajtsa bé a maga erőszakával, ahogy bírja... Tervény ellen munkára, szolgáltatásra kényszöréjtik a szegényöket, aratást, kaszálást, szüretölést, halászatot, favágást, lovat, szekeret követelnek tőlük, sáncokat ásatnak váraik körül, falakat emeltetnek, hogy kéncsüket

védelmezzék, elannyira, hogy szegényök a fáradtságtól s éhségtől elgyötörve bosszúért ivöltenek az Úrhoz! Itt állotok az egyházban, melyet első kerálunk, Istefán emelt. Ösméritök a tervényöket, melyeket ő hozott, s szent ivadéka, László úr más fejödelmekvel egyben megtartott. Ti vagytok azok a bínösök, azkik megakasztjátok e tavaszon a nép föltámadását, megújhodását, Mária Magdaléna bínbánatát s megtisztulását! Feleltök érte!

Julianus megrendülten hallgatott s figyelt. Látta, hogy néhány gazdagon öltözött, csillogó-villogó előkelő úr összesúg. Általános torokköszörülés támadt, s úgy visszhangzott a templomban, mintha fák dőlnének ki recsegve.

A prédikáció folyt tovább. Az érsek arca kigyúlt. Keze le-lesújtott, mintha nem az isteni igazság szavait suhogtatná, hanem ősei kardját. Szeme égett, mintha csatán forgolódnék. Egyre keményebb csapásokat mért hallgatóira. Valaki hangosan fölzokogott, mintha csuklanék.

Fölsorolta az érsek azokat az igazságtalanságokat, rablásokat, erőszakoskodásokat, melyeket az urak, sőt papok is, szerte az országban elkövetnek. A díszes dolmányban feszengő hatalmasok elé idézte azokat az időket, amikor a király a Szentföldön járt, s ők idehaza mindent elkövettek, hogy elharácsolják egymástól is, a királyi birtokokból is, amit csak lehet. Néhány fájdalmas, de büszke szóval megemlítette saját száműzését, mert a király képében ellene állott a gonosz szándékoknak. Végzetül fölhívta őket ezen a napon, amikor a király, bölcsen mérlegelve kívánságaikat, örök időkre szóló szabadságot ád nekik, kövessék a jó példát, adakozzanak szegénynek, özvegynek, árvának, építsenek templomokat, klastromokat, lépjenek nagy őseik nyomdokába, munkálkodjanak Isten Országának fölépítésért a magyeri nemzet földjén.

Amikor kimentek a székesegyházból, a roppant tömegben csoportok verődtek össze, s élénken tárgyalták az érsek prédikációját. Magyar, latin, olasz, német nyelven vitatkoztak. Vajon az érsek helyesli-e, hogy a király kicsúsztatja kezéből a korlátlan hatalmat? És ha nem helyesli, miért történik meg mégis? Nem kell-e attól félni, hogy a sok kis hatalmasság inkább enged ördög mívelkedéseinek, mint az egyetlen nagy hatalmú király? Mert a király, ha rossz is, csak meghal, s következik utána jobb, hívebb, igazabb. Ám a kis hatalmasságok soha meg nem halnak, egyre nagyobb hatalmasságokká válnak. A királyt kínozhatja a lelkiismeret, de kínozhat-e száz vagy ezer kiskirályt egyszerre?

Két csöndes, totyakos, szőke szakállú, nagydarab német polgár ballagott el Julianus mellett. Egyikük éppen ezt mondta:

- *Gerechtigkait, mässigkait, güetigkait, parmhertzigkait...*

*

A király fenn ült a domb legmagasabb helyén gyönyörűen faragott, oroszlánfejekkel díszített székén. A szék fölött bíborpiros ernyő volt, hogy a melegen tűző napfény ne bántsa a királyt. Így a bársonyon átverődő sugarak piros ragyogással öntötték el Endre úr megilletődött, szakállas arcát. Homloka egészen piros volt, fején a sárga aranyabroncs szinte parázslott.

Julianus mindent igen jól látott arról a helyről, ahol a fráterek állottak. A király széke mellett állt jobbról az esztrigáni, balról a kalocsai érseké. A nádor, Szák nembéli Barsz fia Miklós, sötétkék dolmányban, ugyancsak sötétkék tetejű kalpaggal, ezüstveretű kardjára támaszkodva állott egy kissé oldalt. Alacsony, zömök, széles arcú, mogorva, szakálltalan, de fenyegető bajuszú és tekintetű férfiú volt. Szótlanul, mogorván állott, s a szemközt sereglő urakra bámult, de a fejét még sem mozdította, csak tőrszerű éles szeme pillantott fürgén erre-arra. Vele szemközt Apod fia Dénes állott nyugtalanul mosolyogva, ápolt szakállát negédesen babrálgatva, fejét, mint a madár, szüntelen ide-oda forgatva. Rendkívül fényesen öltözött,

meggypiros szokmány takarta sovány termetét, piros csizmájának csak a feje látszott ki. Majdnem tíz esztendeje tárnokmester volt már. Meg is látszott rajta, hogy hosszú ideje forgolódik a király legégetőbb ügyei: pénzügyei körül, mert igen otthonosan érezte magát. Mellette állott az udvarmester s egyúttal udvarbíró, Negol nembéli Batiz, táblás képű, szalonnás, nagy hasú ember, ugyancsak szakálltalan, mint a nádorispán, de ebben a fényes gyülekezetben meglepően szerény, egyszerű galambszürke szokmányban. Még nála is egyszerűbb, szerényebb volt az öregebb Tomaj nembéli Dénes, mert az ő dolmánya fekete volt, csak az övén csillogott egy szép ezüstcsat, meg a kardja markolatja volt ezüstös.

Hogy melyik úr kicsoda, azt Balázs fráter mondogatta el, s Julianus meg társai csak bámultak s várakoztak a forrón tűző május végi napsütésben. A többit már nem is tartották számon. Olyan tömegben álldogáltak, tereferéltek, zúgtak szebbnél szebb dolmányban, kalpagban, fényesebbnél fényesebb fegyvereket csörgetve, hogy meddő kívánság lett volna mindnyájáit ismerni. Belepték a hegytetőt. S ha innen alátekintett Julianus, nem kevésbé csodálatos képet látott, mert odalent, a lapályon, sátor sátor mellett állott, lovas vitézek hemzsegtek, mint egy óriási hangyaboly, vasasok tolla lengett, vértje csillogott, királyi lovasok skarlátpiros dolmánya égett, dzsidazászlócskák lebegtek vérpirosan, tűz lobogott, kék füst kanyargott a tavaszi ég felé, vendégelő sátrak előtt katonák, polgárok, papok tolongtak, rabszolgák hatalmas tömlőkben bort cipeltek...

Az esztrigáni érsek harsány szóval imádságra hívta a tömeget. Zúgó robajjal s csörgéssel borult térdre mindenki, s a tág világban mint madárrikoltás hangzott föl a latin imádság az érsek ajkáról. Majd magyarul imádkozott a roppant tömeg, olyan zúgással, mint a mennydörgés.

Most mély csend lett. Csak messziről hallatszott a tömeg zsongása, lovak nyerítése, lovászok kiáltozása. S ebben a csendben Endre király elszántan kihúzta derekát, homlokát megsimította meglepően erős, hosszú, fehér ujjaival, torkát megköszörülte, s minden szót lassan tagolva, sűrű szünetet tartva, fejével néha nyomaték kedvéért biccentve, szemét kissé riadtan hordozva a feszülten figyelő, mintegy megfagyott embererdőn, latinul mondta:

- *Nos itaque, qui ex suscepto regiminis nostri officio circa commodum... et tranquillum statum regnicolarum nostrorum... cum solercia debemus invigilare...*

Julianus nagyon fáradtnak, riadtnak látta a királyt. Most ismét úgy érezte, hogy árva, magányos, gyámoltalan ember, nem tehet róla, hogy gyönge, hiszen egyedül van... Erőltetett hangja oly reménytelenül küzdött az illatos tavaszi szellővel, hogy Julianus segíteni szeretett volna neki.

- *Nos igitur* - hangzottak a nyomatékosan, megfontoltan, de gyámoltalanul kimondott szavak -, *dignum arbitramur... et congruum quod cuin exordio omnes homines prima parens aequaliter produxerit... hi liberi habeantur... quos non natura... sedhumana potentia sibi ipsi jugo subiicere conaretur servitutis...*

Földrengés zúgó robaja viharzott át a tájon:

- Vivat! Vivat! Vivat! András! Vivat rex!

- Ez tetszik nékiek - dörmögte Balázs fráter.

- *Vivat rex!* - kiáltotta Julianus akaratlanul, majd gyorsan szájára tapasztotta a kezét, s körülnézett, nem viselkedett-e ildomtalanul. De csak Balázs fráter hallotta s látta, az is elkapta a szemét, s magas, meredek homlokát szigorúan összeráncolva hidegen nézett a zúgással s messzeséggel küszködő királyra.

Endre szavai elvesztek a nagy hullámverésben. Mint a méhdöngés, úgy hallatszottak csak imitt-amott. Így Julianus nem is értette, mit mond. Pedig egy jómódú polgár, aki almazöld szokmányt, félrecsapott olasz kalapot viselt éktelen keverékben, s lábujjhegyre ágaskodva leste a nagy ceremóniát, éppen hozzá fordult, magyarázná meg neki a király szavait, mert nem tud latinul.

- Szépen s igazán szól a kerál - lelkendezett Julianus. - Azt mondta, hogy ű, mint kerál, alattvalói békéjén s nyugodalmán tartozik őrködnie... s hogy mindön embör egyenlőnek születvén, szabadnak tekéntessék, mert nem a természet, hanem az emberi erőszak késérti szolgaság igájába hajlétania...

- Hát ez igön szép, te brát - ámuldozott a polgár, s nyomban szomszédjához fordult, hogy Julianus tolmácsolását továbbadja.

Egyszer csak a mogorva, zömök, sötét arcú nádorispán hártyatekercset vett át egy fekete kámzsájú, borotvált arcú öreg paptól, s reszkető kézzel kezdte kibontogatni. A tekercsről nehéz, hatalmas aranypecsét csüggött alá. Ő is megköszörülte a torkát, s recsegő, messze hangzó, rettentő erejű nyers hangon olvasni kezdte a latin szöveget. Nyomban látszott, hogy nemigen érti, amit olvas, de a betűt megtanulta. Néha megzavarodott, bosszúsan húzogatta a hártyát, egészen közel vitte a szeméhez, a tömeg azonban síri csendben hallgatta, türelme kifogyhatatlan volt. Ámbár a papokon s némely tanult urakon kívül aligha értett egy szót is.

Azzal kezdte, hogy a király bevallja, közte s a nemzet között már korábban nem csekély keserűségek támadtak, s ezeket illik eltávoztatni, hogy a királyi tisztesség megtartassék, ez pedig senki által jobban nem leszen, mint a hazafiak által. Megerősíti tehát az ország nemeseinek s egyebeknek szabadságát, melyet a szent királytól nyertek, de némely király miatt, aki bosszút állott tulajdon haragjából, némely király gonosz emberek tanácsára, némely meg tulajdon hasznát kereste, nagyon sokban megkisebbült... Harsány hangon hirdette ki, hogy minden évben a szent király ünnepét Fejérvárott üli meg, ha pedig nem lenne jelen, a nádorispán lesz ott az ő képében, hogy minden ember dolgát meghallgassa, s a nemesek is, ha akarnak, szabadon idegyűlhessenek.

Nagy tetszés moraja indult azok közül, akik a szavakat értették, s széthullámzott a tömegen, mint mikor követ dobnak a tóba. A nádor ezzel nem törődött, hanem haladt a maga útján, föl-fölkiáltva, recsegő hangját meg-megerősítve. Sötét arca egyre komorabb lett.

Most azt jelentette ki a király levele, hogy a nemes embert semmi hatalmasság parancsára meg ne foghassák, meg ne nyomoríthassák, ha csak törvény elé nem idézik s el nem ítélik. S hogy a nemesek jószágain semmi pénzszedést - collectát -, a szabadok adóját, dénárját meg nem vehetik, falvaikra, hacsak nem hivatalos, a király meg nem száll, s az egyház jószágán sem vehetnek meg semmi pénzszedést. Majd a nemesember örökösödéséről szólott, kimondva, hogy csak akkor szállhatnak javai a királyra, ha semmi nemzetsége nem marad. A bíráskodásra áttérve rendeli, a megyei udvari ispánok csak váruk népei fölött ítélhessenek, a tolvajok s latrok bírái a királyi billogok legyenek, de csak ispánjuk ügyelete alatt. A nép közös vádja tolvajnak senkit se bizonyíthasson.

- Ez mind igazságos és okos tervény - mondta csodálkozva Julianus a feszülten s mogorván fülelő Balázs fráternek.

- Várj csak sorára - legyintett bosszúsan Balázs.

Ám igazságosnak kellett mondani azt is, hogy ha a király sereget akar vinni az országon kívül, a nemesek ne tartozzanak elmenni fizetés nélkül, ellenben, ha idegen sereg jönne az országba, mindnyájan tartozzanak elmenni. Meg azt is, hogy a nádorispán minden ember fölött

bíráskodhat, de a nemesek oly perét, mely jószág-, fejvesztés veszedelmével jár, a király híre nélkül el ne dönthesse. És hogy az országbíró ne idéztethessen senkit maga elé, ha a jószágán lakik. Az is igazságos volt, hogy a király annak fiát vagy testvérét, aki tisztsége folytán hadban esik el, megajándékozza. S amikor arról szólott a nádor - különösen megrágva minden szót s fölemelve recsegő hangját -, hogyha vendégek - hospes - jönnek idegenből az országba, azok az ország tanácsa nélkül tisztséget ne nyerhessenek, itt a helyeslés, vivátozás megint kitört, s végigzúgott a tömegen.

- Gertrudis... a merániak... Bor nembéli Bánk úr... mégsem vala heában... - hallatszott itt is, ott is a sokadalomban, s a nagy pusmogás elnyomta a nádor szavát.

- Ez is jól vagyon - mondta Julianus a nyugtalanul izgő-mozgó Balázsnak.

De az megint ráripakodott:

- Mondám, várj sorára!

Julianus tehát elhallgatott s várt. De csak megint helyes és igaz rendelkezést hallott. Hogy a nemesasszonyok, ha uruk meghal, hitbérüktől meg ne fosztassanak. Ez csakugyan az özvegyek javára szól, s István úr lelke sugallta. S ugyancsak az is, hogy: *„A jobbágy urak úgy járjanak a király udvarában, s amikor mennek, egyebütt is, hogy a szegénységet meg ne fosszák, ne nyomorgassák."* Julianus helyeslőleg bólintott, s megrángatta Balázs fráter kámzsáját. Az csak felé pillantott, s gúnyosan lebiggyesztette száját: várj csak sorára. Majd nem bólogatsz olyan elégedetten. De Julianus ugyancsak bólogatott a következő rendelkezésnél is, amely szigorúan megparancsolja, hogy a vármegye ispánját, ha nem viselkedik tisztességesen, s vármegyéjét nyomorgatja, az ország színe előtt csúfosan meg kell fosztani tisztétől, s kényszeríteni kell, hogy amit elvett, visszaadja. Meg hogy lovászok, vadászok, pecérek, madarászok, királyi emberek ne merjenek a nemesek falvaira szállni.

Amikor a nádor a következő bekezdés olvasásához érkezett, krákogni kezdett, dolmánja ujjával megtörölgette kiizzadt homlokát, s kétszer is belefogott az olvasásba. Mert ez a szakasz igen súlyos volt: *„Örökbe nem adunk egész vármegyét, sem egyéb királyi tisztet."* A tömeg mozgolódni, zúgni, morogni kezdett. Néhányan csodálkozva fölrikkantottak.

- Ezt hallgasd! - lelkendezett Julianus.

- Még nincs vége! - szólt hátra Balázs fráter egyre bosszúsabban.

És máris gúnyosan mosolygott, mert a következő szakasz már a királyi adományosokat védte, kimondván, hogy az adott jószágot soha visszavenni nem lehet. Még inkább mosolygott akkor, amikor a törvény nemcsak a várjobbágyok szabadságának megtartásáról rendelkezett, hanem a vendégekéről is, bármiféle nemzet legyenek.

- No látod! - kiáltott föl Balázs fráter. - Mit mondék? Csak most következik a java.

A Nap túlhaladt a delelőn, a városban a klastromok kicsiny harangjai ebédre csöngettek. Hangjukat idáig sodorta az illatos májusi szél. Tikkasztó meleg volt, a nyár korán megmutatta erejét, noha még itt sem volt. Körös-körül dúsan zöldellt a vidék, s a Fertő fölött reszketett a levegő. A Vértes oly közel látszott, mintha egy szuszra föl lehetne rá szaladni. Erdei harsány zöldje ragyogott. Eső készült. De a tömeg oly türelmesen várt, lesett, hallgatott, mintha csak az imént verődött volna össze. Az öregebbek, akiknek csontját hasogatta a köszvény, leültek a fűbe, s bölcsen maguk elé bámultak, tenyerüket fülükhöz emelve figyeltek.

És a nádor recsegő szavai messze hallhatóan hirdettek néhány nem nagyon fontos rendelkezést - mármint Julianus és társai számára nem fontosat - mert a tömegben sokan voltak, akik most füleltek kíváncsian, s azzal nem törődtek, ami eddig elhangzott. A püspökök a király lovainak

dézmát ne adjanak a nemesek jószágairól, embereik ne tartozzanak a dézmát behordani a királyi jószágokra. A király disznait a nemesek erdeire, rétjeire nem eresztik többé kényük s akaratuk szerint. Az új pénza esztendeig tartson, húsvéttól húsvétig, s a dénár olyan legyen, aminő Béla király idején volt, mert Béla igaz értékű pénzát veretett a legtisztább ezüstből, s mindaddig, amíg élt, a pénza nem változott.

Harsány helyeslés zúdult ki a hallgatóságból. Nyomban összehajoltak a fejek, rokonok, jó ismerősök sorra adogatták örömük ajándékát, hevesen rázták fonott hajukat, s mosolyogtak busa bajuszuk alatt. Hát még ami ezután következett! Kamaraispánok, pénzaváltók, sótisztesek és vámosok nemesek legyenek, zsidók és szerecsenek ne lehessenek.

- *Vivat! Vivat! Vivat rex!* - bömbölt a tömeg eget verő mámorban. A kalpagok, süvegek leröppentek a fejekről, s fenn kavarogtak a napsugárban. Csörögtek a boldogan rázott kardok. Vijjogott, zúgott, zengett, bömbölt a boldog üvöltés. Mint kőáradat, zúdult le a hegyoldalon, továbbhömpölygött a síkon, ahol a lovászok, urukat kísérő vitézek, sütéssel bíbelődő asszonynépek táboroztak.

- Hála az Öregistennek! - ordította egy ősz hajú úr Julianustól nem messze. - Ezt is megérém!

Julianus látta, hogy lassú mozdulattal, öreges hévvel megöleli társát, egy kackiás, dali férfiút, s könnyei leperegnek barnára cserzett képén.

- A sót ne tartsák az ország közepén, hanem csak Szalacson, Szegeden s a végekben - hangzott Miklós nádor szava, de elveszett a nagy ujjongásban. - Jószágot külországbélinek ne adjanak, ha adnak vagy eladnak, az országbéli ember visszaválthassa.

Nyestbérről, adókról rendelkezett ezután a nagy hártya, de a tömeg még egyre az előbbi rendelkezést hajtogatta, forgatta, ízlelgette, s a nádor szavai szinte elfulladtak. Julianus a királyt nézte. Endre mosolyogva bámult valahová messze, mintha győzedelmet ülne. Körülötte az érsekek, az országbíró, a lovászmester mind mosolyogtak, s egymáshoz hajolva suttogtak. Még Apod fia Dénes, a tárnokmester is elégedetten simogatta gyönyörű szakállát, fejét madár módjára forgatta, majd meghúzogatta gyönyörű dolmányát, megigazgatta pazar díszű övét.

- A négy jobbágy úron - reccsent meg ismét a nádor hangja, s a tömeg elcsitult -, a nádoron, bánon, a király és királyné udvarbíráján kívül senki két tisztet ne tarthasson.

Julianus s a fráterek nagy meglepetésére most a kihirdetett törvények záradéka következett. A nádor ünnepélyesen hangoztatta, hogy a rendelés mind Endre király, mint utódai idejében örökre érvényes legyen. A király a törvényt hét párban íratta le, arany pecsétjével megerősítette, egy pár küldessék a pápának, hogy írassa lajstromába, egy a hospitalében őriztessék a János-lovagoknál, egy a templomban a templáriusoknál, egy az esztrigáni káptalannál, egy a kalocsainál, végül egy a nádorispánnál, *„aki idő szerint leend, hogy az írást mindenkor szeme előtt tartván, sem ő ne tévedjen, sem a király, sem a nemeseket vagy másokat ne engedjen tévedni, hogy ők is örvendjenek szabadságuknak, s ezért nekünk és maradékunknak mindig híveink legyenek és a királyi koronának azzal, amivel tanoznak, szolgáljanak”.*

Balázs fráter nyilván kudarcot vallott jóslataival. Julianusnak azonban eszébe sem jutott emiatt diadalt ülni. Eltelve az ünnepi esemény áhitatától, csak arra gondolt, amit Gerhardus mondott Bononiában, amikor a horoszkópokról beszéltek. Íme, a kavics elröppent, ezen a kavicson elbukhat az istentelen Fridericus szerencséje. Mert ugyan mi állhat már útjában, hogy Magyarország ismét olyan erős, hatalmas, rendezett ország legyen, amilyen a múltban volt? A király törvényeket hozott, megerősítette a nemzet szabadságát, gátat vetett a ragadozásoknak, megzabolázta a féktelen urakat, elrendelte, senkinek két tiszte ne legyen, rendezte az adókat,

megszabadította a szegény falvakat az igazságtalan megszállásoktól és dézsmáktól, kordába fogta az ispánokat, biztosította a jó pénzt, amint I. Béla idejében volt, kiragadta az adót, vámot, sókamarát, pénzverést a zsidók, müszülmének, izmaeliták kezéből... Hálával eltelve Isten gondviselő kegyelme iránt, Julianus mint égi zengzetet hallgatta az okirat zárószavait, melyeket a nádor meghatott akadozással recsegett el:

- Kelt Keled keze által, ki egri prépost és udvarunk kancelláriusa, a megtestesült Ige után az ezerkétszázhuszonkettedik esztendőben, midőn tisztelendő Johannes strigoniumi, tisztelendő Ugrin kalocsai érsekek, Desiderius csanádi, Robertus beszpörimi, Tamás egri, Stefanus ágrámi, Alexander váradi, Bertalan pécsi, Kozma győri, Bereck váci püspökök voltak. Királyságunk tizenhetedik esztendejében...

Endre úr lassan, kissé nehezen fölállott, mindkét kezével megragadva széke oroszlánfejes karját, s a tömeg fülsiketítő rivalgásban tört ki.

Látni való volt, hogy itt a keleti magyarokról nem lehet szólni senkivel.

Amikor Julianus és társai hazafelé mentek a fülledt melegben, Balázs fráter haragosan dohogni kezdett:

- Ti, lám, örvendöztök az örvendözőkvel, noha sömmi okotok.

- Rakonca közé szorejtá Andorás úr az urakot! - kiáltotta Julianus. - Noha mást vártunk.

- Majd egy esztendö múltán szólj - intette le Balázs. - Mert hogy az urak ebbe nem nyugosznak belé, arra fejemet teszöm. Nem különös dolog-é, hogy érsekökön s pispekökön kül egyetlen úr neve sem vala a hártyán?

- Mert nem írák reá nevöket - mondta bölcsen Gerhardus.

- De mért nem írák reá?

- Mert ellenök hoza a kerál a tervényt - felelt Paulus.

- No, kedég ha nem írák reá nevöket, nem es leszen belőle törvény.

- Johannes érsök urunk míve vala - dicsérte a törvényt Mikhál áhítatosan. - Azért szól Apod fia Dénes, cinkosai ellen.

*

Julianus most már elhatározta, hogy fölmegy a királyhoz, elébe járul, s elmondja nagy tervét. Jó angyala, aki egy pillanatra sem engedi el a kezét, s bizalmat önt belé, sugallja ezt a gondolatot is. Ő súgta, menjen Ugrin érsekhez, s vajon Ugrin nem dicsérte-é, nem mondogatta-é többször: „Nagy dolog, nagy dolog, Istennek tetsző dolog?" Bizony mondogatta, s Julianus még most is úgy hallotta szavait, mint akkor a püspök palotájának fogadótermében.

Mikhál meg Balázs azon tanakodott, hogy Pestre kéne menni s megalapítani a második klastromot is. Jó alkalom volt ez Julianusnak, hogy velük tartson Budára, s onnét a királyhoz menjen Eszirigánba.

Még be sem köszöntött a nyár, s Balázs fráternek mintha máris kezdett volna igaza lenni. Mert egy nap azzal rontott haza hogy a jobbágy urak Miklósnak estek a törvények miatt, mért nem akadályozta meg. Ha a dolgok így mutatkoznak, bizony írott szó marad a nagy hűhóval kihirdetett törvény. A király hiába hajlik a jóra.

Egy nap elbúcsúztak Paulustól s a kis klastromban maradt fráterektől s buzgó imádkozás és Paulus áldásának vétele után útnak indultak a régi római hadiúton Budára.

Kora reggel volt, a Nap még föl sem kelt. A nádasból kijutva ott haladtak el, ahol a király ült a dombon püspökök, jobbágy urak karéjában s büszke mosollyal tekintett végig a rivalgó tömegen. Jó hűvös volt, erősen hullott a harmat, az ég acélkék volt.

A szántóföldeken sorakozó kepék látása megint kételkedő gondolatokat sugallt az örökké zúgolódó Balázsnak.

- Bizony, ézös atyámfiai - dörmögte a nagy csendben mélyen döngő hangon, mintha üres tömlőbe huhogna -, fejem teszöm, hogy pápa urunk sem egyezik belé a nagy garral kihirdetött tervénybe. Mert eleddig mindön kepe után egy nehezéket fizetének dénárban az eklésiának, de most immár eznek vége. Elszegényül, nyomorodik az eklésia.

Julianus nem türtőztette magát tovább. Kint jártak a szabadban, hűvös, harmatos fű verte mezítelen lábukat, édes levegőt szívtak, a lassan világosodó égen nehéz szárnyalással egy gém szállt Nyugat felé. A távolban látszottak a zömök fűzfák fekete boglyái. Igen, Julianus elveszítette türelmét s kitört:

- Mért hirdetöd mindég a bajt? - kérdezte megállva s élesen Balázs szeme közé nézve.

- Mert nem vagyok vak, nem hazudozom, csak mert kresztvízbe mártának - vágott vissza Balázs gúnyosan.

- Szerénted sömmi sincs jól, sömmi nem sükerödik - folytatta egyre hevesebben Julianus, maga is csodálkozva hirtelen kibuggyanó indulatán. - Hirdetöd a romlást, csúfolódsz, ha tiszta szüvek jót akarnak, s előre halotti tort ülsz mindön jószándokon. Nem szégyönközöl, he?

- Nyomorult! - sziszegte váratlan gyűlölettel Balázs fráter s elsápadt.

Julianus megdöbbent.

- A szent engödelmesség nevében... - kezdte fojtott hangon.

- Nem vagy Paulus - vágott közbe gyorsan, meglepő hangosan Balázs. - Ki vagy te, hogy a szent engödelmességöt veszöd ajkadra?

Mikhál dermedten állott mellettük.

- Jaj, ézös feleim - csitította őket, s kinyújtotta közéjük a karját, félvén, hogy egymásnak esnek. - Jézus urunk nevében! Türtőztessétök magatokat!

De Balázs fráterből folyvást ömlöttek a szavak. Harag, gúny, gyűlölet sistergett a hangjában.

- Ne ártsd belé magad, te gyámoltalan! Nem reád tartozik. Vajon tűrjem-é, hogy mert kámzsa kötél vagyon valakin, mezejtelen lábbal jár, s haját körülnyíreté, engöm küsebbejtsön? Hát nem vagyunk egyenlők Jézus Úr előtt? S méges, mit kell hallanom, mióta Fejérvárra visszajöve? Fitogtatja magát, kérködik tudományával, kun, besenyő nyelvön vartyog Ottó frátervel, jár-kél, miként álmában kevélykedő holdkóros, égig érő högyekről, elveszött magyeriakról fecseg, érsök úrhoz szaladoz, híröli, mint dicsérgeté érsök úr... Gaz urakban bizakodik, végezetül... végezetül kedég mért van itt most is? Hová megyen? Kerál udvorába, kerál elébe... hogy az a keverödött kerál küldje őt Keletre, mert ű hazahozza ottrekedt feleinket... Haha! - nevetett harsogó, de hideg, cseppet sem vidám hangon, s nevetése végigdöngött az elhagyott tájon. - Ű Keletre akar menni! De nem látja a sok munkát, melyet Isten elébe szabott az orra előtt!

Most, most rá kell rohanni, le kell ütni, szét kell verni hosszú, szikkadt ábrázatát, nagy széles szájára kell taposni, le kell hasítani bal szemöldökét, melyet szüntelen rángat, összetörni vastag ádámcsutkáját, mely a kámzsa nyakában rángatózik... - gondolta vagy inkább érezte Julianus. Rettenetes, hirtelen támadt düh szállott föl dagadozó mellében, szinte a szíve is megállt. Vére

elöntötte az agyát. Keze ökölbe facsarodott. Szeme szikrázva fúródott a rámeredő horgas szembe.

- Fráterek! - kiáltott kétségbeesve Mikhál. Csodálatos volt, hogy ekkorát tudott kiáltani, hiszen a hangját is alig hallották, olyan jámbor, egykedvű, csendes férfiú volt.

Julianus teste elernyedt. Mély szomorúság szakadt rá. Jézus, bocsáss meg - gondolta szégyenkezve. S már olyan távolról, olyan idegenül nézte Balázs frátert, mintha most látná életében először. Hogy is jutottak idáig?

Balázs elfordult, s komoran útnak indult ismét. Jól előrement, fejét leszegte, mezítelen lábát szaporán szedegette. Mikhál majdnem sírva fakadt.

- Gyónjátok meg mind a ketten - hajtogatta többször is -, gyónjátok meg mind a ketten... Ördöng a harag tüzes ösztökével döfköde bennetöket egymás ellene. Békéljetök meg.

Julianus nem válaszolt. Sötétbe borult előtte a világ. Fájdalom s nagy-nagy magány mardosta. A szégyen fölgyülemlett a torkába, köpnie kellett. Hát valóban ez lenne ő? Kérkedik, kevélykedik, mások fölé akarja helyezni magát? Fut, mint a holdkóros hiú álmok után, bolondítja társait a Keletre vetődött magyarokkal... Talán csakugyan beléhajszolta magát egy gyermekkori képzelgésbe, s most a háta mögött szánakozva bólogatnak: szegény holdkóros, hagyjátok... Talán Ugrin érsek is ezt gondolta, amikor helyeselt? Együgyű barátnak nézik akivel Isten kegyelme, de az elméje hibbant?

Komoran, lesújtva baktatott. Legszívesebben visszafordult volna. Ha jó angyalát nem érzi maga mellett, nem is ment volna tovább. De mégis folytatta útját, ha már elindult. Isten kezében van, ha ő akarja, jóra vezérli sorsát.

Egész úton alig szólottak egymáshoz. A csendes, szelíd Mikhál fráter megkísérelte fölvidítani, kiengesztelni őket, sikertelenül. Balázs félreült, ha lepihentek, sűrűn rángatta bal szemöldökét, ha meg gyalogoltak, néhány lépéssel előrement. Julianus sötéten tépelődött, s egy-egy imádságot morzsolt, de nemigen gondolt oda. Homályosan emlékezett a váradi klastrom toronyszobájára s benne néhány vén könyvre. Borongós, hűvös helyiséget látott s egy szűk, rácsos ablakot, mely valami ködös síkságra tekint. Úgy emlékezett, akkor bukkant először írásban is eléje a keleti magyarok dolga. Vagy a vén hegyi táttóstól is hallotta? Hogy is hívták az öreget? S volt ott a faluban egy vén igric is, Ölyved nevezetű... Talán ő dalolt róla?

Senki sem mondta, hogy együgyű. Ottó fráter ma is hiszi, azok a magyarok megvoltak, de elvesztek már annyi idő óta.

Hányódott-vetődött a reménytelenség és bizakodás érzése közt. Egyik pillanatban úgy érezte, malomkövet cipel a lábán, s lerogy a súlya alatt. Csak vonszolta magát, mint aki úttalan úton megy, s nem tudja, hová. Majd meg hirtelen kigyúlt a reménysége, tisztán látta, hogy igaza van, akkor is igaza, ha Ugrin érsek, Balázs fráter vagy akár a király is szánakozva legyint a háta mögött. S megszaporázta lépéseit, fölemelte fejét, vígan verte a régi római hadiút nagy kőkockáit mezítelen talpaival.

Nyomorult falvacskák mellett vonultak el, be-betértek a kicsiny nád- vagy faházakba, kéregettek, ettek egy falatot, s mentek tovább. Néhol agyagos partoldalba vájt lyukakban lakott a falu, a sok gyermek úgy búvt el, mint hangyabolyban a fürge kis hangyák. Ahol templomot leltek, betértek egy fohászra, s leborulva az egyszerű oltár előtt, buzgón imádkoztak. A papot meglátogatták, váltottak vele néhány kegyes szót. Errefelé több olyan papot láttak, amilyennel Julianus találkozott az országgyűlésen. Íjjal, tegezzel, karddal s csákánnyal jártak, papi ruhájuk fölött bőrzekét viseltek. Panaszkodtak, hogy már a papok élete sincs bizton-

ságban, jószága meg különösképpen nem. De Balázs azt mondta Mikhálnak, hogy nyilván rablók ezek, nem papok, csak szépítik a dolgot.

Első este Mikhál, amikor behúzódtak egy paraszt üresen álló nádkunyhójába, erősen emlegette a harag bűnének undokságát s azok szenvedését, akik e főbűn miatt Pokolra jutnak. Julianus nem érzett már haragot, csak szomorú volt, de Balázs fráter kijelentette, ha valaki a bűnök miatt háborodik föl, nem Pokolba, hanem Mennybe jut. Mikhál ezzel nem érte be. Kereken kimondta, hogy addig egy lépést sem megy tovább, míg bocsánatot nem kérnek egymástól, s össze nem ölelkeznek. Julianus fölállott, s erre Balázs is fölcihelődött. A sötét kunyhóban tétován összeölelkeztek. Amikor Julianus vállán érezte Balázs fráter hosszú, csontos-inas karjait, eszébe villant, hátha két nyom a lapockái közé. De ez ördöng sugallata volt, eltaszította magától s kibékültek.

A hadiúton sokan jártak. Nagy, nehéz kerekű ökrös meg lovas szekerek árut szállítottak Budára vagy Fejérvár felé, lovas vitézek vasban vagy könnyű fegyverzetben, gyalogos utasok vállukon átalvetővel, ivótülökkel, kezükben bottal. Volt közöttük mindenféle népség. Így második napon egy fiatal, szomorú képű zsidó férfiúval találkoztak. Előttük cammogott, koromfekete szakállát lengette a szél, szép sasorra bánatosan meredt a földre, sötétbarna szemében az ökrök fájdalma felhőzött. Riadtan félreállt a három fráter előtt, nehézkesen botjára támaszkodott, s mélyen meghajolt, ujjait magyar szokás szerint homlokához emelje.

- Kedves fráterek - mondta szinte rémülten -, megbocsássatok... Nem volna egy korty vizetök? Eltikkadok a szomjúságtól...

- Jézus nevében - mondta Mikhál, mert szükségesnek tartotta megemlíteni, kinek a névében segít. S odanyújtotta a kis bárántömlőt, melyben langyos víz kotyogott.

A zsidó mohón ivott, szépen megköszönte a szívességet. Balázs hegyes pillantásokat vetett Krisztus urunk megfeszítőjére.

- Jól látom - mondta a zsidó szomorúan -, hogy egyik társatok nem szívesen lát. Ha terhetökre vagyok, szóljatok.

- Jöjj csak velünk - nyugtatta meg Julianus -, hátha idvösségöd felé viszen ez az út.

- No, most megszorongatnak bennetöket - dörmögte Balázs fráter elégedetten. - Íme, tervényt hozánk, hogy pénzát nem verhettök, sót nem árulhattok, vámot nem szedhettök. Ti meg a müszülménök.

- Sohasem verék pénzát, nem tarték sót, nem szedék vámot - ellenkezett a zsidó.

- Nem mondom, hogy te, hanem a fajtád.

A zsidó megállt, kitárta karjait, kékesen ragyogó fekete szakállát az égre fordította, s keserűséggel fölkiáltott:

- Mi közöm vélük? Mi közöm Tikával, Henellel, Wölffel, Altmannal, Nikllel? Mi közöm a többivel? Annyi csak, miként a szerecsönökvel. Nyomorult tanító az atyám Budán, s alig van annyija, hogy éhön ne vesszünk.

Karját leejtette, s megint útnak indult. Csendesen mondta:

- Valakik pénzát vernek, sót tanának, vámot szödnek, ezután is töszik. S valakik tanólnak, a szent könyveket forgatják, lelküket Jahvéhoz emelik, ezután is nyomorultak lösznek. A gonoszok gazdagok, a szentök szegényök.

Ebben tökéletesen igaza volt. Julianus nyomban mesélni kezdte, mily szent szegénységben élnek Itália földjén, Spanyolországban, frank földön Francesco meg Dominico fráterei. A zsidó nagy figyelemmel, tisztelettel hallgatta.

- Az uraktól, ézös magyeri fráterek, ne várjatok sömmit - mondta legyintve. - Apod fia Dénös úr meg a többi harács urak ezután is csakúgy egyetértenek a ti nagy papjaitokkal s a gazdag müszülmenökvel, miként eddig. Ha a kerálnak pénza kell, honnét vösz? Nemde Tikától, Nikltől, Heneltől, Wölftől? Tám adnak néki az urak, kik ajándékait elfogadják? Avagy a papok fejödelmei?

Balázs fráter most diadalmasan mutatott a zsidóra:

- Mit mondék? Lám, e zsidó szinte úgy mondja!

Julianus lesújtva hallgatta. Megint fölmerült benne a kétség: hátha hiába minden? Ha a király azért hozott új törvényt, hogy minden maradjon a régiben, nagyobb bűnös, mint ha semmi törvényt nem hozott volna. Ugyan mit vár akkor ő a királytól?

De csak mentek tovább a nagy melegben Buda felé. A zsidó hálás volt az ital vízért, nem éreztette velük idegenségüket, bár félénk s gyámoltalan volt. Az úton ügető lovas vitézektől, a kóbor kutyáktól, még az út közelében legelésző tehenektől is igen óvakodott. Ha valami besenyő külsejű emberrel találkoztak, rémület tükröződött az arcán. Csöndesen, meggondoltan beszélt, s már az első órában kitűnt, milyen nagy tudományú férfiú.

Amikor a Nap delelőre hágott, a fráterek leborultak a földre, s elvégezték a sextára előírt ájtatosságot. A zsidó is buzgón imádkozott egy vaskos kódexből, melyet átalvetőjéből vont elő, a szavakat buzgón hadarva. Azután hozzáláttak szerény ebédjükhöz. A fráterek előszedték kenyerüket, hagymájukat, a zsidó is a maga száraz köleslepényét.

Eszegetés közben elmondta, hogy reb Jehuda ben Iszak a neve, atyja reb Iszak ben Mose, kilenc testvére van. Egész életét tanulással töltötte, mestere az atyja, messze földön híres tudós. Julianus a bononiai Univerzitásról beszélt, elmondva, hogy logikát, retorikát, etikát, aritmetikát tanult. Reb Jehuda nagy figyelemmel bólogatott, s amikor az aritmetikát emlegette, fölragyogott az arca. Kiderült, hogy lelkesedik az aritmetikáért, már kicsiny korában efféle kérdésekkel nyaggata apját. Van Budán egy vén tudós, reb Ezekhiel ben Jirmiah, az egész életét a matematikának s aritmetikának szentelte. Őhozzá ment el naponta. Az öreg ben Jirmiah rendkívül jártas a kabalisztikában, s kitalálta, hogy a világon minden a hetes számon alapszik. Ki tudja számítani, kivel mikor történik sorsdöntő esemény, pusztán a születése évszámából. Balázs fráter tiltakozott az ilyen tudomány ellen, mire a fiatal reb hevesen bizonygatta reb ben Jirmiah igazát.

Este elérkeztek Pestre.

Itt elköszöntek egymástól, mert a zsidó továbbgyalogolt Buda felé, ők pedig a Nyulak szigetére iparkodtak, hogy a premontreiek klastromában lepihenjenek.

Pest mintha egészen más lett volna most, mint régen volt, amikor Julianus nagy csavargása idején először látta. Összezsugorodott, megkisebbedett. Pedig a hegy, ahonnét hajdanában Gerhardus püspököt a pogány magyarok lehengerítették, most is akkora volt, a régi, düledező római castrum, mely a kelenföldi révet őrizte, most is úgy búsongott, az új város fönt a hegyen most is messze mutogatta templomait, házait, s lent a síkon, a hegy körül, most is patics-kunyhók sorakoztak. Julianus megállapította, hogy a város megnőtt, de csodálatosképpen mégis kisebb, mint amilyen régen volt. Így járt Fejérvárral is, amikor hazajött Bononiából.

Még a Duna is kisebbnek látszott, mióta a tengeren is járt.

A túlsó parton Újpest most is a régi kisváros volt. Három templom emelkedett ki belőle. A maroknyi házcsoport alatt messze elterülő mocsárvilág, rengeteg fűzfa, nád meg nyír látszott.

*

Amikor Julianus másnap tovaballagott, eleget törhette a fejét Balázs fráteren meg a zsidón. Magányosan bandukolt, s önmagával társalkodott. Minduntalan összerázkódott, mert csupa kellemetlen esemény jutott eszébe. Ami valaha kínozta, most mind előbukkant a múltból, sőt olyasmi is bántotta most, ami akkor, amikor megtörtént, inkább vidám volt, mint kínos. Ördöng nem nyugodott, hogy reménységét letörje, fölkavarta élete hullámait az iszappal együtt. Így például hiába hessegette, előtte lebegett a vörös Hilbertus alakja, amint a horoszkóp fölött gúnyos gőggel tekint rá. És Hilbertus összefolyt Balázs fráterrel. Majd Ugrin érseket látta, amint gyönyörű aranykeresztjét a kezébe adja, nézze meg. S megint hallotta Balázs fráter gúnyos hahotáját. Hirtelen olyan undor fogta el, hogy meg kellett állania. Nyugalmat keresve jártatta szemét a vidéken. Mert arra gondolt, hogy Balázs fráter borotválta meg őket, s amikor a kés az ő nyakánál kaparászott, hirtelen félni kezdett, hátha elmetszi a torkát. Nyomban Istenhez fohászkodott, s kérte bocsánatát a bűnös gondolatért, de megfészkelődött benne a gyanú. Ördöng műve volt ez is.

A budai forró fürdőnél nagy tömeg mártogatózott a gőzölgő iszapban. Ilyen lehet a Pokol, gondolta. Szakállas fejek, rothadó orrok és ajkak úsztak a sötéten csillogó víz színén, távolabb sárral kenték be magukat a betegek, s lihegve hevertek a napon. Volt közöttük nagy hasú, cingár, zömök és nyurga, fehér szakállú, barna szakállú, szakálltalan, kopasz, fonott hajú. Ki tudta volna szétválogatni, melyiknek van köszvénytől dagadt keze-lába, s melyiket mardossa az „impura Venus" gyilkos mérge? Ki közöttük a bélpoklos, ki a bűnös szerelem betege? Előbb-utóbb az ispotályosok kórházába kerülnek, s jajgatva könyörögnek Istenhez, szabadítsa meg őket kínjaiktól.

Ez is olyan sivár látvány volt, be kellett hunynia a szemét, el kellett fordítania a fejét, hogy ne lássa.

A vidék napfényben fürdő szépsége lassanként megvigasztalta. A suttogó fák megnyugtatták, a nyíló virágok ránevettek. És szelíden csalogatták a hegyek, temetkezzék közéjük. Olyanok voltak a felhők, mint csodálatosan megnőtt ezüstfényű kagylók. Julianus énekelt.

Az éjszakát egy királyi solymár faházában töltötte, azaz nem is a házában, hanem kint, egy illatos szénaboglyában, a ház mellett. Két bánatos, füstös fejőstehén állott egy szilvafa mellé kötözve, távolabb a solymár két pejkója legelészett megbéklyózva, egy sor ketrecben sólymok tollászkodtak, vijjogtak, rikácsoltak, várva, hogy gazdájuk nyers hússal megetesse őket. A solymár felesége fiatal barna, zömök asszony volt, négy kisgyermek huzakodott körülötte, éppúgy nyavalyogva a tej, mint a sólymok a véres hús után. Julianus végre vidám volt ismét, látva a sürgő-forgó asszonyt, a nyüglődő gyermekeket, hallva a csöbörbe fejt tej ütemesen habzó sistergését. Amikor egy csuporral neki is nyújtott az asszony, szerette volna megölelni.

*

Másnap déltájon azután kibukkant az ősrengetegből, s beérkezett Esztrigánba.

A szíve ugyancsak dobogott, majd megfojtotta. Szeme mohón járt a hegyeken, a hegy alatt elszórt házacskák csoportjain s fenn a messze látszó székesegyházon, a „szép templomon", mint nevezték. Már messziről fölfedezte a templom mellett a hegy pereméig merészkedő paloták meredek kőfalait, s az ólomkeretes hosszú, keskeny ablakokat. Esztrigán, az ország szíve!

Lábainak szárnya nőtt. Észre sem vette, hogy liheg és izzad. Kámzsája könnyű lett, mint a selyem. Mezítelen lába nem érezte a kavicsokat, a fű torzsát. Teljes erejéből nekieredt, hogy hamar elérje a várost, mely a szikrázó napfényben úgy integetett felé, mint álmai megvalósult képe. Torka elszorult, arca kipirult. Hangtalanul énekelt egy psalmust, anélkül, hogy odagondolt volna.

Pedig mi volt ez is Bononiához képest! A hatalmas falakhoz, a roppant kapukhoz, tornyok csipkés ormaihoz, paloták árkádos sorához képest! Itt is vert falú vagy nádból kerekített apró házacskák hevertek szanaszét a síkságon s dombok oldalán, mint forró délben elpihenő birkanyáj, itt is csak imitt-amott látszott egy kőház fehér fala, néhány templom csúcsos tornya. De mindezek fölött a magasba nyúló hegyormon ott ragyogott fehér kőből, vörös márványból rakva, faragott ablakbálványokkal ékesítve, tornyait a sötétkék égboltba fúrva az egyház, minden magyar egyházak legelseje, a király palotájának orma s szédületes mélységbe alátekintő bástyája... Itt állott az ország koronája előtt.

És most, mielőtt a hegyre kanyarodó ösvényre lépett volna, leült. Szemét a templomon, palotán legeltette. És lassan elébe somfordált egy vézna kisfiú, fehér vászongatyában, fehér vászoningben, vállára hulló hajjal, mezítláb. S így szólt hangtalanul:

- Hányszor bizonykodál, fráter, hogy Esztrigánba kerülsz, kerál udvorába, pispekek s jobbágy urak közéje... Tudós atyák közéje... És íme, most előtted Esztrigán...

A kisfiú szomorúan mosolygott.

- Nem így akarál te Esztrigánba jönnöd, fráter - folytatta mozdulatlan ajakkal, dióbarna szemét rávetve, kezét lecsüggesztve, mezítelen bal lábával a jobb lábát simogatva. - Fényben, bársonyban, aranyasan-ezüstösen akarál idejönnöd. Nagy hatalmú jobbágyokval s pispekekvel negédösen társalkodnod. Kerálnak leveleket írnod, jószágok adományozását sorba-számba vennöd... S hogyan jövél, fráter? Mezejtelen lábbal, koszlott kámzsában, fekete skapuláréval, derekadon kötélvel...

Fejed körülnyírva...

- Azért én most is azt akarom, azmit akkoriban - sóhajtott Julianus.

- Azt. Keletre akarsz mennöd most is - lelkesedett a kisfiú.

- Oda, ha százszor bolondnak mondanak es!

- Hol a bársony? Hol az arany, ezüst?

- Hálát adok néköd, Atyám, hogy reám adád-e hitvány kámzsát, derekamra övezéd-e kötelet - fohászkodott Julianus. És keresztet vetve buzgón imádkozni kezdett.

A kisfiú eltűnt, elmosódott a reszkető napsugárban.

*

Idegen városok szépségéhez, nagyságához szokott szeme nem találta túlságosan ragyogónak s pazarnak az épületeket, melyeket Esztrigánban, a várhegyen látott. És mégis úgy érezte, ezeknél csodálatosabb paloták nem vették körül még soha. Szívét áhítat töltötte el, amikor fölért a hegytetőre, s előtte állott a székesegyház vörös és fehér márványmozaikos, faragott oszlopos kapuja, fölül könnyed ívelésű boltozattal, kétoldalt falba vésett színes képekkel, előtte jobbról-balról egy-egy hason fekvő vörös márvány oroszlánnal. Fejét lehajtva keresztet vetett. Szent István alakját látta ott, meg Adalbertus püspököt, közöttük a szent Szüzet. A király kezében írást tartott, Julianus ezt olvasta róla. *„Kegyes Szűz Mária, fogadd szívesen kormányzandó országomat.”* (Természetesen latinul.) Egy másik fölíráson ez volt: *„Szent*

elmét, igaz dicsőséget az Úrnak, a Hazának szabadságot." Ez volt hát a hírneves, díszes kapu, melyet az „öreg" Béla király építtetett, s melynek fölírásait Julianus fejérvári házak homlokán is látta már.

Az egyház olyan magas hegycsúcson állott, hogy messze kiemelkedett még a királyi palota fölé is. Körülbelül ott volt az alapja, ahol a palota második emelete kezdődött. Végtelen messze tekintett innen alá a templom, lent kanyargott a Duna. Dél felé az Alsóváros kis házacskái szóródtak szét. Nyugat felé síkság nyúlt a távol ködébe, Keleten és Északon meg kéken sötétlő hegyek gerince vonult. Gyeücsa fejedelem jól kiválasztotta nyári székhelyét. Alatta az ország, fölötte a tág égboltozat, körülötte őserdővel borított hegyek. Palotájából már csak romok voltak, ám annál büszkébben emelkedett a másik palota, melynek építését István kezdte, s az öreg Béla fejezte be mostani alakjában. Széles ívű hatalmas kapun lehetett oda bejutni, de Julianus előbb ájtatoskodni akart, hogy Isten jóra vezérelje. Belépett tehát a templomba.

Néhány polgár, polgárasszony meg pap volt ott csak ebben az órában. Julianus leborult szűz Mária oltára elé, s buzgó imádságba merült. Amikor fölállott, könnyűnek s vidámnak érezte magát. Tudta, minden sikerül. Elindult hát a királyi palotába.

Leszállva az oromról, egyenest a kapunak tartott. Két vértes, sisakos vitéz állott kétfelől a kapugyám mellett, oldalukon nehéz, egyenes kard, kezükben lándzsa. Egy csapat könnyű fegyverzetű legény kacarászott s kötekedett még ott. A kapun éppen fölnyergelt, habos fekete lovat vezetett ki egy lovász. A paripa szerszámja villogott a sok arany meg ezüst dísztől. Ez bizonyosan a király lova - gondolta Julianus.

Tisztességesen köszönt, mire az egyik vértes megkérdezte, mi járatban van.

- Endre úr űnagyságát, a kerált keresöm - felelt nagy tisztelettel Julianus.

- Hiába keresöd, ézös fráter - sajnálkozott a vértes. - Éppen nincs itthon.

- Mikor érközik?

- Tám vagy egy hét múlva.

- No, köszönöm a jó szót, majd azkor jövök.

Leült egy kőre, elővette átalvetőjéből a kenyeret, hagymát, és falatozni kezdett. Közben nézegette a kapun ki-be igyekező urakat, papokat, s találgatta, kik lehetnek, mi járatban vannak. Azon is eltöprengett, mert ráért, hogy vajon kié volt az a gyönyörű fekete paripa. Talán az érseké? Vagy az udvarispáné? A királyné ispánjáé?

Meg is kérdezte a szíves vasastól:

- Ugyan kedves atyámfia, kié vala az a szép fekete ló az imént?

- Az bizony kerálné nagyasszonyé, Julisé, ézös fráter - felelt a vasas büszkén.

Ahá. Igazán szép lova van!

A csörtető urak elszállingóztak, a kapu előtt fölpattanva lovukra, melyet a lovászok odavezettek. Lassan bealkonyodott. A Nap oly vörös lángolással ereszkedett a székesegyház mögé, mintha lángba borult volna. Kompletorium felé járt az idő. A nagy kapuval szemközt szépen faragott kisebb kapu nyílott a palota belsejébe, azon most ugyancsak sürögtek ki s be az udvari szolgák, bársonyba, fátyolba öltözött udvari asszonyok. Julianus találgatta, vajon a királyné nincs-e közöttük, de megkérdezni röstellte.

Így üldögélt, míg egészen besötétedett.

Egyszer csak megszólalt egy kicsiny harang kedvesen csilingelő szava, itt volt a kompletorium ideje. Julianusnak is szállás után kellett néznie. Ámbár, gondolta, majd elalszik ő itt is, a kapugyám mellett, egy nagy terméskőre leteszi a fejét, nincs most hideg. Megint elővette átalvetőjét, hogy az utolsó darab kenyeret, az utolsó fej hagymát megegye. Ekkor nagy sebbellobbal piros dolmányos, görbe kardos, kucsmás vitéz ugrott ki a belső kiskapun, s egyenest Julianus felé tartott.

- Ézös fráter - mondta harsány hangon -, jöjj, kerálné nagyasszony hívat.

Julianus dobogó szívvel ugrott talpra, s átalvetőjét a kezében hurcolva, belépett a palota szűk udvarába.

Egyenest a szemközt nyíló ajtón siettek be, ott a sötétben fölbotorkáltak egy keskeny, meredek lépcsőn. A kanyarodónál foklatartóba szúrt fokla világított. A vitéz elől ment, Julianus mögötte.

A második emeleten jobbra tértek. A vitéz belépett, s intett, hogy kövesse.

Vörös márvánnyal padlózott, képekkel gyönyörűen megírt, bordázott mennyezetű kis terembe jutott, az ajtó becsukódott mögötte. Senki sem volt odabent. Szép barna tölgyasztalon bronz mécses lángja libegett, mély árnyékot vetve az ablakfülkébe. A boltozatot erezett vörös márványoszlopok tartották. Néhány öblös szék volt a szobában, de Julianus nem ült le. Szemét csodálkozva jártatta a tarkára festett boltozatbordákon, oszlopfőkön, falakon. Szívét áhítat töltötte el. Jó angyala, íme, bevezette őt az öreg Béla palotájába. Hogy történt? Miért hívatta a királyné?

A szemközt levő ajtó lassan megnyílt, s magas, karcsú, fiatal nő lépett be. Arannyal szőtt bíborköntöst, dúsan hímzett bő világoskék palástot, szőke fején hófehér, hosszú fátylat viselt. Fülében rubintos fülbevalók reszkettek, vékony, fehér, szinte gyermekes csuklóján aranyabroncs sárgállott.

A királyné - gondolta Julianus, s ujjait homlokához emelve mélyen meghajolt.

- Laudetur Jesus Christus - mondta a nő gyermekesen csicsergő, de hideg hangon.

- In aeternum, amen - felelt Julianus, s úgy maradt, meghajolva.

- Hívattalak - folytatta a királyné gyorsan pergő, franciás latinsággal, s hirtelen egyik székbe ereszkedett, félrelebbentette fátyolát, s vékony, hegyes állát két ujjára támasztva figyelmesen, de hűvösen szemlélte hideg kék szemével a frátert. - Ülj le.

Julianus leült.

- Csodálkozol, fráter?

- Csodálkozom, asszonyom.

- Mit gondolsz, mért hívattalak?

- Ha jónak látod, megmondod, asszonyom.

Jolánta vagy mint a magyarok általában nevezték: Julis nagyasszony összeráncolta sima, bámulatosan fehér homlokát, szorosan összezárta vékony, igen piros ajkát, s néhány pillanatig tétovázott. Aztán fölszegve fejét egyenesen Julianus szemébe nézett, s hangjában egy kis keménységgel mondta:

- Mert nincs, akivel kibeszélhetném magam.

Julianus csak ezt nem várta. Csodálkozva fölkiáltott:

- Nagyasszonyomat körülveszik ország bárói, király jobbágy urai, egyház főpapjai, udvari asszonyok seregei, s nincs, akivel beszélhessen?

- Nincs. Láttam, hogy a kapuban állasz, fráter, s olyan különös csuhád van, amilyet nem viselnek itt a fráterek. Gondoltam, idegenből jössz, idegenbe mégy, ma itt vagy, holnap már távol, neked elmondhatok mindent. Fráter, én félek. Nagyon egyedül vagyok...

Most eltűnt arcáról a hűvös gőg, szemét behunyta, homlokát végigsimította világítóan fehér, gyermekes kezével s megborzongott. Majd gyorsan tovább beszélt, ismét erősen a fráter szemébe nézve:

- Körülvesznek király bárói, jobbágy urai, ország nagyjai, főpapjai, udvarom válogatott asszonyai, még sincs, akivel szabadon szólhatnék. Keserű az életem, álmatlanok az éjszakáim, a falat nem megy le a torkomon. Mért jöttem én ide, fráter? Boldogan éltem Konstantinápolyban, Henrik bátyám udvarában. Azt sem tudtam, hogy ez az ország a világon van. S amikor az uramat megösmertem, azt hittem, olyan ország királya, mint Bizánc. Szép férfiúnak találtam Andorás urat... - legyintett. - Rábeszéltek, fogadjam el. Ő nagyon szeret... nagyon szeret... - ismételte szokatlanul érdes hangon.

- Isten rendelte uradnak, szeresd te is, és örülj, hogy szeret - mondta feddőleg Julianus. Nem tetszett neki az asszony, érezte, nyugtalan, elégedetlen s gőgös.

- Igen, én is szeretem - susogta a királyné, s hevesen megigazgatta lábát. - De hát ez az ország... Nem, én nem tudom megszokni ezt az országot!

Julianus hallgatott, hagyta, hadd mondjon a királyné, amit akar, ha már egyszer szeretné kibeszélgetni magát.

- Érted te ezt, fráter? Bizonyosan érted. Ez barbár ország, barbár nép. Ha magyarul szólnak körülöttem, megijedek. Olyan a szavuk, mintha mogyorót törnének a fogukkal. Hideg fut a hátamon, ha hallom. Az arcuk kemény, és sohasem értem, milyen érzések lappanganak a szívükben. Mindig rettegek, hogy egyik pillanatról a másikra előkapják kardjukat vagy csákányukat, s egymásra rohannak... Vannak házaik, gyakran kőházaik is, de ilyenkor, nyáron, kint tanyáznak a házuk mellett vagy a mezőn, sátorban, nádból font kunyhóban. Még a király is folyton nyargalász ilyenkor, azt mondja, idebent nem tud lélegzeni. Ezt mások is mondják. Azt is mondja, őse, a szent király is sátorban tanyázott nyáron, annak apja meg, az a kimondhatatlan nevű fejedelem, Geisza vagy Djeisa... az is a palotája előtt lakott tavasztól télig, bőrsátorban... - megállt, arca elkomorult, fejét lehajtotta. - Ha asztalhoz ülünk, meghalok az evésük láttán. Csak húst esznek s mennyit! És annyi bort isznak, hogy megrémülök. Az asszonyok is. És ha jóllaktak, böfögnek, mint a dobok. És a csontot a földre hajigálják. Meg azt is megteszik, hogy a lerágott birkalapockát ott nyomban hajigálni kezdik, dénárt, ékszert, lovat tesznek föl rá, mint a rómaiak a kockára. Gyakran pörlekednek, s rettenetes szavakat ordítoznak, kardjukat csapkodják. Ukkon! Kajár! Hisz! Vahor! - mondta undorral. - Ilyesmit kiabálnak. Másnap meg karon fogva mennek, együtt lovagolnak, s úgy nevetnek, mint a játszótársak.

Julianus mosolygott, de elrejtette mosolyát, hogy a nagyasszonyt meg ne sértse. Az tovább pörgette a lágy latin szavakat, mint a gyöngyöt, francia s görög szavakat keverve közéjük. Arca kipirult, szeme kitágult. Úgy bámult maga elé, mintha a fráter ott sem volna.

- Te magad is tapasztalhattad mindezt, de te férfi vagy, s szerzetes. Te mindent elviselsz. De én? Én, gyönge asszony? Én bizony éjszakánként sírok... És milyen férfiak forognak itt, fráter! - Összekulcsolta a kezét, s arca elé emelte. - Irtóztató, rettenetes! Rablók, pusztai rablók. Tekintetükben kés és horog. Az a tárnokmester, az a Dionisius... Az a Nikolaus, aki

nádorispán volt, s az albai országgyűlés letette... Az a Mika vagy mi, akit Szakállasnak neveznek... És azok a papok! Te fráter, azok a püspökök! Prépostok! Úgy illik rájuk a papi köntös, mint tehénre a nyereg, ahogy a magyarok mondják. - Elmosolyodott. - Szívesebben járnak csizmában, dolmánban, kalpagban, kardosan. Úgy érzik jól magukat. Vagy vasban, sisakosan. Milyen püspökök ezek?

Reménytelenül nézett maga elé, fejét lassan ingatta jobbra-balra, összekulcsolt kezét a térde közé fogta.

- Vigasztalódj, nagyasszony - kezdte csöndesen Julianus.

De a királyné közbevágott:

- Nem azért hívtalak, hogy vigasztalj - mondta érdesen. - Viselem a sorsomat, s ha Isten akarja, itt pusztulok el. Csak a szívemet akarom kiönteni, azután, fráter, mehetsz Isten nevében. Tekintheted gyónásnak is. Bár gyónni csak azt szoktuk, ami bűnünk. Amit én elmondok neked, fráter, nem bűnöm. Senkinek sem bűne... Mert én az uramat szeretem, megint mondom... Bár nem tudom behunyni a szememet! Igazi fejedelem Andreás úr, bőkezű, jószívű, bátor. De gyenge. Ma az ellenkezőjét cselekszi annak, amit tegnap cselekedett. Ma el akarja választani fiát a feleségétől, akit ő hozott neki. Tegnap megkoronáztatta, ma ki akarja tagadni. Tegnap elvesztette Halicsot, holnap visszaveszi, holnapután odadobja ingyen. Tegnap törvényeket hozott rabló hívei ellen, ma megijed, s holnap újakat hoz. Tegnap eltiltotta a zsidókat meg azokat a tudós, jóravaló szerecseneket, holnap tőlük kér pénzt. Mert pénz... Te fráter, nincs még ország, amely olyan betege lenne a pénznek, mint ez...

Ismét hallgatott egy darabig, azután fölsóhajtott:

- De mindez semmi. Semmi, hogy az emberek félelmetesek, hogy az uram ingadozó, hogy minden olyan zavaros... Mindez semmi. De nem bírom, nem bírom ezeket a barbár szokásokat! Nem bírom elviselni, hogy az ország előkelői nyáron, még titokban is, sátorba bújnak, káromkodnak, birkalapockával játszanak, falnak, részegeskednek, verekednek, ölelkeznek, böfögnek, elhajigálják a csontot... Ez az, amit én nem bírok elviselni!

Két finom tenyerét a halántékára nyomta, s megint ide-oda ingatta a fejét. Börzsönnyel festett piros körmei mint vércseppek ragyogtak a mécs világánál.

- Mely ország fia vagy, fráter? - kérdezte hirtelen.

- Magyeri vagyok - mondta csöndesen Julianus.

- Magyeri! - kiáltott föl a királyné megdöbbenve, s fölállt, kezét le nem véve halántékáról rámeredt a fráterre. - De hiszen a kámzsád...

- Dominicus atya szerzetének ruhája, asszonyom.

- Nem hallottam róla - rázta a fejét a nagyasszony. Arca hirtelen merev s hűvös lett megint, keskeny száját összeszorította, kezét lebocsátotta. - S mit keresel itt? Bizonyosan alamizsnát akarsz.

- Király őnagyságával akartam szólni.

- Ugyan! S mily ügyben? Adományt akarsz tőle klastromodnak?

- Talán azt is. De segítségét akarom kérni, hogy kimehessek a Keleten maradt magyarokhoz, megtérítsem s hazahozzam őket.

- Magyarok Keleten? - csodálkozott a királyné, s megint leült. - Olyan magyarok, mint itt ezek? Jól értettem?

- Jól, asszonyom.

- Nos - állt föl váratlanul Jolánta, mint aki hirtelen meggondolta magát -, a király nincs itthon. Ha beszélni kívánsz vele, várnod kell. Hát magyar vagy - ismételte hűvösen -, s haza akarod vezetni azokat a keleti magyarokat is... Mondd - kérdezte rosszul titkolt félelemmel -, tudod, hogy halt meg a király első felesége?

- Tudom, asszonyom - felelt komoran Julianus. - Megölték.

- És engem... engem nem fognak megölni?

- Nagyasszony! - kiáltotta megbotránkozva a fráter, s tiltakozón emelte föl a kezét.

- Ne tiltakozz! - suttogta a királyné, s egy lépést hátrált az ajtó felé. - Azok a magyar urak, akik megölték, élnek. Az a pap, aki helyeselte a gyilkosságot, ma érsek. Jószágaik, katonáik megvannak hiánytalanul. És én is idegen vagyok, mint Gertrudis volt...

Az ajtóhoz lépett, kinyitotta, s éles, de gyermekes hangon kikiáltott a másik szobába, ahonnét női hangok hallatszottak, s gyertyavilág szűrődött be:

- Xénia! Xénia!

Violaszín köntösben, fekete fátyollal a fején idős, kövér asszony lépett az ajtóhoz. A királyné görög nyelven mondta:

- Adj ide tíz dénárt.

Majd visszafordulva a tíz pengő ezüstpénzt az asztalra vetette.

- Íme, az alamizsna, s imádkozz értem, fráter. Amit mondtam, feledd el. Jó éjt.

Hidegen megbiccentette a fejét, s gyors, kemény lépésekkel kiment.

*

Julianus a tíz dénárt átalvetője mélyébe süllyesztette, s lebotorkált a lépcsőkön. A vitéz, ki idevezette, foklával ment előtte s világított. Kívül kerülve a kapun, a katonák tisztelettel jó éjszakát mondtak neki. Ott állt a roppant székesegyház mellett a sötét estében. Csillagok ragyogtak fölötte. Az eget Szent Lőrinc tüzes vércseppjei hasogatták keresztül-kasul. Julianus feje zsongott.

Különös asszony, különös idegen - gondolta szomorúan.

- Hogy fél... Mért jött ez ide? S milyen rideg, milyen gőgös volt néha, a másik pillanatban meg milyen kétségbeesetten nyílt!

Leballagott a hegyről, hogy valami alkalmas bokrot vagy szénaboglyát keressen, ahol meghúzódhatna éjszakára. Nem tudta, hol van a klastrom, papi ház, de meg egyedül is akart maradni gondolataival s aggodalmaival. Elhatározta, hogy imádkozik a királynéért.

Amint tétován ballagott lefelé, háta mögött szapora lépéseket s halk dúdolást hallott. Megállt, megfordult. A sötétből egy férfi sietős alakja vált ki. Amikor mellé ért, jól a fráter képébe nézett, ujjait homlokához emelte, s mélyen zengő, vidám hangon megszólalt:

- Nem kerálné nagyasszony házában valál, ézös fráter?

- De ott valék, nyájas atyámfia.

Jobban megnézte a férfit. Hiszen ez szerecsen - gondolta meglepetten.

- S most hová? - kérdezte amaz.

- Leteszöm valahová fáradt fejemet, mert itt a nyugodalom üdeje.

- Minő kámzsád vagyon? - nézegette közelebbről a homályban Julianus csuháját. - Ilyet még nem láték.

- Fra Domenico szörzésének kámzsája ez.

- No nézd csak! Hogy jutál hozzá?

- Bononiában határozánk el, hogy klastromot fundálunk az ű regulái szörént.

- Bononiában? - ámuldozott a szerecsen. - Valál Bononiában?

- Valék.

- S mit mívelél?

- Tanólék az Univerzitáson.

- Tyű, a mindönét! - kiáltott föl nagy bámulattal. - Hát hiszen te nagy tudós löhetsz! Vajon, ha fölajánlanám szegényös házamat éjszakára, elfogadnád-e?

- Jézus nevében köszönöm.

Folytatták útjukat. A szerecsen nagy szál, fiatal férfi volt, körülbelül egyidős Julianusszal, ahogy a viselkedéséből, hangjából s a homályban derengő szakállas arcából sejteni lehetett. Könnyedén lépkedett ropogós saruiban, köpönyegét a fél vállára dobta, süvegét letette, hogy a hűvös szél szabadon fújja a fejét.

Míg a hegyről lekerültek, s az Alsóváros felé haladtak, elmondta, hogy Smaragd a neve, atyja Simon vámbérlő. Házuk az Alsóvárosban van, szerény kis hajlék - mondta -, de egy kamarácska jut benne a nagy tudományú fráternek. Julianus meg elmondta, hogy a királyt kereste, szólania kell vele, támogatását kéri.

Sárkunyhók, faházacskák, nádszerdékek között haladtak, vén fák feketélltek körülöttük, világosság nem volt az egész környéken.

Hosszú vályogfal előtt álltak meg. Kicsiny, vasalt ajtó feketéllt előttük. Smaragd úr megemelte a kopogtató buzogányt, s három rövidet meg egy hosszút vert az ajtóra. Mire a reteszt eltolták, s a kapu megnyílt.

Sötét fák alatt mentek egy nagy, illatozó kerten át. Hirtelen tekintélyes kőház bontakozott ki a homályból. Rabszolga lépett ki az ajtón kezében faggyúgyetyával, s mélyen meghajolt.

Julianus elámult. Hiszen valóságos palotába jutott. Faragott ajtógyám keretezte az ajtókat, a pitvar, melyen áthaladtak, vörös márvánnyal volt padlózva, beljebb a falak díszesen festve, a boltozat bordái gazdagon aranyozva. De ez még semmi sem volt ahhoz képest, melybe ezután léptek. Hiszen a király palotájában is alig lehetett ennél különb. Vörös márványoszlopok, festett oszlopfők, virágos ágakkal díszített falfestmények, nehéz bútorok, a padlón drága keleti szőnyegek, falfülkékben hatalmas, aranyos bőrbe kötött könyvek, a sarokban kemence, mellette ezüstveretű görbe kardok, tegzek, tarsolyok, ivótülkök függtek. A székeken puha hiúzbőrök ékeskedtek.

A fiatal rabszolga vastartóba tűzte a faggyúgyertyát, kezét összetette a mellén, s parancsot várt. A ház fiatal ura odavetette neki köpönyegét, süvegét, szíves mosollyal elvette Julianus átalvetőjét, s magyarul mondta, elégedetten összedörzsölve kezeit:

- Adjatok ennünk.

A rabszolga meghajolt s kihátrált.

- No, ülj le hát, ézös fráter - kínálta hellyel Smaragd.

Most, a világosságban látszott, milyen szép férfi. Olajbarna arca szabályosan tojásdad, homloka nagy és boltozatos, szeme okos, nyugodt és sötét, haja, szakálla illatos olajjal ápolt barna fürtökben kunkorodik, szokmánya ezüsttel hímezett sötétviola selyem, öve aranycsatos, pörge orrú saruja piros szattyánbőr. Nagy barna kezén drágaköves gyűrűk villognak. Úgy sürgött-forgott a fráter körül, mintha királyi vendég lett volna. Maga tett neki széket az asztalhoz, megigazítva a hiúzbőrt, hogy puhán üljön, szerényen leült ő is egy kissé távolabb, s mosolyogva nézte.

Julianus feszengve hallgatott.

Két fiatal rabszolgalány lépett be ekkor. Sötétkék, ujjatlan ruha, piros öv, piros papucs volt rajtuk, hajuk két ágban befonva hosszan lecsüngött. Mosolyogva meghajoltak, s egy-egy ötvözött aranytálat tettek az asztalra. Sült birkacomb volt az egyik, kenyér, mézes sütemény a másik tálon. Nyomban mögöttük hülyén vigyorgó vén, szakállas rabszolga iparkodott, aranykancsóval a kezében.

- No, jöjj, fráter, elégétsd meg éhségödet - kínálta a szerecsen Julianust.

Ő szabadkozott. Evett már, köszöni, nem kívánja. De addig-addig unszolta, hogy mégis elővette kését, s vágott a húsból, vett a kenyérből.

A hülye mosolyú rabszolga aranykupákba valami csípős, édes italt töltött. Julianus ilyet még sohasem ivott. Málna íze volt.

Közben a szerecsen igen tiszteletteljes hangon kérdezgette. Nagyon izgatta, mit tanult az Univerzitáson. Amikor a fráter mindent elősorolt, szája tátva maradt a csodálkozástól. Majd közölte, hogy ő Aleppóban tanult a medreszén, nemrég került haza. Aleppó nyilván nem olyan ragyogó alma matere a tudománynak, mint Bononia, ám a Korán mélységeibe bevezetik a tanulót s az is valami. Ő nem tartozott a legelsők közé, ezt meg kell mondania, voltak ott magyarok szép számmal, akik elsőbbek voltak nála. Nem is magyarok, hanem magyarországi mozlimok, hogy egészen pontos legyen. Bár valamennyi magyarnak vallotta magát, hiszen becsülettel harcolnak, ha kell, a magyeri vitézek sorában. Julianus feleletképpen elmondta, hogy az arab tudósok műveit eredeti nyelven szeretné ismerni, egy időben vesződött is velük, de nincs mestere, aki arabusul tanítaná. Már csak azért is szüksége volna erre, mert Keletre készül, kintmaradt véreinek látogatására, s hátha olyan tartományon is átvezet az útja, amelyben arabusul beszélnek.

A szerecsen olajbarna arca fölragyogott, tejfehér fogai villogtak.

- Julianus fráter - kiáltotta lelkesen, mélyen zengő méltóságos hangon, s kését letette. - Maradj nálam, amíg jólesik. Amíg ügyedet a kerálnál végbe nem viszöd. Én tanejtalak tégöd arabusul, te kedég tanejts engem logikára, etikára. Mohón szomjúhozom a kresztyén tudományt, de én még nem találék mestört, azki megtanejtott volna.

Hátha megtér - gondolta örvendezve Julianus. - Mért ne tanítanám. Azért tanultam, hogy tanítsak. S azért vagyok prédikátor szerzetbéli fráter, hogy térítsek s prédikáljak. Isten ujja ez!

Elvállalla a tanítást.

Smaragd úr nyomban fölugrott, a fali fülkéhez ment, s elővonszolt néhány hatalmas kódexet. Julianus csettintett nyelvével, amikor a drágakövekkel díszített bőrkötéseket s finom hártyákat s vékony ecsettel gyönyörűen írt arab betűket látta. A szerecsen nyomban eldicsekedett vele, hogy ezek a könyvek Ibn Roszteh, Gurdézi, El-Bekr, Ibn Fadhlán, Isztakhri, Ibn Haukal és Masz'údi műveit tartalmazzák, maga is gyakran böngészte őket, de ha nem böngészte volna is,

tudná a nagy Gestából s a Gesta Hungarorumból meg öreg emberek elbeszéléseiből, hogy a magyeriak némely törzse Levédiából Észak, némely törzse meg Dél felé vonult a besenyők szorongatása elől. Így hát helyben voltak.

A hülyén vigyorgó rabszolga sűrűn töltögette a mézes, málnaillatú italt, a szerecsen el-elkoppantotta a gyertyák hamvát, az este éjszakába fordult, s ők ott ültek a könyvek mellett, s mély gyönyörűséggel vitáztak a magyeriak sorsáról.

*

Julianus tehát ottmaradt a szerecsen házában. Noha ez a ház nem volt éppen kedvére való. Nem tetszett neki a nagy fény és pompa, idegenül érezte magát a vén fákkal s virító virágokkal ékeskedő óriási kertben, mely inkább Paradicsomkerthez hasonlított, mint afféle polgári kerthez. Ravaszul csoportosították benne a diófákat, hársakat, gesztenyét, ezüsthéjú nyírfát, szomorúfűzet, a sejtelmes bokrokat s a vérvörös meg égszínkék virágágyásokat. Ilyen kert azoknak a klastromoknak egyikében sem volt, amelyekben Julianus megfordult. Hát még a sok gyümölcsfa! Hogy mosolygott a sárga alma, körte, a piros perzsaszilva. Kanyargós utak vezettek a hűs árnyékba, órákig lehetett sétálni a susogó fák alatt anélkül, hogy emberrel találkozott volna. Csak a madarak csipegése, füttyszava s rikácsolása törte meg a csendet. Meg néha az asszonyházból kihallatszó gyenge, ezüsthangú citeraszó. Mert a szerecsen igen bűnös életet élt, külön házban, ahová férfi nem tehette lábát, asszonyokat tartott, tán tízet is. Ezeket sohasem lehetett látni. Magas vályogpalánk választotta el őket, külön kertjük is volt. Julianus néha fölborzolt érzéssel hallgatta gyöngyöző kacagásukat, heves pörlekedésüket s dalaikat. Még magyar szót is hallott. E gyalázatos szerecsen nyilván magyar nőt is tartott bűnei házában.

Julianus visszautasította, hogy ott lakjék a szerecsennel egy födél alatt. Volt a kert mélyén egy kis faház, mióta a kertész rabszolga megszökött, ez üresen állott. Oda telepedett, kemény dikón aludt, könyveivel foglalkozott, imádkozott, elmélkedett. A falra maga faragta keresztet akasztott.

Korán reggel Julianus kiment a kertből, hogy ájtatosságait a székesegyházban elvégezze. Volt ott egy igen vén, félig már süket premontrei szerzetes, annál gyónt. Azért járt naponta éppen a székesegyházba, hogy lássa a csodálatos épületet, a faragott márványkaput, Szent István, Szent Adalbertus és a Szűz képéi, valamint a királyi palota boltozatos kapuját, ólomkeretes ablakait. Elmerült a múlt hatalmas hullámverésében, mely e szépségekből áradt. Kétszázötven év nagyságát érezte ezen a helyen.

S igen szerette elnézegetni a királyi palota előtt jövő-menő urakat, katonákat, a badáros paripákat, szép fegyvereket, s találgatni, vajon ki lehet ez, ki lehet az. Néha szóba ereszkedett a kapuőrzőkkel. Azok már ismerték. Szívesen hallgatták nyájas szavait, midőn családjuk, életük felől kérdezősködött.

El-elment egy klastromba is, megkérte az unott, közömbös perjelt, engedné meg, hogy a könyvesházban tanulgasson. Részt vett ájtatosságukon, ebédjükön, vacsorájukon. Mesélt nekik életéről, Filetlen Pálról, a pécsi klastromról, Bononiáról, az országgyűlésről. A pihenés óráiban körülülték vagy sétálgattak vele, s nagy élvezettel hallgatták. Dicsérgették is: ilyen fiatal, s már ennyit tapasztalt, ennyit tanult...

Vesperaétől kompletoriumig a szerecsennel tanult. Egyszerre tanultak s tanítottak. Éles eszű, művelt elméjű ember volt Smaragd. A nyájas mosoly sohasem tűnt el szép metszésű ajkáról, vakító fehér fogai villogtak. Mégis volt benne valami, ami Julianust az állatra emlékeztette. Valami ragadozó, ugrásra kész, kegyetlen vonás. Ezért sohasem tudott egészen a közelébe férkőzni, s néhány hét múltán csüggedten vallotta be, hogy megtéríteni, bizony, aligha tudja. De mégis reménykedett.

S azt a reményt sem adta föl, hogy Ugrin érsek is, a király is mindent megtesz támogatására. Endre úr ugyan nem érkezett meg egy hét, két hét, sőt három hét multán sem, s ha a királynénak nem volt kivel beszélgetnie, most ugyancsak elnémulhatott. De ostoba ember az, aki mindent egy füttyre akar végbevinni. Isten útjai hosszúak, tekervényesek, szándékainak gyümölcse lassan érik. Nem szabad erőltetni, idő előtt szakgatni. Ha megért, magától lehull.

Az arab tudósokat azért tanulmányozta most behatóan, hogy pontos képet nyerjen részint a régi magyarok életmódjáról, természetéről, útjairól, részint az őket körülvevő népekről. S egyúttal megtanulja az arab nyelvet is, mert hátha azon múlik a nagy terv sikere, hogy egy bizonyos órában tud-e arabul! Ostoba vitéz, aki otthon hagyja fegyvereit, élelmét, de még fegyverei közül csak egyet is, mert hátha éppen egy haszontalan késre volna szüksége, hogy győzzön?

Legelőször Gurdézinak a besenyőkről s országukról írott szövegét olvasták. A kódex, melyet használtak, a hidsra 414. évéből, tehát az Ige megtestesülésének 1023. évéből való volt. Smaragd rettentő vételárat adott érte Keleten. Összehasonlították Gurdézi egyes szakaszait Ibn Roszteh művével, a párhuzamos helyeken vitatkoztak. Olvastak a burtászokról és bolgárokról, mindig szóról szóra összehasonlítva a szerzők egyező helyeit. *„A bolgárok határosak a burtászok tartományával, s az Itil nevű folyó partján laknak, mely folyó a Khazar-tengerbe ömlik, s földrészük a khazarok és szlávok között van”* - írja Ibn Roszteh. - *„A bolgárok földje a burtasz tartománnyal határos. A bolgár nép azon folyó partján lakik, mely vizeit a Khazar-tengerbe önti, ezt a folyót Itilnek nevezik”* - írja Gurdézi. *„Királyukat Almusnak nevezik”* - írja Ibn Roszteh. *„Királyukat Almusnak címezik”* - írja Gurdézi. Minden mondat tele volt izgalommal. Az „Itil” Julianust az Etel-közre emlékeztette, az „Almus” Álmucs fejedelem nevére.

Elmerült a tanulmányok édesen ringató hullámverésébe. A szavak mindenike új meg új világot nyitott meg előtte. Olvasta például, hogy a bolgárok három törzsét barszulának, eszegelnek és bulgárnak nevezték. Az „eszegel” a székelyre vetett világosságot. Elővette a nagy Gestát meg Pál mester kivonatos művét, a Gesta Hungarorumot, kikereste a székelyekről szóló részeket. Összekapcsolta azzal, ami a magyarokkal bejött „kunokról” szól. Így haladt lépésről lépésre nagy türelemmel, mindig keze ügyében tartva a hártyát és tollat. Jegyzetei kazallá növekedtek.

Mindig nevezetes volt arról, hogy az idegen nyelv ragad rá, mint a bojtorján. Már gyermekkorában játszva megtanult besenyőül Filetlen Pál jeles társaságában. Később ezt a tulajdonságát gyakorlat és tanultság fejlesztette. Szójegyzetet készített magának, s egy-egy nap megtanult harminc-negyven szót meg állandóan használatos mondatformát. Annak idején, amikor éjjel-nappal a magyar nyelv titkait kutatta, szétboncolva elemeire a szavakat, megértette a gondolkodás törvényeit s a nyelvek kristályrendszerének természetét. Tudta, hogy rakódnak össze a szavak és fogalmak, mint a hó parányi csillagai. Smaragd úr nem győzött csodálkozni s bókolni, mily könnyen fogja föl az arab nyelv törvényeit, mily rohamosan szaporítja szókincsét. Julianus kérte őt, hogy a nap bizonyos szakában, vesperaétől kompletoriumig csak arabul szóljon hozzá. És az egyszerűbb dolgokat csakhamar könnyen megértette, s maga is ki tudta fejezni gondolatait ezen a különös nyelven.

Az öreg Simon ritkán mutatkozott, mert a királytól bérelt vámok behajtásával fáradozott. A Duna réveit járta szüntelenül, vitézei és szolgái kíséretében. Még négy fia volt, közülük egy Aleppóban tanult, egy a királyné vitézei között szolgált, egy elkísérte útjain, egy pedig olyan kicsiny volt, hogy még az asszonyházban tartották, s csak olykor hozták elő, hogy megmutassák. Julianus csak nagy ritkán látta őket. Simon úr hatalmas, tekintélyes szakállú, horgas orrú, hallgatag, szúrós tekintetű ember volt, ruházata még drágább s ékesebb, mint Smaragdé. Julianusra görbe szemmel nézett. Attól tartott, megtéríti a háznépet, vagy fellázítja keresztyén

rabszolgáit. Kisebbik fia, Saul, hetyke, goromba, kötekedő legényke volt, természetesen rakva arannyal-ezüsttel-drágakővel. Fülében nagy aranykarikákat viselt fejfájás ellen. Már első este, amikor hazatért apjával, belekötött volna Julianusba, ha bátyja keményen rá nem szól. Mikor azután az öreg Simon meghallotta, hogy a fráter arabusul tanul, s arab tudósokat olvas, megbékélt, s közönyös hallgatásba burkolózott.

*

Az erdők aranyba, bronzba, vörösrézbe borultak, a nagy kert sétaútjait elborította a lehulló falevél, csak az ősz virágai virítottak még, mint a parázs. Kinyílt a táj, hajnalban köd hevert a Duna fölött. Végül eleredt a csendes, vékony szálú eső, és nem lehetett végét várni.

A király visszaérkezett már Esztrigánba, de súlyos gondjai voltak, Julianus nem merte háborgatni. Simon úr, amikor röpke két napra hazaugrott, elmondta, hogy nagy bajok vannak. A törvényben megígért országgyűlés elcsapta Szák nembéli Barsz fia Miklós urat, a nádort, mert engedte, hogy a törvények létrejöjjenek. Most a királyné nádorispánja lett. Elcsapta Agyasz bánt is, és Salamon szalai ispánt tette a helyébe, Mikának, Béla ifjabb király volt nevelőjének fiát. Türje nembéli Dénes is hatalomra jutott, ő meg játszótársa volt a gyermek Bélának. Csupa átkozott Béla-párti ember! Julianus csak azon csodálkozott, hogy ezek a szerecsenek oly nyugodtan élnek, úgy pompáznak s kevélykednek, mintha ki sem hirdették volna ellenük a törvényt Fejérvárott: *„Kamara-ispánok, pénzváltók, sótisztek és vámosok nemesek legyenek, zsidók és szerecsenek ne legyenek.”* Még most is hallotta a tömeg eget verő ordítását. De egyre gúnyosabban susogott fülébe Balázs fráter hangja: „Várj sorára.” És a jámbor zsidóé az úton: „Valakik pénzát vernek, sót tartanak, vámot szödnek, ezután is töszik.”

Megkérdezte Smaragd urat:

- Tervény vagyon ellenetök, uram. Pénzát nem verhettek, sótisztök nem lehettök, vámot bé nem hajthattok. Mikor hagyjátok tahát abba?

Smaragd nevetett, hófehér foga, mint a farkasé, villogott.

- Haha! Ézös fráter! Elhivéd egy percenetre is, hogy a tervény több, mint írott szó? Vajon miképpen meneködnék Endre úr a gyalázattól, ha münket, szerecsenyöket valóban kitönnének az útfélre? Honnét vönne pénzát? Ki hajtaná bé az adót, vámot? Ki bánnék a sóval?

- Hát a nemesembörök.

- Találnál csak egyet is?

Bebizonyította, hogy hamarosan tönkremenne az ország, ha a törvényt végrehajtanák. Mert a zsidók, szerecsenek s izmaeliták - mondta nyájas mosollyal - pénzt adnak a királynak, amikor kell, márpedig ez nagy dolog. Hiszen mindig kell. Endre úr eladná Jézus köntösét, noha kresztyén, s a Szentföldön is járt. Eladott már koronaékszereket is, bérbe adott minden elgondolható jövedelmet. Kölcsönzött fűtől-fától, elsősorban zsidótól, izmaelitától. Tartozik Karantániának is, Tika, a zsidó vállalt kezességet. Ha az urakra lenne utalva, azok bizony nem a népen vennék meg az interest, hanem rajta, a királyon, méghozzá tetézve. Fél attól a király, hogy pénzügyeiben az urakkal szűrje össze a levet...

Egyébként országos eseményekkel Julianus nem sokat törődött, annyit tudott csak, amit fél füllel, véletlenül hallott, ami a vendéglátó gazdáival kapcsolatos volt. Nem tudott Paulusékról sem. Nem látott, nem hallott a tanulmányain kívül semmit, nem gondolt másra, csak arra, hogy mennie kell a kintmaradt magyarokhoz. Erre készült, ezt az utat színezgette. Látta magát azokban a tartományokban, melyekről az arab művekben olvasott, még álmában is besenyőkkel, kunokkal, arabokkal viaskodott. Elfogták, megkötözték, nem akarták továbbengedni. Ha

elfáradt, arról ábrándozott, milyen lesz az a pillanat, amikor a magyarok földjére lép. Hogy fogadják, hogy bánnak vele. Milyen lesz a vidék. Milyenek azok az „égig érő nagy hegyek”. Milyenek a házaik. Milyen a nyelvük. Megértik-e majd?

Végre egy sáros, esős téli napon azt mondták a kapuőrzők, most már bemehet, itt a király.

Hosszú ideje várta ezt, mégis megdobbant a szíve. Akaratlanul rángatni, igazgatni kezdte csuháját, torkát megköszörülte, s azon töprengett, mit mondjon, ha a nagyúr elé vezetik. Majd megnyugodott, mert arra gondolt, mindig a Szentlélekre kell bízni, mit mondjon az ember. Izgatottan követte a farkasbőrös, kucsmás, díszes fegyverzetű vitézt.

Kora délelőtt volt, de olyan borongós, mintha este lett volna. A palota tetejéről zuhogva ömlött az esővíz az óncsatornákon valami mély pincébe, melynek hollétét Julianus nem tudta, csak a zuhogásból sejtette. A nagykapun kívül álló kopasz fákon süvöltött a szél. Balra, egy fülkében, házőrző vitézek nevetgéltek, behúzódva az eső és szél elől.

Ugyanazon az ajtón, ugyanazon a lépcsőn mentek be, mint először, de nem kapaszkodtak föl az emeletre, hanem jobbra kanyarodtak, s áthaladva egy kisebb termen, néhány lépcsőfokot hágtak lefelé. A vitéz kinyitotta az ajtót, előrebocsátotta a frátert, ő maga kívül maradt.

Kisebbszerű, igen szép, boltozott terembe jutott Julianus. A keskeny, színes ablakon borongós fény hullott a vörös márványpadlóra. A fal képei, az oszlopfők és boltozatbordák tarka festése bánatos hervadtságba merült. Tompán fénylett az aranyozás is. Az ablak mellett kisebbszerű asztal állott, amellett ült a király. S a terem homályos zugából Julianus legnagyobb meglepetésére nem más, mint Ugrin érsek bukkant elő. Ennek Julianus igen megörült.

- Laudetur Jesus Christus - köszönt mélyen meghajolva.

- In aeternum, amen - bólintott egykedvűen az érsek.

- Isten hozott - fordult felé a király, egész testével megfordulva székén s örvendező arcot vágva. - Ki vagy, fráter, s mi járatban jövél?

- Julianus vagyok. Damankos atyánk szörzése szörént való fráter - felelt Julianus, s az érsekre tekintett. - Tisztölendő Ugrin érsök úr űnagysága már ösmér.

- Igenyöst, igenyöst - vágta rá sebesen az érsek. - Hol is találkozék veled, özös fráter?

- Alba Regiában, tisztölendő atya.

- Igenyöst, tudom immár, Alba Regiában... Mikor is vala, özös fráter?

- Ország gyűlése üdején, tisztölendő atya.

- Azkor hát, emlékszöm immár! Hol is vala, özös fráter?

Julianus elszomorodott.

- Pispök atyánk házában, tisztölendő atya. Én valék az a fráter, azki elmondám, hogy azok a magyeri véreink, azkik...

- Tudom, tudom! - kiáltott föl az érsek. - Ne is folytasd, özös fráter. Te ki akarál mennöd ama magyeriakhoz, azkik valahol Erdőelvén túl, Kunországban élnek.

- Magna Hungariában, atyám.

- Igenyöst ott, valahol Kunországban. - A királyhoz fordult, aki nagy kíváncsisággal figyelte a beszélgetést. - A kunokval kell valamit kezdenünk, nagyúr, hát éppen jókor szól ez a jámbor fráter. Én amondó volnék, ama Damankos szörzésbelieket segélnöd kell, nagyúr. Mert a kunok közibe ők mönnének legszívesebben s a legnagyobb sükervel. Maga Damankos atya is közébük

akart mönnie. Vagyon immár klastromuk Alba Regiában s Újpest várasában. Hadd építsenek többet is. - Julianushoz fordult: - Megelégödsz, atyámfia, ezzel?

Julianus tétován tekingetett a boltozatra. A zodiákus képek sorakoztak ott szép rendben. Tekintete a rák képére esett. Még jobban elszomorodott. Aztán az érsekre pillantott. Hiszen jót akar, igaza van. Ország érdeke, hogy a kunokat megtérítsék, s a keleti végeken, Erdőelvén túl végre nyugalmat teremtsenek. Délen, Boszniában, az eretnek bogomilok, Keleten a pogány kunok meg a magyarok ellen zavargó halicsi oroszok nyugtalanítják az országot. Az érseknek igaza van. De hát hol maradtak a magyarok, az elszakadt távoli magyarok? Akiknek megtérítéséről azt mondta az érsek, hogy „nagy dolog, Istennek tetsző dolog"!

- Kedves atyámfia - mondta nyájasan, de láthatólag másfelé gondolva a király, s többször megköszörülte a torkát, mert erősen rekedt volt -, valamit érsök úr monda, örömmel hallám. Majd gondom lesz reátok. Eredj békével.

Intett, hogy távozzék.

Julianus még habozva állott néhány pillanatig. Hol a királyra, hol az érsekre tekingetett, mintha segítséget kérne. A királytól csak egy-két kérdést, az érsektől csak egy-két emlékező szót. De a király megint elfordult, gyűrűs ujjaival veregette az asztalt, az érsek pedig az ajtóra szögezte szép barna szemét. Mert az ajtó csöndesen megnyílt, s az előbbi katona hajlott hátú, őszbe csavarodott, sovány, bíborruhás papot eresztett be. Julianus erre megzavarodott, mélyen meghajolt, s kihátrált a teremből.

Úgy kullogott át az udvaron, úgy ereszkedett le a hegyről, mint egy megvert kutya.

Nem hederített az esőre, metsző szélre. Kapucinumát sem húzta a fejére. Balázs fráter gúnyos arcát látta, döngő hahotáját hallotta. Háta borsódzott a szégyentől. Ismét kínozta az érzés, hogy bolond módjára fut a világban, kerget egy álmot, amit senki komolyan nem vesz, csak ráhagy, mint együgyű, jámbor szerzetesekre szokás. Fra Juniperusra hagyták így rá Itáliában bohókás együgyűségeit.

Hiszen ha Isten hibbantnak teremtette, az sem baj! *„A világ bolondjait választotta ki magának az Isten, hogy megszégyenítse a bölcseket, és a világ erőtleneit választotta ki magának az Isten, hogy megszégyenítse az erőseket"* - írta Pál apostol a korintusbeliekhez írott első levelében.

Az ország és keresztyénség érdeke kívánja, hogy a kunok közé menjen. Ha Isten a kunok közé állítja, ott fog állani. Áldassék az Ő neve.

De véges emberi elméjével s vágyaival nem ezt akarta. Nem erre készült gyermekkora óta...

A vadul dühöngő szél könnyeket facsart a szeméből, esőt vert arcába. Amikor észbe kapott, egy kis kerek kápolna előtt állott, az Alsóváros legkülső szélén. Kicsiny volt a kápolna, a keservesen nyögő fák fölébe nőttek. Bement, leborult az oltár elé. Nem imádkozott szavakkal, nem is gondolkodott. Hagyta, hogy emlékképei szabadon ússzanak el előtte.

Sokáig feküdt behunyt szemmel, a hideg kövön elterülve. Majd megnyugodva fölkelt. Kiment, hogy könyveihez visszatérve még egyszer számot vessen munkájával, s abbahagyja az egészet.

Amint hazafelé bandukolt, csodálkozott, hogy miképpen került a kápolnához. Homályosan emlékezett a városrészekre, melyeken átcsavargott, egy-egy házcsoportra, melyet többször is látott, s a zsidók utcájára, melyet mintegy álomban járt végig kétszer is. Végre a vályogpalánk s a kapu előtt állt. Fölemelte a buzogányt, kopogtatott. Várt.

Igen, elbúcsúzik a szerecsentől, visszamegy Fejérvárra, s elindul a kunok földjére. Igaza van Ugrin érseknek. Nem arra van most szükség, hogy azok, akik prédikálásra készültek, térítésre szánták magukat, holmi égig érő nagy hegyek után fussanak, s régi krónikákban olvasható homályos és bizonytalan szavak nyomán elkallódott magyarokat keressenek. Azok a magyarok, ha vannak is, jól érzik magukat hegyeik között, folyóik partján. Isten megtalálja a módját, hogy megismertesse velük az Evangéliumot. Most arra van szükség, hogy vad kunokból jámbor keresztyén szomszédokat neveljenek, s a bogomilok tűzfészkeit is eltaposssák.

Senki sem nyitott kaput. Újra kopogtatott. A bronzbuzogány zuhogása messze hangzott a süvöltő szélben.

De az érsek csakugyan nagy elméjű férfiú. Úgy tett, mintha nem emlékeznék semmire. Könnyedén elsiklott a dolog fölött. Nem akarta szégyenbe sodorni a király előtt. Endre úr meg milyen kapkodó, milyen nyugtalan! Szegény ember... Sok gondja-baja lehet. Isten kételkedő elmét adott neki. Élete csupa zűrzavar. Csapás csapás után érte. Milyen nyájasan fordult felé, de látszott, hogy a nyájassága csak álarc. Mindenkire mosolyognia kell. Közben unta az egészet. Bizonyosan elrendeli, hogy Dominicus híveinek adjanak földet, falut, halászóhelyet, sót... Építtet nekik templomokat, klastromokat... Hála legyen Istennek, még a kudarcot is jóra fordítja. Semmi sem sikeredik úgy, ahogy az ember kívánja, de azért sikeredik.

Már éppen megvigasztalódott, amikor nagy sietve odaérkezett Smaragd úr. Köpönyegét a fejére borította, jól beleburkolózott.

- Hát te mit ácsorogsz itt, ézös fráter? - kiáltott rá csodálkozva.

- Kopogtaték vagy kétször, de sönki sem jön.

A szerecsen három rövidet s egy hosszút koppantott, mire a kapu nyomban kinyílt. Julianus elgondolkozott ezen. Ő bizony rosszul kopogtatott - pedig hányszor tért már haza egyedül! Isten intését látta eben a jelben. Ha a királynál helyesen kopogtatott volna, nyilván megnyilatkozott volna. Ha arra a kérdésre, hogy mi járatban van, elmondta volna szándékát, bizonyosan megértette volna, s most nem állana itt ily leverten, reménytelenül.

Ahogy a kert szomorú, nyikorgó, süvöltő fái közt a ház felé mentek, szemet szúrt a szerecsennek Julianus szokatlan komorsága.

- Mi bánt, ézös fráter? - kérdezte nyájasan, minden fogát kiragyogtatva köpönyege alól.

- Megköszönöm a szíveslátást - felelt csöndesen a fráter -, s elbúcsúzom tőled. Dolgaim nem sikerödének. Valék a kerálnál, de oktalanul szólék. Szentlélök cserbenhagya.

- Hogyhogy?

- Visszamegyök Fejérvárra, klastromomba. Azután bizonyosan el kell mennöm kunok földjére, prédikálnom s terejtenöm. Ama távoli magyeriakhoz kedég talán el sem juthatok soha.

Smaragd úr érezte, hogy a fráter torka elszorul, amikor ezeket a szavakat mondja. Ő is elszomorodott. Úgy megszokta s megszerette már Julianust. Olyan szép órákat töltöttek tanulásban. Olyan messzire haladtak az arab tudományban, logikában s etikában egymás örömére. El sem tudta gondolni, lesz idő, amikor társa fölszedi nyomorult átalvetőjét, s nekivág az útnak, hogy ne találkozzanak többé.

Beléptek a házba, leültek a lobogó gyertyafény mellé.

- Azok a magyeriak tám nincsenek es - folytatta egyhangú, kopogó szóval Julianus, s kedvetlenül belebámult a gyertyalángba. - Lásd, mikor gyermök valék, azt hivém, a Zengőn túl nincs es sömmi. Vége a velágnak. Valamit hallék idegön emböröktől, azt hivém, kitalálták az én

kedvemérte. Csak játszodnak vélem. De olyan komolyan játszodnak, mintha maguk es hinnék. Tám így vagyok Keletre szakadott magyeri véreinkvel es. Kitalálák, s én elhivém. Nem es igaz. Nincsenek es...

Smaragd csontos ökle lezuhant az asztalra.

- De nem addég a! - kiáltott nevetve, s fogai úgy ragyogtak, mint a farkasé. - Itt maradsz nálam. Majd ha parancsot kapsz, hogy eredj, mész. De addig maradsz s tanólsz. És tanejtasz. Hátha egy lelket veszejtesz azzal, hogy elmégy? - tette hozzá csöndesen, s előrehajolva a fráter szeme közé meredt. - Egy lelket, fráter, azki a te tanejtásod nyomán közel jára kresztyén igazságokhoz...

Hosszú csend támadt most. Azután Julianus lassan fölállt, a szerecsenhez lépett, s átölelte a vállát.

- Ézös uram - suttogta -, megszégyönejtél. Maradok, tanólok s tanejtalak. Isten megmutatá általad, mely gyönge az én hitöm.

Egészen fölvidult. De a szerecsen is. Tapsolt, s a rabszolgálók beléptek a tálakkal.

Julianus csak első ízben evett húst a vendéglátó kedvéért, azóta kenyéren, hagymán, kölesen s tejen kívül egyebet nem evett. Neki külön hozták ezeket az ételeket közönséges cintálon. De ma este a szerecsen is elhárította a húst, kenyeret és gyümölcsöt, s intett a hülyén vigyorgó rabszolgának is, hogy az aranykancsót vigye ki. Amikor ketten maradtak ismét, a fráter vacsorájából evett, tejet ivott. Julianus ennek oly kimondhatatlanul örült, hogy szemét elfutotta a könny.

*

Most hát újra kezdődött a tanulás, még nagyobb iparkodással, mint eddig. A sötét, vigasztalan, esős napokon gyertya mellett ültek, böngészték az arab szövegeket, arabul társalogtak, magyarul vitáztak, majd meg logikát s etikát tanultak. Ha belefáradtak, a szerecsen országos ügyekről beszélt. A jövendőt Smaragd úr is aggasztónak látta, belső háborútól félt, mert, mint mondta, a király addig feszíti a húrt, míg az elégedetlenek mind Béla ifjabb királyhoz csatlakoznak. Már csak az hiányzik, hogy Endre úr végképp összevesszék a fiával. Akkor azután Allah legyen irgalmas a szerencsétlen müszülméneknek.

Julianus visszanyerte bizakodását, s bár bosszantotta, hogy a királynál oly ügyetlenül viselkedett, túltette magát rajta. Amikor dicsérte az érsek finom tapintatát, mellyel elsiklott a keleti magyarok ügye fölött, Smaragd úr kacagni kezdett s legyintett.

- Ó, mely bávatag férjfiú vagy te, ézös fráter! - kiáltotta. - Mit tudta már azt az érsök, hogy te a magyeriakról szólottál vala néki Fejérváron. Most a bogomilokról s kunokról vagyon szó, az erdőelvi szászok es nyugtalankodnak, mert féltik szabadságaikat, s Ugrin főtisztelendő úr feje ettől fáj. Arról vagyon szó, hogy megkapja egész Boszniát, csak bánjék el a bogomilokkal. Meg aztán most kancellárius is. Azmiatt is fő a feje, mi lesz, ha Endre úr végképp szakejt Béla úrral. Hát ne csudáld, hogy azmikor közeli bogomil meg kun meg belháború kevereg az orra előtt, ű nem a távoli magyeriakra gondol.

- Megtöhetné, hogy szól a kerálnak.

- A kerál! Immár öregöcske ű, s annyi gondja vagyon, majd szétpukkad a feje.

- De szörzésnek csak ád valamit, ha már égéré?

- Ád, hogyne adna. Szüksége vagyon reá.

Kezdett hát tisztábban látni, de ez sem sújtotta le. Ellenkezőleg! Világosan látta, hogy újból el kell mennie a palotába, s a királyt újból meg kell környékeznie. Tán jobb pillanatban találja.

Ezekben a hetekben Simon úr nem látogatott haza. Valahol igen távol volt, télvíz idején nem utazgathatott olyan könnyen, mint nyáron. Smaragd úr néha aggódott is, hátha elveszett, rablók vagy szerecsengyűlölő népek agyonverték. Esetleg súlyosan megbetegedett. Beszorult valami ingoványos helyre, az áradás ottfogta. De hozzászokott már ezekhez az aggodalmakhoz, inkább csak este, a kettesben elköltött vacsorák alatt gondolt apjára, s reggelre kelve ismét vidám volt. Néha az asszonyházban töltötte idejét, méghozzá a jelek szerint igen vidáman. Mert damborapengést, énekszót, kacagást, dobogó lábak zaját hallotta Julianus. Nagy bosszúságára ilyenkor egy klastrom jutott eszébe, ahol gyalázatos papok ortályoznak, Isten tudja, miért, bakugrásokkal tomboló sötét alakokat látott, ha behunyta a szemét. Hiába, csak pogány volt ez a szerecsen, ha mégoly tudós, tisztességes férfiú volt is.

Pedig Julianus gyakran intette, térjen erkölcsös életre, csapja el becstelen ágyasait, mindenekelőtt pedig keresztyén rabszolgáit szabadítsa föl, hiszen a törvény szerint nem is tarthat keresztyéneket. Márpedig ő nemcsak tartja őket, de még fajtalankodik is a fiatal rabszolgálókkal. Ha már etikát tanul, s fráter van a házában, emberelje meg magát, s gondoljon a lelki üdvösségére. Ilyenkor, ha Julianus mosta a fejét, Smaragd úr hallgatott, szégyenkezve mosolygott. Majd bocsánatkérő tekintettel halkan dörmögte:

- Várj, ézös fráter. Mindennek elkövetközik a maga üdeje. Atyámat nem ölhetöm meg.

- Atyádnak nem kell tudnia.

- Ha fölszabadejtom a rabszolgákat, tudja.

- Vajon ki a te igazi atyád? Nemde Isten-e?

- Ez igaz, de én gyönge embör vagyok. Várj.

- Hát legalább ne paráználkodj szolgálóidval.

- Megkésértöm.

Julianus hát várt, s addig is, míg az üdvösség gyümölcsei a szerecsen lelkében megérnek, másfelől is munkához látott. A hülye vigyorgású rabszolga, Hazugd, mindennap bement hozzá a kis faházba, s letette asztalára a kenyeret vagy kölest, tejet, halat, gyümölcsöt. Julianus megkérdezte, honnét került ide s milyen hitű. Kiderült, hogy orosz, a halicsi háborúban rabolták, régóta itt van, Isten áldja meg a gazdáit, csak az a kár, hogy a családja ottmaradt.

- Mikor gyóntál utoljára?

Hazugd vigyorgott, rázta borzas, nagy fejét, s a mellét vakarászta.

- Nem kívánnál gyónni, ézös atyámfia?

- Nincs neköm bíne - röhögött a rabszolga.

- Valami csak vagyon?

- Nincs. Azmi bíne vagyon, gazda bíne vagyon.

S vigyorgott.

Naponként kísérletezett Julianus, hogy közelébb emelje Istenhez, azonban semmire sem ment. Azt is megkérdezte, tudja-e, hogy a törvény szerint őt szerecsen nem tarthatja, mert kresztyén. Hazugd erősen törte a fejét, végre megértette, hevesen rázta a fejét, majd méltatlankodó hangon kifakadt:

- Hát azkor ki engömet tartja? He? Azt mondjad, brát!

- Föl kell szabadejtania.

- Hát azkor hová én menjek, he? Merre? Ki nekem adja ennöm? Azt mondjad, brát!

Szegény együgyű.

Egyszer-másszor találkozott a rabszolgákkal, akik be szokták vinni a tálakat. Őket is egy régebbi hadjáratból hozták, még gyermekkorukban. Isten tudja, milyen utat jártak be, míg idekerültek, a szerecsen házába. Fiatalok voltak, tán egyidősek, ám egyikük orosz volt, a másik kun, Köteny fejedelem népéből, aki szövetségese volt a halicsiaknak Endre úr ellen. Az oroszt Csipkének nevezték, a kunt Csipásnak, mert a szeme kissé ferde volt, s egészen elbújt keskeny szemrése között. Valahányszor találkoztak a fráterrel, hosszan s nagy áhítattal néztek rá, s halkan isten áldjont susogtak.

Egy délután Julianus könyvei között ült, amikor az ajtó kinyílt, s a kun Csipás dugta be rajta barna arcát. Amint a fráter érdeklődve rápillantott, riadtan húzódott vissza. Julianus kinyitotta az ajtót, s nyájasan hívta:

- Mit kévánsz, ézös leányom?

Csipás hátradugta a kezét, s egyik mezítelen lábával a másikat dörgölgetve, fejét lehajtva dadogta:

- Megengedj, fráter... te oly igön jó vagy... Tám tudnál valami imádságot, hogy Smaragd úr, a gazdám... esmíg reám tekintsön...

A fráter elképedt. Kérdéseire azután kiderült, hogy mióta Julianus a házban van, gazdája egyre ritkábban rendeli magához éjszakára, legutóbb már egy hete is elmúlt, hogy hívta. Sírva fakadt. S újból könyörgött, adjon valami hathatós imádságot, amivel visszafordíthatná gazdája szívét, hiszen bizonyosan azért fordult el tőle, mert ő itt él, ebben a házban. Olyan keservesen sírt és könyörgött, mint egy gyermek.

Julianus keményen rászólt, azután magyarázni kezdte, hogy bűnös dolgot kíván. El fog kárhozni. Pokol tüze vár reá. Inkább azért imádkozzék, hogy Isten szabadítsa meg gazdája paráználkodásaitól. Élénk szavakkal írta le, milyen förtelemben él. Hálát mondott Istennek, hogy Smaragd úr gyakran békén hagyja, mióta ő itt van.

A leány úgy kimeresztette sötét szemét, mint egy eszelős, azután még keservesebb sírásra fakadt. Csukló szóval hajtogatta, mit ér az élete, ha a gazdája reá sem tekint... Már csak az következhet, hogy eladja, vagy, ami még rosszabb, fölszabadítja s kilökje a házból. Hová legyen akkor? Vissza nem mehet, azt sem tudja, merre vannak az övéi. El is felejtette már őket. De be sem fogadnák. Julianus vitatkozott vele, ám tehetetlen volt.

- Ilyen fráter vagy te! - kiáltott Csipás szemrehányóan. - Nem segítsz!

A másik, Csipke, inkább hajlott a keresztyéni szóra. Lekuporodott a földre, maga alá szedte lábait, ölébe nyugtatta karperecekkel ékesített fehér kezét, szelíd fejét félrehajtotta, dióbarna hajfonatait a mellére igazgatta, kék szemét ráemelte a fráterre, s oly áhítattal hallgatta szavait, mint az evangéliumi Márta. Szép leány volt, telt idomú, tojásdad arcú, finom ajkú, nagy szemű s oly szelíd, mint egy kisborjú. Ha tehette, besurrant Julianushoz, s kérte, beszéljen a kis Jézusról és Máriáról, a Boldogasszonyról. Keresztyén volt, görögkeleti, de senki sem törődött vele. Keresztyénsége abból állott, hogy gyermekkorában belemártották a vízbe. Még voltak homályos emlékei az aranykupolájú templomokról, a szépen zengő kórusokról, a metropolita aranytól ragyogó ruháiról. Arra is emlékezett, hogy egy nap mindenki a várfalakra tódult,

köveket, szurkot, égő rongyot, gerelyt hajigált, majd tűzbe borultak a házak, nagy lótás-futás, rivalgás támadt, ő egy ház sarkához húzódott, de azután szilaj, bőrruhás katonák jöttek, ő sírt. Valaki a lovára emelte. Nem volt rossz ember, simogatta, csitítgatta, hogy ne sikítson. Így került fogságba. Később sokat gyalogolt erdőkön, hegyeken át más rabokkal együtt. Sokan meghaltak. Emlékezett egy városra is, ahol vásár volt, sokan jöttek-mentek. Olyan állatot is látott, akinek hattyúnyaka és púpos háta volt, a feje pedig birkafej. Ott vették meg.

De hát a lelki üdvössége - rémüldözött Julianus e szegény gyermek sorsán. - Ágyasa a szerecsennek, s ezen nem is csodálkozik. Akinek a kezén megfordult, már kicsiny kora óta fajtalankodott vele. Úgy hozzátartozott az életéhez, mint az étel, ital, álom. Azt sem tudta, milyen mocsárban hentergett. De amikor Julianus megmagyarázta neki, könnybe borult a szeme, elbiggyedt puha, finom rajzú ajka, s fejét lehajtva homlokáig elvörösödött. Azt is megmondta Julianus, hogy törvény szerint szerecsen nem tarthat keresztyén szolgálót, mert az is szerecsenné lesz.

- De hát akkor mivé legyek? - tépelődött Csipke, s két keze közé fogva a fejét, ide-oda ingatta, mintha szomorú dal ütemét hallaná.

- Majd megkéröm a gazdádat - biztatta Julianus -, hogy szabadejtson föl.

- S azkor szabad leszök?

- Szabad!

- Miként Smaragd úr?

- Miként ű.

- Miként te?

- Miként én.

Csipke gyorsan, mint az ugró macska, Julianus lába elé vetette magát, leborult, átkarolta térdét. És zokogott.

Julianus fölemelte, beszélt hozzá, vigasztalta, a leány azonban csak nézte tág kék szemével, sírt és mosolygott, s nem szólt semmit.

A frátert mindig akkor hallgatta a legnagyobb, szinte túlvilági boldogsággal, amikor elmesélte neki, hogy született Jézus egy istálló jászolában, hogy vették körül a jámbor barmok, hogy ajándékozták meg a pásztorok, hogy takargatta pólyába édesanyja, Mária, s hogy énekelgetett fölötte, hogy álma szép és nyugodt legyen. Amikor Heródesre fordult a szó, Csipke ökölbe szorított kézzel figyelt, szinte Julianus ajkáról tépte le a szavakat: mi lesz velük, sikerül-e elmenekülniök. S nevetett, amikor a szent család szamárháton Egyiptomba menekült a gyermekgyilkos elől. Elhalmozta Julianust kérdésekkel:

- Ács vala Jézus atyja? És anyja egy szegény leány? És Jézus is dolgozott vala atyja műhelyében? Olyan okos vala, hogy tizenegy esztendős korában már az egyházban vitatkozott vala?

Julianus nem győzött felelni.

Végül személyes ismeretségbe került a szent családdal. Úgy beszélt Jézusról, mintha dajkálta volna. Mária örömével örült, vele aggódott. Lélekzetét visszafojtva hallgatta, hogy fogták perbe Jézust, hogy ítélték el, kísérték a Koponyák Hegyére. És keservesen zokogott, amikor keresztre szögezték, s ott függött a két útonálló között. Haldokolt, amikor Jézus meghalt.

Julianus boldog volt.

Amikor elnézte áhítattól ragyogó arcát, könnyes, rajongó szemét, fehér, ölébe nyugtatott kezét, amint ott ült a földön, s a magasba tekintett, hogy el ne szalassza a fráter arcának egyetlen mozdulatát sem, gyönyörű szavakat keresett, hogy elképzeltesse a nagy misztérium csodáit. Tudta, ez a lélek Jézusé. Ha a szerecsen fölszabadítja, talán az első lesz, aki Dominicus atya regulái szerint klastromba vonul...

Nem hanyagolta el az alamizsnálkodást sem. Neki magának nem volt szüksége adományokra, hiszen a szerecsen, akit Isten az útjába vezetett, mindennel ellátta. De koldult a város szegényeinek, betegeinek, elhagyatottjainak. Terv szerint működött. Egyik délután bejárta a város szegényeit, minden vályogházba, kunyhóba, verembe bebújt, hogy megállapítsa, hogyan élnek. Másnap délután az úri házakat, a jómódú polgárok lakóhelyeit kereste föl. Gyakran veszedelemben forgott, mert a gazdagok vad kutyákat tartottak, s e pogány állatok nem szenvedhették a kámzsaszagot. Méghozzá neki az a hatalom sem adatott meg, ami a Poverellónak a farkas fölött - nem tudta lecsitítani a félvad ebeket. Gyakran megesett, hogy rossz csuhája csücske ottmaradt a kutyák fogai között, sőt a lábikrája is viselte szegénygyűlöletük nyomait. De mihamar megszokták s megismerték az urak, lelkük megnyugtatására már jó előre kiadták az adományt a rabszolgáknak, hogy amint Julianus jelentkezik, boldogítsák vele. Estefelé súlyos, tömött átalvetője alatt roskadozva dagasztotta a térdig érő sarat, havat, s kis kerti faháza tele volt minden elképzelhető és elképzelhetetlen alamizsnával. Volt ott kenyér, köleslepény garmadában, sózott, füstölt hús és hal, szárított gyümölcs, hagyma, só darabokban, elgörbült ezüstcsat, fületörött arany fülbevaló, karperec meg pénz is. Legmeghatóbbak a gyermekek ajándékai voltak: pufók falovak, kutyák, bárányok, lábatlan tehenecskék, szakadt kis süveg, melyet gazdája a lélekemelő pillanat hatása alatt vont le fejéről, amikor a barátot meglátta, fületlen pitykék, kisostor, sőt a Duna vizében kerekre csiszolt kavicsok is akadtak, kis gazdájuk féltett kincsei.

Amikor az ajándékokat kiszedte, s a földön rendezgette, újból és újból átélte az adományozójuk meghatottságát, s hallotta a szavakat, melyekkel Julianus szívére kötötték, hogy imádkozzék bűnös lelkükért. S ahogy egy darab kenyeret, lepényt, egy csomó hagymát, egy ruhadarabot vagy dénárt a kezébe vett, már látta a mosolyt, mellyel a megajándékozott az alamizsnát fogadja.

Hosszú kacskaringós utakat tett a városban, s végezetül nem maradt egyetlen ház sem, ahová be ne tette volna a lábát. Tudta, ki hol lakik, milyen a szíve-lelke, voltak közöttük kegyetlenek és képmutatók, voltak elesettek, félénkek, mohók, reménytelenek, bizakodók. S voltak végezetül testi-lelki betegek. Ahol orvosság kellett, orvosságot adott, ahol vigasztalás, vigasztalt. Voltak haldoklók, akik neki gyónták meg életük bűneit a végső pillanattól rettegve, s voltak, akik karjai között lehelték ki lelküket oly nyugodtan, ahogy a gyermek elszenderedik bölcsőjében.

És amikor reggel fölserkent, hogy matinumra elmondja imádságait, első gondolata az volt, hogyan vehetné rá a királyt, hogy Keletre küldje, s amikor este, kompletorium után még ott virrasztott a gyertya fényénél könyvei fölött, fáradt szeme azzal csukódott be, hogy talán, talán holnap beszélhet megint a királlyal, s akkor a Szentlélek nem hagyja cserben.

*

Mily gyorsan múlt az idő ezek közt a foglalatosságok közt!

Mily gyorsan elérkezett a tavasz, amikor a Dunán recsegve úsztak a jégtáblák, könnyű felhők ragyogtak a világoskék égen, háromhangú sípjukon tavaszt hirdettek a cinkék, sárga díszbe öltöztek a fűzfák, mint a kislibák, s a rétek megteltek langyos vízzel. Sárga, kék virágmezők

támadtak a semmiből. Rügybe borultak a fák. Színesen villogtak a pillangók. Hangyák, méhek megkezdték szorgalmas munkájukat.

A tavasz megújította az életet, Julianust azonban elszomorította nagy magányossága. Úgy érezte, mintha partra vetették volna a hullámok, míg társait messze elsodorták, kiáltásaikat sem hallja. A magányt eddig észre sem vette. Úgy fogadta, ahogy Isten rendelte. Nem is ért rá, hogy egyedül érezze magát, hiszen pirkadattól késő estig annyi dolga volt, hogy alig győzte. De amikor a tavasz teljes szépségében kibomlott, s Julianus érezte a langyos, föld- meg vízillatú szelet, egyszerre rászakadt a magányosság izgalma. És míg eddig úgy aludt, mint a kő, most egyszerre nyugtalankodni kezdett. Nehéz, szorongató álmai voltak, mire fölébredt, elfeledte őket. De éjszakákon át ült az ágyán, belebámulva a sötétbe vagy tüzet csiholva, s gyertyavilágnál böngészve könyveit és jegyzeteit. De ezek sem nyugtatták meg. Mert csakhamar felé ásított a kérdés: miért? Hiszen ügye egy tapodtat sem jutott előbbre.

Vad vágy fogta el, hogy meglátogassa faluját, ahol gyermekkora óta nem járt. A valóság gyötrő elevenségével támadtak föl emlékei, melyeket régen elfeledett. Látni akarta a vidéket, a házakat, embereket, akik valaha körülvették. De mindez olyan távol volt tőle, mintha idegen országban lett volna.

Semmit sem tudott a fejérvári fráterekről sem. Paulus rábízta, menjen Isten nevében Esztrigán-ba, s vigye dűlőre dolgát, melyre hivatottságot érez. Elbúcsúztak, kölcsönösen megáldották egymást. Azóta csak az imádság köti őket össze, de hogy élnek-e, halnak-e, ki tudhatná. Olyan messze van Fejérvártól Esztrigán? S mi történt Besenyő Mikhállal és Kenderesi Balázzsal? Fölépült-e a pesti kolostor, laknak-e már benne szép számmal fráterek? Békesség van-e közöttük, vagy Balázs fráter ott is nyugtalanságot szít? Julianus egyszer-másszor hallotta ugyan Pesten járt papoktól, hogy van ott egy klastrom, de a fejérváriak ülnek-e benne vajon?

Idehaza, Smaragd úr házában sem folytak a dolgok kedve szerint. A szerecsen hajlott a keresztyén hitre, de inkább csak puszta engedékenységből, megértésből és türelemből. Egyébként megmaradt gyalázatos müszülmén hitében. Néha éjszakákat töltött az asszony-házban víg damboraszó mellett, dalolva, vigadozva, táncoló nőkben gyönyörködve, ha másnap bánta is paráznaságait. Csipás, a kun rabszolgáló, ritkán panaszkodott Julianusnak, hogy gazdája nem hívja magához éjszakára, de hathatós imádságokat már nem kért.

Egy reggel a szerecsen váratlanul berontott Julianushoz.

- Mit mívelsz, te brát? - kiáltott rá oly dühösen, hogy reszketett az ajka, állkapcsa, szakálla. - Megrontod házam népét?

- Nem értelek, uram - csudálkozott a fráter, fölemelkedve térdeltéből, mert reggeli ájtatosságát végezte, mélyen leborulva a maga faragta kereszt előtt.

- Nem értesz? - ordította a szerecsen, s kivillogtatta hófehér farkasfogait. - Hát vajon azért fogadálak bé, jámbor lókötő, hogy rabszlugáimat föllázejtsd? Zöndülésre uszejtsd? Rabszolgát gazdája ellen biztogasd?

Julianus sejtett már valamit, de nagy nyugalmát nem veszítette el.

- Ülj le, uram, s mondd el, mi kár ére.

- Lapáton szóratlak ki, gyalázatos fráter! - dühöngött tovább a szerecsen, s olyan lendülettel térült-fordult a kis házban, hogy szinte szétrúgta. - Hazugd, az a hülye, már régóta mondogatja, hogy ellenem lázítád. De ű csak röhögött. Most azonban Csipke került sorra. Mondom néki, éjszakára nálam lész, s odavetöm néki a keszkenőmet. Hát csak fölugrik, s rám bámul, ű nem. Mi az? Mit mondál? Ű nem. Mert ű kresztyén, s inkább meghal, de ű nem. Mert

az paráználkodás. Nyomban tudtam, kitől hallá. De nem is titkola sömmit. Elmonda mindönt röndre. Hát így vagyunk, fráter?

Julianus némán állt vele szemközt.

- Bizony könnyebb átalmönnie kötélnek a tű fokán, mint gazdagnak béjutnia Mennyek országába - mondta csöndesen.

Smaragd úr elképedve meredt rá. Julianus szemében szomorúság borongott. Most egyszerre észbe kapott, elöntötte a szégyen, fejét lehajtotta, s rekedten szólt:

- Engedj meg, ézös fráter... de ha így megyen tovább... tönkretész...

- Csillapodj, kedves atyámfia - csitította a fráter, mint egy dühöngő lovat.

- Elvesztém a fejemöt. - Leült, fújt, sarujával önkéntelenül szétlökte a kiosztásra csoportosított szegényes alamizsnát.

Most sokáig hallgattak. A szerecsen nagy fejét lelógatva, száját keserűen összeszorítva bámult maga elé. Julianus meg őt nézte nyugodt, sajnálkozó tekintettel. Végre Smaragd úr megint beszélni kezdett, de nem nézett a fráter szemébe, csak úgy maga elé köpdöste a szavakat.

- Bánom, valamit mondék. De igazságom vagyon. Mert gondold el: mi lönne, ha valahány rabszlugánk vagyon, mind hajtogatni kezdené, hogy ű ilyen kresztyén, olyan kresztyén? Hiszen azkor még azokval sem löhetne bírni, azkik nem kresztyénök. Mert elébb-utóbb űk is azzá lönnének. Nézd, fráter, te tudod, milyen igazán kedvellek. Társammá fogadálak. Tanólánk, miként illik két jó társhoz. Meghallgatám, valamit az Evangéliumról s tudósaidról mondál. Bélátám, mely szép s magasztos igazságok azok. De ha te a rabszlugáimat ellenem lázejtod... Ézös fráter, hisz el kell vesznie ez velágnak, ha ti, szörzetösök, a rabszlugákat lázejtjátok!

- Én nem lázejték - mondta halkan Julianus.

- De látod, hogy ama Csipke nevezetű rabszlugáló szömbeszálla velem, aki űt pénzán vövém... Az enyém...

- Én csak arra oktatám, hogy azmit veled mível, paráználkodás. És ha beléegyezik, Pokol mélységére vettetik.

- De hát... de hát éppen ez a lázejtás! - kiáltott föl a szerecsen.

- Ez az igazság.

A szerecsen a bajuszát rágcsálta hófehér, vicsorgó fogaival.

- Jó - bólintott azután. - Mondjuk, hogy ez az igazság. Én megértelek, fráter. De a rabszluga nem érti meg az igazságot. Ha neköm mondod, megértöm. Ha neki mondod: föllázad.

- Ű az, aki megérti, s te vagy, aki csak meghallgatod, de nem értöd.

- Mit akarsz hát? Bocsássam szélnek rabszlugáimat?

- Úgy vagyon.

- Ki gondoskodik azután róluk? Ki ád nekik enniök, inniok? Mi leszen belőlük? Mert azt tám mégsem mondod, hogy űk az én vezetésöm nélkül is igenyös úton haladhatnak?

- Bízd reájuk s az Istenre, azki elmét ada nékiek.

- Nem, nem - rázta a fejét Smaragd. - Szóljunk csak nyugodtan... szóljunk csak nyugodtan... Neköm te mindönt elmondhatsz, tudod. Még azt is, hogy azmit Csipkével, Csipással vagy akármelyik rabszlugálóval mívelök, paráználkodás. És ha csak reánézök más asszonyra, azki

nem feleségöm, paráználkodom. Jól vagyon. Én értöm. Azt is megértöm, hogy kívánod rabszlugáim elbocsájtását. Mindönrűl szólhatunk mink ketten, tanólt férjfiak. De csak mink. Ha te a rabjaimat idegyűjtöd, prédikálsz nékik, ellenem ingerlöd űket... Akkor elvész a velág, ézös fráter, elvész az ország nyugodalma, ereje, röndje...

- Legalább a lelküket ne öld meg - kérte szenvedélyesen Julianus.

- Megölném a lelkét, ha gyermeköt nemzök véle? - bámult el a szerecsen.

Julianus magasról tekintett le Smaragd úrra. Látta rajta a kígyókarokat, melyek átölelik, megbénítják. A királyi vámok bérletét. A rengeteg dénárt, amit a vámok öntenek. A selyem, bársony ruhákat, arany, ezüst ékszereket, drágaköveket, tálakat, kancsókat és kupákat, nyeregtakarókat, kantárokat és kengyeleket. A szolgák hadát, amely Simon urat kíséri útjain, állig fegyverben. A földeket és erdőket. A falvakat, melyek népe Simon ispánnak és fiainak adózik. A rabszolgákat, akik lélegzetüket lesik. A gyönyörű kertet, faragott oszlopokkal, írott képekkel ékes házat, melyben Smaragd úr lakik, s könyveivel bíbelődik. Az aleppói medreszét, ahol a Koránt tanulta. Hitsorsosainak tömegét idegen országokban s itt is. És végül a fiatalságát, erejét, teste szépségét, vére forróságát.

- Imádok éretted, uram - mondta szomorúan -, hogy Isten adjon néköd erőt bínöd levetkezéséhez, lelköd megmöntéséhez...

A szerecsen már végképp megbékélt, mert méltatlannak érezte magához a haragot. Félt is egy kissé a frátertől a nagy tisztelet mellett, mellyel nagy tudományát s igénytelen életét szemlélte. Vajon nem tud-e olyan varázsszavakat, melyek egész életére szerencsétlenné leszik? Átkokat, melyek rátelepszenek, rontást, mely kiássa, megvakítja szép barna szemét, összeroncsolja erős csontjait, kiszívja férfiasságát... Ördög, vigye azt az egy hitvány rabszlugálót - mondta engedékenyen. - Fölbőszült, mert igen kedveli, de belátja, csak a vére szava volt... Most már szégyenli. Menjen Csipke Isten hírével, ha akar. Vagy maradhat, ő egy ujjal sem nyúl hozzá többé. És a másikhoz sem, Csipáshoz. Újakat vásárol helyettük. Meg tud-e neki bocsátani Julianus?

Néhány nap múlva Julianus a kertben összeakadt Csipkével. A leány várta, gyorsan körülnézett, a fráter lába elé dobta magát, térdét átkulcsolta, arcát rajongva ráemelte s forró hangon suttogta:

- Fráter! Ő nem nyúl többé hozzám! Reám sem néz!

- Adj hálát Istennek, leányom - örvendezett Julianus.

- Fráter - suttogta sebesen Csipke, s nagy szemét elöntötte a könny. - Most már a tiéd vagyok... Emelj föl...

- Jézusé vagy, leányom - javította ki szavait a fráter.

- A tiéd! A tiéd, egyedül... Úgy-e, megbocsátod bíneimet?

- Megbocsájtom, leányom. De nem az enyém vagy, hanem Istené.

- Istené és a tiéd... Elszökünk innen, Heródes házából, úgy-e? Elmögyünk Egyiptomba?

Úgy nézett s mosolygott reá, mint egy eszelős.

Julianus sóhajtott. Milyen messze van a leány attól, ahová ő vezetni akarta! De Jézus felé fogja fordítani s jóra vezérli. Fölemelte, megnyugtatta, menjen csak dolgára, ha alkalom kínálkozik, ismét beszél neki az igaz életről.

*

Még több aggasztó jelenséget látott az országos ügyekben.

Endre úr végképp szakított fiával, Bélával. Kényszerítette, hagyja el feleségét, az ifjú Máriát. Eddig is gyakran összekoccantak, Endre király több ízben közel engedte fiát a kormányzathoz, de azután az urak tanácsára, akik körüldongták, s a maguk hatalmát féltették, megint eltaszította. A Béla-pártiak reménykedtek, hogy végre fegyveres összecsapás lesz a vége, s akkor leszámolhatnak Endre és hívei uralmával, de az ifjú király türtőztette magát. Abból, ahogy viselkedett, nem látszott holmi meggondolatlan legénykének. Vagy tudta, hogy a halál előbb-utóbb eltakarítja az útból a kivénhedt élőket? Nyilván szerette, talán sajnálta is apját. Tudta, nem rossz, csak gyenge. Fél a fiától. Nem lát tisztán s kapkod. Most azonban, hogy elszakította feleségétől, a püspökök sem nyugodtak bele a nyilvánvaló gyalázatba. Ugrin érsek s több püspök - mint Smaragd meg a városbéli papok mesélték - levelet írt a pápának, értésére adva, hogy *„a keresztény vallás lábbal tapodásával”* bánnak Máriával. A pápa visszaírt, s megparancsolta, hogy Béla vegye vissza a feleségét. Ez meg is történt. Ám Endre szívében a harag fia iránt még jobban fölgyülemlett. Mondogatták, hogy az ifjú király szökni készül Ausztriába, Leopoldhoz, nehogy kipattanjon a fegyveres viszály.

Johannes érsek is betegeskedett a tél óta. Hiába hívták hozzá a legtudósabb orvos frátereket, tudós embereket, még a karantániai zsidó orvost, Muschlt is, nem tudták megállapítani, mi baja. Láz gyötörte, nem tudott enni, aludni, megsoványodott, arca halottsápadt lett. Mire az idő nyárra fordult, már ágyából sem tudott fölkelni. Háza környékét vastagon behintették szalmával, hogy a zaj ne háborgassa.

A szomszédos Karantániával is egyre gyakoribbak lettek a viszálykodások. Amint elmúlt a tél s megkezdődött a mezei munka, magyarok, németek elhurcolták egymás barmait, földúlták falvaikat, elrabolták a maradék takarmányt, elszántották a földet, kivágták az erdőt. Sőt még a patakokat is elvezették, hogy ne hajthassák ellenségük malmát. Különösen a németek viselkedtek szemtelenül. Meg is lehetett érteni, hiszen az elmúlt esztendő igen száraz volt, nem gyűjthettek állataiknak elegendő szénát. A múlt esztendei baromvészt sem tudták kiheverni. Oda mentek hát, ahol valamit találtak. A magyarok nem maradtak adósok. Összeálltak, fölfegyverkeztek, beütöttek a szomszédba. Akkor pedig a jó németek visszaemlékeztek őseik sorsára s imádságaira, mert ahová a földühödött magyar parasztok benyargaltak, kő kövön nem maradt. Még a templomokat is fölégették.

*

Egy kora nyári meleg este Julianus fáradtan érkezett haza alamizsnálkodó útjáról, s elégedetten gondolt a nap eredményére meg arra, hogy az érseki palotában sikerült néhány szót váltania Ugrin érsekkel s emlékeztetni a fejérvári találkozáson mondott szavaira. Már a háztól messze, a kertben, hangos zenebona, ortályozás, éneklés lármája fogadta. A rabszolga, aki beeresztette, azt mondta, nagy ünnepet ülnek a házbeliek, tele van a ház magyar urakkal, szerecsenekkel. Julianus szinte menekült a kis házba, hogy elmondja imádságait, kifújja magát egy kissé, s újból munkához lásson.

A lárma kis szobájába is behatott. Olyan sípszó, damborázás, dübörgés, ordítozás volt a nagy házban, hogy szinte fölfordította az épületet. Mégiscsak el kell innét mennem - gondolta a fráter szomorúan. - Nem lesz ezekből keresztyén soha...

Lerakta az adományokat, a kereszt elé térdelt, s hosszan imádkozott. Azután ivott egy kis tejet, evett egy harapás kenyeret, s ledőlt a dikóra, hogy fáradt lábait pihentesse. Amint így heverészett s elgondolkozott, az ajtó lassan kinyílt, s a rabszolgáló, Csipke dugta be szelíd, aggódó arcát, ahogy szokta. Julianus már ismerte mozdulatait, tudta, ha olyan tétovázva, bátortalanul nyílik az ajtó, Csipke jön hozzá.

Szokása szerint hozzásietett, térdre vetette magát, s átkulcsolta térdeit. Mindig így maradt néhány pillanatig, majd fölemelte arcát, hogy elragadtatott mosollyal kérje, meséljen neki Jézusról. Most azonban csak nem akarta fölemelni az arcát, nem akart rátekinteni Julianusra. Válla hevesen rángatózott, Julianus erővel emelte föl a leány fejét. Arca könnyes volt, szája vonaglott.

- Csipke! Mi történék veled? - kérdezte szelíden.

Eldugta arcát és zokogott. Hiába volt a fráter minden könyörgése, kérdezősködése, csitítása, aggodalmaskodása, hiába kényszerítette, hogy emelje rá a szemét. Csak bújt, és sírt keservesen.

Végre, amikor Julianus föl akart állani, hogy elhárítsa magától és szabaduljon görcsös szorításából, Csipke alig hallhatóan kérdezte:

- Úgy-e, fráter, ma elmegyünk innét?

- Hová mennénk s miért éppen ma, ézös lányom?

- Hallod? - emelte föl az ujját Csipke, s abbahagyva a zokogást, komor arccal figyelt a zenebonára. - Ördöngök űk. Tele vagyon a ház szerecsen ördöngökvel.

- Máskor es vala - legyintett szomorúan a fráter. - Mondd meg már szépön, mért zokogál olyan keserűen?

- Mert béröndöle Smaragd úr vendégei elejbé... Kényszeröjtenek, vetközzem le ruháimat, s tomboljak mezejtelenül...

- Mely gonosz lelkök! - kiáltott föl Julianus undorral.

- És én nem akarék. De Csipás tombol... És gúnyolának mind egyben, még Csipás is... Jaj neköm, jaj! Kifuték, de megfogának, Hazugd megragada, s le akará vonni ruhámat, s mind kacagának. S azkor mondám Smaragd úrnak, ha megölnek is, én nem tombolok, s nem paráználkodom vélek... És még jó, hogy Smaragd úr kacaga, s inte, eresszenek. S azkor kifuték ide hozzád, fráter... Úgy-e, nem maradunk itt? Úgy-e, jössz velem te is, ézös fráter? Szamárra ültetsz, s elviszöl innét Egyiptomba?

Sebesen kitörő szóval mondta, s arcát bizakodva fektette Julianus térdére.

Julianus belélátott. El kellett volna taszítania. De mély szánalom öntötte el, szomorúan nézett rá, fejét megsimogatta. A leány értette szomorú arcát, de nem akarta elhinni, mit jelent. Még görcsösebben szorongatta a lábát, szinte önkívületben susogta:

- Ott jó lesz... Ketten leszünk, s te mesélsz néköm Jézus Úrról... Elmondod, hogyan neveködék, s tanejta osztán az egyházban, vitatkozék a papok fejödelmeivel... Meg hogy miként jára a búzamezőn s mit monda...

- Eredj - mondta végül erős hangon Julianus a leány vállát megfogva és szelíd erőszakkal fölemelve őt a földről. - Azmit te kévánsz, bínös kévánság. De eredj, nézd, itt vagyon ez a néhány ezüst. - Az asztalhoz lépett, s a fiókból kivett néhány dénárt. - Járj békével. Majd én szólok Smaragd úrnak, ne kerestessön. Ha kell, megfizetök éretted. Menj, leányom. Ne Egyiptomba, hanem Budára. Keresd ott Besenyő Mikhál frátert damankosok klastromában. Majd ő megmondja, mit tégy.

Csipke kábultan bámult rá, mintha álmodnék. Azután lassan elkomorodott az arca, szemét behunyta, karját lecsüggesztette. Sápadt volt. Ajka rángott. Így állott néhány pillanatig. Akkor lehajtotta a fejét, lassan letérdelt.

- Áldj meg, fráter - mondta fakó hangon.

Julianus tiszta szívvel megáldotta, fejére nyugtatva kezét.

Csipke összetett kézzel térdelt. Majd fölállt, s mintha mosolygott volna, de mosolygása kényszeredett volt. Elvette a pénzt, meg sem nézte. A fráter még egy köpönyeget keresett ki számára a rengeteg limlom közül, a leány vállára terítette, azután az ajtóig vezette.

- Imádságaim mindég veled lösznek, ézös leányom - biztatta meghatottan. - Ne félj, csak higgy. Isten áldjon meg.

Csipke még úgy állott a küszöbön, mintha nem hinne abban, ami történik, mintha várna valamit. Szeme kérdőn tapadt Julianus arcára. Majd hirtelen átölelte a nyakát, ajkát a fráter ajkára nyomta, hogy a lélekzete is elfúlt, eleresztette s elfutott.

Julianus szédelegve állott az ajtóban. Szíve rémülten dobogott. Arca lángolt. A házból szűrődő vad zenebona mintha az agyában zúgott volna. Szemét behunyta, s látta a leányt, amint köpönyegébe burkolózva végigsiet a kert illatozó fái, virágágyásai között, kisurran a kapun, szaporán elindul az Alsóváros zegzugos sikátorain, széles útjain, lekerül a kertek alá, kisiet a Duna-partra. Leül és sír. Körül-körültekint. Egy halász megy hozzá, kérdi, mit vár. Hajót, mondja ő. A halász elvezeti a kikötőhelyre, szól egy hajó legényeinek, vigyék el szép húgát Budára. Csipke félénken hajóra száll, fölkínálja pénzét, de a legények nem fogadják el. Látta Csipkét, amint a városban jár-kel, a révnél ácsorog. Átkel Budára, megtalálja a klastromot. Kopogtat. Egy fráter kaput nyit. Julianus nem ismeri. Kihívja Mikhál frátert. Hosszan beszélgetnek. Azután kinyitotta szemét, nem látott többé semmit. Csipke eltűnt.

Sóhajtva lépett a kereszt elé, leborult s imádkozott.

Később bejött az örökké vigyorgó rabszolga, kenyeret, hagymát, tejet tett az asztalra.

- Kik vagynak uradnál? - kérdezte rosszkedvűen Julianus, megszokott mozdulattal keresztet vetve az ételre, hogy a netán benne lakozó ördögöt kiűzze.

- Hajjaj, sokan vagynak, fráter! - kiáltott elragadtatott, széles vigyorgással Hazugd. - Meggyütte Simon úr, meg másik fiad, Saul úr, azki vagyon vitéz kerál seregében. Itt vagynak még más szerecsen urak Újpestről, az ám! Nagy urak, fényesek, gazdagok! Meg még vagyon nagyúr, Apod fia Dénes úr meg Mika úr, azkinek vagyon azt a hosszú szakállod. Meg az a setétképű úr, Barsz fia Miklós úr, vala nádrespán úr. Űk isszák bor, jó budai bor. Kedvik nagy, hajjaj! - Kezével mutatta, milyen magas a kedvük.

Még ácsorgott egy darabig, füléig hasadt szájából kilátszottak romlott, fekete fogai. Kéjesen babrálgatta gubancos szakállát. Nagy barna lábujjai billegtek. Azután látva, mily komor hangulatban van a nyájas fráter ezen a napon, kicammogott.

Julianus kedvetlenül evett, majd könyvei fölé hajolt. De nem tudott figyelni. A hangos zeneszó háborgatta. Elszánta magát, s megindult a szerecsen háza felé.

Egyenest abba a terembe tartott, ahol a hejehuja folyt. Vagy öt pogány rabszolga ácsorgott a küszöbnél, hogy ugorhasson, ha odabent tapsolnak. Mikor Julianus be akart nyitni, az ajtó éppen fölszakadt, s eszelős vihogással, arcára tapasztott kézzel részeg fiatal nő rohant ki mezítelenül. A homályos folyosón úgy suhant végig fehér teste, mint egy pokolbéli kísértet. A teremből kizúdult a harsány nevetés, ordítozás. Mintha moslékkal loccsantották volna szemközt Julianust.

Torkig volt ezzel a házzal. Nem gondolkodott, indulatai elragadták.

Megállt az ajtóban, s olyan harsány hangon, ami őt magát is meglepte, kiabálni kezdett:

- Pokol fajzati, gyalázatos kurafiak! Jézus megszomorejtói, ország rablói, szegények sanyargatói! Harácsok, tolvajok, puffaszkodók! Kéncsben, verejtékben vájkálók, bidös pagányok!

Miközben szavai elharsantak, szeme villogva járt körül. Csakugyan fölismerte Apod fia Dénes urat drága dolmányáról, ápolt szakálláról, kényesen mosolygó ábrázatáról. És azt a másikat is, Barsz fia Miklóst, a sötét képűt, aki Fejérvárott a királyi levelet olvasta. Egymást mellett hevertek, könyökükre támaszkodtak egy alacsony, cifra vánkosokkal zsúfolt heverőn, előttük drága aranykancsók és kupák állottak a szőnyegen. Jobb felől két sötétbarna arcú, fekete szakállú, sárga dolmányos férfi között görnyedt, öregebb, meglehetősen vékony, fekete ruhás úr ült, s csodálkozva bámult Julianusra. Dérrel bevert szakálla övig ért. Julianus nyomban észrevette, hogy nem lehet más, mint Szakállas Mika. Még néhány olajbarna képű, fekete szakállas ember ült, hevert a vánkosokon, meg két borotvált állú, pörge bajuszú fiatalabb magyar, ugyancsak díszes öltözetben. Bal felől Smaragd úr állott, mellette Simon úr meg egy magyarosan borotvált ifjú szerecsen a királyi sereg piros dolmányában.

A terem közepén vadul forgott, majd hirtelen zihálva, kacagva megállt egy bomlott hajú, piros arcú, barna, anyaszült meztelen leány. Rémülten meredt Julianusra. Csipás volt. Három más, ugyancsak mezítelen, ismeretlen nő a vánkosokon hevert tökrészeg állapotban. Arcuk olyan volt, mint az őrülteké. A sarokban, függöny mögé rejtve még sípolt és pengetett a zenekar.

Julianus szavaira nagy álmélkodás, majd kavargás keletkezett. A lányok sikítozva menekültek a vánkosok közé, csak egy szép szőke leány ballagott lassan, lábujjhegyen, csípőre tett kézzel s kihívóan mosolyogva Julianushoz, megállt előtte, s derekát ringatva nevetett. A férfiak közül néhányan fölugráltak. Barsz fia Miklós mogorván bámult a fráterre, mint a borz, Szakállas Mika ájtatosan ingatta a fejét, mint aki akarata ellenére került ide, ám erősen elítéli a társaságot. A szép Apod fia Dénes szakállát babrálgatva köhintgetett, s kellemesen mosolygott. Simon úr mérges képet vágott. Smaragd megdöbbent, s Julianushoz sietett. Megfogta a vállát.

- Ézös fráter - mondta zavartan s feddőleg -, miért jövél ide? Nem neköd való hely ez..

- Gyisznók, kurafiak, alávaló pagányok! - ordított tovább Julianus, s lerázta Smaragd kezét. - Még ha mind szerecsönyök volnátok, de magyeriak vagynak köztetek! S kresztyén leányok! Hej, Apod fia Dénes úr - rikoltott a fráter, s rámutatott a nemesen mosolygó férfiúra, szemét is rámeresztve, mintha a divánhoz akarná szögezni. - Barsz fia Miklós úr! - s tekintete, ujja tovább mozdult, rámeredve a megszólítottra. - Mika úr! - folytatta félelmes ábrázattal s villogó szemmel. - Nyomban takarodjatok innét!

- Ki a gazda? - ordított közbe Simon úr.

- Kedves fráter, csillapodj - kezdte megint Smaragd úr.

- Ti magyeriak, piruljatok! - folytatta Julianus zavartalanul. - Takarodjatok! Boruljatok a kreszt elejbé, s rimánkodjatok, kenyerüljőn rajtatok s ez országon az Isten.

Apod fia Dénes méltóságosan fölemelkedett helyéről, s a fráter elé lépett. Igen nyugodtan mondta:

- Nem tudjuk, ki vagy, s mely szörzéshez tartozol.

- Hagyd, uram - vágott közbe fogait kimutatva Smaragd. - Nálam lakik s nagy tudós.

- Nálad lakozik? Tisztölet, böcsület neki - hajolt meg kellemes mosollyal Dénes úr.

- Ország s kresztyénség gyilkosai vagytok - kiáltotta Julianus.

Apod fia Dénes a tarsolyába nyúlt, s egy marék ezüstpénzt vett elő.

- Itt vagyon, jó fráter, fogadd szívesen, s add a szegényöknek.

Julianus elképedt. Nagy csend támadt. Azután egyszerre kipukkadt a harsány kacagás.

- Mind között te vagy a legaljasabb - mondta Julianus halkan, a homlokáig elvörösödve s a pénzt a földhöz vágva.

Megfordult s kiment.

Egyenesen a kis kerti házba tartott. Gyorsan átalvetőjébe gyömöszölte néhány könyvét, Breviáriumát, jegyzeteit. A pénzt, amit a városban kéregetett. A kiosztásra váró eledelt, ruhafélét. Majd keresztet vetve s keserűen fohászkodva még egy búcsúpillantást vetett a szobácskára.

Kiment. Elment.

*

Volt az Alsóvárosban egy kis vályogház, egy földmíves lakott benne nagyszámú családjával. Nömödnek hívták. Őhozzá ment egyenesen. Belépett a házacska füstös falai közé, letette átalvetőjét. Az asszony a földön ült a tűz mellett, s gyermekét szoptatta.

- Megmaradhatok-e nálatok, ézös felem, Isten nevében? - kérdezte Julianus.

- Maradj, jó fráter, amég kedved tartja - örvendezett az asszony, nyomban fölugorva s lefektetve egy farkasbőrre sivalkodó kisfiát, hogy enni adjon Julianusnak.

De ő tiltakozott, s ráparancsolt az asszonyra, folytassa csak kötelességét. Majd két tátott szemű, csodálkozva bámészkodó, kócos kislánynak a fejét megsimogatva és számukra átalvetőjéből egy fabábut meg kutyácskát előkurkászva a küszöbre ült, s elnézegette a tűz mellett gyermekét pilálgató asszonyt. Jó arca volt az asszonynak, barna szeme, nagy homloka, édesen mosolygó ajka. Keze gyorsan és puhán bánt a jóllakott kicsivel. Gügyögött neki. Ezek a csöndesen gőgicsélő hangok megnyugtatták, megbékítették a frátert. Szótlanul ült, s gyönyörködött az anyában.

Később megjött a munkából Nömöd és két nagyobbacska fia is. Kitörő örömmel fogadták Julianust. Nömöd megölelte, megveregette a hátát, képéhez dörzsölte lóvakaróhoz hasonlóan borostás állát, a fiúk elébe járultak, s áldását kérték.

- No, asszony - kiáltott Nömöd nagy vígan. - Hát ma estére itt tartjuk a frátert. Főzél-e valami jót?

- Embör, hallod-e - kiáltozott az asszony ragyogó orcával, mert az volt a szokása, hogy kiáltozott, mintha süketeknek szólott volna. - Itt marad a kedves fráter hosszabb üdőre.

- Igaz-e? - fordult Julianus felé kételkedő képpel a férfi.

- Igaz.

- No, azkor hát hozott Isten! Tisztöld meg hajlékomat mennél hosszabb üdeig! - rikoltotta a gazda, s örömében nem lelte helyét. - Hozjatok a fráter számára farkasbűrt! Ne üljék a küszöbön! Halljátok? Micsoda vendéglátók vagytok? Asszony, mi vagyon a kölesben?

- Bizony sömmi - szégyenkezelt a piruló asszony.

A kislányok apjukhoz somfordáltak, s boldogan mutogatták a játékokat.

Itt lakott most Julianus mindaddig, amíg Esztrigánban tartózkodott. A vályogházban Katics asszony meg a kisgyermekek tanyáztak, egy nádkunyhóban a házigazda, nagyobbik fia, Medve, a lovaknál aludt a kert végében, a kisebbik, Csoba meg a teheneknél. Julianusnak kényelmes helyet vackoltak a nádházban. Ott tereferélt Nömöddel néha fél éjszakán keresztül. Napközben

a vén körtefa alá ült egy tuskóra, olvasott, írt. Estefelé gyónni jött egy-egy hivő. A körtefa alatt, a tuskón ülve gyóntatott. A kis nádkunyhót ellepte a kápsáló útjain összeszedett alamizsna. Farkasbőrét, mely ágyául szolgált, könyvek, jegyzetek borították. Csak az volt a baj, hogy Katics asszony tyúkjai besomfordáltak legyet fogni a kunyhóba, s összefötörték, lerondították a tudós hártyákat.

Ahogy Julianus betette a lábát Nömödhöz, csudálatos dolgok kezdtek történni. Egyszer Katics asszony elképedve mesélte, hogy a szalonna, amit a füstlikra akasztva tartott, alig volt tenyérnyi, most meg egy egész oldal lóg ottan. Ha nem hiszik, nézzék meg saját szemükkel. Mindenki a füstlik alá vonult, s megbámulta a derék szalonnát. Máskor meg Nömöd valami hideget érzett az inge korcában. Benyúlt, vakarózott, megint érezte. Csak nem tán valami bogár? Megnézte, hát egy ezüstdénár volt. Leesett az álla. Majd meg az egyik kislány elővett egy ibriket, hogy igyék belőle, hát akkor látja, hogy színültig tele van csorgatott mézzel. Telinyalták magukat nyomban, majd odaragadtak az anyjukhoz, kisöccsükhöz.

A régi, csorba, hasadt ásó helyett egy reggel Nömöd vadonatúj ásót lelt a nyélen, jól simított keményfából, élesre vasalva.

Julianus velük álmélkodott. Velük csodálkozott, örvendezett, mintha atyafiuk lett volna.

Nömöd okos férfiú volt. Elment a gondolata csapásain, nem rettent vissza a titkok legsötétebb rejtekétől sem. Vége-hossza nem volt kérdezősködéseinek. A csillagokat kérdezte legtöbbször. Amikor azután Julianus magyarázni kezdett, Nömöd izgatottan fölugrott, s kikiáltott a kunyhóból:

- Medve! Csoba! Hej!

A két fiú rohanvást előfutott. Elöl az idősebb, zömök Medve, mögötte a fürge, örökké vidám Csoba.

- Figyelmezzetök, mert Julián atya a csellagokról szól!

A fiúk összehajtott lábszárral leültek a sötét kunyhóban s figyelmeztek. Apjuk közben-közben is felrikkantott:

- Figyelmeztök-e?

Julianus azután beszélt, beszélt szédítő tudománnyal. A csodálatos világmindenség kinyílott előttük, s a homály megtelt ragyogó égitestekkel.

Máskor a görögökről, rómaiakról beszélt. Borzolódó rémülettel hallgatták, hogy ölte Néró az első keresztyéneket, hogy gyújtotta föl Rómát. Majd meg arról szólott, mit műveltek a régi magyarok. Erről Nömöd is sokat tudott, nagy lelkesedéssel emlegette Lél urat, Bulcsot, Botondot, míg Julianus meg nem feddette érte, hogy annyira dicséri e kemény pogányokat.

Ha meg nem esett az eső, amikor kellett volna, vagy esett, amikor nem kellett, Nömöd Julianusnak panaszolta el gondjait. Őt kérte, imádkozzék esőért, szép időért.. Ha eltörött az ekéje, Julianus segített megjavítani. Mintha Váradon élt volna Julianus, azok között a rég elfeledett emberek között. Amikor híre terjedt, hogy Nömöd házában ütött tanyát, zarándoklást rendeztek hozzá. Estefelé a ház környéke tele volt ügyes-bajos emberekkel, sóvárgó gyermekekkel. Nem kívántak ők semmit, hiszen mindegyiket fölkereste otthonában, csak éppen azt akarták tudni, hogyan él egy ilyen barát. Milyen a fekhelye, milyenek a könyvei. Írótolla, hártyái. Hogyan ír, hogyan olvas. Rimánkodtak, jöjjön el hozzájuk is lakni. Elég hosszú ideig lakott már itt. Vajon Nömöd mivel szolgált rá a nagy tisztességre? Nömöd pedig elégedetten mosolygott, tekintélyét jólesően kenegette az irigység. Igen okos férfiú volt, most

még egyre okosabb lett. Julianusra hivatkozott, ha valamit nem hittek el neki. Kis híja volt, hogy papnak nem nézték.

Csoba fiút azért nevezték Csobának, mert ostobának tartották. Pedig csak az volt a szenvedélye, hogy virágokat, leveleket gyűjtött, vizsgált, boncolt, s törte fejét, miféle rokonságban vannak egymással. Igen érdekelték a bogarak is. Megfogott, megvizsgált minden bogarat, amihez hozzájuthatott. Szerette volna tudni, hogy esznek, lélegzenek, szaporodnak. Julianus észrevette Csoba különös érdeklődését, s nagy gondolat vetett lobbot benne: orvost nevel a fiúból! Egy nap odavonta magához, megsimogatta csimbókos fejét s megkérdezte:

- Nem volna kedved eljutni a párisi Univerzitásra?

A kamasz eltátotta száját, mintha megindult volna lába alatt a föld. Nömöd is meghökkent, s erősen rázta a fejét: jól hall-e? Az asszony majdhogy elejtette a csecsemőt.

- Mért? - makogta végül a fiú síri hangon.

- Mert annyira vizsgálod a növevényöket. Tudod, azokban rejtőzik az orvosság.

- Tudom.

- No? Akarsz? Akarsz tudós lenni?

- Akarok - biccentett hosszas tétovázás után Csoba.

Ez volt a diadal! Csoba oda-odahagyta a teheneket apja vagy anyja gondjaira, s leült Julianus mellé a tuskóra. Latin betűt tanult. Maga Nömöd bölcs ábrázattal hallgatta mester és tanítvány szóváltásait, mintha értene belőlük valamit. Melle dagadt a büszkeségtől, úgy lépkedett a tehenek mellett, mint egy filozófus a bononiai piazzán. De büszke volt Katics asszony is, nem győzte mondogatni rokonainak, ismerőseinek: „Nagy tudós lesz Csoba, a fráter kiküldi Páris országába." Az asszonyok sóhajtoztak, s megjegyezték: „Csak némötté ne váljék ott a némötök között!" A kislányok szájukba dugott ujjal bámulták Csobát, amint a teheneket őrizve a fűben hasalt, s egy nagy könyvben bolhászkodott. Még nem értette, mit olvas, de rábökdösve a betűkre, hangosan mondta őket.

Julianus úgy érezte, mintha pocsolyából került volna ki. Milyen vidám volt most! Milyen bizakodó! Azért nem haragudott Smaragd úrra. Jó lélek volt a maga módján, tanította őt s tanult, amennyit hideg ésszel tanulni lehet. Arról, hogy nem tudott másképp élni, nem tehetett. Elvégre csakugyan nem ereszthette szélnek rabszolgáit. Egyet tehetett volna: otthagyta volna a házat faragott oszlopaival, szőnyegeivel, kincsével. De hát az Evangélium gazdag ifja sem tudta megtenni. De adódhat még az életben pillanat, amikor a lelkébe vetett magvak kikelnek, Saulusból Paulus válik.

Egy kézzelfogható eredménye volt a szerecsen házában való térítő munkájának: Csipke megigazulása. Vajon eljutott-e Budára? Isten áldása legyen rajta.

Julianus nem kívánta, hogy a szerecsen károsodjék. Elhatározta, összegyűjt annyi dénárt, amennyivel a leányt megválthatja, nehogy szökése miatt üldözzék. Egy este el is indult, hogy beszéljen Smaragddal.

Három rövidet, egy hosszút koppantott a kapun s belépett. Nem nézve sem jobbra, sem balra a sötét, árnyas kertben, egyenesen a házba sietett. Jókor jött. Smaragd úr ott ült az asztalnál, előtte aranytálban hús, kenyér, mézes sütemény, gyümölcs, arany korsóban a mézes szörp. Az ajtónál Csipás állott, meg az a szőke, szép nagydarab leány, akit a fráter mezítelenül látott a duhaj társaságban.

- Laudetur Jesus Christus - köszönt Julianus illendőképpen.

- Nézd csak! - bámult el Smaragd úr, s díszes kését letette csodálkozásában. - Vajon jól látok-é?

Fölugrott, megölelte a frátert, s asztalhoz nyomta.

- Nem eszem - rázta a fejét Julianus. - Csupán azén jövök, hogy megtudjam, mit ére az a rabszolgaleány, azki megszökék tűled.

Smaragd nem értette:

- Hogyan? Mit akarsz mondani?

- Kifizetném néköd ezüstben, uram. Ne károsodj, s ne üldözd a leányt.

- Tudod, hol vagyon?

- Nem tudom, uram.

- Mért akarod hát kifizetni?

- Mert én lázétám föl, uram. Halljam, mit kívánsz érette.

- Sömmit! - kiáltott Smaragd úr. - Sömmit! Egy dénárt sem!

- Tán el akarod fogatni?

- Nem, nem akarom - ingatta fejét lassan a szerecsen, s maga elé bámult, két ujjával forgatva az aranykorsót. - Nem fogatom el - ismételte tompa hangon, s nyelt egyet.

- Azkor hát megfizetök érette.

- Nem fizetsz érette, ézös fráter. Annyit nem tudsz fizetni, amennyit néköm az a leány ére... Sönki sem tud annyit fizetni, ézös fráter. Mert az a leány... No, mindegy, asszonyi állat sok vagyon, s kár sajnálni... No, egyél legalább egy falást, ne sérts meg.

Julianus evett egy falást, hogy meg ne sértse. Smaragd elkérdezgette, hol él, hogy él. Végül kérlelni kezdte, jöjjön vissza. Nagyon hiányzik. Tanulni szeretne. S érzi, ez a nagy gazdagság terhére van. A múltkoriban is azt álmodta, szörnyű jajgatást hall. Befogta a fülét, úgy is hallotta. Futni kezdett, a jajgatás kísérte. Megállt, az egész világ jajgatott körülötte. Tudta, mit jelent ez az álom. Minden olyan ragadós a házában. Bolondság! Hiszen megfizetik ők az adót, ha nem volnának, régen összedőlt volna a magyeri király uralma. De mostanában annyiszor hallja, hogy ők, a szerecsenek ország kiszipolyozói, a verejtékező nép vérének megcsapolói, hovatovább ő is elhiszi. Különösen azóta, amióta az a hitvány Csipke elszökött.

Lelógatta a fejét. Olajbarna arca még sötétebb volt, mint rendesen.

Igen, az a hitvány Csipke... Először kerestetni akarta, mert megfogadta, véresre korbácsolja. Meg tudta volna ölni első dühében. Azután gondolkodni kezdett, miért oly dühös. Máskor is szökött meg rabszolgája. Férfi is, nő is. Ha megfogták, megkorbácsoltatta, de úgyszólván minden harag nélkül. Csak mert meg kell tanítani őket. Mármint azokat, akik nem szöktek meg. Addig gondolkodott, míg bevallotta, dehogy korbácsolná meg. Inkább bársonyba öltöztetné, csuklóit telerakná aranyperecekkel, ujjait gyűrűkkel, nyakát kösöntyűvel, násfával, fülét régi aranycsüngőkkel. Hajába virágot fonatna. Lábára aranyos sarut adna. Egész nap az asszony-házban tartaná, elzárva férfiak szeme elől. Vánkoson heverne, húst, mézes lepényt, szőlőt enne, szörbetet inna... Allah elvette az eszét. Miért sajnálja ezt a hitvány asszonyi állatot, miért éppen ezt?

Kérdőn bámult Julianus szemébe.

De a fráter fölállt, homlokára tette ujjait s meghajolt.

- Élj békével - mondta. - Ha netán éröznéd, hogy olyat akarsz mondani, amit sönkinek sem mondanál, jöjj el Nömödhöz, Ott meglelsz. Ha kedég máshova hív Isten parancsa, eredj akármely fráterhöz, s mondd annak, mintha neköm mondanád.

Ez volt az utolsó találkozása Smaragd úrral.

*

A király elé mégsem mert bemenni sehogy. Gyakran fölment a hegyre, elvégezte ájtatosságait a „szép templomban", leült a palota boltíves kapuja elé egy kőre, gondolkozott, nézelődött, várt. Mióta Béla ifjabb király Ausztriába szökött, annyi úr meg pap járt ki s be a kapun, hogy a királynak percenet nyugta sem volt. Nyáron meg elvonult valahová fényes vitézi kísérettel, mondták, hogy a nyugati gyepűn be-becsapó németet szedte kordába. Julianus nem tudta bizonyosan, a kapu őrségét fölváltották, nyilván mert nem bíztak benne, az új őrök pedig nem mondtak semmit, csak hümmögtek, az időjárást emlegették s szánakoztak a szegény, rongyos fráteren, aki oly türelemmel ül a kövön.

Johannes érsek haldoklott. Papi társaságokban már az utódját is emlegették. Tamás püspököt. Sok híve volt Ugrin érseknek is, de az ő érsekségében nem bíztak, mert nyíltan levelezett a pápával Béla házasságának ügyében, s megbélyegezte a bánásmódot, melyben Mária ifjabb királynét részeltették. Örül a király, hogy odalent van Ugrin érsek Kalocsán vagy Tótországban, s vesződik az egyre jobban hatalmaskodó bogomilokkal.

Egyszer aztán híre futott, hogy meghalt Johannes érsek.

A város harangjai zúgni kezdtek. És messze földről megindult a nép áradása Esztrigán felé. Annyi pap, szerzetes gyűlt össze, hogy a város kétszer akkora lett, mint annak előtte. A halott érsek tetemeit a székesegyházban ravatalozták föl fekete gyászposztók, lángoló foklák közé.

Julianus betért a ravatalhoz, leborult a térdeplőre, buzgón imádkozott, majd szentelt vizet hintett a halottra. Odament hozzá, hogy elbúcsúzzék tőle. Nem ismert rá a nagy hatalmú papi fejedelemre, akit Fejérvárott látott. Olyan volt az arca, mintha viaszból formálták volna. Hajlott, erős sasorra szikáran emelkedett besüppedt arca fölé, ajkát görcsösen összeszorította, mintha magába zárná, amit elmúlt életéről gondol. Csontos, hosszú ujjai az aranykeresztre fonódtak, őszes szakálla elterült a bíborszínű papi köntösön. Julianus alig látott még halottat. Most hosszan elnézte s eszébe jutottak a szörnyű írások a halál rettenetéről. Vajon milyen lesz az ő halála? Könnyű-e, nehéz-e? Tiszta szívvel áll-e majd a Legfőbb Bíró elé, hogy számot adjon életéről? Vagy ördöng vár reá hahotával, s kajánul ragadja a Pokolba bűneiért, melyeket nem tudott kiirtani életéből?

Hirtelen ajkán érezte a rabszolgaleány csókját. Önkéntelenül végigtörölte keze fejével a száját.

Amint óvatosan kifelé indult a zsúfolt templomból, nehogy megzavarjon valakit ájtatosságában, egy kéz nehezedett a vállára. Megfordult. Mikhál fráter volt.

- Ézös atyámfia! - suttogta Mikhál ragyogó arccal.

- Mikhál fráter!

Kiléptek a templomból.

- Nohát, mely szöröncse! - lelkendezett Mikhál.

- Hogy kerülsz ide, he?

- Engöm küldének a klastromból, atyámfiai képebenne, érsök atyánk eltakarejtására.

- És te szöröncsének mondád!

- Így vétközik az embör akaratlanul.

Letelepedtek a fűbe. Csöndes őszi idő volt, a falevelek mintha rezgő aranylemezek lettek volna. Körülöttök hemzsegett, zúgott a templomba iparkodó nép. A két fráter kérdésekkel halmozta el egymást. Kiderült, hogy Mikhálék azóta szép, tekintélyes klastromot raktak az újpesti oldalon, mert a királyné nem feledkezett meg a szerzetről. Most templomot építenek. Kőfaragókat a karantániai bencések kőfaragó iskolájából hozattak. Azért, mert karantániaiak, nem kell ám azt hinnie Julianusnak, hogy csupa német. Vannak köztük frankok is. Fejérvárról meg az a hír, hogy az ottani klastromra rá sem lehet ismerni. A szerzetbe lépett azóta Franciscus, Szalók nembéli Johannes, a tömzsi Paulus meg egy fiatal fráter, Stefanus. A bencéseknél sem Aloisius már a perjel. Újpesten igen nagy rettegésben éltek a népek ezen a nyáron, mert Üllőn döghalál mutatkozott. Titkolták, de kiderült. Egy üllői ember éppen a Duna-parton, a révnél esett össze, sokan látták. Így aztán Üllőt körülárkolták, a pestisdoktorok meg kötéllel húzták ki házaikból azokat, akik gornyadoztak. Házukat földig elégették. Ez meg az imádság használt. Nyilván valami hajó hurcolta be a fekete halál rémét az Al-Dunáról. Hát a baromvész! Mondják, az egész Duna-Tisza közét meg Torontált, Szerémséget végigpusztította. Nem maradt egy bornyú sem. Mindnek nyálazni kezdett a szája, meghasadt a körme, osztán vége. Sok paraszt meg telepes tépte a haját bújában. Hát még a nagy legelők gulyái milyen állapotban voltak! Szanaszét hevert a dög, lakmároztak a hollók.

Ezek bizony szomorú hírek voltak. Julianus semmit sem tudott. Itt élt a gazdag szerecsen házában, tanult, imádkozott, alamizsnálkodott, s leste a királyt.

- Közelög bíneink ítélete - sóhajtott Mikhál szomorúan. - Ez mind azt mutatá. Döghalál, baromvész, szárazság meg jég. Most megént érsök atyánk halála... De hát ki is várna mást olyan országban, ahol a kerál maga szakajtja szét a szerető házasokat, s fiát földönfutóvá teszi! Országban, melynek kerálát pispökei kénteleníttetnek bépanaszolni pápa urunknál! De mindönki mondja, ez csak intő jel. A hatalmas Isten csak intő jelet bocsájta még reánk.

Még egy hírt várt Julianus. Azt akarta hallani, vajon egy szökött rabszolgaleány kopogtatott-e a klastrom kapuján. De Mikhál mindenről szólott, csak éppen erről nem.

- Hát apácákval hogy leszünk, ézös atyámfia? - kérdezte végül türelme fogytán.

- Vagynak immár fráterök Franciscus regulái szörént is - mondta boldogan Mikhál. - Igaz, hogy mikor az elsők jövének, hát a parasztság fütyköst ragadott, s elkergeté űköt, mert, azt mondja, némöt varázslók, elveretik jégvel a hátán, dögöt bocsájtanak a baromra, meg szárazságot hoznak, de űk azért csak visszajövének. Nem is valának némötök. Aztán lassan megösmerék űköt s megszereték. Hát űk is bévöszik az asszonyi állatokat Klára asszony nénéi közibe, meg most immár münk is. Budán épétenek klastromot nékiek.

- Valának-e asszonyok, azkik bé akarának öltözni?

- Valának, valának, akadnak. De majd csak azkor gondolnak reá sokan, ha némely előbbkelö úri asszonyok béöltözködnek, avagy béküldik leányukat. Majd aztán követik űköt a többiek. Így csak lassan szállingóznak, akiket igön meglátogatott az Úr.

Bele kellett hát nyugodnia, hogy Csipkéről nem tud többet. Mégis biztos volt benne, hogy megtalálta az utat Istenhez.

Majd Mikhál kérdezte Julianust, mit művel Esztrigánban ilyen sokáig. Már azt sem tudták, él-e, hal-e, úgy elveszett ebben az igen nagy városban. De csodálatos is egy ilyen óriási város, ez még Pestnél is nagyobb. És a székesegyház! Ilyen tám nincs is az egész világon. Csakhogy Pest tisztább, meg több benne a kőház. Nem is csoda, egészen kivájják a hegyet. Ha így folytatják, pincékre építenek maholnap. És itt nincsenek olyan rendezett utcák, mint Pesten az Olasz utca,

a Minden-szentök utcája, a Szent Pál utca. Igen szép lábasházak épültek, mióta Julianus nem volt ott, s a kapuk boltja tele van árukkal. De Strigonium! Azért az az első!

Mikhál fráter egy klastromba ment szállásra, Julianus pedig hazatért.

A nagy temetés országra szóló dísszel ment végbe. Az idő is kedvezett. Szelíd napfényben fürödtek a szőlőhegyek, s aranyat érleltek. Almaillatú volt a szél. A Duna fölött halványkék párák lebegtek. És a „szép templom" környékét szorongásig ellepte a végtisztességre zarándokoló nép zsongó, végeláthatatlan tömege.

Zúgtak, harsogtak a harangok. Csilingeltek a kicsinyek, bömböltek a nagyok, az ember feje megfájdult belé. A székesegyházban keserű füst szállongott a füstölőkből, Ugrin érsek több püspök segítségével végezte a szertartást, a püspökön kívül egyszerű papok egész koszorúja vette körül. A kar rázendített a Circumdederunt borzongatóan komor dallamára, s mintha koromfekete posztók ereszkedtek volna az őszi napsütésben fürdő tájra.

A szentélyben ott ült a király, mellette a királyné, Kán nembéli Gyula nádorispán, a borzképű, harapós Barsz fia Miklós, a szép Apod fia Dénes, éppen úgy, mint amikor Fejérvárott a királynapi nagymisszát hallgatták. De aki akkor misézett, s erős szavakat mondott a királynak, püspököknek, ország kevély urainak, most a katafalkon feküdt bíbor ruhában, összekulcsolt kézzel, néma ajakkal, s várta, hogy faragott vörösmárvány koporsójába helyezzék odalent, a templom alatt.

A király eleinte nyugodtan szemlélte az érseki ornátusban térülő-forduló Ugrint, a püspököket, a fekete ruhás, fehér karinges papok seregét s a templom homályában zsongó, szorongó tömeget, a színes ablakokon besütő Nap vékony aranynyilait, de amikor fölzúgott a Circumdederunt dermesztő vihara, egyszerre összeroppant, háta meghajlott, arca elsötétült, s jobb kezével eltakarta homlokát. A királyné könnyezett. Az urak kardjukra támaszkodva maguk elé meredtek, arcuk olyan volt, mintha nem eleven férfiak, hanem faragott bálványok lettek volna. Julianus most is látta őket a szerecsen házában, vánkosokon, arany boroskancsók és kupák előtt heverve, mezítelen, részeg lányok táncában gyönyörködve, függöny mögé rejlett sípposokat, damborásokat hallgatva. A szőke, hetykén ringatózó leány fehér parázna teste ott lengett láthatatlanul az urak komor alakja előtt. Látják-e? Megértik-e most, a Circumdederunt sötét hangjainál, mit jelent, hogy szerecsen házában ittak, ettek, keresztyén rabszolgákkal fajtalankodtak törvény és hit csúfjára?

Julianus nem hitte, hogy Julis királyné el ne csapta volna már Szák nembéli Barsz fia Miklós urat, udvarispánját, bárhogy tiszteli-becsüli is a szerecseneket, ha megtudja, milyen otthonosan vigadozott a vámbérlőnél. És Endre király Apod fia Dénes urat, tárnokmesterét, ha látja ott a gazdag szerecsen szőnyegén, a szegény, koszlott fráterrel szemközt, semmibe sem véve szerzetének tisztességét.

Johannes érsek örökre behunyt szemmel aludt, s ezek képmutatóan gyászoltak... Vagy megsuhintotta őket is a Halál dermesztő lehelete?

Mikhál fráter a temetés után még néhány napig Esztrigánban maradt. Ellátogatott Nömöd házába, s hosszú beszélgetést folytatott Julianusszal. Nömödék büszkesége határtalan volt. Két fráter egyszerre az ő szegény, hitvány kis házukban! Vajon mivel érdemelték meg Istennek e különös kegyét?

Julianus beszámolt ügyei állásáról. Elmondta a királyi palotában tett látogatásait.

- Azmikor először valék ott - mesélte szomorúan a nagy körtefa alatt -, kerálné nagyasszony hivatta. De csupán keserőségeit panaszolá. S mikor hallá, hogy magyeri vagyok én es, miként az urak, kikről panaszkodék, megfagya szüvében a kedvesség. Így hasztalan járék. Még ha

megvigasztalhattam volna! De oly büszke, elutasejta. Másodszor kerál elejbé juték. Ott vala Ugrin érsök urunk. Bezzög nem emléközék már fejérvári találkozásunkra! Noha úgy teve, mintha emléköznék. Szóla kunokról, térejtésről. Csak ama keleti magyeriakról nem szóla. Igaza van. Nagyobb munka vár ránk. De nem így gondolám, ézös felem - sóhajtott leverten, s egy hervadt falevelet forgatott ujjai között. - Bononiában azt hivém, mihelyt magyeri földet ér a lábam, hozzáfogok tervemhöz... Tanólék, elmélködék, verraszték. Mondd - fordult felé szorongva -, nem tartanak engöm együgyű férjfiúnak? Olyannak, azki habajgós ábrándjai után fut, s nem tudja, hogy háta mögött nevetik...

- Szégyönközz, ézös fráter - dorgálta Mikhál a fűben ülve, s vad besenyőképét szelíden emelte Julianusra.

- Hát Isten nem akarja...

- Embörök nem akarják. Mondok néköd valamit. Az a jó érsök atya tudván tudá, mely magyeriakról beszélsz. Csak úgy teve, mert nem akará.

- Mért nem akará?

- Hát mert Balázs fráter megmondá nékie még Fejérvárott, hogy olyan magyeriek nincsenek es. Maga Balázs fráter mesélé. Vénasszonyok fecsegései, bolondos, gyermeteg nagyatyáink meséi, mondá Balázs fráter. Maradj te csak itthon, s ne vond ki magad a szörzés parancsolatjai alól. Ha mink a kunok közibe megyünk, eredj te is. Ha bogomilok földjére parancsolnak, menj te is. Ne húzjad ki magadot. Bononiában járál, nem vagy több, mint más fráter. Úgy mondá Balázs atyánkfia.

Julianus összegyűrte, majd körmével ízekre csipegette a falevelet. Azután elszórta, s komoran nézett maga elé.

- Balázs fráter - motyogta minden erejét összeszedve, hogy uralkodjék indulatain.

- Ne neheztelj reá, ézös fráter - csillapította Mikhál. - Jót akara, s néki elvégre igaza is vagyon. Mert oda kell mennöd, ahová a szent engödelmesség nevében parancsolják. Balázs fráter úgy hívé, dölyfösség, hiú magad hányása késztet, hogy Keletre menj, jóllehet magyeriak ott immár nincsenek is. Ű hát bínödtűl kévánt megszabadejtania...

Érezte, hogy száll benne egyre magasabbra az indulat, mint fazékban a forrni kezdő víz. Nagy hőség öntötte el. Teleszívta tüdejét, s mélyet sóhajtott. Arca oly sötét volt, hogy a szelíd Mikhál megijedt, s karjára tette a kezét:

- No, Julianus fráter, hallod-e... Mi bánt, no... Csillapodj, no...

Megfogni a nyakát Balázsnak, megszorongatni, hogy nagy ádámcsutkája összetörjön, kidülledjen a szeme... Odamázolni a klastrom falához...

- Ó, Istenöm, Atyám, bocsáss meg méltatlan, gonosz szolgádnak - susogta legyűrve haragját.

Mikhál vad képe, mely oly különös ellentétben volt galambszelídségével, földerült. Azt hitte, Julianus Balázsért fohászkodik Istenhez.

De amily gyorsan fölgyűlt Julianus dühe, úgy le is lappadt. Nagy elszántságot érzett. Most már mindenáron ráveszi a királyt, küldje ki Magna Hungariába. Mert szemével akarja látni, fülével hallani, kezével megtapasztalni, élnek-e azok a magyeriak. S ha élnek, idevezeti őket bizonyságul, Isten dicsőségére, nemzet és kresztyén Egyház erősítésére.

Soha jobb alkalom nem kínálkozék Andorás úr meggyőzésére, mint most, amikor az érsek halála megrendítette lelkét, a halál gondolatára fordította elméjét, s élete sok hasztalan hiúsága után mennyei üdvösségre kell gondolnia.

Nyomban fölállt a tuskóról, s rántott egyet kötélövén.

- Hova? - csodálkozott Mikhál.

- Kerál elejbé.

- Most?

- Most nyomban. Ebben a percben. Vale!

Intett a fráternek, s gyors, kemény léptekkel elsietett az őszi hervadásban búsongó fák alatt. Mikhál csodálkozva bámult utána, s keresztet rajzolt eltűnő alakja után.

*

Julianus pedig ment, ment gondolkodás nélkül. Csak egyet látott maga előtt: a királyi palotát, a boltíves kaput, az őrálló vasasokat, a lépcsőt, a kis termet, melynek boltozatán a zodiákus képei sorakoznak körben, az asztalt s mellette a királyt. Látta önmagát, amint belép, mélyen meghajol, s elmondja tervét.

Mire észbe kapott, már kijutott az Alsóváros hitvány házacskái, nagy kertjei, szanaszét legelésző tehenei és kecskéi, ugató kutyái közül. Fönn volt a várhegyen. Megállt, hogy kifújja magát. Kezét hevesen dobogó szívére nyomta. Amikor megcsillapodott, a templom elé ment, az oszlopos kapu előtt hosszan nézte Szent Istvánt. Keresztet vetett, azután egyenest a palotának tartott.

- Merre, merre? - riadt rá titkolt ridegséggel az egyik vasas.

- Kerál elejbé - vetette oda Julianus s továbbment.

A kiskapunál piros dolmányos vitéz állott elébe dzsidáját leeresztve, mint valami korlátot.

- Megengedj, kedves fráter - kérlelte -, de mondd meg, hová mégy.

- Eressz, atyámfia. Kerál elejbé megyök nagy dologban.

- Űnagysága a kápolnában vagyon.

- Majd kijön. Megvárom.

Nem volt mit tennie, várt a kápolna előtt. Szép vékony, faragott fejű oszlopok keretezték a kápolna ajtaját, azokat nézegette. Belülről csöndes zsolozsma hangjai hallatszottak. Ezt jó jelnek tekintette. Leült a küszöbre, s többször ismételte: „Istenöm, ézös jó Atyám, te látod tiszta szándokomat, add, hogy megvelágosodjék kerál űnagysága elméje...”

Egyszer csak elcsöndesedett a duruzsolás, az ajtón urak lépegettek kifelé, legelöl Kán nembéli Gyula nádorispán hatalmas, vállas alakja.

De ott volt Apod fia Dénes úr is. Egy ismeretlen, öreg, ősz hajú, beretvált arcú úrral beszélgetett. Közönyösen pillantott Julianusra, de arca nyomban elsötétült, szemét elfordította, kardja markolatát bal könyöke alá kapta, jobbjával pedig szép szakállát kezdte simogatni. Julianus konok hűvösséggel nézett reá.

- Most jöjj - mondta a vitéz szíves hangon s előrement.

Ugyanoda mentek, ahová első alkalommal. Az ajtó csöndesen becsukódott utána.

Endre úr szemközt állott vele, szétvetett lábakkal, kíváncsian fölemelt fejjel. Nyugtalan volt, mint a hosszú állásra kényszerített paripa. Csizmája orrával ütögette a márvány padlózatot, jobb kezét hátra dugta, mintha rejtegetne valamit, balját az öve mögé nyomta. Rajtuk kívül senki sem volt bent. Valahonnét heves vitatkozás zaja hallatszott, alázatos, de rekedten rideg

férfihang váltakozott egy gyermekes, akaratosan heves női hanggal. A király, miközben Julianust nézte, erősen figyelt a vitázó hangokra, bár egyetlen szót sem lehetett megérteni belőlük.

- Laudetur Jesus Christus - köszönt Julianus, mélyen meghajolva.

- In aetemum, amen. Ki vagy, fráter, s mi járatban jövél? - hadarta szíves, nyájas hangon, de mint aki szeretne mennél hamarabb átesni egy unott kötelességen.

- Nagyúr - kezdte nyugodtan, csöndesen, egyenest a király arcába nézve s kényszerítve, hogy ő is reánézzen -, valék már nálad.

- Ahá, igenyöst, tudom. Damankos szörzetbéli klastromoknak adományt kérél. No, az adományt megkapjátok. Nem vala érkezésöm utánanéznöm, vajon mi történe.

- Nem az adomány miatt jövék...

- Most jut eszömbe, kerálné nagyasszony es röndölközék, hogy támogatást kapjon pesti klastromotok. Így vagyon?

- Így, nagyúr.

- No, lásd - mosolyodott el a király türelmetlenül -, méges röndben vagynak az ügyek.

- Neköm azkor még más kérésöm es vala - vágott neki elszántan Julianus, s fölemelte hangját: - Most, hogy az országot annyi csapás éré...

- Minő csapás? - vágott közbe türelmetlenül, elkomorodó arccal a király...

- Döghalál vala Üllőn... baromvész több vidékön... Némötök villongása Nyugaton... Béla úr űnagysága menekülése...

- Térj dolgodra, fráter - sürgette bosszúsan a király, s erősebben, szaporábban ütögette csizmája orrával a padlót.

- Meghala Johannes érsök atyánk es...

- Isten nyugosztalja. Térj dolgodra, mondám. Ügyeim sürgetnek. Ha nem lennél papi férjfiú, bé sem engedtek volna.

- Gondolnod kell üdvösségödre, uram - folytatta határozottan a fráter, előbbre tolva mezítelen bal lábát, s még erősebben a király szeme közé nézett. - Az üdő eljár fölötted es, nagyúr, bátor kerál vagy, s hatalmadat sok nép, nagy föld tisztöli. Egy nehéz, sok bajval-gondval megvert élet alkonyán...

- Tám csak nem nézöl oly vénnek? - kérdezte tettetett vidámsággal, de szűkülő tekintettel.

- Nem, nagyúr, erőd teljességében vagy még.

- No azért.

- De a vénség férgei láthatatlanul es rágnak, őrölnek, nagyúr. Azért, ha Mennyek országában igazi érdömöket kévánsz, tedd, hogy társakat vehessek magam mellé, s elmönjek abba a tartományba, hol elszakadt véreink, levédiai őseink ivadékai sötét pagánységban élnek, s hasztalan várják az Evángéliom igéjét.

Erősen figyelte a királyt. Endre úr elővette jobb kezét, megvakargatta ősszel kevert szakállát, szemöldökét fölhúzta, alsó ajkát előretolta. Töprengett - de lehet, hogy a még egyre behallatszó vitatkozást figyelte, s Julianusról egészen megfeledkezett. Hirtelen fölütötte a fejét, úgy, hogy befont haja meglendült.

- Mintha hallottam volna már erről, fráter.

- Én szólék róla, mikor itt valék, nagyúr.

- Nem Ugrin érsök úr vala még itt?

- Úgy vagyon, nagyúr.

- Igenyöst, igenyöst... Valamit hallék... Hogy Kunföldre kévánsz mennöd... Ez igön szükségös is, immár intézködék felőle... De mit keresnek ott magyeriak? Sohasem hallék róluk.

- Nem Kunországról vagyon szó, nagyúr, hanem Magna Hungariáról.

- Magna Hungaria! - kiáltott föl a király meglepetten. - Hát mért nem mondod? Benne vagyon krónikáinkban es!

- Benne, nagyúr.

- Mennyit mesélé róla Béla úr, a nagy kerál - sóhajtott érzékenyen, s engedett merev, kimért, királyi tartásából, az ablak felé fordult, rábámult a színes üvegekre, melyek az ólomkarikákban ragyogtak, egy szent áhítatos alakjával gyönyörködtetve a szemet. A király azonban nem ezt látta, hanem emlékeinek színes mozaikját. Julianus úgy belepillantott a lelke mélyébe, mint egy kancsóba. Soha még ilyen tisztán, élesen nem látott embert, mint most a királyt.

Némán várt, nehogy megzavarja.

Végre ismét felé fordult Endre úr, s halk hangon, de minden álaskodás nélkül, őszinte kíváncsisággal kérdezte:

- Vajon megvagynak-e még?

- Hiszöm, hogy meg, nagyúr.

- Hiszöd, vagy tudsz es róluk?

- Valamit krónikákból, görög s arabus kútfőkből kiolvashaték, tudom.

- Ez már több, mint puszta hit. Hej, ézös fráter! Te még fiatal vagy. Nem tudhatod, mely szépen mesélének a régi vének levédiai magyerok tötteiről, életéről s vándorlásairól. Mely sokat tudának Magna Hungariáról! Fele sincs a krónikákban, fráter. S vala Béla úrnak egy igön régi könyve, azt mondá, abban mendön titok nyitja benne vagyon. Még gyermök valék, mikorra kedég felnöveködék, elfeledém. A könyvet keresém, elveszött. Azután következének a gondok, bajok... Csapások... Nehéz ifjúság, nehéz kormányzat... Ki gondolhatott régi könyvekre? No - kapott észbe megint, s fölvette uralkodói képét, hátradugta jobb kezét, s erőltetett, nyugtalan nyájassággal nézett Julianusra -, majd szólok. Majd intézködöm. Kancellárius uram intézködik.

Kihúzta bal kezét az övéből, elfordult, járt egy-két lépést, s olyan arccal tekintett Julianusra, mint akit meglep, hogy még itt lát valakit, holott régen túl van a dolgon, magában elintézte, sürgetőbb ügyek várják... Például az a vita, amely még egyre hallatszik, s amelyben a heves, gyermekes hang egyre jobban elnyomja a rekedt, alázatos férfihangot.

- Kívánsz még valamit? - sürgette a király.

- Nem, nagyúr.

- Hát akkor eredj békével. Kancellárius uram mindönt megtesz.

- Áldjon meg az Isten, nagyúr.

- Tégöd is, fráter.

Még Julianus ki sem ment a teremből, amikor a király már kisietett a túlsó ajtón, s erősen becsapta maga mögött. A vitéz megjelent, kivezette Julianust a palotából.

Hát megtörtént. Mindent elmondhatott, amit akart. Nem úgy, ahogy akarta, ez igaz. Szebben, nyájasabban is lehetett volna. Le is ülhettek volna, például. És az a veszekedés a vastag falak mögött, az is elnémulhatott volna.

Mit végzett tehát?

Megállt a hegyen, s lenézett az őszi délután bágyadtságában csillogó Dunára. A közeli dombokon s messze a síkságon rozsdavörös volt az őserdő. Távolabb mintha tintával festették volna a hegyeket az égre. Olasz táj, gondolta Julianus, s csüggedten tekintett körül. Jól végiggondolta dolgát. Hiszen a király most sem intézkedett! Nem is tudja, mit intézzen, hogy intézze! Tele kézzel ment be hozzá, vitte reményeit, hitét, elszántságát. És üres kézzel jött ki.

Pedig arról híres a király, hogy mindenkinek ajándékokat ad, boldog-boldogtalant elhalmoz földdel, faluval, várral. Csak intenie kellett volna, s nyomban hozzáfoghatna társai kiválasztásához, a nagy út előkészületeihez.

Hiába minden. Úgy kell szolgálni Istent, ahogy Isten kívánja. Le kell mondani Magna Hungariáról mindörökre.

Lassan lépkedett le a hegyről, ahonnét az ősz tüzes színeiben haldokló vidéket s az alkonyodóra hajló Nap fölsugárzó fénydárdáit látta. Elhatározta, hogy elhagyja Esztrigánt, s lesz, ahogy Balázs fráter akarta nem húzza ki magát a szerzet parancsai alól. Magna Hungaria nincs többé!

Hatodik rész

A vetés kikelt, s ha Paulus végigtekintett rajta, szívét csodálkozás és hála öntötte el. Ő kezdte, a semmiből. Rövid esztendők múltán már nemcsak a fejérvári meg pesti kolostor nőtt meg, hanem újak is épültek jámbor adományokból s az egyre szaporodó fráterek buzgó keze munkájából. Így Esztrigánban, a legfőbb kegyúr palotája közelében s Beszpörimben. A fráterek pedig olyan szép számmal voltak, hogy szegény Domonkos atya, ha megérhette, s mint tervezte, Magyarországra ellátogathatott volna, ugyancsak könnyezhetett volna örömében, amilyen könnyen állt nála a könnyhullatás. Paulus visszatérve Bononiába, ahol a Szent Miklós klastromban lakott, majd hazajött, sok városban megfordult, Győr és Alba Julia között, s amikor elérkezett a havasalföldi nagy kun térítés kemény ideje, útközben, Havaselve felé, ott is alapított klastromot. Hű társa, aki elkísérte Győrbe, a szelíd orosz Szádok meg Sandomirba vándorolt, s ott ültetgette az új szerzet gyönge palántáit.

Paulusnak sok munkát adott a rend igazgatása, de amikor Robertus érsek kiadta a parancsot, hogy Havaselve vad kunjait meg kell téríteni, maga állt a munka élére. Más fráterek Boszniába mentek, hogy Ugrin érsek munkáját támogassák a bogomil eretnekek földjén.

Most Havaselvén, ahol a hegyek közül kimenekülő Zsil a füves lapályon ballag tovább, találkozunk vele egy kun aul gömbölyű nemezsátra előtt. Alkonyodik, Észak felől sötéten ködlenek a hegygerincek, Nyugaton a Nap vörös tűzkorongja gurul a látóhatáron, Dél felé tág, nyílt mezőség terül el, sejtelmesen borzongó bokrok árnyaival s néhány magányos fával. Kelet felől meg a Zsil ezüstszürke csíkja kanyarog. Hűvös esti szél fúj, Paulus Desideriusszal a tűz mellett ül, melynek keserű füstje körülnyaldossa a szolgafán függő bográcsot, s összekeveredik a köles illatával. Breviáriumát olvasgatja, mert már vesperae körül jár az idő a korán nyugvó Nap állásából ítélve. Desiderius a kölest rázogatja a bogrács láncánál fogva.

- Vajon mikor jön Julianus fráter? - kérdi, s szeme elé tartott tenyere alól körültekint a vidéken.

De csak néhány gömbölyű, szürke sátrat lát elszórva, mint nagy tinorúgombákat, távolabb két ügető lovast s még távolabb, a folyó közelében, az itatásra terelt barmok csordáját. A tehenek méla bőgése mint távoli kürtszó száll feléjük.

- Csak nem éré valami baj?

Paulus fölpillant könyvéből.

- Mi baj érhetné?

- Agyonverhetik a kunok.

- Ha Isten mártírságra röndölé, mártír leszen.

- Félök, ézös fráter, mindnyájunkat mártírságra röndöle.

- Aztól se félj, atyámfia, hanem fogadd vígan.

Végre kicsiny, mozgó hangya bukkant elő a messziből. Lassan araszolgatott, s mintha nála sokkal nagyobb morzsát vonszolt volna.

- Ahol jön! - intett örvendezve Paulus.

Csakugyan emberi alak volt. Később kiderült, hogy kétkerekű kordét húz, ugyancsak beledölve a kötélbe.

Paulus eltette könyvét, Desiderius meg leakasztotta a kondért, s facsigolyákból összeillesztett koszonira tette. A trágyatűz csöndesen parázslott tovább, füstje mint zászló lengett a párás alkonyatban.

Végre megérkezett Julianus. Homlokát megtörölgette, kibújt a kötélhámból, s nevetett, mert alig állt a lábán.

- Mint aki kumisztól részög! - kiáltotta.

- Jöjj hamar, ézös fráter, egyél, nyugodj - forgolódott körülötte Desiderius.

A három fráter együtt vonult aulról aulra az óriási területen, ahol a kunok nyájaikat, méneseiket s gulyáikat legeltették, bolgárokkal, görögökkel kereskedtek gyakran, s ha alkalom kínálkozott, a fráterek prédikációját okosan fülük mögé hányva raboltak. Robertus érsek keményen hozzálátott, hogy jámbor kresztyéneket, jó szomszédokat, földmívelő, házakban lakó népet neveljen belőlük. A kunok nehezen lettek keresztyének, de Paulusék tökéletesen nomáddá alakultak. Nemezsátorban laktak, kölesen, fokhagymán, olykor-máskor halon éltek. Volt három lovuk is. Néha hónapokig semmit sem hallottak Magyarországról, de ha kaptak is híreket, nem tudták, igaz-e. Mint most is, hogy Julianus vacsorázás közben elmondta, mit mesélt Uros, akinek nemzetségét éppen meglátogatta. Uros még Barsz kán embereivel keresztelkedett meg, de nem tudott elszakadni Havaselve kövér legelőitől. Auljából örökös jövés-menés folyt Erdélybe s vissza, hordták a híreket, mert Uros kendü okosabb akart lenni mindenkinél.

Miközben lassan, mértékkel ettek, s fáradtan kinyújtotta elcsigázott lábait, megrendült hangon mesélte:

- Isten megmönté nemzetünket az Ántikrisztus uralmától.

- Meghala Fredericus úr? - kiáltotta Paulus.

- Nem hala meg. De Béla úr megbosszulá Apod fia Dénös és cimborái mívelködeteit.

- Mi történék? - sürgették mohón mind a ketten.

Julianus ivott egy kis tejet a tömlőből, csuhája ujjába törölte ajkát, két ujjával meghúzogatta hosszú bajuszát.

- Béla úr elfogá Dénös úr levelét, azkit az Ántikrisztushoz külde. Nyomban elfogatá Dénös urat meg másokat es. Timnöc fenekén rothadnak, ha már meg nem rothadának.

- És az Ántikrisztus?

- Égére, hogy sereggel siet Dénös úrék segélésére, de Béla úrék nem ijedének meg. A karantániai sereg hadait már jól fölkészülve várák s helybenhagyák.

- Hálát adok néköd, Istenöm! - kiáltott föl megkönnyebbülve Paulus, és keresztet vetett.

Nagy szorongásból szabadultak. Hazájuktól távol csak elvétve hallottak híreket az otthoni állapotokról, a fenyegető mozgalmakról, Apod fia Dénes, Szakállas Mika cimborái összeesküvéséről. Igaz volt-e, nem-e, ők igaznak fogadták el az egykori tárnokmester, majd nádor kijelentését: *„Inkább a teuton, mint a szerecsen, izmaelita meg zsidó!”* Ezt a mondást sokan helyeselték. Még Desiderius sem látott tovább az orránál, s mondogatta, igaza van Dénes úrnak. Julianus hiába rótta meg Paulust. A horoszkópra gondolt, s rettegve látta, hogy fokról fokra beteljesedik. Joggal haragudhatott hát Desideriusra korlátoltsága miatt. Hevesen magyarázta:

- Vajon nem Apod fia Dénös úr adá bérbe az adót, vámot, sókamarát, pénzaverést? Nem ű vala a tárnokmestör? Nem ű válogatá ki szerecsönök, zsidók közüle, ki égér többet? Nem ű vágá zsebre, valamit tőlük kizsarola? Nem fáj Dénös úr feje szerecsönök, zsidók miatta! Csak azért fáj, hogy Béla úr el ne kergesse a húsos fazoktól.

- Nem hiszöm én, hogy el akarná adni az országot - kételkedett a szelíd Desiderius. Soha senkiről el nem hitte, hogy gonoszságot akar. Még Fridericusról, az Ántikrisztusról sem. Bízott benne, hogy észre tér, nem szorongatja tovább a pápát, jó kresztyén válik belőle. Azt meg semmiképpen el nem hitte, hogy Magyarországra is vásik a foga. De ha vásnék is, Apod fia Dénes nem lehet oly gazfickó, hogy kiszolgáltassa neki. Hiszen úgyis meghal élőbb-utóbb, hogy állhatna Isten ítélőszéke elé, ha kapzsiságból németek kezére juttatná az országot?

- Emléközz, mit írának magyeri papok fejödelmei pápának - bizonykodott kigyúlt arccal Julianus. - *„A szerecsönök* - írták a magyeri főpapok Rómába szent atyánknak - *kresztyén asszonyokval keverödnek, sőt kárhozatos módon feleségül es vösznek ilyeket, s magokat gyakorta hazugul kresztyénöknek vallva, a házasság után asszonyaikat, mások kedég pénzán vásárolt kresztyén szolgákat hitük elhagyására kényszeröjtik. Kresztyén szolgálóiknak vallásuk gyakorlását, fiaik megkresztölését nem engedik."* Mindezt kedég kinek köszönhetjük? Nem Apod fia Dénös úrnak?

- Csillapodj, özös fráter - kérlelte a félénk Desiderius. - Tárnokmestör úrnak pénza kellött, hisz tudod, hogy kormányoz Endre úr.

- Előbb pogányok pénzájáért adá el az országot, most kedég eladja császárnak!

Paulus igazat adott Julianusnak, de megintette, ne pörlekedjék világi huzavonák fölött atyjafiával. Julianus tehát nem pörlekedett, hanem hallgatott. Hilbertus horoszkópja ott pörgött előtte, mint valami titokzatos kerék. A hírekből már úgy látszott, minden beteljesedik. Tisztán látta, mit akar az a minden hájjal megkent úri szövetség, mely a gyenge Andorás idején hatalomba fészkelte s megszedte magát, s amelyet Béla ifjabb király mindig kiszórt méltóságából és hatalmából, valahányszor kibékült apjával, s beleszólhatott a kormányzásba. Ez a szövetkezet jól tudta, mi vár rá, ha Béla végképp átveszi az uralmat. Endre király vénült. Hiába hozott Julis nagyasszony korai halála után új feleséget Itáliából nagy dísszel, királyi fénnyel, az idő eljárt a feje fölött.

Itt, a kun földön, ezek a rossz hírek jelentették Magyarországot.

- Látá Dénös úr, hogy nem szabadulhat Béla úrtól, hát elhatározák, hogy megölik az öreg Endre urat, zöndülést támasztanak, a karantániai herceg meg bényomul az országba Nyugatról, s ők átadják az országot a császárnak hűbérül. Öt tartományra akarák osztani az országot e gaz orgyilkosok. Mendön tartomány élére egy cimborájuk állott lönne, a fő hűbérúr meg Dénös úr lönne. Így akarák megfosztani Béla urat atyái keráli székétől!

- Hálát adok, Istenöm, hogy nem sükerödék! - kiáltott föl ismét Paulus.

Sokáig ültek még a tűznél, s fejtegették az ország állapotát. Majd bementek a sátorba, térdre borultak a feszület előtt, s elvégezték esti ájtatosságukat, elmondták imádságaikat az országért, Béla úrért, keresztyén Egyház diadaláért. Azután lefeküdtek farkasbőreikre, s nyugodt álomba merültek. A Hold, mint nagy fehér oltáriszentség, lassan emelkedett föl a látóhatár fölé.

Julianus kemény élete elfeledtetett minden régi tervet és vágyat. A királlyal való találkozás után belátta, hiába erőlködik, az emberek nem értik, mit akar, nem hisznek érveinek, vagy ha hisznek is, nem foghatják föl, mi szükség lenne ama távoli, régen elfeledett magyarok meglátogatására, sőt hazahozatalára. Az Egyháznak fontosabb s közelebbi föladatokat kellett megoldania: kunok, bogomilok megtérítését. Ez volt az ország érdeke is. Az urak pedig köptek

arra, hogy betelepítsenek egy sereg félig vad, pogány magyart, akinek csak a neve magyar, szíve-lelke azonban inkább kun vagy besenyő. Mind a kettőből volt elegendő! Hiszen mire jutottak ott, azok között az „égig érő nagy hegyek" között? Legeltetik barmaikat, vadásznak, halásznak, rabolják a szomszédokat. Bálványt imádnak, lóhúst esznek, kancatejet isznak. Még a szavukat sem lehet tán megérteni. Akkor már inkább a közeli kunokból kell jó kresztyéneket faragni, itt vannak a szomszédban, sőt az ország területére is betelepedtek, maga Barsz kán tizenötezer lelket vonultatott be. Ne zavarják a keresztyén ország békességét sem belül, sem kívül.

Julianusban megrögződött a kínos érzés, hogy a háta mögött kinevetik. Gyakran, amikor a magyeriakról beszélt, hirtelen elnémult, hátrafordult, s fürkészve leste, vajon nem fagyott-e valakinek arcára a szánakozó vagy kaján mosoly. Voltak, akik helyeseltek, ígérgettek, azután mindent elfelejtettek.

Itt vándorolt tehát társaival aulról aulra, hintegette az Evangélium magvait, emberfölötti türelemmel bontogatta a kötelékeket, melyekkel múlt, hagyomány, törvény, varázslat kötötte a kunokat pogányságukhoz, magyarázta Jessze úr életét s kereszthalálát, a megváltás misztériumát, Miria Boldogasszony jóságát. A kunok türelemmel hallgattak. Belátták, sokféle hit van az emberek között, s ezek egyike Jessze úr hite. Csak éppen nem fért a fejükbe, miért feszíttette magát keresztre, miért nem futott el, ha tudta, hogy ez lesz a sorsa. És ha már keresztre feszíttette magát, mert tudta, hogy az Isten fia, mért nem távoztatta el magától a szenvedéseket? Isten meg akarta váltani az embereket bűneiktől, mért nem váltotta meg a puszta akaratával? Miért küldte el egyszülött fiát, hogy meghaljon? Ott ültek a sátor előtt a tűznél, kumiszt iszogattak, bólogattak, s hosszú megfontolás után közbedörmögtek egy kételkedő szót vagy fogas kérdést. Julianusék előre tudták, miket kérdeznek, mit kell felelniök. De a felelet néha reménytelenül nehéz volt.

A bűnbeesés történetének elmondásakor ilyesmit kérdeztek, amikor jól megrágták a hallottakat, s kijelölték maguk közül a legbölcsebbet, legvénebbet, hogy szószólója legyen kételyeiknek: miért teremtett Isten egy olyan fát, melynek gyümölcséhez nem volt szabad nyúlni? Ha Isten volt, tudhatta, úgyis hozzányúlnak. Így nem estek volna bűnbe. A bűnt tehát Isten maga akarta. Amikor Noé a bárkába vitt minden állatból egy-egy párt, miért vitt undok s mérges állatokat, férgeket is, holott az emberek közül még a jókat sem vitte be? Miért kellett elvesznie válogatás nélkül jó meg rossz embernek, de nem kellett a farkasnak, kígyónak, békának, lódarázsnak, tetűnek, bolhának? Ami azután végképp nem fért a fejükbe, az Jézusnak szűztől való születése volt. Miért született szűztől? - kérdezték. - Ha Isten a gyermekszülést nem tartja tisztátalannak, miért tartja a párosodást? Ha meg a párosodás tisztátalan mívelet, miért születik az ember, állat csak párosodásból?

Agyafúrtak, hallgatagok és makacsok voltak. Mindig oda lyukadtak ki, hogy ilyen hit is van, de azért Okán az igaz isten, mert ő uralkodik a keremetek fölött, míg a kresztyének istenének uralmát mindig megzavarja a Sátán. Okánnak nem kellett a földre küldenie egyszülött fiát, hogy halálával helyreüsse, amit rútul elvétett. És Okán nem bújtatja a keremeteket olyan alakba, ami az embernek jó és kellemes, mint Isten a Sátánt szép asszony, ízes bisbarnak, mámorító bor és kumisz, gyönyörű virágok, édes álom, jó fegyver, csillogó ezüstékszer, szép paripa, villogó lószerszám, pompás szükmen, hímzett ötük, sípszó, tánc s más efféle kívánatos dolgok alakjába.

Isten azonban segítségére sietett a fáradozó fráterekneknek. Ha meggyőzni nem lehetett a keményfejű kunokat érvvel, meg lehetett azzal, hogy a keresztyénség igazságai sok-sok könyvben írva vannak, aki nem hiszi, megnézheti. Itt a könyv, itt vannak a betűk, szép színes képecskék. A másik meg, ami nagy hatással volt rájuk, az a néhány templom, melyet

vonulásaik s harcaik közben orosz, bolgár, görög városokban láttak. E templomok telve voltak tiszteletreméltó bálványokkal. Csudálatosabb s erősebb bálványokkal, mint amilyeneket ők cipeltek magukkal a kasban, őriztek a bálványsátorban, látták magát Jessze urat a kereszten, továbbá a Boldogasszonyt meg egész sorát a fejedelemisteneknek. A kresztyének nem húst, csikóvért vagy kölest tettek a bálványok elé, melyek boltozatos, óriási istenházakban állottak, hanem virágot. És nem sípoltak, tomboltak előttük, hanem leborultak a földre, mormogtak s énekeltek. Így lassanként az a hit terjedt el közöttük, hogy a kresztyének csudálatos bálványai hathatósabbak, erősebbek, mint az övéik.

Julianus elmerült a fárasztó, izgalmas, mindig új föladatokba. Szerette kunjait, bár vigyáznia kellett, mint a vadállatokkal. Az igazi baj akkor kezdődött, amikor már ájtatosan megmártóztak a vízben, vagy fejüket kancsó alá hajtották. Mert ettől kezdve minden ügyükben-bajukban csodát vártak a frátertől. A hatalmát féltő kám is uszította őket: menjetek csak a fráterhez, ő segít! És jöttek, ha szárazság volt, imádkozzék le egy kis esőt legelőikre. Ha a lovuk megbetegedett, füstölje meg, olvasson rá gyógyító igéket. Varázslatért nyakgatták, hogy nyilaik biztosan találjanak. Az asszonyok szerelmi bájoskodást kívántak tőle, ha uruk más nőre vetette szemét. Boldogasszonytól vártak áldott állapotot, ha az megvolt, fiút. Ha meg kiütött valami betegség vagy baromvész, összebújtak, sugdostak, véres szemmel bámultak a fráterre, résen kellett lenni, hogy mártírhalál ne legyen a bosszút sóvárgó karkhászok s kámok uszításából. Mert ki bocsátotta volna reájuk a csapást, ha nem a bitangoló fráter valamelyik bálványa?

Így váltakozott nyár a téllel, tavasz az ősszel, így vonultak a legeltető aulokkal folyótól folyóig, nagy utakat bejárva, nyáron sátorban, télen valamelyik széltől védett völgyben, erdőségben tanyázva, veremkunyhóban, nádszerdékben, gerendahajlékban meghúzódva a téli szálláson.

*

Julianus nemcsak hírekkel jött, hanem egy levéllel is. Reggelre kelve belenyúlt kebelébe, s átadta Paulusnak. Ő a tejszínű ködből kibukkanó őszi Nap világosságába állt, s mormogva olvasta.

A levél az esztrigáni kolostorból kelt, hajósember vitte az Al-Dunára, onnét pedig egy keresztyén kun lovagolt vele Uros auljába. Kéthónapi utazás után így került Julianushoz s tőle a címzett kezébe.

Kolostori ügyekről, adományokról, építkezésekről volt benne szó, de akadt a befejezésnek egy passzusa, amely Julianust egyszerre szíven ütötte. Ez pedig így hangzott: *„Továbbá arról is értesítelek, édes fráter, atyámfia az Úrban, hogy Ottó atyánkfiáról, aki három fráterrel esztendőnek előtte elindult Béla urunk biztatására, hogy a magyeriakat megkeresse, kik tőlünk elszakadván, ma is pogányság sötétségében fetrengenek, eleddig semmi hírt nem kaptunk. Mi nem is bízunk már benne, hogy édes feleinket viszontlássuk, de Béla úr őnagysága legutóbb is biztatott. Ő, mint tudjátok, halicsi hadjárata idején hallott ama magyeriakról kunoktól s orosz bojár uraktól, akik a Kalka melletti szörnyű vereségből menekültek. Mert, mint tudjátok, némely tartár nevezetű nép tőnkretette őket a Kalkának nevezett folyónál, s e tartaros népe bizonyos magyeriakkal is összeköttetésben van. Akármint legyen, mi már lemondtunk atyánkfiai látásáról, bár buzgón imádkozunk érettük, hogy Isten vezérelje jóra lépteiket és sikerre buzgólkodásukat.”*

Julianus szíve hevesebben dobogott. Elsápadt, leült. Desiderius aggódva lépett hozzá:

- Beteg vagy, ézös fráter?

- Nem, nem - rázta a fejét Julianus s mosolygott.

Paulus meg Desiderius a rend dolgairól kezdett beszélgetni, de Julianus nem figyelt rájuk. Alig tudott uralkodni magán, mehetnékje volt. Futni szeretett volna valahová.

Amikor a társalkodásnak vége volt, fölkelt, s gyors lépésekkel nekivágott a sztyeppnek. Sáskák, kabócák szökdöstek előtte, fürj rebbent, s ijedten szárnyalt Dél felé. Messziről vörösen ragyogott az erdő, a távoli aul sátrai kibújtak a ködből, a legelő csorda és ménes mintha hasig vízben gázolt volna. Tülökszót sodort felé a hajnali szél. Kutyák ugattak... ő csak ment, míg egészen el nem távolodott a kis csergéstől. Egy bokor mellett leült a harmatos fűbe. Hanyatt vágta magát, karjait a feje alá fektette, s fölbámult a magas égre. A világ lassan forogni kezdett.

Íme, esztendőkkel ezelőtt Béla ifjabb király elküldte Ottót és társait azokhoz a keleti magyarokhoz, akikről jóformán mindenki tudott valamit, de akikben senki sem hitt. Ha ő otthon lett volna Magyarországon, most Ottó fráterrel mehetett volna. Vajon kiket vett maga mellé? Hol járhat? Él-e? Sikerül-e megtalálnia, akiket régen elveszetteknek hitt?

Vére az arcába futott, amikor a királyi palotában tett látogatásaira gondolt. Hogy várt, reménykedett, bizakodott. Hogy kért, bizonyítgatott. Egyszer úgy ment le a várhegyről, mint egy megrugdalt kutya. A szerecsen házában éjt nappallá téve tanult hiába. Hitegették, vagy még csak nem is hitegették. Gúnyolódtak rajta, mint Balázs fráter is. Már futóbolondnak hitte magát.

Minden fölrebbent benne, amit elfelejtett, amiről lemondott.

Bámulta a szálló piros felhőket, hallgatta a kabócák sziszergését, a távolban vonuló csorda bőgését, kutyák vakkantásait, tülkök búgását. Az égbolt lassan forgott fölötte. Mintha a világ végére jutott volna, távol Magyarországtól, a váradi klastrom toronyszobájától, Fejérvár könyvesházaitól, Bononiától, Esztrigántól. Minden beteljesedik, ha nem is úgy, ahogy az ember gyámoltalan elméjével várja, kívánja. Megy követ Keletre, az elszakadtakhoz, ha nem is ő.

Most, hogy annyi esztendő után reményeit beteljesedve látta, távolabb volt tőlük, mint valaha. Igaza lett, azonban nem ő ment el, hanem más. Ő pedig a szent engedelmesség nevében itt fáradozik Havaselvén, s távolból követi Ottó frátert az úton, melyre csak gondolatai léphettek. Van már király, aki meggyőződött a keleti magyarok létezéséről, de azt a királyt el nem érheti. Azt mondja Isten: „A mű fontosabb nekem, mint a te személyed. A művet beteljesítem, a te személyedet elejtem. Szolgálj ott, ahová állítottalak, de nem szolgálhatsz ott, ahová a magad gyarló feje szerint állani akarnál."

Amikor leverten visszatért a sátorhoz, nagyon sápadt és szomorú lehetett, mert Desiderius fürkészve nézett megtört szemébe, Paulus pedig ráparancsolt:

- Feküdj le odabé. Mindaddig, amég teljes erődben nem lész, nem megyünk sehová.

Julianus szégyenkezve tiltakozott:

- Ne gondoljatok vélem! Sömmi bajomat nem érzöm, csak szomorú vagyok.

- Szomorúságod is betegség, atyámfia. Isten nem kedveli a szomorú szolgát. Pihenj, míg meg nem vidámodsz esmég. Sokat fáradozál, testöd kedég gyönge.

- Testöm, akár a vas! - kiáltott Julianus makacsul.

- Testöd hitvány, bár akaratod vas - mosolygott Paulus. - Mondám, térj vissza, majd jön helyedbe más, azki jobban bírja. De te nem akarál visszatérnöd.

Korholó hangon, nagy szeretettel, burkolt aggódással mondta, mintegy a magasból tekintve rá, saját testi erejének, daliságának magasából. Julianus jó fél fejjel volt alacsonyabb nála, vékony, mint növendék korában. Évek óta alig változott, csak hallgatagabb lett, ajka mellett két vékony barázda képződött, homloka pedig a sok töprengéstől hajszálfinom pókhálókkal két nagy karéjra oszlott. A kunok között hosszú, lecsüngő bajuszt kellett viselniök, s a bajusz Julianust öregebbnek mutatta, mint amilyen valójában volt, s amilyennek látszott. Paulus tudta, hogy a test erejét a lélek ereje teszi, csodálkozott is társa kitartásán, mellyel a fáradozásokat elviselte, mégis, mint a legtöbb erős, magas növésű férfi, óvta a nála kisebbet, gyöngébbet. Nem is akarta, hogy vele tartson Havaselvére, de Julianus oly makacsul kérte, vinné magával, hogy eleget tett kívánságának. Mióta együtt járták a sztyeppet, soha panaszt nem hallott tőle. Vidáman tűrt fáradtságot, éhséget és szomjúságot, tudott virrasztani, nem szédelgett az árnyéktalan nyári hőségben, s nem didergett, ha a téli szél sivító dühe átjárta kámzsájukat a csontjuk velejéig. Nem félt, ha a kunok fenyegetően vették körül, farkasmód méregetve prédára szánt tagjaikat. Lovagolt, gyalogolt napokig. Énekelt is, ahogy Isten vidám szolgájához illik. S amikor elmesélte pogányai viselt dolgait, különös mondásait, szokatlan észjárásra valló kérdéseit, oly jóízűen s megbocsátóan nevetett, hogy a könnyei is kicsurrantak.

De gyakran elnémult, magába zárkózott, kerülve társait. Nem evett, álmatlanul hánykolódott, vagy üldögélt farkasbőrén. Paulus bizonyos volt benne, hogy fáradt, talán betegnek is érzi magát, de titkolja. Csodálta lelkierejét, elszántságát, s aggódott érte.

- Eredj, feküdj le - mondta még egyszer a szeretet parancsóló hangján.

- Ép vagyok, sömmi bajom.

- Mért nem küldöd vissza Julianus frátert, atyámfia? - kérdezte szemrehányóan Desiderius. - Jöhetne helyébe más. Azki jobban bírja.

Megrázta a fejét, mosolygott. Itt a helye, itt kell maradnia. Maga kívánta, küldjék Havaselvére. Mit keresne otthon? Hiszen már késő. Ottó fráter egy éve elment. Csak azért menjen haza, hogy lesse, mikor tér vissza Keletről - ha ugyan visszatér? Kolduljon, prédikáljon, gyóntasson a békés országban, mialatt a többiek itt kockáztatják életüket?

- Mért nem küldöd már vissza? - folytatta Desiderius. - Ű magától ugyan nem megyen.

Most már meg is szerette ezt az életet. Eleinte nehéz volt. Minden erejét össze kellett szednie, hogy belenyugodjék. A Dunántúlhoz, Itáliához szokott szeme mindenütt kereste a művelt táj szépségeit: gyümölcsösöket, szántóföldeket, szőlőket, csörgő patak mellett duruzsoló malmokat. Túlságosan is szegényesek, kicsinyek voltak a sátrak kőtemplomokon, klastromok faragott kapugyámjain, festett faliképein, díszes boltozatain nevelődött ízlésének. Nemegyszer elcsüggesztették a nagy utak, melyeket gyalog, lóháton be kellett járniok, gyakran hiába. De sohasem zúgolódott, sohasem fitymálta a kunok sátrait, ruháit, ételeit, sohasem vágyakozott tanult emberhez méltóbb környezetbe. Mindig nyugodt és vidám volt. Énekelve húzta a kis telegát, melyre az oltárul szolgáló alacsony asztalt, a szent edényeket s könyveket meg vándorlás idején a kis cserge nemezeit és bordáit rakták. S ha Paulus a szegényes oltár előtt misézett, ő pedig Desideriusszal ministrált neki, olyan áhítat töltötte el, amelyet a legszebb templomban is csak ritkán érzett. Fölemelő volt a mise ezen az elhagyatott, üres vidéken, a magas égboltozat alatt, szégyenkezve gyülekező, ájtatos kunok jelenlétében, izgalmas a gyóntatás, amikor egy-egy kevés beszédű kun férfi vagy asszony odatérdelt a fűbe, s eldadogta bűneit, melyek gyakran éppen nem voltak bűnök, s dicsekedett erényeivel, melyek valójában halálos bűnök voltak. És a sztyepp nagy csendje, magánya versengett a legcsöndesebb celláéval. Elmélkedni, szemlélödni itt is lehetett, a vidék zöld füve, változó színű erdeje,

madarainak, vadjainak élete, a mindig más és más égbolt, a felhők ezer alakja jobban gyönyörködtette a szemet a legcsodálatosabban festett képeknél.

Amint Desiderius nógatni kezdte Paulust, hogy küldje vissza végre Julianust, s rendeljen helyébe mást, kiderült, hogy Havaselvét akkor sem könnyű elhagyni, ha az ember azért ment oda, hogy álmait, vágyait eltemesse.

*

Paulus néhány napi elmélkedés után mégis úgy döntött, hogy Julianus menjen vissza Fejérvárra, mégpedig Desideriusszal együtt. Kapóra jött Monok, egy megtért fiatal kun legény.

Vadászaton járt, s azért került a fráterek sátra felé, hogy megkérdezze, nincs-e üzennivalójuk a Beszre auljában lakó két fráternek, mert oda tart, hogy sót szerezzen.

Monok hetyke, borotvált állú, nagy bajuszú legény volt, többnyire az egymástól távol fekvő aulok között jött-ment. Mióta egész nemzetsége elveszett a Kalka melletti csatában, nem találta helyét. Talán ezért hódolt be oly könnyen Jézus szelíd parancsainak. Hallgatagon, de mosolyogva ült a három fráter mellett, s tisztelettel várta Paulus rendelkezéseit.

- Levelet viszel, fiam - mondta Paulus kunul. - Átadod Martinus fráternek, tudod, annak a ragyavert orcájúnak.

A legény bólintott.

Paulus elővette írótábláját, hártyáját s tollát, hogy ültő helyében, a térdén megírja levelét. Miközben írt, hangosan mondta, hogy társai értsék.

„Martinus atyámfiának Beszre auljában, üdvözlet Paulustól Uros auljából. Kérlek, kedves fráter, jöjj magad, vagy küldj valakit hozzám, mert jónak látom, hogy Julianus atyánkfiát, ki már igen elfáradott a nehéz munkában, melyet Jézus szerelméért hosszú esztendők óta végez, hazánkba visszaküldjem, mégpedig Desiderius atyánkfia társaságában, hogy ne menjön egyedül oly veszedelmes és bizonytalan útra...”

- Hát engöm is vissza akarsz küldeni? - jajdult föl Desiderius szemrehányóan.

- Így látom jónak - folytatta Paulus rendületlenül, lassan ejtegetve a szavakat s gondosan írva a hártyát -, mert igazságos, hogy akik megtették a magukét s elfáradtak, pihenőre menjenek s átadják helyüket olyanoknak, akik a térítés munkájában még nem vettek részt, de forrón vágyakoznak a kunoknak Jézus nyájába való terelgetéséért. *„Kérlek hát, kedves atyámfia, a szent engedelmesség nevében, küldj hozzám valakit, vagy jöjj te magad, hogy ne legyek addig sem egyedül, amíg Magyarországról a várt segítség megérkezik.”*

- Én itt szeretnék maradni - kérlelte Desiderius.

- Nem kévánok hazamennöm - tódította szomorúan Julianus.

- Én kedig így látom jónak - fejezte be Paulus, s összecsavarta a hártyát.

- Nem hagylak magadra - esengett tovább Desiderius. - Ha münket elküldesz, mért nem jössz velünk te is? Többet fáradozál, mint münk, s régebben jövél kunok közibe.

- Neköm többet adatott megviselnöm, miként nektök - mosolygott Paulus.

Így hát nem szólhattak ellene semmit. A szent engedelmesség kötelezte őket, ám arra nem kötelezte, hogy örömmel vegyék a parancsot. Amikor Monok elnyargalt a levéllel, szomorúan néztek utána. Szerették volna, ha meggondolja magát, s nem megy Beszre auljába.

Hiába szerették volna, mert néhány nap múlva egy este magányos fráter szürke alakja bukkant elő a homályból. Martinus volt. Nagy örömmel tette le átalvetőjét, megölelte, megcsókolta a frátereket, letérdelt, s hálát adott Istennek, amért jó erőben-egészségben találja őket. Zömök, vasgyúró termetű, ragyavert arcú férfiú volt, homloka, mintha kőből faragták volna. Imádság után bográcshoz ült, s miközben a kölest kanalazta, beszámolt Beszre auljának állapotáról. Azután megfogva Julianus meg Desiderius vállát, jól az arcukba nézett, s örvendezve fölkiáltott:

- Azt hivém, valamely nagy betegöket találok itt!

- Lélekben fáradottak - magyarázta Paulus. - A nagy mív, melyen fáradozunk, megkívánja, hogy pihenjenek. Majd azután visszajöhetnek esmég. No meg odahaza is szükségesök oly fráterök, azkik tudják, mint folyik itt a munka, s intézködnek, ha szükség megkívánja.

- Nem nagyon akarhatnak mönniök - nevetett Martinus.

- Szólj Paulus fráternek - kérlelte Desiderius -, vonja vissza parancsolatját.

- Mire megyök vissza én es? - panaszkodott Julianus.

De Paulus szigorúan rájuk pillantott, s abbahagyták a zúgolódást.

Másnap fölkészültek az útra. Átalvetőjükbe némi köleslepényt dugtak, magukhoz vették Breviáriumukat. Paulus meggyóntatta, megáldoztatta őket, azután elbúcsúztak, s gyalogszerrel nekivágva a Zsil völgyének, Észak felé eltűntek az őszi ködben. Julianus kebelében vitte a levelet a fejérvári klastrom priorjának.

*

Elmúlt a tél, kifelé haladtak a tavaszból is, amikor Fejérvárra érkeztek. Amikor Julianus az ismerős vidéket, a város tornyait s falait meglátta, elszomorodott. Egész úton úgy érezte, Isten kiejtette kezéből s magára hagyta. Ahogy fölbukkant benne a bűnös vágy, hogy odahagyja Havaselvét, már beteljesedett. Hiába nyugodott bele, hogy ott kell dolgoznia Paulus mellett, Isten szaván fogta. Még jobban bántotta, hogy nem egyedül őt, hanem Desideriust is elbocsátotta Isten a kunok közül. Holott Desideriusra igazán nem lehetett rámondani, hogy fáradt.

Ápékodott is egész úton.

- Vajon mivel bántám meg Paulust, hogy elkülde?

- Miattam külde haza, ézös felem - kesergett Julianus. - Hogy egyedül ne utazzam. Engöm szidalmazz, ne magadot. Sömmi hiba tebenned nem vala.

- Tám úgy érté szavaimot - töprengett Desiderius -, hogy nem is éretted szólok, hanem magamért!

- Jól érté szavaidot. Érettem szóltál, nem magadért. De lásd, ezután sem érettem, sem másért ne szólj. Szóljon mindönki magáért vagy hallgasson. Mert ha nem szólottál volna, most es ott volnánk Paulusszal.

Mind a ketten magukra akarták venni a bűnt. Julianus a homlokát ütögetve szidta önmagát. Miért viselkedett úgy, mintha szabadulni akarna? Ördöng műve volt ez!

Hanem a klastrom ugyancsak megnőtt, kiterebélyesedett. Nem akartak hinni a szemüknek, amikor meglátták. Az egykori porongon nyoma sem volt sásnak, gizgaznak, fűzbokornak. Körös-körül elvirágzott gyümölcsfák ékeskedtek, a monostor legelőinek dús füve hullámzott, tekintélyes gulya legelt, távolabb parasztok dolgoztak fehér ingben-gatyában. És épületek

egész sora emelkedett a kerítés mögött. Az első kicsiny épület már régen eltűnt, beleépült az újabb falakba és boltozatokba. Amikor Julianus megkopogtatta a kaput, s belépett az udvarra, szinte azt hitte, álmodik, annyi volt a virág.

A zömök Paulus nyitott ajtót. Nem ismerte meg a két idegen frátert, ámulva szemlélte hosszú, lecsüngő bajuszukat, cserzett bőrű arcukat. Csak amikor megmondták, kik s mi járatban vannak, kiáltott föl boldogan, megölelte, megcsókolta őket, s futvást rohant a bejárat felé, mint valami siheder, nehéz kámzsáját fölfogva s mezítelen lábszárait mutogatva.

A perjel, kopasz, csúcsos fejű, piros arcú, lassú mozgású férfiú, láthatóan erőszakot követett el magán, hogy mennél gyorsabban menjen a fráterek elé. Karját kinyújtva, harsányan kiáltozott:

- Hát éltök? Megvagytok? Ki hinné, ki hinné!

Diadalmasan kísérte őket befelé. A klastrom fölbolydult. Nagy lótás-futás, kiabálás támadt, megnyíltak a cellák, kibújtak a fráterek, s izgatottan kérdezgették egymást, mi történt. Végre ott voltak valamennyien a refektóriumban, s a hetes fráter csattogó talppal rohant, hogy ennivalót hozzon az érkezetteknek.

Vége-hossza nem volt a kérdezősködéseknek. Julianus meg a társa az asztalnál ülve s lassan tördelgetve a lepényt, kortyolgatva a tejet, majszolva a halat, csudálatos dolgokat mesélt Havaselvéről. Hogyan élnek a kunok, hogyan folyik a térítés munkája, hogy miséznek, prédikálnak, gyóntatnak, hogy lovagolnak-gyalogolnak aulról aulra, hogy szedik az alamizsnát, hogyan gyógyítanak. Elképedve hallgatták, minő ördögi elmével firtatják a vallás legnagyobb titkait, a kinyilatkoztatott igazságokat. Elszörnyedtek az istenkáromlás, vallásgyalázás tömegén, melyet úgyszólván ártatlanul halmoznak. És szívből örvendeztek Paulus levelének.

Julianus hát ismét „otthon” volt. Ha ugyan volt neki otthona, aki széles e világon mindenütt odahaza volt. Bejárta a klastromot, megcsodálta a szép faragott oszlopfőket, záróköveket, a boltozatdongák színes virulását, a faliképeket, az egymás mellé sorakozó épületek nagyságát, tágasságát, kényelmét, szépségét. Nem volt itt hija semminek. A hajdani ütött-vert kis klastromot megtalálni sem lehetett már, csak a kis harang volt a régi, melyet Gerhardus fráter azért koledált, hogy annak a hangja szólítsa ebédhez a frátereket. Amikor Julianus utoljára itt járt, még emlékeztette valami a kezdet idejére. Most már semmi sem, csak ez a kis harang.

Ottó fráterről senki sem tudott. Másfél esztendeje volt már, hogy három társával útnak indult Béla úr költségén, azóta nem jött hír felőle. A perjel, Egidius atya, szomorúan mondta: tán el is vesztek már azóta azokban a vad tartományokban kunok, alánok s mindenféle vad népek között, melyek üldözik Jézus úr szolgáit. Vagy éhség, szomjúság gyötörte őket halálra. Lehet, hogy pusztai farkasok marcangolták össze őket. Vagy a fáradtság és reménytelen magány őrölte meg lelküket-testüket. Reggel-este imádkoznak értük, ha már segítségükre másképp nem lehetnek.

Julianus az első néhány napot pihenésnek, ájtatoskodásnak szentelte, böjtöt tartott, majd meglátogatta a régi klastromot, ahol növendék éveit töltötte. Ott sem volt semmi úgy, mint az elmúlt boldog időkben. Aloisius fráter a beszpörimi klastromba került, az új perjelt nem ismerte Julianus. (Ez már a második volt Aloisius óta.) Fiatal fráter, Umbertusnak hívták, igen élénk, kedves, szíves ember, nagyon tisztelték. De nem ismerte Julianus a frátereket sem. A régiek közül csak Benedictus volt ott, a nagy tudós, ki napja legnagyobb részét a könyvesházban töltötte, s mérges tekintetet lövellt, ha a csendet suttogással háborgatták. Vén volt már, nehezen totyogott, csöpögött az orra, szeme könnyes volt. Amikor Julianus köszöntötte, szeme fölé tartotta a tenyerét, s hosszan rámeredt. Azután megrázta a fejét, jeléül, hogy nem ismeri, s elcsoszogott a cellájába. A szakállszárítóról előcammogott Georgius fráter, már a folyosón nagy hahózást csapva örömében. Ronda, piszkos kámzsájában olyan volt, mint egy

óriási bivalytömlő. Megölelgette Julianust, megnézte táskás, vöröses szemével, s elégedetten bólogatott.

- Kemény férjfiú levél - mondogatta. - De minek ez a nagy bajusz?

- Ott kell, a kunok között - nevetett Julianus.

- Nos, hát mért nem borotválod le?

- Hátha visszakerülök még, atya.

- Ne kerülj, bizony, itt is kell a jóravaló embör.

Úgy mondta, hogy Julianus kiérezte hangjából a régi sértődöttséget: nem hívtatok magatok közé, nincs is sok jóravaló ember köztetek. De lehet, hogy Georgius fráter nem is gondolt erre. Akkor is sértődött volt a hangja, ha nem figyelt rá. De hogy megvénült ő is! Julianus megijedt. Nehéz, vastag lábát alig vonszolta, háta görbe volt, feje lógott, szinte lehúzta nagy homloka. Szakálla, haja ősz volt már egészen, vastag ajka bágyadtan lefittyedt, vizes szeme vörös táskákból pillogott. S akkora hasa volt, mintha pukkadásig fölfújták volna. Nyögött, zihált. Amikor Julianus kikísérte a szakállszárítóra, nyomban ledőlt a dikóra, hogy csak úgy reccsent.

Megkérdezte tőle, mennyire jutott Máté evangéliumának magyarázatával. Lemondóan legyintett.

- Áh, ézös ücsém - sóhajtotta fáradtan. - Isten nem akará, hogy haladjak benne. Úgy vagyon, ahogy vala. Ez a klastrom nem alkalmas az igazi tudós munkára. Csak későn gondolám meg. Ez a baj. De most kérém provinciális atyánkat, helyhözzön más klastrumba, tudod, Budára. Érzöm, ott meg tudnám írni. Hát várom provinciális atyánk intézködésit.

- Tám még most es szorongatnak, atya?

- Te nem tudod, mi vagyon itt! - suttogta a fráter, s rámeresztette vizes szemét Julianusra. - Tudod, mit találának ki esmég? Hogy németöt vagyok. Hallottál már ilyet?

- Rettentő.

- Az bizony. Nem adnak ennöm, innom. Összeesküvének ellenem. Azelőtt legalább ilyet nem mívelének. Adának ennöm, innom, s nem gúnyolának, hogy németöt vagyok. A régi perjel nem tűre ilyen gyalázatot. Igazságos férjfiú vala. Sohsem vala bajom űvéle... De ez a mostani! Haj, de eltávozál közülünk, Jézus Urunk! De elhagyád hív katonádat, azki ott álla, valahol harcolni kelle hitödért, Egyházadért!

Remegett az ajka, puffadt orcáján kövér könnycseppek gördültek a szakállára.

*

Lassanként visszaszokott Julianus a régi életbe. Gondolatai ott jártak még Havaselve füves, erdős, folyós sztyeppjein, s gyakran ébredt arra, hogy sátorban fekszik, s tülökszó búg messziről, de a mindennapi gondok lassanként ismét fejérvári barátot neveltek belőle. Koldult, prédikált a környék falvaiban, keresztelt, gyóntatott. Be-beült a könyvesházba, s elmerült valamely egyházatya vagy pogány latin költő művébe. Gyakran elővette Vergiliust, merengett az Eclogák idillumán. Vagy a magas írópolcra dőlve nagy gonddal írt egy-egy terniót a sima hártyán, imádságot, jámbor intelmet, psalmust. A krónikákhoz nem nyúlt. Ha tekintete a Gesta Major vagy a Gesta Hungarorum bőrkötésére esett, elkomorodott, s inkább elfordította fejét, nehogy a szomorúság bűnébe essék. Mert gyakran elképzelte Ottó frátert és társait, ahogy a lángoló napsütésben fáradtan gyalogolnak, irány nélkül, segítség nélkül, tikkadt szájjal, cserepes ajakkal. Azután összesen csak három árnyékot látott a fényben úszó síkságon. Majd egy nap csak kettőt. És ő nem lehetett velük...

Nagyon nyugtalan volt, megint elővette a kóborlási vágy. Érezte, hogy „azok” ott elpusztulnak, s nem tud segíteni rajtuk.

A pihenés óráiban sokat tárgyaltak az ország állapotáról. Össze-vissza beszéltek, mindenkinek volt valami értesülése, gyakran ellentmondó híre. Hol körútjaikról, hol a városból hordták a híreket, hol meg valami szállást kérő utasember vagy más vidékről erre vetődött fráter hozott. Ezekből Julianus összerakta a valóság képét. Apod fia Dénes meg az öreg Kán nembéli Gyula tömlöcben ült. Perbe fogták őket felségárulás, ellenséggel való cimborálás meg a korona javainak hűtlen kezelése miatt. Barsz fia Miklós, egykor nádorispán, majd Jolánta királyné ispánja, a „szakállas” Mika, Miklós tárnokmester meg Apod fia Mihály külföldre szökött. Ugyancsak külföldön kezdett új életet Dénes úr fia, Dénes is. Azért a pört ellenük is folytatták. Hosszú huzavona, sok tárgyalás után az elmenekültek jószágát elkobozták, Apod fia Dénest pedig rettenetes halállal büntették. Kitolták a szemét. Szép szemét kitolták, pedig olyan nemesen tudott pillantani, oly őszintén tudott az emberek szemébe nézni, úgy tudott gyönyörködni pénzben, paripában, szép asszonyban - mint mondták, még az öreg király harmadik feleségében, Beatrixban is. Igen, Apod fia Dénes, a sima viselkedésű, kellemes beszédű, okos és méltóságos úr, aki oly gonddal ápolta szakállát, még az ifjú királyné tüzes olasz szívét is megkörnyékezte. A fráterek borzadva beszélték, mily gonosztettekre ragadta az ördöng ezt az okos, gazdag és szép urat, csak azért, hogy ki ne szalassza a kezéből a hatalmat s a rengeteg jószágot, amit ő és előkelő cimborái Endre uralkodása alatt harácsoltak. Nem elégedett meg azzal, hogy állandóan Béla ellen ingerelte a királyt, elhintette szívében fia ellen a rettegést és állandó gyanút, fölajánlotta az országot az Antikrisztusnak, meg akarta öletni az öreg királyt, hanem még a királynét is elcsábította.

- Tudjátok, ézös fráterek - suttogták rémüldözve -, hogy kerálné nagyasszony állapotos, de ettül a gyalázatos Dénes úrtól?

- Mi leszen hát a nagyasszonnyal?

Most hát folyt a nagytakarítás az országban. Az történt, amit Béla úr akart. Mind kihajigálta tisztségéből, aki nem viselkedett becsületesen. Aki szította a viszályt közte és apja között. Aki részt vett a gyönge Endre kifosztásában. Nagy jajgatás támadt a gazdag urak között: Béla konokul, megfontoltan szedegette vissza a derűre-borúra adományozott jószágokat.

Mindez távol volt Julianus lelkétől. Ha nem emlékezett volna oly gyakran Hilbertus horoszkópjára, alig is törődött volna vele. Valahol két király uralkodott egy országban, mindig viszálykodott, valahol apának fiúval, fiúnak apával kellett osztozkodni - *osztozkodás* lett abból! És valahol a földi javak kevesek kezén halmozódnak, nyomorúságba dől a munkálkodó nép, szétbomlik az állam hatalma. Hogy is mondta Balázs fráter valamikor régen Fejérvárott? Julianus csak homályosan emlékezett rá... De csakugyan igaza volt: a sok kiskirály foga megnőtt, s az igazi király hatalma elveszett. De a horoszkópban hiba volt, hála Istennek! Az a kis kavics lehullott, s romba döntötte Fridericus terveit. Nem számítottak rá, hogy elfognak egy levelet. Hiába követtek el mindent Apod fia Dénesék idebent, a karantániai herceg a határon, Magyarország nem hullott a császár ölébe. Pedig milyen bizonyosnak látszott! Julianus elhűlve hallgatta, amikor elmesélték, mi minden történt havaselvi időzésük idején.

A cellában békesség és csendesség, a cellán kívül harc és háborúság vagyon - int a kolostori bölcsesség. Milyen békesség és csend volt Havaselvén a vad kunok között, s milyen harc és háborúság volt idebent a nagy hírű, hatalmas keresztyén országban, ahol kőtemplomok hirdetik a szelíd, igaz Jézus uralmát!

*

Gerhardus Esztrigánban volt. Ottó fráter onnét választott társakat a nagy útra, őket azonban pótolni kellett. Így került oda Gerhardus. A régiek közül a zömök Paulus volt csak itthon. Julianus kikérdezte, hogyan indult el Ottó fráter. Kitűnt, hogy amikor Béla ifjabb király hazatért Halicsból, egy este a király, urak, főpapok és néhány Domonkos-rendi fráter jelenlétében ottani tapasztalatait mesélte. Sor került néhány kun meg bojár híresztelésre is. Eszerint Magna Hungaria magyarjai közül többen a tatár seregben harcoltak a Kalka vize mellett. A kijóvi fejedelemség területén is sűrűn akadnak magyarok, akik az Itil és Jaik vidékéről egészen odáig meg a Khazár-tengerig csatangolnak, kereskednek. Ottó fráter közbeszólt: illenék végre pontos értesüléseket szerezni róluk. Hiszen nem tudunk többet, mint amit a krónikák meg a szájról szájra adott hagyományok mondanak. Endre király ekkor visszaemlékezett egy fráterre, aki két ízben is járt nála, s azokról a keleti magyarokról beszélt. Könnyen lelkesülő szíve most megdobbant a gondolatra: hátha érdemeket nyerhetne a túlvilágon Magna Hungaria felkutatásával és megtéríttetésével? Szent István megtérítette Hungaria Nova népét, ő megtéríti Magna Hungariáét; Árpád Hungaria Nova földjére vezette a magyarokat, ő idevezeti Magna Hungaria magyarjait!

Mesélte Paulus, hogy a király nyomban behozatta a krónikákat, s megparancsolta a diáknak, olvassa föl azokat a passzusokat, amelyek a régi magyarokról szólnak. A diák nemcsak a nagy Gestából s Pál mester Gestájából olvasott, de Viterbói Gottfried ötvenesztendős krónikájából is azt a részt, amely a Meotis melletti régi magyar királyságról szól, meg Vincentius Bellovacensist Maior Hungariáról. Nagy vita indult ezután, s Ottó fráter ugyancsak kivette belőle a részét. Ő azt erősítgette, hogy a magyaroknak ott kell lenniök ma is a Tanais torkolatánál, a Meotis mellett, egészen Matrikáig, ahogy a krónikák és hagyományok mondják. Távolabb azonban bizonyos, hogy nincsenek. Endre úr még jobban föllelkesedett, s megkérdezte Ottót, elmenne-e, ha a rendtartomány is jónak látná. Így azután Béla ifjabb király költségén négyen Konstantinápolyba utaztak, hogy onnét hajón menjenek tovább a Khazár-tengeren át. Mi lett velük, hogy végezték útjukat, Isten tudja...

Julianus izgatottan fölpattant, s heves léptekkel járkálni kezdett a refektóriumban, ahol ez a beszélgetés folyt. Jól gondolta ő, hogy Ottó fráter félúton megáll! A nagy kérdés éppen nem az, hogy élnek-e ott kintrekedt magyarok a Khazár-tenger vidékén, a Tanais torkolatánál, a kijóvi fejedelemség vagy akár Matrika területén, hanem az, hogy voltak-e törzsek, amelyek elválva a Pannonia felé nyomulóktól, Északnak indultak, s ott telepedtek le az ismeretlen hegyek között. És ha voltak, megvannak-e még. Ez a kérdés! Mert a régi Levédia területén csak szétszórt töredékek maradhattak. Észak felé azonban több törzsnek kellett mennie. Ottó ebben nem hitt. Ő hisz. Ó, ha ő mehetett volna Ottó helyett! Vagy ő is vele mehetett volna... Milyen kár, hogy nem volt ott Esztrigánban, könnyen meggyőzhette volna Endre királyt, hogy Béla ifjabb király kunjainak s bojárjainak volt igazuk. Azok a magyarok nem a Tanais vidéki maradványok szétszórt töredékei. Hanem Magna Hungaria lakói.

De hát ezen már nem lehet segíteni. Amikor, esztendőkkel ezelőtt, a királyi palotában járt, s azt a suta beszélgetést folytatta a királlyal, örökre lemondott nagy álmáról. Isten akaratát látta a kudarcban. Beletörődött, hogy oktalan tervek után futott. És elment Havaselvére a kunok közé, hogy többé eszébe se jusson Magna Hungaria, Isten különös módon játszott vele, amikor megcsillogtatta előtte a nagy föladatot, a reményt, hogy őt választotta ki végrehajtására, majd eltaszította messze, Havaselvére. S amikor végül is akadt fejedelem, aki maga is akarta az ő akaratát, mást küldött a nagy útra, olyat, aki nem hitt benne. Most már késő.

Nehezen nyugodott belé. Lázadozott, kesergett. Magát okolta: miért ment Havaselvére. Azután szégyenkezett és vezekelt. Hosszú órákat töltött a kápolnában mély ájtatosságaiba merülve, s hiú makacskodását meg is gyónta őszintén, telve bűnbánattal. De hát nem tehetett

róla, úgy érezte, üres az élete, nem ezt akarta, nem így akarta. Álmában is el tudná magyarázni, melyik út vezet Magna Hungariába, ahol bizonyosan ott élnek az elszakadt magyarok. Az az út, amelyen a régi arab kalmárok és utazók jártak. Az alánok, kazárok, besenyők, bolgárok országán át. Ott kell lenniök, Bulgár közelében.

S megint csak legyintett, sóhajtott, s összeszorította a fogát. Ő már azt az utat meg nem járhatja.

A pihenés óráiban, amikor a kertben sétálgatott s elmélkedett, mindennapi gondjai közül úgy emelkedett ki Magna Hungaria, mint csalogató szirén a tenger hullámaiból. Hiába nem akart rá gondolni. Hiába hessegette el magától. Hiába fáradozott a Fejérvár körüli mocsarak tanyáin s a távoli szállásokon hívei között, hiába végzett kemény munkát a műhelyben is, szorgalmasan ácsolva a gerendákat, faragva a szükséges bútorokat, hiába foglalatoskodott a kertben vagy kint a kaszálón, hiába járt-kelt mindenfelé betegei és szegényei között, hiába gyóntatott, vigasztalt haldoklókat, hiába ült a könyvesházban egyházatyák tudós művei fölött vagy csendes cellájában, a tenyérnyi ablakocskával szemközt írópolca előtt... Gondolatai egyre visszatértek Magna Hungariára. Kiszínezgette az utat s a keleti népek életét, töprengett, ha a király hívatná, s azt mondaná: „No, fráter, indulj Keletre, költségeidet viselem, téritsd meg távoli véreinket, s hozd őket haza" - kit választana maga mellé útitársnak. Készen kell lennem - gondolta szomorúan -, Isten útjai kiszámíthatatlanok. Reám tekinthet, s megláthat ebben a nagy magányosságban. Tudnom kell, kit vinnék magammal... Eljátszogatott ezekkel a hiú, szomorkás tervekkel. Okvetlenül elvinné Gerhardust, mert a fáradalmakat, gondot, bajt mosolyogva, vidám szívvel tűri. Elvinné Desideriust, mert oly szelíd és alázatos, és nem hagyná cserben őt haláláig. Elhívná a zömök Paulust, mert olyan, mint a pattanó bogár, kemény, kitartó, mindig talpra ugrik, teste mint a kovácsolt vas. Őket vinné magával. És bebizonyítaná, hogy azon az úton, melyet tanulmányaiból oly jól ismer, mint a tenyerét, el kell jutnia Magna Hungariába, bebizonyítaná, hogy elszakadt feleink igenis ott élnek, s várják az Evangéliumot. Hazahozná őket! S már látta, hogy vonulnának szekereiken, lovaikon, nyájaikkal és barmaikkal, vígan tülkölve, ostoraikkal durrogtatva, fényes kardjukat villogtatva... Hogy örvendeznének e nagy és hatalmas ország láttán, hogy rivallognának a király és a püspökök előtt.

Ilyen álmodozásokkal szomorítgatta magát, s lemondott az egészről.

*

Julianus mindig egészséges volt, annak ellenére, hogy vékonydongájú, cingár, gyengének látszó férfiú vált belőle. Már gyermekkorában azzal csúfolták szilaj, örökké lovakat hajkurászó, nyilazó, verekedő pajtásai, hogy egy macska is leütné a lábáról; apja, Farkas pedig sohasem mulasztotta el, hogy gúnyosan ne sajnálkozzék fölötte: „Semmi sem lesz belőled!" Julianust rendkívül bántotta ez a lenézés, mert úgy érezte, nincs igazuk. Nincs igazuk, noha gyönge, cingár, vékonypénzű. Tudta, belül éppen olyan erős, mint ők, sőt még erősebb. Többre képes, és többet fog végbevinni. Edzette magát, még egészen kisfiú korában kiállt a záporesőbe, mennydörgésbe, s félelemmel vegyes büszkeséggel állta a vihar paskolását. Télen mezítelenül hempergőzött a hóban. Egyszer egy nyírfa tetejére mászott, hogy lehúzza a háncsát. Gyümölcslopásban nem maradt hátul, megtanult hajítófával bánni. És gyakran képzelgett olyanformán, hogy nagy, erős hadfiakkal verekedésbe sodródik, egyiket elgáncsolja, a másikat vakszemen üti puszta ököllel, a harmadikat torkon ragadja, s el nem ereszti, amíg csak szusz van benne, a negyediket fölülről lesújtó késszúrással éppen a kulccsontja mellett sebzi meg, egészen a szíve közepéig. Akkor gondolt ilyesmire, ha Cseperkével üldögéltek együtt a klastrom falánál, s a kislány elképzelte, mi lenne, ha megtámadnák őket. De minden hiábavaló volt, nem lett erős, vállas, nagy csontú legény. Ám beteg sem volt soha.

Most, hogy Havaselvéről visszatért, s inaszakadtáig járta a Fejérvár környékén elterülő lápvilágot föl, a Fertő északi csücskéig, egyszer csak elővette a láz. Torka bedagadt, nem tudott nyelni, egész teste verejtékben úszott, a kámzsa oly nehéz lett, mintha kövekkel bélelték volna ki. Julianus eleinte bosszúsan, majd kétségbeesve állapította meg, hogy beteg. Egy nap nem tudott felkelni ágyáról, úgy érezte, minden csontját összetörték.

Ahelyett, hogy jó szerzetes módjára alázatosan beletörődött volna Isten rendelésébe, s békén viselte volna betegségét, rettenetesen földühödött. Hanyatt fekve ágyán s hallgatva a fejében zúgó és doromboló malmok őrlését, szemét mereven a padmalyra szögezte, száját összeszorította, egész teste szinte megdermedt a tehetetlen dühtől. Még alig lépett be a világba, alig fogott hozzá munkájához, és Isten máris hívogatja őt. Mért nem volt gyorsabb, szorgalmasabb? Mért kótyavetyélte el óráit, napjait, heteit haszontalanul? Mért nem tanult többet? Mért nem írt? Mért nem prédikált jobban? Mért nem térített meg több kunt és több romlott keresztyént? Mért nem segített több betegen, szegényen, elhagyotton? Szemrehányásokkal illette önmagát, mert most úgy látta, tétlen volt, ostoba volt, renyhe volt, nem gondolt az igazságra: *„Élj úgy, mintha már másnap meg kellene halnod!”* Ha Isten trónusa elé szólítja, semmivel sem tudna védekezni. Élete ellobbant, és nem marad utána más, mint egy marék por és hamu.

Kínozta a tudat, hogy elkezdte tanulmányozni Szent Ambrust és abbahagyta. Most szerette volna egy nap alatt fölfalni a művét. Kínozta az is, hogy Endre király előtt oly gyámoltalanul és ostobán viselkedett. Most szeretett volna ismét elmenni hozzá, s egészen másképpen beszélni vele. Eszébe jutott a rabszolgáló is, aki Jézust kívánta, s őt kísértette meg. Hogy is hívták? - tűnődött. - Csipke? Cseperke? - Bosszúsan behunyta a szemét. - A kettőnek semmi köze egymáshoz. Csipkének hívták. Oly tisztán látta, mint esztendőkkel ezelőtt. Nem lett volna szabad elengednie a világba magányosan, gyámoltalanul. De félt, hogy bűnbe esik miatta. Magára gondolt s nem a lányra...

Mindez előbukkant a múltból, ami valaha fájt vagy visszás volt, most kétszeresen fájt és kétszeresen visszás volt.

Miközben sajgó torokkal nyelegetett, és fájó, zúgó fejét tenyerébe takarta, újból le kellett számolnia Magna Hungariával is. Ekkor derült ki, hogy eddig tulajdonképpen le sem számolt. Eszével belátta, hogy tervei dugába dőltek, szíve azonban megtagadta eszét, nem hitt neki, s titkon tovább csüngött a maga édes vágyain. A cella vastag falán csakugyan nem hatolt át a külvilág zajából és békétlenségéből semmi nesz. Az egyhangúan suhogó őszi eső halkan kopogott az ablaktáblákon, s a gyertya lángja füstölögve imbolygott. Ebben a mély egyedülvalóságban, mely olyan volt, mintha a tenger fenekére süllyedt volna, egyszerre elképzelhetetlenül távol került Magna Hungariától s magyeri feleitől, akik már szinte személyes ismerősei voltak. Most tudta csak, milyen mélyen beleszivakodott a vágy, hogy fölkeresse őket.

S az élet mintha ízenként hagyta volna el, amikor világosan látta, hogy mindennek vége.

A zömök Paulus látogatott be hozzá, ő kérte, hogy Paulus ápolja. Szerette ezt a széles pofacsontú, bogárszemű, vaskos kezű, vállas, nehézkes embert. Volt benne valami gyermekes vidámság és egyszerűség. Mindent magától értetődőnek látott, nem töprengett semmin, s a legreménytelenebb pillanatban is talált mosolyognivalót.

- Hogy vagy, ézös fráter? - kérdezte olyan mosollyal, mintha a legegyszerűbb dolog a betegség és a halál volna ezen a földön.

- Hagyd el, Paulus - sóhajtott Julianus. - Mendönöm fáj, rágnak a halál ebei.

- Tám a balhák rágnak, ézös fráter? - nevetett Paulus, és leült az ágy szélére.

- Torkom bédagada, nem nyelhetök - nyögött Julianus. - Meglásd, szólét immár Isten.

- Azkor csak örvendözz, hallod!

- De itt kell hagynom számtalan munkámat, azmit el nem végezheték.

- Hajjaj, elvégzik azt a többiek. Azkik megmaradnak. Ezfelől ne aggoskodj.

- Egenám, de ki megyön Magna Hungariába? - emelte föl a fejét nagy fáradsággal Julianus, és komolyan nézett a mosolygó fráterre.

- Elmegyön Ottó fráter, útban es vagyon. Tán már jön is visszafelé. Hozza a hírt. Még tám egy-két magyerit is hoz társul az útra.

- Ű nem leli meg űköt. Csak én lelhettem lönne meg.

- No, ha csak te, majd fölkélsz s elindulsz.

- De lásd, meghalok. Végem. Nem nyelhetök. Megfulladok. Fejem zúg, nyelvem szikkadt, okádhatnék.

- Majd hozok egy kis tehénganéjt.

S már sietett is, hogy hozzon. Csakhamar visszatért egy ruhadarabra vastagon kent tehénganéjjal.

- Nincs ennek más orvossága! - kiáltotta harsányan, oly diadalmasan emelve a ganajos rongyot, mintha kisgyermeknek mézet hozna. - Add a nyakad, ézös fráter! Hadd kötöm bé.

Julianus nyögött és sóhajtozott. Mint a legtöbb ember, aki nem szokott beteg lenni, ő is türelmetlen gyűlölettel viselte betegségét. Paulus gondosan bekötötte, feje alatt megigazgatta a kemény szőrvánkost, állig betakarta a pokróccal, térült-fordult, majd leült ismét az ágy szélére.

- Kedég tégöd es elvittelek lönne Magna Hungariába - mondta mintegy köszönetül Julianus. - Imádj érettem, ézös felem, hogy meggyógyéljak s mehessünk. De hisz úgysem mehetünk...

Legyintett, falnak fordult, s keserűségébe merült.

A napok undorító lassúsággal múltak a szörnyű tétlenségben, Julianus félig kábultan hevert ágyán, s ha le kellett szállania, hogy szükségét elvégezze, szédült, mint az őszi légy. Nem, semmi remény nem volt, hogy meggyógyuljon. Torka égett, nyelni nem tudott, halántéka lüktetett, szemgolyói fájtak, minden porcikája sajgott. Ezt sejtette volna Paulus Havaselvén, amikor hazaküldte? Már akkor benne volt a kórság hályogos fénye a tekintetében? Paulust mindenki afféle „látó" embernek tartotta, bizonyos, hogy meglátta a betegségét is. De jobb lett volna, ha ottmarad a nagy kunsági síkságon, ott hal meg vad hívei között...

Félálomban morzsolgatta imádságait, s végezetül egészen közönyössé vált. A haláltól nem félt, csak attól, hogy keveset végzett az életben, s Isten számon kéri a talentumokat. Szégyenkezett Isten előtt. De a halál gondolatában megnyugodott, s mihelyt Magna Hungaria álmai is ellengtek a semmibe, szinte jól is érezte magát. Élet és halál küszöbén minden olyan távolinak s hiúnak tűnt föl előtte, olyan gyermekesnek és szánalmasnak. A fráterek sorra beosonkodtak hozzá, kérdezgették állapota felől, és bólogatva vigasztalták - nem törődött velük. Még csak nem is esett jól a jóságuk. Mintha sohasem látott, nem is emberi lények lettek volna. Milyen különösek ezekben a szürke kámzsákban - gondolkozott és csodálkozott. Paulus tejet, búzakenyeret hozott. Keservesen erőlködve lenyomott néhány kortyot a tejből, de már a kenyér nem kellett neki. Olyan mindegy, hogy eszik-e, iszik-e az ember - gondolta, s visszadőlt vánkosára, belemerült a zúgó, kavargó félálom hullámaiba. Kérdéseket hallott igen-igen távolról, mintha méhzümmögést hallana, tudta, mit kérdeznek, de a felelet nem jutott eszébe.

Hogy mennyi idő múlva, nem tudta, de kitisztult a feje, a zúgás megszűnt, s úgy érezte, magas hegy tetejére jutott, puha csend suhogja körül, mint angyalszárnyak láthatatlan serege. Mintha mindenütt frissen esett hó csillogott volna. Mélyen a hegy alatt volt a cella, az ágy, a padló márványkockáinak vörös lapja, az ajtó messze a mélyben barnállott, és Paulus, amikor belépett, mintha lassan kapaszkodott volna fölfelé a hegyre, megállt, mosolygott, majd leült a mélyben levő ágyra. Szája mozgott, bogárszemei csillogtak, nagy vaskos keze óvatosan nyúlt Julianus homlokához, hogy megtapasztalja: forró-e? Örömteljesen ragyogott széles pofacsontú arca, mert hidegnek találta. De mindez olyan messze volt s olyan hangtalanul történt, hogy Julianus, bár tudta, hogy valóság, álomnak vélhette volna.

Hogy aggódik - gondolta mosolyogva. - Szegény... Nem tudja, milyen messze van tőlem...

Paulus mondott valamit, de Julianus egyetlen szót sem értett belőle.

- Ez lenne a halál? - csodálkozott. - Hiszen ilyen boldog sohasem voltam.

Oly puha, biztos nyugalom szállta meg, mintha anyai ölben pihent volna, magasan, magasan a világ fölött, ahová nem hat semmi lárma, szóbeszéd, aggódás, öröm vagy szomorúság.

Paulus arca elsötétült.

- Ézös felem, szólj! - unszolta ijedten Julianus.

Julianus módfelett csodálkozott Paulus arcán. Hiszen milyen bátran beszélt a halálról, hogy biztatta: örvendezzék! És most megijedt. Szánakozva mosolygott az aggodalmán. Hiszen ő olyan nyugodt és boldog! Ez meg itt kétségbe esik. Valamikor ő is megborzadt a haláltól, emlékezett, hogy kisfiú korában egy éjszaka ott ült egy haldokló öregember ágyánál, s látta, mint reszket, borzong, mint akadozik a lélekzete, mint nyitogatja erőtlen ajkát, mint a hal, melyet szárazra dobtak. S mint nyitja ki hályogos szemét, mint merevedik meg lassan ökölbe fogott keze és kisimult vén arca. Most távol volt tőle minden félelem. Érezte, a halál csak egy sóhajtás, Isten jóságos keze megsimogatja hidegen izzadó homlokát, teste megkönnyül. Egyetlen pillantással végigtekintett életén, és nem bánt semmit. Most már Magna Hungaria is jelentéktelen, gyermekes vágynak tűnt föl előtte. Amikor rágondolt, mosolygott. Napsütés ömlött rá, mint híg arany, aranyos falevelek csillogtak körülötte, aranyrigók suhantak az árnyékban, arany gyümölcsök ragyogtak az ágakon. Ezen is mosolygott. Azután az aranyfény ezüstre változott, nagy ezüstgömb nőtt fölé csillogva, mint az acél, s egyre nőtt, dagadt. Mintha a saját teste nőtt, dagadt volna egyre hatalmasabbra, s vált volna libegő ezüstgömbbé. Ilyet még nem ért soha életében, s ezen is mosolygott.

Mennél inkább mosolygott, Paulus annál rémültebb lett. Egyszer csak kiszaladt a cellából, s amikor megint visszajött, valami különös, barátforma ember lépett be vele. Az idegen nagydarab fekete férfiú volt, alacsony, egyenes homlokába belenőtt vastag haja, szája is nagy és vastag volt, s az álla olyan, mintha fából faragták volna. Julianushoz lépett, s hatalmas, barna keze végtelen távolból nyúlt föl hozzá, hogy megtapogassa homlokát. Arca aggodalmat fejezett ki, fekete szeme hosszan, fürkészve meredt rá. Julianus ezen is csak mosolygott. Ha az ördög - gondolta -, majd csalódottan elkotródik. Itt áll a fejemnél a kék ruhás asszony, s engem vár... És mosolygott a fekete, árnyékszerű hatalmas alakon.

*

Egy reggel hirtelen kinyitotta szemét, fölült ágyában, s kínzó éhséget érzett.

- Öhetnék! - kiáltotta harsányan, s meglepődve hallotta a saját hangját, mert korántsem volt az a harsány kiáltás, aminek szánta, hanem gyönge, kérő suttogás.

Paulus nyomban hozzáugrott, föléhajolt.

- Mit kívánsz, ézös felem? - kérdezte, mint valami gyermeket.

- Azt... azt a fekete embert küldd el - kérlelte Julianus, és a nagy fekete alakra mutatott, aki ott állt a lábánál, s aggódva tekintett rá fekete szemével.

- Mért küldjem el, he?

- Mert... mert immár hiába vár - suttogta vidáman Julianus. - Hiába jöve.

- Dehogy jöve hiába! Hisz fölélsz, meggyógyulsz, ézös felem!

- Igenyöst ezért.

Paulus jókedvűen nevetett. Olyan kedves volt nevető arca, hogy Julianus megsimogatta.

- Richardus fráter ű - magyarázta Paulus, könnyekig meghatva Julianus cirógatásától. - Ő mondá, takarjunk vizes lepedőbe, hogy meggyógyulj.

- Nem ördöng ű?

Harsányan kacagtak mind a ketten. A nagy fekete Richardus úgy nevetett, hogy egészen kitátotta a száját, nagy kezeit pedig elégedetten dörzsölgette.

- Hát hol vagyok, s mi történe velem? - csodálkozott Julianus. Úgy érezte, semmi baja, ki tudna ugrani ágyából, s neki tudna vágni gyalog a világnak. De hogy hol van s mi történt vele, csak homályosan rémlett előtte. - Budán vagyunk, úgy-e? - kérdezte. - Mért jövénk Budára? Mért hozátok ide? Avagy magam jövék?

Paulus elmagyarázta, hogy nem Budán, hanem Fejérvárott van, a régi cellájában. Richardus fráter jött Esztrigánból, s éppen jókor, mert ért a gyógyításhoz. Isten küldte őt. Míg elmondta, Richardus fráter szerényen mosolygott, dörzsölgette a kezét, mintha mondaná: semmi érdemem nincsen a te gyógyulásodban, atyámfia... Aztán Paulushoz fordult, mély, dörmögő hangon meghagyta neki, vágjanak le egy idei jércét, főzzék meg, adják a betegnek. Julianus mindenáron föl akart ülni, de nem tudott. Föltámogatták és szőrvánkosokkal körülrakták, aztán Paulus kirohant, Richardus meg leült az ágy szélére, s mosolyogva vizsgálgatta Julianus arcát.

- Tám nem is tudod, atyámfia - dörmögte igen mély hangon, mintha tömlőbe beszélne -, mely közel valál a halál birodalmához. No, de visszajövél, s itt vagy esmég közöttünk. Most osztán egyél, bort is igyál, s hamarosan erősebb, szöbb lész, mint valaha.

Julianus mohón szürcsölte az aranysárga levet, majszolta a jérce édes, omlós húsát, s itta az erős bort. Hamarosan megtudott mindent. Hetekig feküdt élet-halál között, anélkül, hogy az időről számot tudott volna adni. Jól benne voltak a télben, már az első hó is leesett. Richardus elmondta, hogy az ifjabb király nagy sereggel tanyázik Esztrigánban, s csak az történik, amit ő akar. Tanácskozás is volt Béla jelenlétében, arról folyt a szó, hogyan lehetne új csapatot küldeni Magna Hungariába, mert Ottó fráterről semmi hír, s az ifjabb király igen szeretne bizonyosat tudni a távoli magyarokról.

- Hát nem hala meg Ottó fráter? - csodálkozott Julianus. - Én úgy gondolám, meghala.

- Nem tudjuk, de bizonyosan meghala. Már vissza kellött volna térnie. Tudod, most egyébről sincs szó az udvarban, mint Magna Hungariáról. Béla úr mindegyre azon van, hogy föl kell keresni, meg kell térejteni, haza kell hozni űköt. Mert azt mondják az udvarban, itt vagynak a vad, pagány kunok, a besenyők, szerecsönyök, izmaeliták, zsidók, az eretnekök, s tönni kell valamit. Béla úr fejébe vevé, miért hozzunk csak kunokat, térejtsünk csak bogomilokat, viaskodjunk szerecsönökkel, s nézzük tétlen, miként rontják a kresztyén népöt, teszik

pogánnyá kresztyén szolgáikat. Ott vagynak azok a magyeriak, haza kell hozni űköt. Mert Béla úr azt hiszi, hogy ott vagynak s hazajönnének.

Most már semmi sem tarthatta nyugton Julianust. Mindenáron ki akart ugrani a pokróc alól, hogy ő megy, nyomban megy, eresszék útjára. Neki beszélnie kell a királlyal. Nyomban indulnia kell Keletre. Egy pillanatot sem szabad vesztegetnie tovább. Ki is kelt ágyából, de oly gyönge volt, hogy nekiesett az asztalnak, meg kellett fogni, vissza kellett fektetni. Akkor azután dühös lett, kesergett, öklével a homlokát verte, majd könyörögni kezdett, üzenjenek a királynak, hogy menni akar, várjanak még, ne induljanak nélküle. Behívatta a perjelt, őt is kérlelte, intézkedjék, hogy ő mehessen, ne indítsanak nélküle senkit. A perjel megnyugtatta, hogy indulásról szó sincsen, télvíz idején nem is lehetne elindulni, s azt sem tudják még, kiket küldjenek.

- Gyógyulj csak, atyámfia - biztatta a perjel -, s légy bizonyos azban, nélküled nem indul sönki.

Amilyen boldog közönyben teltek a betegség hetei, olyan mohó izgalomban vánszorogtak most a gyógyulás lomha napjai. Siettetni szerette volna az időt. Most már bizonyos volt benne, hogy Isten nagy munkára szánta, hiszen elvehette volna őt! Ott állt a másvilág küszöbén, megnyugodva az elmúlásban, eltávozva az élet ezer gondja-baja közül... Csak egyetlen lépés hiányzott már, hogy mindörökre itthagyja a Siralom Völgyét. De mert azt az egyetlen lépést nem tette meg, itt kell maradnia, talpra kell állnia, munkához kell látnia, a nagy művet végre kell hajtania. Abban egy pillanatig sem kételkedett, hogy Ottó fráternek nem sikerült eljutnia Magna Hungariába. Mintha valami titkos hang elmondta volna neki betegsége öntudatlan állapotában, hogy Ottó fráter fáradozása kudarcot vallott, a szegény barát talán már nem is él, ha él is, súlyos beteg. Talán haza sem tud jönni többé. Társai nincsenek, egyedül vonszolja testét, ha ugyan már el nem temették ismeretlen földön. A sor tehát őrajta van. Mennie kell mindenáron! Mert ő eljut odáig.

Két ember helyett evett, s érezte, mint csörgedezik szét ereiben az élet forró nedve. Egy-egy kisebb kupa bort is megivott. Titkon lapogatta a karját, elég erős-e már. Meg-megkísérelte a fölkelést, figyelte, szédül-e, tisztán lát-e. S forrón imádkozott gyógyulásért, kérve társait, imádkozzanak ők is. Imádkoztak szüntelenül, s a könyörgésnek meg is lett az eredménye. Mert egy nap már el tudott menni az ajtóig, másnap már a refektóriumba is bevezettette magát, harmadnap elcsoszogott a kápolnába, s megszokott helyén ülve - mert térdelni még nem tudott - végezte ájtatosságait. Szíve duzzadt az izgalomtól, reménykedéstől s örömtől. Amikor ismét hallotta a karban éneklő frátereket, könnyekre fakadt, s arcát kezeibe temetve adott hálát Istennek, hogy megsegítette.

Tél volt, elmúlt már karácsony is, a klastrom udvarát hó födte, amikor először lépett ki a kerengőre. Tüdejét teleszívta a tiszta, üde levegővel. Sütött a Nap, szikrázott a hó, károgó varjak szálltak el a klastrom fölött, a házőrző kutya odasündörgött hozzá, pofáját a kámzsájába törölte, s boldogan csóválta a farkát. Egy kakas fölszállt a kút kőpárkányára, s harsányan kukorékolt. A mívelőházban kalapácspufogás, vidám terefere hangzott. A város fölött fehéren kanyargott a füst a világoskék égre. Valamelyik templomban megkondult a harang. Julianus a kerengő könyöklőjére támaszkodva bámulta az élet színeit, hallgatta az élet hangjait, és csodálatosan szépnek látott mindent.

*

Ő visszajött az életbe, Ottó fráter azonban kifelé tartott belőle. Egy ködös alkonyaton ugyanis száncsengő csilingelt a klastrom előtt, a kapun megdördült a kopogtató buzogány, s csakhamar izgatott sürgés-forgás támadt az egész házban, mint egy megzavart méhkasban. Mindenki az udvarra tódult, kérdezősködött, topogott. Még a kertész atyafi is előrohant valahonnét,

futtában nyomva fejébe a kucsmáját. A kapu föltárult, s lassan besiklott a szán, tetézve bundákkal. Senki sem értette, mi történt. A szán oldalán Gerhardus fráter ült, a lovakat egy öreg paraszt hajtotta.

Így érkezett vissza Ottó fráter, bundák, vánkosok között, Gerhardus fráter őrizete mellett. Amikor a tolongó fráterek közt Julianusnak sikerült egy pillantást vetnie a szánban fekvőre, nem tudta, kit lát. Sőt azt sem tudta hamarjában, vajon ember-e, aki a bundák között fekszik, vagy fából faragott kép. Halottnak látszott. Majd megvilágosodott előtte, hogy hiszen ez Ottó fráter... De milyen más, mint amilyen az a régi Ottó fráter volt. Az ijedtség és szánakozás sóhaja szállt a fráterek ajkáról, amikor ők is megismerték.

Gerhardus komoran köszönt, s leugrott a szánról.

- Bontsuk le a saroglyát, s vigyük mindönöstül bé - mondta fakó hangon az öreg parasztnak, majd a klastrom lakóihoz fordult, s tehetetlenül kifelé fordítva tenyerét, nagyot sóhajtott: - Itt akara meghalni szegény. Hát elhozánk.

Mindnyájan keresztet vetettek.

- Nosza, ágyat vessetök - kiáltott a perjel, s forgolódni kezdett, mint a helyét kereső kutya. - Bort égessetök! Meleg kűet készétsetök! Fussatok! Jaj, be lomhák vagytok!

Ottó fráter talán mindebből semmit sem látott, semmit sem hallott. Arca sovány és sárga volt, mintha sáfránnyal kenték volna be, mindig hűvösen mosolygó ajka duzzadtan megnyílt, tüdeje lihegett, nagy homlokán apró gyöngyökben vert ki az izzadság. Vékony, sárga keze mozdulatlanul feküdt a mellén. Szemét behunyta, mintha koporsóban feküdnék. Szomorú látvány volt.

- Csoda, hogy el tudánk hozni elevenen - magyarázta suttogva Gerhardus, miközben a parasztnak segített. - Fogd csak jobban, atyámfia... Úgy, úgy... Emeld meg, lassan... lassan... Most vigyük, de egyszörre lépjünk.

Megragadva a saroglya fejtül való végét, óvatosan lépkedett, míg a paraszt a lábtól való végét fogta. A fráterek néma kíséretével óvatosan föllépkedtek a lépcsőn, s bevitték a nagy beteget egy üres cellába, ahol már megvetve volt az ágy.

A cellát megtöltötték a fráterek. Mindegyikük legalább egy pillantást szeretett volna vetni a megérkezettre. Az pihegve feküdt hanyatt, fejét kissé föltámasztották, lábához melegített követ dugtak, de minderről nyilván nem tudott semmit. Mert a szemét nem nyitotta ki, félig nyílt ajka szaporán lihegett, mellén nyugvó keze egyik ujját föl-fölemelte, mintha néma dal ütemét verte volna a vastag pokrócon. Megnyúlt barna arca olyan sápadt volt, mintha egy csepp vér sem lett volna benne.

- Alig tuda elvánszorogni Pestig - mesélte fakó hangon Gerhardus, s leült az ágy szélére, kezébe vette Ottó fráter kezét, s komoran nézte. - Bár azkor még nem vala ennyire. Mendönképpen Béla úrval kévána szólni, gondolá, Béla urunk Budán lakozik. De nem vala ott, hanem Esztrigánban vala. Mikor megjöve, látánk, hogy szegény ézös felünk nagybeteg, de mégsem alitánk, hogy így leszen... Néhány napig pihene, s mondá, elmegyön velem Esztrigánba, de nem mehete... Lám, így vagyon... Ágynak ese, félrebeszéle, bár olykor esznál vala. Így mondá, ide akar jönnie, mert érzi, meghal immár. Itt éle Fejérvárott, itt es akar nyugodnia...

Paulus fráter hozta a forralt bort. Gerhardus meg Richardus föltámogatta a beteget, s kanállal néhány csöpp bort töltött ajkai közé. Nagy türelemmel, fáradozással sikerült is lenyeletni vele valamelyest. Ezután Richardus nyers tojást öntött a szájába, s visszafektették megint.

- Most eredjetök ki mindnyájan, ézös feleim - rendelkezett Richardus fráter. - Hátha aludnék szegény, s megerősödnék valamelyest. Imádjunk érette ájtatval.

Kimentek hát, s nyomban a kápolnában gyülekeztek valamennyien. A perjel hangosan imádkozott, s ők duruzsolva mondták utána a zsolozsmát, mélyen leborulva a kövezetre.

*

Gerhardus fráter állandóan a beteg mellett volt, alig evett, s csak fél szemmel aludt. Részt vett az ápolásban Paulus meg Richardus fráter is és természetesen Julianus. Bár ő maga is alig lézengett még, a perjel tilalma ellenére Ottó fráter cellájában ült, s ha igen kimerült, az asztalra borulva aludt. Kézzel-körömmel vonszolta volna vissza Ottó frátert az életbe, azt hitte, ha minden pillanatát, mozdulatát, lélekzetét lesi, nem fog meghalni. Ajka szüntelen mormolta az imádságot, s bár ennie kellett volna, másnaponként böjtöt tartott a fráter. De ha ránézett sárga, beesett arcára, mereven kiálló pofacsontjaira, nagy homlokára tapadt nedves bőrére, besüppedt, állandóan behunyt szemére s valószínűtlenül vékony, csontos ujjaira, elvesztett minden reményt. Naponta százszor kérdezte Gerhardus meg Richardus frátert, mit gondolnak, életben marad-e. Azok csak hümmögtek, s a vállukat vonogatták. Úgy bántak a beteggel, mint anya a kisdedével. Fölemelték könnyű testét, tisztába tették, meleg vízzel megmosták, fogait szétnyitva forralt bort, nyers tojást adogattak be kanállal, törölgették verejtékes homlokát, követ melengettek s raktak mellé, betakargatták bundával, pokróccal, igazgatták a feje alját, figyelték minden rezzenését, minden sóhaját. Fülüket a mellére hajtva hallgatták szíve verését. Julianus is hallgatta, figyelte a jeleket, mit mondanak. Semmi jót nem mondtak. Hevesen, vadul vert ez a szív, mint kalitkába zárt madár, mely szabadulni, repülni szeretne már a világ rabságából.

Nem a halál miatt aggódtak, hiszen tudták ők is, mi a halál. Isten tenyerén pihentek, s amíg ez a tenyér el nem ejtette őket, nem féltek semmitől. E mulandó világból folyton készültek a másik, örök világba, s ha szerették vidáman szolgálni Istent ezen a földön, még inkább szerettek hozzá visszatérni az örök boldogságba. Tudták, Ottó fráter sokat törődött, sokat szenvedett teste megérett a pihenésre, lelke a megdicsőülésre. De mielőtt örökre elmegy közülük, hallani akarták, merre járt, mit látott, tapasztalt, mit tanácsol, mit tegyenek... Sikerült-e megtalálnia azokat a távoli magyeriakat, akikről annyi szó esik mostanában, s akikkel az ifjú király annyit törődik.

Egy éjjel csak Julianus meg Gerhardus volt Ottó mellett. Julianus az asztalra borulva szundikált, Gerhardus virrasztott. Nagy csend volt, a vastag falakon semmi nesz sem hatolt át. Csak a beteg halk, szapora pihegése hallatszott. Egyszer csak Julianus fölserkent. Gerhardus állott mellette, s fogta a vállát. Barna szeme jelentőséggel teli nézett rá, állával könnyedén a betegágy felé biccentett. De nem szólt semmit. Julianus a betegre nézett. Nyitva volt a szeme, bágyadtan, kissé csodálkozva bámult rá, ajka remegett.

- Vajon magához tére? - suttogta Julianus.

- Vagy lám ez az utolsó pillanata - lehelte alig hallhatóan Gerhardus.

Moccanás nélkül figyeltek. Ottó fráter szeme makacsul meredt Julianusra, majd, hosszú idő múltán, szerteszét bolyongott a cellában, meg-megpihent a bútorokon, a mennyezeten, ajtón, végül a feszületen. Vajon tudja-e, mit lát? Mintha erőszakkal kényszerítette volna magát, hogy a világba visszatérjen, a tárgyakat fölismerje, az embereket, akik a gyertya sárgán libegő fényében mint árnyak állottak mellette, nevükön nevezze. Ajka egyre mozgott. Végre minden erejét összeszedve, feléjük fordította sárga, súlyos fejét, s most már úgy meredt rájuk, mint aki tudja, mit lát.

Gerhardus óvatosan fölé hajolt.

- Megösmer - mondta boldogan, elszoruló torokkal, s szemébe könnyek szöktek. - Ézös felem, drága egy felem, ösmersz-e? Látol-e? Él, él, tám meg es marad, hála adassék a kegyös Úristennek! - Aztán ismét feszülten figyelt. - Gerhardus, az vagyok hát... - kiáltott föl s elpirult. - Ez meg Julianus fráter! Emlékszöl? Tudod?

A sárga fej alig láthatóan megbiccent.

- Julianus... - suttogták a duzzadt ajkak. - Hol vagyok?

- Fejérvárott vagy, köztünk vagy! - örvendezett Julianus is a beteg fölé hajolva, s iparkodott visszafojtani fölbuggyanó könnyeit.

- Bene... bene... Méges... itt halhatok meg...

- Nem halsz meg, fölélsz immár - biztatta Julianus.

A sárga fej szelíden ingott, a duzzadt ajak mintha gúnyosan, hűvösen elmosolyodott volna. És mégsem a régi Ottó fráter mosolya volt ez a hűvös mosoly. Most úgy érzi, fönt van a hegyen - gondolta Julianus. - Érzi a nagy ezüstgömböt, amely mintha belőle kelne ki, és dagadna, tágulna... Most olyan könnyű, mint a pehely, noha mozdulni sem tud... Mink pedig itt vagyunk alatta mélyen, s a kezünk csak távolról nyúl felé...

Gerhardus bort emelt Ottó fráter ajkához. Ivott egy kortyot, aztán intett, hogy nem kell. Különös, hűvösen szánakozó mosolya megint megjelent, mintha mondaná: mit tartjátok ide azt a bort, nekem már nem kell semmi! Szemét behunyta, s mintha ismét az eszméletlenség mély vizeibe szállott volna alá. A két fráter már azt hitte, meghalt. De nem, ismét kinyitotta a szemét, s halkan szólt:

- Még vagyon... egy nap... s megyök. Jól vagyon.

Hiába lesték azután, egész éjjel nem szólt többet, hanem behunyta a szemét, s nem tudott magáról semmit.

Az egész klastrom lábujjhegyen járt, imádkozott, böjtölt, Gerhardus szomorú volt, Paulus folyton futkosott a borral, tojással, meleg kövekkel, Richardus meg óránkint jelentette, hogy a beteg állapota milyen. Mindnyájan reménykedtek a gyógyulásban, különösen Richardus fráter. Kijelentette, hogy az a néhány szó, amit a beteg mondott, biztató jel, most már lassanként egészen észhez tér. Szerencsére ő tudja, mi a baj oka. A máj. A mája beteg. Isten tudja, mennyit szenvedett, fáradt, éhezett szegény azokon a rettenetes vidékeken. Tán Ázsia szörnyetegei között is megfordult, a kénköves tavakat is látta, féllábúak kerítették hatalmukba, megkínozták... De most már tudja, hogy a májban van a betegség fészke. Sárgarépát neki vízben főzve, amennyi csak belefér, meg azt a forrázatot, amit majd ő maga készít a konyhán. Ki is ment nyomban, s hozzáfogott a kotyvasztáshoz, mindenkit elküldve a közelből.

Másnap estefelé Ottó fráter megint kinyitotta a szemét, s visszanyerte öntudatát. Richardus fráter rohant is nyomban egy tál főtt sárgarépával, egy kupa főzettel a cellába. De kudarcot vallott, mert a beteg csak szánakozón mosolygott, szelíden ingatta a fejét, és semmi rimánkodásra be nem vett egy falatot, meg nem ivott egy kortyot.

- Még egy nap... vagyon... - dadogta hangtalanul. - Julianus... ézös felem - suttogta, s Julianusra meredt a tekintete.

- Itt vagyok, látol-e? - lépett hozzá Julianus, s letérdelt az ágy elé, hogy szeme egy szinten legyen a betegével.

- Látlak, felem.

- Esznál vagy-e?

- Esznál - mosolygott Ottó fráter. - De érzöm... rám borul a fényösség... Jól vagyon.

- Szólhatol-e még valamit?

- Megvagynak - suttogta a beteg, s megint elmosolyodott. - Igazságod vala...

Julianus figyelmét erősen összeszedve bámult a beteg sárga arcába, hogy egyetlen mozdulását el ne szalassza. Ottó fráter nagy szünetekkel mondott egy-egy szót, azt is alig lehetett hallani. Inkább csak sejteni lehetett ajka mozdulásából, szeme pillantásából, föl-fölsuhanó, szánakozó, hűvös mosolyából. Gerhardus az ágy lábánál állott. Hosszú idő telt el így.

- Megvagynak? - ismételte Julianus.

- Meg.

- Hol?

- Azhol gondolád... magam es alejtám... de nem hivém...

- Merre menél?

- Eredj Matrikába... Onnét alánok földjére... Bulgárba... Jaj, én visszaford... fordulék kunok földjére... Érzem, meghalok... Isten segélt... Jól vagyon.

- Látál csak egyet es?

- Láték... egyet... ruszok földjén... Nem ruszok földjéről... nem onnét. - Egész arcát elöntötte a szelíd mosoly. - A tieid földéről. Magna... Magna... Jól vagyon.

Behunyta a szemét. Julianus szíve úgy vert, hogy vissza kellett nyelnie. Egész testét átfűtötte a forróság. Megragadta a nedves, hideg kezet, és szinte rákiáltott Oltó fráterre:

- Esznál vagy-e?

- Észnál... vagyok. Az onnét... menjön el - s reszkető ujja Gerhardusra mutatott. - Ne álljon ott.. lábomnál... fejemnél álljon... még egy napig.

Gerhardus nyomban az ágy fejéhez állott. A beteg megnyugodott, kinyitotta a szemét.

- Most ügyelj - suttogta meglepően biztos szóval. - Egy napom vagyon. Ne, ne szólj hazudságot. Én tudom. Jól vagyon. Nem kell sömmi. Ne vigasszatok, ne gyógyejtsatok. Itt az üdőm, elmegyök. Jól vagyon. Ám kerállal nem szólhaték. Csak annyi üdőm vala, hogy meghaljak. - Mosolygott. - Jól vagyon.

Julianus nagy izgalmában száz kérdést tudott volna föltenni, de a beteg elhallgatott, s a „jól van”-nal bezárta a beszélgetést. Szemét ismét behunyva, kezét a mellén békésen összetéve úgy feküdt, mintha meghalt volna. Csak rövid, szapora lélekzése mutatta, hogy él.

Amit Julianus megtudott, vajmi kevés volt, de éppen elegendő ahhoz, hogy szinte kikeljen magából, s azt sem tudja, mihez fogjon, minek örüljön. A refektóriumban bőven elmondott mindent, amit Ottó fráter szavai alapján gondolt, s az az egész klastromot fölbolygatta. A perjel a rendkívüli események miatt fölfüggesztette a szilenciumot is. Többen, akiknek eddig kisebb gondjuk is nagyobb volt Magna Hungariánál, a könyvesházban kutakodtak, krónikákat böngésztek, összehasonlították a Gesta Maiort a Gesta Hungarorummal, forgatták Gottfriedus Vuerbiensist, s olyan örömmel fedeztek föl egy-egy megbújt mondatot vagy csak szót, mint böngésző gyermekek a szüret után megmaradt szőlőszemeket. Szaladtak nyomban Julianushoz. De olyat, amit ő könyv nélkül ne tudott volna, alig mutathattak. Buzgalmukban még a klastromokban megforduló öreg embereket is kikérdezték, mit tudnak a régi Magyarországról.

A vének, látván, mily nagy jelentőségre emelkedtek, fölfújták arcukat, s nagy kevélyen, kimérten elmondták mindazt, ami a Gesta Maiorban, sőt az ebből kivonatolt Gesta Hungaro-rumban olvasható volt. A Dontű-magyaroknál nem jutottak messzebb. Emlegették, hogy a Dontű-magyarok országa vizek, mocsarak között fekszik, sokkal nagyobb az új Magyar-országnál, lakói elszéledeznek egészen Kijóvig meg a rómaiak fővárosáig, Konstantinopolisig, akadt olyan kivénhedt katona is, aki állítólag találkozott római földön Dontű-Magyarországból való magyarokkal, olyan pedig nem egy, aki részt vevén Béla ifjabb király halicsi hadjáratában, Kijóv környékéről odasodródott Dontű-magyart látott. Mindezt összerakosgatták, s határtalan lelkesedéssel már arról beszéltek, hogy az a keleti, mint mondták: „ázsiai" Magyarország az igazi, ott tiszta vérbeli magyeriak laknak, a régi erkölcsöket nem felejtették el, s ha akarnák, nagy sereggel ide jöhetnének, legyőzhetnék ezt a szétrágcsált, nagyuraktól nyúzott, nagy-papoktól zsarolt, még egyházi átokkal is sújtott országot. Mint ilyenkor lenni szokott, a tudósok által nagy fáradozás árán kihüvelyezett igazságokat álmokkal, indulatokkal keverték össze, s olyan Magna Hungariát építettek föl puszta szavakból, amelyben együtt volt minden, amit szépnek, jónak, igazságosnak, kívánatosnak, dicsőségesnek tartottak.

Ottó fráter állapota nem olyan volt, amilyen a közeli halálukat váróké. Az után a szaggatott beszélgetés után, amelyet Julianusszal folytatott, visszaesett ugyan önkívületébe, de estefelé ismét magához tért, suttogó, de nyugodt hangon Julianust meg Gerhardust kereste, inni kért, majd fejét majdnem könnyen emelve kívánta, hogy támasszák meg vánkosokkal, mert szólni akar. Nem értették, mit akar szólni. Csak Julianus leste türelmetlenül, hátha ismét az utazásáról beszél. Hátha most megtudnak mindent!

- Hívjátok perjel atyát, Desideriust, Paulust, s jöjjön, valaki befér a cellába - rendelkezett Ottó fráter.

Nyomban besirültek valamennyien, akik csak befértek. A nagy csendben köhinteni sem mert senki. Bár többen azt hitték, Ottó fráter a gyógyulás útján van, a cellát mégis megülte valami bizonytalan szorongás, mintha a füstölő gyertya illatába, a betegágy, a csuhák szagába még tömjén meg friss forgács kesernyés, nyomasztó illata is keveredett volna. Richardus vidám volt, vagy vidámságot mutatott, s egyre integetett, hogy a fráter túljutott a veszedelmen. Julianus azonban tudta, hogy ez a megkönnyebbülés csak a halált megelőző élénkség, a beteg arca közönyt, tökéletes nyugalmat mutatott, és a tekintete sem volt olyan révedező, mint eddig, hanem határozott, szinte kemény. Fejét magasan föltámasztva ült ágyán a bundák alatt, sárga, csontos kezeit ölébe nyugtatva, csontos besenyőarcát társain körüljártatva, vékony ajkát szorosan összezárva.

- Holnap meghalok - mondta egyszerű, nyugodt szóval, minden erejét összeszedve, hogy tisztán hallják. - Ne ámétsatok, feleim. De még utoljára szólani akarok hozzátok. Magamról csak azt, hogy megköszönöm jóságotokat. Igaz feleim valátok. Valamit ellenetök véték, megengedjétök.

- Kora még így szólanod, ézös fráter - szólt közbe valaki hátul, az ajtó mellől.

- Kenyerögjetök érettem - folytatta, oda sem hederítve a közbeszólásra -, hogy Isten is meg-engedje bíneimet. A ti érdemötökérte. Damankos atyánk érdöméérte. - Pihent egy keveset, verejtékes homlokát végigtörölte ujjaival. - Mint tudjátok, szörzet mestöre s kerál kévánságára, de mindnyájunk kévánságára is, elindulánk négyen, hogy elszakadott feleinket megkeressük, nékik az Evángéliomot elvigyük. Hírt hozzunk róluk. Úket Jézus Úr szeretetébe vezessük. Kunok földjén, dunai bolgárok tartományán haladánk a Khazár-tengör felé. Onnét hajón menénk. Négyen indulánk, végezetre elfogyánk a sok kénlódásban. De elérénk a nagy folyók vidékét, azhol eleink lakozának, s most Kijóv birodalma vagyon. Magam haladék tovább,

amerre hallám, magyeriaknak kell lenniök. Kijóv birodalma mellett besenyők legeltetnek... mint tudjátok, magam es besenyő ivadék vagyok... ösmeröm a nyelvüket... Mint kalmár menék közébük s kérdezősködék. Így hallám, vagyon egy ország, amely a Meotis mellett kezdődik, s egészen... egészen ama nagy högyekig terjed, azhol Alexander császár a nagy kaput építteté. S tart ez az ország Keletnek egy nagy, ézös vizű tengörig, s Északon kazárok földjéig. Ott nem járék immár, mert Isten elvevé erőmet. De megtudám, hogy ezön a tartományon túl, a sivatagon es túl, messze Északnak, vagyon egy nagy birodalom... högyek között...Bulgár mellett... a nagy Etil mellett... - Szemét Julianusra emelte, aki előrehajolva leste szavait, minden moccanását és elmosolyodott. - Ott kell lenniök. Mert már Kijóv keleti részében találék egy magyerit, azki innét való volt... Férjfiú vala, téli nyestbűrt hoza onnét... magyeri nyelvön szóla, s bár nehezen, de értém... Most immár kevés üdőm vagyon - sóhajtott, s pihent egy kicsit. - Azért lelkötökre kötöm, küldjetök esmég másokat... Küldjétek Julianus frátert. Ű tudja, hol kell keresnie... s valaki keres, talál... Én nem hivém, hogy ott kell lenniök, azhol Julianus mondá. Neki vagyon igaza. Menjetök Béla úrhoz. Utolsó izenetöm hozzá, segélje Julianust és társait. Menjetök arra, amerre én valék... s onnét Északnak - fordult ismét Julianushoz. - Bulgár fölött meglelitök őköt. Most eredjetök ki, gyónni akarok, s magamhoz vennem Jézus Urunk szentségös testét. Azután meghalok, Isten veletök.

Intett, hogy menjenek ki, csak a perjel maradjon ott, akinek gyónni akar.

Ellenkezés, egyetlen szó nélkül kihúzódtak a cellából, mélyen meghajtva fejüket Ottó fráter felé. Ő erőtlen kezével áldást intett nekik, kis keresztet rajzolva a levegőben. Reggelre meghalt.

*

A végső tisztesség szertartásai, a kápolnában fölravatalozott fráter lelkéért éjjel-nappal mondott könyörgések, a temetés, a lelkiüdvéért bemutatott mise nyomott hangulatot terítettek a klastromra. Julianus nem gondolt most másra, csak a halottra, aki röviddel ezelőtt még élt, beszélt, mosolygott, imádkozott, s most mereven, hidegen fekszik sírjában, testében megkezdte művét az enyészet, és soha többé nem jár-kel szeretett fráterei között. Hiába tudjuk, hogy ez a földi lét csak silány színhelye megkísértetéseinknek, nehéz előkészület az igazi életre, Siralom Völgye, melyet panasz, harc, csalás, gyűlölség, paráználkodás, ínség, állati töltekezés, kár-öröm, születők várása és holtak siratása tölt meg, hogy jó innét szabadulni, s az örök fényben Istent megismerve boldogan élni, a halottat mégis visszakívánjuk, szeretnénk társunkat magunk mellett látni, s távozása a reménytelen árvaság lesújtó érzését kelti bennünk. Tudjuk, ő már vigadozik, s fejére tétetett a korona, de mi siratjuk, mintha szerencsétlenség érte volna. A szeretet mindent magának követel, s még a gyűlölet is keserűségre változik, ha látjuk, hogy akit életében gyűlöltünk, nincs többé, nem gyűlölhetjük többé. Julianus pedig mindig szerette Ottó frátert, amióta csak ismerte.

Amikor tehát meghalt, ő is a szomorúság bűnébe esett, noha ezt a bűnt a szeretet hozta reá. Újra meg újra elgondolta, ha ő is vele ment volna, nem jutott volna korai sírba. Segítette, ápolta volna, szájától vonta volna meg a falatot, hogy éhen ne vesszék, körmével kapart volna gödröt, hogy vizet fakasszon, s tenyeréből itatta volna. Elnéző, hűvös mosolyától új és új erőre kapott volna ő is. Ketten bizonyosan eljutottak volna a keresett földre, s meggyújtották volna feleiknek az Evangélium fáklyáját. Milyen jó lett volna vele küzdeni, őt támogatva együtt munkálkodni, a nagy művet végbevinni! Hiszen senki sem értette őt úgy, mint Ottó fráter. Már akkor egyetértett vele, amikor növendék korában először mondta el neki terveit.

Kutatott magában, mit vétett ellene, s nagy bűnbánattal vallotta meg, bizony irigykedett rá, versengett vele, bántotta, hogy a király és a szerzet Ottót s nem őt küldte Keletre, szorongott, vajon kié lesz a dicsőség, harag emésztette, hogy Kunföldre kellett mennie s eltemetnie terveit. Szűk elméjébe nem fért Isten szándéka, kicsinyhitű volt, zúgolódott, s neheztelése Ottó fráterre fordult. Mindezt el kellett volna mondania Ottónak is. Töredelmesen kérnie kellett volna bocsánatát. De ezt is elmulasztotta.

Meggyónt mindent hosszan a perjelnek. Csak amikor így bűneitől megszabadult, s kapta meg az absolutiót, elvégezte a pönitenciát, könnyebbült meg, s gondolta végig, mit is kell most már tennie, hogy Ottó szándéka szerint járjon, s végső rendelkezését, mellyel őt jelölte meg utódjának Magna Hungaria fölkutatásában, a nagy mű végbevitelében, becsülettel teljesítse.

*

Amint az élet visszatért megszokott medrébe, nyomban hozzáfogott az előkészületekhez. Most már egy pillanatig sem kételkedett, hogy ezen a tavaszon el fog indulni. Nem aggasztotta a király véleménye, a szerzet szándéka, leendő társainak viselkedése. A dolog eldőlt. Itt állott a küszöbön, amelyen túl most már kézzelfogható közelségben integetett a beteljesedés. Mindenben bizonyos volt. Tudta, csak napról napra el kell végeznie a kicsiny és mellékes föladatokat, az út nyílegyenesen vezet Magna Hungariába. A kérdések, hogy például hányan induljanak, hogyan öltözzenek, mit vigyenek, csak stádiumkövei voltak magának az útnak. Egyiket elhagyva máris fölbukkan a másik, s jelzi, mennyire jutottak. De ez már nem is maga az út. Az út a háta mögött van, s a váradi klastromból Fejérváron, Bononián, Esztrigánon, Havaselvén át vezetett idáig. Ami még hátra van, csak gyaloglás vagy lovaglás, éhezés vagy szomjazás, izzadás vagy didergés, fáradság vagy álom.

Egy este cellájába hívta Gerhardust, Desideriust és Paulust. Amikor leültek, keresztet vetett, s Istenhez fohászkodott, majd halk, komoly hangon, minden szót már előre pontosan tudva, mintha készen lett volna benne régóta, így szólt:

- Ézös feleim, hát tudjátok, mi a dolgunk. Elérköze az üdő, amikor útnak eredünk, hogy elvigyük Keletön maradt feleinknek az Evangéliumot.

Mind a három fráter bólintott, mintha egyebet nem is várt volna.

- Én szánám el magamot Isten akaratából, hogy vezesselek bennetöket, s feleljek érettetök s az ügyért Isten előtt. Ösmérjük egymást majdnem húsz esztendő óta. A szent engödelmesség nevében fogunk összve, hogy egymásért halálig helyt állunk, magunkot nem, csak szent ügyünköt nézzük, egyházunkat s országunkat szolgáljuk.

Szinte komoran hallgatták s bólintottak.

- Ördöng megkésért majd, vad népök fenyögetnek, lábunkot élös kű, tüske töri, ruhánk megszakadozik, éhhalál, nyevolya, mendönféle kórság vár reánk. Szeretnénk majd visszafordulni s hazajönni a kedves klastrom meleg fészkébe, feleink s véreink közé. Csüggedünk, összveesünk, tám egyikünk-másikunk el es veszejti okosságát. De mindez sömmit sem teszen. Megyök a kerálhoz, Filep és Jakab apostolok vigiliája után indulunk.

- Ez az igaz szó - mondta Paulus.

- És ha kerál nem ád költségöt, segétségöt, késérőt? - kérdezte halkan Desiderius.

- Megyünk magunk. Kápsálunk, miként eddig.

- Akkor nincs mit jártatnunk a szánkat - mondta Gerhardus. - Vagy tám vagyon valamelyötöknek még mit mondania?

- Nincs - ingatta a fejét Julianus.

- Néköm sincs.

- Neköm sem.

Fölálltak, s egyszerre kinyújtották a kezüket, mint akiket ugyanaz a gondolat tölt el.

- Kezet reá! - nevetett Gerhardus.

Keményen s hosszan megrázták egymás kezét, mintha birkóznának.

- Szegény Ottó frátert, Isten nyugossza, csak halálában késérém - tűnődött Gerhardus -, de tégöd, Julianus, éltödben. Én már csak arra támadék ez velágra, hogy utazókat késérjek. - Paulushoz fordult: - No, te vagy a legifjabb közöttünk, neköd kell majd főznöd az úton. Tudsz-e főzni, he?

- Ne félj, fráter, csak kerejtsetök tíkot, ludat, malacot, megfőzöm, megsütöm én - nevetett a fráter.

Julianus beleesett a tiszta öntudatosságnak és öntudatlan álomnak valami olyan állapotába, amit még sohasem érzett. Hasonlított ahhoz az állapothoz, amiben akkor volt, amikor tilalom ellenére Majs apához bandukolt a Zengőn, amikor fölment a klastromba, s kérte a perjelt, vegye be növendéknek, amikor később Fejérvárott kiszökött a klastromból, s ment, ment a mocsáron át a sásrengetegben, hogy egy vén fűzfa tetejéről nézze a fölkelő Napot. Ehhez a mostani állapotához azonban nem tapadt semmi szenny. Nem volt mögötte tilalom, nem volt keserű földi szerelem. Csak a vágy volt a régi, hogy menjen, menjen előre elhatározott, titkon érzett útján, nem törödve azzal, hogy végzi, mire jut.

Gyertyaszentelő napján vad havaseső esett, sivított a szél, kutyát sem lehetett volna kiverni a szabadba. Ez jó jel volt, a medve ilyenkor kibújik hosszú álma után odújából, megrázza bundáját, ásít, elégedetten dörmög, s megnyújtóztatja fásult tagjait. Nem fordul vissza, mert tudja, szép tavasz következik most már. Julianus is fölkészült, átalvetőjébe a Breviárium mellé köleslepényt, szárított halat, hagymát tett, s a perjel elé térdelve, áldását kérte. Mindnyájan a kapitulomházban voltak. Meghatottan érezték, ez az esztrigáni út több most afféle hosszú utazásnál. Megölelték, arcul csókolták Julianust, s keresztet vetettek reá. Gerhardus, Desiderius meg Paulus elkísérték a Királykútig, s ott ismét keményen kezet ráztak vele.

- Osztán okosan szólj Béla úrval - intette Gerhardus.

- Nehogy ottfogjanak az udvorban gyáknak - így Paulus.

- Csak meg ne taknyosodj, meg ne nyevolyásodj e lucskos üdőben - aggódott érte Desiderius.

Ott álltak az úton, míg csak Julianus el nem tűnt.

*

Maga volt az elhagyott tájékon, s megszaporázta lépéseit. Eső szitált, hűvös szél fújt, de a levegőben már érezni lehetett a tavasz illatát. Erős földszag áradt, a vizek megálltak a mélyedésekben, a Vértes távolból kéklő oldalán még hó fehérlett. Nagy sereg varjú vonult éktelen károgással a város felé. Ez még havat mutatott. Julianus mindent nagyon helyesnek s jónak talált, lábai könnyen s gyorsan vitték a római hadiút nagy, lucskos kövein. Vidám volt, énekelt. És közben elgondolkozott. Nem azon törte a fejét, mit mondjon Béla úrnak, bizonyos volt benne, hogy a kellő pillanatban megtalálja a kellő szavakat. Érezte, a király ugyanazt akarja, amit ő, sőt ugyanúgy. Hogy nincs közöttük semmi ellentét. Mintha egy anyaméhben fogantak volna. Gondolatai inkább azon a sok csodán jártak, amit életében tapasztalt. Hányszor történt az, amit nem akart, s később kiderült, hogy tulajdonképpen akarta, csak nem

tudott róla. Sőt éppen csak azt akarta, semmi mást. Nem akart barát lenni, s az lett. Nem akart Itáliába menni, azt sem tudta, mi az az Itália. És odament. Nem akart új szerzetet fundálni, s ott volt Paulusszal, amikor az új klastromot rakták. Nem akart zsidóval, szerecsennel közösködni, s egy szerecsen házában lakott, tőle arabusul tanult. Még besenyőül sem kívánt tudni soha, nem szerette a besenyőket, mégis már gyermekkorában megtanult besenyőül a zsiványok közt. Végezetül nem akart Magna Hungariába sem menni, amikor a királynál kudarcot vallott, sőt el akarta temetni régi vágyait mindörökre, s most íme, mégis elindul. Nem akart eljönni Havaselvéről, s amikor megtudta, hogy Ottó fráter úton van, egyik pillanatról a másikra hazaküldték. Azt is ki gondolta volna, hogy a nagybeteg Ottó frátert éppen Gerhardus kíséri Fejérvárra. És ő kísérte szegényt, hogy a közös útra együtt induljanak... Miközben az úton bandukolt, mélyen átérezte, hogy Isten hatalma vezérli, gyakran az ő szándékai ellen s mégis legmélyebb szándékai szerint.

Egész úton alig evett, az esőt, estefelé a havat, szelet alig érezte, vidám volt, erősnek, könnyűnek érezte magát, s úgy átfűtötte az izgalom, hogy kimelegedett belé. Este már meghúzódott egy öt-hat nádházból álló szállás közelében, belebújva egy szalmakazalba. Alig vackolt le, nagy szuszogva, óvakodva egy kis fekete, bozontos kutya bukkant elő a sötétből, s hosszan vizsgálgatta őt. Majd odalépkedett, megbűzölte kámzsáját, sőt a kezét is. Látva, hogy szent emberrel van dolga, nagy nyugalommal mellé bújt, karikába gömbölyödött, s orrát a lába közé dugva, nagy szusszantással álomra szánta magát. Így aludtak jó egyetértésben reggelig. Reggel pedig vele tartott az úton.

Másnap egy kalyiba adott szállást Julianusnak. Nem akart ugyan bemenni, de az öreg ember, aki magányosan éldegélt itt az erdőszélen, szívesen hívogatta, a tűz mellé ültette, meleg köleskását adott neki, s kérte, pihenjen a sarokban, a farkasbőrön. Míg álom szállt a szemükre, elmondta az öreg ember, hogy gyalázatos világot értünk, a gyermekek nem tisztelik vén atyjukat, őt is elkergette a háztól a családja, pedig milyen szép szállásuk, mennyi földjük, barmuk, lovuk van. Most hát egyedül él, madarat fog, tőrt vet, imitt-amott kölesért elcseréli. Jobb is így egyedül, ha már vége a régi jó időknek, amikor a véneket tisztelték még a sárga csőrű fiatalok.

A tűz békésen pislogott a hőkűön, a kiskutya kint vakarózott a kunyhó küszöbén, s Julianus, elvégezve ájtatosságát, csendes álomba merült.

Harmadnap estére megérkezett Pestre. Egyenest a klastromba tartott. Amikor megdöngette a kaput, nyugtalanságot érzett. Ez az a klastrom, amit Balázs fráter alapított, s ahová később az esztrigáni rabszolgálót küldte.

A klastrom elég gyér számú lakói nagy örömmel fogadták, a refektóriumba vezették, nyomban megkínálták tejjel, mézzel, sajttal és kenyérrel, elhalmozták kérdezősködésekkel. Mikhál fráter arca megvékonyodott, szeme lázasan ragyogott, hajába is ősz szálak keveredtek, valami kórság gyötörhette. Balázs fráter azonban hajszálra olyan volt most is, mint régen. Hosszú, csontos termete nem hajlott meg, nyakán a hatalmas ádámcsutka görcse ugyanolyan fürgén ficánkolt, hangja ugyanolyan mély döngéssel kongott. Nem volt higgadtabb sem. Nem, mert alig tette be a lábát Julianus, nyomban gúnyolódni kezdett, csúfolta a nevetlen kiskutyát - bizonyosan valami csatangoló rosszlélek bújt meg benne -, s erővel ki akarta kergetni a klastromból. Nagy nehezen rábírták, hogy hagyja békén. Vacsora után meg a kapitulomházban övé volt a nagy hang, egyre jobban belelovallta magát indulataiba, magas, sovány alakját kihúzta, barna szeme szikrázott, arcizma rángott, csontos keze hadonászott. Julianus csak bámulta. A kunok között még inkább megszokta a csendes szót, mozdulatlan kezet, nagy komolyságot és nyugalmat, a kunok mintha terméskőből lettek volna, bolondnak tartottak mindenkit, aki beszél vagy mutogat. Hát még a sok haszontalanság, ami Balázs frátert mozgatta! Vajon érdemes szót

vesztegetni, annyit hadonászni Béla király rendelkezései miatt? Mert Balázs fráter most Béla urat szidta. Sápadt holdkóros - mondta. Azt hiszi, szépszerével vissza tudja keríteni a birtokokat, melyeket apja szanaszét adományozott. Előbb sereg kell, azután nem mer ujjat húzni vele semmiféle nagyúr. De ez fél az uraktól. Szörmentében bánik velük, nem mer a szőr közé nyúlni. Csoda-e, akinek görög felesége van? Puffaszkodó, kevély, cicomás görög. Csak sápódni tud, csak fitymálja az országot. Mit lehet várni egy királytól, aki lábbal tapodja atyja törvényeit? Ugye, kihirdették Fejérvárott a Csúcshegyen, hogy sem zsidó, sem szerecsen pénzát nem verhet, vámot, sókamarát nem bérelhet, adót nem szedhet. Ez a sápadt holdkóros meg vígan adja a királyi javakat zsidónak, szerecsennek, sőt egy Tika nevű nagyzsidóval cimborál, mintha mi sem történt volna. Mintha nem azért várták volna az uralkodását, hogy végre megtisztítsa az országot szipolyozóitól. Vajon meddig tart ez így? Ki mondja meg a királynak, nem addig a, elég volt?

A többi fráter is izgalommal hallgatta a nyughatatlan Balázs frátert. Mikhál foga vacogott, panaszkodott, hogy láz gyötri. Julianus olyan távol volt mindentől, mintha álomvilágban járt volna. Egyre mondogatta magában, meg kell bocsátania mindenki hibáját, Balázs fráterét is, hiszen nem akar rosszat, szíve csak az országért dobog, de azért lenézte, baráthoz nem illőnek tartotta izgágáskodásait. Azt is észrevette, hogy a fráter hol elkapja a tekintetét, mintha valamit rejtegetne, hol meg hosszan rámered, mintha mutatni akarná, nincs semmi titkolnivalója.

- Nos, hát most hová mégy? - kérdezte végül Julianust.

Ő elmondta, hogy a királyhoz tart, mert tavasszal indul Magna Hungariába Gerhardus, Desiderius, Paulus fráterekkel, s rendezni kívánja a költség meg a kíséret dolgát. Mindenki nagy tisztelettel bólogatott, sőt Balázs fráter is olyan képet vágott, mintha helyeselne, de azután mégsem tudta a begyében tartani, ami benne volt.

- Itt betegösködék szegény Ottó fráter is - mondta elítélő, bár sajnálkozó hangon -, én mindég mondám, ne menjön, maradjon, jonkább mívelkedjünk itt, ahol születénk, mint kergessünk haszontalan vágyakat, de nem hallgata reám. Így osztán nagybetegön hazatére, végezetül hamar meghala, Isten nyugtassa, de nem végeze sömmit. Vajon hány lelköt térejte meg? Még csak el sem juta odáig! Most kedég te is elindulsz. Mi a kórság gyötör, he? Megunád magyeriak országát? Avagy megutálád, csak nem meröd kimondanod? Itt vagyon dolgunk, itt kell mívelködnünk, nem oda távol futkosnunk, hegyet-vőgyet béjárnunk, hajókáznunk, olyan embörök közötte ténferögnünk, azkik a nyelvünköt sem értik. Tégy le róla, hallod, eredj haza. Minek ez a futkosás a velágban? Tám tüzes taplót dugának ülepödbe?

Julianus arra gondolt, hogy éppen ez a Balázs fráter szaladt annak idején az érsekhez, s pöngette a fülébe, milyen haszontalan, sőt káros dolog a Magna Hungariával való foglalatoskodás. Hogy azok a magyarok már nincsenek is. Krónikáink is csak keveset tudnak róluk. Érezte, mint árad benne a régi harag. De uralkodott magán.

- Hagyd el, fráter, nem értöd te ezt - csitította szelíden.

- Nem értöm hát, mert nem tűrhetöd, hogy ítéletöt mondjanak - pattant föl Balázs fráter, s reszkető ajka, rángó szemöldöke mutatta, föltámadt benne a régi, megmagyarázhatatlan ellenségeskedés. Oldalvást nézte Julianust, indulatát ferde mosollyal leplezte, de tekintete égett előredűlő homloka, nagy ereszes szemöldöke alatt.

- Tudom - folytatta Julianus igen nyugodtan, s magasról tekintett Balázs fráterre -, te valál, azki mikor hallád, hogy Magna Hungariát csapázgatom, elfutál Ugrin érsök urunkhoz, s megmondád neki a magadét. Bátorszömbe helyösléd tervemet. Tudom, te valál, azki bólogatál, de magadban megvetéd s fitymálád, valamit csak mondék. Ám én megengedök neköd...

- Mit mondasz? - kiáltott Balázs fráter fölugorva s homlokáig elvörösödve. - Vajon kellék-e én Ugrin érsöknek? Vajon magától nem tudá-e, mely bolondot akarsz mívelnöd? Én oda nem kellék. S tudd meg, Ottó fráter ma is élne, gyóntatna, prédikálna, gondozná Isten szőlőskertjét, ha te nem mívelsz még belőle is bolondot! Soha ű el nem mönt volna, ha nem biztogattad, hitögetted volna!

Megint szemközt állottak egymással, mint egyszer, régen, a fejérvári úton. Csakhogy akkor Julianus szeme is szikrázott, s arra gondolt, kést kellene mártani ebbe a fickóba, meg kellene szorongatni görcsös ádámcsutkáját. Akkor majdnem egymásnak estek, megcsúfolva szerzetesi ruhájukat, fogadalmukat és reguláikat. De most csak Balázs fráter szeme égett, mint a parázs, az ő szemöldöke rángott, az ő arca pirult, mint a főtt rák. Julianus nyugodt maradt. Mosolyogva nézte a frátert, s csodálkozott rajta. Micsoda megszállottság ez Balázs fráteren? Mi leli? Miért nem tudja őt elviselni? Az ördöng miféle sugallatokat sugdos a fülébe, hogy ne tűrje meg őt sehol? Miért lesz beteg Balázs fráter, ha látja, hallja a hangját, figyeli szavait?

Intett, hogy feküdni megy, s lassan kiballagott a kapitulomházból.

Mikhál fráter már nem volt közöttük, a láz annyira elővette, hogy bunda alá kellett bújnia. De nyilván az ő rendelkezése volt, hogy a kis fekete kutyát eresszék Julianus cellájába. Ott is feküdt a gyalázatos az ágy kellős közepén, jól belefészkelődve a farkasbőrbe s csak kis fekete szemével pislogva bocsánatkérően, farka végével verdesve alázattal, amikor Julianus belépett.

- Jól vagyon, no - biztatgatta Julianus, és megsimogatta a fejét. - Maradj csak, aludj, ha már a gazdád levék. Ne mondd, hogy kutya vagyok a kutyához.

Sokáig nem tudott elaludni, a Balázs fráterrel történt jelenet elszomorította. Tisztán látta a fráter útját. Addig hajtja, kergeti izgága lelke, addig hadakozik jobbra-balra, addig szidja, csúfolja az embereket, míg egyszer csak egyedül marad. S mert a megbánásra nincs benne hajlandóság, lehetetten, kárba veszett, keserű vénember válik belőle. Bizonyosan sohasem szerette igazán senki - gondolta. - És azért leve barát, mert szeretetet kíván... Bár akadna olyan szent férjfiú, aki olyan erősen tudná szeretni, hogy mindent megkapna, amit életében nem kapott meg...

De ő nem volt ilyen szent férfiú, s akárhogy sajnálta is Balázs frátert, nagyon távol érezte magától. Holnap reggel tovább megy, este Esztrigánban lesz... És ez a klastrom, Balázs fráterrel együtt, olyan, mintha álmában látná. Az Isten nyilván tudja, mit kezdjen vele.

*

Esztrigánba megérkezve, az ottani Domonkos-rendi klastromba szállott. Amikor első ízben járt ebben a városban, nem tudott hová lenni a gyönyörűségtől és meghatottságtól. Most alig látta. Nem volt több a számára, mint futó és szükséges megálló, ahol el kell végeznie fontos, de egyáltalában nem lényeges dolgát, hogy tovább mehessen az igazi útra. Bizonyos, hogy akkor, amikor először látta Esztrigánt, az idő is kedvezett. Most azonban hol hó, hol meg eső esett, a hegyek felhőben úsztak, és szinte füstöltek, a körös-körül elterülő rengeteg erdő szürke volt, a kis sövényházak meg kunyhók szinte elmerültek a lucsokban. Még a „szép templom” és a palota is színtelen, majdnem szomorú volt.

De itt tartózkodott Béla ifjabb király, s ez volt a fődolog.

A klastromban ismét nagy jövés-menés, kérdezősködés támadt. Julianus mintegy álomban felelgetett az ezer kérdésre. Fárasztotta szerzetes társai égő kíváncsisága. Mindezen túl akart már esni, s bár a keresztyéni szeretet türelmével válaszolgatott és mesélgetett, gondolatai azonban máshol jártak, maga sem tudta, hol. Az álomszerű állapot, melyben Ottó fráter halála

óta volt, egyre erősödött, az a világ, melyben gondolatai forogtak, volt a valóság, s ez, amely körülötte volt, a képzelet világa.

Azt örömmel állapította meg, hogy itt, Esztrigánban is alig beszélnek másról, mint Magna Hungariáról. Dicsőítették és csodálták Ottó frátert, akit imádságaik kísértek útján, s akinek üdvösségéért most is naponta imádkoztak. Fájlalták, hogy társai kidőltek, hogy nem érhette el az ázsiai magyarokat, s nem tudhatott meg felőlük semmi bizonyosat azon az egyen kívül, hogy valami nagy sivatagon túl vannak. Julianus újra meg újra elmondta a haldokló fráter utolsó szavait, forgatták, boncolgatták, magyarázták, de semmit sem tudtak meg belőle. Bámulatuk most Julianusra sugárzott. Bár közülük akármelyik habozás és kételkedés nélkül nyomban elindult volna, ha parancsot kap, mégis tisztelettel adóztak Julianusnak, akiről most már futótűzként terjedt el a hír, hogy ifjúkora óta készül az útra, s már akkor bizonyos volt ama távoli magyarok létezésében, amikor mások a szóbeszéden és gyér krónikás adatokon kívül semmit sem tudtak, s amit tudtak, az is a Meotis vidéki magyarságra vonatkozó sejtelem volt csupán. Julianusnak el kellett magyaráznia, hogy kézzelfogható bizonyságai neki sincsenek, nem is voltak soha, s amikor először olvasott a keleti és nyugati magyarok követjárásáról, akkor sem tudta, hová mentek a követek, hol fogadták őket örömmel. De az a belső megvilágosodás, mely akkor, kisfiú korában elöntötte, sohasem múlt el, s ma olyan biztos a dolgában, mint abban, hogy itt ül, és társaival beszélget.

Már másnap fölment a hegyre. Előbb a székesegyházba lépett be, Leborulva az oltár elé oly buzgón imádkozott, oly hálatelt szívvel kérte Isten segítségét, hogy nem is tudta, hol van. Amikor kilépett a templomból, egy pillanatra mintha a kék ruhás asszony alakja ragyogott volna föl előtte, s mindent elöntött a napfény, mint akkor, Bononiában, amikor a szikrázó napsugárban megjelent. Pedig most esett az eső, és borongós, szürke volt körös-körül minden.

A palota előtt talán ugyanazok a vértesek és farkasbőrös vitézek álldogáltak, akik akkor, régen. Csak egy vitéz volt, aki szemet szúrt neki. Időtlen vén ember volt ez, sebhelyes képét mintha kicserzették volna, mocskos, szürke bőrgatyát, bőringet, hátán szégyenletesen rongyos farkasbőrt, fején koszlott kucsmát viselt, bajusza lelógott, zsíros fonott haja a vállát verte, kezében sokágú, ólmos korbácsot tartott, a szeme pedig villogott, mint a tőr. Alacsony, zömök, kajla lábú vitéz volt, lomhán mozgott, mint aki egész életét lovon tölti. Recsegő, goromba hangon kérdezte Julianust, mi keresnivalója van itt, majd előrement a keskeny, meredek lépcsőn, hogy bevezesse.

Ugyanabba a kis terembe léptek, amelyben Julianus már megfordult. A homályos ablakon gyéren szűrődött be a világosság. A boltozatra festett zodiákus képei sápadtak voltak. Amint beléptek, az ablak mellett álló asztaltól nyomban fölkelt egy magas, széles vállú, meztelen arcú, tetőtől talpig fekete bársonyba öltözött férfiú, és kíváncsian fordult Julianus felé.

- Azt mondja ez a brát - jelentette minden tisztelet nélkül, durva hangon a vén vitéz, s még csak meg sem hajolt, nemhogy ujjait a homlokához emelte volna -, hogy Julianusnak hívják, Fejérvárról jöve, igenyöst tehojzád.

- Jól vagyon, Illye - biccentett a király.

Illye csörtetve kiment, s jól becsapta maga mögött a vastag ajtót.

- Ülj le, atya - mondta a király igen komolyan, amikor köszöntötték egymást. - Mindönt tudok. Te vagy ama Julianus fráter, azki esztendők óta hirdetéd, hogy valahol, távol Ázsiában, megvagyon még eleink országa. Mért jövél most? Hallom, szegény Ottó atya meghala. Isten nyugtassa szegényt, sokat szenvede...

Jobb kezét ezüstös övébe dugva, magasról, kutatva, de szelíden nézett Julianusra. Ő leült, mosolygott, s úgy tekintett a királyra, mintha mindég ismerte volna. Gyönyörűségét lelte benne. Valami mintha csiklandozta volna a mellét. Milyen magas, vállas, milyen komoly. Igazi Árpád-fi. Különös volt elefántcsont színű, mezítelen arca s erős, mégis finom, nyugtalan keze, melyet nyilván azért dugott mindegyre az övébe, hogy finom mozdulataival el ne árulja érzéseit. Sokat szenvedhetett, pedig még fiatal, fiatalabb, mint én - gondolta Julianus. - És máris meglett férfiúnak látszik.

Csendes, nyugodt és zavartalan beszélgetés kezdődött közöttük. A király nem ült le, piros bagariacsizmájában szilárdan s könnyedén állott, néha egy-egy lépést járt. Figyelmesen, nagyon komolyan hallgatta Julianust, amint elmesélte, miként halt meg Ottó fráter s melyek voltak utolsó szavai. Később arca kivilágosodott, amikor Julianus elmondta, minő tanulmányokat folytatott s milyen tanulságokat vont le. Nyomban megértette érveit, s kitalálta az eredményt. Soha Julianusnak ilyen könnyű dolga nem volt. Úgy érezte, szólania sem kell, elég, ha ránéz a királyra, mosolyog, s máris tudják mind a ketten, mit gondolnak s mit akarnak.

Egy fiatal, bíborpiros szokmányba öltözött vitéz csendesen belépett, s ezüsttálon mindenféle gyümölcsöt helyezett az asztalra. Gyönyörű aranysárga, piros hamvú körték, almák nevettek a tálon, néhány válogatott szőlőfürt meg Délről származó füge. Julianus arra a körtére gondolt, amelyet a váradi klastrom cellájában az öreg perjel adott neki, amikor először járt nála.

- Egyél - kínálta a király, s leült vele szemközt, elvett egy körtét, övéből kihúzta ezüstnyelű kését, s lassan, meggondoltan kettévágta, a kés hegyével piszkálgatva ki a fekete magvakat.

Julianus vett egy körtét és beleharapott.

A házban nagy csend volt, csak az esőcseppek pattogtak az ablakon. Úgy eszegettek és beszélgettek ők ketten, mintha mindig ismerték, de régóta nem látták volna egymást. A magyarok dolgáról ki-kitértek a bononiai évekre, s a király megjegyezte, hogy az ottani Wilam nevezetű híres kalmárral kapcsolatot tart, a fiatal Wilam úgyszólván állandóan Magyarországon tartózkodik, sőt elkíséri útjain, s gyönyörű ékszereket, bársonyszöveteket, keleti szőnyegeket szállít neki. Ezen Julianus csodálkozott, mert hiszen a király oly egyszerű volt apró ezüstvirágokkal átszőtt fekete ruhájában, hogy akármelyik szegényebb úr túltett rajta. De hát a felesége görög - jutott eszébe -, bizonyosan szereti a ragyogást, annak a kedvéért vásárol. No meg ország tisztességéért. Majd meg a havaselvi kunok megtérítéséről kérdezösködött Béla, s Julianus csodálta, milyen alaposan tud mindent.

De a király is igen meg volt elégedve Julianusszal. Megnyerte tetszését, bámulta nagy tudományát. A vékony, csontos barátból olyan erő, elszántság és biztosság sugárzott, olyan könnyedén és vidáman beszélt tanulmányairól és terveiről, hogy rábízta volna akár az ország igazgatását is. Nyers nyíltság keveredett benne szelíd alázatossággal, a tudós komolysága a katona bátorságával. Különösnek találta, hogy a fráter arca szemközt mást mutat, mint oldalvást. Mert szemközt kedves, komoly, mégis gyermekes, oldalvást meg, ha az arcélét nézi, éles, elszánt, elevenbe hatoló. Orra szemközt kissé erős és széles, oldalvást meg finom rajzú és érzékeny. Az ajka, álla is ilyen, de szigorúságot, zárkózottságot s akaratot mutat. A keze szinte vékony, ujjai gyorsak, úgy fogják s forgatják a körtét, mintha kiduzzadó begyükkel még az ízét is meg tudnák tapasztalni.

Az ajtó nyílt, nagy robajjal a vén vitéz dübörgött be rajta.

- Már meg itt vagyon Mór fia Damankos úr - mondta méltatlankodó hangon.

- Küldd a vendégházba, később szólejtom - vetette oda a király türelmetlenül.

- Másodszor vagyon itt - méltatlankodott Illye.

- Nem érök reá.

- De pörlekedik, miként egy vénasszony.

- Mondám, eredj.

- De azután megént vélem szidkozódik - dörmögte kifelé menet. - Sömmit sem intéznek üdejében.

- Morog, miként a farkas - mosolygott Béla a vitéz után tekintve. - De hű, miként a kutya.

- Hát, nagyúr - emelkedett föl ültéből Julianus, mert érezte, hogy tartóztatja a királyt ügyeinek intézésében -, adnál esmég segétségöt, késéretöt, miként Ottó fráternek adál?

- Mindönt megkaptok. Pénzát elegendőt, kíséretül egy századot száznagyval. Konstantinopolisig.

- Még arra kérlek, uram - folytatta Julianus -, ha ottvesznék én es, miként Ottó fráter három társa... És sönki közülünk vissza nem térne, ne veszejtsd el kedvedet, segéld az utánam követközőket, valakik csak elindulnak Keletre. Ne sajnáld a pénzát, késéretöt, gondot, fáradalmat. Valamint münk sem sajnáljuk testünköt, életünköt. Az érdem, hogy elszakadott feleinket Jézus híveivé, ország részévé teszöd, téged illet Isten előtt, s ő nem fog megfeledköznie rólad.

- Mindönt megteszök, valami tőlem telik, fráter. Induljatok nyugodtan. Imádságaink késérnek utatokon.

Megölelte Julianust, és vállon csókolta. Az ajtóig vele ment, s elérzékenyülten bocsátotta el.

Julianus tisztában volt a király szándékaival. Tudta, nemcsak a keresztyén hívők seregét akarja térítéssel gyarapítani, hanem az ország magyarságáét is a betelepítéssel. Világos volt előtte, hogy Szent István példáját kívánja követni. Ahogy az első király megtérítette az új haza népét, úgy kívánta megtéríteni ő a régi hazáét. De még mint katona is a szent király nyomdokain járt. Mert kívánhatott volna-e hívebb, keményebb, harcra termettebb sereget, mint Magna Hungaria népének serege? Mennyivel különb s megbízhatóbb had lenne ez, mint az örökkön torzsalkodó, a magyarokra irigykedő, tőlük egy kissé mindég félő kunoké! S mint országló férfiú, mily biztosan támaszkodhatnék idebent is új seregére a falánk, zsarnok urakkal szemben. Hiába lenne minden zúgolódás, pártütés, meg kellene hajolniok a király akarata előtt. Nem huzakodnának annyit Endre úrtól kicsikart birtokaik védelmében. Az új sereg, egyesítve a szabad vitézek, királyi jobbágyok, várispánságok leromlott seregével, ismét hatalmas erőt jelentene idebent is, kifelé is. Meg lehetne újítani a züllés piszkos hullámai között hányódó országot. Egy hazában együtt minden magyar, ez Szent Istvánhoz s nagy Árpádjainkhoz méltó gondolat! Tudja a király, mit akar.

Julianusnak még jobban tetszett, hogy ezekről a tervekről semmit sem szólt. Magában tartja a megvalósulásig.

*

Meglátogatta szegényeit, akiket első esztrigáni tartózkodása idején segített. Sokan megöregedtek, sokan meghaltak. A gyemekekből ifjak lettek, a lányokból anyák, az anyákból nagyanyák. Valahol megjelent s megismerték, összeölelték-csókolták, sírva tapogatták. Elmesélték kicsiny életük eseményeit, egészségük állapotát, lovuk, barmuk, kutyájuk hogylétét, gondjaikat, reményeiket. Tanácsot kértek. Rimánkodtak, maradjon ismét közöttük.

Katics asszony kisleányaira sem lehetett ráismerni, mind a kettő asszony volt már. Medve, a nagyobbik fiú, családos ember volt, ő intézte a gazdaság ügyeit. Öccse Beszpörimben volt fráter, már megjárta Párizst. Nagy tudós lett belőle, dicsekedett az anyja. Julianus örvendezett, s amikor elment, a kis sövényház küszöbén véletlenül elejtett egy ezüstdénárt.

A szerecsent nem látogatta meg.

Azután fölkerekedett, s visszaindult Fejérvárra.

*

Szent György vértanú napján, gyönyörű, viruló, illatos tavaszban ott álltak mind a négyen a kapitulomházban, hogy ünnepélyesen elbúcsúzzanak a klastromtól. Julianus idegenkedett az ilyen nagy és emlékezetes pillanatoktól. Mióta tudta, hogy indulhat, egyre fokozódott benne a türelmetlenség, a szinte elviselhetetlen izgalom. Olyan volt, mint a ló, melyet hosszú állás után megnyergeltek, fölkantároztak, de még féken tartanak. Mehetne már, kapálja a földet, rágja a zabolát. Megnyergelte, fölkantározta őt is egy gondolat, reápattant, szüntelen érzi sarkantyúja serkentését, most már rohanna - de a községnek megvan a maga rendje, s nemcsak ennek a kis községnek itt, de a nagy, országos községnek is. Ez megkívánja, hogy minden pillanatnak, helyzetnek, állapotnak megadják a magáét. Elegendő volna, ha elvégeznék buzgó ájtatosságaikat, elmondanák közös zsolozsmáikat, énekelnének s elmélyednének, azután az átalvetőt vállukra vetve elindulnának, rövid istenáldjont mondván egymásnak. A világ oly kicsi, az élet oly arasznyi, mit számít, hogy négy fráter útnak ered Ázsia felé? Az ügy a fontos, nem az út. Az út csak az ügyhöz vezet. Tegyünk félre minden szertartást, induljunk csöndben, vesszünk oda szótlanul, vagy térjünk haza a jól végzett munka eredményével. Istent illeti a köszönet. Ha pedig odaveszünk, majd áll a helyünkre más.

De hát a perjel már napokkal előbb beszédre készült s nem mondhatott le róla. Lomhán járvakelve cellájában, kopasz, csúcsos koponyáját szaporán dörzsölgetve s egy-egy szót hangosan motyogva tanulta a búcsúztatót. Amikor pedig az egész község összegyülekezett a kapitulomházban, piros ábrázatát méltóságteljesen meghordozva a rámeredő arcokon, lelke mélyéig megrendülve fordult Julianushoz és társaihoz. Élete végéig büszke volt a szavakra, melyeket a retorika szabályai szerint válogatott remekbe. Idézett Vergilius Aeneiséből, majd a Bibliából citálta a zsidók Egyiptomból való kivonulását, amelyhez hasonlatos lesz majd ázsiai magyar véreink kivonulása, hogy elfoglalják a nekik készített igazi hazát. Az apostolok példájával bátorította őket. Különösen Szent Pált említette nyomatékosan, aki a vad és ismeretlen tenger falánk hullámain hajózott, sziklákon gyalogolt, hogy elhintse az Evangélium magvait, s gyarapítsa a Megváltó nyáját. Őt ellenségei lefejezték, lehet, hogy Julianusék is erre a végre fognak jutni, de ez vissza ne riassza őket egy pillanatra sem. Gondoljanak arra, amit Jézus mondott rettegő tanítványainak: „Mit féltek, kicsinyhitűek?" Ne féljenek ők sem, végezzék útjukat s munkájukat vidám szívvel, s ha meg kell halniok, gondoljanak arra, hogy a vértanúhalált Isten különösen számon tartja, a Mennyek országában különös boldogsággal jutalmazza.

Beszéde végén ismét szaporán dörzsölgette csúcsos koponyáját, s alig bírt meghatottságával. A fráterek könnyeztek. Julianus komoran bámult a kőkockákra, s mintegy álomban hallotta a nagy lendülettel mondott, hol fölszárnyaló, hol reszkető szavakat. Gerhardus mosolygott, Desiderius sírt, Paulus széles pofacsontú, kemény barna arcát körbe járatta, s gyönyörködött az ünnep lélekemelő mivoltában.

Ezután általános ölelgetőzés, csókolózás, áldásosztás következett, a kapu megnyílt, s a négy fráter a község nagy részének kíséretében elindult a városon keresztül, a Királykút felé. Amerre mentek, megálltak az emberek, izgatottan kédezősködtek, nyomukba szegődtek. Mindenfelől

jókívánságokat kiáltoztak magyar, olasz, német nyelven. Papok is csatlakoztak szép számmal. Egy kanonok a püspök képében kísérte ki őket.

Julianus mellett fürgén baktatott a kis fekete kutya. Mióta egymásra leltek, egy pillanatra sem tágított új gazdája mellől. A klastrom udvarán megismerkedett Bundással, a házőrző ebbel, incselkedett a kakassal, kísérgette a kertészt, megugatta s megbűzölgette a paraszt atyafiakat, a kerengő sarkában aludt, s reggel elsőnek köszöntötte a házból kilépő Julianust. A fráter Itilnek nevezte el az Itil folyóról, ahová készül.

Pesten néhány hetet töltöttek, s beszerezték a ruhákat, melyekben utaznak. Itt csatlakozott hozzájuk a király által kirendelt század is a málhás lovakkal, Tömör száznagy vezetése alatt. Itt vette át Julianus a pénzt, melyet a király jókívánságaival együtt Mikhálhoz juttatott. Julianus az időt elmélkedéssel, kerti munkával töltötte. Balázs fráter elkerülte őt, s ha találkoztak a refektóriumban, este a kapitulomházban, nemigen nézett rá. Arca komor volt, tekintete tétovázó és sötét, szemöldöke erősen rángott. Látszott, hogy keservesen tépelődik. Nyilván kétség gyötörte: hátha mégiscsak igaza van Julianusnak? Ezt nehezen tudta elviselni.

A klastrom lakói dédelgetően vették körül az indulókat. A konyhán válogatott ételeket remekelt a szakács fráter, többek között vaddisznócombot barna lében, vizaszeleteket pirítva, sőt fánkot is. Önként vállalt böjtöt, szilenciumot Mikhál fráter elengedett. Még ő is evett a vaddisznóból, noha egészsége igen gyatrán állott, a láz vissza-visszatért s megdidergette. Mikhál mellett ültek jobbról Julianus, balról Gerhardus, azután a másik kettő. A hetes fráter egri bort öntött kupájukba, mert, mint mondta, erősödniök kell. Cellájukban pedig különösen szép és puha medvebőrt terítettek az ágyra, hogy jól pihenjenek.

Julianusnak, természetesen, nem tetszett ez a nagy pátyolgatás. Szívesebben evett kölest, ivott tejet, aludt pokrócon és szőrvánkoson. Azonban a szeretetnek is megvannak a maga terhei, azokat éppen olyan keresztyéni alázattal s türelemmel kell elviselni, mint a gyűlölet terheit.

Julianus el-eljárogatott a városba, hogy lássa, hogyan viselkednek a szakállas kalmárok. Újra meg újra bejárta a hegyen kanyargó utcákat, nézegette a sűrűn épülő kőházakat, forgolódott a vásártér árkádjai alatt, hallgatta a kalmárok alkudozását, nézegette a boltokat, melyek a kapu alatt nyíltak, s kínálgatták áruikat. Átment a Dunán is, bolyongott Újpest piszkos utcáin a paticsházak között, járta a konyhakerteket, álmodozott az Agaras-tó óriási tölgyei és hársai alatt. Nem akarta elhinni, hogy csakugyan indulnak. Vajon nem játék az egész? Nem fog rákiáltani valaki: most pedig vissza, Fejérvárra vagy Havaselvére, végezd a dolgodat, mint eddig, vesd el hiú ábrándjaidat, maradj ezen a földön, mint Balázs fráter mondta! Neki van igaza, nem neked!

Mi lenne, ha valóban így lenne?

Elmosolyodott, s érezte, hogy játszik.

Otthon tanítgatta útitársait, hogy viselkedjenek mint kalmárok. Társalkodást rögtönzött velük, mintha kalmárok volnának. Gerhardus meg Paulus nem tudott betelni ennek a játéknak a gyönyörűségével. Gyermekek voltak megint, mókáztak, nagy komolyan alakoskodtak, hogy minduntalan kipukkanjon belőlük a szerzeteshez nem illő kacagás. Csak Desideriusnak esett nehezére a gyakorlat, sehogy sem tudta magát kalmárnak képzelni, félt, hogy éppen a döntő pillanatban árulja el társait, s előre látta, mint ragadják meg őket a vad pogányok, tépik le álruhájukat, találják meg mellükön a keresztet, s koncolják föl valamennyiüket. Ő lesz a nagy terv romba döntője. Julianus biztatta, türelemmel tanítgatta, s megnyugtatta, ha elvéreznek is valamennyien, a király és a szerzet újakat indít utánuk.

A szakálluk mar elég bozontos volt, hajuk eltakarta a tonzúrát, kalmárruhájukban természetesen mozogtak, viselkedésük tökéletesen olyan volt, mint az újpesti izmaelitáké. Készen állott a század is a lovakkal, málhával. Tömör, a száznagy megjelent a klastromban, s jelentette, indulhatnak.

Újabb búcsúzkodás következett. Mindnyájuk szíve elszorult. Amikor Balázs fráterre került a sor, hogy megölelje, megcsókolja Julianust, zavartan néztek össze. De a hosszú, csontos fráter odalépett Julianushoz, nagy sóhajjal átölelte a vállát, s arcul csókolta kétfelől. Julianus szelíden, megbocsátón ölelte, csókolta vissza. Érezte, mennyivel boldogabb ő, mint Balázs fráter, s megértette keserűségét és irigységét.

*

A csapat szép rendben haladt Pécs felé. Elől a négy kalmár lóháton, mögöttük a málhásparipák jól megrakva élelemmel, ruhával, körülöttük vidáman poroszkáló lovakon a bíbordolmányos, farkasbőrös, hetyke kalpagos királyi vitézek nagy fegyvercsörgéssel. Dzsidájukon úgy repkedtek a kis piros zászlók, mint a lángnyelvek. A lovak hortyogtak, nyerítettek, a vitézek tereferéltek, a száznagy hol pörölt velük, hol goromba mókákat mondott nekik, hol meg a frátereket kérdezgette útjuk felől. Nemigen fért a fejébe, minek mennek olyan rettentő messze, ahol emberek sem élnek, csak afféle szörnyetegek, akiknek féllábuk, félszemük, rókafejük, kutyafülük van, s az a legfőbb gyönyörűségük, hogy a karmaik közé került becsületes embert fölfalják. Találnak itt is pogányt eleget - mondta -, nem kell olyan messze menniök, hogy lássanak. Például az ő századjában is. Igaz, meg van ez keresztelve mind, de lelkük pogány a gyalázatosaknak, egy kupa jó borért kockára vetik életüket, egy szép asszonyért térdig legyalogolják a lábukat, pedig borzadnak a gyaloglástól. Hallgassák csak a tisztelendő atyák, milyen pogány virágénekeket dalolnak.

A katonák dalra gyújtottak, érces, telt, zengő hangjuk messze áradt a tavaszi díszében viruló tájon, az illatozó sárga és zöld mezők fölött. Desiderius meg is döbbent a dal hallatán, de Gerhardus meg Paulus kérte, bocsássa meg bűnüket, hiszen nem gonoszságból, hanem örömükben mívelik. Julianusnak, hiába korholta magát, nagy élvezetet szerzett a sok vidám, kemény, bátor és boldog férfitorok zengő harsogása.

Sűrű a lovam sörénye,
feketével ki fonta be?
Jót érünk-e, bajt élünk-e,
csak az öreg Isten tudja!

Így daloltak a vitézek, s Julianus, lova lépéseinek ütemére ringva, elmerült a dal zengésében. Szívét fájdalmas gyönyörűség dagasztotta - vajon nem utoljára hallja-e népe fiainak diadalmas, egy kissé mégis szomorú énekét? Társaira pillantott: az ő arcuk is efféle töprengést árult el, még Desideriusé is, aki sohasem tudta békén hallgatni az egyszerű emberek virágénekeit. Mintha nem hagynák el részenként a földet, ahol születtek, nevelkedtek, ahová őseik gyökerei kötik őket, hanem az út fogytával egyre több és több rakódnék rájuk mindabból, amit számukra a magyarságuk jelent. A lovak szaga bódító volt patáik csattogása, mint a jégeső, eleven, szapora, vidám. Julianus úgy érezte, valami nagy diadal zeng ebben a vonulásban, a végtelen élet örömteljes diadala, Isten dicsőségére.

Itil, a kiskutya, egy málhásló hátán kucorgott a „kalmárok" árucikkei fölött, serényen forgolódott jobbra-balra, mindent újnak s érdekesnek találván. Olykor harsányan ugatott a lovak előtt ijedten fölrebbenő madarakra.

A kék, napsugaras égen bárányfelhők úsztak, s fecskék surrantak, gólyák kerengtek. Néha patakon léptettek át, s a lovak mohón habzsolták az ezüstös vizet.

Hol letanyázva, pihentetve, etetve-itatva, hol ismét fölkerekedve haladtak Pécs felé. Amikor megérkeztek, a fráterek abba a klastromba mentek éjjeli szállásra, ahol Julianus régen, gyermekkorában két kellemetlen éjszakát töltött.

- Ez mindég jó hírű klastrom vala - dünnyögte Gerhardus -, ördöng vala benne a perjel.

- Csak megjavulának azóta - bizakodott Julianus.

- Innét szöke meg öt fráter, mikor elkanyarejtá az egyházi edényöket - toldotta meg Paulus.

A klastrom szegényesnek látszott, s mintha megváltozott volna, de mégis ugyanolyan volt, mint régen. Julianus előtt mintha villámfény világította volna meg az elfeledett napokat. Látta a sötét refektóriumot, a füstölgő gyertyákat, a borpocsétás asztalt, a kántáló, tomboló fráterek ördögi seregét, Georgius nagy löbödör alakját, amint a kis perjellel összeölelkezve ugrabugrál, a kis vén embert a zsámolyon, amint rikoltozva veri a földet, s előtte borral telt kupa áll, érezte a rémületet, amit akkor érzett, s hallotta a szép fiatal fráter sötét, panaszkodó hangját. De mindez örökre elsüllyedt a semmibe. A klastrom csendes volt, nyoma sem látszott benne ördögi mívelkedeteknek.

A perjel unott, lomha, igen öreg ember volt, panaszos nyögéssel örvendezett a vendégeknek, s mentegetőzve mondta, nem kalmároknak való hely ez, menjenek beljebb a városba, nekik való, jó fogadót találnak olcsó pénzért. Amikor Julianus megmagyarázta kilétüket aggódva vakargatta a fejét, s bár nem merte mondani, hogy mit gondol, Julianus megértette: most aztán csakugyan álruhás zsiványoknak nézi őket, így hát igazán kalmároknak látszanak. Innen is, onnan is fráterek bújtak elő, s néma kíváncsisággal hallgatták Julianus magyarázatait. Elmondta, hogy Domonkos-rendi fráterek, álruhában vannak, szakállt növesztettek, mert Keletre indultak, a pogányok közé.

- Ahá, értöm, értöm - bólogatott a perjel. - De hát hol vagynak a lovaitok? Kísérőitök?

- Űk a városban vagynak, vitézök szállásán.

- Aha, értőm, de hát mért nem vagytok ti is jonkább ottan?

- Szívesebben fogadjuk fráterek vendéglátását, mert magunk es fráterek vagyunk.

- Aha, értöm. De hát…

Julianus közbevágott, hogy végét szakítsa ennek a hosszadalmas dehátozásnak:

- Fejedelöm atya, e klastrom mindég nevezetös vala vendégszeretetéről.

- Kerüljetek hát beljebb - intett kedvetlenül a perjel s előrecammogott.

Gyanakvása csak lassan engedett. Szeme sarkából élesen figyelte vendégeit, hogyan viselkednek. Szíves mosolyuk alatt ugyancsak gyanakvást rejtegettek a fráterek is. Vacsora után, amikor a szilenciumnak vége lett, a perjel csupa olyan történetet mesélt el, amelyekben a kolostorok csúnya, fondorlatos kifosztásáról volt szó. A barátok bólogattak és sóhajtoztak, hová fajult el a közbátorság.

Julianus a régi fráterek közül egyetlenegyet sem látott a klastromban.

Másnap elhatározta, hogy elmegy Váradra, a falujába, ha már ilyen közel került hozzá. Jókor reggel lóra ült, s szép napsugaras időben lovagolt Várad felé. Az ismerős vidék egyre újabb meg újabb emlékeket rebbentett föl benne, s nem tudott betelni a dús zöld erdők, virágzó fák, illatozó rétek látványával. De nem sietett, lovát elengedte, gondolataiba merült. A kiskutya

mellette szaladt, le-lecsapva az útról s meghajkurászva egy lepkét vagy madarat. Julianus szívét egyre erősebb izgalom dobogtatta. Vajon milyen a falu? Megvannak-e meg a régi emberek? Soknak már a nevét is elfelejtette, csak Majs meg Ölyvei apa nevére emlékezett, de már Cseperke apjáéra, bátyjáéra nem. És ugyan él-e még Farkas? Hajnal? A kis Istefánból mi lett? Hány gyermeke született még Hajnalnak? Megvan-e a régi, fából épült csinos ház, előtte a nagy diófa s a többi sűrű fa is, melyen olyan aranyos fénnyel sütött át a Nap, s aranyrigók tilinkóztak? És a kutyák? Nem, nem, a kutyák már elpusztultak, olyan régen volt mindez... Talán már nincs is az egészből semmi, Farkas meghalt, Hajnal elment. Vagy Hajnal halt meg. Tán Istefánka...

Így találgatta, amit úgysem találhatott ki. Így hüvelyezgette régi életét, újabb meg újabb izgalommal bukkanva rá egy-egy elmosódott emlék fölcsillanó drágakövére.

A faluhoz érve le kellett szállania lováról, mert nem tudott tétlenül ülni az izgalomtól. Gyalogosan baktatott, kantáron vezetve lovát s füttyentve kutyájának, melyet körülvettek a falu gyanakvó ebei. Őt is ugatva, vicsorogva kísérgették - nem tartozott a faluhoz! Az Ökrösszeg első házainál nyírfák állottak, s Julianus megállt, hogy lássa, vajon melyikről akarta lehúzni gyermekkorában a háncsot. Meg is találta, jóval nagyobb volt, ezüstös törzse szebben csillogott, mint a többié, vékony, ritka levelei a szellő simogatásától reszkettek, mintha titkos gondolat borzongatta volna a vén fát. Talán jobb is lenne ideülni a tövébe, elmerengeni a múlton, majd ismét lóra ülni s visszamenni Pécsre anélkül, hogy a falut, gyermekkora színhelyét látta volna. De tovább ment, s mint valami idegen, bólogatva, közönyös arccal fogadta az innen is, onnan is előbukkanó kíváncsiak köszöntéseit. Néhány öregasszony úgy megbámulta, mintha sohasem látott volna senkit a falubelieken kívül.

Gyermekek ügettek el mellette mezítláb, egy kislány meg két kisfiú. Julianus szíve megdobbant. Nem Cseperkét látja vajon s a pajtásait? Micsoda ostobaság! Negyedszázad múlt el azóta, s ő úgy érzi, mindenki gyermek maradt, a fák is fiatalok, az emberek is ugyanazok, csak ő lett öregebb.

Farkas háza ott állt a régi helyén, de meglehetősen megkopott. Sok eső, fagy, jégverés nyomai látszottak szürke oldalain. Ormáról letört a cuca, s csonkán meredt az égnek. A bokrok sűrű bozóttá váltak, a gyümölcsfák megvastagodtak, kiterebélyesedtek. Szürke paripa állott a ház előtt, lustán tépegetve a füvet, s legyek után kapkodva kötelét rángatta; távolabb, ahol régen is szokott, szelíd tehén feküdt a fűben és kérődzött. Amikor Julianus a ház elé lépett, két kutya rohanta meg vadul csaholva, a ló horkolva kapta föl a fejét, a tehén szilajul meredt rá.

A ház mögül öregedő asszony tipegett elő, fehér lenruhája villogott az aranyzöld árnyékban, kezeit összefonta puffatag hasán, fejét félrehajtotta, arcán aggódó kíváncsiság világított.

- Ki vagy s mit kívánsz? - kérdezte szelíd, panaszos, kissé szemrehányó hangon.

- Nem Hajnal vagy-e? - kérdezte halkan Julianus.

- Az vagyok, de te ki vagy, uram? S honnejt ösmeröd a nevemet? - bámult az asszony.

- Én vagyok Julianus fráter - mosolygott Julianus.

- Nem ösmérlek. S te nem fráter vagy, hanem kalmár. A ruhád szörént ítélve.

- Ó, hát hogy es tudnád! - kiáltott föl a vendég, s megvakargatta homlokát, mint aki a gondolatai között kutat. - Györk vagyok én, emlékezöl-é?

- Gyö... Györk... Györki! - dadogta az asszony, hosszan rámeredt, szemében kutatva a régi kisfiút. - Az ám... csakugyan az vagy te... a szömöd... Ó, Györki! - kiáltott föl, zokogni kezdett, s átölelve a sovány kalmár vállát, szakállát megcsókolgatta kétfelől, majd ismét

eltávolodott tőle, úgy nézte hosszan, eltorzuló szájjal, könnyeket ontó gyulladt szemmel. - Györki! Györki! - hajtogatta újra, megtapogatta, mintha nem hinne a szemének. - Le kell ülnöm... Megöl a szüvem... Györki, ézös fiadom, kerülj hát beljebb!

Julianus lovát egy fához kötötte, s belépett a házba. Ez volt az a pillanat, amikor mindennek ki kellett derülnie, bár Julianus nem tudta, minek.

- Hej, hej! - kiáltott a vadul fenekedő kutyákra Hajnal. - Takarodtok, he! Iszki te! mégmegölik azt a kis kutyát. A te kutyád, fiam? Milyen kedves kis kutya. Csak le ne húzják. Vadak ám ezök, ördöng bújt beléjük, csak bosszúságom van vélük. Ó, hát ett vagy, ett vagy esmég, Györki, ézös fiam - hajtogatta újra meg újra, s topogott, helyét nem lelve forgolódott. - Ülj le hát. Jaj, csak nem érte lábod a küszöböt? Nem volna jó, ha éppen most szakadna ránk valami baj... Öttél-e? Várj, majd adok valamit. Nincs ám sömmi, csak egy kis köles estérül, olyan zsíros köles, hagymás, ahogyan mindég szeretted. De hát bizonyosan máshoz szoktál immár, s megvetöd a kölest...

- Hol vagyon apám? - kérdezte Julianus, leülve a medvebőrre, ahol apja szokott aludni és szemét körüljártatva a házban. - Lova itthon vagyon. Vagy tán két lova es vagyon?

- Jön nyomban, csak a Kovácsszögre mene valamiért. Jaj, de hozom hát azt a köleskását. Tejet es hozok. Igön jó tejet ád most a tehenünk. De hát miként levél kalmár? Hiszen fráter akarál lennöd. A klastromban valál, gyákul tanólál.

- Frater vagyok, csak a ruhám kalmárruha. Nagy útra indulok, pogány népök közé.

- Csak tám nem? - csapta össze rémülten a kezét Hajnal, s megállt, mintha barna, laposan szétterülő mezítelen lába a föld be gyökerezett volna. - Ó, fiadom, ó, nem is löhet az! Mi leszen belőled? Megölnek ott, idegönben!

Méltatlankodó hangon panaszkodott, sopánkodott, s egyre ingatta a fejét.

Ez hát a régi otthonom - gondolta Julianus, amikor elnézegette a szobát. Ott a sarokban volt az ő vacka, ahol a farkasbőr alá bújva aludt, vagy nézegette a pislogó tűz kergetőző fényeit. Amott meg Istefán bölcsője állott. A falon ugyanúgy függenek Farkas fegyverei, sótartó és ivó tülkei, ezüstveretes tarsolya. A hőkűn hamuba takarva villog a parázs. Minden ugyanúgy van, mint régen volt. De mégis más itt minden, a gerendák vénebbek, barnábbak, a füstlik az ajtó fölött feketébb, s a két kutya, amely kíváncsian s bosszúsan áll a küszöbön, és száját nyalogatva méregeti a vendég lábánál heverő idegen kiskutyát, bizonyosan széttépné Julianust, ennek a háznak a fiát. A fecskék éppen úgy ficsegnek az eresz alatt, a rigók éppen úgy tilinkóznak, a verebek csiripelnek, mint régen, de Julianus mégis valami bágyadt csendet érzett. Istefán lármája nélkül nem tudta elképzelni ezt a házat, s most minduntalan az üres sarokba nézett.

Hajnal eközben térült-fordult, a lyukas asztalszékre bográcsot állított, hosszú nyelű kanalat nyomott Julianus kezébe, tejet hozott, s biztatta, egyék. Julianus nem volt éhes, de azért evett, hogy meg ne bántsa mostohaanyját.

A kutyák örvendezve elrohantak, s az ajtóban csakhamar megjelent egy komor képű, őszülő hajfonatú, vászoninges, bőrgatyás, csizmás férfi. Csodálkozva nézte a házában ülő s eszegető idegent. Nem értette, ha kalmár toppant be hozzá, miért viselkedik vele az asszony úgy, mintha rokon lenne. Ezt nyomban helytelenítette is, mert meglepődött arca bosszúsra változott, szúrós szeme az asszonyra meredt. Julianus fölállt, kétfelé törölte bajuszát s mosolygott.

- Adjon Isten, apám.

- Adjon Isten. Ki vagy s mit kévánsz?

- Én vagyok Györk.

- Mi... mi... - dadogta az öregember, s erősen pislogva vizsgálgatta az idegent. - Csak tám nem! Hát ez meg hogy a fenébe löhet, he?

Tartózkodva megölelte, megcsókolta Julianust, s végignézett rajta.

- No, nem leve belőled sem pap, sem vitéz. De legalább dörék férjfiú löhetett volna belőled.

Ő csak a régi - gondolta megbocsátó mosollyal Julianus. - Most is kitart amellett, hogy sohasem lesz belőlem semmi... Nem is lett...

Ismét leült, s apja is evéshez látott. Mint öregebb s a ház gazdája, előbb Farkas tette föl kérdéseit, olyan közönyös hangon, mintha úgysem várna Julianustól semmi jót. Nem fért a fejébe, mi az ördögnek megy a pogányok közé. Hogy Keleten magyarok volnának? Mondják, a régi öregek többet is tudtak róluk, de hát ottvesztek azok már mind. Az az Ottó nevezetű fráter meg, akiről Julianus beszél, csak lázában emlegethette őket. Hiszen haldoklott szegény. Meghökkent, amikor fia beszámolt neki bononiai tanulmányairól. Ez nem illett Julianusról alkotott véleményébe. Keserű, mogorva ember lett Farkasból, de meg is volt ennek az oka. Takarékos szavakkal mondta el élete sorját. Istefán meghalt, pedig már meg tudta emelni a kardot, meg tudta feszíteni az íjat. Hirtelen pusztult el, tavasszal valami rontás jött rá, egyre lázas volt, köhögött, nem használt neki semmi. Pedig titkon elvitték a várkonyi táltoshoz is, akkoriban nagy hírű tudós ember volt, többet tudott még Majsnál is. Mióta Majsot az új perjel elkergette az erdőből, Várkonyba jártak a népek. Fiút azután nem adott Isten, csak mindig leányt. Ötöt egymás után. Kettő azokból is meghalt, három meg férjhez ment, mind Várkonyba, bizonyos Nemvaló nevezetű ember fiai vették el őket, de csak igen keveset adtak értük. Mindnek vannak már gyermekei. De hát azon a szomorúságon, hogy Farkasnak csak egy fia volt, az is barátnak ment, az unokák sem tudtak segíteni. Elpanaszolta azután, hogy a klastrom erdeit sem nagyon járhatja már. Ha sokat lovagol, szaggat a dereka, nem segít rajta sem a gőzölés, sem a kenés. Mennyire elkelne néhány fiú! Isten azonban megszégyenítette, megtagadván a fiúgyermeket. Nyilván rossz méhe van ennek az asszonynak, de hát ki láthat belé?

Hamarosan végére jutottak a családi eseményeknek, s Julianus elszomorodott. Apja szavaiból fojtott szemrehányást érzett most is, mint gyermekkorában. Hogy megvigasztalja a sorsában csalódott őreget, elsorolta itáliai tapasztalatait, beszélt az új szerzetről, melynek első tagja lett, elmondta Béla királlyal történt találkozását, fölemlítette, hányféle nyelven tanult. Farkas csak hümmögött, bólogatott, s látszott rajta, mindezt igen szépnek találja, de akkor lett volna boldog, ha Györkből derék férfiú válik, vele járja az erdőt, családot alapít, és szép fiakban hagyja fönn az utókorra tisztességes apja emlékét, ha nem nemes is. De ha már úgy lett, hogy ilyen hitvány fiat adott Isten, a jóravalót meg elvette, csak hadd szolgálja az Egyházat. Ám ebben is csalódott, mert azt remélte, Györkből a királyi udvar előkelő papi fejedelme lesz, oklevelet ír, birtokokat, jószágot, várakat tart számon, fényes ruhában jár, nyakában aranykeresztet visel, s ha miséz, négy pap áll körülötte. Most meg, íme, kalmárruhában ül itt a medvebőrön, s azt mondja, Keletre megy a pogányok közé.

Hajnal szótlanul hallgatta a férfiak beszélgetését, s vizsgáló tekintetét egy pillanatra sem vette le Julianusról. Sóhajtozott, keze fejével sűrűn törölgette a szemét, mert könnyei újra meg újra eleredtek.

Julianus ezután fölkerekedett, s elment a klastromba. Amint a kapus fráternek megmondta, kicsoda s mi járatban van, az nyomban föllármázta az egész házat. Előjött a perjel is, nagy, méltóságteljes mozgású férfiú, Pelbárt fráter pedig korát meghazudtoló gyorsasággal rohant le a lépcsőn, hogy volt tanítványát köszöntse. Nem volt már olyan fekete, mint régen! Ezüst

hintette be a haját, válla meggörnyedt, hangja reszketett. Megölelte, megcsókolta Julianust, s lelkendezve mondta, hogy nem csalódott benne. Fölmentek a lépcsőn, s körülhordozták Julianust az egész házban. Mindenkinek megmutatták, majd előhívták a növendékeket is, és Pelbárt fráter intő szavakat mondott nekik, például állítván elébük ezt a szakállas, kalmárruhás férfiút, aki ennek a klastromnak legjámborabb, legserényebb növendéke volt, s most, íme, Keletre megy, a szörnyetegek és pogányok közé. Végezetül a toronyba mentek, a könyvesházba, s Julianus most ismét szívta a kesernyés levegőt, ismét kitekintett a kicsiny ablakon, melyen Vak Béla sötét szemei előtt nyílt ki az örök éjszaka mélysége, ismét gyönyörködött a messzi vidékben. Világosan és tisztán látta azt az őszi napot, amikor elvonulva ebbe a szűk szobába, könyvek között kutatott, s egy fóliánsban megtalálta a magyarok követségéről szóló írást. Odalépett a fülkéhez, s kikeresve a kódexet, mely valamikor gyönge kezét húzta, térdét nyomta, megsimogatta, belelapozott. Innen indult el, mint gyermek, ezek a szavak világítottak belé, elöntve fényükkel régmúlt századok ködét és távoli világok zegzugait.

Pelbárt fráter aggodalmaskodott. Ott Keleten olyan rettenetes szörnyek élnek, hogy lehetetlen áthatolni tartományaikon. Talán csakugyan vannak magyarok az égig érő hegyek között, de hozzájuk eljutni... Hát még idehozni őket! A világ legnagyobb tudósai hirdetik, hogy az emberi lények országai megszünnek arrafelé, irdatlan erdők, kietlen pusztaságok, mérhetetlen füves sivatagok terülnek ott el, egészen a kénköves tavakig. Ezeket a területeket pedig félelmes lények lakják. Hogy a magyarok miként tudtak olyan tájakra elvergődni, titok, amit csak Isten magyarázhatna meg. Lehet, hogy volt ott valami szabad út akkoriban. Azon az úton jöhettek ki eleink is Levédiába. Nem mondja, hogy Ottó fráter félrebeszélt halálos ágyán, de az bizonyos, hogy nem odavaló magyarral találkozott, hanem a régi Levédiából valóval, s csak ráhagyta a nagybeteg fráterre, amit az kívánt...

Így társalkodtak s vitáztak a toronyban, s a perjel nagy figyelemmel, tiszteletteljes elismeréssel, illő méltósággal hallgatta őket.

- Pápa úr, kerál, szörzet kévánja e jó fráterek utazását - mondta -, nincs mit tépelődnünk rajta. Isten dicsőségére vértanúságot lelhetnek, ha nem lelik is meg véreinköt. De meglelhetik. A velágot nem az ész, hanem a csuda kormányozza.

Este a ház előtt ültek a tűznél. A faluban egykettőre elterjedt a híre először annak, hogy lovas kalmár érkezett Váradra, Isten tudja, miért, majd annak, hogy a kalmár nem más, mint Farkas fia György, aki sok-sok esztendővel ezelőtt egy barát társaságában szekéren mene el innét Pécs felé. Hogy miképp jutott kalmárságra, ha egyszer fráter akart lenni, s ha fráter lett, mit keres álruhában, senki sem értette. Kíváncsiság gyötörte az egész falut. Így azután sorban odaszállingóztak Farkas házához, azzal az ürüggyel, hogy megkérdezzék, nem látta-e elcsángott tehenüket, tud-e valami orvosságot a kelésükre, mert attól, amit használnak, nem gyógyul, mit gondol, lesz-e holnap eső. S meglátva a tűz mellett üldögélő kalmárt, vizsga tekintettel nézték, majd fölkiáltottak:

- Vajon nem a fiadat látom-e, Farkas?

Azon a jogon, hogy idevalósiak, Julianus meg vendég, tövéről hegyére kikérdezték mindenről. Lassanként egész tömeg szivárgott a ház elé, s hallgatta Julianus elbeszélését viselt dolgairól. Mindent el kellett mondani attól a naptól kezdve, hogy elment innét. Különösen három dolog érdekelte őket: Fejérvár, Esztrigán és Bononia. Azután kíváncsiak voltak arra is, mikor vonul véglegesen a királyi udvarba, hogy adományleveleket írjon, püspökök, érsekek, nagyurak között forogjon, s végre gondoljon a falujára is. Mert itt annyi a baj, és senki sem törődik velük. Meg az ősszel fölemelték a só árát, azután most már törvény ellenére meg arra is kötelezik a papok a népet, hogy szekereikkel egészen a Balatonig elmenjenek, utaztassák hol

ezt, hol azt, málhájával együtt. Holott csak a szomszéd faluig tartoznának menni? Így volt ez emberemlékezet óta, így rendelte első szent királyunk. Julianus közbenjárhatna érdekükben magánál az esztrigáni érseknél vagy akár Béla ifjabb királynál, mondják, igen igazságos férfiú, különb, mint az apja. Mikor Julianus fölvilágosította őket, hogy most magasabb rendeltetése van, éppen azért visel kalmárruhát, mert Keletre megy ottmaradt véreink fölkutatására, elégedetlenül hümgettek. Mire való ez? Nincs-e itt elegendő magyeri, akivel gondolni kellene? - Mink is eléggé elhagyatottak volnánk - mondta egy öregember valamennyi helyett. - Itt is elkelne egy kis térítés. Különösen a pécsi urak között. De mondják, hogy mindenfelé nagyon erőszakoskodnak az urak, valahol Somogyban például legutóbb is két úr fölégettette egymás falvait. Bizony, pogányság ez!

Beszélgetés közben gyakran olyanok is érkeztek, akik Julianust mint régi pajtásukat köszöntötték, nagy örvendezéssel a nyakába borultak, megcsókolták, rázták a kezét. Julianus csak lassanként s elég hiányosan emlékezett rájuk. Fölbukkant a lelkében egy-egy kisfiú képe, de alig hasonlított ezekhez az örvendezőkhöz. Például egy vállas, barna, izzó szemű kemény kis ember Vajkának mondta magát, de bizony csak idő múltán bontakozott ki abból a messzibe tűnt alakból, akire Julianus mint Vajkára emlékezett.

- És hogy van a húgod, Cseperke? - kérdezte. - Úgy-e, Cseperkének hívták?

- Jól mondod, Cseperke. Idejön ő is az urával.

- Ki vevé el?

- Tudod, az a nagy tukma Lőrinc vövé el, azkit Busának csúfolánk, emlékezöl. - Azám, Julianus emlékezett egy nagy lomha fiúra, akinek akkora volt a feje, mint egy fazék.

- Nagyszerű - örvendezett.

- Nagyszörü ám, hallod-e, vagyon néki öt gyermöke es.

Csakhamar megérkezett egy nagy, lomha barna férfiú a feleségével.

- Hej, Györki - dörmögte lassú szóval a nagy lomha ember, s olyan keservesen nyújtotta hatalmas, szőrös mancsát, mintha mázsányi súlyt emelne. - Ki fene hinné, hogy te vagy. Hallom, kalmár levél, rómaiakhoz indulsz, igaz?

A felesége formás kis barna asszony volt, szégyenkezve köszöntötte Julianust, s lesütött szemmel állott előtte tiszta vászonruhájában, ahogy asszonyhoz illő. Julianus eltűnődve fürkészett a múltban. Tisztán, mintha aranyos fényből tűnnék elő, jelent meg a régi-régi kislány alakja, látta a domboldalon lósóska, bürök és mohar között ülni, látta mosolygó kerek képét, amint rátekint, látta kettős barna hajfonatát s ragyogó szemét. Mindebből csak az arca kerekssége volt a régi, de az is fáradt a munkától, a szél, eső és napfény verésétől, a gyermekekért való aggódástól és virrasztástól. Mégis volt benne valami gyermekes szelídség és vidámság a régiből. És a régi volt szépen ragyogó szeme és kedvesen duzzadó ajka is. Bizony, asszony volt Cseperke, s már nem éppen fiatal. Lábszárán kéken kiduzzadtak az erek, s hová lett a karcsúsága is? Vagy talán ismét áldott állapotban van?

- Hogy vagy, Cseperke? - kérdezte egy kissé zavartan s a szívében mint csalódottságot érezve Julianus.

- Isten megáldott egészségvel s gyermökkel - válaszolt az asszony halkan, szemérmesen lesütött szemmel.

Igen, utoljára akkor látták egymást, amikor Julianus a királyi udvarról s nagy szándékairól beszélt.

- Emlékszöl-e még, hogy sírdogálál a kis ház miatta? - kérdezte Julianus mosolyogva.

- Régön vala, tám igaz sem vala - nevetett az asszony, s lassan leült egy kőre. - Messze jutál azóta, s lám, most még messzebb mégy.

- Tám vissza sem jövök többé.

- Vezéreljön Isten.

Farkas arról beszélt nagy méltósággal, hogy milyenek azok az ázsiai magyarok, hogy élnek, hogy laknak. Mintha éppen úgy tudná, mint Julianus. Az emberek csodálkozva hallgatták, csak Julianus mosolygott, hagyta, hadd mondjon az apja, amit akar, hadd fürödjék az ő dicsőségében, hadd vigasztalódjék egy kicsit fia sorsa fölött, amit nem ilyennek gondolt.

A Hold magasan járt az égen, s a tűz álmosan pislákolt, amikor a beszélgetők jó éjszakát mondtak, újra megölelgették Julianust, és Isten áldását kérték reá. Bementek a házba, s alváshoz készülődtek. Julianus ismét ott feküdt, ahol gyermekkorában. Ismét hallgatta az alvók mély lélegzését, bámulta a gerendákon vibráló tűzfényt, s találgatta, milyen alakot mutat az árnyék. Farkasokat, medvéket, erdőt látott, suhanó lovasokat s hegyeket és völgyeket is, melyek egyik pillanatról a másikra más és más, vad vidékekké változtak. Buzgó ájtatosságát elvégezve, nyugodtan hevert a farkasbőrön, és szívét lassan-lassan fájdalmas gyönyörűség töltötte el. A csendes kis faház édes békessége úgy szitált rá a magasból, mint a virágpor. Kint ugattak a kutyák, s Julianus kiskutyája odabújt hozzá vad, idegen társaitól való félelmében.

... Egyre könnyebben s könnyebben lépdelt fölfelé a hegyre az erdei úton. Körülötte vastag tölgyek emelkedtek, mint oszlopok, s ágaik zúgva borultak össze a feje fölött. Harkály kopácsolt, cinke pittyegett, rigó tilinkózott, sas vijjogott az erdőben, s olyan illatosan hűvös szél áramlott Julianus arcába, mint a patak vize.

Egyszer csak óriási hófehér ló bukkant ki a sűrűből. Az avaron feküdt, s fejét fölemelve bámulta Julianust. Félelmes volt a fehér paripa, de Julianus csodálatosképpen úgy érezte, régóta ismeri, s valami közeli kapcsolatban van vele. Hozzálépkedett, s megállt előtte.

A ló ránézett barna, kidülledő szemével, s így szólt:

- Siess, mert holnap már mindön hiábavaló.

- Mi az, ami hiábavaló? - kérdezte Julianus csodálkozva.

- Tudod, engöm megöltek, Györki.

- Nem tudtam - ámult el György, s egyszerre kimondhatatlan fájdalom járta át a szívét.

- Apád ölt meg. Elkergetett, kivert a velágba, s bánatomban meghalék.

- Miért nem jövél vissza?

- Vajon visszamöhet-e egy szegény, gyámoltalan asszony, azkit elver az ura a háztól? - mondta panaszosan a ló, s nagyot sóhajtott.

- De hiszen te nem asszony vagy, hanem ló! - kiáltott György. Ebben a pillanatban a ló helyén fehér vászonruhában egy asszony állt, de arcát nem lehetett látni. Julianus fölriadt. Nem értette, miért szorong annyira, miért dobog a szíve oly hevesen, s miért facsarodik el, ha az álmában látott nagy fehér paripára gondol. Imádkozni kezdett, megfordult, s behunyta a szemét. És olyan mély álomba zuhant, mintha tó fenekére merült volna. Csak hajnalban serkent föl, amikor kint már acélszürkén világosodott az ég, s szólani kezdtek a rigók.

Nyomban fölkelt, kiment a ház elé. Hideg harmat csillogott a faleveleken, fűszálakon, a tehén békésen legelt a fűben, s Julianus lába körül boldog örvendezéssel ugrált a kiskutya. Apja kutyái lomhán, gyanakodva kullogtak elő valahonnét, szalmát rázva a szőrükből.

Még együtt reggeliztek, azután Julianusnak indulnia kellett vissza Pécsre. A nagy út sürgette. Nem is volt itt semmi keresnivalója többé. Amit keresett, a gyermekkorát, úgysem találta meg. Érezte, akármilyen jól ismer is itt minden zegzugot, akármilyen jól megérti is az embereket, akik valaha bölcsője körül álltak, akármilyen örvendetes volt is látni a régi pajtások némelyikét, mégis idegen már itt, idegenebb, mint bármelyik sohasem látott faluban. Tárgytalan szomorúság takarta be sötét fátylaiba, s nem tudta megragadni, föllebbenteni sehol, nem tudott mögéje pillantani. Zavarosan emlékezett valami különös álomra, mintha egy lóval beszélgetett volna, azt is tudta, hogy az álmon, reggelre kelvén, gondolkodni akart, hátha megfejthetné, de hiába erőltette meg eszét, csak nem jutott eszébe semmi az álom furcsa, visszás hangulatán kívül.

Hajnal útravalót akart készíteni az átalvetőbe, de Julianus nem engedte. Van mit ennie, akárhová veti is a sors. És Pécsett megrakott málháslovak várják. Pénzt is adott a király elegendőt. Ha meg éppen semmije sem lenne, az sem aggasztaná, legfeljebb böjtölne. Vagy kérne. Ám Hajnal nem tágított, amíg egy csupor mézet el nem fogadott. - Ki tudja, mikor jutsz mézhez - sopánkodott -, tám azon a messzi vidékön még méhek sincsenek... S egy hétig is eltart, mire megént magyeriak közé kerülsz, ha ugyan meglelöd űket...

- Egy hétig is, bizony - hagyta rá Julianus.

Farkas ide-oda ténfergett, megvakarta Julianus lovát, megvizsgálta szerszámát, s megvetően csóválta a fejét:

- Hiába, nem lúdnak való a széna, mert a hátára hányja. Hogy vagyon ez a zabola! Mért csatolod ilyen magosra? Gyönge szájú ló ez, hallod-e.

- Majd belétanulok.

- Hiába, ló meg asszony nem való fráternek.

Tejet ittak, kását ettek, azután Julianus megölelte, megcsókolta Hajnalt.

- Anyám - mondta elérzékenyülten -, engedj meg, valamit véték ellened. Rossz fiú valék, a mostohát látám benned, de most már tudom, szenvedés vala a te életöd es, és jobban szeretél, miként én szeretélek. Tám sohasem látjuk egymást többé ez életben. Hadd áldjalak meg.

Az asszony könnyekre fakadt, letérdelt, s oly ájtattal fogadta Julianus áldását, mintha a temetésén, sírja szájánál térdelt volna.

- Ne menj, maradj itt! - kérlelte aztán.

Amikor Julianus az apjától is el akart köszönni, egyszerre nem találta sehol. Végre a ház mögül cammogott elő, erősen harákolt, köpködött, s dörzsölte az orrát.

- Majd elkésérlek egy darabon - mondta mogorván.

- Maradj csak. Nehezedre esik a lovaglás.

- Tám csak nem azt mondod, hogy nem tudok immár lovagolni? - hörkent föl dühösen. - Úgy még ma es tudok, miként egy klastromlakó fráter.

Csakhamar ott ügettek a Pécs felé vezető úton, a szép, vidám reggelben, s egyikük sem szólt jó darabig semmit.

- Hallod-e, apám - szólt végre Julianus, fölriadva gondolataiból. - Most tám utolszor látjuk egymást. Lehet, hogy odaveszöm, lehet, hogy te nem győzöd kivárni, míg megént hazatérök. Szeretnék kérdeni valamit tőled.

- Halljam - vetette oda Farkas mogorván.

- Ki vala anyám, s mi leve belőle?

- Minek azt néköd tudnod? - dörmögte hosszú hallgatás után Farkas, és egyszerre szidni kezdte a lovát. - Rothadj meg időnap előtt, gyalázatos dög! Mit kapkodod a fejed, mintha mennykő vagdosna körülötted?

Végre nagy nehezen sikerült a lovát elintéznie, s egyenletesebb ügetéssel haladt Julianus mellett.

- Mikor gyónál, apám? - fordult hirtelen feléje szelíd mosollyal a fráter.

- Gyónék, röndösen gyónék mindég.

Ismét szótlanul haladtak jó darabig.

- Szegény anyád... - sóhajtott egyszerre komoran Farkas. - Igen régön vala... Még mászni sem tudtál, fiú. Elméne... később osztán meghala... Nem es igön tudom már... Régön vala...

- Régön vala, nyugodjék békében. Nem is azért kérdém. Csak éppen tudni akarám, miképpen vala.

- És nem es akartam istenigazában, hogy elmenjön - ejtegette tovább a szókat elgondolkozva Farkas. - De hát gyakran nem vagyunk urai tetteinknek. Nézd, te fráter vagy, papi férjfiú. Te tudhatod. Nehéz ám elkülönözni ördöng sugallatát Isten sugallatától. Azért néha imádkozhatnál érettem es... - tette hozzá keserves nyögéssel.

Nehezen mozdult az öreg nyelve, Julianus érezte, mint küszködik a szavakkal, mint mondana többet, mint amennyit szabad, mint érzi ő is, hogy talán utoljára van együtt a fiával, akit gyermekkora óta nem látott. De olyasmi nyomta a lelkét, amit éppen a fiának nem mondhatott el, noha mit ért minden vallomás, ha éppen a fia nem hallhatta. Rágta a bajuszát, cibálta lova sörényét, megnézett minden fát, megvizsgálta az égboltozatot, s jó időt jósolt Julianusnak az útra, vergődött, mint hal a hálóban. Julianus megsajnálta. Így lovagoltak még jó darabon, amikor Farkas visszafogta a lovát s megállt.

- Azkor hát mondjunk tám istenhozzádot egymásnak, Györki - mondta reszelős hangon.

Nem szállott le a lóról, csak úgy nyújtotta a kezét.

- Hát eredj utadra. Azt hiszöm, nem látjuk egymást immár az életben. A másikban es csak úgy, ha egy helyre kerülünk. Isten áldjon.

- Apám - mondta Julianus, s hosszan nézte a barázdás arcot, az őszbe vegyült hajfonatokat s a kemény, szinte sötét szemet. - Valamit véték ellened, megengedj.

- Te es.

Megszorították egymás kezét s elváltak. Az öreg ügetőre szorította lovát, s nem tekintett vissza. Julianus hosszan nézett utána, s igen nehéz volt a szíve. Úgy érezte, most valami félbeszakadt. Most történhetett valami, amiből lelke mélyéig megérthette volna apját. De még a búcsú is lóhátról történt közöttük, és semmit sem lehetett újra kezdeni. Ha megfordulna s utána ügetne? Tudta, az öreg megbosszankodnék emiatt. Hát csak elkocogott ő is az ellenkező irányba, maga után füttyentve vidám kiskutyáját.

*

Átvonultak Baranyán, átkeltek a Dunán, s lovuk fejét Bolgárfejérvár felé fordították. Az út rendben folyt, a katonák énekeltek, pörlekedtek, a fráterek többnyire hallgattak. Ahogy kifelé haladtak az országból, szívük elnehezedett, nyelvük megbénult. Ha letanyáztak pihenőre, etetésre-itatásra, egy csoportba ültek, tüzet csiholtak, és a hit dolgairól beszélgettek. A Szerémségben kun szállásokon haladtak át, s egy éjjel csetepatéjuk is támadt. Kisebbszerű lovascsapat támadta meg őket, nem nézhetvén nyugodtan ezeket a jól megrakott lovakkal utazó kalmárokat. Szinte vígan és hetykén törtek rájuk, vad „hijjú, hijjú" kiáltásaik, fölverték a holdvilágos tavaszi éjszaka csendjét. Tömör száznagy vitézei nyomban lóra kaptak, s mintha mulatságba mennének, elrohantak a táborból. Sokáig csak az összecsapó lovak vad tombolását, rikoltását, magyar meg kun káromkodásait, lovak nyerítését, kardok és csákányok zuhogását lehetett hallani, látni azonban semmit, mert az őrök idejében észrevették a rekettyésben settenkedő had szándékát, s nem közelíthették meg a tábort. A fráterek aggódva figyelték a tomboló lármát, odahúzódva a tűzhöz, de az ottmaradt katonák nyugodtan nevetgéltek, tereferéltek, s gúnyos kiáltásokkal csúfolták a közelükben lehulló, döglődő darázsként zúgó nyilakat. Csakhamar eltávolodott a zaj, s a néma éjszakában egyre hangosabb zenebonát csaptak a békák.

Amikor a vitézek visszaszállingóztak, négy halottat s vagy hat sebesültet hoztak magukkal. Maga a száznagy is kapott egy tisztességes vágást a bal vállán, szokmánya ujja fölhasadt, s a vér feketére festette piros bársonyát. A holtakat a fűbe fektették, farkasbőrrel letakarták, aztán hozzáláttak a sebek bekötözéséhez.

- No, most immár temethettök is, atyák - biztatta a frátereket Tömör. - Ezért jó, ha papokat késér az embör. Vagyon, az ki eltemesse. De ki a fene temeti el azt a tizenöt-húsz kunt, azkit fejbe kólintánk? - kérdezte egy fiatal vitéz, miközben egy vén, nagy bajuszú ember combsebét nyomkodta.

- Tám csak vagyon közöttük karkász - nevetett egy harmadik.

Nem fújták föl a dolgot, örültek, hogy hamar átestek rajta, s eszük ágában sem volt a tüzeknél lepihenni, hanem borostömlőt kerítettek, itt is, ott is fölsikoltottak a sípok, s a vitézek dzsidájukat a térdük alá meg a levegőbe hajigálva olyan tombolást míveltek, mintha lakodalomban lettek volna. Hajnalra jól benyakaltak, s míg a fráterek illő szertartással kresztyénhez méltón eltemették az áldozatokat, ők iparkodtak a bokrok alá húzódva aludni egyet, amíg az indulás ideje elkövetkezik.

Útközben meg-megálltak a templomoknál, s a fráterek betértek ájtatoskodni. A katonák egy része is velük tartott a száznagy parancsára, aki ezzel örömet kívánt szerezni a frátereknek. Néhol meg vadásztak vagy csak versengtek, ki tudja eltalálni a magasban kóválygó sast vagy a farát billegelő menekülő nyulat.

Bolgárfejérvárott egy napot időztek, s nekivágtak a hegyeknek. Itt azután nekik való országba jutottak a vitézek: hegyre föl, völgybe levonultak harsány énekszóval, nevetgéléssel, napokon át nem lelve emberi lakóhelyet. Nyomorúságos egy tartomány ez, mondták fitymálva, olyan szép kőpalotát, amilyen Esztrigánban van, ezek a csavargók álmukban sem láttak. Tévelyegve, tanakodva haladtak Nis felé, majd Szerdikának, Hadrianopolisnak. Ez már igazi görög föld volt, s Hadrianopolis forró városában már a vitézek is elismerték, hogy nem a gólya költötte a római birodalmat.

Egy hónapig tartott a fárasztó utazás Konstantinopolisig. Itt kellett hajóra szállaniok Matrika felé. Egy óriási kolostor udvarán Julianusék elköszöntek Tömör száznagytól s vitézeitől, s Isten áldását kérték reájuk.

A klastrom atyái először kalmároknak nézték, de azért szívesen fogadták őket. Ügyeik elintézése sok lótással-futással járt, s be kellett járniok az egész várost. Térdig érő piszokban, harsányan ordítozó, erőszakos kalmárnép között tülekedtek, bazárokban viaskodtak, majd letépték róluk a ruhát. Julianusnak hajót kellett bérelnie társai és árucikkei számára, s ez nem volt olyan egyszerű. Noha a klastrom egyik frátere vele tartott a kikötőbe, napokig eredmény nélkül jártak hajótól hajóhoz, s amikor olyan hajóst találtak, aki hajlandó volt őket felvenni, félnapig tartó alkudozás kezdődött. Zagyva görög, olasz, illír, sőt kun keverék nyelven folyt az alkudozás, irtózatos magasságokban kezdődött, és nehezékről nehezékre bukdácsolt lejjebb, hogy végezetül abbamaradjon, s a hajós ordítozó, rettenetes átkait zúdítsa a fráterek fejére. Ijesztő nyomorúság, leprás, félig elrothadt emberek, falkákban csatangoló szemtelen kutyák, földhöz ragadt sárkunyhók keveredtek lépten-nyomon kábító palotákkal és egyházakkal, melyek aranytól rogyadoztak, vakítóan szikráztatták márványfalaikat, s birodalmat érő szentképeket és kincseket őriztek, aranyos szerszámú lovakkal, amelyeken gőgös centuariók kevélykedtek, selyempalástos hölgyekkel, akiket rabszolgahad kísért vagy vitt kárpitos gyalogszéken a vállán. Koldusok urakkal, akiknek egyetlen gyűrűje vagy akár saruja többet ért egy hitvány falunál. Bőrruhás kunok vasinges keresztes lovagokkal. Jajgatók és siránkozók lármája sípszóval, kellemetes görög fecsegés káromkodással és verekedés zuhogásával. Mezítelen gyermekek hancúrozása csikorgó taligák kavargásával.

A négy fráter kábultan ténfergett ebben a vad világban, s szinte belebetegedett a zajba. Nehezen viselték el a klastromot is, amelyben megszálltak a város nyugati bástyái mellett. Nem tetszett nekik a finoman ájtatoskodó, de nagy fényűzést kifejtő fráterek viselkedése. Nem tudtak hova lenni ebben a dúskálódásban. A refektórium asztala sült páva, ravaszul elkészített, piros mártásban úszó hal, aranykancsókban illatozó bor, szemkápráztató korai gyümölcsök súlya alatt nyögött, nem tartottak szilenciumot, az ájtatosságokat gyönyörű énekszóval, több hangon végezték, de vajmi kevés őszinteséggel, túlságosan sokat kódorogtak a városban, látogatóba, vendégeskedésbe jártak az előkelőségekhez, szépasszonyok ügyeit tartották számon, és ráérő idejükben, a mesebeli kert szökőkútja körül sétálgatva, pogány írók művein vitáztak, egy-egy szót, egy-egy mondatot boncolgatva.

Amikor első ízben láttak filozófust, azt hitték, vásári csepűrágót látnak. Földig érő piros palástban, fején magas süveggel s arról hosszan úszó és szélben lobogó fátyollal lépkedett a borotvált arcú férfiú, messze elnézve a tömeg fölött s mellén vastag kódexet szorongatva. Gerhardus nem állhatta meg nevetés nélkül. Később alkalmuk nyílt egy ilyen filozófussal, név szerint bizonyos Harmodiosszal közelebbről is megismerkedniök. A klastrom perjele, akinek olyan pirospozsgás és puha volt az arca, mintha asszonyok szépítőszereivel élt volna, fölhívta figyelmüket az előadásokra, amelyeket ez a nevezetes filozófus az iskolájában tart. Platon bölcseletét fogja fejtegetni s olyan magasröptű módon, hogy csak a legnagyobb gyönyörűséggel lehet hallgatni. Buzdította a frátereket, menjenek, hallgassák meg, ha csak egyszer is. Jobban úgysem használhatják föl idejüket az indulásig, s ha már ilyen messze vezette őket Isten a hazájuktól, épüljenek a nagy tudós gondolatain.

El is mentek a filozófus iskolájába. Néma rabszolgák vezették föl őket az oszlopos lépcsőkön egy nagy, ragyogó márványterembe, ahol alacsony székeken mindenféle nemzetbéli férfiak ültek, áhítattal várva a filozófus megjelenését. Meg is jelent, némán biccentett, könyvét a mellére szorítva lassú léptekkel a katedrára ment, leült, kinyitotta könyvét, s végigtekintve hallgatói áhítatosan bámuló során, mélyet sóhajtott. Majd a mennyezetre meredt, mintegy ihletet szívott, s halk, gondosan formált szavakat ejtegetve összecsücsörített ajkán, belekezdett előadásába.

Julianusék semmit sem értettek ebből a nyelvből, csak sejtették, hogy görög. Szép volt ugyan, mint a lágy zene, de csak hasonlított a könyvekben levő görög nyelvhez. Amikor egy-egy citátumot olvasott könyvéből, azt megértették, de a hozzájuk fűzött magyarázatot nem. Mégis gyanítottak annyit, hogy Isten e világot fokozatokra, lépcsőkre vagy régiókra osztotta, s e régiók különböző síkjain különböző tökéletességű lények helyezkednek el. Ezután hozzáfogott a lények régiók szerint való fölsorolásához. Szavainak sűrű homályából imitt-amott nyílt csak rés Julianus értelme számára. Így hozzávetőleg kisütötte, hogy a fölsorolt s Julianus által csak hellyel-közzel megértett állatok s növények különféle fajtái hányadik régióban vannak. Majd rámutatott arra, hogy minden élőlényben a *logos* valósul meg s a *logos* nem más, mint Isten substanciája, a végső Szándék és Akarat, a végső Világosság.

Amikor az előadásról eltávoztak, s kábultan ballagtak a violaszínű estébe, Julianus megjegyezte:

- Ezek összve akarják gyúrni a pogányságot a kresztyénségvel.

Gerhardus a filozófus nagyképűségét, puffaszkodó gőgjét ócsárolta, mondván, alázat nélkül nem lehet megértenünk és szolgálnunk az igazságot, Desiderius meg egyre sopánkodott, mire jutott a fényes város, ahol egykor szent egyházatyák hirdeték a legédesebb filozófiát. Paulus így szólt:

- Tudjátok, ézös fráterek, e böcstelen filozófust el kéne vinnünk Esztrigánba, Fejérvárra, Pestre, ott vonulna oly gőgösen fátyolos süvegével, s ott hirdetné szernyő tanait.

- Hogy bámulnák a népök! - nevetett Gerhardus. - Hát még ha tüzet is nyelne!

Julianus annyira bosszús volt, hogy nem tudott velük nevetni. Bárhogy elmerült is a teológia, etika, aritmetika mélységeiben és magasságaiban, bármily serényen tanulmányozta is a hit titkait, mindig irtózott attól, hogy mindenféle erőszakos művelettel, szavak kiforgatásával, hetvenhétféle értelmezésével, a logika törvényeinek körmönfont fölhasználásával olyan elméleti tornyokat építsen, amelyek nem állanak sem a szilárd földön, sem a kinyilatkoztatott igazságok szikláján. Legelvontabb gondolatai is a való életből indultak ki, s oda tértek vissza. Fölbőszült azon, hogy akad filozófus, aki piros palástban, magas süvegben, fátyolosan puffaszkodik a szűk agyú tanítványok előtt, s ki akarja sütni, hogy Platon ugyanazt hirdette, amit az Evangélium hirdet, sőt nem átall Platonba is beleerőszakolni „olyasmit, ami sohasem volt benne". Olyan művelet ez, mint mikor valaki a saját hüvelykujját akarja elkapni.

- Okosabb lenne, ha kimenne az erdőre s fát döntene - mondta megvetően.

A klastrombéli fráterek rendkívül csudálkoztak a magyar álkalmárok véleményein. Megbotránkoztak, hogy Gerhardus csúfolja a filozófust, Desiderius sopánkodik bűnös tanain, Paulus meg haza szeretné vinni Magyarországra, hogy ott sétálgasson az utcán s hirdesse bolondságait. Julianus fölött sajnálkoztak. Nem is valók ezek a fráterek egyébre, mint hogy kalmárnak öltözve Keletre utazzanak, prédikáljanak a pogányoknak a maguk durva módján, megkeresztelják, gyóntassák s áldoztassák őket. Igaz, hogy mindez nemcsak szükséges, de egyenesen Jézus parancsolatából következik, vannak azonban a papi hivatásnak más oldalai is. Így az emberi elme olyan nagyfokú kimívelése, hogy a legsejtelmesebb gondolatokat is fölfoghassa, mély pillantást vethessen az isteni alkotómunka rejtelmeibe, s fölemelkedjék a kombinációk, variációk és permutációk anyagtalan gyönyörűségéig. Hogy a magyar fráterek mindezt nem értik, barbárságukból következik. Csak sajnálni lehet őket. De lehet-e mást várni tőlük, hiszen Konstantinos Porphyrogenetos korában még Ázsia füves térségein sátrakban tanyáztak, s a Bíborbanszületett márványpalotában írt róluk, akik azt sem tudták, mire való a lúdtoll.

Julianus sehol sem érezte magát oly idegennek, mint ebben a nagy hírű városban, Bizantium ragyogó középpontjában. A szép, bánatosan csendes, ciprusokkal és pálmákkal beültetett temetőkőn kívül semmi sem ragadta meg. A hatalmas egyházak ragyogtak ugyan aranytól és drágakőtől, csodálatosak voltak a képek izzó színei és veretei, de mindebből reménytelen hiúság ásított. Kétségbeejtő volt a rengeteg koldus, beteg is, a szörnyű piszok, a nép nyomorúságos állapota s az urak messze bűzlő gőgje. Amiatt meg valósággal nem mertek az utcán járni, hogy, kalmároknak nézvén őket, az erőszakos ringyóktól a legocsmányabb csalogató szavakat, sőt mutatványokat kellett lépten-nyomon eltűrniök. Magyarország minden baja, romlottsága mellett is magasan fénylett e fölött a szemétdomb fölött, melyen Kelet és Nyugat, Észak és Dél minden szennye összehalmozódott. Még a kunok is jobbak voltak ezeknél a bizánci görögöknél. Azok legalább nyersen s ártatlanul pogányok voltak, ezek meg minden ízükben-porcikájukban megromlott, az életet ravasz módokon élvező hitvány kéjencek, szemtelen uzsorások, erőszakoskodó gyávák s mohó megrablói a szegény népnek.

Alig várták, hogy elérkezzék végre az indulás napja. Könnyen búcsúztak a klastromtól és várostól. Amikor minden málhájuk végre a gályán volt, a vitorlák kifeszültek, s fölhangzott a rabszolgákat igazgató felügyelő nehéz bunkóinak pufogása, megkönnyebbülten néztek az izzó napfényben ragyogó karcsú tornyokra, az óriási bástyák zömök, barna falaira s a zölden ragyogó partokra.

*

Málhájukon ülve s „árucikkeiket” őrizve nézték a gályán kavargó sürgést-forgást. Görög, arabus kalmárok utaztak a gályán, három kun kendü, aki valamilyen követségben járhatott Konstantinopolisban, meg egy mozlim pap, akinek zöld turbán gömbölyödött a fején, mint valami hatalmas kosár. A görög kalmárok mindig együtt voltak. Elkapott beszélgetésükből Julianus megértette, hogy rabszolgákért mennek Matrikába. A három kun bizalmatlanul, némán, komor ábrázattal álldogált vagy heverészett a hajófödélen, láthatóan idegenkedve a nagy víztől, a hajó utasaitól s undorral fordulva el mindentől, ami körülveszi őket, legfőként a kalmároktól. A zöld turbános hadzsi meg többnyire magányosan elmélkedett, keresztbe tett lábbal ülve a padlón s a fellegeket bámulva. Hatalmas barna szakálla s nagy sasorra volt. Napjában többször elővette imaszőnyegét, leterítette, s leborulva buzgón hajlongott s imádkozott.

A gálya tulajdonosa, egy vénülő görög, ott járt-kelt állandóan az utasai között, s örökké fecsegett. Sima ember volt, mindig mosolygott, sötétbarna arca fölragyogott, ha az utas elmondta, mi járatban van, mik a tervei, mi a véleménye a világ folyásáról vagy akár az időjárásról. Különös figyelemben részesítette a négy magyar kalmárt, lelkendezve mondta, mennyi szépet s jót hallott Magyarországról, melyet a világ harmadik legnagyobb, leghatalmasabb s legműveltebb birodalmának tartott, nyomban Bizantium meg a római császárság után. A magyarok királyát nagy hírű uralkodónak nevezte, olyannak, aki kivívta az egész világ bámulatát a Szentföldön végbevitt vitézi tetteivel. Méltó párja Fredericusnak, mondta. Noha igen régen volt, de sohasem felejti el. Aztán udvariasan faggatta Julianust, akiben nyomban fölismerte a társaság fejét, hova utaznak Matrikából, milyen árucikkeket visznek, s mit akarnak vásárolni. Biztatta őket, menjenek a város keleti részében lévő fogadóba, sehol olyan szép zsidó, görög, orosz meg arab leányokat nem találnak, gyöngy minden porcikájuk. A fogadós neki régi jó cimborája, kezeskedik érte, hogy a legdrágább leányokat vásárolja össze vendégei gyönyörűségére.

Julianus és társai szűkszavúan, kellő óvatossággal bántak a göröggel, de szívességét s jóindulatát szívességgel s jóindulattal kellett viszonozniok. Így elmondták, mi van a batyuikban, s hogy Matrikából tovább iparkodnak az alánok tartománya felé. Mindezt a görög összecsücsörített szájjal, elragadtatott arccal, cuppogva hallgatta.

Az első napok baj nélkül teltek, de azután vad déli szélbe kerültek, s kitört rajtuk a betegség. Nyomorultul fetrengtek a hajófödélen, nyögtek és sopánkodtak, hánytak, a fejüket szorongatták, s nem tudtak sem enni, sem aludni. Ájtatosságaikat is csak nagy kínnal végezhették. A görög sajnálkozott rajtuk, égetett bort adott, s dicsérte jámborságukat, mely még betegségükben sem hagyja cserben őket. Ő még ilyen vallásos kalmárokat sohasem látott, mondta. De szép is az. A magyarok híresek jámborságukról. Vitt ő már magyar kalmárt sokszor, az mind ilyen jámbor volt, örökké imádkozott.

A felügyelőkhöz és gályarabokhoz nem volt ilyen szelíd a görög. Ellenkezőleg, dicséretes szigort tanúsított. Ez nem is lehet másként, hiszen a hajó mindenestül elvesznék, ha csak szépszóval, mókával kormányoznák. Mondta is Julianusnak, hogy benne a művelt keresztyén párosul a kemény, de igazságos kapitánnyal. Érzékeny lelkiismerete sohasem felejti, milyen értékek vannak rábízva, s hány ember élete függ tőle. Ennek köszönheti, hogy eddig minden bajból ép hajóval s ép bőrrel került ki. Egyszer is Szoldaja alatt olyan vihar tört rájuk, hogy az orrvitorlát sem lehetett látni. A főárboc letörött, a vitorlák elhasadtak, annyi idő sem volt, hogy fölgöngyöljék őket. Ráadásul eltörött a kormányrúd is. A rémület vált úrrá a hajón, s a tenger szörnyetegei már tátották rettentő torkukat, ha ő csak egy kissé is ijedős férfiú. Korbácsot ragadott, csendet, rendet teremtett a hajón, egyik sopánkodó felügyelőjét azzal a bunkóval ütötte le, amelyikkel a gályaraboknak a taktust veri. Egy kissé megtépázva, de kikerültek a csávából, s a hajóról egyetlen szög sem veszett el. Hát meg ember! Még a felügyelő sem halt meg, mert fölmosták. Hiába, ne menjen tengerre az, aki nem tudja párosítani a keresztyéni jámborságot, lelkiismeretességet a könyörtelen, de igazságos szigorral.

Julianusék a könyörtelen szigorból eleget láttak, amikor a görög a mogorva, sötét tekintetű, szótlan felügyelőkkel pörlekedett, vagy a fedélközben a padokon izzadó rabszolgákat verte, rúgta és káromolta, a jámborságból azonban annál kevesebbet. Desiderius ugyan azt mondta, hogy a görög elbúvik szobája legbelső rejtekébe, s ott imádkozik Urához, de Gerhardus gyanakodott, hogy nem így van, a görög éppen azért megy szobája legbensőbb rejtekébe, hogy samosi bort igyék.

Julianus kellő óvatossággal és tapintattal ismeretséget kötött a kalmárokkal, sőt a magányos hadzsival, de még a komor, elvonult kunokkal is. A görögök elől akkor sem térhetett volna ki, ha akart volna, mert lehetetlen volt szabadulni tőlük. Első kérdésük az volt, nincs-e valami eladó holmijuk, a másik meg az, hogy nem akar-e nyestprémet vásárolni Matrikában, ők tudják, hol lehet a legszebb s legolcsóbb idei téli prémet kapni. Mikor kijelentette, hogy áruikat majd csak Matrikában meg Alániában kívánja értékesíteni, prémre pedig nincs szüksége, nyomban kitalálták, hogy rabszolgát keres. De segítségére lesznek ebben is, nem kívánnak érte semmit, csak a költségeiket. Julianusnak rabszolga sem kellett. Mi más kellett volna tehát, mint rabszolgaleány? Nyomban fejtegetni kezdték, hogy a legszebb, legalkalmasabb s legolcsóbb lányok az oroszok, igen sokat visznek belőlük piacra, bő a választék, csak érteni kell a módját. Ők pedig mindenkinél jobban értik, s a magyarok iránti önzetlen szeretetből és tiszteletből támogatják Julianust munkájában. Julianus azonban arra volt kíváncsi, láttak-e magyeriakat kalmárkodó útjaikon, s hová valósiak voltak. Nosza, egymással versengve mondták el aztán, hogy a Meotis környékén annyi a magyar, mint a nyű, hallatlanul gazdagok, tarsolyuk tele pénzzel, ruházatuk ékszerrel. Százezernyi barmuk, lovuk van, s valami nagy, fényes városban laknak, a mocsarak mögött, de nem tudják, hol, mert titkolják. Hát valami távolabbi

magyeriakról tudnak-e? Olyanokról, akik az égig érő nagy hegyek között laknak. Hogyne tudnának, éppen róluk beszélnek, ott van az a fényes város, messze a mocsarakon túl. Ez már valami volt, s Julianus örömmel mondta el társainak, amit hallott.

A hodzsa tudott arabusul, s így Julianus váltott bele néhány szót. Tőle azonban semmit sem lehetett megtudnia, mert mogorva férfiú volt, gyanakodott a magyeriakra, s elvonult tőlük. A kunok meg még gyanakvóbbak voltak. Julianus közölte velük, hogy esztendőkig tartózkodott kunok között Havaselvén, egyikük kiköpött:

- Hitvány kunok azok, szövetkeztek kerálotokkal, s cserbenhagyták a mieinket.

Amikor Julianus arról kérdezgette őket, mit tudnak a keleti magyarokról, gyanakodva nézték s nem feleltek. Ezután megkísérelte Julianus, hogy Jézus urunk felől kérdezősködjék, vajon mit hallottak róla s Evangéliumáról. Ezzel azonban végképp elrontotta dolgát, mert hallottak már kalmárruhában utazó papokról, s Julianus és három társának rendkívüli jámborsága szimatot hajtott az orrukba.

A hosszú, több mint egy hónapig tartó utat nehezen tűrték Julianusék. Gyakran szélcsend volt, s ilyenkor borzongva hallgatták a mélyben üvöltő rabszolgák munkájának robotját, az evezők csikorgását, a felügyelők bunkóinak ütemes pufogását, káromkodásaik bömbölését. Ha meg szelet kaptak, a betegség gyötörte őket. Megviselte gyomrukat a szokatlan, rossz táplálék is, a sózott hal meg hús, a rossz bor meg poshadt víz. Gyakran rossz volt a szél, s a hajó, eltérve irányától, kénytelen volt másfelé tartani, azaz „halimbázni", hogy legalább megközelítse útvonalát. Így abban sem volt mindig köszönet, ha a vitorlák vígan duzzadtak, s nem lógtak döglötten, mint a megfulladt madár szárnya. Hogy merre s hogyan haladtak, azt a hajós görögtől tudták, mert naponta többször is felvilágosította őket a hajózás csínjáról-bínjáról. Roppant büszke volt tudományára, s a hajóst a világ legelső emberének tartotta. Csak a kalmár s különösen a magyar kalmár fogható a hajóshoz, tette hozzá nyomban.

Útitársaik azonban lassanként magukra hagyták, látván, hogy sem eladni, sem venni nem akarnak. Egyedül voltak hát ezen az összeácsolt gerendarakáson, mely táncolva úszott a habokon, rábízva egy fecsegő, bár szíves görög tudományára, két felügyelő rideg akaratára, egy sereg rabszolgára, néhány vászonra s a kormányrúdra. Összebújva, mint a szegény ember malacai vagy mint idegen fészekbe került madarak, otthoni dolgokról beszélgettek, gyermekkori emlékeiket újították föl, Istenről társalogtak, egyházatyák műveit fejtegették, imádkoztak, vagy egyszerűen csak ültek, s bámulták a mindig egyforma s mégis mindig más tengert. Paulus még nem járt tengeren, folyón is alig, a három másik azonban összehasonlította az adriai utat ezzel, s megállapította, hogy az a tenger sokkal szelídebb, bájosabb, kedvesebb. Erről eszükbe jutott a Balaton, fölemlegették kedves tájait, a csúcsos hegyekkel szegett nyárfás partok képét, a vörös föld szépségét, hogy végül elnémuljanak, s ugyanazt gondolva és érezve szomorúan bámuljanak a kavargó hullámokba.

*

Matrikában azután mégsem léphettek nyomban a fövenyes, pálmás partra, mert a gálya ura egy csapásra egészen más ábrázatot mutatott, mint eddig. A kedves, szíves, kellemesen társalkodó, magyar utasait bámulatosan tisztelő férfiúból szikrázó szemű, erőszakos, majd fenyegető fickó vált.

- Nem engedem ám ki a málhátokat - mondta határozottan, és fekete szemét hidegen jártatta a hajó korlátjánál csoportosuló magyarokon.

- Mókázol, uram - mosolygott Julianus, megdöbbenését titkolva.

- Mókázzék veletek a sátán - folytatta a görög reszelősebb hangon. - Amit mondtam, mondtam. Nem engedem a málhátokat, amíg a tartozást meg nem fizetitek.

- Nem tartozunk semmivel a köszöneten kívül. Mindent megfizettünk - magyarázta riadtan Julianus.

- Fejenként egy-egy bizánci arannyal tartoztok.

- Hiszen megfizettem még a kikötőben!

- Fizettél ám fejenként egyet. De a többi még jár. Úgy egyeztünk, hogy két-két bizánci aranyért hozlak el benneteket, s a málhátokért még nem is kapok semmit. De azt már elhoztam szívességből, mert tisztelem a nemzeteteket.

- De uram... uram... - dadogta Julianus.

- Tám csak nem akarsz meghazudtolni? - tolta felé elsötétült képét fenyegetően a görög, s hátranyúlt, hogy övéből kihúzza kését.

- Én nem hazudtollak meg, becsületes görög, de rosszul emlékezel. Gondolj csak vissza...

- Micsoda? Nem akartok fizetni? Hát ilyen piszkos, szemtelen, gaz magyeriak, ilyen disznó alávaló, tekergő, bitang türkök vagytok ti? Ültetek a hajómon, mely süllyedezett a málhátok súlya alatt, ettétek a sok jó halat, húst, vedeltétek a bort, s most nem akartok fizetni? Bíztam bennetek, mert becsületes kalmároknak néztelek, s hiteleztem, most meg ez a köszönet?

Ezt már kiabálva mondta, sötétbarna arca eltorzult, szeme szikrázott, ujjai fürgén tapogatták a farán csüngő kés markolatát. A fráterek semmit sem értettek az egészből. Ijedten csoportosultak Julianus körül, s egyre kérdezgették, mi baj, mit akar a görög. De nem így a többi görög kalmár. Odahagyva a kikötéssel vesződő rabszolgák bámulását, kíváncsian a hajós mögé sereglettek, hallván szavait, ők is fenyegetően, megbotránkozva meredtek Julianusékra.

- Bécsapa! - mondta Julianus keserűen társainak.

- Tyű, a gereg mendönét! - kiáltott föl Gerhardus.

- Urak! - kiáltott a hajós, nagy lendülettel kinyújtva karját s a többi görög felé fordulva. - E piszkos türkök letagadják, hogy s mint alkudtunk. Nem akarnak fizetni. Ti vagytok a tanúim, vajon nem úgy alkudtunk-e Konstantinopolisban, hogy csekély két-két bizánci aranyért átszállítom őket Matrikába, s meg a málhájukért nem is kívánok semmit, tiszteletből? Ti vagytok a tanúim, így alkudtunk-e?

- Úgy van! Két-két aranyért!

- Igazad van.

- Nézd csak, még tagadni merik?

Összevissza kiabáltak, mélységes megbotránkozással cuppogtak, hadonásztak, s megvetően nézték a magyarokat. Julianus érezte, milyen tehetetlenek és elhagyottak. Ezeket a derék embereket sohasem látta, míg hajóra nem szálltak. Kételkedni kezdett önmagában, vajon nem káprázat játszik-e vele, vagy nem az volt-e káprázat, hogy egy-egy aranyat alkudtak ki, s a többi görögnek híre sem volt a megegyezés létrejöttekor. Mind a hajós, mind a többi görög kikelt képéből a fölháborodástól, izzó szemük szilárd meggyőződéssel égett. Eközben a kikötés megtörtént, a hajót parthoz vonszolták, s tönkökhöz erősítették, a három kun meg a hadzsi már lépkedett is kifelé a pallón, ők meg itt álltak egy csapatban, egymásra meredtek s vártak. Julianusék arra, hogy fölébredjenek, vagy a hajós nyomban elsüllyed, s meg sem áll a Pokolig, a görög meg arra, hogy Julianus fizessen.

A helyzet egyre fenyegetőbb, csiklandósabb lett. Julianus hát nagyot sóhajtott, kebelébe nyúlt, s tarsolyából kihalászva négy bizánci aranyat, átnyújtotta a görögnek. Közben nem tekintett rá, annyira szégyellte magát.

A hajós megforgatta, gyanakodva megharapdálta a pénzt, azután övébe dugta. Arca kisimult, ajka mosolyra húzódott. Széles kört kanyarított a levegőbe.

- Mehettek, urak. Örülök, hogy ilyen kiváló magyar urakat szállíthattam hajómon. Örökké büszke leszek rá. Remélem, meg vagytok elégedve szolgálataimmal.

- De uram... - kezdte Julianus ismét szóhoz jutva.

- Egy szót sem. Köszönet nem illet, amit tettem, tiszteletből tettem. Köszönjétek Istennek, hogy szerencsésen megérkeztünk. Az ő segítsége és kegyelme nélkül hiábavaló volna az én hajózási tudományom. Menjetek békével, kössetek jó üzletet, térjetek haza egészségesen és gazdagon.

Mélyen meghajolt, s odább lépett az útból. A többi görög is hajlongott, újfent fölajánlva a kiváló és becsületes magyar uraknak támogatásukat. Csak forduljanak hozzájuk bizalommal.

A rabszolgák megragadták a fráterek súlyos batyuit, és partra vonszolták. Ezek lesújtva követték őket.

*

A hosszú homoknyelven, amelyet a Kuban hordott össze, nagy, eleven, de éppen nem szép várost építettek Szikh tartományának lakói. A fráterek batyuikon ülve tanácstalanul nézegették a tengerpart piszkos fövenyén egyhangúan locsogó hullámokat, a jövő-menő népet, a város terméskőből meg agyagból épült alacsony, ablaktalan házait, hallgatták a lármát, a lovak patáinak csattogását s a sirályok szüntelen jajongását. Hová menjenek most, hogy jussanak lovakhoz, kísérőkhöz? Emlékeztek a görög kalmárok tanácsára, de abba a bizonyos szerájba, amely a görögök szerint a város keleti részén feküdt, s amelynek gazdája olyan nagy gondot fordított a szép leányokra, nem akartak menni, már csak azért sem, hogy a görögökkel ne találkozzanak. A tengerparton sokan heverésztek, mint bivalyok a sárban, és fejükre borítva ingük korcát, horkoltak a napsütésben, de amikor Julianus fölrázott egy-két ilyen lustálkodót, hogy megkérdezze, hol szállhatnának meg, csak bosszús vagy csodálkozó fejrázást kapott feleletül. Nyilván nem értették a nyelvek egyikét sem, amelyeken Julianus beszélt.

- Vajon mely nyelvön szólanak hát, ha sem a latin, sem a görög, sem a kun vagy arabus szót nem értik? - panaszkodott Desiderius.

- Magyeri nyelvön szólál-e? - kérdezte Gerhardus.

- Nem én.

- Hát mért nem? Ki tudja, hátha éppen magyeri nyelvön szólanak? - nevetett Gerhardus.

- Eredj, késértsd meg - biztatta kötekedőn Paulus.

Gerhardus nagy komolyan föl is kelt, egy szálas, fekete, igen szép férfiúhoz ment, s magyarul szólott hozzá. De az csak nevetett, és a fejét rázta.

- No lásd, mégsem magyeriak, rosszul gondolám - tért vissza Gerhardus.

- Én amondó vagyok - találgatta Julianus, mosolyogva társai vidámságán -, hogy ezben a városban es kell lenniök gereg papoknak. Tám foghatnánk egyet valahol.

El is indult nyomban, hogy kissé imbolyogva a hosszú tengeri utazás miatt bejárja az utcákat, s görög papot keressen. Rettenetes volt a hőség, a Nap parazsat ontott a felhőtlen égről, a teherrel rakott lovak, tevék és őszvérek nyomán sűrű, nehéz por szállongott, s a házak vakítón villogtak, mint a tükrök. Julianus nem mert nagyon messze kerülni társaitól, nehogy eltévedjen, csak azokat a sikátorokat s utcákat járta be, amelyek a tengerpart közelében voltak. De még ezekben is könnyen el lehetett tévedni, olyan rendetlenül kanyarogtak összevissza, nyilván, hogy esetleges támadás idején egérútul és zsákutcául szolgáljanak. A lustán mozgó embereket figyelve Julianus megállapította, hogy csodálatosan gyönyörű férfiak, szép karcsú asszonyok tömegével vannak közöttük. Többen jártak lovon, mint gyalog, meg az asszonyok közül is, ruhájuk, fegyverzetük és lószerszámjuk pedig olyan díszes volt, mintha megannyi fejedelem lettek volna. Gazdag város - gondolta Julianus -, szép emberek, pazar szokmányok, ragyogó piros csizmák. És mennyi kalmár!

Csakugyan, utcai árusok fülsiketítő ordítozásaitól zengett a város. Hátukon vagy rúd végére akasztva, vállukon cipelték áruikat, különösen sok gyümölcsöt. Itt már jól benne voltak a legforróbb, fullasztó nyárban, nyilván le is arattak már. Julianus olyan gyümölcsöket látott, amiket nem ízlelt még soha, és különösen sok perzsaszilvát, szépet, mint az aranygömb, kék szilvát, körtét meg almát. De sok volt a halárus is, hatalmas haldombok mellett gyékényen ültek, s olyan émelyítő halbűzt árasztottak, hogy Julianus gyomra háborgott tőle.

Már a lába majd leszakadt a fáradtságtól, s újra meg újra ugyanarra a helyre került vissza. Végre meglátott egy szürke kámzsás atyát, amint mezítláb ballagott, kapucinumát fejére húzva az izzó napfény ellen. Nyomban utánaeredt, s megfogta a csuháját.

- Dicsérjük Jézus Urunkat - mondta görögül.

A fiatal, kopasz arcú barát csodálkozva fogadta a köszöntést.

- Magyeri kalmárok vagyunk, atya - folytatta Julianus tiszteletteljes hangon. - Idegenek ebben a városban. Nem mondanád meg, hol kaphatnánk szállást, majd lovakat s kíséretet? Társaim a tengerparton várnak.

Nyomban látta, hogy görög beszédét nem érti, mert tűnődve bámult rá, és szemöldökét összevonva iparkodott kitalálni, mit is jelenthetnek az, ismerős szavak. Aztán sajnálkozva megrázta a fejét. Julianus hát latinul szólott hozzá. A fráter ezt jobban megértette, de őt meg Julianus nem értette meg, olyan furcsán ejtette a szókat. Végre hosszas kísérletezés után Julianus intett neki, s leguggolt a porba. A barát is leguggolt. Most Julianus ujjával a porba írta a szavakat. Erre csakugyan kigyúlt a barát lámpása, képe megvilágosodott, ő is a porba írta ujjával a választ. Nagy nehezen kiderült, hogy a várostól nem messze, Észak felé, van egy szeráj, ott egy cirkász a gazda - mint a barát többször is hangosan mondta -, az a szeráj magáé a városé. Ott megszállhatnak, lovat és kísérőt is fogadhatnak.

Julianus hálásan köszöngette a fráter szívességét, s alamizsnául egy dénárt adott neki.

Megvolt hát a szállás, csak meg kellett találni, s a málhát is oda kellett valamiképpen vinni. Úgy határoztak, hogy Julianus meg Desiderius megkeresi a szerájt, teherhordókat fogad s visszatér. A többit meg majd meglátják azután.

Elkezdték hát keresni a szerájt. Összevissza kutyagoltak az egyre növekvő hőségben, az egyre kihaltabb, vigasztalanul tekervényes és piszkos utcákon. Julianus elgondolta, minden városnak megvan a maga különös szaga. Desiderius megadással baktatott mellette. Szótlanul mentek egyre Észak felé.

Sikerült is kijutniok a városból a kopár lankákra. Kelet meg Dél felé magasabb, zöldellő dombok látszottak, itt-ott mozdulatlan pálmák és hitvány bokrok bágyadoztak a tikkasztó melegben. Csakugyan, vályogkerítéssel körülvett nagyobbfajta karám látszott a távolból, annak kellett a szerájnak lennie.

A görög fráternek igaza volt.

A karámon belül lovak álldogáltak, fejükre akasztott zsákból ropogtatva az abrakot, néhány otromba, elképesztően megrakott teve bámuldozott lefittyedő, világmegvető ajakkal s unott pofával bámulva a messzibe. A karám másik sarkában, a kút kávája mellett, alacsony, fehér ökrök álldogáltak a térdig érő sárban és ganéjban, mely a kút körül nagy területen képződött. Körös-körül pedig, árnyékos, sötét árkádok alatt, gutaütötten hevertek az állatok gazdái s a fölhalmozott málhák dombjai. A szeráj túlsó végét néhány faragatlan kövekből rakott lapos épület zárta be.

Julianusék a gazda után néztek. Belépvén a házba, Julianus tapsolt. Erre az egyik alacsony ajtón hatalmas termetű, fekete szakállas, vászonturbános, vászonszokmányos mogorva férfiú bújt elő, s bosszúsan nézte a két kalmárt. Ők ujjukkal a homlokukat érintve meghajoltak, s Julianus először kun, majd görög nyelven szállás felől kérdezősködött. De ez a férfiú sem értett a beszédéből semmit, hanem kikiáltott az elhagyott udvarra. Bősz ordítására álmos, vászonruhás, meztelen képű, nagy bajuszú atyafi cammogott elő. Kunul kérdezte, mit akarnak.

A tolmács segítségével megmagyarázták, s a fekete szakállú férfiú beleegyezően bólintott. Itt jó helyük lesz. Derék, becsületes emberek közé kerültek, nem kell félniök, a legjobb lovakat kapják, a legbátrabb kísérőket s mindezt a legolcsóbb pénzért.

Estefelé, amikor a hőség engedett, s a teherhordókat rá lehetett bírni, hogy az árnyékos árkádok alól kibújjanak, Julianus meg Desiderius a tolmács meg négy mogorva, hallgatag, sötét hajú, vállas, félig mezítelen fickó társaságában megjelent a tengerparton. A két másik fráter ezalatt majdnem meghalt a szomjúságtól és nyugtalanságtól. Imádkozással csitították türelmetlenségüket s nyálukkal a szomjukat.

Mire a csillagok fölszikráztak a szokatlanul sötét égen, minden ott volt a szerájban, batyuikra telepedve köleslepényt, olajbogyót meg sült halat ettek, s kotyogó tömlőből hideg vizet ittak. Estére a karám megelevenült, s lassanként megtelt mindenféle néppel. Mint sonkolyban a darazsak, úgy bújtak meg eddig a nagy szeráj odvaiban és árnyékos sarkaiban, a hőség idejét henyélésnek szentelve. Most azonban annál elevenebbek voltak. Sípszó, damborapengés, harsány röhögés, kötekedés, fütty, óbégató, bánatos ének, járás-kelés váltotta föl a kábult csendet. Újabb beszállók is érkeztek csengős lovakkal, teherrel, fegyveresekkel, s a gazda után ordítoztak. A kút mellett nagy sürgés-forgás volt, egy ökör hosszú kötélen húzta föl a sajtárt a mélyből, zuhogott a vályúkba zúduló víz, nyerítettek, fújtak és horkoltak a tülekedő állatok, csattogott a fütykös, bömbölt a káromkodás. Mikor pedig leszállt az éjszaka, s a fráterek, elvégezvén ájtatosságukat, álomra vackoltak a málhákon, megkezdődött az igazi nagy élet, és tartott egészen szürkületig. Dajnák visítozása, dalolása, kacagása, verekedők szitkozódása, tomboló lábak dobogása, egyhangúan, de kacskaringósan jajgató sípok vijjogása verte föl a szokatlanul hideg éjszakát, s olajmécsesek fénye libegett a házban meg az árkádok alatt. Julianusék nem hunyták be a szemüket hajnalig. Reggel pedig elveszett a kiskutya is.

Ez az első éjszaka ízelítőül szolgált további útjukból. Most már hónapokon, esztendőkön át kell majd ilyen szerájokban tanyázniok, vagy még rosszabbakban is, és elviselniök a vad nép zabolátlan fenekedéseit.

*

Amikor megérkeztek Matrikába - igazi nevén Taman Tarkhanba, ami annyit jelentett, hogy „legfőbb fejedelem” -, úgy számítottak, hogy egy-két hét múlva indulnak is tovább. Hiszen hajtotta őket a vágy, hogy mennél előbb megtalálják a keresett földet. Tervük az volt, hogy lovakat, kísérőket fogadnak, de egy kis időt arra is fordítanak, hogy Julianus körülnézzen a városban, érdeklődjék Alánia s a távolabbi tartományok felől, s esetleg, Isten segítségével, valamit megtudjon a magyarokról is. Ekkora városban, mint Matrika, ilyen kalmárpihenőn, ahol Kelet minden országából áradnak az idegenek, bizonyára akadnak olyanok, akik „onnét” jöttek, vagy legalább tudnak valamit „róluk”.

Számításaikba azonban több súlyos hiba csúszott, s így történt aztán, hogy tíz nap híján két hónapig rostokoltak ebben a fészekben, ahol semmi keresnivalójuk nem volt.

Azaz éppen keresnivalójuk volt, mert alig két hétre megérkezésük után, amikor a szeráj gazdájának segítségével sikerült vagy ötven kísérő vitézt, hat málháslovat meg négy hátasparipát drága pénzért szerezniök, s továbbindultak Alánia felé, olyan balszerencse érte őket, hogy már-már lemondtak minden reményről.

A dolog így esett:

Hajnalban, még alig pitymallott, megjelentek a lovasok, s fölrakták a málhát. Isten nevében fölkerekedtek hát. A csapat vezetője, szép szál, mosolygó képű, vidám, ragyogó tekintetű ember, a csapat élére állt, s még csillagos égbolt alatt kikanyarodtak a szeráj tágas kapuján.

Elkerülve a várost és Keletnek fordulva, némán, prüszkölő lovakon haladtak. A távolban különös kormos, vörösfekete tűz villogott, s az egész környéket nehéz, tűrhetetlenül keserű bűz feküdte meg. Találgatták, mi lehet, végezetül az egyik lovas, aki értelt kunul, tört szavakkal s ijedt hangon megmagyarázta, hogy a fold mélyéből sűrű, fekete, büdös, olajszerű folyadék ömlik, valahonnét az alvilágból tör föl, ott ilyen fekete, büdös víz folyik a folyamokban, s hullámzik a tavakban és tengerekben. A föld felszínére vezető lyukon kitör, s néha meggyullad. Ilyen fekete forrás ég most is már egy hét óta, senki sem mer a közelébe menni, bűzös füstje megfekszi a városon túl emelkedő dombok vidékét. Vannak, akik leborulva, rettegve imádják ezt az alvilági tüzet, de a keresztyén papok azt mondják, magát az ördögöt imádja, aki erre vetemedik.

Amint fölkelt a Nap, a vörös tűzfény elhalványult, ellenben sűrű, gomolygó, fekete füstoszlop emelkedett a kéklő égre, mint valami irtóztató pálmafa, koronája, ága-boga messze szétterült a magasban, törzse meg úgy tekergett, mintha vadul nőtt, egyre nőtt volna a földből. Innen már csakugyan nem lehetett messze az emberi világ széle, amelyen túl csak kénköves tavak meg förtelmes szörnyetegek vannak. Desiderius többször keresztet is vetett, s hangoztatta, sohasem látják többé Magyarországot.

Amint a hőség erősödött, a csapat alkalmas helyet keresett a pihentetésre. Le is telepedtek, kicsapták a lovakat legelni, az emberek pedig evéshez, alváshoz láttak. Körös-körül halálos csend szitált, rekkenő forróságban reszketett a levegő, s elültek a madarak is. Csak egy különös fán, amelyet a fráterek nem ismertek, sziszergett időnként szinte hangtalanul valami madár vagy sáska. Délen a Kubán kanyargott a messzibe fákkal, bokrokkal szegett alacsony partjai között, s a látóhatár szélén, mint halavány sötétkék meg fehér felhő, rémlett az asszaszinok hegységének gerince.

A legnagyobb békességben pihentek, szundikáltak és beszélgettek, amikor a folyó irányából kisebbszerű lovascsapat bukkant elő. Fegyvereik csillogtak. Békésen közeledtek, mint valami álom, mint a forró levegőben játszó képzelet szülöttei.

Julianusék rájuk sem hederítettek, csak éppen nézték, mert hiszen örültek minden szokatlan látványnak ebben az egyhangú, fárasztóan tikkadt nyárban. Nem így a kísérők. Fölugráltak, lovaikhoz futottak, lekapkodták róluk a nyűgöt, szájukba tették a zablát, meghúzták a hevedert. És a málhákat nagy sebesen, izzadva emelgették, mintha most nyomban indulniok kellene lóhalálában, valami titkos parancs folytán.

A fráterek csodálkoztak, de csakhamar fölugráltak ők is. Julianus a tolmácshoz rohant:

- Mi baj, atyámfia? Miért ez a nagy kapkodás?

A tolmács rá sem hederített, sebbel-lobbal erőlködött egy szíj meghúzásán.

- Azt kérdem, mi baj? Miért indulunk? - ismételte a kérdést Julianus türelmetlenül, mert azt hitte, rosszul mondta a kun szavakát, s a tolmács nem érti.

Az megint nem felelt.

- Hallod? Mi baj?

Rá sem hederített.

A fráterek izgatottan tanakodtak. Nem értettek az egészből semmit.

- Lélekharang nélkül távozunk e velágból - dörmögte Desiderius.

- Még tán el sem temetnek - tódította meg Gerhardus.

- De csak nem ölnek meg? Nem véténk sömmit! - méltatlankodott fölháborodva Paulus.

- Ne feledd, hogy nem szerzetösök, de kalmárok vagyunk ám, ézös fráter - figyelmeztette Gerhardus. - Ez kedég elég bín e félreeső tartományban.

- Csak nem ölnek meg - csitította társait Julianus, ámbár neki is erősebben vert a szíve. - Nem, igenyöst tudom, hogy nem. Nekünk el kell érkeznünk Magna Hungariába. Nem veszhetünk el nyomorultul már az út elején.

Minden úgy mutatkozott pedig, hogy csakugyan befejezték nemcsak ezt, de az életútjukat is. Mert a közeledő csapat hosszú sorban szétszéledt, lassan a hátukba került, s mindenfelől befogta őket. Dél felől a Kuban völgye zárta el útjukat. A kísérő csapat meg lóra vetette magát, de ahelyett, hogy az utasok védelmére készült volna, körülvette a megterhelt lovakat, s a közeledők felé indult. Alig hallatszott itt-ott egy mély hangon kiejtett, érthetetlen cirkász szó. Kelepcébe estek, s Julianus látta, nem szabadulhatnak. A derék kíséret, úgy látszik, egyetértett a támadókkal, a csapat vezére rá sem nézett a kalmárokra, ment minden, mint a karikacsapás.

- Elárulának - suttogta sápadtan Desiderius.

- Áruinkat elveszik, torkunkat elvágják, miként a csirkékét, aranyainkot s dénárainkot kiforgatják, ruháinkot lehúzják, s közben meg sem mukkannak.

- Készüljünk a halálra, atyámfiai - kiáltotta Desiderius.

- Készüljünk, de nem veszünk el itt, nem hihetőm - tépelődött keserűen Julianus. - Nem engedi Isten, hogy münket... azkik egész életünkön készülődénk... S Evángéliom velágosságát kévánjuk megvinnünk magyeri feleinknek...

A két sereg egyesült, majd lova farát a fráterek felé fordítva vidám ügetéssel elvonult a folyó irányába. Ők ottmaradtak egyedül, életben ugyan, de kifosztva, mint az őszi ludak. Szótlanul bámultak a lovasok s málhás állataik után, amint egyre kisebbedtek, lekanyarodtak a folyó messze húzódó partja felé, s tudván, hol a gázló, egyenként vízbe szálltak. Csak a lovak feje, a

lovasok törzse látszott az ezüstfehér szalagon, mintha bogarak volnának. Végre elfogytak, eltűntek a túlsó part rekettyés dombjai között.

Amikor minden elintéződött, a fráterekből először is a keserűség tört ki megraboltatásuk miatt. Alig ocsúdtak föl a görög gyalázatos viselkedésének kábulatából, ismét fejbe kólintotta őket tehetetlenségük, elhagyatottságuk s gyámoltalanságuk érzése. Leültek a fűbe, a távolba bámultak, mintha remélnék, hogy a csapat ismét fölbukkan, átgázol a fényes ezüstszalagon, s visszatér nagy kacagással. „Ezek csak afféle ostoba szokások, amiket a mi országunkban okvetlenül be kell tartanunk, valahányszor idegen utasokat kísérünk, de most már menjünk tovább, Isten nevében!" Mintha remélnék, hogy magukhoz térnek káprázatukból, melyet a szokatlan napsütés mutatott. De bizony a csend oly siket volt, mintha az egész világ gyökerestül kipusztult volna, meg az a sziszegő madár is elrepült, amely az imént oly álmatagon neszezett a fán.

- Hát ezök elmenének - sóhajtott végül Gerhardus.

- Mintha bizony nem látnánk - tette hozzá Paulus.

- De vajon mért nem adunk hálát Istennek, hogy életünket megmönté? - dorgálta őket Julianus. - Mit veszejténk vajon? Néhány vég bársonyt meg aranyszövetöt. Ám mink magunk megvagyunk, jó erőben, egészségben csudáljuk az ég ragyogását, s készek vagyunk továbbmennünk, míg csak utunk végére nem érünk.

- Úgy vélöm, nem érünk utunk végére soha, hiszen immár a kezdete is milyen - sóhajtott Desiderius.

- Csak könnyebben haladunk málhák nélkül - figyelmeztette Gerhardus.

- Olcsóbban is - tette hozzá Paulus.

- Szégyönközjünk, ézös atyámfiai - folytatta Julianus a feddést. - Itt e távoli földön megmenekedénk a biztos halál torkából, s nem borulunk le, hogy hálát adjunk Istennek. Bizony boruljunk le, s imádjunk kegyös ájtatval!

Nyomban leborultak és imádkoztak. A hálaadó szavakat Julianus hangosan mondta. Azután tanakodni kezdtek. Desiderius ápékodott a sok drága málháért. Nem tudják pótolni többé. Hogy boldogulnak a hosszú úton nélküle? Hiszen, mint kalmárok, ezeket a szöveteket adták volna el az ismeretlen tartományokban. Ezekkel bizonyították, hogy igazi kalmárok. S az árukért kapott pénz elegendő lett volna visszatérésükig. Lehet, hogy életüket jelentették az áruk, hiszen olyan tartományba is kerülhetnek, ahol nem ismerik a pénzt. Szövetekért azonban mindenütt lehet szállást, élelmet vagy lovat kapni.

Gerhardus újból kijelentette, hogy a málhák eltűnésében Isten ujját látja, mert könnyebb lesz az útjuk. Csak gondot s költséget okoztak eddig. Lehet, hogy éppen a szegénységük menti meg életüket. Koldulni mindenütt lehet, sőt koldulni sem kell, ad a föld madártojást, gyümölcsöt, ha egyéb nincs. Ha meg nem tudnak majd lovat szerezni, mennek gyalog.

- Úgyis így röndölé Damankos atyánk - érvelt Paulus.

- Valahol a baj, ott a segétség - zárta be a tanakodást Julianus. - Isten kegyelme nyilvánul azban es, hogy münk négyen, kik az ország más-más részéből kerülénk összve, most együtt vagyunk, s ugyanazt akarjuk. Sőt hároman immár Bononiában es együtt valánk. Te, Paulus, noha nem valál ott, a neved ott vala, mert Paulus fráter velünk vala. Isten ujját látom ezben es. Bízzunk hát, legyünk vidámak, gyerünk vissza Matrikába, van még pénzünk, fogadjunk esmég lovakat s késérőket. Ám most nézzünk jobban emböreink szömébe.

- Nézhetsz, bizony - legyintett Paulus. - Más nép, más szöm. Olyan volt ezöké is, akár a bátor, jó erkölcsű csikóé.

- Azmondó volnék, vásároljunk árukat is - tanácsolta Desiderius.

- Nem heában parancsolá Jézus Úr, hogy sömmitök ne legyön. Meg valahány igaz s bölcs kresztyén vala ez velágon. Nékünk meg Damankos atyánk különösképpen. Sohasem alszom nyugodtan, ha vagyon valamim - intette le Gerhardus.

Visszaindultak hát, s hosszú, izzasztó gyaloglás, éjjel keserves didergés után visszakerültek megint a szerájba.

Ott a gazda s a szeráj kíváncsi utastömege nagy megbotránkozással hallgatta balesetüket. Ki hitte volna?! Sohasem szokott megesni ilyen gyalázatos dolog ezen a földön. Becsületes keresztyén ország ez. Nem idevalósiak voltak, ki láthatott beléjük! Senki sem írja a képére, ami a szívében lakik. Afféle hegyi fickók voltak, de most már hiába, bottal üthetik a nyomukat.

Így esett, hogy hosszú heteket rostokoltak még Matrikában, várva az alkalmas kísérőket, s egyre azon vitázva, vajon vásároljanak-e új árukat vagy ne.

Ezt a tétlenséget jól fölhasználta Julianus arra, hogy a városban magyarok után kérdezősködjék, de nem tudott meg semmi biztosat. Vagy sohasem hallottak róluk, vagy a Meotis-vidéki szétszórt magyarokról beszéltek, összekeverve őket kazárokkal, kunokkal, sőt oroszokkal is. Majd egy olyan erdőlakó népről szóltak, amely embert eszik s koponyákat gyűjt, majd meg összefecsegtek fűt-fát, mindenféle csodát, amiből nehezen lehetett elhinni egy szót is. A megbízható helybéli kísérők azonban nem akartak előteremni, hiába bíztatta őket a szeráj gazdája. Végezetül gyanítani kezdték, hogy nem is igen töri magát, úgy látszik, megfogadta, mindaddig nem ereszti el ezeket a derék kalmárokat, amíg egyetlen dénár csörög a tarsolyukban.

A nyári hőség nőtt, a város nappal egyre kihaltabb lett, mintha átok fogta volna meg. Reggel és este azonban ordítozva, óbégatva és veszekedve tolongtak az árusok, kínálgatva dinnyéiket, almájukat, körtéjüket, halukat meg valami tésztába sütött húst. Lovasok jöttek-mentek, szép szál olajbarna, fekete hajú, tüzes szemű fickók, pazar szokmányban, pazar fegyverekkel. Öszvér, szamár, teve cipelte Kelet javait, roskadozva a batyuk alatt, minden nemzetbéli kalmárok, görög meg mozlim papok sürögtek-forogtak a görbe sikátorokban. Fogatlan vénasszonyok, visítozó kölykök lármáztak pokoli zajjal, ökrös kordék súlyos kerekei csikorogtak a porban. Julianusék lassanként megtanulták, hogy a cirkász nép nemesei kopaszra nyírják ugyan fejüket, de a bal fülük mellett hosszú tincset hagynak nemességük jeléül. S megtanulták azt is, hogy oly gőgösek, mint a pávák, gyönyörű ruhájukban, vagyont érő fegyvereikkel, amint kevélyen lovagolnak a tömegben, s nem állanak szóba holmi kalmárnéppel, ha kísérők felől tudakozódik.

Éjjel keserves sóhajtások között tűrték a szeráj pocsék életének zaját, a parázna ringyók hancúrozását, visítozását és tombolását, a folyton jajgató sípok zenebonáját, a részeg férfiak gajdolását, verekedéseit, az egész pogány kavargást. És imádkoztak, segítse már őket innét tovább az Isten. Paulus váltig biztatta társait, kerekedjenek föl gyalog, úgy, ahogy vannak, nincs mit teketóriázni. Hiszen azt az időt, amit a lovon való utazással megtakarítanak, elvesztik a haszontalan rostokolással. És hátha találnak lovakat is, kísérőt is egy másik városban?

Desiderius azonban kitartott amellett, hogy árut, kísérőket kell szerezniök, ha kudarcot nem akarnak vallani, Julianus meg amellett, hogy nem vághatnak neki az Alániába vezető hosszú, sivár utázásnak gyalog. Megtudta ugyanis, hogy pusztaságon kell átmenniök, hogy az alánok földjére jussanak, s még lóháton is sokáig tart a vándorlás.

Egy nap Julianus a városban járkált, nézelődött, elmélkedett, amikor különös látvány ragadta meg a figyelmét. Félig mezítelen, piszkos gyermek feküdt egy kőrakás mellett, mintha meghalt volna. Az izzó nap könyörtelenül szórta rá vakító tüzét. Julianus megdöbbent. Csak nem a fekete halál ölte meg a gyermeket? Mért s hogyan került az utcára, a porba, mint valami döglött eb hullája? Mért haladnak el mellette az emberek közönyösen? Mért nem viszik, temetik el keresztyénhez méltó módon? És hátha meg sem halt, csak beteg? Vagy valami egyéb baj érte? Odasietett a kőrakáshoz s lehajolt. A gyermek mintha még élt volna, mert ajka és szempillája reszketett, s meg-megrezzent sovány, csontos, piszkos teste is, de arca sárga volt, keze tehetetlenül feküdt mezítelen mellén, látszott, csak pillanatai vannak a rövid életből, s már nem is tud magáról.

Julianus letérdelt, hogy a karjába vegye s elvigye valahová, ahol nem süt rá a Nap, nem lepik a zúgó legyek, nem járnak-kelnek körülötte részvétlen idegenek, s talán egy korty vizet vagy forralt bort adhat neki. Nyomban látta azonban, hogy már nem viheti sehova elevenen, mert sötét, hályogos szeme kinyílt, rámeredt a fölébe hajló szakállas arcra, s úgy maradt nyitva. Kinyílt a szája is, hogy utolsót sóhajtson.

Julianus mindenekelőtt keresztet vetett, s elmondta a halottért rendelt imádságot, szomorúan elgondolva, mennyit szenvedhetett ez a szegény gyermek, amíg ide jutott, hogy az út porában kell meghalnia, anyátlanul, apátlanul, testvértelenül. Majd azon töprengett, mit csináljon vele. Nyilván el kellett innen vinni valahová a városon kívül, hogy eltemesse.

Amint töprengett, s a halottat nézte, messziről fényes lovascsapat közeledett. Vágtató dobos előzte meg, szaporán verve hatalmas, tompán pufogó dobját. A csapat bíborkárpitos, aranyos gyalogszéket vett körül, melyet négy óriási termetű félmeztelen barna rabszolga vitt ütemes lépésekkel. Nem lehetett belátni, nyílását eltakarták a bíborpiros, arannyal átszőtt függönyök. A menet közeledésére mindenki a házak tövébe takarodott, leborult a porba, fejét lehajtotta, kezét előrenyújtotta.

Mire Julianus észbe kapott, s azon tanakodott, vajon ki lehet a fejedelmi személy, akit ilyen fényes kísérettel visznek, s aki előtt mindenkinek le kell borulnia, a csapat már oda is ért, egy gyönyörű, szakállas, fényes, méltóságos és kevély arcú férfiú, akinek hosszú tincs lebegett a bal füle mellett, koromfekete lován kiugratott, s korbácsát megemelve, Julianusra akart csapni. Julianus védekezésül fölemelte a karját. A lovas ordítozott valamit. Julianus ránézett, s a halott gyermekre mutatott. Erre az ápolt szakállú úr meghökkent, s önkéntelenül leeresztette korbácsát.

De a menet megállt, s egy kis tétovázó kavargás támadt.

A gyalogszék függönyét gyűrűkkel rakott kéz húzta félre, s egy szép, tojásdad, komoly asszonyi arc tekintett ki bosszúsan a függönyök közül. Erre már a cirkász úr észhez tért, fölemelte korbácsát, s lesújtott Julianusra. Az ólmos fonott szíjak végigszántották Julianus arcát, s égő nyomot hagytak rajta. Még szerencse, hogy csak ennyi történt. De a gyalogszék asszonya harsány, parancsoló, kissé mélyen zengő hangon kiáltott valamit, s a másodszor is fölemelt korbács megállt a levegőben. Ekkor egészen kidugta fejét az asszony, s pergő szóval kérdezett valamit. Julianus csak azt látta, hogy a nő homlokát és halántékát sárga arany-lemezek borítják, haja piros fátyolba van burkolva, barna nyakán nagy szemű gyöngysor remeg, gyűrűs, piros körmű keze türelmetlenül int. A cirkász férfiú lehajolt nyergéből, vállon ragadta Julianust, s a gyalogszék elé vonszolta.

Most sokáig nézett egymásra a két idegen. A magas gyalogszékből a barna arcú, sötét szemű fejedelmi szépség és a barna szakállú, vörös csíkokkal szántott arcú kalmár. Körülöttük a lovasok csoportosultak türelmetlenül, koromfekete, aranytól, ezüsttől fényes lovaikon,

komoran meredve a pimasz halandóra, aki nem borult földig a fejedelemasszony előtt. A fejedelemasszony hosszan, fürkészőn nézte a piros csíkos arcot, vonásai megenyhültek, bosszús kifejezését sajnálkozó kíváncsiság váltotta föl, piros, duzzadó ajkát összecsücsörítette.

Kissé mély hangján néhány kérdést intézett Julianushoz. De ő nem értette. Ekkor a nő görögre fordította szavait, s Julianus ki is hámozott belőle annyit, hogy azt szeretné tudni, kicsoda, s mért nem borult le előtte. Julianus görögül válaszolt. Lassan, jól tagolva mondta a szavakat, s a halottra mutatott:

- Szemem láttára halt meg ez a gyermek, imádkoztam érte, s el akartam vinni, hogy eltemessem.

Az asszony csodálkozott.

- Tied talán a gyermek?

- Nem. Én a magyeriak országából való kalmár vagyok, s ez a gyermek most halt meg, ahogy erre jártam.

- Magyeriak országából való vagy? - ismételte kíváncsian a nő, s még jobban megbámulta Julianust. Nagy, éjsötét szeme most már barátságosan pihent Julianuson. - S mért imádkoztál a gyermekért, mért akartad eltemetni?

- Mert ez az ország keresztyén, s nyilván keresztyén volt a gyermek is - felelte egy kis váddal a hangjában Julianus, mert nem tudta elviselni, hogy egy gyermek az emberek szeme láttára halt meg, s még csak rá sem hederített senki.

- Úgy, hát keresztyén vagy.

- Az vagyok. Jézus Úr nevében imádkoztam a gyermek lelkéért.

Az asszony ismét kíváncsi tekintetet vetett rá, majd odafordult a korbácsos férfiúhoz, és szapora, parancsoló hangon mondott neki valamit.

- Hol van a szállásod?

- Az északi szerájban.

- Jól van. Az ütést, amit kaptál, bocsásd meg Jézus Úr nevében. Őt is arcul verték.

- Megbocsátottam, asszonyom, sőt meg is köszönöm.

- Különös kalmár vagy - bólintott csodálkozva a nő. - Eredj békében.

Julianus homlokához emelte ujjait s meghajolt. A gyalogszék függönyei összevonódtak, a rabszolgák hatalmas vállukra kapták, a dob megperdült, s a menet továbbindult. De ottmaradt két másik rabszolga. Mogorván fölemelték a halottat, s mélyen fejet hajtva Julianus előtt, elvitték.

Amikor Julianus elmesélte a különös esetet, Gerhardus nyomban Isten ujját látta a dologban. Isten rendezte úgy az ő érdekükben, hogy Julianus éppen akkor viselkedjék kalmárruhájában is szerzetes módjára, amikor az ország fejedelmének száz között legkedvesebb felesége arra halad. Isten rendezte, hogy a cirkász nagyúr ostora Julianus arcába szántson. Az asszony szavaiból kedvező jóslatot hámozott ki.

- Meglátjátok, ézös feleim - mondta -, nem hiába kérdözte, hol lakik Julianus.

- Nem ám - sóhajtott Desiderius -, mert el akarja fogatni, le akarja üttetni a fejét, legalábbis meg akarja korbácsoltatni, amért nem borult le előtte.

- De lásd, ott nyomban megfogathatta volna! - figyelmeztette Paulus.

- Elébb meg kévánja hallgatni. És többet is kéván tudnia.

- Ugyan mit tudhatnája meg?

- Hát csak úgy véli.

Aznap este megjelent a szerájban a szép szakállú, méltóságos férfiú két másik lovas vitéz társaságában, s kevély, parancsoló hangon a magyeri kalmár felől kérdezősködött. A gazda szinte térden csúszott előtte, mellén keresztbe tett kézzel hajlongott, dadogott, sápadozott, szemét a földre sütötte. Julianust egy kunul kiabáló ember előhívta az árkádok alól, ahol társaival pihenésre készülődött. A tolmács segítségével a következő beszélgetés folyt:

- A fejedelemasszony megparancsolta, kísérjelek a palotájába.

- Mondd meg az előkelő úrnak, hogy nem vagyok egyedül. Három társam is van Magyarországból.

A tolmács megmondta.

- Azt mondja az előkelő úr, hogy három társad is tartson veled. A fejedelemasszony hallani kíván egyet-mást országotokról, királyotokról, mert magyerit még nem látott, noha sokat hallott már erről a nagy nemzetről. És tudni akarja azt is, mi járatban vagytok, mért jöttetek el országotokból ilyen messzire, hová kívántok utazni. Segítségére kíván lenni annak, akit megütöttem.

- Közöld az úrral, hogy nagy alázattal és tisztelettel járulunk a fejedelemasszony elé. Az ütésről pedig ne szóljunk többet.

- Bocsásd meg, kötelességemet teljesítettem.

Nyomban indulniok kellett a fejedelem palotájába. Julianus előhívta társait, elmondta a fejedelemasszony kívánságát, s fölszólította őket, iparkodjanak megnyerni tetszését, mert úgy érzi, Isten küldötte segítségükre.

*

A fejedelem palotáját nem lehetett éppen palotának nevezni abban az értelemben, ahogy Esztrigánban vagy Konstantinopolisban értették. A város keleti részén, alacsonyabbszerű dombon, óriási területen, magas, vastag vályogfallal körülvéve emelkedtek a kőből épült hatalmas, formátlan épületek. Több udvarra oszlott a fejedelem lakóhelye. Az épület, melyben a felesége lakott, buja kert közepén, illatozó virágágyak mélyén búját meg. Mindenfelé keskeny kőcsatornák szelték át meg át a kertet, s éjjel-nappal vízzel öntözték a tikkasztó melegben lankadozó növényeket. Pálmák, tamariszkuszok, olajfák, majdnem fekete ciprusok árasztották nehéz, édes illatukat. Valahol szökőkút csobogott.

De amilyen rideg, sőt csúnya volt az épület kívül, olyan szemkápráztatóan pazar volt belül. A padlón apró, színes kövekből kirakott mozaikok vetekedtek a drága szőnyegek ragyogásával, mozaik díszítette a falakat, mozaik meg szőnyeg, szőnyeg, száz meg száz szőnyeg. A falak körül cifra vánkosok dagadoztak, a sarokban ébenfából készült, arannyal díszített mozaikos asztalkák. Több termen haladtak át a szép szakállú, büszke úr vezetésével, némelyik kicsi volt, némelyik olyan nagy, mint egy bazilika. Az ajtók nehéz bíborkárpitjai mellett, karjukat összefonva mezítelen mellükön s mélyen meghajolva az érkezők előtt, rabszolgák álltak. Végre az úr félreállt egy függöny előtt, s bebocsátva a vendégeket, kívül maradt.

Julianusék kisebbszerű terembe jutottak. Itt még több volt a szőnyeg és vánkos, mint az eddigiekben. A falakat aranyberakás meg onix díszítette. Az egyik sarokban alacsony asztalkán csónakforma bronzmécses világított, két lángot libegtetve a homályban, egy másik asztalkán aranyedényből édes, nehéz füst kavargott. A fal mellett pedig, szemközt az ajtóval, tetőtől talpig piros meg halványzöld fátyolokban nagy, duzzadó vánkosok selymén félig hevert, félig ült a fejedelemasszony, kíváncsian nézett a belépőkre, s nyilván meglepődött, hogy Julianus nem egyedül, hanem három más kalmárforma férfiúval jön.

A fráterek megálltak a küszöbön, s ujjukat homlokukra emelve mélyén meghajoltak.

- Gyertek beljebb - mondta kissé mélyen zengő hangon az asszony -, s üljetek le. Téged ismerlek, te vagy, akit megkorbácsolt az az ostoba ember, téged hívattalak. De kik a társaid?

Julianus lassan szótagolva a görög szavakat, engedelmet kért, hogy őket is magával hozta, de összetartoznak, közös munkára vállalkoztak, s ahogy megismerte a fejedelemasszony jóságát, talán remélheti, hogy nem neheztel érte.

Ezután szerényen leültek egy-egy vánkosra. A társalgás meglehetősen nehezen, akadozva folyt, mert az írott görög, amit a fráterek tanultak - közülük is csak Julianus meg Gerhardus -, nagyon különbözött a mindennapi nyelvtől, hát még a más meg más tartományban kialakult tájszólásoktól. S idegen szavakat is kevertek már mindenütt belé, még Konstantinopolisban is, hát még ahol sokféle nemzet fiai fordultak meg, s alakították a maguk kedve, ízlése és szüksége szerint. De azért sikerült megértetniök magukat, mert mind a fejedelemasszony, mind Julianus arra törekedett, hogy megértsék egymást.

Alig foglaltak helyet, az asszony tapsolt. Karjáról leomlott a fátyol, s előbukkantak és megcsörrentek széles, drágakövekkel ékes karperecei. Fejét mosolyogva félrehajtotta, mintha le-lehúzná a homlokán és halántékán sárgálló aranylemezek súlya. Nyomban belépett egy rabszolganő, s fél térdre ereszkedve várta a parancsot. Egy pillanat sem telt belé, mezítláb suhanó, nesztelen rabszolgák alacsony lakkasztalkákat, aranytálon illatozó dinnyét, almát, körtét, fügét, perzsaszilvát, aranykancsókban italokat, zöld onixedényben ékkövekként fénylő cukrozott gyümölcsöt, más aranytálon mézes süteményt hoztak be s helyeztek a vendégek elé.

- Ízleljétek meg s igyatok is - kínálta őket a fejedelemasszony, s piros körmű ujjai közé fogva egy cukorban főtt zöld gyümölcsöt, melyről nem lehetett megmondani, hogy mi, csipkés fehér fogaival harapdálni kezdte.

A fráterek keresztet vetettek a csemegére, és tisztelettel kivettek egy-egy darabot.

Átesve az első pillanatok zavarán, Julianus elmondta, hogy Magyarországról jött kalmárok, alán földre iparkodnak a király megbízásából, el is indultak már, de vissza kellett térniök, mert kísérőik összejátszottak a rablókkal, s mindenüket elvették. Azóta itt lődörögnek az idegen városban, nem találnak megbízható kíséretet, nem kapnak lovakat, s azt sem tudják, vajon vásároljanak-e új árut, a pénzük sem elegendő, félnek, ha még egyszer megrabolják őket, mindenük rajtavész.

- Lám, ti derék, becsületes kalmárok! - kiáltott föl a fejedelemasszony, s kissé összehunyorított szemmel, de azért korántsem hidegen nézegette a szerényen ülő sovány, megviselt kalmárokat. - Milyen becsületes kalmárai vannak királyotoknak, hogy csak Konstantinopolistól Matrikáig kétszer csaptak be benneteket, ahelyett, hogy ti csaptatok volna be másokat, s megtömtétek volna tarsolyotokat arannyal.

Vidáman nevetett.

- És te - fordult Julianushoz - becsületességednek még több tanújelét adtad, amikor imádkoztál egy idegen gyermek holtteste fölött, s el akartad temetni. Sőt annyira megfeledkeztél magadról ebben az Istennek tetsző műveletben, hogy korbácsot is kaptál érte. Országunkban nemcsak súlyos veszteség ért így, hanem még gyalázat is.

- Csak azt akartam tenni, ami keresztényi kötelességem, s amit Jézus Urunk parancsolt. A korbácsütés pedig Isten különös jutalma volt érte - felelte Julianus.

- Mért igyekeztek Alániába? - kérdezte a fejedelemasszony, s öt aranykupába töltött az arany-kancsóból. - Mi dolgotok ott? Jártatok már abban az országban?

Julianus megízlelte a különös illatú, mézes italt, majd szavait jól meggondolva elmondta, hogy árukat kívánt odavinni, sohasem jártak még ott, csak annyit tudnak, hogy egy pusztaságon túl van az az ország s alánok lakják.

- Különös - mondta hosszasan töprengve a szép asszony, s lassan kortyingatott a kupájából. - És mit akartok odavinni?

- Bársonyszöveteket, arannyal, ezüsttel szőtt szöveteket.

- Különös - ismételte az asszony, letette kupáját, s megint hosszan vizsgálta a kalmárokat. - Vajon olyan ritka szöveteket készítenek-e nálatok?

Julianus nem értett a hazugsághoz. Szerényen megvallotta, hogy a drága és ritka szövetek Bononiából valók voltak, s a király állandó kalmára, Wilam szállította Esztrigánba, egyenesen az ifjabb király rendeletére. Érezte azonban, hogy a fejedelemasszony egyre kevésbé találja rendben levőnek a dolgot s megijedt. Most már nem hitt senki jóindulatú, szíves ábrázatában, tudta, a képmutatás olyan művészetét fejlesztették ki ebben az országban, hogy ölelés közben is érheti tőr a hiszékeny szívet. És csakugyan, a fejedelemasszony némi töprengés, bólingatás után elnevette magát s fölkiáltott:

- Nem is vagytok ti kalmárok!

- Ó, nagy hatalmú, jóságos fejedelemasszony! - kiáltott föl Julianus.

Gerhardus, aki értette, mit beszélnek, szintén megdöbbent, a másik két fráter azonban, akinek sejtelme sem volt a görög nyelvről, csak figyelt, iparkodva az arcokról leolvasni, miről van szó.

- Kik vagytok? - kérdezte szinte suttogva a fejedelemasszony s egészen előrehajolt vánkosain.

Julianus úgy érezte, szakadék elé taszították, most kell ugrania vagy így vagy úgy. De azt is érezte nyomban, hogy alakoskodó tehetsége csődöt mondott. Ha azt mondja, kalmárok, menthetetlenül lezuhan, ha azt, hogy szerzetesek, talán átlendül, ha nem tudja is, mi lesz később. Keresztet vetett hát s kimondta:

- Igazad van, nagy hatalmú, jóságos asszony.

Az elégedetten mosolyogva bólintott.

- Hát kik vagytok? Tán nem is magyeriak?

- Magyeriak vagyunk, Damankos atyánk szerzetbéli fráterek.

- No lásd. És téríteni mentek Alániába.

- Nem oda, még tovább.

- Hová?

Julianusnak most jobban megoldódott a nyelve. Mintha kalodából szabadult volna, egyszerre könnyűnek, vidámnak érezte magát. Bőven elmondott mindent. Hogy a magyarokhoz indultak, akik valahol Keleten laknak, azt sem tudják, hol. Beszélt Ottó fráterről, aki hírt vitt róluk hazájába, de úgyszólván semmi bővebbet nem mondhatott, mert úgyszólván csak a halotti szentséget tudták föladni neki, mint agyonhajszolt paripa futott hazáig, s otthon összeesett. De ő ifjúkora óta kutat a magyarok után, s bizonyos a dolgában.

- Mért nem mentek Kijóvon át? - kérdezte a fejedelemasszony. - Nem volna úgy könnyebb Keletre jutnotok?

- Hallottuk, s hagyományaink is beszélik, hogy az asszaszin hegyek mentén is kell magyaroknak lenniök, hátha ők azok, akiket keresünk. Ha meg nem ők, mint hiszem, akkor tán többet tudnak mondani a másikakról. És Kijóvon át veszedelmesebb is az út. Pogány népek élnek ott az erdőségekben, amelyeket az oroszok sem tudnak megfékezni. Bizonyos, hogy már megöltek volna mindnyájunkat.

Most hát nem volt semmi titkuk, s a fejedelemasszony elégedetten bólintott. Sötét szeme rajongással tekintett a négy hallgatag kalmárra.

- Már ott az úton sejtettem, hogy nem vagy igazi kalmár - mondta csöndesen. - Ha kalmár lettél volna, elsőnek vetetted volna magad a földre, amikor meghallottad a dobszót. Az elhagyott gyermeket meg sem láttad volna. S mikor korbáccsal ütöttek, nem viselkedtél volna olyan szelíden, ahogy csak Jézus igaz szolgái viselkednek. Nem bocsátottad volna meg olyan könnyen, sőt nem vetted volna ajándéknak. Az igazi keresztyénséget csakúgy nem lehet titkolni, atyám, mint a gonoszságot vagy nyomorúságot. Tiszteltelek eddig is - folytatta még csöndesebben, szinte megrendülve -, de most, hogy mindent elmondtál, még mélységesebben tisztellek. Kérlek, add rám áldásodat.

Gyors mozdulattal térdre emelkedett, s fejét alázatosan meghajtva várta Julianus áldását.

A frátereket kimondhatatlan öröm töltötte el. Bár Desiderius egyre gyanakodott, nem ugrik-e föl a szép, előkelő asszony, nem kiált-e kárörvendezőn, nem tapsol-e a függönyök mögött leselkedő testőrzőknek, nem rontanak-e ki vérben forgó szemmel, meztelen karddal, hogy megöljék s valami mély gödörbe hajigálják őket. Gerhardus arca ragyogott, Paulus álmélkodva nézte a váratlan jelenetet, s magyarul dörmögte:

- Meg akar térni, vagy tám már kresztyén? Megmondád, hogy szerzetösök vagyunk?

- Megmondám, mendönt megmondék, özös atyámfiai! - kiáltott föl Julianus. Majd az asszonyhoz fordult, s hálatelt szívvel imádkozván, megáldotta.

Ezután egészen más hangulat kerekedett felül a társalkodásban. A nő nem volt már kételkedő s kissé kötekedő fejedelemasszony, egyszerű, okos, kissé szomorú asszony volt, tele tisztelettel, csodálattal, lelkesedéssel a magyeri fráterek iránt. Mintha nem Kelet legdrágább fátyolai takarták volna kígyózó, délceg, karcsú termetét, mintha nem fogták volna ragyogó aranylemezek pompázó koronába a homlokát, mintha nem hevert volna dagadó vánkosokon, mintha nem ültek volna valamennyien mozaikokkal díszített teremben, súlyos függönyök között, s nem állott volna előttük arannyal berakott lakkasztalka nehéz kancsókkal és tálakkal. A mécslángok kedvesen libegtek, az idő gyorsan múlt. Halálos csend ölelte őket magába, mintha a föld alá kerültek volna vagy rettentő magas hegycsúcsra. Olyan őszintén s egyszerűen beszélgettek, mintha mindig ismerték volna egymást.

Julianus lelke megáradt. Részletesen elmondta tervüket, majd arról beszélt, hogyan bukkant gyermekkorában egy klastrom kódexében az első nyomokra, hogyan került társaival Bononiába, hogy építettek azután új klastromot. Beszélt Domonkos atyáról meg Franciscusról,

a csodákról, Domonkos prédikációjáról Bononiában, a spoletói völgy isteni bölcsőjéről, ahonnét az újjászületett krisztusi szeretet és alázat ragyogó napja kelt fel. Beszélt a havaselvi kunokról. Majd meg ismét áttért Magyarországra, s nagyjából elmondta a magyarok történetét. Egyre több és több szó jutott eszébe, egyre könnyebben mondta ki az itteni kiejtés szerint. Az asszony is egyre érthetőbben szólt. Egy-egy kérdéssel továbblendítette Julianust, telhetetlen örömmel hallgatta szavait. Gerhardus is közbevetett egy-két szót, vidám megjegyzéseivel mosolyra gerjesztve a gyönyörű vendéglátót.

- No de hát hogy állasz te a lelkeddel, leányom? - kérdezte végül Julianus szelíden a fejedelemasszonyt.

Az elgondolkozott. Sokáig nézegette piros papucsa orrát. Sóhajtott. Finom, piros körmű kezével többször végigsimította homlokát.

- Ez az ország s ez a nép keresztyén - mondta csöndesen. - Én is keresztyén vagyok. Keresztyén a fejedelem is. De láttad, milyen keresztyénség ez! Az úton részvétlenül halhat meg a gyermek, a derék kalmárokat becsapják, kifosztják, mindenfelé tombol a kegyetlenség, erőszak, rablás, hazudozás. A fejedelemnek, mint tudjátok, száz felesége van. Gyalázat ez, paráználkodás, de nem panaszkodhatom, hiszen én vagyok az első. Ha ő meghalna, amitől Isten óvjon, én uralkodnék tovább. És mégis keserűség tölt el, mert vajon nem a keresztyénség megcsúfolása-e ez a pogányokhoz illő paráznaság? Népem erős, bátor, becsületes, de nem tudja, hol végződik a pogányság s hol kezdődik a keresztyénség. Bizonyos, hogy amikor titeket kiraboltak, rablóitok nem gondoltak semmi rosszra, sőt imádkoztak, keresztet vetettek, mielőtt a vállalkozásba belefogtak volna. A szép siker hálaadó imádkozásra indította őket. De hát lehet-e másként, ahol a tengerből úgy vetődik partra mindenfelé ország csőcseléke, mint a szemét és döglött hal, mint az üres kagyló? És gondolhatnak-e másként az országon keresztülkasul vonuló kalmárokra, mint megcsapolni való tömlőkre? Hiszen ezek a kalmárok, maguk is többnyire istentelen csalók és rablók lévén, ott csapolják meg őket, ahol tudják. Jézus megmutatta az utat, de vajon mikor járhatunk rajta? Látjátok, atyák, keresztyén vagyok én is, de tűrnöm kell, hogy a fejedelem, Isten száz esztendeig éltesse, pogány paráznaságban éljen kilencvenkilenc asszonnyal, éppen annyival, mert ez a régi törvény. Noha tudom, hogy hitem szerint nem egyéb ördögi bujálkodásnál. Kilencvenkilenc asszony, a világ minden tájáról, szőkék, barnák és vörösek, fehér bőrűek és feketék, délcegek és alacsonyak, kövérek és soványak, müszülmének, keresztyének, mindenfelé pogányok... Hát az a nép, mely mindig a földből kitörő tüzet, a Sátánt imádta, ha keresztyén is, vajon nem borul-e le ezután is a lobogó föld alatti tűz előtt?

Így panaszkodott és mentegetőzött a fejedelemasszony, s arca egészen elszomorodott.

- Imádkozzatok érettem és népemért - fejezte be végül. - Kérjétek Istent, küldjön hozzánk olyan térítőket, mint ti vagytok, s vezessen mindnyájunkat a jámborság útjára.

Ekkor belépett a szép szakállú fényes úr, s mellén keresztbe tett kézzel mélyen meghajolva, nagy tisztelettel mondott valamit. A nő bólintott.

- A fejedelem érkezésének ideje van itt - mondta Julianusnak. - Most hát elbocsátlak benneteket. De mert kalmárok lévén - tette hozzá mosolyogva -, áruitokra szükségetek van, s az én országomban raboltak ki benneteket, fogadjatok el tőlem némi kárpótlást.

Ismét szólt valamit a meghajolva váró úrnak, mire az gyorsan kihátrált.

- Mindenért kárpótoltál, asszonyom - szabadkozott Julianus.

- Most ölet meg - súgta Desiderius.

- Megvigasztaltatok, megerősítettetek - jelentette ki a fejedelemasszony, s elhárító mozdulatot tett szép karjával. - Öröm élnem, mert tudom, vannak férfiak, akik esztendőkön át küzdenek igazukért, életüket adják Jézus Urunk igéjéért, s akkora szeretet van bennük, hogy éjt nappallá téve szenvednek távoli véreikért, noha sohasem látták, azt sem tudják, hol élnek, sőt élnek-e valójában. Ezért megillet a kárpótlás, a hála és köszönet.

- Nem kívánunk semmit, sőt köszönjük, hogy jó szívvel voltál hozzánk, s reménységet öntöttél belénk - szabadkozott Julianus. - Imádkozunk érted és népedért, köszönjük, hogy megpróbáltatásban részesültünk.

- Reményre nektek nincs szükségetek. Aranyra van szükségetek csupán. Íme, vegyétek jó szívvel. És vezessen titeket az Isten. Találjátok meg véreiteket, s legyetek boldogok Jézusban!

Az ápolt szakállú úr belépett, s mély hódolattal arannyal átszőtt selyemerszényt nyújtott át Julianusnak.

- Kíséretet is kaptok. A gyermeket pedig keresztyénhez illően temettetem el.

Intett, hogy egy szót sem többet. Most megint fejedelmi asszony volt, nem tűrt ellentmondást. Így hát Julianusék fölemelkedtek helyükről, mélyen meghajoltak, s Jézus nevével búcsúztak. Miközben kifelé hátráltak a teremből, látták, hogy az asszony arcán csillogva gördül le két könnycsepp.

Az előkelő úr kivezette őket a házból, keresztül a mécsvilágban borongó, cifrán ragyogó termeken, az összefont karral álló hatalmas rabszolgák mellett, majd a sötétbe borult kerten át a kapuhoz. A faóriások feketén sátoroztak a hűvösödő estében, a csatornákban halványan csillogott a csobogó víz ezüstje, a virágok nehéz illata megfeküdte a mozdulatlan levegőt. Julianusék mintha álomvilágban bandukoltak volna.

- Vajon nem öl-e meg ez a sötét arcú vitéz? - suttogta Desiderius.

- Szégyelld aggodalmaidat - vetette oda ugyancsak suttogva Gerhardus.

- Haj, be szép asszony vala - sóhajtotta Paulus.

Julianus reájuk szólt:

- Egyikőtök se gondoljon rá mint asszonyra. Nem vala ő más, mint a csudálatos angyal, azki megjelönék előttem Bononiában, egyház lépcsőjén, a napfényben.

Mire kívül kerültek a vályogpalánkon, s a nehéz kapu döngve becsapódott mögöttük, megálltak, s egymásra néztek a sötétben.

- Aztól tartok, fölébredünk - dörmögte Gerhardus.

- Megvan a tarsoly, ézös fráter? - kérdezte Paulus.

- Megvagyon.

- Hát mégsem álmodunk - sóhajtotta boldogan.

S egyszerre mind a négyen összeölelkeztek.

*

Másnap ötven válogatott vitéz állított be a szerájba fekete lovakon, csillogó fegyverzetben. A gazda orrával szinte a földet túrva rohant eléjük. A vitézek feje a magyeri kalmárokat kereste. Csak Gerhardus meg Desiderius volt otthon, Julianus Paulusszal a bazárba s a tengerpartra ment, hogy árukat vásároljon. A tolmács azonban reszkető ajakkal mondta, hogy ezeket a vitézeket a fejedelem küldte, hogy Alániáig kísérjék a kalmárokat, s fejükkel felelnek minden elhullott hajszálukért.

Másnap hajnalban lóra ültek, s kivonultak a szerájból.

Útjuk most valóságos diadalmenet volt. Ahol vagy hat héttel ezelőtt leverve, kifosztva, elhagyatva kutyagoltak visszafelé a szörnyű városba, most ötven nagyszerű vitéz kíséretében lovagoltak fekete, válogatott paripákon, melyek úgy dobálták a csótárt, úgy szedték karcsú lábukat, mintha lakodalomban volnának. A hűvös, lucskos hajnalban szaporán ügettek a Kuban völgye felé, a sötétben derengő lankás vidék erős, üdítő földszagot árasztott, s a fák oly nyugodtan álltak a tájban, mintha a négy magyerit őrizték volna. Csak messze Délen villogott a pokoli tűz vörös fénye.

- Isten nevében s jorgalmában haladjunk immár tovább - kezdte áhítatosan Julianus, s mély hangja végigdöngött a csendes mezőn - kijelölt utunkon. Hálát adunk neköd, Istenünk, hogy idáig elvezéröltél, s felénk fordejtád képedet, valamikor bajban valánk, s gyönge szüvünk aggódásban sepedék. Csudálatos eszközökvel sietél segítségünkre, megmutatád őrző angyélodat egy asszony alakjában, s az ő kezével ragadád meg tétovázó lelkünköt. Köszönjük, Istenünk, Atyánk, jóságodat s gondviselő jorgalmadat. Kérünk, vezess immár tovább utunkon, valamerre sejtelmeink hívnak, tudjuk, a Te biztatásaid azok, a Te suttogó szavad szól általuk. Add, hogy mindég biztosan szóljon, velágosan intsön, szeretetvel suttogjon. Mutasd meg szüvünkben az irányt, amerre hegyekön, völgyekön, sivatagokon s vadonokon által, ezör veszödelöm és késértés szakadékán által igyenöst elhagyott véreinkhöz jutunk. Biztogasd űköt es, jönnek immár távol Nyugatról, a jó hírvel, Jézus Úr Evángéliomával. Tarts meg münköt, s tartsd meg űköt es jó erőben, hogy kitölthessük rájuk milosztodat, s ők béfogadhassák a Te dücsőségödre, Jézus Urunk örömére. Add, hogy a szeretet sohase csökkenjék bennünk, s egyetlen fegyverünk legyön mendön harcban, gonoszság s megkésértetés ellen. Erősejtsd szüvünket a tűrésre, fáradalomra, verrasztásra és rémületre, testünköt az éhözésre és szomjúságra, járásra és verrasztásra.

A lovak szaporán ügettek, horkoltak egyet-egyet, csörögtek a szerszámok és fegyverek, nyikorogtak a nyergek. Julianus hangja egyre méltóságosabban, meghatottabban és áhítatosabban szárnyalt a messze táj elhagyatott csendjében.

- Urunk, hatalmas Istenünk! Elhagyánk a fészket, melyben gyönge madárfiókák valánk, s repeső szárnyunkval keressük azt a régit, melyből eleink büszke sasokként kirepülének. Mert maradának ott még sasok, és münk, mint tudod, őket akarjuk megkeresnük, meglelnük, s nékik a Te olajágadat elvinnünk, hogy ne sasok legyenek immár, hanem a Te Egyházad szöléd galambjai. Add, hogy reánk ösmerjenek, noha mások vagyunk immár, add, hogy színünkön meglássák a szeretet vonásait, szömünkben az igaz krisztusi és atyafiúi szeretet könnyét és ragyogását, homlokunkon a Te igazságod és hited fényét, kezünk szorejtásán a megbonthatatlan zár szorejtását, mely münket ezör meg ezör mérföldekön által es öszveköt. Add, hogy magunkot a nehéz úton megtartva vidám szűvvel, fáradatlanul köszöntsük űköt, s megölelvén, bévezessük a Te örök birodalmadba, Jézus Úr szeretetébe, velágosságába, s a magunk küsded országának fenyögetött térségeire, mindnyájunk erősödésére, megmaradására. Tudjuk, atyánk, hitvány, ostoba, gyámoltalan férjfiak vagyunk, botladozók a Te utadon, gyöngék a megkésértetésben, gyakorta igaztalanok, s a szeretetben es ingadozók. Méges, ne vondd meg tőlünk támogató segétségödet, jó Atyánk, sőt szánj meg bennünket, mert gyöngék s bínesek vagyunk. Tekénts reánk e nagy idegönségben, miként eleddég es tekintél, s lásd meg szegény fiaidat, azkik ösmeretlen tartomány földjén, ösmeretlen vitézök kíséretében, kiknek nyelvét sem tudják, sietnek ézös atyafiaik felé és Tefeléd. Nyisd meg előttünk a högyeket, válaszd szét a vizeket, adj füstoszlopot nappal, tűzoszlopot éjjel, hogy lássuk, merre haladjunk a pusztában. Add, ó, jorgalmas Isten, hogy egy falatunk kettőt tegyön, ha nincs mit önnünk, egy korty vizünk kettőt tegyön, ha nincs mit innunk, egy szál üngünk kettő legyön, ha fázunk, egy

csizmánk kettő, ha szakadozik rólunk, egy biztató szavunk százat tegyen, ha csüggedözzünk, egy sóhajtásunk ezöret, ha Hozzád fohászkodunk! És te, Maria Nagyasszony, azkinek első kerálunk fölajánlá küsded népét, az anya kegyösségével és szölédségével mosolyogj ránk Fiad mellől a fényösségből. Elhallgatott egy pillanatra, majd akadozó szóval folytatta:

- Ha kedég úgy látnád jónak lelkünk üdvösségéérte, hogy elvesszünk az idegön földön, s kigyappanjék kezünkben a kicsiny tűz, melyet atyánkfiaihoz viszünk, add, hogy akaratodban békén megnyugodva, sőt parancsolatod megköszönve hajtsuk örök álomra árva fejünköt, s nyisd meg lelkünk előtt ragyogó országodat, hogy fennszóval dücsérve nagyságodat, bémönjünk Hozzád, s vigadozva boruljunk Eléd, Jézus Úr és az ő Anyja elé, mendön üdőkre áldván Tégöd. Ámen.

- Ámen, Ámen, Ámen - dörmögték a fráterek a homályban innen is, onnan is, és keresztet vetettek.

- Most kedég éneköljünk, ézös atyámfiai, mert vígan kell haladnunk, amég csak utunk végére nem érünk.

Harsányan rágyújtott egy psalmusra, s a három fráter még harsányabban s meg lelkesebben vágott bele. Messze-messze hullámzott az ének, emberek és lovak fölvidultak tőle. Keleten földerengett a Nap első üzenete, vékony, ezüstös csík a látóhatár szélén, amerre a pusztaság kezdődik.

Hetedik rész

Éppen tizenhárom napig lovagoltak olyan lakatlan, füves-bokros területen át, ahol egyetlen embert, egyetlen házat vagy sátrat, egyetlen nyájat vagy csordát sem láttak. A magukkal vitt élelemből éltek. Patakot, forrást találtak elegendőt, s a kísérők tudták is, hol kell keresniök, így mind nekik, mind lovaiknak volt italuk. Az út rendben folyt. A rekkenő délidőt pihenésre, legeltetésre használták.

Amikor a pusztán túljutottak, s egy eléggé széles, tiszta vizű folyóhoz értek, a vitézek vezetője kijelentette, hogy a parancs eddig szólt, most már menjenek tovább maguk, Alánia lakott tartománya következik immár. Tisztességesen elbúcsúztak egymástól, a fráterek megköszönték a kíséret szívességét, s négy málhás lovukkal maguk indultak útnak, egyre csak kelet felé tartva. A vidék mind változatosabb lett, noha dél felől lassan egészen a távolba vesztek az asszaszinok hegységének fehér csúcsai. Erdős, vizes síkság következett. Egynapi lovaglás után, a hosszú utazástól elcsigázva, a lovaglástól kimerülve nyomorúságos faluba értek. A fából vagy vályogból rakott hitvány házacskák közül nagy zenebonával félig mezítelen asszonynép, gyermekek hada meg néhány mogorva, szakállas férfi sereglett elő, hogy megbámulja a kalmárok csengős csapatát. Julianus nyomban megszólított egy tekintélyes arcú, magas, vállas, szakállas öreget valamennyi nyelven, amit csak tudott, hol kaphatnának szállást és élelmet. De az öreg csak a fejét rázta, a nép meg bámult, röhögött és csodálkozott. Így semmire sem menvén, a fráter pénzt vett elő tarsolyából, fölmutatta, kezével-szájával az evést jelezte. Erre fölragyogtak az arcok, a szemek sóváran tapadtak a pénzre, s valamennyi fej hevesen integetett. A szakállas vén, akiben a fráterek a falu öregjét gyanították, intett nekik, hogy kövessék. Így aztán csakhamar letanyáztak egy vályogház udvarán, ahol két ló legelészett négy fehér tehén társaságában, s kíváncsi kecskék bámultak szakállukat rázva a jövevényekre, mintha ők is a falu vénei lettek volna.

Julianusék buzgón hálát adtak Istennek, hogy megsegítette őket, s letelepedtek a ház előtt. Vagy tíz gyermek ácsorgott körülöttük. Csakhamar előkerült egy fiatal asszony meg egy fiatal, szakállas férfi - nyilván az asszony ura -, és szíves mosollyal tejet, sajtot meg köleslepényt adott át nekik. Megáldván az eledelt, jóllaktak, s egy fa tövében levackoltak málháikra, hogy aludjanak.

Az este leszállt, a falu elcsendesedett, a fráterekre mély álom borult. Egyszer csak Julianus arra ébredt, hogy valaki megragadja a vállát. Riadtan fölemelkedett. Először azt hitte, valamelyik fráter költögeti, de nyomban kiderült, hogy sokkal durvább kezek kapkodnak körülötte. Sőt nemcsak körülötte, hanem a torkához is. Rémülten kiáltott Gerhardusnak, de szava elfulladt. Még magához sem tért ijedtségéből, csuklói és bokái máris oly szoros gúzsba voltak kötve, hogy nyögött kínjában.

- Uram Jézus, elveszénk - sóhajtotta rémülten, s homlokát kiverte a verejték. - Fussatok, fussatok! - kiáltotta görcsösen.

Ők azonban éppúgy nem futhattak, mint Julianus, mert ugyanabban a pillanatban, amikor ő, hasonlóképpen jártak. Kétségbeesetten kiáltoztak, hadakoztak, de hiába. Csakhamar ott feküdtek mind a négyen sorban, egymás mellett a harmattól lucskos fűben, s a csendes éjszaka részvétlenül hunyorgott rájuk csillagfényével.

A félhomályban egész sereg sötét alak futkosott összevissza, azt sem lehetett tudni, hányan vannak, egyikük sem szólt. Még csak egy rikkantást sem lehetett hallani.

Jól összetanultak mindnyájan, mindegyiknek megvolt a maga kiszabott feladata.

- Imádjunk, ézös fráterek - kiáltotta Julianus társainak. - Itt veszünk mindahányan, Isten akaratából.

- Atyánk, fogadd be szegény lelkünköt - könyörgött Desiderius.

- Nem hiába jövénk éppeg tizönhárom napig - mondta Gerhardus.

- Búcsúzzunk el hazánktól s életünktől - figyelmeztette őket kínosan nyögve Julianus.

- Csak egy küssé kötöztek volna lazábban - panaszkodott Paulus fráter.

- Most immár halálunkig jó leszön így is - békítette Gerhardus.

Egyelőre azonban nem jött senki a késsel, hogy elvagdossa torkukat, mint a csirkékét, hanem mind a lovak körül sürögtek. Nagy sebtében fölrakták a málhát, fölkantározták a hátaslovakat, azután valamelyikük lóra ült s elnyargalt a sötétben. A lovak nyerítve köszöntek el gazdáiktól.

- Most kerülünk sorra mink - nyögött Desiderius. - Ó, Istenünk, hatalmas Urunk, add, hogy utolsó leheletünkig a te szerelmedben maradjunk! Ámen.

- Julianus! - rikoltott vad kétségbeeséssel Desiderius. - Ézös atyámfia! Imádj érettem, reszketök!

- Legyetök erősek, ézös atyámfiai - dünnyögte Julianus csillapító hangon, mintha kisgyermekekhez szólott volna. - Mi rossz érhet? Még ez órában bémegyünk Isten örökébe.

- Circumdederunt me... - gyújtott rá a komor énekre Gerhardus.

- Most jönnek immár! Jaaj! - rikoltotta Desiderius, s kiáltása vad üvöltésbe csapott.

Két alak lépdelt hozzájuk, a homályban ezüstösen villogó késsel a kezében. A fráterek nagy nehezen térdre vonszolták magukat, s összekötözött kezeikkel mohón keresztet vetettek. Fejüket alázattal lehajtották, hogy így fogadják a lecsapó kést. A kések azonban nem csaptak le, a két sötét alak megragadta ugyan kötelékeiket, de nem azért, hogy szíven szúrja vagy elmesse torkukat. Igen, megragadták őket, kivonszolták a ház mögött sötétlő cserjésbe, s rájuk ordítva rekedt, parancsoló torokhangon, otthagyták őket Isten nevében.

A fráterek először még várták a gyilkolás bekövetkeztét, de a világ elcsendesült, kihalt, csak a levelek zizegtek sejtelmes suttogással az éjszakai szellőben.

Amikor már hosszú ideig hallgatóztak, s nem hallottak semmi gyanús neszt, végképp megbizonyosodtak róla, hogy életük megmaradt, noha minden egyebük odaveszett.

- Mégsem ölnek meg - sóhajtott boldogan Desiderius.

- Nyilván kresztyénök ők es - toldotta meg Gerhardus fráter.

- Ez első pillantásra látszott rajtuk - mondta mosolygó hangon Paulus.

- Hát most mit míveljünk, atyámfiai? - kérdezte Julianus. - Húzódjunk csak összve s minekutána hálát adtunk Istennek, vizsgáljuk meg töviről hegyére a dolgot.

Elvagdalták egymás kötelékeit, majd összébb húzódtak, s halkan imádkoztak. Azután Desiderius kifejtette, hogy legjobb lenne visszafordulniok Matrikába, s újból a fejedelemasszony támogatását kérniök. Gerhardus figyelmeztette Desideriust, hogy előre megmondta: jobb üres kézzel utazni. Azután hevesen kikelt az ellen a terv ellen, hogy ismét árukat vásároljanak, s újra kiraboltassák magukat.

- Még most sem látod Isten ujját, ézős fráter? - kérdezte Desiderius. - Nemde megbizonyejtá Napnál világosabban, hogy a szent szegénység fogadalmát megszegnünk nem szabad? Íme, két ízben fosztának meg, miként ludakat, s bizonyejták be, hogy híveknek kell maradnunk Jézus Úr és a szörzés parancsolataihoz. Most érközénk odáig, ahol kezdenünk kellett volna. Ám mink valóban kalmárok akaránk lönni, ahelyött, hogy szörzetösök löttünk volna, s úgy is járánk, miként kalmárok.

- Én is amondó vagyok - magyarázta Paulus -, hogy Gerhardus atyánkfiának vagyon igazsága. A szegénység parancsolatját még azkor sem szabad megszegnünk, ha nem járunk szerzötösök képébenne. Hanem kalmárok képébenne. Hálát adok Istennek, hogy szabadon mehetünk tovább.

- Igaza van Gerhardus meg Paulus fráternek - hagyta rá Julianus. - Isten ujja, hogy kétször fosztának meg. Vegyük alázatval az intést, és haladjunk úgy, ahogy vagyunk.

- Induljunk is nyomban - ugrott föl Gerhardus.

- De mikor érközünk így Magna Hungariába? - aggódott Desiderius.

- Amikor Isten bölcsessége jónak véli - zárta be a vitát Julianus és fölkelt. - Induljunk vidám szüvvel, röttenthetetlen nyugalomval. Isten meghagyá életünköt, mert szándéka vagyon vele, s elvövé áruinkat, pénzünköt, mert nincs velük szándéka.

Nyomban nekivágtak a sötét éjszakának, és a csillagok után igazodva gyalogolni kezdtek a sűrű fűben.

*

Alánia népe valóban keresztyén volt, de a fráterek csak akkor bizonyosodtak meg erről egészen, amikor már heteket töltöttek a tartományban. Ha csak átlovagoltak volna rajta, biztos kíséret mellett, sohasem vették volna észre, hogy keresztyén. Mert ezt bizony nehéz is volt észrevenni. Valahány falvat útba ejtettek, a berena kapujánál hatalmas termetű, zordon férfiak állították meg őket, talpig fegyverben. Sőt a mezőre kivonuló asszonyokat és rabszolgákat is fegyveres csapat kísérte s őrizte, nehogy a szomszéd falu népe megtámadja s halomra gyilkolja őket. Julianusék mindenfelé ilyen fegyveres őrizet mellett dolgozó népet láttak a mezőkön, bent a faluban pedig kardosan, íjasan, pajzsosan s dzsidásan jártak-keltek a férfiak, mintha háborúba gyülekeznének vagy ostromot várnának. Most derült ki, hogy milyen jót tett a fráterekkel az Isten. Ha áruik, lovaik lettek volna, nem vitték volna el szárazon. Még tán meg is ölték volna őket.

Eleinte nem tudták okát adni, miért jár-kel minden férfi a legkisebb, legtetvesebb faluban is talpig fegyveresen. Miért őrködnek ezek éjjel-nappal oly buzgón, miért kísérgetik munkára menő asszonyaikat s rabszolgáikat, miért silbakolnak a mezőn bizonyos terv szerint kijelölt őrhelyükön, miért kísérnek minden fáskordét az erdőből íjjal-dzsidával. Ha értettek volna a nép nyelvén, megkérdezhették volna, amikor koldultak, szállásért könyörögtek. Ám valahány nyelvet Julianus tudott, az itt mind haszontalan volt. Integetve kéregettek, integetve köszönték meg a sovány alamizsnát, a bokor tövében vagy szénaboglya mellett adott szállást, az ital vizet, integetve mondtak búcsút, hogy végeérhetetlen gyalogútjukat folytassák. Annyit azonban mégis megállapítottak, hogy valahány falu, annyifajta ember s annyiféle nyelv. Néhol alacsony, zömök, barna emberek laktak, néhol magasak, soványak és szőkék, néhol vállasak, behemótok és feketék. Nyilván más és más országocska volt itt minden falu és minden határ, s mint Desiderius mondta, más és más „kerál” uralkodik fölöttük, a maga kicsiny határain belül.

Nyilván ez volt hát az oka annak, hogy olyan vigyázó szemekkel őrködtek a maguk biztonsága és vagyona, sőt élete fölött.

Egyszer olyan faluba értek, amelybe nagy üvöltözéssel, átkozódással, sírással-jajgatással vagy tizenöt csúnyán összekaszabolt, megtépett, véres halottat cipeltek be saroglyákon. Mi más történhetett itt, mint hogy a szomszéd falu fegyveres népe rajtuk ütött, s ellátta a dolgukat? Abból, ahogy összevissza futkostak, kiabáltak, és bizonyos irányban az öklüket rázták, a vak is láthatta, hogy a szomszédos országocska népére küldenek átkokat, s fogadkoznak, hogy kiirtják őket mind egy szálig.

A négy koldusbotra jutott kalmár útja ezen a földön állandó rettegés, menekülés volt. Minden este azzal a sóhajtással feküdtek le: „No, a következő hajnalt sem fogjuk meglátni!" És azzal keltek: „A mai napot sem töltjük el ezen a viharos földön!" Minden órájuk készülődés volt az utolsóra, minden imádságuk könyörgés a menekülésért, hálaadás a pillanatnyi szabadulásért.

Végezetül pedig megtudták, miért keresztyének mégis. Nemcsak azért, mert elvadult s tanulatlan papjaik megkeresztelték őket, hanem azért is, mert a kereszt legszentebb jele előtt megtorpant minden vadságuk, bosszúvágyuk. Egy sötét nap, amikor fenyegető villámlással komoran közeledett a vihar, és a magasban kavargó szél szilajul vitorlázó madarakat sodort Délről Észak felé, lóháton s kordékon loholó tömeggel találkoztak. A kordék rakva voltak tömlőkkel és gyümölccsel teli kosarakkal, a lovakon férfiak, asszonyok ültek vegyest, minden fegyver nélkül. Gerhardus csodálkozva megállt, s mintha kísérteteket látna, fölkiáltott:

- Hiszen ezöknél nincs sömmi fegyver!

Valamennyien bámulták a csudát, s azt hitték, káprázatot látnak. Majd meg azt, hogy fegyvereiket valahogy elrejtették. De ennek nem volt semmi nyoma. Paulus találta ki a titok nyitját, megpillantván a hosszú rúdon vitt keresztet egy dús szakállú, lobogó hajú férfi kezében. Amikor a négy kalmár alakja váratlanul előbukkant egy fenyegetően suhogó facsoport mögül, a lobogó szakállú ember nagyot kiáltott érthetetlen nyelvén, s magasra emelte a keresztet. Julianus és társai természetes alázattal letérdeltek, fejet hajtottak, s keresztet vetettek a szent jel előtt. Csak Paulusnak jutott eszébe a tisztelet megadása után nyomban, hogy ezeket a kereszt védelmezi, azért vonulnak olyan bátran, minden fegyver nélkül. A lobogó hajú-szakállú férfiú a papjok lehetett, bár korántsem hasonlított paphoz.

- Mégis vagyon bennük embörség! - kiáltotta boldogan Paulus. - Ha papjokkal s kresztvel vonulnak, biztonságban vannak. Még a dúvadak is tisztölik Jézus Úr szenvedéseinek legszentebb jelét!

- Ez nyilván a processiók miatta vagyon így - vélekedett Julianus. - Mégsem löhetnek oly gyalázatosok, ördöngtől megszállottak, ha már kresztvíz érte fejöket, hogy belegázoljanak a processiókba, s üsjék-vágják a Megváltóhoz kenyergő híveket.

- Igenyöst, csakhogy ez nem volt processió - kételkedett Desiderius.

- De papjok halad az élön, s így némiképpen az, noha nem az - vitázott Gerhardus.

- Ki tudja, hátha az ecclesia javait viszik.

Ez a kis esemény igen megvigasztalta őket. Látták, hogy a legvérengzőbb népekben is van egy szikrája a jóságnak, Isten kegyelmének. Később az is kiderült, hogy az olyan magányos, fegyvertelen, békés, főképp nem idevalósi utasok keresztet visznek, s mutogatják, ha fegyveresekkel találkoznak. Így nem éri őket bántódás. Ezért letelepedtek a fűbe. Gerhardus hosszú husángokat vágott, s valamennyien hozzáláttak, hogy keresztet készítsenek. E magasra emelt jel védelme alatt azután biztonságosan gyalogoltak, könnyen beengedték őket a kapun, első intésre adtak alamizsnát meg fekvőhelyet, s nem néztek rájuk olyan görbe, fenyegető, komor tekintettel.

*

Éppen egy hónap telt el azóta, hogy elindultak Matrikából, amikor Kelet felől, a látóhatár szélén, nagy vizet jelentő páracsík bukkant fel előttük. Elnézve a libegő csíkot, azon tanakodtak, vajon nem az Etilhez érkeztek-e. Bizony annak kellett lennie.

Körös-körül végtelen erdőségek zöldje emelkedett ki a füves síkságból. Az ég szelíden kéklett, kicsiny ezüstfelhők gomolyogtak rajta, a Nap nem szórta sugarait olyan tikkasztó tűzzel. A Mérleg jegyében állott már három hét óta, s készült áthajlani a még szelídebb Skorpióba. Fáradtan s csontig lesoványodva bár, de megkönnyebbülten állottak a fráterek egy dombon, s tenyerüket szemük fölé tartva vizsgálták azt az alig látható, leheletnyi páracsíkot. Ha csakugyan az Etilt jelentette, nagy városhoz kell mihamar elérkezniök, s ott bizonyosan találnak olyan jótévőt, aki megsegíti őket, hogy lovakat bérelhessenek, s lóháton vágjanak neki a túlnan következő sivatagnak.

Bizakodással eltelve lódultak neki most már, hogy mielőbb a városba érjenek.

Késő éjszakáig gyalogoltak, útjukat a fényesen vonuló Hold meg az elhullatott ganéj mutatta. És csakugyan, csakhamar érezték is a víz illatát, a mezőségen füzek és nyárfák bukkantak elő, itt is, ott is holtágak között kanyarogtak a magasabb földhátakon, távoli nádasokból vízimadár kiáltásait hozta a szellő... Most halk kurrogás hallatszott. S a világ megtelt az ezernyi meg ezernyi béka szorgalmas brekegésével.

Arra nem gondoltak, hogy még az éjszaka átkerülhetnek a túlsó partra, sőt a folyó elérését is holnapra hagyták. Rágicsáltak egy maréknyi főtt kölest, melyet a legutóbbi faluban koldultak, s megtakarítottak estére, ledőltek egy alkalmas helyen, gyöppel benőtt fűzfabokros homokpad tetején. Úgy-ahogy beburkolóztak ruhájukba, kezüket kebelükbe dugták, s amíg az álom rájuk nem ereszkedett, halkan s megbékélten beszélgettek.

Okvetlenül hátaslovat kellett valamiképpen szerezniök, mert ha gyalog vágnak neki a sivatagnak, melyről csak annyit tudtak, hogy az Etil keleti partján túl, a torkolat nagy mocsárvilága mögött kezdődik, bizonyosan odavesznek. Ló nélkül karaván hoz sem csatlakozhattak. Ki tud lépést tartani egy lovas, tevés karaván nal? És ha kivergődnének is a sivatagból, ha nem vesznének ott az éhség, szomjúság, a sivatagi vadak ezer veszedelme között, mennyi ideig tartana, amíg a magyarokhoz elérkeznének? Márpedig hajtotta őket a türelmetlen vágy, hogy végre színről színre lássák, élnek-e, hogyan élnek s magyarok-e igazában.

Alig tudtak aludni izgalmukban. Hol az egyik, hol a másik kérdezte halk szóval: alszol-e, atyámfia? Mindig kiderült, hogy nem alszanak, legfeljebb szunyókálnak. Hideg is volt, bőven hullott a harmat, s a víz közelsége csiklandozta orrukat. Érezték, milyen roppant víztömeg hömpölyöghet a füzeseken és nyárasokon, a szaggatott mocsári erdőségeken túl, milyen rettentő tüdő küldi feléjük halk sóhajtásait.

Hajnalban azután egyre-másra megszólaltak a madarak, s a békák elnémultak. Felhőkben vonultak a vadkacsák, végtelen ékben a vadludak, vizisas vijjogott, kerengő gólyák kelepeltek, gémek szárnyaltak lomhán, mégis sürgősen Kelet felé. Nádiverebek raja zengett láthatatlanul, parti fecskék villantak el ficsegve hajnali vadászatra. Krúgatott, pittyegett, jajgatott, vijjogott, krákogott és hápogott az egész látóhatár.

Elvégezték imádságukat, és nyomban fölkerekedtek, hogy a nedves hidegtől elgémberedett tagjaikat fölmelegítsék a vörösen kelő Nap sugaraiban. Éhesek voltak, szinte szédelegtek. Hosszú idő óta alig ettek annyit, hogy jóllakjanak. Egyhónapi kemény böjt gyötörte el őket, olyan böjt, hogy közben hajnaltól késő estig gyalogoltak is, míg majdnem összeestek. Minden porcikájuk fájt, szinte csikorgott. Fésületlen hajuk piszkosan gubancolódott vállukra, szakállukban föld, fűszál, tüske fityegett. Arcukat kicserzette a nyári Nap pokoli tüze, a szél, az eső és éjszakai hideg. Körmeik megnőttek, késsel vagdosták le nagyjából. Ruhájuk

szakadozott volt, tele szeméttel, a rongyok úgy libegtek rajtuk a szélben, mint valami táltosokon. Sarujuk talpát megette a kavics és a homok, megkérgesítette a víz. Ilyenek voltak, s ha egymásra néztek, Desideriusban megszólalt az aggodalom:

- Vajon ki áll szóba vélünk nemes férjfiak közüle, ha meglát? Ki segél, ki ád lovakat?

- Mennél gyalázatosabb a külsőnk - vigasztalta Gerhardus -, aznál jonkább segélnek. Csak nem segélnek ollyat, azki csillogó ruhában kevélyködik, s tarsolya teli vagyon aranyval?

A homokbuckákon, bokrok közt való hosszas gyaloglás után végre déltájban megérkeztek a folyóparthoz.

Az utat könnyen szemmel tarthatták, elhullott ringy-rongy, hosszú vonalban kígyózó régi meg új állati ganéj, szélesen kitaposott homok jelölte.

Szélesen és méltóságteljesen hömpölygött előttük a víz, véges-végig mocsári tölggyel, fűzfával s rekettyével szegve. Pedig ez csak a kisebbik ága volt. Megkértek egy ladikozó halászt, vinné át őket a túlsó partra. Szerencsésen átvergődve megint útnak indultak. Innét már nem volt messze a város. Látták is, mint valami óriás porfelleget, mint a pusztaságon szélesen elhevert nyájat, piszkosszürkén és feketén. Egyre sűrűbben találkoztak utasokkal, majd karavánokkal is. Csengős lovak, tevék ballagtak el egykedvű unalommal, hosszú sorban, szíjra fűzve, mintha valaki ott a városban hatalmas erővel, lassan húzná őket, s ők csak haladnak, haladnak baktatva és bólogatva, hátukon fölpúpozott teher, mellettük hátaslovon mogorva és szótlan, sötétbarna arcú dzsidás férfiak.

*

Torgikán, a nagy város benyelte őket vaskos, szürke falnyílásán, s alacsony, piszkos nád-, fa- meg vályogházai összehalmozott hangyabolyát tárta föl előttük. Itt voltak hát, s fáradtan megálltak, hogy összeszedjék gondolataikat.

Ez megint olyan város volt, ahol senki sem értette a fráterek nyelvét. Ahogy a sürgő-forgó tömeget figyelték, s az emberek beszédét hallgatták, egyetlen olyan szó nem ütötte meg fülüket, aminek értelme lett volna. Merre menjenek, hová folyamodjanak ebben a nagy idegenségben, ebben a roppant táborhoz hasonló, zűrzavaros vályog-, fa- meg nádhalmazban? Hol van itt templom, melynek tornya irányt mutatna? Hol egy palota, melyben szíves, művelt főúr vagy pap lakik? Elmondták magukban a hálaadó imádságot, amért Isten elvezérelte őket idáig is, de érezték, hogy mint idegen udvarba vert csirkék, hiába futnak jobbra-balra, nem segít rajtuk senki.

- Haj, be messzi kerülénk! - sóhajtott Desiderius.

- Odahaza most szüretelik a szőlőt - merengett el Paulus, amint kevély unalommal, az egész világot fitymáló pofával egy teve ballagott el előtte, púpján turbános férfiút cipelve.

- Nézd csak, atyámfia, a kutyád! - mutatott egy kis fekete kutyára Gerhardus. - Nézd csak! Vajon nem az került-e elé?

Julianus boldogan guggolt le, hogy a kutyát magához csalogassa, de az rávicsorította habfehér fogait, kimutatta piros ínyét, s gyanakodva elkullogott. Mióta a kiskutya elmaradt tőle, folyton sajnálkozott utána, kereste akaratlanul is, szerette volna megsimogatni kemény, sima kis fejét, érezni hideg orra döfködését. Most, hogy a kutyájához hasonló ebet látott, megdobbant a szíve, hogy nyomban annál jobban megkeseredjék. Itil eltűnt Matrikában, de illetlen dolog holmi kiskutya után sóvárogni, keresni, amikor annyival nagyobb és szentebb ügyük van. Ám gyakran fölriadt álmából, azt hívén, Itil nyöszörgését hallja, látta, amint vadul rohan az idegen földön, idegen emberek s idegen szagok között, keresve őt, a jó frátert. Soha a kiskutya

elvesztését nem fájlalta úgy, mint ebben a pillanatban, a vadidegen város kavargásában, érthetetlen beszédű emberek között.

*

Így kezdődött az a hosszú megpróbáltatás, amelynek hat hónapig nem szakadt vége, s lassan, konokul őrlő napjai felmorzsolták minden kísérletezésüket, leleményességüket, még reménységüket is keményen szorongatták. Ha nem hittek volna Istenben olyan tántoríthatatlanul, kétségbeestek volna. De már Magna Hungariában nem hittek annyira. Paulus, mint mindig, könnyen beletörődött a gondolatba, hogy sohasem érnek el a magyarokhoz, de már Desiderius kereken megmondta, ő ugyan kész bejárni az egész világot Jézusért s a szent engedelmességért, kész éhen veszni is, vagy akár fölfalatja magát a vadakkal és emberevőkkel, de hogy azok a magyarok, akikben Julianus oly vakon hisz, s Ottó fráter a halálos ágyán szólott, volnának, immár álmában sem hiszi. Mert a régi írások tévedhetnek, Ottó fráter utolsó szavai lázában is foganhattak. Jobb volna hát visszafordulniok, s a már ismert úton Matrikába, onnét hazautazniok s bevallaniok az igazságot.

Kint tanyáztak a város szélén, egy rekettyésben. Nádkunyhót építettek, abba húzódtak meg az eső és szél ellen. Naponként kápsáló útra indultak a városban, alamizsnát kéregettek s imádkoztak. Valóban csak az imádság tartotta őket. Torgikán lakói nem voltak alamizsnálkodó természetűek, néha három nap is üres kézzel tértek haza. Az emberek röhögve nézték, hogy mutogatnak, vagy bosszúsan elkergették őket, mint ismeretlen, rongyos csavargókat. Szerencséjük csak akkor volt, ha olyan házra akadtak, ahol értettek valamit kunul. Ilyenkor Julianus, lelkét a szavakba téve, elmagyarázta, milyen csapás érte őket, s Isten, Jézus nevében könyörgött, segítsék meg. Olyan emberről azonban, aki hajlandó lett volna lovakhoz juttatni őket, nem is hallottak.

Nem találtak klastromot vagy papot sem. Tudták, a nép javarészt keresztyén, de hogy miből állott az a keresztyénség, nem tudták kideríteni. Hacsak abban nem, hogy a hatalmas kiterjedésű város élte a maga mindennapi életét, de minden hetedik napon - néha máskor is - megszűnt a tülekedés, sürgés-forgás. Erről tudták a fráterek, hogy vasárnap vagy ünnepnap van. De harang nem kondult, énekszó, zsolozsma sehonnét sem hallatszott, az ünnepi ruhába öltözött emberek nem vonultak templomba, egyszerűen csak eltűntek az utcákról - ha ugyan utcáknak lehetett nevezni a bokorba épült házak közeit -, vagy kiültek a vályogpalánk elé egy kőre és fecsegtek. Tökmagot rágtak, s teleköpdösték maguk körül a földet a héjával.

De müszülmének s egyéb pogányok ilyenkor az utcákon loholtak, s a taligák kerekeinek csikorgása, a lovak patáinak dobogása, a tevék vonulása, a hajcsárok rikoltozása és ostordurrogtatása ilyenkor sem szűnt meg egészen.

Beköszöntött az ősz, mindenfelé cséphadarók pufogása hangzott a szérűkön, malmok kőkorongjai duruzsoltak, csattogott a tiló, nagy ponyvákon száradt a leszedett dió. A bágyadó napsütésben asszonyok álltak térdük közé fogott vászonszoknyában, s szél ellen fordulva szelelték a magot. Szőlőt hordtak kádakban, taposták, szűrték. A falevelek megsárgultak, aranyba és bíborba borultak a kertek, a táj megvilágosodott, átlátszóvá lett, s a városon túl hömpölygő Etil tengerszéles síkja reggelenként párába burkolózott. Nagy csapatokban gyülekeztek, majd elvonultak a vándormadarak is, szaporodott a károgó varjak és feketén portyázó hollók serege. A fráterek esténként együtt ülvén a nagy gonddal őrzött tűz körül, újra meg újra elölről kezdték a tehetetlen vitatkozást, mit tehetnének, mit várhatnak. Beszélgetésük egyre gyakrabban terült hazájukra.

Többnyire Desiderius kezdte. Nagyot sóhajtott s megjegyezte:

- Hej, ézős atyámfiai, otthon most fognak az őszi munkához, tömlőben a bor, csattog a csép, kévében a kender meg a len, szedik már a paszulyt...

- Ne mondd, ézös atyámfia, ne keseréjts, úgyis nehéz rágondolni - tette hozzá Paulus.

- Most csikorognak a szekerek a klastromok udvarán - merengett el Gerhardus is. - Emléköztök, mely sürgés-forgás vala mindég, valamikor a prosztok szekerei béállétának? Milyen víg nevetgélés, kiáltozás veré föl az udvart? Hogy roskadának a férjfiak a tömlők és átalvetők alatt?

- Hát még a nagy halak! - kiáltotta Desiderius.

- Ne emlögesd a halat, ézős fráter - tiltakozott megint Paulus. - Bár a hal szent szimbólum, mégis késértésbe ejt.

Julianus némán hallgatta ezeket a beszélgetéseket, s megjelent előtte az otthoni élet kedves képe. A váradi öreg perjel figyelmeztetésére gondolt: vigyázz, nehogy eluralkodjék a szíved az elméden és akaratodon! Fölemelte szavát s intő ujját, megfeddette a frátereket:

- Vesjétök ki a szüvetekből a szomorúságot, ézős fráterek! Isten akaratát vígan kell fogadnunk s bétöltenünk. Bármit bocsájt es reánk. Ne gondoljatok rá, valami a hátatok mögötte vagyon, csak előre tekéntsetök mindég. Ördöng visszafordejtja orcátokat, s nem látjátok többé az utat, amit Isten kijelelt.

- Azhol Magna Hungaria vagyon! - tette hozzá keserűen Desiderius.

- Vesd ki szüvedből a zúgódást, atyámfia!

- Hátunk mögött vagyon a nemzetünk, ott jártunk-keltünk, hordoztuk az Evángéliom velágát - folytatta Desiderius, és arca elborult, sűrűn vakargatta kócos szakálla tövét, szeme félrenézett a koszlott saru orrára.

- Apage! - kiáltotta Julianus.

- Ha ördöng késért münket - mosolygott fájdalmasan Gerhardus -, soha ily gyenyervetös ördöngöt! Szöbb, mint a legszöbb asszonyi állat, ézösebb, mint a szerelmetös ölelés, kedvesebb, mint ajka mosolygása, csábejtóbb, mint szöme kacséntása...

- Apage! Hát most immár asszonyi állatról es szólasz!

- Bárhová tekéntsön az embör - panaszkodott Paulus -, mindönütt csak késértésbe ütközik. Még a késértés hasonlatossága is késértés.

- Éneköljünk, riaszjuk el az ördöng suttogásait - mondta Julianus, és rágyújtott egy psalmusra.

De szomorúan, fakón szállt az énekük az őszi csendben. S miközben énekeltek, az érzékeny Desiderius elfordította fejét, hogy ne lássák a szakállán legördülő könnycseppet.

Julianus nagyon jól tudta, mi megy végbe társai lelkében. Hiszen ugyanazt érezte s gondolta ő is, amit azok, s a gyöngeség csakúgy elfogta néha-néha őt is, mintegy átokkal kötözve meg kezét-lábát, mint azokat. Gyakran leguggolva a tűz mellé, térdére csüggesztette kezét, maga elé bámult a sajgó parázsba, s gondolatai megálltak, mint lapályra gördült kerék, melynek nincs képessége, hogy a maga erejéből fölkeljen, s tovább guruljon, hegynek fölfelé is. Tudta, Desiderius kételkedő, csüggeteg s bajlátó, Paulus híjával van a kezdés képességének, a gyors gondolkodásnak, Gerhardus meg hajlik a könnyű mókára. Világosan látta, ha az ő kitartása és makacs akarata enged, baj lesz, a kis csoport széthull. De azt is tudta, jobb útitársakat nem vehetett volna maga mellé, mert minden hibájuk mellett is hívek, jó kresztyének, halálba mennek a szent engedelmesség parancsára, s tudják, ügyük az ország és az Egyház ügye, Jézus

ügye. Ördöng leginkább honvágy képében kísértette őket, különösen mióta Alánia tartományába érkeztek. Útjuk elején fölvidította, szórakoztatta őket az idegen föld újsága, ám mennél beljebb hatoltak Ázsia felé, s mennél hosszabb idő múlt el a hazulról való távozás óta, annál erősebben és gyakrabban lobogtak föl az otthoni élet képei. Mintha kötelek fogták volna a lábukat, s a távolság növekedésével egyre jobban megfeszültek volna.

- Most eszünkbe jut a legkisebb, rég elfeledött esemény es - mondta nekik, hogy tisztán lássák érzéseiket s le tudják győzni. - Még a tollupöhöly es előttetek lebeg, azmit valaha régön, kisgyermök korotokban fújkálátok a napsugárban. Elöttetök áll az otthoni fizfa, az otthoni nyárfa, ha az amott állókra tekéntötök, s úgy vélitök, az otthoniak színaranyból vagynak. Elfeleditök a bosszúságokat, fáradalmokat, álmatlan éjszakákat, keserőségöket, elfeledtök mendönt, valami odahaza fájt vagy fölindétott. Ilyen a lélök természete. Így nyit rést ördöngnek, hogy közelötökbe férkőzzék s filetökbe súgja a reménytelenség kárhozatos szavait. Mert bizony, hangosabb az a suttogás bennetök, miként Isten hangos parancsolata, Egyházunk és szörzésünk röndölése, kerál biztatása, ország kévánalma! De vigasztalódjatok, megvallván gyöngeségötök bínét. Magam es csak így vagyok... Szeressük egymást mend halálunkig, avagy a dücsőséges diadalomig.

Közös gyónások voltak ezek az esti órák. Mielőtt a nádkunyhóba bújtak volna, fennhangon imádkoztak. De Julianus nemegyszer hallotta, amint fekvőhelyén hol egyik, hol másik sóhajtozott. S megértette, mit mondanak e sóhajtások.

Gerhardus egy nap elhatározta, hogy horgot kerít, lejárnak az Etilhez s halásznak.

- Ha böjt, együnk halat! - mondta, s nekivágott a városnak, hogy horgot szerezzen. Azonban siker nélkül tért haza. Másnap újrakezdte, megint nem sikerült. A horgot igen számon tartották Torgikánban. Messze környéken nem volt vas, az Etil északi tájáról hozták hajón a drága vaseszközöket az ottani vad vidékek bányáiból és műhelyeiből. Meg sem tudták a fráterek magyarázni, mit kérnek. Csak mutogattak. A derék alánok meg örültek, hogy nem értik, vagy ha értették is, mit akarnak, eszükbe sem jutott, hogy odaadják. Hiszen nekik is kedves volt. Paulus azután tüskéből akart horgot gyártani. Rákötözte a tüskét egy marékkal fogott apró hal hasára, a szárnya közé, s ruhájából kifejtett fonálon vízbe eresztette. Kapott is a vergődő halacskán egy mohó csuka, de lenyelvén, elvitte az egész hitvány tákolmányt mindörökre. Így csak akkor jutottak halhoz, ha valamelyik halász vetett nekik a kisebbjéből, mindegy lévén, a vízbe hajítja-e vissza, vagy ezeknek a henyélő, kolduló, rongyos tekergőknek adja. Parázson sütötték meg úgy-ahogy, vagy vesszőre szúrták.

Táplálékuk gyümölcsből, olykor-máskor halból, egy-egy marék kölesből állott. Húst nem láttak soha. Ősz lévén, madártojáshoz sem juthattak. A folytonos éhség köde ülte meg tekintetüket.

Egyik nap - már megeredtek az őszi esők, a táj vigasztalan volt és a talaj sáros - vézna kisfiú vetődött hozzájuk, egy szál ingében majdnem mezítelenül dideregve. Félénken bámulta a táborozó csavargókat. Julianus integetett neki. A kisfiú, meggyőződvén arról, hogy nem akarják bántani, óvatosan hozzájuk lépegetett, s fürkészőn nézte szelíd, de torzonborz, elvadult ábrázatukat.

- Meglátjátok, ézős feleim - örvendezett Julianus -, angyelt külde hozzánk az Isten vigasztalásunkra! Egyször már külde, Matrikában, mikor utamba vezérlé a haldokló leánykát.

Igaza volt. Mert a kisfiú a tűz mellé bátorodva, egyre vidámabban melengette mezítelen tagjait, s egyre mosolygósabban nézte a négy rongyos idegent. Szólt is hozzájuk a maga nyelvén, s csodálkozott, hogy nem értik. Desiderius egy almát nyújtott oda neki. Mohón falta, még a csutkáját is megette. Látszott rajta, hogy éhes. Nyilván árva, kilökött gyermek volt, fekete haja vadul a homlokába csapzott, s minden pillanatban kész volt fölugorni s elmenekülni.

De nem menekült el, ott aludt a kunyhóban, s reggel csillogó szemmel várta, hogy enni adjanak neki.

- Sömmink sincsen! - magyarázta neki Paulus, többször ismételve ezt a mondatot s kifelé fordítva tenyerét. - Rosszul ütött be az aratás ezidétt! Sömmink sincsen!

A kisfiú elámult, kitátotta száját, kerekre nyitotta fekete szemét. Megértve Paulust, elszomorodott. Majd fölragyogott az arca, nagyot kiáltott, s nyakába szedve fürge, mezítelen lábát, elkarikázott a város felé.

- No, ezt ugyan megijesztéd - nevetett Gerhardus.

- Fölösmeré állapotunkot s megrémüle - toldotta hozzá Paulus.

- No, Isten áldja, mégsem vala angyel - vetett utána keresztet elszomorodva Julianus.

Ezután ő meg Desiderius ugyancsak útnak eredtek, hogy összekolduljanak valamit a városban, vagy különös csoda folytán, végre megleljék azt az egyetlen igaz férfiút, aki megérti őket, és lovakat juttat nekik.

Estére vetődtek haza, átázott, hideg ruhában, elfáradva, kiéhezve. Egész útjuk eredménye egy kis köles volt. De a kisfiú már ott ült a tűz mellett, ócska cserépfazék állott a tűzőn, s a fazékból gőz gomolygott.

- Jertök csak, atyámfiai - kiáltott elébük lelkendezve Gerhardus. - És lássátok szömötökvel, mit külde Isten az ő angyela által!

A két fráter meg a kisfiú arca sugárzott.

Hús főtt a fazékban meg köles. Hagyma is volt benne. Illata elbájolta az orrokat.

- E gyermök megszégyönejt münket - dörmögte Gerhardus. - Noha ő nem tartozik sömminémű szörzéshez, s nem gyakorlá olyan sokáig a kápsálást, mint münk.

Körülülték a fazekat, s kezükkel szedvén ki a kölest meg húst, jóllaktak. Ügyeltek, hogy a java a kisfiúnak jusson.

Imádságuk elvégzése után a gyermeket lefektették a száraz sásra, s maguk, mint rendesen, tanakodni kezdtek.

- Csak angyelt külde nékünk Isten - mondta Julianus fölvidulva. - Nem a húsért, azmit hoza, de azért, azmit eszömbe juttata. Mert íme, fráterek, hosszú idő óta először főzünk fazékban. Mivel kavarád a kölest, Paulus fráter? Nemde, botval. Ám asszonyok kalánval kavarják, kalánval merik, avval es öszik. No, hát faragjunk kalánokat, vigyük be a városba, adjuk el. Kapunk értük ennivalót.

- Még tám pénzát is, ha sokat faragunk! - kiáltotta Paulus.

Gerhardusban föltámadt a jókedv:

- A pénzát gyűjtsük összve. Szörözjünk rajta új bocskort.

- Dehogy bocskort! Szamarakot vegyünk, fráterök! - lelkesedett Paulus.

- Szamarakot! Lovakot!

- Áh, megént messzére nyargaltok azokon a lovakon - legyintett Desiderius. - Holott pénzát sem kaphatunk, tám nincs is e várasban pénza.

- Tavaszig megélünk valahogy - terelte a beszélgetést ismét jó útra Julianus. - Ha kedég itt a tavasz, könnyebben jár az agyunk kereke. Addég találkozhatik es valaki, s ád lovat. Most immár úgysem mozdulhatunk tavaszig.

Másnap reggel a kisfiú ismét nagyot rikkantott s elfutott. Desiderius, Julianus a városba ment alamizsnáért, Gerhardus meg Paulus hozzálátott, hogy alkalmas nyárfát, fűzfát keressen a kanalak számára. Estére a kisfiú otthon volt, a fazékban hús főtt, köleskása rotyogott, a kunyhó sarkában egy halom hagyma hevert, a két fráter meg a tűz mellett ült, lábát melengette, s a levágott fűzhusángot nyúzta. Harmadnap a kisfiú megint hússal állított be, de hozott az ingében egy terő almát-körtét s két fakanalat is. Nyilván kieszelte, hogy a csavargók kanalat akarnak gyártani. Vagy arra gondolt, hogy jobb kanállal enni, mint kézzel? Féltette a részét?

Mire az első hideg napok beköszöntöttek, nagy csomó mindenféle kanál ékeskedett a kunyhóban, s a fráterek tenyerén a kés törése mutatta, milyen szorgosak voltak. Már most Julianus is, Gerhardus is elindult a város más-más részébe, hogy a kanalakat eladja. Estére annyi marék kölest hoztak, ahány kanaluk volt, a kisfiú meg szintén elhozta a húst - nagy darab tehénhús volt - meg a hagymát. Keserves, olcsó munka volt biz ez, be kellett látniok, hogy pénzt vagy lovat, de még szamarat sem szerezhetnek ezen az úton. A puszta életüket azonban jobban fönn tudták tartani, mint koldulással. Torgikán népe irtózott az alamizsnálkodástól, de egy-egy kanalat szívesen vásárolt a rongyosoktól egy marék kölesért, öt-hat fej hagymáért, néhány almáért, egy kevés dióért.

*

A fráterek a kisfiút tanogatni kezdték. Úgy számítottak, hogy megtanítják a maguk nyelvére, s amikor éti, bevezetik Jézus hitének boldogságába. Lehet, hogy a fiút megkeresztelték, de az is lehet, hogy nem, Viszont akár megkeresztelték, akár nem, tanítani kellett. Julianus még azt a gondolatot is fölvetette, hogy magukkal viszik haza, Magyarországba, és jó szerzetest nevelnek belőle. Hiszen látni való, hogy apátlan-anyátlan árva. S jó fiú, engedelmesen figyeli őket, a legcsúnyább időben is elszalad a városba, és sohasem tér vissza alamizsna nélkül.

Szájuktól vonták el a falatot, összegyűjtötték a kölest. Egy nap Julianus becserélte ködmönért, bocskorért. A fiúnak. Este azután fölöltöztették, s őrültek, hogy nem fog már fázni ezután. A fiú tapsolt, ugrált és rikkantott örömében, sorra megölelgette a frátereket, s másnap kétszer akkora hússal tért vissza, mint rendesen.

Miközben a fiút tanítgatták, ők is tanultak valamelyest alánul. Így városban való forgolódásaik közben is ragadt rájuk valami, meg a fiúval való vesződés közben is. Tudtak mar köszönni, meg tudták nevezni a fontosabb dolgokat, s megtanulták azokat a kérő és áldó formulákat is, amelyek a koldulásnál szükségesek.

Valóban Isten küldötte volt a fiú. Nemcsak azért, mert lankadatlan buzgalommal segített megszerezni a mindennapit, s a kunyhó körül is szorgalmasan tett-vett, hanem mert úgy érezték, mintha a négytagú testvéri közösség új testvérrel gyarapodott volna. Öccsük volt a gyermek, öccsük és félig-meddig fiuk, ők a bátyjai voltak, s mindegyikük még némileg apjának is érezte magát. Beszélgetéseik most nem forogtak túlnyomórészt a nyomorúság, honvágy s az érkező holnap körül. Egyre nagyobb helyet foglalt el bennük a fiú. A kunyhóban a legmelegebb helyre fektették, hitvány eledelükből a legjobb falatokat adták neki, vigyáztak rá, bebagyulálták bő, térden alul érő ködmönébe, lábára a maguk kapcáját csavarták, s ha vörös volt a keze, tenyerükbe vették, megdörzsölgették. Örvendeztek, ha ki tudott mondani egy-egy magyar szót, megsimogatták, ha fát szedett a tűzre, ha vigyázott a kására, vagy meghámozta a hagymát. Ha ránéztek, örvendezett a szívük, szemükbe az öröm könnyei szöktek, s naponként hálát adtak Istennek, hogy ezt az otthontalan fiút elküldte hozzájuk.

Kemény legényke volt, fekete, homlokába csapzott haját vadul tépte a szél, fejét eső verte, s mégis mindennap elment, mindennap hozott valamit, ködmöne alá dugva s didergő kezeivel védelmezve. Sovány, de jó csontú fiú volt. Hogy mennyi idős lehetett, nem tudták. De látszott rajta, hogy mióta törődnek vele, szemlátomást erősödik, kivirul, s ha baj nem éri, erős, munkabíró férfiú, jó fráter lesz belőle. Sötét szeme okosan, vidáman nyílt rájuk, néha hamiskásan mosolygott, féloldalt kacsintott, mint a rigó, ha kiszemel magának egy érett cseresznyét.

Különösen Desiderius rajongott a fiúért. Nagyszerűen megértették egymást. Kettesben jártak gallyat gyűjteni, kettesben szorgoskodtak a tűz körül, s egyre fecsegtek. A fiú alánul, a fráter magyarul. Olykor-máskor megértettek egy-egy szót, a többit jelekből, egymás arcvonásaiból, tekintetéből találták ki. Desiderius csak intett a szemével, s a fiú nyomban megértette.

- Olyanok ezök ketten - mondogatta nevetve Gerhardus -, miként a szajkó meg a varjú, ha egy udvorban tartják őköt. Csak fecsegnek, locsognak, s mégis megértik egymást.

- A hasonlatosság mindönképpen megvagyon - nevetett Paulus fráter.

- Ne keverjetök tüskét szavaitokba - szólt rájuk Julianus.

Így haladtak be a télbe. A nádkunyhót csúnyán megtépte a szél, újra meg újra meg kellett javítaniok. Nádat vágtak az Etil halványaiban, husángot faragtak. Kibővítették házukat. Késsel leástak egy jó könyöknyire, s a földdel körültapasztották a kunyhót, hogy az esővíz be ne verjen az alján, a szél be ne fújjon. Paulus meg Desiderius a fiú segítségével ajtót is font, hánccsal fölerősítette, pecekkel bezárta. A tüzet is be kellett vinniök a házba, csak hőkűet nem találtak, ezen a vidéken ritkaságszámba ment a kő.

Még gyertyájuk, foklájuk sem volt, de hiszen mit is olvastak, írtak volna! Még Breviáriumuk is az átalvetőjükkel veszett.

Torgikánra abban az időben kemény tél köszöntött. Noha a Nap állásából úgy látták, délebbre vannak Magyarországnál, a hideg mégis harapósabb, a szél csontig hatóbb volt, mint otthon. Észak felől, a távoli sivatagok és puszták irányából vad viharok zúgtak Torgikán felé, havasesőt zúdítottak a városra, fölkorbácsolták a folyamot s a füzeseket, verték a város falait, s éjszakánként úgy üvöltöttek, hogy a fráterek attól féltek, a szél elsöpör mindent a föld színéről, legelébb is az ő nádházukat. Most köszöntött be az igazi nyomorúság, mert néha napokig sem tudták kimozdulni odújukból. A kamra pedig üres volt, a füstön nem lógott disznóhús, a hordóban nem állott besózott hal, a falon nem lógott hagymakoszorú, a hombárban nem volt köles vagy gabona.

- Gyenyerő klastrom, mondhatom! - panaszkodott Gerhardus. - A kapitulomházon kül sömmi sincs benne, de legfőképp kamora.

- Hiába jövénk, itt veszünk - sóhajtotta Desiderius. - Immár nem is négyen, de öten.

A száraz sáson üldögéltek vagy hevertek, arcuk hamuszínű volt, szemük bágyatag. Gyomrukat rágta-facsarta az éhség. Fájt a fejük. Julianus hallgatott. Maga elé bámult, nemigen tudott társai szemébe nézni. Honvágyat látott benne, titkolt vádat, keserű szemrehányást. Talán maguk sem tudták. De ők sem szívesen néztek Julianus szemébe.

Julianus érezte, mint dagad, örvénylik a szűk veremházban a sötét reménytelenség. Mint telik meg a náddal kerített térség ördögökkel. Szemét a falon függő kis fakeresztre szögezte, imádkozott. Gondolatait az Isten akaratára fordította. Semmi sem történhetik az ő tudtán kívül! Egy verebecske sem hullhat le a fáról, ha ő nem akarja! Hát akkor négy ember. Nem is négy, öt. De hátha a fiú mást gondol, hiszen a hazájában van. Kereket old. Bár tenné! Csak

nem azért küldte Isten, hogy egy darabig segítségükre legyen, s azután velük éhen vesszék? Vagy talán ördöng küldte? Hogy hiú reménységgel táplálja őket, megcsillogtassa előttük a jövendő reménységét egy fiú képében, azután még mélyebb szakadékot nyisson? Hogy megmutassa: még erről a gyermekről sem tudtok gondoskodni, hát hogy tudnátok eljutni Magna Hungariába? Hogy gondjaikat és keserűségüket még azzal is tetézze, hogy egy gyermekért is felelniök kell? Nem, el kell jutniok Magna Hungariába. El is jutnak. De hogyan? Mikor? Most nem Magna Hungariáról kell gondolkozni, hanem ennivalóról. És arról, hogy tavasszal lovat kell szerezniök, ha megérik a tavaszt... Ó, csak egy hazai cipójuk volna, egy darab húsuk, haluk! Csak egy korty bort ihatnának! Csak egy napig pihenhetnének valami klastromban. Csak egy emberre akadnának, aki megismerné szándékaikat, és segítségükre volna!

- Ilyen üdőtájt odahaza a mívelőházban vagynak, s vidáman munkálnak - szólalt meg rosszul titkolt vágyakozással Desiderius, és nagyot sóhajtott.

- Énekölnek, mívelnek, és a konyhán a hetes fráter sürgölődik - tette hozzá Paulus.

- A szegény atyafiak meg gyüleköznek a klastrom udvorán, s várják az alamizsnát.

- Ézös atyámfiai - mondta Julianus. - Fordéjtsuk szömünket azra, azmiben vagyunk.

- No hiszen éppeg azt cseleködjük - felelt Gerhardus. - Ez a baj.

- De lássátok, majd csak elmúlik a tél, s hálát adván Istennek, hogy megmaradánk, továbbindulhatunk valamely karavánval.

- Ugyan megérjük-e? - kesergett Desiderius.

- Ha nem érjük is, vidáman kell fogadnunk Isten kezéből a halált.

- Igenyöst, csakhogy magunk járultunk elébe - Folytatta Desiderius fráter. - Otthon is megvala a munkánk, elég nagy szőlőt adott Isten, hogy munkáljunk benne. Miért kellött eljönnünk, s hiú álmok után futnunk? Vajon nem ördöng mívelé-e, hogy odahagytuk klastromunkat, ézös meleg fészkünket, s haszontalanul veszünk itt, ez idegön földön? Vajon nem azért tanólánk-e, hogy tanejtsunk? Münk meg nem tanejtunk, de henyélünk az almon, hallgatjuk a szél dühöngését, s legfőbb gondunk nem Isten országa, hanem az, hogy fejünk fölül elviszi-e a vihar a tetőt avagy sem.

- Ördöng kásáját összük, s egyre éhösebbek leszünk - hagyta rá Gerhardus.

- Ha főztük, együk is meg - mondta Paulus. - Ki töhet róla?

- Hát ki? Én nem. Én sohasem mondám, hogy az égig érő högyek között magyeriak élnek, s el kell vinnünk hozzájuk az Evángélium fényét.

- Én parancsolatot kapék, s jönnöm kelle, mert fogadásom vagyon - tette hozzá Paulus. - Nem kérdöm, vagynak-e hát azok a magyeriak valóban avagy nincsenek. Ha vagynak, s elérjük űköt, tanejtjuk űköt. Ha nincsenek, hát pönitencia vala az utunk valamely bínért avagy mások bínéért.

- Bínös ám a szavatok, atyámfiai - kiáltotta Julianus elkeseredve. - Mért nem bíztok? Vajon nincs-é velünk Jézus Úr?

- Azt vélöm, nincsen - felelt fakó hangon Desiderius. - Bíneink miatta elhagyott immár, és sorsunkra bízott.

- Mindaddég velünk vagyon, valameddig bízunk s hiszünk benne.

- Mégsem ő sugalmazá, hogy menjünk Magna Hungariába, fráter, hanem valaki más.

- Én hozálak ki bennetöket ez idegön tartományba - mormogta Julianus, s lehajtotta a fejét. - Én hirdetém váltig, hogy azoknak a magyeriaknak meg kell lenniök. Hiszöm es, hogy megvagynak.

- Magam es hiszöm - vágott közbe Gerhardus -, csak azt nem hiszöm, hogy elérjük űköt.

- Én nem is hiszöm, hogy vagynak - kongott Desiderius hangja komoran a füstös tűz mellett. - Sohasem hivém.

- Én nem kérdöm, vagynak-e, nincsenek-e, csak megyök, valameddig a lábam bírja.

- De lám, nem bírja! - kiáltott föl Desiderius.

- Sömmi gond, hogy nem bírja - nevetett Gerhardus. - Most nem megyünk, hanem a sáson hentergünk, s kívül a szél süvölt.

- Hajjaj, egyször éppeg ilyenkor hozának be Pestön a klastromba egy igön nagy vizát, akkora vala, hogy két szekér hozá.

- Ne tekéntsetök mindég azt, azmi vala, mindég azt! - kiáltott föl Julianus, s kitárta karját. - Kérlek bennetöket az Istenre, ne tekéntsétök! Azt tekéntsétök, azmi most vagyon s holnap lehet!

Elhallgattak, s egy kis ijedelemmel néztek Julianusra.

- Jól vagyon - szólt halk, rekedt hangon Desiderius. - Tekéntsük. Itt hentörgünk, miként üldözött dúvadak az odúban, Kívül szél süvölt. Zuhog az eső, csak úgy zúg a nádtetőn. Amott szivárog is béfelé, nézd csak. Az egész hitvány szerdékben nincs egy falás kenyér, egy marék köles, egy fej hagyma, egy darab hús, egy ital víz. Nincs egy köpönyeg. Nincs egy bocskor. Hazulról ötezer mérföldnyire vagyunk. Torgikán városának szélén. Egész Torgikánban nincs egyetlen hívünk. Egyfelől a hadakozó falvak tartománya, másfelől a sivatag. Még a kutyánk is elveszött. Lovunk nincs, de hogy is löhetne? Miből szöröznénk s kitől? Azmit adott az Isten, egy alánus fiú. Szömünk láttára pusztul el, ha el nem megy másfelé, nem keres magának okosabb társat. Ez az, amit látunk magunk környül. Hej! Ézös Istenöm!

Füsttől vörösre mart szeméből kigördült a könny, s lepergett kusza szakállán. Elfordította arcát és hallgatott.

Julianus fölugrott, feje beleütközött a nádtetőbe. Villogó tekintettel nézett körül társai arcán. Azok komoran meredtek a tűzbe, s nem néztek rá.

- Ördöng incselködék véled! - kiáltotta bőszen. - Kicsinyhitű! Nem tekéntöd az ügyet, amiért elkülde münköt pápa úr, szörzés meg kerál parancsolatjára! Nem értöd, mindhalálig mönnünk kell, s a többit rá kell hagynunk Isten akaratára!

- Ne tekéntsünk sömmit, hanem induljunk nyomban, ahogy vagyunk - mondta Paulus.

- Nem úgy vagyon, ahogy Desiderius atyánkfia mondá! - folytatta Julianus rikoltva. - Tagadom! Mert íme, odakint zúg a viher, s nekünk Isten hajlékot adott. Odakint havaseső kavarog, s nekünk tüzet adott. Odakint idegön népek vagynak, s nekünk társakat adott! - Elfulladt a hangja. - Társakat adott... Ó, bár társaim lönnétök, miként vagyok tinéktök...

- Julianus fráter! - kiáltott Gerhardus is fölugorva. - Itt vagyok. Igazságod vagyon. Bínesök vagyunk, szabj reánk pönitenciát.

- Miért szólasz így? - érzékenyedett el Paulus fráter s föltekintett rá. - Tudod, veled tartok híven mindhalálomig... Engedj meg.

Gerhardus már ott állott Julianus mellett, s meggörnyedve az alacsony tető alatt, átölelte a vállát, s megcsókolta kétfelől.

Julianus szomorúan simogatta a fráter kócos fejét, majd visszaült a tűz mellé, s nyugodtabban folytatta:

- Fáj látnom bennötöket, ézös atyámfiai. Naponként százszor meg százszor megkérdem magamtól: vajon nem tévedék-e? Embörök s esendők vagyunk. Tévedhettem volna. Ha tévedtem, én felelek érettetök Istennél. Az én hiú álmaim miatt kell nektök heában szenvednötök, tám elvesznötök. De ne aggódjatok, elkészéttetött számotokra a jutalom koronája, csak higgyetök, s tartsatok ki mendhalálig. De ha nem tévedék... Nem tévedheték!... Atyámfiai, azkor bétöltjük reményeinköt és a süker a miénk! Az érdöm a miénk! A példa a miénk! A jutalom a miénk Istennál!

- Bizony, ördöng bujtogat, hogy kétségbe essünk - dünnyögte Paulus fráter.

- Csak hajtod magad, hogy kétségbe ne ess - fordult ismét feléjük Desiderius, elfojtva égő könnyeit.

- Apage!

- Bizony, ha bévallanád, igazat adnál neköm. Magad sem hiszöd Magna Hungariát, sem azt, hogy valaha elérjük. De atyámfiai, engedjetök meg... Gyönge vagyok. Úgy szeretnék otthon lennöm a klastromban... Imádnom a csöndes cellában, forgatnom a könyvesházban az egyház atyáit. Munkálnom a mívelőházban. Járnom-kelnöm az otthoni földön híveim közötte... Mit tehetök róla, hogy gyönge vagyok, s félök, heában vesztegetjük el drága életünköt, nem mívelünk Jézus Úr hitéért sömmit?

Julianus végignézett nyomorult, rongyos, piszkos alakján, fakó, bozontos képén, megtört szemén s megsajnálta. Odalépett hozzá, megsimogatta a fejét.

- Bizony, atyámfia, tégöd jobban kell szeretnöm valamennyiötöknél, mert te gyöngébb vagy nálunk, s hamarább bényel a kétségbeesés fekete torka. Engedj meg! Goromba szóval illetélek.

- Ó, Julianus fráter, Julianus fráter! - kiáltotta zokogó hangon Desiderius. - Imádj érettem, mert elveszök.

Görnyedt válla megrázkódott, tenyerébe temette arcát.

- Föl a fejedvel, Desiderius fráter - kiáltotta Gerhardus. - Tanólj az ifjú Paulus frátertől. Ő nem kérdöz, csak tűr. Ha nem mehet, vár. Ha nem várhat, megy. Ha meg kell halnia, meghal.

- Most kedég elmegyek a várasba, s megkésértöm a szöröncsénket - mondta Julianus s fölcihelődött.

Kérlelték, maradjon, hiába megy ebben az ítéletidőben, nem hallgatott rájuk.

Érezte, mennie kell, hogy hitet öntsön beléjük. Összehúzva magán a szakadozott ködmönt, kibújt a kunyhóból.

- Vigyázzatok Pétörre - mondta a fekete ajtónyílásból.

Pétör, a fiú mélyen, kábultan aludt a sarokban, s félig nyitott ajkán nyál csillogott.

*

Akkor történt a csoda, ami lelke mélyéig megrendítette Julianust és társait, és a szégyenkezés bíborába borította arcukat.

- Ézös jó Atyám, onnejt a magasságból, tekénts gyönge társaimra, és mentsd meg űköt! - fohászkodott Julianus, amikor kilépett a kunyhóból, és szembekapta a dühöngő, lucskos, hideg szélvihar. - Mutasd meg orcádat, mert elveszünk! Különösen szegény Desiderius fráter miatt, hogy higgyön! Segélj meg a reménytelenségben!

Cafatokban dőlt rá a havaseső, a szél játszva bújt be vékony rongyai alá, s hideg késeivel vagdosta, mintha gyönyörködnék szenvedéseiben, s hahotázva kacagna rajta. Koromsötét volt. A rossz saru térdig merült a sárba, pocsolyába. Julianus érezte, hogy semmit sem várhat ettől a kétségbeesett futástól. Gyönge volt, feje forgott, szeme fájt. Előredőlve s meg-megtántorodva a viharban, nyomakodott előre, a város legközelebbi házai felé. Elhatározta, hogy az első ajtón bezörget, földre veti magát, elnyögi azt a néhány alán szót, amit megtanult, s mindaddig nem nyugszik, amíg egy falás ennivalót nem visz társainak.

Miközben a széllel küzdött, gondolatai éppúgy körülörvénylették, akár a szél. Nem tudta, mekkora utat tett meg, de mintha nagyon régen gyalogolt volna. Sötét foltokat látott maga előtt, lehet, hogy a város házai voltak, lehet, hogy az éhség játszott vele. Nem bánta most, csak ment. Mintha legyőzhetetlen erő húzta volna, csak előre, minden irány nélkül.

Amint kijutott a házak előtti kissé szárazabb, jártabb területre, lába belebotlott valamibe. Azt hitte, göröngy, s odább rúgta. De könnyen lódult el saruja orráról, valami rongyféle lehetett. No, ha rongy, fölvészem, ki tudja, mire lesz jó - gondolta Julianus.

Fölvette, megtapogatta, kimeredő szemmel nézte. Nem látott semmit, de ujjai egyre mohóbban tapogatták. Szíve megdobbant, szinte megtántorodott belé. A rongynak zsinórja volt, tarsoly volt a rongy, s kemény, kerek tárgy húzódott meg benne.

- Pénza... - dadogta Julianus s megszédült. - Nem, nem, az éhség játszik velem... ördöng játszik velem... Isten játszik velem...

Vadul tapogatta a rongyot s benne a kerek keménységet. Pénznek kellett lennie. Megkísérelte kinyitni a rongyot, cibálta, tépte, forgatta, tapogatta. Nem tudott a sötétben nyitjára lelni. - Visszafordulok - gondolta. - Otthon kinyitom. Mit vesztök vele? Legföljebb elindulok esmég...

Visszafordult, s vadul rohanva, hosszú, végtelennek tetsző küszködés után el is érte a kunyhót. Belökte ajtaját, szinte úgy bukott le a földbe ásott két lépcsőfokon.

A fráterek ott térdeltek a tűz körül, s buzgó bűnbánattal imádkoztak.

Paulus emelte föl elsőnek a fejét, s úgy bámult Julianusra, mintha kísértetet látna.

- Te már megjövél?

- Nem lehet járni ilyen ítéletüdőben - korholta Gerhardus keresztet vetve. - Feküdj le, csak fölvirrad a holnap.

Julianus azonban nem szólt, hanem előragadta kését, s a sáros, vizes tarsolyt, melyen valami kacskaringós díszítés is volt, fölhasította. Tétovázva nyúlt bele, hogy hátráltassa a csalódást. Ujjai félénken tapogatták a pénzt. Már tudta, mit tapogatnak. De nem hitte. Kihúzta az ércdarabot, s megcsillogtatta a tűz fényében. Sárga volt, halványan csillogott.

- Bizanciumi... arany... - dadogta sápadtan.

Azt hitték, megtébolyodott. Fölugráltak, hozzásiettek. Ujjai között csakugyan egy bizánci arany csillogott.

- Arany...

- Nem álmodunk? - hebegte Desiderius.

- Lássátok most és imádjatok! - rikoltotta Julianus.

*

Az aranyat másnap ezüst dirhemekre váltották. Egy dirhemért Gerhardus meg Paulus húst, sót, egy véka kölest, egy koszorú hagymát, négy pár bocskort, a fiúnak süveget meg rövid csizmát vásárolt az árusoknál.

Este étel rotyogott a fazékban, a gőz betöltötte a kunyhót. A fiú ugrált örömében, nyomban fölhúzta a csizmát, fejébe nyomta a süveget. A fráterek levetették elnyűtt, tátogó saruikat, s fölvették a bocskort. Azután letérdeltek, s fennhangon imádkoztak, odanyomván maguk mellé a fiút is, hogy legalább így vegyen részt a közös imádságban. Azután énekeltek, míg a kása megfőtt. Körülülvén a fazekat, kanalukat áhítattal mártották bele, szájukban összefutott a nyál, szemük káprázott. Amikor a hagymás kása illata ilyen közelről csapta meg Desiderius orrát, szinte fölzokogott a fájdalmas gyönyörűségtől, kétszer is keresztet vetett a kanalára. Sírni lehetett ezen a szomorú boldogságon.

Most még volt négy dirhemük, s ha takarékoskodnak - vagyis, ha nem vásárolnak többé ruhafelét, ki tudják húzni az időt a tél végéig.

Mikor az éhhalál réme elszállott lomha, sárga szárnyain, s tövéről hegyére megbeszélték az eseményeket, egyre jobban elszégyellték magukat. Íme, a segítség itt várt rájuk úgyszólván a küszöbön. Csak ki kellett lépni, lehajolni és fölvenni. Ha egyikük sem megy ki, más hajol le érte, akinek tán nincs is rá szüksége, mert háza, lova, barma van, vagy vasládában áll nála a pénz. Olyan is fölvehette volna, aki kést vásárol rajta, a késsel meglesi haragosát s leszúrja. Olyan is, aki a könnyen jött pénzt valamelyik szerájba viszi, leissza magát, parázna asszonyokkal hentereg, kockázik, még tám meg is betegszik, s romlását vásárolja meg az aranyon. Az arany ott hevert a sárban, mindegy volt neki, ki veszi föl. Ők meg itt marták egymást, bűnt követtek el, kétségbe estek, hitetlenkedtek, panaszkodtak. Elfelejtették Jézus szavait: „Ne kérdezzétek, mit együnk, mit igyunk s mit öltsünk föl...” Elfelejtették a mezők liliomának, az ég madarainak példáit. Megfeledkeztek a szent szegénység állapotának isteni kegyelméről. Hozzátapadtak a földi javakhoz, elvesztették a fejüket, mihelyt valóban szűkölködniök kellett. Még azt is elfeledték, hogy fedél van a fejük fölött, és tűz melengeti lábukat. Isten valóban tükröt mutatott nekik, megláthatták benne magukat: milyen hitvány keresztyének, milyen gyöngék, milyen hitetlenek, milyen messze vannak az igazi szegénységtől! Mennyire nem értik Jézus szavait, Damankos atya parancsolatát, a szegénységi fogadalom igazi hatalmát, szépségét. Olyanok voltak, mint a gyámoltalan gyermekek, akiket elhagyott az atyjuk. Holott csak az élelem hagyta el őket. A tükör, a kis sárga pénzdarab megszégyenítette őket, s jó okuk volt, hogy alázatosan lehajtsák fejüket, mellüket verjék s megvallják hitványságukat.

- A pönitenciát elengedöm - mosolygott Julianus. - Elég pönitencia valamennyiünknek, amiben vagyunk.

A Tiszántúl legkegyetlenebb telén is túltett Torgikán tele. A csontropogtató hideget elviselték volna könnyen, ha nem dühöngött volna örökös vihar. Így néha még a kisebb hideg is tűrhetetlen volt. Mert benyomakodott a nádkunyhó résein, s késpengeként hasogatta hátukat, miközben mellük és lábuk a tűz melegénél sült. Azután meg fölváltva adogatták a fiúra ködmönüket, így egyikük, akire a sor esett, a többiek közé bújt, hogy meg ne fagyjon. A szél süvöltésébe és dohogásába éjszakánként éhes farkasok üvöltése vegyült. Távol, a városon kívül, falkákban csatangoltak, törték a nádast, s lesték, kit kaphatnának el, hogy ordító éhségüket csillapítsák.

- Ordejtanak a keremet kutyái - mondogatta Paulus hazai szóval. Néha egy hétig is havazott. A városban térdig érő havat gázoltak a lovak. Az emberek mély ösvényeket vágtak, csak derekakat és fejeket lehetett látni az utcán. A kergisz puszták sóhajtása megfagyasztott minden életet.

Most, ha nem lett volna néhány dirhemjük, éhen veszhettek volna. Az alamizsnálkodás is befagyott, akár az Etil széles halványai. Zúgó, sivító karjaikkal fenyegették a kéregetni induló frátereket a fák. Az emberek pedig behúzódtak házaikba, s hiába dörömbölt a szegény csavargó, kipillantottak, s dühösen kiabáltak. Menjenek Isten vagy Allah hírével, mit csatangolnak idegen létükre? Mért nem hordta már el őket a sejtán? Hát még most is itt tekeregnek? Nem tudták fölérni ésszel, mit keresnek ősz óta Torgikánban, micsoda nemzetbéliek, mit járnak házról házra, alamizsnát kéregetve. Egyszer adtak, tízszer is adtak, de most már vége. Amijök van, maguknak is kell.

Egy-egy dirhemért azonban kaptak annyi húst, kölest, hagymát, diót, sót, hogy néhány hétig elrágódhattak rajta. A húst fára akasztották, megfagyott, mint a kő. Csakhogy a hollók megszimatolták, s rajokban lepték el, oly rettenetes lármát, verekedést csapva, mintha egymást akarnák szétmarcangolni. Mondta is Gerhardus:

- Lám csak, ezök nem tudják, hogy holló a hollónak nem vájja ki a szömét.

- Ha nem tudják is, be kell hoznunk a húst - figyelmeztette Paulus fráter.

Így azután odabent tartották a kunyhóban, közel a falhoz s jól besózva.

Okosabbat nem tehettek, mint hogy vártak. Imádkoztak, kanalat faragtak, oktatták a fiút, s maguk is tanulgattak tőle. Istenről beszélgettek vagy találgatták, mi történhet otthon. Él-e meg az öreg Andorás király meg az Antikrisztus, Fredericus úr? Mi van a kunokkal, megtértek-e? Hát a német lovagokat kikergették-e Erdőelve széléről, ahol már valóságos Németországot alapítottak, s nem fértek a bőrükbe? A zsidók meg a szerecsenek most is olyan nagy urak a sókamarákban, pénzaverőkben? Mit mível Béla úr, rendet teremtett-e? Vajon a nagyurak nem lázadtak-e föl ellene? Hiszen még fegyverrel is ellenállhatnak a királynak, mióta Fejérvárott, a Csúcshegyen kihirdették az új törvényt... Így űzték-fűzték szavaikat, rakosgatták, mint színes kavicsokat, s vitába szálltak, hogy s mint folyhat odahaza az élet s hogy kellene folynia.

- Megváltozik mendön - merengett el Julianus fráter -, ha megleljük magyeri véreinköt, megtérétjük űköt, s hazavisszük Hungaria Novába. Földet adunk nékik, letelepítjük űköt, miként első szent kerálunk üdejében. Együtt leszünk valamennyien, miként nyáj, egy karámban. Nem kell idegönöket hívnunk, megszálljuk a högyeket es mendönütt. Lesz, aki védelmezze Jézus Úr hitét, ország biztonságát.

- No, akkor jöjjön a teuton! - kiáltotta Paulus fráter lelkesen.

- Nem reád értjük - fordult Gerhardus nyomban Desiderius felé. - Te immár jó magyeri vagy, ézös atyámfia, ha egy küssé aggodalmaskodó is vagy.

- Bévezetjük űköt lovastul, barmostul, családostul, szekerestül - ábrándozott tovább Julianus. - Vonulnak, miként a krónikákban írva vagyon a hét fejödelöm népéről. De a miéink mint kresztyénök vonulnak immár, fennen énekölve a Salve Reginát. Elől nagy kresztöket visznek majd, s a papok diadalomval mutatják föl Urunk testét, s csöngetnek és füstölnek előtte.

- Félök, hogy az urak elkámpicsorodnak, mert uralmukat megingatnák a magyeriak! - mondta Gerhardus. - Ösmérjük űköt, atyámfiai. Nékik olyan nép kell, azmely fél tőlük. Szabad nép nem kell nékik. Szlávok kellenek meg némötök, olaszok. Messziről hozott szegény, hazátlan, alázatos svábok, karantánok... Már a kunok miatta is zúgódnak, akár a darazsak.

- Őköt meg mégsem lehet megfosztani szabadságuktól, ha magyeriak. Magna Hungaria régi magyeriai. Eleink nemzetségei - vélekedett Paulus.

- Hát hiszöd méges, hogy valóban vagynak? - nevetett Julianus.

- Nem hiszöm, de nem is kételködöm benne.

- Mondjátok csak, mondjátok - sóhajtott Desiderius. - Holnap immár úgysem mondjátok.

- Pirulsz te meg a szégyönközéstől, atyámfia - intette Julianus. - Mint azmikor meglelém a bizánciumi aranyat.

- Egy aranyat lelhet az embör, de ezör meg ezör magyerit...

- Ezör meg ezör meg nehezebben bújhatik el, mint egy arany.

- Hátha itt vagynak az ajtónk előtte? - nevetett Gerhardus.

Késük fürgén járt, hasogatta a forgácsokat a vajszerű fűzfadarabokról.

Gyönyörködve szemlélték a kikerekedő kanalakat.

- Egy magyerit immár találánk - folytatta Gerhardus vidáman. - Mi vagy te, Pétör?

- Vadzsok madzser! - vigyorgott a fiú büszkén, s kidüllesztette bő ködmönét.

Kése szaporán siklott egy kanál vékony nyelén.

- No, hát látjátok! S mi vagy még, he?

- Krescsen!

- S mi leszöl?

- Fráter.

Jóízűen nevettek, s megsimogatták kócos fekete fejét. Hogy mikor lehetett Karácsony, Újév, mikor köszöntöttek be Vízkereszt ünnepének szelíd napjai, nem tudták. Néha elhallgattak s füleltek.

- Csitt! Vajon nem harangszót hallok-e?

- Csak a filed csöng.

- Melyik csöng?

- A jobb.

- No, azkor jó hírt hallunk. A jó hír kedég az Evángéliom. Mégis karácsonynak kell már lönnie!

- Tám el es múlt - sóhajtott Julianus.

Eszébe jutott az otthoni karácsony. A harangok szava, a házról házra járó betlehemesek éneke, az éjféli mise áhítata, a havas csend. És eszébe jutott Vízkereszt, amikor a lányok titokban ólmot öntenek, gombócot főznek, rostát forgatnak ollón, tükörbe néznek a válluk felett, s izgatottan kutatják, ki lesz a jövendőbelijük. Pogányság ez, de Julianus most olyan kedvesnek, játékosnak találta. Vajon öntenek-e ólmot, főznek-e gombócot, lesik-e a tükröt itt is, Torgikán házaiban, a ridegen bezárt ajtók mögött? Van-e éjféli mise, és ha van, hol? Énekmondókat nem láttak a városban, betlehemezés hát nincsen. De talán még karácsony sincs. Mikor múlik el a tél? Mikor pattannak a rügyek, mikor lesznek a fűzfák pelyhesek, mint a tavaszi kislibák? Mikor indul meg a patakok csörgedezése, az olvadás, áradás? A szántás-vetés? Mikor érkeznek meg a fecskék? Mikor kereng ismét a gólya, keresve régi fészkét?

A napok lassan kullogtak, sivított a szél, hordta a havat. Üvöltöttek, ugattak a farkasok. Varjúfalkák feketélltek a város fölött, mint alacsonyan rohanó viharfelhők, a kopasz fákon nagy hollók gubbasztottak, lomhán kelve szárnyra, ha embert láttak. A kis nádkunyhó tetején kék füstöt tépett a szél, s az öt csavargó naphosszat, éjhosszat kanalat faragott, imádkozott és tervezgetett, vagy egyszerűen csak ült a tűz körül, és fáradtan meredt a parázsba. Beesett arcukból kiütközött széles pofacsontjuk, szakálluk-hajuk közül bágyadtan csillogott a szemük. Kezük kérges volt a faragástól s oly csontos, mintha fából faragott vékony pálcákra bőrt húztak volna.

Ha kiderült, kisütött a nap, a fiú nyomban kereket oldott, s nem is került elő estig. Sohasem jött üres kézzel. Ő még most is tudott alamizsnát szerezni. De mindig csak húst hozott. A fráterek meg nem foghatták, mi a titka. Végül belenyugodtak, hogy Isten különös kegyelme van a fiún, s bizonyos, hogy az ő vigasztalásukra küldte a mennybéli titkosparancs.

*

Végre beállt az olvadás, és sártenger borította el a világot. De a viharok most talán még jobban dühöngtek, mint eddig. A szélben azonban távoli, mezítelen földek és áradó vizek illatát lehetett érezni, s a fráterek melle szabadabban tágult, orruk boldogabban szívta be a levegőt, szívük reménységtől dagadozott. Vége felé jártak a szörnyű télnek, s ha gazdagabbak nem voltak is - sőt a dirhemek fogytával még szegényebbek lettek -, mégis gazdagabbaknak érezték magukat. Hiszen a Nap egyre gyakrabban bújt ki a rohanó felhők közül, az ég egyre nagyobb darabot mutatott szelíd, mosolygó kékjéből, egyre nőttek a nappalok, s fogytak a szeles, esős éjszakák. A Halak jegyében álltak a csillagok, itt volt a kikelet, színesedni kezdtek a fűzfák, mintha aranyat lehelt volna rájuk az Isten. Éjszakánként a vadludak hosszú ékei Észak felé szálltak hangos gágogással, s Délről újabb meg újabb seregek követték őket. A fráterek el-elnézték, amint végtelen sorokban vonulnak, kanyarogva szállnak, mintha végtelen ostort kanyargatna valaki az égboltozaton. Majd a gágogó ékek közé krúgató ékek vegyültek, ezek mar darvak voltak. Esténként, amikor a Nap leszállt, felhőkben rajzottak a szalonkák, és csikkegve vágtak le a mocsárba.

Elérkezett az ideje, hogy a továbbutazás terveit meghányják-vessék. Ismét nekiláttak a kanalak eladásának, titokban reménykedve, hátha jó árat kapnak értük, s ha másképp nem indulhatnak, fölszerelhetik magukat újabb gyaloglásra. De a tavasz langyos napfényében meg kirügyezett bennük az a reménység is, hogy megismerkednek valami pappal vagy nemesúrral, Isten útjukba vezeti az őrző angyalt, mint Matrikában, s lovakkal vághatnak neki a sivatagnak. Reménységeikkel együtt nőtt türelmetlenségük is. A vándormadarak izgalma csiklandozta őket, tavasz nyíltával szállni, szállni szerettek volna Észak felé, mintha az ismeretlen messzeségben fészek várta volna őket.

A dirhem elfogyott, most a kanalakból meg abból a húsból éltek, amit Pétör kápsált. Egy nap azonban elfogytak a kanalak, alamizsnálkodó útjaik sikertelenek maradtak. A goromba lakosok azzal kergették el őket, menjenek más vidékre, ahol ilyenkor, tél múltával is van fölösleges köles, hagyma, liszt meg só. Halászatra fanyalodtak, de horoghoz nem juthatván, csak keservesen foghatták egy-egy sovány csukát vagy keszeget, a halak is megsoványodtak télen. Ahogy melegedett az idő, vidult a vidék, sűrűsödtek a fák és bokrok, zsendült a fű, növekedett a szívben csírázó bizalom és reménykedés, úgy nőtt a nyomorúság. Üres volt a cserépfazék, s a tűzön keservesen sírt a könnyező gally.

Úgy látszott, mégis vége mindennek. A baj azonban ritkán jár egyedül.

Egy nap két gyanakodva settengő behemót, szakállas embert láttak nádkunyhójuk közelében a rekettyebokrok között. Husáng volt náluk. A fráterek azt hitték, a pervátára mentek, amit kunyhójuktól jó távol, a bokrok között ástak, s ülőpolccal is elláttak. De a két lassan közelgő alak nem a pervátát ejtette útba, nem afféle véletlenül tekergő senkifia volt, nem, ők bizonyos szándékkal jöttek, mert megállva a bokrok között, egyre a kunyhót bámulták.

Ekkor iparkodott haza bő ködmönében, rövid csizmájában, fején süveggel Pétör, szorgalmasan gázolva a víztől szortyogó gyöpöt. Ahogy a kunyhóhoz ért, s diadalmas vigyorgással előhúzta ködmöne alól a húst, hogy szokása szerint meglengesse a levegőben, s nagyot rikkantott, a két fickó előugrott, rárohant s megragadta. Pétör nagyot visított, riadtan dobta el a húst, majd teljes erejéből futni kezdett a város felé. Támadói egy darabon üvöltve rohantak utána, de a fiú gyorsabb volt. Fiatal lábai fürgén karikázva vitték, félre-félrecsapott futtában, mint az üldözött nyúl, s csakhamar akkora előnyre tett szert, hogy üldözői abbahagyták a kergetését. Eltűnt a város szélén egy alacsony vályogház csoportja mögött.

- Tolvaj! Tolvaj! - ordította a két alán torkaszakadtából, mintha a kiáltás pányváját vetnék utána. De a pányva nem fogta meg a fiút, csak néhány bandukoló járókelő állt meg, hogy közömbösen továbbmenjen. A két férfiú most visszafordult, s dühös lépésekkel a kunyhó előtt csoportosult fráterek felé tartott. Fekete szakállas ábrázatuk fenyegető volt, mint a medvéké. Husángjaikat lóbálva és hevesen beszélve közeledtek.

- Ezök agyonvernek - kiáltotta Desiderius fráter, s elsápadt amúgy is sárga arca.

- Vegyük kezükből ártatlanul a halált, ha kell - mondta Julianus. - Térdre, ézös atyámfiai.

Egyszerre vetették magukat térdre mind a négyen.

- Atyánk, Istenünk - kezdte Julianus fennhangon -, megköszönjük, hogy ártatlanul szenvedünk az igazságért. Adj könnyű halált e két vad alánus bunkója által, bocsásd meg vétkeiket, hiszen nem tudják, mit cselekszenek. Rövid a szenvedés, a kén, de örök az idvesség! Ne féljetök! Jézus! Jézus!

Ekkor a két alán már futott. De látván, hogy a csavargók nem menekülnek, fütykösre sem kapnak, sőt térdre esve imádkoznak, s Jézus nevét kiáltva szelíden megadják magukat sorsuknak, megtorpantak. Husángjukat leeresztették. És csodálkozva bámultak rájuk.

Így telt el néhány hosszú pillanat. Majd az egyik alán lassan a fráterekhez lépkedett, s nyers, mély hangon, mint valami medve, így szólt:

- Tolvajok vagytok! Meghaltok! Agyonverünk!

- Üss, üss csak - kiáltotta Julianus, s keresztet vetett. - Ám tolvajok nem vagyunk.

- Ősz óta lopjátok a húst - bömbölte az alán.

- Nem tudom, mit mondasz - felelt Julianus. - De ha akarsz, üss mindnyájunkat agyon.

- Nemcsak az enyémet, azét is - mutatott dühösen, de tétovázva társára.

- Nem tudom, nem tudom. De ha bűnösök volnánk, üss agyon bennünket.

- Nemcsak az övét, másét is. Hát megesküdtünk, hogy agyonverjük a tolvajt, csak foghassuk meg. Most megvagytok. Agyonverünk. Hiába imádkoztok!

- Üssetek csak. Jézus nevében.

De már érezték valamennyien, hogy nem fogják agyonverni őket. Csak azt nem értették, miből kerekedett a veszedelem. Tolvaj volna a fiú? Lopta volna a húst hónapokon át? S ők lopott húson éltek volna? Lehetetlen. Az alánok egész hozzájuk léptek, s kiabálva, de első dühüket

már láthatóan szélnek eresztve kérdezték a négy csavargót, mért küldték a megszökött fiút lopni. A fráterek csodálkoztak. Hevesen rázták a fejüket: ők nem tudnak semmiről.

- Csak annyit tudunk - törte az alán szót Julianus, meg egyre ott térdelve a vizes fűben társai között s szelíden nézve a föltornyosodó alán arcába -, csak annyit tudunk, hogy a fiú alamizsnáért kéregetett, s gyakran hozott húst. Mi elfogadtuk Jézus nevében s megettük. Ez a vétkünk. Ha akartok, verjetek agyon. Jézus nevében védekezés nélkül fogadjuk... fogadjuk... - Azt akarta mondani: bunkóitokat, de nem tudta ezt a szót. Elhallgatott.

- Isten, Jézus, Mária nevére, így volt? - kérdezte szigorúan a sötét képű alán.

- Ajkamra venném-e Jézus Urunk nevét, ha nem így volna? Vajon türelemmel várnánk-e halálunkat másképp?

Az alán dörmögött, habozva vizsgálta őket. Majd összeállt tanakodni a társával.

Heves vita indult, a fráterek csak annyit értettek a sebesen pergő szavakból, hogy az egyik alánus nem akarja elhinni, amit Julianus állít, s azt bizonygatja, hogy ők bujtogatták a fiút a tolvajlásra, a másik azonban arra hivatkozik, hogy nyomorult csavargóknak látszanak ugyan, de Jézust emlegetik, térden állva imádkoznak, s tekintetük ártatlan.

- No, dögöljetek hát úgy, ahogy akartok, mi nem bántunk - fordult végül a nagy, magas behemót a fráterekhez mérgesen. - Lehet, hogy igazat szóltok. A fiút azonban addig keressük, míg megtaláljuk s agyonverjük. Vonjon majd kérdőre a sejtán.

Sarkon fordultak, s gyors léptekkel gázolva a sarat, elbaktattak. Amikor eltűntek a házak mögött, Julianus így szólt:

- Jó kresztyént akaránk nevelni a fiúból, s kiderül, hogy tolvaj. Egész télen lopá a húst. És mi azt hivénk, Isten angyela. Isten küldötte. Imádjunk érte, hogy megmeneködjék...

- Szeretetből tevé - mondta Desiderius. - Hűségös vala, mint egy kutya.

- Magyerinak mondá magát s kresztyénnek - tette hozzá Gerhardus fejét csóválva.

- Ártatlan vala. Nem tudá, mi a bín.

Imádkoztak bűneiért s megszabadulásáért. Azután szomorúan ülték körül a tüzet. Mintha gyászolnának valakit. Kedves társuk, növendékük, édes felük nem volt többé. Tudták, sohasem mer ide visszatérni.

Talán meglelik, s kínos halállal büntetik a szeretet tévedéseiért.

Desiderius nem tudott belenyugodni Pétör elvesztésébe. Könnyezett.

- Ha elgondolom, atyámfiai - mondta szomorúan -, mely igön jó fiú vala... Hogy tanóla... Hogy ragaszkodék hozzánk, s hogy kacaga, valahányszor eléhozá a húst... Mely szépen megtanóla kresztöt vetni, térgyepölni, imádni… Mely szépön göndörödék fekete haja a homlokába... S hogy tűré szó nélkül az éhözést, fázást... Hogy faragá a kanalakot...

- Bín vala-e, azmit elkövete? Bín vala-e, hogy elvövénk, valamit hoza? - kérdezte Paulus.

- Bín vala, s mégsem vala bín - töprengett Julianus leverten. - Bín vala, mert fosztogatá mások kamoráját, de nem vala bín, mert szeretetből tevé, s nem tudá, hogy bínös. Bín vala, hogy lopott jószágot vevénk el, de nem vala bín, mert nem árulá el, hogy lopták.

- Csak éppeg őrző angyel nem vala, Isten küldötte nem vala - állapította meg Gerhardus fráter.

- Méges az vala, nélküle lám elvesztünk volna - merengett el Julianus.

*

Szomorú, szótlan napok következtek, a tavaszi meleg aranyos sugárzásának sem tudtak örülni. Egyre Pétörön járt az eszük, kérdezgették, nem látta-e valamelyikük a városban. Vajon megfogták-e, agyonverték-e kegyetlen dühükben azért a néhány darab húsért, egy-két almáért, hagymáért? Lelkét kellett-e adnia, mert szerette a szelíd frátereket, akiknek a nyelvét sem értette? Vagy megsegítette imádságuk s megmenekült? Hol szedegeti fürge lábait, merre fordul a nagy idegenségben?

Nagyon fájt nekik, hogy már-már megtanították magyarul, már-már azt hitték, hazavihetik - noha ők is mikor mondhatják el: itthon vagyunk! -, már-már kész frátert láttak benne. S most talán a sárban hever valahol a városon kívül, rothadó hulláját legyek lepik, senki sem siratja, senki sem temeti el.

De itt voltak ők, most már végképpen elhagyatva, itt voltak, s enniök kellett, menniök kellett. Alamizsnát sehol sem kaptak. A városban mindenki tartogatta télről megmaradt gabonáját, kölesét. A piacon ugyan - a város közepén - egyre nagyobb kavargás volt, dolmányos, szükmenes, kucsmás, kalpagos, turbános emberek, rabszolgák kurjongattak, alkudoztak, cipekedtek a gabonás taligák, borostömlők, halas-kosarak körül, egyre több és több karaván érkezett egymáshoz fűzött tevékkel, csengős lovakkal, a szél nagy porfelleget kavart Torgikán messze híres vásártere fölött, a roppant Etil végtelenbe nyúló síkján nehéz ladikok s gályák libegtek, a parton emberek, teherhordó állatok nyüzsögtek, prémvadászok és kalmárok veszekedtek... Csak a négy törődött fráter számára nem nyílt út, nem került élelem. Magna Hungaria! - sóhajtotta Julianus, amint szédelegve sodortatta magát a kavargásban, vagy elnézte az Etil hatalmas vizét s a távolban üdén zöldellő rengeteg erdőséget. - Valahol ott van messze, a kergisz sivatagon túl... De hol van? Egyre messzebb, egyre jobban távolodva a csalókán reszkető tavaszi levegőben.

Egy este fáradtan ültek s hallgattak a tűz körül. Julianus akadozva, fakó hangon megszólalt:

- Ézös feleim, valamit cselekednünk kell Isten nevében. Vagy éhön veszünk valamennyien, vagy elszánjuk magunkot, hogy cselekszünk.

- Csak madártojás lönne már! - nyögött Paulus fráter eltorzult arccal.

- Még azt mondanák ezök a jámbor alánusok, hogy azt is lopjuk - tűnődött Gerhardus.

- Én tudom, mit kell tönnünk - suttogta Desiderius szinte eszelősen, egyre a szakállát rágta és tépte. - Vissza kell fordulnunk Matrika felé.

- Hogy megyünk által a pusztaságon?

- Valahogy átalmegyünk. Elveszni ott sem veszünk inkább, mint itt, az elátkozott várasban.

- Elveszni itt es tudunk - mondta Julianus. Aztán nehezen folytatta, látszott rajta, szívesebben hallgatna: - De mást gondolák, atyámfiai. Ne rettenjetök meg. Tekéntsetök Jézusra. Őt eladták harminc ezüstön, jóllöhet Isten Fia vala s szabad férfiú. Hátha eladnánk magunkot münk es?

- Micsoda? - hökkent meg Gerhardus, s úgy bámult Julianus fráterre, mintha őrültet látna. - Ézös felem... ézös felem... szedd összve magadot!

- Ó, jaj nekünk! - kiáltotta Desiderius.

- Nem hibbanék meg - mosolygott szinte lázasan Julianus, s megrázta kócos haját. - Nem veszejtém el elmémet. Jonkább most nyerém vissza. Mert mennyivel vagyunk mink nagyobbak Jézus Úrnál?

- Méges megtébolyodék, Isten kenyerüljön rajta! - suttogta rémülten Desiderius.

- Nemde, küsebbek vagyunk, sömmik vagyunk, gyarló bínesök vagyunk? Hát lám érettünk adnak, ha nem harminc ezüstöt, de háromat fejenként. Vagy többet.

- De hol? Kik? Miért?

- Figyelmezjetök, ézös feleim. Azt gondolám, kiállunk a vásárba, ahol a rabszolgákat adják-vöszik. Kiállunk, s kihirdetjük, hogy eladjuk magunkot rabszolgának.

- Megtébolyodék...

- Valaki azt mondja az ő felebarátjának: bolond, méltó a Gyehenna tüzére! - kiáltotta lázasan Julianus. - Bocsásson meg nektök Isten. - Elhallgatott, s töprengve maga elé meredt. - Föl-indulék, atyámfiai, de engedjetök meg. Hát íme, ezt gondolám: azkit megvösznek közülünk rabszolgának, annak az árát elvöszi az, akit nem vásárolnak meg. Ketten eladunk magunk közül kettőt. Azki megmarad, a pénzán lovat vesz s elindul.

- No, de ha tégöd megvösznek meg Gerhardust, münk kedég megmaradunk? - kérdezte Desiderius.

- Azkor a szent engödelmesség nevében parancsolom, induljatok el, vágjatok át a kergisz sivatagon, s haladjatok Isten segödelmével, valameddég el nem éritök Magna Hungariát. Dixi.

Most hosszas töprengés következett. Julianus vizsga szemmel nézte a fráterek zavart arcát. Ők hümmögtek, erősen rágták a szakállukat, kapargálták a bocskorukat. Szánalmasan sápadtak, szinte halottak voltak. Vajon melyiküket veszik meg a kalmárok? Mi lesz a sorsuk? Elborzadt a tervtől, de megkeményítette szívét, összeharapta fogát, ökölbe facsarta kezét. Most, most sírni tudott volna. A szeme égett. De nyugalmat erőltetett arcára. Hiszen lehet, hogy őt veszik meg! És más mentség nincsen. Visszafordulni nem lehet. El kell érni Magna Hungariát!

- No, mit szóltok? - unszolta őket erőltetetten nyugodt hangon.

Gerhardus szólalt meg legelőbb:

- Én hiszök Magna Hungariában. Elmegyök rabszolgának, ha tudom, hogy közülünk kettő ezön az áron eljut odáig.

- Én nem hiszök ugyan benne, mint tudjátok, de eladom magam. Jézus Urunkat is eladák - mondta rekedten Desiderius.

- Néköm így is jó, úgy is jó - vonogatta a vállát Paulus fráter. - Azt mondod, Julianus fráter, hogy vagynak magyeriak ama tartományban. Azt mondod, Desiderius fráter, hogy nincsenek. Mi gondom vele? Ha a szent engödelmesség parancsolja, hogy rabszolga lögyek, leszök rabszolga. Innét másképpen úgysem kerülünk el, sem Magna Hungariába, sem haza.

- De hogy eladjuk magunkot! - kiáltott Desiderius, jobban meggondolva a dolgot.

- Eladjuk s megvagyon. Aki megmarad, továbbmegyen.

- Igazságod vagyon. Jézus Urunkot eladák, köpönyegére kockát vetének. Hát eladhatjuk magunkot münk is - erősködött Gerhardus.

- Jól vagyon. Holnap kimegyünk a vásárba. Most kedég imádjunk ájtatval, ézös feleim, hogy akadjunk kalmárra, azki megvegyön, s mennél árosabban vegyön meg. Jézusért tesszük - fejezte be a tanakodást Julianus.

Nyugovóra tértek, de nem tudtak aludni. Forgolódtak a sáson, sóhajtoztak, fohászkodtak, nyögtek. Maga Julianus sem aludt. Bár jól meggondolt mindent, újra meg újra megkérdezte magától: vajon helyes úton jár-e? Vajon nem az őrület súgta ezt a kétségbeesett tervet? Nem az éhség ördöge kísértette-e meg? De akármint hányta-vetette, nem tudott jobbat. Úgy érezte,

ha mezítelenül áll majd Isten előtt a számonkérés napján, akkor sem mondhat egyebet: Uram, nem tehettünk mást..

- Azért csak igön furcsa - szólalt meg halkan Gerhardus fráter, s nagyot dobott magán fektében a zizegő sáson -, hogy münk, azkik embör szabadságát hirdetjük, s fölindulánk a tengörön, mikor látánk s hallánk a gályarabok sorsát, most egymást bocsássuk áruba, s adjuk el rabnak. Azért mégis furcsa.

- Mit szólana most Paulus fráter? - suttogta Desiderius.

- Én nem szólok sömmit, én alszom - dörmögte Paulus.

- Nem te, hanem Gerecse nembéli Paulus, azki ott vala Bononiában, s prédikála a raboknak ékös deák nyelvön.

- Sömmit. Megsimogatná a fejünköt.

- Ű most a kunokat pirongatja, amért rabolnak.

- Úgy ám, de münk magunk jószántából akarjuk eladni egymást.

- Hasonlatosak vagyunk a fiakhoz, azkik eladák Józseföt egyiptusoknak.

- De lásd, Desiderius atyámfia, csak jó vége lött annak es. Mert József végezetül a fáraó jobbkeze lött, s megmönté feleit az éhözéstől.

- Ez igaz. Julianusnak esmég igazsága vagyon - helyeselt Gerhardus.

- Azért csak szabadság megcsúfolása ez. Isten szabadságot ada embernek Jézus Úr hitében, s münk rabságra akarjuk vetni egymást.

- Mit ér az embör szabadsága, ha nem veti alá Isten parancsolatjának? Márkedég Isten parancsolatja az, hogy menjünk bármely áron, valameddég meg nem leljük magyeri véreinköt, s nem hirdethetjük nékik az Evangéliumot - fejtegette suttogva Julianus. - Mert Egyház parancsolatja, hogy menjünk, s kerál parancsolatja, márkedég az ű parancsolatjuk Isten akarata. Nem mondá sönki, hogy forduljunk vissza félutunkról, ha éhözünk, fázunk vagy szorongatnak. Sőt Jézus Úr megparancsolá, vegyük az ő terhét, mert az ő terhe ézös és könnyű. Vajon visszafordula-e Jézus Úr, mikor a kresztöt megkorbácsolt vállára helyhözék s hajták a Kaponyák högyére, kénszenvedése és halála színhelyére? Mennyivel vígabban vagyunk münk, ézös feleim, nádházban lakunk, tűz mellett heverünk, fejünkre nem csurog az eső, nem ver fagy, most immár itt a tavasz is! Jézus Úr nem várhatá a tavaszt, a szenvedést várhatá csak s a biztos halált. S mégsem akara visszafordulnia. Rab vala ő, kögyetlen zsidók s rómaiak rabja. Kreszt rabja, kemény szögek kénlódó rabja. Noha szabadságot nyerhetött volna, Isten tizenkét légió angyelt bocsáthatott volna alá, hogy fölragadják a kén fájáról s bévigyék mendönök láttára a langalló Mennybe.

- Ne mondd, ne mondd, atyámfia! - kiáltott föl Desiderius.. - Mindön szavad vádol.

- Nem vádképpen mondom, ézös fráter - vigasztalta szóval Julianus. - Magamot es erősejtsem, magam es gyönge vagyok. De lásd, mit ér testnek szabadsága lélök rabságával? Láthatátok a velágban, mely hatalmas, szabad urak vagynak, s mire az ő nagy szabadságuk? Mások s mások lelkének rabságba vetésére. De heában testnek rabsága, ha szabad a lélök! Láték rabot, azki lélökben szabad vala, szabadon szereté, szolgálá Jézust. Hát ne keserögjünk, atyámfiai, hogy rabságra kell mennünk. Testünk rab leszen, izmaink s inaink rabul mívelködnek, de szüvünket szabadon emeljük Istenhöz, s lelkünk szabadon szárnyal a magosságba. Józseföt eladák rabul, igaz, ám aljasul adák el, s magukat nem bocsáták áruba. Dénárokat s dirhemöket kapának érette, kitölték irégységök bosszúját, s atyjuknak azt hazudák: megevék ücsénket a farkasok.

De ti tudjátok, feleim, bármelyikünkre eshet a sors, egyaránt rabul áruljuk magunkat, irégység, bosszú, haszon kapzsisága nem hajt, s az ügy, melyért rabul megyünk, szent ügy. Egyházunk ügye, kerálunk, országunk, Jézus Urunk ügye. Mért panaszkodnánk tehát? Vessük el szabadságunkat, hogy szabadon löhessünk!

- Igazságod vagyon - dörmögte megint Gerhardus. - És én azt hivém, megőrjültél. - Holott távolabb látál, s többet értél, miként münk gyarló feleid.

- Engedj meg - kérte Desiderius.

- Mit szabdaljátok s boncoljátok a dolgot? - bosszankodott Paulus. - Az vala a parancsolat, hogy menjünk Magna Hungariába. Hát megyünk. Az most a parancsolat, hogy legyön közülünk kettő rabszolga. Hát lesz. Mit kell ezön annyit tépelődnötök? Isten kezében vagyunk, ű tudja, mit tegyön vélünk. S valaki magát elereszti, azt Isten elejti.

- Aludjunk hát, feleim.

Megint elcsöndesedtek, de Julianus csakhamar fölkelt és kiment. A hűvös tavaszi éjszaka ezer csillaggal mosolygott le az illatozó földre, a fák feketén, mozdulatlanul lélekzettek, s távolabb kutyák ugattak a városban. Valahonnét madár kiáltozása hallatszott. Julianus járt néhány lépést a nedves fűben. Nem volt álmos, de igen összetörtnek, gyengének érezte magát. Meg-megtántorodott. Föltekintett a sötét égre, a hunyorgó csillagokra. Most annyi idő óta először volt tiszta az égbolt. Egyetlen felhőcske sem zavarta sötét kékségét. Mint mozdulatlan füst vonult a zeniten a Szalmatolvaj Útja.

Julianus összehúzott szemmel bámult az égre Nyugat felé, Különös jelenséget látott. Halvány, ködszerű kard állott az égbolton markolattal lefelé, széles, görbe pengéje sejtelmesen csillogott. Hosszan bámulta a kardot, s szívébe félelem lopakodott.

- Nagy háborúság leszön - suttogta. - Isten, jorgalmazz mindnyájunknak!

Elhatározta, hogy nem szól a fráterekneк.

*

A rabszolgavásár a városon kívül, az Etil felé néző oldalon egy széles, puszta térségen volt. Szeráj falai zárták be a térséget egyfelől, másfelől a város vesszőből font, sárral tapasztott s földdel megtöltött palánkjai. A szerájon túl az Etil végtelen csillogó síksága tárult ki, zölden viruló fűz- meg mocsári tölgyerdőkkel szegve.

A Nap melegen sütött, szél kavarta a port, itt-ott „szépasszony” táncolt a fölkapott homoktölcsérben, magasra sodorva a szemetet s elfutva vele egy darabon. A szerájból tevék cammogtak ki, púpjukon súlyos málhákkal, mellettük dzsidás lovasokkal, hogy nekivágjanak vagy a kergisz pusztaságnak, vagy az asszaszin hegyek felé vezető útnak. Kazár, kun, örmény, perzsa, alán, görög kalmárok ácsorogtak, lótottak-futottak pörlekedlek a rabszolgák csoportja körül, bábeli nyelvzavart támasztva. A rabok pedig ott ültek, guggoltak vagy ácsorogtak nagy seregben a tér közepén, egykedvűen bámulva az égre, vagy tereferélve társaikkal. Itt-ott rab családok zokogtak attól való félelmükben, hogy el kell szakadniok egymástól. Sok volt közöltük az orosz, de akadt más nemzetbeli is. Isten tudja, mely tájairól a földnek.

Julianusra egy görög alkudozott. Társai mellette guggoltak, s izgatottan figyelték az alkudozást.

- Vajon ki a gazdátok? Hol van? - kérdezte a görög alánul. Szakállas, javakorbeli férfiú volt, gyorsan mozgott, szeme villogott, ajkát két mely árok foglalta kemény keretbe.

- Nincs gazdánk. Egymást adjuk el - mondta szelíden Julianus.

- Bolondok vagytok.

- Azért vásárolj meg közülünk kettőt. Bármelyiket. Amelyiket akarod.

A görög megcsóválta fejét, majd megtapogatta Julianus karját, mellét, combját, mint a lovat szokták. Piszkos ujjaival fölhúzta Julianus ínyét, s megnézte erős, széles fogait.

- Hitvány vagy. Beteg vagy.

- Egészséges vagyok, uram, mint a... mint a... - erősítgette hevesen Julianus, s azt akarta mondani, mint a makk. De a „makk" nem jutott eszébe alánul.

- Még a szellő is elfúj - biggyesztette ajkát a görög, s a két árok mélyebbé sötétült a bajusza csücskén.

- Végy hát akkor engem - lépett elő Gerhardus. - Olyan vagyok, mint a vas.

Karjait begörbítve hevesen mutogatta, milyen erős.

- Hitvány vagy, még hitványabb ennél - legyintett a kalmár fitymálóan. - Hadd lássam a többit.

Előbb Paulust, majd Desideriust tapogatta meg. Lelkiismeretesen vizsgálta, fogdosta őket. Ujjaival fölhúzta ínyüket. Desiderius gyönge fogazata, hosszú, görnyedt alakja végképp nem tetszett neki. Paulushoz kétszer is visszatért, újra meg újra megtapogatta.

- Mit kívánsz magadért?

- Két bizánciumi aranyat.

- Ajjaj! - legyintett a görög s kiköpött. - Vigyen benneteket a sejtán.

Hiába kiabáltak utána, hiába mutogatták karjukat, fogadkoztak, hogy bírják a munkát, a görög nem hederített rájuk. Egy kazárhoz ment, azzal bocsátkozott alkuba két tagbaszakadt, komor képű orosz fölött.

Sokáig ácsorogtak, s nem jött senki. Innen is, onnan is közeledett ugyan egy-egy kalmár, de csak végigpillantott rajtuk, s már ment is másfelé. Állott a vásár, folyt a válogatás. Némely rabokat csoportosan összefűzték s félreállítottak, némelyeket egyesével-kettesével vittek el. Egy arabus müszülmén erősen cirógatva szép fekete szakállát, csak fiatal nőket válogatott. Alaposan megvizsgálta, jól megfogdosta-tapogatta őket, levetkőztette meztelenre, megforgatta, nézte elől-hátul s oldalt, fogukat a szájuk belsejében is gondosan firtatta, kezük formáját, körmeik alakját figyelgette összehúzott szemmel, majd megjártatta őket sorban, mint a paripákat, leguggolt, úgy figyelte a járásukat. Egyre-másra összevásárolt vagy tízet, s duzzadt tarsolyából kínosan szedegette ki az aranyat, még ráadást is követelt, egy kis csinos, nagy hajú, nagy szemű, rendkívül fehér arcú növendék lánykát. A kislány keserves sírásra fakadt, anyja ölébe bújt, kapálózott, anyja szapora orosz szavakkal könyörgött, de a kazár megragadta, s új gazdájához penderítette.

Igen, állott a vásár, az Etil felől újabb csapatokat tereltek, a megvásároltakat a szerájba hajtották vagy be a városba. Csak a fráterekkel nem törődött senki.

- Nem adnak érettünk egy fabatkát - mondta Gerhardus. - Kedég úgy mutogatom magam, mint egy harmadfű csikó.

- Méghozzá csődör - tette hozzá Paulus.

- Majd csak megsegél Isten, s rabok lehetünk - reménykedett fáradtan Julianus.

- Ha legalább öhettünk volna! - sóhajtotta Desiderius. - De én összeesöm.

- Légy erős, mert kalmár jön - suttogta gyorsan Gerhardus, néhány lépést peckesen járt, kihúzta magát s kidüllesztette horpasz hasát.

Csakugyan, egy alánus öregember közeledett feléjük. Mar messziről jobbra-balra kutakodott, s igen simogatta szakállát. Lassan, ólálkodva ballagott, mintegy töprengve, vegyen-e, s ha vesz, melyik csoportban lát jó, de rossznak látszó s éppen ezért olcsó rabot. A fráterek szinte húzták a szemükkel.

Az öreg oda is ment, néhány lépésről erősén méregette, bámulta őket, majd közelebb lépett.

- Hol a gazdátok?

- Nincs gazdánk - felelt megint Julianus.

- Akkor mért álltok itt, a rabok között?

- Hogy megvegyenek.

Az alán töprengett, bólogatott, majd megtapogatta őket szép lassan, sorjában. Hümmögött.

- Melyik eladó? Mind?

- Mind eladók vagyunk, de csak kettőt vehetsz meg, a másik kettőé a pénz.

Újra elölről kezdte, újra hümmögött, tapogatott, nézelődött, forgatta őket. Még a farukba is belemarkolt jó keményen, hogy lássa, izmosak-e.

- Nézheted ugyan akármelyikünket - biztatta Gerhardus. - Soványak vagyunk, de nem a zsír dolgozik, hanem az in. Ilyen szívós rabod sohasem lesz.

Végre külön állította Gerhardust meg Paulust, s megkérdezte tőlük:

- Szántani tudtok?

- Nem szántottunk meg ugyan, de tudunk.

- Hajjaj! Hát őrölni?

- Semmi az! - kiáltotta Gerhardus. - Csak fölönti az ember a gabonát a garatra, s a víz szépen forgatja a követ. Attól félsz tan, megszakadunk a gabonászsákok alatt?

- Úr akarnál lenni, úgy-e? - csúfolódott a vénember. - Fölönteni a gabonát a garatra. De a követ kell ám húznod, he!

- Majd húzom a követ.

- Szántani nem tudtok, őrölni nem tudtok, kehesek, hitványak vagytok, az arcotok olyan, mintha két hétig az Itil fenekén hengergettek volna a halak, mit akartok hát? Eredjetek a Pokolba!

Mérgesen odábbment, s távolabb kezdett alkudni két rabszolgára.

- Hát nem akarnak megvönni - sóhajtott Julianus kedvetlenül, s megsimogatta gyengeségtől verejtékező homlokát. - Kedég el kell adnunk magunkot! Imádjunk, hogy segéljön meg münköt Isten!

Keresztet vetettek, s Julianus hangosan mondta:

- Atyánk, tekénts reánk! Hallgasd meg kenyergésünket. Segélj meg! Tedd, hogy e gyalázatos kalmárok szöme megakadjon rajtunk! Tedd, hogy ne lássák gyöngeségünket, csupán erős csontjainkat s inainkat! Add, hogy megvásároljanak rabul. Válassz ki közülünk kettőt, s tedd hasonlatossá azokhoz, kiket amott szíjra fűznek s elhajtanak! De ha úgy akarod, hogy itt vesszünk étlen-szomjan ez idegön földön, s ne lássuk meg véreinket, teljék be a Te akaratod most és mendörökkön. Ámen.

- Ámen! Ámen.

- Lássátok csak, ézös feleim, amott esmég megvövének kettőt - búsongott Gerhardus.

- Bódogok űk! - sóhajtott Paulus.

- Tám árosra tartjuk magunkat? - töprengett Desiderius.

- Ha akad jóravaló férfiú, azki megvásárolna, odaadhatnánk magunkat egy aranyért es.

Tovább várakoztak, nézelődtek. De nem akadt sem gyalázatos kalmár, sem becsületes férfiú, aki megvette volna őket. Néhányan meg unottan, kelletlenül megnézték, meg is tapogatták őket, de a kalmárok találtak bőven jobb árut is, a parasztoknak meg nem kellettek, mert mind csak azt kérdezte, tudnak-e szántani, őrölni. Az is visszariasztotta a vásárlókat, hogy tekintetük bágyadt, arcuk majdnem sárga volt. Attól féltek, betegek.

Estefelé vége lett a vásárnak, s a négy fráter szédelegve bandukolt át a városon kunyhójához. Útközben egy lisztárustól sikerült néhány marék lisztet koldulniok, megesett a szíve a rongyos, sárgaságtól és éhségtől lézengő csavargókon. Ezt vízben meggyúrták és parázson megsütötték. Azután szótlanul ültek a tűz mellett, mint hónapok óta mar százszor meg százszor, s hallgatták a város mormolását, a kutyák csaholását meg a madarak csipogását.

- Hát sönki nem akad az egész várasban - sóhajtott Julianus -, azki rabul megvásároljon bennünket! Itt, azhol mendön eladó, búza, köles, nyerög, kengyel, kard, íj és nyíl, asszony, leányzó, gyermök és férjfiú, itt, azhol a velág tájairól kalmárok sereglenek összve!

- Ki ád egy ütet taplót is oly hitvány szolgákért, mint münk vagyunk! - mérgelődött Gerhardus.

- Kedég hogy mutogatám magamat! - kiáltott föl Paulus.

- Én is!

- Desiderius fráternek csak a foga rossz, de különben olyan, akár a vasgyúró - mókázott Gerhardus. - Ha jó fogad volna, bizony megvásároltak volna.

Vasgyúró! Julianusnak eszébe jutott a régi-régi mese Fejérlófiáról. Hogy vándorolt egyre Nyugatnak, hogy győzte le Fanyűvőt, Kőmorzsolót, Vasgyúrót. Elmerengett a mesén, s szíve megtelt a gyermekkor emlékeivel.

- Hiába - mondta csöndesen -, meg kell értenünk, hogy nem Vasgyúró, Kűmorzsoló meg Fanyűvő vagytok, s én sem vagyok Fejérlófia. Hétszűnyű Kaponyányi Monyók elébújt a föld alól a likon, s hahotázva öszi hasunkról a kását, míg münk éhözünk. Ördöng hahotál rajtunk, atyámfiai!

De másnap ismét kiálltak a vásárra. És másnap sem vette meg őket senki, még egy bizánciumi aranyért sem.

*

Amikor harmadik kísérletük is sikertelen maradt, s Napnál világosabb volt, hogy nem akad vevő az egész városban, aki legalább kettejükért adna másfél bizánciumi aranyat, Julianus szomorúan végigtekintett rajtuk s így szólt:

- Ézös atyámfiai, immár nem tehetünk sömmit. Azért azt mondom, ketten forduljatok vissza Matrikába s onnejt haza, ketten meg késértsük meg, hogy átvergődjünk a kergisz sivatagon. Kettőnek haza kell térnie, hogy legyön, azki elmondja, merre s hogyan járánk. Ketten meg tovább megyünk, hogy legyön, azki méges megkésértse a sorsot. Kettő inkább talál magának élelmet, mint négy. Két marék kölest nem kell négyfelé osztanunk. Két marék lisztből két pogácsát süthetünk, s megelégödhetünk vele. Két kérögető ez idegön, jorgalmatlan, kemény

várasban kevesebb, mint négy kérögető. S ha sükerödnék lóhoz jutnunk, ketten jonkább juthatunk, mint négyen. Igaz-e?

- Igaz! - kiáltott föl Desiderius. - Ha reám hallgattatok volna, ketten immár odahaza löhetnénk, ketten meg már elindulhattak volna.

- Ne küldj haza bennünket, ézös atyámfia - könyörgött szomorúan Paulus fráter. - Vagy ha kettőt hazaküldesz, engedd, hogy én itt maradjak veled.

- Az jön vélem, azki a legalkalmasabb - utasította rendre meghatottan Julianus.

- Én alkalmas vagyok! Nézd, az én orcám nem olyan sárga, mint a tiétök. A karomon kedég nemcsak inak vagynak, de hús is! Nézd csak! - Begörbített karját Julianus elé tolta: - Ezt fogd meg, atyámfia! Mindön kalmár bólogata, mikor megtapogatá. S a gyomrom olyan, hogy a patkót is megemészti. Aludni jártomban is tudok.

- Kedég te meg Desiderius fráter hazatér - mosolyodott el Julianus.

- Én? Én-e? - horkantott Paulus fráter.

- Jonkább maradjunk együtt valamennyien, de ne küldj el, ézös fráter - hajtotta le fejét Desiderius is. - Tudom, én nem vagyok fogható egyikötökhöz sem. De igaz szeretet vagyon bennem s hátha... hátha...

Lehajtotta a fejét, hallgatott.

- Mén nem szólsz? - biztatta szelíden Julianus. Desiderius legyintett. Elfordult.

- Tudom, mit kéváná mondani - felelt helyette megrendült hangon Gerhardus. - Azt kéváná mondani: hátha mégis vagynak magyeriak az égig érő högyek alatt. Csak röstelli kimondania. Ezt kévánád mondanod, ézös fráter? - fordult Desiderius felé.

Ő nem tudott szólni most sem, csak bólintott. Néhány pillanatig megrendült csendben ültek. Julianus hosszan nézte a frátert, aki lehajtott arcát elfordította, s szőke szakállán lassan peregtek a könnyek.

- Köszönöm, ézös atyámfia - mondta aztán rekedten. - Ám most nem azt firtatjuk, vagynak-é avagy nincsenek. Most másról vagyon szó. Látván, hogy rabul meg nem vásárol bennünket sönki, s ezön az úton nem mehetünk tovább, jónak vélöm, ha te, Desiderius, ézös hív társam Jézusban, meg te, Paulus...

- Mért éppeg én? - kiáltott föl ismét tiltakozón Paulus. - Mért nem Gerhardus fráter? Mikor vala néki olyan inas karja, olyan kosaras mejje, olyan kemény bonca, olyan vasemésztő gyomra, sasteként te, miként neköm vagyon? Én a fogamval megemelők egy tinót!

- Megemelsz egy tinót, ki kételködnék benne - mosolygott Julianus.

- De atyámfia, ha nem hinnéd...

- Ki kételködhetnék, ézös fráter? A szent engödelmesség nevében parancsolom azonban, hogy te meg Desiderius térjetök vissza.

Ezt emelt hangon mondta, és éles tekintete parancsolón szegeződött társaira.

- Azt hivém, Julianus fráter, hogy szeretsz - suttogta hosszas csend után Desiderius, s lassan piszkálgatni kezdte a tüzet egy forgáccsal. - Bononiában úgy vala... S hát nem együtt rakánk-e szörzésünk első klastromát Fejérvárott?

- Mindnyájatokat szeretlek, jobban, miként magamot - lágyult el Julianus, s lesütötte szemét, hogy ne lássák meghatottságát. - Hosszú esztendők óta jóban-rosszban együtt valánk. Jézus Úr szolgálata öszveköt bennünket. Tudjátok, megcsapolnám vérömet, s néktök adnám innotok, ha töhetném. Ha elválunk, úgy érzöm, levagdalják tagjaimot, s csonkán bocsátnak el a sivatagba. De ne szomorkodjatok, s ne kételködjetek, atyámfiai. Így látom jónak, s így kell lönnie. Nagyobb dologról vagyon szó, mint egymásra gyanakodjunk parancsolatom miatta. Vigyázzunk, óvakodjunk, ördöng körülöttünk ólálkodik e nehéz hórában. Nyugodjatok belé, atyámfiai. Desiderius meg Paulus hazatér. Gerhardus velem tart. Jössz-e, Gerhardus fráter, szíved szerént?

- Megyök hat, hogyne mennék.

- Ha elveszünk, vesszünk csak mi ketten. Ti maradjatok meg, s adjatok hírt rólunk.

- Ha el kell vesznünk, jonkább én vesszek, mint Gerhardus fráter - makacskodott Paulus. - Én nem tanólék annyit, miként ő. Nem valék Bononiában. Több tudomány vész el vele, mint velem.

- Elég, atyámfia. Imádj, hogy Isten bocsássa meg konokságodat.

A másnapot kápsálásra fordították, és sikerült is kölest meg némi lisztet szerezniök. A kölest Paulus fráter a fazékban megpirította, a lisztet meggyúrta, s forró hamuban megsütötte. Szótlanul, bús ábrázattal végezte ezt a munkát, pedig a lisztből harminc pogácsát sikerült kiszakítania, s aznap estére meg egy-egy marék megpörkölt köles is jutott mindegyiküknek.

De hallgatagok, komorak voltak mindnyájan. Desiderius annyira elgyengült a hosszú megpróbáltatásban, hogy nem tudott uralkodni magán. Könnyei minduntalan előtörtek, s legördültek piszkos, kócos szöke szakállán. Gerhardus ugyan vidám képet vágott, örvendezett a fejedelmi lakomának, s figyelmeztette társait, hogy a búcsútor szakácsa gazdag fogásokkal kedveskedik ezen az utolsó estén, de a többiek érezték, hogy csak szomorúságát takargatja.

- Mért nem sütél eddig is ennyi pogácsát, mért nem pergetél kölest? - Korholta Paulust. - Most állasz elő, mikor már indultok?

Paulus nem felelt, csak hadarintott a kezével.

- Nyolc pogácsa elegendő lesz, amíg eléritök a legelső falut - mondta Julianus fakó hangon, de mozdulatlan arccal. - Münk kedég elvisszük a huszonkét pogácsát a sivatagba.

- Vigyétök el mind a harmincat - unszolta Desiderius.

- Nem. Vigyétök csak.

- S ha azon múlik, hogy kivergődjetök a pusztából, hogy hány pogácsátok vagyon?

- Nálatok es múlhat. Ha osztán elérkeztök Matrikába, keressétök meg nyomban a fejedelöm feleségét, s mondjatok el néki mendönt. Ő segél rajtatok. Ád pénzát, hogy hajóra szálljatok, Konstantinopolisba vitorlázzatok, ott kedég lovakat fogadjatok. Ha Matrikáig eljuttok, otthon vagytok. Hiszöm, hogy a fejedelömasszony jó egészségben vagyon. Kévánom tiszta szüvemből. Ha otthon lesztök, menjön valamelyikötök Béla urunkhoz, s mondja néki: Julianus fráter, Gerhardus fráter tisztölteti űnagyságát, a parancs szörént cselekszik, s nekivága a kergisz sivatagnak. Osztán ugyanezt mondjátok meg a vikárius atyának s mendön fráternek. Imádjanak érettünk, s bízzanak Isten akaratában. Ha kedég nem kerülnénk haza... hát induljon utánunk négy más fráter... vagy akárki es. Ha űk es elvesznének, esmég négy. Mindaddég, míg meg nem lelik Magna Hungariát, meg nem viszik feleinknek az Evangéliumot, s haza nem vezérlik űköt a... fészökbe...

Keményen beszélt, arca mozdulatlanul meredt a parázsba. Társai megrendülve hallgatták, mintha a halálos ágyán végrendelkeznék.

- Megértöttétök?

- Meg.

- Hát te, Gerhardus fráter, nem kévánsz üzennöd haza?

Gerhardus megköszörülte a torkát, s töprengett egy kicsit.

- Te, atyámfia - fordult Paulushoz. - Vagyon énnéköm egy igön alkalmatos kis ecsetöm, őznek szőréből kötött ecset. Olyan a högye, akár a tő. Hát azt az ecsetöt meg a négy ternio hártyát, azmi ott vagyon cellámban a polcon, adjátok Martinus fráternek.

- Celládban, a polcon.

- Ott. Meglelitök künnyen. Ha el nem vitték onnejt.

- Egyéb kévánságod nincs?

- Egy kupa bor, más sömmi.

Nevetett, de elérzékenyülve pillantott Desideriusra meg Paulusra. Desiderius hosszú, elképesztően sovány alakja meggörnyedt, szőke haja a homlokába hullott, világos szeme megtörten meredt a tűzbe. Paulus meg, aki valaha olyan volt, mint egy fiatal medve, s a klastrom udvarán, ha játszottak, sorra döntötte maga körül a fiúkat, egy halom csontnak látszott, melyeket rongyokba burkoltak.

Elfordította arcát, torkát köszörülte, s így szólt:

- Utoljára vagyunk együtt a tűznál, atyámfiai... Tám lássuk, mint véleködék Szent Eusebius az Evángéliomokról...

Másnap mindnyájan titkolni iparkodtak megrendültségüket. Különösen Julianus. Sohasem szerette a hosszas, keserű búcsúzkodást, ha menni kell, induljon az ember mennél kevesebb lármával, ne nehezítse meg az elválást, Isten akaratának teljesedését. Azonban szótlanok voltak, s kerülték egymás tekintetét.

A nap még föl sem kelt, amikor fölkeltette társait, s figyelmeztette őket, hogy készülniök kell. No, a készülődés ugyan hamar megvolt. Nem lévén átalvetőjük, Desiderius is meg Paulus is négy-négy pogácsát a kebelébe dugott, ivott egy korty vizet, azután husángot fogva kezükbe, elköszöntek.

Jobbról-balról megcsókolták egymást. Julianus megáldotta őket. S lassú, nehéz lépésekkel elindultak. Paulus még visszafordult:

- Ha meggondolád magad, még itt vagyok! - kiáltotta elcsukló hangon.

Julianus megrázta fejét s mosolygott.

Azután lassan eltűntek a város felé, hogy a túlsó kapun át Nyugatnak vágjanak a karavánútra.

Most hát ketten voltak. Sokáig álltak a szürkületben, nézegették a kék hajnalt, a mozdulatlan, alacsony házakat, a terebély fákat. Mintha mindez ólomból, nehéz, halott ólomból lett volna öntve.

- Hát elmenének - sóhajtott Julianus. - Imádjunk érettük, s induljunk münk es.

Letérdeltek a harmatos fűbe, s némán imádkoztak.

Azután szótlanul eloltották és szétrugdalták a tüzet, még egyszer körülnéztek a kunyhóban, ahol annyi sivár napot töltöttek, ahol annyiszor ültek a tűz körül, s hallgatták a szél zúgását, az eső lohogását, a hóvihar dohogását s a távoli farkasok üvöltéseit. Julianus most úgy érezte, otthonát hagyja el. Gerhardus is sokáig szemlélődött, s végül megszólalt:

- Csak bódogok valánk azért, úgy-e?

- No, induljunk. Hagyjuk itt a házat másnak, azki utánunk jön, s csakolyan nyomorult, mint amilyenök mink valánk.

- Vagyunk.

- Vagyunk, bizony...

Kezükbe ragadták ők is a furkót s elindultak. Mikor a Nap lángolva fölkelt, s vörösarany fényét elöntötte a hideg színekben hallgató tájon, az Etil partjára érkeztek. Hűvös szél kerekedett, a füzek susogtak, a víz borzongott, mintha dideregne. A napfény csak lassan-lassan oldotta föl a hajnal hidegét s változtatta a széles part ólomerdeit aranyerdőkké.

Milyen csodálatos volt az a reggel! A két fráter megfeledkezett minden nyomorúságáról, bánatáról, nyomtalanul eltűntek a sötét napok, mintha hosszú éjszakából vergődtek volna ki, s most előttük ragyogna az örök hajnal. Halványpiros felhők úsztak a végtelen égen, s vörös csíkok szikráztak a végtelen vízben. A levegő megtelt a madarak rikácsolásával, hápogásával, pittyegésével, krúgatásával és vijjogásával. Ezer meg ezer madár szálldosott a levegőben, s a vízen vidám halak csapódtak föl a mélyből, hogy a hajnali napfényből igyanak.

A szakadékos partoldal alatt megtalálták a révész kunyhóját. Ladikja, kisebb csónakjai ott voltak kikötve a száradó hálók mellett. Egy vén meg egy fiatal asszony térült-fordulta kunyhó körül, s vagy öt mezítelen gyermek düllesztette ki puffadt hasát a napfényben. Most Julianuséknak rimánkodniok kellett, hogy a fiatal, hallgatag férfi vigye őket a túlsó partra. Elővették minden ékesszólásukat. Hivatkoztak Istenre, Jézusra, Szűz Máriára, áldást kértek a révészre s minden ivadékára… Hosszas könyörgés után a hallgatag ember végre intett, segítsenek vízre tolni a ladikot, s fogják meg az evezőt maguk is. Boldogan loholtak a homokra, s gyönge erejük megfeszítésével vízre tolták a hajót, majd támolyogva beszálltak.

Úgy érezték, a végtelen fényözön testetlenné teszi őket, s az örök üdvösségbe emeli. Karjuk reszketett, szemük káprázott, fejük forgott, de fogukat összeszorítva húzták a nehéz evezőket s nyomták a hajót előre, egyre előre, a túlsó, megváltó part felé.

A Nap egyre magasabbra emelkedett, s ugyancsak ontotta a meleget. A két elgyöngült csavargó szédelegve nézett körül a hatalmas vízen, s hogy a mélybe ne forduljon, szemét néha a szótlanul ülő révész arcára szögezte. Az nyilván látta, milyen betegek, mert maga is letette a rövid nyelű kormányzólapátot, s evezőt ragadott, hogy segítsen nekik. Sokáig, nagyon sokáig haladtak, s már nem tudták, hol vannak, hová jutnak. Talán már nem is éltek.

Végre odaát voltak, s kikötöttek egy lapos, homokos helyen. A hajó orra sziszegve siklott a homokra. Föltápászkodtak, s majdnem orra esve kitámolyogtak.

Itt Julianus dadogó szavakkal megköszönte a révész szívességét, s ünnepélyesen megáldotta. Az alánus komolyan fogadta az áldást, keresztet vetett jobbról bal felé.

- Járjatok békével - mondta sajnálkozva.

Visszalépett a hajóba, leült s várt, talán akad valaki, akit visszavigyen, hogy ne vonszolja a nehéz ladikot üresen.

A két fráter meg körülnézett a végtelennek látszó füzesben, s csakugyan sikerült is fölfedeznie egy téres tisztást, ahol a sárga meg kék mocsári virágokat, az üde gyepet letaposták, s régi meg új állati trágya mutatta, hogy innen szoktak indulni a kergisz pusztaság felé. Nekivágtak hát a mocsári útvesztőnek, amerre az állatok nyoma mutatta az irányt, s hosszú, délig tartó keserves gyaloglással szerencsésen ki is értek a vizek világából. A fűzrengeteg megritkult, bokrok bukkantak elő, s távolabb kinyílt az égbolt. Ott már nem szegte a látóhatárt semmiféle erdő, füves sztyepp következett üde zöld tengerként, piros, kék, sárga virágfoltokkal és magányos tamariszkuszbokrokkal tarkázva.

Pihentek egy kissé, ketten megettek egy pogácsát, elvégezték ájtatosságaikat, s nekivágtak megint a gyaloglásnak.

A végtelen síkság embertelen magányát nem zavarta semmi. Kabócák ugráltak lépteik zajára a fűben, itt-ott fürj pitypalattyolt, a magasban vadászó ölyv lebegett, mezei nyulat, ürgét, egeret lesve. A Nap forrón tűzött. Fényében ezüstös reszketéssel játszott a levegő.

Csak mentek, mentek a nagy magányban, mint két kicsiny elvesző pont.

Mentek, amerre a ritkásan elhullatott ló- meg teveganéj jelezte az utat. Északkelet felé.

Alkonyatkor kiválasztottak egy tamariszkuszbokrot, a tövébe telepedtek, elővettek egy pogácsát s megfelezték. Lassan görzölgették, hogy minden morzsáját kiélvezhessék. Ivóvizük azonban nem volt, így mintha semmit sem ettek volna, még éhesebbek lettek.

Elvégezték imádságaikat, s a fűbe feküdtek.

Alul a végtelen síkság, fölül a végtelen égboltozat tárult ki vigasztalanul. Nagy néha ismeretlen madár vagy négylábú állat sikoltó hangja csapódott hozzájuk. A föld élt és lélegzett, noha sötétségbe burkolózott, s elrejtette a rajta mozduló élet minden jelét, meg a ritkás tamariszkuszok guggoló bokrait is. Föltámadt az esti szél, halk szárnyalással végigsuhogott a tájon, mintha láthatatlan, vadászatra induló óriási madár volna.

- Vajon merre járhatnak a fráterek? - suttogta Julianus nehéz szívvel. -

Hazajutnak-e? Vagy elvesznek ők es, mink es, egymástól távol, s még vigasztalni sem tudjuk egymást a halál pillanatában?

- Lásd, hogy elmarada tőled mendönki! - sóhajtotta Gerhardus. - Legelébb a kiskutyád. Azután két társad. Csak én maradék melletted, gyarló híved... S ki tudja, nem maradok-e én is el egy napon?

- Velem tartasz végig - biztatta Julianus.

- Haj, ézös felem, úgy érzöm, nem tartok veled végig. Igön gyönge vagyok... Beteg vagyok én igön, Julianus fráter, csak nem akarék szólanom. Nehogy azt hidd, haza akarok mennöm. De tám jobb lött volna, ha Paulus frátert hozod magadval. Ű erősebb most es, mint én. Jobban bírja.

- Ne szomorkodj, Gerhardus - emelte föl a hangját Julianus fráter, s felé nyúlt a sötétben, megragadta s megszorította a kezét. Hűvös, izzadt, remegő csontujjakat fogott, mintha a Halál ujjai lettek volna. Megborzongott. Most érezte csak, amikor nem látta, csak tapintotta, milyen. De nem eresztette el. Vajon az enyém is ilyen? - gondolta rémülten. - Hogy járom hát végig az utat? Csakugyan itt kell vesznünk?

Sokáig hallgattak, azután Gerhardus ismét megszólalt:

- Emlékszöl Bononiára? Messer Giovanni házára? A két Margheritára meg Adalbertusra? Ű nem ezt az utat választá.

- Ne véld, atyámfia, hogy az ű útja könnyebb, simább. Ha meg simább es, vajon mely szernyő küvekön, göröngyökön, sőt parazsakon kell néki járnia a másvelágon. A mi utunk fényes leszen, Isten orcájának fénye sugározza be. S lábaink könnyűdek lesznek, nem járunk, hanem szállunk!

- Hát Francesco meg Domenico fráterek? Emlékszöl? A csudára, amikor Domenico meggyógyejtá a kisleányt. Hogy tétováza, tappoga, maga sem hívé, hogy egészségös. Hogy sikonga s futa azután... - Nagyot sóhajtott, s hallgatott egy sort. - Haj, ézös felem, ha Domenico fráter, mü ézös jó atyánk kérné Istent, gyógyejtson meg engöm is! Tegye könnyűddé a lábomat, miként azét a kisleányét! Hej, ha Isten megtönné az ű nagy érdöméért!

- Megtöszi - suttogta nyugodt, bizakodó hangon Julianus, mintha valóban gyermekhez szólana, s megszorította a csontos ujjakat. - Megtöszi, tudom, megtöszi. Bízzál, ézös atyámfia. Itt vagyon ű mellettünk. Látja az ű kedves frátereit a nagy pusztaságban, mendönöktől távol, elhagyottan. Lát münket s mosolyog. És kéri Istent, adjon erőt a járásra, éhözésre, szomjúhozásra. Bízzál, atyámfia.

Egyre halkabban beszélt, s érezte, a csontujjak szorítása lazul, a mellette fekvő sötét emberi alak lélegzése csöndesedik. Ijedten kapta föl a fejét, figyelt. Kezét óvatosan előhúzta, s megtapogatta Gerhardus homlokát. Izzadt volt és hűvös.

- Segélj, Damankos atyám... - suttogta a szendergő.

Julianus nem tudott elaludni. Olyan fáradt volt, mint egy kő, s olyan gyönge, mint a hervadtan lehullt s hanyatt esett falevél. Szeme előtt olykor-olykor piros karikák forogtak, feje szüntelenül zúgott, mintha malmot hallana, vagy mintha kagylót szorítana füléhez. Gondolatai összevissza hánytorogtak, mint örvényben bukdácsoló gallyak. Most a bononiai szobát látta, majd Hilbertust a horoszkópjai fölé hajolva s gúnyosan mosolyogva, majd ismét Endre király állott előtte, s a malomzúgásba izgalmas, tűrhetetlen pörlekedés zaja vegyült... Boltozatot látott s rajta a zodiákus állatait... Erőszakkal kinyitotta szemét, körülnézett a sötétben elnyúló semmiben, az égre pillantott, mintha meg akarna kapaszkodni benne, s látta Nyugat felé a halavány, ezüstös derengést, az égi kard eltűnő nyomát...

Mellette alig hallhatóan lélegzett Gerhardus fráter, elterülve a bokor mellett, mint korhadt fatörzs, melyet a víz partra vert.

*

Öt napja mentek már, alig vonszolva lábaikat, kibuggyanó keserves könnyeiket nyelve, szüntelen a végtelen síkság határát kutatva, káprázó szemüket be-behunyva, száraz nyelvüket erővel választva le szájpadukról, s esténként egy-egy hitvány tamariszkuszbokor tövében meghúzódva, hogy a kemény, ízetlen, két darabba tört pogácsát megegyék. Mentek, s hol azzal vigasztalták s erősítették magukat, hogy kijelölték: még azt a bokrot elérjük ott s leülünk, vagy azzal, hogy elmondtak hangosan tíz, húsz, ötven Pater nostert, hogy majd az ötvenediknél, századiknál megpihennek. Vagy azzal, hogy madártojásokat lestek az egyre gyérülő fűben. A beszéd is nehezükre esett, különösképpen járás közben, így csak az imádságokat mondták rekedt félhangon, a beszélgetést estére tartogatták, s akkor is alig szóltak.

A vidék egyre vigasztalanabb lett. A fű ritkult, csenevészedett, a bokrok egyre nagyobb távolságban guggoltak egymástól,. finom, lisztszerű fehér homok tünedezett elő, s néhol nagy foltokban vakított a napfényen. Az ég fellegtelen volt, mindig egyformán kék, egyformán tágas. Nyulat, ürgét, pockot alig láttak, csak az óriási távolságokat berepülő rétisas meg rablósólyom kísérgette őket vijjogva, feketén lebegő szárnnyal. Víz nem volt semerre. Néha fölcsillant

ugyan valami ezüstös pocsolya, de amikor odaértek, láttak, hogy kihalt, repedezett agyagpartjait sziksó veri ki, mint a hó, s vize meleg, poshadt és fanyar. Ihatatlan.

De csak mentek, mentek konokul, előredőlve, rossz bocskorukkal a puhán engedő fehér homokot, a senyvedt füvet gázolva, szemüket néha hosszú időre behunyva, hogy ezzel is kíméljék magukat. Egyre az itt-ott föllelhető állati hulladékot vigyázták s a Nap állását, hogy északkeleti irányukat el ne veszítsék. Gyakran mintha álmukban mentek volna. Lábaik maguktól mozdultak, mégis akaratuk ellen. Néha-néha fölriadtak, megálltak s körültekintettek. Ugyanaz a kép vigyorgott rájuk makacs kárörömmel: végtelen kék égbolt, forró napfény szikrázása a fehér homokfoltokon, néhány csenevész bokor, szikpocsolya, fűfolt... Egyéb semmi.

Este, ha ledőltek, s megették a pogácsát, nyomban ájuláshoz hasonló álomba merültek. De még álmukban is jártak, egyik lépést a másik után, egyiket a másik után tették, s a sivatag közönyösen körülvigyorogta őket, mindenfelől ugyanazt az üres, kaján, könyörtelen ábrázatot fordítva feléjük. Gyomruk reszketett, egész testük hideg verejtékben úszott, ajkuk cserepes volt.

- Nem löhet... nem löhet... - nyögte Gerhardus rekedten, amikor már egy hete tartott ez a végtelen járás a sík Kálvárián. - Frater, nem löhet... vége...

Leült a homokba, s hangtalanul zokogott. A pusztai szélben lengő haja, szakálla mintha egy ülő helyzetében kiszikkadt hulla arcát lengte volna körül. Sárga, vékony, pergamenszerű kezeit lecsüggesztette térdéről, tébolyodott szeme a földre meredt.

- No, csak odáig, csak odáig még - nyögte rekedten Julianus, s mosolyogni akart, de cserepes ajka fölpattant, s egy csepp sós vér tapadt a nyelvére. - Lásd, én még bírom. Lásd csak - kihúzta magát, mintha semmi baja sem volna. - Te es bírod még egy küssé... csak a bokorig, ézös felem. Ott árnyék vagyon, nézd csak.

Gerhardus lassan fölemelte mázsás fejét s bólintott:

- Árnyék! - suttogta. - De víz... víz... Csak víz!

- Most immár víznek es kell lönnie. Ezön az úton lovak, tevék járnak, csak inniok kell nekik es. Úgy-e? No, kelj föl szépön... Gondolj Jézus Úrra, miként rogyadozék kreszt súlya alatt!

- Ű Isten Fia vala... - nyögte Gerhardus, s kicsurrant a könnye.

Egy darabig úgy ült, mintha kilehelte volna lelkét, de szikkadt csontjai nem engednék, hogy elterüljön a földön. Azután megint megszólalt:

- Egyször... Bononiában... kidobáltam két figét... küssé rothadt vala... Ha az a két rothadt fige itt volna! Atyámfia, miért hajítám el azt a két figét?

- Bizony, elhajítunk sok mendönt, ézös atyámfia... S később, az út végén, sömmink sincsen, csupán a puszta hitünk...

- Hiszöl te Magna Hungariában?

- Hiszök - mondta fakó hangon Julianus.

- Még most es?

- Még most es.

- Jézus nevére mondod?

- Úgy vélöm, atyámfia, ezúttal nem veszöm ajkamra heában Jézus nevét.

- No... no, hát segélj... fölkelnöm...

Nyögve föltápászkodott, s elvergődött még a tamariszkuszig. Ott ledőltek a gyér árnyékban, s behunyták a szemüket.

- Azt hiszöm, ma meg kell ennöd két pogácsát, atyámfia - mondta aztán Julianus, s előkotorta kebeléből a pogácsát.

- Nem, nem, csak egyet. Én es egyet, te es egyet.

- Te kettőt, én egyet.

- Nem, csak egyet! Bírom meg. Lásd, most kipiheném magam... Nem is érzöm magam olyan gyöngének. Csak az imént. A Naptól vagyon, tudod. De itt az árnyékon magamhoz térék.

- A szent engödelmesség nevében parancsolom, egyél meg két pogácsát - unszolta Julianus, felé nyújtva a kőkemény pogácsákat.

Gerhardus elvette, s nyögve harapdálta. Olyan volt, mintha kavicsot rágott volna.

*

Később végképpen eltűnt a fű. Homok, széltől pikkelyesen fodrozott finom fehér homok borította a vidéket a látóhatár széléig. Fehér homok, hitvány tamariszkuszbokrok, gyér szakszaulbozótok, némi bogáncsféle gizgaz volt minden, ami ezt a sivár, reménytelen homokvilágot élénkítette. Vakító ég, vakító homok, semmi más. Mennél fáradtabbak, gyöngébbek lettek, mennél inkább kifogyott belőlük a lábukat erőszakkal tovább hajtó akarat, annál nehezebb lett az út, annál kínosabban taposták a puha talajt.

Néha-néha azután fölcsillant a pocsolyák tükre. Erejüket megkettőzte ez a csillogás. De amikor a vízhez vonszolták magukat, kiderült, hogy ihatatlan. A tavacskák környékét hóként lepte el a só. S a vízben nem volt sem bogár, sem hal, sem békafi. Olyan fanvar volt, hogy kiölt minden életet.

Egy nap, amikor a legnagyobb volt a vakító fényesség, Gerhardus összerogyott, behunyta a szemét, s alig érthetően suttogta:

- Isten... nincs tovább... vége...

- Atyámfia - könyörgött Julianus, s lerogyott mellé. - Csak még egy küssé... szedd öszve magad... Hallod? Gerhardus... ézös felem...

- Nem... - lehelte Gerhardus kék ajakkal, s alig észrevehetően ingatta a fejét.

Julianus kétségbeesetten körülnézett. Gerhardus kezét fogta, mintha azt a kevés életerőt, amit magában érzett, át akarná bele árasztani. Káprázó szemét körülhordozta a sivár látóhatáron. Síkság, homok, hitvány bokrok foltjai... Itt-ott a szél által összehordott, ma fölépített, holnap lebontásra váró buckák. Ember, állat, madár sehol. Csak egy feketén lebegő pontocska a kétségbeejtően tiszta égen.

- Egyél meg egy pogácsát - ajánlotta Julianus, mert egyebet nem tudott mondani.

- Nem... nem tudom megrágnom... Imádj érettem, meghalok... - suttogta Gerhardus.

- Imádok, imádunk együtt... De hallod? - kapta föl a fejét Julianus, s a messzibe fülelt? - Hallod? Fráter! Zene!

Társa is fölemelte fejét, szemét behunyta s figyelt. Arcán bágyadtan fénylő mosoly ömlött el, cserepes ajkát megérintette nyelve hegyével.

- Hallod?

- Hallom.

- Onnét, fölülről...

- Onnét. Tisztán hallom. Motetta... - suttogta Julianus, s hallgatta a világon szétáradó zengést. - Orgona...

- Citera.

- Hegedő.

- Az, az, most hegedő... Ó, jaj!

Sokáig hallgattak, nehogy megtörjék a csodálatos zene harmóniáit.

- No... edd meg hát a pogácsát... - suttogta Julianus, s odanyújtotta a kemény vakarcsot.

Gerhardus minden erejét összeszedve rágcsálta és nyelte. Julianus is elgörzölt egyet. Miközben ettek, szemüket behunyták, s égnek emelt arccal adták át egész testüket a túlvilági zenének. Sugárzó napfény és csodálatos harmónia ömlött rájuk a magasból. Szőrös arcuk átszellemült, a vér utolsó pirossága tért vissza bele. Szakállukon könnycseppek gördültek le.

- Ez... ez immár a Mönnyek zenéje... - suttogta Gerhardus.

- A Mönnyek zenéje. Hallod! Isten megmutatja, mi vár reánk.

- Menjünk... tovább... - nyögte Gerhardus, összecsikorította fogát, s könyökére támaszkodva föl akart kelni.

Julianus föltápászkodott, megfogta Gerhardust a hóna alatt, s talpra segítette.

Ismét bandukoltak, mint két árnyék.

Végre egy nap sűrűbb bokrokat s némi zöld füvet láttak a távolból. A bokrok közül mintha tevék púpos alakjait, mozgó alakok foltocskáit láttak volna. Kitátották fénytől és homoktól vörösre mart káprázó szemüket, mintha az egész világot akarnák befogadni. De szólni nem mertek, csak megálltak, mint gyermekek a virágon pihenő lepke előtt, nehogy elriasszák.

- Karaván - suttogta Julianus.

- Káprázat... képzés... - lehelte Gerhardus.

- Jöjj, atyámfia, szedd öszve magadot. Még egy küssé... - könyörgött Julianus.

- Nem. Nem, fráter. Leülök.

Julianus kétségbeesve látta, hogy leül, s maga elé mered. Könyörögni kezdett:

- Megmönekedénk! Jöjj! Karaván!

- Nem... - ingatta a fejét konokul a félig tébolyodott fráter. - Káprázat... Képzés... Isten küldé vigasztalásunkra.

- Karaván!

- Káprázat. Ne is szólj. Hadd nézzem... milyen gyenyerűségös! Olyan, mintha fű lönne ott. Sűrű bokrok es vagynak... Tevék, embörök... Ni, hogy mozognak, mint a hangyák... Milyen szép!

- Ha nem jössz, atyámfia, magam megyök s vizet hozok onnét. Meg lám kását es.. Gyimelcsöt.

Nekiindult, hogy a karavánhoz botorkáljon s vizet, ennivalót hozzon. De elrémült a gondolatra, hogy társa itt vész a napverésben, a karaván előtt. Mégis jobban szerette volna, ha vele megy. Tán már nincs is eszénél. Nem hagyhatja el egy pillanatra sem. Hát még olyan hosszú időre, amennyi a karaván eléréséhez s a visszatéréshez kell.

Hóna alá nyúlt, s minden erejét összeszedve fölcibálta a földről. Belekiáltott az arcába:

- Karaván! Víz!

- Káprázat... - dadogta Gerhardus, de lábai mozogni kezdtek.

Minden lépés egy örökkévalóság volt. De a karaván képe egyre jobban kibontakozott a reszkető levegőből, a homokot ritkás fű tarkázta, s egyre sűrűbben következtek a tamariszkuszmeg szakszaulbokrok. Végül egy kis bozóttá nőttek össze.

A pusztai kút körül pihentető karaván emberei is észrevették a két támolyogva közeledő emberi alakot, s nyilván azt hitték, megholtak lelkei kísértik őket, mert rémülten meredtek rájuk. Hosszú szükmenbe, rövid csizmába öltözött férfiak voltak, vagy tizenöten, derekukon ezüstveretű öv, kard. Fejüket csúcsos kalpag fedte. Szakállasok voltak, arcuk szabása szép, komoly és nemes.

A két fráter szinte összeesett a tábor szélén.

- Vizet! Vizet adjatok! - hörögte Julianus arabul.

Egy férfi odaballagott hozzájuk, s tökhéjból készült ivószaput adott Julianusnak. Kunul mondta:

- Igyatok, Okán nevében.

Julianus megitatta Gerhardust, majd ő is ivott, azután megmosta mindkettőjük arcát. A férfiak odakullogtak hozzájuk, körülállták őket, s kunul találgatták, kik lehetnek, honnét jöhetnek.

Mikor a rongyos, beteg csavargók ittak, s kipihenték magukat egy kissé a fűben, föltápászkodtak, hogy a karaván fejéhez menjenek. A bokrok között kőházikóval védett kút volt. (Honnét cipeltek ide követ?) Hogy milyen mély, azt láthatták a rengeteg hosszú kötélből, mellyel egy ide-oda cammogó teve a vödröt fölhúzta a mélységből. Vályúk voltak a kőházikó mellett, a vályúban víz csörgedezett. Tevék állták körül egykedvű pofával. A fűben málhadombok emelkedtek.

Alacsony, zömök, kissé kajla járású, barna képű ember közeledett feléjük, csuklójáról ötágú, ólomcsapójú korbács függött. Díszes övén ezüsttel dúsan borított kard. Bagariacsizmái kényesen piroslottak a napfényben, szükmenje zöld volt, mint a fű. Fején kissé félrecsapva viselte széles peremű, csúcsos kalpagját. Szép sötétbarna szakálla volt.

- Kik vagytok? - kérdezte rekedtes hangon kunul, s éles fekete szeme a veséjükig ért.

Julianus egészen elernyedt, amikor ezt a kérdést hallotta. Torka elszorult.

- Szegény vándorlók vagyunk, uram - dadogta színtelen hangon, s homlokáról csurgott a verejték, keze reszketett.

- Kik vagytok s kik atyáitok? - hangzott megint a nyers kérdés.

- Vessük magunkat térdre - mondta Julianus Gerhardusnak, s mintha nyíl érte volna őket, térdre omlottak. - Uram! - kiáltotta keserűen, s könnyek peregtek a szakállán. - Kirablanak, semmink sincs! Elveszünk a sivatagban, ha meg nem engeded, hogy hozzátok csatlakozzunk! Isten nevében! Okán nevében! Könyörüljetek!

- Kik atyáitok?

Úgy zuhant le ismét ez a kérdés, mint a tagló.

- Atyáink nem voltak - kiáltotta Julianus. - De Istenünk van, s ő hozott utunkba titeket, hogy el ne pusztuljunk. Atyánk Tengri, aki onnét a magasból néz, ő súgja, segíts két nyomorult idegenen, engedd, hogy hozzátok csatlakozzék...

A hetyke, szigorú férfi sokáig nézte őket, arca elsötétült, szeme bosszúsan villogott. Néhányszor meglengette a korbácsát. Majd a többiekhez fordult, és tanakodni kezdett.

- Kunul beszél. Csakugyan elpusztulnak.

- De idegenek.

- Nem tudják atyáik nevét.

- Tengri lenéz ránk - dörmögte a korbácsos tétovázva.

- Igaz, meg is átkozhatnak s az átok fog - aggodalmaskodott egy rút arcú ember, akinek forradások éktelenítették domború barna homlokát. - Halljátok - emelte föl a szavát a korbácsos, de mintha alig tudná lenyelni dühét. - Tervényeink szerint idegenek vagytok. Nem tudjátok atyáitok nevét. Semmik, senkik vagytok, rosszabbak a tevénél, mert annak atyját-anyját ismerjük, tudjuk, nemes faj. Rosszabbak vagytok a lónál és ebnél, mert tudjuk, mely lótól, ebtől származnak. De lehet, hogy sírotokból ránk uszított halottak vagytok, s áldozatot kívántok. Áldozatot hozok. Velünk tarthattok, ha akartok. Ihattok a kútból, de egyétek a magatokét. Ha holtak vagytok, adtak mellétek ennivalót a sírba, egyétek azt. Ha emberek vagytok, nem tartozunk adni semmit, mert idegenek vagytok. Törvényeink szerint elő kellene sorolnotok atyáitokat, s ti nem soroljátok. Semmi közöm hozzátok. Tevét nem adunk. Ha holtak vagytok, el tudtok jönni ezután is, ahogy eddig jöttetek. Ha meg emberek vagytok, nem jár teve, mert nem ismeritek atyáitokat.

- Köszönjük, Tengri áldjon meg jó egészséggel, hosszú élettel, gyermekek hadával, nagy gazdagsággal - rebegte Julianus a porban térdepelve.

- Keljetek fel.

Intett korbácsával s odábblépett.

Julianus fölsegítette Gerhardust, elmondta neki a korbácsos vitéz szavait. Örömük határtalan volt. Nyomban a kúthoz támolyogtak, belemerítették arcukat a hűvös, lágyan cirógató vízbe, mosták, úsztatták. Kezüket is bemártották, s könnyezve gyönyörködtek a víz játékában. Szívták illatát. Hallgatták csörgését, csurgását, az üvegcsilingeléshez hasonló zenét. Paskolták, áteresztették ujjaikon, tapogatták, simogatták, mint valami kedves állatot. Amikor fölüdültek, a bokrok alá húzódtak, árnyékba heveredtek, elővették a pogácsát. Megáztatták sövegükben mert vízben. Ettek. Nehéz tekintetük fölüdült a gyöp, a bokrok zöldjén. Csodálták a púposan heverő, nyámmogva kérődző, bölcsen bámuló tevéket, a málharakásokat.

- Azt a tevét ott - dörmögte Gerhardus, s egy sötétbarna, jól megtermelt, minden más tevénél méltóságosabb ábrázatú dromedárra mutatott - meg kellenék ölelnöm... megcsókolnom a pofáját... Mily gyenyerűségös terömtés egy ily teve!

- Káprázat - mosolygott Julianus, de ő is úgy érezte, sorra kellene ölelgetnie a tevéket.

- Tám... méges káprázat... - dadogta Gerhardus, hamuszürkére váltott az arca, s úgy nézett Julianusra, mintha megörült volna.

- Nem, nem! Igazság! Való igazság! - erősítette Julianus gyorsan. - Imádjunk, ézös felem.

Halkan elkezdték a hálaadó imádságot.

*

Mindössze két napig voltak a karavánnal.

Igaz, hogy a víztől felüdültek, meg tudták áztatni pogácsájukat, arcukat, kezüket, s elgyötört lábukat, s felüdítette őket az is, hogy végre emberek között lehetnek, bárha pogányok. Mégsem menekülhettek meg sorsuktól.

A férfiak eleinte valóban sírjukból kikelt, ellenségük által rájuk küldött holtaknak nézték őket, az éj homályában körülöttük ólálkodtak, lesték őket, hallgatóztak. De lassanként kiderítették, hogy nem holtak biz ezek, nincs mit tartani tőlük, hanem eleven, valóságos emberek. Tengri tudja, honnét kerültek elő, hova tartanak s mit akarnak. Amikor pedig ezt kiderítették, nyomban megszűnt minden részvétük. Hiszen idegenek, nem tudják elsorolni atyáikat. Senki fiai, jöttmentek, dögöljenek meg. El ugyan nem űzték őket, de ridegen nézték, mint loholnak a hosszú léptű tevék nyomában, szédelegve, tikkadozva a gyöngeségtől. Amikor jöttek, ájtatosan bemutatták a halottaknak szánt áldozatot, szépen meg is ették, egy marék kását kitéve egy bokor alá, de azután erre sem volt többé gondjuk, amint egy szemfüles, sötét képű suhanc kileste, hogy idegen nyelven beszélgetnek s keresztet vetnek. Egy morzsa, egy szem köles, egy gerezd fokhagyma nem sok, annyit sem vetettek nekik.

Másnap éjjel azután arra riadtak, hogy lefogják őket, s a keblükben, ruhájuk alatt turkálnak. Azt hitték, megölik őket, de Gerhardusnak olyan mindegy volt már, így halnak-e meg vagy amúgy! Keserűen fölkiáltott:

- Azt hiszik a jámborok, pénzánk vagyon!

- Ki akartok rabolni? - kérdezte szomorúan Julianus.

- Lássuk, mitek van - kiabálták a pogányok.

- Életünk meg van, egyebünk semmi. Meg néhány száraz hamuban sült pogácsánk. Ha éhesek vagytok, nesztek, egyétek meg. Tengri számon tartja.

Csalódottan dörmögtek, a pogácsát nem vették el. Otthagyták őket.

A harmadik reggel Julianusék nem indultak tovább a karavánnal. Éhség, szomjúság, rettenetes fáradtság és gyöngeség verte őket ólombilincsbe. Megtörten nézték, mint cihelődik föl a karaván, mint rakják a térdelő tevék hátára a málhát, mint ülnek hátastevéikre. Noszogató rikoltások hangzottak... A tevék föltápászkodtak, s a csapat elindult. Csakhamar már csak fehér homokfelhő jelezte, hol haladnak a kék ég alatt, a szürke tájban. Azután elmúlt az is, a két elhagyott fráterre ismét ráborult a magány.

Szomorúan, hosszan néztek utána. Gerhardus kijelentette, ő egy tapodtat sem megy már tovább. Isten, ember halálra ítélte őket, nyugodjanak belé, imádkozzanak, énekeljék el a Circumdederuntot, hogy mégse távozzanak pogány módra a világból, s várják be halálukat. De Julianus még most sem adta meg magát a sorsnak. Addig-addig biztatta, támogatta Gerhardust, míg megint csak lábra állt, összecsikorította fogait s útnak indult.

- Nézd, atyámfia - magyarázta Julianus. - Hátha csak néhány lépés, azután vége a sivatagnak? - Hátha azokon a buckákon túl már gyöpös vidék kezdődik? Emléközz, egyszer kilépék a házból, s aranyat lelék a sárban. Noha oly sütét vala, miként timnöcben. Ha ki nem megyök, ott vész egy arany. Így még hónapokig éldegélénk rajta. Emléközz!

- Emlékszök.

- Osztán meg vajon nem Isten különös jorgalmát nyerénk-e, hogy megtalálánk ezt a karaván? Ha nem találtuk volna meg, tán elhaladtunk volna a kút mellett. De így fölüdülénk a tiszta vízben, megmosánk arcunkat, kezünköt, lábunkat, ivánk, pihenénk az árnyékon, s pogácsánkot vízben áztathatánk. Igaz-e?

- Igaz, fráter, igaz.

- No lásd. Hát tovább kell haladnunk, amég Isten mendön erőnket el nem vészi. Csak azkor mondhatjuk, hogy Isten a halálunkat kévánja, ha már jártányi erőnk sem leszen. Ha már négykézláb sem tudunk mászni, ha már hentörögni sem tudunk egyik buckától, egyik bokortól a másikig. De még járni es tudunk. Nézd csak, úgy mozog a lábam, mintha meg sem löhetne állétani! Nézd csak! Állj meg, no! Úgy-e, nem állasz meg? Este megeszünk egy-egy pogácsát s alszunk. Pihenünk. Csillagos ég borul ránk, onnejt teként alá Isten, Jézus Úr, Mária, mendönszentök.

- Ó, hogy vonszolsz, ézös atyámfia! - sóhajtott Gerhardus.

- Ha osztán nem tudunk immár járni sem - folytatta Julianus s megszédült -, hát lefekszünk a bucka tetején, s alágörgünk, miként gyermökcse korunkban. Túlfelől négykézláb mászunk a másikra, ott esmég lehengörgünk. Amég csak lélögzünk. De meg nem állunk, le nem fekszünk, hogy no, most immár elénekőljük a Circumdederuntot, s bévárjuk végpercenetünköt, mert bizonyos, hogy ezt kévánja Isten! Nem, Isten azt kévánja, mönjünk Magna Hungariába, s amég mehetünk, megyünk.

- Te még möhetsz... de én...

- Te es! Nem vagy rosszabb nálam. Hátha ott a sivatag széle? - mutatott a távolba. - Ott, a legvégső bokrokon túl... Ott, ott... Hátha forrás vagyon ott s megént fölidülhetünk? Embörök a forrás környül. Kresztyénök, azkik nem kérdik atyáinkat. S adnak kását, húst, hagymát. Hátha tám váras vagyon ott túl, s a várasban házak, a házakban kresztyénök, a kresztyénök megszánnak, megetetnek, megitatnak, puha szalmára fektetnek.

- Jól vagyon - nyögte Gerhardus, s megfogta Julianus kezét. - Megyünk... míg csak oda nem érünk... Magna Hungariába... Te erősebb vagy, mint én. Engedj meg.

S továbbmentek.

*

Lassan-lassan, olyan lassan, mint ahogy ők vánszorogtak a sivatagban, egy hónap múlt el. Egy hónapja, hogy elhagyták az Etil végtelen partjainak végtelen erdeit, a szívvidító sztyepp sűrű, harmatos füvét, s benyelte őket a sós, homokos, ásító sivatag. Egy hónapja gyalogoltak, néha már nem is tudva magukról, csak vonszolva súlyos lábaikat, mert hiszen meg nem állhattak, ott nem veszhettek maguktól, amíg egyetlen pogácsa volt a kebelükben, egyetlen inacska mozgott lábikrájukban, egyetlen szippantást tudott beszívni ziháló tüdejük a száraz, forró levegőből.

A negyedik hét is anélkül múlt el, hogy homokon, sós tavacskákon, tamariszkuszon és szakszaulbozótokon kívül egyebet láthattak volna. Ugyanazt a puha, száraz, lisztszerű homokot gázolta elfásult lábuk, ugyanaz a mindig kék égbolt borult föléjük - csak a Nap nem volt ugyanaz, mert Bika havában ragyogott, és sugarai vadul öntötték a tüzet.

Most már Julianus maga sem hitte, hogy kiérjenek a sivatagból. Talán nincs is vége sehol. Vagy eltévesztették az irányt? Körbe-körbe szédelegnek, míg csak össze nem esnek? De hiszen a Nap állásához igazodtak, éjjel a csillagképekből derítették ki, merre haladjanak! És a tevék, lovak elhullatott ganaja is mutatta, emberek szoktak erre járni, tehát városból indulnak, s városba érkeznek! A semmibe csak nem vonulnak a karavánok?

De mikor Gerhardus, lerogyva egy silány szakszaulbokor mellé a csenevész fűre, ugyanezt sóhajtotta, korholni kezdte társát:

- Lásd, a zsidók negyven évig kóborgának a pusztában, s méges kiérének belőle!

- Űköt tűzoszlop, füstoszlop vezérlé - nyögte Gerhardus.

- S münköt nem vezényel? Nézz oda!

A látóhatár szélére mutatott. De maga is megdöbbent. Nem akart hinni a szemének. Füstoszlopot ugyan nem látott, de látott mást, amitől szinte megszédült. A reszkető déli levegőben, távol, a síkság egyre kisebbedő homokbuckái fölött karaván t látott. Éppen csak a foltjait látta, a mint lassan vonult Észak felé. Valami halványszürke, reszkető csíkot, melynek felhő alakja volt. Karaván által fölvert porfelhő.

- Atyámfia! - kiáltotta rekedten. - Oda nézz!

Gerhardus fölemelte fejét, megtört szeme kitágult.

- Karaván - dadogta puffatag ajakkal.

- Föl, ézös fráter! Szedjük összve mendön erőnket. Isten füstoszlopot mutat!

Lázasan föltámogatta Gerhardust, bar maga is majdnem visszaesett a földre. Megragadták fütykösüket, megfogták egymás kezét. Rogyadozó inakkal törtettek a karaván felé. Szemük mohón tapadt a csodálatos látványra.

És törtettek a forró áprilisi napsütésben, a vakító idegen égbolt alatt, míg csak le nem rogytak.

- No, most kifújjuk magunkot - mondta Julianus. - Azután megint megyünk egy darabot. Nézd, ha arra gondolunk, hogy előbb ezt a csapott bokrot értük el, azután amazt a soványat, azután meg ott, távolabb, azt a kis galamb alakút, majd meg a lapost, észre sem vösszük, s már nagy utat teszünk. Ne a messzibe nézz, atyámfia, hanem ide, közel. A legközelebbi bokrot nézd. A homokbuckát nézd. Meglásd, könnyebben jársz!

Gerhardus a bokrot, homokbuckát nézte, s csakugyan könnyebben járt.

- Most megént pihenünk egy küssé - tanácsolta Julianus, s bár titkolta gyöngeségét, maga is majdnem olyan élettelenül rogyott le, mint a társa. - Lásd, már jobban kitűnik a karaván. Ott megyen, ni... Küssé balra...

Azonban sárga arca földszínűvé szürkült. Amit látott, kétségbeejtő volt. Valóban tevék baktattak a látóhatár szélén, a tevék hátán emberek ültek, tisztán lehetett látni őket, mint a hangyákat, amint lábukat csápokként mozgatták, de nem a földön vonultak, hanem valami csillogó víztükör fölött s fejjel lefelé.

Julianus megdörzsölte káprázó szemét, s újra odanézett.

Torkát vad kétségbeesés szorongatta. Halántéka olyan vadul kezdett lüktetni, hogy tenyerébe fogta, szét ne pattanjon. A tevék fejjel lefelé libasorban baktattak, szaporán emelgetve csápszerű lábukat s nyújtogatva hajlott nyakukat, de azért ott reszkettek a víztükör fölött egy helyben, ahol legelőször látszottak.

- Te, atyámfia - dadogta Gerhardus. - Vaktában megyünk mink. Káprázat az ottan...

- Micsoda? Káprázat? - álmélkodott Julianus, s úgy bámult Gerhardusra, mintha először látná. - Hogy volna káprázat? Hogy vélöd?

- Úgy vélöm, ahogy látom. Jaj, hiába megyünk, atyámfia! Káprázat az ottan! Hiszön fejjel lefelé haladnak azok a tevék! S valami víz fölött lengenek, nem a földön!

- Hogy löhet az?- csodálkozott Julianus, összehúzta a szemét, tenyerét kifeszítette szemöldöke fölött. - Ézös atyámfia, elvakíta a napfény. Hol a káprázat? Tevéket látok meg emböröket, szépen haladnak egyaránt Észak felé. Ha még egy küssé iparkodnánk, beérnénk űköt. Mert éppen suhantag mönnek az úton.

Most Gerhardus emelte reszkető kezét a szeme elé, majd zavartan fordult Julianushoz.

- Atyámfia... én volnék vak? Avagy te nem látsz jól? Tevéket látok ugyan, haladnak es Észak felé, de egy nyommá sem mönnek, ott libegnek valamely víz fölött.

- Megromla a szömöd!

- Megromla a tied...

- A napsütés töszi.

- Az éhség, fáradtság elszédejte. Káprázat.

- Karaván!

Egymásra meredtek. Gerhardus szomorú vörös szeme kutatva fúródott Julianuséba. Julianus úgy nézett rá, mint egy bárány. Arcát megbocsátó mosoly öntötte el.

- Hát... hát... - dadogta halkan Gerhardus - azkor... nem ülhetünk itt... mennünk kell... Segélj, Isten nevében... Késértsük meg a járást.

Julianus csak ezt akarta. Elfordította arcát, hogy a rogyadozó fráter meg ne lássa rajta a hazugság sötét vonásait, föltápászkodott, fölsegítette, s karonfogvást elindultak a karaván felé.

- Csak odaérjünk, lesz vizünk, ennivalónk, meg lovunk vagy tevénk es. Lovat látok a karavánban. Ott ni, hátul. - Számlálni kezdte a lovakat: - Egy, kettő, három meg kettő, öt... S eggyön sem ül sönki. Az embörök a tevékön ülnek.

- Lovak... - suttogta Gerhardus.

- Azok hát.

- Nem látom űköt.

- Ne azt nézd, hanem gyere. Lábod alá nézz. A bokrokat nézd, mint mondám. Meg a buckákat. A karaván ott vagyon, mit nézzük? Csak időt lopunk vele. Én sem nézöm. Elég, hogy ott van.

Lesütötték szemüket, s a homok fodrait nézték, milyen hullámosak, lágyak, akár a víz. Hol arra vigyáztak, hogy egy fodor elomló tarajára lépjenek, hol meg arra, hogy a völgyébe. Mikor azután ismét elhatalmasodott rajtuk a kimerültség, hideg verejtékük lucskosra áztatta hajukat, s a fodros homokhullámok annyira lengedeztek, süllyedtek s dagadtak reszketeg lábuk alatt, hogy meg kellett állaniok, bekövetkezett az, amitől Julianus félt. A karaván vagy egy singnyire a föld fölé emelkedett, az áradáshoz hasonlóan megnőtt víztükör felhőként lengett pusztaság fölött, s egy másik, ugyanolyan karaván gázolt benne térdig, fejjel lefelé.

- Istenöm... - suttogta Gerhardus, s leomlott, mint egy eleresztett üres tömlő. - Lásd... Nézd...

Ajka elferdült, szemét behunyta, s kezét reszketve nyújtotta a káprázat felé.

Julianus nem szólt. Lerogyott a földre, arcát tenyerébe temette, s behunyta a szemét ő is. A világ eleinte lassan, majd egyre szédítőbb gyorsasággal forgott vele, gyomra mindenáron ki akart öklendezni egy ököl nagyságú ködarabot, fejében zúgott a malom, s ütemesen vad sajgás hasogatta halántékát. Egész teste elernyedt, mintha inai elpattantak volna. S ahogy behunyt szemmel ült a sötétvörös ködben, feje, teste dagadni kezdett, rohamosan dagadt, tágult, mint a buborék, óriási gömb lett belőle, s a gömb belsejében ő maga egy irtóztató, egyre szűkülő kis

pont. Attól félt, szétpattan a világba. Azután a gömb egyszerre elmúlt, de a kis pontból újra növekedni kezdett, újra tágult, feszült, forgott... s megint elmúlt. Így ismétlődött ez pillanatról pillanatra. Csak az a kis mákszemnyi pont maradt mindig ugyanaz, s mintha belőle nőtt volna a hatalmas gömb.

A sötétvörös köd rászállt egészen.

*

Egy éjszaka vagy egy hét múlt el, nem tudta egyikük sem. Amikor Julianus magához tért, nyomban a társához fordult. Gerhardus ott feküdt a homokban, elfordult Julianustól, térdét kissé fölhúzta, fél kezét arcára tette, a másikat meg a melléhez szorította. Úgy feküdt ott, fejét a szakszaulbokor gyér gallyai alá dugva, mint egy alvó kisgyermek. Szőrös arca teljesen sárga és hártyaszerű volt, ujjai ugyancsak sárgák, mintha sáfrányban mosdott volna. Nehezen lélegzett, félig nyitott puffadt, kékes ajkai közül halk hörgéssel szállt a lélegzet.

Hát él - gondolta Julianus, de nem érzett különösebb örömet vagy megkönnyebbülést. Önmagáról sem tudta megállapítani, él-e vajon, vagy a halál zavaros, félig valóságos, félig álomszerű állapotában van-e. Csak annyit suttogott: hát él... De nem érezte, mi a különösebb jelentősége ennek a szónak.

Tapogatózva járatta körül szemét a vidéken. Hűvös volt, a Nap már fölkelt. Kék és vörös fények öntötték el a pusztát. A bokrok mintha égő csipkebokrok lettek volna, a hajnali napfényben vörösen csillogtak. Hosszú, fátyolszerű köd lengett a látóhatár fölött.

Julianus megállapította, hogy ugyanott vannak, ahol tegnap, tegnapelőtt, egy hónappal ezelőtt. Semmi sem változott. Nem ébredtek föl, s nem aludtak el. Megtapogatta a kebelét: két pogácsa volt még ott a szakadozott ruha alatt. Elővett egyet s nézegette. Lapos, hamuszürke, göcsörtös holmi volt, nem volt szaga sem. Jézusnak a Kísértő hatalmat ajánlott, amellyel a köveket kenyerekké tudja változtatni. A kergisz sivatag ördöge kővé változtatta a kenyeret, s hangtalan vigyorgással lesi, mikor ragadhat el két jámbor lelket...

Megfogta Gerhardus vállát, s rázogatni kezdte.

- Atyámfia!

Gerhardus meg sem moccant.

Ha nem tudom észre téríteni, meghal - gondolta Julianus, s erősen figyelte a sárga, bozontos, elvadult s már-már minden emberi alakjából kivetkőzött arcot. Vajon ez lenne a régi, kedves, vidám Gerhardus? És ő maga? Vajon ő is ilyen? Megint megrázogatta a vállát:

- Atyámfia! Gerhardus fráter!

Hosszas rázás után végre megmozdult, kinyitotta a szemét, tétován körülbámuldozott, látszott rajta, nem tudja, hol van.

- Mi az? Ki az? - kérdezte rekedt fahangon.

- Én vagyok, Julianus.

- Te vagy? Még egyre te vagy? Hol vagyunk?

- Itt vagyunk, a pusztában.

- A... pusztában... És mit kévánsz te, Julianus?

- Azt, hogy edd meg az egyik pogácsát. És induljunk. Fölkelt a Nap.

- Nem. Nem.

- Később aztán rossz lesz gyalogolnunk.

- Most meg jó lesz.

- Jó.

- Nem. Aludni akarok.

- Gerhardus!

- Majd, ha kiértünk... szólj...

- Gerhardus! Hej!

- Ki az?

- Edd meg a pogácsát. Én es megeszöm.

- A po... a pogácsát... mifélét? Ki ada?

- Nézd, itt vagyon. Én es... én es eszöm.

- Jól vagyon. Ha vége, szólj.

Nem tudott lelket verni belé. Összekuporodva feküdt, hol rá nézett, hol a távolba, látszott, hogy nem tud magáról semmit, káprázatokat lát, a szavakra csak a füle s nem az agya szerint felel.

- Istenöm, segélj! - sóhajtotta, s tehetetlenül nézett az égre. Óriási kék palástot látott, redőit vadul kavargatta a szél, fölötte hosszú bíbor-piros fátyol úszott. És a palást egyik sarkánál nagy lyuk volt, onnét sárga tűzfény dőlt ki forrón az égből. Ott az Isten - gondolta.

Behunyta a szemét, s minden erejét összeszedve gondolkozott. Nem lehet az palást. Akkora palást nincs is. Nem lehet az tűz. Itt kell lenniök a kergisz sivatagban.

Hogy kerülhettek volna máshová? Vagy tán mégis fölébredt?

Ismét a fráterre nézett, majd a kezében levő szürke kődarabra. Mi ez? Pogácsa.

Meg kell etetnie Gerhardust, azután tovább kell menniök. Ott, ahol a ködfátylak úsznak, végződik a sivatag. Igen, ott végződik. Nincs tovább. Ott van mindennek a vége.

- Gerhardus!

- Ki az?

- Én vagyok. Edd meg a pogácsát.

- Igenyöst. Áldoztass meg. Hol vagyon a hostia?

- Itt vagyon a pogácsa a kezemben. Tudsz-e enni?

- Tudok. Mendönt tudok.

Rekedt volt a hangja, nem hasonlított Gerharduséhoz. De az ő hangján sem Julianus szólt. Milyen különösnek és csodálatosnak hallotta a saját hangját.

Nagy nehezen letört egy darabot a kőből, s Gerhardus dagadt ajkai közé dugta.

A fráter lassan rágicsálni kezdte.

- Hol vagyunk?

- Egyél, ézös felem, s induljunk. Ott, azhol a köd látszik, vége a pusztaságnak.

- Vége?

- Nem jössz?

- Nem. Nem tudok kibújnom... kibújnom a barlangból...

- Bújj ki, ézös felem, lásd, én már kibújék - kérlelte, mint egy gyermeket.

- Hagyj. Hagyj el. Te vagy itt, úgy-e, Julianus?

- Én vagyok. Szedd öszve magad s menjünk.

- Hagyj el. Kérlek, hagyj el - mondta, s értelmes tekintettel, könyörögve nézett rá. - Éneköld el a Circumdederuntot.

- Nem szabad. Hallod?

- Hallom. Hagyj el. Nincs tovább. Kresztyén éneköt akarok hallani... ez utolsó hórámban.

Julianus egy darabig tehetetlenül nézte. Mihez fogjon? Várja meg, amíg csakugyan meghal? Hagyja el? Vesszen itt vele ő is?

- Atyámfia! - szólt rá parancsoló hangon. - A szent engödelmesség nevében akarom, edd meg a pogácsát.

- Add hát ide.

Elvette a pogácsát, s lassan rágni kezdte. Julianus a másik pogácsát ette. Nem evés volt ez, csak rágás. Állkapcsuk mozgott ugyan, de nyelvük, ínyük semmit sem érzett. Amikor lenyelték az utolsó száraz, homokszerű falatot, Julianus úgy érezte, van még annyi ereje, hogy lábra állítsa ezt a szinte már haldokló roncsot. Rákiáltott:

- A szent engödelmesség nevében, Krisztus nevében parancsolom, kelj föl!

Gerhardus fölemelkedett, négykézlábra tápászkodott, s szomorúan nézett Julianusra.

- Segélj.

- No, gyere hát. Fogj meg erősen.

Fölcibálta a földről.

- Kapaszkodj belém.

Vállára vonta csontváz karját, s megint parancsolt:

- Emeld a lábod! Rakosgasd! Tedd előre, ézös felem! Úgy, úgy ni, szépön... Látod-e? Tudsz te még járni. S itt akarnál veszni a pusztában? Hiszön valóságos legény vagy. Nézd csak, már öt lépést haladánk. Amott vagyon az a nagy, kövér bokor. Azt elérjük. No, lépj szépön.

A rogyadozó test mázsás súllyal nehezedett rá. Meggörnyedt alatta.

Térde megbicsaklott. Tüdeje zihált, feje zúgott. S miközben cipelte, és bátorító szavakat dünnyögött neki, ördöng odasettenkedett mellé, s gyalázatos szavakat suttogott a fülébe. Julianus nem akarta hallani, s mégis hallotta.

Miért választád éppen ezt a társadat? - suttogta a Kísértő hangja. - miért nem választád Paulust? Hogy kérködék erejével, hogy tiltakoza, ne bocsássad haza. Emlékszel, mily erős vala már nevendék korában? Mint egy medve. Lassú mozgású, egy küssé tukma. De fölborogata maga környül mendönkit az udvaron. Émlékszöl, soha beteg nem vala. Most ű támogatna, gyámolétana tégöd. Magad es rovásra kerülél, rögvest összverogysz, oly gyönge vagy. Igaz, egészségös vagy, de mily fáradt, mily fáradt! S magadval hurcolod ezt a félholtat. Miért? Valaki nem tud járni, maradjon. De hát te kresztöt vevél válladra, hasonlatos vagy Jézus Úrhoz! Haha!

- Gyere csak, lépögess csak, ézös társam - mondta Julianus hangosan. - Ne félj, bízzál. Immár vége a sivatagnak. Támaszkodj rám erősen, elbírlak. Sömmi bajom, akár futhatnék. Ne kemélj.

- Tégy le, ézös fráter - susogta Gerhardus. - Hagyj el. Hagyj itt, miként haszontalan, korhadt tűkét. Végezd utadat magad. Isten dicsőségére. Én meghalok.

- Nem halsz meg. Kijutunk immár, nézd, ott vagynak azok a szép kékes ködök. Látod? Az ott a sivatag vége.

- Sajnállak, Julianus - zokogott száraz szemmel Gerhardus. - Hagyj el. Isten nevében megnyugszom immár. Jobb lesz neköd es, néköm es.

- No, emeld csak egy küssé a fejed. Lépögess csak. Lám, tudsz te lépni! No csak, támaszkodj rám erősen. Megbírlak.

- Tégy le... Hagyj el... Haszontalan tűke vagyok immár... Kröszt vagyok roskadó válladon... Julianus... Kröszt vagyok immár, nem istáp...

- Jöjj csak, ne félj. Ha kreszt vagy es, kiviszlek innét Krisztusért - mondta Julianus, és szíve megtelt szánalommal. Gerhardus fölé hajolt, s megcsókolta verejtékben úszó hideg homlokát.

*

A rekkenő melegből egyszerre csontfagyasztó hideg esőbe jutottak. Beborult, sivított a szél. Vagy csak ők érezték úgy, hogy a tél visszatért? Közönséges tavaszi szél és eső volt, csak az ő rozzant csontjaikon fújt keresztül olyan vacogtatón?

De ha dermesztő volt is, végre eső volt és szél volt, s lábuk nem taposta többé a laza homokot. Magas, lucskos fű verte térdüket, a fűben virágok nyíltak, s alázatosan bókoltak a rohanó szél hatalma előtt. A ritkás tamariszkusz- meg szakszaulbokrokat is tölgyek, nyírfák, hársak váltották föl. S a távolban város agyagfalai szürkélltek a sötét, alacsonyan rohanó felhők alatt. Orruk mohón szívta a földszagú, fűillatú szelet, arcuk és kezük új életre kapva fürdött a szemközt paskoló eső hideg hullámaiban.

Gerhardus már nem tudott járni, Julianus úgy cipelte őt, félig a vállán, félig a földön vonszolva, mint egy halottat. A hideg szél és eső ugyan magához térítette ismét, de szüntelen azt hajtogatta konokul, hogy meghal, hagyja már békén meghalni.

Julianus végre leültette egy nagy hársfa terebélyes, zúgó koronája alá. Nekitámasztva a fa törzsének biztatta, pihenjen nyugodtan, ő szállást keres, majd érte jön. Gerhardus búcsúzó pillantást vetett rá, szeméből könny gördült, de nem szólt. Szeme azonban elárulta: arra gondol, hogy végre mégis elhagyja, átadja a sorsának, s fáj neki, hogy nem mondja meg, nem imádkozik vele utoljára, nem énekeli el a temetési éneket.

Most azonban nem lehetett késlekedni. Szállás, enni- és innivaló kellett. Jó meleg vacok kellett, ahol pihenhetnek, s ez a szegény beteg is erőre kap. Otthagyva hát a város szélén a hársfa alatt, búcsút intett, s amennyire rogyadozó lábai engedték, sietett. Lépésről lépésre jobban érezte, mint tér vissza testi ereje s lelki nyugalma, biztonsága. Hiszen felhőket látott, a szél dühös huhogását hallotta, lábát magas, kövér fű verte, fák hajladoztak és zúgtak a szélben, s arcán esővíz folyt, megáztatva elvadult szakállát, haját. Bocskora ott eresztette be a vizet, ahol éppen be akart menni, lábujjai fölvidultak, mint a téli álmából ébredő béka, amikor ismét vízben úszhat.

Estére az idő még inkább megromlott. Vadul fújt a szél, a fák recsegtek, és kétségbeesetten tépték hajukat, mint gyermeküket sírján jajgató anyák. A fű hullámzott. Olyan sűrűn esett az eső, hogy felhőbe borította a várost.

Julianus rohant visszafelé, ahogy csak bírt. Attól félt, Gerhardus már meg is halt. Ha nem halt meg, ebben a hirtelen kerekedett hideg esőben halálosan megbetegszik. Vállán átalvetőt cipelt, kezében egy fazék tejet. Csak szállást nem tudott szerezni sehol. Látván, hogy idegen és rongyos, nem merték beereszteni, hátha megöli s kirabolja a házigazdát.

Végre fölbukkant a nagy hársfa, alatta ott ült Gerhardus, éppen úgy, ahogy itt hagyta. Hozzárohant, letérdelt. Gerhardus féloldalvást dőlve kábultan aludt az esőben.

Magához ölelte a fejét, fölrázogatta dermedt álmából, s szelíden biztatva a tejesfazekat ajkához nyomta. A fráter félálomban ivott, szürcsölte-szopta a tejet, mint egy csecsemő. Julianus boldogan fölzokogott.

Mikor azután egészen észretért, s fölismerte Julianust, a fazekat, a tej ízét, sírva fakadt, könnyei belehulltak a tejbe. Mohón ivott, megpihent, zihált, újra ivott, újra megpihent. Lázas szeme úgy bámult Julianusra, mint egy kutyáé.

Azután kenyeret adott neki.

- Ézös fráter - suttogta Gerhardus -, hát te evél-e?

- Evék s ivék útközben. Egyél csak, igyál csak. De szállást nem adott Isten. Félnek tőlem, hiába mondám, hogy beteg társamat hagyám a mezőn. De ide nézz!

Kebelébe nyúlt, s néhány ezüst dirhemet vett elő:

- Tudod-e, mi ez?

- Pénza! - ámuldozott Gerhardus.

Julianus leült mellé a vizes fűbe, lecibálta ködmönét, s Gerhardusra terítette.

- Lázad vagyon. Bújj belé. Tám nem fagysz meg röggelig. Az ám, pénza! - kiáltott föl, hogy útját vágja a fráter szabadkozásának, mellyel vissza akarta adni a ködmönt. - Pénza! Jó embörök vagynak e városban. Mint hallám, úgy nevezik, hogy Bunda. No, hát bundánk ugyan nincsen, még szalmaágyunk sem, de vagyon kenyerünk, tejünk s pénzánk. Tudod, ki adá? A váras fejödelme. Tudnak kunul, így megértém, hol vagyon a fejödelöm háza. Odamenék s békérezködék, mint szegény utas. Kicsiny házban lakik a fejödelöm, kijöve a ház elé. Térdre borulék előtte, s Isten elküldé a Szentlelköt.

- Hogy vala?

- Elmondék neki mindönt. Azt es, hogy kresztyénök vagyunk s Damankos fráterei. A fejödelöm meghallgata, s így szóla: „Atyámfia, én es kresztyén vagyok, sőt maholnap kresztyénné leszünk valamennyien. Krisztus nevében fogadd el ezt a kis alamizsnát.” És öt dirhemöt ada.

Egyik tenyeréből a másikba öntögette a csengő dirhemeket. Megfeledkezett a sötét, hideg estéről, a zúgó szélről, csapkodó esőről. Csak a félhomályban csillogó ezüstöt nézte s mosolygott.

- Lovat szerzök, atyámfia - lelkesedett vígan, s halvány arca kivilágított a homályból, szemei szinte a régi fényben csillogtak. - Lovat, kettőt. Nem gyalogolsz többé, ézös felem. Lovagolunk, s elérjük Magna Hungariát.

Gerhardus szomorúan mosolygott, de Julianus nem látta ezt a mosolyt. Keresztet vetett, s belefogott a hálaadó imádságba. Rekedtes hangjával elrohant a szél a sötétbe, a zúgó fák és borzongó mezők felé.

*

Hét napig voltak a város szélén a mezőn, hét napig tűrték a szelet és esőt. Julianus a városban kódorgott, alamizsnát kéregetett, Gerhardus meg a fa alatt tanyázott, bőrig átázva, dideregve, összeverődő foggal, lázasan. Néha el-elszunnyadt, s nem érzett semmit. Néha fölmerült a kábult álom zavaros hulláma alól, egykedvűen körülnézett, imádkozgatott. Kebelében búzakenyér volt, de nem evett, csak ha Julianus visszatért, s kényszerítette, hogy egyék. Ivott egy-egy korty tejet, szemét behunyta, s elmerült kábultságába. Ha föltápászkodott, hogy távolabb menjen szüksége elvégzésére, térde megrogyott, feje szédült. Támolygott, mint az őszi légy.

Később szűnt az eső, de az ég felhős volt, a szél sem csitult, s igen hideg volt. Gerhardus vízzel átitatott ruháiban úgy főtt a láz forróságától, mintha fürdőházba ültették volna. Azonban ezzel sem törődött - semmivel sem törődött. Rettenetes fáradt volt, nem örült már, hogy a sivatagból ki tudtak jutni, nem érzékenyedett el azon, hogy Julianus úgyszólván a hátán cipelte ki, csak akkor csillant meg szomorú barna szeme az ellágyulás fényétől, amikor Julianus odatartotta ajkához a tejesfazekat s megitatta. Sötét, sárgán világító, szőrös arca megszelídült, ferde ajka mintha elmosolyodott volna.

Így töltöttek el egy hetet dideregve, imádkozva. Julianus ébredő lelkesedéssel fejtegette további útiterveit és szándékait, bizakodott, hogy most már hamarosan elérik Magna Hungariát. Bulgár itt van a szomszédban, a legközelebbi város már Bulgár birodalmának egyik hatalmas kalmárvárosa, onnét pedig valóban csak kakasugrás az égig érő hegyek tartománya. Ott kell lenniök a magyeriaknak!

Gerhardus csak hallgatta, bólogatott. Olyan távol volt Magna Hungariától, mint soha életében, még Bononiában sem. Hogy örömet szerezzen Julianusnak, szólt is egy-egy szót, tekintete azonban messze járt, s nem látta a tág, zöld mezőséget, a kerteket, a város szürke falait s a felhők zászlóit.

- Lásd, ott sem valának magyeriak - suttogta -, azhol a hagyomány s a krónikák szerént lenniök kell... Az asszaszin högyek alatt.

- Ha ott sem valának, itt vagynak - erősítette Julianus.

- Hát amazok hová levének?

- Tám béhúzódának a högyekbe. S münk a síkságon haladánk.

- Itt is béhúzódhatnak.

- Itt már utánuk megyünk.

Gerhardus csak bólintott s elhallgatott.

- Fázol, ézös felem - kapta föl a fejét hirtelen támadt bűntudattal Julianus. - Lázad vagyon...

- Nem... nem fázom... - rázta fejét a beteg fráter, de vacogott a foga.

- Jaj, mit míveljek veled! - kiáltott föl keserűen. - Hiába járom a várast, alamizsnát adnak, de szállást nem.

- Majd lesz immár szállás.

- Lesz ám, atyámfia. Várj csak, Magna Hungariában mendön leszen! Magyeri feleink elébünk jönnek, ujjongva ölelnek-csókolnak, házukba vezetnek, puha medvebőrt vetnek. Tejjel-mézvel, borval itatnak, tikmonyát sütnek, tehénhúst főznek, azval ötetnek. Orvosságot adnak, jól bétakarnak, melletted verrasztanak. Magna Hungariában otthon leszünk, atyámfia.

- Otthon, atyámfia.

- Arcunk kipirosodik, szömünk ragyog, ajkunk esmég nevet. Énekölünk esmég, miként Bononiában, a Giardini Margheritában, azhol esténként elmélködénk, sétálánk. Vagy Fejérvárott, a mü régi kis klastromunkban. Épétünk klastromot, ézös fráter, az erdő mélyén, verágos völgyben, folyó mellett, miként Fejérvárott épéténk Paulus fráterrel s a többiekvel. Onnét járogatunk magyeri feleink közé predikálnunk, gyóntatnunk, Isten nyáját gondoznunk. Épétünk egy-két cellát, atyámfia, egy kis refektóriumot, kapitulomházat, kápolnácskát. Osztán jönnek utánunk új fráterek, esmég újak, mind magyeriak. És egyször...

- Milyen szép leszen - sóhajtott a beteg, s talán nem is figyelt oda.

- Egyször osztán azt mondjuk a kendéknek és fejödelmöknek: atyámfiai, magyeri véreink, eljöve az üdő, készüljetök! Induljatok föl valamennyien, asszonyostul-gyermököstül, szerszámozzátok föl lovaitokat, vessétök magatokat nyerögbe. Fogjátok járomba az ökröket, tegyétök szekérre az asszonyokat-gyermökcséket meg a véneket. Nosza, legényök, tereljétök öszve csordáitokat, nyájaitokat. Szedjétök a sátorfát, atyafiak. Indulunk Hungaria Novába, az Oroszkapu felé. S mink, odavalósi szerzetösök, élére állunk a hadnak, mutatjuk az utat. Otthon kedég megszólalnak a harangok, verággal, gallyval futnak elé az asszonyok, gyermökök, pispeki díszben a pispekök, karingös papok között az érsökök, fekete lovon Béla úr, az ifjabb kerál. Valamerre elvonulunk, ujjongnak a falvak, röngenek a városok, s fennen szárnyal a Te Deum laudamus. Gerhardus fráter!

Gerhardus összerezzent.

- No?

- Úgy leszön-e, ahogyan mondám?

- Úgy, úgy, atyámfia - bólogatott Gerhardus.

- És lásd, akkor mendönök mutogatnak reánk s mondják: íme, itt megyön a két fráter, azki elsőnek lépe magyeri földre Ázsiában, meglelé feleinköt, kigyújtá Evángéliom fáklyáját nékik! Alleluja, dücsőség Istennek! Íme, ezök vonszolák magukat a sivatagban, úttalan utakon, huszonkét hamuban sült pogácsán tengődve, amit megöhettek volna öt nap alatt. Íme, űköt rabolák meg, űköt kergették el, s űk látának káprázatot a pusztában. Dücsőség Istennek, mert szegény, gyarló cselédei megtevék kötelességüket, elvégzék Egyház, szörzet s kerál parancsolatját. Alleluja!

Hosszan nézte Gerhardust. Mozdulatlanul ült a fa tövében, hátát a törzsnek támasztotta, vékony, mégis súlyos kezét ölébe nyugtatva s lázas szemével a messzibe nézve. Ajka reszketett, vacogott a foga.

- Rosszul vagy, ézös fráter? - hajolt hozzá aggódva s megfogta a kezét.

- Nem, nem - mosolygott furcsa, ferde mosollyal a beteg. - Jonkább most igön es jól vagyok, nagy békesség vagyon szüvemben s elmélkedöm.

- Min elmélködsz vajon?

- Magna Hungárián, ézös fráter - susogta elmerengve Gerhardus. - Elgondolám, mily szépek lösznek az örökkön verágos rétek, az örökkön napsugárban feredő högyek, az örökkön zenélő patakok. Az örökkön ragyogó csillagok s a fehér ruhában aláereszkedő népek...

- Hát látod.

Elhallgattak. Julianus belemerült álmodozásába, tovább szövögette a képeket, amelyek nemsokára föl fognak tárulni előttük, hiszen holnap lovat fog szerezni, s gyorsan haladnak már ezután. Bulgár itt van a szomszédban. Jóformán el is érkeztek az út végére. Hány nap választja el meg őket a boldog találkozástól?

Egyszerre nagyon egyedül érezte magát. Föltekintett: a fának dőlve, lecsüngő, sárga arccal, féloldalt fittyedő ajakkal, nehezen ziháló lélekzettel, ölében súlyosan heverő sárga, vékony kézzel kábult álomba süllyedt Gerhardus fráter. Olyan volt, mint egy korhadó tőke, ahogy annyiszor mondogatta a sivatagban.

*

Minthogy Julianusnak öt dirhem csörgött a tarsolyában, s a szükséges élelmet alamizsnából szerezte meg, a sivatag is a hátuk mögött volt, sikerült Gerhardust is kimentenie a pusztulás torkából, egyszerre szárnyai nőttek. Úgy érezte, korlátlan hatalommal rendelkezik - de legalábbis annyival, hogy két idősebb, de még tűrhető lovat vegyen, s lóháton folytassák útjukat. Ebben a városban sokan tudtak kunul is, besenyőül is, kalmárokra is bukkant, akik „Bulgáriba" iparkodtak prémekért, így sikerült megtudnia, hogy Bulgarin túl, az Etil felső folyásánál, egészen a magas áthatolhatatlan hegyek védett vidékein, csakugyan él egy nép, mely madzserinak nevezi magát. Prémet visznek Bulgari vásáraira, becserélik búzáért, kölesért, mert maguk nem művelnek földet, csak legeltetnek. Julianus tehát kétszeresen boldognak s könnyűnek érezte magát. Pénz volt a tarsolyában, sok pénz, úgy vélte, mindent megvásárolhat, ami csak szükséges. Egészséges volt, piros arcszíne visszatért, s biztos értesüléseket is kapott a magyarokról, akiket keresett.

Mintha életvizet ivott volna, rohamosan erősödött. Álma mély volt, fölüdülve ébredt. Aggodalmak nem bántották. Most már kezében tartotta a munka sikerét, tudta, csak nem szabad elereszteni, az övé lesz. Nagy fölbuzdulásában nehezen hitte el, hogy Gerhardus állapota rohamosan hanyatlik, bár látta a lesújtó jeleket. Természetesnek tartotta volna, hogy Gerhardus is, mint ő, életre kap, kipiheni magát, megerősödik, fölvidul, megint a régi kedves, hűséges, mindig vidám fráter lesz. Mindaddig, amíg rá nem ébredt, hogy a szegény fráter csak ül, alszik, tehetetlenül hallgat és bólogat, várta a régi Gerhardus föltámadását. Akkor azután egy nap jobban megnézte, s látta, számot kell vettnie a legrosszabbal.

Bizakodó hangulatában úgy érte ez a fölismerés, mint tavasszal kivirágzott fát a hirtelen, lappangva érkező éjszakai fagy. Alkonyatkor meg illatozik, színekben ragyog, méhek dongják körül, lepkék libegnek körülötte, s ünneplik piros, sárga, kék zászlócskáikkal, hajnalban meg már feketén hervadoz, sziromcsokrai lekonyulnak, méh és lepke rémülten menekül a közeléből.

Neki is mennie kellett volna, de amint elnézte sárga, megdöbbentően sovány arcát, ahogy kivilágított barna, bozontos szakállából, az élesen kiütköző széles pofacsontokat, bágyadt, megadón néző fénytelen szemét, ferdén mosolygó ajkát s ölében pihenő kezeit, ha látta, mint szedi össze erejét, hogy fölkeljen s néhány lépést tegyen, megkapaszkodva a fa törzsébe, mint anyja térdébe a kisgyermek, tudomásul kellett vennie az igazságot: Gerhardus az út végére érkezett.

Csakhogy nem akarta elhinni.

- Hogy vagy? - kérdezte reggel, amikor fölébredtek, s beletekintett nehéz pillantású szemébe. - Könnyebben vagy, úgy-e?

- Könnyebben, ézös felem - mosolygott ferdén lefittyedő ajakkal Gerhardus, mintha fitymálná a kérdést is, a választ is, önmagát is.

- Ennél-e?

- Ennék - hagyta rá engedelmesen a fráter.

Julianus mindennap összekoledált egy kis tejet, kenyeret, néhány tojást, de látta, hús is, bor is kellene ide. Ezt pedig nem adtak a derék burtászok, hiába vette elő minden ékesszólását, a kun meg besenyő nyelv minden cikornyáját, hiába kérte rájuk Tengri meg Okán leggazdagabb áldásait. Tél után lévén, a húsnak nagy becsülete volt, bort meg húsnál is nehezebb volt találni. Azonban mindenáron szereznie kellett. Nem tehetett mást, föl kellett áldoznia egy dirhemet. Egy asszonytól tyúkot, egy öreg burtásztól egy kupa bort vásárolt, s megkönnyebbülten loholt a tanyájukra. Előre örült Gerhardus örömének, előre látta, hogy föléled, mint a parazsat nyelő táltos ló.

A fa alá érkezve nyomban tüzet csiholt, a tejesfazékban főzni kezdte a kövér tyúkot. Sót, kölest, hagymát is tett bele. Lázasan sürgölődött, leste a habzó fazekat, figyelte, sárgul-e a lé a tyúk kövér zsírjától. S közben erősen biztatta az egykedvű, ferde mosollyal üldögélő Gerhardust, csak egy kis türelemmel legyen, mindjárt ehetik, meglátja, egyszeriben új embernek érzi majd magát.

- Új embör leszök egyszörében - bólintott a Fráter. S ellágyult a szeme Julianus nagy buzgalma láttán.

Végre elkészült a fejedelmi tyúklé. Csakugyan aranysárga gyöngyök úszkáltak rajta, s a szétmállott sárga hús illata elbájoló volt. Julianus maga is sóvárogva nézte. Pedig hát kotyvalék vala biz az a szakértelem híján belefőzött köles meg hagyma miatt. De messze földön ez volt az egyetlen tyúkleves, és bárhogy készült is el, megérdemelte a bizalmat és csodálatot. Julianus úgy találta, kevés klastrom van Magyarországon, ahol ünnepnap különb tyúklevest remekelne a szakács fráter. Nyugodtan gyönyörködhetett sárga tükrében, az úszkáló hagymagerezdekben, a puhára főtt köleskásában, amely rátelepedett a tyúk gömbölydeden duzzadó combjára, kívánatos hasára, megadóan kitárt szárnyaira, illatában, mely könnyed párákban szállongott, hiszen nem magának készítette, nem ördöng kísértését kívánta vele kielégíteni.

- Most elhúzom a tűztől, s megvárjuk, míg a fűben szépen kihűl - szorgoskodott Julianus. - Ézös fráter, meglásd, az életöt kortyolod e csudálatos lébül!

Amikor kihűlt, odavitte Gerhardushoz, és segített neki. Megitatta.

Fakanállal megkotorta a kölest is. Adott belőle a betegnek. Gerhardus lassan nyelegette a levest, majszolta a kását s mosolygott. Torkán csak nehezen csúszott le az étel. Julianus elővette kését, lekanyarított egy combot, s a fráter kezébe nyomta.

- Nem, nem - sóhajtotta Gerhardus, s elfordította arcát. - Nem tudok... Nem megyön le...

- A szent engödelmesség nevében parancsolom, edd meg, Krisztusért! - emelte föl a szavát szigorúan Julianus, s homlokát összevonta.

Gerhardus nagyot sóhajtott, s megadta magát a parancsnak. Mindegy volt már neki, s mért ne szerezzen örömet társának, akivel ifjúkora óta jóban-rosszban, Isten szolgálatában együtt volt, aki nem hagyta el a sivatagban, hanem a vállán cipelte ki, jóllehet maga is közel járt a halál szakadékához. Majszolgatta hát a combot, s úgy tett, mintha ízlenék.

- Látál-é vajon Bononiában ilyen tíkot? - kérdezte Julianus, akaratlanul mozgatva száját s együtt nyelve Gerhardusszal. - Nem, atyámfia, egész Itáliában nincs ilyen tíklé. Olajban sült silány hal vagyon meg mindönféle gizgaz. De ilyen tíklé! Még Magyeriországon es csak kevés.

Gerhardus legyűrte a tyúkcombot, s eltolta a fazekat.

- Most immár elég - suttogta fáradtan.

- A többit megeszöd később - intézkedett Julianus, s a fa tövébe dugta a fazekat, jó hűvös helyre. - Ha én a várasban vagyok es, meglelöd. Csak edd, atyámfia.

Olyan elégedetten tért nyugovóra, mintha ő evett volna meg egy fazék tyúklevet.

Julianus szerteszét járt a városban, lovat keresett, talált is afféle kicsiny, vastag bundás, zömök pusztai lovakat, de amikor az árukat kérdezte, elrémült. Azt hitte, négy-öt dirhemért megvásárolhatja egész Bunda városát. S most lesújtottan látta, tizenöt-húsz pénzen alul nem kap lovat - s neki kettő kellett. Hát ilyen szegény, noha pénz van a tarsolyában? Micsoda ország ez, ahol az ő drága, féltve őrzött pénzéért nem adnak két lovat? Sőt egyet sem. Mihez kezdjen most már? Hiszen Gerhardus, ha megerősödik is, nem mehet gyalog! Itt meg nem hagyhatja... És azt sem várhatják meg, míg gyalogolni tud, megint úgy járnának, mint Torgikánban. Telelniök kellene, márpedig hogyan teleljenek még egyszer szállás nélkül?

Azután meg itt vannak a magyarok a közelben, mindenáron el kell jutni hozzájuk mielőbb. Ott lesz alkalmas szállás, pihenés, kenyér, hús és bor, végképp föllábadhat Gerhardus. Csak el innen tehát mennél hamarabb.

Hosszú töprengés, évődés után meglelte a mentő gondolatot. Szamarat fog venni. A szamár olcsóbb, mint a ló, noha majdnem ló. Ezenfelül Jézus urunk is szamárháton vonult be Jeruzsálembe. Szülei szamáron vitték Egyiptomba. A szamár Isten állata, akár a fecske, gólya, daru. Szent férfiakat és asszonyokat vitt a hátán, sőt magát a Megváltót is.

Úgy föllelkesedett, hogy szamarat vesz, szamáron vonulnak be Magna Hungariába, Jézus hitének terjesztőihöz illőn, hogy máris látta a kedves barna csacsikat, amint fülüket billegtetve szaporán kocognak kisded patájukkal, alázattal hordozva farukon Jézus Evangéliumának hirdetőit.

Most hát szamár után loholt. A városnak kicsiny volt a vásártere, Torgikánéhoz képest valósággal szegényes. Különösen így tavasszal, amikor még nem hordták vásárra a föld és a nyájak, csordák ajándékait. Néhány rabszolga ácsorgott a füves térségen a szeráj mellett burtasz, kazár meg besenyő kalmárok őrizete alatt, egy-két szekér árpa, rozs meg köles, néhány tömlő bor meg búza. Azután nagy, gömbölyű birkasajt is kéregből font kosarakban. Csak szamár nem volt egy sem.

Hosszas keresgélés, kérdezősködés után kiderült, hogy a szeráj udvarán bizonyosan lesz két eladó szamár, ha jól megfizeti. Bement a szerájba, talált is szamarat. De jaj, ezt sem tudta megfizetni. Egy szamár belekerült volna öt dirhembe s neki csak négy pénze volt, de két szamár kellett. Hiába könyörgött, veszekedett, hiába csűrte-csavarta a szavakat, a kalmár, aki hajlandó lett volna két szamarat eladni, ordítva bizonyítgatta, hogy már öt pénz is tönkreteszi, ezek a szamarak többet érnek a legjobb paripánál. Tengri büntetését vonja magára már azért is, amit engedett. Végül fölbőszült, s amikor megtudta, hogy Julianusnak mindössze négy pénze van, oly csúnya átkozódást mívelt, hogy a fráter okosabbnak tartotta a gyors menekülést.

Nem volt tehát szamár sem. Elszomorodott, könnyek szöktek a szemébe, torka elszorult. Hát nem kocognak kettesben szamárháton, nem vonulnak be Magna Hungaria gyönyörű országába szamáron, mint Jézus Jeruzsálembe. Hiszen Damankos atyánk meghagyta, hogy fráterei gyalogosan járjanak, még botot se vigyenek magukkal, de Gerhardus nem tud gyalogolni! Ám fölismerte hiú gondolatait, melyek Gerhardus betegségének színe alá bújtak, s elszégyenkezett bánatán. Lám, a Kísértő akkor is mellette kujtorog, amikor beteg társán akar segíteni. Szeretné Jézus urunkhoz hasonlítani magát, szeretne bevonulni Jeruzsálembe a nép üdvrivalgása közben... Azt kívánná, hogy szamara lába virágokon és gallyakon tapodjon.

Megértve s alázattal elfogadva Isten büntetését, visszaballagott a mezőre.

Most abban bízott, hogy a varázserejű tyúklé azóta fürge ifjút támasztott a beteg fráterből. És vígan indulhatnak gyalogosan tovább. De Gerhardus azóta sem nyúlt a fazékhoz, sárga arcát lehajtotta, szemét behunyta s kábult álomban gunnyasztott a fa tövében. Előtte meg pislogott a parázs. Nem táplálta a tüzet, noha Julianus megkérte reggel. Egy kissé távolabb megállt, s elnézte a szundikáló frátert. Úgy nézte, mint valami faragott képet.

Hátát a vastag fának vetve, de fölhúzott térdeire előredőlve ült a fráter, ölében keresztbe tett kezei közül kivilágított az egyik, mint elsárgult falevél. Bozontos barna szakállával, lecsüngő hosszú hajával az esti szél játszott. Arca élettelen volt. Rongyos, piszkos, fakó ruhája korhadt tuskóhoz tette hasonlóvá. Meg sem moccant. Feje körül csillogó legyek sürögtek az alkonyat vöröses fényében.

Sokáig nézte a fa tövében görnyedő mozdulatlan alakot, s torkát lassan-lassan szorongatni kezdte a rémület.

Lassan odament, leguggolt elébe, arcába nézett. Gerhardus élt, csakhogy mélyen elsüllyedt kábult álmába. Sokáig kellett rázogatni, szólongatni, míg magához tért, s csodálkozva körülnézett. Ajka ferdén lebiggyedt.

- Te vagy, ézös felem? Visszajövél?

- Vissza. Mért nem evél?

- Nem kell.

- Egy kortyot sem ivál? Egy falást sem evél?

- Nem kell.

- Ó, jaj, mely engödetlen fráter vagy te, ézös felem! - kiáltott föl Julianus, s a fejéhez kapott. - Bínös vagy, elkárhozol! Erőszakval hajtod magad a halálba! Nem megmondám, hogy egyél? Mely szerzetös vagy te, atyámfia, hogy engödetlenségödvel szomorejtod szüvemet?

- Nem kévánám... és jonkább aluvék...

- Ha én beteg lennék - folytatta a korholást Julianus, s azt hitte, megszakad a szíve a sajnálattól -, megönnék három fazok tíklevet, csak meggyógyéljak. Mért nem eszöl, he? Nem akarsz ennöd legalább most? Vetök a tűzre s megmelegejtöm.

A beteg hosszan nézett rá, aztán lassan ingatta a fejét:

- Nem.

- Hogy mondod? Nem akarsz ennöd?

- Nem.

Julianus rábámult.

- Nem akarsz meggyógyélnod?

- Nem.

- Hát mit akarsz, he, te rossz atyafiú?

- Sömmit.

Tehetetlenül nézett a hallgatagon maga elé meredő betegre. Hát nem tud rajta segíteni? Nem tudja fölrázni, hogy akarjon enni, akarjon meggyógyulni, akarjon vele menni a magyarokhoz? Hiszen úgyszólván Magna Hungaria kapujában állanak. Szerette volna megragadni a vállát, s a

szemébe kiáltani: ébredj, hej, térj magadhoz, kezünkkel elérhetjük Magna Hungariát, amiért annyit tűrtünk és szenvedtünk! Ne hagyj most itt! Legalább lásd meg őket!

Legyintett. Majd gallyat vetett a tűzre, odaállította a fazekat s leült. Míg az étel melegedett, egyikük sem szólt. Julianus a lehanyatló Napot, a fákat, a buja rétet nézegette, Gerhardus meg a tűz ölelkező, nyalakodó, pattogó lángjait.

Amikorra fazék átforrósodott, a beteg ajkához emelte:

- Idd.

- Ne kénozz - nyögte könyörgő tekintettel Gerhardus, s megemelte súlyos, vékony kezét, hogy elhárítsa a fazekat. - Ne kényszörejts... hagyj...

- Igyál, azt a... - pattant föl Julianus, s kicsi híján elkáromkodta magát. - Ó, jaj, bínbe viszöl, ézös felem, lásd. Mely rossz, mely gyalázatos szerzetös vagy te. Igyál, szöléden mondom, kérlek, igyál legalább tíz kortyot. Az én kedvemér... Hogy ne essem harag bínébe!

Ivott tíz kis kortyot, s lebiggyedő szájjal mosolygott:

- Ne haradugj, fráter. De most kérlek, egyél te is. Edd meg a tíkhúst.

- Én? - kiáltott föl Julianus. - Hiszön olyan egészségös, ép vagyok, hogy ki tudnám nyűni ezt a fát tüvestől! Küet tudnék morzsolni, vasat gyúrni!

- A szent engödelmesség nevében - motyogta Gerhardus.

- Nem engödelmesködöm. Neköd kell engödelmeskednöd. A szent engödelmesség nevében parancsolom, egyél a tíkból!

- Én es... parancsolom...

- Mi az, atyámfia? Tán összeveszünk egy főtt tíkon?

- Engedök, ha te is engedsz.

- No, jól vagyon. Eszöm belőle, ha te es eszöl.

Elővette kését, levágott két darabot a tyúkból, s a nagyobbat Gerhardusnak adta, a kisebb, csontosabb részt maga ette. Micsoda tyúkhús volt! Sohasem hitte volna, hogy egy hitvány főtt tyúkban ennyi íz, ennyi zamat és illat legyen. Hogy ilyen remekül tud főzni! Jó volna megenni az egészet. Nem is csak ezt az egy tyúkot, hanem még egyet. S meginni egy egész fazékkal az aranyos-illatos léből. Megtöltekezni főtt kölessel torkig. Azután meginni rá egy kupa jó bort. Arra gondolt: vajon van-e baromfi Magna Hungariában? És főznek-e ott tyúkhúst? Bizony, Isten nem neheztel rá, ha ennyi szenvedés, böjt és tűrés után megeszik egy egész főtt tyúkot Magna Hungaria földjén.

Csak egyet és csak egyszer.

Gondosan lerágcsálta, lepiszkálta a legkisebb morzsát is, megropogtatta a csontokat erős, széles fogaival, majd szomorúan elhajította a csontot. Elveszett kutyájára gondolt.

Az éjszaka csöndesen elmúlt. Hajnalban fölrázta Gerhardust, s egy korty bort itatott vele. Azután maga is evett egy darab lepényt, s töprengeni kezdett, hogyan indulhatnának.

- Jobban vagy-é? - kérdezte Gerhardust.

- Jobban.

- Gyógyélsz-é?

- Gyógyélok.

- Érzöd-é, hogy a leves meg a bor erőt ada? Vért ada.

- Érzöm, atyámfia.

- Föl tudnál-e állanod?

- Ha segélsz, föl... tám föl...

- Mert úgy vélöm, el kéne indulnunk.

- De hát... a lovak? - kérdezte ijedten a beteg fráter.

- Nincsenek lovak. Árosak a lovak, nem veheték. Szamarat akarék vennöm, de azt sem veheték. Így hát gyalog kell mennünk. Ézös fráter, tudsz-e mennöd, he?

- Tudok.

- No, hát induljunk.

Letérdelt, hangosan imádkozott, majd szétrugdalta a tüzet, hóna alá vette a fazekat a maradék étellel, bal vállára az átalvetőt a kenyérrel, hagymával, kölessel, s megfogta Gerhardus kezét. Nagy biztatással fölsegítette. A botot már ott kellett hagynia, mert nem tudta fogni. Jobbjával hóna alá nyúlt, őt támogatta.

Lassan elindultak hát Isten nevében. De mind a ketten csakhamar belátták, hogy így nem sokra mennek. Gerhardus annyira sem tudott járni, mint a sivatagban. Hiába erőlködött, hiába szedte össze magát, feje lekókadt, szemei lecsukódtak, inai elernyedtek. Julianus leültette a fűbe, s tanácstalanul vakarta a fejét.

Azután az átalvetőt a beteg fráter vállára tette:

- Most kapaszkodj a hátamra.

- Ó, jaj, ézös fráter, hagyj el. Hagyj itt. Haszontalan tűke vagyok. Ne vonszolj - könyörgött Gerhardus.

- Emlékszöl gyermökkorodra? - kérdezte Julianus rá sem hederítve könyörgéseire. - Emlékszöl még, hogy lovagolánk gyermökkorunkban? No, hát most úgy lovagolsz te es rajtam. Lovat ugyan nem vöheték, de ne mondd, hogy gyalog mégy be Magna Hungariába.

Nevetett, s fölemelte Gerhardust.

- Jaj, hogy szégyönlöm... Mely nehéz kröszt vagyok rajtad!

- Jézus Urunké nehezebb vala. Ah, hiszen oly könnyűded vagy, akár egy madárfióka! Nézd csak. Bódog lött volna az a ló, amely a tied lött volna, ha vásárolni tudtam volna.

Hátára vette Gerhardust, hóna alá emelte a féltett fazekat, s nekivágott a füves rétségnek. A Nap már az Ikrek képében járt, hűvös tavaszi szellő fújt, virágba borult a táj, az égen gyors felhők iramodtak Nyugat felé. Julianus könnyedén ment, hátán a beteg fráterrel. Szinte nem is érezte, hogy visz valamit. Sőt tudta, összerogyna a súly alatt, ha otthagyta volna, akár a sivatagban, akár a város alatt, a hársfa tövében.

Szaporán lépkedett a hersegő fűben, gyönyörködött a szétrebbenő kabócák ijedelmében, figyelte a madarak hangját. Egy fán cinke mondogatta: titi-téé, titi-téé...

- Kicsit ér! Kicsit ér! - kiáltott föl Julianus. - Hallod, atyámfia, ott a hátamon?

- Hallom.

- Azt mondja, csak egy kicsi még, s elérjük Magna Hungariát.

*

Két napig vitte Julianus a frátert, akkor elérkeztek egy nagyobb folyó füzes, pázsitos partjára. Nagy utat tettek meg eddig, kora hajnaltól késő estig haladtak. Délben letette Gerhardust valami árnyékos fa alá, s parancsszóra megetette a fazékból, maga is evett kenyeret meg hagymát. Azután fölkapta megint, s gyalogolt tovább. Ha érezte, hogy a beteg nagyon bágyadozik, halkan elénekelt egy psalmust. Úgy viselkedett, mintha vidám volna, nem volna semmi baj, semmi gond. De titkon elnézegette Gerhardus reménytelenül sárga arcát, megtört tekintetét, s forrón imádkozott Istenhez, csak legalább addig tartsa életben, amíg Magna Hungariába érnek. Hadd lássa élete utolsó percében a földet, melyért annyit szenvedett, s meg kell halnia. Hadd hallja az első magyeri szót! Hadd hunyja le szemét azzal a megnyugvással, hogy beléphetett az ígéret Földjére. De félt, hogy nem így lesz.

Az út majdnem könnyű volt, vagy Julianus könnyűnek érezte. Tavasz virult, fehér felhők szálltak az égen, a Nap melegen sütött, de nem tikkasztóan, a tájat tölgyek, hársak, nyárfák meg ezüstös nyíresek tarkázták. Fürj pitypalattyolt a magasodó fűben, pacsirták énekeltek. Néhol legelésző gulyát láttak, ügető lovasokat, ballagó tevéket. Minden olyan világos, tiszta, békés volt. Mintha odahaza volnának. A föld édes illatot árasztott.

Letette terhét, letérdelt, s hálaadó imát mondott. Azután elindult, hogy csónakot keressen. Nem kellett messzire mennie, a folyó túlsó partján elterülő, hatalmasnak látszó város rajoztatta a csónakokat. Éppen akkor iparkodott át egy nehéz bárka emberekkel, lovakkal, amikor Julianus végigtekintett a vízen. Az innenső part - azaz: mart - füzesei között pedig több halászcsónak hevert a homokra húzva, félig a martoldalba vájt kunyhók előtt tűz füstölgött, póznákra feszített hálók száradtak, gyermekek játszódtak, asszonyok sürögtek-forogtak, férfiak munkálkodtak. Volt hát csónak, csak kérni kellett.

Egy halász hajlandó volt átvinni a rongyos, szakállas idegent. Odahagyta hálóit, amelyek foltozásával bíbelődött, s vízre tolta csónakját. Módfölött elbámult, amikor Julianus elfutott, s hamarosan egy emberrel a hátán jelent meg, akinek egészen sárga volt az arca.

Gerhardust a csónakba fektették, ők meg az evezőhöz nyúltak. A város, mint valami szürke porfellegbe burkolózott nyáj, rohanvást közeledett.

- Itt osztán lesz ám szállás - biztatta Julianus a hallgató Gerhardust. - Itt gyógyélsz te meg egészen, ézös felem. Kinyugoszod magad, s vígan gyalogolsz tovább. Mert tudd meg, hogy ez a folyó már az égig érő hegyek közt ered, azon a földön, ahol magyeri véreink élnek.

Amikor megérkeztek, Julianus örömében egy dirhemet adott a halásznak. Az eddig is riadtan bámulta a rongyos, elvadult szakállú idegeneket, fülelte, milyen nyelven beszélnek, s nem tudta elgondolni, miért cipeli az egyik rongyos azt a sárga arcú félholtat. De amikor a dirhemet megkapta, végképp megzavarodott. Mikor látott ő pénzt! Eddig talán azt sem tudta, milyen. S most ott csillogott nagy, kérges tenyerén, rajta kacskaringós arab betük! Ilyen csudát még nem ért. Föl-földobálgatta a pénzt, mintha tüzes volna, s ijedten nézte.

A két idegen azonban nagyon sietett, mert az egészséges nyomban hátára vette a beteget, s nagy sebbel-lobbal nekivágott a kitaposott útnak, amerre az állati hulladék, az utasok nyoma kanyargott a fűzfák és virággal borított lápok, halványok között.

*

Gerhardust megint leültette egy fa alá a városon kívül, maga pedig nyomban begyalogolt. Alacsony kő- meg vályogházak, paticskunyhók labirintusa tárult ki előtte, amint beljebb került a földből hányt falon. Alkonyatra járt az idő, nagy sürgés-forgás volt a városban. Akik kívül akartak kerülni, iparkodtak, hogy bent ne rekedjenek, az érkező lovas meg tevés karaván pedig loholtak, hogy idejében éjjeli szállásukra érjenek. A vásártérről is nyilván sok ember meg

telega oszlott széjjel. Julianus ugyancsak kinyitotta szemét, fülét, tán magyeri-féle embert is lát, magyeri szót is hall. Szíve minduntalan megállt, arca elsápadt. Hátha az a bőrgatyás, bőringes, farkasbőrös férfi amott magyar. Hátha az az asszony ott, abban a piros csíkkal szegett fehér vászonban, fején cifra fejkötővel. Hátha most itt mellette magyeriak mentek el, fülét magyar szó ütötte meg. Mohón figyelt, s lassan ment. Bunda városában úgy mondták, a madzseriak közül gyakran járnak Bulgari földjén, hogy prémet cseréljenek gabonára, cserzett bagariabőrre. Ha ez igaz, akkor bizonyosan kell most is magyerinak lennie ebben a városban. De ki leli meg? Akár tűt keressen szénaboglyában.

Mégis valósággal lázas volt attól a tudattól, hogy olyan városban, olyan földön van, ahol most, ebben a pillanatban is lehetnek magyarok.

Akárhogy fülelt, a nyelv teljesen idegen volt. Hasonlított ugyan a kunhoz, besenyőhöz, néha már-már azt hitte, kunul vagy besenyőül beszélnek, mégsem értett egyetlen szót sem.

Tehetetlenül töprengett, mihez kezdjen, hová forduljon, milyen nyelven szóljon, amikor egy magas, barna, szép szakállú, turbános, sárga szükmenes, ezüsttel gazdagon díszített férfiú jött vele szemközt. Tudta, csak müszülmén lehet, s sárga arcáról ítélve arab. Megszólította:

- Uram! Áldjon meg Allah egészséggel, hosszú élettel, gazdagsággal és nagy családdal.

A férfiú megállt, komoly méltósággal tekintett a csavargóra.

- Alamizsnát kívánsz? - kérdezte.

- Uram, ha adsz, megköszönöm. De hallgass meg. Beteg társam van a városon kívül. Hátamon hoztam idáig. Attól félek, már meg is halt. Mondd, uram, Isten nevében, hol találok szállást, ahol kipihenhetné magát?

- Kik vagytok?

Julianus megrémült, hogy megint az atyáikat firtatják.

- Beteg magyeri a társam, magam is magyeri vagyok. Elindultunk hazulról egy esztendővel ezelőtt árukkal, de kétszer is kiraboltak. Két társunkat hazaküldtük, hogy el ne vesszünk valamennyien. Gyalog vágtunk át a kergisz sivatagon. El is jutottunk idáig, de szegény társam úgy elgyöngült a szenvedéstől, hogy halálán van. Kérlek, uram, mondd meg, hol hajthatnánk le pihenésre fejűnket, hol pihenhetné ki magát beteg társam.

A szaracén hosszú, komoly, sötét tekintettel nézte Julianust s elgondolkozott.

- Magyeri... magyeri... - mondta s bólogatott, ujjai kéjesen babráltak ápolt, göndör szakállában.
- Hm. Sohasem hallottam. Hová iparkodtok?

- Magna Hungariába - sóhajtotta Julianus, és elcsuklott a hangja.

- Hová? Magna... Magna...

- Magyeri földre, Bulgarin túl.

- Magyeri... madzseri! Tudom már! Ama baskird földre. Hát lásd, hogy Isten kedvében kívánok járni, te szegény ember, s megszánom beteg társadat. Tegnap fiút adott Allah. Jöjjetek az én házamba, jót akarok tenni, hogy szerencsés legyen a fiam. Vezess a társadhoz, nálam megpihenhettek.

- Ó, uram! - kiáltott föl Julianus boldogan. - Adjon az Isten hosszú életet újszülött fiadnak!

Ezután elindultak, hogy megkeressék Gerhardust, s még a kapu bezárása előtt a szaracén házában legyenek.

*

Virágzó kert mélyén állott a szaracén durva kövekből épített, lapos tetejű háza. A mindenfelől magas palánkkal bekerített kertbe csak a madarak juthattak be. Csend, békesség, virágillat, vén hársak suttogó koronái ölelték maguk közé a két fáradt vándort. Rabszolgák bámulták, amint az egyik toprongyos idegen a másik toprongyost hátán hozta.

- Ézös felem! - kiáltott föl elbámulva Julianus, s megállt egy pillanatra, hogy körülnézzen. - Ez valósággal az esztrigáni szerecsöny, Smaragd úr háza!

Mintha álmodott volna, a palánk, a kert, a lapos tetejű ház, minden olyan volt vagy majdnem olyan, mint az az esztrigáni. Még a házigazda is mintha annak a bátyja volna. Úgy ácsorogtak a tagbaszakadt, félmeztelen rabszolgák is, mint ott. Az egyik orosz volt. Tán csak nem találkozik még Csipkével is? Káprázat játszik vele bizonyosan. Káprázat volt az egész, egyszer csak föleszüdik, s látja, hogy ott feküsznek még most is a kergisz sivatagban, a tamariszkusz gyér árnyékában, s a látóhatár szélén reszket a fejjel lefelé fordult karaván, hogy eloszoljék a semmiben.

De beléptek a homályos házba, s a szaracén idegen nyelven szólt az egyik rabszolgának. És az ajtógyám sem volt olyan, mint Esztrigánban, vaskos, egyenes kőhasáb volt, minden faragás, díszítés nélkül. A mennyezet sem hajlott boltívbe. Lapos gerendamennyezet volt.

A rabszolga előrement, s elvezette őket egy sötét, keskeny folyosóra, ahol csak botladozva lehetett járni. Félrehúzott előttük egy függönyt. Két lépcsőfokon kellett Julianusnak föllépnie, hogy a kicsiny, homályos kamrácskába jussanak. Szemközt keskeny ablaknyíláson szűrődött be az alkonyat szürke világossága, a földön alacsony dikó állott, rajta medvebőr. Vajon ezt a medvét is nem Magna Hungariában ejtették el?

- Itt megpihenhettek - szólt a küszöbön a szerecsen, elégedetten simogatva szép bodor szakállát. - Enni is kaptok. Legyetek itt addig, amíg a társad meg nem gyógyul, vagy meg nem hal. Hadd tekintsen Allah szeretettel újszülött fiamra.

Azzal otthagyta őket.

Julianus lefektette Gerhardust, ledobta az üres átalvetőt a sarokba, azután letérdelt az ágy mellé, karját a beteg feje alá csúsztatta, s halkan súgta:

- Jobb így?

- Ó, atyámfia, ézös atyámfia - zokogott Gerhardus, s könnyei ráfolytak sárga arcára. - Mely igön jó felem vagy te néköm! Hogyan köszönjem meg... hogyan...

- Hallgass és pihenj - suttogta Julianus és fölkelt. - Lesz mendön. Tej, hús, kenyér. Imádj szépön, adj hálát Istennek, őt illeti a köszönet.

Egész éjjel ott feküdt az ágy előtt a földön, egy medvebőrön. Csöndesen morzsolgatta imádságait, elmélkedett, emlékezett és szundikált. Ha a beteg mozdult vagy sóhajtott, már odahajolt hozzá, megkérdezte, mit kíván, hogyan érzi magát. Tejjel itatta, tojással etette. Leste az arcvonásait, a színét: sárga-e, lemondó-e, a szemét: mosolyog-e. Ha aludt - többnyire mély kábulatban aludt -, ő is aludt egy keveset, s álmában ott gyalogolt a sivatagban, vállát Gerhardus terhe húzta. Fölfölriadt, megnyugodva nézett körül a kamrácskában, melyet libegő mécsláng világított meg otthonosan, örült, hogy álma csak álom volt, de aztán ijedten hajolt a beteg fölé: hátha nem él már. Ha Gerhardus is ébren volt, biztatta, meggyógyul, s meglátja Magna Hungariát. Mosolygott rá, úgy viselkedett, mintha semmi baj sem volna.

Hajnal felé távoli kakaskukorékolás hallatszott be a keskeny ablakrésen. Julianus fölkapta a fejét, s egyszerre kínzó honvágy öntötte el. Látta a fejérvári klastrom udvarát, a békésen kaparászó tyúkokat, a barna, ragyogó tollú kakast, amint hetykén fölszáll egy karóra, s vitézül

kukorékol. Elgondolta, milyen messze van attól az udvartól, és szinte szédült. De csakhamar átlátott ördög incselkedésén, ami a kakasra gondolt, amely Jeruzsálemben kukorékolt, amikor Péter megtagadta Jézust. Ha ő most hazavágyik, noha Isten parancsának engedett, s Jézust követte erre a távoli, idegen földre, annyi, mintha megtagadná őt. Nem szabad hazagondolni! Végezni kell a munkát, amit Jézus és a szerzet kíván. A többi nem rá tartozik, hanem Istenre, aki szívébe ültette a vágyat már kisfiú korában, hogy fölkeresse a magyarokat, s kézen fogva vezette idáig, nemegyszer úgy, hogy maga sem tudta.

Hajnal felé Gerhardus mintha megkönnyebbült volna. Szeme tisztábban csillogott, értelme kivilágosodott, ajka sem fittyedt le olyan ferdén. (Ezt a különös, ferde mosolygást Julianus alig tudta elviselni. Mintha igen-igen magasról tekintett volna alá Gerhardus a világra.)

- Könnyebben vagy-é? - kérdezte Julianus.

- Könnyebben. De ézös fráter, gyónnom kell. Most jobban érzöm magam, agyamról mintha eloszlott volna a nehéz köd. Tudom, meghalok, hát hadd gyónjak.

- Gyónj, atyámfia, töredelmesen, meghallgatlak. De nem halsz meg. Itt maradunk, amég meg nem erősödsz, osztán továbbmegyünk, miként eddig. Elérközünk immár magyeri feleinkhez.

- Nem kell szépejtenöd a dolgot, fráter, nem félök a haláltól. Nem gyógyélok meg, hanem meghalok. Nem sokáig leszök immár terhedre. A kröszt levétetik a válladról.

Elmosolyodott, s keresztet vetett.

- Confiteor Deo omnipotenti... - kezdte halkan, meg-megállva.

Julianus az ágy elé ült a földre, lábait maga alá szedte, összekulcsolt kezét az ölébe nyugtatta, s áhítatosan hallgatott. Gerhardus egyhangú szavai halkan kopogtak a kicsiny kamrában. Mintha sírboltban lettek volna, a világból semmi zaj nem hallatszott. Vagy mintha tenger fenekére merültek volna.

Gerhardus meg-megpihenve, nyugodt hangon gyónt meg:

- Ez utolsó hórámban számot vetök magamval. Ha visszateként ök életöm során, látom, mely tökéletlen vala mind jó szándékban, mind jó mívelködetökben. Gyermökkorom ott Barsban nehéz vala, szegényök valánk, s atyám rossz kresztyén vala, majdhogynem pagány. Ágyasokat tarta, úgy éle, akár valamely kun. Anyám keserge emiatt, s váltig mondá: eredj, fiacskám, légy te brát, imádj Istenhez egész életödben, bocsássa meg atyád gyalázatosságát, ne taszejtsa Pokolra, bocsássa reá Szent Lelkét, hogy megösmérje tötteit s megbánja. Én osztán klastromba menék...

Sóhajtott, küszködött a szavakkal. Pihent.

- Tudod, hogy neveködék, ösmersz es régóta. Forgolódék a tudományokban, ájtatosságban, iparkodék böcsületös szerzetös lennöm. Vidám valék, tudod. Hiszen együtt éldegélénk s tanólánk Bononiában es. Ám atyámat elfelejtém. Hálákat adék Istennek, oly gonosz valék, hogy nem kell véle lennöm, s látnom parázna asszonyait, azkiket béhoza házába, s hallanom anyám kesergéseit, sepeködéseit. Annyira megutálám atyámat s anyám szenvedéseit, hogy elfeledém őt. Mea culpa! Mea maxima culpa! - sóhajtotta, s száraz kezével a mellét ütögette. - Ha reágondolék es, csak utálatval gondolék reá, hitvány, alja férfiúnak nevezém magamban, s puffaszkodék, mennyivel jobb vagyok én nála. Jól érzém magam a fráterek közötte, könyveim közötte, elvégezém munkámat, jövék-menék s prédikálék, nagy utakat megtevék, sohasem lustálkodék... De nagy bínömet magamban hordozám: megvetém atyámat, s nem látám, Isten azért akará, hogy meghallgassam anyám szerető biztatását, megértsem könnyeit, hogy én legyek az, ki kézön fogja bínben fetrengő atyámat, s bévezessem bínbánat vezeklésébe és Isten

Országába. Atyám, töredelmesen vallom ez utolsó hórában, sohasem gondolék én erre. Isten tudományt ada és jó elmét, vidám szüvet ada s fáradhatatlan testöt. Isten mindönt megada néköm, atyám! És én nem imádék a bínös férjfiúért, azki nemzőm vala, s azkinek köszönhetöm, hogy éltem s Jézust szolgálhattam.

Újból sokáig hallgatott.

- Nem menék el hozzá, noha tám keservesen vágyakozék utánam, s kéváná, hogy szavamot hallja, orcámat lássa. Nem keresém soha többé, sem őt, sem anyámat. Tám beteg vala, s megröttene Halál vigyorgó orcájától, megrémüle ördöng fenyögetéseitől, kérdözé magától a kétségbeesés hóráján, vajon Isten jorgalmas lészön-e hozzá... És én nem menék el hozzá soha, nem valék mellette, nem mondám néki: valld meg, atyám, kögyetlenségidet, paráznaságidat, bánd meg, s én megbocsájtok - susogta nyugodt hangon, mint aki ítéletet tart maga fölött, s nem kíván elhallgatni semmit. - Valának bizonyára gyönge pillanatai, mikor, ha fia mellette lött volna, megtért volna. Fiát igön szereté, büszkélködék velem, hangoztatá, mely nagy férfiú leszen belőlem, mely jól fog elmém. Mondogatá idegönök előtt es, az ű fiának lángeszi vagyon, éget, mint a tűz. És lásd, mégsem menék el hozzá soha. Hosszú utaim valának szerteszét hívek s hitetlenök közötte, tanejték, térejték, gyóntaték, föloldozék, halottakért imádék, eltemetém űköt. Csak Őrhalom felé nem vive utam soha, bár néha megszálla a vágy, hogy hazatérjek, s lássam atyámat, anyámat, feleimöt. A házacskát, azhol gyermök valék, a rétöket s erdőket, azhol neveködék, a patakot, azhol lábaimot locsolám. A házat, hol atyám éldegélt s tám most es él, ha el nem kárhoza. Hol anyám apolgata, étete-itata, s biztata, lögyek Jézus szolgája, menjek klastromba. Hol megnyerém Isten első sugallásait anyám szájából. Nem kanyarodék soha az utam arra, bárhogy kévánkozék es néha, nem engedék kévánságaimnak. Ördöngnek, gőgnek, könnyelműségnek engedék. A megvetésnek engedék, azmit atyám eránt érzék. És most, ez utolsó napokban, s mikor a sivatagban menénk, meggondolám, atyám es így méne élete sivatagában, s nem vala, akire támaszkodhatott volna. Te, atyámfia, magadhoz ölelél, s gyámolejtál, nem hagyál el az utolsó pillanatig. Én őt elhagyám, jóllöhet erősebb valék nála. Te neköm ennöm s innom adál, én nem adám néki önnie Jézus testét, s innia Jézus vérét, noha tám szomjaza, s ajka megdagada s elkéküle, miként az enyém. Te engöm nem utálál meg, atyámfia, gyöngeségömben s elesettségömben. Én megutálám s megvetém őt. Te nem vonogatád orrodat, azmikor én piszokban feküvék, s én vonogatám orromat az ű bínei piszkossága miatt. Te hátadra vevél - súgta egészen halkan, alig hallhatóan, s barna szemét erősen Julianus arcára szögezte -, hátadra vevél, miként gyermököt, s vivél napokig, hogy meglássam Magna Hungariát... Biztatál...

- Ne szólj rólam, atyámfia, lelkiatyád vagyok, gyónj - figyelmeztette meghatottan Julianus, s behunyta a szemét.

- Én nem vevém őt hátomra, jóllöhet atyám, nem vivém, hogy meglássa Jézus Úr birodalmát... nem biztatám...

Elhallgatott, szeméből könnyek szivárogtak.

- Csak mikor a pusztában valánk s a nyomorúság napjaiban esténként elvonula előttem életöm, s tisztán kezdék látni, érzém, mely igön nagy bínös vagyok. Igenyöst, szerettem volna kijutnom a sivatagból, látnom Magna Hungariát, hazamennöm esmég... Hogy elgyalogoljak atyám házához, letérdeljek az ajtó elé, mejjemet verjem s mondjam: én vétköm, én igön nagy vétköm! Tékozló fiú vagyok, eltékozlám atyám örökségét, mit Istentől kapott kresztvíz milosztjával. De most itt vagyok, térgyepölök a küszöbön, mejjemöt veröm, s kérlek, atyám, engedj meg! Hallgass meg! Fiad vagyok, ha te bínös vagy, én es bínös vagyok... Így látám vétkömet lassanként egyre tisztábban a pusztában. És meggondolám, Isten azért külde veled, atyámfia,

hogy a pusztában vezekeljek, böjtöljek. Azért levék krószt a válladon, hogy lássam, mely alázatval s örömvel viszöl te engöm, holott én nem tartám vállamat bínös atyámnak. Mikor osztán ott üldögélék ama hársfa alatt... Bunda városa mellett... És te, atyámfia...

- Gyónj, fiam, ne szólj rólam, gyóntatód vagyok - intette ismét Julianus, de elszorult a torka s elfordult.

- Gyónom a mindönható Istennek, amikor ott üldögélék a fa alatt... és te tejet hozál, meg tikot vásárolál s megfőzéd... S kezedbe fogva fejemöt, megitatál s megetetél... Arra gondolék, atyám, hogy ama kicsiny házban, hol bínös atyám és szomorú anyám él tám még ma es, így hozá atyám a mezők termését, így tevé elébem a köleslepényt... És mikor ő vala éhös Isten jorgalmára és szomjas milosztjára... de tehetetlen vala, járni nem tuda... Én nem sieték hozzá a vigasztalás táplálékával, a bínbánat eledelével... Ó, atyám, atyám, mely nyomorult fiad vagyok én!

Fejét visszaejtette, vékony ujjait sárga arcára tapasztotta. Így maradt nagyon sokáig. Julianus uralkodott magán és várt. Végül megijedt: hátha nem is él már? De élt. Beesett melle zihált a rongyos ruha alatt, kuszált szakálla reszketett. Julianus várt, míg megnyugszik.

- Mea culpa, mea culpa - suttogta Gerhardus, levette arcáról a kezét, fejét fölemelte, s Julianusra nézett. - Szánom-bánom szüvemből, lelkemből... Itt, ez idegön földön, ez idegön házban látom, mit tevék s mit nem tevék. Ily messze kelle jönnöm, hogy közel legyek atyámhoz, megfogjam a kezét s biztassam: tartson bínbánatot, sömmi sem vesze még el. Igenyöst, vétközék a negyedik parancsolat ellen. Olyan valék, miként Noé fiai, azkik megutálák s csúfolák őt, mikor részegön feküdt, s tagjai mezejtelen botránkoztatták üköt. Atyám vala, ha részög es, de én nem valék fia néki. Ű éjjelét-nappalát izzasztó mívelködetben tölté, szánta és vete, forgatá a sarlót, csépöt, fát vága, roskada alatta, hóban es, szélben es elméne dolgára, hordá a tizedöt papnak, várespánnak. Verraszta, mikor jégverés vala, szájától voná meg a falatot, ha szárazságban kisüle a gabonája, könnyezék, ha elhulla barma, juha, lova... De én nem valék fia néki. Jóllöhet vetésim virulának, barozdáim kövérek valának, nyájam gyarapodék, asztalom megterüle, kenyerem mindég új vala. Mikor hátadon vivél, atyám, elgondolám, te fiadul fogadál engöm, s életödet adnád érettem. Én kedég nem fogadám őt atyámul, s nem adám érette üdőmet sem...

- Esmég rólam szólasz - intette Julianus.

- Nem szólok immár, de szólanom kellene. Ezör meg ezör mérföldet tevék, hogy megértsem életömet. Atyám krószt vala vállamon s én letevém. Most immár fölvenném, de nem lehet többé. Isten nem vezéről haza, utam nem fordulhat vissza ezután. Nem lépök be Magna Hungariába. Rövid életű levék e földön! De megnyugszom Isten bíntetésében, sőt hálákat adok néki, hogy ide elhoza, s megláttatá vélem bínömet, mit eddég nem gyónék meg, mert nem ösmerém. Meggyónám haragos pillanatimot, parázna gondolataimot s mívelködeteimöt, meggyónám restségömet. Ezt sohasem gyónám meg. Most immár elmondám. Kérlek, atyám, oldozz föl Jézus érdöméért. Hogy békén haljak meg, s bélépjek az örökségbe... azmit Isten készéte számomra...

Hosszú csend következett.

- Nem kévánsz még mondanod valamit? - kérdezte Julianus, és erősen Gerhardus arcába nézett. - Nem jut eszödbe más sömmi?

- Várj... kérni akarlak valamire, atyám - suttogta Gerhardus, s összevonta szemöldökét, ujjával a ködmönét babrálta. - Én immár nem mehetök oda, Őrhalomra. Kérlek Jézusért, eredj te. Szakejts magadnak egy-két napot. Ha a szállás felé közelödsz, ott van a ház mindjárt balra. Két

magos jegönye áll ottan. Ott a ház. Eredj be. Térdelj le a küszöbére s mondd: a ti fiatok, Gerhardus fráter képében jövék. Ű örök álmát alussza valahol a Jaik mellett, Ázsiában. De utolsó hórájában megvallá nagy bínét, mit atyja ellen elkövetött. És azután lépj be, s ülj le az asztalhoz. Szólj Jézus Úrról. Mondd el azt is, hogyan halék meg. S hogy utolsó sóhajtásommal mondám: térj meg, atyám, legyön békés, bódog, könnyű halálod, könnyű a föld... Hogy találkozhassunk Isten színe előtt. Megteszöd?

- Meg - bólintott Julianus megrendülve.

- Hát a két jegönye, ne feledd... Tám így jóvá tehetöm bínömet... Kérlek, atyám, oldozz föl most és áldj meg.

Julianus föloldozta, keresztet vetett rá.

- Most, most bódog vagyok - tette vissza elnehezült fejét Gerhardus a medvebőrre. - Lásd, pönitenciát nem szabhatsz... Nehezen tudnám disciplináltatnom magamot...

*

Julianust Gerhardus állapota arra kényszerítette, hogy mindig mellette legyen, segítse, vigasztalja, s ha meghalna, ott legyen az utolsó percben, lefogja szemét, imádkozzék fölötte. Tán utolsó sóhajával még mondana is valamit, amit neki hallania kell. De a föladat, melyet végre kell hajtania, azt parancsolta, hogy járjon-keljen a városban, tudakozódjék a magyarok felől, ha lehet: magyart is találjon. És gondoskodjék további útjáról. Bízott abban is, hogy Gerhardus a gyónás után ismét erőre kap, jutalmul töredelmes bűnbánatáért. Hányszor látta már, hogy a haldokló, amikor meggyónt, megáldozott, egyszerre megkönnyebbült, ereje visszatért, étvágya megjött, lábadozni kezdett, meggyógyult. Korántsem csodálkozott volna, ha Gerhardusszal is ez történik. Biztató jeleket is látott. A beteg fráter aludt ugyan, de nem merült abba a sötét, zavaros, nehéz eszméletlenségbe, mint eddig. Nyugodtabban lélekzett, ajka nem fittyedt le olyan megvetően, s a tekintete is tisztább volt. Mintha csakugyan gyógyult volna. Így, amikor megetette, megitatta, s együtt imádkozott vele, ott-otthagyta egy kis időre, hogy a városba menjen.

Ha azután a városban járt, nyugtalanította a beteg. Ha vele volt, nyugtalanította az utazás. A tudat, hogy a nagy városban bizonyosan kell lennie egy-két magyarnak, nem hagyta békén.

Kiment a városnak hol az egyik, hol a másik kapujába, s leste, figyelte a jövő-menőket. Míg a déli kapunál ácsorgott, attól felt, hátha éppen az északi kapun megy ki egy-két magyar, ha ott állna, megérthetné a szavukat, megismerhetné őket. Ha az északi kapunál nézegette a karavánokat, férfiakat-nőket, attól tartott, éppen a délinél sikerült volna magyart fognia. Lézengett a csónakok s bárkák körül a folyóparton, hátha a prémszállító kalmárok között talál magyart. Járkált a vásártéren, figyelte a rabszolgákat, az alkudozókat, lovasokat és kordésokat. Már mindenkiben magyart vélt látni. Nemegyszer megszólított valakit magyarul, s dadogva állt odébb, mikor kiderült, hogy nem érti, mit mond. A kapuk őrsége, a vásárterek felügyelői kinevették, s nem tudták fölérni ésszel, mit ténfereg közöttük ez a rongyos, nagy szakállú idegen, aki egy szót sem tud a nyelvükön. Nemegyszer settenkedő tolvajnak vélték, s nagy kiabálással megdobálták.

Egy alkalommal négykerekű, könnyű szekeret látott, mely elé három ló volt fogva. A szekér gazdája szétvetett lábbal állott, úgy hajtotta lovait nagy hetykén. Bőrgatya, bőring, kucsma és rövid csizma volt rajta. Julianus dobogó szívvel ugrott a szekérhez s intett. A férfi visszafogta lovait, s kérdezett valamit bolgár nyelven.

- Magyeri vagy-é? - nyögte piros arccal, dadogó nyelvvel Julianus.

Az ember elbámult, s rázta a fejét.

- Magyeri? Magyeri? - ismételte Julianus, lassan ejtve a szavakat, hogy jobban megértse.

- Madzsar! - bólintott az ember.

A fráternek torkába buggyant a szíve. Szinte megszédült.

- Az, az, madzsar! - kiáltotta magánkívül.

De az csak csodálkozott, fehér fogait kimutatva nevetett, s rázta a fejét. Majd ostorával a szekérre mutatott s megismételte:

- Madzsar!

Azután csettintett lovainak, s nagy zörgéssel elporzott.

A szó tehát magyar volt. Az ember is nagyon hasonlított azokhoz a kissé zömök, vállas, széles pofacsontú, barna arcú férfiakhoz, akik Magyarországon a falvakban laknak. De mért nem értette meg mégsem, mit mondott Julianus?

Mindamellett ezt a szót: madzsar. Mint talált gyöngyöt vitte haza, forgatta, nézegette, tenyerére vette, méregette. Titkos üzenetet hozott ez a gyöngy, de nem tudta, mit.

Otthon elmondta a méltóságteljes, szép szakállú szerecsennek, mit tapasztalt. A szerecsent igen érdekelte a rongyos idegen, akit fia születésének örömére házába fogadott. Elmondatta Julianusszal, kik azok a magyeriak, akik küldték, hol van az országuk, ki a királyuk, milyen városaik vannak, s mely vallást követnek. Az illatozó nagy fák alatt álldogálva szakállát simogatta s csodálkozott. Mennél többet tudott meg Julianusék utazásáról, annál jobban nőtt a tisztelete irántuk. Maga is érezte, milyen nagy fába vágták a fejszéjüket. Egyszer csak a homlokára csapolt:

- Nem az az ország-e Magyarország, ahova innét is többen költöztek, az Etil mellől? Bulgár kalmárok?

- De az.

A szerecsen arca fölragyogott. Kétszeres gyönyörrel pödörgette-simogatta selymes fekete szakállát.

- No és hogyan élnek ott?

- Igen jól élnek, uram. Övék az ország vámja, pénzverője, sóraktára, ők szedik a vámot - mesélte Julianus, és arra gondolt, mennyi keserűséget okoznak ezek az izmaeliták odahaza, hogy gyűlölik őket, s milyen hatalmas vagyonokat halmoznak össze a nép verejtékén.

Ám a szerecsen igen meg volt elégedve a fölvilágosítással.

- Hát bulgárul tudnak-e?

- Csak az igen vének, azok is alig.

- Nem kívánkoznak ide, mi?

- Bizony nem. Úgyszólván övék az ország.

- No, hát ez szép, nagyon szép - bólogatott a szerecsen.

Mintha szoros kapcsolat támadt volna közte és Julianus között ezen a réven. Megparancsolta egy rabszolgának, gondja legyen nemcsak tejre, húsra, tojásra, de orvosságra is. Behívta a frátert a házba, leültette egy nagy, szőnyegekkel s vánkosokkal pazarul berendezett szobában, maga is leült, s mézes italt meg kupákat hozatott. Julianusnak el kellett mondania mindent.

Hogyan vonultak a magyarok részint Nyugat felé az Etelközbe s onnét Hungaria Novába, részint a Meotison túli vidékekre, az asszaszin hegyek alá, részint pedig Északra, ahol az Etil s a Jaik ered. Hogyan böngészték ki a krónikákból, hogy ezeknek a magyaroknak is meg kell valahol lenniök, hogyan indultak el s utaztak Matrikán, Torgikánon át idáig. Hogy rabolták ki őket, hogy vélte pártfogásába Matrika fejedelmének első felesége. Csak arról nem szólott, hogy Domonkos rendjéből való szerzetesek, s hogy az Evangélium fényét viszik.

- Így jutottunk végül ide, Isten segedelmével - fejezte be szavait, s maga is elámult, mekkora utat tettek meg, mint a hangyák, lépésről lépésre.

- No és mit akar a kerálotok azokkal a madzsarokkal? - érdeklődött a szerecsen.

- Hírt akar hallani róluk, mert a régi hagyományok tisztelete őrzi az országok hatalmát - felelt Julianus.

- Nagy kerálotok, kiváló kerálotok van, tartsa meg soká Allah - helyeselt a szerecsen úr bólogatva, s megsimogatta szakállát. Julianus már tudta, mekkora tekintélye van itt a szakállnak, s olykor-olykor ő is megcirógatta ápolatlan, kócos szakállát.

Majd arra kérte a szerecsent, legyen segítségükre, mihelyt tovább tudnak menni. Ezt a szerecsen meg is ígérte, bár arról hallgatott, hogyan akar segítségükre lenni. Julianus remélte, lovat, kísérőket ad.

Nemcsak orvosságot, de javósembert is küldött a szíves házigazda. Amikor estefelé, belefáradva a haszontalan kutatásba, izgalomba, Julianus hazatért, ott talált egy vén, hallgatag, méltóságteljes, hosszú szakállú embert, amint negyven kis kenyérdarabot rakosgatott a földre, maga is leguggolt, szemét behunyva érthetetlen szavakat mondott, majd a kenyérdarabkákkal hétszer-hétszer megkerítette a tehetetlenül fekvő Gerhardus fejét. Ezután intett Julianusnak, segítsen levetkőztetni a betegét. Ellentmondást nem tűrve pillantott rá szúrós fekete szemével, s Julianus arra gondolt, hátha használ ennek a pogány tudósnak az orvossága. Rábeszélte hát Gerhardust, engedje, hogy lehúzzák a ködmönét. Amikor megtörtént, a javós egy bögréből megmosta a sovány, sárga, szinte már nem is emberi, reszketve didergö s eldőlni akaró testet, azután hajlongva homlokához emelte ujjait, s tenyerét Julianus felé nyújtotta. Ez a mozdulat a világ minden nyelvén azt jelentette: adj valamit. Julianus előkotort egy dirhemet s odaadta. A javós megnézte, megcsodálta, majd erős fogaival megrágicsálta és sűrű hajlongással, áldást motyogva elment. A bocskora nyírfahéncsból volt.

- Mért nem dobád ki? - nyöszörgött Gerhardus. - Mit használ már az ő hitvány kotyvaléka! Megmaradt volna az a dirhöm.

- Hátha tud valamit? - ellenkezett Julianus. - Látád, mekkora szakálla s milyen hatalmas tudománya vagyon.

- Ez a szakállak birodalma - nyögött Gerhardus, de mosolygott. - Mióta Matrikába érénk, csak szakáll meg szakáll. Ápold a szakálladat, ézös fráter, könnyebben béjutsz Magna Hungariába.

Julianus nevetett. Ismét a régi Gerhardus volt. Vagy úgy tett, mintha az volna.

Este a házigazda hívatta Julianust.

Ahogy belépett a mécsesekkel megvilágított szőnyeges szobába, még egy turbános, drága szükmenes, piros csizmás férfiút látott a vánkoson a szerecsen mellett. Ennek még gyönyörűbb s ápoltabb szakálla volt, mint a gazdának, valóságos fekete sörény, bár itt-ott ezüst szálak csillogtak benne. Nagy nyájassággal köszöntötte Julianust, s kíváncsian nézett rá vörös héjú, ravasz, de azért ájtatos szemével. Görbe orra szinte a bajusza fölé borult, élveteg, széles ajka

lebiggyedt. Fejét kosárszerű fehér turbán koronázta. Hatalmas püffedt teste elmállott a dagadó vánkoson, akar a vén kotlósé.

- Ez a kiváló férfiú - mondta a szerecsen, s meghajtotta a fejét -, Allah adjon néki hosszú életet - megsimogatta remek szakállát -, nekem régóta tisztelt barátom. Mollah ő, mindnyájunk igaz örömére. Érdeklődik felőletek. Mondd el neki, kik vagytok s mit akartok. Hová iparkodtok.

A turbános vén bólintott.

- Magam is arrafelé készülök - mondta rekedtes orrhangon -, hirdetem Allah hatalmát. - Meghajolt, s többször végigsimította szakállát. A szerecsen ugyanúgy tett. - Mollah vagyok, mint hallottad, egyszerű, szegény mollah, hirdetője Allahnak s az ő prófétájának.

Miközben beszélt, szerényen behunyta szemét, s Allah és a próféta említésekor megsimogatta dús szakállát.

- Tanultam valamit - folytatta szerény dölyffel, az orrán szűrve át a hangot -, jártam Aleppóban, Damaszkuszban, a medreszén. Ott tanultam meg arabul is. Így hát kíváncsi vagyok, kik vagytok, s mit akartok odafönn, a madzsarok között.

Julianus óvatosan, hallgatott minduntalan dicsérve elmondta, amit a szerecsen már tudott. Azt sem hallgatta el, hogy keresztyének. Ez a mollahnak nem tetszett, szemöldökét neheztelőn összevonta, szaporán köszörülte a torkát, s piros, telt ajkait lebiggyesztette.

- Úgy hát hitetlen kutyák vagytok - mondta nyugodtan.

- Jézus Úr hite az igaz hit - felelt indulatát visszafojtva Julianus.

- Jézus Úr nagy próféta volt, de az egyetlen próféta Mohamed. Azért mondod igaz hitnek a hitedet, mert nem ismered Mohamed hitét. No, folytasd - intett elnézően, miután ismét megsimogatta szakállát Mohamed nevének említésekor.

Behunyta a szemét, de Julianus úgy érezte, szempillái alól élesen figyeli. Ezért kellemes arcot vágott, s szelíden beszélt tovább.

- Ha nem volna beteg a társad - kegyeskedett a turbános -, megfogadnálak szolgáimnak, hogy kísérjetek az úton. Hiszen olyan szegények, nyomorultak vagytok, nyavalyás hitetlenek. A barátom kedvéért megtenném - bólintott a szerecsen felé. - Hogy lássa, az ő jótéteménye nem áll meg békés háza küszöbénél. Teszem pedig újszülött fia boldogságáért. Mert az ő fia olyan az én szívemnek, mintha az én fiam volna.

Csudálatosan tudtak bókolni, mosolyogni, hajladozni, csudálatosan tisztelték és bámulták egymást.

- Köszönöm, jó uram, a szívességedet, élj sokáig, s légy mindig egészséges - hajlongott Julianus, s magában kérte Istent, a szent ügyre való tekintettel bocsássa meg ezt a hízelgést. - De hát a társam beteg, s tán meg is hal...

- Az én nagyrabecsült, bölcs elméjű barátom uram - hajlongott a mollah - nem küldött be hozzá orvost?

- Küldött, uram, nem is győzök hálálkodni neki ezért.

- No, hát akkor majd meggyógyul. De attól félek, sokáig tart a gyógyulása, s nekem indulnom kell. Pedig szívesen megfogadnálak, te hitetlen kutya. A keresztyének becsületesek, nem lopnak, hűséggel kitartanak a bajban. Tudnak tűrni. Nem panaszkodnak. És kevéssel beérik.

- Én is beérném kevéssel, uram.

- Hát lovon utazhatnál, s kapnál enni - folytatta a mollah orrhangon, olyan ábrázattal, mintha gyémántokat, rubintokat szórna Julianus elé. - Magam is szegény vagyok. No és nem hagyhatnád itt a társadat? Jó helyen van. Itt megvárhatna.

- Nem hagyom el, uram, míg vagy meggyógyul, s velem jöhet, vagy meghal.

- Szép, nagyon szép tőled, igaz szívre vall. Kár, hogy hitetlen vagy, te idegen.

- Még megtérhet - reménykedett a házigazda. - Allah irgalmas.

- Adja Isten, hogy megtérjen. Bennem jó gazdát lelnél, te idegen - suttogta szerényen, s behunyta a szemét. - Megkövetelem ugyan a becsületes szolgálatot, hűséget, vitézséget, de meg is adok mindent. Ennivalód lenne, lovagolhatnál. Én nem vagyok fösvény, nem sajnálom az eledelt a szolgámtól. És nem is kívánok olyan sokat. Gondoznád a lovakat, lenyergelnél, fölnyergelnél, ha rablók támadnának meg, védelmeznél.

- Rablótól itt nemigen kell félni vetette közbe a szerecsen. - Békés tartomány ez, békés nép, földet mível, kertészkedik, mesterségekben szorgoskodik.

- No, de a maholok - figyelmeztette a turbános, és szúrós szemében félelem felhőzött, - Nagyon készülődnek. Szörnyű hírek keringenek róluk, Allah pusztítsa el őket valamennyit.

Julianus nem először hallott a maholokról vagy mohalokról. A rémület, mely most kiült a két férfi ábrázatára, mutatta, hatalmas, félelmes nép lehetnek. Szerényen meg is kérdezte, miféle nép az s hol lakik. Annyit már Torgikánban is mondtak róluk, hogy erejüknek nem lehet ellenállni, irgalmat nem ismernek, amely országot megtámadnak, ott kő kövön nem marad, meg a fű is elszárad. A mollah és a szerecsen azonban hallgatott.

- Ne emlegessük őket - szólt végül a rekedt mollah, s elsápadt, mintha hascsikarás bántaná. Ne is emlegessük őket. Tudod, hogy mi lett a sorsa Korezm tartományának. Pedig mily vitéz nép, mily gazdag ország volt, mily nagy tudomány és művészet volt ott! Ne emlegessük.

- Nagyon is közel vannak - sóhajtotta a szerecsen -, ha csakugyan ránk törnek, végünk.

De a beszélgetés megszakadt, s többé nem is indult meg.

*

Ahogy belépett a kamrácskába, s tekintete a mécsvilágban sárgálló arcra esett, megnyugodott. Gerhardus kissé oldalt fordított fejjel aludt, kezét békésen összefonta a mellén. Arca sima volt, csak iszonyúan sárga.

Julianus örült, hogy íme, mégis valamit használt a javós orvossága. Csöndesen letérdelt, imádkozott, majd lefeküdt a földre a medvebőrre.

Nem volt még álmos, a beszélgetés fölizgatta. Összevissza kavargott minden a fejében. Javós, mollah, szerecsen, mahol, Korezm, a szekeres szava és villogó fehér fogsora. A mollah ajánlata, hogy fölfogadná őket szolgának, lovon mehetnének át Bulgarin. Ez fölajzotta reményeit s bizakodását. Ha fölébred Gerhardus, elmondja neki. Meg fog gyógyulni! A gyónás könnyített rajta.

S elgondolkozott Gerhardus bűnén.

Sokáig hevert álmatlanul. Siket csend volt a kamrában. Csak a mécses sercegett. Végül nyugtalanítani kezdte a csönd. Mért nem hallja a beteg fráter halk lélekzését?

Mért nem mozdul?

Ijedten fölült.

Egy légy röppent föl a zajra, zümmögve keringett a szűk szobában, majd megint visszaszállt oda, honnét fölzavarták, Gerhardus nyitott szemére.

Zölden csillogva ült a szeme sarkán, és Gerhardus meg sem moccant, hogy elkergesse. Hályogos szeme a gerendára meredt.

- Meghalt! - suttogta Julianus. Hosszan nézte a nyugodt, merev, megbékélt arcot. Aztán leszorította a nyitott szemhéjakat, elkergette a makacsul visszaszálló zöld legyet. - Requiescat in pace. Et lux perpetua luceat ei.

Nyolcadik rész

A becsületes mollah, mihelyt megtudta, hogy a hitetlen kutya társa meghalt, újból fölajánlotta jótéteményeit, tisztára csak emberségből s a szerecsen iránt érzett olthatatlan barátságból - melynél csak a tisztelete volt nagyobb. Gazdag kalmár lehetett a szerecsen, ha a mollah ennyire szívén viselte újszülött fiacskája szerencséjét.

Miután három rabszolga megásta Gerhardus számára a gödröt két magas jegenyenyár között - hogy örök pihenőjén Őrhalom nyárfái susogjanak fölötte idegen földön is, hallgatagon megvárta, míg a rongyos, fésületlen szakállú idegen térdre borulva elmondja imádságait, keresztet vet s könnyeit letörli. Aztán ráhányták a földet az összekulcsolt kézzel, behunyt szemmel, sárga arccal, de megbékélten fekvő halottra, először egy-egy marék földet dobva rá s elsuttogva: „Sti vilye púzanda, kazsar!" Julianus is vetett rá egy marékkal. „Legyön néköd könnyű a föld!" Majd átadott a rabszolgáknak három megmaradt dirhemje közül egyet, mire azok elképedtek, majd eszük nélkül szaladni kezdtek hazafelé, nyilván attól tartva, hogy a rongyos idegen megbolondult, s ha kijózanodik, visszaveszi a pénzt. Vagy varázsló, s a pénz csak szemfény vesztés.

Most hát semmi oka sem volt többé Julianusnak, hogy a városban ténferegjen, a vendégszerető ház csendjét élvezze. A kamrácska egyébként is olyan volt csakugyan, mint egy sírbolt. Sírbolt, melyben láthatatlanul ott fekszik a sárga arcú halott, felé fordítja szánalmas képét, ajkát lebiggyeszti, s közömbösen néz rá megtört barna szemével. A halott, aki mégis suttogott, imádkozott és panaszkodott, sőt mosolygott is. A halott, akihez Julianus nemegyszer hangosan szólt a sötétben, s csak amikor egészen föleszűdött félálmából, tudta, hogy nincs, nem hallja őt s nem válaszolhat. Torka elszorult, szemébe könny szökött, s hogy eltávoztassa magától az oktalan bánat kísértéseit, buzgón imádkozott. Belátta hát, hogy innét mennél hamarabb mennie kell.

Ezért örömmel fogadta a derék mollah indítványát, s fölcsapott szolgának. Míg a mollah elkészült az útra, azaz lovakat szerzett, szolgákat fogadott, élelmet vásárolt, Julianus a városban lézengett, a véletlenre, jobban mondva Isten szándékaira bízva, hogy magyarral találkozzék. Járás-kelés, ácsorgás és figyelés közben egyre rajtakapta magát, hogy Gerhardusszal beszélget, gondolatban bíztatja, terveket mond el neki, vagy elképzeli, hogy fog örülni, ha a kamrácskába belép és ráköszönt.

Azután elhessegette magától a szomorú gondolatokat, iparkodott fájdalmas magányát vidámabb szemmel nézni, s arra gondolt, Gerhardus immár az örök boldogság országában vigadozik, színről színre látja Istent. Bizonyosan közbenjár nála az ő munkájának sikeréért is.

De most már végképpen egyedül maradt. Szomorúsága a maga állapota miatt borult rá mint sötét, fenyegető felhő, a maga állapotát siratta, a maga társtalanságát, elhagyatottságát, számkivetettségét. Gerhardus egy darab Magyarország volt, a klastrom, az otthoni élet, otthoni nyelv. Ez tűnt el mellőle, és szállt sírba visszahozhatatlanul. Bűnös volt, hogy bánkódott. Vidulnia kellett volna Gerhardus örök boldogsága s a maga elhagyatottsága fölött.

Gerhardus halála után a harmadik reggel napkeltekor vállára vetette üres átalvetőjét, keresztet vetett, s elbúcsúzott a kis kamrától. Házigazdája még bizonyosan aludt. El sem köszönt tőle, csak gondolatban mondott neki köszönetet.

A mollah kőházának tágas udvarán négy ló ácsorgott. Két bőrgatyás, báránysüveges, csizmás ember a málhák fölrakásával vesződött. Ahogy Julianus belépett, s fejbólintással üdvözölte őket, mérgesen végigmérték, s mondtak valamit. Talán azt, hogy: ez a rongyos akar velünk jönni? Ez az idegen? Hiszen a szakállát sem tartja rendben! Julianus szégyenkezett, s odament hozzájuk, hogy segítsen. Integetett, s azok is integettek. Megragadtak egy nagy zsákot, melyből sátornemezek lógtak ki, s Julianus vállára emelték. A fráter megtántorodott, nyögött, de összeszedte erejét, s elbaktatott a zsákkal az egyik lóhoz.

Az ajtóban megjelent a mollah. Lefelé szélesedő ábrázata megvető ajka, méltóságosan göndör, ápolt szakálla szigorúan meredt a munkálkodókra. Julianus meghajolt, homlokához érintette ujjait s köszönt. A mollah fejet sem biccentett, hanem rekedt orrhangon fújta:

- No, itt vagy? Jól van. Hát csak dolgozz.

Azután a maga nyelvén utasításokat adott a másik három szolgának.

Itt csak négy ló van - gondolta Julianus, miközben a málhát a teherhordó nyereghez kötözték. - Hol a mi lovunk? Melyiken megyünk mi? Kettőt megterhelünk, kettő szabad? Tám csak nem ül egyiken a mollah, a másikon meg én? Hiszen akkor a többi három gyalogol. Vagy ezek ittmaradnak?

Szorgalmasan dolgozott, emelgette a nehéz sátornemezeket, élelmiszerrel tömött iszákokat, kötözte a szíjakat, köteleket.

Hamarosan elkészültek, két ló megterhelve állott, kettő meg várta utasát. Kiderült, hogy a mollah a feleségével utazik, ők meg mind a négyen gyalogolnak. Mert a derék müszülmén egy talpig fátyollal takart, díszes zöld ruházatú, piros saruban lépkedő asszonnyal tért vissza, meghajolt Dél felé, ahol a szent Kábát őrzik, megsimogatta szakállát, s nyeregbe segítette az asszonyt. Majd visszatért a házba, s négy karddal jött ki.

- Övezd föl a kardot - mondta Julianusnak. - Ha megtámadnak bennünket, hadakoznod kell. Csak azután meg ne futamodj. De hiszen nem futamodsz te meg, a keresztyének hűségesek.

A három másik kardot a többieknek adta.

Néhány rabszolga csődült ki az udvarra, s nagy hajlongások között rivalgott. Nyilván szerencsés utat kívántak szeretett gazdájuknak.

- Hát akkor Allah nevében - mondta a mollah, s nyeregbe vetette magát. Bár alacsony volt a ló, csak nagy erőlködéssel, nyögéssel tudott fölkapaszkodni rá. Rettentő teste alatt szinte meggörnyedt a kis kócos paripa. De amint fölült, arca meg méltóságosabb, pöffeszkedőbb lett. Úgy tekintett körül az udvaron, úgy nézett a házakra, mintha uralkodó volna, s országát bejárni indulna el, nem négy gyalogos szolga, hanem egy lovas tümén élén.

Julianus a mollah mellé lépett, s tisztelettel megkérdezte:

- Mondd, jóságos, bölcs mollah, a mi lovaink hol vannak?

- Mi? - fordult felé nyergéből a mollah, s kimeresztette táskás szemét, lebiggyesztette duzzadt, piros ajkát. - Miféle lovakról beszélsz?

- Azt mondtad, bölcs és jóságos mollah, nemcsak enni kapok, de lovat is.

- Mi? Lovat? - krákogta, orrán át eresztve a szavakat. - Mióta ilyen követelők az idegen, hitetlen kutyák? Ahelyett, hogy megköszönnéd jóságomat, még lovat is követelsz?

- Nem követelek, tiszteletreméltó mollah, csak kérdezem. Mert azt mondtad, lovat kapok.

- Nézd csak - ámuldozott a müszülmén. - Csodálkozom rajtad, te idegen! Vajon mi lett volna a sorsod, ha szolgálatomba nem fogadlak? Éheztél, szomjaztál volna, tévelyegtél volna az idegen földön, minden kutya megmart volna, a lakosság kirúgott volna. Végül ott vesztél volna valamelyik karavánút mellett, farkasok nyalnák véredet. És le meg lovat követelsz? Ó, Allah, mily gyalázatos emberek vannak a földön! Mily hálátlan idegen ebeket bocsátottál a földre!

Azzal intett, hogy táguljon és szedje a lábát. Az asszonyhoz fordult, méltatlankodva beszélt hozzá. A sűrű fehér vászonlepel alól halk sikongások hallatszottak. Az asszonyt is megbotránkoztatta az idegen pimaszsága.

Az a tíz nap, amit Julianus a mollahval töltött, a megaláztatások, értelmetlen viták, gyalázkodások s örökös loholás korszaka volt. Ha Julianus nem lett volna szerzetes, nem vette volna szelíd megadással a vállára Krisztusnak ezt az újabb igáját, s imádságaiban megnyugodva nem találta volna könnyűnek és édesnek, megölte volna a mollahot. Annál inkább, mert csak vele bánt így. A három másik szolgával nem mert úgy kötekedni és komiszkodni, nyilván, mert azok az ő nemzetéből valók voltak. De Julianus idegen volt, a mollah anyanyelvét nem értette, s a tetejébe keresztyén.

Akkor éjjel, amikor elindultak, eső esett, olyan jó, áldott langyos tavaszi eső. Az emelkedő Nap ragyogásában minden fűszál, minden falevél villogott-szikrázott. Hűvös volt, s a gyümölcsfák virágba borulva illatoztak. Julianus azzal vigasztalódott, hogy gyönyörködött a szelíden lankás, dúsan zöldellő, virágokkal borított vidéken, hallgatta a lovak vasainak csörömpölését, a gyalogoló szolgák érthetetlen beszélgetését, meg vigyázott, hogy az oldalára kötött kardot úgy vigye, ahogy vinni kell, s bele ne botoljék. Még mulatságosnak is találta, hogy ő, Julianus fráter, kardosan gyalogol a magas fűben, kardosan, mint valami vitéz. Ha ezt Gerhardus látná, nem tudna hová lenni a jókedvtől.

Délfelé, amikor már nagyon meleg volt, s enni is, etetni is kellett, a mollah megállást parancsolt. Lesegíttette magát Julianusszal a nyeregből, ő meg az asszonyt segítette le.

- Üssétek föl a sátrat - mondta rekedten Julianusnak. Megismételte bolgár nyelven is.

Ugyan mi a kányának kell fölütni a sátrat? - töprengett Julianus. De hozzáfogtak a munkához, leoldozták a sátor nemezeit, rácsait és köteleit az egyik lóról, megint csak Julianus, az idegen kutya vállára rakva a legsúlyosabb terheket. Közben a mollah szigorú tekintettel figyelte őket.

- Hogy fogod azt a rácsot, te barom! - kiabálta rekedten, s piros, duzzadt ajka, méltóságos szakálla reszketett. - Nem láttál meg rácsot? Nem tudod, mi a sátor? Hát ezért etetlek-itatlak, ezért teszek veled jót, ezért mentettelek meg a pusztulástól?

Julianus megadta magát sorsának, s iparkodott mindent a legjobban csinálni. Három társa azonban nem érezte magát annyira szolgának, s mindent megtett, hogy könnyítsen a maga dolgán, nehezítsen az idegenén. Az egyik, fiatal legény, meg suttyomban el is gáncsolta, amint roskadozva forgott a nemezek súlya alatt, s nem láthatott a lába alá.

Mintegy véletlenül tette, de amikor Julianus meglódult, harsányan nevettek, a mollah pedig rikácsolt.

Hogy miért kellett sátrat verni, a mollah megmondta maga:

- Ifjú feleségem mind a hatnál kedvesebb számomra, mert tizenöt tavaszt látott csupán, s oly szép, mint a kelő Hold. Hátha megárt neki a deli napsütés.

Elkészülvén a sátor, a mollah nagy szívességgel bevezette az asszonyt, mézes, diós süteményeket, mézben főtt gyümölcsöket vitetett be, egy kisebb tömlőből sűrű italt öntött az ezüstkancsóba, s visszavonulva a sátor vánkosai közé, lebocsátotta a függönyt.

A lovak legeltek, a szolgák köleslepényt ettek, tereferéltek. Meg sem látták Julianust. Ő várt egy darabig, majd csak adnak enni, de nem adtak egy falást sem. Hát megnyugodott sorsában, félrevonult, letérdelt, s elmondta a deli órára rendelt ájtatosságot.

Mikor a Nap tüze engedett, ismét fölszedték a sátrat, s a mollahék lóra ültek. Julianusnak ismét nyögnie, roskadoznia kellett a teher alatt, ismét vigyáznia kellett, hogy el ne buktassák, s hallgathatta a szigorú mollah szidalmait s gúnyolódásait. Estig gyalogoltak, akkor megint sátorverés következett. A mollah bevitette a süteményeket, sült húst, búzalepényt meg a kancsó italt, s lebocsátotta az ajtófüggönyt. A szolgák előkotorták a köleslepényt, Keletnek fordulva imádkoztak s ettek. Csak Julianus dőlt le a harmatos fűbe egy tölgyfa alatt étlen-szomjan.

Mély álmából a mollah kiáltása riasztotta föl:

- Hej! Hej! Hol vagy, te idegen? Hová bújtál? Megszöktél? Julianus föltápászkodott, és a sátorhoz futott.

- Nézd csak - mondta halkan a holdfényben fehér hálóköntösben álló mollah, bizalmasan mosolygott, orra lekonyult gyönyörű ezüstös bajuszára. - Te keresztyén vagy. Benned meg-bízom. Feküdj csak itt, az ajtó előtt, nehogy ezek a fickók betörjenek hozzám s megraboljanak. Ha látod, hogy valamelyik közeleg, ronts neki s vágd, ahol éred. De el ne aludj, s főképp el ne fuss, mert átkaim utolérnek s elpusztítanak.

Azzal visszament a sátorba, s beszíjazta a függönyt.

Hát őrizhette most a derék müszülmén békességét, virraszthatott, noha egy falatot sem evett, egy kortyol sem ivott, s egész nap gyalogolt, cipekedett. Leült az ajtó elé, és fáradtságával küszködve imádkozott. Gerhardusra gondolt. Nézegette a holdfényben borzongó fák sötét árnyait, a legelésző lovakat, hallgatta a vadászó baglyok kiáltozását. Békák brekegtek valami pocsolyában, s ez olyan bágyasztó volt, hogy alig tudta nyitva tartani a szemét.

De majd csak reggel lesz, majd csak vége lesz... És most már nincs messze Magna Hungaria.

Nagy sokára reggel is lett, a sötétkék felhők megpirosodtak, a Nap föllángolt a látóhatár szélén, s a jól kipihent szolgák ugyancsak rakták Julianus hátára a terhet. Ettek, de Julianusnak nem adtak. A mollah parancsolgatott, pörölt, krákogott és köpködött. Indulás előtt Délnek fordult, leborult egy kis szőnyegre, és sűrű hajlongások, szakállsimogatások közepette ájtatoskodott. (Hétszer imádkozott így naponta.) Elindultak.

- Mért vagy ilyen szomorú, te idegen? - kegyeskedett megszólítani Julianust a nyeregben ülő jótevő. - Tám beteg vagy? Mért nem mondtad? Ha tudtam volna, nem fogadtalak volna meg.

- Nem vagyok sem szomorú, sem beteg, ó, jóságos bölcs mollah - felelt szelíden mosolyogva Julianus. Szaporán szedegette lábát a ló mellett. - Csupán éhes vagyok, jóságos mollah.

- Hogyhogy? - vonta föl görbe szemöldökét a müszülmén.

- Tegnap reggel óta nem ettem, nem ittam, csak dolgoztam és gyalogoltam. Sőt éjjel az álmodat és örömeidet vigyáztam, jóságos mollah.

- Hát mért nem ettél?

- Mért nem adtak.

- No, sebaj, délben ehetsz - vigasztalta, s lehunyta táskás szemét. Mért nyilván megint jó embernek érezte magát, s a szerénység legszebb ékessége volt.

Julianus megköszönte.

Délben sátorverés, cipekedés, sütemények és italok béhordása. Az asszonyt sohasem láthatták fátyol nélkül, pedig a három szolga igen kíváncsi volt rá. Csak kék szeme ragyogott ki a fátyol résén, mint két nagy ibolya.

A mollah szundított egyel odabent, s Julianus is fölhasználta az alkalmat, hogy szenderegjen. Tudta, éjjel úgyis virrasztania kell a sátor előtt. Eledelt hiába várt, nem kapott semmit.

Ilyenformán azonban hamarosan végére kell jutnia erőinek, s meg megtörténhetik, hogy Magna Hungaria előtt hal éhen. Akkor, amikor a kincs előtte fekszik, mint a bizánciumi arany Torgikánban, csak kettőt-hármat kellene lépnie s lehajolnia érte. De aggodalma fölösleges volt, mért miközben a sátort bontották, a mollah megkérdezte, kapott-e enni. S adatott neki egy darab köleslepényt.

- Csudállak, te hitetlen kutya - mondta, amikor elindultak megint. - Milyen békén tűröd a fáradalmat és éhséget. Ha nekem eszembe nem jut, ha nincs olyan jó szívem - behunyta a szemét -, ha nem látok Allah leghitványabb teremtményében is érző lelket - megsimogatta szakállát -, talán addig hallgatsz, amíg csak össze nem esel.

- Miért panaszkodjam, jóságos uram? - felelt Julianus. - Meg azt mondanád, követelőzöm. Holott Jézus Urunkért iparkodom zokszó nélkül tűrni, amivel megpróbál.

- Jessze Uradért? - dohogott a mollah indulatosan. - Mért emlegeted mindég Jessze Uradat?

- Mért ő mindnyájunkért szenvedett, és meghalt a kereszten. Éretted is, jóságos, bölcs pogány.

- Jessze nagy próféta volt - dörmögte fanyarul a mollah -, mindjárt Mohamed után következik. Ezt elismerem. Miriah, az anyja, szűz volt. Jesszét a Szentlélek nemzette, és szűztől fogant, valóban. De zavaros tanokat hirdetett, megkívánta, hogy tanítványai ne fogjanak fegyvert, s ha megüti őket valaki bal felől, tartsák oda a jobb orcájukat is. Azt parancsolta, hogy aki kővel dob meg, dobd vissza kenyérrel. Az igazi próféta Mohamed volt, Allah egyedüli prófétája.

Julianus elcsodálkozott, hogy a mollah ilyen tisztelettel szól Jézus Úrról, elismeri, hogy Szentlélektől fogantatott, s szűz volt az anyja. Fölcsillant benne a reménysugár: hátha megtéríthetné. Elvégre Isten mindenkinek olyan külsőt adott, amilyet akart. Ez a derék mollah is olyan puffaszkodó, ábrázata olyan gőgös és kövér, rekedten szól, a szavakat az orrán át bocsátja ki, s bizony, inkább nézne ki belőle az ember holmi békakirályt, akihez, mint most ő a mollahhoz, a mesebeli szegény asszony elment komának. S mint az egyszeri békakirály a víz alatt, úgy tartja ő is a tévelygés, tanulatlanság és ostobaság hullámai alatt Mohamed híveinek lelket, belezárva a Korán mocskos szilkéjébe. De a béka is csak kívül utálatos, belül szelíd. Oly buzgalommal brekeg ronda hangján a pocsolyában, mintha fülemüle volna, s elbájoló énekkel dicsérné Istent. Hátha ez alatt a reménytelen külső alatt lágy és igaz lélek lakozik? Hátha csak a Korán tévelygéseitől kell megszabadítani, hogy igaz ember váljék belőle? Nem szabad elszalasztani az alkalmat.

- Gyönyörűen szólottál Jézus Úrról - dicsérte, s meghajlotta a fejét. - De tudnod kell, hogy Jézus az Isten Fia, azért küldte a földre emberi alakban, hogy érettünk szenvedjen és meghaljon, az embert megváltsa eredeti bűnétől.

- Próféta volt, de Mohamed Allah egyetlen prófétája - jelentette ki a mollah rekedt hangon, s megsimogatta szakállát.

- Ha Szentlélektől fogantatott és szűztől született, hogy lehetett csak próféta? Hogy lehetett kisebb Mohamednél, aki sem Szentlélektől nem született, sem szűztől?

- Allah az Isten, és Mohamed az ő prófétája, te hitetlen kutya - ripakodott rá sűrű szakáll-simogatások között. - És ha abba nem hagyod Jessze Urad dicséretét s Mohamed gyalázását, leütlek, megöllek.

Este azonban ismét ott kellett virrasztania Julianusnak a sátor előtt, mert a mollah csak benne bízott, s féltette honfitársaitól életét, feleségét és vagyonát.

*

A vita naponként megismétlődött közöttük. Mert a mollah nem nyughatott. Észrevette, hogy a rongyos hitetlen kutya ugyancsak okos ember, sokat tanult, s ezenfelül a béketűréséből sem lehet kivetni. Bámulta a szótlan tűrést, amivel elviselte a naponkénti gyalogolást, a sátorállítás és rontás munkáját s az éhezést. Mert ha nem adott neki egy darab köleslepényt, magától ugyan nem kért. Bosszantotta, hogy egy hitetlen, idegen kutyába ennyi emberség szorulhatott. Mohamed elleni érveit olyan szelíden s nyugodtan vágta a szemébe, mintha bolond volna. No, hát ha bolond, akkor csakugyan tisztelni kell valamelyest. De csak nem tűrheti, hogy egész úton ellene mondjon? Ezek a pogány bulgárok is hitetlen kutyák, de nem vitatkoznak vele. Tudja, hogy gyűlölik, de nem Mohamed miatt, hanem mert gyalog kutyagoltatja őket, köleslepényen és vízen kívül egyebet nem ad nekik, s a jutalmat az út végére ígérte - ott meg nem lesz már egyedül, ismerőse házában lesz, s majd csak lerázza őket csekély áldozattal, sok szerencsével, emberhalál nélkül.

Ezért, amikor Julianus a lova mellé került, nyomban feszegetni kezdte Jézus hitének súlyos tévelygéseit. Julianus meg szelíden mosolyogva, mély tiszteletet tanúsítva iránta megmondta, hogy a Korán nem egyéb hitvány zűrzavarnál, Mohamed összeszedte Jézus Úr meg néhány próféta igazságait, de csak azért, hogy megszédítse az embereket.

- Mit tanít Mohamed? - kérdezte. - Nézd meg csak a magad életét, ó, nyájas, bölcs mollah. Magad mondod, hat feleséged van, s ez a legújabb a hetedik, Isten sokáig éltesse tiszta, erényes életben. Ez ugyan nem házasság szentsége, ó, becsületes, jóságos uram, hanem gyalázatos paráznaság.

A mollah kéjesen nevetett, s hosszú pillantást vetett a mellette lovagló szótlan, fátyolos alakra.

- Mit ígér Mohamed az igazi élet jutalmául, uram? Húrikat ígér a Paradisumban. Tubafákat, szörbetet és gyönyörű húrikat. Azt ígéri, hogy a test utálatos kéjelgésének sohasem szakad vége. Azt mondja, kardélen jutnak a lelkek a másvilágra, a jók átmehetnek rajta, a gonoszok Gyehennára kerülnek. Hát az a Gyehenna jobb, mint a Paradisum, mert ott legalább nem vétkeznek a lelkek mindörökké húrikkal, de a Paradisumban vétkeznek.

A mollah táskás szeme szikrázott, szakálla remegett.

- Megöllek, disznó kutya, gyalázatos hitetlen idegen! - rikácsolta.

- Jézusért meghalok örömest. Mohamed ostoba volt, ellopta a próféták igazságait, s elcsűrte-csavarta, gonoszságát a Koránba öntötte, paráznaságot hirdetett, s maga is parázna volt. Csodákat nem tett, mint Jézus Úr, sőt nemcsak Jézus Úr, hanem boldog és szent követői is. Sem ésszel, sem csodával nem épült Mohamed hite, hanem csak ostobasággal, zavarossággal, parázna kéjelgéssel, hazug ígéretekkel és karddal.

A mollah érvek helyett azzal akart győzni, hogy dühbe gurult, rikácsolt, megfenyegette Julianust, s elkergette. Mindamellett másnap újra kezdte a huzavonát. Nem tűrhette, hogy a hitetlen csavargó meggyőzetlen maradjon. Julianus szívesen állott elébe, hátha meg tudná téríteni a makacs papot.

- Mért nem szidalmazod a többi szolgát is? - kérdezte egyszer Julianus. - Ők is pogányok, mint szerinted én vagyok. Nem Allahot imádják, hanem egy Tore nevű démont, aki a hetvenhetedik égben lakik. Azt hiszik, a föld alatti világban keremetek vannak. Köleslepénnyel áldoznak naponta háromszor, s attól rettegnek, éjjel rájuk küldi valaki a halottakat. Ők sem Mohamed követői.

- De Mohamed igaz hitére térhetnek bármikor, ha belátják, hogy ebből több hasznuk van.

- Lásd, ilyen Mohamed hite. Haszonnal győz.

- No hallod, nagyon bolond vagy - biggyesztette a száját megvetően a mollah, s erősen az orrán át szűrte a szavakat. - Nem is ád neked gazdagságot Allah soha.

- Nem is akarok, jóságos uram. Szegénységet fogadtam, semmim sincs, és nem is lesz.

Ezen a mollah igen elbámult. Legyintett, s bosszúsan elfordította lovát Julianustól.

Máskor meg azt mondta:

- Ezek a pogányok jobbak nálad, mert nem esznek disznóhúst. Te meg eszel. Hallottam, hogy a keresztyének megeszik a disznóhúst.

- Ha nincs más, megeszem a disznóhúst, uram. Bár magamfajta szolgája Jézus Úrnak nemcsak disznóhúst nem eszik, de más húst sem.

Látszott, hogy a mollah napról napra nagyobb zavarba esik, nem tudja hová tenni Julianust. Bosszúsága lassanként tehetetlen utálatba fordult. Sehogy sem tudván maga alá gyűrni, meg kellett utálnia. Hiszen folyton érezte, hogy a rongyos idegen, aki a lovak mellett gyalogol, minden szelídsége, alázatossága és tiszteletadása ellenére is magasan fölötte áll, szánakozik rajta, megveti életmódját és igazságait. Bulgár honfitársaitól félt, különösen, ha látta, mily mogorva képpel bújnak össze, milyen gyilkos tekintetet vetnek rá, milyen zúgolódva rágják a napról napra szárazabb köleslepényt, isszák a langyos vizet, milyen mohón lesik a lefátyolozott asszony mozdulatait, piros saruját, amikor nyeregbe száll, a sátor függönyét, mikor bebújnak rajta, hogy elvonuljanak puha vánkosokkal és szőnyegekkel bélelt paradicsomukba. Hát még ha arra gondolt, hogy fognak átkozódni, ha lealkudja a bérüket. Julianus pedig nyugodt volt, mindenkire szelíden nézett, szó nélkül gyalogolt és dolgozott, sőt éjjel ott hevert a sátor előtt, s hűségesen őrizte, mint afféle ostoba keresztyén. Tudta, megvédelmezné, ha baj lenne. Hallott egyet-mást, hogy a keresztyének is tudnak harcolni, bár Jézus letétette Péterrel a kardot.

S mindezek tetejébe ez a keresztyén kutya mindössze egy darab köleslepénybe került naponta. Még a megígért lovat sem követelte.

- Mit akarsz te tulajdonképpen a madzsarok között? - kérdezte egyszer, amikor a sátorral bíbelődtek.

Julianus boldogan sóhajtott:

- Már gyermekkoromban éreztem, később bebizonyítottam, hogy vannak. Látni akarom őket, meg akarom vinni hírüket haza.

- Mit ád neked ezért a kerál?

- Semmit, uram.

- Semmit? Hm. És ha elvesznél, mint a társad?

- Valaki csak eltemetne, uram, s lelkem bemenne Jézus örökébe.

- No, nem is lesz neked soha semmid. De tán a kerálod mégis megajándékoz valamivel.

- Semmivel, uram.

- Ilyen hitvány kerál az?

- Tudja, hogy nem fogadnék el semmit.

- De a társad, aki olyan nyomorultul meghalt, csak elfogadta volna az ajándékot?

- Az sem, ó, jóságos mollah.

- Hm. Barmok vagytok ti akkor. Hiszen minden értelmes ember nagy gazdagságot, szép asszonyokat, sok gyermeket kíván felebarátjának, ha jót akar kívánni.

- Nekem nem kell. Hívságos dolgok ezek. Elmúlnak, s az ember megsiratja őket. A bánat pedig bűn Isten ellen, hacsak nem bűneinket bánjuk meg.

Lassanként azt is megtudta a mollah, hogy Julianus a hátán cipelte beteg társát. Ezen is csodálkozott. Irgalmasnak kell lennünk, ez igaz, a beteget elhagynunk nem szabad. De hogy valaki meg is tegye, ne csak vallja, nem fért a fejébe. Végképp elidegenedett az idegentől, nyugtalanította, színte vádolta, hogy a többi szolgát ki akarta semmizni. Ezért Julianusra rá sem tudott már nézni.

*

Gyönyörű vidéken haladtak, virágos réteken, szelíd dombokon, tiszta vizű patakon mentek át. Évszázados tölgyek árnyékában pihentek, vadkörtefát, ezüstös nyírt, sudár jegenyét, illatozó, mézes virágtól rogyadozó hársfákat láttak. Majd meg sötéten suttogó tölgyerdők között vonultak, lepkéket vertek föl, madarak csicsergése vigadozott körülöttük, evet menekült előlük a fára, róka osont, nyúl karikázott a sűrűbe. Őzet is láttak gyakran, amint bánatos leány-szemével kitekintett a bozótból, s farát kecsesen billegtetve, mintha kelletné magát, ártatlan nyugalommal lépkedett odább. Ha Gerhardus megérhette volna! Hogy tágulna elgyötört tüdeje a fák illatától, hogy gyönyörködnék a libegő piros, sárga, kék meg fehér lepkék rajzásában, a gyanakodó tavasz lopakodásában, a madarak zengésében s az őz kecses mozdulataiban. Be fölvidulna az ismerős fák láttán. Hiszen ez egészen olyan, mint Magyarország! Mint Bars megye, mint Brana a mélyebb helyeken vagy meg inkább Somügy.

A vidék, a fák is mutatták, hogy közelednek Magna Hungariához.

Julianus nem is bánta, hogy gyalogolnia kell. Ha lóháton baktatna ilyen lassan, megölné a türelmetlenség. Holott a türelmetlenség is bűn. Így meg érezte, hogy megy, egyre közelebb jut Magna Hungariához. Gondolatait elfoglalta, hogy a lábát rakosgatnia kell, ki kell kerülnie a buckákat, bokrokat. Ha lovon ülne, mindez a ló gondja lenne. Több alkalmat lelne az ördöng, hogy a türelmetlenség ösztökéjével csiklandozza, s lázadozásra késztesse Isten bölcs akarata ellen.

Néhány napi vándorlás után faluhoz értek. Ők kívül maradtak a berenán, de a mollah feleségével együtt bement a félig földbe vájt kunyhók, viruló kertek, sűrű fák és bokrok hívogató ölelésébe, s bámészkodó gyermekek meg asszonyok között méltóságosan lépegetve, a falu vénjét kereste. Megtudván, vannak-e igazhitűek a faluban, alkonyatra, mezei munka után a mezőre csődítette az egész népséget. Ott aztán prédikálni kezdett, rekedt, ordító szívvel hirdetve Allahot és az ő prófétáját, öklét rázva, szakállát simogatva, szemét szerényen behunyva, mellét verve, földühödve és lecsillapodva. A nép összebújt, rátátotta csodálkozó szemét, s nem győzött betelni szakálla szépségével, turbánja gömbölydedségével, hímzett szükmenje cirádáival s bámulatra méltó arcjátékával.

Ez néhány faluban megismétlődött. Utána a mollah elégedetten ült sátora elé, hogy elgyönyörködjék az alkonyat színeiben, a fák hajladozásában, kertek, rétek virulásában, egy-egy vadászatról hazaszárnyaló rétisas röptében, a távol legelésző ménes, csorda vagy nyáj lassú mozdulatában, amint pásztoraik lóháton ülve itatóra hajtották. Szemlélődött, bölcselkedett.

Egy ízben majdnem verekedés támadt. A faluban egyetlen müszülmén sem volt. De a vének összecsődítették a népet, s várták, mi lesz. A mollah megint ordítani, fenyegetőzni, átkozódni kezdett, sűrűn emlegette Allah és Mohamed nevét, buzgón simogatta szakállát, verte a mellét, rázta az öklét. Nyilván a pogány Istent szidta, gyalázta, a keremeteket csúfolta. Az összeröffent népből vakkantások hallatszottak, majd haragos tiltakozások, öklök emelkedtek, fustélyok forogtak, föluszított kutyák ugattak. A mollah annál nagyobb hévvel végezte mutatványait. Ekkor nyíl süvöltött el a turbánja mellett figyelmeztetésül. A becsületes papnak futnia kellett. Jobbjával megragadta sikoltozó felesége karját, baljával összefogva csizmáig érő díszes szükmenjét, loholásnak indult, szakállát mint a megcsúfolt hit zászlaját lobogtatva. Kövek repültek, nyilak szálltak utána, de inkább csak ijesztésül. A szelíd földmívelő nép megelégedett a gyors futással, s hangosan hahotázva Mohamed katonáján, ujjal mutogatott utána. Csak egy ősz vénember, akinek amolyan táltos formája volt, és lábán nyírfakéreg bocskort viselt, rázta felé az öklét, nehogy meg egyszer mutatkozni merjen a vidéken.

A mollah asszonyostul a sátrába bújt, beszíjazta a függönyt, már belülről rikoltozva parancsait a szolgáknak. Azok nevettek s kihúzták kardjukat. Julianus meg kötelességéhez híven a sátor elé ült, hogy agyonveresse magát egy hitvány mollahért, ha a falusiak agyon akarják verni.

Így elég változatos életet éltek. Nappal harmatos fűben, madárfüttyös erdőben, napfényes ég alatt vagy csöndesen suhogó s hamar elvonuló szivárványos esőben haladtak, a szép holdvilágos, néma, ezüstös éjszakákat meg fák alatt töltötték, miközben a sátor mélyén páros galambot játszott a nagy tekintélyű férfiú meg legújabb hölgye. Julianusnak a szolgákkal sem volt már semmi baja. Lassanként megértették, hogy nem akar tőlük semmit, zúgolódás nélkül vállalja a nagyobb terhet, nem néz rájuk görbe tekintettel, így maguktól odakínálták az örökös lepényt, sót egy-két hagymával is megszerezték.

Így haladtak vagy nyolc napig, amikor a távoli dombok között fölbukkant egy város, innen a dombtetőről ítélve meg nagyobb, mint akár Torgikán, akár Bunda, akár a legutóbbi volt, amelynek nem tudta Julianus a nevét. Széles folyó kanyargott a város előtt, sűrű füzesek zöldelltek a parton, a város körül ezüstös gabonaföldek hullámzottak a ferde délutáni napsütésben. Julianus keresztet vetett, s elsuttogta hálaadó imádságát. Elhatározta, hogy innen már nem kíséri tovább a mollahot.

*

Ha kíváncsi lett volna a városra, sem tudott volna vele sokat törődni, annyira forrt benne az izgalom, hogy most már egészen a magyarok szomszédságába került. A nevét sem kérdezte meg. Annyit meg úgyis tudott, hogy Bulgariban van, igen nagy, s földmívelő meg kalmárnép lakja. Egyik ázsiai város olyan, mint a másik, gondolta, csakhogy egyikben több a földmíves, a másikban meg kevesebb, egyikben ilyen nyelven beszélnek, a másikban olyanon. Egyképpen hitványak bennük a házak. Olyan szép palotákat, amilyenek Esztrigánban vannak, sehol sem látni. Keresztyén pedig errefelé már nincsen, csak müszülmén pogány meg másféle pogány. Piszok és lelki sötétség. Meg jövő-menő karavánok. Itt több a lovas, délfelé több a tevés karaván.

Gyümölcsössel körülvett alacsony, faragatlan kövekből rakott ház udvarán álltak meg. Julianus örömmel legeltette szemét a virágjukat hóként hullató alma-, körte- meg perzsaszilvafák láttán. Föltűnően sok gyümölcsfa volt mindenfelé. Illatuk összekeveredett a piszkos udvarokból

kiáradó nehéz bűzzel, amit a tímárok kádjai árasztottak. Mindenütt erősen érezni lehetett ezt a bűzt, mely hirdette, hogy a hírneves bagariabőr igazi hazájában vannak. A zegzugos szűk utcákon meg állandóan látni lehetett a „tobakosokat", azaz olyan embereket főképp szegényeket -, akik lapáttal jártak reggeltől estig, s a kutyák megfehéredett ürülékét gyűjtötték össze. Bőrt cserzettek vele.

Amikor a ház előtt megálltak, ősz szakállú, bőrsüveges, alacsony vénember totyogott ki elébük, örvendezve szívta a fogát, kezét homlokához emelte, s nagyokat hajlongott a mollah előtt. Négy fiatal, hasonlóan zömök s alacsony férfi jött ki vele, s nyomban a lovakhoz látott.

Abból a méltóságos nyájasságból, amellyel a mollah leereszkedett lováról s az üdvözlést fogadta, abból a szolgálatkészségből, amellyel a fiatal férfiak a lovakhoz ugrottak, a zablát tartották, majd nyomban elkezdtek lenyergelni és lerakodni, nyilván kitűnt, milyen megbecsült vendég érkezett.

Julianus gazdája bement a házba, ők meg ellátták a lovakat egy fészer alatt. A három szolga dolga végeztével lehevert a szénába, tereferélt és szundikált, Julianus azonban nyakába vette a várost, jóllehet a sok gyaloglás erősen megviselte, és éhes is volt.

Legelébb is a vásárteret kereste meg. Lassan-lassan beesteledett, de mégis könnyen megtalálta, mert még ekkor is olyan nagy volt a sokaság, a sürgés-forgás, hogy a vaknak is oda kellett találnia. Bizonyos volt benne, hogy most már talál legalább egy magyart, egyetlenegyet, de lehet, hogy többet is.

Sokáig ténfergett a porban, trágyában, taszigáltatta magát, szeme-füle azonban nyitva volt. Érezte, egy mérföldről is fölismerné a magyar arcot, egyetlen sóhajtásból is a magyar szót. De hiába, mert nem egyetlen magyar arcot látott itt, hanem százat meg százat, s az egy sem volt magyar. Akiket megszólított, mind rázták a fejüket s nem értették. Magyar szó ugyancsak nem ütötte meg a fülét. Azaz mégis, egy magyar szót hallott itt is. Azt, hogy „madzsar". Rájött, hogy a könnyű négykerekű szekeret nevezik így. Igen sokat látott a vásártéren. Két meg három lovat fogtak elébe, akár otthon, Magyarországon.

Megint bujtogatta a félelem: hátha valamelyik kapun megy vagy jön egy-két magyar, míg ő a vásártéren lézeng? Rohant a kapuhoz. Ott meg az bosszantotta, hogy amíg itt áll, a másik kapun szalaszt el egy magyart. Hosszú ácsorgás után tehát áttalpalt a rengeteg városon, tévelygett a kanyargós sikátorokban, s megint ácsorgott és leselkedett egy darabig. Amíg be nem zárták éjszakára a kapukat, s csak a dzsidás, nyilas, csákányos őrség maradt ott, sűrűn hajtogatva a sörös rocskát s birkalapockát hajigálva a porban.

A város lassan-lassan elcsöndesedett, a lakosok visszabújtak házaikba, füst szállott mindenfelől a tavaszi égre, esti röptüket végezték a fecskék. Tehenek bőgtek, lovak nyerítettek itt is, ott is. Az udvarokon ugattak a kutyák. És valahol, egy magas fatorony tetején, hosszan, bánatosan fölüvöltött egy kürt, mint valami állat. Majd az esti zaj békés zsongásán légyzümmögéshez hasonlóan szállt a kiáltás: „La illah il Allah..."

Hát most már nem remélhetett semmit. De fáradtan is, éhesen is csak várt, várt, hátha csoda történik, hátha magyarul szól rá valaki, valahonnét, Isten tudja, honnét. Ha szegény Gerhardus élne, ketten kereshetnék a magyarokat. Egyikük már rájuk is akadt volna. Mert hogy vannak, kell lenniök ebben a nagy bulgár városban, melybe, mint valami mély tóba, ömlenek az idegenek, arra a fejét tette.

Nem ment még vissza a szállásra, hanem ismét a vásártér felé indult. Látta, ott egy nagy szeráj van. Ha magyarok járnak a városban, valószínű, hogy a szerájok valamelyikében térnek nyugovóra.

Olyan szeráj volt ez, mint a többi, amit idáig látott. Kopár, sáros, trágyás, büdös udvar, bekerítve bádogpalánkkal. Az udvar közepén széles peremű kút, hosszú vályúk, melyeknél csorgó száját emelgeti néhány jármos ökör. Távolabb cölöpök, megkötött lovak. Nyerítés, toporzékolás. Taligák és szekerek. Málhák, tömlők. A hosszú, körbenfutó ereszték alatt szalmán meg batyukon heverő, beszélgető, citerát pengető, sípot jajgattató emberek. Olykor-olykor ráripakodnak nyugtalan lovaikra. Amott hosszú, alacsony kőház, tetejét zsúppal födték be. Ki-s bejáró utasok. És vihogó asszonyok hangja a homályban.

Körüljárta a félszereket, figyelte a hangokat. Odament a kúthoz, ivott a vödörből, csak hogy megfigyelhesse, milyen nyelven beszélgetnek az ökröket itató hajcsárok. Bement a házba, leült a hosszú lócára a fal mellett, vizsgálta a csörjefényben kavargó arcokat. A magas, vállas, barna szakállú gazdától vagy öt nyelven halat, kenyerét és sót kért. De csak kunul értette meg, akkor aztán bosszúsan ráripakodott tört kun nyelven: mit gondol, tán fejedelemnek érzi magát ebben a rongyos gúnyában, hogy majd ő odaáll halat sütni a tűzhely mellé? Sót kaphat, kenyeret is, hagymát is, de mit ád érte. Julianus elővett egy dirhemet, a széles, alacsony tölgyfaasztalra pöndítette, mire a gazda föllkapta, kihátrált a házból, s többel elő sem került. Magyarok azonban itt sem voltak. Asszonyok bújtak meg a sarokban gyermekeikkel, egyikük éppen szoptatott. Idegen nyelven duruzsolt a kendőbe takart csecsemőnek.

Végre innét is elment. Fáradtan, leverten ballagott, imádságait morzsolgatta, s közben arra gondolt, nem volna ennyire egyedül a nagy idegen világban, ha mellette volna Gerhardus. Milyen szívesen elvinné a hátán akár haza, Fejérvárra is, csak szólhatna hozzá egy-két szót.

Egészen besötétedett, amikor végre megtalálta a kertet és az udvart. A fészer alá ment, s ledőlt az illatos szénába. Mintha először lassan, majd egyre gyorsabban forgott volna vele a világ. Még egy pillanatig látta az udvaron fehérlő holdfényt, az apró kavicsokat és a szemközt lévő kőház nádtetejét, azután mély álomba zuhant, s nem tudott magáról reggelig semmit.

Reggel elhatározta, hogy megint végigjárja a kapukat, a vasárteret, a szerájt. Keres más szerájokat is. Kimegy a folyó partjára. Nem nyugszik addig, amíg magyart nem talál. Mert találnia kell! Minden porcikájában égett a bizonyosság érzése: kell találnia. Hátha magyar kísérőre is akad? Aki megmutatja neki a legrövidebb utat?

Mikor el akart indulni hosszú, nyugtalan csavargására, látta, hogy a három szolga a ház előtt áll. Majd kettő kint marad, s izgatottan várakozik, a harmadik meg elszántan bemegy. Csakhamar veszekedés, méltatlankodó kiabálás, végül bősz ordítás tódult ki, mint csöbörből a moslék. Utána az ajtóban megjelent a mollah turbánosan, de hosszú, sarkig érő cifra otthoni kabátban, papucsban, s rázta a szakállát, forgatta a szemét, szitkozódott, ahogy csak el-elfúló, rekedt hangjától kitelt.

A szolgák kivörösödött képpel ordítoztak vissza. Öklüket rázták. Sűrűn emlegették Khajár nevét, amit Julianus olyan jól ismert hazulról. (Most valósággal fölvidult, hogy hallja!) És Tore nevét, a hetvenhetedik égben lakozó öregistenét. Köpködtek, mintha szájuk tele volna homokkal.

Julianus csak állott és bámult.

Egyszerre kilépett a mollah mögül a fiatal férfiak közül kettő a csákányával. Erre a szolgák meghátráltak. Maguk mögé köpdösve, sűrűn átkozódva és csizmájuk orrával hátrafelé kotorva a földet, mint a kutya vizelés után, elkotródtak. Hangos szidalmaik meg messziről is sokáig hallatszottak.

- Hát te mért nem hordod az irhádat? - kiáltotta a fölháborodott, igazában sértett mollah.

- Ne haragudj, jó uram, megyek én is - csillapította Julianus. - Hadd köszönjek el hát tőled Isten nevében.

- Kotródj, ne jártasd a szád, hitetlen kutya.

- Köszönöm, hogy fölfogadtál, ennem adtál, magad mellett megtűrtél - folytatta Julianus békésen. - Kérem Istent, világosítsa meg bölcs elmédet, indítsa meg jóságos szívedet, hogy az igaz hitre térj, s híven szolgáld Jézus Urunkat, a Megváltót. És fölhagyj parázna életeddel, rusnya kedvteléseiddel, elkergesd asszonyaidat, s késő vénségedet magadba szállva töltsd. Hogy szép halálod, nyugodt pihenésed s örök életed legyen az Úrban. Ámen.

- Elég, takarodj! Rothasszon meg Allah dühe, gyalázatos, piszkos idegen, hitetlen disznó.

- Isten nevében megköszönöm szidalmaidat is.

Azzal elment.

A békakirály kivörösödve bámult utána, nyilván gúnyolódásnak vélve Julianus szavait.

*

Egyenest a vásártérre tartott. A Nap már jól fölemelkedett.

Mindenfelől telegák, szekerek nyikorogtak elő, lovasok verték a port, zsivaj, rikácsolás, veszekedés zsongása töltötte be a nagy, kopasz térséget. Prémek hevertek hatalmas halomban, kölesdombok körül ugráltak a szemtelen verebek a gyékényen, amott hosszú fenyőrönköket dobáltak le, máshol rabszolgák ácsorogtak vagy üldögéltek, egykedvűen várva a vevőt. Eladó lovakat futtattak, tevékről rakták le a posztógöngyölegeket, cserzett bőrt. Bulgár, arab, kun meg más, ismeretlen szavak kavarogtak. Csak magyar szó nem csendült sehol ebben a zűrzavarban.

Julianus végigkéregette a kalmárokat, s kapott is egy darab köleslepényt meg szárított halat. Leült a szeráj bejáratánál a földre, s lassan eszegetni kezdett.

Aztán bement a szeráj udvarába, s ivott a vödörből.

Később a kapukat látogatta sorba, gyors lábbal iparkodott egyiktől a másikhoz. Ácsorgott, lebzselt, várt, hallgatózott és figyelt. Hiába.

Délután megint a vásártéren ődöngött, s most már fásultan figyelte a kavargást. Elhatározta, hogy másnap hajnalban nekivág a világnak, elindul Észak felé. Majd csak odatalál Isten segedelmével.

Amikor a müezzin kürtje megszólalt a fatoronyban, s rázendített az elnyújtott énekre: „La illah il allah...", Julianus a szeráj felé tartott. Gondolta, hátha talál egy sarkot, ahol békésen meghúzhatja magát. Talán enni is ad valamelyik jószívű utasember.

Ahogy befelé ballagott a kapun, egy férfi meg egy fehér vászonruhás, alacsony, kövérkés asszony jött vele szemközt. A férfiú két-három lépéssel előrébb lépkedett lábszárára kötött szürke vászongatyában, bocskorban, vállán farkasbőrrel. Fején félrecsapott süveg volt. Hosszú bajusza lecsüngött, barna szakálla a mellére göndörödött. Hátra-hátraszólt a mögötte iparkodó menyecskének, aki szaporán jártatta a száját. Begyes, fürge asszony volt, egészen fiatal, kerek barna képén egészségesen virult a jókedv. Fején lelógó vászonkendő volt. Fehér volt tetőtől talpig, meg a lábán is fehér vászonbocskor világított a fekete porban.

Mikor Julianus elhaladt mellettük, megálltak s végignézték. Julianus hozzászokott már, hogy megbámulják szakadozott, piszkos gúnyáját, egészen megfeketedett bocskorát, hosszú haját és kócos szakállát. Különösen a szakállát, mely annyira gondozatlan volt, hogy itt, a „szakállak

tartományában", mint Gerhardus mondta, méltán keltett föltűnést. Íme, egy ember, aki annyira alávaló, hogy nem tiszteli a saját szakállát sem. Megálltak, majd az asszony szaporán kérdezett tőle valamit. És gyermekesen nevetett.

Julianus megrázta a fejét. Kunul mondta:

- Nem értelek, édes leányom.

Erre meg az asszony rázta a fejét, s meg jobban nevetett. A férfi rászólt, nyilván hívta.

- Ó, Iseteng! - kiáltotta az asszony gyermetegen.

Julianus elsápadt. Megállt a szíve verése. Nem, nem lehet igaz. Rosszul hallott. Gyakran hall olyan szavakat, amelyek mintha magyar szavakhoz hasonlítanának. A nyelvek játéka ez. Bizonyosan vannak a bolgár nyelvben is efféle szavak. De érezte, nem tévedett. Ez a halk, türelmetlen fölkiáltás csak magyar szó lehet.

- Tám... tám... magyeri vagy? - dadogta, s rámeredt az asszonyra, mintha meg akarná enni.

- Madzsar! Madzsar! - integetett fejével az asszony, s csodálkozva nézte Julianust. Barna szeme vidáman s egyben szelíden csillogott a fehér kendő redőiből.

- Ó, Isten! - suttogta most Julianus is és elvörösödött, verejték lepte el homlokát, egész testét izzó forróság futotta el. Keresztet vetett, szinte szédült.

- Istent hiuád? Beteg vagy? - kérdezte az asszony ijedten.

De Julianus nem tudott szólni. Csak rámeredt az asszonyra, mint az eszelős, ajka reszketett. Aztán mintha leütötték volna, térdre esett.

- Hála neköd, Istenöm atyám! Hála neköd! Megvagyon! Meglelém!

Arcán, gubancos szakállán könnyek folytak.

Az asszony ijedten állott mellette, a férfi meg bosszúsan, de egy kis tisztelettel nézett reá a magasból. Azt hitte, őrült, s az őrültet tisztelni kell. Isten szava szól az őrültben.

Julianus körül elsüllyedt az egész világ. Nem látott egyebet, csak az asszonyt, aki ott állott ijedt arccal, kitáguló szemmel, s nem tudta, mihez kezdjen. Itta a ruhája fényét, az alakját, kerek, barnapiros arca gömbölyűségét, jó tisztaságát, barna szeme világos, átlátszó, gyermekes pillantását. Kis batyu volt az asszony kezében, azt is nézte.

De aztán uralkodott magán, s elmondva hálaadó szavait, gyorsan megtörölte a szemét ködmöne ujjával. Fölkelt térdeltéből. És mosolygott is meg sírt is egyszerre. Melle zihált, a szavak akadozva törtek ki elszoruló torkán:

- Álmodom-é? Vajon nem álmodom-é?

- Álmu? - kérdezte az asszony tétován, mintha nem jól hallana. - Nem, nem álmu...

Kissé mély, de lányos hangja volt.

- Nem álmu. Igaz valóság. Magyeri vagy.

- Madzser vagyok - ismételte, egy kissé *dzs*-nek ejtve a *gyé*-t, mint némely selypítő gyermekek. S nem értette, mi van ezen csodálni való. Mit falja ez a rongyos, ijesztő félbolond a szemével, mit sóhajtozik, könnyezik, pirul és sápad, mért dadog? És mért fohászkodik? Mért hajtogatja annyiszor, hogy magyar? Miért ejti ki a szavakat olyan idegenül? Miféle magyar ez? Miféle varázsló?

A férfinak, aki nyilván az asszony ura volt, nem tetszett a dolog. Megfogta az asszony kezét, s erősebben rászólt.

Az asszony engedett az unszolásnak, de egyre a rongyos embert nézte. Nem tudott elszakadni a szemétől Érezte, különösebb dolog történik itt, mint egy idegen csavargóval való találkozás. Idegen, de valójában nem az. Közelebbi, mintha itt nőtt volna föl, ebben a városban.

Az urához fordult, s kérdezett tőle valamit. A férfi kelletlenül vakarta a fejét.

- Honnejt jevél? - fordult Julianushoz ismét az asszony s mosolygott.

- Magyeri országból! Messziről.

- Madzsar urusźag belől... Messze róla... Nincs messze. Itt vogyun közel.

Julianus ismét szédült. Mintha esztendőkig ásott volna a tíz körmével éjjel-nappal, éhezve és szomjazva, s most előbukkannának a föld alól az első aranyszemek. Aranyszemek, drágakövek. Fölkapta, formálta, gyönyörködött bennük. Minden szó különös fényben ragyogott. Szokatlan, sohasem hallott szavak voltak, az asszony a mély hangokat mélyebben, a magasakat magasabban ejtette ki, mint Julianus füle megszokta. Volt bennük valami gyermekes. Beszélni kezdő kisgyermekek mondják így a szavakat. Egy kissé selypítve, lágyan. Az *esz*-et is majdnem *es*-nek mondva. Nyelve hegyét nem szorította egészen a fogához, hanem kissé hátrább, az ínyéhez.

- Ki vagy? - kérdezte tőle Julianus nagy csodálkozással.

- Látud! - nevetett az asszony, s szemérmesen elfordította arcát. - Akszin vagyok. Madzsar. Ide jövék ez föld reá, Farkos ája belől.

A férfiú ismét noszogatni kezdte az asszonyt. Ő azonban vonakodott. Szaporán beszélt, kérlelte. Julianus tudta, róla beszél. És csakugyan, nem ment még, hanem szíves mosollyal fordult Julianushoz:

- Urodum kér, menejek vele már. Jere te es.

Kétszer sem kellett mondania, Julianus boldogan indult, már megijedt az imént, hogy a férfi erővel elparancsolja az asszonyt, őt elkergeti, s örökre eltűnik előle a csodálatos alak, akiben nem is embert látott, hanem Isten égi küldöttjét.

Gyorsan mentek, az asszony hol az urához beszélt kérlelő, csitító hangon, hol Julianushoz kedvesen, izgatottan, gyermekesen. Amikor bulgárul szólt, nem volt olyan gyermekes, csak amikor különös, selypítő magyar szavakat mondott. Újból megkérdezte, hol van az az urusźag, ahonnét Julianus jött, s hitetlenül rázta a fejét, mikor hallotta, hogy távol, Nyugaton, két esztendőnyi járásra innét egy hatalmas magyar birodalom van, s annak népe ugyanezen a nyelven szól, mint az asszony. Sok szót nem értett meg. Így nem tudta, mit jelent: váras, és: vár. Amikor egy dühösen ugató kutyával találkoztak, s Julianus rászólt: „Eredj, kutya, nem bánt senki” - az asszony nem értette, mit mond. Mikor kiderült, hogy „kutyát” mondott, nevetett és csodálkozott. Hiszen az nem kutya, hanem „pene”.

Így érkeztek a város széléhez, ahol az asszony lakott. Földbe ásott, nádtetővel fedett paraszthház állott ott a gyümölcsfák alatt, néhány ól meg egy dúcra épített házikó. A lakóház előtt kis gyermek mászkált a fűben, s kavicsokkal játszott. Amikor meglátta a közeledőket, sikongani, röpdösni kezdett. Távolabb vászonruhás öregasszony hajladozott a veteményben, egy ősz szakállú, hosszú hajú, gatyás, bocskoros vénember meg tehenet vezetett a fák alól.

- Itthonn vagyomünk - mondta az asszony, s odaszaladt a gyermekhez, fölkapta, magasra emelte, összevissza csókolgatta. Bulgárul beszélt hozzá, Julianusra mutogatott, nevetett a kicsi bámészkodásán, barna arca büszkeségtől pirult.

A két öreg is odacammogott, s megbámulta az idegent. Nem értették, mit keres itt, de mint vendéget, tisztelettel fogadták, homlokukhoz emelt kézzel mélyen meghajoltak előtte. Julianus is meghajolt, tétován tekingetett körül, mint aki hazatért, de annyira megváltozott minden, hogy semmit sem talál a helyén.

- Megtörölmünk nyolát - gügyögött a gyermekhez az asszony, s fölemelve pendelyét, megtörölgette maszatos orrocskáját. - Nyola órát... Most szép, most igenest szép. Ne látja vendég, milyen csúnya jermek vagy!

Aztán behívta Julianust a házba, tejet töltött a padkán álló merőkébe, odaadta neki. Julianus keresztet vetett rá, mohón ivott. Soha ilyen édes, jóízű tejet nem ivott még. Az asszony gyermekesen nevetett, hogy keresztet vetett a tejre, azon meg elcsodálkozott, hogy nem löttyint belőle a földre.

- Pihenj, férjfiú - noszogatta. - Ülj le.

Azonban nem ült le, hanem a vendéglátásért dolgozni akart. Kiment a gyümölcsösbe, megnézte a veteményeket. Volt ott a hagyma között elég gyom, amit az öregasszony már nem tudott kiszedni, s holnapra hagyott. Julianus nekibuzdult, gyorsan kigyomlálta. Azután megint a házhoz ballagott. Az öreg ember egy boglyából nagy nyögéssel huzigálta a szénát a fejésre váró tehénnek. Julianus szelíden elhárította az öreget, nagy nyaláb szénát húzott ki, s a szilajul rámeredő fehér tehén elé dobta. Egy cölöphöz kötve lovat látott. Kócos, piszkos kis ló volt. Julianus két szalmacsutakot tekert, s nekiállt lovat csutakolni. A ló nyerített, meg akarta harapni, vörös ínyét dühösen fölvonta nagy sárga fogairól, de a fráter nem ijedt meg tőle. Ugyancsak megdögönyözte, megcsutakolta, ledörzsölte róla a rászáradt sarat. Csak a lábát nem tudta letisztítani meg a hasát. Úgy rúgott és nyerített, mint egy táltos.

A gazda meg a két öreg elégedetten nézte Julianus serény munkálkodását. Restellték ugyan, hogy a vendég dolgozik, de jól is esett nekik. Távolabb állva lesték minden mozdulatát s bólogattak. Egészen úgy csinált mindent, ahogy kell.

Az asszony közben a ház előtt lobogó tűz fölé akasztotta a bográcsot, s hagymás köleskását főzött. Miközben a kása rotyogott, leguggolt, s megszoptatta kisfiát. Amikor elaludt, megcsókolgatta, s óvatosan bevitte a házba.

Vacsoráig volt még ideje Julianusnak, hogy körülnézzen. Egyszarvú faekét talált a fészer alatt meg boronát. A sarokban pihenőre tett tiló állott. Két-három ásó is volt ott, de rövidebb volt a nyele, mint az otthoninak, s nem volt olyan jól megvasalva. Forgatóvellát, szórólapátot, csépet is talált. A csűrben még volt egy kevés kicsépeletlen búza. Julianus vett néhány öllel, a döngölt csűrre ágyazta, s nekiállt csépelni. Vidáman, ütemesen pufogott a csép, s Julianus szíve megtelt buzgalommal és örömmel. Hangosan énekelte a Salve Reginát, s vígan dolgozott sötétedésig. Jól megizzadt, homlokáról verejték csurgott. Elővette a nyírfaseprőt, fölsöpörte a kicsépelt magol, beleöntötte egy háncsból font kosárba. Holnap kiszelelhetik. A szalmát meg összegereblyélte, s félretette a sarokba. Mindent megtalált, amire szüksége volt, minden a kezéhez állt, akár otthon, a klastrom csűrében vagy a parasztoknál.

Közben többször meg kellett állania és körülnéznie. Nem tudta elhinni, hogy itt van, sok ezer mérföldre hazájától, s minden egészen olyan, mint otthon. Kezével végigsimította homlokát, fölfohászkodott, s mellét hangtalan zokogás rázta.

Aztán odaültek a kondér köré, mely a lyukas asztalszéken állt. Ám előbb a háziak Kelet felé fordulva bulgár nyelven könyörgési mondtak, sűrűn emlegetve a „sirlach” szót, ami nyilván annyit jelentett, hogy „irgalmazz”, s meghajoltak néhányszor. Julianus meg keresztet vetett magára is, a kására is és imádkozott. Ezt a ház népe ismét nagy csodálkozással nézte. Az asszony mosolygott. Olyan szép volt tiszta fehér ruhájában, amint a tűz fénye pirosan játszott kerek, barna arcán, kedvesen csillogó barna szemén, hogy megint könnyek szöktek a szemébe.

Az evés ugyanúgy folyt, mint otthon falun. Először a vénember merített egy kanál kását a kondérnak abból a részéből, amely a legközelebb esett hozzá, azután a gazda, majd az öregasszony, a fiatalasszony, végül a vendég. Unszolták ugyan, hogy elsőnek vegyen, de Julianus nem nyúlt a kásához, míg a többiek nem merítettek. Ez is igen tetszett a háziaknak. Úgy látták, valami úton járó bolond, a szakállát nem gondozza ugyan, de jóravaló ember, szelíden mosolyog, tudja a tisztességet, még dolgozott is a maga jószántából.

Az asszony volt a tolmács. És most hosszú, éjszakába nyúló beszélgetés kezdődött. Illatozott a kert és a föld, vijjogó baglyok, csapongó denevérek fekete árnyai suhantak el a csillagos égen, a Hold fogyóban volt Nyugaton, s alig hintett némi ezüstös fényt. A homályban békésen kérődzött a fehér tehén, ropogtatta a szénát a megcsutakolt pej ló. A kis család békén guggolt a parázzsal égő tűz körül, fehér ruhájuk világított a sötétben.

De ha magyarok voltak is ők ketten, mégsem értették meg olyan könnyen egymást. Mert Julianus szavai közt csőstül került olyan, amit az asszony sosem hallott. Nem tudta, mit jelent a templum, klastrum, Evangélium, kerál, pispek, érsök, pápa, váras, palota, sőt az olyan szavakat is, mint asszony, fészak, szürke, nem értette. Julianusnak is össze kellett szednie minden figyelmét, hogy megértse az asszony szavait. A ruhát *rubá*-nak mondta, a fecskét *fecskü*-nek, a szürkét *szür*-nek. És Julianusnak folyton az volt az érzése, hogy a tűz mellett egy nagy gyermek guggol, ahogy hallgatta lágyan kiejtett *esz*-eit, vagy *jé*-nek, *dzsé*-nek mondott *gyé*-it. Mintha most tanulgatott volna beszélni. Így mondta: „Jermekem érte.” Meg így: „Pene esmég ugat.” Vagy ezt: „Hozj még tuli reá.” Mikor arról beszélt, hogy holnap ludat akar vágni Julianus számára útravalóul, így mondta: „Holnap luntot ölök.” Julianus gyakran nem tudta, mit mond, de érezte, ahogy a zenét érzi az ember.

A háznép föl-fölkiáltott a bámulattól, amikor Julianus Magyarországról beszélt. Kételkedtek a szavában. De az asszony olyan hevesen tolmácsolta, amit mesélt, hogy végül elhitték. Komor képpel hallgatták, mint rabolták ki őket, mint álltak ki a vásártérre, hogy eladják egymást, hogy nyomorogtak a kunyhóban, s hogy vágtak át végül a sivatagon. Amikor elmondta, miképpen futottak a délibáb káprázata után, az asszony rémülten kiáltotta:

- Kajár vola!

Végre elmondta Julianus, miképpen hurcolta szegény beteg társát két napig a hátán s hogyan temette el. Hosszú csend támadt, a falevelek között szél suhogott, s az ijedt háznép bulgárul, magyarul suttogta:

- Menj, pihenj, feledd el, ha valaki küldött! Te már mindent tudsz, mi még semmit!

Ez a halottnak szólt, hogy közéjük ne jöjjön, hanem pihenjen békén távoli sírjában.

Julianus nyomban arra volt kíváncsi, merre laknak a magyarok, hogyan lehet hozzájuk mihamarabb eljutnia, mert reggel máris indulni akart. Az asszony megmagyarázta neki.

- Kette napi járóföld - mondta. - Mene csak igyenest felfelé. Kette nap múlva meglátod Itilt. Azon túl vagynak madzsarok. Forkas ája reá meneve útun.

Hát mindössze kétnapi út! Ismét olyan izgatott lett, hogy nyomban indulni szeretett volna. De itt is szívesen maradt volna még. Hiszen magyar ült vele szemközt a tűznél. Magyar arc mosolygott rá, magyar szem tekintett könnyektől elfutott szemébe.

- Vének mondják - beszélte az asszony elmerengve -, huty ike atyáimünk emlegeték iseimünket. Mert iseimünk elmenének messzi reá, Nyugot reá.

S hogy évenként megünnepelnek egy napot - idnapot ülnek -, amikor a köleskása mellett üresen hagynak egy helyet, kanalat, kupát tesznek arra a helyre az eltávozottak emlékére. De már csak a nagyon öregek tudják, kit illet az üres hely. A fiatalabbak azt hiszik, a halottakat. Meg azt is elmondta az asszony, hogy őt ez a bulgár férfiú ottjártában, amikor dolga volt a Forkas ájában, feleségül vette két tinóért, ötven merő búzáért, meg húsz cserzett borjúbőrért.

Végül elérkezvén az ideje, a két asszony bement a házba nyugovóra, a három férfi meg a szín felé ballagott, hogy a szalmában vackot keressen magának. A ház gazdája megint Kelet felé fordult s imádkozott, a többiek hajlongtak. Azután a házajtó elé nyéllel fordított nyírfaseprűt állítva a rontó lelkek ellen, megmutatta Julianusnak, hol aludjék. Nagy tisztelettel bánt vele, buzgón mutogatott, integetett s mosolygott.

*

Julianus nem tudott aludni, bár igen fáradt volt. Oly hosszú idő múltán végre megint békén alhatott, puha, illatos szalmát érzett a dereka alatt, körös-körül csend volt, csak az éjszakai szél suhogott néha, meglibbentve a szín előtt álló fák árnyait. És a baglyok vijjogtak. Julianus imádkozott, s fejében egymás hegyén-hátán kavarogtak az emlékek. Hol a tengerek sirály-vijjogását és rikácsolását hallotta, amint körülrajozzák fehér felhőként, hol az evezőket húzó rabszolgák ütemes kiáltásait, a felügyelő bunkójának tompa pufogását, hol meg a sivatag homokjában gázolt, s fájó vállát Gerhardus súlya húzta. Föl-fölriadt, elgondolkozott. Hiszen csak a baglyok rikoltoznak. Csak a ló dobbant egyet-egyet a cölöp mellett. Csak a válla fáj a Nap forróságától, a tél hideg szelétől és esőjétől. Aztán megint elszunnyadt s riadtan ült föl, kezét dobogó szívére nyomta: rablók... megölik... Most, amikor csak kétnapi út választja el Magna Hungariától, s bent a házban egy magyar asszony alszik! De megnyugodott, mert csak az öregember járt-kelt kint a szabadban a ló meg a tehén körül, mert, mint afféle vén, nem tudott aludni s imádkozott. Jó helyen van, a házban magyar asszony alszik...

Elszundikált, s hajnal felé újra látta az ismeretlen asszonyt, aki fiatal korában annyiszor meglátogatta álmában, térdére vette, lassan ringatta, és sohasem hallott, érthetetlen éneket dúdolt fölötte. Akire régóta gondolt úgy, hogy messze, a világ végén várja őt. Egészen olyan volt, mint ez a magyar asszony itt, úgy nézett, úgy mosolygott valahonnét a messzeségből, ahonnét arcvonásait már nem lehetett fölismerni...

Napkeltekor talpon volt. A gazda már lova körül bíbelődött, megitatta, s az ekéhez ment, hogy előhúzza. Julianus segített neki. Az asszony a tehenet fejte. Nevetett.

- Jó reggelt! Jó reggelt! - kiáltotta gyermekes hangon.

- Jó reggelt! Mit mível a kicsi?

- Kicsi jermek álmudik még.

- Hát én meg elindulok most. Isten áldjon meg mindnyájatokat.

- Várj, luntot ölök - tartóztatta az asszony. - Csak megfejek még.

A gágogó ludak körülvették, pendelyét csipdesték. A kakas harsányan kukorékolt. Pirosan sütött a Nap. Fecskék csapongtak ficsegve. A fekete bundás kiskutya ásítva dőlt a napfényre. Harmattól csillogtak a falevelek. És a fejőkében sustorgott a habzó tej.

Julianus nem engedte, hogy az asszony ludat öljön. Csak azt köszönte meg, hogy átalvetőjébe lepényt, hagymát, sült húst meg néhány almát dugott. Indulása előtt bement a házba, megnézte s megáldotta az alvó kisgyermeket, s a küszöbön óvatosan elejtette utolsó dirhemjét.

Azután homlokához emelt kézzel mélyen meghajolt a vénember meg a gazda előtt, könnyezve elköszönt az asszonytól, s megáldotta az egész házat. Mind kiálltak a nagy hársfa alá, s nézték, míg el nem tűnik. Az asszony gyermekes hangja utána zengett:

- Isten áldjon!

*

Most hát új erővel vágott neki az útnak. Egyenest Északnak ment, a város kapuján kívül majdnem futott. Kétnapi út! De talán meg tudja rövidíteni fél nappal.

Ikrek havának vége fele járt az idő, a búza már elvirágzott, a Nap melegen sütött. Kövér, harmatos fű verte Julianus rossz bocskorát. Egyre magasabb dombok hajladoztak előtte, s a távolban mintha „égig érő hegyek" havas ormai rémlettek volna. Vagy csak fehéren heverő felhők?

- Gyorsan haladt, délre már nagy utat megtett, magány és csend vette körül, csak a fürjek pitypalattyoltak néha. Balról végtelen erdőség húzódott, jobbról füves síkság.

De az asszony tévedhetett - mint Julianus először hitte, mert csak négy nap múlva érte el a nagy folyó völgyét. Úgy gondolta, az Etilnek kell lennie. Itt már nemcsak dombok, hanem egyre púposabban dagadó, erdővel borított hegyek is sorakoztak, patakokkal öntözött mély, széles, buja völgyeket nyitva s lustán sütkérezve a napfényben. Julianus levetette bocskorát, s a tiszta vízben ballagott tovább. Mintha a Zengőt látta volna, a Mecsek családi közelségében guggoló hegyeit, amint körülülik, heverik apjukat, és suttogva beszélgetnek egymással. A Réka patakját látta, ahol annyiszor tocsogott mezítelen lábbal, hol olyan tiszta szívből tudott nevetni még azon is, hogy az apró hullámok mint kis csillogó halak harapdálják puha szájacskájukkal a lábszárát. Kakukkot hallott, s akaratlanul számolni kezdte, hányat szól. Piros, sárga meg fehér lepkék villogtak a virágszőnyeg fölött. Kedve lett volna utánuk szaladni, megfogni. Egy távoli erdős hegy fölött sas lebegett. És aranyzöld gyíkok szaladoztak a lába elől, mintha vidám emlékei öltöttek volna testet. Tán Majs apát is meglátja valahol egy kunyhóban. Meg Cseperkét is a faházban, amelyre úgy vágyott, játszó gyermekei között. Érezte, mindent megtalál..

Mikor a kavicsok közt folydogáló patak medréből fölkapaszkodott egy magas dombra, hogy körülnézzen a vidéken, s meglátta a mélyben szélesen kanyargó folyót, érezte, hogy végre helyben van.

Mélyen beszívta a könnyű, illatos levegőt, s megizzadt homlokát a szélnek fordította. Vén, mennykősújtott tölgy suttogott a dombtetőn. Alatta ezüstösen csillogott a víz, sűrű fűzfák és rekettyék között. Balról, a patak völgyén túl, erdővel borított hegyek hullámzottak a messzeségbe. Jobbról meredek sziklákkal tarkázott hegyorom torlódott a magasba, mintha kimutatná rettentő csontjait. Szemközt pedig, a folyón túl, néhány sátor állt, mint apró gomba, az alkonyodó napfényben szinte pirosan. A messzeségbe nyíló völgy buján, zölden ragyogott. Lovak legelésztek ott, akkorák a magasból, mint a kutyák. A kutyák meg, melyek ide-oda szaladoztak, mint egerek. Ugató hangjuk úgy hallatszott ide át, mintha fadarabokat verne össze valami játékos gyermek. Néhány férfi álldogált meg heverészett a legelöl álló sátor előtt. Majd két fehér alak bújt ki a másik sátorból, s mintha cirpelt volna.

Julianus leült a tölgyfa alá. Moccanni sem mert. Hátha elriasztja ezt a napsütötte zöld tájat, a játéksátrakat, lovakat és embereket. Feje fölött őrgébics csattogott, mintha mogyorót recsegtetne. Az óriás fa levelei békésen suttogtak. És csend volt, akár Esztrigánban a „szép templomban", amikor magános imádságait végezte a Mária-oltár előtt.

Igen, mintha az esztrigáni hegytetőről tekintene körül. Úgy hullámzanak a hegyek, nyílnak a völgyek, kanyarog a folyó. Távolabb éppen úgy kéklenek a magasabb hegygerincek. Esztrigán ez, de nincs „szép templom" s nincsenek paloták, a hegy alatt nem sereglenek kis szürke házak, tekervényes utcák, a jobbról emelkedő dombon nem látszik Szent Tamás házainak csirkeserege, középütt a kis templom tornyával. Sehol emberi alkotás, sehol egy hang, csak elhagyatottság, alkonyati fény és szellősusogás.

Hosszan pihent, és szemlélődött a hegytetőn. Magába mélyedt, elméje eljátszadozott a szabadon áramló gondolatokkal és érzésekkel, szíve megtelt békével és könnyű fájdalommal.

Hányan elmaradtak tőle, míg idáig eljutott! Legelőször az a kislány, aki játszótársa volt, és annyira szeretett volna az erdőben, faházban éldegélni vele. Hogy is szokta mondani: „Mint a galambok." Azután apja, mostohaanyja, öccse. A klastrom jóságos vén perjele, aki mindig úgy nézett rá ültéből, a térde közé állítva őt, mint a varjú. Most szinte hallotta fuldokló köhögését, figyelmeztető szavait: „Vigyázz, fiadom, érzéseid ne legyenek erősebbek akaratodnál." Igaza volt... Ha nem keményítette volna meg akaratát, sohasem jutott volna ide. Aztán Ottó fráter. Majd Konstantinopolisban az otthoni vitézek, Matrikában a kiskutyája, Torgikánban Desiderius meg Paulus. Végül szegény Gerhardus fráter. Ott porlad két jegenyenyár között, mintha Őrhalom nyárfái volnának. Ide már nem követte senki.

Ahogy mindezt végiggondolta, egyre jobban fájt a szíve. Szeme elhomályosult, szivárványos sugárzásban törtek össze a hegyek, a folyó, a szemközt nyíló tágas, zöld völgy az apró sátrakkal, játéklovakkal és emberkékkel. Fölzokogott, karjára hajtotta fejét és sírt. Olyan áradón, olyan gyermekesen, boldogan és fájdalmasan sírt, hogy egészen elveszett a sírásban. Nem törődött semmivel, nem volt körülötte senki, nem uralkodott magán. Hagyta, forró könnyei áradjanak, hulljanak, mint esztendőkig elrekesztett s most kitört patak vize, zuhogjanak és ömöljenek, mossanak el mindent, fürdessék meg őt is, hogy mezítelenül állhasson ebben az órában Isten előtt, aki az alkonyati szélben suttog, s megfoghatatlan ragyogásával fénybe borítja a világot, az egész életet.

Egyedül volt, magasan a világ fölött. Elmerült körülötte minden, eltűnt az idő.

Végre megkönnyebbült, megtörölte szemét a ködmöne ujjában, s térdre emelkedett. Keresztet vetett, hangosan imádkozott.

- Hálát adok neköd, Atyám, hogy a világra küldél, megadád gyermökkoromnak Váradot, apámat, ösmeretlen anyámat, mostohámat, öcsémet, játszótársaimat, hálát adok, hogy adád a Zengőt, a patakot és erdőket. Hálát adok, hogy egy régi vasárnap este elvezettél a klastromba, s kinyitád előttem a Hozzád vezető kaput hálát adok neköd, Atyám, hogy kezembe adád a könyvet, amelyben megpillantám a szépségös magyeri szót: gyenyerőségös. Hálát adok, hogy megragyogtatád előttem az álmot, s biztatál, nem álom, de való igaz. Hálát adok Fejérvárért, Bononiáért. Köszönöm, Uram, hogy elébem vezeted őrző angyalomat, azmikor bínök szakadékán járék s tévelygék. Hálát adok, Uram, hogy kézön fogvást vezetél, s nem hagyál el, nehogy én es elhagyjalak Tégöd. Köszönöm, hogy fölhozál e högyre, s megmutatád életöm s küzdelmeim sikerét! Deo gratias! Deo gratias!

Akadozva mondta a szavakat, föl-fölsóhajtott, s megtörölte szemét.

- Köszönöm, Uram, hogy társakat adál s ellenfeleket adál. Bocsásd meg, hogy társaimot gyakorta nagyon es esendőknek láttam, ellenfeleimet kedég néha gyűlölém. Most látom, ők csakúgy segélének utamon, mint társaim, mert kényszerejtének, hogy magamot öszveszödjem. Vezesd haza épségben Desideriust és Paulust, s a te örök velágosságod fényösködjék Ottó és Gerhardus atyámfia lelkének. Ó, Uram, add kezembe lobogó tüzedet, hogy megvihessem ézös feleimnek a Te Evangéliumod igazságát. Segélj meg! Segéld e népöt, mely a folyón túl magába fogad, mint belőle viherben kiszakadott csöppöt a tó, melybe visszahullt. Add, hogy eggyé lögyek véle s az es vélem! Ámen.

Befejezvén imádságát, sokáig ült még ott megnyugodva, megtisztulva s könnyű boldogságban lebegve. A Nap vörösen ereszkedett az erdős hegyek közé. Hosszú árnyékok és vörös fénypászták szelték át a völgyeket. Egy-egy magasabb fa koronája parázsként ragyogott, törzse mintha sötétzöld vízben állott volna. Elmerültek a bokrok és sűrű fűzesek. A víz feketébe játszott. De ragyogva izzottak a távoli hegyek, és a jobbról fölmeredő csúcs sziklái mintha most véres csontok lettek volna.

Indulnia kellett, ha még este át akart jutni a folyón. Pedig nagyon is akart. Most már, hogy megszabadult érzései torlódó súlyától, röpült volna. Hátha nem is magyarok azok ottan? Hátha az asszony nem két, de több napot tévedett? Egyszerre megértette, miért mondott két napot. Ő a távolságot lovon számítja. De akkor mégis Magna Hungaria kapujában áll. És a túlsó parton csakugyan magyarok vannak.

Fölállt, vállára vette átalvetőjét, kezébe botját, s átnézett a folyón.

Odaát egy ember lóra kapott, s terelni kezdte a többi lovat a vízre, itatni. Ott állt a kis csoport, belegázolva a sötét tükörbe, tisztán látszott, ahogy a lovak paskolták és csurgatták a vizet. Kiáltások hallatszottak. Egy ló fölemelte fejét, messze elbámult, s hosszan nyerített, mintha kacagna.

A sátrak között halk citoraszó pendült, s először egy, majd több férfihang dalolt. A szél el-elkapta vidám, hajladozó hangjukat, mint ősszel a napsugárban csillogó ökörnyálat. Julianus figyelt. Hiszen ez ugyanaz a dal, amit a vitézek énekeltek az úton, amikor Konstantinopolisba indultak! Ugyanaz a dal! De mégsem. Most mégis más. Majd megint ugyanaz. Julianus fülében fölharsant a lovukon poroszkáló vidám férfiak harsány éneke:

Sűrű a lovam sörénye,
feketével ki fonta be...

A szavak nem szálltak át a vízen, de a dal zümmögött, a citora pengett, mintha tücsök cirpelne. És a múltból harsogva ráfeleltek a lovagló katonák hangjai.

Sűrű a lovam sörénye...

Hiszen tudta, első pillanattól fogva tudta, hogy magyarok vannak odaát. Most mégis hangtalanul nevetett.

Belekiáltott a messzeségbe:

- Hahóóó! Hahóóó! Heeeej!

Hangja kürtszóként hullámzott tovább, s megismétlődött a hegyek fölriadt seregében. Mintha csodálkozva kérdezgetnék egymást: „Hahóóó? Hahóóó? Heeej?”

Julianus feszülten várt.

Aztán túlról felé szállt a felelet:

- Hahóóóó! Hahóóóó! Heeej!

Mintha gyermekek játszanának.

Futva indult lefelé a tetőről.

Helsinki, 1938. szeptember 6-án

.oOo.